

LEGATORIA
NAPOLI

INSTITUTIONES THEOLOGIÆ THEORETICÆ

SEU

DOGMATICO-POLEMICÆ

CONCINNATÆ

A REVERENDISSIMO

P. ALBERTO A BULSANO

ORD. MIN. S. FRANC. CAPUCINORUM DEFINITORE GENERALI

PROVINCIÆ TIROLENSIS DEFINITORE AC LECTORE ETC. EMERITO

PARS QUARTA

DE DEO HOMINUM SANCTIFICATORE PER SACRAMENTA

DE SACRAMENTIS IN SPECIE

VOLUMEN V.

Editio altera

TAURINI 1863

EX TYPIS PETRI, HYAC. FILII, MARIETTI

TYPOGRAPHI - BIBLIOPOLÆ

THEOLOGIAE

DOGMATICO-POLEMICAE SPECIALIS

PARS IV.

DE DEO HOMINUM SANCTIFICATORE PER SACRAMENTA

SECTIO II.

DE SACRAMENTIS IN SPECIE

—

TRACTATUS II.

§ 524. Postquam disseruimus de sacramentis in genere, doctrinae ordo postulat, ut de iisdem singulis agamus. Quamvis autem omnia sacramenta in eo conveniant, ut sint res subiectae sensibus, a Christo institutae ad gratiam significandam et producendam; sub vario tamen respectu inter se distingui possunt et debent, quod ex hactenus dictis et ex mox dicendis aperte colligitur.

1. *Si finis proximus* sacramentorum attendatur, alia sacramenta *mortuorum*, alia *vivorum* dicuntur. Priora instituta sunt ad vitam spiritualem nobis primitus conferendam, seu ad spiritualiter mortuos ad vitam resuscitandos, uti sunt *baptismus*, quo regeneramur; et *poenitentia*, qua Deo reconciliamur: posteriora vero ordinata sunt ad vitam spiritualem in nobis conservandam et augendam, qualia sunt reliqua quinque sacramenta (§ 508).

2. Si ad *frequentationem* sacramentorum respertus habeatur, dantur sacramenta, quae *characterem imprimunt, ac ideo iterari non possunt*, ut *baptismus*, *confirmatio*, et *ordo;* et dantur alia sacramenta, quae *characterem non imprimunt, et ideo iterari aut saepius percipi possunt*, ut *eucharistia*, *poenitentia*, *extrema unctio* et *matrimonium*, quamvis duo posteriora id peculiare habent, ut prius in eodem morbo, et posterius ante mortem unius coniugis iterari nequeat (§ 510).

3. Si ad *subiectum* respiciatur, alia sacramenta sunt *pro omnibus hominibus*, alia *pro certis hominum statibus* ordinata sunt. Ad haec pertinent *ordo* et *matrimonium*, ad illa reliqua sacramenta.

4. Si ratio habeatur *dignitatis*, omnibus sacramentis sanctitate et dignitate antecellit augustissimum *Eucharistiae* sacramentum: nam dum reliqua sacramenta solummodo gratiam divinam nobis communicant, in eucharistiae sacramento ipse Christus, auctor gratiae, substantialiter continetur. Verum etiam caetera sacramenta, cum dignitas status sit diversa, ad cuius officia rite exequenda

conferuntur, ita inter se paria dici minime possunt, ut nulla ratione aliud alio sit dignius. Rectissime idcirco *Concilium Tridentinum* Lutherum dicentem, omnia sacramenta paria esse, condemnavit et doctrinam huic sententiae oppositam de fide declaravit his verbis: *Si quis dixerit, haec septem sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius; anathema sit* (1).

5. Quod attinet *necessitatem*, *Concilium Tridentinum* ibid. (2) declaravit, dari sacramenta ad salutem necessaria, quamvis non omnia singulis necessaria sint; inquit enim: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam iustificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit*. Quod si sacramentorum necessitas relate ad singulos fideles consideretur, potissimum tenet locum *baptismus*, cum sit omnibus de necessitate medii ad salutem: huic succedit *poenitentia*, quatenus est de necessitate medii post lapsum: deinde utpote necessaria tantum ex praecepto, *confirmatio, eucharistia* et *extrema unctio* sequuntur: alia denique sacramenta veniunt non singulis necessaria, nimirum *ordo* et *matrimonium*.

6. Sacramenta respective *ad fines proprios* convenienter sic ordinantur: *Baptismus, confirmatio, eucharistia, poenitentia, extrema unctio, ordo, matrimonium*. Nam iuxta rationem theologicam a *S. Thoma* allatam (3), sacramenta, quae ordinantur ad perfectionem unius personae, naturaliter praecedunt ea, quae ordinantur ad perfectionem multitudinis; unum enim est prius, quam multitudo: atqui quinque priora ordinantur ad perfectionem unius, duo ultima ad perfectionem multitudinis: ergo convenienter ultimo ponuntur *ordo* et *matrimonium; matrimonium* tamen post *ordinem*, eo quod minus participat de ratione spiritualis vitae, ad quam ordinantur sacramenta. Inter ea vero, quae ordinantur ad perfectionem unius personae, naturaliter sunt priora illa, quae per se ordinantur ad perfectionem vitae spiritualis, quam illa, quae ordinantur per accidens, scilicet ad removendum accidens nocivum superveniens, cuiusmodi sunt *poenitentia* et *extrema unctio:* posterior tamen est naturaliter *extrema unctio*, quae consummat sanationem, quam *poenitentia*, quae inchoat. Inter alia vero tria manifestum est quod *baptismus*, qui est spiritualis regeneratio, est prior, et deinde *confirmatio* quae ordinatur ad formalem perfectionem virtutis, et postmodum *eucharistia*, quae ordinatur ad consecutionem finis, et est cibus perfectorum et quasi virorum, quales constituit confirmatio. Hoc igitur ordine, qui etiam in decretis *Conciliorum Florentini* et *Tridentini* observatur, singula sacramenta pertractabimus.

CAPUT I.

DE BAPTISMO

§ 525. Ut doctrina de primo novae legis sacramento clare et solide tradatur, praemittenda quaedam sunt *de ipso baptismi vocabulo*, et de *variis baptismatibus*, quae iam ante Christum in usu erant; ac deinde genuinam baptismi, de quo tractatio suscipitur, *definitionem* sistere, varias eiusdem *denominationes* explicare, et *ordinem dicendorum* describere oportet.

1. Baptismi nomen est graecum, a

(1) Sess. 7 de sacr. in gen., can. 3.

(2) Can. 4. (3) 3 p., q. 65, art. 2.

verbo βαπτίζω, vel potius βάπτω, quod significat *mergo, tingo*, unde baptismus proprie denotat *immersionem* vel *intinctionem*, atque hoc sensu saepius occurrit tam apud sacros, quam apud profanos scriptores. Cum vero id quod lavatur, aquis soleat immergi, eadem vox etiam sumitur pro *lotione* seu *ablutione*. Sic de Naaman dicitur: *Descendit et lavit in Iordane septies*(1). De Iudith legitur: *Baptizabat se in fonte aquae* (2), id est, lavabat se lotione communi et vulgari: Pharisaeus de Christo quaerit, *quare non baptizatus esset ante prandium* (3). Nec aliter accipiendum est verbum *baptizare*, ubi in Ss. Litteris fit mentio ablutionum legalium ac *baptismatis*, id est, lotionis *calicum, urceorum, aeramentorum, lectorum* (4). — Sensu vero metaphorico et figurato nomen baptismi usurpatur in Scripturis ad significandam *afflictionem*, quae hominem instar aquae vehementis mergit et absorbet; quo sensu Christus ait: *Baptismo autem habeo baptizari* (5), hoc est, pati debeo et affligi: et: *Potestis bibere calicem, quem ego bibo, aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari* (6)? id est, supplicia et mortem sustinere? hinc martyrium *baptismus sanguinis* vocari solet. Propter dolorem annexum, *poenitentiae* quoque nomen baptismi adaptatur: unde Ioannes dicitur: *Praedicans baptismum poenitentiae*(7). Ss. Patres saepius poenitentiam *baptismum laboriosum*, seu *baptismum lacrymarum* appellant, et perfecta contritio, quae iustificat, *baptismus flaminis* appellari consuevit. — Usurpatur praeterea sensu figurato baptismus ad designandam copiosam et abundantem divinae gratiae diffusionem: sic de Apostolis dicitur: *Baptizabimini Spiritu sancto* (8); et Ioannes de Christo inquit: *Ipse vos baptizabit Spiritu sancto et igni* (9). Usurpatur denique sensu figurato baptismus ad significandum tum *diluvium universale* quo submersus est universus orbis, et vocatur a *Tertulliano*(10) *baptismus mundi*, qui iuxta S. Petrum(11) fuit imago et figura sacramenti baptismatis; tum *maris rubri transitum*, quando nempe Israëlitae sicco pede divisis aquis incedentes Aegyptios insequentes evitarunt; et dictus est *baptismus Moysis*, quia duce Moyse, Israëlitae ex Aegypto egressi sunt, de quo dicitur: *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari* (12).— Quamvis autem vocabulum baptismi in multiplici sensu occurrat, usu tamen ecclesiastico adhibetur ad illum antiquissimum et universalem ritum denotandum, quo infantes ad ianuas Ecclesiae allati, vel adulti acce'entes religionis causa sub certa verborum formula aqua abluuntur. Et haec baptismi significatio tam communis usuque recepta est, ut vox baptismi, nude posita, praefatum Christianorum ritum denotare censeatur, de quo in isto capite sermo instituitur.

2. Lustrationum ac baptismatum usus antiquissimus est et omnium populorum religionibus receptus, ut ostendit *Dan. Huetius* (13). At merito Gentilibus exprobrarunt antiqui Patres, quod hos quoque ritus, sicut et caeteros, qui ad Deorum cultum pertinebant, spurcitiis et vanis superstitionibus depravarent. Quandoquidem infelices illi et miseranda caecitate obruti homines periuria et universa vitia, quin inordinatos cordis sensus emendarent, eiusmodi lotionibus pur-

(1) 4 Reg. 5, 14. (2) Iudith. c. 12, 7.
(3) Luc. 11, 38.
(4) Marc. 7, 4; Hebr. 9, 10.
(5) Luc. 12, 50. (6) Marc. 10, 38.
(7) Marc. 1, 4. (8) Act. 1, 5.
(9) Matth. 3, 11. (10) L. de bapt.
(11) 1 Ep. 3, 21. (12) 1 Cor. 10, 2.
(13) Quaest. Alnet. l. 2, cap. 20, n. 2.

gari existimabant, et cum flagitiis omnibus inquinati ad precandum veniebant, tamen, ait *Lactantius*: « se pie sacrificasse opinabantur, si cutem laverint, tanquam libidines intra pectus inclusas ulli amnes abluerent, aut ulla maria purificent (1). » — Habuit etiam populus Iudaeorum lotiones plurimas et purificationes a Deo ipso institutas, quarum hic erat praecipuus finis, ut interioris puritatis, qua sola Deo placere possumus, continue admonerentur; hanc enim illae significabant. Inde certe est, quod in V. T. libris lavationis vocabulum tam saepe pro peccatorum remissione usurpetur. Ita David ait: ***Amplius lava me ab iniquitate mea***(2): et Isa. I, 16 dicitur: ***Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.*** — Contigit autem et in hac gente, ut homines verae pietatis obliti et in exterioribus tantum haerentes, religionem in superstitionem verterent, ac eo maiorem munditiem se consequi crederent, quo crebrioribus uterentur baptismis. In Evangelio Marc. cap. VII, v. 4-8, notantur superstitiosae ablutiones manuum a maioribus traditae, item poculorum, urceorum, lectorum etc. Imo recentiores Iudaei, quando Proselytos consecrant, praeter circumcisionem etiam baptismum, seu totius corporis in aqua immersionem adhibent, cui multa attribuunt, quae videntur a Christianorum baptismo mutuata (3). — Denique etiam Ioannes, Praecursor Domini, praedicavit et administravit baptismum, et quidem divino instinctu. Nam Lucas (4) testatur, tunc Ioannem venisse praedicando baptismum in regionem Iordanis, cum super illum ***factum est verbum Domini ;*** quibus verbis, ait *Theophylactus*, innuitur: « illum non temere, neque citra vocationem ad testificandum de Christo prosiliisse, sed divino motum spiritu. » Ipse Ioannes inquit: ***Qui misit me baptizare in aqua*** (5); satis commonstrans, se divino mandato baptizandi munus obiisse. Communis etiam erat Iudaeorum persuasio, baptismum Ioannis caelestis originis fuisse; cum enim Christus principes sacerdotum interrogaret: ***Baptismus Ioannis unde erat? e coelo, an ex hominibus*** (6)? versuti isti homines inter se dixerunt: *Si dixerimus, e coelo, dicet nobis: quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Ioannem sicut Prophetam.* Quamvis autem baptismus Ioannis, ut dicunt *S. Basilius* (7) et *S. Cyrillus Alex.* (8), praestantior fuerit purificationibus legalibus; nullatenus tamen rationem sacramenti habuit; quia ad gratiam quidem per poenitentiam disponebat, sed non ipsam gratiam conferebat. Longe ergo praestantius et efficacius baptisma Christus instituit, quod verum sacramentum est, hoc in capite pertractandum.

3. Baptismus, ut est primum novae legis sacramentum in *catechismo romano* (9) apposite definitur: ***Sacramentum regenerationis per aquam in verbo:*** quod si explicatius loqui velimus, baptismus definiri potest: Sacramentum a Christo institutum ad spiritualem hominis regenerationem, quae fit per externam aquae ablutionem cum expressa Trinitatis invocatione. Dicitur ergo baptismus ***sacramentum***, et iure quidem; est enim signum rei sacrae. Sub hac autem generica ratione consideratus nihil dif-

(1) Lib. 5 instit. div. cap. 19.
(2) Ps. 50, 3.
(3) Cf. D. Huet. l. cit.
(4) C. 3, v. 2.
(5) Luc. 1, 33.
(6) Matth. 21, 25.
(7) Lib. de bapt.
(8) L. 1 in Ioan. cap. 1.
(9) P. 2, cap. 2, n. 5.

fert a sacramentis mosaicis, quia et ipsa rem sacram, videlicet gratiam per Christum Redemptorem hominibus conferendam significabant. Cum vero dicitur sacramentum *a Christo institutum*, discrimen indicatur inter baptismum et vetera sacramenta, quae, quamvis Deum habuerint auctorem, non tamen a Christo Filio Dei incarnato instituta fuere. Hactenus autem definitio exprimit genus, cum tribuat baptismo, quod omnibus novi foederis sacramentis est commune. Institutum porro asseritur hoc sacramentum *ad spiritualem hominis regenerationem:* quae verba differentiam exhibent, qua constare debet accurata quaevis definitio. Baptismus etenim a cunctis discrepat sacramentis novae legis, quatenus hic solus ad delendum peccatum originale, quod est mors animae, ordinatur, ac vim habet conferendae spiritualis regenerationis, per quam ex filiis irae filii misericordiae et gratiae renascimur, membraque Christi et Ecclesiae efficimur: unde patet, baptismum a *Concilio Florentino ianuam vitae spiritualis* merito nuncupari. Adiicitur in definitione: *Per externam aquae ablutionem,* ut duplex *materia* denotetur baptismi, *remota* videlicet, quae consistit in aqua, et *proxima*, quae est actualis ablutio. Voces tandem: *Cum expressa Trinitatis invocatione:* designant eiusdem sacramenti formam, quam explicite Christus ipse constituit, Apostolis dicens: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (1).

4. Varia nomina sacramenti baptismatis partim a materia, partim a forma, partim ab effectibus, partim denique a caeremoniis eiusdem desumuntur. A materia baptismus appellatur *lavacrum aquae* (2); *Sacramentum aquae* a *Tertulliano* (3); *unda genitalis, fluvius aquae vitalis* a *S. Cypriano* (4) et a *S. Gregorio Naz.* (5). — A forma nominatur *Sacramentum Trinitatis*, *sacramentum fidei, sigillum* vel *signatio fidei;* tum quia per baptismum homo inter fideles adscribitur, tum quia solemnem fidei professionem vel per se si adultus sit, vel per susceptores, si infans, emittit; tum quia expressa in eo fit Trinitatis invocatio, quae est praecipuum fidei christianae mysterium. — Ab effectibus in ipsa S. Scriptura vocatur: *Lavacrum regenerationis, et renovationis* (6); *Ablutio peccatorum* (7); *Vitae novitas* (8); *Sanctificatio* (9); *Sepultura hominis cum Christo in mortem* (10); *Circumcisio non manufacta* (11); *Illuminatio, seu sacramentum illuminationis* (12). Eadem haec nomina passim afferunt et confirmant Ss. Patres. Graeci praesertim saepe baptismum nuncupant sacramentum illuminationis, quia nimirum in hoc sacramento habitus supernaturalis fidei infunditur, qua homo coelestium veritatum luce illustratur. Caeterum baptismi nomina, ex effectibus potissimum petita, recenset *S. Cyrillus Hier.* in Procatech. (13), baptismum appellans, « captivis pretium, peccatorum remissionem, mortem peccati, animae regenerationem, luminosum indumentum, signaculum sanctum, indissolubile vinculum ad coelum, paradisi delicias, Regni obtinendi causam, adoptionis donum. » — Et *S. Gregorius Naz.* (14) ita eleganter disserit: « Multiplex huius beneficii (baptismi) utilitas multas quoque appel-

(1) Matth. 28, 19. (2) Ephes. 5, 26.
(3) Lib. de bapt. cap. I. (4) Epist. 2.
(5) Orat. 40. (6) Tit. 3, 5.
(7) Act. 22, 16.
(8) Rom. 6, 4. (9) 1 Cor. 6, 11.
(10) Rom. 6, 4. (11) Colos. 2, 1.
(12) Hebr. 6, 4. (13) N. 16.
(14) Orat. 40 in S. baptism. n. 4.

lationes nobis peperit... *Donum* dicitur, quia iis, qui nihil prius contulerunt, datur; *gratia*, quia etiam debentibus; *baptismus*, quia peccatum in aqua sepelitur; *unctio*, quia sacer et regius, - *illuminatio*, quia splendor et claritas; *indumentum*, quia ignominiae nostrae velamen est; *lavacrum*, quia abluit; *sigillum*, quia conservatio est ac dominationis obsignatio. » Demum a caeremoniis, quae in baptismo adhibentur, hic appellatur *unctio, amictus splendidus, candidum vestimentum* etc.

5. Ut de primo novae legis sacramento doctrina catholica recte tradatur, agendum est de baptismi 1° *institutione*, 2° *materia et forma*, 3° *ministro*, 4° *effectibus*, 5° *necessitate*, 6° *subiecto, et* 7° *caeremoniis.*

Nota. Baptismum definiunt etiam Novatores, non tamen ut explicent, sed potius ut omnino pervertant eiusdem sacramenti naturam. *Melanchthon* (1) baptismum esse dicit « signum, quo Deus nobiscum agit, et recipit nos in gratiam: » sed definitio haec convenit omni sacramento, imo et verbo praedicato, ac supponit nudum signum, quod gratiam non producit, sed tantum externum quoddam testimonium est gratiae per solam fidem obtentae. —*Calvinus* (2) inquit: « Baptismus est signum initiationis, quo in Ecclesiae cooptamur societatem, ut Christo insiti inter filios Dei censeamur: » verum haec definitio finem tantum, seu effectum secundarium exprimit, quo Ecclesiae societati aggregamur, praecipuum vero effectum, nempe regenerationem hominis interiorem et a peccatis mundationem reticet; quod mirum non est, quia iuxta Calvinum baptismus nullius efficaciae, sed nudum signum est iustitiae a Deo per fidem receptae, quod ipsemet aperte docet ibid. (3). —*Zuinglius* in sua confessione fidei (4) haec habet: « Baptismus non aliter Ecclesiae Christi signum est, quam exercitus aliquis signatur; non quod signum hoc coniungat Ecclesiae, sed qui iam coniunctus est, publicam tesseram accipit. » Iuxta *Socinianos* baptismus est publicum symbolum christianae professionis, quo initiantur fideles (5). — *Remonstrantes* cum *Episcopio* (6) prope accedunt Socinianorum definitioni, non aliud agnoscentes in baptismo, quam tesseram ac notam, qua religionem christianam profitemur. — Quisque autem videt, per has tres posteriores sententias baptismum ad classem signorum mere externorum, in se sterilium et inefficacium detrudi, et notionem sacramenti penitus everti.

(1) In loc. commun.
(2) Lib. 4 Instit. cap. 15, § 1.
(3) § 2 et § 22.
(4) Anno 1530 art. 7.

ARTICULUS I.
De divina baptismi institutione.

§ 526. Institutionem baptismi a Christo factam negant *Sociniani*, ac contendunt, eundem ceu liberam caeremoniam ab Apostolis assumptam et usurpatam haberi debere. *Faustus Socinus* (7) scribit, « baptismum rem indifferentem esse, ut unicuique liberum relinquendum sit, an aquae baptismum recipere, num vero ab eo abstinere velit. » Et *Io. Volkelius* (8) docet: « Apostolos Ioannis imitandi studio incitatos baptizasse, Christo pro sua sapientia consentiente in re indifferente, et illi hominum generi adeo peculiari, ut tam subito abrogari sine gravi offensione vix ac ne vix quidem posset. » Eandem fere sententiam propugnant *Rationalistae*,

(5) V. Volkelium l. 6 de vera relig. c. 14.
(6) Tom. 1, resp. ad q. 64.
(7) Disput. de bapt. aquae.
(8) Lib. 3 de vera relig. cap. 9.

qui eo minus admittere volunt, baptismum a Christo institutum fuisse, quo certius ex historia constat, iam ante Christum baptismata in usu fuisse. — Constans autem doctrina catholica est, baptismum, qui in Ecclesia celebratur, vere a Christo institutum esse, quamvis circa huius institutionis tempus theologi non consentiant. Igitur contra errores Socinianorum, et Rationalistarum probanda est *veritas institutionis baptismi a Christo factae*, et ne controversia theologica penitus praetermittatur, quaedam *de eiusdem institutionis tempore* dicenda sunt.

I. *De veritate institutionis baptismi factae per Christum.*

§ 527. Ut ritus externus verum sit novae legis sacramentum, necesse est, ut a Christo institutus sit (§ 490). Facillimum autem est, id de ritu sacro ostendere, qui baptismus dicitur. Quamvis enim varia baptismata, lustrationes, seu ablutiones iam ante Christum in usu fuerint, Christus tamen ablutionem sub certa verborum formula, antea non usitata, ordinavit, cum eadem ablutione vim iustificandi et gratiam producendi coniunxit, atque eundem baptismum recipiendi omnibus hominibus praeceptum dedit. Rectissime ergo Christus baptismum, qui in Ecclesia celebratur, instituisse dicitur: cuius institutionis veritas ex *S. Scriptura*, et ex *Traditione* probatur.

1. Iam in *S. Scriptura* V. T. praenuntiatum fuit, baptismum a Messia instituendum fore Ezech. XXXVI, 25 Messias exhibetur dicens: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Zach. XIII, 1 legitur: *In illa die*, id est, temporibus Messiae, *erit fons patens domui David, et habitantibus Ierusalem in ablutionem peccatoris.* Communis idcirco inter Iudaeos persuasio viguit, baptismum altioris ordinis a Messia instituendum fore, et hac de causa Ioannem, qui praedicavit baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum (1), verum Messiam esse putaverunt; quod cum ille negaret, stupentes dixerunt: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta* (2)? — Ioannes autem ipse contestatus est, Christum nobiliorem et efficaciorem baptismum instituturum esse; ait enim: *Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam, qui autem post me venturus est, fortior me est: — ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* (3): quasi diceret: Ego vos solummodo ad poenitentiam agendam aqua omni virtute destituta inauguro; ille autem, qui post me venturus est, communicata vobiscum gratia superna, vos sanctificabit, et ignem charitatis in cordibus vestris accendet. Et revera Christus post receptum a Ioanne baptismum (4), vitam publicam aggressus, mox baptismum conferre incepit. Nam Io. III, 22 legitur: *Post haec venit Iesus et discipuli eius in terram Iudaeam, et illic demorabatur cum eis et baptizabat.* Et Io. IV, 1 etc. dicitur: *Ut cognovit Iesus, quia audierunt Pharisaei, quod Iesus plures discipulos facit et baptizat, quam Ioannes (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius), reliquit Iudaeam;* ex quibus verbis patet, discipulos ex mandato Christi baptizasse, secus enim cum ipsi baptizarent, nullatenus dici potuisset, Christum baptizasse. Praecepit autem Christus discipulis, ut baptismum conferrent, quia ipsemet illum instituit, et tantae necessitatis

(1) Luc. 3, 3. (2) Io. 1, 25.

(3) Matth. 3, 11. (4) Ibid. 3, 13 etc.

esse voluit, ut homines sine illo ad regnum Dei pervenire non possint. Nam ad Nicodemum Christus ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei* (1). Baptismus ergo, quia a Christo necessarius declaratur ad vitam aeternam consequendam, non ecclesiasticae, sed divinae est institutionis. Idem patet ex mandato Apostolis dato: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti* (2): quae verba clare ostendunt, Christum baptisma instituisse, illudque ex praecepto ipsius conferendum esse. Apostoli igitur, non ut Iudaeos, aut Ioannem imitarentur, sed ut praeceptum Christi adimplerent, omnes, qui fidem receperunt, baptizabant, ut legitur Act. Ap. pluribus in locis (3).

2. *Traditio*, seu perpetua fides Ecclesiae de baptismo a Christo instituto, clare patet ex symbolo Nicaeno-CPtano, in quo profitemur: *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum*. Ecclesia autem in symbolis non proponit nisi dogmata fidei divinitus revelata; baptismus ergo, qui semper, ubique et ab omnibus credendus est, non ecclesiasticae, sed divinae est institutionis. Hoc idem Patres docuerunt. *Tertullianus* (4) ait: « Retro quidem salus fuit per fidem nudam ante Domini passionem: at ubi fides aucta est credendi, — addita est ampliatio sacramenti, obsignatio baptismi vestimentum quodammodo fidei, quae retro erat nuda. Lex enim tingendi imposita est, et forma praescripta: *Ite*, inquit, *docete omnes nationes, tingentes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* » *S. Gregorius Naz.* (5) inquit: « Baptizabat etiam Ioannes, non iam ille quidem iudaico more; non enim in aqua solum, sed etiam in poenitentiam, nondum tamen prorsus spiritualiter; nec enim addit, in Spiritu. Baptizat quoque Iesus, sed in Spiritu: quandoquidem perfectum, numerisque omnibus absolutum baptismum reddit. » *S. Ambrosius* (6) scribit: « Impossibile videbatur, ut peccatum ablueret aqua. Denique Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit. Sed quod impossibile erat, fecit Deus esse possibile, qui tantam nobis donavit gratiam. » *S. Chrysostomus* (7) de Ioanne disserens ait: « Postquam baptismi sui simplicitatem posuit, et ostendit illum nihil plus habere, quam quod ad poenitentiam ipsos adduceret; neque enim dixit: in aqua remissionis, sed, poenitentiae; Christi baptismum ponit, ineffabili dono refertum. » Et cum dixisset a Christo iudaicum baptisma abrogatum, et novum institutum esse (8), addit: « Gratiam Spiritus hoc solum baptisma habet; Ioannis vero baptisma hoc dono vacuum fuit. » *S. Augustinus* in Enchir. (9) inquit: « Non renascebantur, qui baptismate Ioannis baptizabantur, a quo et ipse Christus baptizatus est, sed quodam praecursorio illius ministerio, qui dicebat: *Parate viam Domino*, huic uni, in quo solo renasci poterant, parabantur. Huius enim baptismus est non in aqua solum, sicut fuit Ioannis, verum etiam in Spiritu sancto, ut de illo Spiritu regeneretur quisquis in Christum credit. » Et in Epist. ad Seleucianam (10) haec habet: « Tunc ergo (11), quando a Ierosolymis exiit

(1) Io. 3, 5. (2) Matth. 28, 19.
(3) Act. 2, 41; 8, 12, 36, 38; 9, 18; 10, 47 etc. 16, 15, 33; 18, 8 et alibi.
(4) Lib. de bapt. cap. 13.
(5) Orat. 39, n. 17.
(6) Lib. 2 de poenit. cap. 2.
(7) Hom. 11 in Matth. n. 4.
(8) Hom. 12 in Matth. n. 3. (9) Cap. 49.
(10) Ep. 265 (al. 108) n. 5.
(11) Io. 4, 1.

in Iudaeam terram, et illic morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus iam fuisse baptizatos, sive baptismo Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive quod magis credibile est, baptismo Christi. Neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos caeteros baptizaret, qui non defugit memorabilis illius humilitatis ministerium, quando eis lavit pedes; et petenti Petro, ut non tantum pedes, verum etiam manus et caput ei lavaret, respondit: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus* (1): ubi intelligitur, quod iam Petrus baptizatus fuerat. » — A Christo baptismum institutum esse, patet etiam ex locis Patrum, asserentium, baptisma ex latere Christi percusso profluxisse (2) uti etiam ex testimoniis eorum (3) qui dicunt, Christum ideo in Iordane baptizatum esse, ut aquas purificaret, eisque vim sanctificandi tribueret.

Nota. Vana sunt, quae adversarii obiiciunt, eorumque cavillationes facile dissipantur.

Obi. I. Quaecumque pro baptismo a Christo instituto ex sacris codicibus afferuntur testimonia, possunt et debent intelligi de spirituali Christi doctrina, quam saepius aquae comparari, patet ex verbis Christi Io. IV, 13 etc.: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum, sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam;* quo in loco per aquam Christi doctrinam intelligi, omnes fatentur. Ergo etiam Io. III, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto* etc., per aquam intelligenda est doctrina Christi, quae homines ad poenitentiam excitat; quod ex eo confirmatur, quia sicut metaphorice intelligenda sunt verba, *renasci, ignis,* quae ad baptismum Christi referuntur; ita etiam metaphorice intelligendum est aquae vocabulum. Ideo etiam Christi praeceptum Matth. XXVIII, 19 ita est accipiendum: *Euntes docete omnes gentes*, et quidem cum magna solertia, *baptizantes* seu doctrina quasi obruentes *eos;* per baptizare enim hic abundantia doctrinae intelligitur, sicut Act. I, 5 copia gratiarum.

Resp. Iuxta regulas hermeneuticas a sensu litterali recedere non licet, nisi ex hoc absurdum sequatur, aut sensus metaphoricus, vel mysticus alibi in Scriptura, aut Traditione indigitetur. Recte ideo Io. IV, 13 per aquam doctrina Christi intelligitur, tum quia Christus aquam a se dandam aquae naturali opponit, tum quia ex omnibus cirumstantiis patet, Christum se voluisse mulieri Samaritanae manifestare ut Redemptorem, qui ad homines erudiendos venerat; tum quia absurdum esset dicere, Christum aquam dedisse, quae sitim naturalem *in aeternum* extingueret, cum aperte solum de siti spirituali, atque ideo etiam de aqua spirituali, nempe de aqua et gratia Redemptoris sermo sit. — Ast in verbis Christi Io. III, 5 nullum penitus absurdum sequitur, si vox *aquae* in sensu litterali sumitur, quia Deus per res subiectas sensibus gratiam suam conferre potest, et S. Scriptura nullibi indigitat, aquam metaphorice esse sumendam, sed contrarium plurima S. Scripturae et Traditionis testimonia contestantur, quae in eo conveniunt, ut ostendant, homines aqua naturali abluendos esse, ut a peccatis purgati ad regnum Dei pervenire queant. Nec quisquam ex eo pertur-

(1) Io. 13, 10. (2) V. § 518, Obi. 2.

(3) § seq. citandis.

bari debet, quod in dicto Christi metaphoricae locutiones, *renasci*, *ignis* etc. occurrant; nam in baptismo vera regeneratio, licet spiritualis, contingit; quae autem a Ioanne de *igne* promittuntur, ad adventum Spiritus sancti pertinent, qui in forma ignis apparuit. Quod si propter tales metaphoricas locutiones omnia, quae ad baptismum Christi pertinent, metaphorice exponenda essent, in Scripturis sacris nil firmum manebit et fixum. Quaeri enim posset, num etiam Iordanes in cuius aquis Christus baptizatus est, metaphorice intelligendus sit, et aqua illa, qua Philippus baptizavit Eunuchum? — Recte ideo etiam dicimus, in verbis Christi Matth. XXVIII, 19 duo praecepta distincta contineri, praeceptum docendi, et praeceptum baptizandi. Nam *baptizare* significat corpus immergere, seu abluere; ab hac autem significatione vocis non licet recedere, quia nullum ex ea absurdum sequitur, et quia adversarii ne unum quidem locum parallelum citare possunt, in quo baptizare sumitur pro docere. Imo baptismus a doctrina in S. Scriptura apertissime secernitur. Nam Act. I, 14-40 praedicatio Petri exhibetur et v. 41 subiungitur: *Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt;* et I Cor. I, 16 Paulus ait: *Non enim me misit Christus baptizare, sed evangelizare;* imo tum Apostoli, tum eorum successores duplex Christi praeceptum, nempe docendi, et baptizandi quovis tempore agnoverunt, et utrumque cum maxima solertia observarunt: praxis autem Apostolorum et discipulorum optima est huius mandati interpres.

Obi. II. Si baptismus a Christo institutus et praeceptus fuisset, mandatum baptizandi etiam Paulus accepisset. Id autem negat Paulus (1) dicens: *Non me misit Christus baptizare, sed evangelizare.* Ergo negandum pariter est, baptismum a Christo institutum et praeceptum esse.

Resp. Verba Pauli accipienda sunt sensu comparato, non absoluto; significant enim, eum, qui ut Doctor Gentium electus fuerat, a Christo non tam ad munus baptizandi, quod etiam ab aliis exerceri poterat, quam potius ad munus docendi destinatum fuisse. Caeterum Paulus non omnimode negat, se etiam ad baptizandum missum esse; nam ibid. l. c. (2) ipsemet fatetur, se *Crispum*, *Caium* et *domum Stephanae* baptizasse.

Obi. III. Christus non potest dici auctor baptismi, quia eundem iam administravit Ioannes, cuius baptismus in aqua collatus in remissionem peccatorum eiusdem efficaciae fuit, ut baptismus Christi. Ideo *Tertullianus* (3) ait: « Nulla distinctio est, — neque quidquam refert inter eos, quos Ioannes in Iordane, et quos Petrus in Tyberi tinxit. » *S. Basilius* (4) inquit: « etiam maximum peccatorem, a Ioanne baptizatum, confestim peccatorum remissionem accepisse. » Et *S. Cyrillus Hier.* (5) dicit: « Ioannis baptismus remissionem peccatorum praestabat. » Ergo iuxta Patres eiusdem efficaciae est baptismus Ioannis et baptismus Christi.

Resp. Baptismus Christi nullatenus idem est cum baptismo Ioannis. Materia quidem utriusque baptismi eadem est, forma autem diversa. Baptismus enim Ioannis non conferebatur in explicita trium divinarum personarum invocatione, quod manifeste colligitur ex Act. XIX, 2 etc. ubi illi, qui baptismum Ioannis acceperant,

(1) I Cor. I, 16. (2) V. 14 etc.
(3) L. de bapt. cap. 4.
(4) Hom. de bapt.
(5) Catech. 3.

interroganti Paulo, an Spiritum sanctum accepissent, responderunt: *Sed neque, si Spiritus sanctus est, audivimus*. Et mox subiungitur: *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu;* in quae verba *S. Chrysostomus* (1) dicit: « Vides, quod imperfectus fuerit Ioannis baptismus? — Si enim imperfectus non fuisset, non eos rursus Paulus baptizasset. » Et *S. Augustinus* (2) ait: « Qui baptizati sunt a Ioanne, non eis suffecit; baptizati sunt enim baptismo Christi, quia non baptismus Christi erat baptismus Ioannis. Qui accipiunt baptismum Christi, baptismum Ioannis non quaerunt; qui acceperunt baptismum Ioannis, baptismum Christi quaesierunt. » Ratio autem est, quia baptismus Ioannis baptismo Christi quoad vim et efficaciam longe fuit inferior, prout clare innuunt verba Ioannis dicentis: *Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam, ipse,* Christus nempe, *vos baptizabit in Spiritu sancto* (3); ex quo plane consequitur, Christi baptismum baptismate Ioannis longe quoad vim et efficaciam praestantiorem esse; nam alias Praecursor Domini sine omni ratione adsereret, quod ipse tantum in aqua baptizet, Christus vero in Spiritu sancto. Constans idcirco Ecclesiae doctrina fuit, baptismum Ioannis non propria virtute homines iustificasse, sed solum spiritum poenitentiae excitasse, per quam *ex opere operantis* remissionem peccatorum accipere poterant: baptismum vero Christi propria virtute, seu *ex opere operato* homines iustificare, inferius probabitur. Neque hac in re dissensit *Tertullianus*, qui loc. cit. non comparat baptismum Ioannis et Christi ratione efficaciae seu effectus, sed tantum ratione materiae, quae eadem fuit in utroque baptismo; ait enim: « Nulla distinctio est, mari quis, an stagno, flumine an fonte, lacu an alveo diluatur: neque quidquam refert inter eos, quos Ioannes in Iordane, et quos Petrus in Tyberi tinxit. » Caeterum ipse *Tertullianus* lib. de bapt. (4) ita de baptismo Ioannis loquitur: « Nihil enim coeleste praestabat, se coelestibus praeministrabat, poenitentiae scilicet praepositus. Agebatur itaque baptismus poenitentiae quasi candidatus remissionis et sanctificationis in Christo subsecuturae. » *S. Basilius* et *S. Cyrillus* hoc unum affirmant, quod baptismus Ioannis peccata remiserit non ex se, seu ex opere operato, sed ex opere operantis, et virtute adiunctae poenitentiae, et excitatae fidei in Messiam, quam praedicabat Ioannes. Nam idem *Basilius* (5) ait: « Baptisma illud (Ioannis) vim habebat introducendi; hoc (Christi) perficiendi. Illud erat secessus a peccato: hoc coniunctio est cum Deo. » Et *S. Cyrillus Hier.* (6) inquit, tantum differre baptismum Ioannis a baptismo Christi, quantum ipse Ioannes Christo fuit inferior. Caeterorum Patrum hac in re consensum exhibet *Coccius* (7). Ideo *Concilium Tridentinum* (8) definit: *Si quis dixerit, baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi; anathema sit*. Putant tamen theologi eum, qui baptismo Christi maiorem vim adscribit, quam baptismo Ioannis, sed tamen contendit, etiam Ioannis baptismate ex opere operato peccata fuisse remissa, communissime quidem Patrum doctrinae repugnare, sed tamen haereticum

(1) Hom. de bapt. Christi n. 3.
(2) Tract. 5 in Ioan. n. 5. (3) Matth. 3, 11.
(4) Cap. 10. (5) In Exhort. ad bapt.
(6) In eadem Catech.
(7) In thesauro tom. 2, lib. 5 art. 5.
(8) Sess. 7, can. 1.

non esse, quia haec sententia ab Ecclesia aperte damnata non est (1).

II. *De tempore institutionis baptismi factae a Christo.*

§ 528. Quamvis omnes Catholici consentiant, baptismum immediate a Christo institutum esse; circa tempus tamen huius institutionis non conveniunt. Inter varias autem opiniones probabilior est sententia, quam cum *S. Thoma* (2) defendunt *Bellarminus*(3), *Tournely*(4), *Gotti*(5) et plurimi alii theologi, qui dicunt, baptismi sacramentum institutum esse quando Christus baptizatus est in Iordane. *Haec sententia gravibus argumentis fulciri*, ast *reliquae opiniones facile convelli possunt.*

1. Sacramentum tunc censetur institui, quando res subiecta sensibus accipit virtutem producendi gratiam, seu quando Deus efficit, ut per rem sensibilem gratia significetur et producatur. Atqui iuxta Ss. Patrum doctrinam baptismus, seu ablutio per aquam facta accepit virtutem producendi gratiam, quando Christus est baptizatus. Nam *S. Gregorius Naz.*(6) ait, Iesum baptisma Ioannis recepisse; « forsan quidem, ut ipsum quoque, a quo baptizatur, sanctitate afficiat; procul dubio autem, ut totum veterem Adamum in aquis sepeliat; ante hos vero, et propter hos Iordanem sanctificans; ut quemadmodum Spiritus et caro erat, sic etiam per Spiritum et aquam initiaret. » *S. Ambrosius* (7) scribit: « Baptizatus est Dominus non mundari volens, sed mundare aquas, ut ablutae per carnem Christi quae peccatum non cognovit, baptismatis ius haberent. » *S. Hieronymus* (8) inquit: « D. N. I. Christus non tam mundatus est in lavacro, quam lavacro suo universas aquas mundavit. » *S. Augustinus* (9) ita loquitur: « Ex quo Salvator in aqua se mersit, ex eo omnium gurgitum tractus, cunctorumque fontium venas mysterio baptismatis consecravit... Ideo baptizari voluit, non ut sibi munditiem acquireret, sed ut nobis fluenta mundaret. » *S. Maximus* (10) dicit: « Quod vero fluentis Iordanis baptizatur Iesus, non sibi, sed nobis baptizatur, non ut purificetur aquis, sed ut purificaret aquas; baptizatur novus homo, ut novi baptismatis constituat sacramentum. » Christus ergo, cum baptizatus est, sacramentum baptismi instituit, quia tunc iuxta Ss. Patrum doctrinam aquam purificavit, eique virtutem sanctificandi tribuit. — Alii ita argumentantur: sacramentum tunc instituitur, cum eius materia consecratur, forma designatur et effectus insinuatur; atqui cum Christus in Iordane baptizaretur, materia, scilicet aqua contactu carnis Christi consecrata fuit, ut ex dictis patet; forma, scilicet explicita trium personarum divinarum invocatio fuit designata, quia (11), vox Patris intonuit, Filius visibilis adfuit, et Spiritus sanctus in specie columbae apparuit; ac effectus insinuatus est, dum coeli aperti sunt, verbaque audita: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui;* in quae verba *S. Chrysostomus*(12) inquit: « Aperti sunt coeli, ut discas cum tu baptizaris, idipsum fieri, Deo te ad coelestem patriam vocante... Et columba tunc visa est -

(1) Cf. Sardagna tom. 6, art. 2, Controv. 4; Gazzaniga de sacram. Diss. 3, cap. 3, de baptismo Ioannis.
(2) 3 p., q. 66, art. 2.
(3) L. 1 de bapt. cap. 5, prop. 2.
(4) De bapt. q. 3, art. 1, Concl. 1.
(5) De bapt. q. 3, dub. 1, § 3.
(6) Orat. 39, n. 15. (7) Lib. 2 in Luc n. 83.
(8) Dial. adv. Lucif.
(9) Serm. 36 de temp.
(10) Hom. 7 de Epiph. (11) Matth. 4, 16 te
(12) Hom. 12 in Matth. n. 2.

ut disceres, etiam super te baptizatum Spiritum descendere, teque dilectum Dei filium constituere. » Hoc idem argumentum in *Catechismo romano* exhibetur (1) dicente de baptismo: « Tunc a Domino hoc sacramentum institutum esse perspicitur, cum ipse a Ioanne baptizatus sanctificandi virtutem aquae tribuit. Testantur enim *S. Gregorius Naz.* et *S. Augustinus*, eo tempore aquae vim generandi, in spiritualem scilicet vitam, datam esse. — Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quod tunc SS. Trinitas, in cuius nomine baptismus conficitur, numen suum praesens declaravit. Vox enim Patris audita est, Filii persona aderat, et Spiritus sanctus in columbae specie descendit; praeterea coeli aperti sunt, quo nobis iam per baptismum licet ascendere. »

2. Nonnulli cum *Tertulliano* (2), *S. Chrysostomo* (3), *Leone M.* (4), *Ruperto* et *Alexandro Alensi* opinati sunt, baptismum a Christo institutum fuisse post resurrectionem, cum (5) baptizandi praeceptum Apostolis dedit. Sed baec sententia non potest admitti, quia in Evangelio legitur, Iesum iam ab exordio suae praedicationis tum per se, tum per ministerium discipulorum plures baptizasse. Imo baptismus est necessarius ad aliorum sacramentorum receptionem. Apostoli vero in ultima coena eucharistiam et ordinem receperunt; ergo erant baptizati: unde *Nicephorus* (6) refert ex *Evodio* Antiocheno, viro apostolico, quod: « Christus manibus ipse suis Petrum tantummodo baptizavit, Petrus vero Andream et filios Zebedaei; li deinceps reliquos Apostolos: septuaginta autem illos Petrus et Ioannes, theologus dictus, baptizarunt. » Apostolos baptizatos fuisse, etiam *S. Augustinus* (7) ad Elusium pluribus rationibus evincit. Si autem baptismus Christi iam ante eius resurrectionem collatus fuit, ergo iam erat institutus. Nec refert, quod gratia, quae in baptismo confertur, sit effectus passionis Christi: haec enim non est causa physica, sed causa moralis, seu meritoria iustificationis et gratiarum, quae in sacramentis conferuntur. Alia est autem ratio causarum physicarum, et alia moralium; in physicis etenim causa debet praecedere effectum, non vero in moralibus; alias nulla gratia in V. T. collata fuisset, et Apostoli in ultima coena recipiendo sacramenta eucharistiae, et ordinis non recepissent gratiam, quod est falsum. — Quamvis autem bis rationibus ducti, plerique doceant, Christum ante passionem suam et mortem baptismum instituisse, quidam tamen cum *S. Bernardo* (8), et *Estio* (9) baptismum institutum esse dicunt, cum Christus (10) Nicodemo dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* et alii cum *Simoneto* arbitrantur, Christum instituisse baptismum, cum vix incoepta sua praedicatione, baptizavit, deditque discipulis baptizandi potestatem. Ast necessitatem rei declarare non est eam instituere, quia etiam rei iam institutae, vel mox instituendae necessitas manifestatur; et si sacramentum administratur; aut illud administrandi potestas traditur, recte iudicatur, illud iam antea institutum fuisse.

Nota. Quamvis Christus, cum ipse baptizatus est, sacramentum bapti-

(1) P. 2, cap. 2, n. 20.
(2) L. de bapt. c. 11 et 12.
(3) Hom. 28 in Ioan.
(4) Ep. 16 ad Siciliae Episcopos.
(5) Matth. 28, 19.
(6) L. 2 Hist. c. 3.
(7) Ep. 44 (al. 16.)
(8) Ep. 77 ad Hugonem.
(9) In 4 dist. 3, § 11.
(10) Io. 3, 5.

smi instituerit, et Io. III, 5, eius necessitatem declaraverit; docent tamen theologi, baptismum non fuisse in praecepto ante passionem et resurrectionem Christi. Nam lex nova, ad quam pertinet baptismus, non debuit obligare, antequam lex vetus obligare desineret; non enim debebant simul obligare, sed nova debebat veteri succedere, tanquam lux umbrae, et veritas figurae. Atqui lex vetus ante mortem et resurrectionem Christi non desiit obligare; nam solum in morte Christi velum templi scissum est, sacrificia V. L. abrogata sunt et Christus exclamavit: *Consummatum est*. Ideo *S. Bernardus* (1) dicit, verba Christi Io. III, 5 non importasse legem pro tunc, quia « durum austerumque videtur, ut videlicet verbum absconditum palam iam noceat, et ante Iudex feriat, quam minetur.» Ast post Christi mortem et resurrectionem probabilius, statim baptismus in praecepto fuit, quia cessante lege veteri, nova obligare coepit; unde etiam *Catechismus rom.*(2) ex I Petr. I. 3, et Eph. V, 2 probat, baptismi obligationem ad tempus, quod mortem Domini consecutum est, referendum esse. Imo etiam Patres pro secunda sententia citata, nempe *Tertullianus*, *S. Chrysostomus* et *Leo M.* non de baptismi institutione, sed de eiusdem obligatione locuti esse videntur (3).

ARTICULUS II.

De materia et forma baptismi.

§ 529. Ad rationem sacramenti requiritur res subiecta sensibus, per quam ex ipsa Christi institutione gratia significetur et producatur. Signum autem sensibile tum in re consistit, quae est applicanda, tum in verbis, quae sunt proferenda. Nam « accedit verbum ad elementum et fit sacramentum. » Scholastici elementum vocarunt materiam, quam duplicem distinxerunt, nempe remotam, seu ipsam rem, quae assumitur ad conficiendum sacramentum et proximam, quae est ipsa applicatio, seu usus materiae remotae; verbum autem a ministro proferendum appellarunt formam. Inquirendum igitur est, quaenam ex ipsa Christi ordinatione sit *materia remota*, quaenam *materia proxima*, et quaenam *forma baptismi*, ut hoc sacramentum legitime administretur.

I. *De materia remota baptismi.*

§ 530. Materiam remotam baptismi esse aquam veram et naturalem, adeo luculenta probant scripturarum, constantisque utriusque Ecclesiae praxis documenta, ut ne dubium quidem de hoc fidei dogmate exurgere posse videatur. Ast nihilominus tum antiquioribus, tum recentioribus temporibus circa materiam baptismi remotam varii errores emerserunt. Multi enim baptismum in aqua conferendum esse prorsus negarunt, nempe *Gnostici* et *Archontici*, qui, teste S. Irenaeo (4), cum cuncta signa sensibilia respuerent, baptismi quoque nullam materiam admiserunt: *Cainitae* a Cain, quem colebant, et *Quintilliani* a Quintilla femina dicti, qui teste Tertulliano(5) aquam propter suam simplicitatem et vilitatem prorsus ineptam credebant ad gratiam divinam conferendam: *Manichaei*, qui, teste S. Augustino (6), abhorruerunt a baptismo aquae, quam a malo principio exortam censebant; *Seleuciani* et *Hermiani*, qui baptismum non per a-

(1) In Ep. cit. (2) P. 2, cap. 2, n. 21.
(3) Cf. Billuart Diss. 1. art. 2.
(4) L. 1 c. haer. c. 18.
(5) L. de bapt. c. 1 et 2. (6) Haeresi 46.

quam, sed per ignem conferendum esse dicebant, male intelligentes, ut observat *S. Augustinus* (1), verba Ioannis: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* (2): *Marcosiani*, qui, teste Epiphanio (3), oleum aqua temperatum in baptismo usurpabant; *Paulicioni*, qui, teste Euthymio (4), aquam pronunciabant, non vero adhibebant, dicentes, per aquam non fluidum naturale, sed ipsum Christum esse intelligendum, et baptismum tantum per verba confici: *Ego sum aqua viva*, nomine Christi prolata; ac denique *flagellantes*, qui saeculo tertio decimo exorti docuerunt, unumquemque baptizari debere proprio sanguine per flagella de corpore expresso, quamquam certum non sit, num baptismum aquae penitus reiecerint, nec ne. — *Novatores* quoque circa materiam proximam baptismi in graves errores prolapsi sunt; quamvis enim baptismum aquae non repudiarent, negarunt tamen, aquam ad baptismum conferendum necessariam esse. Nam *Lutherus* (5) interrogatus, num, deficiente aqua, liceret baptizare in lacte, respondit: « Quidquid balnei loco esse potest, illud aptum esse ad baptizandum. » Idem sentit *Theodorus Beza* in sua secunda ad Tillium Epistola scribens: « Si desit aqua, et tamen baptismus alicuius differri amplius cum aedificatione non possit, nec debeat, ego certe quovis liquore non minus rite, quam aqua baptizarem; » et addit ibidem (quod apertum est mendacium) « non aliter sentire scholasticos. » *Calvinus* (6) contendit, aquam, vel quemcunque alium liquorem minime esse de necessitate baptismi, atque ideo verba Domini: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua* etc. metaphorice intelligenda esse, ita ut aqua non significet fluidum naturale, sed ipsum sanguinem Christi, per quem abluimur et mundamur. Cum *Calvino* consentiunt *Sociniani*, qui pariter non aliam, quam metaphoricam aquam admittunt, et ideo sub ea ablutionem a peccatorum sordibus, sive ipsam poenitentiam, per quam a peccatis abluimur, intelligendam esse statuunt. *Quakeri* demum cum antiquis Marcosianis et Beguardis medii aevi, sicut omnes ritus exteriores, ita etiam baptismum in aqua collatum reiiciunt. — Contra istos aberrantes probanda est doctrina catholica, quae dicit, aquam veram et naturalem ita esse de necessitate baptismi, ut is sine ullo liquore aut in alio, quam aqua, eaque vera et naturali collata, prorsus sit nullus et invalidus. Probatur autem hoc dogma catholicum ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus* et ex *praxi*, atque *definitionibus Ecclesiae*.

1. *In S. Scriptura* Matth. XXVIII, 19 legitur praeceptum Apostolis datum: *Docete omnes gentes, baptizantes eos* etc.: praecipitur ergo ablutio; cum autem haec communiter in aqua fiat, Salvator, si alio in liquore, quam in aqua, aut in alio simul cum aqua baptismum conferri voluisset, id diserte edissere debuisset. Ast nullibi legitur, Christum alium liquorem pro baptismo indigitasse; varia autem Scripturae testimonia ostendunt, aquam veram et naturalem a Christo tanquam materiam baptismi remotam designatam fuisse. Nam Christus ipse in aqua vera et naturali Iordanis baptizatus est; legitur enim: *Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua* (7): in hoc autem baptismo Christus aquam tanquam materiam

(1) Haeresi 59. (2) Marc. 3, 11.
(3) Haer. 31. (4) In Panoplia p. 2, tit. 21.
(5) In Colloquiis mensalibus cap. 17.
(6) L. 4 instit. c. 15. (7) Matth. 3, 16.

baptismi non solum exemplo suo insinuavit, sed etiam contactu suo consecravit (1). Non aliter ergo, quam de aqua vera et naturali intelligenda sunt verba Christi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (2); quibus verbis tum externa corporis per aquam ablutio, tum interna animae regeneratio per Spiritum sanctum significantur (3). Paulus quoque docet, homines per aquam veram et naturalem ablui debere, ut mundentur et sanctificentur; ait enim ad Ephes.: *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae*(4). Christus ergo lavacrum aquae seu ablutionem in aqua perficiendam instituit, per aquam homines mundandi et sanctificandi sunt. Idcirco Apostoli, qui optime ordinationes Christi cognoverant, in aqua vera et naturali baptismum administrarunt. Nam (5) de Philippo diacono, Eunuchum Candacis Reginae baptizante, narratur: *Dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam, et ait Eunuchus: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari?... et descenderunt uterque in aquam, Philippus et Eunuchus et baptizavit eum;* qua in narratione expresse commemoratur circumstantia, quod venerint ad aquam, sine qua Eunuchus in itinere baptizari non potuisset. Petrus quoque accersitus a Cornelio, cum super omnes, verbum eius audientes, Spiritus sanctus descendisset, inquit: *Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut et nos? et iussit eos baptizari*, nempe aqua vera et naturali, quam ipse Princeps Apostolorum (6) tanquam materiam remotam baptismi assignavit.

2. *Ss. Patres* non aliam materiam baptismi remotam assignant, quam aquam veram et naturalem, et in hac semper baptismum collatum esse testantur. *S. Ignatius M.* (7) ait: «Christus natus et baptizatus est, ut per passionem suam aquam purificaret.» *Hermas* in Pastore (8) baptismum, quo homines iustificantur, *sigillum* nominat, et addit: «Illud autem sigillum *aqua* est, in quam descendunt homines morti obligati, ascendunt verovitae assignati.» *S. Iustinus M.*(9) de iis, qui Fidem suscipiebant, scribit: «Deinde a nobis eo ducuntur, *ubi aqua est*, et eodem regenerationis modo regenerantur, quo et ipsi regenerati sumus. Nam in nomine Parentis universorum, ac Domini Dei et Salvatoris nostri et Spiritus sancti tunc lavacrum in aqua suscipiunt.» *Tertullianus* (10) exclamat: «Felix *sacramentum aquae* nostrae, qua abluti delictis pristinae aetatis in vitam aeternam liberamur.» *S. Gregorius Nyss.* Or. in eos, qui differunt baptisma, docet: «omnem aquam aptam esse ad usum baptismi, si modo invenerit fidem eius, qui illam accipit, et benedictionem sacerdotis sanctificantis.» *S. Ambrosius* l. de Myster. (11) haec habet: «Aqua est, qua caro mergitur, ut omne abluatur carnale peccatum.» *S. Augustinus*(12) inquit: «Quid est baptismus Christi? Lavacrum aquae in verbo. Tolle aquam, non est baptismus. Tolle verbum, non est baptismus.» Huc etiam referuntur testimonia Patrum § 528, n. 1 citata, qui asserunt, Christum baptizatum esse, ut aquas pro baptismi ma-

(1) V. § 528, n. 1. (2) Io. 3, 5.
(3) Cf. § 527, Resp. ad Obi. 1.
(4) Ephes. 5, v. 25 et 26. (5) Act. 8, 36 etc.
(6) Act. 10, 47. (7) Ep. ad Ephes. c. 18.
(8) Lib. 3, simil. 9. (9) Apol. 1, n. 61.
(10) Lib. de bapt. c. 1.
(11) Cap. 3, n. 11.
(12) Tract. 15 in Ioan. n. 4.

teria consecraret; quibus adiungi potest insignis locus *S. Gregorii Naz.* Or. 29 (1), dicentis: Christus « baptizatus quidem est, ut homo; sed peccata sustulit ut Deus, non quod lustrationibus indigeret, sed ut aquis ipsis sanctitatem afferret. »

3. *Ecclesia* universa semper baptismum in aqua administravit, et hanc ad baptisma conferendum ita necessariam habuit, ut hoc in alio liquore collatum invalidum declararit. Testes sunt quotquot supersunt libri rituales et pontificales Latinorum, et Euchologia Graecorum, ut erudite ostendit *Renaudotius* de perpetuit. fidei(2), ubi etiam defendit *Iacobitas* a criminatione de collato ab ipsis baptismo in igne; nam et isti haeretici baptizant infantes in aqua, quamquam postea soleant etiam ferro ignito signum crucis in frontem baptizatorum imprimere aliis de causis, praecipue vero, ne Mahumetani eorum filios ad servitutem rapiant; horrent enim habere servos ita cruce signatos. Ad perpetuam Ecclesiae praxin accedunt etiam eiusdem definitiones. *Gregorius IX* (3) de his, qui in Norvegia cerevisia baptizabantur, rescribit ad Archiepiscopum Nidrosiensem: « Cum secundum doctrinam evangelicam oporteat ex aqua et Spiritu sancto renasci, non debent reputari rite baptizati, qui in cerevisia baptizantur. » *Innocentius IV* (4) improbavit baptismum cum salivae conspersione collatum. *Concilium Lateranense IV* cap. *Firmiter* dicit: *Sacramentum baptismi... consecratur in aqua. Florentinum* in Decr. pro Armenis ait: *Materia huius sacramenti* (*baptismi*) *est aqua vera et naturalis. Concilium Tridentinum* Sess. VII, can. 2, de bapt. definit: *Si quis dixerit, aquam veram et naturalem non esse de necessitate baptismi, atque idcirco verba illa Domini nostri Iesu Christi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit; anathema sit.*

4. *Rationibus theologicis S. Thomas* probat, aquam baptismi materiam convenientissimam esse. Nam (5) ita loquitur: « Ex institutione divina aqua est propria materia baptismi: et hoc convenienter: *primo* quidem, quantum ad ipsam rationem baptismi, qui est regeneratio in spiritualem vitam, quod maxime congruit aquae. Unde et semina, ex quibus generantur omnia viventia, scilicet plantae et animalia, humida sunt, et ad aquam pertinent; propter quod quidam Philosophi posuerunt aquam omnium rerum principium; *secundo*, quantum ad effectus baptismi, quibus competunt aquae proprietates, quae sua humiditate lavat, ex quo conveniens est ad significandam et causandam ablutionem peccatorum; sua frigiditate etiam temperat superfluitatem caloris, et ex hoc competit ad mitigandam concupiscentiam fomitis; sua diaphanitate est luminis susceptiva, unde competit baptismo, in quantum est fidei sacramentum; *tertio*, quia convenit ad repraesentandum mysteria Christi, quibus iustificamur; ut enim dicit *S. Chrysostomus* (6) super illud Io.: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua* etc. (7), sicut in quodam sepulcro, in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, et deinde novus rursus ascendit; *quarto*, quia ratione suae communitatis et abundantiae est

(1) Theolog. 3, de Filio, n. 20.
(2) Tom. 6, lib. 2, cap. 4.
(3) Ap. Rainaldum ad annum 1241.
(4) Decret. Gregor. l. 3, tit. 42, cap. 5.
(5) 3 p., q. 66, art. 3.
(6) Hom. 24 in Io. (7) C. 3, 5.

conveniens materia necessitati huius sacramenti; potest enim ubique de facili haberi. » Haec consideranda sunt, ut divini Redemptoris sapientiam et bonitatem in baptismi institutione plene cognoscere et praedicare possimus.

Nota 1. Ex probato dogmate patet, quod *materia valida* baptismi sit omnis aqua vera et naturalis sive maris, sive fontis, fluminis, paludis etc., sive calida, sive frigida, sive clara, sive turbida, sive communis, sive mineralis, sive ex nive, glacie, aut grandine soluta, sive ex pluvia collecta: ratio est, quia istae et similes aquae habent integram substantiam veramquedenominationem aquae naturalis. *Materia invalida* sunt nix, glacies, grando, antequam resolvantur, tum quia aptae non sunt ad abluendum, tum quia non veniunt sub denominatione aquae; praeterea materia invalida est vinum, licet lymphatum, seu aqua mixtum, cerevisia, succus ex herbis aut fructibus expressus, lac, mel, oleum, sanguis, urina, lacrymae, saliva, sudor; ratio est, quia ista in communi usu, et aestimatione hominum denominationem non retinent, nec in se sunt aqua proprie dicta et elementaris. *Materia dubia* sunt aqua ex sale resoluta, cerevisia, aut offa admodum tenuis, lixivium non multis cineribus commixtum, et generatim aqua cum aliena materia commixta; in qua commixtione attendendum est, an liquor plus habeat de aliena substantia, quam de aqua, quod ex spissitudine colligi potest; et si ita sit, materiam validam baptismi non constituit. Caeterum, ut observat cl. *Billuart* (1): « In qualibet aqua, qualitercunque transmutata, modo non solvatur species aquae, potest fieri baptismus; si vero solvatur species aquae, non potest fieri baptismus. Intelligimus autem naturam et speciem aquae magis secundum communem hominum usum et aestimationem, quam secundum rationes physicas. » Certum autem est, graviter illum peccare, qui in baptismo materiam adhibet dubiam, cum possit habere certam.

Nota 2. Quamvis aqua simplex, non benedicta, materia apta sit ad sacramentum valide conficiendum, licitum tamen extra casum necessitatis non est, aliam aquam, quam benedictam in baptismo administrando adhibere, quia ita diserte praecipiunt libri rituales, atque insuper hic usus antiquissimus est, cuius mentionem faciunt iam constitutiones apostolicae (2) et Ss. Patres. Nam *Tertullianus* (3) aquas baptismi propter hanc benedictionem *medicatas* appellat. *S. Cyprianus* (4) ad Ianuar. scribit: « Oportet mundari et sanctificari aquam prius a sacerdote, ut possit baptismo suo peccata hominis, qui baptizatur, abluere. » *S. Ambrosius* (5) ait, usum baptismatis hoc habere: « ut ante fons consecretur, et tunc descendat qui baptizandus est. » *S. Basilius* eandem benedictionem repetit ex apostolica traditione; nam lib. de Spiritu sancto (6) inquit: « Benedicimus aquam baptismatis et oleum unctionis, adhuc etiam ipsum baptizatum; ex quibus Scripturis? nonne a tacita et mystica traditione? » — Eiusdem consecrationis mentionem faciunt *S. Cyrillus Hier.* (7), *S. Gregor. Nyss.* (8), *Victor Vitensis* (9), aliique.

Nota 3. Qui negant aquam veram

(1) De bapt. Diss. 1, art. 3.
(2) Lib. 7, cap. 43. (3) Lib. de bapt. c. 4.
(4) Epist. 70. (5) L. 1 de sacram. c. 5.
(6) Cap. 27. (7) Catech. 3.
(8) In Orat. de S. bapt.
(9) Lib. 2 de persecut. Vandal.

et naturalem esse materiam remotam baptismi, doctrinam catholicam variis cavillationibus perturbare tentant.

Obi. I. Praecursor Christi ita loquitur: *Ego baptizo vos in aqua: qui autem post me venturus est... ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* (1): quibus verbis Ioannes hoc discrimen posuit inter suum, et Christi baptisma, quod suum esset *in aqua*, Christi autem *in Spiritu sancto et igni:* non ergo aqua est materia baptismatis Christi.

Resp. Levissima est haec obiectio, quam iam praeoccupaverat *S. Augustinus* tract. 15 in Ioan. (2). Ex aliis enim Scripturae locis, atque ex ipsa Christi et Apostolorum praxi liquido apparet, aquam fuisse a Ioanne subintellectam, quasi diceret: Ego quidem baptizo vos *aqua sola;* Christus autem post me venturus baptizabit, idest aqua abluet vos, verum non in aqua sola, sed etiam *in Spiritu sancto et igni.* Non itaque ponitur antithesis inter baptismum Christi, et baptismum Ioannis in eo, quod iste fuerit materialis et sensibilis in aqua, ille vero totus spiritualis, sed quod Christus baptisma in aqua collatum conferat Spiritum sanctum, quem non conferebat baptismus Ioannis. Caeterum non omnes consentiunt circa baptismum *in Spiritu sancto et igni.* Nonnulli enim, qui ignem non metaphorice pro virtute Spiritus sancti, sed litteraliter sumunt, putant, verba Ioannis referenda esse ad missionem Spiritus sancti super Apostolos die Pentecostes in linguis igneis; alii autumant, per eadem verba praenunciari dona prodigiosa fidelibus concedenda; alii demum opinantur, per illa postremam mundi conflagrationem et purgationem designari.

(1) Matth. 3, 11 etc. (2) Num. 4.

Obi. II. Christus Io. III, 5 ad salutem necessarium esse dicit, ut renascamur *ex aqua et Spiritu sancto.* Ast non baptizamur in Spiritu sancto, neque ex ipso renascimur, nisi sensu spirituali; igitur nonnisi spirituali quoque sensu dicimur ex aqua renasci. Ex ipso colloquio Christi cum Nicodemo apparet, aquam spiritualiter tantum intelligendam esse. Nam si Christus locutus fuisset de vera aqua ad renascendum necessaria, immerito Nicodemum reprehendisset verbis illis: *Tu es magister in Israël, et haec ignoras* (3)? neque enim Nicodemus suspicari aliquando potuit, fore tempus, quo homines a peccatorum vetustate purgati in novam et spiritualem vitam per aquam naturalem renascerentur. At si verba illa intelligantur in sensu metaphorico, id est, de gratia spirituali mundante sicut aqua, reprehensionem illam promeritus est Nicodemus. Cum enim in lege versatus esset, inculpabiliter ignorare non poterat, fore aliquando tempus, quo homines a peccatorum vetustate purgati in novam et spiritualem vitam reformarentur, ut Prophetae praedixerant. Ergo cum iusta fuerit illa reprehensio, dicendum est, Christum verbis citatis loqui de aqua metaphorica, id est, de gratia Spiritus sancti. Idipsum *S. Augustinus* fatetur, qui (4) verba illa: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua* etc. non carnaliter, sed spiritualiter intelligenda esse contendit.

Resp. Christus Io. III, 5 aquam et Spiritum sanctum coniunxit, ut significaret, materiali atque exteriori aquae ablutioni adiectam esse interiorem Spiritus sancti gratiam ad producendam regenerationem de qua loquebatur, cum aqua sola id minime efficere possit. Baptizamur ergo ma-

(3) Ib. v. 10. (4) Tract. 11 in Ioan.

terialiter in aqua, et baptizamur spiritualiter in Spiritu sancto; imo ipsa ablutio externa, in aqua facta, ablutionem internam, id est, purgationem a peccatis et sanctificationem a Spiritu sancto factam, significat et producit: ita Ecclesia semper citata verba Christi intellexit.— Quamvis autem Christus de ablutione per aquam naturalem facienda loqueretur, merito tamen Nicodemum obiurgavit, quod, cum esset Magister in Israël, haec non intelligeret. Duo enim hic observanda sunt, nativitas ipsa secunda, et modus renascendi; utrumque Nicodemus haud recte intelligebat. Nam dicenti Christo: *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu*(1); mox reposuit: *Quomodo possunt haec fieri?* quae verba sunt rem impossibilem esse iudicantis. Itaque merito a Christo reprehensus est, quia si vere in lege, ut appellari amabat, Doctor fuisset, nescire secundam in Spiritu nativitatem non poterat, cuius adeo frequens in V. T. mentio occurrit. Multo magis vero Nicodemus circa modum renascendi obstupuit et impossibile iudicavit, quod homo per ablutionem in aqua factam spiritualiter renascatur: quamobrem merito a Christo reprehensus est, quia ut Doctor legis scire debuisset, Deum per signa externa gratiam suam conferre posse, et quia ipsi nota esse debebant vaticinia et symbola, quibus frequenter in V. T. baptismus aquae a Messia instituendus, praenunciatus et praefiguratus fuit. *S. Augustinus* solummodo excludit ideam carnalis generationis, quam prodidit Nicodemus: *Quomodo potest homo nasci, cum sit senex?* etc. (2).

Obi. III. Non desunt exempla, ex quibus constat, in casu necessitatis posse alia materia praeter aquam baptisma conferre. Nam *Moschus* in Prato spirit. (3), et *Nicephorus* (4) narrant, Iudaeum quemdam in periculo mortis defectu aquae fuisse arena superfusa baptizatum, cuius baptismi effectus fuit valetudo prodigiose recuperata. Praeterea *Stephanus II* baptismum collatum in vino approbavit, scribens: « Si in vino quis, propterea quod aquam non inveniebat, periclitantem infantem baptizavit, nulla ei adscribitur culpa: infantes sic permaneant in baptismo. » Simile responsum tribuitur quoque *Siricio* R. P., qui floruit ad finem saeculi IV.

Resp. Iudaeus inscite et invalide fuit in arena baptizatus, ac propterea *Moschus* et *Nicephorus* testantur, baptismum hunc iudicio ecclesiastico irritum fuisse declaratum, ac Iudaeum legitimo ritu aquis salutaribus tinctum. Quamobrem relata historia constantem Ecclesiae usum baptizandi in aqua confirmat. Valetudo autem prodigiose recuperata non est adscribenda baptismo in arena dato, sed peculiari fidei ac pietati Iudaei illius, quam solam Deus prodigiosa illa et instantanea curatione gratam sibi esse ostendit. Quoad responsum Stephani, *Natalis Alex.* illud corruptum esse putat; et Labbaeus dicit, verba: « Infantes sic permaneant in ipso baptismo; » esse glossema e margine in textum temere intrusum; et ideo cl. *Gazzaniga* dicit, totam quaestionem fuisse non de valore baptismi, sed de crimine Presbyteri, quod, supposita carentia aquae, excusabile putavit Pontifex, inexcusabile vero, si aqua aderat; subiungit enim: « Nam si aqua adfuit praesens, ille Presbyter excommunicetur et poenitentiae submittatur, quia contra canonum sententiam agere praesumpsit. » Ast communiter a Criticis citatae *Ste-*

(1) C. 3, 8. (2) Ib. v. 4.

(3) Cap. 176. (4) Lib. 3 Hist. c. 37.

phani et *Siricii* responsiones ut spuriae, seu supposititiae reiiciuntur, quia in collectionibus Ecclesiae Romanae et Gallicanae non extant, et quia tres codices, qui illas referunt, non consentiunt; alii enim idem responsum tribuunt *Stephano II*, alii *Siricio*, alii *Stephano Tornacensi*. Earundem responsionum suppositionem argumentis internis et externis probat *Ant. Binterim* in Monumentis Ecclesiae etc. (1).

II. *De materia proxima baptismi.*

§ 531. Cum materia remota baptismi sit aqua vera et naturalis, certum omnino est, materiam eiusdem proximam nihil aliud esse, quam aquae applicationem ad corpus abluendum a ministro factam. Hinc primum N. L. sacramentum *baptismus*, id est, immersio seu ablutio, et *lavacrum aquae* appellatur. Recte idcirco materia proxima baptismi definitur exterior corporis ablutio per aquam immediate supra corpus baptizandi fluentem: dicitur *per aquam fluentem*, quia debet esse motus successivus aquae; nec enim dicitur ablutus, supra quem decidit una aquae gutta, non fluens; dicitur *immediate*, quia non sufficit, aquam vestes aut capillos baptizandi attingere, sed necesse est, ut perfundat eius corpus; alias non ipse, sed vestes ipsius aut capilli dicerentur ablui: dicitur *supra corpus*, id est, supra unam ex praecipuis corporis partibus, praecipue vero caput, in quo omnes sensus vigent; generatim enim secundum communem aestimationem et usum homo se lavasse dicitur, quamvis solam faciem abluerit. — Quaeri autem ulterius potest, quomodo aqua sit corpori applicanda? haec enim applicatio, et ipsa ablutio fieri potest vel corpus admovendo aquae, quod fit per immersionem, vel aquam admovendo corpori, quod fit per infusionem, vel aspersionem. Hinc baptisma triplici modo in Ecclesia collatum fuisse invenimus. Usque ad saeculum decimum tertium in Ecclesia latina et graeca baptismus communiter collatus fuit per *immersionem*, et quidem, quia ad cuiuslibet divinae Personae invocationem corpus mergebatur. Saeculo decimo quarto in Ecclesia latina invaluit disciplina baptismum conferendi *per infusionem;* imo quandoque propter baptizandorum multitudinem baptismus collatus est *per aspersionem*, quam etiam Apostoli ab initio adhibuisse creduntur. Quamvis autem varia fuerit Ecclesiae catholicae in baptismo conferendo disciplina, perpetua tamen eiusdem Ecclesiae fides fuit et est, validum esse baptismum, sive per immersionem, trinam, aut unam, sive per infusionem, sive per aspersionem, in qua tamen vera ablutio contingat, conferatur. Ab hac perpetua et universali Ecclesiae fide recesserunt Graeci schismatici non quidem omnes, sed tamen nonnulli, qui baptismum in Ecclesia latina per unam immersionem aut per infusionem collatum, illicitum aut etiam invalidum declarare sunt ausi. In hunc errorem isti ideo prolapsi sunt, quia veterem disciplinam Ecclesiae a constanti eiusdem fide non distinxerunt, et quia id, quod olim ex praecepto ecclesiastico fieri debuit, ex praecepto divino semper faciendum esse, falso putaverunt; praecipue vero, quia Ecclesiam Romanam magno odio prosequebantur, eique varios errores affingentes schisma suum iustificare nitebantur. Contra istos aberrantes probandum est, modum baptismi non pertinere ad sacramenti essentiam sive substantiam, sed ad meram disciplinam, quae Ec-

(1) Tom. 2, p. 1, § 2 etc.

clesiae potestati subest, atque in specie trinam immersionem non esse de necessitate baptismi, aut de praecepto divino, sed validum esse baptismum per unam immersionem, aut per infusionem, aut per aspersionem collatum. Argumenta ad hoc dogma probandum partim ex *S. Scriptura*, et partim *ex Traditione* petuntur.

1. *In S. Scriptura* omnibus quidem praecipitur baptismus, sed nullum extat Christi praeceptum, ut baptismus conferatur per immersionem; neque illa vox *baptizo* aliud significat, quam ablutionem, quae utique fieri potest etiam per infusionem, aut aspersionem (1). Paulus quoque baptismum simpliciter *lavacrum* nominat, nempe Ephes. V, 26 *mundans lavacro aquae in verbo vitae*, et Tit. III, 5 *lavacrum regenerationis*. Dummodo ergo per aquam ablutio fiat, et verum contingat lavacrum, iam id totum habetur, quod ad substantiam baptismi spectat, eiusque materiam proximam constituit. Ast corpus abluitur et verum lavacrum perficitur non solum, dum corpus aquae immergitur, sed et cum aqua corpori infunditur, aut corpus aqua copiose aspergitur; ergo validus baptismus confertur non solum per immersionem, sed etiam per infusionem et aspersionem. Idem recte infertur ex praxi Apostolorum; valde enim probabile est, ipsos Apostolos, saltem non semper, per trinam immersionem baptizasse, sed ab initio per aspersionem baptismum contulisse. Nam Act. II, 41 legitur, una die tria hominum millia baptizata fuisse: *Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt; et appositae sunt in die illa animae circiter tria millia.* Quis autem credet, tantam hominum multitudinem unica die, imo vix dimidia die ab Apostolis baptizatam fuisse per trinam immersionem, ad quam perficiendam multo tempore et praevalidis viribus opus erat? Quaeri etiam posset, ubinam Apostoli per immersionem baptizaverint, cum nullatenus legatur, tam magnum baptizandorum numerum ad lacum, vel fluvium adductum fuisse? Et quamvis nobis fingere velimus aliquot baptisteria ad usum purificationum iudaicarum iam parata, cum tamen baptismus per immersionem fieri soleret toto corpore nudato; quis credat, tantam hominum multitudinem utriusque sexus, vestibus depositis, fuisse aquis immersam? neque enim tempus, locus aliaeque circumstantiae permittebant, ut pudori foeminarum consuleretur, quemadmodum postea in Ecclesia factum est, divisis foeminis a viris, et Diaconissis deputatis, quae foeminarum decoris curam haberent. Ex his rationibus communis est Theologorum sententia, Apostolos ab initio praedicationis suae per infusionem, seu potius per aspersionem baptizasse. — Praeterea baptismus a Philippo diacono Eunucho collatus his verbis narratur: *Descenderunt uterque in aquam, Philippus et Eunuchus, et baptizavit eum. Cum autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum*(2). Non ergo Philippus ut minister Eunuchum aquae immersit, quia hic ipsemet in aquam descendit et ex ea ascendit: ergo probabile est, quod Philippus Eunuchum iam in aquis stantem per infusionem baptizaverit, effundendo nempe super ipsius caput aquam cavis manibus arreptam, aut in vasculo haustam; et sane tali modo baptismus tum isti Eunucho, tum ipsi Christo a Ioanne collatus per infusionem in veteribus picturis et sarcophagis repraesentatur, ut ostendit cl. *Mar-*

(1) Cf. § 525, n. 1.

(2) Act. 8, 38.

tene (1). Accedit et illud, quod Act. XVI, 33 narratur de Paulo et Sila, qui custodem carceris, in quo detinebantur, cum omni domo eius *continuo* baptizaverunt. Porro in his et similibus baptismis immersionem fuisse adhibitam, verisimile non est.

2. *Ecclesiae fides* de valore baptismi sine immersione per infusionem collati patet ex baptismate *Clinicorum*, id est, aegrotorum in lectis decumbentium, eorum praecipue, qui morti proximi constituti erant, quibus ut patet, non alia ratione quam per infusionem aut aspersionem baptismus conferri poterat. Isti porro clinici, qui postrema vitae periodo tincti fuerunt, frequentissimi erant primis Ecclesiae saeculis, ut liquet ex Patrum scriptis, qui declamarunt quidem adversus eos, qui moras nectebant ad suscipiendum baptisma, nunquam tamen dubia moverunt de valore baptismatis, quod fuerit administratum sine immersione. Imo egregium testimonium de valore baptismatis per infusionem collati habemus in Epist. (2) *S. Cypriani* ad Magnum, qui non dubitavit de valore baptismi per infusionem collati, sed tamen dubitavit, an qui graviter in lecto decumbentes per infusionem baptizantur, ut legitimi Christiani habendi sint, iisdemque iuribus gaudeant, ut Christiani per immersionem baptizati. *S. Cyprianus* vero his verbis respondet: « Quaesisti etiam, fili carissime, quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur, an babendi sint legitimi Christiani eo quod aqua salutari non loti sint, sed perfusi? — Nos, quantum concipit mediocritas nostra, aestimamus, in nullo mutilari et debilitari posse beneficia divina, nec minus aliquid posse illic contingere, ubi plena et tota fide et dantis et sumentis accipitur, quod de divinis muneribus hauritur. Neque enim sic in sacramento salutari delictorum contagia, ut in lavacro carnali et saeculari sordes cutis et corporis abluuntur... Aliter pectus credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. In sacramentis salutaribus necessitate cogente et Deo indulgentiam suam largiente totum credentibus conferunt divina compendia. Nec quemquam movere debet, quod aspergi vel perfundi videntur aegri, cum gratiam dominicam consequuntur, quando Scriptura Sancta per Ezechielem Prophetam (3) loquatur, et dicat: *Aspergam super vos aquam mundam, mundabimini ab omnibus immunditiis vestris* etc. (et post alia similia loca citata concludit), unde apparet, aspersionem quoque aquae instar salutaris lavacri obtinere, et quando haec in Ecclesia fiunt, ubi sit et dantis et accipientis fides integra, stare omnia et consummari ac perfici posse maiestate Domini et fidei veritate. » Deinde declarat, iuxta suam sententiam legitimos Christianos esse illos, qui in infirmitate aqua sunt perfusi. Denique ad propositum dubium: « An consecuti sunt quidem gratiam dominicam, sed breviore et minore mensura muneris divini ac Spiritus sancti, ut habeantur quidem Christiani, non sint tamen caeteris adaequandi? » respondet S. Pater: « Quinimo Spiritus sanctus non de mensura datur, sed super credentem totus infunditur. » Notatu dignum est, quod *S. Cyprianus* etiam in hac ad Magnum Epistola sententiam suam prodat, qua falso putavit, ad valorem baptismi requiri fidem ministri, et ideo haereticorum baptisma invalidum esse. Quamvis autem huic erroneae

(1) De antiq. Eccles. rit. lib. 1, c. 1, a. 14.

(2) Ep. 69 (al. 76). (3) Cap. 36, v. 25.

sententiae tum *Stephanus* R. P., tum caeteri orthodoxi Episcopi fortiter restiterint, nullus tamen Cyprianum ex eo reprehendit, quod doceret, trinam immersionem non esse de necessitate baptismi, sed eodem modo validum esse baptisma per infusionem vel aspersionem collatum. Cypriani etenim sententiam tota semper Ecclesia tenuit, cum Clinicorum baptisma, sola infusione vel aspersione collatum semper ratihabitum fuerit. Id probant varia Concilia, nempe *Romanum* sub *Cornelio*, in quo iudicatum est, *Novatianum* in lecto baptizatum, post recuperatam sanitatem, iterum baptizandum non esse: *Neocaesariense* (1) quo sic baptizati a sacris quidem ordinibus tanquam irregulares arcentur, vere tamen baptizati agnoscuntur: *Antissiodorense* (2), *Matisconense II* (3), *Parisiense IV* (4), ubi decretum Synodi Neocaesariensis innovatur et confirmatur. Concilia autem Clinicos a sacris ordinibus arcebant non propter defectum baptismi, sed quia dubitabatur de eorum instructione et scientia, vel etiam de eorum vera et perfecta conversione, cum non motu proprio, sed metu mortis compulsi baptismum suscepisse viderentur.

3. *Exempla* quoque prostant, quae ostendunt, iam primis saeculis non solum graviter decumbentes, sed etiam alios per infusionem baptizatos fuisse. Ita *S. Laurentius Romanum*, professione militem, et alium quoque, *Lucillum* nomine, aqua ex urceo super caput infusa baptizavit, ut eiusdem S. Martyris Acta (5) testantur. Unde *Walafridus Strabo* de rebus eccles. (6) scribit: « Notandum est, non solum mergendo, verum etiam desuper fundendo multos baptizatos fuisse, et adhuc posse ita baptizari, si necessitas sit, sicut in passione B. Laurentii quemdam urceo allato legimus baptizatum. » Et subdit, hoc ipsum fieri consuevisse: « cum provectiorum granditas corporum in minoribus vasis hominem tingi non patitur. » Acta quoque *S. Bacchi* iunioris a *Combefisio* vulgata dicunt, eum aqua superfusa fuisse baptizatum. Ex Actis pariter *S. Liudgeri* habemus ipsius exhortationem ad mulieres, ut morituros infantulos baptizarent *intinctos aqua, vel superinfusos* cum invocatione SS. Trinitatis. In Actis *S. Gratiliani* mulier nomine « *Felicissima*, ab ipso christianae Religionis mysteriis imbuta, urceum cum aqua ut baptizaretur, ei obtulisse legitur. » *Mabillonius* in Musaeo italico (7) ostendit, Romae iam a saeculo sexto non raro observatum fuisse ritum baptizandi per infusionem, omissa immersione. Inter Orientales quoque graves Theologi inveniuntur, qui docent, deficiente sufficienti aquae copia, baptismum administrari posse per infusionem. ut *Ecbanassal* Echmimi canonista *Aegyptius* et *Gregorius Abulfaragius* ex auctoritate Iacobi Edesseni apud Renaudotium (8). — Quinimo Graeci ipsi, ut refert *Goarius* (9) testis oculatus, solent recens natos infantulos « superinfusione baptizare. »

4. *Ss. Patres*, quamvis saepe de baptismo disserant, et etiam trinae immersionis tunc usitatae ritum describant, pauca tamen dogmatice de materia baptismi proxima loquuntur, quia de hac nulla tunc temporis controversia vigebat. Nihilominus aliqua ipsorum testimonia citari possunt, ex quibus patet, eos nullatenus credidisse, trinam immersionem ad validitatem baptismi necessariam esse. Nam

(1) Ann. 314, can. 2. (2) Ann. 578, can. 18.
(3) Ann. 585, can. 3. (4) Ann. 829, can. 7.
(5) Apud Surium, t. 4. (6) Cap. 26.

(7) Tom. 2. (8) L. 2 de perp. fid. c. 4.
(9) Rituale Graecorum, vol. 1, de bapt. n. 24.

iam *Tertullianus* lib. de poenit. (1) ad baptismum per aspersionem alludit, scribens: « Neque ego renuo, beneficium divinum, id est, ablutionem delictorum inituris aquam omnino salvum esse: sed ut eo pervenire contingat, elaborandum est. Quis enim tibi tam infidae poenitentiae viro aspergínem unam cuiuslibet aquae commodabit? » — Et *S. Augustinus* (2) dicit: « Hoc verbum fidei (id est invocatio trium Personarum divinarum) tantum valet in Ecclesia Dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicentem, tingentem etiam tantillum, mundet infantem. » Si sufficit ex S. Augustino tantillum tingere, sufficit quoque ablutio per infusionem vel aspersionem. — *S. Gregorius M.* aperte declaravit, ad valide baptisma conferendum non requiri trinam immersionem. Cum enim Ariani trina baptismali immersione abuterentur ad significandum, tres esse distinctas naturas in tribus personis Trinitatis, atque nonnulli in Hispania Catholici in odium ac detestationem eorum unicam tantum immersionem usurpandam decrevissent contra morem antiquum; suborta est ea de re contentio, de qua S. Leander Episc. Hispalensis consuluit *S. Gregorium M.*, qui (3) sic respondet: « De trina mersione baptismatis nihil responderi melius potest, quam ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit, sancta Ecclesiae consuetudo diversa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanae sepulturae sacramenta signamus, ut dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quod si quis forte etiam pro summa Trinitatis veneratione aestimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere, quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest, infantem in baptismate vel ter, vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum Trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. Sed quia nunc hucusque ab haereticis infans in baptismate tertio mergebatur, fiendum apud vos esse non censeo, ne dum mersiones numerant divinitatem dividant, dumque quod faciebant, faciunt, se morem nostrum vicisse glorientur. » S. Pontificis iudicium suum fecit Ecclesia Hispanica, in *Conc. Toletano IV* post citata S. Gregorii verba definiens: *Propter vitandum schismatis scandalum, vel haeretici dogmatis usum, simplicem teneamus baptismi mersionem, ne videantur apud nos, qui tertio mergunt, haereticorum approbare assertionem, dum sequuntur et morem. S. Thomas* (4) ait: « Aqua assumitur in sacramento baptismi ad usum ablutionis corporalis, per quam significatur interior ablutio peccatorum. Ablutio autem fieri potest per aquam non solum per modum immersionis, sed etiam per modum aspersionis vel effusionis. Et ideo quamvis tutius sit baptizare per modum immersionis (quia hoc habet communior usus), potest tamen fieri baptismus per modum aspersionis, vel etiam per modum effusionis secundum illud Ezech.: *Effundam super vos aquam mundam* (5), sicut B. Laurentius legitur baptizasse: et hoc praecipue propter necessitatem; vel quia est magna multitudo baptizandorum, ut patet Act. II et IV, ubi dicitur quod crediderunt una die tria millia, et alia die quinque millia. Quandoque autem potest imminere necessitas propter paucitatem aquae, vel propter debi-

(1) Cap. 6. (2) Tract. 80 in Ioan. n. 3.
(3) L. 1, Epist. 43 (al. 41).

(4) 3 p., q. 66, art. 7. (5) Cap. 36, v. 25.

litatem ministri, qui non potest sustentare baptizandum, vel propter debilitatem baptizandi, cui posset imminere periculum mortis ex immersione. Et ideo dicendum, quod immersio non est de necessitate baptismi. »

5. Denique *ex consensu Ecclesiae Graecae et Latinae* firmissimum petitur argumentum. Ecclesia graeca ratum habuit in *Concilio Florentino* Latinorum baptisma per infusionem, idemque sentiunt quam plurimi ex ipsis Graecis schismaticis, nonnisi paucis reclamantibus, qui inverecundia et furore reliquos superant. Ecclesia vero Latina iam ab aliquot saeculis, immersionis ritu fere ubique abrogato, eius loco infusionem usurpavit: atque in *Rituali romano a S. Pio V* edito utraque ratio baptizandi iuxta uniuscuiusque Ecclesiae consuetudinem sive per immersionem, sive per infusionem, aut etiam per aspersionem probatur. Disciplinam autem baptizandi per infusionem, quam Ecclesia Romana approbavit, et iam a pluribus saeculis observat, carpere et contemnere non licet; nam *Concilium Tridentinum* (1) de bapt. inquit: *Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quae omnium Ecclesiarum mater est et magistra, non esse veram de baptismi sacramento doctrinam; anathema sit.* Dubitare ergo non licet, quod baptismus per infusionem collatus et validus, et licitus sit.

Nota 1. Plures, eaequae gravissimae causae Ecclesiam Romanam induxerunt ad ritum infusionis adoptandum. Quia enim fides Ecclesiae semper haec fuit, quod baptismus validus sit, sive per immersionem, sive per infusionem collatus, et quia manifestum erat, baptismum facilius atque expeditius posteriori, quam priori modo administrari: multi iam, antequam Ecclesiae decretum prodiret, saeculo potissimum decimoquarto, ut varia incommoda effugerent, baptismum per infusionem conferre coeperunt. Ecclesia vero probe cognoscens, disciplinam ecclesiasticam mutabilem esse, invalescentem usum reprehendendum haud esse censuit, sed primo toleravit, et mox approbavit, ita ut libri rituales sub finem saeculi XIV editi iam praescripserint baptismum infusione conferendum. Haec vero mutatio ex sequentibus rationibus facta est: 1° Ut tenellae aetati infantili prospiceretur, cui immersio nocere potest, atque ut averteretur periculum ne infantes manibus ministri delapsi in profundum baptisterii suffocarentur, quod non semel contigisse legitur: 2° ut difficultas ex parte ministri tolleretur, qui haud raro nimis debilis erat ad corpus baptizandi sustentandum, immergendum et extrahendum, quod nonnisi adiuvantibus patrinis, aliisve praestare potuit, cum tamen necesse sit, ut ablutio per ipsum perficiatur: 3° ut consuleretur pudicitiae virorum, iuvenum, praecipue vero foeminarum post abolitum Diaconissarum ministerium, et ut amoveretur periculum ministrorum. Constat enim, praecipue in regionibus Europae septentrionalibus, homines pudori magis assuetos, a baptismo abhorruisse, ne se denudare cogerentur, et magno hincinde apparatu opus fuisse, ut ad baptismum suscipiendum adigerentur: 4° ut tollerentur incommoda, quae in eisdem regionibus septentrionalibus cum collatione baptismi per immersionem coniuncta erant; difficillimum quippe erat, in baptisteriis magni frigoris tempore tantam aquarum copiam ita calefacere, ut totum hominis corpus sine incommodo et sine periculo mer-

(1) Sess. 7, can. 3.

gi possit. His rationibus aliae addi possunt, iam a *S. Thoma* loco supra citato indigitate.

Nota 2. Difficultates a Graecis schismaticis contra dogma catholicum motae facile solvuntur.

Obi. I. Iuxta Apostolum in baptismo repraesentari debet Christi sepultura et resurrectio; ait enim: *An ignoratis quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus* (1). Hoc autem fit per immersionem; dicit enim *S. Chrysostomus* (2): « Sicut in quodam sepulcro, in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, deinde novus rursus ascendit. » Et *S. Leo M.* in Epist ad Episc. Siciliae scribit: « In baptismatis regula et mors intervenit interfectione peccati et sepulturam triduanam imitatur trina immersio, et ab aquis elevatio resurgentis adinstar de sepulcro. » Immersio ergo est de necessitate baptismi.

Resp. Ad hanc difficultatem iam respondit *S. Thomas* (3) dicens: « Quod in immersione expressius repraesentatur figura sepulturae Christi, et ideo hic modus baptizandi est communior et laudabilior. Sed in aliis modis baptizandi repraesentatur aliquo modo, licet non ita expresse: nam quocunque modo fiat ablutio, corpus hominis vel aliqua pars eius aquae supponitur, sicut corpus Christi sub terra fuit positum. » Testimonia vero *S. Chrysostomi* et *S. Leonis* probant quidem communiorem usum in Ecclesia tunc fuisse baptizandi per trinam immersionem, ad quem, sicut Apostolus, alludunt: non tamen evincunt id pertinere ad eiusdem sacramenti essentiam; tum quia etiam per infusionem vel aspersionem corporis eadem significatio habetur, tum quia in omni baptismo, quocumque modo valide collato, vetus homo peccato inquinatus sepelitur, et novus homo gratia repletus resurgit; et sic quilibet baptismus est quaedam spiritualis renovatio, seu imitatio sepulturae et resurrectionis Christi; quo sensu spirituali verba Pauli sumenda esse patet ex monito, quo baptizatos exhortatur, ut in novitate vitae ambulent.

Obi. II. Christus per immersionem baptizatus est a praecursore qui *dimisit eum* Matth. III, 15. Ideo etiam Apostoli per immersionem baptizarunt. Nam Ss. Patres concordi voce asserunt, legem trinae immersionis ex apostolica traditione descendere. Sic *Tertullianus* (4) ait, Christum post resurrectionem Apostolis mandasse, « ut tingerent in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti non in unum, nam nec semel, sed ter ad singula nomina, et in personas singulas tingimur » (5). *S. Basilius* (6) scribit: « Iam ter immergi hominem unde est traditum.... nonne ex privata et arcana hac (apostolica) traditione? » — *S. Hieronymus* (7) ait: « Multa alia, quae per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptae legis usurpaverunt, velut in lavacro ter caput mergitare. » *S. Chrysostomus* (8) inquit: « Omnibus mysteriis velut sigillum imponens Dominus in tribus mersionibus aquae unum baptisma discipulis suis tradidit. » Quod autem ex traditione apostolica descen-

(1) Rom. 6, 3 etc. (2) Hom. 24 in Ioan.
(3) 3 p., q. 66, art. 7 ad 2.
(4) Adv. Prax. cap. 26.
(5) Cf. Lib. de Corona milit. c. 3.
(6) Lib. de Spir. S. cap. 27.
(7) In Dial. c. Lucif. (8) Hom. de fide.

dit, iure divino necessarium esse censetur ad substantiam sacramenti: ergo trina immersio est de necessitate baptismi.

Resp. Certum nullatenus est, Christum per immersionem baptizatum fuisse, quia contrarium ex variis monumentis deducitur, et verba: *tunc dimisit illum*, iuxta S. *Bernardum* (1) solum significant, Ioannem acquievisse et obedivisse Christo baptismum petenti. Praeterea exemplum Christi nisi accesserit praeceptum, necessitatem non imponit, nisi velis, aquam etiam Iordanis pertinere ad essentiam baptismi, quia Christus in Iordane fuit lotus. Profecto si Christus baptizari voluit, id aut per immersionem, aut per infusionem, aut per aspersionem fieri debuit; unum autem modum eligens alium non interdixit, aut invalidum declaravit, sed suo exemplo solam ablutionem nobis proponere intendit, non autem determinare eandem per immersionem fieri oportere. Denique certum est, Christum non per trinam immersionem baptizatum fuisse, quia baptismum Ioannis suscepit, qui cum in explicita SS. Trinitatis invocatione non daretur, unica mersione vel infusione absolvebatur. — Apostoli, ut dogma stabilirent, baptisma valere vel per immersionem, vel per infusionem, vel per aspersionem collatum, primo, ut iam dictum est, probabilius per aspersionem, et etiam per infusionem, ut Paulus et Silas in carcere baptizarunt, postea vero trinae immersionis ritum et ipsi observarunt, et Ecclesiae praescripserunt. Recte ideo Ss. Patres eundem ritum ex traditione apostolica repetierunt; sed tamen exinde non intulerunt, eundem ritum divinitus praeceptum esse, et ad substantiam baptismi pertinere. Quae enim ab Apostolis tradita sunt, alia spectant fidem et mores, ac substantiam sacramentorum, dicunturque *Traditiones apostolico-divinae*, quas nunquam licet immutare, cum fides, et ea, quae ad fidem pertinent, reformari nequeant: alia spectant ad disciplinam, Ecclesiae regimen, et ritum sacramenta administrandi, dicunturque *Traditiones mere apostolicae*, ab Apostolis tanquam Ecclesiae pastoribus profectae, quae iustis de causis mutationi sunt obnoxiae, ut, ex. gr., lex apostolica de non comedendo sanguine et suffocato abrogata fuit. Has inter traditiones secundi generis, nempe mere apostolicas, merito numeratur ritus immersionis in baptismo, utpote accidentalis, non divinitus praeceptus, nec ad substantiam baptismi pertinens. Hanc fuisse constantem Ecclesiae fidem, ex eo patet, quia baptismus per infusionem Clinicis collatus semper ut validus creditus est.

Obj. III. Antiqui Patres hanc traditionem ita ad substantiam baptismi pertinere putarunt, ut baptismum collatum sine trina mersione nullum esse crediderint. Nam *Canon Apostolicus* 49 ita sonat: « Si quis Episcopus aut presbyter non trinam immersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismate, quod dari videtur in Domini morte, damnetur. Non enim dixit nobis Dominus, in morte mea baptizate, sed: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » *Cornelius* Papa una cum Synodo Romana dubitavit, Novatianum in lecto per infusionem baptizatum vere baptismum suscepisse: inquit enim in Epist. ad Gabium Antiochenum (2): « Si tamen huiusmodi baptismum suscepisse dicendus est » — *Concilium CPtanum I* cap. 7 in-

(1) Serm. 1 de Ep

(2) Ap. Euseb. l. 6, Hist. eccl. c. 43.

quit: *Eunomianos, qui in unam immersionem baptizantur.... primo quidem die Christianos facimus... et tunc eos baptizamus*; et ideo *Theodoretus*(1) scribit, Eunomium trinam immersionem abrogando evertisse legem a Domino et Apostolis traditam. — *Pelagius II* in suo ad Gaudentium rescripto baptizari denuo iubet Bonosianos, qui unica immersione utebantur, et inter alia dicit: « Multi sunt, qui in nomine solummodo Christi una etiam mersione se asserunt baptizare. Evangelicum vero praeceptum, ipso Deo et Domino Salvatore nostro Iesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis trina etiam mersione S. baptisma unicuique tribuere. » Ergo in Ecclesia creditum est, ritum ter immergendi fuisse ab ipso Christo praeceptum, et ad substantiam baptismi pertinere.

Resp. Argumenta ab adversariis allata dogma catholicum nullatenus labefactant. Nam canones Apostolici dicti, iuxta criticos Apostolos auctores non habent: ex canone autem citato solum inferri potest, quod nemo negat, trinam immersionem illo tempore de praecepto ecclesiastico fuisse; poena enim depositionis etiam in illum ferri potest, qui praescriptam disciplinam in re gravi violat. Recte porro theologi observant, citatum canonem eos ferire, qui formam vitiabant, et baptismum per unicam immersionem conferebant absque invocatione trium Personarum SS. Trinitatis: « quia, inquit *S. Thomas* (2), principio nascentis Ecclesiae quidam de Trinitate male sentiebant. » — *Cornelius* non dubitavit de valore baptismi Novatiano collati: neque enim legimus, fuisse ipsum iterum baptizatum, quando in sacerdotem fuit ordinatus; dubitavit autem de gratia huius sacramenti, quae hominibus obicem ponentibus non confertur, seu dubitavit de salutari baptismi effectu, tum quia eius fides suspecta erat, tum quia irregularis ex tali baptismo factus ad ordines sacros fuit promotus, tum quia confirmationem et eucharistiam non percepit, quae sacramenta iuxta disciplinam aevi illius cum baptismo coniungenda erant; unde de eo conqueritur *Cornelius*: « Sed neque postquam liberatus est a morbo, reliqua percepit, quae iuxta ecclesiasticam regulam percipi debent: neque ab Episcopo consignatus est. Hoc signaculo autem minime percepto, quomodo Spiritum sanctum potuit accipere? » — *Concilium CPtanum I* canone citato (qui iuxta Natalem Alex., Dissert. 38, in saec. IV supposititius est) damnat Eunomianorum baptisma non praecise propter omissionem trinae immersionis, sed etiam, imo praecipue propter omissionem invocationis SS. Trinitatis, quam impii illi haeretici non admittebant. Et ex eadem ratione *Theodoretus* Eunomianorum baptisma improbavit; nam l. c. scribit: « Eunomius sancti etiam baptismatis legem olim a Christo et Apostolis traditam evertit, et contrariam aperte sanxit, non oportere, dicens, ter illum immergere, qui baptizatur; nec invocare Trinitatem, sed semel baptizare in Christi mortem. » — Eadem de causa non ob unicam immersionem, sed ob violatam a Bonosianis formam eorum baptisma minime ratum habuit *Pelagius II* ut manifestum est ex eius rescripto; dicitur enim ibi: « baptizabant enim solummodo in mortem Christi. » Laudatus Pontifex loquitur quidem etiam de trina immersione, sed, ut cum *S. Thoma* (3) observant theologi, mandatum Christi de trina immersione intelligit in suo

(1) Lib. 4 haeret. fabul. cap. 3.

(2) 3 p., q. 66, art. 8. (3) L. cit. ad 2.

simili, in hoc scilicet, quod Christus praeceperit baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; unde id tantum innuit, baptisma iuxta evangelicum praeceptum in nomine trium Personarum conferendum esse: quod autem subdit de trina immersione, congruentia est tantum, quae ex dicto praecepto colligitur. Id patet ex ipso rescripto, in quo Pelagius sententiam suam de nullitate baptismi a Bonosianis collati hac ratione probat: « dicente Domino discipulis suis: Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; » ubi de trina immersione ne verbum quidem addit. Praeterea omnem difficultatem tollit regula, quam observandam hac in re Gaudentio praescribit, dicens: « Si revera hi de praefatis haereticis.... solummodo se in nomine Domini baptizatos fuisse, forsitan confitentur, sine cuiusdam dubitationis ambiguo eos ad catholicam fidem venientes SS. Trinitatis nomine baptizabis. Sin vero apud dilectionem tuam eorum, qui converti volunt, manifesta confessione claruerit, quod in nomine Trinitatis fuerint baptizati, sola reconciliationis impensa gratia, catholicae sociare fidei maturabis: » quibus verbis a sola forma vitiata aut observata nullitas, aut valor baptismi repetitur. Ast si Pelagius II etiam trinam immersionem ad baptismi valorem necessariam credidisset, Gaudentio praescribere debuisset, ut etiam illos baptizaret, qui una tantum immersione baptizati fuerant: sed hac de re nec minima commemoratio occurrit.

Obi. IV. Trina immersio necessario adhiberi debet, ut significetur Trinitas personarum, ac illud triduum repraesentetur, quo Christus mortuus iacuit in sepulcro.

Resp. S. Thomas (1) obiectionem hanc refellit dicens: « quod significatio Trinitatis fit in baptismo per verba formae, nec est de necessitate quod significetur Trinitas per usum materiae, sed hoc fit ad maiorem expressionem. Similiter etiam mors Christi figuratur sufficienter in unica immersione (vel infusione, aut aspersione, ut dixerat art. praec.). Triduum autem sepulturae non est de necessitate salutis nostrae, quia etiamsi una die fuisset sepultus, vel mortuus, suffecisset ad perficiendam nostram redemptionem.... Et ideo patet, quod trina immersio nec ex parte Trinitatis, nec ex parte passionis Christi est de necessitate sacramenti. »

III. *De forma baptismi.*

§ 532. Heterodoxi plures multiplici modo evangelicam baptismi formam vitiarunt. Teste *S. Irenaeo* (2), *Marcosiani*, seu *Gnostici* e Schola *Marci*, baptizabant « in nomine ignoti Patris universorum, in veritate omnium matre, in eo, qui in Iesum descendit, in unione et redemptione et communione virtutum. » Teste *S. Basilio* (3), *Montanistae* formam baptismi corrumpebant, illum conferentes « in Patrem, Filium, Montanum et Priscillam. » Teste *Innocentio I* (4), *Paulianistae* seu Pauli Samosateni discipuli, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti minime baptizabant. *Eunomiani* teste *Theodoreto* (5) baptizabant in mortem Christi, vel teste *S. Epiphanio* (6) hanc formam usurparunt: « in nomine Dei increati, in nomine Filii creati, et in nomine Spiritus sanctificantis, et a creato Filio procreati. » Ex *Arianis* alii, teste *S. Hieronymo* (7), baptizabant « in Patre

(1) 3 p., q. 66, art. 8 ad 1.
(2) Lib. I adv. haer. cap. 21, n. 3.
(3) Ep. 188 ad Amphil. cap. 1.
(4) Ep. 22 (al. 17) ad Episcopos Macedoniae cap. 5. (5) L. c. (6) Haer. 76.
(7) Dial. adv. Lucif.

solo vero Deo, et in Iesu Christo Salvatore, et in Spiritu sancto, utriusque servo:» alii vero, teste *Nicephoro* (1): «in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto.» Similes errores etiam subsequentibus saeculis emerserunt; et *S. Bernardus* (2) loquitur de illis, qui baptizabant «in nomine Dei, et sanctae Crucis.» Novatores quoque saeculi decimi sexti, quamvis Ecclesiae formam non reiicerent, erroneas tamen sententias proposuerunt. *Lutherus* statuit, utendum quidem esse forma consueta, sed eam ad valorem baptismi necessariam non esse: nam (3) scribit: «Baptismum esse ratum quibuscunque verbis collatum, modo non in nomine hominis, sed in nomine Domini detur.» *Zuinglius* (4) negat certam in baptismo administrando requiri formam, quamvis non vetet verbis evangelicis uti. *Socinus* (5) docet, baptizari in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti non esse baptizari invocatis tribus SS. Trinitatis Personis, sed instrui in fide Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ex quo consequitur, validum fore baptismum, quando quis omissis verbis evangelicis, praemissa tamen fidei instructione tingitur. Cum Socino consentit etiam *Episcopius*, Arminianae sectae Theologus. *Rongiani* tandem, qui ut Sociniani, et alii Rationalistae in baptismo nihil aliud vident, quam caeremoniam, qua homines Ecclesiae aggregantur, istum «in nomine Dei et communitatis» conferunt. — Erroribus istis opponimus doctrinam Ecclesiae catholicae, quae semper credidit et docuit, validum non esse baptisma, nisi conferatur cum forma a Christo praescripta; haec autem tria exprimere debet, nempe *primo* actum ablutionis, *secundo* personam baptizandi, *tertio* unitatem naturae et Trinitatem Personarum divinarum, quae singillatim enuntiari debent. Ideo valida semper habita est tum forma Latinorum, *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti;* tum forma Graecorum: *Baptizatur servus (vel serva) Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* In utraque enim forma exprimitur actus ablutionis, apud Latinos per verbum *Ego baptizo*, apud Graecos per verbum *baptizatur;* designatur persona baptizandi a Latinis per pronomen *te*, a Graecis per nomen substantivum: *servus* vel *serva;* indicatur denique unitas naturae divinae, dicendo: *in nomine*, et tres personae explicite, et singillatim enuntiantur. In forma quidem latina omissio pronominis *Ego*, valore baptismatis non obsisteret, quia actus ablutionis iam satis exprimitur per verbum *baptizo:* reliquae autem voces ita essentiales sunt, ut si una ex illis praetermittatur, baptismus sit nullus. Hanc vero formam a Christo praescriptam de necessitate baptismi esse, ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, et ex *consensu Ecclesiae* probatur.

1. *In S. Scriptura* certam verborum formam Christus praescripsit, dicens: *Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (6): in quibus verbis exprimitur actus ablutionis per verbum *baptizantes*, persona baptizandorum per pronomen *eos*, unitas naturae divinae, dicendo *in nomine*, et Trinitas Personarum, nempe *Patris et Filii et Spiritus sancti*. Dubitari ergo non potest, hanc formam a Christo praescriptam esse illud verbum vitae, de quo loquitur Apostolus (7) dicens, Christum mundare, et

(1) L. 13 Hist. eccl. cap. 35.
(2) Epist. 340. (3) In lib. de captiv. babyl.
(4) De vera et falsa relig. c. de bapt. vero.
(5) In tract. de bapt. cap. 2.
(6) Matth. 28, 19. (7) Ephes. 5, 26.

sanctificare homines *lavacro aquae in verbo vitae*. Nisi ergo hoc verbum vitae cum lavacro coniungatur, homines spiritualiter renasci nequeunt. Ideo Apostoli in baptismate conferendo eandem formam adhibuerunt, quam ut a Christo praescriptam semper observavit, et etiamnum observat Ecclesia. Id patet ex iis, quae *Act. XIX*, 1 et seq. leguntur: Paulus enim veniens Ephesum discipulos quosdam interrogavit: *Si Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus. Ille vero ait: in quo ergo baptizati estis?* Obstupuit nempe Apostolus, quod illi, quos ut Christianos iam baptizatos esse putavit, nihil de Spiritu sancto audierint; cui admirationi locus non fuisset, si tres divinae Personae in forma baptismi explicite nominatae non fuissent. Cum autem iidem discipuli respondissent, se solum baptisma Ioannis percepisse, in quo explicita SS. Trinitatis invocatio non proferebatur, Paulus hoc baptisma pro Christianis insufficiens iudicavit, voluitque, ut baptismum a Christo institutum reciperent, unde legitur v. 5: *His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu*, id est baptismum acceperunt a Christo institutum, et baptizati sunt cum materia et forma a Christo praescripta.

2. *Ss. Patres* maximo consensu docent, baptisma eadem forma, quae nunc adhibetur, quovis tempore collatum fuisse, et praesertim explicitam trium personarum divinarum invocationem baptismo essentialem esse. *S. Iustinus M.* iam § 530, n. 2 citatus (1), ulterius dicit: « Super eo, qui regenerari voluerit, - Parentis rerum, et Domini Dei nomen pronunciatur. - Sed et in nomine Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi, atque in nomine Spiritus sancti - is qui illuminatur, abluitur: » testatur porro, Christianos baptismum ita conferendi morem ab Apostolis accepisse. *Tertullianus* (2) ait: « Lex tingendi imposita est, et forma praescripta: Ite, inquit, docete nationes, tingentes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » Et adv. Prax. (3) inquit: « Novissime mandans, ut tingerent in Patrem et Filium et Spiritum sanctum non in unum; nam nec semel, sed ter ad singula nomina in Personas singulas tingimur. » *Origenes* (4) ita loquitur: « Requiras fortassis etiam hoc, quod, cum ipse Dominus dixerit ad discipulos, ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, cur hic Apostolus solius Christi in baptismo nomen assumpserit dicens: *Quicumque baptizati sumus in Christo;* cum utique non habeatur legitimum baptisma, nisi in nomine Trinitatis. » *S. Cyprianus* (5) ad Ianuar. scribit: « Ubi post resurrectionem a Domino Apostoli ad gentes mittuntur, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizare gentiles iubentur. Quomodo ergo quidam dicunt foris extra Ecclesiam, imo et contra Ecclesiam, modo in nomine Iesu Christi, ubicunque et quomodocunque gentilem baptizatum remissionem peccatorum consequi posse, quando ipse Christus gentes baptizari iubeat in plena et adunata Trinitate. » *S. Athanasius* (6) ad Serapion. haec habet: « Quod si sanctum lavacrum in nomine Spiritus sancti tantum daretur, iure diceretur, baptizatos in Spiritum sanctum dumtaxat peccare. Cum autem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti detur, sicque sin-

(1) Apol. 1, n. 61. (2) Lib. de bapt. c. 13. (3) Cap. 26.

(4) In Ep. ad Rom. l. 5, n. 8.
(5) Ep. 73, n. 12. (6) Ep. 4, n. 12.

guli, qui baptizantur, initientur, consentaneum prorsus est, ut qui post baptisma praevaricantur, in sanctam et indivisam Trinitatem blasphement. » *S. Hilarius* (1) inquit: Scriptura « ita edocet divinae generationis sacramentum, ut baptizandi in Patre et Filio et Spiritu sancto non ignorent nominum veritatem, neque vocabulis intelligentiam confundant, sed unumquodque ita sensum concipiant, ut est, et nuncupatur » (2). *S. Basilius* (3) scribit: « Sicut enim credimus in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sic et baptizamur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » *S. Gregorius Naz.* (4) adv. Arian. inquit: « Confessionem tuam memoria tene. In cuius nomine baptizatus es? Patris? recte, verum id adhuc iudaicum: Filii? praeclare; hoc iam minime iudaicum, sed nondum tamen plenum et perfectum; Spiritus sancti? optime; numeris omnibus absolutus est hic baptismus. » *S. Chrysostomus* (5) in illud: *Mundans lavacro aquae in verbo vitae*; ait: « Lavacro lavat eius immunditiam: *in verbo*, inquit, quonam? in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » *S. Ambrosius* (6) dicit: « Nisi (Catechumenus) baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum. » *S. Augustinus* l. 6, de bapt. (7) asserit: « Deus adest evangelicis verbis suis, sine quibus baptismus Christi consecrari non potest... Caeterum quis nesciat, non esse baptismum Christi, si verba evangelica, quibus symbolum constat, illic defuerint? » Quid vero per verba evangelica intelligit, iam dixerat l. 3 de bapt. (8) scribens: « Si Evangelicis verbis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Marcion baptisma consecrabat, integrum erat sacramentum. » *S. Fulgentius* l. de Incarn. et grat. (9) haec de baptismi forma pronunciat: « Mysterium illud Redemptionis nullo modo habetur, si Patris et Filii et Spiritus sancti nomen subtrahatur. » *S. Isidorus Hisp.* (10) inquit: « Si, omissa qualibet Trinitatis persona, baptisma detur, manifeste in regenerationis aqua nil agitur, nisi tota Trinitas invocetur. » *S. Gregorius M.* (11) scribit: « Hi vero haeretici, qui in Trinitatis nomine minime baptizantur... cum ad S. Ecclesiam veniunt, baptizantur, quia baptismus non fuit, quod in errore positi in sanctae Trinitatis nomine minime perceperunt. Nec potest hoc ipsum baptisma dici iteratum, quod in Trinitatis nomine non erat datum. » *S. Io. Damascenus* (12) ait: « Fieri non potest, ut in Christum credamus, nisi Patris et Filii et Spiritus sancti confessione imbuti simus... Enim vero quaenam verborum forma adhibenda esset, Dominus discipulis suis exposuit, dicens: *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* » Huc etiam revocari possunt testimonia Patrum, qui contra Sabellianos, Arianos, Macedonianos, aliosque Trinitatis osores ex forma in baptismo adhibita unitatem divinae essentiae, et distinctionem personarum probarunt.

3. *Constans Ecclesiae orientalis et occidentalis consensus* de necessitate formae a Christo praescriptae ex variis monumentis eruitur. Et imprimis ex libris ritualibus Latinorum, et Euchologiis Graecorum a doct. Mar-

(1) Lib. 1 de Trin. n. 21.
(2) Cf. lib. 2, n. 1.
(3) Lib. de Spir. S. cap. 12.
(4) Orat. 33, n. 17.
(5) Hom. 20 in Epist. ad Ephes. n. 2.
(6) L. de myster. cap. 4, n. 20.
(7) Cap 16, 47. (8) Cap. 15. (9) Cap. 11.
(10) Lib. 2 de offic. eccl. cap. 24.
(11) Lib. 9, Epist. 61.
(12) Lib. 4 de orth. fide cap. 10.

tene (1) collectis elucet, tum formam Latinorum, tum formam Graecorum antiquissimam esse, et utramque Ecclesiam tenaciter suae formae inhaesisse, ita ut baptismus nullus, irritusque haberetur, si forma substantialiter immutata, et praecipue si explicita trium Personarum divinarum invocatio omissa fuerat. Ideo *Concilium Nicaenum I* can. 19 Paulinianos iussit rebaptizari, non vero Novatianos; cuius rei rationem assignat *S. Innocentius I* ad Episc. Macedon., (2) quia nimirum Novatiani baptismum evangelicis verbis conferebant, quibus non utebantur Paulianistae. *Arelatense I* can. 8 ait: *Placuit, ut si ad Ecclesiam aliquis de haeresi venerit, interrogent eum symbolum; et si perviderint, eum in Patre et Filio et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponantur, ut accipiat Spiritum sanctum. Quod si interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur.* — *Concilium Laodicenum* anno 320 ob vitiatam formam irritum declaravit baptismum Montanistarum can. 8. — Ex eadem ratione ut invalidum reiectum est baptisma Eunomianorum a *Concilio CPtano I* can. 7. — *Zacharias* R. P. (3) irritum declarat baptismum absque debita forma collatum, dicens: « Si lotus in fonte baptismatis quis fuerit sine invocatione Trinitatis, perfectus Christianus non est, nisi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti fuerit baptizatus. » Validam autem et legitimam esse tum Latinorum, tum Graecorum formam, declaravit *Eugenius IV* in Decreto pro Armenis dicens: *Forma autem (baptismi) est: Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Non tamen negamus, quin et per illa verba: Baptizetur (baptizatur) talis servus Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; vel, baptizatur manibus meis talis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; verum perficiatur baptisma: quoniam si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum, cum sanctae Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum.*

Nota 1. Difficultates quaedam etiam huic dogmati opponi solent, quae silentio praetereundae non sunt.

Obi. I. Perperam dicitur, in verbis Christi Matth. XXVIII, 19, formam baptismi praescribi. Nam ex verbis antecedentibus: *Euntes docete*, evinci non potest necessitas dicendi: *Ego vos doceo*, dum infideles notitia mysteriorum fidei imbuuntur: ergo neque ex subsequentibus verbis evinci potest necessitas dicendi in ipsa collatione baptismi: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.*

Resp. Quamvis forma a Christo praescripta non sit ad docendum, praescripta tamen est ad baptismi sacramentum administrandum; magna siquidem est inter utrumque disparitas. Nam actio, qua quis docet, per semetipsam satis determinata est ad hoc, quin addantur haec verba: *Ego te doceo:* At vero actio baptizandi de se est indifferens, ideoque per aliquid speciale determinari debet ad actionem sacram et sacramentalem per invocationem SS. Trinitatis. Caeterum missa etiam ratione disparitatis a priori, omnium efficacissima est ea, quae ex voluntate Christi petitur, a qua sola sicut institutio, ita etiam modus sacramenta valide administrandi dependent. Voluntas autem Christi patefacta est ex Traditione divina, et ex iudicio Ecclesiae infallibilis, quae ita intellexit verba Christi, ut ea sola exprimerentur, quibus ipsa utitur in

(1) De antiq. Eccl. rit. lib. 1, c. 1, a. 15.
(2) Epist. 22, 4.
(3) Rel. Dist. 4 de Consecr. c. 83.

administratione, alia vero non item.

Obi. II. Per nomen Dei saepe intelligitur virtus, seu fides Dei, ut Ps. XIX, 8; Act. III, 6. Ergo illud: *in nomine Patris* etc., non significat, in expressione et invocatione, sed in virtute et fide Patris et Filii et Spiritus sancti.

Resp. Negandum omnino est, per illud, *in nomine*, solummodo Dei virtutem aut fidem significari, cum potius ipsa invocatio indigitetur, per quam virtutis divinae auxilium obtinetur. Ita Psalmista de victoria loquitur, quam Israëlitae non per currus et equos, sed per auxilium Dei, cuius nomen invocabant, se relaturos esse sperabant. Et Petrus nomen Iesu invocavit, et sic virtute divina claudum sanavit. Eodem modo in baptismo iuxta formam a Christo praescriptam tres Personae divinae expresse nominandae et invocandae sunt, ut virtus seu gratia divina salutares baptismi effectus producat. Ita Apostoli praeceptum Christi intellexerunt, et ideo baptismum cum expressa trium Personarum invocatione contulerunt. Quid enim sibi volunt illa Pauli verba: *Numquid in nomine Pauli baptizati estis* (1)? nisi nos docere in collatione baptismi non fuisse invocatum nomen Pauli, sed nomen sacrosanctae Trinitatis? Et ita Ecclesia semper praeceptum Christi intellexit, quae in exponenda S. Scriptura errare non potest.

Obi. III. Necesse non est, ut singulae tres Personae in baptismo invocentur, sed sufficit unam duntaxat Personam nominare; et ideo validum est baptisma in nomine Dei aut Christi etc. collatum. Id docet *S. Ambrosius* (2) scribens: « Nunc consideremus, utrum quemadmodum in Christi nomine plenum esse legimus baptismatis sacramentum, ita etiam sancto tantum Spiritu nuncupato, nihil desit ad mysterii plenitudinem. Rationem sequamur, quia qui unum dixerit, Trinitatem signavit. Si Christum dicas, et Deum Patrem, a quo unctus est Filius, et ipsum, qui unctus est, Filium, et Spiritum, quo unctus est, designasti. » *Nicolaus I* in Resp. ad consulta Bulgarorum (3) haec habet: « A quodam Iudaeo, nescitis, utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid de iis sit agendum, consulitis. Hi profecto, si in nomine SS. Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut sanctus exponit *Ambrosius*), constat, eos non esse denuo baptizandos. » *S. Bernardus*, Ep. 403 (4), interrogatus, quid de baptismo sentiendum sit, his verbis collato: *Baptizo te in nomine Dei, et Sanctae ac verae Crucis*, respondet: « Ego vere hunc baptizatum puto, nec sonum vocis veritati fidei et pietati intentionis preiudicare potuisse... Legimus enim in Actibus Apostolorum non modo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, verum et in nomine Domini Iesu Christi aliquos baptizatos. » Etiam *Hugo Victorin.* (5), *Petrus Lombardus* (6), *Hadrianus VI* (7), *Caietanus* (8) docent, validum esse baptismum in nomine Christi, aut SS. Trinitatis collective pronuntiatae collatum.

Resp. Testimoniis citatis opponimus allata ex Ss. Patribus et Ecclesiae consensu argumenta, quae per privatas nonnullorum opiniones non

(1) I Cor. 1, 13.
(2) Lib. 1, de Spir. S. cap. 3, n. 44.
(3) Rel. de consecr. dist. 4, c. 24.
(4) Al. 340. (5) L. 2 de sacram. c. 2.
(6) Lib. 4 de 3, n. 5.
(7) In opere ante Pontificatum conscripto in 4, q. 2, de bapt.
(8) Comment. Act. cap. 2.

infirmantur. Poterant quidam inculpate aberrare, quia solemnis hac de re Ecclesiae definitio non prodierat, et universalis Traditio illis non satis innotuerat. Caeterum, quod *S. Ambrosium* attinet, loquitur hic in laudato loco non tam de pronuntiando nomine Patris et Filii et Spiritus sancti per ministrum baptismi, sed potius de fidei professione, quam, qui baptizabantur adulti, edere solebant. Namque interrogati: *Credis in Patrem?* respondebant: *Credo*; et sic de aliis personis. Hoc igitur intendit S. Pater, baptizandos, etsi de una sola Trinitatis persona interrogati essent, respondissentque, baptismum tamen legitimum accipere, dummodo rectam de tota Trinitate fidem animo retinerent. Ideo ibid. (1) ait: « Plenum est (baptismi sacramentum), si Patrem et Filium et Spiritum sanctum fatearis, si unum neges, totum subrues. » Et iterum: « Quamvis et Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicas, et aut Patris, aut Filii, aut Spiritus sancti minuas potestatem, vacuum est omne mysterium. » Sane vacuum recipit mysterium, qui unam e tribus personis negat; sed an vacuum confert mysterium, qui trium nomine baptizat infantem, licet in SS. Trinitatem non crederet? — Accedit, Ambrosium aliis in locis clare edicere expressam trium Personarum invocationem necessario ad verum baptisma requiri; ut in Luc. l. 8, c. 67. — *Nicolaus I* hanc controversiam non definivit: « Non enim, ait *Melchior Canus* (2), illi proposita fuerat quaestio, an baptismus in nomine Christi collatus esset validus, sed an baptizatus a pagano vel Iudaeo verum batismi sacramentum suscepisset. Obiter autem et in transcursu, cum huic quaestioni responderet, de suo adiecit non interrogatus, baptisma in nomine Christi conferri (posse). Qua in re falli potuit, imo falsus est etc. » Ab hac ergo privata Nicolai opinione recedere cogimur, cum habeamus contrariam definitionem *Pelagii II*, qui in sua ad Gaudentium epistola (3) scribit: « Si hi, qui in locis ditioni tuae vicinis commorari dicuntur, se solummodo in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscunque dubitationis ambiguo eos ad fidem catholicam venientes in SS. Trinitatis nomine baptizabis: » et aliam similem *Zachariae* Papae (4), qui approbavit hoc decretum Synodi Anglicanae: *Qui vel unam de Trinitate Personam in baptismo non nominaret, illud baptisma verum esse non posset.* Alii vero cum *Contensonio* incredibile reputantes, tantum Pontificem etiam ut privatum Doctorem baptismi essentialem formam ignorasse, et in re tam perspicua cespitasse, respondent, Nicolaum eodem modo exponendum esse quo Ambrosium, ad quem se refert, interpretandum, scilicet approbasse baptismum a Iudaeo collatum non more iudaico, sed in nomine Christi, hoc est, qualem Christus instituit, cum expressa SS. Trinitatis invocatione. — Citatam *S. Bernardi* epistolam supposititiam esse, aut saltem dubiam, cum Cl. *Estio* credit et probat *Berti* (5). — Verumtamen si etiam S. Bernardi sit, licebit nobis a privata ipsius opinione recedere, ne a communi aliorum sententia recedamus. Privatam vero fuisse suam hanc opinionem fatetur ipse Bernardus initio eiusdem epistolae scribens: « Breviter vobis de proposita quaestione respondemus, sine praeiudicio tamen sanius sapientis. »

(1) N. 42. (2) L. 6 de locis theol., c. 8 ad 7.
(3) Relat. Dist. 4, de consecr.
(4) Relat. ibidem cap. *In Synodo*.
(5) Lib. 31, cap. 9, in Resp. ad Obi. 2.

— Eodem modo sententia Hugonis, Lombardi et aliorum, qui eos secuti sunt, deserenda est, utpote quae ab Ecclesia nunquam approbata, sed potius reprobata fuit; nam *S. Pius V*, hunc errorem, ut nonnullos alios ex Commentariis Card. Caietani expungi iussit.

Nota. 2. Quamvis *S. Thomas* Petri Lombardi sententiam nunquam adoptaverit, sed constanter docuerit, necessariam esse ad valorem baptismi explicitam trium divinarum Personarum invocationem, putavit tamen, Apostolorum tempore ex dispensatione divina validum fuisse baptisma in nomine Christi collatum. Nam (1) inquit: « Ex speciale Christi revelatione Apostoli in primitiva Ecclesia in nomine Christi baptizabant, ut nomen Christi, quod erat odiosum Iudaeis et Gentilibus, honorabile redderetur per hoc, quod ad eius invocationem Spiritus sanctus dabatur in baptismo. » In corpore articuli iam dixerat, si praetermittatur aliquod eorum, quae Christus instituit, sacramentum efficacia carere, « nisi ex speciali dispensatione eius, qui virtutem suam sacramentis non alligavit. » Eandem sententiam amplexi sunt *Albertus M.*, *S. Bonaventura*, *Scotus*, aliique graves Theologi. Eam vero reiiciunt *Domin. Soto* (2), *Melchior Canus* (3), *Bellarminus* (4), *Natalis Alex.* (5), *Tournely* (6), *Contensonius* (7), *Hiac. Serry* (8), *Drouvenius* (9), *Laur. Berti* (10), et plurimi alii Theologi, qui non immerito censent, huiusmodi privilegium cum Ss. Litteris componi non posse. Christus siquidem (11) Apostolis praecepit, ut baptizarent cum expressa SS. Trinitatis invocatione. Hoc autem posito praecepto, de quo sane dubitandum non est, quomodo fingi potest facultas Apostolis tradita de baptismo in unius Christi nomine conferendo? — Si dicatur divino mandato Apostolorum aevo fuisse derogatum, id profecto gratis asseritur, sed ex Dei verbo scripto vel tradito nequit comparari. Cum ergo vestigium nullibi reperiatur huiusce derogationis, recte concluditur, hanc dispensationem commentitiam omnino fore, nec aliter Apostolos baptizasse, quam per distinctam SS. Trinitatis invocationem. — Verum quidem est, quod in S. Scriptura nullibi indicetur, Apostolos baptizasse in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et quod Act. VIII, 12 dicatur: ***In nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres;*** quod saepius in iisdem Actibus reperitur (12). In his autem locis non forma baptismi designatur, sed solum innuitur, non ***baptismum Ioannis***, **sed** baptismum a Christo institutum credentibus fuisse collatum. Et sane Apostolos quoque in nomine SS. Trinitatis baptizasse, apparet ex eo, quod Paulus Ephesi (13) miratus sit, eos, quos iam baptismum Christi accepisse putaverat, nihil audivisse de Spiritu sancto. Eodem modo citata loca intelligunt Ss. Patres. *S. Cyprianus* (14) loquens de baptismo a Petro in nomine Iesu Christi collato, ait: « Iesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi Pater omitteretur, sed ut Patri Filius quoque adiungeretur; » et dein addit; validum non esse baptisma in solo nomine Christi collatum. Secundum *S. Ambrosium* (15) in citatis lo-

(1) 3 p., q. 66, art. 6 ad 1.
(2) In 4 sent. Dist. 3, q. 2, n. 6.
(3) Lib. 6, de loc. theol. c. 8 ad 6.
(4) T. 3, contr. 2, lib. 1, de bapt. c. 3.
(5) Diss. 13, Hist. eccl. saec. 3.
(6) De bapt. q. 1, art. 4.
(7) Lib. 6, diss. 3.
(8) Disp. 2, de sacram. praelect. 4.
(9) In Append. tom. 1. de re sacram.
(10) Lib. 31, cap. 9, prop. 3.
(11) Matth. 28. 19. (12) 2, 38; 10, 48; 19. 5.
(13) Act. 19, 1 etc. (14) Ep. 73.
(15) L. 1 de Spir. S. cap. 12.

cis denotatur, Apostolos non baptismum iudaicum, non baptismum Ioannis in poenitentiam, sed baptismum a Christo institutum in remissionem peccatorum contulisse, ac baptizasse Christi virtute ac mandato, quod erat, ut hoc sacramentum fieret cum expressa trium divinarum Personarum invocatione. *S. Augustinus* (1) cont. Maximin. tanquam rem indubitatam supponit, eos, qui in Scriptura dicuntur in nomine Christi baptizati, sub trium Personarum invocatione baptismum recepisse. Nam in verba Petri Act. II, 38 inquit: « Si non nominatis Patre et Spiritu sancto, in nomine Iesu Christi iussi sunt baptizari, tamen non intelliguntur baptizati nisi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » *S. Fulgentius* (2) scribit: « Omnis, qui in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti sacramento regenerationis abluitur, nonnisi in Christi morte ac nomine baptizatur (id est, per Christi merita remissionem accipit), ut evidenter appareat, illi nos consepultos esse per baptismum in morte, in cuius una cum Patris et Spiritus sancti constat nomine baptizatos. » Iuxta *S. Io. Damascenum* (3) haec verba: *Baptizari in nomine Christi*, nihil aliud indicant, quam baptismum datum in fide Christi, videlicet iis, qui solemnem fidei professionem in Christum emiserant. — Nonnulli cum *Natali Alex.* contendunt, *S. Thomam* non *absolute* asseruisse, baptismum in nomine Christi collatum aliquando valuisse, sed facta *hypotesi*, quod Apostoli baptizaverint in solo nomine Iesu Christi, docere, id ab iis fieri non potuisse nisi ex dispensatione divina, quae ipsis per revelationem innotuerit. Unde (4) dicit, Apostolos hoc facere non potuisse, « nisi ex familiari consilio Spiritus sancti: » atque infert, quod: « hoc etiam Ecclesiam nunc posset, si speciale praeceptum a Spiritu sancto haberet, non autem propria auctoritate.... Et modo non esset baptismus, si quis in Christi nomine baptizaret. » — *Hypothetice* etiam loquitur *Catechismus romanus* (5) inquiens: « Quod si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, cum Apostoli in nomine tantum Domini Iesu Christi baptizarent, id quidem Spiritus sancti afflatu eos fecisse nobis exploratum esse debet, ut initio nascentis Ecclesiae Iesu Christi nomine praedicatio illustrior fieret, divinaque et immensa eius potestas magis celebraretur. » Postea vero (6) aliam sententiam insinuat, scilicet dici Apostolos baptizasse in nomine Christi, ut significetur, ipsos contulisse baptismum: « non qui a Ioanne, sed qui a Christo Domino traditus esset; tametsi a communi et usitata forma, quae distincta trium Personarum nomina continet, Apostoli non discederent. »

Nota 3. Praeter expressam trium divinarum Personarum invocationem etiam haec verba: *Ego te baptizo*, aut saltem: *Te baptizo*, aut alia aequivalentia sunt de essentia baptismi. Nam Christus verbis illis: *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (7); aeque adstruit necessitatem invocandi SS. Trinitatem, ac exprimendi actionem baptizantis, ut constat ex Traditione et perpetua praxi Ecclesiae, quae fidelis est, et infallibilis verborum Christi sponsi sui interpres. Cum enim ostendi nequeat, a quo Pontifice vel Concilio haec forma praescripta fuerit, iuxta regulam *S. Augustini* legitime infertur, eam

(1) Lib. 2, cap. 17.
(2) L. de Incarn. et grat. cap. 11.
(3) L. 4, de fide, cap. 10.
(4) In 4, Dist. 3, q. 1, art. 3, q. 2 ad 3.
(5) P. 2, cap. 2, n. 15.
(6) N. 16.
(7) Matth. 28, 19.

esse divinitus traditam, et semper in Ecclesia usurpatam. Nam *S. Gregorius M.* in suo sacramentario hanc formulam: *Ego te baptizo* etc. diserte refert ut ritum iamdiu in Ecclesia receptum, non ut recens a se institutum. Ideo *Alexander III* (1) ait: « Si quis puerum ter in aqua immerserit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et non dixerit: *Ego te baptizo* etc.: non est puer baptizatus. » *Eugenius IV* in Decreto pro Armenis inquit: « Cum principalis causa, ex qua baptismus virtutem habet, sit S. Trinitas, instrumentalis autem sit minister qui tradit exterius sacramentum, si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum cum SS. Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum. » *Alexander VIII* anno 1690 sequentem damnavit propositionem (n. 27): « Valuit aliquando baptismus sub hac forma collatus: *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*, praetermissis illis: *Ego te baptizo*: » ergo vera est huius contradictoria: Nunquam valuit baptismus sub hac forma collatus etc. Rationem theologicam affert *S. Thomas* (2) dicens: « Quia ablutio hominis in aqua propter multa fieri potest, oportet, quod determinetur in verbis formae, ad quid fiat. Quod quidem non fit per hoc, quod dicitur: in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; quia omnia in tali nomine facere debemus, ut habetur Coloss. III. Et ideo si non exprimatur actus baptismi vel per modum nostrum, vel per modum Graecorum non perficitur sacramentum. »

Nota 4. Complures aliae quaestiones circa formam baptismi a theologis moventur, et non omnes eadem responsione solvuntur. Consentiunt quidem omnes, invalidum esse baptismum, si Minister dicat: *In nominibus Patris* etc., quia tunc unitas divinae essentiae non exprimitur. Ideo *S. Ambrosius* (3) in verba Christi Matth. XXVIII, 19 ait: « *In nomine*, dixit, non in nominibus, - quia unus Deus. » Auctor de Sacr. (4) dicit: « In uno autem nomine baptizari nos iussit. » *S. Hieronymus* (5) inquit: « Et non baptizamur in nominibus Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in uno nomine quod intelligitur Deus. » *S. Augustinus* (6) scribit: « *In nomine*, non in nominibus: hi enim tres unum sunt, et hi tres unus est Deus. » — Si quis ita formam proferat: *Ego te baptizo in nomine Patris, in nomine Filii, in nomine Spiritus sancti*, multi cum *Mart. Bonacina* tale baptisma invalidum declarant, quia in forma unitas essentiae divinae non exprimitur. Alii vero tale baptisma validum habent, quia in Ritualibus, praecipue dum benedictiones et exorcismi proponuntur, frequenter haec formula invenitur: In nomine Patris, in nomine Filii etc., quin Ecclesia suspicetur, ideo unitatem divinae essentiae negari. Quapropter *Suarez* (7) ait: « Respondetur illam formam esse validam, quia unum et idem nomen potest iterum atque iterum nominari et invocari absque pluritate, et vere dicitur Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus: » eandem sententiam defendit *Berti* (8). — Hic idem (9) validum quoque putat baptisma collatum *in nomine Genitoris, Geniti et Procedentis ab utroque*; sed gravissimi Theologi, ut *S. Thomas, Scotus, Estius, Sylvius, Suarez, Vasquez* etc. negant, baptisma tali forma collatum validum esse,

(1) In Decr. l. 3, tit. 42, de bapt. et eius effectu, cap. *Si quis*.
(2) 3 p., q. 66, art. 5 ad 2.
(3) Lib. 1 de Spir. S. c. 13, n. 132.
(4) Lib. 2, cap. 7, n. 2.
(5) In cap. 4, Ep. ad Ephes.
(6) Lib. 2 adv. Maximin. c. 22, n. 3.
(7) Disp. 21, in 3 p., q. 66.
(8) Lib. 31, cap. 10, n. 4.
(9) N. 5.

quia vocabula *Genitoris* et *Geniti* non significant personam subsistentem, sed proprietatem et actum, ut Scholae loquuntur, *notionalem*. — Dubitant etiam aliqui, an valeat baptismus praetermissa particula: *Et;* ast cl. *Berti* (1) respondet: « Ego absque ulla haesitatione ratum baptisma illud existimo, propterea quod vocabula *Patris*, *Filii et Spiritus sancti*, nativa propriaque significatione demonstrant oppositionem relationis ideoque distinctionem personarum.» Haec et similia disputantur circa valorem baptismi; caeterum Theologi consentiunt, ministrum, ut licite baptismum conferat, formam ab Ecclesia praescriptam integram pronunciare debere, eumque non sine gravi culpa posse formam adhibere dubiam, cum possit proferre certam.

ARTICULUS III.
De ministro baptismi.

§ 533. Cum baptismi sacramentum ad salutem maxime necessarium sit, divina Christi providentia sicut pro materia elementum maxime commune elegit, ita etiam eiusdem ministerium amplissime voluit patere. Cum igitur de baptismo agitur, triplex distinguendus est minister, unus, *ordinarius* et ex officio, alter *extraordinarius* et ex delegatione, tertius *in necessitate*. Minister ordinarius ille est, qui iure ordinationis suae et acceptae a Christo auctoritatis, docendi et baptizandi potestatem habet. Hanc vero duobus modis habere potest, nempe vel sine ulla a superiore dependentia, quales sunt *Episcopi*, quos *Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei* (2), et qui idcirco Principes Ecclesiae vocantur: vel cum dependentia et subordinatione ad superiorem, quales sunt simplices *sacerdotes*. Minister extraordinarius est, cui, utpote vi ordinationis suae ad functiones aliquas sacras destinato, ius baptizandi etiam extra casum necessitatis delegari potest, et talis est *Diaconus*. Minister denique ex necessitate ille est, qui in necessitate seu urgente mortis periculo, cum alii deficiunt ministri idonei et ordinarii, potest baptismum administrare, qualis est omnis, et quilibet homo rationis capax, sive mas, sive femina, sive haereticus, sive infidelis. — Distinguere pariter oportet triplicem baptismi administrationem, nempe *solemnem*, qualis in veteri Ecclesia fieri solebat in duabus festivitatibus Paschae et Pentecostes; *publicam*, quae nunc etiam fieri solet, licet non cum tanta solemnitate, in Ecclesiae baptisteriis; et *privatam*, quae in privatis aedibus aliquando fit periculo mortis instantis. — Observandum denique est, baptismum aut tantum *valide*, aut etiam *licite* administrari. Valide quicunque minister baptizat, quando, etsi aliunde peccet, ratum tamen ac firmum perficit sacramentum, omnibus ad substantiam sacramenti requisitis rite observatis. Licita autem est administratio, quando minister baptizando non peccat. — His praenotatis doctrina catholica de ministro baptismi iuxta partes suas iam indigitatas probanda est.

I. *Ordinarii baptismi ministri sunt Episcopi et Presbyteri.*

§ 534. 1. Episcopos primarios esse baptismi ministros, ostendunt verba Christi Matth. XXVIII, 19: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos* etc., quibus utrumque officium docendi et baptizandi Apostolis impositum fuit: Episcopi autem sunt successores Apostolorum (3): ergo etiam

(1) L. 31, cap. 10, n. 6. (2) Act. 20, 28.

(3) V. Th. gen. § 228 etc.

ad Episcopos primario officium sicut docendi, ita et baptizandi pertinet. Illinc Paulus se aliosque Apostolos nominat *Dispensatores mysteriorum Dei*(1); ad haec autem baptismus quoque pertinet. Legimus etiam, Apostolos baptizasse tria millia hominum(2). Paulus quoque narrat (3) se baptizasse Crispum, Caium et domum Stephanae; imo et (4) Lydiam et custodem carceris Philippensis (5). Idem probat Traditio. Semper enim primarium baptizandi ius et officium Episcopis adiudicatum fuit. *S. Ignatius M.* (6) ait: « Non licet sine Episcopo neque baptizare, neque agapen celebrare. » *Tertullianus* (7) scribit: « Dandi quidem (baptismi) habet ius summus sacerdos, qui est Episcopus, dehinc Presbyteri et Diaconi: non tamen sine Episcopi auctoritate propter Ecclesiae honorem. » *S. Hieronymus* in Dial. adv. Lucifer. (8) haec habet: «Ecclesiae salus in summi sacerdotis (id est, Episcopi) dignitate pendet; cui si non-eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes. Hinc venit, quod sine chrismate et Episcopi iussione neque Presbyter, neque Diaconus ius habeant baptizandi. » Constat etiam, primis Ecclesiae saeculis in festis Paschatis et Pentecostes baptismum a solo Episcopo solemniter fuisse administratum. *Theodoretus* lib. 2 Hist.(9) mentionem facit cuiusdam vestis ex aureis filis contextae, « quam Constantinus Imperator ad Ecclesiam Hierosolymitanam cohonestandam Macario, illius urbis Episcopo, donaverat, ut ea indutus baptismum solemniter administraret. » De *S. Ambrosio* scribit *Paulinus* in eius vita (10): « Erat in rebus divinis implendis fortissimus, ut quod solitus erat circa baptizandos solus implere, quinque postea Episcopi vix implerent. » Ita multi Episcopi praxi ipsa declararunt, primarium baptizandi ius et officium ad se pertinere.

2. Quamvis primarium baptizandi ius et officium ad Episcopos spectet, dubitari tamen non potest, etiam Presbyteros esse ordinarios baptismi ministros. Nam Io. IV, 2 legitur: *Quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius:* ergo discipuli quoque, mandante Christo, baptizarunt. Sicuti autem Apostolis Episcopi, ita Presbyteri discipulis succedunt (11): ergo Presbyteri quoque potestate accepta a Christo baptizare possunt. *Estius* (12) alia ratione id probat, exemplo Christi et Apostolorum corroborata. Quoniam enim Episcopis alia maiora incumbunt onera, docendi videlicet et orandi, quae impediri possent, si multum in iis, quae minora sunt, occuparentur; hinc factum est, ut iam ab initio baptizandi provincia Presbyteris inferioribus relinqueretur, siquidem et Christus non per se baptizavit (13), qui tamen per se oravit et Evangelium praedicavit. Et Petrus (14) Cornelium familiaresque eius a se salutari doctrina prius instructos, per alios baptizari iussit. Et Paulus paucissimos a se baptizatos testatur, dicens: *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare* (15). Idem Paulus (16) duodecim viris aliorum opera baptizatis manus imposuit. Denique in negotio non dissimili dictum est ab Apostolis: *Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.... Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus* (17):

(1) I Cor. 4, 1. (2) Act. 2, 4.
(3) I Cor. 1 14 etc. (4) Act. 16, 15.
(5) V. 33. (6) In Ep. ad Smyrn. n. 8.
(7) De bapt cap. 17 (8) N. 9

(9) Cap. 27. (10) N. 38.
(11) V. Th. gen. § 249. (12) In 4. Dist. 5, § 1
(13) Io. 4, 2. (14) Act. 10, 18.
(15) I Cor. 1, 16 etc. (16) Act. 19, 6
(17) Act. 6, 2.

Id enim pari ratione officio baptizandi adaptari potest. Quod ergo, concludit *Estius*, Christus Apostolis in Evangelio mandat, ut doceant et baptizent, ita ex Actis et verbis Apostolicis intelligendum esse discimus, ut doctrinae ipsi per se iubeantur intendere, baptismum vero possint, vel etiam debeant, ne a gravioribus ordinis sui functionibus avocentur, per alios administrare. Ideo Ecclesia semper ordinarium baptizandi ius etiam Presbyteris adiudicavit. Id patet ex Canone Apostolorum 49, in quo cum Episcopis etiam Presbyteri ut baptismi ministri referuntur; dicitur enim: « Si quis Episcopus, aut Presbyter non trinam immersionem unius mysterii celebret... damnetur. » Constat autem, Canones praedictos ex veteribus Conciliis excerptos esse. Auctor constit. apost. (1) ait: « Neque reliquis clericis potestatem baptizandi facimus.... nisi tantum Episcopis et Presbyteris, ministrantibus Diaconis. » *Innocentius I* Presbyteros ut ordinarios baptismi ministros declarat (2), ad Decent. scribens: « Presbyteri seu extra Episcopum, seu praesente Episcopo, baptizant. » Etiam in Epist. 10 *S. Siricii* « etiam praesente Episcopo » Presbyteri perhibentur baptizare. - *Concilium Hispalense II* anno 619 celebratum in Presbyteris ius baptizandi agnoscit, et solum cavet, ne independenter ab Episcopo istud exerceant, cap. 17 dicens: *Neque coram Episcopo licere Presbyteris in baptisterium introire, nec praesente Antistite infantem tingere.* Eodem modo ius baptizandi Presbyteris adiudicant *S. Ignatius M.*, *Tertullianus*, et *S. Hieronymus*, ut patet ex locis supracitatis. Quod si isti Patres, et nonnulla Concilia Episcoporum facultatem exigere videntur, ut Presbyteri tingere possint, vel de solemni baptismi administratione intelligendi sunt quae iuxta veterem disciplinam Episcopo propria erat, vel de servando ordine in ecclesiastica politia, iuxta quam par erat, ut quum baptizantium Episcoporum copia suppeteret, Presbyteri ab eo munere se temperarent licet sui ordinis proprio; prout neque nunc temporis omnibus indiscriminatim Presbyteris licet baptisma conferre, sed solum ex parochi licentia; vel denique haec illi Patres docuerunt, ut commonefacerent, Presbyteros non esse nisi ministros *subordinatos*, prout supra animadvertimus. Caeterum cum *S. Ignatius* loc. cit. addat, Presbytero sine Episcopo non licere « neque agapen celebrare, » idest, eucharistiam conficere, ac apud omnes exploratum sit, Presbyteris ius ordinarium competere consecrandi eucharistiam; sic dubitari nequit, veteres, cum interdicunt ipsis baptizare sine licentia Episcopi, minime adimere ipsis voluisse ius ordinarium baptizandi. Id unum propterea volunt, hoc ius, utpote subordinatum, non potuisse a Presbyteris in praxin deduci absque Episcopi iussione et facultate. Ideo *Eugenius IV* in Decreto pro Armenis dicit: *Minister huius (baptismi) sacramenti est sacerdos, cui ex officio competit baptizare.* Et *Catechismus rom.* (3) haec habet: « Quod vero sacerdotes iure suo hanc functionem exerceant, ita ut praesente etiam Episcopo ministrare baptismum possint, ex doctrina Patrum, et usu Ecclesiae constat. » Rationem vero, ob quam Presbyteri quoque sint *ordinarii* ministri baptismatis, hanc allegat *S. Thomas* (4): « quia sacerdotes consecrantur, ut sacramentum corporis Christi conficiant. Illud autem est sacramentum Ecclesiasticae

(1) Lib. 3, cap. 11. (2) Epist. 26, n. 6.

(3) P. 2, c. 2, n. 23. (4) 3 p., q. 67, a. 2.

unitatis secundum illud: *Unus panis et unum corpus multi sumus, qui de uno pane participamus* (1). Per baptismum autem aliquis fit particeps ecclesiasticae unitatis, unde et accipit ius ad mensam Domini accedendi. Et ideo sicut ad sacerdotem pertinet consecrare eucharistiam (ad quod principaliter sacerdotium ordinatur), ita ad proprium officium sacerdotis pertinet baptizare: eiusdem enim videtur esse operari totum, et partem in toto disponere. »

II. *Extraordinarius baptismi minister est Diaconus.*

§ 535. Diaconi sunt ministri baptismi etiam publici et solemnis, sed extraodinarii tantum, et ex delegatione, non vi proprii officii.

1. Diaconos baptismum administrare posse, patet ex Act. VIII ubi Philippus diaconus baptizasse dicitur; nam v. 12 de Samaritanis legitur: *Cum credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres;* et v. 38: *Descenderunt uterque in aquam, Philippus et Eunuchus et baptizavit eum.* Hinc semper in Ecclesia creditum est, Diaconos non ad munus mere profanum, sed etiam ad ministerium sacrum assumptos esse (2). — *S. Ignatius M.* in Ep. ad Trallian. n. 2, Diaconos nuncupat « ministros mysteriorum Dei.» *Tertullianus*, et *S. Hieronymus* (3), non solis Presbyteris, sed etiam Diaconis facultatem tribuunt baptizandi. Diaconi hoc munus semper exercuerunt. Sic *S. Laurentius M.*, Lucillum, Hippolytum totamque illius familiam baptizavit, a quo detinebatur in carcere, ut discimus ex eius Actis. Imo constat ex Epist. 10 *S. Siricii* ad Episc. Gall. (4) *in Ecclesia romana* in Paschalis pervigilio Diacenis antiquitus indultum fuisse baptizare propter ingentem eorum multitudinem, qui ad baptismum accedebant; quod pariter passim praestabant in Diaconiis, in quibus ipsi plebem regebant, ut liquet ex *Concilio Illiberitono*, quod Can. 70 dicit: *Si quis Diaconus regens plebem sine Episcopo vel Presbytero aliquos baptizaverit, Episcopus eos per benedictionem perficere debebit.* Denique id patet ex *Pontificali romano;* Episcopus enim in ordinatione Diaconorum dicit: *Cogitate magnopere, ad quantum gradum Ecclesiae ascenditis: Diaconum enim oportet ministrare ad altare, baptizare et praedicare.*

2. Diaconi autem ordinariam baptizandi potestatem non habent, sed ministri illius sunt extraordinarii, qui ex delegatione Episcopi aut Presbyteri baptismum conferre possunt. Etiam Philippum ex Apostolorum delegatione baptizasse, communiter creditur. Cum enim ipsi, numero pauci, ubique esse nequirent, verisimile est, eos potestatem fecisse Diaconis aliisque discipulis baptismum conferendi, quando usque ad Presbyterorum praesentiam differri non poterat. Ordinaria baptizandi potestate Diaconum non gaudere, manifestum est imprimis ex lib. III Constit. Apost., ubi cap. 11 (§ praec. cit.) solis Episcopis et Presbyteris ordinaria baptizandi potestas adiudicatur, et cap. 20 dicitur: « Presbyter quidem doceat, offerat, baptizet, benedicat populo; Diaconus vero ministret Episcopo et Presbyteris. » Lib. VIII, c. 28 aperte dicitur: « Diaconus... non baptizat. » Ex auctoritate Patrum idem probatur. *S. Ignatius*, *Tertullianus* et *S. Hieronymus* expresse dicunt, Diaconos sine Episcopi iussione et facultate baptizare

(1) I Cor. 10, 17. (2) V. Th. gen. § 270.

(3) N. 9, § praec. (4) Cap. 4, n. 10.

non posse. *S. Epiphanius* (1) inquit: « Neque Diaconis ullum in ecclesiastico ordine sacramentum perficere conceditur: sed hoc dumtaxat, ut eorum, quae (ab Episcopis, vel Presbyteris) perficiuntur, sint ministri.» S. *Gelasius I* (2) ita loquitur: « Diaconos constituimus propriam servare mensuram, nec ultra tenorem a paternis Canonibus deputatum quidpiam tentare permittimus... Absque Episcopo, vel Presbytero baptizare non audeant, nisi praedictis ordinibus fortasse longius constitutis, necessitas extrema compellat.» *S. Isidorus Hisp.* (3) scribit: « Constat baptisma solis Sacerdotibus esse tractandum; eiusque ministerium nec ipsis Diaconis explere est licitum absque Episcopo vel Presbytero, nisi his procul absentibus, ultima languoris necessitas cogat.» Idipsum *S. Thomas* ratione theologica ostendit (4) dicens: « Sicut coelestium ordinum proprietates et officia ex eorum nominibus accipiuntur, - ita etiam ex nominibus ecclesiasticorum ordinum accipi potest, quid ad unumquemque pertineat ordinem. Dicuntur autem *Diaconi* quasi *ministri*, quia videlicet ad Diaconos non pertinet, aliquod sacramentum principaliter, et quasi ex proprio officio praebere, sed adhibere ministerium aliis maioribus in sacramentorum exhibitione. Et sic ad Diaconum non pertinet, quasi ex proprio officio tradere sacramentum baptismi, sed in collatione huius sacramenti et aliorum assistere et ministrare maioribus.» Et cum sibi obiecisset exemplum S. Laurentii M., respondet (5): «Quod, quia baptismus est sacramentum necessitatis, permittitur Diaconis necessitate urgente in absentia maiorum baptizare: et hoc modo B. Laurentius diaconus existens baptizavit.» Quod autem attinet Canonem *Concilii Illiberitani*, dicendum est, iis, qui in Ecclesiis regendis extraordinaria potestate olim destinabantur, fuisse etiam delegatam facultatem baptizandi. Verba igitur, in ordinatione Diaconi usitata, minime significant, Diaconis competere ius conferendi baptismum ex officio, sed tantum, Diaconos vi propriae ordinationis idoneos effici, ut illis munus baptizandi, et praedicandi delegari queat. Ideo *Catechismus romanus* loc. cit. dicit: « Secundum ministrorum locum obtinent Diaconi, quibus sine Episcopi, aut Sacerdotis concessu non licere hoc sacramentum (baptismi) administrare, plurima Ss. Patrum decreta testantur.»

III. *Minister baptismi in necessitate est quilibet homo.*

§ 536. Iuxta doctrinam catholicam baptismus a quocunque homine cum debita materia, forma et intentione collatus semper validus, sed extra casum necessitatis illicitus est. Si autem necessitas cogat, si nempe pro infante, aut adulto non baptizato urgeat mortis periculum, et nec Presbyter nec Diaconus adsit, tunc quilibet homo, sive mas sive foemina, imo et haereticus ac infidelis baptismum tum valide, tum licite administrare potest. Hinc *Catechismus rom.* (6), disserens de ministris baptismi, inquit: « Extremus ordo illorum est, qui cogente necessitate sine solemnibus caeremoniis baptizare possunt; quo in numero sunt omnes, etiam de populo, sive mares, sive foeminae, quamcunque illi sectam profiteantur. Nam et Iudaeis quoque, infidelibus et

(1) Haeres. 79, n. 4.
(2) Epist. 9 ad Episc. Lucaniae.
(3) L. 2 de offic. cap. 24.
(4) 3 p., q. 67, art. 1.
(5) Ibid. ad 3.
(6) P. 2, cap. 2, n. 24.

haereticis, cum necessitas cogit, hoc munus permissum est, si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod Ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit.» Haec autem doctrina non quidem ex S. Scriptura, sed ex *Ss. Patribus*, ex *Conciliis* probatur, et *ratione theologica* confirmatur.

1. Validum, et in casu necessitatis licitum esse baptismum a laicis collatum, *Ss. Patres* testantur. *Tertullianus* (1), cum Episcopis et ex horum consensu etiam Presbyteris et Diaconis baptizandi facultatem adiudicasset, sic pergit: « Alioquin etiam laicis ius est; quod enim ex aequo accipitur, ex aequo dari potest... Proinde et baptismus aeque Dei census ab omnibus exerceri potest; sed quanto magis laicis disciplina verecundiae et modestiae incumbit?... Sufficiat scilicet in necessitatibus utaris, sicubi aut loci, aut temporis, aut personae conditio compellit. Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum viget circumstantia periclitantis: quoniam reus erit perditi hominis, si supersederit praestare, quod libere potuit.» *S. Hieronymus* (2) inquit: « Si necessitas cogit, scimus etiam licere laicis baptizare: ut enim accipit quis, et dare potest; » ubi notandum est, S. Doctorem hanc sententiam proponere ut omnibus notam, et a nemine impugnatam. *S. Augustinus* (3) scribit: « Etsi laicus baptismum pereunti dederit necessitate compulsus, quod cum ipse acciperet, quomodo dandum esset addiscit, nescio, an pie quisquam dixerit repetendum esse. Nulla etenim cogente necessitate si fiat, alieni muneris usurpatio est: si autem necessitas urgeat, aut nullum, aut veniale delictum est. Sed etsi nulla necessitate usurpetur, et a quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit, non potest dici non datum, quamvis recte dici possit illicite datum; » quae verba non sunt dubitantis, sed certo definientis, baptismum in necessitate a laico collatum nullum esse delictum, nisi forte veniale, si nempe laicus omnem, quam potuit, diligentiam non adhibuit in perquirendo sacerdote. Idem S. Doctor de bapt. (4) dicit: « Nequaquam dubitarem, habere eos baptismum, qui ubicunque, et a quibuscunque illud verbis evangelicis consecratum, sine sua simulatione et cum aliqua fide suscepissent.» Quamvis igitur S. Doctor (5) dubitasse videtur: « Utrum ab iis, qui nunquam fuerunt Christiani possit baptismus dari; » et declaravit, nil temere hac de re affirmandum esse « sine auctoritate tanti Concilii, quantum tantae rei sufficit; » ex allatis tamen verbis manifestum est, ipsum etiam ab infideli collatum baptisma validum habuisse. *S. Nicolaus I* in Resp. ad Consulta Bulgarorum (6) ait: « A quodam Iudaeo, nescitis, utrum Christiano an Pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid de his sit agendum consulitis. Hi profecto, si in nomine SS. Trinitatis... baptizati sunt, constat, eos non denuo esse baptizandos. » *Urbanus II* Epist. ad Vitalem (7) haec habet. « Super quibus consuluit nos tua Dilectio, hoc videtur nobis ex sententia respondendum, ut et baptismus sit, si instante necessitate foemina puerum in nomine Trinitatis baptizaverit. » *S. Gelasius* Epist. ad Episc. Lucan. (8) cum dixisset, Diaconos solum in extremae

(1) L. de bapt. cap. 17.
(2) In Dial. ad Lucif. n. 9.
(3) L. 2, c. Epist. Parmen. cap. 13, n. 29.
(4) L. 7, c. 53, n. 102.
(5) L. 2, c. Epist. Parmen. c. 13, n. 30.
(6) Cap. 104.
(7) Ap. Gratian. cap. *Super quibus*, Causa 30, q. 3.
(8) Cap. 9.

necessitatis casu licite baptizare, addit: « quod et laicis christianis facere plerumque conceditur.» *S. Isidorus Hisp.* (1) docet, solis Episcopis et Presbyteris licitum esse baptizare; « nisi illis procul absentibus ultima languoris necessitas cogat; quod et laicis fidelibus plerumque permittitur, ne quisquam sine remedio salutari de saeculo evocetur. » —Consensus Ecclesiae graecae patet tum ex eo, quia nunquam contra sententiam Latinorum reclamavit, tum ex iudicio *Alexandri* Episcopi Alex., quo ratum habuit baptismum ab Athanasio aliisque pueris ludentibus collatum, quod referunt *Sozomenus* (2) et *Ruffinus* (3). Quamvis enim veritas historiae a nonnullis in dubium vocata sit, non tamen iudicium Episcopi reprobatum fuisse legitur, et dubia mota fuerunt non de valore baptismi a laicis collati, sed solum de sufficientia intentionis, ad valorem baptismi requisitae.

2. *Concilia* definierunt, baptismum validum esse tum a quocunque laico, tum ab haeretico vel infideli collatum. *Compendiense* (4) ait: *Si quis baptizatus est a Presbytero non baptizato, et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuerit, baptizatus est. Lateranense IV*, c. *Firmiter* inquit: *Sacramentum baptismi, quod ad invocationem individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti consecratur in aqua; tam parvulis quam adultis in forma Ecclesiae a quocunque rite collatum, proficit ad salutem;* quibus verbis validus declaratur baptismus, a *quocunque* ergo etiam a laico, imo et ab haeretico, vel infideli rite collatus. Clarius id exprimit *Eugenius IV* in decreto pro Armenis dicens: *Minister huius sacramenti est sacerdos, cui competit ex officio baptizare. In casu autem necessitatis non solum Sacerdos, vel Diaconus, sed etiam laicus, vel mulier, imo etiam paganus et haereticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiae, et facere intendat, quod facit Ecclesia.* Definitiones Conciliorum, quibus validus declaratus est baptismus ab haereticis collatus, iam adductae fuerunt § 502, n. 2.

3. *Rationem theologicam* affert *S. Thomas* (5) dicens: « Ad misericordiam eius, qui vult omnes homines salvos fieri, pertinet, ut in his, quae sunt de necessitate salutis, homo de facili remedium inveniat. Inter omnia autem sacramenta maximae necessitatis est baptismus, qui est regeneratio hominis in vitam spiritualem: quia pueris aliter omnino subveniri non potest, et adulti non possunt aliter quam per baptismum plenam remissionem consequi et quantum ad culpam, et quantum ad poenam. Et ideo ut homo circa remedium tam necessárium defectum pati non possit, institutum est, ut et materia baptismi sit communis, scilicet aqua, quae a quolibet de facili haberi potest, et minister baptismi etiam sit quicunque non ordinatus, ne propter defectum baptismi homo salutis suae dispendium patiatur. » Et ibid. (6) de foemina subdit: « Christus est, qui principaliter baptizat secundum illud: *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem, hic est qui baptizat* (7). Dicitur autem Gal. III, 28: *Non est masculus, neque foemina: omnes enim vos unum estis in Christo Iesu.* Ed ideo sicut masculus laicus potest baptizare quasi minister Christi, ita et foemina. Quia tamen *caput mulieris est vir, et caput viri est Chri-*

(1) L. 2 de offic. eccl. c. 24.
(2) L. 2 Hist. eccl. c. 16. (3) L. 1 Hist. c. 14.
(4) Anno 756, can. 9. (5) 3 p., q. 67, art. 3.
(6) Art. 4. (7) Io. 1, 33.

stus, ut dicitur I Cor. II, non debet mulier baptizare, si adsit copia viri; sicut nec laicus praesente Clerico, nec Clericus praesente Sacerdote, qui tamen potest baptizare praesente Episcopo, eoquod hoc pertinet ad officium Sacerdotis.» Alia ratio theologica peti potest a dogmate iam § 502 probato. Nam si ex doctrina antiquae Ecclesiae, et ex definitione *Concilii Tridentini* baptismus ab haereticis collatus validus ac ratus est, quanto magis a fideli laico, vel etiam a foemina fideli administratus? Imo ex eodem dogmate etiam recta conclusione infertur, validum quoque esse baptismum ab infideli collatum. Nam ait cl. *Perrone:* « Veritas de valore baptismi ab infideli collati est veluti corollarium alterius veritatis, de valere scilicet baptismi ab haeretico administrati, ex qua tanquam ex suo germine saeculorum decursu evoluta est. Ideo enim baptisma datum ab haereticis valet, quia sacramentum est Christi; minister autem non est nisi instrumentum, quo Christus utitur, iuxta splendididissimum Augustini principium (1): *Baptismus a quocunque ministretur, semper est Christi.* Haec porro ratio aeque militat pro baptismo collato ab infideli, prout ab Ecclesia declaratum est. Quod si tenet lavacrum ab infideli datum, hoc ipso colligitur, iuxta ratiocinationem paulo ante institutam, licite posse compellente necessitate baptismum ab eo peti, prout demonstrandum assumpsimus » (2).

Nota 1. Inter veteres haereticos extiterunt, qui ipsis mulieribus potestatem fecerunt baptismum solemniter administrandi, etiam extra necessitatem. Id testatur *S. Epiphanius* (3) de *Marcionitis*, et cum ipso *S. Augustinus* (4) de *Peputianis*. Similia commenta habuerunt *Collyridiani* teste *S. Epiphanio* (5). — De iis, qui negarunt validum esse baptisma ab haereticis collatum, iam dictum est § 502. Notari tantum meretur extitisse nonnullos, qui, duce *Raymundo Missorio*, totam controversiam inter *Cyprianum* et *Stephanum* R. P. fictitiam esse, probare niterentur, sed eosdem solide confutavit cl. *Gazzaniga* (6). Inter Novatores aberravit *Calvinus*, qui in Instit. (7) scribit: « Quod autem multis abhinc saeculis, adeoque ab ipso fere Ecclesiae exordio usu receptum fuit, ut in periculo mortis laici baptizarent, si minister non adesset, non video, qua firma ratione defendi possit: » quibus verbis egregium testimonium fert pro perpetuo Ecclesiae usu, ex quo ipsum dogma catholicum rectissime defenditur. Sed quoniam calvinistae traditionem reiiciunt, ideo cum Antesignano suo baptismum a laicis collatum reprobant, illud invalidum, aut saltem illicitum iudicantes. Haud arduum est, difficultates solvere, quae dogmati catholico opponuntur.

Obj. I. Iis solis ius competit baptizandi, quibus a Christo ius datum est praedicandi, ut constat ex Matth. XXVIII, 19; sed solis Apostolis eorumque legitimis successoribus ius praedicandi tribuit Christus, ergo et baptizandi. Hinc nusquam legimus in Scripturis, a laicis administratum esse baptisma.

Resp. Ultro concedimus, ordinarios baptismi ministros solos esse Episcopos et Sacerdotes, quibus etiam competit ius publice docendi. Ast sic-

(1) Rel. in decreto Gratiani, p. 3 de consec. dist. 4. (2) De bapt. cap. 3, n. 63.
(3) Haer. 42, n. 4, et haer. 49.
(4) L. de haeres. cap. 27. (5) Haer. 79, n. 1.
(6) De sacr. in gen. Diss. 2, c. 4.
(7) L. 4, c. 15, § 20.

ut laici privatim, praecipue deficiente presbytero, docere possunt, prout id praestiterunt *Aquila* et *Priscilla* (1); ita possunt etiam privatim cogente necessitate baptizare. Nec obstat silentium Scripturae. In hac etiam nullibi expresse narratur, infanti collatum esse baptismum; et tamen hunc validum esse, contra Anabaptistas defendunt Calviniani. Ergo et admittere debent, validum esse baptisma a laicis collatum, quia his quoque necessitate urgente valide et licite baptizandi facultatem concessam esse, ex perpetua et universali traditione constat, quam ipse Calvinus contestatur. Caeterum non desunt qui contendant, Ananiam, a quo baptizatus est Paulus, fuisse simplicem fidelem, nec non fratres illos, a quibus iussu Petri tinctus est Cornelius cum domo sua, mere laicos fuisse. Si ergo isti, utpote deputati ab Apostolis, fatente ipso Turretino, valide et licite baptizabant, profecto valide et licite baptismum conferunt ii omnes, qui in necessitate constituti idem sacramentum administrant, Ecclesia probante, imo et praecipiente: Quamvis, si rectius loqui velimus, non ab Ecclesia, sed a Christo ipso hanc potestatem in huiusmodi casibus laici acceperunt; Ecclesia solum interpres Christi voluntatis est.

Obi. II. Invalidum, aut saltem illicitum censendum est baptisma a foeminis administratum. Nam *Tertullianus* (2) ait: « Non permittitur mulieri in Ecclesia loqui; sed nec docere, nec tingere, nec offerre: » mulieres proinde, quae tingere audebant (3) vocat « petulantes et procaces. » *S. Epiphanius* (4) hac ipsa de causa reprehendit Marcionitas, atque Pepuzianos. *Concilium Carthaginense IV* can. 100 statuit: Mulier baptizare non praesumat: perperam porro additur a Gratiano et Magistro: *Nisi cogente necessitate*, quae clausula Concilii non est.

Resp. Citata testimonia respiciunt baptisma solemne et publicum, quale nempe haeretici illius aevi foeminis demandabant, perinde ac caetera munia sacerdotalia, quod profecto nefas est. Quamvis enim Ecclesia semper crediderit, in casu necessitatis quemlibet laicum, marem aut foeminam baptizare posse; abhorruit tamen a sententia eorum, qui ordinarium baptizandi ius mulieribus adiudicarunt. Ad *Concilium* autem *Carthaginense* speciatim quod attinet, eius mens in citato canone liquet ex canone praecedenti 99: *Mulier, quamvis docta et sancta, viros in conventu docere non praesumat;* videlicet ea vox *in conventu* subaudienda est in canone sequenti: *Mulier baptizare non praesumat*, nempe ubi adsunt viri.

Obi. III. Constitutiones apostolicae (5) interdicunt laicis usum conferendi baptisma. Ideo nec *S. Gregorius Naz.*, nec *S. Satyrus*, licet in naufragii periculo constituti, existimarunt, se a laicis tingi posse. *Cyprianus*, *Firmilianus* ac *S. Basilius* volebant, baptizatos ab Episcopis haereticis considerari tanquam a laicis baptizatos, id est, invalide iuxta eorum principium. *Concilium Illiberitanum* can. 38 facultatem facit laico baptizandi in necessitatis casu, adiicit tamen: *Dummodo lavacrum suum integrum habeat, nec sit bigamus.* Nequaquam ergo semper, ubique et ab omnibus baptismus a laicis in casu necessitatis collatus, validus et licitus habitus est.

Resp. Monumenta allata argumen

(1) Act. 18, 26 etc.
(2) L. de Virg. velandis. c. 9.
(3) In lib. de Praescript. c. 41.
(4) Haer. 42, c. 4.
(5) L. 3, cap. 10.

tum ex traditione petitum non infirmant. Nam Constit. apostolicae interdicunt laicis usum administrationis baptismi solemnis et publici, non autem privati in casu necessitatis; id patet ex orationis serie, in qua agitur de muniis sacerdotalibus. — *S. Gregorius Naz.* et *S.Satyrus* probabilius non putarunt, se in tali periculo constitutos esse, ut licite possent a laicis baptismum petere; et si in statu Catechumenorum positi doctrinam catholicam de ministro baptismi non perfecte cognoverunt, quid exinde contra dogma catholicum argui potest?—*Cyprianus, Firmilianus* et *Basilius* et alii rebaptizantes nunquam dubitarunt, baptismum a laicis baptizatis et rectam fidem habentibus collatum esse validum et in casu necessitatis etiam licitum, sed solum putabant, esse invalidum, quando conferebatur a laicis non baptizatis, quales omnes illos habebant, qui in haeresi baptizati erant; ut enim haereticorum, ita a fortiori infidelium baptisma reiiciebant: utrumque autem errorem ex eodem falso principio inferebant, quo concusso firmum manet dogma catholicum. — Canon *Illiberitanus* praescribit quid fieri deceat, quando plures in casu necessitatis adsunt qui baptismum administrare possunt, vultque illum praeferri, qui nec infidelis, nec bigamus, nec poenitentiae publicae subiectus est; non quod hoc necessarium sit ad baptismi valorem, sed ut magis consulatur sacramentorum dignitati.

Obj. IV. Saltem iuxta doctrinam Patrum nullum erit baptisma ab infideli collatum. Patres enim refellebant rebaptizantes ex principio, quod haeretici dare potuerint baptismum, quem ipsi acceperant, nec per haeresin amiserant, censebant ergo conferre illum non posse, qui eo careret. Ita *Tertullianus*, qui ideo evincit laicos in necessitate tingere posse, quia (1): « Quod ex aequo accipitur, ex aequo dari potest. » Sic *S. Hieronymus* eidem principio innixus scribebat, Dial. adv. Lucif. (2), « Ut enim accepit quis, ita et dare potest; » qui propterea ibid. (3). Luciferianum alloquens inquit: « Novam rem asseris, ut Christianus quisquam factus sit ab eo, qui non fuit Christianus. » Ideo *Gregorius III* a *S. Bonifacio* consultus iussit iterum baptizari eos, qui fuerunt a paganis baptizati. Et in Capitularibus ab Angeliso et Benedicto levita collectis (4) praecipitur: « ut qui a paganis baptizati sunt,— denuo a Sacerdotibus in nomine SS. Trinitatis baptizentur. » Et ibid. (5) dicitur: « Si quis presbyter ordinatus deprehenderit, se non esse baptizatum baptizetur, et ordinetur iterum, et omnes, quos prius baptizavit. » Ergo baptismus a non baptizato collatus est nullus.

Resp. Citati Patres argumentantur ex concessis in sententia rebaptizantium, quorum scilicet istud erat palmare fundamentum : nemo dat quod non habet; haeretici non habent baptismum; ergo hunc dare non possunt. Patres igitur orthodoxi, gratis concessa propositione maiori, negant minorem, et apposite ad subiectam controversiam reponunt, quod sicut ii baptismum non amittunt, qui ab Ecclesia, in qua baptizati sunt, recedunt, ita nec ius illum conferendi amittit, qui se ab unitate Ecclesiae separat; atque ita haeretici Episcopi et Sacerdotes valide baptizant. Male igitur ex hac eorum argumentandi ratione infertur, censuisse illos, baptismum ab eo tantum posse conferri, qui baptizatus esset; de isto enim ba-

(1) De bapt. c. 17. (2) N. 9. (3) N. 12.

(4) L. 5, c. 401. (5) L. 6, c. 94.

ptismo nulla tunc erat controversia, sed tantum de veritate baptismi ab haereticis collati. Praecipua autem ratio, propter quam ab ipsis et praesertim a *S. Augustino* baptismus haereticorum validus declaratus fuit, haec erat, quia huius sacramenti minister in nomine et auctoritate Christi agit: ista autem ratio aeque militat pro valore baptismi ab infideli collati. — *S. Hieronymus* (1) non loquitur de eo, qui simpliciter Christianus per baptismum effectus sit, sed de eo, qui orthodoxus ab haeretico factus perhibetur, ita ut sensus sit: novam rem asseris, ut orthodoxus quis factus sit ab eo, qui Arianam tenuit impietatem: id constat ex tota orationis serie, in qua sermo est de homine ab Arianis tincto. — *Gregorius III* baptizatos a paganis baptizari iussit, quia persuasum habebat, paganos illos, qui baptismum administraverant, aut legitimam formam non observasse, aut vero eorum intentionem suspectam fuisse; unde et baptismum a presbytero, qui Iovi mactaverat, collatum iterari iubet (2). — Capitularia citata iuxta *Natalem Alex.*(3) loquuntur de baptismo, in quo neque servata fuerit forma, neque Ecclesiae ritus. Haec sane videtur unica ratio conciliandi Capitularia illa inter se. Nam ibid.(4) legitur: « Si quis baptizatus est a presbytero non baptizato, et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuit, baptizatus est. »

Nota 2. Circa baptismi ministrum variae quaestiones, quae pro praxi magni sunt momenti, a Theologis moveri solent. Quaerunt 1°, an possit aliquis, extrema urgente necessitate, seipsum baptizare? et respondent negative. Ita *Innocentius III* (5) interrogatus a Metensi Episcopo de Iudaeo, qui morti proximus seipsum baptizaverat, iussit illum denuo baptizari: quia, inquit, Christus a Ioanne baptizatus est, et nemo generat seipsum. Accedit, quod Christus verbis illis: *Docete omnes gentes, baptizantes eos* etc. (6), ministrum et subiectum baptismi aperte distinguat, et forma baptismi a Christo praecepta vitiaretur dicendo: Ego me baptizo. — Quaerunt 2°, an unus minister possit simul plures baptizare dicendo: Ego vos baptizo etc.? et respondent, quod in casu urgentis necessitatis id valide et licite fieri possit, quia tali baptismo nec institutio Christi, nec forma consueta repugnat. Id docet *S. Thomas* (7) dicens: «In casu necessitatis unus posset simul plures baptizare sub hac forma: Ego vos baptizo, puta, si immineret ruina aut gladius, aut aliquid huiusmodi, quod omnino moram non pateretur, ut singillatim omnes baptizarentur. Nec per hoc diversificaretur forma Ecclesiae; quia plurale non est nisi singulare geminatum, praesertim cum pluraliter dicatur » (8): baptizantes eos etc. « Nec est simile de baptizante et baptizato, quia Christus, qui principaliter baptizat, est unus, sed multi per baptismum efficiuntur unum in Christo. » — Quaerunt 3°, an plures ministri possint simul unum eundemque hominem baptizare? et respondent, id nunquam licitum esse, quia est contra morem Ecclesiae et contra institutionem Christi, qui sicut unus est, ita voluit, unum esse in unoquoque baptizando ministrum. Si autem de valore huiusmodi baptismi quaeratur, distinctione opus est. Si plures ita baptizant, ut unus aquam

(1) Dial. c. Lucif. n. 12.
(2) Cf. S. Thom. 3 p., q. 67, art. 5.
(3) Theol. dog. et mor. lib. 2, c. 5, prop. 3.
(4) Lib. 5, cap. 6.
(5) Lib. 3 decret. tit. 42, cap. 4.
(6) Matth. 28, 19.
(7) 3 p., q. 67, art. 6 ad 2
(8) Matth. ult.

dumtaxat effundat, et alter formam tantum proferat, nullus est baptismus; quia integritas baptismi consistit in forma verborum, et in usu materiae, ita ut per unum eundemque ministrum materia cum forma iungatur. At in casu indigitato neque qui aquam dumtaxat effundit, baptizat, quia non profert formam, neque ille, qui tantum verba profert, quia non applicat materiam et ideo mendax est forma, dum dicit: *Ego te baptizo*, cum ipse non abluat nec consequenter baptizet. Nec etiam dici potest, *nos te baptizamus*, cum neuter baptizet; nec potest adhiberi forma Graecorum: *baptizatur servus* etc., quia subintelligitur « a me seu meo actu. » Ita pariter si plures effundunt aquam et dicunt: *nos te baptizamus*, intelligendo *baptizamus* coniunctim, ita ut concurrant tanquam causae partiales ab invicem dependentes, sicut si plures trahentes navim dicerent: nos trahimus navim; hoc modo non valet baptismus: « quia, inquit *S. Thomas* (1) videtur esse contra rationem ministerii; homo enim non baptizat, nisi ut minister Christi et vices eius gerens. Unde sicut unus est Christus, ita oportet esse unum ministrum, qui Christum repraesentet; propter quod signanter Apostolus dicit: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* (2): Et ideo contraria intentio videtur excludere baptismi sacramentum; » nullus enim in casu posito vellet totum sacramentum conficere, sed tantum ad hoc quasi partem aliquam afferre. Si autem plures tanquam causae totales et ab invicem independentes unum baptizarent, ita ut quilibet aquam funderet et formam proferret, validum esset sacramentum, quia, ut ait *S. Thomas* l. c.: « Uterque exprimeret suam intentionem, quasi ipse singulariter baptismum conferret. » Si tamen unus materiam applicans formam prius absolveret, quam alter, ille solus baptizaret, et hic rebaptizare dicendus foret. Quaerunt 4°, utrum, et quis ordo servandus sit, si plures adsint puero periclitanti baptizando? et respondent cum *Rituali romano* (3): « Si adsit Sacerdos Diacono praeferatur, Diaconus Subdiacono, Clericus laico, et vir foeminae; nisi pudoris gratia deceat foeminam potius, quam virum baptizare infantem non omnino editum, vel nisi foemina melius sciret formam et modum baptizandi. »

(1) Q. 67, art. 6.

(2) Ephes. 4.

(3) Tit. 2 de bapt. c. 1, § 14.

ARTICULUS IV.
De baptismi effectibus.

§ 537. Admirabilem et stupendam esse sacramentorum, ac praecipue baptismi vim et efficaciam, inconcussa scripturarum et Traditionis auctoritas manifeste testatur. Hinc praestantissimi Ecclesiae Patres et Doctores omnes eloquentiae suae vires exeruerunt, ut quam magnificentissime describerent, quanta Deus per baptismum beneficia fidelibus largiatur. Iuxta illorum itaque doctrinam baptismus 1° *remittit et tollit omne peccatum tum originale, tum actuale ante commissum;* 2° *delet omnem poenam, etiam temporalem;* 3° *confert ex opere operato gratiam sanctificantem*, et 4° *characterem imprimit*, vi cuius reddimur membra Ecclesiae, huius potestati et iurisdictioni subiicimur, et acquirimus ius ad alia sacramenta et caetera bona communia Ecclesiae.—Haec est doctrina catholica de effectibus baptismi, circa quos haeretici aberrarunt per defectum et per excessum, cum baptismo vel veros effectus denegarunt, vel falsos affinxerunt, ut ex dicendis patebit

I. *Baptismus tollit omnia peccata, tum originale, tum personalia.*

§ 538. *Manichaei*, teste *S. Augustino* (1), « baptismum in aqua nihil cuiquam salutis afferre perhibebant. » *Proclus* Origenista, referente *S. Methodio* apud *S. Epiphanium* (2), per baptismum peccata sopiri quidem dicebat, non autem radicitus tolli; quam absurdam Procli novitatem ibidem Methodius multis argumentis condemnat. *Messaliani*, teste *Theodoreto* (3) dicebant, baptismum non sufficere ad plenam remissionem peccatorum, et peccatum non per baptisma radicitus tolli, sed tantum per assiduam precationem. Eundem fere errorem resuscitarunt Novatores cum hoc discrimine, ut assiduae praecationi fidem, seu fiduciam, de obtenta per merita Christi iustificatione substituerent. *Lutherus* enim docuit, peccatum per baptismum non tolli, sed tantum tegi et non imputari, et hanc iustificationem fidei adscribendam esse. Id patet ex eiusdem articulo secundo inter eos, quos *Leo X* proscripsit: « In puero post baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare: » et in assertione eiusdem articuli ait: « Aliud est omnia peccata remitti, aliud omnino tolli: baptismus omnia remittit (id est, tegit, ut non imputentur), sed nullum penitus tollit: » Et alibi (4) inquit: « Baptismus neminem iustificat, nec ulli prodest, sed fides in verbum promissionis, cui additur baptismus: haec iustificat et adimplet id, quod baptismus significat. » Luthero suffragatur *Calvinus* (5) dicens: « Manet vere peccatum in nobis, neque per baptismum statim uno die extinguitur: sed quia deletur reatus, imputatione nullum est. » Equidem haec impia Novatorum doctrina iam satis confutata fuit § 461 ubi probatum fuit, in iustificatione peccata non solum tegi, ac non imputari, sed vere remitti et penitus tolli; et § 509 ubi ostensum est, sacramenta *ex opere operato* gratiam conferre, et ideo iustificationem, quae per baptismum obtinetur, non fidei, sed ipsi actioni baptismali a Christo institutae adscribendam esse. — Sufficit ergo, ut hic breviter aliqua de baptismo adiiciantur, ac demonstretur, vere per baptismum omnia peccata, originale et personalia ante commissa remitti et penitus tolli, atque ideo rectissime *Concilium Tridentinum* (6) dicere, Iustificationis causam instrumentalem esse baptismum. Dogma hoc catholicum *ex S. Scriptura*, et *Traditione* evincitur.

1. *In S. Scriptura* V. T. magnificum extat vaticinium, quo mira baptismi efficacia praenuntiata fuit; nam Ezech. XXXVI, 25 dicitur: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris:* quae verba ad N. legis tempora aperte spectantia nonnisi de baptismo exponi possunt. Petrus Act. II, 18 ait: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum.* Act. XXII, 16 Paulo dicitur: *Exurge et baptizare, et ablue peccata tua, invocato nomine Iesu.* Ergo homines baptizari iubentur, non solum ut ab infidelibus distinguantur, sed etiam, et quidem praecipue, ut remissionem accipiant peccatorum. Hanc per baptismum obtineri, docet etiam Pau-

(1) Lib. de haeresibus, haer. 46.
(2) Haer. 64. (3) Lib. 4 haer. fab. c. 10.
(4) Lib. de captiv. babyl. (cap. de bapt.).
(5) In Antid. Conc. Trid. ad Sess. 5.
(6) Sess. 6, cap. 7.

lus, dum I Cor. VI, 11 post longam peccatorum enumerationem adiicit: *Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis:* quibus verbis Apostolus innuit, Corinthiorum peccata per baptismum ita extincta esse, sicut per lavacrum maculae corporis extinguuntur; et ipsos ex peccatoribus sanctos effectos esse, idem Apostolus scribit: *Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus* (1). Et postea concludit: *Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Iesu Domino nostro.* Ex quibus verbis colligit *S. Thomas:* « Quod per baptismum homo moritur vetustati peccati, et incipit vivere novitati gratiae. Omne autem peccatum ad pristinam vetustatem pertinet; unde consequens est, quod omne peccatum per baptisma tollatur » (2).

2. *Ss. Patres* omnium peccatorum remissionem baptismo adscribunt. *S. Iustinus M.* (3) ita Iudaeos alloquitur: « Alia (via ad remissionem peccatorum et spem vitae aeternae) non est, nisi haec, ut hunc Christum agnoscentes et ad peccatorum remissionem baptismo abluti, sine peccato deinceps vivatis. » *Tertullianus* (4) ait: « Felix sacramentum aquae nostrae, qua ablutis delictis pristinae caecitatis in vitam aeternam liberamur. » Et (5): « Baptismi carnalis est actus, quod in aqua mergimur; spiritualis effectus, quod delictis liberamur. » *S. Cyprianus* Ep. 2 ad Donatum affirmat, «undae genitalis auxilio universam superioris aevi labem detergi, expiari pectus hominis christiani, et purum fieri: baptismum esse mortem criminum ac vitam virtutum.» *Origenes* (6) inquit: « Amputantur et exsecantur ab hominibus peccata, cum in baptismo donatur remissio peccatorum. » *S. Gregorius Naz.* (7) dicit: « Haec baptismi gratia et facultas est, non orbem terrarum, ut olim, aquis obruens, sed uniuscuiusque hominis peccatum purgans, easque obstructiones vel maculas, quae vitio contrahuntur, prorsus abstergens. » *S. Gregorius Nyss.* (8) haec habet: « Baptisma peccatorum expiatio est, remissio delictorum, renovationis et regenerationis causa; regenerationem autem intellige eam, quae cognitione cernitur, oculis non videtur. » *S. Chrysostomus* (9) inquit: « In gravia peccata quis incidit? vel caedem, vel adulterium, vel aliud quidpiam deterius admisit? haec per lavacrum remissa sunt. Nullum quippe est, nullum est certe peccatum, nulla impietas, quae huic dono (baptismo) non cedat; divina quippe est gratia. » *S. Ambrosius* (10) addit: « Baptismus velut ignis quidam peccata consumit, quia Christus in igne et Spiritu baptizat: » et in Ps. CXVIII (11): « Venimus ad baptismum, deletum est omne peccatum et cum peccato opprobrium. » *S. Hieronymus* (12) ad Ocean. scribit: « Omnia nobis in baptismate condonata sunt crimina, nec post indulgentiam Iudicis est metuenda severitas, dicente Apostolo: *Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis.* » *S. Paulinus* (13) ad Severum haec habet: « Mira Dei pietas, peccator mergitur undis, mox eadem emergit iustificatus aqua. » *S. Augustinus* (14) ait: « Baptismus

(1) Rom. 6, 3, etc. (2) 3 p., q. 69, art. 1.
(3) Dial. c. Tryph. n. 44.
(4) L. de bapt. c. 1. (5) Cap. 7
(6) Hom. 4 in Cantic. (7) Orat. 40, n. 7.
(8) Orat. de baptismo.
(9) Hom. 1 in Acta Apost. n. 6.
(10) De Elia, et ieiun. c. 22, n. 83.
(11) Serm. 6, n. 42. (12) Ep. 69, al. 82, n. 3.
(13) Ep. 12, n. 5.
(14) L. 3, c. duas Epist. Pelag. c. 3, n. 5.

abluit peccata omnia, prorsus omnia, factorum, dictorum, cogitatorum, sive originalia, sive addita, sive quae ignoranter, sive quae scienter admissa sunt: sed non aufert infirmitatem, cui regeneratus resistit, quando bonum agonem luctatur.» Et in Enchirid. (1): «Baptismatis munus contra originale peccatum donatum est, ut quod generatione attractum est, regeneratione detrahatur; et tamen activa quoque peccata, quaecunque corde, ore, opere commissa invenerit, tollit.» *S. Gregorius M.* (2) ad Theotistam scribit: «Qui dicit, peccata in baptismo non funditus dimitti, dicit in mari rubro Aegyptios non veraciter mortuos. Si autem fatetur Aegyptios veraciter mortuos, fateatur necesso est, peccata in baptismate funditus mori; quia nimirum plus valet in ablutione nostra veritas, quam umbra veritatis.» Probe quoque notandum est, in his Patrum sententiis remissionem peccatorum, seu hominis iustificationem non soli fidei, sed ipsi baptismo adscribi, qui ex opere operato peccata delet et hominem regenerat. Eadem doctrina auctoritate Conciliorum confirmatur. — *Concilium CPtanum I* in symbolo ait: *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Carthaginense IV*, cap. 1 Episcopum ante consecrationem profiteri iubet: *In baptismo omnia peccata; tam originale, quam quae voluntarie admissa sunt*, *dimitti*. Et *Concilium Tridentinum* Sess. V, in decreto de peccato orig. can. 5 dicit: *Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari; anathema sit.*

(1) Cap. 64. (2) L. 9, Epist. ep. 39.
(3) 3 p., q. 69, art. 1 ad 1.

Nota. Duplex difficultas, quae dogmati catholico opponitur, remanet solvenda.

Obi. I. Baptismus solum ad delendum peccatum originale institutus est; quamobrem Io. I, 29, dictum fuit de Christo: *Ecce, qui tollit peccatum mundi*, nempe peccatum originale, toti mundo commune, ut Glossa exponit. Hinc etiam baptismus dicitur *regeneratio*, quia sicut per generationem carnalem homo contrahit peccatum originale et mortem, ita per regenerationem spiritualem, seu per baptismum a morte spirituali, contracta per peccatum originale, liberatur, et redditur vitae.

Resp. Allata pro dogmate catholico argumenta, contrarium evincunt. Nec obest, quod in singulari dictum sit: *Ecce, qui tollit peccatum mundi*; hic enim peccatum significat genus, ac sumitur pro quovis peccato. Quod si etiam de solo peccato originali dictum Ioannis intelligendum esset, non ideo negaretur, Christum actualia quoque peccata tollere; id enim dicitur Hebr. IX, 28; *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Regenerari vero homo recte dicitur, cum sive a solo peccato originali, sive etiam ab actualibus purgatus vitam gratiae incipit. Dubitari autem non potest, baptismum illos quoque regenerare, qui praeter peccatum originale etiam actualibus peccatis inquinati sunt; recte enim S. Thomas (3) eandem obiectionem solvens observat, «quod sicut Apostolus (4) dicit, peccatum Adae non tantum potest, quantum potest donum Christi, quod in baptismo percipitur; nam, *non sicut delictum, ita et donum... nam iudicium quidem ex uno*

(4) Rom. 5, 16.

in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Unde *S. Augustinus* (1) dicit: quod generante carne tantummodo trahitur peccatum originis; regenerante autem Spiritu non solum originalium, sed *etiam* voluntariorum fit remissio peccatorum. »

Obi. II. In adultis ante baptismum requiritur poenitentia, secundum illud: *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum* (2); sed per poenitentiam remittuntur peccata actualia: nihil ergo remanet baptismo remittendum, nisi peccatum originale.

Resp. Ut peccator adultus iustificetur, praeter fidem et spem etiam amorem initialem, dolorem de peccatis commissis, et propositum melioris vitae concipere debet; haec autem poenitentia requiritur ut necessaria *dispositio* ad iustificationem(3); causa autem instrumentalis est baptismus, per quem igitur remissio peccatorum obtinetur. Contingere quidem potest, ut homo gratia supernaturali praeventus charitatem et contritionem perfectam coniunctam cum voto baptisma suscipiendi concipiat; quo in casu baptisma peccata in homine non invenit, quae deleat. Ast ideo baptismati non potest denegari vis remittendi peccata, sicut igni nequit negari virtus purgandi ex eo, quod hunc effectum non producat in auro, in quo scoriae nullae inveniuntur.

II. *Baptismus omnem poenam, etiam temporalem peccatorum delet.*

§ 539. Iuxta doctrinam catholicam, dum homo iustificatur, semper quidem peccatum deletur, et reatus aeternae poenae tollitur (4); sed tamen non semper omnis poena temporalis remittitur. Cum enim homo a peccatis post baptismum commissis per sacramentum poenitentiae liberatur, reatus quidem culpae et poenae aeternae, non autem semper reatus poenae temporalis tollitur, qui per satisfactiones praestitas extinguendus est, ut inferius probabitur. Sed in baptismo, etiam ab adulto plurimis peccatis actualibus inquinato digne recepto, non solum reatus culpae et poenae aeternae, sed etiam omnis reatus poenae temporalis tollitur. Hoc dogma catholicum nonnulli etiam ex *S. Scriptura*, omnes vero theologi ex *praxi Ecclesiae*, ex *Ss. Patribus*, et ex *Conciliis* probant.

1. *In S. Scriptura* homines per baptismum *renasci*, *regenerari* et *renovari* dicuntur iuxta effatum Christi, *nisi quis renatus fuerit ex aqua*(5) etc. Sicuti ergo infans recens natus ab omni culpae actualis et poenae pro hac subeundae reatu liber est, ita etiam baptizatus ab omni peccato et poena immunis redditur. Ideo Paulus dicit: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti* (6); in quae verba *S. Chrysostomus* (7) ita disserit: « At cur, inquies, si peccata nobis omnia lavacrum remittit, non lavacrum remissionis peccatorum, non lavacrum purgationis, sed *lavacrum regenerationis* vocatur? Quia non solum nobis peccata remittit, neque solum delicta purgat, sed ita id praestat, ac si denuo geniti essemus. Etenim nos denuo creat et format, non ex terra rursus effingens, sed ex alio elemento, aquae scilicet natura, creans. Non enim vas simpliciter abstergit, sed totum conflat denuo. Nam quae absterguntur etiamsi accurate mun-

(1) L. I de peccat. merit. et remiss. c. 15. (2) Act. 2, 18. (3) § 466.

(4) § 461 et 462. (5) Io. 3. (6) Tit. 3, 5. (7) Catech. 1 ad Illum. n. 3.

dentur, qualitatis vestigia et sordium reliquias retinent: quae vero in conflatorium immittuntur et a flammis innovantur, omnem deponentia maculam, ex camino educta eundem, quem prorsus nova, splendorem emittunt.» Alibi Apostolus dicit: *Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam vivemus cum eo* (1): « Ex quo patet, ait *S. Thomas* (2), quod omni baptizato communicatur passio Christi ad remedium, ac si ipse passus et mortuus esset. Passio autem Christi est sufficiens satisfactio pro omnibus peccatis omnium hominum. Et ideo ille, qui baptizatur, liberatur a reatu totius poenae sibi debitae pro peccatis, ac si ipse sufficienter satisfecisset pro omnibus peccatis suis. »

2. *Praxis Ecclesiae* eandem doctrinam confirmat. Constat enim Ecclesiam iis, qui post baptismum peccaverunt, etiam cum per sacramentum poenitentiae remissionem peccatorum acciperent, gravia satisfactionis opera praescripsisse. Canones poenitentiales id abunde demonstrant. Constans autem et universalis Ecclesiae praxis erat, nullam poenitentiam satisfactoriam imponendi adultis baptizatis, quamvis ante baptismum magnis criminibus irretiti fuissent: ex qua praxi patet Ecclesiae fides, quod per baptismum etiam omnes poenae peccatis debitae remissae fuerint. Hinc *Catechismus rom.* (3) ait: « Etsi omnibus sacramentis hoc commune est, ut per illa virtus passionis Christi communicetur; de solo tamen baptismo dictum est ab Apostolo (4), nos per ipsum Christo commori et sepeliri. Ex quo sancta Ecclesia semper intellexit, sine maxima sacramenti iniuria fieri non posse, ut ei, qui baptismo expiandus sit, eiusmodi pietatis officia, quae usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis vocarunt, imponantur. » — Quodsi Catechumenis ante baptismum quandoque opera poenitentiae imponebantur, id factum est, ut ad baptisma recipiendum melius disponerentur. Et si quandoque contigit, Catechumenos ante persolutas poenitentias propter mortis periculum baptizari, et postea convalescere, non amplius cogebantur poenitentias intermissas resumere et complere, non alia profecto de causa, nisi quia certum erat, omnem reatum non solum culpae, sed etiam poenae per baptismum fuisse deletum. Id autem manifestius fit ex eo quod poenitentes, qui in mortis periculo ante consummatum suae poenitentiae curriculum reconciliationem et eucharisticam communionem acceperant, si convalescerent, cogebantur id quod reliquum erat poenitentiae, absolvere, quod, ut mox dictum est, in baptizatis fieri non consueverat. Id evidenter demonstrat, semper hoc agnitum fuisse discrimen inter baptismum et poenitentiam, quod in illo omnis reatus poenae tollatur, non autem in ista.

3. *Ss. Patres* eandem doctrinam magno consensu tradunt. *Clemens Alex.* Paedag. (5) ait: Baptismus vocatur « lavacrum quidem, per quod peccata abstergimus, gratia autem, qua remittuntur poenae, quae peccatis debentur.» *S. Athanasius* (6) ad Serapion. scribit: « Non ait (Apostolus (7)): impossibile est poenitentiam agere, sed impossibile est, obtentu poenitentiae nos renovare. Est autem ingens inter haec dicta discrimen. Is enim, qui poenitentiam agit, peccare quidem desinit, retinet au-

(1) Rom. 6, 8. (2) Q. 69, art. 2.
(3) P. 2, cap. 2, n. 45. (4) Rom. 6, 4.
(5) Lib. 1. cap. 6. (6) Epist. 4, n. 13.
(7) Hebr. 6, 4, etc.

tem vulnerum cicatrices. Qui autem baptizatur, veterem exuit hominem, et renovatur, superne genitus Spiritus gratia. » S. *Basilius* (1) dicit: « Si multa sunt peccata, ne desperes ob multitudinem; multum enim debenti multum remittetur, si baptismi gratiam suscipiat. » S. *Gregorius Nyss.* (2) inquit: « Ut modo natus puellus a criminibus et poenis liber est, ita etiam regenerationis puer non habet, cuius nomine causam dicat, ut qui regio dono causae dictione exemptus, et a rationibus vitae reddendis liberatus sit. » S. *Ambrosius* (3): « Aqua est, qua caro mergitur, ut omne abluatur peccatum. Sepelitur illic omne vitium; » et (4): « Si superveniens Spiritus sanctus in Virginem, conceptionem operatus est, et generationis munus implevit, non utique dubitandum est, quod superveniens in fontem, vel super eum, qui baptismum consequitur, veritatem regenerationis cooperetur. » S. *Hieronymus* (5): « Baptismus novum hominem facit, et ex toto novum creat... Omnia (crimina) Christi fonte purgantur. » S. *Augustinus* (6) scribit: « Lavacrum regenerationis purgat a reatu omnium peccatorum, quae humana traxit nativitas, et contraxit iniquitas. » Et in Enchir. (7): « Hac ergo excepta magna indulgentia, unde incipit hominis renovatio, in qua solvitur omnis reatus et ingeneratus, et additus etc. » Idem de pecc. merit. et remiss. (8): « Si continuo (post susceptum baptisma) consequatur ab hac vita migratio, non est omnino, quod obnoxium hominem teneat, solutis omnibus, quae tenebant... Nihil habet remorae, quo minus ad regna coelorum mox migret. » *Innocentius III* (9) ita loquitur: « Sciendum est, quod fides Christi, quae iustificat impium, revera mundat a culpa, sed non semper ab omni poena. Sacramentum vero baptismi, si digne sumatur, liberat ab omni culpa pariter et a poena. »

4. *In Conciliis* eadem doctrina credenda proponitur. *Florentinum* in Decreto pro Armenis haec de baptismo pronuntiat: *Huius sacramenti effectus est remissio omnis culpae originalis et actualis, omnis quoque poenae, quae pro ipsa culpa debetur: propterea baptizatis nulla pro peccatis praeteritis iniungenda est satisfactio, sed morientes, antequam culpam aliquam committant, statim ad regnum coelorum et Dei visionem perveniunt. Tridentinum*, Sess. V, can. 5 postquam anathema tulit in eos, qui negant, in baptismate tolli totum id, quod veram et propriam rationem peccati habet, ita pergit: *In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem, qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt, haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur.* Et Sess. VI, cap. 14 dicit, quod per sacramentum poenitentiae *poena non tota semper, ut in baptismo fit, dimittitur illis.*

Nota. Propositae doctrinae sequentes difficultates opponuntur.

Obi. I. Si omnis reatus poenae tollitur per baptismum, iniustum esset post baptismum puniri eos, qui antea

(1) Hom. de bapt. n. 4.
(2) Orat. de baptismo.
(3) L. de iis, qui mysteriis initiantur, c. 3.
(4) Cap. 9.
(5) Epist. ad Ocean. n. 2, etc.
(6) L. 1 Retract. cap. 7. (7) Cap. 64.
(8) L. 2, cap. 28.
(9) Elucid. in Ps. 4 poenit.

scelera utut gravissima patrassent, ex. gr. latrones vel homicidas; quod tamen apud Iudices neutiquam observatur. Ergo non omnis poena temporalis per baptismum tollitur.

Resp. S. Thomas (1): « In poenis quae iudicio humano inferuntur, non solum attendi, qua poena sit homo dignus quoad Deum, sed etiam in quo sit obligatus quoad homines, qui laesi ot scandalizati sunt per peccatum alicuius. Et ideo licet homicida per baptismum adhuc liberetur a reatu poenae quoad Deum, remanet tamen obligatus adhuc quoad homines, quos iustum est, aedificari de poena, sicut sunt scandalizati de culpa. Pie tamen talibus princeps posset poenam indulgere » (2).

Obi. II. Deus non aufert a baptizatis poenalitates huius vitae, ut tristis experentia nos docet: ergo nec poenas aufert, quas homo ob peccata ante baptismum commissa in altera vita sustinere debet.

Resp. Poenalitates etiam post baptismum remanent, non ut homines per eas pro peccatis ante baptismum commissis satisfaciant, sed ut eas perferendo virtutes varias exerceant, et maiora merita pro beatitudine aeterna sibi comparent. Nullatenus ergo ex illis inferri potest, Deum etiam poenas alterius vitae non auferre, quia in hac tantum vita est tempus merendi, in altera autem vita solum tempus est remunerationem accipiendi. Subtilius eandem obiectionem solvit *S. Thomas* (3) dicens: « Baptismus habet virtutem auferendi poenalitates praesentis vitae, non tamen eas aufert in praesenti vita, sed eius virtute auferentur a iustis in resurrectione, quando mortale hoc induet immortalitatem, ut dicitur I Cor. XV. Et hoc rationabiliter; — *primo* quidem, quia per baptismum homo incorporatur Christo et efficitur membrum eius: et ideo conveniens est, ut id agatur in membro incorporato, quod est actum in capite. Christus autem a principio suae conceptionis fuit plenus gratia et veritate; habuit tamen corpus passibile, quod post passionem et mortem est ad vitam gloriosam resuscitatum. Unde et Christianus in baptismo gratiam consequitur quantum ad animam, habet tamen corpus passibile, in quo pro Christo possit pati, sed tandem resuscitabitur ad impassibilem vitam. Unde Apostolus dicit: *Qui suscitavit Iesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis*; et infra: *Haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, si tamen compatimur, ut et simul glorificemur*(4). — *Secundo*, hoc est conveniens propter spirituale exercitium, ut videlicet contra concupiscentiam et alias passibilitates pugnans homo victoriae coronam acciperet. — *Tertio*, hoc fuit conveniens, ne homines ad baptismum accederent propter impassibilitatem praesentis vitae, et non propter gloriam vitae aeternae: unde et Apostolus dicit: *Si in hac vita tantum sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus* » (5). Nonnullae aliae afferuntur a Ss. Patribus rationes, propter quas conveniens minime fuerit poenalitates praesentis vitae per baptismum auferri; sed illa potissimum, ut disceremus, in sacramentis fructum spiritualem et aeternum quaerere, non temporalem et corporeum: « Ut intelligamus, ait *S. Augustinus* (6), totum, quod salutaribus agitur sa-

(1) Q. 69, art. 2 ad 3.
(2) Cf. Catech. rom. p. 2, cap. 2, n. 46.
(3) Q. 69, art. 3.
(4) Rom. 8, 11, etc.
(5) I Cor. 15, 19.
(6) Enchir. cap. 66.

cramentis magis ad spem venturorum bonorum, quam ad retentionem vel adoptionem praesentium pertinere » (1).

Obi. III. Causa poenalitatum huius vitae est peccatum originale: ergo si hoc per baptismum penitus tollitur, nullae esse deberent poenalitates; siquidem remota causa, removetur effectus.

Resp. Angelicus (2), « quod peccatum originale hoc modo processit, quod primo persona infecit naturam, postmodum vero natura infecit personam. Christus vero converso ordine prius reparat id, quod personae est, et postmodum simul in omnibus reparabit id, quod naturae est. Et ideo culpam originalis peccati, et etiam poenam carentiae visionis divinae, quae respiciunt personam, statim per baptismum tollit ab homine. Sed poenalitates praesentis vitae, sicut mors, fames, sitis et alia huiusmodi, respiciunt naturam, ex cuius principiis causantur, prout est destituta iustitia originali. Et ideo isti defectus non tollentur nisi in ultima reparatione naturae per resurrectionem gloriosam. » Et sane Christus venit, ut spiritualem et aeternam hominum salutem procuraret (3), et ideo, quae huic opponuntur removit (4), sed poenalitates huius vitae non sustulit, quoniam istae, adiuvante gratia Redemptoris, non solum salutem hominis spiritualem et aeternam non impediunt, sed potius promovent (5).

III. *Baptismus confert ex opere operato gratiam sanctificantem.*

§ 540. Saluberrimus baptismi effectus est infusio gratiae sanctificantis, seu divinae illius qualitatis in anima inhaerentis, qua divinae consortes naturae, filii Dei adoptivi, haeredes Dei et cohaeredes Christi efficimur. Effectus iste iam probatus est tum § 462 ubi ostensum fuit, iustificationem fieri per internam gratiae sanctificantis infusionem; tum § 509 ubi evictum est, sacramenta ex opere operato gratiam conferre. Breviter igitur hic quaedam argumenta ex *S. Scriptura* et *Traditione* apponimus, ex quibus iste baptismi effectus specialiter probatur.

1. *S. Scriptura* hac de re clarissime loquitur. Paulus I Cor VI, 11 testatur, Corinthios per baptismum non solum a peccatis purgatos, sed etiam sanctificatos, atque ita perfecte iustificatos esse; ait enim ad illos: *Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis.* Eph. V, 25 etc. scribit: *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata:* per Ecclesiam vero intelligitur congregatio fidelium, qui per baptismum ab omni peccato mundantur et sanctificantur, ut sancti et immaculati existant. Gal. III, 26 etc. ait: *Omnes enim filii Dei estis per fidem, quae est in Christo Iesu. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis*, id est, velut in Christum, novum hominem, transformati estis. Et alibi: *Si autem filii et haeredes: haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi* (6). Denique ad Tit. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde* (7): quibus verbis copia

(1) Cf. Catech. rom. p. 2, cap. 2, n. 48.
(2) 3 p., q. 69, a. 3 ad 3.
(3) § 337, etc.
(4) § 355, etc.
(5) § 264, n. 2.
(6) Rom. 8, 17.
(7) C. 3, 5.

gratiarum et virtutum exprimitur, quae in baptismo infunduntur.

2. *Traditio* verbo scripto suffragatur. *Hermas* in Past. (1) ait: « Ubi accipit (homo) illud sigillum, liberatur a morte et traditur vitae. Illud autem sigillum aqua est, in qua descendunt homines morti obligati, ascendunt vero vitae adsignati. » *S. Cyrillus Hier.* (2) inquit: « Descendis in aquam peccata ferens.... Mortuus descendisti in peccatis, ascendis vivificatus in iustitia. » *S. Cyprianus* (3) scribit: « Spiritus nequam permanere ultra non possunt in hominis corpore, in quo baptizato et sanctificato incipit Spiritus sanctus habitare. » *S. Basilius* (4) dicit: « Baptismus efficit homines per adoptionis gratiam filios Dei et bonorum Christi haeredes. » *S. Gregorius Nyss.* (5) asserit: « Baptismus hominem purgat.... et ad pristinam pulcritudinem, quam optimus artifex Deus in nobis effinxerat, reducit. » *S. Gregorius Naz.* (6) haec habet: « Baptismus splendor est animarum, vitae in melius mutatio.... infirmitatis nostrae adiumentum. Baptismus carnis est abiectio, spiritus assectatio, Verbi participatio, figmenti correctio, peccati diluvium, lucis communicatio, tenebrarum oppressio. Baptismus vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Christo, fidei adminiculum, mentis perfectio, coelestis regni clavis, vitae commutatio, servitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conversio. Quid plura commemorare attinet? Baptismus omnium Dei beneficiorum praeclarissimum est et praestantissimum. » *S. Chrysostomus* (7) ait: « In baptismo divina potimur gratia, ac spiritus participes efficimur. »

Et in Hom. ad Neophytos (8) ita de baptizatis disserit: « Ecce libertatis serenitate perfruuntur, qui tenebantur paulo ante captivi; et cives Ecclesiae sunt, qui fuerunt in peregrinationis errore; et iustitiae in sorte versantur, qui fuerunt in confusione peccati. Non enim tantum sunt liberi, sed et sancti; non tantum sancti, sed et iusti; non solum iusti, sed et filii; non solum filii, sed et haeredes; non solum haeredes, sed et fratres Christi; nec tantum fratres Christi, sed et cohaeredes; non solum cohaeredes, sed et membra; non membra tantum, sed et templum; nec tantum templum, sed et organon Spiritus. Vides quot sint baptismatis largitates? Et nonnulli deputant coelestem gratiam in peccatorum tantum remissione consistere: nos autem honores computavimus decem. » *S. Hieronymus* adv. Ruffin. (9) scribit: « Audiat nos iterum proclamantes, veterem Adam in lavacro totum mori, et novum cum Christo in baptismate suscitari: perire choicum (terrenum), et nasci supercoelestem. » *S. Paulinus* (10) canit: in baptismo « culpa perit, sed vita redit; vetus interit Adam, et novus aeternis nascitur imperiis. » *S. Augustinus* (11) ita loquitur, « Per baptismum homines Christo consepeliuntur, ut incorporentur illi membra eius: » « a capite autem Christo, infert ex his verbis citatis *S. Thomas* (12), in omnia membra eius gratiae et virtutis plenitudo derivatur, secundum illud Io.: *de plenitudine eius nos omnes accepimus* (13). » Denique *Concilium Tridentinum* Sess. V, can. 5 ita de baptizatis loquitur: *Veterem hominem exuentes et novum induentes, qui secundum Deum creatus est, innocentes, imma-*

(1) L. 3 simil 9, c. 16 (2) Cat. 3, n. 12.
(3) Epist. 76. (4) Hom. de bapt. n. 3.
(5) Serm. de bapt. Christi.
(6) Or. 40, n. 3. (7) L. 1 de compunct. n. 8.

(8) Cf. S. Augustin. l. 1, c. Iulian. cap. 6.
(9) L. 1, cap. 7. (10) Ep. 12 ad Sever.
(11) L. 1 de peccat. mer. et remiss. cap. 26.
(12) 3 p., q. 69. art. 4. (13) Cap. 1, 16.

culati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti, sunt haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi.

Nota. Heterodoxi varia excogitarunt, ut dogma catholicum obscurarent, quorum insipidae cavillationes dissipandae sunt.

Obi. I. Absurdum est credere, in aqua occultam latere vim regenerandi et sanctificandi animam.

Resp. Etiam catholicis persuasum est, aquam ex se et naturali sua virtute corpora quidem, non autem animas a sordibus mundare posse. Nemo autem sanae mentis dubitare potest, Deum omnipotentem animas regenerare et sanctificare, atque ad hoc perficiendum ex sapientissimis consiliis (1) externo instrumento uti posse. A Domino autem id factum esse, Revelatio docet, ut ex probatis constat. Absurdum ergo et impium est, ablutioni ex ordinatione divina factae supernaturalem animam regenerandi et sanctificandi vim denegare.

Obi. II. Si, aiunt *Calviniani*, applicata per ministrum aqua sub praescripta verborum forma effectus gratiae necessario sequitur, Deus in conferenda gratia pendet a signis externis seu ab instrumento; quod absurdum est dicere.

Resp. Qui utitur instrumento, non dependet ab instrumento, sed instrumentum dependet ab operante. Ast ideo tantum per aquam sanctificatio animae efficitur, quia Deus vult per aquam gratiam conferre: non ergo instrumentum determinat Deum ad gratiam conferendam, sed Deus determinat instrumentum ad gratiam producendam. Idem utique in rebus humanis contingit. Si quis utitur instrumento ad aliquid perficiendum, anne dependet ab instrumento? nullatenus, sed dum opus perficitur, instrumentum dependet ab homine, non homo ab instrumento. Ita etiam a voluntate Dei dependit, ut hoc vel illo instrumento uteretur ad homines sanctificandos. Ex quo nil aliud infertur, nisi magna Dei misericordia, quam laudare debemus, quod voluerit uti signis externis ad gratiam suam tum significandam, tum producendam.

Obi. III. Saltem, ait *Zuinglius*, si positis omnibus ad sacramentum requisitis, necessario sequitur hominis sanctificatio, Deus liber non est in conferenda gratia, et falsum est, quod dicitur Io. III, 8: *Spiritus ubi vult spirat;* et Cor. XII, 11: *dividens singulis, prout vult.*

Resp. Valida esset obiectio, si baptismus ab alio institutus foret, et Deus alieno imperio ad conferendam gratiam obligaretur. Quis autem, nisi delirans, haec dixerit? Iuxta doctrinam revelatam Deus liberrimus fuit in baptismi institutione; liberrime igitur decrevit, ut cum baptismo saluberrimi gratiae effectus coniungerentur. Quare si positis omnibus ad sacramentum requisitis, necessario seu, ut rectius loquamur, certissime effectus gratiae producuntur, id fit, non quia Deus aliunde ad conferendam gratiam obligatur, sed quia liberrimum immutabilis suae voluntatis decretum exequitur. Vere igitur *Spiritus ubi vult spirat,* et *dividit singulis, prout vult,* dum per baptismum gratiam confert, quod ipsemet liberrime et immutabiliter decrevit. Notandum porro est, Io. III, 8 Christum docere, spiritualem hominis regenerationem oculis carnalibus non videri, sicut ventus, qui spirat, non cernitur; verba autem Pauli, *dividit prout vult,* intelligenda esse non de instrumento regenerationis, sed de dono prophetiae, linguarum et eiusmodi.

(1) § 497.

Obi. IV. I Io. I, 7 legitur: *Solus sanguis Christi emundat nos ab omni peccato:* ergo non baptismus aquae.

Resp. Particula *solus* non extat in textu, velut perperam *Calvinus* (1) obiicit. Caeterum, etiam iuxta doctrinam catholicam recte dicitur, solum sanguinem Christi nos emundare ab omni peccato, quia sacramenta omnem suam homines mundandi et sanctificandi virtutem a sanguine et morte Christi repetunt, nobisque eius merita applicant. Iustificationis enim nostrae sanguis Christi est causa meritoria, Deus causa principalis, baptismus causa instrumentalis: altera alteram non excludit.

Obi. V. In homine post baptismum remanet eadem pronitas ad malum et difficultas ad bonum, quae erat ante baptismum: oppositum autem deberet esse, si gratia et virtutes infunderentur.

Resp. S. Thomas: « Difficultatem ad bonum et pronitatem ad malum inveniri in baptizatis, non propter defectum habitus virtutum, sed propter concupiscentiam, quae non tollitur in baptismo. Sicut tamen per baptismum diminuitur concupiscentia, ut non dominetur, ita etiam diminuitur utrumque dictorum, ne homo ab his superetur (2). » Ipsum *Concilium Tridentinum* (3) dicit: *Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem, haec sancta Synodus fatetur et sentit: quae cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Iesu Christi gratiam repugnantibus, non valet: quin immo qui legitime certaverit, coronabitur.* Dubitari vero non potest, per baptismum divinam obtineri gratiam ad concupiscentiam vincendam. Nam, ait *Catech. rom.* (4): « Per baptismum etiam Christo capiti tamquam membra copulamur et connectimur. Quemadmodum igitur a capite vis manat, qua singulae corporis partes ad proprias functiones apte exequendas moventur; ita etiam ex Christi Domini plenitudine in omnes, qui iustificantur, divina virtus et gratia diffunditur, quae nos ad omnia christianae pietatis officia habiles reddit. » Attendendum tamen est, quod, licet in baptismate copiosae gratiae homini concedantur, et habitus virtutum ipsi infundantur, divina sapientia, quae continuum pietatis studium a iustificato exigit, ita distributionem gratiarum ordinaverit, ut etiam baptizatus divina gratia praeventus seipsum abnegare, vigilare, orare, atque media salutis a divino Redemptore praeparata adhibere debeat, quibus uberiora auxilia consecutus bonum certamen certare, et coronam iustitiae promereri valeat (5).

Obi. VI. *Innocentius III* (6) cap. *Maiores* de bapt. etc., nostram sententiam problematice exponit, dicens: « Aliis asserentibus, per virtutem baptismi parvulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri; nonnullis dicentibus, dimitti peccatum et virtutes infundi quantum ad habitum, non quoad usum. » Et *Concilium Viennense* sub *Clemente V* habitum ita loquitur: *Quantum ad effectum baptismi in parvulis, reperiuntur doctores quidam Theologi opiniones contrarias habuisse: quibusdam ex ipsis dicentibus, per virtutem baptismi parvulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri: aliis e contra asserentibus, quod et culpa eisdem in baptismo remittitur, et virtutes ac in-*

(1) Lib. 4 Instit. cap. 15.
(2) 3 p., q. 69, art. 4 ad 3.
(3) Sess. 5, can. 5.
(4) P. 2, c. 2, n. 52.
(5) Cf. Catech. rom., ibid. n. 53.
(6) Decr. l. 3, tit. 42, de bapt. et eius effect.

formans gratia infunduntur quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad usum. Nos attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quae per baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis, opinionem secundam (quae dicit, tam parvulis, quam adultis in baptismo informantem gratiam et virtutes infundi) tanquam probabiliorem, et dictis sanctorum, et modernorum theologorum magis consonam et conformem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam. Ergo ante Concilium, anno 1311 habitum, dubitatum est, an baptismus ex opere operato gratiam producat, et virtutes infundat: et Concilium ipsum sententiam affirmantem non ut de fide certam declarat, sed solum ut probabiliorem eligendam ducit.

Resp. Ex dictis *Innocentii* et *Concilii Viennensis* patet, omnes theologos in hoc consensisse, quod per virtutem baptismi parvulis culpa remittatur: aliunde autem constat, remissionem peccatorum, seu iustificationem fieri per infusionem gratiae sanctificantis, quod semper, ubique et ab omnibus creditum est (1). Discordia ergo theologorum, quam duo laudati Pontifices noluerunt dogmatico decreto finire, non fuit, an pueris in baptismo gratia sanctificans infundatur, sed tantummodo, an illa gratia debeat appellari *habitualis*, cuius vocis usus apud theologos saeculo duodecimo antiquiores minime inveniri dicitur. Omnes ergo admittebant, pueris infundi per baptismum gratiam sanctificantem, per quam a peccatis purgantur, Deo dilecti fiunt, et adoptionem filiorum Dei consequuntur: nonnulli autem negabant, per hanc gratiam habitus virtutum infundi, quas solum per gratiam actualem produci dicebant, cuius pueri non sunt capaces (2). — Sed iam *S. Thomas* hanc nonnullorum opinionem, ut falsam et erroneam confutavit 3 p., q. 69, art. 6 ubi inter alia dicit: « Causa autem erroris fuit, quia nescierunt distinguere inter habitum et actum; et sic videntes pueros inhabiles ad actus virtutum, crediderunt, eos post baptismum nullatenus virtutem habere. Sed ista impotentia operandi non accidit pueris ex defectu habituum, sed ex impedimento corporali: sicut etiam dormientes, quamvis habeant habitus virtutum, impediuntur tamen ab actibus propter somnum. » Caeterum iam *S. Augustinus* id infantibus baptizatis attribuit, quod postmodum theologi gratiam habitualem nominarunt. Nam ad Bonifac. (3) dicit: « Semel perceptam parvulus gratiam non amittit, nisi propria impietate, si aetatis accessu tam malus evaserit. » Item (4) ad Dardan. scribit: « Dicimus ergo, in baptizatis parvulis, quamvis id nesciant, habitare Spiritum sanctum. » Et l. de grat. et lib. arb. (5) ait, in parvulis gratiam haerere. Similia et etiam magis energica inveniuntur apud *S. Chrysostomum* in Hom. ad Neophytos, cuius fragmentum servavit *S. Augustinus* (6) et apud *Isidorum* Pelus. (7).

IV. *Baptismus characterem imprimit, aliasque effectus producit.*

§ 541. Baptismum characterem imprimere, atque ideo iterari non posse, satis iam § 510 probatum est. Sed cum isto effectu etiam alii coniunguntur, quos commemorare oportet. Nam per baptismum Ecclesiam Christi ingredimur, eius potestati subiicimur, ius ad alia sacramenta et ad caetera bona Ecclesiae communia acquirimus, et

(1) § 162. (2) Cf. § 456.
(3) Epist. 98. (4) Epist. 187, c. 8.
(5) Cap. 22. (6) L. 1 c. Iulian. c. 6.
(7) L. 3, Epist. 145.

Deo consecramur, speciali modo ad eius servitium obligati, et iure ad aeternam beatitudinem donati.

1. Per baptismum homines Ecclesiam Christi ingrediuntur, et fiunt eius membra. Id patet ex Act. II, 41, ubi legitur: *Qui receperunt sermonem eius* (Petri), *baptizati sunt: et* (hac ratione) *appositae sunt* (coetui Fidelium, seu Ecclesiae) *animae circiter tria millia.* Hinc baptismus passim a Ss. Patribus *ianua Ecclesiae* vocatur, quia per illum homines Ecclesiam ingrediuntur; et *Cathec. rom.* ait: « Baptismus veluti ianua est, qua in christianae vitae societatem ingredimur » (1).

2. Qui per baptismum Ecclesiam ingressi sunt, eius subditi constituuntur, atque ideo etiam eiusdem leges observare tenentur. Certum est enim, Ecclesiae a Christo potestatem legislativam concessam fuisse(2). Leges vero non pro aliis, quam pro subditis ferri possunt; unde et Paulus dicit: *Quid mihi de iis, qui foris sunt, iudicare* (3)? quibus verbis ostendit, se iurisdictionem in illos exercere posse, qui intus, id est, in Ecclesia sunt. Dubitari ergo non potest, eundem Apostolum (4) illis, qui per baptismum Ecclesiae uniti et subiecti sunt, acclamare: *Obedite praepositis vestris, et subiacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Constans quoque Ss. Patrum persuasio fuit, ad leges Ecclesiae observandas omnes teneri, qui per baptismum eius membra facti sunt.

3. Per baptismum homines idonei redduntur ad reliqua sacramenta suscipienda. Qui enim baptizatus non est, nullum aliud sacramentum licite, et iuxta communem theologorum sententiam, ne valide quidem recipere potest, excepta eucharistia, in qua equidem corpus Christi a quocunque vere atque realiter, ast sine fructu, et, si scienter fiat, cum horrendo sacrilegio sumitur. Ideo *Innocentius III* (5) presbyterum, qui ante baptismum ordinatus fuerat, primo baptizari, et deinde iterum ordinari iussit, quoniam priorem ordinationem nullam declaravit. Et *S. Thomas* (6) dicit: « Qui characterem baptismalem non habet, nullum alterum sacramentum suscipere potest. » Quamprimum autem homo baptizatus est, etiam reliqua sacramenta, quorum materia et forma ei applicari potest, valide et si requisitae dispositiones adsint, licite suscipere potest. Eodem modo homo etiam de reliquis Ecclesiae bonis participat, quam primum baptismi gratiam recepit; unde Paulus dicit: *In uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus ... Ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra* (7). Unde *Catechismus rom.* (8) dicit: « Quaecunque pie sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et ut illis prosint, charitate, quae non quaerit quae sua sunt, efficitur. Id vero cum *S. Ambrosii* testimonio comprobatur, qui (9) locum illum Psalmi explanans: *Particeps ego sum omnium timentium te;* ita inquit: Sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic coniunctum omnibus timentibus Deum. »

4. Per baptismum etiam Deo con-

(1) P. 2, c. 2, n. 4.
(2) V. Th. gen. § 245 et seq.
(3) 1 Cor. 5, 12. (4) Hebr. 13, 17.
(5) Cap. 3, de presb. non baptiz.
(6) In 4, dist 24, q. 1, art. 2, q. 3.
(7) 1 Cor. 12, ver. 13 et 25 etc.
(8) P. 1, cap. 10, n. 25.
(9) Serm. 8, in Ps. 118.

secramur, et eius servitio mancipamur. Sicuti enim milites Regi, cuius notam seu tesseram gerunt, obtemperare et inservire tenentur, ita etiam baptizatus per indelebilis characteris obsignationem Deo in aeternum consecratus manet. Idcirco quilibet ante baptismum diabolo, eiusque pompis et operibus renuntiare debet, ut (1) ereptus de potestate tenebrarum, et translatus in regnum filii dilectionis suae, soli Deo inserviat omnibus diebus vitae suae.

5. Denique, ait *Catechismus rom.* (2), « praeter caetera, vero quae ex baptismo consequimur, illud veluti extremum est, quo reliqua omnia videntur referri; quod scilicet coeli aditum, propter peccatum prius interclusum, unicuique nostrum patefacit. Haec autem, quae in nobis baptismi virtute efficiuntur, ex iis plane intelligi possunt, quae in Salvatoris baptismo contigisse evangelica auctoritas confirmavit. Etenim *coeli aperti sunt* (3), et Spiritus sanctus columbae specie in Christum Dominum descendens apparuit. Ex quo significatum est, eis, qui baptizantur, divini numinis charismata impertiri, et coelorum ianuam reserari: non quidem, ut simul atque baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam, cum omnium miseriarum expertes, quae in beatam vitam cadere non possunt, pro mortali conditione immortalitatem assequentur. » Ideo Christus dicit: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (4). Ideo etiam Patres et Theologi cum *S. Gregorio Naz.* (5) baptismum « Regni coelestis clavem » appellant, et *S. Chrysostomus* (6) saluberrimos baptismi effectus quasi in nucleo colligens ait: baptismo Christi conferri « peccatorum remissionem, supplicii veniam, iustitiam, sanctificationem, redemptionem, adoptionem, fraternitatem, haereditatis consortium, et Spiritus sancti copiosam largitionem. »

Nota 1. Novatores, sicut veros baptismi effectus extenuant, aut poenitus negant, ita alios eidem adscribunt commentitios et per quam absurdos: aiunt enim: 1° quod baptizatus damnari non possit etiamsi velit, nisi nolit credere; 2° quod baptismus liberet ab obedientia divinae legis; 3° quod liberet ab observandis legibus humanis; 4° quod liberet ab omnibus votis; 5° quod sola memoria baptismi purget peccata, quae committuntur post baptismum. Isti errores, quos recenset et refellit *Bellarminus* (7), promanarunt ex falsis Novatorum principiis iam alibi confutatis, et praecipue ex foecundissimo illo errore, quod sola fides iustificet, de quo dictum est § 466. — Recte autem *Concilium Tridentinum*, ut fideles a pestifero Novatorum veneno efficacius praeservarentur, istorum erroribus Sess. VII de bapt. totidem canones opposuit, et sunt sequentes. Can. 6: *Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiam si velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere; anathema sit.* Can. 7: *Si quis dixerit, baptizatos per baptismum ipsum, solius tantum fidei debitores fieri, non autem universae legis Christi servandae; anathema sit.* Can. 8: *Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praeceptis, quae vel scripta, vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint; anathema sit.* Can 9: *Si quis dixerit, ita revocandos esse homines ad baptismi suscepti me-*

(1) Col. 1, 13. (2) P. 2, c. 2, n. 58.
(3) Matth. 3, 16 (4) Marc. 16, 16.
(5) Orat. 40, n. 3. (6) Hom. 11, n. 4.
(7) Lib. 1 de bapt. cap. 14 et seq.

moriam, ut vota omnia, quae post baptismum fiunt vi promissionis in baptismo ipso iam factae, irrita esse intelligant, quasi per ea, et fidei, quam professi sunt, detrahatur et ipsi baptismo; anathema sit. Can. 10: *Si quis dixerit, peccata omnia, quae post baptismum fiunt, sola recordatione et fide suscepti baptismi vel dimitti, vel venialia fieri; anathema sit.*

Nota 2. Quaerunt theologi, utrum effectus baptismi in omnibus rite dispositis sint aequales? et respondent, characterem, remissionem peccatorum et condonationem poenae in omnibus rite dispositis esse aequalem; infusionem vero gratiae esse in adultis disparem propter dispositionum, quas afferunt, inaequalitatem. Ita docet *S. Thomas* (1) dicens: « Per se quidem effectus baptismi est id, ad quod baptismus est institutus, scilicet ad regenerandum homines in spiritualem vitam: et hunc effectum aequaliter facit in omnibus, qui aequaliter se habent ad baptismum. Unde quia omnes pueri aequaliter se habent ad baptismum (quia non in fide propria, sed in fide Ecclesiae baptizantur), omnes aequalem effectum percipiunt in baptismo. Adulti vero qui per propriam fidem ad baptismum accedunt, non aequaliter se habent ad baptismum, quidam enim cum maiori, quidam cum minori devotione ad baptismum accedunt; et ideo quidam plus, quidam minus de gratia novitatis accipiunt. Sicut etiam ab eodem igne accipit plus caloris, qui plus ei appropinquat, licet ignis quantum est de se, aequaliter ad omnes suum calorem diffundat. » Idem docet *Concilium Tridentinum*, quod Sess. VI, c. 7, cum dixisset, formalem iustificationis causam esse iustitiam Dei, qua nos iustos facit, ita prosequitur: *Qua videlicet ab eo donati, renovamur spiritu mentis nostrae - iustitiam in nobis recipientes unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis, prout vult, et secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem.*

(1) 3 p., q. 69, art. 8.

ARTICULUS V.
De necessitate baptismi.

§ 542. Duplici ratione potest aliquid necessarium esse, vel necessitate *medii*, ut scholastici loquuntur, vel necessitate *praecepti*. Necessarium est necessitate medii, si absque eo, etiam inculpabiliter omisso, finis obtineri nullatenus possit; necessitate autem praecepti, si ita quidpiam sit imperatum, ut etiam eo omisso, inculpabiliter tamen, finis possit obtineri. Sic ex. gr. ad obtinendam remissionem peccatorum necessarius est in adulto dolor de peccatis, quia sine isto nullo pacto remissio peccatorum obtineri potest: confessio autem necessaria tantum est necessitate praecepti, quoniam, si peccator confiteri non potest, remissionem peccatorum per contritionem et amorem Dei obtinere valet. Quaestio igitur movetur, qua ratione baptismus necessarius dicendus sit? et respondetur, baptismum iuxta doctrinam catholicam pro omnibus, etiam pro infantibus, necessarium esse necessitate medii ad salutem, pro adultis vero, pro iis saltem, quibus satis promulgatum est Evangelium, necessarium etiam esse necessitate praecepti. Ast iuxta eandem doctrinam catholicam baptismus, quamvis pro omnibus necessarius sit necessitate medii, duobus tamen modis suppleri potest, nempe per contritionem, seu charitatem perfectam coniunctam cum voto baptisma suscipiendi, et per

mortem toleratam pro Christo, seu per martyrium. Hinc theologi triplicem baptismum distinguere consueverunt, nempe *baptismum fluminis*, qui per aquam ex Christi institutione perficitur, ac primum N. L. sacramentum constituit, *baptismum flaminis*, quo nomine venit perfecta charitas et verax cordis contritio desiderium annexum habens baptismum aquae suscipiendi; et *baptismum sanguinis*, qui consistit in morte aut lethali cruciatu, pro fide Christi tolerato. Observandum autem est, Theologos per hanc distinctionem nullatenus tria baptismata, seu tria sacramenta asserere, sed verum esse, quod Apostolus dicit: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* (1). Nam solummodo baptismus fluminis rationem veri sacramenti habet; baptismus autem flaminis, qui in actibus internis consistit, et baptismus sanguinis, qui praescripta forma et convenienti ministro destituitur, sacramenta non sunt, sed media a divina misericordia suppeditata sacramentum baptismatis supplendi. — Doctrina ergo catholica sic breviter enunciari potest. *Baptismus fluminis* necessarius est necessitate tum medii, tum praecepti ad salutem; suppleri tamen potest tum per *baptismum flaminis*, tum per *baptismum sanguinis:* quae doctrina per partes declaranda et probanda est.

I. *Baptismus fluminis ad salutem necessarius est necessitate tum medii, tum praecepti.*

§ 543. Plures habuit adversarios tum veteres, tum recentiores dogma catholicum de necessitate baptismi. Prioribus Ecclesiae saeculis denegarunt huius sacramenti necessitatem *Caiani* et *Quintilliani*, qui solam fidem ad salutem sufficere autumarunt: *Archontici* et *Ascodrupitae*, qui omnia sacramenta corporea et visibilia reiiciebant: *Manichaei*, qui aquam et caeteras res corporeas a principio malo creatas esse contendebant: *Messaliani*, qui radices peccati per solam orationem tolli docuerunt, qui negantes peccatum originale etiam baptismum ad illud abluendum necessarium esse inficiati sunt, quamquam, premente eos *S. Augustino*, diverticula quaeritare coacti docerent, necessarium esse baptisma ad ingressum in regnum coelorum, non vero ad vitam aeternam consequendam, quasi aliud sit regnum coelorum, aliud vita aeterna. Ex recentioribus haereticis *Io. Wicleffus* docuit, baptismum necessarium non esse, quod constat ex Sess. XV, *Conc. Constant.* *Zuinglius* in l. de vera et falsa Relig. (2) ostendere conatur, baptisma merum esse symbolum nullius ad salutem praesidii. *Mart. Bucerus* (3) docet, pueros praedestinatos etiam sine baptismo salvari, et non praedestinatos, etiamsi baptismum perceperint, damnari. *Calvinus* (4) necessarium quidem esse baptismum ex praecepto non inficiatur; sed ad delendum peccatum originale omnibus sive adultis, sive parvulis necessarium non esse contendit: non adultis, quia isti sola fide iustificantur; non parvulis, quia si a parentibus christianis progeniti, aut de numero sunt praedestinatorum, virtute foederis, quod Deus cum Christianis pepigit, sancti sunt etiam sine baptismo, nec originaria labes eis imputatur. *Lutherani* idem fere sentiunt, quoniam idem principium de sola fide iustificante tenent; unde iam *Lutherus* l. de captiv. babyl. (5) dixit: « Baptismus neminem iustificat, nec ulli

(1) Ephes. 4, 5. (2) Cap. de bapt.
(3) In cap. 3 Matth. (4) L. 4 Instit. cap. 16.
(5) Cap. de bapt.

prodest, sed fides in verbum promissionis, cui additur baptismus et adimplet id, quod baptismus significat. » *Sociniani* pro more suo etiam hac in re longius progressi sunt *Luthero* et *Calvino;* asserunt enim, baptismum esse merum ritum externum, ac publicum dumtaxat professionis christianae symbolum, omni interiori gratia vacuum; Christum illis verbis Matth. XXVIII, 19 non dedisse Apostolis praeceptum baptizandi, sed tantum instruendi Gentiles in lege Christi, aut si illa verba praeceptum continent, id non fuisse universale ab omnibus in perpetuum observandum, sed pro certo dumtaxat tempore, ac pro certis tantum personis, nempe pro illis, qui in primordiis Ecclesiae a paganismo, vel iudaismo ad Christum convertebantur; nunc vero in christiana lege educatis, et a christianis parentibus progenitis minime necessarium esse, cum baptismus sit res libera et indifferens, quae sine salutis dispendio observari potest, aut negligi. « Hunc errorem, ait cl. *Perrone* (1), sibi adsciverunt passim Protestantes, praesertim vero rationalistae. Adeo vero invaluit haec perniciosa sententia in Anglia, ut nisi saeculares magistratus infantium saluti datis legibus prospexissent, absque salutari lavacro passim isti relinquerentur. » Et in nota addit: « Ex hac persuasione de nulla baptismi necessitate, quae apud Protestantes vulgata est, fit ut eorum ministri adeo oscitanter hoc sacramentum administrent, ut grave dubium ortum sit de valore baptismi ab illis collati. Hinc receptum est, ut passim non solum in Anglia, Galliis, Germania, verum etiam Romae iis, qui ex diversis sectis redeunt ad Ecclesiam catholicam, iterum baptisma conferatur. » Ex dictis vero facile patet, quanti momenti sit ostendere, quod iam definivit *Concilium Tridentinum,* baptismum non liberum esse, sed necessarium ad salutem. Baptismus fluminis nempe omnibus, etiam infantibus, necessarius est necessitate medii, ita, ut nemo sine eo (nisi per baptismum flaminis aut sanguinis suppleatur) salutem consequi possit. Pro adultis autem, saltem pro iis, quibus Evangelium satis promulgatum est, baptismus fluminis est etiam necessarius necessitate praecepti; quod probatur ex eo, quia, ut ex dicendis apparebit, extat mandatum Christi baptisma suscipiendi, et quilibet tenetur necessaria salutis media adhibere. Haec doctrina ex *S. Scriptura,* ex *Ss. Patribus,* ex *praxi Ecclesiae et Conciliis,* ac *rationibus theologicis* probatur.

1. *S. Scriptura* necessitatem baptismi clarissime commonstrat. Nam Io. III, 5 Christus dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* quae verba generalia sunt, sine ulla restrictione ad certum locum, aut certum tempus proferuntur, atque necessitatem medii clare exprimunt. Quod confirmatur ex subsequentibus verbis: *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet nasci denuo* (2): ratio ergo, ex qua regeneratio per aquam et Spiritum sanctum fieri debet, haec assignatur a Christo, quia *quod natum est ex carne, caro est;* et ideo ineptum pro regno Dei: sed omnes homines carnali nativitate carnales sunt: ergo sine exceptione omnes, qui ex carne nati sunt, per regenerationem ex aqua et Spiritu sancto spirituales fieri debent, ut admittantur in

(1) De bapt. cap. 5, n. 138.

(2) Io. 3, v. 6, etc.

regnum Dei. Verba Christi adeo luculenta sunt, ut Pelagiani illius evidentia superati ausi non fuerint negare, necessarium esse absolute baptismum, sed novo figmento distinguere maluerint inter regnum coelorum et vitam aeternam, ut nempe infantes sine baptismo morientes excluderent quidem a regno coelorum propter verba Christi relata, vita tamen aeterna donarent propter innocentiam. Protestantibus quoque tam clara visa est haec Christi sententia ad exprimendam absolutam, seu medii necessitatem, ut, qui hanc inficiarentur, coacti fuerint verba Christi ad metaphoricum sensum detorquere, quod tum regulis hermeneuticis, tum S. Scripturae, tum toti Traditioni repugnat (1). Et sane quia Christus regenerationis ex aqua et Spiritu sancto perficiendae necessitatem declaravit, ideo etiam Apostolis praecepit, ut omnes homines baptizent, seu lavacro aquae in verbo vitae regenerent, ait enim Matth. XXVIII, 19: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos* etc. Frustra autem Apostolis praeceptum baptizandi imposuisset, nisi etiam hominibus baptismum suscipiendi mandatum dedisset; hoc enim in illo continetur, et quidem ita, ut homines, nisi istud observent, salutem aeternam consequi non possint. In loco quippe parallelo Marc. XVI, 15 etc. Christus inquit: *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Eiusdem igitur necessitatis est baptisma ad salutem, ac fides: sed fides, adversariis ipsis ultro fatentibus, necessaria est omnibus, et quovis tempore: ergo et baptisma omnibus et quovis tempore necessarium est ad salutem, nec temporarium proinde est hoc praeceptum, neque solos afficit infideles, vel infidelium filios. De hoc Christi praecepto Apostoli persuasi fuerunt; quapropter iis, qui ad eorum praedicationem conversi sunt, non liberum reliquerunt, an baptizari velint, sed (2) iis, qui compuncto corde dixerunt: *quid faciemus?* Petrus absolute respondit: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim est repromissio* etc. Sicut ergo poenitentiam, ita etiam baptismum requirit, ut remissionem peccatorum et gratiam Spiritus sancti accipiant atque repromissionis, id est, promissionis salutis per Messiam afferendae, digni fiant. — Act. XXII, 16 *Ananias* nomine Iesu Christi Saulo dixit: *Quid moraris? Exurge et baptizare, et ablue peccata tua, invocato nomine ipsius.* Non autem liberum Paulo fuit, an baptizari velit, sed praeceptum, quia Christus ipse eidem dixerat: *Vade Damascum, et ibi dicetur tibi de omnibus, quae te oporteat facere.* Ib. v. 10. Petrus (3) comparans baptismum cum Arca Noë, seu rem figuratam cum figura, docet, homines per baptismum salvos fieri, sicut salvi facti sunt ab aquis diluvii, qui in Arca inclusi fuerunt; *in qua*, inquit, *pauci, id est, octo animae salvae factae sunt per aquam, quod et vos nunc similis formae* (ἀντίτυπον, id est, per typum illum significatum) *salvos facit baptisma:* itaque iuxta doctrinam principis Apostolorum, sicut illi, qui extra Arcam fuere, perierunt, ita etiam ii, qui baptizati non sunt, aeternam salutem non consequuntur.

2. *Ss. Patres* necessitatem bapti-

(1) V. Tournely de bapt. q. 2, art. 1.

(2) Act. 2 37, etc. (3) I Ep. 3, 21.

smi magno consensu praedicant. *Hermas* in Past. (1) inquit: « Nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit nomen filii Dei: » hoc autem per baptismum accipi, saepius docet. *S. Iustinus M.* Apol. 1 (2), cum dixisset, catechumenos in aqua, invocato Trinitatis nomine, baptizari atque ita regenerari, addit: « Christus enim ipse dixit: nisi regenerati fueritis, non intrabitis in regnum coelorum..... ad quod faciendum ab Apostolis instructi sumus. » Rationem vero necessariae illius per baptismum regenerationis repetit ex peccato, quod nascendo contrahimus; unde dicit: « ut Filii electionis et scientiae fiamus, et remissionem peccatorum consequamur, super illos, qui regenerari volunt, - nomen Dei Patris et Iesu Christi et Spiritus sancti..... invocatur » (3). — *S. Irenaeus* (4) ait: « Corpora nostra per lavacrum illam, quae est ad incorruptionem, unitatem acceperunt; » id est, per baptismum ius resurrectionis ad gloriam, qua Christo coniungantur, nacta sunt; « animae autem per Spiritum. Unde et utraque necessaria, cum utraque proficiant ad vitam Dei. » — *Tertullianus* (5) dicit: « Praescribitur, nemini sine baptismo competere salutem, ex illa maxime pronuntiatione Domini, qui ait: Nisi natus quis ex aqua fuerit, non habet vitam. » Et illos « scelestissimos » vocat, « qui dicunt, baptismus non est necessarius, quibus fides satis est; » et horum obiectiones refellens ait: « Lex tingendi imposita est, et forma praescripta etc. » (6). — *S. Cyprianus* in famosa, quam cum Stephano R. P. habuit controversia de baptismo ab haereticis collato, supponit, absolute necessarium esse ad salutem baptismum, atque hac erronea occupatus sententia, apud haereticos non esse verum baptisma Christi, ab illis baptizatos iterum baptizabat, ut vitam aeternam consequi possent: « Quia, inquit in Epist. 72 ad Stephanum, parum est eis manum imponere, nisi accipiant et Ecclesiae baptismum. Tunc enim demum sanctificari et esse filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur, cum scriptum sit: *Nisi quis renatus fuerit* etc. » *S. Cyrillus Hier.* (7) scribit: « Neque si quis etiam virtutum operibus instructus signaculum per aquam non receperit, coelorum regnum ille ingressurus est: » quod assertum fulcit exemplo Cornelii, quem Petrus baptizavit, licet fuerit Angelorum visione dignus, et eleemosynas apud Deum praeclarae instar columnae erexerit. — *S. Basilius* (8) ita disserit: « Adoras Dominum qui pro te mortuus est? Sine igitur una cum ipso sepeliri te per baptisma. Si ei non fueris insertus per similitudinem mortis eius, quomodo resurrectionis eius eris socius? quomodo reverteris in paradisum, nisi sis baptismate obsignatus? » — *S. Gregorius Naz.* (9) ita loquitur: « Qui plane baptismum aspernantur, sceleratiores sunt iis, qui ob infinita ac irrita desideria, vel ob socordiam a baptismo suscipiendo retardantur. Atque hi rursus in graviore crimine sunt, quam illi, qui per ignorantiam ac tyrannidem a baptismo exciderunt. » — *S. Chrysostomus* (10) inquit: « Luge eos, qui nihil ab infidelibus differunt, qui sine illuminatione, sine signaculo decesserunt: hi vere lamentis digni, hi lacrymis. Extra regiam sunt

(1) Lib. 3 Simil. 9. (2) N. 61.
(3) Cf. Dial. c. Tryph. cap. 44.
(4) L. 3 adv. haer. c. 17, n. 2.
(5) L. de bapt. cap. 12. (6) Cap. 13.
(7) Catech. 3 de bapt. n. 4.
(8) Hom. 13 de bapt. n. 2.
(9) Orat. 40.
(10) Hom. 3 in Epist. ad Philip. n. 4.

una cum iis, qui poenae sunt obnoxii, una cum damnatis. » S. *Ambrosius* l. de Myster.(1) haec habet: « Credit Catechumenus... sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris etc., remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiae munus haurire. » Et de Abraham (2): « Nemo ascendit in regnum coelorum, nisi per sacramentum baptismatis. » Ibid. (3) exponens Christi verba: *Nisi quis renatus fuerit* etc., dicit: « Utique nullum excipit, non infantem, non aliqua praeventum necessitate. » S. *Augustinus* (4) inquit: « Noli credere, nec dicere, nec docere, infantes, antequam baptizentur, morte praeventos pervenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, si vis esse Catholicus. » Et (5) ad Hieronym. scribit: « Quisquis dixerit, quod in Christo vivificabuntur et parvuli, qui sine sacramenti eius (baptismi) participatione de vita exeunt, hic profecto et contra apostolicam praedicationem venit, et totam condemnat Ecclesiam, ubi propterea cum baptizandis parvulis festinatur et curritur, quia sine dubio creditur, alias eos in Christo omnino vivificari non posse. » Et de pecc. merit. et remis.(6): « Quisquis ex concupiscentia carnis et lego peccati et mortis carnaliter generatur, regenerari spiritualiter opus habet, ut non solum ad regnum Dei perducatur, sed etiam a damnatione peccati liberetur. » S. *Fulgentius* (7) inquit: « Firmissime tene et nullatenus dubites, non solum homines iam ratione utentes, verum etiam parvulos, qui...... sine sacramento sancti baptismatis... de hoc saeculo transeunt, sempiterno igne puniendos. » S. *Prosper* de vocat. gent. (8) haec habet: « Neque credi fas est, eos, qui regenerationis non adepti sunt sacramentum, ad ullum Beatorum pertinere consortium. » *Gennadius* quoque inter firmissima Ecclesiae dogmata et istud recenset, dicens: « Baptizatis tantum iter salutis esse credimus » (9).

3. *Ecclesiae fides* tum ex eiusdem antiquissima et universali praxi, tum ex Conciliis cognoscitur. Nam Ecclesia primis statim saeculis haereticos baptismi necessitatem inficiantes publica proscriptione damnavit. Non solum autem filios infidelium, sed etiam parvulos ex parentibus catholicis progenitos semper baptizari iussit, quia constanter credidit, etiam istos absque lavacro regenerationis nec sanctos esse, nec aeternam salutem consequi posse. Imo etsi statuta quaedam forent tempora ad solemnem baptismi administrationem, semper tamen provisum est ab Ecclesia, ut in periculo mortis, et, urgente necessitate, sive infantibus, sive adultis in lecto aegrotantibus quolibet tempore per sacramentum baptismi subveniretur. Atque huius sollicitudinis rationem assignat S. *Siricius* Papa in Epist. ad Himer. Tarrac. (10) scribens: « Ne ad nostrarum perniciem tendat animarum, si negato desiderantibus fonte salutari, exiens unusquisque de saeculo et regnum perdat et vitam. » Nec alia de causa Ecclesia ipsis etiam laicis et mulieribus permisit in mortis periculo baptismum administrare, quam quod eum absolute necessarium esse ad salutem iudicaret. Eandem Ecclesiae fidem *Concilia* manifestant. *Carthaginense* in causa Pelagii anno 416 celebratum in Epist. synodica ad *Innocentium I* (11)

(1) Cap. 4. (2) L. 2 c. 11, n. 79.
(3) N. 84. (4) L. 3 de orig. anim. c. 9.
(5) Epist. 166 al. 28, c. 7, n. 21.
(6) L. 1 cap. 16, n. 21.

(7) L. de fide cap. 27. (8) L. 2 c. 20.
(9) L. de eccles. dogmat. cap. 41.
(10) Cap. 2. (11) Quae inter Augustinianas est ordine 175 al. 90.

ait: « Parvulos etiam propter salutem, quae per Salvatorem Christum datur, baptizandos negant (Pelagiani), ac sic eos mortifera ista doctrina in aeternum necant. » *Conc. Milevitanum II* can. 2 anathema dicit in illos, qui negant, parvulos in remissionem peccatorum baptizari. Et in Epist. synod. ad *Innocent. I* (1) scribit: « Pueros quoque parvulos, etsi nullis innoventur christianae gratiae sacramentis, habituros vitam aeternam, nequam presumptione contendunt (Pelagiani), evacuantes quod dicit Apost.: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* » *Innocentius I* autem definitiones huius Concilii contra Pelagianos editas approbavit, et in suo Rescripto dicit: « Vestra fraternitas asserit, (Pelagianos) praedicare, parvulos aeternae vitae praemiis sine baptismatis gratia posse donari, quod perfatuum est etc. » *Concilium Braccarense II* (2) ait: *Quod si forte, dum differunt* (parentes), *sine gratia baptismi de hac vita* (infantes) *recesserint, necesse est, ut ab illis* (Clericis avaris, qui pro administratione baptismi pecunias etiam a pauperibus parentibus exigebant) *eorum perditio requiratur, quorum spolia pertimescentes, a baptismi gratia* (parvulis suis procuranda) *se retraxerunt.* — *Tridentinum* Sess. V, can. 4 inquit: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint a baptizatis parentibus orti; aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam... anathema sit.* Et Sess. VII, can. 5 de bapt. definit: *Si quis dixerit, baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem, anathema sit.*

4. *Rationes theologicae* petuntur ex baptismi effectibus. Nam extra veram Christi Ecclesiam non obtinetur salus (3): ianua autem, per quam in Ecclesiam ingressus patet, est baptismus. Praeterea ut quis civitatis coelestis particeps fiat, a peccatis tum originali, tum actualibus mundus esse debet, quia *non intrabit in eam aliquid coinquinatum aut abominationem faciens* (4); baptismus vero ordinatus est in remissionem peccatorum tum originalis tum actualium. Denique ad aeternam beatitudinem consequendam requiritur *vestis nuptialis*, seu gratia sanctificans (5); haec autem confertur per baptismum. Et sane infantes per baptismum dumtaxat a peccato originali purgari et gratiam sanctificantem consequi possunt; atque etiam adulti, si possint, et non velint baptismum recipere, nec remissionem peccatorum, nec gratiam sanctificantem consequuntur. Quis ergo de necessitate baptismi dubitabit? — Recte igitur *S. Thomas* (6) hanc probat dicens: « Ad illud homines tenentur, sine quo salutem consequi non possunt; manifestum est autem, quod nullus potest salutem consequi, nisi per Christum; unde et Apostolus dicit: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitae* (7). Ad hoc autem datur baptismus, ut aliquis per ipsum regeneratus incorporetur Christo, factus membrum ipsius, unde dicitur: *Qui-*

(1) Inter August. ord. 176 al. 92.
(2) Anno 572, can. 7.
(3) V. Th. gen. § 273 etc. (4) Apoc. 21, 27.
(5) Matth. 22, 11 etc.
(6) 3 p., q. 68, art. 1. (7) Rom. 5, 18.

cumque in Christo baptizati estis, Christum induistis (1). Unde manifestum est, quod omnes ad baptismum tenentur, et sine eo non potest salus esse hominibus. »

Nota. Quamvis argumenta pro baptismi necessitate solidissima sint, plurimae tamen difficultates illis a Novatoribus opponuntur, qui suis cavillationibus evidenter ostendunt, etiam clarissima Scripturae verba in alienum sensum contorqueri posse, si linea traditionis deseratur, et magisterium infallibile non audiatur.

Obi. I. Christus Marc. XVI, 16 dicit quidem: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit;* sed non dicit: *qui non crediderit* et non baptizatus fuerit, *condemnabitur,* ostendens, homines ob defectum fidei non vero ob defectum baptismi condemnari. Porro post adducta verba, v. 17 subdit: *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis* etc.; iam vero haec signorum et prodigiorum copia ad apostolicam tantum spectabat Ecclesiam, minime vero ad adultam; ergo et ad Ecclesiam tantum ex Iudaeis et Gentibus constituendam totus pertinet ille baptismalis caeremoniae apparatus, non autem ad Ecclesiam iam constitutam, cui eo pacto, quo necessaria non sunt signa illa, ita neque necessarius est exterior baptismi ritus.

Resp. Quamvis Christus tantum dixerit: *Qui non crediderit,* nec addiderit, qui non fuerit baptizatus, *condemnabitur*, nihil interest; fuisset enim supervacanea ista additio: infantes quippe baptizantur in fide Ecclesiae, adulti vero non credentes vel baptisma non suscipiunt, vel si suscipiunt, ob internam incredulitatem non iustificantur; quapropter verum semper manet, salutem per fidem et baptismum obtineri. — Quod attinet verba Marc. XVI, 17 Christus non dicit, eos, qui baptizati fuerint, sed *eos, qui crediderint*, signa secutura esse. Si quid igitur evincerent obiecta verba, efficerent adversus Protestantium hypothesim, fidei praeceptum neque universale, neque perpetuum esse; quod tamen nec ipsi admittunt, nec Sociniani. Sicuti ergo, fatentibus adversariis fides, quovis tempore necessaria est, ita et baptismus quovis tempore ad salutem necessarius est, quamvis eos, qui credunt, non semper signa sequantur; haec enim ideo tantum primis Ecclesiae temporibus necessaria fuerunt, ut motivum credibilitatis iis exhiberent, qui ex infidelitate ad fidem veniebant: nam I Cor. XIV, 22 legitur: *Linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus.* Caeterum huiusmodi signa non cessarunt in Ecclesia catholica, ut ex fastis sanctorum patet: nemo vero somniavit, talia signa necessario cum baptismo coniungi, quae tunc tantum sequuntur, cum quis fide viva animatus est, et circumstantiae illa poscunt.

Obi. II. Verba Christi: *Nisi quis renatus fuerit* etc. (2), non sunt intelligenda materialiter de aqua, sed de gratia Spiritus sancti, quae utique necessaria est ad salutem, quae tamen sine baptismo haberi potest per fidem iustificantem. Id probatur ex verbis Ioannis Bapt. de Christo dicentis: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* (3), ubi ignis nonnisi metaphorice accipi potest; unde etiam aquae baptismus metaphorice est intelligendus. Ulterius ipse Christus in eodem capite seipsum explicans ait: *Quod natum est ex spiritu, spiritus est;* et: *Sic est omnis, qui*

(1) Gal. 3, 27. (2) Io. 3, 5.

(3) Luc. 3, 16.

natus est ex spiritu (1). Haec obiicit *Calvinus*.

Resp. Interpretatio Calvini nititur falso supposito, iam alibi confutato(2), quod per solam fidem iustificatio obtineatur. Christum baptismum in aqua praescripsisse, et illo tanquam instrumento uti ad gratiam conferendam § 530 probatum est. Verba Ioannis Bapt. (3), vel de vehementia charitatis Spiritus sancti et de efficacia gratiae a Redemptore conferendae, quae igni comparatur, vel potius de missione Spiritus sancti sub forma ignis intelligenda sunt; et si in hoc sensu verba sumantur, sicut ignis non mere metaphorice, sed ut signum sensibile, sub quo gratia Apostolis conferebatur, accipi debet; ita etiam aqua (4) non metaphorice, sed ut signum sensibile, seu ut instrumentum, per quod gratia hominibus confertur, intelligenda est. Nec obsunt verba sequentia (*Quod natum est* etc.) (5), quae nihil aliud indicant, quam effectum baptismi, scilicet nativitatem spiritualem, quae tribuitur quidem aquae, tanquam instrumento, Spiritui autem sancto, ut causae principali.

Obi. III. Christus Io. VI, 54 dixit: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* atqui ex istis verbis nemo colligit omnimodam necessitatem sumendi eucharistiam: hanc enim non esse parvulis necessariam fatetur Synodus *Tridentina* (6): ergo pariter ex loco parallelo: *Nisi quis renatus* etc., omnimoda baptismi necessitas erui nequit.

Resp. Inter duo Christi effata recensita magna est differentia. Verba enim Christi: *Nisi quis renatus* etc. (7), generalissima sunt, ut patet, utpote indefinite ac in tertia persona prolata: contra vero Io. VI, 54 Christus alloquitur adultos et praecepti capaces in secunda persona: *Nisi manducaveritis* etc. Porro aliud est sine baptismo non posse quempiam introire in regnum coelorum, aliud vero *non habere vitam in se;* his enim tantummodo significatur, non posse sine alimento spirituali vitam ali, conservari etc., quoad eos nempe, qui vires reparare debent. Cum vero infantes hac virium reparatione non indigeant, hinc patet, ad eos non posse haec verba Christi extendi. Hac de causa diverso sensu citata duo testimonia intellexit Ecclesia, quae pueris in mortis periculo constitutis ab aetate apostolica consuevit magna sedulitate baptismum administrare, non item vero confirmationem et eucharistiam, qui mos nonnisi serius obtinuit, neque fuit universalis.

Obi. IV. Gen. XVII, 7 ait Deus Abrahamo: *Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis foedere sempiterno, ut sim Deus tuus, et seminis tui post te.* Ergo Deus filios fidelium adoptat in suos, eisque peccatum originale remittit, antequam baptizentur, foedus enim sempiternum initum cum Abraham etiam ad filios Christianorum pertinere patet ex Rom. IV, 11, ubi Abraham dicitur: *Pater omnium credentium per praeputium;* et ex Gal. III, 7, ubi legitur: *Qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahae.* Filiis ergo Christianorum non est necessarius baptismus ad iustitiam consequendam, sed sufficit fides parentum, ut in veteri Testamento. Idcirco Apostolus ait: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum*

(1) Io. 3, v. 6, 8. (2) § 466. (3) Luc. 3, 16. (4) Io. 3, 5. (5) V. 6 et 8. (6) Sess. 21, cap. 4. (7) Io. 3, 5.

fidelem; alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt (1). Ergo filii fidelium sunt sancti et Deo grati etiam ante baptismum, adeoque nihil obstat, quominus etiam sine baptismo salventur.

Resp. Verba Geneseos *in sensu litterali* sumpta pertinent ad solos Iudaeos, et continent, ut ex versu praecedenti et subsequenti patescit, solummodo promissionem specialis protectionis, gubernationis et felicitatis temporalis, non vero remissionis peccatorum et vitae aeternae: secus qui Dominum crucifixerunt Iudaei, atque ipse proditor Iudas, sancti et salvi forent, utpote ex Abrahamo originem suam ducentes. Si autem verba illa in sensu spirituali seu mystico intelligantur, dicendum est, foedus initum a Deo cum Abrahamo adhuc durare, sed conditiones foederis esse mutatas: nam in V. T. requirebatur fides in Messiam venturum, in N. T. necessaria est fides in Messiam, qui iam advenit: in V. T. requirebatur pro signaculo fidei circumcisio, in N. T. circumcisioni suffectus est baptismus: demum in V. T. defectu circumcisionis sufficiebat ad salutem parvulorum fides parentum, ast in N. T. voluit divinus noster Legislator, ut fidei adiungeretur baptismus: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (2). Hoc patet ex Evangelio, hoc tradiderunt Ss. Patres, hoc demum perpetuo usu servavit Ecclesia, et hoc nobis sufficere debet. Ita olim respondebat *Tertullianus* Cainitis, qui ex V. T. ostendere conati sunt, fidem sufficere, et baptismum necessarium non esse. « Fuerit, inquit (3), fuerit salus retro per fidem nudam ante Domini passionem et resurrectionem eius... Postea lex tingendi imposita est, et forma praescripta: *Ite*, inquit, *docete* etc. Huic legi collata definitio illa: *Nisi quis renatus fuerit* etc. Obstrinxit fidem ad baptismi necessitatem: itaque omnes exinde credentes tingebantur. » — Paulus (4) verbis illis (*sanctificatus est*, etc.) non intelligit sanctitatem proprie dictam, quae consistit in immunitate a peccato gravi et gratiae sanctificantis adeptione, sed loquitur de sanctitate quadam civili et externa posita in eo, quod matrimonium sit legitimum et filii non spurii. Quis enim intelligat, virum *infidelem* esse vere et proprie *sanctificatum* cohabitando cum muliere fideli? quomodo sanctus, qui in infidelitatis tenebris et in umbra mortis sedet? « Non opinor, ait *S. Augustinus* (5), quisquam tam infideliter intelligit, quodlibet in his verbis intelligat, ut ob hoc existimet, etiam maritum non Christianum, quia Christiana fuerit uxor eius, neque iam baptizari oportere, et ad remissionem peccatorum iam pervenisse et in regnum coelorum esse intraturum, quia sanctificatus dictus est in uxore. » Manifestum est igitur, Apostolum de vera et proprie dicta sanctitate non loqui, et sic quod dixit, filios *sanctos* esse, non significare filios parentum fidelium nasci ita sanctificatos, ut nova baptismi regeneratione non indigeant, cum e contra apertissime doceat (6) sine exceptione nos nasci filios irae. Praeclare *S. Augustinus* ibid. (7) inquit: « Nec coniuges infideles, quantumlibet sanctis et iustis coniugibus haereant, ab iniquitate mundantur. Nec parvuli de quibuslibet sanctis iustisque procreati originalis peccati reatu absolvuntur, nisi in Christo fuerint baptizati. » Caeterum dicitur etiam sanctificatus vir

(1) I Cor. 7, 14. (2) Marc. 16.
(3) L. de bapt. c. 13. (4) I Cor. 7, 14.
(5) L. 2 de pecc. mer. et remis. cap. 26.
(6) Eph. 2, 3. (7) L. 3 c. 12.

per uxorem fidelem, quatenus uxor fidelis sensim virum suum ad conversionem disponit, illi pietatis ac timoris divini sensus inspirat, eidem viam salutis ostendit, hunc exemplo suo a multis flagitiis avertit, ac precibus Deum fatigat, ut viro gratiam conversionis obtineat. Similiter filii sancti dicuntur, quatenus uxor fidelis eos docet idola aversari, eisque veri Dei cognitionem et christianae religionis amorem infundit. Monet ergo Apostolus loco citato, ne ab altero, quamvis non Christiano, consentiente tamen cohabitare sine iniuria Creatoris, coniux fidelis discedat, ut simul cohabitando unius sanctitas et cohortatio alium reducat ad frugem, et filii a fideli marito vel uxore ad Christi religionem praeparentur, vel si suscepto iam baptismo in ea sunt, in eadem perseverent (1).

Obi. V. Ex veteris Ecclesiae praxi non apparet summa illa, quam praedicamus, baptismi necessitas. Nota enim est illa consuetudo valde communis differendi baptismum usque ad adultam aetatem, imo ad senium et mortem, cum periculo moriendi sine illo sacro lavacro. Additur ea Ecclesiae praxis, imo expressum *S. Leonis* decretum (2), ut solemniter baptismus non conferretur, nisi diebus Paschatis et Pentecostes: non est autem verisimilis haec veterum negligentia, si tantam esse existimassent illius necessitatem. Non raro hincinde contigit, ut Catechumeni ante baptismum susceptum morerentur, et pro his Ecclesia preces fundere et sacrificia offerre consuevit, ut patet ex oratione funebri *S. Ambrosii* pro imperatore Valentiniano ante baptismum defuncto, et ex aliis monumentis. Ecclesia ergo non credidit, homines sine baptismo salvari non posse. Ideo *S. Cyprianus* contendens, baptizatos ab haereticis non esse legitime baptizatos, de salute tamen eorum non esse desperandum dixit; scribit enim de illis ad Iubaian.: « Potens est Dominus misericordia sua indulgentiam dare, et eos, qui ad Ecclesiam simpliciter admissi in Ecclesia dormierunt, ab Ecclesiae suae muneribus non separare » (3). *S. Augustinus* pariter (4) Ep. ad Bonifac. ait: « Ut possit regenerari (parvulus) per officium voluntatis alienae, cum offertur consecrandus, facit hoc unus Spiritus, ex quo regeneratur oblatus; » quibus verbis docet, parentum fidem prodesse infantibus ad salutem. Et l. 4 de bapt. (5) inquit: « Baptismi vicem... impleri invisibiliter, cum ministerium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. » Huic sententiae inhaerent nonnullae veteres sectae Orientales, de quibus Missionarii testati sunt, quod baptismi necessitatem non agnoscant.

Resp. Allata ab adversariis momenta argumentum nostrum, ex perpetua Traditione petitum, nullatenus infirmant. Nam perniciosus ille differendi baptismum abusus a Ss. Patribus et Ecclesiae Pastoribus semper improbatus fuit, ut videri potest apud *S. Cyrillum Hier.* (6), *S. Gregorium Nyss.* (7), *S. Gregorium Naz.* (8), *S. Chrysostomum* (9) et multos alios, qui tum vehementer in praedictum abusum invehi non potuissent, nisi baptismum omnino necessarium credidissent ad remissionem peccatorum obtinendam, ad opera meritoria perficienda, et ad salutem aeternam consequendam. — Ecclesia, quamvis

(1) Cf. S. Thom. Lect. 2 in cit. loc.
(2) Epist. 4, cap. 5. (3) Epist. 73.
(4) Ep. 98 al. 23. (5) Cap. 22.

(6) Catech. 3. (7) In orat. adv. eos, qui differunt baptisma.
(8) Orat. 40 de bapt.
(9) Hom. 13 in Epist. ad Hebr.

pro baptismi solemnis administratione, ac, secluso mortis periculo, certa tempora determinasset, summam tamen solicitudinem ostendit, ut infantes, aut adulti catechumeni quovis tempore, urgente mortis periculo, illico baptizarentur, ne salus eorum periclitaretur. Quodsi nonnullis particularibus Ecclesiis contrarium contigit, et baptismus extra statuta tempora, etiam urgente mortis periculo, collatus non fuit, quod in Thessalia factum fuisse *Socrates* (1) testatur, talis abusus ab universa Ecclesia improbatus est, utpote singularis et praxi universaliter receptae contrarius; ipse etenim Socrates ibidem recenset singulares usus peculiarium Ecclesiarum, quae a communi totius Ecclesiae regula et consuetudine recesserant. — Si Ecclesia pro Catechumenis ante baptismum defunctis oravit et sacrificavit, id factum est, non quod baptismum ad salutem necessarium non reputaverit, sed quia credidit, quod baptismus fluminis per baptismum flaminis suppleri possit, et quia in Catechumenis perfectam contritionem cum voto baptismi praesumpsit, qua de re mox sermo recurret. — *S. Cyprianus* necessitatem baptismi profitetur in Epistola ad Fidum (2). Cum autem baptismum ab haereticis collatum validum non reputaret, censuit tamen quod ad aeternam salutem sufficiat baptismi desiderium ac perfecta cordis conversio, donec controversia illa de baptismo haereticorum ab Ecclesia decisa fuerit. Hanc fuisse mentem rebaptizantium, patet ex Epistola *Firmiliani* (3), in qua de haereticis sine novo baptismate in Ecclesia receptis scribit: « Si de hoc saeculo excesserunt, in eorum numero habentur, qui apud nos catechizati quidem sunt, sed prius, quam baptizarentur, obierunt. » *S. Augustinus* in Ep. ad Bonif. loquitur de parvulo, qui « offertur consecrandus» seu baptizandus, et solum docet, parentum fidem prodesse infantibus cum sacramento baptismi, quando a parentibus offeruntur consecrandi, quia fides actualis in parvulis necessaria non est, sed illa suppletur per fidem Ecclesiae et parentum. Caeterum sine baptismo solam fidem parentum parvulis non sufficere ad salutem, persaepe asserit S. Doctor. In posteriori autem loco loquitur de mediis, « quae baptismi vicem » agunt, nempe de voto baptismi et de martyrio. — Quoad veteres sectas mirum non est, si a vera Ecclesia avulsi in varios errores prolapsi sunt. Sed Missionarios deceptos fuisse, aut particulares nonnullorum abusus toti ipsorum coetui tribuisse, Ecclesias vero orientales fidem de necessitate baptismi constanter retinuisse, magna eruditione et soliditate probat *Renaudotius* (4).

Obi. VI. Si baptismus necessarius est ad salutem, sequitur, infantes citra suam culpam sine baptismo morientes, salutem suam consequi non posse, adeoque in aeternum damnari: talis autem sententia sapientiae, bonitati et iustitiae Dei repugnat.

Resp. Infantes non sine culpa a regno Dei excluduntur, seu damnantur, sed propter peccatum originale, quod in ipsis non deletur. Nullatenus igitur eorum damnatio iustitiae divinae repugnat. Considerandum porro est, Deum gratiam suam et gloriam nemini debere, quam idcirco absque iustitiae defectu conditioni baptismatis suscipiendi alligare potuit. Quidquid autem Deus

(1) Lib. 5 Hist. eccl. cap. 22.
(2) Ep. 59. (3) Inter Cyprianicas 75.
(4) Lib. 2 de perpet. fid. cap. 2 et 3.

vult et decernit, iam ideo sapientiae et bonitati divinae congruum est, quae legibus et motivis ita non subest, ut nunquam dicere liceat, sapientius et melius esse, ut Deus sic, vel alio modo agat (1). Quod si aliqui infantes per baptismum salvantur, alii vero sine baptismo decedunt, nobis cum Apostolo exclamandum est: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius* (2)! Caeterum notandum est etiam inter Catholicos non omnes eandem de sorte infantium sine baptismo decedentium sententiam sequi. *Augustiniani* contendunt, eos non tantum pati *poenam damni*, id est experiri perpetuam e coelesti patria exclusionem, sed etiam plecti *poena sensus*, quamquam comparate ad adultos *mitissima*, ut *S. Augustinus* loquitur (3). — Mitior et magis trita est sententia *Thomistarum* affirmantium, exclusos quidem esse huiusmodi infantes a regno coelesti, at non affici poena sensus. Huic sententiae suffragantur *S. Chrysostomus* (4), *S. Cyrillus Hier.* (5), *Gelasius P.* (6), *S. Bernardus* (7), *Lombardus* (8). Alii ex privatione regni coelestis moerorem parvulos concipere affirmant, alii negant dicuntque, eos esse sine gaudio et sine luctu in limbo, prout de iisdem loquitur *S. Gregorius Naz.* (9) dicens: « Futurum existimo, ut... postremi (idest, infantes non baptizati, et iis similes) nec coelesti gloria, nec suppliciis a iusto iudice afficiantur, utpote qui licet signati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc iacturam passi potius fuerint, quam fecerint. » — Nonnulli cum *Ambr. Catharino*, *Alberto Pighio*, et *card. Sfondrati* ulterius progressi, hisce parvulis extra regnum coelorum polliciti sunt naturalem quamdam beatitudinem in loco quodam medio inter coelum et gehennam. Idem fere sentit *Molina* in Concordia (10) asserens, « parvulos reprobatos perinde se habituros, ac si in solis naturalibus fuissent constituti, ab omnibus molestiis et aerumnis post diem iudicii immunes,elioremque in naturalibus vitam absque omni vitio mentis et corporis in perpetuas aeternitates ducturi. » Ast illorum sententiam errori Pelagianorum affinem esse dicentium, infantes sine baptismo non quidem ad regnum coelorum, sed tamen ad vitam aeternam pervenire, atque in sententia Molinae statum naturae purae propugnante, indirecte labefactari peccati originalis fidem, nonnullis visum est. Hac tamen de re nil Ecclesia pronuntiavit. — Alii, ut infantibus non baptizatis ipsum in regnum coelorum ingressum adaperirent, medium excogitare conati sunt, quo in ipsis sine visibili baptismo peccatum originale deleretur. — *Caietanus* idcirco propugnavit, parvulos fidelium Christianorum, quibus per baptismum subveniri haud potest, non tantum ex privilegio Dei singulari, sed ex lege Dei communi et ordinaria salvari posse votis et precibus parentum; quae sententia licet ab Ecclesia non ut *haeretica* damnata sit, fuit tamen a Congregatione theologorum improbata, et iussu *Pii V* ex Caietani operibus Romae excusis expuncta. — Alii cum *Io. Gersone* putant, Deum efficacissimis parentum precibus exoratum, non quidem lege ordinaria, sed modo extraordinario et ex misericordia spe-

(1) V. § 48 et § 50. (2) Rom, 11, 33, etc.
(3) L. 5 c. Iulian. cap. 8.
(4) Hom. 3 in Ep. I ad Cor.
(5) Cat. 3, c. 3.
(6) In Epist. 7 ad Episc. per Picenum.
(7) Epist. 77. (8) In 4, dist. 4.
(9) Orat. 40, n. 23.
(10) Q. 23, a. 4 et 6, disput. 1, membro 9.

ciali infantibus, qui ad baptismum non perveniunt, gratiam sanctificantem concedere.—Ast in utraque sententia dogmata de peccato originali et de necessitate baptismi non satis firma et integra manere videntur. Utrumque autem dogma plane intactum manet in sententia eorum, qui dicunt, infantes, qui ab hominibus non baptizantur, ab Angelis baptizari, quos Deus non tam in commodum corporis, quam in bonum animae parvulis consociat; vel aliud medium nobis ex sapientissimis rationibus non patefactum constitutum esse, quo in infantibus baptismus suppleretur, prout in adultis suppleri potest per votum (Recole, quae dicta sunt § 448). —

Obi. VII. Ex doctrina catholica varia absurda sequuntur. Nam si in lege naturae et mosaica parvuli per fidem parentum salvabantur, et hoc non fit in nova lege: ergo fides in lege gratiae longe minorem vim et efficaciam habet, quam in lege naturae et mosaica; parvuli nunc sunt deterioris conditionis, quam in V. T., et arctior est via salutis post redemptionem a Christo peractam, quam ante illam fuit.

Resp. Rectissime ad hanc obiectionem reponit cl. *Perrone* (1): « Agitur de re nobis ignota et incomperta; circa quam nec Patres nec theologi consentiunt. Ex tali propterea sententiarum discrepantia nihil concludi potest. Negavimus paritatem (deductam ex iis, quae contigerunt in vet. test.), quia aperte nunc nobis patefacta est Christi voluntas, a qua id unice pendet; illa porro semel constituta omnes ratiocinationes nostrae conticescere debent. » Etiam cl. *Sardagna* (2) observat: « Nihil certi et explorati in Scripturis, aut traditione haberi, quodnam fuerit in lege naturae et mosaica remedium illud adversus peccatum originale, et qua ratione aut tempore fuerit parvulis suis a parentibus applicatum. » His praemissis, facile est obiectionem diluere. Nam si in lege gratiae sola fides non sufficit ad salutem parvulorum, id non fit ex defectu virtutis et efficaciae, sed quia adnexum illi fuit baptismi mandatum: sicuti lex moralis non fit minoris efficaciae in viro religioso, quam in saeculari, licet illi non sufficiat ad salutem, nisi etiam consilia observet, ad quae se obstrinxit. — Praeterea parvulorum conditio multis titulis melior est et optabilior in lege nova, quam veteri: ac 1° quidem, quia fides longe facilior nunc est et communior, longeque abundantior gratia, quam fuerit in lege naturae aut mosaica: 2° quia sacramenta vetera, quantum ad effectum, a fide conferentium pendebant, baptismus vero ab ipsa sacramenti applicatione pendet, quae ad valorem intentionem quidem, non autem fidem et probitatem ministri requirit: 3° quia baptismi collatio facillima est, tum ratione materiae, quae ubique praesto est, tum ratione ministri, qui in casu necessitatis quilibet esse potest: 4° quia baptismus quovis tempore, etiam in primo nativitatis instanti conferri potest, cum circumcisio ad octavam post nativitatem diem differenda fuerit: 5° quia Iudaei plurimis legalibus praeceptis et caeremoniis gravati erant, a quibus nos per Christum liberi facti sumus: 6° demum, quia in lege gratiae coelum patet, quod in lege naturae et mosaica clausum erat.

(1) De bapt., cap. 5, n. 151.

(2) T. 6, art. 2, Controv. 7, n. 345.

II. *Baptismus flaminis supplet baptismum fluminis.*

§ 544. Per baptismum flaminis intelligitur perfecta charitas et cordis contritio, includens votum baptismi aquae recipiendi. Iste baptismus flaminis non quidem in parvulis, qui et contritionis, et voti seu desiderii sunt incapaces, sed tamen in adultis baptismum fluminis supplere valet. Requiritur vero ad baptismum flaminis perfecta contritio et charitas, qua Deus super omnia diligitur ita, ut rebus omnibus creatis anteponatur, et voluntas ad omnia mandata divina observanda parata sit; certum est enim, quod contritio imperfecta, seu attritio absque baptismo fluminis aut sanguinis, ad consequendam salutem minime sufficiat. Requiritur porro votum baptisma suscipiendi in aqua, et quidem explicitum, serium et efficax in eo, qui baptismum aquae a Christo institutum et praeceptum esse cognoscit; nam si baptismum contemneret, aut suscipere illum nollet morte appropinquante, grave praeceptum divinum transgrederetur, ideoque charitate excideret: iuxta communiorem vero et solidiorem sententiam in eo, qui legem baptismi invincibiliter ignorat, sufficit votum implicitum, quod includitur in perfecta charitate, seu in sincera voluntate omnia mandata divina observandi. Baptismus flaminis ita comparatus non quidem ex opere operato, et per modum sacramenti, sed tamen ex opere operantis baptismum fluminis supplet, hominem iustificat, atque aeternae felicitatis participem reddit. Dogma istud ex *S. Scriptura* et *Ss. Patribus*, ex *Rom. Pontificum* et *Conciliorum decretis* probatur.

(1) Io. 14, 21. (2) Ib. v. 23.
(3) 2 Cor. 7, 10. (4) Rom. 10, v. 11, 13.

1. *In S. Scriptura* V. et N. T. perfectae contritioni et charitati divinae iustificatio peccatoris adscribitur. Ezech. XVIII, 21 dicitur: *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis.... vita vivet, et non morietur*. Et ibid., v. 30: *Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas*. Ps. L, 18: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies*. Christus ipse ait: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum* (1); et: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit: et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (2); quibus verbis apertissime charitati divinae et sincerae mandata divina observandi voluntati gratia sanctificans promittitur. Paulus inquit: *Quae secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur* (3). Item: *Omnis qui credit in illum, non confundetur*; id est, qui habet fidem, quae per charitatem operatur, non peribit; et: *Quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit* (4): fidem ergo vivam habenti, salutem suam anhelanti, et ideo nomen Domini invocanti aeterna salus promittitur. Promissiones S. Scripturae confirmantur exemplis. *David*, cum perfectam de suis peccatis contritionem conciperet (5), iustificatus est (6). *Manasses postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum, et egit poenitentiam valde coram Deo*, exaudita oratione sua misericordiam consecutus est (7); cuius rei ratio redditur ibid. (8), quia *Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum Patrum suorum, et non imputabit eis, quod*

(5) Ps. 50, 4, etc. (6) 2 Reg. 12, 13.
(7) 2 Paral. 33, 12. (8) C. 30, v. 18, etc.

minus sanctificati sunt. Magdalena, cum corde contrito peccata sua defleret, iustificationem obtinuit, quam Christus ipsius charitati adscripsit, dicens: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (1). *Zachaeus* ob perfectam cordis conversionem a Christo audire meruit: *Hodie huic domui salus facta est, eo quod et ipse filius sit Abrahae* (2). *Latro* in cruce gratia divina praeventus, per contritionem et charitatem perfectam ita iustificatus est, ut Christus eidem dixerit: *Hodie mecum eris in paradiso* (3). *Cornelius* Centurio, qui erat *religiosus ac timens Deum* (4), iam ante baptismum per charitatem iustificatus fuit, quia Angelus ei dixit: *Orationes tuae et eleemosynae tuae ascenderunt in memoriam in conspectu Dei* (5).

2. *Ss. Patres* multa quidem hac de re non disseruerunt; sed tamen aliquos pro praesenti dogmate citare licet. *S. Cyprianum* et *Firmilianum* eiussententiae fuisse, quod baptismus fluminis suppleatur per baptismum flaminis, patet ex iis, quae dicta sunt § praec. in resp. ad Obi. V. Eadem fuit mens *S. Dionysii Alex.* in Epist. ad Xistum R. P. (6). - *S. Gregorius Naz.* Or. 39, n. 17 cum baptismum Moysis, Ioannis, Christi et sanguinis recensuisset, addit: « Quintum locum lacrymarum baptismus tenet; verum martyrio asperior et laboriosior est, utpote qui per singulas noctes lectum suum ac stratum lacrymis lavat, - qui Manassis resipiscentiam ac Ninivitarum humilitatem, cui misericordia impertita est, imitatur; qui Publicani verbis in templo utitur, ac supra insolentem et superbum Pharisaeum iustificatur; qui denique Chananaeae instar deprimitur et misericordiam implorat, et micas, hoc canis vehementi fame correpti pabulum exposcit. » Equidem idem S. Doctor (7) eos, qui baptismum quidem desiderant, sed inopinata causa impediti non percipiunt, ab aeterna gloria excludit: sed probe notandum est, quod de iis loquatur, qui « improbitate quidem careant, » sed perfecta « charitate non animantur; » et tamen de istis dicit, quod « suppliciis a iusto iudice non afficiantur, » quamvis illam gloriam non consequantur, quae solum per charitatem perfectam et opera meritoria obtinetur: caeterum locus iste obscurus et a variis varie expositus prius citatum testimonium elidere non valet. — *S. Ambrosius* dogma catholicum clarissime tradit. Nam in Orat. funebri de obitu *Valentiniani II*, qui ante baptismum impie necatus est (8), ita loquitur: « Audio vos dolere, quod non acceperit sacramenta baptismatis. Dicite mihi, quid aliud in nobis est nisi voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc votum habuit, ut, antequam in Italiam venisset, initiaretur, et proxime baptizari se a me velle significavit, et ideo prae caeteris causis me accersendum putavit. Non habet ergo gratiam, quam desideravit? non habet, quam poposcit? certe quia poposcit, accepit.... Quod si Martyres suo abluuntur sanguine, et hunc sua pietas abluit et voluntas. » Et post multa converso ad eum sermone ait: « Non quicunque se, sed Christus illuminavit gratia sua spirituali: ille te baptizavit, quia humana tibi officia defuerunt. » *S. Augustinus* (9) inquit: « Invenio, non tantum passionem pro nomine Christi id, quod ex baptismo deerat, posse supplere, sed etiam fi-

(1) Luc. 7, 47. (2) Luc. 19, 9.
(3) Luc. 23, 43. (4) Act. 10, 2. (5) Ib. v. 4.
(6) Ap. Euseb. l. 7, Hist. eccl. cap. 9.
(7) In Orat. 40, n. 23.

(8) Or. funeb. de ob. Valentiniani 2, n. 51, etc.
(9) L. 4 de bapt. cap. 22.

dem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. » Tum, adducto boni Latronis exemplo, sic pergit: « Quantum itaque valeat etiam sine visibili sacramento baptismi, quod ait Apostolus: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem;* in illo Latrone declaratum est. Sed tunc impletur invisibiliter, cum ministerium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. » Et ibid. (1) scribit: « aliud esse sacramentum baptismi, aliud conversionem cordis; sed salutem hominis ex utroque compleri: nec si unum horum defuerit, ideo putare debemus consequens esse, ut et alterum desit, quia et illud sine isto potest esse in infante, et hoc sine illo potuit esse in latrone, complente Deo sive in illo, sive in isto, quod non ex voluntate defuisset. Cum vero ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominem involvit, et baptismus potest quidem inesse, ubi conversio cordis defuerit (in infante): conversio autem cordis potest quidem (adulto) inesse non percepto baptismo, sed contempto baptismo non potest. Neque enim ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur. » *S. Bernardus* Ep. ad Hugonem Vict. (2) inquit: « Si quis voluerit et petierit baptizari, sed mortis praeoccupatus articulo forte obtinere nequiverit, dum non desit fides recta, spes pia, charitas sincera, huic ego ob solam aquam, si defuerit, nequaquam omnino possum desperare salutem, nec vacuam credere fidem, nec confundere spem, nec excidere charitatem, tantum si aquam non contemptus, sed sola, ut dixi, prohibeat impossibilitas. » Productis deinde testimoniis *S. Ambrosii* et *S. Augustini*, ait: « Ab his duabus columnis difficile avellor; cum his, inquam, me aut errare aut sapere fateor, credens et ipse, sola fide posse hominem salvari cum desiderio percipiendi sacramenti, si tamen pio implendi desiderio mors anticipans, seu alia quaecunque vis invincibilis obviaverit »(3).

3. *Romani Pontifices* eandem doctrinam suis decretis confirmarunt. *Innocentius III* (4) interrogatus, quid sentiendum esset de quodam Iudaeo, qui morti proximus seipsum baptizaverat, respondit, quod cum inter baptizantem et baptizatum debeat esse discretio, Iudaeus hic denuo sit baptizandus ab alio: tum addit: « Quamvis, si talis continuo decessisset, ad coelestem patriam protinus evolasset propter sacramenti fidem, etsi non propter fidei sacramentum. » Et ibid. (5) de presbytero non baptizato sic loquitur: « Presbyterum, quem sine unda baptismatis extremum diem clausisse significasti, quia in S. Matris Ecclesiae fide et Christi nominis confessione perseveravit, ab originali peccato solutum et coelestis patriae gaudium esse adeptum, asserimus incunctanter. » *S. Pius V* et *Gregorius XIII* has damnarunt *Baii* propositiones: 31, « Charitas perfecta et sincera, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in Catechumenis, quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum. » 32, « Charitas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum. » 33, « Catechumenus iuste, recte et sancte vivit, et mandata Dei observat ante obtentam remissionem peccato-

(1) Cap. 25, n. 32.
(2) Ep. 86, seu tract. de bapt. c. 2, n. 8, etc.
(3) Cf. S. Thom. 3 p., q. 66, art. 11.
(4) L. 3 Decretal. Tit. 42, c. 4.
(5) Tit. 43, cap. *Apostolicam*.

rum, quae in baptismi lavacro demum percipitur. » Ergo censuram theologicam meretur ea doctrina, quae asserit, per contritionem perfectam cum voto baptismi hominem non iustificari.

4. *Concilium Tridentinum* Sess. VI de iustif. cap. 4 decrevit, *post Evangelium promulgatum nunquam fieri translationem a statu veteris Adam ad statum gratiae sine lavacro regenerationis, aut eius voto.* Verum si iuxta Concilii verba haec translatio, per quam homo iustificatur, fit non modo per lavacrum, sed etiam per solum lavacri votum, inde sponte consequitur, *Baptismum in voto*, urgente necessitate, sufficere ad salutem. Et Sess. VII, can. 4 ait: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam iustificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit.* Denique Sess. XIV, cap. 4 docet, per contritionem perfectam iustificari peccatorem iam baptizatum ante realem sacramenti poenitentiae susceptionem. Ergo etiam peccator non baptizatus per contritionem perfectam iustificatur ante realem susceptionem baptismi, cum eadem sit pro utroque sacramento ratio; de sacramento enim poenitentiae *Tridentinum* (1) dicit: *Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus.* Accedit, quod regeneratio hominis non baptizati cum Deo facilior esse debet, *quam reconciliatio hominis post baptismum peccantis*, ut docet idem Concilium (2).

Nota 1. Argumentum etiam desumi potest ex praxi Ecclesiarum illarum, quae pro Catechumenis ante baptismum defunctis orare et sacrificare consueverant. Praeclarum exemplum ha de re habemus in Ecclesia Mediolanensi, quae vota et solemnia sacrificia obtulit pro Valentiniano Imp. adhuc catechumeno interfecto. Hoc idem etiam in aliis Ecclesiis factum fuisse, colligitur ex *Conciliis Carthaginensi IV*(3), *Arelatensi II* (4) et *Toletano XI* (5). — Negari quidem nequit, quod contraria fuerit praxis aliarum Ecclesiarum, nempe *Romanae*, de qua *S. Leo M.* (6) ad Theodorum, et *S. Gelasius I* in Concilio Romano, et *Hispanicae*, de qua *Concilium Bracarense I* (7) testatur, quae nec preces fundebant, nec sacrificium offerebant pro Catechumenis sine baptismo, et pro poenitentibus sine reconciliatione decedentibus. Attendendum vero est, id non factum fuisse, quod Ecclesiae illae existimaverint, votum baptismi aut poenitentiae, urgente necessitate, non sufficere ad salutem, sed ut fideles maiori studio, ardore et vigilantia catechumenatus vel poenitentiae laboribus incumbentes, ad gratiam regenerationis aut reconciliationis cito percipiendam timore illius poenae mature incitarentur. Constat porro, iam saeculo sexto in Ecclesia Romana mutatam fuisse hac in re disciplinam a *Ss. Leone* et *Gelasio* inductam.

Nota 2. Quando nonnulli ex Ss. Patribus contrarium adstruere videntur, atque tradere, solum baptismi desiderium ad salutem non sufficere, tantum de desiderio et voluntate non efficaci, et ideo etiam non sincera eorum loquuntur, qui sub inanibus quibusvis praetextibus baptismi susceptionem in dies differebant; aut vero adstruunt, hominem per solam fidem

(1) Sess. 14, cap. 2. (2) Sess. 16, cap. 8. (3) Can. 79. (4) Can. 12. (5) Ibid.

(6) Ep. 82, al. 91. (7) Can. 17.

excluso baptismo, aut eius voto, haud iustificari; aut loquuntur de infantibus, qui voti seu desiderii non sunt capaces. Unius vero aut alterius Patris dissensus argumenta iam allata enervare nequit (1).

Nota 3. Quaestio inter scholasticos mota est, an votum baptismi explicitum requiratur, vel an sufficiat implicitum? Nonnulli affirmative, alii vero negative responderunt. Optime quaestionem solvit *Dom. Soto* (2), eos distinguens, quibus promulgata est lex baptismi, ab illis, qui hanc legem invincibiliter ignorant. In iis nempe, quibus promulgata est lex baptismi, requiritur huius votum explicitum seu expressum: in illis vero, qui legem baptismi invincibiliter ignorant, sufficit implicitum, quod in charitate perfecta et contritione cordis includitur. Quicunque enim Deum perfecte diligit, omnia eius mandata observare paratus est, atque ideo etiam implicite legem baptismi observare vult. Eandem sententiam defendit cl. *Tournely* (3).

III. *Baptismus sanguinis supplet baptismum fluminis.*

§ 545. Per baptismum sanguinis intelligitur *martyrium*, quod est perpessio mortis aut lethalis cruciatus ob catholicam fidem, vel etiam ob alicuius christianae virtutis exercitium patienter tolerati et in eius odium inflicti. — Ad martyrium parvulorum et adultorum a nativitate amentium nihil aliud requiritur, quam ut illis mors inferatur in odium fidei et religionis. In adultis vero requiritur acceptatio mortis ob fidei aut alterius virtutis christianae defensionem seu exercitium illatae, ex motivo honesto et supernaturali, absque voluntate se defendendi. Ratio horum est, tum quia martyrium in adultis est actus fortitudinis, ideoque voluntarius esse debet, tum quia adultus gratiam sanctificantem ac eius augmentum recipere nequit sine libero aliquo consensu et absque motivo supernaturali: et si acceptatio mortis non excluderet voluntatem se defendendi, martyr non perfecte conformaretur Christo, qui instar agni coram tondente se obmutuit; hinc milites in bello religionis occisi non sunt veri martyres. Praeterea in adultis ad effectum baptismi obtinendum necessariae sunt omnes illae dispositiones, quae ad baptismum aquae requiruntur, nempe orthodoxa fides, *sine qua nulli unquam contigit iustificatio*(4), detestatio saltem virtualis peccatorum, propositum servandi omnia mandata Dei, adeoque implicitum etiam votum baptismi aquae; et charitas Dei saltem inchoata et initialis, seu contritio supernaturalis imperfecta. Patet id tum ex Apostolo dicente: *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (5); tum ex *Tridentino* docente, contritionem quovis tempore necessariam fuisse ad impetrandam veniam peccatorum. Per martyrium vero, seu per baptismum sanguinis suppleri baptismum fluminis, probatur ex *S. Scriptura* et *Traditione*.

1. *S. Scriptura* sicut baptismo, ita etiam martyrio salutem hominis aeternam adscribit. Matth. X, 32 Christus inquit: *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est.* Nemo autem melius Christum confitetur, quam is, qui in contestationem fidei suae et amoris sui in Christum

(1) Cf. Tournely, q. 2, art. 2, concl. 2.
(2) In 4. dist. 5, q. un., art. 2.
(3) Loc. cit.
(4) Conc. Trid. Sess. 6, c. 7.
(5) 1 Cor. 13, 3.

diros cruciatus sustinet, sanguinem fundit et ipsam vitam tradit; talem ergo Christus ut suum discipulum, ut suum fratrem et cohaeredem aeterna gloria coronandum *coram Patre* profitetur. Marc. VIII, 35 Christus ait: *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam;* quibus verbis sententia generalis profertur, a qua nullus excipitur, ne illi quidem, qui non sunt baptizati. Quicunque ergo propter Christum seu propter doctrinam Evangelii animam perdit seu vitam profundit, animam salvam faciet, seu *inveniet eam*, ut legitur Matth. X, 39, id est, pro vita temporali, quam perdit, vitam inveniet aeternam. Denique Christus martyrium tanquam perfectum charitatis actum agnoscit et declarat dicens: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animum suam ponat quis pro amicis suis* (1): ergo qui vitam pro Christo tradit, maximam erga Christum dilectionem habet. At perfecta charitas peccata delet, hominem sanctificat, et salutis aeternae participem reddit, ut probatum fuit § praec.

2. *Traditio* petitur ex perpetua Ecclesiae praxi eos colendi, qui antequam baptizarentur, martyrium pro Christo sustinuerunt; et ex testimoniis Ss. Patrum. Ecclesia nempe pro martyribus nec preces fundit, nec sacrificia offert Deo, quibus eos non indigere intelligit, sed suas eis coronas et triumphos dumtaxat gratulatur, eorumque apud Deum opem et gratiam implorat: « Iniuriam enim facit martyri, qui orat pro martyre, » ait *S. Augustinus* (2), et cum ipso *Innocentius III* (3). Alibi *S. Augustinus* scribit: « Ideo quippe ad ipsam mensam non sic eos (martyres) commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis inhaereamus »(4). Neque Ecclesia unquam credidit, baptismum aquae martyrium praecedere debere, sed etiam eos ut beatos coluit qui antequam baptizarentur, pro fide mortui sunt, ut ianitorem, qui se 39 martyribus adiunxit (5), *S. Bonifacium* (6), aliosque. Ecclesia igitur in omnimoda persuasione fuit, per baptismum sanguinis suppleri baptismum fluminis; eandem fidem Ss. Patres contestantur. *Tertullianus* lib. de bapt. (7) ait: « Est quidem nobis etiam secundum lavacrum, unum et ipsum, sanguinis scilicet; hic est baptismus, qui lavacrum et non acceptum repraesentat, et perditum reddit. » Et in Scorpiaco (8): « Posuit (Deus) secunda solatia, et extrema praesidia, dimicationem martyrii, et lavacrum sanguinis exinde securum... proprie enim martyribus nihil iam reputari potest, quibus in lavacro ipsa vita deponitur. » *S. Cyprianus*(9) ad Iubaian. scribit: « Numquid potest vis baptismi esse maior aut potior, quam passio, ut quis coram hominibus Christum confiteatur et sanguine suo baptizetur?... Sciant, Catechumenos (pro fide occisos) non privari baptismi sacramento, utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis baptismo, de quo et Dominus dicebat, se habere aliud baptisma baptizari. Sanguine autem suo baptizatos et passione sanctificatos consummari et divinae sollicitationis gratiam consequi, declarat in Evangelio idem Dominus. » *Eusebius Caesar.* (10) de

(1) Io. 15, 13.
(2) Serm. 17 de verbis Domini.
(3) Cap. Cum Martha.

(4) Tract. 84 in Ioan. (5) 10 Mart.
(6) 14 Mai. (7) Cap. 16. (8) Cap. 6.
(9) Ep. 73, n. 16. (10) Hist. eccl. l. 6, c. 5.

martyribus loquens ait: « Sed et ex mulierum numero Herais quaedam adhuc catechumena, per ignem baptismum adepta ex hac luce migravit. » *S. Cyrillus Hier.* (1) inquit: « Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet praeter solos martyres, qui etiam sine aqua regno coelesti potiuntur. Redimens enim terram Salvator per crucem et in latere vulneratus sanguinem et aquam emisit, ut alii quidem pacis tempore in aqua baptizarentur, alii vero tempore persecutionis in propriis sanguinibus abluantur. » *S. Basilius* (2) dicit: « Sunt nonnulli, qui in certaminibus pro pietate revera non imitatione mortem pro Christo perpessi, nihil symbolis, quae sunt in aqua, opus habuerunt ad salutem nimirum in proprio baptizati sanguine. » *S. Gregorius Naz.* (3) ait: « Quartum etiam baptismi genus novi, nimirum quod martyrio et sanguine comparatur - et quidem eo caeteris augustius, quod nullis postea sordibus contaminatur. » *S. Chrysostomus* (4) ita loquitur: « Non miremini, quod baptismum martyrium nuncuparim: nam et hic Spiritus advolat cum multa ubertate, ac peccatorum abolitio et animae fit purgatio quaedam mirabilis ac stupenda; et sicut ii, qui baptizantur aquis, ita qui martyrium patiuntur, proprio sanguine abluuntur. » *S. Ambrosius* (5) inquit: « Martyres suo abluuntur sanguine. » *S. Augustinus* (6) ait: « Nemo fit membrum Christi, nisi aut baptismate in Christo, aut morte pro Christo. » Et lib. 13 de Civ. Dei (7) haec habet: « Quicunque etiam non recepto regenerationis lavacro pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur fonte baptismatis. Qui enim dixit: *Nisi quis renatus* etc., alia sententia istos fecit exceptos, ubi non minus generaliter dixit: *Qui me confessus fuerit* etc. et *qui perdiderit* etc. » *S. Fulgentius* (8) affirmat: « absque sacramento baptismi praeter eos, qui in Ecclesia catholica sine baptismo pro Christo sanguinem fundunt, nec regnum coelorum posse quemquam accipere, nec vitam aeternam. » *S. Prosper* (9) canit: « Si mundo moritur divino fonte renascens, fitque novus vita, qui sepelitur aqua, fraudati non sunt sacro baptismate Christi, fons quibus ipsa sui sanguinis vita fuit: et quidquid sacri fert mystica forma lavacri, id totum implevit gloria martyrii. » *S. Thomas* (10) docet: « Baptismus aquae efficaciam habet a passione Christi (cui aliquis configuratur per baptismum) et ulterius sicut a prima causa a Spiritu sancto. Licet autem effectus dependeat a prima causa, causa tamen superexcedit effectum, nec dependet ab effectu. Et ideo praeter baptismum aquae potest aliquis consequi sacramenti effectum ex passione Christi, in quantum quis ei conformatur pro Christo patiendo; unde dicitur Apoc. VII, 14: *Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione et laverunt stolas suas et dealbaverunt eas in sanguine Agni.* » Et ibid. (11) inquit: « Effusio sanguinis pro Christo, et operatio interior Spiritus sancti dicuntur baptismata, in quantum efficiunt effectum baptismi aquae. »

Nota 1. Non solum in adultis, sed etiam in infantibus baptismus sanguinis seu martyrium virtutem baptismi

(1) Catech. 3, n. 10.
(2) L. de Spir. S. ad Amphil. c. 15, n. 36.
(3) Or. 39, n. 17.
(4) Hom. in S. mart. Lucian. num. 2.
(5) Or. fun. de obitu Valentiniani, 2, n. 51, etc.
(6) L. 1 de anim. et eius orig. c. 9.
(7) Cap. 7.
(8) L. de fide, cap. 3.
(9) Epigr. 87.
(10) 3 p., q. 66, art. 11.
(11) Art. 12.

aquae perfecte supplet, quia ad istos quoque extenditur generalis sententia Christi: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam* (1): parvuli autem, qui in odium Christi necantur, vere *animam suam* propter eum, vitam scilicet in hoc saeculo amittunt, atque ideo iuxta divinas promissiones in altero saeculo vitam aeternam invenient. Id semper credidit Ecclesia, quae hac de causa (ut probat *Baronius* ad annum 58) pueros ab Herode interfectos, quatenus Christum non loquendo, sed moriendo confessi sunt, ab ipso Apostolorum aevo tanquam coelestis gloriae participes ac martyres coepit venerari: cuius religiosi cultus testis est *Origenes* (2) de bethlehemiticis pueris scribens: « Horum memoria semper, ut dignum est, in Ecclesiis celebratur. » Et testis est pariter *S. Augustinus*, qui de lib. arbitr. (3) inquit: « Etiam infantes illos, qui, cum D. I. Christus necandus ab Herode quaereretur, occisi sunt, in honorem martyrum receptos commendat Ecclesia. » Ss. Patres quoque beatos praedicant huiusmodi infantes, eorumque beatitudinem et gloriam aeternam morti tribuunt, quam propter Christum pertulerunt. *S. Cyprianus* (4) ad Thiberitanos scribit: « Christi nativitas a martyriis infantum statim coepit, ut ob nomen eius a bimatu et infra qui fuerant, necarentur. Aetas necdum habilis ad pugnam idonea extitit ad coronam. » *S. Ambrosius* (5) inquit: « Quid de bimulis loquar, qui ante palmam victoriae acceperunt, quam sensum naturae? » *S. Chrysostomus* (6) loquens de pueris bethlehemiticis ab Herode in odium Christi necatis ait: « Quid ergo detrimenti accepere pueri pro tali causa occisi, qui statim ad tranquillum portum appulerunt? — ideo non parva ipsis merces reposita est, quod pro tali causa obierint. » Et alibi (7) de iisdem dicit: « Mercantur poena martyrium, gloriam sanguine comparant, vitam aeternam temporali morte commutant. » *S. Augustinus* (8) ita loquitur: « Necdum loquuntur, et Christum confitentur. Necdum motibus membrorum valent suscipere pugnam, et victoriae iam efferunt palmam... Praestitit eis Christus, ut pro Christo morerentur; praestitit, ut suo sanguine ab originali peccato diluerentur. Nati sunt ad mortem, sed continuo mors eos reddidit vitae. » *S. Leo M.* (9) ait: « Necari omnes Bethlehemi pueros iubet... Sed quos rex impius eximit mundo, Christus inserit coelo, et quibus nondum sanguinis sui impendit redemptionem, iam martyrii tribuit dignitatem. » *S. Petrus Chrysol.* (10) de infantium caede inquit: « Beati, quos martyrio natos vidimus esse, non saeculo. Beati, qui labores in requiem, in refrigerium dolores, moerores in gaudium commutarunt. Vivunt, vivunt, quia vere vivunt, qui pro Christo merentur occidi. » Idem (11) de his addit: « Vere, fratres, isti sunt gratiae martyres, confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes. » *S. Fulgentius* (12), Herodem alloquens ait: « Per saevitiam tuam facti sunt martyres, qui per infantiam suam fuerant innocentes, quando per gratiam huius pueri pro eo meruerunt mori, priusquam eum

(1) Matth. 10, 39.
(2) Hom. 3, in varia Evang. loca.
(3) L. 3, c. 23. (4) Epist. 56.
(5) L. 1 de offic. c. 41, n. 213.
(6) Hom. 9 in Matth. n. 2.
(7) Hom. 3 in varios Matthaei locos.
(8) Serm. 8 de symb. cap. 4.
(9) Serm. 1 de Epiph. c. 3.
(10) In Serm. 152 (al. 140).
(11) In Serm. seq. (12) Serm. de Epiph.

possint coram hominibus confiteri.» *S. Bernardus* (1) inquit: « Ille pro Christo trucidatos infantes dubitet inter martyres coronari, qui regeneratos in Christo non credit inter adoptivos filios numerari. » Perperam igitur nonnulli asserunt, infantes ab Herode trucidatos ideo tantum coli, quia per circumcisionem iustificati fuerunt. Nam Ss. Patres, ut ex citatis testimoniis patet, coronam gloriae, quam adepti sunt, non circumcisioni, sed martyrio adscripserunt. Dein Ecclesia publicum cultum non defert nisi eximie Sanctis quales certe non fuerunt Innocentes illi titulo sanctitatis per circumcisionem adeptae; alias longe maiori et fortiori titulo Ecclesia publice veneraretur parvulos fidelium post acceptum baptismum decedentes: Ecclesia ergo colit Innocentes tanquam primitias martyrum, et titulo sanctitatis per martyrium adeptae. Denique certum non est, omnes parvulos ab Herode occisos circumcisionem consecutos esse; videtur enim Scriptura indicare aliquot fuisse interfectos ante octavum diem a nativitate, adeoque ante circumcisionem, cum Herodes omnes pueros a bimatu et infra in Bethlehem eiusque vicinia mactari iusserit. Valde quoque probabile est, eo tempore, quo Iudaea romano Imperio obnoxia erat, et Herodes alienigena regimen tenebat, multos parvulos ex parentibus ethnicis natos, qui cum Iudaeis permixti vivebant, fuisse interemptos: hi autem nonnisi per martyrium iustificati sunt.

Nota 2. Quaestio inter theologos movetur, an martyrium ex opere operato, vel ex opere operantis efficax dicendum sit? quamvis autem theologi in hac quaestione solvenda non consentiant, probabilior est sententia eorum, qui dicunt, martyrium *ex opere operato* salutares suos effectus producere. Nam iuxta omnes martyrium in infantibus agit ex opere operato: ergo eandem efficaciam habet etiam in adultis, dummodo isti obicem non ponant. Ss. Patres dicunt, martyrium esse excellentius baptismo aquae, ut *S. Cyprianus* (2) ad Iubai. ait: « Numquid potest vis baptismi maior esse aut potior, quam passio, ut quis coram hominibus Christum confiteatur et sanguine suo baptizetur? » Ergo si baptismus agit ex opere operato, multo magis ita agit martyrium. Ita argumentatur *S. Thomas* (3) dicens: « Effusio sanguinis propter Christum vicem gerit baptismatis. Unde sicut in pueris baptizatis per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam obtinendam, ita et in occisis propter Christum meritum martyrii Christi operatur ad palmam martyrii consequendam.» Insuper (4) addit: « passio pro Christo suscepta... purgat ab omni culpa et veniali et mortali, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhaerentem.» Praeterea Ecclesia indifferenter colit eos omnes, quos constat in confessione verae fidei et unitate Ecclesiae pro Christo occisos esse, quin examinet, an illi mortem acceptarint ex affectu perfectae charitatis. Denique si martyrium tantum ex opere operato iustificaret, contritioni seu perfectae charitati potius, quam martyrio, iustificatio adscribenda esset, ac dicendum foret, in adultis nonnisi per baptismum flaminis baptismum fluminis suppleri.

(1) Serm. de Innoc. (2) Epist. 73.
(3) 2, 2, q. 124, art. 1 ad 1.
(4) 3 p., q. 87, art. 1 ad 2.

ARTICULUS VI.
De subiecto baptismi.

§ 546. Certum est apud omnes tum Catholicos tum haereticos, omnem

hominem ratione utentem esse baptismi subiectum iuxta Domini mandatum: *docete omnes gentes baptizantes eos*. Certum pariter est, in adultis ad percipiendum cum fructu baptisma praevias requiri dispositiones, nempe fidem in Christum, dolorem de peccatis, inchoatum Dei amorem etc., quae omnia patent ex iis, quae tum § 464-467, tum § 511-513 dicta sunt. Tota ergo quaestio reducitur ad infantes, de quibus quaeritur, an baptizari possint et debeant, quamvis requisitae pro adultis dispositiones ipsis inesse nequeant.— Infantes baptismi capaces esse iam negaverant *Waldenses*, *Henriciani*, *Colonienses* seu *Apostolici*, *Petrobrusiani*, *Cathari*, nec non *Arnaldus de Brixia*, Abaëlardi discipulus. Inter Novatores saeculi decimi sexti in eundem errorem prolapsi sunt *Anabaptistae* ideo sic dicti, quod baptizatos in infantia, cum ad adultam pervenissent aetatem, iterum baptizarent, baptismum in infantia collatum prorsus nullum existimantes. Falso, ut ait cl. *Moehler* (1), nonnulli turbulentae huius sectae originem a Waldensibus repetunt; sed Anabaptistae ex lutherano systemate progeniti sunt. Etenim si iuxta Lutheranos sacramenta ex opere operato effectum non producunt, sed non sunt nisi instrumenta, quibus apprehenditur fides seu fiducia, per quam homines iustificantur applicando sibi Christi iustitiam: evidens est, infantibus, qui, utpote rationis usu destituti, incapaces sunt huiusmodi apprehensionis, frustra administrari sacramentum baptismi, aut quodvis aliud sacramentum. Hoc corollarium iuxta rigorosas dialecticae regulas deduxerunt *Nicolaus Storchius*, *Marcus Thomas*, *Marcus Stubner*, *Thomas Mincer*, et *Martinus Cellarius*, qui fuerunt primi Anabaptistarum parentes; et quoniam coelestes se revelationes habuisse iactitabant, non paucos asseclas nacti, et errores erroribus accumulantes gravissimos tumultus excitarunt. — *Sociniani*, rati baptismum rem esse indifferentem et liberam, neque eum infantibus conferunt, neque etiam denegant, quando sine scandalo denegari non potest. Sic ipsi interrogant in maiori Catechesi Racoviensi cap. 4, de baptismo aquae: « Num ergo ad eum ritum infantes pertinent? » Respondent: « nullo pacto. » Et postea quaerunt: « Quid de iis sentiendum sit, qui infantes baptizant? » Respondent: « Quamvis hac in re errent, non licet tamen eos condemnare, modo alioquin idololatrae non sint, sed scite secundum praecepta Christi vivant, et alios sententiam ipsorum repudiantes non persequantur. » Eiusdem fere sententiae sunt *Arminiani* et *Rationalistae*. — Alii admittunt quidem, infantes valide et licite baptizari posse, sed tamen hoc, nisi mortis urgeat periculum, haud expedire putant: cuius sententiae iam fuerat *Tertullianus*, qui de bapt. (2) contendit, expedire magis, si infantium baptisma differatur, donec per aetatem sint rationis compotes: singularis etiam fuit sententia *S. Gregorii Naz.* qui (3) censuit, ante triennium parvulos non esse baptizandos nisi imminente periculo mortis. — *Erasmus Roterodamensis* Ecclesiae consuetudinem infantes baptizandi non quidem reiecit, sed tamen in Epistola praefixa paraphrasi in Matthaeum contendit, infantes baptizatos, postquam adoleverint, interrogandos esse, an ratas habeant promissiones per eorum sponsores in baptismo factas; quod si recusaverint

(1) Symb. p. 2, cap. 1, § 65.

(2) Cap. 18.

(3) Orat. 40

eas confirmare, proprio arbitrio esse relinquendos, nec ad christianam vitam cogendos. Hoc paradoxum adoptavit Lutherus, et Protestantes omnes in praxin deduxerunt, eamque caeremoniam vocant *confirmationem*, quam dicunt summa gravitate et severitate administrandam esse. — Denique variae quaestiones moventur circa baptismum infantibus nondum in lucem editis aut a parentibus infidelibus progenitis etc. conferendum. — Ut igitur hac in re errores Novatorum refellantur, et doctrina catholica stabiliatur, 1° probandum est, *infantes valide et licite baptizari;* 2° ostendendum est, *baptisma infantibus collatum expediens esse, et in ipsis pro annis discretionis veras obligationes parere;* et 3° demum *varias hac de materia quaestiones solvere oportet.*

I. *Infantes valide et licite baptizantur.*

§ 547. Dogma hoc catholicum probatur *ex S. Scriptura*, *ex Ss. Patribus*, et *ex Conciliis*.

1. *Ex S. Scriptura* varia argumenta desumi possunt. Primum recte infertur ex praecepto baptismi, quod dedit Christus his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Hoc autem praecepto voluisse Christum, ut non tantum adulti, sed etiam infantes baptizarentur, colligi potest tum quia universale est et indefinitum, adeoque etiam ad infantes pertinens, qui inter omnes gentes inveniuntur; tum quia scopus Christi eo loci est, ut doceat modum colligendi et conservandi Ecclesiam in terris usque ad consummationem saeculi: cum vero Ecclesia non adultos tantum, sed et infantes complectatur, modus etiam ille ad utrosque spectat accommodate et apposite conditionem eorum, ita scilicet, adulti prius doceantur, quam bap zentur; infantes vero prius baptiz tur, tum suo tempore doceantur. Aliud argumentum petitur a neces tate baptismi pro obtinendo reg coelorum, quam declarat Chris dicens: *Nisi quis renatus fuerit aqua, et Spiritu sancto, non po introire in regnum Dei* (1). Gene lis est Christi comminatio, quae ip etiam infantes involvit. Unde re ita argumentamur: Qui sunt capa regni coelorum, ii capaces quo sunt baptismi, sine quo ad regn coelorum pervenire non possunt: qui infantes capaces esse regni c lorum patet ex verbis Christi, ap Matthaeum: *Sinite parvulos et no eos prohibere ad me venire; tali est enim regnum coelorum* (2): ne dubitari potest, Christum haec dixi de parvulis valde teneris et ratio usu carentibus; nam in loco par lelo Lucae (3) pueri graeco nom vocantur βρέφη; βρέφος autem est fans adhuc in cunis et tenellus, p rumque lactens (4): et ibidem (Lucas ait, quod parentes suos Christum infantes *afferebant;* p tari autem non solent nisi veri no nis infantes. Isti ergo iuxta Chr sententiam capaces sunt regni c lorum, ac ideo etiam capaces s baptismi. Nec obstat, quod Chris verbo utatur, *venire*, quod non al significat, quam accedere seu app pinquare: et sane Romam ven etiam qui curru vectus urbem int Certum igitur est, etiam infantes tione carentes valide et licite bap zari. — Tertium argumentum pe tur ab effectu baptismi, qui posi est in remissione peccatorum et

(1) Io. 3, 5. (2) Matth. 19, 14.
(3) Luc. 18, 15.

(4) Luc. 1, 41 et 44; 1 Petr. 2, 2.
(5) V. 15.

teriori animae per gratiam regeneratione (1). Unde sic arguimus: Qui capaces sunt effectus baptismi, ii capaces baptismi quoque censeri debent; quibus enim res significata potest convenire, iis et signum huius rei potest communicari: Atqui infantes sunt capaces effectus baptismi, remissionis scilicet peccati originalis et interioris regenerationis et innovationis. Nam Petrus dixit: *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum. Vobis enim est repromissio et filiis vestris* (2). Eadem ergo gratiae et remissionis peccatorum repromissio facta est filiis Iudaeorum, quae Iudaeis ipsis: aequae ergo capaces sunt gratiae et consequenter medii seu signi practici, quod Christus instituit ad illam gratiam communicandam. Simili argumentatione S. *Thomas* (3) probat, infantes valide et licite baptizari, ait enim: « Sicut dicit Apostolus: *Si unius delicto mors regnavit per unum*, scilicet per Adam, *multo magis abundantiam gratiae et donationis et iustitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Christum* (4). Pueri autem ex peccato Adae peccatum originale contrahunt... Unde multo magis pueri possunt per Christum gratiam accipere, ut regnent in vita aeterna. Ipse autem Dominus dicit quod, *nisi quis renatus* etc. (5). Unde necessarium fuit, parvulos baptizari, ut sicut per Adam damnationem incurrunt nascendo, ita per Christum salutem consequantur renascendo. » Idem confirmatur ex paritate circumcisionis, quae infantibus octavo post nativitatem die dari poterat, eisque profuit ad salutem. Baptismus autem non est minus necessarius et multo magis efficax quam circumcisio. Quod si haec parvulis prodesse poterat, cur non etiam baptismus, qui ab Apostolo (6) circumcisio non manufacta nuncupatur? — Utique gratia Dei imminuta non est, nec parcior, imo abundantior in novo Testamento: et si in V. T. aetas puerilis non obstabat ne gratiam reciperet, multo minus illa in N. T. gratiae impedimentum erit, tanto enim praestant sacramenta nova veteribus, quanto lex Christi lege Moysis superior ac perfectior est.

2. *Ss. Patres* baptisma infantium validum et licitum declararunt. *S. Irenaeus* (7) ait: « Omnes venit (Dominus) per semetipsum salvare; omnes, inquam, qui per eum renascentur in Deum, infantes et parvulos et pueros, et iuvenes et seniores. Ideo per omnem venit aetatem, et infantibus infans factus, sanctificans infantes, in parvulis parvulos sanctificans hanc ipsam habentes aetatem. » *Dionysius* (8) docet: « pueros etiam, qui nondum divina mysteria intelligere possunt divini ortus participes fieri, sanctissimorumque divinae societatis signorum. » Et (9) addit: « Divini nostri duces probaverunt, infantes recipi ad baptisma. » Auctor Constit. Ap. (10) inquit: « Baptizate vestros pueros, et educate eos in disciplina Dei: *Sinite* enim, ait Dominus, *parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos.* » *Tertullianus* quidem (11) improbat baptisma infantibus collatum, sed non ut invalidum aut in omni casu illicitum, verum ut inconveniens et minus proficuum; atque obiurgationibus suis testatur, hanc fuisse saeculi sui praxin, ut passim et indistincte infantes baptizarentur.

(1) § 537 et seq.
(2) Act. 2, 38, etc.
(3) 3 p., q. 68, art. 9.
(4) Rom. 5, 11.
(5) Io. 3, 5.
(6) Col. 2, 11, etc.
(7) L. 2 adv. haer. c. 22, n. 4.
(8) De eccl. Hier. cap. 7.
(9) Cap. ult.
(10) L. 6, c. 15.
(11) L. de bapt. c. 18.

Origenes (1) scribit: « Ecclesia ab Apostolis Traditionem suscepit, etiam parvulis baptismum dare. Sciebant enim illi, quibus secreta mysteriorum commissa sunt divinorum, quod essent in omnibus genuinae sordes peccati, quae per aquam et Spiritum sanctum ablui deberent. » *S. Cyprianus* (2) ad Ep. Fidum dicit: « Si etiam gravissime delinquentibus et in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissio peccatorum datur, et a baptismo atque a gratia nemo prohibetur; quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima nativitate contraxit? » — *S. Gregorius Naz.* (3) haec habet: « Quid autem de iis dices, qui tenera adhuc aetate sunt, nec aut damnum aut gratiam sentiunt, an eos quoque baptizabimus? ita prorsus, si quod periculum urgeat. Praestat enim sine sensu sanctificari, quam sine sigillo et initiatione abscedere. Atque huius rei ratio nobis est circumcisio die octavo peragi solita, quae baptismi figuram quodam modo gerebat, atque iis, qui rationis adhuc expertes erant, offerebatur, sicuti etiam postium unctio, quae rebus sensu carentibus adhibita primogenitis salutem afferebat. » *S. Basilius* (4) Exhort. ad bapt. ait: « Baptismi tempus vita hominis tota. Tempus aliud alii opportunum negotio, ad baptismi vero salutem quodlibet tempus accommodum est. » *S. Ambrosius* loquens de regeneratione, quae fit per baptismum (5), inquit: « Nec senex proselytus, nec infans vernaculus excipitur, quia omnis aetas peccato obnoxia, et ideo omnis aetas sacramento idonea. » *S. Chrysostomus* (6) ita loquitur: « Nostra circumcisio seu baptismatis gratia medicinam habet citra dolorem, innumeraque bona nobis affert, Spiritus sancti gratia nos implet, et nullum definitum tempus habet sicut illic (id est, octavum diem in V. T.); sed licet et *in prima* et in media et in ultima aetate hanc non manufactam circumcisionem recipere, in qua non sustinetur labor, sed peccatorum deponuntur onera etc. » Et in hom. ad Neophytos (7): « Hac de causa etiam infantes baptizamus, quamvis peccata (personalia) non habeant, ut eis addatur sanctitas, iustitia, adoptio, haereditas, fraternitas Christi, ut eius membra sint. » *S. Hieronymus* (8) dicit: « Hoc unum dicam, aut novum vos debere symbolum tradere, ut post Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizetis infantes in regnum coelorum: aut si unum et in parvulis, et in magnis habetis baptisma, etiam infantes in remissionem peccatorum baptizandos credatis. » *S. Augustinus* de Gen. ad lit. (9) inquit: « Consuetudo matris Ecclesiae in baptizandis parvulis nequaquam spernenda est, neque ullo modo superflua deputanda nec omnino credenda, nisi apostolica esset Traditio. » Item de peccat. merit. et remiss. (10): « Parvulos baptizandos esse (Pelagiani) concedunt, qui contra auctoritatem universae Ecclesiae procul dubio per Dominum et Apostolum traditam venire non possunt. » Imo l. de peccato orig. (11) testatur, quod ipse Coelestius in libro, quem Romae ediderat, fassus sit, « infantes debere baptizari in remissionem peccatorum

(1) Comment. in Ep. ad Rom. l. 5, n. 9.
(2) Ep. 59, n. 4. (3) Orat. 40, n. 28.
(4) Hom. 13.
(5) Io. 3, 5. lib. 2 de Abrah. c. 11, n. 81.
(6) Hom. 40 in Genes. n. 4.
(7) Ap. S. Augustinum l. c. Iulian. cap. 6.
(8) Dial. adv. Pelag. l. 3, n. 19.
(9) L. 10, c. 23, n. 39 (10) L. 1, cap. 26.
(11) C. 5, n. 5.

secundum regulam universalis Ecclesiae et secundum Evangelii sententiam. » Hinc S. Doctor ex baptismo, quod ordinatur in remissionem peccatorum et infantibus quoque confertur, probat passim existentiam peccati originalis. *S. Siricius P.* in Epist. ad Himerium (1) scribit: « Infantibus, qui necdum loqui poterunt per aetatem, vel his, quibus in qualibet necessitate opus fuerit, sacri unda baptismatis omni volumus celeritate succurri: ne ad nostrarum tendat perniciem animarum, si negato desideranti bus fonte salutari exiens unusquisque de saeculo et regnum perdat et vitam. » *S. Leo M.* (2) ad Nicetam Aquil. haec habet: « A parvulo recens nato usque ad decrepitum senem... sicut nullus prohibendus est a baptismo, ita nullus est, qui non peccato moriatur in baptismo. » *S. Bernardus* (3) adv. Henricum haeret. dicit: « Parvulis Christianorum Christi intercluditur vita, dum baptismi negatur gratia: nec saluti propinquare sinuntur, Salvatore pie licet clamante pro eis: *Sinite parvulos venire ad me...* Quid, quaeso, quid invidet parvulis Salvatorem parvulum, qui natus est ei? invidia haec diabolica est; invidia hac mors intravit in orbem terrarum. »

3. *Concilia* idem dogma definierunt. *Carthaginense* a 66 Episcopis sub Cypriano anno 253 habitum contra Fidum, asserentem, infantes ante octavum post nativitatem diem non esse baptizandos, contrarium declaravit, un patet ex Epist. 59 S. Cypriani, qui nomine Concilii ad Fidum scribit: « In hoc quod tu putabas esse faciendum, nemo consensit, sed universi potius iudicavimus, nulli hominum nato misericordiam Dei et gratiam denegandam: » et cum varias huius sententiae rationes adduxisset, concludit: « Haec fuit in Concilio nostra sententia, a baptismo atque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa universos observandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos et recens natos observandum putamus. » Hoc decreto vetus et Ecclesiae ipsi coaeva fides ac Traditio confirmata fuit, non nova inducta doctrina; nam *S. Augustinus*, Epist. (4) ad Hieron. de hac definitione loquens, ait: « B. Cyprianus non aliquod decretum condens novum, sed Ecclesiae fidem firmissimam servans, ad corrigendum eos, qui putabant ante octavum diem nativitatis non esse parvulum baptizandum..... mox natum rite baptizari posse cum suis quibusdam Coëpiscopis censuit. » *Mileritanum*, anno 416 praesente *S. Augustino* habitum, can. 2 inquit: *Placuit, ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur; anathema sit. Gerundense* anno 517, can. 5 statuit: *De parvulis, qui nuper materno utero editi sunt, placuit constitui, ut si infirmi, ut assolet, fuerint, et lac maternum non appetunt, etiam eadem die, qua nati sunt (si oblati fuerint) baptizentur. Bracarense II* anno 572 can. 7 inquit: *Placet, ut unusquisque Episcopus per Ecclesias suas hoc praecipiat, ut hi, qui infantes suos ad baptismum offerunt, si quid voluntarie pro suo offerunt voto, suscipiatur ab eis: si vero per necessitatem paupertatis aliquid non habent, quod offerant, nullum illis pignus*

(1) Cap. 2. (2) Ep. 86. (3) Epist. 240.

(4) Ep. 166 (al. 28).

violenter tollatur a Clericis; nam multi pauperes hoc timentes filios suos a baptismo retrahunt. Viennense generale anno 1311 (1) profitetur: *Credimus*, (baptisma) *esse tam adultis, quam parvulis communiter perfectum remedium ad salutem. Tridentinum* Sess. V, can. 4 definit: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti..... anathema sit.* Et Sess. VII, can. 13: *Si quis dixerit, parvulos, eoquod actum credendi non habent, suscepto baptismo, inter fideles computandos non esse, ac propterea cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos, aut praestare omitti eorum baptisma, quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiae, anathema sit.*

Nota. Quamvis argumenta quibus catholici probant, infantes valide et licite baptizari, firmissima sint, ita ut ne dubiis quidem locum relinquere videantur, Anabaptistae tamen et Sociniani varia obiiciunt, quae ad sequentia potissimum reducuntur.

Obi. I. In S. Scriptura nullum habemus mandatum vel exemplum de baptismo parvulorum; qui idcirco reiiciendus est, praesertim cum ipse Christus, rex et legifer noster, baptizatus sit trigesimo aetatis anno, clare ostendens, baptisma Christianorum differendum esse ad adultam aetatem.

Resp. Praeceptum Christi gentes baptizandi, generale est (2), etiam infantes, qui inter gentes inveniuntur, nequaquam excipiens. Petrus quoque generaliter dicit: *Baptizetur unusquisque*(3) etc., et etiam filios Iudaeorum baptizandos esse innuit (4). Insinuantur etiam exempla paedobaptismi, cum Apostoli integras domus baptizasse perhibentur, cuiusmodi fuerunt *Lydiae* purpurariae (5), *Stephanae* (6), et satellitis carcerem custodientis (7). — Observandum porro est, prolato argumento, si quid roboris haberet, Anabaptistas efficaciter pugnare contra Protestantes, qui nulla alia admittere volunt dogmata, quam quae in Ss. Litteris perspicue et aperte continentur, non autem contra nos qui aliam firmissimam agnoscimus fidei morumque regulam, nempe universalem et constantem Ecclesiae traditionem. Probatum vero est, iam primis Ecclesiae saeculis baptisma infantium validum et licitum fuisse creditum, atque eius usum ubique invaluisse. Absurdum autem est affirmare eos, qui quindecim saeculis ab Apostolis distabant, melius sensum et mentem Christi assecutos esse in citatis oraculis, quam illa intellexerit societas a Christo ipso instituta, quae eius doctrinam statim in praxin deduxit. — Quod exemplum Christi attinet, observandum est non omnia quae Christus egit, sub praecepto cadere, alias enim omnes circumcidi, in desertum abire, in Iordane baptizari, eucharistiam sero post coenam, etc., celebrare deberemus. Haec autem sub praecepto non cadere, omnibus semper persuasum fuit; et eodem modo semper creditum est, homines non teneri secundum Christi exemplum trigesimum annum, vel adultam aetatem expectare, ut baptismum reciperent. Et quidem merito, quia dispar est ratio. Nam Christus baptizatus est non ut ipse mundaretur, sed ut sanctificaret aquas, et nobis humilitatis exemplum daret; contra vero cum baptismus nobis necessarius sit ad salutem, male nobis consuluisset

(1) Mansi T. 25, c. 411; Clement. l. 1, tit. 1, § 2. (2) Matth. 28, 19. (3) Act. 2, 38.

(4) Ibid. v. 39. (5) Act. 16, 15. (6) I Cor. 1, 16. (7) Act. 16, 33.

tam necessarium remedium differendo, quo facile in tot tenerae vitae discriminibus privari, sicque aeterna excidere salute potuissemus. Ideo iam *S. Gregorius Naz.* (1), Catechumeno, baptismi dilationem exemplo Christi iustificanti respondit: « Nec vero ei (Christo) quidquam periculi metuendum erat baptismum proroganti, quippe qui passionis quoque suae arbiter esset, quemadmodum et nativitatis. Tibi autem non leve periculum imminet, si hinc corruptioni soli genitus nec incorruptibilitate indutus excesseris. »

Obi. II. Christus dicit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, etc. (2). Ergo iuxta praeceptum Christi homines primo doceri seu instrui debent, et postea baptizari: sed infantes non possunt instrui seu doceri, ergo nec baptizari. Ideo *S. Hieronymus* (3) scribit: « Non potest fieri, ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei receperit veritatem. »

Resp. In verbis Christi pro *docete* occurrit vox graeca μαθητεύσατε a graeco verbo μαθητεύειν, quod non tam docere, quam discipulos facere significat. Christus ergo Apostolis praecipit, ut homines aggregent Ecclesiae, et modum ostendit, quo id efficere debeant, nempe per baptismum, per quem etiam infantes Ecclesiae aggregantur et ad disciplinae christianae professionem admittuntur. — Dein duo Christus in citatis verbis praecipit, docere nempe et baptizare; non autem ita haec duo mandata coniungit, ut unum sine altero observari non possit; sed primum mandatum solum ad illos pertinet, qui doctrinae sunt capaces, nempe ad adultos, non autem ad infantes, qui rationis non sunt capaces: nihilominus autem in istis secundum mandatum observari potest, quia etiam infantes valide et licite baptizantur. Ita verba Christi tota semper intellexit Ecclesia, ut ex dictis patet. Neque huic traditioni *S. Hieronymus* adversatur. Loquitur enim ibi S. Doctor de adultis, quibus ultro fatemur, dari non debere baptisma, nisi antea fidei receperint veritatem. Aliud S. Hieronymum sensisse de parvulis, patet ex eius Epistola ad Laetam, in qua parentes graviter monet, ut curent suos infantes statim, ac sine mora baptizari, et ex citato superius eiusdem testimonio (4).

Obi. III. Ad baptismum valide et licite recipiendum tria in subiecto requiruntur. Primo requiritur fides, quae ad salutem absolute necessaria est, dicente S. Scriptura Io. III, 18: *Qui credit in eum* (Christum), *non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*; Marc. XVI, 16: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*; Hebr. XI, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Requiritur porro poenitentia, dicente Petro Act. II, 38: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque*, etc. Demum requiritur intentio saltem virtualis recipiendi sacramenti, ut probatum est § 512. — Sed infans, utpote rationis expers, nec fidei nec poenitentiae nec intentionis capax est: hinc ergo baptismi quoque capax esse nequit.

Resp. Ad baptismum in subiecto requiri fidem, poenitentiam et intentionem, si de adulto sit sermo, libenter concedimus; si de infante, prorsus negamus. *Fides* enim actualis in adulto necessaria est, non quidem

(1) Or. 40, n. 29. (2) Matth. 28, 19.
(3) Comm. in Matth. 28, 19.

(4) Lib. 3 adv. Pelagian.

ut valide, sed tamen ut digne baptisma suscipiat. Contra sentiendum est de infantibus, qui actuum fidei, sicut et caeterarum dispositionum non sunt capaces. Hunc autem defectum supplet Ecclesiae fides, in qua parvuli baptizantur: quemadmodum enim eis nocuit alienum crimen scilicet Adae praevaricatio, sic eosdem iuvat fides aliena, fides nimirum Ecclesiae, in applicatione baptismi. Nec huic doctrinae citata Scripturae loca adversantur. Nam Io. III, 18 Christus manifeste de solis adultis loquitur, quia v. 19 dicit: *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; erant enim eorum mala opera*. Marc. XVI, 16, iterum de adultis sermo est, quibus lex evangelica nuntiabatur ab Apostolis, quique prius credere debebant, ut inde baptismi gratiam consequerentur. Idem dicendum est de dicto Apostoli Hebr. XI, 6, quia Deus fidem actualem exigit in adultis, non autem in infantibus, qui eius non sunt capaces. Caeterum nec infantes salvantur *sine fide, sed non fide propria actuali*, quae ipsis inesse nequit, verum *fide Ecclesiae*, quae ipsis communicatur. *Poenitentia* est de peccatis actualibus, quorum infantes rei non sunt: unde Princeps Apostolorum ab adultis poenitentiam ante baptismum exigit, ne ipsius gratia ob culpas actuales impediatur, non vero ab infantibus, qui hac dispositione non egent, quia nulla iis est macula praeter originalem abstergenda. Doctrina denique Catholicorum est, *intentionem* propriam saltem antecedentem nec revocatam in subiecto adulto requiri, ut ipsi valide conferatur baptismus. At in parvulis intentio sufficit aliena, videlicet sponsorum et Ecclesiae, in cuius nomine infantes abluuntur; haec enim, ut inquit *S. Augustinus* (1): « os maternum parvulis praebet, ut sacris mysteriis imbuantur. » Audiatur *S. Thomas*, qui (2) eandem difficultatem solvens ait: « Regeneratio spiritualis, quae fit per baptismum, est quodammodo similis nativitati carnali quantum ad hoc, quod sicut pueri in maternis uteris constituti non per seipsos nutrimentum accipiunt, sed ex nutrimento matris sustentantur: ita etiam pueri nondum habentes usum rationis quasi in utero matris Ecclesiae constituti, non per se ipsos, sed per actum Ecclesiae salutem suscipiunt. Unde *S. Augustinus* (3) dicit: *Mater Ecclesia maternum os parvulis praebet, ut sacris mysteriis imbuantur, quia nondum possunt corde proprio credere ad iustitiam, nec ore proprio confiteri ad salutem*. Et (4): *Si autem propterea recte fideles vocantur, quoniam fidem per verba gestantium quodammodo profitentur, cur etiam poenitentes non habeantur, cum per eorundem verba gestantium diabolo et huic saeculo abrenuntiare monstrentur?* Et eadem ratione possunt dici *intendentes* non per actum propriae intentionis, cum ipsi quandoque contra nitentur et plorent, sed per actum eorum, a quibus offeruntur. » — Caeterum tota ratio, ob quam dicimus, fidem Ecclesiae infantibus prodesse, ab ipsa baptismi institutione desumenda est, qua Christus voluit per baptismum infantibus quoque providere, etiamsi non possint propria voluntate credere: de qua voluntate Christi nos constans et universalis Ecclesiae traditio certos reddit. — Quia autem infantes in fide Ecclesiae

(1) Lib. 1 de peccat. merit. et remis. c. 25.
(2) 3 p., q. 68, art. 9 ad 1.
(3) Lib. 1 de pecc. mer. et rem. c. 25.
(4) Cap. 19.

baptizantur, recte infertur, infidelitatem parentum eis non obesse, nec salutares baptismi effectus impedire. — Dum vero dicitur, parvulis prodesse alienam fidem in susceptione baptismi, sermo tantum est de fide actuali, non de habituali. Hanc enim ipsis iufundi una cum gratia sanctificante, certissimum est, a *S. Thoma* (1) probatum, et a *Clemente V* in *Concilio Viennensi* definitum.

Obi. IV. I Petr. III, 21 dicitur: *Salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum:* sed pueri non possunt interrogare se ipsos, nec interrogari ab aliis: ergo etiam baptizari nequeunt.

Resp. Cum conscientia bona consistat in immunitate a peccatis actualibus, sat manifestum est, Petrum loqui de adultis, qui peccatis actualibus inquinantur, et ideo conscientiam suam interrogare seu examinare, et per poenitentiam mundare debent, ut baptisma digne suscipiant. Caeterum *S. Thomas* Loc. cit. (2) ait, « quod puer, sicut cum baptizatur non credit per seipsum, sed per alios, ita non per seipsum, sed per alios interrogatur; et interrogati confitentur fidem Ecclesiae in persona pueri, qui huic fidei aggregatur per fidei Sacramentum. Conscientiam autem bonam consequitur puer etiam in seipso, non quidem actu, sed habitu per gratiam sanctificantem. » Alii putant, sensum verborum Petri esse, quod solum baptisma salvum non faciat, nisi sequatur bona vita, seu *conscientiae bonae interrogatio in Deum*.

Obi. V. Infantes non esse baptizandos, ex variis monumentis patet. Nam Act. VIII, 12 cum Philippus verbum Dei Samaritanis nuntiasset, *baptizabantur* quidem viri ac mulieres; at nullibi memorantur infantes, de quibus certe non siluissent Ss. Scripturae, si et his baptismus fuisset ministratus. — *Concilium Neocaesariense* can. 7 decrevit, baptizata matre, non censeri baptizatam etiam prolem, quam gestat in utero; « quia proprium cuiusque institutum et propositum in confessione ostendi debet: » eademque ratio affertur in Iure Can. (3) his verbis: « Nihil participat in hoc mater infantis, qui nascitur, propterea quod uniuscuiusque propria voluntas in confessione monstratur: » haec autem ratio probat, pueros, quorum proprium institutum, propositum et voluntas ostendi nequit, baptizari non posse. Hinc *Walafridus Strabo, Ludov. Vives, Hugo Grotius, Salmasius* et alii affirmant, olim ad baptismum neminem admissum fuisse, nisi aetate iam adulta, qua scire quisque poterat, quid peteret et quid acciperet.

Resp. Act. VIII *viri ac mulieres* baptismum recepisse dicuntur: at quisque videt, hisce verbis indiscriminatim comprehendi tum senes, tum iuvenes, tum etiam infantes; ibi enim tantummodo sexus baptizatorum, non aetas indicatur. Et quamvis expresse non referant Scripturae sacrae, Apostolos contulisse parvulis baptisma, absurde tamen ex earum silentio concluditur, usum paedobaptismi non licere, quemadmodum absurde concluderetur, eucharistiam dandam non esse feminis, quia non constat ex Scripturis, Christum et Apostolos hoc sacramentum iisdem tradidisse. — Canonem *Concilii Neocaes*. varii varie interpretantur. Probabilior sensus est, baptismum matri gravidae collatum proli non communicari. Videtur enim tunc temporis dubium ex-

(1) 3 p., q. 69, art. 8.
(2) 3 p., q. 68, art. 9 ad 3.
(3) Dist. 4 de consecr.

citatum fuisse, an potuerit tingi mulier, quae uterum gestaret, ne una cum matre foetus baptizatus esset censendus: concilium vero declarat, posse mulierem gravidam baptizari, quia eius baptisma nihil commune habet cum foetu, qui nondum in lucem editus sit. Ideo cl. *Perrone* (1) ait: « Mihi verisimilius videtur, hunc canonis sensum esse, unumquemque seorsim debere aquis baptismatis lustrari per propriam confessionem, quam vel adultus per se, vel infans aliorum ore emitteret, idque iuxta disciplinam, quae etiam tunc temporis vigebat, ut susceptores seu fideiussores responderent pro infantibus baptizandis. » Audiendi denique non sunt *Walafr. Strabo* et caeteri, qui baptisma infantium ab antiqua consuetudine pronuntiant alienum: viri enim isti, eruditione caeteroquin praeclari, turpiter aberrarunt, dum haec scriberent, quod iam ex allatis n. 2 et 3 argumentis patet, et a viris doctissimis sole clarius probatum fuit (2).

Obi. VI. Infidelis licite non baptizatur: sed infantes sunt infideles, quia sunt omni fide destituti, tum actuali, quia rationis usum non habent, tum habituali, quia Christum non habent in cordibus habitantem: ergo licite non baptizantur. Neque eos baptizare licet intuitu fidei futurae; nam, ut Bonifacius obiiciebat Augustino (3), sicut nemo scit, an infans futurus sit castus, vel an fur sit futurus, ita etiam nemo cognoscit, an recte sit crediturus.

Resp. Infidelis positivus, qui veritati, quam cognoscere posset et deberet, temere resistit, licite et cum fructu non potest baptizari, quia efficaciae sacramenti obicem ponit. Infidelis autem negativus actu fidei destitutus, cuius est incapax, obicem nullum ponit, et ideo licite et cum fructu baptizari potest. Tales autem esse infantes, manifestum est. Isti enim non habent quidem fidem actualem propriam, ut somniarunt *Lutherus* et *Calvinus*, sed baptizantur in fide Ecclesiae, quae eis ipsa collatione baptismi communicatur: unde *S. Augustinus* (4) inquit: « In infantibus credere est baptizari, non credere autem non baptizari. » Quare necesse non est, ut susceptores sciant utrum infantes futuri sint casti, nec ne; utrum sint nec ne credituri; nam etiam de adultis, qui baptizantur, praevideri nequit, an post baptismum susceptum vitam Christiano dignam acturi sint, nec ne.

II. *Baptisma infantibus conferre expediens est, idque pro annis discretionis in ipsis veras obligationes parit.*

§ 548. 1. Plures ob causas expedit, ut infantes baptizentur. Congruit nempe 1° infantibus conferre baptismum, quia de sacramento agitur iis ad aeternam salutem absolute necessario; nam, instante mortis periculo, si praetermitteretur baptismus, nulla alia ratione impediri posset eorum damnatio. Praestat autem spiritale hoc remedium, cuius tanta necessitas est, cito parvulis adhibere, ne forte repentino morbo correpti decedant absque sacro regenerationis lavacro, ac perpetuo coelesti gloria priventur. Congruit 2° paedobaptismus, ut infantes mox nati confestim salutares huius sacramenti fructus percipiant: nimirum ut labe originali deleta, eruantur a daemonis captivitate, ut fiant Christi membra per gratiam san-

(1) De bapt. c. 4, n. 100 in nota.
(2) Cf. Ioan. Gerard. Vossius Disput. 14 de baptismo; et Renaudotius de perpet. fid. tom. 5, l. 2, cap. 2 et seq.
(3) Epist. 98, n. 7.
(4) L. 1 de peccat. mer. et remis. c. 27.

etificantem, ut Ecclesiae militanti consocientur atque sanctorum communionis participes evadant. Congruit 3° in re tanti momenti provectiorem aetatem non expectare, ne parvuli, cum nondum abluti adoleverint, ob defectum gratiae sacramentalis magis in malum proclives, inordinatis passionibus indulgeant, et pestiferos habitus contrahentes baptismum vel respuant, vel ad exitum differre malint, ut liberius in vitiorum coeno volutentur. Congruit 4° infantes baptizari, ut ipsi a teneris unguiculis ediscant, quid per sponsores Deo promiserint in hoc sacramento: ut vix rationis usum assecuti, ad fidelem divinorum mandatorum custodiam vehementer incitentur, atque ut a pueritia enutriti in iis, quae sunt christianae vitae, firmius in eadem perseverent secundum illud Prov.: *Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea* (1). — Hisce rationibus commota Ecclesia catholica, consuetudinem infantes mox post baptismum baptizandi, et approbavit et adoptavit: eandem quoque consuetudinem in Ecclesia graeca sicut semper viguit, ita etiamnum vigere, ostendit *Renaudotius* loc. cit. Aberravit autem hac in re *Tertullianus*, qui validum quidem, et in casu necessitatis licitum habuit paedobaptismum, at magis expedire censuit, si parvulorum baptisma differatur, donec per aetatem rationis compotes sint. Duplicem autem (2) pro sua sententia profert causam et rationem; unam ex parte sponsorum, qui exponunt se periculo, ne infantes factas eorum nomine promissiones irritas faciant; alteram ex parte puerorum, qui baptismum maiori reverentia et utilitate suscipient, dum gratias, quas consequuntur, et obligationes, quas contrahunt, plene cognoscunt. — Sed istae rationes nullatenus illis praeponderare valent, quas pro utilitate paedobaptismi attulimus. Sponsores enim nulli se periculo exponunt, si baptizati absque eorum culpa degenerant: contra vero, si cum parentibus, aut saltem in defectu parentum suam in instruendis et educandis pueris diligentiam adhibeant, praeclarum charitatis officium exercent. De pueris autem dubitandum est, an ad talem animi statum in tenera aetate perduci valeant, in quo maiori reverentia et utilitate baptismum suscipiant; imo timendum potius est, ne animi levitate abrepti per culpas actuales sacramentum, quod suscipiunt, inhonorent, et gratiis divinis obicem ponant.

2. Infantes baptizati, dum ad annos discretionis pervenerint, tenentur promissiones per os sponsorum factas adimplere, atque mandata Dei et Ecclesiae observare. Sicuti enim Christus (3) Apostolis praecepit, ut omnes baptizent eosque doceant omnia servare, quae mandavit; ita etiam omnibus hominibus iniunxit, ut baptismum recipiant, et omnia quae mandavit, observent. Ideo Paulus ait: *Quicunque baptizati estis, Christum induistis* (4); et ad eius mandata observanda et exempla imitanda obligati estis. Praeterea, qui baptizantur, cooptantur in Ecclesiam seu in societatem a Christo institutam: iam vero, quicunque aliquam societatem ingreditur, hoc ipso iure naturali tenetur leges servare eiusdem societatis, cuius membrum est. Quod vel ipsius civilis societatis exemplum ostendit. In quavis enim societate quivis nascatur, ex eo instanti obstrictus fit iure naturali ad peculiares illius societatis leges servandas; pari igitur ratione infantes baptizati, dum ad an-

(1) Prov. 22, 6. (2) In lib. de bapt.

(3) Matth. 28, 19. (4) Gal. 3, 27.

nos discretionis pervenerint, ad servanda Ecclesiae praecepta obligantur. Denique ipsa sana ratio dictat, quemlibet gravissime obligari, ut ad finem suum, nempe ad moralitatem et felicitatem tendat, et conditiones adimpleat, sine quibus nec a gravissimo sibi impendente malo, nempe ab aeterna damnatione liberari, nec maximum bonum, cuiusmodi est vita aeterna, assequi potest. Ast iuxta doctrinam Revelationis conditiones istae pro quovis homine sunt, ut imprimis baptismum recipiat, et ut post baptismum, si ad annos discretionis pervenerit, praecepta Dei et Ecclesiae exacte observet. Ergo sicut quilibet ad baptismum recipiendum, ita quilibet baptizatus rationis suae compos ad observanda praecepta Dei et Ecclesiae obligatur. Merito igitur *Concilium Tridentinum*, Sess. VII, de baptismo can. 7 statuit: *Si quis dixerit, baptizatos per baptismum ipsum solius tantum fidei debitores fieri, non autem universae legis Christi servandae; anathema sit.* Et can. 8: *Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praeceptis, quae vel scripta, vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint; anathema sit.*

Nota 1. Nonnulli clamitant, iniustitiam committi, dum pueris inconsultis et insciis graves obligationes imponuntur; atque ideo putant, tamdiu baptismum differendum esse, donec qui petit, agnoscat obligationes baptismo adnexas. Ast absona sunt, quae ab istis obiiciuntur. Neutiquam enim ille contra iustitiae leges agere censendus est, qui captivum, etiam non petentem atque inscium, a gravissima servitute liberat. Atqui nulla gravior aut magis perniciosa servitus excogitari potest, quam illa, in qua parvuli ante baptismum detinentur diaboli subiecti. Accedit, quod obligationes, quas baptizati contrahunt, sint onus leve et iugum suave, quod omnes homines lege divina positiva et naturali subire tenentur. Ad id autem, ad quod homo iam iure divino et naturali obligatur, nullus aperte ex illius parte exigendus aut expectandus est consensus, cum nemo praesumi queat, nolle se esse, quod esse eum oportet; aut velle se privari summis bonis, et esse sibi inimicum.

Nota 2. Absonum est, quod cum *Erasmo Roterodamensi* Protestantes contendunt, parvulos baptizatos, cum ad annos discretionis pervenerint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt, ita ut, ubi se nolle responderint, suo arbitrio relinquendi sint. Admittendam nullatenus talem praxin esse, variae rationes ostendunt. Nam *a*) absonum esset, pueros, cum adolescunt, interrogare, an velint ad moralitatem et felicitatem tendere; an velint Deum amare et Deo servire; an velint praecepta decalogi observare etc., et si renuant, eos suo arbitrio relinquere: dicendum potius pueris est, se ad haec iure naturali et divino obligari, neque ipsis liberum esse, an tales obligationes in se suscipere velint, nec ne. Ast eodem modo iure naturali et divino omnes homines obligantur per baptismum veram Christi Ecclesiam ingredi, et praecepta Christi et Ecclesiae observare: monendi ergo sunt pueri de obligatione, quam contraxerunt; absonum autem et impium esset eos interrogare, an velint in se obligationem suscipere, quae ab ipsorum arbitrio nullatenus dependet. *b*) Si Ecclesia arbitrio alicuius committeret, an ratum habere velit nec ne, quod in baptismo per patrinos

pollicitus est, ipsa aut dubitare deberet, an veram doctrinam tradat, illam nempe, quam Christus revelavit, quam omnes homines observare tenentur, et per quam salutem suam consequuntur; aut iudicare deberet, quemlibet illam religionem amplecti et in ea salvari posse, quae subiectivae suae opinioni arriserit: in priori casu contra se testimonium ferret, ac semetipsam destrueret; in altero casu gravissimo indifferentismi errore contaminaretur (1). *c*) Ut puer factae sibi in re tanti momenti interrogationi non caeco, sed rationali modo respondeat, examen, ut convenit, instruere deberet, an vera sit religio et Ecclesia orthodoxa, in qua baptismum suscepit. Tale autem examen, ut convenit, puer instituere non valet. Illud enim examen puerili aetati accommodatum esse nequit, quod talem cognitionum exigit apparatum, cui vix pauci vel inter ipsos doctos homines pares sunt. Siquidem, iuxta ipsa Protestantium principia, ad eiusmodi examen rite instituendum requiritur apparatus scientiarum naturalium, linguarum, exegeseos, hermeneuticae, criticae, historiae etc.: requiritur profunda ac diuturna meditatio, comparatio etc., quibus profecto puer, seu etiam adolescens decem, quindecim, vel viginti annorum impar omnino est. In hypothesi propterea, quam impugnamus, semper suspendere puer et adolescens actum fidei deberet usque ad annum trigesimum aut quadragesimum: quodsi nec ea aetate posset se determinare, continget saepius, debere illum prius ex hac vita migrare, quam actum fidei elicere. *d*) Interrogatio ad examen praedictum provocans, non solum vana et inutilis, sed et pueris maxime perniciosa est. Parvuli enim per sacramentum baptismi supernaturalem fidei habitum accipiunt, qui in ea mentis dispositione consistit, ut facile, quando eis fidei veritates proponuntur, in actum fidei erumpant. Unde si nihil obstat, vix ac ipsis ab Ecclesia articuli fidei exponuntur cum motivo suo formali, auctoritate scilicet Dei revelantis, statim acquiescunt et fidei actum eliciunt, ad id gratia divina praeventi et adiuti. Haec autem supernaturalis mentis dispositio, quae fundamentum omnis nostrae honestatis et vitae sanctimoniae est, per examen cum dubio positivo institutum, quo assensum omnem revelationi divinae praestandum suspendimus, evertitur ac destruitur. *e*) Natura puerorum haec est, ut, sicut alta ratiocinia et ardua examina instituere non valent, ita libenter auctoritati credunt, et auctoritate reguntur. Nihil ergo eorum indoli magis congruit, quam regula fidei proxima nempe infallibilis Ecclesiae proponentis auctoritas, quae sola locum intrinsecorum motivorum, quorum vim pueri perpendere non valent, supplere potest. Nec caeco modo pueri credere dicendi sunt, dum auctoritati Dei revelantis et Ecclesiae infallibiliter proponentis firmum assensum praestant. Caeco modo potius pueri Protestantium credere dicendi sunt, qui in revelatae religionis negotio nec debitum examen instituere valent, nec magisterium infallibile agnoscunt, cui tuto acquiescant. *f*) Denique Protestantium sententia Ecclesiae traditioni et praxi contraria est. Nunquam enim Ecclesia pueros, cum ad annos discretionis pervenerunt, interrogavit, an ratum habere velint, quod in baptismo per patrinos promiserunt; sed solum eos ad observanda baptismi vota strenue exhortata est. Cui traditioni inhaerens *Conci-*

(1) V. Th. gen. § 294.

lium Tridentinum (1) definit: *Si quis dixerit, huiusmodi parvulos baptizatos, cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt, et, ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim poena ad christianam vitam cogendos, nisi ut ab eucharistiae aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant; anathema sit* (2).

III. *Variae quaestiones de subiecto baptismi solvuntur.*

§ 549. 1 Quaestio movetur, an baptizari possit infans nondum natus et adhuc materno utero inclusus? Respondent omnes, infantem ita materno utero inclusum ac membranis involutum, ut omnino lateat, nec possit ullo pacto aqua perfundi, baptizari non posse. Rationem reddit *S. Thomas*(3) dicens: « De necessitate baptismi est, quod corpus baptizandi aliquo modo aqua abluatur, cum baptismus sit quaedam ablutio. Corpus autem infantis, antequam nascatur ex utero, non potest aliquo modo ablui aqua, nisi forte dicatur, quod ablutio baptismalis, qua corpus matris lavatur, ad filium in ventre existentem perveniat. Sed hoc esse non potest, tum quia anima pueri, ad cuius sanctificationem ordinatur baptismus, distincta est ab anima matris; tum quia corpus pueri animati iam est formatum, et per consequens a corpore matris distinctum: et ideo baptismus, quo mater baptizatur, non redundat in prolem in utero matris existentem. » Non omnes autem consentiunt, dum quaeritur an, reserato materni uteri ostio, quod puerperii initio contingit, valide baptizetur infans, cuius corpusculum, etsi nulla sui parte in lucem prodierit, aqua nihilominus per siphunculum tingi potest? — Sunt, qui cum Card. *Lauraea, Herminier, Nat. Alexandro, Gotti, Berti, Billuart* etc. negant, baptisma in hoccasu validum esse, suamque assertionem gemino argumento confirmant. Primum ex ipsa natura baptismi derivant, qui est sacramentum regenerationis et secundae nativitatis spiritualis, cui necesse est, ut prima nativitas praecedat, dicente Christo: *Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei*; et: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua* etc. (4). Ergo cum nullus possit renasci, antequam natus sit, infans in hoc casu valide baptizari nequit. Alterum argumentum petunt ex auctoritate *S. Augustini*, qui de pecc. mer. et remis. (5) scribit: « Sacramentum baptismi profecto sacramentum regenerationis est. Quocirca sicut homo, qui non vixerit, mori non potest, et qui mortuus non fuerit, resurgere non potest: ita qui natus non fuerit, renasci non potest. » Et (6) ad Dardanum ait: « Non video, quomodo aedificentur homines in domum Dei ad habendum in se inhabitantem Deum, nisi cum fuerint renati, quod non possunt esse, antequam nati. » Etiam *S. Isidorus Hisp.* (7) dicit: « Qui natus adhuc secundum Adam non est, secundum Christum non potest renasci. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non praecessit. » — Alii tamen cum *Greg. de Valentia, Suarezio, Franc. Henno* et aliis baptismum in hoc casu validum censent; tum quia infantes in utero matrum sanctificationis ca-

(1) Sess. 7, de bapt. can. 14.
(2) Cf. Perrone de baptismo cap. 4, prop. 2, n. 104-132. (3) 3 p., q. 68, art. 11.
(4) Io. 3, v. 3 et 5. (5) Lib. 2, cap. 27.
(6) Epist. 187, al. 57, c. 9.
(7) L. 1 sentent. c. 22.

paces sunt, ut constat de Ieremia, ac praecipue de S. Ioanne Baptista; tum quia renascentia, quae nobis necessaria est, non nativitati nostrae carnali, quam potius statui peccati, in quo concipimur, opponitur, cum quemlibet renasci oporteat, non quia ex carne natus est, sed quia in peccato conceptus est. Ad momenta adversariorum respondent, quantum ad rem attinet, infantem illum natum dici posse, qui ex abditioribus materni alvi penetralibus ad uteri ostium decidit, atque obstetricis aut medicorum manibus saltem per instrumenta pertractari potest: unicum vero *S. Augustini* scopum fuisse, improbare baptismum collatum matri pro puero, quem in utero gestabat. — Cum autem theologi hac in re dissentiant, pro praxi dicendum est, nunquam in tali casu baptismum omittendum, sed semper meliori, quo fieri potest modo saltem sub conditione administrandum esse, quoniam quando dignitas sacramenti cum salute hominis colliditur, illa huic cedere debet, cum sacramenta sint in hominum utilitatem instituta. Ideo *Benedictus XIV* de Syn. Dioec. (1), allatis diversis theologorum opinionibus, concludit, tutius esse, ultimum controversiae iudicium a Sede Apostolica expectare; interim vero, «ad Parochos pertinere, obstetrices instruere, ut cum casus evenerit, in quo infantem nulla adhuc sui parte editum mox decessurum prudenter timeant, illum baptizent sub conditione, sub qua pariter erit iterum baptizandus, si periculum evadat et foras prodeat.» — Quod si matre in mortis periculo constituta infans aliquam suam partem ex utero emisit *Rituale romanum* statuit, in ea parte baptismum esse conferendum, quae ex utero emersit, additque baptismum non esse ullo pacto repetendum, si salutari aqua infantis caput tinctum fuerit; secus vero faciendum decernit, cum non caput, sed quaevis alia pars corporis aqua perfunditur: tunc quippe parvulum, si vivus evaserit, iterum sub conditione baptizandum praecipit. Consonat doctrina *S. Thomae,* qui l. c. (2) dicit: «Exspectanda est totalis egressio pueri ex utero ad baptismum, nisi mors immineat. Si tamen primo caput egrediatur, in quo fundantur omnes sensus, debet baptizari periculo imminente, et non est postea rebaptizandus, si eum perfecte nasci contigerit. Et videtur idem faciendum, quaecunque alia pars egrediatur, periculo imminente. Quia tamen in nulla exteriorum partium integritas vitae ita consistit, sicut in capite, videtur quibusdam, quod propter dubium, quacunque alia parte corporis abluta, puer post perfectam nativitatem sit baptizandus sub hac forma: *Si non es baptizatus, ego te baptizo.*»

2. Quaeritur, quid agendum, si partus monstruosus abluendus offeratur? — Id forte si contingat, maxima cautio necessaria est, ne baptismus aut invalide administretur, aut temere omittatur. Quocirca sedulo investigandum est, an monstrum vel nullam, vel dubiam, vel certam formam hominis ostendat. Re autem perspecta, sequentes regulae tum in Actis Ecclesiae Mediolanensis (3), tum in Rituali romano sectandae proponuntur. — Si tanta sit foetus deformitas, ut in eo nullum indicium naturae humanae reperiatur, hic non poterit baptizari, cum in data hypothesi censeatur ad hominum speciem non pertinere. — Si autem foetus indicia quaedam praeseferat humanae formae, sed

(1) L. 7, cap. 5, etc. (2) Ad 4.

(3) P. 4, instr. de administr. bapt.

adeo incerta, ut de ipsius natura prudenter sit ambigendum, baptismo tum privari non debet, ne rationalis anima, quae in eo fortassis extare potest, damnetur. Verum ut simul dignitati sacramenti consulatur, abluendus erit huiusmodi foetus sub conditione, dicendo: *Si homo es, ego te baptizo.* — Si foetus utcunque monstruosus certos habeat humanae speciei characteres, absolute baptizabitur. Attendendum tamen, utrum membris contra naturae ordinem geminatis, ac potissimum duplice capite vel pectore ita constet, ut plures in ipso adesse videantur personae. Quo in casu pluralitas personarum in monstro vel dubia apparet, vel certa. Si dubia haec ponatur, tum unum caput, vel pectus absolute ac simpliciter baptizandum erit, alterum vero cum forma conditionali: *Si non es baptizatus.* Quod si certa sit haec pluralitas, per distinctas ablutiones tum separatim singulis personis conferendus erit baptismus, dummodo mortis periculum non urgeat. Secus enim, si moram temporis non patiatur instans necessitas, plurali numero adhibito et unica ablutione, simul omnes per hanc formam tingantur absolutam: *Ego vos baptizo*, etc. — Fructus immaturi seu embryones in lucem editi, si manifesto vita destituti non fuerint, baptizari debent, et quidem absolute, aut cum conditione adiuncta: *si vivis*, vel, *si homo es*, prout de vita eorum aut forma humana certo constat, vel ambigitur.

3. Quaeritur ulterius, utrum furiosi et amentes baptizandi sint? quam quaestionem solvit *S. Thomas* ibid.(1) quatuor horum infelicium hominum genera distinguens. — Quidam enim sunt a nativitate tales, nulla habentes lucida intervalla, in quibus proinde nullus est rationis usus; et tales baptizandos esse docet, sicut pueri baptizantur. — Alii vero sunt amentes, qui ex sana mente, quam habuerunt prius, in amentiam inciderunt, et tales sunt iudicandi secundum voluntatem, quam habuerunt, dum sanae mentis existerent. Et ideo s tunc apparuit in eis voluntas suscipiendi baptismum, debet eis exhiberi in furia et amentia constitutis, etiamsi tunc actu contradicant; alioquin si nulla voluntas suscipiendi baptismum in eis apparuit, dum sanae mentis essent, non sunt baptizandi. — Qui in amentia habent lucida intervalla, in quibus recta ratione uti possunt, si tunc baptizari voluerint, baptizari possunt et debent, etiamsi in amentiam relabantur, si tamen periculum mortis timeatur; alioquin melius est, ut expectetur tempus, in quo sint sanae mentis, ut devotius suscipiant sacramentum. — Quidam demum sunt, qui etsi non omnino sanae mentis existant, ratione tamen adeo utuntur, ut possint de sua salute cogitare et intelligere sacramenti virtutem. « Et de talibus, ait Angelicus, idem est iudicium, sicut de his, qui sanae mentis existunt, qui baptizantur volentes, non autem inviti. »

4. Si quaeritur, an infantes a Iudaeis vel aliis infidelibus progenitos ac in horum potestate constitutos, invitis parentibus baptizare liceat? Theologi varias distinctiones ineuntes sequentia principia statuunt. Dicunt 1°, Filii haereticorum et apostatarum licite possunt, invitis parentibus, baptizari; quia cum sint Ecclesiae subditi, ipsa eos cogere potest, ut parvulos suos ad baptismum praesentent, ac ideo eis subtrahi possunt, ut baptizentur, et rebus fidei, cum adoleverint, instruantur. Dicunt 2°, Filii mancipiorum infidelium non baptiza-

(1) Art. 12.

torum possunt ac debent, invitis parentibus, baptizari, quia mancipia propter servitutem omni iure in filios suos privantur, cum et ipsimet cum tota familia divendi queant; unde possunt a parentibus eripi, baptizari et in fide erudiri; atque ad id saltem ex charitate tenentur eorum Domini. Dicunt 3°, Infantes infidelium, etiam non mancipiorum, licet et oportet baptizare, si illi sunt in evidenti mortis periculo constituti, quia tunc nec auferuntur parentibus, nec baptismus profanationi exponitur, et aliunde urget praeceptum charitatis: debent tamen ita caute baptizari, ut perturbatio vitetur. Dicunt 4°, Si alteruter parens, sive pater sive mater in baptismum consentiat, potest infans, altero renitente, baptizari: ita definitum est in *Concilio Toletano IV* (1), quia praeferenda est voluntas iusta unius parentis in favorem prolis voluntati iniustae alterius in praeiudicium prolis. Dicunt 5°, Filii infidelium non baptizatorum sive principibus infidelibus, sive etiam principibus Christianis subiecti sint, exceptis casibus, seu conditionibus iam explicatis, non possunt licite, invitis parentibus, baptizari. Nam illud licite fieri non potest, quo violatur aut ius naturale, quod parentes habent in filios, aut reverentia sacramento debita: atqui alterutrum contingeret, si filii infidelium, invitis parentibus, baptizarentur: vel enim illi his subtraherentur, vel his relinquerentur: *si primum*, parentibus fieret iniuria; *si secundum*, baptismus manifesto periculo profanationis, et baptizatus periculo apostasiae exponeretur; cum constet, eum in infidelitate educandum. Ideo *Concilium Toletanum IV* (2) dicit: ***De Iudaeis autem hoc praecepit S. Synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre: cuius enim vult Deus miseretur, et quem vult, indurat.*** Non enim tales inviti salvandi sunt, sed volentes, ut integra sit forma *iustitiae*. Quod idem decreverunt *S. Gregorius M.* (3) et *Nicolaus I*(4). *S. Thomas*, 3 p., q. 68, art. 10, ita disserit: « Pueri, infidelium filii, aut habent usum rationis, aut non habent. Si autem habent, iam quantum ad ea, quae sunt iuris divini vel naturalis, incipiunt suae potestatis esse, et ideo propria voluntate, invitis parentibus, possunt baptismum suscipere, sicut et matrimonium contrahere. Et ideo tales licite moneri possunt, et induci ad suscipiendum baptismum. Si vero nondum habent usum liberi arbitrii, secundum ius naturale sunt sub cura parentum, quamdiu ipsi sibi providere non possunt. — Et ideo contra iustitiam naturalem esset, si tales pueri, invitis parentibus, baptizarentur, sicuti etiam, si aliquis habens usum rationis baptizaretur invitus. » Sententiam hanc Angelicus praecipue ex Ecclesiae praxi probat; nam (5) inquit: « Maximam habet auctoritatem Ecclesiae consuetudo, quae semper est in omnibus aemulanda, quia ipsa doctrina catholicorum Doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet; unde magis standum est auctoritati Ecclesiae, quam auctoritati vel Augustini, vel Hieronymi, vel cuiuscunque Doctoris. Hoc autem Ecclesiae usus nunquam habuit, quod Iudaeorum (aut Gentilium) filii, invitis parentibus, baptizarentur, quamvis fuerint retroactis temporibus multi catholici Principes potentissimi, ut Constantinus, Theodosius, quibus familiares fuerunt Episcopi sanctissimi, ut Silvester Constantino et Ambro-

(1) Cap. 63. (2) Can. 55.
(3) Lib. 1, Epist. 47, al. 45.
(4) Resp. ad Bulg. cap. 41.
(5) 2 2, q. 10, art. 12.

sius Theodosio, qui nullo modo praetermisissent ab eis impetrare, si hoc esset consonum rationi. Et ideo periculosum videtur, hanc assertionem de novo inducere, ut praeter consuetudinem in Ecclesia hactenus observatam Iudaeorum filii invitis parentibus baptizentur. » Hanc doctrinam *S. Thomae* approbat *Benedictus XIV* in epist. de baptismo Iudaeorum (1), eique plerique Theologi subscribunt. *Scotistae* tantum cum nonnullis aliis refragantur, putantes, filios infidelium invitis parentibus baptizandos esse, tum quia Christus ait: *Compelle intrare* (2): tum quia ius naturale cedere debet iuri divino, quo baptismus omnibus praecipitur: tum quia si Princeps potest infantes abstrahere a parentibus, ne ipsis inferant mortem corporis, a fortiori potest eos abstrahere, ne ipsis mortem inferant animae per denegationem baptismi. Sed rationes istae inanes sunt; Christus enim (3) iussit homines ad fidem compelli pondere rationum, praedicationis constantis, et virtute persuasionis, non autem vi armorum: dein utriusque iuris Deus est auctor, qui neutrum vult observari cum praeiudicio alterius, eiusque voluntas, dum de iure positivo agitur, non tam per humana ratiocinia, quam potius per magisterium Ecclesiae cognoscenda est: denique quoad obligationem et potestatem Principis disparitas est, quod parentes infideles mortem pueris inferendo peccarent in ius civile et rempublicam ipsam, cuius pax et tranquillitas turbaretur per destructionem membrorum ipsius; officium autem principis est reipublicae tranquillitati et civium conservationi consulere, non vero ipsius est salutem aeternam suorum civium non baptizatorum procurare, cum potestas saecularis non se extendat ad supernaturalia. Cf. *Tournely* (4), *Berti* (5), *Sardagna* (6).

5. Mortui baptizari non possunt, neque vivi pro mortuis. Sacramenta enim sunt pro statu viae seu huius vitae divinitus instituta, ita ut ideo omnes, qui extra hunc versantur, illis percipiendis amplius idonei haud sint. Vivi autem possunt quidem mortuis, qui in gratia Dei decesserunt, per suffragia succurrere; sed loco ipsorum regenerari et membra Ecclesiae effici non possunt. Ideo *Conc. Cartaginense III* (7) definit: *Cavendum est, ne mortuos baptizari posse fratrum infirmitas credat.* Ideo etiam tanquam errores et haeretica reprobata est sententia *Cerinthianorum, Marcionitarum*, et *Cataphrygum*, qui aut vivos pro mortuis, aut ipsos mortuos baptizabant. Neque ipsis suffragantur verba Pauli ad Corinth.: *Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? ut quid et baptizantur pro illis* (8)? Cuius textus maxime obscuri tres expositiones recenseri merentur. Prima est eorum qui asserunt, ex consuetudine aliquorum, qui viventes baptizabantur pro mortuis, demonstrare Apostolum futuram corporum resurrectionem argumento, ut inquiunt, *ad hominem*, non consuetudinem illam approbando, sed ex illa adstruendo fidem resurrectionis. Hanc interpretationem, quam defendunt *Aug. Calmet.* et *Bernard. a Picon.*, confirmant verba *Tertulliani* c. Marcion. (9) scribentis, Paulum non fuisse baptismi pro mortuis auctorem aut confirmatorem,

(1) Inserta tom. 2 Bullar. n. 28.
(2) Luc. 14, 23. (3) Ibid.
(4) De bapt. q. 8, art. 3.
(5) Lib. 31, cap. 17.

(6) T. 6, art. 2, Contr. 8, n. 353, etc.
(7) Can. 5. (8) I Cor. 15, 29.
(9) L. 5, c. 10.

sed ea scripsisse, « ut tanto magis sisteret carnis resurrectionem, quanto illi, qui vane pro mortuis baptizarentur, fide resurrectionis hoc facerent: » nam, ait *S. Thomas* in epist. cit. (1): « isti in aliquo commendari possunt, quod fidem resurrectionis videbantur habere: sed in aliquo possunt reprehendi in hoc scilicet, quod unum credebant posse pro alio baptizari. » — Altera interpretatio est eorum, qui censent, loqui Paulum de iis, qui decumbentes in lecto, et morti proximi baptismum suscipiunt, et re ipsa declarant, se baptizari *pro mortuis*, id est, ut baptismus prosit sibi vita functis, et pro eo statu, ad quem accelerant: quod pariter ad probandam resurrectionem invictum est argumentum, quia dum sacramentum impenditur corporibus, consecrantur immortalitati, ideoque suscipientes baptismum ex hac vita migraturi sperant, se fore resurrecturos. De hac interpretatione legendi sunt *Estius*, et *Ger. Vossius*. — Expositio tertia est eorum, qui interpretantur τὸ *pro mortuis*, pro corporibus morti obnoxiis, ita ut verborum Apostoli sensus sit: si futura non est carnis resurrectio, cur in spe et fide resurrectionis baptizantur corpora ita addicta morti, ut nunquam sint immortalitate donanda? Hanc interpretationem amplectitur *S. Chrysostomus* (2) scribens: « Hoc ergo (nempe verbum Symboli: *Credo carnis resurrectionem*) in memoriam revocans Paulus dicebat: Si non est resurrectio, cur baptizaris pro mortuis, id est, corporibus? Propter hoc enim baptizaris, mortui corporis credens resurrectionem, id est, quod non maneat mortuum. » Eandem interpretationem sequuntur *Isidorus Pelus.*, *Theophylactus*, *Oecumenius* et alii, eamque maxime commendat *Laur. Berti*, et probat ex eo, quia Paulus saepius corpus mortuum appellat, quia morti subiectum est, ut ex. gr. Rom. VIII, 10: *Si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter iustificationem.* Quaecunque autem ex his tribus expositionibus adoptetur, nulla favet errori eorum, qui vivos pro mortuis, vel ipsos mortuos baptizabant.

(1) Lect. 4 in I Cor. 15.
(2) Hom. 40 in I Cor. 15, 29.

ARTICULUS VII.

De caeremoniis baptismi solemnis.

§ 550. De ritu essentiali, quo baptismus administrandus est, iam actum fuit articulo secundo, in quo de materia et forma baptismi sermo institutus, et etiam dictum est, extra casum necessitatis validum quidem, sed illicitum esse baptismum aqua dumtaxat naturali, non autem benedicta collatum. Ecclesia vero pro solemni baptismatis administratione etiam alias caeremonias praescripsit, quibus res eximiae in sacramentis latentes velut ob oculos ponantur, et animus spectantium ad sublimium mysteriorum cogitationem erectus ad fidem, spem, charitatem divinorumque venerationem, quae praecipua solidae pietatis argumenta sunt, interius concitetur. Nemini ergo dubitare licet, caeremonias istas et maximi aestimandas, et accurate observandas esse. Nam *Concilium Tridentinum* (3) dicit: *Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in solemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcunque ecclesiasticum pastorem mutari posse; anathema sit.* Operae igitur pretium est, ut aliqua de cae-

(3) Sess. 7, can. 13.

remoniis baptismum praecedentibus, aut concomitantibus, aut consequentibus dicantur, ne aut ab ignorantibus vilipendantur, aut a malignis vellicentur.

1. In solemni baptismo vetustissimus est Ecclesiae mos adhibendi *patrinos*, qui etiam *sponsores, susceptores, fideiussores, offerentes*, vel *fidei doctores* a Ss. Patribus vocantur. Mentionem de illis agunt *S. Dionysius* de eccles. Hier. (1), *Tertullianus* de corona mil. (2) *S. Chrysostomus* (3) *S. Augustinus* (4) et alii. *S. Thomas* (5) ostendit congrua ratione, in baptismo, qui spiritualis regeneratio est, debere esse aliquem, qui fungatur vice nutricis et paedagogi, et suscipiat baptizatum de sacro fonte quasi in suam instructionem et tutelam. Monet autem (6), patrinum non esse de necessitate sacramenti, sicut etiam « in generatione carnali non requiritur ex necessitate nisi pater et mater. Sed ad facilem partum et educationem pueri convenientem requiritur obstetrix et nutrix et paedagogus, quorum vicem implet in baptismo ille, qui puerum de sacro fonte levat » (7). Officia autem patrinorum sunt, baptizandum ministro praesentare, pro baptizando respondere si ipse nequeat, symbolum recitare et satanae abrenuntiare, illum tenere, dum baptizatur, illum de manu baptizantis suscipere, et illum debite in rebus fidei et morum instruere, si parentes id negligant; de qua obligatione loquitur *S. Thomas* ibid. (8): addit tamen: « Sed ubi (baptizati) nutriuntur inter catholicos Christianos, satis possunt ab hac cura excusari praesumendo, quod a suis parentibus diligenter instruantur. Si tamen quocumque modo sentirent contrarium, tenerentur secundum suum modum saluti spiritualium filiorum curam impendere: » denique patrini testimonium ferre debent, si opus fuerit, de collatione baptismi. Hac de causa ad patrinorum officium admitti nequeunt infideles non baptizati (9), haeretici (10), schismatici, apostatae, excommunicati, interdicti, infames, amentes et omnes, qui ob rationis defectum huius oneris non sunt capaces et nondum confirmati: quae omnia constant ex Rituali romano. Pariter, « ad hoc munus admitti non debent monachi, vel sanctimoniales vel alii cuiusvis ordinis regularis a saeculo segregati, » ut ait idem Rituale rom. Denique parentes extra necessitatem esse nequeunt suorum liberorum susceptores; aliter cognationem spiritualem invicem contraherent, ob quam ab usu coniugii prohiberentur. Audiatur hac de re *S. Thomas*, qui (11) sic inquit: « Sicuti est alia generatio spiritualis a carnali, ita etiam alius esse debet pater spiritualis a patre carnali, nisi necessitas contrarium exigat. » Ne autem numerus patrinorum contra usum et praxin Ecclesiae multiplicetur, *Concilium Tridentinum* (12) sapientissime ordinavit, *ut unus tantum, sive vir, sive mulier, iuxta sacrorum canonum instituta vel ad summum unus, et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos, et baptizatum ipsum, et illius patrem et matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur.*

2. Infans baptizandus deferendus est ad Ecclesiam, in qua est fons baptismalis, quia, necessitate excepta, in privatis locis nemo baptizari debet,

(1) Cap. 2 et 7 (2) Cap. 3.
(3) Hom. 12 in 1 Cor. 1, 4.
(4) Ep. 98 ad Bonif. (5) 3 p., q. 67, a. 7.
(6) Ibid. ad 2.
(7) Cf. Catech. rom. p. 2, cap. 2, n. 26.
(8) Art. 8.
(9) Cap. *In Bapt.* 102, de Consecr. dist. 4
(10) Ibid. cap. *Vos ante*, 105.
(11) 3 p., q. 67, art. 8, ad 2.
(12) Sess. 24, de reform. cap. 2

nisi forte sint Regum aut magnorum principum filii, qui tamen in cappellis seu oratoriis, et cum aqua de more benedicta baptizandi sunt. Non autem statim baptizandus domum Dei ingredi potest, sed primo ad fores Ecclesiae sistere debet; per quod omnibus significatur, baptizandum esse sub potestate diaboli adeoque indignum, ut Ecclesiam ingrediatur, donec immundus spiritus foris exeat. Hac eadem statione ad Ecclesiae ianuam etiam manifestatur, suae miseriae cognitionem primum esse verae resipiscentiae gressum, et humilitatem totius esse vitae christianae fundamentum; ulterius autem requiri, ut quis e statu miseriae, quem agnoscit, emergere velit. Idcirco baptizandus ante fores Ecclesiae interrogatur, quid petat? neque enim caeremoniae baptismi prius suscipiuntur, quam baptizandus per se, vel per patrinos protestetur, se fidem Christi et baptismum suscipere velle.

3. Facta per patrinos protestatione, minister exsufflat in faciem infantis, expellens daemonem his verbis: *Exi ab eo immunde Spiritus, et da locum Spiritui sancto Paraclito.* Insufflationibus significatur non solum expulsio daemonis contempti, sed etiam illapsus Spiritus sancti, cuius virtute potestas tenebrarum frangitur. Adhibentur etiam exorcismi cum precibus ad expellendum daemonem, eiusque vires frangendas, ne impediat baptismi susceptionem et eius effectum. — Antiquissimum esse hunc ritum, patet ex *Tertulliano* de praescript.(1), ex *Dionysio* de eccl. Hier. (2), ex *S. Cypriano* (3), ex *S. Cyrillo Hier.* (4) ex *S. Ambrosio* (5), ex Auctore lib. 1 de sacram. (6) et ex *S. Augustino*, qui de pecc. merit. et remiss. (7) ait: « Quid in parvulo exorcismus meus agit, si in familia diaboli non tenetur?» Et de symbolo (8) scribit: « Ideo parvuli exsufflantur et exorcizantur, ut pellatur ab eis diaboli potestas inimica, quae decepit hominem, ut possideret homines. » Insuper de nupt. et concup. (9) hunc ritum « antiquissimam traditionem » appellat, ex qua etiam peccatum originale in parvulis probat. *Caelestinus I* in Ep. ad Episc. Galliae(10) scribit: «Illud etiam, quod circa baptizandos in universo mundo S. Ecclesia uniformiter agit: non otioso contemplemur intuitu, cum sive parvuli, sive iuvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitae adeunt, quam exorcismis et exsufflationibus Clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, ut tunc vere appareat, quomodo princeps mundi huius mittatur foras, et quomodo prius alligetur fortis, et deinceps vasa eius diripiantur in possessionem translata victoris, qui captivam ducit captivitatem et dat dona hominibus. » — Consideratis his testimoniis mirum videri debet, quomodo non solum inter Protestantes, sed etiam inter theologos catholicos recentiores nonnulli extiterint, qui exorcismos in baptismate infantium abrogandos esse censuerint. Sic cl. *Dobmayr* Systema theol. cathol. (11) cum de materia et forma baptismi disseruisset, dicit: « Huic ritui, in quo ratio sapientiam et bonitatem Christi laudat, Ecclesia pro potestate sibi tradita plures addidit caeremonias, quae et fine suo et antiquitate venerationem merentur; sunt tamen viri docti et probi, qui reformationem optent. Exorcismus in specie, saeculo III in-

(1) Cap. 4. (2) Cap. 2. (3) Epist. 2 et 7.
(4) Praefat. ad Catech. 1.
(5) L. de initiand. c. 1. (6) Cap. 5.

(7) L. 1, cap. 34 (8) L. 1, c. 1.
(9) L. 2, c. 29. (10) Cap. 10
(11) Tom. 7, de bapt. § 256 in fine.

troductus, non quidem sapit superstitionem, quod daemon obsideat infantem et vi verborum possit expelli; ast argumento tum historico, tum morali removendus esse videtur, eo quod miseria peccati originalis aliis aptioribus verbis exprimi valeat.» Fallitur perdoctus caeteroquin Auctor, dum exorcismorum usum saeculo III introductum dicit: scriptores enim huius saeculi loquuntur quidem de hoc ritu in Ecclesia consueto, sed nullus dicit, eum tunc demum temporis introductum esse. Solidius profecto de eodem ritu loquitur cl. *Wiest*, qui in sua Demonstr. Dogm. cathol. (1) inquit: « Exorcismus, qui est ritus, quo effectus baptismi indicatur, et addita oratione Deus imploratur, ut frangat et comprimat potestatem diaboli in hominem, quid absurdi continet? — Verum omnino est, quod omnes homines, ut docet Apostolus (2), nascantur filii irae, adeoque potestate diaboli obnoxii, quid ergo prohibet exorcismum facere, tum ad manifestandam Ecclesiae potestatem virtutemque baptismi, tum ut palam fiat, orationis fervore et assiduitate daemonem eiusque potestatem comprimi? » Audiendus est etiam *Chrysost. Trombelli*, qui Tract. de sacram. (3) usum exorcismos in baptismo adhibendi praecipue ex constanti traditione, quam magna eruditione demonstraverat, contra adversarios vindicat dicens: « An enim consensissent Ecclesiae omnes in adhibendo eo ritu, quem inutilem esse putassent? minime vero. An consensissent in adhibendo ritu eo, quem improbum censuissent? cave, id putes. Porro si utilem probamque eam, quam diximus, consuetudinem esse putaverunt Ecclesiae omnes, utilem probamque esse fatearis, necesse est. — Quod si a ratione, non ab auctoritate tantummodo suffragium petis, praesto adest ratio. Nimirum eo ritu testatum facimus, peccato originali pollutas esse animas nostras, ideoque a daemone occupatas possessasque, a qua possessione illum eiicere incipimus, dum puerum ipsum exorcizamus » (4).

4. Extra Ecclesiam porro Sacerdos baptizando manus imponit, eius frontem, oculos, pectus, humeros et aures crucis nota obsignat, sal ori apponit, ac demum imposita stola in Ecclesiam introducit. *Impositio manuum* significat benedictionem Ecclesiae, quae Deum rogat, ut ex baptizando dignum regni sui membrum efficere velit. *Signum crucis* variis corporis partibus applicatur, ut commonstretur, salutares baptismi effectus morti Christi in cruce toleratae adscribendos esse, memoriam propterea immensae huius charitatis filii Dei menti et cordi fidelium alte infixam esse debere, non licere Christianis de cruce Christi erubescere, imo totam Christianorum vitam in cruce et perpetua sui abnegatione sitam esse. *Salis appositione* significatur, baptizandum fidei doctrina et sapientiae discretione esse imbuendum, ut a peccatorum putredine liberetur, saporem bonorum operum percipiat, et divinae sapientiae pabulo reficiatur et delectetur, quatenus baptizandus sit semper spiritu fervens, spe gaudens, et omnis sermo eius sit sale conditus. *S. Isidorus Hisp.* (5) ait: « Sal in mysterio Catechumenis datur a Patribus ideo est institutus, ut eius gustu condimentum sapientiae percipiant, neque desipiant a sapore Christi, nec sint fatui et retro respi-

(1) Tom. 6, § 189. (2) Ephes. 2, 3.
(3) Tom. 2, de bapt. p. 7.

(4) Cf. Al. Adalb. Waibl. Dogmat. relig. Iesu Chr. Tract. 18, append. n. 10, pag. 192, etc.
(5) Lib. 2 de div officiis, cap. 20.

ciant ut uxor Loth. » Et *Rabanus Maurus* (1) scribit: « Datur sal benedictum in os pueri, ut per sal typicum sapientiae sale conditus hic foetore careat iniquitatis, nec a vermibus peccatorum amplius putrefiat, sed illaesus potius ad maiorem gratiam percipiendam conservetur. » — *Impositio stolae* significat, baptizandum sub protectione Ecclesiae recipi, dignumque censeri, qui coetui fidelium aggregetur: quapropter illico in Ecclesiam introducitur; ut divinorum mysteriorum particeps reddatur.

5. Intra Ecclesiam baptizatus per se, vel per patrinos recitat *symbolum apostolicum* et *orationem dominicam*. Oportet enim Christianum omnia credere, quae Christus revelavit; haec autem in symbolo apostolico quasi in nucleo continentur. Ut autem non solum fidem concipiat firmam, sed eidem vitam quoque conformem reddat, gratia indiget divina, quam per orationem et praecipue per orationis formulam a divino Redemptore ipso traditam impetrare debet. — Facta oratione, *aures* et *nares* baptizandi *saliva* Sacerdotis *liniuntur* sub his verbis: *Ephpheta, hoc est, adaperire:* ut quemadmodum caecus evangelicus luto a terra et saliva confecto lumen recuperavit, sic intelligamus, eam sacrae ablutionis vim esse, ut menti ad divina perspicienda lumen afferat. Hinc S. *Ambrosius* (2) repetita evangelica historia, ubi dicitur: *Ephpheta, quod est adaperire*, inquit: « Ideo tibi Sacerdos aures tetigit, ut aperirentur aures tuae ad sermonem, nares, ut bonum odorem percipias pietatis aeternae, ut cum Apostolo dicas: *Christi bonus odor sumus*, et sit in te fidei devotionisque plena fragrantia. » Et *Hugo Victorin.* (3) scribit: « Deinde tanguntur aures et nares cum saliva, quae quoniam a capite descendit, supernam signat sapientiam: cuius tactu et aures cordis aperiuntur ad intelligendum verbum Dei, et nares cordis, ut sentiant fragrantiam unguentorum Christi, et dicat cor eam sentiens: *In odorem unguentorum tuorum currimus.* »

6. His peractis defertur aut deducitur baptizandus ad fontem baptismalem, et Sacerdos ter ipsum interrogat: *Abrenuntias Satanae et omnibus operibus eius, et omnibus pompis eius?* cui ille, vel patrinus eius nomine respondet ad singulas interrogationes: *abrenuntio.* Pollicetur ergo baptizandus, se diabolum et mundum deserere, seque omni tempore utrumque tanquam hostem aversaturum esse; frustra enim iugo se subiiceret christianae legis, qui mundi et diaboli non excuteret servitutem. De hac abrenuntiatione frequenter loquuntur Ss. Patres, illamque Christianis in mentem revocant, ut istos a periculis et pompis mundi retrahant, contra insidias diaboli praemuniant, et ad vitam sancte agendam impellant, ut *Tertullianus* (4), *Clemens Alex.* (5), *S. Cyrillus Hier.* (6), *S. Chrysostomus* (7); *S. Ambrosius* lib. de iis, qui myster. init. (8) dicit: « Ingressus es regenerationis sacramentum, repete quid interrogatus sis, recognosce quid responderis. Renuntiasti diabolo et angelis eius, mundo et luxuriae eius ac voluptatibus, tenetur vox tua non in tumulo mortuorum, sed in libro viventium. » Et *S. Augustinus* (9) ait: « Diabolo vos renuntiare professi estis: in qua professione non hominibus, sed Deo

(1) Lib. 1, de instit. Cleric. cap. 27.
(2) Lib. 1, de sacram. c. 1.
(3) Lib. 1, de sacram. fid. cap. 18.
(4) De spectaculis, c. 1.
(5) Lib. 1, Paedag., c. 6.
(6) Catech. 1, mystag.
(7) Hom. 21 ad populum Antioch.
(8) Cap. 2. (9) Lib. 4 de symb. c. 1.

et Angelis eius conscribentibus dixistis: *Renuntio*. Renuntiate non solum vocibus, sed etiam moribus, non tantum sono linguae, sed etiam actu vitae. — Scitote, vos cum callido, antiquo et veternoso inimico suscepisse certamen: non in vobis post renuntiationem inveniat opera sua, ne iure vos attrahat in servitutem suam. Fidelis in nomine, aliud demonstras in opere, non tenens promissionis tuae fidem. Quid tibi cum pompis diaboli, quibus renuntiasti? Noli te fallere: odit enim tales Deus, nec inter suos deputat professores, quos cernit vitae suae desertores. »

7. Facta renuntiatione baptizandus *ungitur oleo sacro*, dicto *Catechumenorum*, in pectore et scapulis quasi athleta: in pectore ad recte credendum et sancte cogitandum, in scapulis ad Christi iugum fortiter portandum, et bona opera exercenda. Antiquissimam esse hanc consuetudinem ante baptismum corpus baptizandi oleo ungendi patet ex Constitutionibus apostolicis; nam l. 7, cap. 23 praescribitur: « Unges eum prius oleo sancto, deinde baptizabis aqua, » et cap. 43 dicitur: « Hoc oleum ab Episcopo benedicitur in remissionem peccatorum et praeparationem baptismi. Sic enim invocat Deum, ut sanctificet oleum in nomine D. N. I. Christi, et tribuat ei gratiam spiritalem, et vim efficientem, et remissionem peccatorum et praeparationem confessionis baptismi, ut is, qui ungitur, remissa omni impietate, dignus baptismo secundum Unigeniti praeceptum efficiatur. » De eadem unctione agunt *Dionysius* de Eccl. hier. (1), *Tertullianus* c. Marcion. (2), *S. Cyrillus Hier.* (3), *S. Basilius* (4), qui huiusmodi caeremoniam ab apostolica traditione deducit, *S. Chrysostomus* (5), *S. Hieronymus* (6), et *S. Ambrosius* (7), dicens: « Venimus ad fontem, ingressus es. — Occurrit tibi Levita, occurrit Presbyter: unctus es quasi athleta Christi, quasi luctamen saeculi huius luctaturus: professus es luctaminis tui certamina: qui luctabitur, habet quod speret: ubi certamen, ibi coronam. »

8. Post unctionem Sacerdos *stolam violaceam commutat in albam;* color enim violaceus, qui in Ecclesia commune est poenitentiae ac tristitiae signum, statum indicat peccati, in quo homo natus est; color vero albus, signum innocentiae et laetitiae, significat iustitiae et gratiae statum, in quem per baptismum transfertur. Baptizatus interrogatur deinde a Sacerdote: *Credis in Deum* etc., cui ille respondet: *Credo;* ut solemniter fidem profiteatur, quae est salutis exordium et sperandarum substantia rerum. Petit postea Sacerdos a baptizando, num baptizari velit; qui per se, vel per patrinum expressam suscipiendi baptismatis voluntatem aperire debet, quia sicut homo voluntarie serpenti obediendo damnatus est, ita Deus neminem vult suae adscribi militiae nisi volentem, ut divinam legem sponte servans vitam consequatur aeternam. Tunc demum baptismus confertur, in cuius administratione iuxta hodiernam disciplinam aqua super caput baptizandi in forma crucis effunditur, ut ostendatur, saluberrimos baptismi effectus illi sacrificio adscribendos esse, quod Christus in ara crucis obtulit.

9. Baptismo absoluto, Sacerdos *verticem baptizati chrismate inungit*, ut intelligat baptizatus se Christia-

(1) Cap. 2. (2) L. 1, c. 14.
(3) Catech. 2. (4) Lib. de Spir. S. c. 27.
(5) Hom. 6 in cap. 2, Epist. ad Coloss.
(6) In cap. 2 Ierem.
(7) Lib. 1 de sacram. c. 2.

num esse, Christo (a chrismate seu unctione sic dicto) coniunctum. Hac etiam unctione significatur iugis Christi suavitas, qua victricis gratiae delectatione omnis praeceptorum difficultas mollitur; cui enim Christus, aeterna sapientia dulcescit, mundi gloria vel carnis voluptatibus non seducitur; cui Christus, summa veritas lucescit, spiritu mendacii et erroris non decipitur; quem virtus Dei Christus confortat, nullis adversitatibus fatigatur. Recte ergo caput Christiani ungitur, cui coelestis suavitas instillatur, cui nomen Christi Iesu lucet praedicatum, quem pascit recogitatum, quem lenit et ungit invocatum. Praecipuo vero per unctionem praefatam significatur, baptizatum ad *genus electum*, ad *regale sacerdotium*, ad *gentem sanctam* et *populum acquisitionis* pertinere (1). — Ideo *S. Ambrosius* (2) scribit: « Post haec ascendisti ad sacerdotem: considera, quid secutum sit: nonne illud, quod ait David: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron* (3). Hoc est unguentum, de quo Salomon ait: *Unguentum exinanitum est nomen tuum; propterea adolescentulae dilexerunt te et attraxerunt te* etc. (4). Omnes in regnum Dei et sacerdotium ungimur gratia spiritali. » Et alibi (5) addit: « Credentes in Patrem et Filium et Spiritum sanctum recipimur et demergimur et resurgimus, hoc est, resuscitamur. Accipis autem mysterium, hoc est, unguentum supra caput: quare supra caput? quia *sensus sapientiae in capite eius* (6), Salomon ait. » Et *S. Prosper* (7) inquit: « Christi nomen a chrismate, id est, ab unctione: quia ideo omnis Christianus sanctificatur, ut intelligat, se non solum sacerdotalis, sed et regiae dignitatis esse consortem, atque etiam contra diabolum fieri luctatorem. »

10. Sequitur postea *candidae vestis amictum*, quo baptizatus induitur, ut et peccatorum omnium ablutio, et innocentiae restitutio, et immaculatae in posterum vitae ducendae obligatio, et futurae resurrectionis gloria baptizatis promissa significentur. Qua de re praeclare loquitur *S. Cyrillus Hier.* (8) dicens: « Exutis vestibus antiquis, et iis, quae sunt secundum spiritum albae, indutis, perpetuo iam in albis incedere oportet. Non hoc ideo dicimus, quasi alba te semper vestimenta habere sit necesse: sed quod his, quae vere alba, splendida et spiritualia sunt, vestiri te oporteat. » *S. Ambrosius* (9) ait: « Accepisti post haec vestimenta candida, ut esset indicium, quod exueris involucrum peccatorum, indueris innocentiae casta velamina, de quibus dixit Propheta: *Asperges me hyssopo et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor* » (10). *S. Gregorius M.* (11) dicit: « Et vestitur infans, dicente presbytero: Accipe vestem candidam et immaculatam, quam perferas sine macula ante tribunal D. N. I. Christi, ut habeas vitam aeternam. Amen. »

11. *Cereus accensus*, qui baptizato aut eius patrino traditur, symbolum est doctrinae christianae, quae ignorantiae et errorum tenebras repellit, intellectum illuminat, ad veritatis cognitionem perducit, et in viam salutis dirigit iuxta illud Prophetae: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis* (12). Per cereum

(1) I Petr. 2, 9.
(2) Lib. 1 de his, qui initiant. cap. 6.
(3) Ps. 132, 2 (4) Cant. 1, 2.
(5) Lib. 3 de sacram. cap. 1.
(6) Eccle 2, 14.
(7) In sent. S. August. sent. 342.
(8) Catech. 5 mystag. (9) L. c. cap. 7.
(10) Ps. 50, 9. (11) In lib. sacram. de bapt.
(12) Ps. 118, 105.

accensum monetur etiam Christianus, ut virginibus illis fatuis non sit similis, quae extincta lampade, id est, charitatis flamma, a ianua sponsi repulsae sunt; sed potius bonorum operum luce et calore virtutes in se foveat, et bono exemplo etiam in aliis promovere studeat, iuxta praeceptum Christi: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est* (1).

12. Ad extremum vero, *nomen baptizato imponitur*, quod ex sanctorum syllabo desumendum est, tum ut Sancti illius patrocinium impetretur, tum ut baptizatus ad eiusdem Sancti virtutes aemulandas excitetur. Et certe reprehendendi sunt, qui gentilium nomina pueris imponunt. *Gregorius XIII* ita in suo Rituali Parocho praecipit: « Et quoniam iis, qui baptizantur, tanquam Dei filiis in Christo regenerandis et in eius militia adscribendis nomen imponitur, curet, ne obscaena, fabulosa aut ridicula vel inanium Deorum, vel impiorum ethnicorum hominum nomina imponat; sed potius, quatenus fieri potest, Sanctorum quorum exemplis fideles ad pie vivendum excitentur et patrociniis protegantur. » Pius et doctus *Contensonius* in Theol. mentis et cordis (2) graviter iis succenset, qui nomen Sancti in baptismate sibi ab Ecclesia impositum repudiant, ut aliud assumant. « Addantur, inquit, si placet, baptismali nomini alia ad libitum vel devotionem: sed traditum ab Ecclesia matre nomen ne flocci faciamus: sit nobis carum pignus illud maternae Ecclesiae pietatis, illius potissimum intercessionibus confidamus, cuius nos clientelae Ecclesia commisit, quem nobis dedit amicum, tutorem et patrem, cui bona nostra commisit, et eius mandavit fidei »(3).

Usus doctrinae de baptismo.

§ 551. 1. Considerantes baptismi vim et dignitatem, gratias Deo, honorum omnium fonti, maximas agamus pro institutione sacri huius lavacri, quo a peccato haereditario mundamur, spiritualiter regeneramur, atque in filios et haeredes Dei adoptamur. Magnum Dei beneficium est, quod nos in hunc mundum nasci voluit; sed longe maius beneficium est, quod vix in lucem editi ex aqua et Spiritu sancto renati sumus, et in fidelium societatem, in veram nempe Ecclesiam recepti, in qua nobis recta ad aeternam beatitudinem via patet. Neque hanc gratiam ullo modo promeriti sumus, sed cum peccatores essemus, secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, et prae millibus eorum, qui in massa perditionis relicti fuerunt, electi, abluti, sanctificati et iustificati sumus. Vere igitur dignum et iustum, aequum et salutare est, excelsi huius beneficii nos semper memores esse, divinoque benefactori fervidas continuo gratias agere. Merito igitur *S. Zeno* Veron. ad Neophytos post baptismum (4) exclamat: « Salvete hodie nati, fratres in Christo, acceptaeque indulgentiae regale beneficium diligenter, fortiter ac fideliter custodite... Vetus enim homo vester feliciter condemnatus est, ut absolveretur, sacris gurgitis unda sepultus est, ut sepulcri nido vivificatus resurrectionis iura gustaret. O magna providentia Dei nostri!... Beatus est, semper qui meminit, quod renatus sit; beatior, qui non meminerit fuisse ante, quam renatus sit;

(1) Matth. 5, 16. (2) Lib. 11, p. 1, Diss. 3, cap. 1 in fine, Spec. 3.

(3) Cf. Catech. rom. p. 2, c. 2, n. 76.
(4) Serm. 4.

beatissimus, qui infantiam suam provectu temporis non mutaverit. »

2. *Cui multum datum est, multum quaeretur ab eo: et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo* (1), verba sunt Christi, quae clare ostendunt, eo perfectiorem ab homine sanctitatem requiri, quo maiores gratias percepit. Dubitare ergo non licet, ad maximam nos sanctitatem obligari, qui per baptismum e captivitate daemonis erepti, et in sinum matris Ecclesiae translati, a peccatis soluti et gratia sanctificante ornati sumus. Idcirco Paulus baptizatis acclamat: *Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus... Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Iesu Domino nostro. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius: sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma iustitiae Deo* (2). Memores simus, quod baptizati sumus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, atque hinc Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum verum Deum credere, eum colere, ab eo omnia ad huius et futurae vitae felicitatem pertinentia sperare, ac in sancto timore et amore illi soli servire studeamus. Ad quam vitae sanctitatem ut baptizatum permoveat, *S. Gregorius Naz.* (3) praeclare exponit, hominem in baptismo sicut Lazarum ex sepulcro evocari, sicut leprosos mundari, sicut aegros sanari, sicut caecos, surdos, mutos, visum, auditum et recte loquendi facultatem accipere etc., ac denique (4) concludit: « Si Christum totum admiseris, universas ipsius curationes, quibus singillatim unusquisque ad sanitatem revocatus est, in animam tuam congeres. Illud modo caveas, ne gratiae mensuram ignores, neve tibi somno dedito ac male securo zizania hostis superseminet. Illud modo provideas, ne paritate tua diaboli invidiam subiens, teipsum rursus per peccatum miserabilem reddas. Illud modo attendas, ne propter bonum opus effusiori laetitia gestiens atque immodice elatus corruas, dum in altum efferaris. Illud modo cures, ut purgationem summo studio excolere nunquam intermittas, ascensiones in corde tuo disponens, atque acceptam Dei beneficio et gratia veniam cura et diligentia tuearis, ut peccatorum quidem tuorum remissio a Deo proficiscatur, verum remissionis conservatio ex te quoque sit. »

3. Ut ad vitae sanctitatem impellamur, frequenter in memoriam revocare debemus, quid in baptismo spoponderimus, quibus rebus nuncium miserimus, cui militiae nomen dederimus, quibus praeceptis obedire polliciti simus. Cuique igitur nostrum Propheta regius acclamat: *Redde Altissimo vota tua* (5). Nam si fidem homini datam fallere est nefas, quanto magis eam, quam Deo ipsi ante aras publica testificatione hominibus atque Angelis spectantibus dederis? Sane infideli deterior est, qui christianae professioni, cui solemni sacramento caput devovit, vitae et morum testimonium negat. Merito igitur cuilibet baptizato inculcatur

(1) Luc. 12, 48 (2) Rom. 6. v. 4. 9. etc.
(3) Orat. 40. (4) Orat 40, n. 34.
(5) Ps. 49, 14.

monitum Spiritus sancti: *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis et stulta promissio; sed quodcunque voveris, redde: multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere* (1). Ex quibus verbis facile cognoscitur, quanti momenti sit, ut promissiones in baptismo factae non solum frequenter considerentur, sed etiam fideliter adimpleantur. Quamobrem laudabilis plane et omni acceptione dignus est piorum illorum Christianorum mos, qui singulis annis anniversario sui baptismatis die, aut etiam in festis Paschatis, Penteeostes, SS. Trinitatis etc. renovantur spiritu mentis suae, et ea corde recolunt et de integro repetunt, quae in baptismate receperunt. Ad implenda christiana officia non nova quidem se obligatione adstringunt, sed antiquae, qua obstricti sunt, reminiscuntur, eam novo fervore concipiunt, sinceram Deo vero serviendi voluntatem conceptam confirmant; et memoriam abundantiae divinae suavitatis in seipsos per baptismum abunde effusae eructantes, ita se voluntate comparant, ut si nondum essent per baptismi vota Deo ligati (unde et religio nomen accepit), si nondum fluxis saeculi pompis renuntiassent, Deo se totos devoverent, mille pro Dei amore mundis valedicerent. His moriger esto, christiane lector, et felici votorum baptismi necessitate te in meliora compelle, et cave, ne turpi sensualitate aut animi levitate abreptus eorum aliquid resumas, quae renuntians abiecisti.

4. Circa baptismum maxima profecto officia pastoribus animarum incumbunt. Ad hoc nempe maxime necessarium sacramentum conferendum promptissimi accurrere, praescriptas caeremonias exacte et cum sancta gravitate observare, omnemque praecipue diligentiam adhibere debent, ut debito modo materiam applicent, eamque cum forma coniungant, actualem intentionem quae semper optima est, in corde excitantes. Praeterea ad animarum curatores spectat, populo tum necessitatem baptismi, tum saluberrimos eiusdem effectus ostendere et obligationes explicare, quae tum ex gratiis in baptismo acceptis, tum ex promissionibus factis derivantur. « Nam, ait *Catechismus rom.* (2), si quis diligentius Apostolum (3) legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectam baptismi cognitionem a fidelibus magnopere requiri: adeo non solum frequenter, sed gravibus verbis et spiritu Dei plenis eius mysterii memoriam renovat, divinitatem commendat, atque in eo Redemptoris nostri mortem, sepulturam et resurrectionem nobis ante oculos tum ad contemplandum, tum ad imitandum constituit. Quare pastores nunquam se satis multam operam et studium in huius sacramenti tractatione collocasse arbitrentur. » Necesse pariter est, ut curatores animarum fidelibus sacras explicent caeremonias, quae in baptismo solemni adhibentur. Ecclesia enim divinitus inspirata sacras caeremonias adhibet, ut sancta sancte tractentur, ut mysteria religionis maiori honore habeantur, ut mens in Deum dirigatur, intellectus exerceatur, memoria divinarum rerum imaginibus impleatur, affectus inflammetur. Haec intendit Ecclesia: sed in filiis suis rituum significationem non intelligentibus nequaquam obtinet. « Nam, iterum dicit *Catechismus rom.* (4), quod Apostolus de dono linguarum admonuit,

(1) Eccle. 5, 3, etc. (2) P. 2, c. 2, n. 1.
(3) Rom. 6, 3, etc.; 1 Cor. 6, 11; ibid. 12, 13; Gal. 3, 27; Eph. 5, 27.

(4) Ibid. n. 60.

cum dicit (1) sine fructu esse, si, quae aliquis loquitur, a fidelibus non intelligantur; idem fere ad ritus et caeremonias transferri potest: imaginem enim et significationem earum rerum praeseferunt, quae in sacramento geruntur. Quod si illorum signorum vim et potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodum caeremoniarum utilitas futura esse videbitur. Danda est igitur pastoribus opera, ut eas fideles intelligant, certoque sibi persuadeant, si minus necessariae sint, plurimi tamen faciendaa magnoque in honore esse oportere. Id vero tum instituentium auctoritas, qui sine controversia Ss. Apostoli fuerunt; tum finis, cuius causa caeremonias adhiberi voluerunt, satis docet. Ita enim sacramentum maiori cum religione ac sanctitate administrari, ac veluti ante oculos poni praeclara illa, et eximia dona, quae in eo continentur, et in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi, perspicuum est. »

CAPUT II.

DE CONFIRMATIONE

§ 552. 1. Roborandis renatis fonte baptismatis, teneris illis quidem et delicatis, adhibetur Confirmationis sacramentum, per quod fortes reddantur ad Christi fidem intrepide propugnandam, et ad vitam sanctam, non obstantibus innumeris periculis et tentationibus, constanter agendam. Sicut enim genuit nos Deus verbo vitae in lavacro regenerationis, ita, teste Apostolo, *confirmat nos Deus* (2), per secundum N. L. sacramentum, quo ad testificandam fidem adversus infideles, ad vivendum ex fide adversus tentationes munimur, et sacri unguenti perfusione consecramur. Convenienter igitur post baptismum de confirmatione ordine doctrinae et consequutione materiae disserimus.

2. *Confirmatio* definiri solet sacramentum novae legis, quo baptizatis gratia sanctificans augetur, et additur robur Spiritus sancti tum ad firmiter credendum, tum ad fidem ipsam strenue profitendam. Convenit ergo confirmatio cum reliquis sacramentis vivorum, quia per eam gratia sanctificans augetur; distinguitur autem, quia per illam speciale Spiritus sancti robur confertur, ut baptizati tentationibus contra fidem irruentibus viriliter resistant, eandemque fidem, spretis minis et blanditiis saeculi, data occasione, libere profiteantur et strenue exerceant. — Insignitur autem hoc secundum N. L. sacramentum *nomine Confirmationis* a primario suo effectu, qui est spiritualis corroboratio ad fidem Christi strenue et intrepide profitendam. « Neque enim, ait *Catechismus rom.* (3), ut quidam non minus imperite, quam impie finxerunt, confirmationis vocabulum ab eo deducitur, quod olim infantes, qui baptizati eraat, cum iam adulti essent, ad Episcopum adducebantur, ut fidem christianam, quam in baptismo susceperant, confirmarent; ita ut confirmatio nihil a catechesi differre videatur: cuius consuetudinis nullum probatum testimonium afferri potest; sed ab eo nomen rei impositum est, quod huius sacramenti virtute Deus in nobis (4) id confirmat, quod baptismo operari coepit, nosque ad christianae soliditatis perfectionem adducit. »

3. Hoc sacramentum antiqui Patres multis variisque nominibus designare solent. A materia vocatur *impositio manuum* apud *S. Cyprianum* (5), *S.*

(1) I Cor. 14, 14.
(2) 2 Cor. 1, 21.
(3) P. 2, cap. 3, n. 21.
(4) Ps. 67, 27.
(5) Ep. 73 ad Iubai.

Hieron. (1), *S. Augustin.* (2): *Sacramentum chrismatis* et *unctionis* apud eundem *Augustin.*(3): *Unguenti mysterium* apud *Dionys.*(4): *Chrisma spiritualis unguenti* apud *Theodoret.*(5): *Chrisma sanctum et supercaeleste* in *Conc. Laodiceno* (6): *Chrisma salutis* apud S. Leonem (7). — Ratione signi crucis, quae supra frontem teritur, vel characteris in anima impressi nuncupatur *sigillum*, *signaculum spiritale*, *dominicum*, *regium* etc. a *Cornelio* R. P. (8), a *S. Cypriano* (9), a *S. Ambrosio* (10), a *S. Leone* (11), et a Graecis passim. Denique ratione effectuum dicitur *perfectio* a *Concilio Eliberitano* (12), *consummatio* a *S. Cyrillo Alex.* (13): *perfectrix unctio et consummatio* a *S. Dionysio* (14): *Sacramentum plenitudinis gratiae* a *S. Thoma*(15). Errant autem, qui asserunt, confirmationis nomen antiquis in usu non fuisse. Nam huius nominis vestigium occurrit apud *S. Irenaeum* c. haer.(16), quod quamvis usurparetur a Valentinianis, satis ostendit, in Ecclesia pariter viguisse, cum haeretici plura soleant ab Ecclesia, a qua discedunt, secum ferre. Occurrit idem nomen in Constitutionibus apost. l. 3, c. 17, ubi dicitur: « Chrisma confirmatio est confessionis; » nempe baptismi, de quo agitur cap. praec. Idem sacramentum *confirmatio* nominatur a *S. Ambrosio* lib. de Myster.(17), a *S. Eucherio* Lugdun. Homil. in Pentec., a *S. Isidoro* Hispal. de eccl. offic. (18), et a *S. Gregorio M.* in sacrament. de die Sabb. sancti.

4. Ut doctrina catholica de confirmatione plene intelligatur, 1° *veritas huius sacramenti a Christo instituti* evincenda, et 2° de eiusdem *materia et forma*, 3° *de eius ministro*, ac 4° de illius *effectibus*, *necessitate*, *subiecto* et *caeremoniis* agendum est.

ARTICULUS I.

De veritate sacramenti confirmationis.

§ 553. Inter veteres haereticos nullus confirmationem e sacramentorum numero expunxisse legitur. *Valentiniani* quidem, ut refert *S. Iren.* (19), sicut alia dogmata corruperunt, sic et confirmationem superstitiosis ritibus temeraverunt; veritatem tamen sacramenti agnoverunt. *Novatiani* quoque confirmationem, quam ipsorum auctor post baptismum non percepit, parvipenderunt quidem et neglexerunt, sed rationem sacramenti ei non denegarunt. De Novatianis nempe sic scribit *Theodoretus* (20): « Iis, quos baptizant, sanctissimum chrisma non praebent. Quapropter eos, qui ex hac haeresi corpori Ecclesiae coniunguntur, laudatissimi Patres inungi praeceperunt. » *Bellarminus* inter eos, qui reiecerunt sacramentum confirmationis(21), numerat *Waldenses* et *Wicleffitas*; ast Historici coaevi et proxime sequentes ipsos huius erroris non arguunt, et cl. *Bossuet* Hist. Variat. (22) ostendit, illos haereticos agnovisse septem sacramenta, ideoque et confirmationem. — Protestantes igitur omnium primi cohaerenter ad suum systema de iustificatione, cum sacramentis reliquis, praeter baptisma et eucharistiam, confirmationem etiam reiece-

(1) Dial. adv. Lucif.
(2) L. 6 de bapt. c. 12, n. 18.
(3) Lib. 2, c. Litt. Petil. c. 104.
(4) Eccles. Hier. c. 4. (5) In Cant. 1.
(6) Can. 7 et 48
(7) Serm. 4 de Nativit. Dom. c. 5.
(8) Epist ad Fabium Antioch.
(9) Ep. 73, ad Iubai. (10) L. de Myst. c. 7.
(11) Serm. 4 de Nativ. Dom. (12) Can. 38.
(13) In Ioel. 2, 23. (14) Eccles. Hier. c. 4.
(15) 3 p., q. 72, art. 1 ad 2.
(16) L. 1, cap. 21. (17) Cap. 7.
(18) L. 2, cap. 26.
(19) L. 1, c. haer. cap. 21, n. 3.
(20) L. 3, haeret. fabul. c. 5.
(21) De confirm. cap 1, n. 4. (22) L. 11.

runt. *Lutherus* lib. de captiv. babyl. negat, confirmationem esse sacramentum, illam dicens caeremoniam, « similem caeteris caeremoniis consecrandae aquae, aliarumque rerum. » *Melanchthon* in Loc. commun. dicit: « Confirmatio olim fuit exploratio doctrinae, in qua singuli recitabant summam doctrinae, et ostendebant, se dissentire ab ethnicis et haereticis... postea fiebat publica precatio, et Apostoli imponebant eis manus, et donabantur manifestis donis Spiritus sancti; sed nunc ritus confirmationis, quem retinent Episcopi, est prorsus otiosa caeremonia. » *Calvinus* (1) ait: « Posterior aetas fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei sacramento posuit; » et in Antid. *Conc. Trid.* (2) eandem vocat, « otiosam caeremoniam inter exitiales satanae praestigias numerandam. » Eodem modo alii Protestantes, ac imprimis *Io. Dallaeus, Franc. Buddeus, Samuel Basnagius* etc., confirmationem sacramentis adnumerare renuunt, eamque blasphemis vocibus lacerare non erubescunt. Adversus Protestantes igitur probandum est, confirmationem esse verum N. L. sacramentum a Christo institutum. Probatur autem hoc dogma catholicum ex duplici revelationis fonte, nempe ex *S. Scriptura* et ex *Traditione*.

I. *Argumentum biblicum.*

§ 554. Quamvis institutio sacramenti confirmationis a Christo peracta conceptis verbis in Evangeliis non legatur, eadem tamen *ex praeclaris divini Redemptoris promissionibus* recte colligitur, et *ex praxi Apostolorum* ac *eorundem doctrina* certo probatur.

1. Christus persaepe Apostolis Spiritum sanctum promisit, non solum ut veritates revelatas infallibiliter cognoscerent et docerent, sed etiam ut ad recte agendum, ad aerumnas patienter perferendas et ad fidem intrepide profitendam roborarentur. Ideo dixit: *Ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto* (3); et: *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Ierusalem et in omni Iudaea, et Samaria, et usque ad ultimum terrae* (4). Haec promissio Christi adimpleta est in die Pentecostes, ubi: *Apparuerunt illis dispertitae linguae tanquam ignis, seditque supra singulos eorum: et repleti sunt omnes Spiritu sancto* (5). Paraclitus autem Spiritus sanctus non solum eos docuit omnem veritatem, ut in proponenda doctrina Christi aberrare non possent; nec eis tantum donum linguarum, miraculorum etc. concessit, quod ad propagandam religionem necessarium erat; sed etiam gratias gratum facientes eis tam abunde impertivit, ut, qui antea variis contaminabantur defectibus et nihil adversi perferre volebant, vitam sanctam et immaculatam agerent, omnes persecutiones fortiter tolerarent, imo: *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati* (6). Vere igitur ad profitendam fidem roborati et virtute solemniter confirmati sunt. — Ast Iesus Christus eundem Spiritum sanctum, quem daturus erat Apostolis, etiam reliquis fidelibus disertis verbis promisit. Legitur enim Io. VII, 37 etc.: *In novissimo autem die magno festivitatis*, tabernaculorum scilicet, quo Iudaei ex certo loco aquas haurire solebant, seque ibidem

(1) Lib. 4, Instit. c. 24, § 5.
(2) Ad can. 1 de confirm.
(3) Luc. 24, 49.
(4) Act. 1, 8.
(5) Act. 2, 3, etc.
(6) Act. 5, 41.

(ut habetur in Talmud. lib. 2 tract. Succah), iuxta verba Is. (1), Spiritum sanctum haurire arbitrabantur, *stabat Iesus et clamabat dicens: Si quis sitit*, id est, dona Spiritus sancti ad veram iustitiam sectandam desiderat, *veniat ad me*, id est, fiat meus discipulus, *et bibat*, id est, dona Spiritus sancti largiter excipiat. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae;* quibus verbis Christus comparat animam donis Spiritus sancti et fide plenam fontis receptaculo, cuius amplitudo seu capacitas, sicuti *venter*, abundantius undique aquas effundit; ac ideo docet, talem animam aquis gratiarum vivis ita repleri, ut in iustitia confirmetur, et in sanctitate continuo crescat. Addit demum Evangelista v. 39: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum; nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus;* his autem verbis praenuntiabat Christus plenitudinem Spiritus sancti, quem accepturi erant non solum Apostoli, sed omnes, quicunque crederent in eum, postquam per resurrectionem et ascensionem in coelum glorificatus fuerit. — Haec autem magnifica promissio non potest intelligi de gratiis ordinariis ad omne opus supernaturaliter bonum necessariis, quoniam istae etiam ante Christi glorificationem concedebantur; neque illa intelligi potest de gratiis gratis datis, quae, teste Apostolo (2), non omnibus fidelibus impertiuntur: ergo intelligi debet de speciali gratia Spiritus sancti, qua sicut Apostoli, ita et reliqui credentes virtutem supervenientis Spiritus sancti accipiant, ut digni fiant pro nomine Iesu testes, seu, ut fidem intrepide profiteantur. Nulla quidem in adducta promissione mentio fit de signo externo, per quod gratia illa specialis credentibus conferatur; sed hanc collationem fieri per signum visibile a Christo institutum, recte colligitur ex eo, quia etiam Apostoli sub signo sensibus subiecto Spiritum sanctum acceperunt, quia gratia quoque prima, seu sanctificans per signum externum in baptismate confertur, et quia talis collatio tum indoli Ecclesiae, quae est societas visibilis et externa, tum genio hominum, qui ex corpore et anima constant, maxime est accommodata. Quamobrem valde nobis acceptum esse debet, si in aliis Scripturae locis, vel in Traditione, altero revelationis fonte, nobis signum illud externum manifestetur, per quod ex Christi institutione specialis Spiritus sancti gratia confertur (3).

2. Apostoli per signum externum iis, qui recta fide imbuti baptismum receperant, Spiritum sanctum conferebant. Act. VIII, 14 etc., legitur: *Cum audissent Apostoli, qui erant Ierosolymis, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Ioannem: qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super eos, et accipiebant Spiritum sanctum.* Ita etiam Paulus fideles, quos Ephesi invenerat, primum baptizavit, ac deinde eis manus imposuit, ut acciperent Spiritum sanctum. Legitur enim Act. XIX, 15: *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis et prophetabant.* In hoc ritu ab Apostolis suscepto omnia

(1) Cap. 12, 3. (2) I Cor. 12, 29, etc.

(3) Cf. Dobmayr t. 7, § 266; Schwetz, t. 3, § 62.

requisita ad sacramentum constituendum occurrunt. Adest enim signum sensibile scilicet *oratio* et *manus impositio*. Adest etiam *collatio gratiae*, quia per orationem et manus impositionem fideles accipiebant Spiritum sanctum. At nemo est in Ss. Litteris vel tantisper versatus, qui nesciat, per Spiritum sanctum, si ab hominibus accipi dicatur, intelligi gratiam sanctificantem, cuius productio et augmentum per quamdam appropriationem Spiritui sancto tribuitur. Dum ergo fideles, qui utpote baptizati gratia sanctificante iam ornati erant, Spiritum sanctum accepisse dicuntur, id intelligendum est de augmento gratiae sanctificantis, seu de speciali gratia illa, qua perficiebantur et in fide confirmabantur. Denique *a Christo Domino institutum esse* hunc ritum, ex facto et exemplo Apostolorum constat; solus enim auctor et dominus gratiae efficere potest, ut per signum externum gratia interna non solum significetur, sed et producatur. Ne itaque dicatur (quod Protestantes ipsi admittere nequeunt) Apostolos sibi potestatem arrogasse, quam a Christo non acceperant, adseverandum omnino est, ipsos ex institutione et praecepto Christi praefatum ritum suscepisse; quod ex ipsa solertia confirmatur, qua Petrum et Ioannem Samariam miserunt, ut baptizatis manus imponerent.

3. Paulus non obscure variis in locis in memoriam fidelium specialem illam gratiam revocat, quam in confirmatione receperunt et qua in fide roborati sunt. II Cor. I, 21 etc., scribit: *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus: qui et signavit nos et dedit pignus spiritus in cordibus nostris;* quae verba multi quidem de solis Apostolis dicta esse volunt, ita ut eorum sensus sit: Deus est, qui nos inter vos confirmat suos Apostolos et in Christi ministros; ipse est, qui nos unxit spiritu suo, qui et nos signavit per sua charismata, et qui dedit in cordibus nostris Spiritum sanctum, arrhabonem promissionum suarum. — Ast, quia v. 20 in genere de promissionibus a Christo factis loquitur, et summam eius in illis adimplendis fidelitatem laudat, recte etiam verba subsequentia de gratia Spiritus sancti non solis Apostolis, sed et reliquis fidelibus communicata intelliguntur, praesertim cum ipse Apostolus dicat: *Qui confirmat nos vobiscum*. Ita *S. Chrysostomus* verba Apostoli exponit (1) dicens: « Hoc ipsum, quod vos firmi atque immobiles statis, non a nobis, sed Dei beneficium est. *Qui enim confirmat vos*, inquit, *Deus est*. Non ergo nos sumus, qui vos fulcimus... Quid autem est: *Qui unxit et signavit?* — hoc est, qui Spiritum dedit, per quem utrumque horum effecit, nimirum simul et prophetas, et sacerdotes, et reges efficiens: siquidem haec hominum genera olim ungebantur. At nos non unam sed tres istas dignitates praestantiori conditione obtinemus. » Quod si citata Pauli verba de solis Apostolis intelligantur, in loco tamen parallelo ad omnes fideles extenduntur: idem enim Apostolus ad Ephes. scribit: *In quo* (Christo) *et vos - credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus haereditatis nostrae*(2). Sicuti autem fideles post baptismum per manus impositionem Spiritum sanctum accipere dicebantur, ita merito citata Pauli verba non tam de baptismo, quam potius de confirmatione intelliguntur. De eadem speciali Spiritus sancti

(1) Hom. 3 in Ep. 2 ad Cor. n. 4 et 5.

(2) Cap. 1, 13, etc.

gratia idem Apostolus sat manifeste loquitur, dum scribit : *Impossibile est enim, eos, qui semel illuminati sunt* (id est, baptizati), *gustaverunt etiam donum coeleste et* (per manuum impositionem) *participes facti sunt Spiritus sancti... et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam* (1): per quae verba, ut observat *S. Chrysostomus*, Apostolus non quidem negat, apostatas seu lapsos in gravia crimina, per poenitentiam Deo reconciliari posse; sed negat, eos renovari, seu in illum felicissimum statum reduci posse, quem per baptismum et confirmationem conseculi fuerant. Vere autem de his duobus sacramentis sermonem esse, patet ex eo, quia ibid. (2) Apostolus meminit *baptismatum doctrinae, impositionis quoque manuum:* quae verba exponens ipse *Rosenmüller* fatetur, hic recenseri ab Apostolo impositionem manuum, quae sit symbolum donorum Spiritus sancti, quae promissa et data sunt Christianis.

Nota. Praecipuae, quas Protestantes argumento biblico opponunt, difficultates sunt sequentes:

Obj. I. Spiritus sanctus, qui per manuum impositionem Apostolis dabatur, non erat interior gratia sanctificans, sed tantum exterior collatio donorum, scilicet linguarum, prophetiae, miraculorum etc., quae a theologis vocantur *gratiae gratis datae*. Ita luculenter exponit S. Petrus dicens: *Hoc est, quod dictum est per Prophetam Joël... Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri* etc. (3): profitetur ergo, tempus illud advenisse, quo sicut Apostoli in die Pentecostes, ita et alii fideles per impositionem manuum dona Spiritus sancti extraordinaria accepturi sint. Hic idem effectus clare explicatur his verbis: *Cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis et prophetabant* (4). Nec alium effectum impositio manuum in Samaritanis produxit, de quibus dicitur: *nondum enim* (Spiritus sanctus) *in quemquam illorum venerat:* illum igitur Spiritum acceperunt, quo antea caruerunt; carebant autem gratiis gratis datis, minime vero gratia sanctificante, quam adepti erant per baptisma. Manuum igitur impositio ordinata fuit ad gratias gratis datas conferendas. Verum iuxta Catholicos ad essentiam pertinet cuiusque sacramenti, ut gratia interior et sanctificans per illud conferatur: quapropter manuum impositio, quam Apostoli usurparunt, sacramentum proprie dictum non fuit.

Resp. In impositione manuum, quam Apostoli usurparunt, seu in confirmatione, duo sunt effectus distinguendi: unus principalis, ordinarius et permanens, scilicet gratia illa specialis, qua fideles ad profitendam fidem roborantur; alter accidentalis, extraordinarius et temporarius, qui in collatione gratiarum gratis datarum consistebat. Secundarius hic effectus conveniens erat pro statu et conditione nascentis Ecclesiae, quae per miracula dilatanda erat: idcirco aevo apostolico fidelibus per manuum impositionem praeter gratiam roborantem etiam gratiae gratis datae conferebantur. Quamvis autem secundarius iste effectus successu temporis cessaverit, quia necessaria amplius non fuerunt miracula, quae *S. Augustinus* (5) nominat, « signa tempori opportuna; » nullatenus tamen cessavit confirmatio ipsa, seu primarius eius effectus, quia fideles semper gratia interiori ad profitendam fidem

(1) Hebr. 6, 4, etc. (2) V. 2.
(3) Act. 2, 16, etc. (4) Act. 19, 5
(5) Tract. 6 in Ioan.

roborante indigent. Ideo *S. Augustinus* (1) ait: « Neque enim temporalibus et sensibilibus miraculis attestantibus per manus impositionem modo datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei et Ecclesiae primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc exspectat, ut ii, quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed invisibiliter et latenter intelligitur propter vinculum pacis eorum cordibus divina charitas inspirari. » — Errant igitur, qui dicunt, impositionem manuum *tantum* ad gratias gratis datas conferendas ordinatam fuisse. Nam non negant, qui haec opponunt, ab Apostolis per manuum impositionem Samaritanis data fuisse eadem divina dona, quae die Pentecostes consecuti sunt Apostoli. At certum est, Apostolos praeter gratias illas gratis datas etiam accepisse gratiam interiorem sanctificantem ad robur internum, ut constanter crederent, et fidem intrepide profiterentur, secundum Christi promissionem: *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos et eritis mihi testes in Ierusalem* etc. (2). Quam in rem de Apostolis, qui antea timidi ac fragiles fuerant, Spiritu sancto praeditis legitur: *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati* (3). Sicuti ergo Apostoli in die Pentecostes, ita etiam fideles per impositionem manuum praeter gratias gratis datas gratiam interiorem in fide roborantem acceperunt. — Accedit, super omnes baptizatos advocatum fuisse Spiritum sanctum per manuum impositionem, neque tamen omnes donis extraordinariis praeditos fuisse, Apostolo dicente: *Numquid omnes prophetae... numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur?* etc. (4). Non possunt ergo per *Spiritum sanctum*, quem omnes fideles acceperant, intelligi gratiae gratis datae, quae non omnibus communes erant. — Perperam ergo adversarii asserunt, impositionem manuum praecise ad gratias gratis datas conferendas ordinatam fuisse. Christus enim ipse (5) *signa* firmae fidei non impositioni manuum adscribit: propterea constat, *donis linguarum, prophetiae* etc. praeditos fuisse etiam catechumenos, antequam baptizarentur, quemadmodum indicatur Act. X. 46: *Audiebant illos loquentes linguis... Tunc respondit Petrus: numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos? et iussit eos baptizari.* Nec id nobis mirum videri debet, cum Paulus de gratiis gratis datis loquens dicat: *Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult* (6). Falso ergo dicitur, impositionem manuum tantum ad gratias gratis datas conferendas ordinatam fuisse; principaliter enim ad conferendam gratiam sacramentalem instituta fuit. Et si locis in obiec. cit. (7), secundarius seu accidentalis effectus commemoratur, primarius seu principalis ideo non negatur. Samaritani autem acceperant quidem in baptismo Spiritum sanctum seu gratiam sanctificantem, qua quis regeneratur et ab omnibus peccatis mundatur: at caruerunt adhuc Spiritu sancto, seu gratia sanctificante, qua quis roboratur, et quae ordinatur ad intrepidam et constantem fidei professionem: et

(1) De bapt. lib. 3, c. 16.
(2) Act. 1, 8. — Cf. Luc. 24, 49; Io. 14, 16, etc.
(3) Act. 5, 41. (4) I Cor. 7, 29, etc.
(5) Marc. 16, 17. (6) I Cor. 12, 11.
(7) Act. 2, 16. et Act. 19, 5.

principaliter ad istam gratiam iis conferendam Petrus et Ioannes missi sunt.

Obi. II. Apostoli illum Spiritum sanctum conferebant, quem Simon Magus emere volebat (1); sed ille totus situs erat in virtute miraculorum; ergo ad hanc conferendam impositio manuum ordinabatur. Hinc Petrus (2) cernens, quod cecidit Spiritus sanctus super omnes, super Cornelium scilicet ac familiares eius, antequam baptizarentur, ab imponendis eis manibus abstinuit post baptismum, quia supervacaneum credidit, per impositionem manuum id illis conferre, quod iam antea obtinuerant.

Resp. Ex dictis iam patet, impositionem manuum in primis fidelibus duplicem effectum produxisse, nempe principalem, qui in gratia interiori et roborante, et accidentalem, qui in collatione gratiarum gratis datarum consistebat. Profanus autem et impius Simon non attendit nisi ad exteriora signa Spiritus sancti, et ambitionis ac turpis lucri stimulis agitatus ea sibi pecuniis comparare cogitavit, nihil sollicitus de interiori gratia, quam Samaritani acceperant. Quomodo non erubescunt adversarii tam perditi hominis iudicium in suae sententiae patrocinium adferre? — Quod secundum attinet, non legitur quidem, Petrum Cornelio eiusque familiaribus manus imposuisse post baptismi collationem: ex hoc autem non sequitur, hanc manuum impositionem a Principe Apostolorum certo omissam fuisse; non enim omnia conscripta sunt, quae Petrus in domo Cornelii dixit et fecit. Act. II legitur, tria hominum millia baptismum recepisse, et non legitur, iisdem impositas fuisse manus: quis autem sanae mentis id factum fuisse dubitabit, cum paulo post Apostoli Petrum et Ioannem Samariam miserint, ut baptizatis a Philippo manus imponerent? — Exinde Protestantes cognoscere deberent, non omnia, quae ad fidem spectant, conscripta esse, sed etiam traditione opus esse ad integram Christi doctrinam cognoscendam. Caeterum fieri etiam potuit, ut S. Petrus impositionem manuum omiserit, quia hanc necessariam non iudicavit, probe cognoscens, Cornelium cum suis familiaribus per Spiritum sanctum extraordinario modo illapsum duplicem confirmationis effectum iam recepisse. Qua de re *S. Thomas* (3) ita loquitur: « Dicendum, quod audientes praedicationem Petri acceperunt effectum confirmationis miraculose; non tamen confirmationis sacramentum. Dictum est autem (art. 4), quod effectus confirmationis potest alicui conferri ante baptismum, non autem sacramentum confirmationis etc. »

Obi. III. Absonum est dicere, impositionem manuum ordinarium esse instrumentum ad conferendum Spiritum sanctum: nam manuum impositio non a solis Apostolis, sed etiam ab aliis ad varios effectus producendos applicata fuit. Sic Ananias, licet non fuerit Episcopus, attamen Saulo manus impusuit, ut visum reciperet et *impleretur Spiritu sancto* (4). Ipse Paulus aliud medium assignat, per quod Spiritus sanctus obtinetur; scribit enim Ephes. V, 18: ***Implemini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino.***

Resp. Negari non potest, manus impositionem admodum familiarem et communem caeremoniam ecclesiasticae disciplinae fuisse non tantum

(1) Act. 8, 19. (2) Act. 10, 44.

(3) P. 3, q. 72, art. 6 ad 3. (4) Act. 9, 17.

ante baptisma, sed in ipsa immersione et post illam, atque in confirmatione, ordinum collatione, extrema unctione, exorcismis, decursu poenitentiae, quae sola quatuor manuum impositiones diversas continebat; ita ut pene rarum esset Ecclesiae beneficium, quod impositione manuum non esset insigne: quamobrem *Suarez* (1) manuum impositionem divisit in curativam, confirmatoriam, consecrativam sive ordinativam, caeremonialem ad baptismum, reconciliativam, deprecativam. Quamvis autem iam ab Apostolis manuum impositio ad varios effectus adhiberetur, non idcirco excluditur finis peculiaris, de quo disserimus, quem sibi praestituebat intentio ministri et adiecta oratio, qua invocabatur Spiritus sanctus, uti adhuc in Ecclesia fit. — Ananias manus Saulo imposuit, ut visum reciperet, et ut hoc recepto, mediante baptismo, quem eidem statim contulit, *impleretur Spiritu sancto*, nempe gratia sanctificante. Illa enim manuum impositio, utpote facta ante baptisma, non potuit esse sacramentalis, ideoque unice directa ad visum restituendum, prout ostendit ipse contextus. — Si Paulus docet, etiam per psalmos, hymnos etc., gratias Spiritus sancti obtineri posse, nullatenus ideo negat gratias peculiares, quae per sacramenta obtinentur: ipsemet enim (2) Ephesiis manus imposuit, ut acciperent Spiritum sanctum. — Caeterum Eph. V, 18 mens Apostoli est, Ephesios hic hortari ad sanctam et spiritualem laetitiam, ad fugiendam vero omnem intemperantiam, quasi diceret: Nolite sicut Simoniani et infideles inebriari vino et carnalibus voluptatibus indulgere, sed repleamini Spiritu sancto, spirituali et sancta laetitia, ideoque cantate inter vos psalmos etc.

(1) 3 p., disl. 84, sect. 1. (2) Act. 19.
(3) Lib. 4, adv. haer. c. 38, n. 2.

II. *Argumentum ecclesiasticum.*

§ 555. Semper, ubique et ab omnibus creditum esse, confirmationem verum esse N. L. sacramentum, probatur ex *Ss. Patribus*, ex *Rom. Pontificibus*, ex *Conciliis*, atque ex *praxi et usu Ecclesiae* non interrupto.

1. *Ss. Patres* rationem sacramenti in confirmatione sat luculenter profitentur. *S. Irenaeus* (3) ait: « Quotiescunque imponebant Apostoli manus, accipiebant fideles Spiritum sanctum, qui est esca vitae, » id est, qui vitam spiritualem alit et roborat; quae verba ad signorum patrationem restringi neutiquam possunt. *Clemens Alex.* (4) loquens de Valentinianis et aliis haereticis, qui omnia necessitati tribuebant, inquit: « Quare nec amplius baptismus rationi consentaneus est, nec beatum signaculum: » ubi signaculum, sub quo nihil aliud, quam confirmationem intelligit, cum baptismo coniungit, adeoque illud sicut istum sacramentum esse profitetur. *Tertullianus* (5) scribit: « Exinde egressi de lavacro perungimur benedicta unctione.... Sic et in nobis carnaliter currit unctio, sed spiritualiter proficit: quomodo et ipsius baptismi carnalis est actus, quod in aqua mergimur, spiritualis effectus, quod delictis liberamur. » Et addit (6): « Dehinc manus imponitur, per benedictionem advocans et invitans Spiritum sanctum. » Idem de resurrect. carnis (7) dicit: « Caro abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima consecretur. Caro signatur, ut anima muniatur. Caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur. Caro corpore et san-

(4) Lib. 2, Strom. cap. 3.
(5) L. de bapt. c. 7. (6) Cap. 8 (7) Cap. 8

guine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur. » Igitur sicut ablutioni in baptismo, et sicut sumptioni corporis et sanguinis Christi in Eucharistia, ita unctioni et manus impositioni, quae utraque occurrit in confirmatione, spiritualem effectum seu collationem gratiae supernaturalis adscribit. Denique lib. de praescript. (1) observat, daemonem in idolorum mysteriis aemulari res sacramentorum nostrorum; ait enim: « Tingit et ipse quosdam utique credentes et fideles suos, expiationem de lavacro repromittit; et si adhuc memini, Mithra signat illic in frontibus milites suos, celebrat et panis oblationem. » Quis ergo negabit, Tertullianum confirmationem aeque ut sacramentum agnovisse sicut baptismum et eucharistiam? — *S. Cyprianus* (2) ad Iubai. cum dixisset, Petrum et Ioannem Samaritanis a Philippo baptizatis per manus impositionem Spiritum sanctum contulisse, subiungit: « Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, praepositis Ecclesiae offerantur, ut per nostram orationem et manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, et signaculo dominico consignentur. » Idem (3) ad Ianuar. scribit: « Ungi quoque necesse est eum, qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, id est unctione, esse unctus Dei et habere in se gratiam Christi possit. » Imo Ep. 72 ad Stephanum confirmationem disertis verbis sacramentum vocat, de haereticis ad sinum Ecclesiae redeuntibus scribens: « Parum est eis manum imponere ad accipiendum Spiritum sanctum, nisi accipiant et Ecclesiae baptismum. Tunc enim demum plene sanctificari et esse filii Dei possunt, si utroque sacramento nascantur. » *Firmilianus* in Epist. ad Cyprian. (4) inquit: « Quando omnis potestas a gratia in Ecclesia constituta est, ubi praesident maiores natu, qui et baptizandi et manum imponendi, et ordinandi possident potestatem; haeretico enim sicut ordinare non licet nec manum imponere, ita nec baptizare; » quibus verbis suum quidem errorem circa valorem baptismi ab haeretico collati manifestat, sed pro veritate sacramenti confirmationis luculentum testimonium praebet. *Auctor* libri de rebaptismate (5) inter caetera haec habet: « Per manus impositionem Episcopi datur unicuique credendi Spiritus sanctus, sicuti Apostoli circa Samaritanos post Philippi baptisma manus eis imponendo fecerunt, et hac ratione Spiritum sanctum in eos contulerunt. » *Theophilus Antioch.* (6) manifeste sacramentum confirmationis indigitat dicens: « Nos ideo Christiani vocamur, quod Dei oleo ungamur. » Huc pariter refertur, quod praescriptum Episcopo est in Constitutionibus apost. (7) ut « postea baptizatos ungat chrismate. » *Dionysius* (8) scribit: « Sic indutum baptizatum ad Pontificem ducunt, ille divino ac deifico prorsus unguento virum signans sacratissimae communionis participem facit. » Et inferius addit: « Illa perficiens unctio ita facit perfectum fragrantia suavissimi odoris insignem: quippe divinae generationis sacrosancta perfectio divino Spiritui quae fuerint perfecta coniungit. » *Origenes* (9) ita loquitur: « Sic ergo conversis a peccato purificatio quidem per illa omnia datur, quae superius diximus: donum autem gratiae Spiritus per olei imaginem de-

(1) Cap. 40.
(2) Epist. 73, n. 7.
(3) Epist. 70, n. 2.
(4) Inter. epist. Cypr. 75, n. 7.
(5) Ad calcem opp. S. Cypriani.
(6) Lib. 1, ad Autol. n. 12
(7) Lib. 3, c. 16
(8) Lib. de eccl. Hier. cap. 2.
(9) Hom. 8 in Levit.

signatur, ut non solum purgationem consequi possit is qui convertitur a peccato, sed et Spiritu sancto repleri. » *Eusebius Caes.* (1) narrat: « Episcopus adolescentem suae fidei concreditum... baptismi sacramento illuminavit. Postea vero, ubi sigillo Domini (confirmationis sacramento) tanquam perfecta tutaque anima eius custodia obsignasset, nonnulli de cura et observatione in eo instituendo suscepta remisit. » *S. Cyrillus Hier.* ex quinque Catechesibus mystagogicis primam et secundam de baptismo, tertiam de confirmatione, quartam et quintam de eucharistia exaravit, tribus illis sacramentis, quae eodem die percipiebantur a neophytis. Quod si autem iam inde apparet, Cyrillum confirmationem verum ac proprium sacramentum habuisse, quoniam illam in eodem numero cum baptismo et eucharistia collocat, idem insuper disertis enuntiat verbis; nam Catech. 21 mystag. 3, n. 1 etc., dicit: « Christi estis facti, posteaquam Spiritus sancti imaginem recepistis, et omnia in imagine facta sunt in vobis, quoniam Christi imagines estis. At ille quidem cum in flumine Iordane corpus, in quo divinitas habitabat, aquis tradidit asceenditque ex illis, Spiritus sanctus substantialiter super eum descendit. Et vobis postquam similiter ex aquis sacri lavacri ascendistis, datum est chrisma, quod imaginem gerit illius, quo unctus est Christus: hoc autem est Spiritus sanctus. » Et ibid. n. 3 inquit: « Caeterum vide, ne illud esse putes unguentum merum et simplex. Sicut enim panis eucharistiae post invocationem Spiritus sancti non amplius est panis communis, sed est corpus Christi: sic et sanctum hoc unguentum non amplius est unguentum nudum neque commune, postquam iam consecratum est, sed est chrisma Christi et Spiritus sancti praesentia, per cuius divinitatem energiam habet, cum per illud frons et alii sensus corporis inunguntur: ac dum unguento visibili inungitur corpus, sancto et vivifico Spiritu anima sanctificatur. » Et n. 4: « Quemadmodum Christus post baptismum, et Spiritus sancti in se adventum egressus debellavit adversarium: ita et vos post sacrum baptisma et mysticum unguentum induti totam Spiritus sancti armaturam adversus oppositam potestatem consistitis, eamque debellatis. » Et n. 7: « Chrisma hoc sanctum est spirituale corporis amuletum et animae salutare praesidium. » *S. Gregorius Nyss.* Orat. in diem luminum seu in baptismum Christi, cum dixisset, non contemnendam esse aquam, quae in baptismo adhibetur, neque spernendum panem, qui in eucharistia sumitur, subiungit: « Sic mysticum oleum, sic vinum, cum sint res exigui momenti ante benedictionem, post sanctificationem, quae a Spiritu sancto procedit, utrumque eorum excellenter operatur. » *S. Gregorius Naz.* (2) inquit: « Si per baptismum te ipsum praemunieris, ac pulcberrimo et firmissimo auxilio tibi in futurum caveris, animum scilicet et corpus unctione et Spiritu consignans, quemadmodum olim Israël nocturno illo cruore, qui primigenos tuebatur; quid tibi accidet? et quod tibi praesidium comparatum erit? Audi Salomonis Proverbia: *Si sederis, ait, intrepidus eris, si dormieris, suavem somnum carpes* (3). Audi etiam quid tibi laeti nuntiet David: *Non timebis*, inquit, *a timore nocturno, ab incursu et daemonio meridiano* » (4). *S. Chrysostomus* (5) in

(1) Lib. 3, Hist. eccl. c. 17.
(2) Orat. 40, n. 15. (3) C. 3, 24.
(4) Ps. 90, 5. (5) Hom. 18, n. 3.

Acta Apost. ita disserit: « Philippus unus ex septem diaconis erat, secundus a Stephano. Ideo et baptizans Spiritum sanctum non dabat: neque enim facultatem habebat, hoc enim donum solorum Apostolorum erat.— Nam virtutem quidem acceperant faciendi signa, non autem dandi Spiritum sanctum. Igitur hoc erat in Apostolis singulare: unde et praecipuos (Coryphaeos, i. e. Episcopos) et non alios videmus hoc facere. » Et exponens verba: *Oraverunt pro ipsis*, ait: « Vides, quod non simpliciter hoc fit, sed multa opus est virtute, ut detur Spiritus sanctus. Non enim idem est assequi remissionem peccatorum, et accipere virtutem illam. » *S. Pacianus* (1) inquit: « Lavacro peccata purgantur, chrismate Sanctus spiritus superfunditur, utraque vero ista manu et ore Antistitis impetramus, atque ita totus homo renascitur in Christo. » *S. Ambrosius* lib. 1, de Spir. S. (2) scribit: « Sicut in Christo morimur, ut renascamur, ita etiam Spiritu signamur, ut splendorem atque imaginem eius et gratiam tenere possimus, quod est utique spirituale signaculum. Nam etsi specie signemur in corpore, veritate tamen in corde signamur, ut Spiritus sanctus exprimat in nobis imaginis coelestis effigiem. » Lib. de init. (3) ait: « Accepisti (post baptismum) signaculum spiritale, Spiritum sapientiae et intellectus, Spiritum consilii atque virtutis, Spiritum cognitionis ac pietatis, Spiritum sancti timoris, et serva quod accepisti. Signavit te Deus Pater, confirmavit te Christus Dominus, et dedit pignus Spiritus in corde tuo, sicut Apostolica lectione didicisti. » Lib. 3 de sacram. c. 1 dicitur de baptizato: « Accipit autem mysterium, hoc est, unguentum super caput. » Et c. 2: « Sequitur spirituale signaculum, quod audistis hodie legi, quia post fontem superest, ut perfectio fiat, quando ad invocationem Spiritus sanctus infunditur. » *S. Hieronymus* Dial. adv. Lucif. (4) sic huius sectae quemdam loquentem inducit: « An nescis etiam Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponantur, et ita invocetur Spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? in Actibus Apostolorum. Etiamsi S. Scripturae auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar praecepti obtineret. » Ad haec autem quid S. Doctor? rem totam ultro concedit dicens: « Non quidem abnuo, hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos, qui longe a maioribus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, Episcopus ad invocationem Spiritus sancti manus impositurus excurrat. » *S. Augustinus* de baptismo (5) ait: « Quis nunc hoc expectat, ut ii, quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? — Sed invisibiliter et latenter intelligitur propter vinculum pacis eorum cordibus divina charitas inspirari, ut possint dicere: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. » Idem de Trin. (6) inquit: « Neque aliquis discipulorum eius dedit Spiritum sanctum. Orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus imponebant; non ipsi eum dabant. Quem morem in suis praepositis etiam nunc servat Ecclesia. » Et cont. litt. Petil. (7) haec habet: « Sacramentum chrismatis - in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse baptismus: sed potest esse et in hominibus pessimis. — Di-

(1) Serm. de bapt. n. 6. (2) Cap. 6.
(3) Cap. 7, n. 42. (4) Dial. n. 8.
(5) Lib. 3, c. 16, n. 21.
(6) L. 15, c. 26, n. 46. (7) L. 2, c. 104, n. 239.

sterne ergo visibile sacramentum, quod esse et in bonis et in malis potest, illis ad praemium, istis ad iudicium, ab invisibili unctione charitatis, quae propria bonorum est. » — *S. Cyrillus Alex.* in Ioël (1) scribit: « Data est nobis ceu in pluvia aqua vivens sacri baptismatis, et tanquam in frumento panis vivus, et tanquam in vino sanguis. Accessit item usus olei, qui per S. baptisma in Christo iustificatis ad consummationem conferret. » *Theodoretus* in Cantic. (2) dicit: « Qui initiantur (baptismate), post tyranni abnegationem et regis confessionem veluti signo ac nota regia spiritualis unguenti chrismate inuncti, sub ea visibili unguenti specie invisibilem sanctissimi Spiritus gratiam accipiunt. » *S. Isidorus Hisp.* (3) ait: « Sunt sacramenta baptismus et chrisma, corpus et sanguis Christi: quae ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius virtutem eorundem sacramentorum operatur. Chrisma graece, latine unctio nominatur. Nam sicut in baptismo peccatorum remissio datur, ita per unctionem sanctificatio Spiritus adhibetur. »

2. *Summi Pontif. Rom.* hic speciatim adduci merentur, qui de veritate sacramenti confirmationis praeclara testimonia tulerunt. *Urbanus I* (4) statuit: « Omnes fideles per manuum impositionem Episcoporum Spiritum sanctum post baptismum accipere debent, ut pleni Christiani inveniantur. Quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam et constantiam dilatatur. » (5). *Melchiades* interrogatus, utrum maius sacramentum sit baptismus, an confirmatio, respondit: « Scitote, utrumque magnum esse sacramentum: » et addit, confirmationem in eo praestare baptismo, quod solum a summis Pontificibus, id est, ab Episcopis confertur. » (6). *Cornelius* in Epistola ad Fabium (7) de Novatiano scribit: « Morbo (in quo baptizatus fuit) tandem elapsus, neque caetera, quibus post baptismum secundum Ecclesiae canonem imbui oportuerat, acquisivit, neque Domini sigillo ab Episcopo obsignatus fuit. Hoc autem signaculo minime percepto, quomodo Spiritum sanctum potuit accipere? » — *Innocentius I* Ep. ad Decentium (8) dicit: « De consignandis vero infantibus manifestum est, non ab alio, quam ab Episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Haec autem pontificibus solis deberi, ut consignent, vel Paracletum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum et illa lectio Actuum Apostolorum, quae asserit, Petrum et Ioannem esse directos, qui iam baptizatis traderent Spiritum sanctum. Nam presbyteris..... chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum Paracletum: » quae verba ostcudunt, unctionem baptismalem plane diversam esse a confirmatoria; illa enim fit in vertice, haec in fronte; illam Sacerdotes conferunt, istam soli Episcopi; illa caeremonia ecclesiastica, haec sacramentum est divinitus institutum. *S. Damasus* (9) de Chorep. ait: « Non licet Chorepiscopis Sacerdotes consecrare, nec chrisma conficere, nec chrismate

(1) C. 2, 23. (2) C. 1, 13.
(3) Lib. 6, Etymol. seu originum, cap. ult.
(4) Ep. 1, c. 7.
(5) Ap. Mansi Coll. Conc. t. 1, c. 71.
(6) Epist. c. 2, (ibid t. 2, c. 430).
(7) Ap. Euseb. Hist. eccl. l. 6, c. 43.
(8) Ep. 25, n. 6.
(9) Epist. 4.

baptizatorum frontes signare.—Quod autem solis Episcopis eorumque successoribus proprii sit officii tradere Spiritum sanctum, liber Actuum Apostolorum docet, praesertim cum nullus ex septuaginta discipulis, quorum isti in Ecclesia speciem gerunt, legatur donum sancti Spiritus per manus impositionem tradidisse. » *S. Leo M.* (1) scribit: « Hi itaque, qui baptismum ab haereticis acceperunt, cum antea baptizati non fuissent, sola invocatione Spiritus sancti per impositionem manuum confirmandi sunt, quia formam tantum baptismi sine sanctificationis virtute sumpserunt.» Et alibi (2) ita loquitur: « Permanete stabiles in ea fide, quam confessi estis coram multis testibus, et in qua renati per aquam et Spiritum sanctum accepistis chrisma salutis et signaculum vitae aeternae. » *S. Gregorius M.* (3) dicit: « Nos ab antecessoribus nostris traditum accepimus, ut quoties tam de baptismo aliquorum, vel confirmatione, quam de Ecclesiarum consecratione dubitatio habetur, utrum baptizati, vel confirmati, sive Ecclesiae consecratae sint, ut baptizentur tales ac confirmentur, atque Ecclesiae canonice consecrentur, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat: quoniam non monstratur iteratum, quod non certis indiciis ostenditur rite peractum. » Idem (4) inquit: « Per nos fideles ad sanctum baptisma veniunt, nostris precibus benedicuntur, et per impositionem manuum nostrarum in Deo Spiritum sanctum percipiunt. »

3. *Concilia* veritatem sacramenti confirmationis clarissime commonstrant. *Eliberitanum* in Hispania (5) postquam declaraverat, posse laicum in necessitate baptizare, can. 38 addit: *Si supervixerit ad Episcopum, eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit.* Et can 77: *Si quis Diaconus regens plebem, sine Episcopo vel presbytero aliquos baptizavit, Episcopus eos per benedictionem perficere debebit. Nicaenum I* can. 8 decrevit: *Novatianos, ad Ecclesiam redeuntes recipiendos esse per manus impositionem*, nempe confirmatoriam et sacramentalem, ut scribit *Theodoretus* (6), quia Novatiani negligebant sacramentum confirmationis tanquam minus necessarium. *Laodicenum* (7) can. 48 ait: *Oportet eos, qui illuminantur, post baptisma inungi super coelesti chrismate, et regni Christi participes inveniri. Arelatense II* (8) can. 17 inquit: *Bonosianos... dum interrogati fidem nostram ex toto corde confessi fuerint, chrismate et manus impositione in Ecclesia recipi sufficit. Aurelianense I* (9) praecipit, *ut ieiuni ad confirmationem veniant perfectae aetatis, ut moneantur confessionem prius facere ut mundi donum Spiritus sancti valeant accipere* (10). *Hispalense II* (11) c. 7 enumerans ea, quae simplicibus presbyteris non licet in lege evangelica administrare, ait: *Si quidem non licere eis* (noverint) *Ecclesiam vel altare consecrare, nec per impositionem manus fidelibus baptizatis vel conversis ex haeresi Paracletum Spiritum tradere, nec chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum frontem signare. Toletanum IV* (12) can. 57 postquam vetuit, ne Iudaei ad christianam fidem amplectendam vi ac minis adigerentur, subiungit: *Qui autem iam pri-*

(1) Ep. 168, al. 129, c. 7.
(2) Serm. 4 de Nativ.
(3) L. 14, Epist. Ep. 17, al. 1, 12, Epist. 32.
(4) Hom. 17 in Evang. (5) Circa anno 305.
(6) Lib. 3, haer. fal. cap. 5. (7) Anno 372.

(8) Iuxta aliquos an. 445, iuxta alios an. 451 habitum. (9) An. 511.
(10) Ap. Gratian. Dec. p. 3. De cons. d. 5, c. 6. *Ut ieiuni.* (11) An. 619. (12) An. 633.

dem ad christianitatem venire coacti sunt... quia constat, eos esse sacramentis divinis associatos et baptismi gratiam percepisse, et chrismate unctos esse et corporis Domini et sanguinis extitisse participes: oportet, ut fidem etiam, quam vi vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen divinum blasphemetur. Cabilonense II (1) can. 27 dicit: *Dictum nobis est, quod quidam de plebe bis aut ter ab Episcopis, ignorantibus eisdem Episcopis, confirmentur. Unde nobis visum est, eandem confirmationem sicut nec baptismum iterari minime debere. Meldense* (2) can. 44 statuit: *Chorepiscopus modum suum iuxta canonicam institutionem teneat, et nec sanctum chrisma nec sanctum Paracletum Spiritum, solis Episcopis iuxta decreta Innocentii tribuere debitum, tradere tentet.* In *Concilio Ludgunensi II* Graeci, antequam ad communionem Ecclesiae admitterentur, publice professi sunt: *Tenet etiam et docet S. Romana Ecclesia, septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptisma. — Aliud est sacramentum confirmationis, quod per manuum impositionem conferunt Episcopi, chrismantes renatos. Florentinum* in decr. pro Armen. haec habet: *Secundum sacramentum est confirmatio: cuius materia est chrisma confectum ex oleo, quod nitorem significat conscientiae, et balsamo, qui odorem significat bonae famae, per Episcopum benedicto. Forma autem est: signo te* etc. *Ordinarius minister est Episcopus. — Effectus autem huius sacramenti est, quia in eo datur Spiritus sanctus ad robur, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes, ut videlicet Christianus audacter Christi confiteatur nomen. Tridentinum* Sess. VII, can. 1 definit: *Si quis dixerit, confirmationem baptizatorum otiosam caeremoniam esse, et non potius verum et proprium sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesin quandam, qua adolescentiae proximi fidei suae rationem coram Ecclesia exponebant, anathema sit.*

4. *Ex perpetua et universali praxi Ecclesiae* firmissimum praescriptionis argumentum infertur. Certum enim est, ab antiquissimis temporibus in universa Ecclesia, Latina et Graeca, confirmationem inter sacramenta N. L. enumeratam et per Episcopos administratam fuisse. Praeter argumenta iam allata id pro Ecclesia latina probant antiqui rerum ecclesiasticarum Scriptores, ut *Alcuinus, Ven. Beda, Rabanus Maurus, Walafridus Strabo, Amalarius;* item *Ordo Romanus, Sacramentarium Gregorii M.*, omnes libri rituales, quos magno numero profert cl. *Martenius* de antiquis eccl. ritibus (3). Eandem fidem et praxin in Ecclesiis orientalibus semper viguisse et etiamnum obtinere, ex Graecorum Euchologiis et aliis monumentis invicte probarunt viri eruditissimi, uti *Renaudotius* (4), *Petrus Arcudius* (5), *Io. Simon Assemanus* (6) et alii. Ergo nisi Protestantes ostendant (quod frustra hactenus conati sunt), quis, quo saeculo, quibus artibus opinionem hanc in Ecclesiam invexerit, omnesque tam graecae, quam latinae Ecclesiae pastores manibus et pedibus in sententiam suam ire coëgerit, antiquissima haec Ecclesiae doctrina vere est apostolica invariabili traditione ad nos transmissa iuxta regulam a *S. Augustino* (7)

(1) Anno 813. (2) An. 845. (3) L. 1, c. 2.
(4) In perpet. fidei t. 5, lib. 2, c. 11 et seq.
(5) De concordia eccl. occid. et orient. in 7 sacr. admin. l. 2.
(6) In Biblioth. orient. p. 1 et 2.
(7) Lib. 4. de bapt. c. 24.

traditam: « Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. »

Nota 1. Extiterunt inter Protestantes, qui etiam argumenta ex Traditione petita enervare studuerunt; sed difficultates, quas nobis opponunt, facile solvuntur.

Obi. I. Si divinitus institutum, ac aevo apostolico ministratum fuisset sacramentum confirmationis, etiam antiquissimi Ecclesiae Patres istud commemorassent. Contra vero altum de confirmatione silentium servarunt *Clemens Rom.*, *Ignatius M.*, *Polycarpus*, *Athenagoras*, *Tatianus*, et ipse *Iustinus*, qui tamen (Apol. I, n. 61) profitetur, se omnia Caesaribus exponere, quae in baptismo fieri solebant, « ne maligne quidquam et dissimulanter agere videretur. » Ergo aevo apostolico ignota fuit confirmatio, quae proinde non potest admitti tanquam sacramentum divinitus institutum.

Resp. Silentium veterum scriptorum non est nisi argumentum negativum, quod in quaestionibus facti nullius est ponderis, cum adsunt argumenta positiva, et quidem talia, quae veritatem facti evincunt. *Clemens Rom.*, *Athenagoras*, et *Tatianus* etiam de baptismo siluerunt; anne ideo veritas huius sacramenti in dubium erit vocanda? — Ratio etiam silentii assignari potest. Nulla enim de confirmatione mentio a citatis scriptoribus facta legitur, quia a scopo et instituto eorum alienum erat de confirmatione quidquam commemorare. Nam *Clementis*, *Polycarpi* et *Ignatii* paucae admodum supersunt epistolae, ad solandos fideles, eorumque concordiam fovendam exaratae. Reliqui, qui apologias pro Christianis scripserunt, in eo toti erant, ut Gentilium calumnias adversus religionem nostram propulsarent potius, quam ut singula fidei nostrae mysteria Christianis exponerent. Illae autem calumniae impetebant potissimum ritus baptismi et eucharistiae, quos ideo Apologetae exponebant, ut Christianos apud Caesares iustificarent. Etiam *Iustinus M.* noluit omnia prorsus religionis christianae mysteria ethnicis patefacere, sed solum professus est se omnia manifestare Caesaribus, quae ad depellendas calumnias necessaria erant. Denique iniuria temporum multa veterum Patrum scripta perierunt, et ignoratur, num in ipsis de confirmatione ageretur: unde neque certe affirmari potest, eos nullatenus de hoc sacramento scripsisse.

Obi. II. Patres loquuntur de confirmatione tanquam de appendice caeremoniali baptismi. Siquidem illam semper baptismo coniungunt, eique eundem ac baptismo effectum tribuunt: aut saltem intelligunt sacramentum improprie dictum. Sic *Tertullianus* l. de bapt. c. 7 de unctione, et c. 8 de impositione manus loquitur, sed c. 10 ostendit, se de solo baptismo disseruisse, dicens: « Diximus, quantum mediocritati nostrae licuit, de universis, quae baptismi religionem struunt. » Passim quoque veteres confirmationem seu manus impositionem vocant *baptismi perfectionem*, ut *Concilium Eliberitanum* can. 38, vel *baptismi supplementum*, ut *S. Cyprianus* Epist. ad Iubai. (1).

Resp. Si comfirmatio nihil aliud esset, quam caeremonia baptismi, quid necesse erat Petrum et Ioannem mitti ad Samaritanos, ut eis imponerent manus et acciperent Spiritum sanctum? Philippus, qui ha-

(1) Ep. 73.

bebat facultatem baptizandi, habebat a fortiori facultatem caeremonias baptismi adimplendi. Contra apertam igitur Scripturae auctoritatem aberrassent Patres, et confirmationem dumtaxat pro ecclesiastica baptismi caeremonia habuissent. At ab isto errore Ss. Patres longe remoti erant, ut citata eorum testimonia ostendunt. Aperte enim a sacramento baptismi sacramentum confirmationis distinguunt, dum dicunt, baptizatis a presbyteris vel diaconis Episcopum manus imponere. Ideo tantum frequenter confirmationem cum baptismo coniungunt, quia iuxta veterem disciplinam mox post baptismum confirmatio et eucharistia conferebantur: ex hac igitur coniunctione non magis sequitur, confirmationem esse caeremoniam baptismalem, quam sequitur, eucharistiam meram esse baptismi caeremoniam. Falsum etiam est, Patres eundem baptismo et confirmationi effectum tribuere; nam baptismo tribuunt vim remittendi peccata, regenerandi, renovandi, confirmationi autem virtutem roborandi ad fidem strenue profitendam. Nulla porro est ratio, ex qua dicatur, confirmationem a Patribus improprie tantum sacramentum dici, illa enim eodem modo, ut baptismum et eucharistiam, sacramentum vocant, eamque proponunt ut signum sensibile gratiae sanctificantis, quod non competit nisi sacramentis proprie dictis. — Si *Tertullianus* profitetur, se omnia quae ad baptismum spectant, pertractasse, non ideo negat reliquas veritates, quas eidem libro inseruit et praecipue illas quae baptismum proxime sequi consneverant. Denique veteres confirmationem vocant baptismi perfectionem seu complementum non ratione sacramenti, sed ratione effectus; quia vita spiritualis, quae per baptismum obtinetnr, in confirmatione roboratnr, ut etiam inter pericula et tentationes conservari queat.

Obi. III. Confirmatio, si antiquitus in usn fuit, a Christo tamen instituta non credebatur. *Tertullianus* enim eam repetit a veteri Testamento (1) dicens l. c.: « Exinde egressi de lavacro perungimur benedicta unctione de pristina disciplina, qua ungi oleo de cornu in sacerdotium solebant: ex quo Aaron a Moyse unctus est. » *Irenaeus* adv. haer (2) confirmatoriam unctionem Valentinianis et Gnosticis tribuere videtur. *Cornelius* vitio vertit Novatiano, quod a morbo liberatus ea non perceperit, quae *iuxta ecclesiasticam regulam percipi debent*, quod nempe confirmationem non acceperit, quam proinde nonnisi ecclesiasticam caeremoniam reputabat. *S. Hieronymus* in dial. adv. Lucif. admittit quidem, hanc esse consuetudinem Ecclesiarum, ut baptizatis manus ab Episcopo imponantur; sed addit, nulla necessitate factum esse, ut manus baptizatis imponerentur in Spiritum sanctum, multisque in locis id factum esse ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis alicuius necessitatem. Etiam inter scholasticos nonnulli docuerunt, non a Christo nec ab Apostolis, sed ab Ecclesia institutam esse confirmationem: imo *Alex. Alensis* contendit, in *Concilio Meldensi* an. 845 institutum fuisse sacramentum confirmationis.

Resp. Cum confirmatio, ut iam probatum est, sit sacramentum N. L., necessario infertur, eam a Christo institutam esse (3). Allata ab adversariis argumenta contrarium non evincunt. Nam *Tertulliani* verba *de pristina disciplina* solum designant,

(1) Lib. de bapt. c. 7.

(2) Lib. 1, cap. 18. (3) § 496.

unctionem, quae fit in confirmatione, fuisse in lege mosaica praefiguratam in unctione sacerdotum, non autem fuisse institutam in veteri Testamento: quod absurdum adeo est, ut nec in mentem Tertulliano venire potuerit. Eodem sensu ibidem dixit, baptismum esse *de pristina originis praerogativa*, quatenus fuit etiam in V. L. praefiguratus. — *S. Irenaeus* haereticis non unctionis inventionem, sed corruptionem exprobrat; nec eos ullibi reprehendit, quod unctionem olei et balsami erga neophytos adhiberent, sed quod sanctum mysterium portentosis vocibus et profana aquae cum oleo admixtione, aut solius balsami, oleo reiecto, in unctione pervertérent. — *S. Hieronymus* refellit Luciferianos, qui male sentiebant de valore baptismi ab haereticis collati, et praeterea falso putabant, in baptismo peccatorum quidem remissionem dari, non autem Spiritum sanctum aut gratiam sanctificantem conferri, ad quam obtinendam esse necessariam confirmationem dictitabant. Negat proinde S. Doctor, absolute necessariam esse impositionem manuum ad conferendum Spiritum sanctum, quo iis, qui rite fuissent ab haereticis baptizati, remitterentur peccata et gratia sanctificans infunderetur: non autem ideo negat, impositionem manuum, seu confirmationem necessariam esse ad gratiam roboris et fortitudinis acquirendam. Quia vero noverat, apud orientales etiam a presbyteris conferri solitam confirmationem, a solis vero Episcopis apud occidentales: inde ait, plurimis in locis ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis divinae necessitatem factum esse, ut Episcopi manus imponerent in Spiritum sanctum, quatenus dat robur et fortitudinem. Non igitur de confirmationis natura et dignitate disserit *Hieronymus*, sed de ipsius usu, effectu et ministro, ut virtutem baptismi iuxta ritum Ecclesiae etiam in haeresi suscepti vindicet. — *Alex. Alensis* circa institutionem sacramenti confirmationis penitus aberravit, et falsa eius opinio a theologis communi consensu reiecta fuit. Notandum porro est, unius aut alterius Patris vel theologi dissensum nequaquam argumentum Traditionis enervare, quod ex universali et constanti Ss. Patrum consensione desumitur: quae regula praecipue, dum de sacramento confirmationis sermo est, plane sufficit ad omnes cavillationes dissipandas, quibus Protestantes argumentum nostrum ex traditione petitum obscurare tentant. Sapientissime igitur cl. *Perrone* tract. de confirm. (1) dicit: « Hic porro observare iuverit, argumentum, quod ex perpetua omnium orientalium communionum consensione eruitur, quodque a recentioribus eruditis viris in illustri positum est, tanti ponderis esse, ut Protestantes penitus ab eo conterantur. Qui enim fieri potuit, ut sectae antiquissimae a se invicem discrepantes, quaeque furore, ut ita dicam, impelluntur adversus Ecclesiam romanam sive catholicam, potuerint conspirare in agnoscenda veritate huius sacramenti, perinde ac reliquorum? Ad hunc scopulum illiduntur omnes subtilitates, effugia inventa, mendacia Lutheri, Calvini, Dallaei, Basnagii caeterorumque illorum summistarum, qui constanter easdem strophas occinunt. Nunquam autem poterunt se ab illius vi subducere, eo vel maxime, quod non agatur hic de aliquo principio speculativo, sed de re practica et in usu quotidiano posita. Hae tamen communiones om-

(1) Cap. 1 in nota 7, ad n. 11.

nes unanimi consensu ab apostolica traditione confirmationem repetunt. »

Obi. IV. Si confirmatio admittitur tanquam perfectio et complementum baptismi, primo huic sacramento magna iniuria infertur; sequitur enim, baptismum sufficientem non esse ad conferendum Spiritum sanctum seu gratiam sanctificantem, et ad perfectum christianum constituendum. Perperam etiam asseritur, confirmationem requiri, ut robur ad profitendam fidem obtineatur; nam media, quibus Deus nos in fide roborat, sunt baptismus, in quo, fatentibus ipsis Catholicis, virtutes et dona Spiritus sancti infunduntur; verbum Dei, quod *Virtus Dei est in salutem omni credenti* (1); et praecipue eucharistia secundum illud: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me* (2). Sacramentum ergo confirmationis supervacaneum et prorsus inutile est.

Resp. Sacramenta cuncta N. L. tribuunt quidem Spiritus sancti virtutes ac dona; sed variis modis pro diversa ratione gratiarum, quae cuique sacramento conveniunt. Quare iuxta doctrinam catholicam virtutes et dona spiritualia, quae per baptismum animae infunduntur, primam gratiam iustificantem operantur, qua a peccato originali penitus mundatur, interius regeneratur et renovatur, supernaturalium virtutum habitibus exornatur, Dei filius per adoptionem efficitur, haeresque coelorum. In confirmatione vero virtutes ac dona secundam gratiam conferunt perficientem, atque in fide roborantem hominem post baptismum. Nullatenus ergo iniuriam Catholici baptismo inferunt, qui eidem magnificentiores effectus, quam Protestantes adscribunt. — Falso etiam adversarii asserunt, sacramentum confirmationis supervacaneum et prorsus inutile esse. Quamvis enim negari haud possit, per baptismum, per verbum Dei et per eucharistiam nos roborari in fide, inde tamen concludi nequit, per manuum impositionem et chrismationem non conferri peculiarem gratiam ad nos in fide firmandos. Christus enim Apostolis iam credentibus, iam baptizatis, iam evangelicum verbum edoctis, iamque eucharistia refectis (3) promisit, et (4) actu contulit Spiritum sanctum; ergo praeter allata media adhuc speciale adsignavit, quo conferretur gratia roborans; cumque aliud ex Ss. Litteris ostendi non possit quam confirmatio, recte eadem dicitur conferre specialem gratiam, qualem scilicet Apostoli die pentecostes acceperunt. — Caeterum observandum est, dum de divinis institutis agitur, non humanis ratiociniis indulgendum, sed revelationem audiendam, divinamque sapientiam et bonitatem laudandam esse, quae multiplicia nos salutis media in N. L. habere voluit.

Nota 2. Si quaeritur a quonam, et quando confirmatio instituta sit, attendenda sunt verba cl. *Drouin* (5) dicentis: « Nude et simpliciter confitendum est, confirmationem non secus ac caetera sacramenta Christo auctore sancitam, cauteque bono cuique theologo vitanda illa immediatae mediataeque institutionis, non accepta a Patribus, sed nata in scholis distinctio, cuius non tam praesidio, quam effugio et praetextu, quorumdam quidem sacramentorum institutio Christo adseritur, aliorum vero Apostolis nimia, ut verum fatear, arrogantia assignatur. Quamquam enim, omnia et singula a Christo esse praescripta ad fidem formaliter, ut aiunt, non pertineat, cum illa tamen pro-

(1) Rom. 1, 16. (2) Io. 6, 58. (3) Act. 1, 8.

(4) Act. 2, 1, etc. (5) L. 3, de re sacram.

xime coniuncta est sententia: hinc *Concilium Tridentinum* nulla huius distinctiunculae facta mentione dicit (1): *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non fuisse omnia a Iesu Christo D. N. instituta - anathema sit.* » De sententia vero *Alex. Alensis* ait, quod sit « erroris plena, nec minus divino dogmati quam historicae veritati adversa sententia. » Quoad tempus, quo Christus confirmationem instituit, nihil certi constat, et variae hac de re dantur sententiae. Nonnulli crediderunt, confirmationis sacramentum a Christo institutum fuisse, dum (2) oblatis sibi parvulis manus imposuit: ast non omnis manus impositio, quae iam in V. T. quoad parvulos in usu fuit, est confirmatio; neque verisimile est, omnes istos parvulos fuisse baptizatos, neque decebat eos confirmari ante Apostolos. — Alii putant, confirmationem institutam fuisse in ultima coena, quia *S. Fabianus* ad Episc. Orientales scribit (3): « In illa die Dominus Iesus, postquam coenavit cum discipulis suis, et eorum pedes lavit (sicut a Ss. Apostolis praedecessores nostri acceperunt, nobisque reliquerunt) chrisma conficere docuit. — Sicuti igitur ipsa diei solemnitas per singulos annos est celebranda, ita ipsius sancti chrismatis confectio per singulos annos est agenda et de anno in annum renovanda, et vetus chrisma in sanctis Ecclesiis cremandum. Ista a Ss. Apostolis et a successoribus eorum accepimus, vobisque tenenda mandamus. » Verum quia iuxta communem recentiorum Criticorum sententiam citata Fabiani Epistola supposititia est, solidum ex illa argumentum deduci non potest. Caeterum etiam *S. Thomas* docet, Christum confirmationis sacramentum instituisse, cum in sermone post lotionem pedum habito, Spiritum sanctum promisit: ait enim (4): « Christus instituit, hoc sacramentum non exhibendo (i. e. alicui administrando sicut instituit ordinem et eucharistiam), sed promittendo (scilicet eius effectum, Spiritum sanctum et gratiae plenitudinem) secundum illud: *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos* (5). Et hoc ideo, quia in hoc sacramento datur plenitudo Spiritus sancti, quae non erat danda ante Christi resurrectionem et ascensionem, secundum illud: *Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus* » (6). — Alii tandem arbitrantur, institutum fuisse hoc sacramentum eo temporis intervallo, quo Christus post resurrectionem usque ad ascensionem cum Apostolis conversatus est *loquens de regno Dei* (7). Tunc enim illis contulit plenitudinem potestatis episcopalis in Ecclesiam dicens: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (8): eis promisit Spiritum sanctum et gratiam, quam confert in confirmatione, inquiens: *Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto* (9): et iisdem diebus, ut inquit *S. Leo M.* (10): « magna sunt confirmata sacramenta, magna sunt revelata mysteria. » Dicere quoque licebit, confirmationem per impositionem manuum(11) fuisse praefiguratam, in ultima coena promissam, post resurrectionem institutam, et die pentecostes primo solemniter collatam. — Observandum denique

(1) Sess. 7, can. 1. (2) Matth. 19, 13.
(3) Ep. 2, c. 1. (4) 3 p., q. 72, a. 7 ad 1.
(5) Io. 16, 7. (6) Io. 7, 39. (7) Act. 1, 3.
(8) Io. 20, 21. (9) Luc. 24, 49.
(10) Serm. 1 de ascens. c. 2.
(11) Matth. 19, 13.

est, ex adducta opinionum discrepantia nihil inferri posse contra veritatem sacramenti confirmationis, sicut non dubitatur de veritate sacramenti baptismatis, quamvis circa tempus, quo istud fuit institutum, salva fide in varias abeant sententias Patres et Doctores.

ARTICULUS II.
De materia et forma confirmationis.

§ 556. Extra omnem controversiam est, in confirmatione adesse signum sensibile, per quod gratia invisibilis producitur. Hoc enim sacramentum confertur per impositionem manus iunctam orationi, et per unctionem cum chrismate, quae sub quadam verborum formula perficitur. Imo in administratione sacramenti confirmationis occurrit duplex impositio manus, et quidem prima datur, quando Episcopus, levata manu super universa confirmandorum capita, generaliter pro omnibus dicit orationem: *Omnipotens, sempiterne Deus* etc.: secunda est actio ipsa, qua Episcopus chrismate confirmandum inungit, manum fronti ungendo imponens et praescriptam verborum formam pronuntians. Cum autem omnes istae actiones sensibus subiiciantur, nemo Catholicorum dubitat, in confirmatione vere adesse signum illud sensibile, quod ad sacramentum constituendum necessario requiritur. — Ast quia in administratione sacramenti confirmationis plures res subiectae sensibus occurrunt, theologi inquisierunt, quinam ritus ad essentiam sacramenti spectant, seu in quanam praecise actione externa essentialis materia sita sit, et quaenam praecise verba essentialem formam constituant. Hinc inter theologos catholicos enata est controversia *de materia* et *forma* confirmationis, de qua aliqua hic dicenda sunt.

I. *De materia confirmationis.*

§ 557. Cum de confirmationis materia remota et proxima quaeritur, theologi in quatuor potissimum sententias abeunt, quarum nulla ab Ecclesia aut reprobata, aut de fide definita fuit: unde earundem rationes ponderare, eique sententiae adhaerere oportet, pro qua graviores rationes militare cognoscuntur.

1. *Prima sententia* eorum est, qui cum *Petro Aureolo* solam manuum impositionem veram perfectamque esse confirmationis materiam censent, sacram autem chrismatis unctionem pertinere quidem ad substantiam sacramenti, non tamen esse de eius essentia, sicut manus, inquit *Aureolus*, pertinet ad substantiam hominis, non tamen est de eius essentia, cum homo possit esse etiam sine manu. In hac sententia materiam remotam constituunt manus Episcopi, et harum impositio est materia proxima. Hanc sententiam defendunt *Isaacus Habert*, *Sirmondus*, *Nic. L'Herminier* aliique. Praecipua fundamenta huius sententiae sunt auctoritas Scripturarum, quae Act. VIII solam manuum impositionem memorant; silentium veterum Ritualium et Pontificalium circa chrismatis unctionem, et ea Patrum et Conciliorum testimonia, in quibus mentio fit solius manus impositionis, qualia sunt § 555 n. 2 citata ex *Irenaeo*, *Tertulliano* (1): *Cypriano*, *Hieronymo*, *Augustino* (2): ex *Concilio Eliberitano* etc. — Verum si in Sacra Scriptura nulla fit mentio unctionis, ea tamen non excluditur. Recte enim *Estius* (3) observat, quod, cum ea

(1) Lib. de bapt. cap. 8.
(2) Lib. 3, de bapt. c. 16, n. 21, etc. et n. 5.
(3) In 4. d. 7, § 4.

quae ad ritus sacramentorum pertinent, secretissima haberentur ac fere sola voce quasi per manus traderentur, noluit Lucas aut elementum, aut verbum huius sacramenti ex integro manifestare, ideoque usus est vocabulo manus impositionis, quae generalis quaedam caeremonia est varie adhiberi solita. Constat porro, non omnia fidei nostrae dogmata ex sola Scriptura, sed multa ex traditione haberi: ex hac autem constat, unctionem cum chrismate semper in Ecclesia adhibitam fuisse ad conferendum Spiritum sanctum, quod probant argumenta § 555 adducta. — Falso etiam opponitur silentium veterum Ritualium et Pontificalium circa chrismatis unctionem. Nam *Martenius* de antiq. ritibus(1) ingenti numero Ordinum confirmationis in medium adducto evincit, semper praescribi unctionem in illis ordinibus, in quibus ritus confirmationis ex professo describuntur; in iis vero, in quibus siletur de chrismate, ut plurimum pariter nullam mentionem haberi manuum impositionis, sed solam orationem praescribi; quia cum infantibus plerumque baptisma conferretur a sacerdotibus, qui absque delegatione confirmare non poterant, hinc sola oratio ab ipsis recitabatur, quin confirmationem administrarent. — Ss. Patres, qui impositionem manuum tanquam materiam confirmationis assignant, unctionem non excludunt, de qua alibi loquuntur, ut patet ex citatis § 555 n. 2 testimoniis *Tertulliani*, *Cypriani*, *Augustini* etc.

2. *Secunda sententia* est eorum, qui essentialem confirmationis materiam in sola chrismatis unctione collocandam esse censent, ut *Gregorius de Valentia*, *Bellarminus*, *Maldonatus*, *Estius* et multi alii. Hanc sententiam probant ex S. Scriptura, quae II Cor. I, 21 dicit: *Qui confirmat nos - et qui unxit nos Deus, qui et signavit nos et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*, quae verba de confirmatione, quae unctione perficitur, exponit *S. Ambrosius* (2). Et I Io. II, 20 haec habet: *Vos unctionem habetis a Sancto:* quod *S. Augustinus* (3) interpretatur de confirmatione. Et v. 20: *Vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis:* quod iterum *S. Augustinus* (4) et *S. Cyrillus Hier.* (5) intelligunt de confirmatione; quamvis enim verba citata de effectibus spiritualibus exponi possint, recte tamen dicitur, vocabula ab externo ritu, qui illos significat, mutuata esse. Citant etiam huius sententiae patroni plurima Patrum testimonia, in quibus effectus confirmationis soli unctioni adscribuntur. Urgent praeterea euchologia Graecorum, in quibus sola chrismatis unctio praescribitur, nulla facta manuum impositionis mentione; quod idem etiam in nonnullis antiquissimis ritualibus Latinorum observatur. Insistunt quoque auctoritati *S. Thomae*, qui (6) dicit: « Chrisma est conveniens materia huius sacramenti. — In hoc enim sacramento datur plenitudo Spiritus sancti ad robur spirituale, quod competit perfectae aetati. Homo autem cum ad perfectam aetatem pervenerit, incipit iam communicare actiones suas ad alios, antea vero quasi singulariter sibi ipsi vivit. Gratia vero Spiritus sancti in oleo designatur, unde Christus dicitur esse unctus oleo laetitiae propter plenitudinem Spiritus sancti, quam habuit. Et ideo oleum competit ma-

(1) Lib. 1, c. 2, art. 3, § 7.
(2) Lib. de initiand. c. 7.
(3) Tract. 3 in I Ep. Ioann. (4) L. c.
(5) Catech. 3. (6) 3 p., q. 72, art. 2.

teriae huius sacramenti. Admiscetur autem balsamum propter fragrantiam odoris, quae redundat ad alios: unde Apostolus dicit: *Christi bonus odor sumus* etc. (1). Et licet multa alia sint odorifera; tamen praecipue accipitur balsamum propter hoc, quod habet praecipuum odorem, et quia etiam incorruptionem praestat; unde Eccli. dicitur: *Quasi balsamum non mixtum odor meus* » (2). Denique nituntur auctoritate *Eugenii IV*, qui in decreto pro Armenis ait: « Confirmationis materia est chrisma confectum ex oleo, quod nitorem significat conscientiae, et balsamo, quod odorem significat bonae famae, per Episcopum benedicto. » Iuxta hanc sententiam confirmationis materia remota est chrisma, proxima vero est unctio chrismate perficienda. — Quamvis autem haec argumenta gravis ponderis sint, per ea tamen impositio manuum a confirmationis materia non excluditur. Tametsi enim admittatur, in citatis scripturae locis de unctione, quae chrismate perficitur, sermonem esse, negari tamen nequit, Act. VIII, impositionem manuum expresse pro confirmationis materia assignari. Testimonia Patrum, qui de unctione loquuntur, non expungunt illa testimonia, in quibus de manuum impositione sermo est. Falsum porro est, vetera euchologia et praxim Orientalium reiicere manuum impositionem. Etenim *Renaudotius* (3) ostendit, eam in non paucis euchologiis inveniri, atque concludit: « Impositio manuum in plerisque Graecorum libris ritualibus praescripta reperitur, quamquam ut praecipua confirmationis pars non habeatur. Quod non ideo fit, quasi Graeci et Orientales magnam in impositione manuum efficaciam non agnoscant, sed quia, cum illa in omnibus ferme sacramentis fiat, unctionem, quae paucorum propria est, principalis materiae tenere locum existiment. » Hoc idem testatur *Simon Assemanus*, qui praeterea eandem manuum impositionem invenit in rituali Nestorianorum in Chaldaea degentium (4). In ritualibus Latinorum antiquis praescribi manuum impositionem, testantur *Walafr. Strabo* (5), *Amalarius* (6), *Rabanus Maurus* (7), *Alcuinus* (8) et alii. — *S. Thomas* in citato articulo proprie non quaerit, an chrisma sit sola materia confirmationis, sed an sit materia conveniens, quod ibidem affirmat et probat. Ipsum autem non excludere manuum impositionem patet ex Lect. I, in cap. 6 Ep. ad Hebr., ubi haec habet: « Secundum sacramentum intrantium (in Ecclesiam) est in ipsa manuum impositione.... haec autem est duplex: una est miracula faciens.... alia est sacramentalis, et haec est duplex: una in sacramento ordinis... Alia in sacramento confirmationis ad renovationem; in confirmatione enim datur Spiritus sanctus ad robur. » Denique cum *Eugenius IV* in decreto unctionem assignat pro materia confirmationis, non excludit manus impositionem, quomodo cum assignat instrumentorum porrectionem pro materia sacramenti ordinis, impositionem manuum pariter non excludit, quam constat in utraque Ecclesia semper adhibitam fuisse tanquam huius sacramenti essentialem materiam. Caeterum confitentur cordati theologi, ea, quae in decreto pro

(1) 2 Cor. 2, 16. (2) C. 24, 21.
(3) Perpet. fid. lib. 2, c. 2.
(4) Bibl. Orient. t. 3, p. 2, Dissert. de Syris Nestor. (5) De rebus eccles, cap. 26.
(6) Lib. 1, de off. eccl. c. 27.
(7) De instit. cleric. c. 30.
(8) De off. eccl.

Armenis enuntiantur, de fide non esse, quia hoc decretum non a *Concilio Florentino*, sed ab Eugenio IV, nec pro tota Ecclesia, sed tantum pro Armenis editum est (1).

3. *Tertia sententia* eorum est, qui existimant, perinde esse, sive impositio manuum sola, sive sola chrismatis unctio adhibeatur, et alterutram seorsim sumptam plenam et adaequatam confirmationis materiam esse, velut visum est *Ruardo Tappero*, et *Io. Morino*, vel potius huius editori, qui in nota ad cap. 8, Diss. de confirm. dicit, et manus impositionem et chrismationem materiam essentialem esse sacramenti confirmationis, sed nunc utramque simul, nunc alterutram tantum applicatam fuisse pro diversa locorum, temporum, Ecclesiarum consuetudine: ubi vero utraque simul adhibetur, nihil plus conferri, quam si alterutra adhibeatur; dari per utramque simul, dari per alterutram Spiritum sanctum: quod illustrat exemplo eucharistiae, qua nihil plus confertur, sive alterutra, sive utraque species distribuatur. Argumenta pro hac sententia petuntur ex variis Ss. Patrum et Conciliorum testimoniis, in quibus, dum collatio Spiritus sancti per confirmationem praedicatur, modo de sola manus impositione, modo autem de sola unctione mentio fit. Conantur porro huius sententiae patroni ostendere, ex antiquis monumentis patere, impositionem manuum, quam primo Apostoli adhibuerunt, successu temporis in chrismatis unctionem mutatam fuisse. Nam, aiunt, *Innocentius III* cap. *Cum venisset* § 7 (2) inquit: « Per frontis chrismationem manus impositio designatur, quae alio nomine dicitur confirmatio. » *Innocentius IV* (3) ad Othon. Card. scribit: « Soli Apostoli, quorum vices gerunt Episcopi, per manus impositionem, quam confirmatio vel frontis chrismatio repraesentat, Spiritum sanctum tribuisse leguntur: » *Eugenius IV* in Decr. pro Arm. ait: « Loco alius manuum impositionis, per quam Apostoli dabant Spiritum sanctum, datur in Ecclesia confirmatio. » *Nectarius* Patr. Hieros. in confessione fidei ab aliis Episcopis approbata (anno 1662) dicit: « Haec unguenti unctio sive unctionis efficacia aevo apostolico per impositionem manus fiebat, ut habetur Act. VIII: postmodum unctione unguenti fieri coepit. » *Concilium Moguntinum* anno 1549 ita de confirmatione (4) disserit: « Hoc sacramentum ab initio sola manuum impositione exhibitum, mox sub ipsis temporibus Apostolorum ex eorundem traditione adhibita chrismatis unctione coepit conferri. Nam cum ab initio Spiritus sanctus signo visibili influeret, confirmatis unctione non erat opus: postea vero adulta Ecclesia, cum signa externa apparere non consueverunt, mox in locum visibilis signi unctio chrismatis adhiberi coepit. » — Sed adversus istam sententiam observandum est, quod Patres et Concilia de utraque quidem materia loquantur, sed nullibi asserant, arbitrio Ecclesiae commissum esse, ut unam, vel alteram materiam ad conferendum confirmationis sacramentum eligat. Citati Rom. Pontifices et *Concilium Moguntinum* nihil aliud voluerunt indicare, quam nominis immutationem adeo ut illud ipsum sacramentum, quod aetate apostolica nomine *impositionis manuum* significabatur, postea vocatum fuerit *confirmatio* sive *chrismatio*, quod sedulo singulorum verba perpendenti

(1) Cf. Lud. Haberl de confirm., Berti, l. 32, c. 4, n. 10.

(2) Decret. l. 1, tit. 15. De s. unctione.

(3) In Epist. 10, cap. 4.

(4) Cap. 18.

palam fiet. Itaque etiam iuxta ipsorum mentem cum chrismatis unctione impositio manus coniungenda est: sic *Innocentius III* id aperte declarat (1) cap. *Quanto*, dicens: « Sacramentum confirmationis chrismando renatos soli debent Episcopi per manus impositionem conferre. » Et *Concilium Moguntinum* ibid. repetit: « Illinc ab Ecclesia catholica acceptam normam tradendi Spiritus sancti per manus Apostolorum. » Caeterum mens huius Concilii certo ea non est, quod aevo apostolico materia confirmationis fuerit sola impositio manus, et quod nunc sit sola unctio; sed Concilium nihil aliud tradere videtur, nisi quod *S. Thomas* in Summa (2) docet inquiens: « Per ministerium Apostolorum quandoque dabatur effectus huius sacramenti scilicet plenitudo Spiritus sancti, quibusdam visibilibus signis miraculose a Deo effectis, qui potest effectum sacramenti sine sacramento conferre: et tunc non erat necessaria nec materia, nec forma huius sacramenti. Quandoque autem (Apostoli) tanquam ministri sacramentorum hoc sacramentum praebebant, et tunc sicut materia, ita et forma ex mandato Christi utebantur. Multa enim servabant Apostoli in sacramentorum collatione, quae in Scripturis non sunt tradita. »

4. *Quarta sententia* est eorum, qui manuum impositionem, simulque chrismatis unctionem materiam sacramenti confirmationis constituunt, et utramque ita necessariam iudicant, ut confirmatio nulla sit et inanis, si vel haec, vel illa praetermissa fuerit. Hanc sententiam defendunt *Card. Orsi*, *Gotti*, *Natalis Alex.*, *Tournely*, *Berti*, *Billuart* et plurimi alii. Haec sententia sibi argumenta omnia vindicat, quibus patroni primae sententiae necessitatem impositionis manuum, et secundae sententiae defensores necessitatem chrismationis probant; e contra vero haec quarta sententia omnes difficultates, quibus unaquaeque trium priorum urgetur, facile declinat, nec oppugnari potest nisi argumentis, ut vocant, negativis, quibus positiva opponuntur. Ast etiam inter illos, qui quartam sententiam sequuntur, dissentio datur. Nonnulli enim, ut *Tournely*, *Domin. Schram* etc., etiam primam impositionem manuum, quae fit ab initio generaliter super omnes confirmandos, ut necessariam confirmationis materiam reputant: alii vero cum *Billuart*, *Perrone*, et multis aliis contendunt, illam solam manuum impositionem sufficere, quae cum chrismatis unctione coniuncta est. Hanc eandem etiam veteres per illam manus impositionem intelligebant, quam ad sacramentum confirmationis necessariam esse asserebant. Sic *Ven. Beda* (3) ait: « Illa unctio, quae per manus impositionem ab Episcopis fit, confirmatio dicitur. » *Rabanus Maurus* (4) inquit: « Episcopus baptizatum per manus impositionem cum ipso chrismate consignat. » *Amalarius Fortun.* (5) haec habet: « Ut ab Episcopis solis inungantur per manus impositionem, ab Apostolis assumptum est. » Similia babent *Ratramus Corbei.* (6), *Ivo Carnot.* (7), *Rupertus Tuit.* (8), *Hugo Victor.* (9). His suffragatur *Benedictus XIV*, qui de Syn. dioec. (10) ostendit, veram manus impositionem in unctione contin-

(1) Lib. 1, tit. 4.
(2) 3 p., q. 72, art. 4 ad 1.
(3) In Expos. Ps. 26.
(4) Lib. 1, de instit. cler. c. 28.
(5) Lib. 1. de off. eccl. c. 27.
(6) Lib. 4. c. oppos. Graec. c. 7.
(7) Op. de conven. V. et N. T.
(8) Lib. 5, de offic. div. c. 16.
(9) Lib. 2, de sacram. p. 15, c. 1.
(10) Lib. 13, cap. 19, § 16.

gere, « quia sine admotione atque impositione manua inungi nequeat illius frons, qui confirmatur »; atque ideo non primam generalem pro essentiali confirmationis materia esse habendam, « siquidem ea manus protensio versus confirmandos, quam Episcopus habet, dum primas recitat preces, nequaquam manus impositio super eos iure ac proprie dici posse videtur. » Et (1) addit: « Cum Episcopus sub functionis exordium primam orationem recitet, simulque manus protendat super eos, qui praesentes adsunt sacramentum suscepturi, nec amplius eandem orationem repetat; manusque protendat ad eos, qui praesentes non aderant, cum primum haec praestitit, sed paulatim subingressi sunt in locum eorum, qui chrismate inuncti recesserunt; cumque huiusmodi agendi ratio communiter recepta sit, et passim servetur, nemine penitus contendente, propterea nullum irritumque esse confirmationis sacramentum: satis id est ad evincendum, manuum extensionem, quae praeindicato tempore fit ab Episcopo super confirmandos, neque reipsa esse, neque censeri eam manuum impositionem, quae ad validitatem sacramenti requiritur. » Manifestum porro est, hanc ultimam sententiam fere coincidere cum secunda; nam qui hanc defendunt, communiter impositionem manus, quae in chrismatis unctione contingit, ab essentiali confirmationis materia non excludunt.

Nota 1. Oleum ex olivis expressum necessario requiritur ad chrismatis confectionem, cum Patres ac monumenta vetera constanter olei meminerint, de hoc sacramento disserentes; olei autem nomine sine ullo addito significari illud, quod ex olivis exprimitur, theologi omnes fatentur. Sed si quaeritur, an mixtio balsami cum oleo ad chrisma conficiendum sit de necessitate sacramenti, an tantum de necessitate praecepti, theologi non conveniunt. Cl. *Tournely* putat, ad essentialem confirmationis materiam sufficere oleum; et mixtionem balsami in chrismate non esse de necessitate sacramenti, tum quia veteres saepe solius olei meminerunt, apud quos oleum chrisma dicitur, sicut *Innocentius I* oleum infirmorum chrisma vocat, tum quia *Innocentius III* (2) consultus, an confirmatio sine balsamo collata iteranda sit, respondit, nihil esse iterandum, sed caute supplendum, quod incaute fuerat omissum. — E contra *Bellarminus* et *Berti* censent, balsamum esse de necessitate sacramenti, tum quia *Concilia Florentinum* et *Tridentinum* (3) in balsamo vim gratiae productivam agnoscunt, et veteres saepe chrisma a simplici oleo distinguunt; tum quia in forma huius sacramenti, chrismatis expressa fit mentio, et in consecratione chrismatis preces ad consecrandum balsamum diriguntur. His rationibus ductus cl. *Berti* suadet, ut, si balsamum omissum fuerit, confirmatio cum chrismate sub conditione iteretur (4).

Nota 2. Chrisma benedici aut consecrari oportere, universae Ecclesiae constans est et perpetua traditio. Iam *Tertullianus* lib. de bapt. (5) ait: « Egressi de lavacro perungimur *benedicta* unctione. » *S. Cyprianus* (6) inquit: « oleum in altari sanctificari. » *S. Cyrillus Hier*. (7) dicit: « Sanctum unguentum non amplius est unguentum, posteaquam consecratum est, sed Christi chrisma. » *S. Basilius* (8)

(1) N. 17.
(2) C. *Pastoralis*, De sacr. non iter.
(3) Sess. 7, de confirm. can. 2.
(4) Cf. Billuart De confirm. Diss. 1, art. 3.

(5) Cap. 7. (6) Epist. 70. (7) Catech. 3.
(8) Lib. de Spir. S. c. 7.

scribit: « Benedicimus baptismatis aquam, et unctionis oleum: quibus vero Scripturis edocti? nonne a secreta et arcana Traditione? » Etiam *Concilium Nicaenum I* consecrationis chrismatis meminit, et *Laodicenum* vocat chrisma sacratissimum: idem patet ex libris ritualibus, in quibus ritus benedicendi seu consecrandi chrisma praescribuntur. — Haec vero benedictio chrismatis fieri debet ab Episcopo tanquam ministro proprio, prout statutum est in *Conciliis Carthaginensibus* anno 370, c. 3, et anno 397, c. 36, et *Toletano I*, c. 20. Idem docent *Innocentius I* (1) et *Leo M.* (2). Quaerunt scholae, an consecratio chrismatis ab Episcopo facta sit de necessitate sacramenti? Affirmant *Gonet, Billuart, Th. ex Charmes* etc., quia in decreto pro Armenis eodem tenore definitur, materiam sacramenti confirmationis esse *chrisma benedictum ab Episcopo* quo definitur esse *chrisma confectum ex oleo et balsamo.* — Probabilius autem cum *Tournely* et multis aliis negatur, quia necessitas talis benedictionis neque ex S. Scriptura, neque ex Ss. Patribus aut Conciliis sufficienter probari potest; nam licet Patres hanc consecrationem agnoverint, nullus tamen eam ad valorem sacramenti requiri asseruit. Imo consecratio chrismatis ab apostolica Sede simplici presbytero committi potest; nam *Concilium Toletanum* prohibet quidem presbyteris confectionem chrismatis, quae in nonnullis locis in usu erat, nec tamen consecrationem a presbyteris factam irritam declaravit: et ideo Rom. Pontifices dispensarunt cum Missionariis in India, ut ipsi chrisma conficerent, ut constat ex Bulla *Eugenii IV* anno 1444, quam refert *Wadingus* t. 5. Dum Patres et Concilia pro confirmatione requirunt chrisma ab Episcopo benedictum, intelligendi sunt de sola necessitate praecepti ecclesiastici; cum pari ratione memorent, cum de baptismo scribunt aquae consecrationem, vel trinam immersionem, quas tamen esse de praecepto divino, aut de necessitate sacramenti nemo dixerit. Etiam *Eugenius IV* censendus est assignare materiam confirmationis ordinariam, et praecepto ecclesiastico conformem.

(1) In Epist. ad Decent.

(2) In Epist. ad Episc. Galliae et Germ.

II. *De forma confirmationis.*

§ 558. Forma sacramenti confirmationis sunt verba, quae Episcopus in applicatione materiae pronuntiat. Nam forma sacramenti sunt verba, quae expressius significant et determinant materiam ad designandum effectum sacramenti. Ergo etiam verba, quae profert minister, dum materiam confirmationis applicat, sunt forma huius sacramenti. — Episcopus autem tum ab initio manus super omnes confirmandos imponens orationem recitat: *Omnipotens sempiterne Deus* etc. tum chrismatis unctionem perficiens pronuntiat haec verba: *Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Dubitari ergo non potest, formam in hoc sacramento nullatenus deesse. Si autem quaeritur, quaenam forma sit essentialis et de necessitate sacramenti, theologi non consentiunt, sed pro diversitate sententiarum, quas de essentiali confirmationis materia amplectuntur, in varias quoque sententias circa essentialem confirmationis formam abeunt.

1. Qui cum *Sirmondo* solam manus impositionem, et quidem primam, pro essentiali confirmationis materia habent, pro eiusdem forma essentiali orationem statuunt, quam Episcopus extendendo manus fundit, dicens: *O-*

mnipotens etc.: illa vero verba ad chrismationem dici solita: *Signo te* etc. volunt esse formam ad integritatem solum sacramenti spectantem. Sententiam suam ex S. Scriptura et Patribus probant. Nam Act. VIII legitur, quod Apostoli manus imponendo *oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum:* ergo Apostoli confirmationem administrantes usi sunt deprecatoria orationis forma, qualis hodie est illa oratio: *Omnipotens* etc., non vero illa: *Signo te* etc., quae tantum est indicativa. Formam vero deprecativam semper in Ecclesia usitatam fuisse, Patres testantur. Nam *Tertullianus* (1) dicit: « manus imponitur, per benedictionem advocans et invitans Spiritum sanctum. » *S. Cyprianus* (2) ait: « Ut per nostram orationem et manus impositionem Spiritum sanctum consequantur. » *S. Ambrosius* (3) scribit: « Ad invocationem Spiritus sanctus infunditur.» *S. Augustinus* (4) inquit: « Nos quidem pro modulo nostro hoc donum accipere possumus, effundere autem super alios utique non possumus, sed ut fiat, Deum invocamus. » Ideo forma deprecatoria seu oratio in antiquissimis Latinorum et Graecorum ritualibus praescribitur; de verbis autem in chrismatione usitatis in monumentis Ecclesiae ante saeculum septimum mentio non occurrit.

2. Qui cum *Bellarmino* secundam sententiam defendunt, pro essentiali confirmationis forma statuunt verba in chrismatis unctione ab Episcopo prolata. In Ecclesia Latina adhibentur verba supra adducta. In Ecclesia autem Graeca haec verba in chrismatione adhibentur. *Signaculum doni Spiritus sancti* (subaudito: *tibi do*, vel *tibi datur*); quorum verborum, iuxta orthodoxam confessionem Ecclesiae Orientalis (5), sensus est: *In unctione sacri unguenti obsignaris confirmarisque in Spiritus sancti donis, quae in confirmationem christianae fidei tuae accipis:* ex qua declaratione patet, formam Graecorum a forma Latinorum quoad substantiam non differre. Verba enim in utraque Ecclesia usitata effectum sacramenti confirmationis, robur scilicet animi atque inaugurationem ad certamen christianae militiae quam optime exprimunt. Praeterea verba haec sola, saltem quoad substantiam et sensum, reperiuntur in omnibus, qui supersunt, sacramenti confirmationis Ordinibus. E contrario vero non eadem habetur constantia quoad illam orationem: *Omnipotens*, *sempiterne Deus* etc. quam recitat Episcopus, dum manus super omnes confirmandos protendit; in nonnullis enim Ordinibus postponitur unctioni, in aliis praemittitur, in aliis penitus omittitur, ut ostendit *Martenius* de ant. Eccl. rit. (6). Quibus invictum robur additur ex Graecorum et Orientalium Euchologiis, in quibus prima illa impositio manuum cum oratione ad invocandum Spiritum sanctum non ita communiter praescribitur, ut in ritualibus Latinorum, sed frequenter silentio praeteritur, ut commonstrat *Renaudotius* (7). — Quod autem Patres, praesertim Latini, verba, quae unctionem comitantur, non referant, facile inde explicatur, quia ipsis supra modum curae erat et religioni, ne sacramentorum formas propalarent. Hinc illud effatum *Innocentii I* (8), qui de confirmatione loquens ait: « Verba dicere non possumus,

(1) De bapt. c. 3. (2) Ep. 73.
(3) Lib. 3, de sacram. c. 2.
(4) Lib. 15, de Trin. cap. 25.

(5) P. 1, q. 104. (6) Lib. 1, c. 2, art. 3.
(7) Perpet. fid. lib. 2, cap. 12.
(8) Ep. 1 ad Decent.

ne magis prodere videar, quam ad consultationem respondere. » Hinc quoque istud *Dionysii* (1) dicentis: « Invocationes consecratorias (in ordinatione adhibitas) nefas est scripto interpretari, et - e secreto in publicum efferre. » Caeterum formam apud Graecos usitatam iam commemorat *Concilium generale CPtanum I* can. 7, ubi dicitur: *Recipimus obsignandos sive ungendos primum sancto chrismate et frontem et oculos.... et eos signantes dicimus: signaculum doni Spiritus sancti.* Tandem *Eugenius IV* diserte in decr. pro Armen. declarat: *Forma autem* (confirmationis) *est: signo te signo crucis* etc. Si autem obmovent, verba ista non esse orationem: advertendum est cum Card. *Bellarmino* (2), « formas sacramentorum esse preces mysticas, licet interdum proferantur per verbum indicantis; nam semper a Deo expectatur et petitur principalis operatio in sacramentis. » Et si orare dicitur, qui Deum laudat vel gratias agit, multo magis orare dicendus est, qui ut minister Christi verba profert ad conferendum Spiritum sanctum divinitus instituta. Caeterum singula verba formae usitatae ad Christum Dominum, seu Spiritum sanctum auctorem haud ita referimus, ac si essent ab ipso immediate ordinata: alioquin verba haec nunquam in Ecclesia varia esse potuissent, aut etiam in Ecclesia orientali et occidentali diversa. Christus ergo non determinavit formam confirmationis in specie et quoad verba, sed tantum in genere, statuendo scilicet, ut adhiberentur verba, quae huius sacramenti effectum sufficienter exprimerent, eaque ab Ecclesia determinarentur: post cuius determinationem verba formae ita sunt necessaria, ut si mutarentur quoad sensum nullum foret sacramentum.

(1) De eccl. Hier. c. 7, § 10.
(2) De confirm. lib. 2, c. 10, n. 5.

3. Qui cum *Morino* tertiae sententiae adhaerent, existimant, validam esse confirmationem, sive per solam manuum impositionem cum oratione: *Omnipotens* etc., sive per solam chrismatis unctionem sub verbis: *Signo te* etc. conferatur. Quae autem huic sententiae opponuntur, iam § praec. n. 3 vidimus. Denique qui quartam sententiam amplexi cum *Tournely*, tum primam manuum impositionem, tum chrismatis unctionem pro essentiali confirmationis materia habent, etiam sub forma essentiali tum orationem: *Omnipotens*, *sempiterne Deus* etc., tum verba: *Signo te* etc. comprehendunt. Qui autem cum *Billuart* eam manus impositionem, quae fit in unctione sufficere dicunt, conveniunt cum secundae sententiae patronis, et essentialem formam consistere dicunt in verbis: *Signo te signo crucis* etc. Ecclesia controversias theologorum circa materiam et formam confirmationis dirimere noluit, sed sapientissime ordinavit, ut utraque materia et forma in collatione huius sacramenti sollicite adhibeatur.

ARTICULUS III.
De ministro confirmationis.

§ 559. Duplex debet distingui minister confirmationis, *ordinarius* et *extraordinarius*. Ordinarius est, qui vi sui ordinis habet perfectam et completam potestatem hoc sacramentum valide conferendi, et talis est Episcopus. Minister extraordinarius est, qui vi sui ordinis habet potestatem incompletam et inchoatam conferendi hoc sacramentum, quae indiget perfici et compleri per dispensationem seu delegationem, ut valide exerceatur. *Primum* est certum de fide seu dogma catholicum, quod contra hae-

reticos probare oportet: circa *secundum* dissentiunt theologi, quorum variae sententiae cum argumentis, quae afferunt, ponderandae sunt.

I. *Solus Episcopus est minister ordinarius confirmationis.*

§ 560. Iam prioribus Ecclesiae saeculis nonnulli extiterunt, qui ordinariam sacramentum confirmationis administrandi potestatem sicut Episcopis ita et presbyteris adiudicarunt. Eundem errorem saeculo nono propugnavit *Photius*, Pseudo-Patriarcha CPtanus graecorum schismaticorum antesignanus, qui cum suis sectariis contendit, presbyteros esse ministros ordinarios confirmationis. Cum *Photio* hac in re consenserunt *Waldenses*, *Wicleffitae* et *Hussitae*. Mirum porro non est, istorum vestigia *Novatores* quoque saeculi decimi sexti secutos esse. Nam non tantum discrimen omne tollunt inter Episcopos et presbyteros, sed etiam inter plebem et ministros, atque sacramentum ipsum confirmationis irrident. Hinc, quando *Calvinus* consuetudinem Ecclesiae, qua soli Episcopi hoc sacramentum administrant, suo more sugillans (1) ait: « Digni sunt cornuti infulatique asini tali praerogativa: » haec ex improbi cordis thesauro profert scurrilis homo. Nobis, quae catholicae Ecclesiae doctrina sit, inquirendum est, et difficultates quaedam, quae hac in re occurrunt, enodandae sunt. Iuxta doctrinam vero catholicam Episcopi habent potestatem confirmandi, quae non est illis cum presbyteris communis, quia sacramenti confirmationis ordinarius minister est solus Episcopus, non autem quivis alius Sacerdos. Dogma hoc probatur ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, ex *Rom. Pontificum* et *Conciliorum decretis*.

1. *In S. Scriptura* (2) narratur, fuisse a Philippo diacono baptizatos viros ac mulieres; quod cum audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, *miserunt ad eos Petrum et Ioannem*, qui pro illis baptizatis oraverunt, *ut acciperent Spiritum sanctum*, nempe per sacramentum confirmationis. Philippus enim hoc iisdem conferre non poterat, unde (3) legitur: *Nondum enim* (Spiritus sanctus) *in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu.* De Petro autem et Ioanne (4) dicitur: *Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.* Iam vero cur Apostoli ad hoc confirmationis sacramentum neophytis conferendum missi fuerint, non vero illud contulerit ipse Philippus, qui eosdem baptizaverat, nulla alia reddi potest ratio, quam quod Christus Dominus voluerit, illud nonnisi per Apostolos dari adeoque per Episcopos, qui sunt Apostolorum successores (5). *Basnagius* quidem contendit, Dei favore demandatam esse Apostolis facultatem manus imponendi, prout erant *Apostoli*, non prout erant *Episcopi*, ad posteros propterea non transmittendam. At quibus documentis id evincit homo heterodoxus? ne unum quidem pro sua distinctione validum testimonium ex tota antiquitate proferre potest. Catholici e converso ostendunt, Apostolos manus imposuisse, prout erant Episcopi, ex sensu et praxi universae antiquitatis, ut ex mox dicendis apparebit.

2. *Ss. Patres* solis Episcopis confirmationem conferendi potestatem adiudicant. *S. Cyprianus* Ep. ad Iubai. (6) ait: baptizatos « Praepositis Ec-

(1) In Antid. Conc. Trid.
(2) Act. 8, 14, etc. (3) Ib. v. 16. (4) V. 17.

(5) V. Th. gen. § 228, etc.
(6) Epist. 73, n. 7.

eclesiae offerri... ut Spiritum sanctum consequantur. » *Firmilianus* in sua ad Cyprianum Epist. dicit: « maiores natu (id est, Episcopi, qui in Ecclesia praesident), manus imponendi et ordinandi possidere potestatem. » *Cornelius* P. in cit. Epist. lamentatur, quod Novatianus *ab Episcopo consignatus* non fuerit. *S. Chrysostomus*(1), loquens de manuum impositione seu confirmatione,inquit: «Haec Apostolorum erat praerogativa, unde et praecipuos (Episcopos, qui praesident) et non alios videmus hoc facere. » *S. Hieronymus* Dial. adv. Lucif. (2) ultro admittit, « hanc esse consuetudinem Ecclesiarum, ut ad eos, qui longe a maioribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, Episcopus ad invocationem Spiritus sancti manus impositurus excurrat. » *S. Augustinus* (3) scribit: « Neque enim aliquis discipulorum eius (Christi) dedit Spiritum sanctum. Orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus imponebant, non ipsi eum dabant: quem morem in suis Praepositis etiam nunc servat Ecclesia. » *Isidorus Pelus.* (4) disserens de confirmatione Samaritanorum ait: Philippus « baptizabat dumtaxat, ut discipulus: Apostoli autem gratiam explebant et perficiebant, ut qui huiusmodi muneris tribuendi potestatem atque auctoritatem divino beneficio accepissent. » *Ven. Beda* (5) inquit: « Notandum, quod Philippus, qui Samariae evangelizabat, unus de septem fuerit: si enim Apostolus esset, ipse utique manum imponere potuisset, ut acciperent Spiritum sanctum, hoc enim solis Pontificibus debetur. »

3. *Rom. Pontificum Urbani I, Innocentii I* et *Damasi* decreta iam citata fuerunt § 555 n. 2. Ulterius *Gelasius I* Ep. ad Episc. Lucan. (6) prohibet: « Presbyteros ultra modum suum tendere, nec episcopali fastigio debita audacter sibimet assumere; non conficiendi chrismatis, non consignationis pontificalis adhibendae sibimet arripere facultatem. » Labente saeculo sexto, cum Ecclesiae Calaritanae presbyteri ius confirmandi usurparent, *S. Gregorius M.*, data ad Ianuarium Calaritanum epistola (7), abusum repressit dicens: « Presbyteri baptizatos infantes signare sacro in frontibus chrismate non praesumant, sed presbyteri baptizatos ungat in pectore, ut Episcopi postmodum ungere debeant in fronte. » Iam saeculo praecedenti *Leo M.* (8) loquens de Chorepiscopis dixerat: « ipsis non licere nec erigere altaria, nec per impositionem manuum fidelibus baptizatis aut ab haeresi conversis paracletum Spiritum dare, nec chrismate baptizatorum frontes signare, quia haec solis Episcopis conveniunt. » Cum *Photius* ordinariam confirmandi potestatem presbyteris tribueret, *Nicolaus I* errorem non tulit nec dissimulavit, atque Bulgaros a Photianis presbyteris confirmatos iterum iussit confirmari, quia isti ordinariam potestatem non habuerunt, et delegari non poterant a Patriarcha CPtano, cum Bulgari subessent occidentali. Hoc factum colligimus ex Epistola *Photii* ad omnes orientis Episcopos, ubi de iudicato Nicolai decreto acerbe conqueritur. Idem factum narratur in Epistola synodica ad Adrianum directa a Concilio generali VIII. — *Innocentius III* eundem graecorum abusum aetate sua damnavit: in sua

(1) Hom. 18, in Acta n. 3.
(2) N. 9. (3) L. 15, de Trin. c. 26.
(4) Lib. 1, Epist. 450.
(5) Comment. in Acta Ap. cap. 8.
(6) Ep. 9, c. 8. (7) Lib. 4, al. 3, ep. 9.
(8) Epist. 88.

enim ad Lucium, Legatum CPtanum, episiola ita loquitur : « Pervenit ad audientiam nostram , quod quidam simplices Sacerdotes apud Constantinopolim ea sacramenta praesumant fidelibus exhibere, quae ab Apostolorum tempore rite fuerunt solis Pontificibus reservata, ut est sacramentum confirmationis, quod chrismando renatos soli debent Episcopi per manus impositionem conferre... Discretioni tuae mandamus, quatenus omnibus Latinis presbyteris apud Constantinopolim constitutis districte prohibeas, ne talia de caetero sua temeritate praesumant. » *Gregorius IX* in Epist. ad Barensem Episc. repetit et confirmat decretum *Innocentii III* (1). *Innocentius IV* consultus de ritibus Graecorum in Epist. ad Othonem Card. Legatum in regno Cypri de confirmatione sic respondet : « Soli Episcopi consignent chrismate in frontibus baptizatos, quia huius unctio non debet nisi per Episcopos exhiberi; quoniam soli Apostoli, quorum vices gerunt Episcopi, per manus impositionem, quam confirmatio vel frontis chrismatio repraesentat, Spiritum sanctum tribuisse leguntur. » *Eugenius IV* in decr. pro Armen. de confirmatione loquens declarat: « Ordinarius minister est Episcopus. Et cum caeteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc nonnisi Episcopus debet conferre, quia de solis Apostolis legitur, quorum vicem tenent Episcopi, quod per manus impositionem Spiritum sanctum dabant , ut Act. Apost. lectio manifestat. »

4. *Concilium Eliberitanum* can. 38 iubet baptizatos a laicis aut diaconis duci *ad Episcopos, ut per impositionem manuum et benedictionem eos perficiant:* et can. 77 ait: *Episcopus eos per benedictionem perficere debet.* *Arelatense III* anno 455 sanxit, ut Monachi Lirinenses, si neophyti fuerint, nonnisi ab Episcopo Foroiuliensi confirmentur. Cum saeculo septimo Agapius, Episc. Cordubensis, frequenter presbyteris confirmandi facultatem concesserit, hunc abusum represserit *Concilium Hispalense II* an. 619, quod can. 7 declarat: *Non licere presbyteris per impositionem manus fidelibus baptizatis, vel conversis ex haeresi paraclelum Spiritum tradere, nec chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum frontem signare*, quia pontificatus apicem non habent. *Tridentinum* Sess. VII de confirm., can. 3 definit: *Si quis dixerit, sanctae confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem Sacerdotem; anathema sit.* Huc etiam spectant verba Concilii, quibus , ut erroris radicem evellat, contra Protestantes discrimen inter Episcopos , et presbyteros declarat Sess. XXIII, can. 7 dicens : *Si quis dixerit, Episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi, et ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem; anathema sit.* Et eadem Sess. cap. 4 ita loquitur: *Sacrosancta Synodus declarat, praeter caeteros ecclesiasticos gradus, Episcopos, qui in locum Apostolorum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem praecipue pertinere, et positos, ut Apostolus ait, a Spiritu sancto regere Ecclesiam Dei; eosque presbyteris superiores esse; ac sacramentum confirmationis conferre; ministros Ecclesiae ordinare; atque alia pleraque peragere ipsos posse; quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent.*

Nota 1. Quaeri potest, an de fide sit credendum , quod Episcopi soli sint ordinarii confirmationis mini-

(1) V. lib. 1 Decretal. tit. de consuetudine.

stri *ex institutione divina?* Nonnulli theologi *negative* respondent, cum, ut ait cl. *Perrone* (1), « *Tridentinum* unice definierit, Episcopum esse ministrum ordinarium huius sacramenti, nec esse communem cum presbyteris facultatem, quam habent Episcopi, confirmandi; neque declaraverit quo iure, divino scilicet an ecclesiastico, id Episcopis competat. Nec enim desunt gravissimi theologi, qui iure tantum ecclesiastico ea facultate Episcopos pollere contendant. In hanc sententiam utpote commodiorem ad solvendas difficultates, ac traditioni magis conformem propensum se ostendit, et pluribus argumentis nisus est illam adstruere *Trombellius* (2). Iuverit saltem ea, quae de fide sunt, secernere ab iis, quae inter theologos disceptantur. » — Alii vero theologi ad praefatam quaestionem *affirmative* respondent. Sic *Thomas ex Char.*, tract. de sacr. (3) propositionem quam statuit: « Solus Episcopus est *ex institutione divina* minister ordinarius confirmationis, dicit, de fide esse credendam. » Nec rationes desunt, quae huic adsertioni suffragantur. Patres enim antiqui Ecclesiae consuetudinem, qua fit, ut soli Episcopi confirmationem administrent, non ab institutione ecclesiastica, sed ab exemplo Apostolorum repetunt; unde recte infertur, sermonem esse de tali potestate, quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo acceperunt. Neque assignari potest tempus, quo vel a Rom. Pontifice, vel a Concilio ordinaria confirmandi potestas solis Episcopis adiudicata fuerit. Praeterea dogmata fidei irrefragabilia sunt: si ergo fidei dogma est, solum Episcopum ordinarium esse confirmationis ministrum, necesse est, ut id semper verum, et de fide credendum sit. Ast si ordinaria confirmandi potestas ex iure tantum ecclesiastico solis Episcopis competeret: Ecclesia quod Episcopis concessit, revocare posset, et sic dogma mutationi subiiceretur. Denique *Tridentinum* Sess. XXIII, can. 6 definit, hierarchiam, quae constat ex Episcopis, presbyteris et ministris, esse ex institutione divina; discrimen vero quo Episcopi superiores sunt presbyteris, tum can. 7, tum cap. 4 reponit in potestate confirmandi, sicut in potestate ordinandi, quam solis Episcopis ex institutione divina competere, omnes Catholici admittunt.

Nota 2. Doctrinae propositae variae difficultates opponuntur: neque negari potest, easdem facilius solvi aut secari, si dicatur, non esse de fide, quod *ex institutione divina* ordinarium confirmandi ius solis Episcopis competat. Necesse autem non est, ut ad talem sententiam confugiatur: difficultates enim nihilominus solvi possunt, dummodo attendatur, quod § seq. ostendetur, nempe simplices quoque presbyteros ad conferendum confirmationis sacramentum delegari posse, quod praecipue in Ecclesia Graeca iam antiquitus frequenter contigit.

Obi. I. *Ss. Patres* etiam presbyteris ius confirmandi tribuunt. Multi enim cum *Tertulliano* (4) Episcopis, presbyteris, imo et laicis « cum urget circumstantia periclitantis, » baptizandi ius tribuunt, supponentes, ab iisdem conferri confirmationem iuxta illius aetatis disciplinam, cum eam minime excipiant. *S. Ambrosius* (5) docet: « Unctionem unguenti (confirmationem) fieri a sacerdote. »

(1) Tr. de confirm. cap. 2, n. 50.
(2) De ministro confirm. Diss. 10, Sect. 1, q. 2, § 5 et seq.
(3) Diss. 3, cap. 3.
(4) L. de bapt. c. 17.
(5) Lib. de Myster. c. 6.

S. Chrysostomus (1) dicit: « Sola ordinatione superiores (Episcopi) sunt, et hinc tantum videntur presbyteris praestare. » Cui assentitur *S. Hieronymus* in Epist. ad Evangel. (2) quaerens: « Quid facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod presbyter non faciat? » — Idem in Dial. adv. Lucif. affirmat: « Ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis necessitatem » factum esse, ut soli Episcopi consignarent. *Ven. Beda* (3) docet « unctionem, quae fit per manuum impositionem ab Episcopis.... et vulgo confirmatio dicitur, eandem esse cum secunda (quae fit in baptismo); propter arrogantiam tamen non concessa est singulis sacerdotibus, sicut et multa alia. » Ad haec accedunt *Constitutiones apostolicae*, quae (4) hanc confirmandi facultatem presbytero non secus ac Episcopo inesse supponunt: dicitur enim: « De baptismo, o Episcope et presbyter; iam quidem antea constituimus, et nunc vero dicimus.... unges autem prius oleo sancto, deinde baptizabis aqua; postremo signabis unguento. »

Resp. Citata testimonia argumentum nostrum ex Traditione petitum nullatenus infirmant. Nam ex iis, quae scribit *Tertullianus* cum aliis, nihil contra nos argui potest. Iuxta antiquam enim disciplinam confirmatio quidem cum baptismo iungebatur, si aderat Episcopus vel presbyter delegatus, non autem, si hic et ille defuit. Ideo legimus, Episcopos excurrisse ad manus illis imponendas, qui in urbibus minoribus a Clericis, Episcopo inferioribus baptizati fuerant. Si obiectio valeret, sequeretur, etiam Diaconos, imo et laicos cum baptismo potuisse confirmationem conferre: quod aliquando factum esse inauditum est. *S. Ambrosius* sacerdotis nomine intelligit Episcopum, quod ex orationis serie patefit. Nam ibidem (5) scribit: « Vidisti illic (in regenerationis sacrario) levitam, vidisti sacerdotem, vidisti summum sacerdotem, » id est Episcopum, quem ibi perhibet ministrum baptismi praesentibus testibus, diaconis nempe et secundi ordinis sacerdotibus; eundem porro conferentem confirmationem exhibet cap. 6. — *S. Chrysostomus* et *S. Hieronymus* quoad potestatem ordinis presbyteros Episcopis coaequare videntur, quia ad conferendam confirmationem etiam presbyteri delegari possunt, quod eo tempore frequenter in Oriente contigit: non negant autem, presbyteris ad conferendam confirmationem delegatione opus esse, quia ordinariam confirmandi potestatem non habent. Per verba autem citata ex Dial. adv. Lucif. *S. Hieronymus* nihil aliud intendit, quam munus ordinarium ad solos Episcopos pertinere, non ex natura rei seu ex necessitate, quasi vero Spiritus sanctus aliter accipi non possit, quam per manus Episcopi; sed propter voluntatem et institutionem Christi, qui summum sacerdotium specialiter honorare voluit certas Episcopis attribuendo praerogativas, quas non attribuit presbyteris. Textum *Ven. Bedae* nonnulli corruptum putant, alii arbitrantur, Bedam innuere, quod unctio verticalis solum quoad materiam eadem sit cum confirmatoria; sed cl. *Perrone* l. c. (6) ait: « Reor porro, verum sensum huius obscurissimi textus esse, unctionem, quae nunc reservata est iure ordinario solis Episcopis, eandem omnino esse ac secundam, quam olim passim presbyteri ex dispensatione

(1) Hom. 11 in 1 Ep. ad Tim. n. 1.
(2) Epist. 146, al. 101, n. 1. (3) In Ps. 26
(4) Lib. 3, c. 22. (5) Cap. 2, n. 6.
(6) N. 62.

conferebant confirmando baptizatos: quae facultas postea presbyteris ob nonnullorum arrogantiam ablata est, ac reservata soli Episcopo. » Caeterum V. Beda mentem suam clare aperit in Comment. in cap. 8 Act. Apostol., ubi praeter verba iam n. 2 citata etiam dicit: « Chrismate baptizatos ungere licet presbyteris... non tamen frontem ex eodem oleo consignare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum sanctum. » — Constitutiones apost. probabilius saeculo tertio exaratae, dum de confirmatione loquuntur, ad Episcopum et ad presbyterum sermonem dirigunt, quia eo tempore presbyteri frequenter ad confirmationem conferendam delegabantur.

Obi. II. Concilia non solis Episcopis, sed etiam presbyteris confirmationem conferendi potestatem tribuunt. *Toletanum I* can. 20 ait: *Statutum est, diaconum non chrismare, sed presbyterum, absente Episcopo, praesente vero, si ab eo fuerit praeceptum. Arausicanum I* concedit, *haereticos in mortis discrimine positos, si Catholici esse desiderant, si desit Episcopus, a presbyteris chrismate, et benedictione consignari. Regiense* de presbytero statuit: *In Ecclesia, in qua ordinatus fuerit, consecrandi virginem, sicut confirmandi Neophytos ius habebit. Barcinonense II* can. 2 statuit, ut, *cum chrisma presbyteris dioecesanis pro neophytis confirmandis datur, nihil pro liquoris pretio accipiatur.* Supponit ergo Concilium, etiam presbyteros dioecesanos posse, et debere neophytos confirmare.

Resp. Haec Conciliorum decreta dogmati catholico non adversantur. Nam *Conc. Toletanum I* iuxta aliquos non loquitur de unctione confirmatoria, sed de unctione verticali in baptismo. Quod si, ut alii volunt, de unctione confirmatoria sermo est, id unum sequitur, Toletanos Patres hanc veniam fecisse presbyteris, ut possent tanquam ministri extraordinarii, absente vel iubente Episcopo, sacramentum confirmationis conferre. Iis autem temporibus, quibus Rom. Pontifices hanc delegationem sibi nondum reservarant, licitum erat Episcopis et Conciliis hanc facultatem presbyteris tribuere iusta et rationabili de causa. Hac facultate utens *Conc. Arausicanum I* pro casu necessitatis, absente Episcopo, presbyteris confirmandi potestatem concessit, hac ipsa restrictione ostendens, ordinariam confirmandi potestatem non presbyteris, sed Episcopis competere. In *Conc. Regiensi* facultatem consecrandi Virgines et confirmandi neophytos soli *Armentario* Ebsedunensi Episcopo valide quidem, sed illicite ordinato fecerunt Regienses Patres, quem ab Episcopatu suo amotum uni praefecerunt Parochiae: unde citato canoni subiungitur: *Et per omnia, ut sit indulgentiae testimonium, semper se inferiorem Episcopo, superiorem Presbytero agat. Barcinonense II* non loquitur de unctione, quae fit in confirmatione, sed de chrismate, quod soli Episcopi consecrare possunt, et quo presbyteri utuntur in unctione verticali, et quod presbyteri servare debebant, ut Episcopis venientibus ad confirmandos fideles praesto esset.

Obi. III. Haec facultas unctionis confirmatoriae Episcopis reservata fuit iure dumtaxat ecclesiastico, non divino. Prima huius reservationis epocha apparet sub *Sylvestro* R. P. in eius vita, quam exhibet *Pontificale Damasi*. Id etiam eruitur ex brevi epilogo Concilii Romae habiti anno 325 ubi dicitur, *S. Sylvestrum* constituisse, ut presbyterum arianum re-

sipiscentem nemo suscipiat, « nisi Episcopus eum reconciliaverit, et sacrosancto chrismate per Episcopalem manuum impositionem sancti Spiritus gratia, quae ab haereticis dari non potest, confirmaverit. » *Innocentius I* eandem reservationem aut renovavit, aut introduxit, quam a consuetudine ecclesiastica repetit in epistola I ad Decent., cap. 3. Nec aliter sensit *Gregorius M.* qui scribens Ianuario Ep. Calar. (1) ita decrevit: « Presbyteri baptizatos infantes signare sacro in fronte chrismate non praesumant. » Cum autem audisset, quosdam ex hoc suo decreto fuisse contristatos, iterum eidem Episcopo rescripsit: « Et nos quidem secundum usum veterem Ecclesiae nostrae fecimus. Sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi Episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizatos chrismate tangere debeant, concedimus. » Denique *Concil. Hispalense II* can. 7 ordinarium quidem confirmandi ius Episcopis adiudicat, illud vero solum a regulis ecclesiasticis repetit; ait enim: *Quamvis cum Episcopis plurima illis* (presbyteris) *mysteriorum communis sit dispensatio, quaedam tamen auctoritate veteris legis, quaedam novellis et ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverint: sicut presbyterorum et diaconorum ac virginum consecratio, sicut constitutio altaris, benedictio vel unctio; siquidem nec licere eis Ecclesiam vel altare consecrare, nec per impositionem manus fidelibus baptizatis, vel conversis ab haeresi Paracletum Spiritum tradere, nec chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum frontem signare... Haec enim omnia illicita esse presbyteris, quia Pontificatus apicem non habent, quem solis deberi Episcopis auctoritate canonum praecipitur, ut per hoc et discretio graduum, et dignitatis fastigium summi Pontificis demonstretur.* Ergo nonnisi *novellis et ecclesiasticis regulis, et canonum auctoritate* presbytero interdictum est confirmationem administrare, ut et alia multa praestare, quae per se et iure sibi proprio posset.

Resp. Nullius est auctoritatis *Pontificale Damasi*, quod multo post Damasum scriptum fuisse *Baronius*, *Bellarminus, Pagius*, *Tillemontius* et alii Critici ostenderunt. Non minus apocryphus iudicatur ille brevis Epilogus Concilii Romani. *Innocentius I* in celebri sua ad Decentium epistola ordinariam confirmandi potestatem solis quidem Episcopis adiudicat, sed hanc praerogativam non solum ex consuetudine ecclesiastica, sed ab exemplo Apostolorum Act. VIII repetit: nullam vero mentionem facit suppositítii illius decreti S. Sylvestri. Ad *S. Gregorii M.* auctoritatem non una est Theologorum responsio, sed obvia et solida ea est explicatio, quam tradit *Benedictus XIV* (2), scilicet illum sanctum Pontificem voluisse abusum in Ecclesiam Calaritanam invectum omnino evellere; sed cum videret, maiora inde scandala oriri, concessisse illis presbyteris hoc privilegium ungendi frontem ex delegatione, quod concedi a summis Pontificibus posse, mox ostendetur. — Ad obiectionem ex *Concilio Hispalensi*, petitam respondet cl. *Sardagna* (3): «Hispalense *novellas regulas* vocat, quia illae in novo Testamento a Christo praescriptae sunt; *ecclesiasticas* vero, quia institutioni ac praecepto divino etiam Ecclesiae lex et praeceptum accessit, nempe *Innocentii I* in Epist. ad Decent. et anteriorum Conciliorum. Profecto si per *regulas novellas* in-

(1) Lib. 4, Epist. 9.

(2) Lib. 7, de Syn. dioec. cap. 7, n. 5.

(3) Tom. 6, art. 3, contr. 2, n. 411.

telligerentur novae seu recens inductae, sequeretur, ordinationes presbyterorum et diaconorum novo dumtaxat iure solis Episcopis fuisse reservatas, quod a veritate alienissimum esse ostendimus. » Etiam Cl. *Tournely* per *novellas regulas* intelligit divinas N. T. leges, quia immediate ante verba allata Concilium dixerat: *In divinis litteris praecipiente Domino solus Moyses in tabernaculo erexit altare* etc., manifestum igitur est, per veterem legem intelligi praecepta divina V. T. ac ideo *per novellas regulas*, quae illis opponuntur, iuxta regulas hermeneuticas intelligi leges divinas N. T. Eiusdem sententiae sunt *Billuart* et *Gazzaniga*. Caeterum etiamsi verba Concilii de antiquis et recentioribus Ecclesiae canonibus exponerentur, nihil ex eo contra nos inferri potest: multa enim alia a Rom. Pontificibus et in Conciliis statuta inveniuntur, quae non humani, sed divini iuris sunt, et nihil prohibet, aliqua divina simul et humana lege constitui.

Obi. IV. Qui potest maius, potest etiam quod est minus. Sed presbyteri iure ordinario possunt baptismum conferre, per quem obtinetur gratia sanctificans, et eucharistiam conficere, quae est sacramentum excellentissimum: ergo potestate ordinaria possunt etiam dare confirmationem.

Resp. Cum de sacramentorum ministris agitur, quorum determinatio a sola voluntate Christi dependet, non humanis ratiociniis indulgendum, sed sola revelatio divina audienda est: haec autem, ut probatum est, contestatur, ordinarium confirmationis ministrum solum Episcopum esse. Ratio quoque assignari potest, quare Christus ita ordinaverit. Baptismus enim est sacramentum summae necessitatis: unde divina providentia voluit, ut quemadmodum eius materia communis est et semper in promptu, ita etiam minister esset quilibet sacerdos, imo necessitate cogente quilibet homo. Sacramentum autem confirmationis adeo necessarium non est: quamobrem nil mirum, voluisse Deum illud per solos Episcopos administrari. Eucharistia quoque, quae ut alimentum et ut sacrificium ad frequentiorem usum destinata est, magnum ministrorum numerum exigit; non autem confirmatio, quae cuilibet Christiano semel in vita confertur, et certe minus aestimaretur, si ordinarie a quolibet sacerdote conferri posset.

II. *Simplex sacerdos potest esse minister confirmationis extraordinarius.*

§ 561. Nonnulli, ut *Hugo Victorinus*, *Durandus*, *Estius*, *L'Herminier* etc., negant hanc propositionem; sed multo plures cum *S. Thoma*, *Suarez*, *Bellarmino*, *Sylvio*, *Tournely*, etc., eandem admittunt. Et sane gravia argumenta probant, etiam simplicem sacerdotem ad conferendam confirmationem delegari posse.

1. In Ecclesia graeca iam longe ante Schisma Photianum consuetudo introducta fuit, ut presbyteri infantibus baptizatis sacram confirmationem conferrent: eademque consuetudo etiam inter Graecos Schismaticos semper continuata fuit. Certum autem est, confirmationem a presbyteris graecis legitime delegatis collatam etiam ab Ecclesia latina validam fuisse habitam: Ecclesia enim latina praxin Graecorum non reprobavit, cum in *Conciliis Lugdunensi II* et *Florentino* Graecos in suam communionem admisit, nec confirmationem ab eorum presbyteris collatam reiecit ut invalidam. Etiam *Benedictus XIV* (1) hac de re scribit: « Aliis in locis, in qui-

(1) Lib. 7. de Syn. Dioec. c. 9.

bus chrismatio data a sacerdotibus graecis non est a Sede apostolica expresse improbata, ea pro valida est habenda ob tacitum saltem privilegium a Sede apostolica illis concessum; cuius quidem privilegii praesumptionem inducit ipsamet conniventia et tolerantia Romanorum Pontificum, qui praedictum morem Graecorum scientes non contradixerunt, nec unquam illum damnarunt. »

2. *Rom. Pontifices*, quamvis magna sollicitudine invigilarent, ut iuxta Ecclesiae occidentalis consuetudinem per Episcopos ipsos confirmationis sacramentum administraretur, nihilominus aliis quoque presbyteris confirmandi potestatem concessisse leguntur. Ita *Gregorius M.* (1) pro Sardinia concessit, « ubi Episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizatos chrismate ungere debeant. » Exemplum *Gregorii M.* alii Romani Pontifices secuti sunt. Teste *Wadingo* (2) potestas conferendi confirmationem concessa fuit nonnullis Fratribus Minoribus a *Nicolao IV*, *Ioanne XXI*, *Urbano V*, *Eugenio IV*, *Leone X* et *Hadriano VI*. — Plura huiusmodi exempla enumerat *Benedictus XIV* in laud. op. de Syn. (3) ubi addit, se etiam « potestatem fecisse P. Custodi et Guardiano S. Sepulcri D. N. I. Christi idem conferendi sacramentum confirmationis in locis Terrae sanctae, in quibus actu non degunt Episcopi latini, etc.

3. *Concilia* quoque in casu necessitatis presbyteris facultatem dederunt confirmationis sacramentum administrandi. *Arausicanum I* (4) can. 1 ait: *Haereticos in mortis discrimine positos, si Catholici esse desiderant, si desit Episcopus, a presbyteris cum chrismate et benedictione consignari placuit. Epaonense* (5), can. 16 inquit: *Presbyteros propter salutem animarum, quam in cunctis optamus, desperatis et decumbentibus haereticis, si conversionem subitam petant, chrismate petimus subvenire. Quod omnes conversuri, si sani sunt, ab Episcopo noverint expetendum. Conc. Florentinum* in Decreto pro Armenis, postquam dixit, solum Episcopum ordinarium esse confirmationis ministrum, illico subiungit: *Legimus tamen, aliquando per Apostolicae Sedis dispensationem ex rationabili et urgente admodum causa simplicem sacerdotem chrismate per Episcopum confecto hoc administrasse confirmationis sacramentum. Conc. Tridentinum*, dum definit, solum Episcopum esse *ordinarium* confirmationis ministrum, *extraordinarium* non excludit, sed potius innuere videtur.

Nota 1. Propositae doctrinae obstare videtur, quod *Nicolaus I* confirmatos a Graecis presbyteris iterum confirmare iusserit, *Innocentius III* (6), et *Innocentius IV* (7) presbyteris expresse confirmationem interdixerint, et *Clemens VIII* non solum presbyteris confirmationis administrationem interdixerit, sed etiam Episcopis latinis praeceperit, ut sub conditione eos iterum confirment, qui a presbyteris graecis confirmati fuerant (8). — Haec facta adsertioni nostrae non adversantur. — Nam *Nicolaus I* ideo tantum iterum confirmari iussit a *Photii* emissariis confirmatos, quia iste CPtanae Sedis invasor legitimam delegationem in Bulgaria Romanae Sedi subiecta, reclamante summo Pontifice, dare non potuit, imo nec voluit, cum contenderet, presbyteros ordinariam habere

(1) Lib. 4. Epist. 26. (2) Ad ann. 1521.
(3) Lib. 8, c. 7. (4) An. 441. (5) An. 517.
(6) C. *Quanto* de consuet.
(7) In Const. *Sub catholicae*.
(8) V. Instr. de ritibus Graecorum.

confirmandi potestatem. *Innocentii III* decretum ferit presbyteros latinos CPoli degentes, qui ad imitationem Graecorum sibi ius arrogabant confirmandi absque Pontificis delegatione, quod occidentalibus nefas erat: Constantinopolis tunc erat sub ditione Francorum atque Patriarcha Veneto. *Innocentii IV* decretum ad solos Cyprios spectabat, quibus pariter Latini dominabantur, ob peculiaria illius insulae adiuncta. Cum enim populus plura conspiceret praestari a Graecis presbyteris, quam a Latinis, hos parvi faciebat, et hinc iurgia oriebantur et simultates ad quas compescendas vetuit Pontifex, ne in posterum presbyteri graeci in insula consignarent, nihil tamen de valore confirmationis ab illis datae pronuntians. Instructio denique *Clementis VIII* respicit similiter solum Italo-Graecos Latinis subiectos, de quibus merito dubitari poterat, an legitimam habuerint delegationem, quam obtinere tantum poterant a Romanis Pontificibus, qui autem praxi Graecorum in Ecclesia occidentali iam saepius restiterant.

Nota 2. Quicumque admittunt, presbyteros ad confirmationem conferendam delegari posse, hoc ius Romano Pontifici in tota Ecclesia adscribunt. Nam, ait *S. Thomas* (1) « Papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, ex qua potest quaedam, quae sunt superiorum ordinum, committere quibusdam inferioribus, sicut quibusdam presbyteris concedit conferre minores ordines, quod pertinet ad potestatem episcopalem. Et ex hac plenitudine potestatis concessit *B. Gregorius*, quod simplices sacerdotes hoc (confirmationis) sacramentum conferrent, quamdiu scandalum tolleretur. » Quaeritur autem, an, ut simplex sacerdos valide confirmet, semper requiratur delegatio summi Pontificis, an vero delegatio Episcopi sufficiat? — Non consentiunt hac in re theologi. *Benedictus XIV* (2) citat *Card. Pallavicinum*, *Thomassinum*, *Van Espen*, *Iuenin* et alios, qui asserunt, sola inspecta institutione divina, et seclusa Ecclesiae prohibitione, posse Episcopum simplici sacerdoti committere, ut chrismate a se confecto fideles consignet, ne secus degentes in locis, ad quae ipse accurrere nequit, confirmationis sacramento perpetuo careant. « Nec vero pauca nec levia sunt rationum momenta, quibus haec opinio innititur: » ait sapientissimus Pontifex, qui tamen, breviter enumeratis illorum argumentis, ita prosequitur: « Sed licet haec momentosa sint, non tamen leviora sunt, quae in contrarium proferuntur: » quorum pleraque adducit, imprimis vero auctoritatem *S. Thomae* in l. cit., ac demum ita concludit: « Caeterum quidquid sit de hac difficili et valde implexa controversia, omnibus in confesso est, irritam nunc fore confirmationem a simplici presbytero latino ex sola Episcopi delegatione collatam, quia Sedes Apostolica id iuris sibi unice reservavit; quam quidem reservationem non tantum ex consuetudine in tota Ecclesia latina iamdiu recepta tacite introductam arbitramur, sed iam ante noni saeculi finem expresse factam colligimus ex Epistola 70 *Nicolai I* ad Hincmarum et caeteros Archiepiscopos et Episcopos in regno Caroli constitutos etc. »

Nota 3. Quaerunt nonnulli, quomodo a Romano Pontifice simplex sacerdos ad conferendam confirmationem delegari possit, cum ad hanc potestas ordinis requiratur, et haec

(1) 3, p., q. 72, art. 11 ad 1.

(2) L. 7, de Syn. Dioec. c. 8, n. 3.

vi potestatis iurisdictionis aliis communicari nequeat? Quae difficultas ut solvatur, attendendum est, quod Theologi docent, nempe sacerdotes omnes in sua ordinatione etiam respectu confirmationis obtinere inchoatam, incompletam, seu, ut aiunt, radicalem potestatem, quae autem, ut valide exerceatur, perfici et compleri debet: perficitur autem et completur per consecrationem in Episcopis, et per dispensationem ac delegationem Romani Pontificis in simplicibus sacerdotibus: seu, ut dicit *Gibbon de Burgos* (1), « in simplici sacerdote potestás ordinis per illam commissionem derivatam a plenaria iurisdictione Papae reducitur de potentia remota ad proximam in ordine ad actum confirmandi, ad quem de novo extenditur. » Sic explicatur, quare potestas illa Diaconis, qui ne inchoatam quidem potestatem habent, delegari non possit, et quare confirmatio a simplici presbytero sine legitima delegatione collata non solum illicita, sed et irrita ac nulla sit. — Caeterum notandum est, totam difficultatem solum concernere modum, quo simplex sacerdos per delegationem summi Pontificis ad valide confirmationem administrandam idoneus constituatur: ignorantiam autem modi, praecipue dum de institutionibus divinis agitur, non tollere certitudinem facti, quod solidis argumentis probatur.

ARTICULUS IV.

Doctrina reliqua de confirmatione.

§ 562. Cum iam veritas sacramenti confirmationis probata, ac de eiusdem materia, forma et ministro actum sit, quaeri ulterius potest, quid hoc sacramento *operetur?* an et quomodo *necessarium* sit ad salutem? *cuinam* valide et licite conferri possit? et quid *caeremoniae* significent in illius administratione observandae? — Ad has quaestiones iam breviter respondere oportet.

I. *De effectibus confirmationis.*

§ 563. Triplex effectus confirmationis a Theologis distinguitur, nempe *augmentum gratiae sanctificantis*, *gratia sacramentalis* seu *sacramento confirmationis propria*, atque *character*.

1. Confirmatio, quae inter sacramenta vivorum numeratur, ex se instituta non est ad remissionem peccatorum, seu ad gratiam sanctificantem conferendam, sed primam hanc gratiam supponit et confert secundam, nempe gratiae sanctificantis augmentum, quoniam generatim hic est effectus sacramentorum, quae in statu gratiae sanctificantis recipiuntur (2): per accidens autem contingere potest, ut confirmatio etiam primam gratiam producat, seu hominem iustificet. Haec est doctrina *S. Thomae*, qui (3) ita loquitur: « Sicut ex ipso nomine apparet, hoc sacramentum datur ad confirmandum, quod prius invenerit, et ideo non debet dari his, qui non habent gratiam. Et propter hoc sicut non datur non baptizatis, ita nec debet dari adultis peccatoribus, nisi per poenitentiam reparatis... Et tunc per hoc sacramentum perficitur poenitentiae effectus sicut et baptismi, quia per gratiam collatam in hoc sacramento consequitur poenitens pleniorem remissionem peccati. Et si aliquis adultus in peccato existens, cuius conscientiam non habet, vel si etiam non perfecte contritus accedat, dummodo non fictus accedat, per gratiam collatam

(1) Disp. de sacram. confirm. dub. ult.

(2) § 508.

(3) 3 p., q. 72, art. 7 ad 2.

in hoc sacramento consequetur remissionem peccatorum. »

2. Gratia sacramentalis, seu propria sacramenti confirmationis, est gratia roboris ac virtutis ad fidem intrepide et fortiter propugnandam, et superandas, quae adversus eam insurgunt, daemonis ac mundi tentationes. Nam gratia propria confirmationis eadem est, quam Apostoli iuxta Christi promissiones (1) in caenaculo receperunt. Sed haec fuit gratia roborans et perficiens, qua testes dominicae resurrectionis ipsi fuerunt coram Iudaeis et Gentibus: ergo gratia roborans et perficiens praecipuus et proprius est confirmationis effectus. — Hunc effectum primario Ss. Patres et Concilia confirmationi adscribunt, ut patet ex eorundem testimoniis § 555 adductis. His addi meretur insignis locus *S. Eucherii* Lugdun., qui in Homil. de Pentec. ita loquitur: « Forte cogitat sibi aliquis: quid mihi prodest post mysterium baptismatis ministerium confirmantis? Attendat charitas vestra... Sic enim exigit militaris ordo, ut cum imperator quemcumque in militum receperit numerum, non solum signet receptum, sed etiam armis competentibus instruat pugnaturum. Ita in baptizato benedictio illa munitio est... Ergo Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum praestat ad gratiam, et quia in hoc mundo tota aetate victuris inter invisibiles hostes et pericula gradiendum est, in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam; in baptismo abluimur, post baptismum roboramur. Ac sic continuo transituris sufficiunt regenerationis beneficia; victuris autem necessaria sunt confirmationis auxilia. » Praeclare eamdem doctrinam proponit *S. Thomas* (2) dicens: « Sicut baptismus est quaedam spiritualis regeneratio in vitam christianam, ita etiam confirmatio est quoddam spirituale augmentum promovens hominem in spiritualem aetatem perfectam. Manifestum est autem ex similitudine corporalis vitae, quod alia est actio hominis statim nati, et alia actio, quae competit ei, cum ad perfectam aetatem pervenerit. Et ideo per sacramentum confirmationis datur homini potestas spiritualis ad quosdam alias actiones sacras praeter illas, ad quas datur ei potestas in baptismo. Nam in baptismo accipit homo potestatem ad ea agenda, quae ad propriam pertinent salutem prout scilicet secundum seipsum vivit. Sed in confirmatione accipit homo potestatem ad agendum ea, quae pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes fidei, sicut patet ex exemplo Apostolorum, qui antequam plenitudinem Spiritus sancti acciperent, erant in caenaculo perseverantes in oratione; postmodum vero egressi non verebantur publice fidem fateri etiam coram inimicis fidei christianae. » Et (3) addit: « Pugna spiritualis contra hostes invisibiles omnibus competit: sed contra hostes visibiles, id est, contra persecutores fidei pugnare, nomen Christi publice confitendo, est confirmatorum, qui iam sunt perducti spiritualiter ad virilem aetatem, secundum quod dicitur: *Scribo vobis, iuvenes, quoniam fortes estis et verbum Dei in vobis manet, et vicistis malignum* (4). Et ideo character confirmationis est signum distinctivum non infidelium a fidelibus, sed spiritualiter provectorum ab his, quibus dicitur: *Sicuti*

(1) Act. 1, 8. (2) 3 p., q. 72, art. 5.

(3) Ibid. ad 1. (4) I Io. 2.

modo geniti infantes. » Ideo Patres gratiam in confirmatione collatam vocant cum Tertulliano *munientem*, cum S. Cypriano *consummantem*, cum Concilio Eliberitano *perficientem* etc. Et *Eugenius IV* in decr. pro Armenis ait: *Effectus autem huius sacramenti est, quia in eo datur Spiritus sanctus ad robur:* sicut datus est Apostolis in die Pentecostes, ut videlicet *Christianus audacter Christi confiteatur nomen. Conc. Maguntinum* (1) can. 17 haec habet: *Sacramentum confirmationis institutum est, ut virtute eius contra Satanae tentationes muniamur, ut gratia eius ad melius capienda fidei mysteria illuminemur, ac ad confessionem Christi fiduciam et contra vitia robur accipiamus.*

3. In confirmatione *characterem* imprimi, ac ideo hoc sacramentum iterari non posse, iam § 510 probatum est. Ideo Patres confirmationem *signaculum* aut *sigillum* appellant, ut *Clemens Alex.* (2), *S.Cyprianus* (3), *Cornelius P.* (4), *S. Ambrosius* (5), *Leo M.* (6). Eamdem *S. Augustinus characterem dominicum* nuncupat. *Conc. Toletanum VIII* (7) cap. 7 ait: *Sanctum chrisma collatum et altaris honor avelli nequeunt. Gregorius II* Ep. ad Bonifac. (8) scribit: *De homine*, qui a Pontifice confirmatus fuit, denuo illi talis iteratio prohibenda est. *Conc. Cabillonense II* can. 27 inquit: *Nobis visum est, eandem confirmationem, sicut nec baptismum iterari minime debere.*

Nota 1. Cum § 501 et 502 probatum fuerit, sacramentorum valorem non pendere a probitate et fide ministri; manifestum est, validam esse confirmationem ab haereticis collatam. Neque huic conclusioni obstant decreta Conciliorum, quibus haeretici ad Ecclesiae sinum redeuntes per manus impositionem recipi iubentur. Non enim semper per manus impositionem sacramentum confirmationis intelligitur, sed frequenter sacramentum poenitentiae, aut quandoque mera duntaxat caeremonia ecclesiasticae institutionis. Quandoque autem administratio sacramenti confirmationis praescribi debuit, quia extiterunt haeretici, ut *Novatiani, Ariani* et alii, qui aut confirmationem penitus neglexerunt, aut non legitimo modo contulerunt. Itaque ex istis decretis nullatenus inferri potest, confirmationem ab haereticis collatam generatim ut irritam habitam fuisse; et multo minus ex iisdem concludere licet, Ecclesiam praecepisse aut permisisse, ut confirmatio semel valide collata iteretur. Neque id *S. Augustinus* docuit, cum (9) dicit: « Manus impositio sicut baptismus repeti non potest. Quid enim est aliud, nisi oratio super hominem? » S. Doctor enim non loquitur hic de sacramento confirmationis, sed de illa manuum impositione, qua olim haeretici cum Ecclesia reconciliabantur, de qua ibid. (10) habet: « Manus autem impositio, si non adhiberetur ab haeresi venienti, tanquam extra omnem culpam esse iudicaretur » (11).

Nota 2. Protestantes usum chrismatis in confirmatione blasphemis vocibus exagitarunt, et eousque pervenerunt, ut dicerent, iniuriam inferri Spiritui sancto, cum dicitur, per chrismationem ipsius gratiam obtineri. Contra temerariam istam blasphemiam *Conc. Tridentinum*, Sess. VII de confirmat., can. 2 ita definit:

(1) An. 1549. (2) Lib. 2, Strom. c. 3.
(3) Ep. 73, n. 7. (4) Ep. 3, ad Fab. c. 4.
(5) Lib. 3, de sacram. c. 2, n. 8.
(6) Serm. 24 de Nativ. 4, c. 6.
(7) An. 653. (8) Ep. 13, an. 720.
(9) Lib. 3, de bapt. c. 16, n. 21.
(10) Lib. 5, c. 23.
(11) Cf. Tournely de confirm. q. 4, art. 2.

Si quis dixerit, iniurios esse Spiritui sancto eos, qui sacro confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt; anathema sit. De fide ergo credendum est, iniurios non esse Spiritui sancto, qui sacro confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt. Facile etiam est post ea, quae hic praemissa sunt, propositionis huius veritatem evincere. Vel enim chrismatis unctio spectat ad essentiam huius sacramenti, prout communis fert theologorum sententia, vel habetur ut caeremonia ad magis declarandos huius sacramenti effectus, in hypothesi illorum theologorum, qui contendunt, materiam essentialem et adaequatam confirmationis in sola manuum impositione consistere. Si prius admittatur, hoc ipso evincitur propositionis veritas; si posterius, nulla profecto iniuria irrogatur Spiritui sancto, si ritus ab Ecclesia servetur in tota antiquitate receptus ad eiusmodi sacramenti mirabiles effectus uberius significandos, prout et in aliorum sacramentorum solemni administratione fieri consuevit. In hac enim sententia cum unctio nihil addat seu conferat ad sacramenti essentiam, quae sarta tecta habetur in manuum impositione, non afficit nisi rationem illud administrandi. Porro Ecclesiam praeditam esse potestate nonnullos ritus ac caeremonias instituendi ad solemnem sacramentorum administrationem, suo loco ostendimus (1).

II. *De necessitate confirmationis.*

§ 564. Sacramentum confirmationis non est necessarium necessitate medii, sed tamen adultis est necessarium in re aut in voto necessitate praecepti, quod graviter obligat.

1. Omnes theologi conveniunt docentes, confirmationem non esse simpliciter et absolute necessariam, seu, ut dicunt, eam non esse necessariam necessitate medii ad salutem. Ad hanc enim sufficit baptismus, per quem peccata delentur, et ius ad aeternam beatitudinem obtinetur dicente Christo: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (2). Ideo Ecclesia semper credidit, infantes renatos fonte baptismatis coelestem consequi beatitudinem, licet non confirmati moriantur. Et non solum de infantibus, sed etiam de adultis sine confirmatione decedentibus *Concil. Eliberitanum* can. 77 inquit: *Si quis diaconus.... aliquos baptizaverit, eos Episcopus per benedictionem perficere debet. Quod si ante de saeculo recesserunt, sub fide qua quis credidit, poterit esse iustus. Hilarius* Arelatensis (3) dicit: « Continuo transituris sufficiunt regenerationis beneficia: victuris autem necessaria sunt confirmationis auxilia. » Eandem doctrinam clare proponit *Conc. Tridentinum* dum (4) declarat: *Nihil damnationis inesse iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem, qui veterem hominem exuentes et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii ac Deo dilecti effecti sunt, ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur.*

2. Dubitari tamen non potest, confirmationem necessariam esse necessitate praecepti, et quidem divini. Quamvis enim tale praeceptum in Ss. Litteris expressum non habeatur, colligitur tamen aperte ex illa cura et sollicitudine, quam habuerunt Apostoli, ut iis, qui baptizati iam fuerant, manus imponerent, ut Spiritum sanctum reciperent, prout legitur in

(1) § 521. (2) Marc. 16, 16. (3) Hom. de Pentec. (4) Sess. 5, can. 5, de pecc. orig.

Actibus Apost. (1); quam postea curam et sollicitudinem reliquerunt suis successoribus Ecclesiae praefectis, ita ut, teste *S. Hieronymo* et aliis (2), Episcopi solerent per villulas et minores urbes discurrere ad eos, qui per presbyteros et diaconos baptizati erant, confirmandos. Haec omnino persuadent, Christum Dominum una cum institutione huius sacramenti etiam praecepisse Apostolis eorumque successoribus, ut illud conferrent, adeoque etiam fidelibus, ut illud ipsum susciperent. Quod idem rationibus theologicis confirmatur. Cum enim semel vitam spiritualem quis per baptismum fuerit adeptus, ut finem ultimum attingat, ex divino praecepto ulterius contendere debet, ac pro sua conditione vitae spiritualis assequi perfectionem; *haec est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra*, ait Apostolus (3). Sed homo per confirmationem perficitur, et ad perfectam vitae spiritualis aetatem promovetur, ut passim Patres docent. Iure ergo necessariam dicimus baptizatis omnibus confirmationem necessitate praecepti divini. His accedit, quod multae sint tentationes, quae ex parte mundi, carnis et daemonis in hac vita terrestri insurgunt; unde Paulus fidelibus acclamat: *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli* (4): et I Petr. 5, 9 dicitur: *Cui resistite fortes in fide*. Sed ex dictis (§ praec. n. 1) patet, institutum esse a Christo confirmationis sacramentum, ut esset medium per se certum et ordinarium, quo homo roboretur non modo ad fidem coram tyrannis fortiter profitendam, sed et ad omnes tentationes contra fidem, quibus adultus quisque obnoxius est, constanter vincendas. Qui autem ad finem tenetur, obligatur etiam ad media ordinaria, facilia simul et efficacia adhibenda. Quilibet ergo fidelis, qui *non coronabitur, nisi legitime certaverit* (5), obligatur ad recipiendam confirmationem, quae ad robur conferendum a Christo ordinatur, et sicut gravem difficultatem non involvit, ita magnam efficaciam pro toto vitae decursu exserit. Hanc obligationem Ecclesia semper agnovit, unde etiam voluit et mandavit, ut qui baptizati erant, ad Episcopos deferrentur sacro chrismate perficiendi. *Concilium Eliberitanum*, can. 77 dicit: « *Baptizatos a diaconis Episcopus per benedictionem perficere debebit.* » *S. Cyprianus* (7) scribit: « Ungi necesse est eum, qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, id est, unctione, esse unctus Dei, et habere in se gratiam Christi possit. » *Concilium Laodicenum* can. 48 ait: « *Oportet eos, qui illuminantur, post baptisma inungi super coelesti chrismate, et esse regni Christi participes.* » *S. Petr. Damianus* (8) inquit: « Decretales paginae et Ss. Patrum instituta decernunt, non esse differendam post baptismum sacramenti huius (confirmationis) virtutem, ne nos inermes inveniat fraudolentus ille contortor, a quo nemo unquam nocendi inducias extorsit. » *Concil. Mediolanense IV* sub S. Carolo Borr., an. 1576 habitum (9), ait: *Parochi curent, ut subditi sacramentum confirmationis suscipiant. Si quis vero neglexerit confirmationem, canonicis subiaceat disciplinis. Concilium Rhemense* (10) dicit: *Moneant parochi, sacramentum confirmationis non debere negligi a vere Christianis: Episcopi autem illud frequenter confe-*

(1) Cap. 8 et 19. (2) § 555.
(3) I Thess. 4, 3. (4) Eph. 6, 11.
(5) 2 Tim. 2, 5.
(6) Ep. 70. (7) Serm. 1 de Eccl. dedic. c. 2.
(8) P. 2, can. 3. (9) An. 1583, can. 8.

rant confessis, et si commode fieri potest, ieiunis. Similia decreta alia quoque Concilia ediderunt.

3. Quamvis theologi fere omnes necessitatem suscipiendae confirmationis admittant, aeque tamen de ipsius gravi aut levi obligatione non cohaerent. Existimant non pauci cum *S. Thoma*, *Suarez*, *Laymann* et aliis, omissionem confirmationis *per se* venialem non excedere culpam, etiamsi *per accidens* haec fieri possit lethalis, nempe si quis in periculo gravi versetur peccandi contra fidem, vel si ex contemptu hoc sacramentum praetermittat, vel si grave scandalum inde consequatur: exceptis his circumstantiis, putant isti, grave peccatum ob neglectum confirmationis sacramentum non committi, eo quod nec ex S. Scriptura, nec ex Traditione, nec ex constitutionibus Ecclesiae grave praeceptum evinci queat. — Multi autem theologi aliter sentiunt, iisque rationibus ducti, quas n. 2 adduximus, gravem pro omnibus obligationem adstruunt, sacramentum confirmationis suscipiendi. Ita *Hugo Victorin*. (1) ait: « Timendum est iis, qui per negligentiam amittunt Episcopi praesentiam, et non suscipiunt manus impositionem, id est, confirmationem, ne forte damnentur, quia festinare debuerunt, dum potuerunt. » *S. Bonaventura* (2) scribit: « Dicendum quod est necessitas simpliciter, et necessitas conditionata. Simpliciter non est gratia confirmationis necessaria, sed necessaria ex conditione, scilicet pugnanti et vincere volenti, sicut comedere necessarium est vivere volenti. » *Scotus* quoque docet, extare praeceptum divinum graviter obligans ad confirmationem suscipiendam. *S. Antoninus* (3) inquit: « Etsi nunquam occurrat confessio persecutionis, tenetur homo semel in vita confirmari; et si possit et negligat, licet sacramentum aliter non contemnat, peccat mortaliter etc. » Idem sentiunt *Estius*, *Natal. Alex.*, *Iuenin*, *Nic. L'Herminier*, *Lud. Habert*, *Tournely*, *Berti*, *Gazzaniga* et alii. Imo *Benedictus XIV* eandem sententiam amplexus in constitut. *Etsi pastoralis* (4) ita decrevit: « Monendi sunt ab ordinariis locorum, eos gravis peccati reatu teneri, si, cum possunt ad confirmationem accedere, illam renuunt ac negligunt » (5).

III. *De subiecto confirmationis*.

§ 565. 1. Subiectum confirmationis constituunt *soli, et omnes baptizati*. Ut enim valide confirmatio conferatur, omnino necesse est, ut baptismus chrismatis unctionem praecedat. Id potissimum ostendit exemplum Apostolorum, qui Samaritanis et Ephesiis manus non prius imposuerunt, quam noscerent, eos baptismum suscepisse. Id quoque constat perpetua praxi Ecclesiae universae, quae, sicuti auctoritates Patrum superius recensitae, nec non cuncti Latinorum libri rituales, et Graecorum Euchologia testantur, nunquam baptismo confirmationem praemisit. Idem confirmant rationes theologicae. Confirmatio enim se habet ad baptismum, quemadmodum augmentum ad generationem. Certum est autem, neminem adolescere posse, nisi prius ortum habuerit. Ergo similiter nisi primo quis fuerit baptizatus, nequit valide sacramentum confirmationis accipere. Frequenter

(1) Lib. 2, de sacr. p. 7, c. 3.
(2) In 4, dist. 7, art. 3, q. 2.
(3) In 3 p. Sum. tit. 14, cap. 14.
(4) V. Bull. constit. 57, § 3, n. 4.
(5) Cf. S. Alphonsus de Ligorio, Theol. mor l. 6, tract. 2, c. 2, dub. 8, n. 182.

etiam Patres et Concilia confirmationem nominant perfectionem seu consummationem baptismi: id autem, quod nondum in homine est, non potest perfici et consummari: ergo homo non baptizatus etiam confirmationis capax non est.

2. Confirmatio valide omnibus baptizatis confertur sive *adulti* sint, sive *infantes*. In adultis quidem ad valorem confirmationis requiritur intentio sacramentum suscipiendi, ut dictum est § 512. — Infantes vero, quamvis intentionis eliciendae non sint capaces, valide tamen sacramentum confirmationis recipere posse, patet ex usu et praxi universalis Ecclesiae, quae antiquitus una cum baptismo confirmationem et eucharistiam parvulis etiam ministrabat. Hic usus per plura saecula permansit in Ecclesia latina, ut colligitur ex antiquis ritualibus, atque etiamnum viget in Ecclesia graeca. Caeterum quamvis spectata institutione Christi omnis aetas censeatur esse capax huius sacramenti; confirmatio tamen in Ecclesia latina iam ab aliquot saeculis differtur usque ad usum rationis, tum quia sacramentum hoc ad salutem necessarium non est necessitate medii, adeoque infantes sine illo salvari possunt; tum quia illud suscipiendo cum actuali devotione, cuius nemo ante usum rationis capax est, maiori cum utilitate suscipitur; tum denique quia sic certius vitatur periculum iterationis; huius enim sacramenti a se suscepti facile meminisse possunt, qui illud post adeptum rationis usum suscipiunt. Qua de re *Catechismus romanus* (1) ita loquitur: « Observandum est, omnibus quidem post baptismum confirmationis sacramentum posse administrari, sed minus tamen expedire hoc fieri antequam pueri rationis usum habuerint. Quare si duodecimus annus non expectandus videatur, usque ad septimum certo hoc sacramentum differre maxime convenit. » Et rationem huius addit: « Neque enim confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut eius virtute optime instructi et parati inveniremur, cum nobis pro Christi fide pugnandum esset: ad quod sane pugnae genus pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos iudicarit. » — Praeveniri tamen potest supradicta aetas iustis de causis, si nimirum parvulus vel credatur postea aut omnino non, aut nonnisi difficillime habiturus occasionem hoc sacramentum suscipiendi, aut si gravi morbo oppressus in mortis periculo versetur. Neque ideo sacramentum confirmationis negligere licet, quia infans, si ante adeptum rationis usum moriatur, gratia roborante ad profitendam fidem non indiget; per augmentum enim gratiae sanctificantis, quod confirmatio producit, gloriae quoque augmentum obtinetur, nec dubitari potest, sigillo indelebili, quod imprimitur, specialem quemdam splendorem in regno beatitudinis respondere. Ideo *S. Thomas* (2) docet, sacramentum confirmationis etiam « moribundis conferri debere, ut in resurrectione perfecti appareant. » Similiter *Hugo Victorin.* (3) animadvertit, puerum non obsignatum detrimentum pati, si decedat, non quod damnetur, sed quia gradu aliquo maioris gloriae in resurrectione privabitur.

Nota. In adulto variae dispositiones requiruntur ad sacramentum confirmationis digne percipiendum. Primo requiritur status gratiae, quia confirmatio est sacramentum vivo-

(1) P. 2, cap. 3, de sacr. confirm. n. 18.

(2) 3 p., q. 72, art. 8 ad 4.

(3) Lib. 2, de sacram. p. 3, cap. 7.

rum: gravi enim se scelere obstringeret, et sacramento magnam iniuriam inferret, qui istud gravis peccati conscius perciperet. Hinc adultus, qui post baptismum lethaliter peccavit, confirmationi sacramentalem confessionem praemittere debet. Id suadet *Conc. Aurelianense* cap. 3, statuens de adultis confirmationem susceptnris, *ut moneantur confessionem facere prius, ut mundi donum sancti Spiritus valeant accipere.* Idipsum docet *S. Carolus Borrom.* in Actis Eccl. Mediol. p. 4. — Ulterius adulti ad condignam confirmationis susceptionem noscere debent praecipuos articulos fidei, orationem dominicam, salutationem angelicam, symbolum Apostolorum, ac praecepta decalogi, nec non ea, quae virtutem et effectus confirmationis respiciunt. Praeterea ut uberiores fructus adulti e confirmatione percipiant, ad hanc pietatis operibus disponantur ac praesertim oratione. Unde *S. Carolus Borrom.* loc. cit. dicit: « In primis frequentiori et ardentiori religiosae orationis studio devote sese exerceant exemplo Ss. Apostolorum, qui dum expectarent Spiritum sanctum, perseverantes erant in oratione et ieiunio. » Ex parte corporis congruit reverentiae tanto sacramento debitae, ut confirmandus in exteriori habitu modestiam ac pietatem ostendat, ut vestem simplicem induat, ac decenter compositam, ut frontem habeat neque capillis obtectam neque sordibus conspersam, adeo ut chrismate sacro convenienter haec valeat inungi. Antiquitus demum omnes confirmandi ieiunium servare iubebantur. Hoc praeceptum usque ad saeculum duodecimum viguisse, testantur *Gratianus* (1) et *Magister sententiarum* (2). At aevo subsequenti hac obligatione paulatim sublata, contrarius usus obtinuit dandi etiam non ieiunis confirmationem. Id vero non impedit, quin prisca ieiunii consuetudo, quamvis non amplius praecepta, confirmandis suadenda videatur, saltem si mane confirmatio sit ministranda. *Catechismus rom.* (3) renovari peroptat laudabilem veteris Ecclesiae morem, quo ieiuni tantum sacro chrismate liniebantur.

(1) De consecr. Dist. 5. (2) In 4. dist. 7.

(3) P. 2, c. 3, n. 19. (4) L. c. n. 15.

IV. *De caeremoniis confirmationis.*

§ 566. Praecipuae, quae in confirmatione adhibentur caeremoniae, sunt sequentes:

1. Sicut in baptismo, ita et in confirmatione occurrit *assistentia patrini*, qui ipsemet iam baptizatus et confirmatus esse debet. Unus autem tantum sponsor adhibendus est in confirmatione in quo deligendo cavendum est, ne vir foeminam, aut foemina virum in hoc sacramento suscipiat. Ritus quoque est antiquus, ut compater dextera suscipiat, et teneat eum, quem offert Episcopo confirmandum: si vero qui offertur, adultae est aetatis, pedem suum supra dexterum pedem compatris, qui ipsum offert, ponit: id, quod non sine mysterii significatione fit. Nam, ait *Catechismus rom.* (4): « Si, qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicuius indigent, cuius arte, et consilio doceantur, quibus ictibus et petitionibus, salvis ipsis, conficere adversarium possint: quanto magis fideles, cum sacramento confirmationis, quasi firmissimis armis tecti, et muniti in spirituale certamen, cui aeterna salus praeposita est, descendunt, ducis ac monitoris indigebunt? Recte igitur ad huius quoque sacramenti administrationem patrini advocandi sunt. »

2. In sacrae functionis exordio Episcopus *manus imponit* super omnes confirmandos atque recitat orationem: *Omnipotens*, *sempiterne Deus*, etc.: haec impositio manus iuncta orationi sicuti est humilis professio humanae fragilitatis, quae sine divina virtute nihil efficere potest, ita est etiam congrua significatio gratiae Spiritus sancti, quae in confirmatione obtinetur.

3. *Unctio chrismatis* fit in fronte, et quidem ad modum seu figuram crucis. Antiquissimum esse istum ritum, sub signo crucis chrismationem perficiendi, patet ex *S. Augustino*, qui tract. 118 in Ioan. de signo crucis loquens ait: « Quod signum nisi adhibeatur sive in frontibus credentium, sive ipsi aquae, ex qua regenerantur, sive oleo, quo chrismate unguntur, sive sacrificio, quo aluntur, nihil horum rite perficitur. » Et Enarr. in Ps. CXLI (1) inquit: « Quia in fronte erubescitur, ille qui dixit: *Qui me erubuerit coram hominibus, erubescam eum coram Patre meo, qui in coelis est.* » Nonnulli theologi existimant, signum crucis in chrismatis unctione non solum ratione praecepti adhibendum esse, sed et ad essentiam sacramenti pertinere, quia haec crucis figura continetur in formula ipsa seu significatione huius sacramenti, qua sublata, formula haec seu significatio vera non esset. Huius sententiae esse videntur *Alexander Alensis* (2), *S. Bonaventura* (3), *S. Thomas* (4) qui (5) praeclare etiam exponit convenientiam et significationem huius ritus: « In sacramento (confirmationis) homo accipit Spiritum sanctum ad robur spiritualis pugnae, ut fortiter etiam inter adversarios fidei Christi fidem confiteatur. Unde convenienter signatur chrismate signo crucis in fronte propter duo: *primo* quidem, quia insignitur signo crucis sicut miles signo ducis, quod quidem debet esse evidens et manifestum. Inter omnia autem loca corporis humani maxime frons manifesta est, quae quasi nunquam obtegitur, et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, ut manifeste demonstret, se esse Christianum: sicut et Apostoli post Spiritum sanctum acceptum se manifestaverunt, qui prius in coenaculo latebant: *secundo*, quia aliquis impeditur a libera confessione nominis Christi propter duo, scilicet propter timorem et propter verecundiam; utriusque autem horum signum maxime manifestatur in fronte propter duo, scilicet propter propinquitatem imaginationis, et propter hoc, quod spiritus a corde directe ad frontem ascendunt, unde verecundati erubescunt, timentes autem pallescunt. Et ideo in fronte signatur chrismate, ut neque propter timorem neque propter erubescentiam nomen Christi confiteri praetermittat. » Graeci praeter frontem etiam oculos, aures, nares, etc., inungunt: qua de re disserit *S. Cyrillus Hier*. Cat. 3 mystag. dicens: « Frons et alii sensus corporis tui inunguntur symbolice, et corpus equidem isto visibili unguento perungitur, anima vero sancto vivificoque Spiritu sanctificatur. Ac primo quidem fronti illinitur, ut eum abstergat a vobis pudorem, quem primus homo transgressor perpetuo circumferebat, simulque efficiat, ut possitis vultu non velato gloriam Dei intueri. Deinde vero aures unguntur, ut ad audiendum divina mysteria aures accipiatis... postea nares ut divinum recipientes unguentum dicatis: *Christi bonus odor sumus Deo*

(1) N. 9. (2) 4 p., q. 9, membr. 2, § 2.
(3) In 4, dist. 7, art. 1, q. 1 ad 3 et 4.
(4) 3 p., q. 72, art. 4. (5) Ibid. art 9

in iis, qui salvi fiunt. Tum vero et pectus inungitur, ut induti thoracem iustitiae fortiter adversus insultus diaboli consistatis. Ut enim Salvator post baptismum et Spiritus sancti adventum egressus in praelium devicit adversarium, sic et vos post sacrum baptismum et chrisma mysticum induti armis sancti Spiritus adversus oppositam vobis potestatem consistitis et praeliamini dicentes: *Omnia possum in eo, qui me confortat*, Christo. »

3. Frons oleo sacro illita *vitta linea ac probe munda cingitur*, atque olim quidem septem diebus, vel per triduum, vel saltem per integrum diem eiusmodi vitta deferebatur, ut significetur, gratiam acceptam conservandam esse diligenter. Alicubi, ut observat *Bellarminus*, continuo abluitur et exsiccatur chrisma a sacerdotibus, ut fascia opus non sit. Consuetudo ergo est tenenda qualis in unaquaque Ecclesia viget.

4. Si cuipiam in baptismo impositum fuerit nomen aliquod profanum, turpe vel superstitiosum, hoc immutandum erit in confirmatione, « ut ille novo ac sancto suscepto nomine, virilem in sancte agendo constantiam perpetuo deinceps praestet, » ait *S. Carolus Borrom.* in *Conc. Mediolanensi IV.*

5. *Alapam* levem Episcopus infligit confirmato. Mysticam huius caeremoniae rationem optime exponit *S. Carolus Borr.* in Instruct. de sacr. conf. dicens: « Episcopus eum leviter in maxilla caedit, quem chrismate confirmat. Hunc ritum parochus ita docebit, ut sciat homo christianus, se iam militem esse, cuius pugna et victoria eluceat in patiendis iniuriis, non in illis inferendis; deinde se in christiana militia constitutum esse, in qua non huius vitae iucunditates et commoda quaerat, sed incommoda potius atque adeo mala multa patienter ferat: ac praeterea intelligat, officii sui esse in acie stare, telaque unde veniant observare, ita ut quamvis illis telorum ictibus corpus, honor opesque laedantur, anima tamen nullo pacto offendatur. »

6. Ab Episcopo tandem *pax datur* confirmato, « ut intelligat, se gratiae coelestis *plenitudinem* et pacem, quae exsuperat omnem sensum, consecutum esse, » ait *Catechismus romanus* (1).

Usus doctrinae de confirmatione.

§ 567. 1. Maximi aestimare debemus confirmationis sacramentum, per quod et excelsam dignitatem et efficaces gratias obtinemus. In hoc enim sacramento a divino Spiritu in Prophetas, Sacerdotes et Reges ungimur. « Haec hominum genera, ait *S. Chrysostomus* (2), olim ungebantur: at nos non unam tantum sed tres istas dignitates praestantiore conditione nunc obtinemus. Nam et regno potituri sumus, et cum victimae loco corpora nostra offerimus, sacerdotes efficimur: exhibete enim, inquit, *membra vestra hostiam viventem, placentem Deo.* Atque insuper Prophetae constituimur; quae enim oculus non vidit, nec auris audivit, ea nobis patefacta sunt. » Ex iis autem, quae de effectibus confirmationis dicta sunt, patet, in hoc sacramento efficaces gratias nobis communicari, quibus roborati bonum certamen certare, fidem servare et cursum feliciter consummare possumus. Gratiis vero istis maxime indigemus: quamvis enim cruentae Christianorum persecutiones desierint continuo tamen nobis contra carnis concupiscentias, contra mundi scandala, contra daemonis in-

(1) L. c. n. 26. (2) Hom. 5 in 2 Cor. cap. 1.

sidias pugnandum est. Quapropter sicut is, qui militiam adire debet, ante omnia opus habet, ut bene armetur; ita multo magis spiritualem militiam, a cuius felici exitu salus cuiusque dependet, auspicaturus curare debet, ut per hoc sacramentum spiritualem armaturam accipiat.

2. Non sufficit militi, ut arma arripiat, sed iisdem etiam strenue uti debet ad hostes debellandos. Ita pariter Christiano non sufficit, ut per confirmationem gratiam roborantem seu armaturam spiritualem obtinuerit, nisi hac utatur ad spirituales suos hostes oppugnandos et superandos. Recte igitur cl. *Contenson* (1) dicit: « Ostende fidem, Christiane, ostende confirmationem tuam ex operibus tuis. Ille dumtaxat, ille se confirmatum demonstrat, ille Christiani militis nomen iure obtinet, qui naturae infirmitatem et daemonum hostilitates fidei et gratiae vigore exsuperans, imperterritus adversus omnia vitia decertat, qui invictus ad labores, fortis ad pericula, immobilis adversus prospera, idem est animo, nec rerum mutationibus minuitur depressus, nec augetur exaltatus, nec ut parvulus fluctuat omni circumlatus vento doctrinae, sed perfectus semper manens et infractus in fide fundatur, in charitate radicatur. Ille unctus, ille in fronte signatus iure merito dicendus est, qui ad veritatem retinendam propugnandamque vires omnes suas conatusque confert; qui vinculis saeculi exsolutus uni Deo serviens, unum Deum, et quae Christi sunt in animo habens, nihil de mundo sperat, nihil in mundo timet, et per bonam et malam famam a dextris et a sinistris insidiantem Christi miles gradiens nec laude extollitur, nec vituperatione frangitur, nec divitiis tumet, nec paupertate confunditur, sed mente impavida laeta simul contemnit et tristia. » Quale opprobrium pro Christiano per confirmationem roborato, si cuivis levi tentationi succumbit, respectu humano vincitur, et ob insanos mundanorum cachinnos et oblocutiones aut bona negligit, aut etiam mala perpetrat? —

3. Pastores animarum — praecipue appropinquante Episcopo — populum de dignitate, effectibus et caeremoniis confirmationis instruere, parentes confirmationem suorum filiorum negligentes de suo officio monere, et confirmandos ad tantum sacramentum digne suscipiendum solerter praeparare tenentur. Sollicite etiam curare debent, ut omnes confirmandi iam in prima manus impositione, quae a nonnullis theologis ut essentialis habetur, praesentes sint, et cum Episcopo fervida oratione septem Spiritus sancti dona efflagitare studeant, quod a patrino praestandum est cum confirmando, aut pro isto, si rationis compos non fuerit.

CAPUT III.

DE EUCHARISTIA

§ 568. Tertium novae legis sacramentum est *Eucharistia*, quae dignitate et excellentia omnibus praestat reliquis sacramentis, summa in se mysteria continet, saluberrimos quoque fructus producit, totius religionis christianae compendium et ornamentum constituit; a Ss. Patribus ideo miris laudibus extollitur, et ab omnibus orthodoxis piisque Christianis maximi aestimatur. Sed quod lugendum est, materiam hanc sanctam, sublimem et admodum iucundam heterodoxi tot tantisque falsitatibus contaminarunt, tot subtilibus cavillationibus veram et antiquam maiorum nostrorum doctrinam corrumpere co-

(1) L. 11, p. 1, dist. 4, cap. 1, refl. ult.

nati sunt, ut non solum valde prolixa, sed etiam admodum difficilis evaserit vera huius sanctissimi sacramenti expositio et defensio. Magna igitur solertia tractatio haec suscipienda est, ac ideo pro introductione *eucharistiae definitionem* proponere, varias *denominationes* explicare, ac postea *divinam eiusdem institutionem* ostendere oportet, ut sic via ad reliqua dogmata de hoc sacramento pertractanda aperiatur et complanetur.

1. Eucharistia est sacramentum novae legis, in quo sub panis et vini speciebus corpus et sanguis Christi vere, realiter et substantialiter continetur, ad spiritualem fidelium refectionem et ad honorem Dei a Christo Domino institutum. Dicitur *sacramentum novae legis*, quia omnia requisita ad sacramentum constituendum in ea inveniuntur. Est enim signum sensibile, quia ritibus perficitur externis: ideo dicitur, quod in hoc sacramento ***sub speciebus panis et vini corpus et sanguis Christi vere, realiter et substantialiter contineatur;*** sicut enim verba, quibus consecratio perficitur, auditui, sic species panis et vini visui subiiciuntur. Per signum autem externum significatur et producitur gratia; etenim sicut per panem et vinum alitur vita hominis corporalis, ita per eucharistiam alitur vita hominis spiritualis: unde Christus dicit: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum* (1): per quae verba collatio gratiae supernaturalis apertissime indicatur; recte igitur in definitione additur, hoc sacramentum ordinari *in spiritualem fidelium refectionem.* Ex eadem porro definitione apparet, quomodo eucharistia differat a reliquis sacramentis: differt nempe 1° in eo, quod caetera usu perficiantur, istud vero in ipsa perficiatur consecratione materiae, et propterea tamdiu perdurat, quamdiu species sensibiles panis ac vini incorruptae manent; 2° quod in aliis substantia materiae non immutetur, mutetur tamen in isto; 3° demum hoc uni sibi veluti proprium vindicat, ut non modo sit sacramentum, sed etiam verum sacrificium; ac proinde, quatenus est sacramentum, tendit primario ad hominum sanctificationem, quatenus vero est sacrificium, primario ad Deum refertur in recognitionem supremi ipsius in res creatas omnes dominii; quamobrem definitioni additum est, eucharistiam etiam specialiter seu proxime ordinari *in honorem Dei.* Denique eucharistiam a Christo Domino institutam esse, mox solide probabitur.

2. Nomen tertii sacramenti maxime frequens, et in Ecclesia graeca et latina usitatum est *Eucharistia*, quae est vox graeca, et significat gratiarum actionem. Dicitur autem hoc sacramentum gratiarum actio, quia Christus gratias agens (2), hoc sacramentum instituit; quia nobis in memoriam revocat beneficia divina (3), nosque excitat ad gratum Deo animum exhibendum. Hinc *S. Chrysostomus* (4) dicit: « Optima beneficiorum custodia est ipsa memoria beneficiorum et perpetua gratiarum actio; propterea et tremenda ac salutaria illa mysteria, quae in omni Synaxi celebramus, *Eucharistia* nuncupantur; sunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputque ipsum divinae erga nos bonitatis ostendunt, nosque ad debitas semper Deo gratias exsolvendas impellunt. » *S. Thomas* vero (5) dicit, hoc sacramentum vocari eucharistiam ab εὖ et χάρις, « id est,

(1) Io. 6, 52.
(2) Matth. 26, 27.
(3) Luc. 22, 19.
(4) Hom. 25 (al. 26) in Matth. n. 3.
(5) 3 p., q. 73, art. 4.

bona gratia, quia *gratia Dei vita aeterna* (1), vel quia realiter continet Christum, qui est *plenus gratia* » (2). Eucharistiae nomen iam usurparunt antiquissimi Patres, ut *S. Ignat. M.* (3), *S. Iustinus M.* (4), *S. Cyprianus* (5), *S. Cyrillus Hier.* (6). — Sed pro varietate rerum et circumstantiarum, quae in celebratione ac dispensatione augustissimi huius sacramenti occurrunt, variis nominibus insignitur.

3. Ab actione, quae in conficienda aut dispensanda eucharistia suscipitur, vocatur *benedictio* seu *sacramentum benedictionis*, quia Christus eucharistiam instituens, *panem benedixit* (7); et *Paulus* (8) scribit: *Calix, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* — Dicitur etiam *fractio panis*, quia Christus eucharistiam instituens *panem fregit* (9).

4. A materia, ex qua conficitur eucharistia, dicitur panis (10). — A *S. Augustino* nominatur *panis coelestis* (11), *panis mysticus* (12), *panis Christi* (13), *panis dominicus* (14), *panis animae substantialis* (15), *panis quotidianus* (16). — Ab Ecclesia nuncupatur *panis Angelorum* in officio corporis Christi; *panis sanctus vitae aeternae, calix salutis perpetuae* in Canone Missae. Eaedem denominationes passim in Ss. Patribus et theologis occurrunt, a quibus etiam eucharistia dicitur *panis Dei, panis vitae, panis supersubstantialis, panis de coelo descendens* etc. Hincinde, praecipue apud graecos scriptores, per *dona, sancta dona* eucharistia intelligitur, vel quia haec solebat olim confici ex iis donis seu oblationibus panis et vini, quas fideles in usum eucharistiae afferebant, vel quia ipsa caetera dona Christi dignitate et praestantia superat.

5. A re, quae continetur in eucharistia, ipsa appellatur *Corpus Christi* (17), *Sanguis Christi* (18), *Corpus Domini* a Tertulliano (19), *Sacramentum corporis et sanguinis Christi* a Theodoreto (20), *Celebratio corporis et sanguinis Christi* a S. *Augustino* (21). Hae et similes denominationes passim in graecis et latinis Patribus inveniuntur. Atque ex hac radice exurgit ineffabilis huius sacramenti dignitas, qua factum est, ut quemadmodum olim apud Iudaeos locus templi secretior et maxime venerabilis dictus fuit *sancta sanctorum*, ita sacramentum eucharistiae, quod apud Christianos summam inter omnia mysteria venerationem meretur, dictum fuerit: *Sacramentum sacramentorum, mysterium mysteriorum, sanctum Domini, sancta sanctornm, augustissimum sacramentnm*, imo per antonomasiam simpliciter absolute *sacramentum*, vel *mysterium*, aut in plurali nnmero *mysteria*, quia infinita pene mysteria in se continet.

6. A tempore et loco institutionis dicitur *Coena dominica, mystica* etc., quia a Christo vespere in coena ultima fuit instituta; *Mensa Domini* (22), quia Christus mensae recumbens cum Apostolis sacramentum hoc instituit; *Pascha*, quia tempore paschali id contigit; *novum Testamentum*, quia fuit ultima Christi morituri voluntas et dispositio; *Agapa*, quia convivia charitatis Eucharistiam comitabantur;

(1) Rom. 6, 23. (2) Io. 1, 14.
(3) Ep. ad Philad. (4) Apol. 2.
(5) Epist. 10 et 11. (6) Catech. 1, Mystag.
(7) Matth. 26, 26. (8) I Cor. 10, 16.
(9) Matth. 26, 26.
(10) Io. 6, v. 48 et 52; I Corinth. 10, 16.
(11) Epist. 120 ad Honor.
(12) Lib. 20, c. Faustum, c. 13.
(13) Tr. 6 in Io. (14) Tr. 39 in Io.
(15) Serm. 182 (al. 185) de temp.
(16) In Epist. 130 (al. 131) ad Probam.
(17) Matth. 26, 26. (18) Ib. v. 28.
(19) Lib. de orat. c. ult. (20) Dial. 3.
(21) Lib. de doctr. christ. c. 9.
(22) I Cor. 10, 21.

Sacramentum altaris a *S. Augustino* (1) et aliis, quia in altari consecratur et offertur in sacrificium.

7. Ab effectibus appellatur *communicatio sanguinis Christi, participatio corporis Domini* (2), et usu ecclesiastico *Synaxis, Communio*, quia per eucharistiam tum cum Christo, tum inter nos coniungimur et unimur, dicente Christo: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo* (3); ac Apostolo: *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus* (4): dicitur etiam *gratia, sacramentum gratiae, gratia salutaris*, quia abundantissimam gratiam confert eucharistia. Denique nuncupatur *viaticum* a Patribus Nicaenis (5) et a *Concilio Chartaginensi IV* (6). Rationem affert *S. Thomas* (7) dicens: « Quia hoc sacramentum praefigurativum est fruitionis Dei, quae erit in patria; et secundum hoc dicitur *viaticum*, quia hic praebet nobis viam illuc perveniendi. »

De divina eucharistiae institutione.

§ 569. Eucharistiam, quam ab antiquissimis temporibus in Ecclesia catholica celebrari compertum est, non humanae, sed divinae institutionis esse et Christum habere auctorem, argumenta luculentissima probant. Eucharistia enim *in veteri Testamento praefigurata, a Christo promissa*, et *in ultima coena instituta ac praecepta*, atque ut talis tum *ab Apostolis* tum *ab Ecclesia semper credita et celebrata* fuit.

1. *Variae figurae V. T.* Eucharistiam praefigurabant, quae ad tres classes reduci possunt. Nam Eucharistia, prout est res subiecta sensibus exhibens species panis et vini, praesignata fuit tum *per oblationem Melchisedech*, qui in Gen. (8) legitur obtulisse panem et vinum, cum esset sacerdos Dei altissimi, ut docent *S. Chrysostomus* (9), *S. Ambrosius* (10), *S. Hieronymus* (11); tum *per panes propositionis*, qui solum ab hominibus mundis et sanctificatis comedi poterant (12), ut observant *S. Hieronymus* (13) et *S. Cyrillus Hier.* (14); tum *per panes primitiarum*, de quibus Levit. XXIII, 10 sermo est, et ad quos alludens *S. Irenaeus* (15), eucharistiam appellat *panem primitiarum* in N. T.; tum demum *per panem subcinericium*, quem Elias (16) manducavit, et in cuius fortitudine ambulavit per 40 dies usque ad montem Dei Horeb. Christus quippe est panis vivus e coelo delapsus sub cinere nostrae mortalitatis afflictionis igne coctus, in cuius fortitudine ad Dei montem, id est, coelestem patriam pervenimus. — Eucharistiam quoad corpus et sanguinem Christi realiter sub speciebus panis et vini praesentis significarunt omnia veteris legis sacrificia, ut docet *S. Augustinus* (17): et specialiter quoad sanguinem Christi eucharistia praefigurata fuit per *sanguinem Testamenti* (18): unde in instituenda eucharistia Christus (19) iisdem fere verbis usus est, quibus Moyses vetus testamentum dedicavit: quam analogiam V. et N. T. iam observavit *Tertullianus* c. Marcion. (20). — Saluberrimi eucharistiae effectus praefigurati sunt per *arborem vitae*,

(1) Ep. 185 (al. 50.) (2) I Cor. 10, 16.
(3) Io. 6, 57. (4) I Cor. 10, 17.
(5) Can. 13. (6) Can. 77.
(7) 3 p., q. 73, art. 4. (8) Gen. 14, 18.
(9) Hom. 25 in Gen.
(10) Lib. 4, de sacram. c. 3.
(11) In cap. 26 Matth. (12) 1 Reg. 21.
(13) In cap. 1, Ep. ad Tit.
(14) Catech. 4.
(15) L. 4 adv. haer. c. 17 (al. 32).
(16) 3 Reg. 19, 8.
(17) Lib. 17 de Civ. Dei, c. 20.
(18) Exod. 24. (19) Matth. 26, 28.
(20) L. 4, c. 40.

quam plantaverat Deus in paradiso quasi pharmacum immortalitatis; et per *manna*, quod datum est Hebraeis in deserto, ut vita illorum peregrinationis tempore sustentaretur; in quo proinde post Apostolum (1) *S. Chrysostomus* (2), *S. Ambrosius* (3) et alii Patres typum eucharisticum agnoverunt, quod etiam quisque facile intelliget, si ad originem mannae, eius suavitatem, salubres effectus etc. attendat. Praecipua autem eucharistiae figura fuit *Agnus paschalis*, ut docent *S. Chrysostomus* Hom. de proditione Iudae, *S. Hieronymus* in Matth. (4), *S. Augustinus* c. litt. Petil. (5), *S. Leo M.* de Pass. Dom. (6) ubi observat, ideo post manducatum agnum paschalem institutam fuisse eucharistiam, ut ostenderetur, antiquam observationem novo sacramento fuisse adimpletam atque sublatam. Facile etiam est, convenientiam huius typi explicare. Nam *Agnus* ipse significabat Christum non tantum ut hostiam, sed etiam ut cibum, quia necesse erat agnum illum non tantum immolari, sed etiam manducari: *agni sanguis* denotabat effectum redemptionis Christi applicatae nobis per istud sacramentum, quo scilicet a devastante angelo et durissima servitute peccati, sicut olim Hebraei a iugo servitutis aegyptiacae, liberamur: denique *panis azymus*, cum quo Israëlitae agnum paschalem manducare debebant, optime repraesentat materiam nostri sacramenti; atque eam ob causam *S. Thomas* (7) docet, agnum paschalem omnium praestantissimam fuisse eucharistiae figuram. His addi potest, eucharistiam a Propheta regio etiam praenuntiatam fuisse his verbis: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me: et calix meus inebrians quam praeclarus est* (8)! In hoc enim Psalmo Messias ut bonus Pastor exhibetur, eiusque beneficia describuntur: quapropter si Ss. Patres per *aquam refectionis* baptismum, per *virgam et baculum* doctrinam et protectionem, et per *oleum impinguantem* confirmationem intelligunt, rectissime per *paratam mensam* et *calicem inebriantem* cum *S. Ambrosio* (9) et *Theodoreto* (10) eucharistia intelligitur (11). — Cum autem Luc. XXIV, 44, Christus dixerit: *Necesse est implere omnia, quae scripta sunt in lege Moysi et Psalmis, et Prophetis de me*, necesse quoque est, eucharistiae sacramentum admittere tanquam divinitus institutum.

2. *Christus* non solum coram discipulis suis, sed coram magna hominum multitudine institutionem eucharistiae *promisit:* ait enim Io. VI, 51 etc.: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum: et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* etc. Extiterunt quidem post lugenda reformationis tempora nonnulli, qui negare ausi sunt, citata verba de eucharistia intelligenda esse: sententiam vero suam ex eo probare studuerunt, quia Christus in citato capite Ioannis manifeste de doctrina sua loquitur, quae credenda et observanda est, ut vita habeatur aeterna, imo seipsum panem vitae vocat, qui per fidem sumendus est. Cum enim dixisset: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille* (12); Iudaei autem reposuissent: *Patres nostri manducaverunt manna in deserto sicut scriptum est: Panem de*

(1) 1 Cor. 10. (2) In cap. 6 Ioan.
(3) Lib. 3 de sacr. cap. 1.
(4) Matth. cap. 26 Matth.
(5) Lib. 2, c. 37. (6) Serm. 7.
(7) 3 p., q. 73, art. 6. (8) Ps. 22, 5, etc.
(9) Lib. de Elia et ieiun. c. 10.
(10) Comment. in Ps. 22.
(11) V. Calmet. in h. Ps.
(12) Ib. v. 29.

coelo dedit eis manducare (1): ipse quoque, ut responderet Iudaeis, doctrinam suam seu seipsum ut mundi doctorem et redemptorem panem nominat dicens: *Pater meus dat vobis panem de coelo verum. Panis enim Dei est, qui de coelo descendit et dat vitam mundo* (2): — *Ego sum panis vitae; qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam* (3). Et cum docuisset (4) fidem (per quam pervenitur ad Christum) esse donum Dei, tandem concludit: *Amen, amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam aeternam* (5).— Errant autem et vehementer errant, qui propter ista Christi verba putant, in toto capite de eucharistiae sacramento sermonem non haberi: qui ita sentiunt, tum regulis hermeneuticis, tum constanti Ecclesiae traditioni repugnant. Satis enim manifestum est, in capite sexto Ioannis *de triplici pane* sermonem institui, nempe de *pane materiali*, de *pane spirituali*, et de *pane sacramentali*. Primo narratur, Christum per quinque panes materiales, quos per miraculum multiplicavit, maximam hominum multitudinem in deserto satiasse, quae postea divinum benefactorem usque in civitatem Capharnaum secuta est. Iesus vero dixit eis: *Quaeritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis* (6). Qua occasione arrepta, Christus de pane mere materiali ad panem mere spiritualem sermonem convertit dicens: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam* etc. (7). Et satis manifestum est, Christum a v. 32-47 doctrinam suam ac seipsum panem nominare, spiritualem nempe, qui per fidem sumendus est. Ast v. 48 etc. Christus de tertio pane loquitur dicens: *Ego sum panis vitae. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. Hic est panis de coelo descendens: ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum: et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Verba ista nullatenus de eodem illo pane spirituali intelligi possunt, de quo antea locutus fuerat, sed apertissime panis verbis istis promissus a pane priori mere spirituali distinguitur. Nam prius loquebatur de pane, quem Pater dat (8); hic loquitur de pane, quem ipse daturus est (9): prius indigitabat panem, qui iam aderat; hic vero panem, qui nondum adest, sed quem dare promittit: prius sermonem faciebat de pane, qui est ipse, in quem credendum est (10); hic de pane, qui *manducandus* est (11), quia est eadem illa *caro*, quae tradenda est *pro mundi vita*. Homines quoque, qui sermoni Christi aderant, haec ultima verba non de pane spirituali per fidem sumendo, sed de vera carnis Christi manducatione intelligebant, curiose autem de modo, quo id fieri posset, sciscitabantur; unde legitur: *Litigabant ergo Iudaei ad invicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum* (12)? Tantum vero abest, ut Christus eorum sententiam de carnis manducatione correxerit, ut potius eandem approbaverit, et graphicis verbis commendaverit dicens: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam*

(1) V. 31. (2) V. 32. (3) V. 35. (4) V. 44. (5) V. 47. (6) V. 26. (7) V. 27. (8) V. 32.

(9) V. 52. (10) V. 35, 36 et 47. (11) V. 50 et 51. (12) V. 53.

aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo (1). In istis porro verbis observare oportet, Christum saepius distinguere carnem et sanguinem, cibum et potum, manducare et bibere: sed distinctiones istae non solum inutiles, sed etiam absonae essent, si de pane mere spirituali, seu de fide in Christum sermo esset, in qua caro et sanguis, cibus et potus etc. perperam distinguuntur. Caeterum verba Christi adeo clara sunt, ut qui ea audierunt, minime dubitaverint, de vera carnis manducatione et sanguinis sumptione sermonem esse. Cum autem putarent, carnem Christi in frusta discindendam et manducandam esse, ideo: *Multi audientes ex discipulis eius dixerunt: Durus est hic sermo, et quis potest eum audire* (2)? Christus vero, ut vacillantem eorum fidem firmaret, eisque omnipotentiam suam, qua tantum miraculum perficere possit, ostenderet, provocat ad suam ascensionem in coelum (3), ipsis declarat, quod non carnem mortuam et dilaceratam manducandam propositurus sit, sed carnem vivam cum spiritu coniunctam, ac ideo alios quoque vivificantem (4); atque demum prolatum a se sermonem confirmans concludit: *Verba, quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* Ast nihilominus multi fidem verbis Christi detrectaverunt, et de eius sermone indignati ac scandalizati Christi discipuli esse recusarunt; nam ibid. legitur: *Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, et iam non cum illo ambulabant* (5). Quamvis autem Christus, qui *erat lux vera, quae illuminat omnem hominem* (6); qui *venit quaerere et salvum facere, quod perierat* (7); imo, *qui venit in mundum, ut testimonium perhibeat veritati* (8); quamvis, inquam, Christus multos ex discipulis suis ob sermonem prolatum et in obvio verborum sensu intellectum a se recedentes videret; nullatenus tamen ut eos retineret vel revocaret, dixit, verba de manducanda carne et de sanguine bibendo figuraliter, metaphorice, aut mere spiritualiter de fide in Christum intelligenda esse, sed humilem et firmam fidem in verba prolata exigens, dixit ad duodecim: *Numquid et vos vultis abire* (9)? *Respondit ei Simon Petrus: Ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes* (10). Itaque iuxta omnes hermeneuticas regulas caput sextum Ioannis incipiendo a v. 48 et seq. de eucharistia intelligendum est. Quod confirmatur ex Traditione, quae est linea, iuxta quam S. Scripturam exponere oportet. Nam citata verba Christi de eucharistia exposuerunt *S. Irenaeus* (11), *Origenes* (12), *S. Cyprianus* (13), *S. Cyrillus Hier.* (14), *S. Hilarius* (15), *S. Basilius* (16), *S. Ambrosius* (17), *S. Chrysostomus* (18), *S. Epiphanius* (19), *S. Augustinus* (20), *S. Cyrillus Alex.* (21), *S. Leo M.* (22), *Theodoretus* (23), *S. Io. Damascenus* (24),

(1) V. 54-59. (2) V. 61. (3) V. 63.
(4) V. 64. (5) V. 67. (6) Io. 1, 9.
(7) Luc. 19, 10. (8) Io. 18, 37.
(9) V. 68. (10) V. 69.
(11) Lib. 4, adv. haer. c. 4.
(12) Hom. 16 in Num.
(13) L. de Orat. dom.
(14) Catech. 4 mystag.
(15) Lib. 8 de Trin. n. 13.
(16) Lib. 1. de bapt. c. 3, et in Regulis moral. reg. 21, c. 1 et 2.
(17) Lib. de init. c. 8, et lib. 4 de sacr. c. 5.
(18) Hom. 45 in Ioan. (19) Haer. 55.
(20) Tr. 26 et seq. in Io., ac Serm. 2 de verbis Apost. (21) Comment. in Ioan.
(22) Serm. 6 de ieiun. septimi mensis.
(23) Lib. 4 Hist. eccl. c. 4.
(24) Lib. 4 orth. fid. c. 14.

Ven. Beda, *Euthymius*, *Theophylactus*, *Rupertus*, *S. Thomas* et alii in suis in Ioan. Commentariis. Accedunt quoque Concilia: nam *Conc. Alexandrinum*, Praeside *S. Cyrillo*, in sua ad Nestorium epistola ex capite sexto Ioannis probat, in eucharistia nos participes fieri sacrae carnis et pretiosi sanguinis Christi: et haec epistola lecta et approbata fuit in *Concilio generali Ephesino*. *Conc. Nicaenum II* (1) pariter ex Io. VI, 54 probat eucharistici sacrificii veritatem. *Conc. Tridentinum* ex eodem capite varia adducit testimonia ad doctrinam catholicam de eucharistia comprobandam, ut Sess. XIII, cap. 2, et Sess. XXI, cap. 1. Iam alibi autem (2) dictum est, Ecclesiam in intelligenda et exponenda Scriptura errare non posse: quapropter dubitare non licet, in capite sexto Ioannis de eucharistia sermonem haberi, et rectissime ex eodem capite testimonia adduci ad doctrinam de eucharistia comprobandam.

3. Quod Christus promisit, id etiam pro infinita sua fidelitate implevit, et in ultima coena eucharistiam instituit. Haec institutio bis verbis narratur a Matthaeo: *Coenantibus autem eis, accepit Iesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite: Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (3). Iisdem fere verbis eandem institutionem refert Marcus (4). Lucas vero cum institutione eucharistiae etiam praeceptum Christi eam perpetuo celebrandi coniungit; ait enim de Christo: *Accepto pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur* (5). Similiter Paulus eucharistiae institutionem, quam speciali revelatione divina didicit, enarrat dicens: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis; quoniam Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit: Accipite et manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine: Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat* (6). Dubitari ergo nullatenus potest, eucharistiam a Christo institutam et praeceptam esse ita, ut in Ecclesia usque ad consummationem saeculi celebrari debeat.

4. *Apostoli* institutionis a Christo factae et praecepti dati memores eucharistiam conficiebant, et dispensabant; quod varia S. Scripturae testimonia commonstrant. Nam. Act. II, 42 de primis fidelibus dicitur: *Erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus.* Quia autem communicatio fractionis panis coniungitur cum doctrina Apostolorum et cum orationibus; manifestum est, per illam quoque actionem spiritualem, scilicet frequentationem eucharistiae intelligi: unde Interpres Syrus vertit: *Erant perseverantes - in fractione eu-*

(1) Act. 6. (2) Th. gen. § 236. 2a ed. (3) Cap. 26, v. 26 et seq.

(4) Cap. 14, v. 22-25. (5) Cap. 22, v. 19 etc. (6) 1 Cor. 11, 23.

charistiae. Paulus de celebratione et sumptione eucharistiae praeclarum fert testimonium I Cor. X, 16 etc., dicens: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* Hanc ipsam communicationem et participationem Apostolus tanquam gravissimum charitatis fraternae motivum proponit his verbis: *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.* Et cap. XI, v. 28 monet fideles, ut conscientiam suam probent, et a peccatis purgare studeant ad eucharistiam digne sumendam; ait enim: *Probet autem seipsum homo: et sic de pane illo edat, et de calice bibat* etc. Haec omnia ostendunt, Apostolos institutionis et praecepti Christi memores illud idem coram fidelibus peregisse, quod Christus in ultima coena coram ipsis fecerat, eucharistiam nempe sub speciebus panis et vini consecrasse atque fidelibus dispensasse.

5. *In Ecclesia Christi* eucharistiam semper tanquam sacramentum novae legis creditam, ab Episcopis et presbyteris consecratam, ac fidelibus dispensatam fuisse, omnium saeculorum Patres et rerum ecclesiasticarum scriptores, libri liturgici et plurima alia monumenta ostendunt, ut ex dicendis in hoc capite abunde constabit. Perpetua etiam fuit Ecclesiae fides, eucharistiam non ab hominibus, non ab Apostolis, sed ab ipso Christo institutam fuisse. Ideo *Conc. Florentinum* in decreto pro Armenis dicit: *Iuxta testimonia Ss. Patrum et Doctorum Ecclesiae - creditur, ipsum Dominum in vino aqua permixto hoc instituisse sacramentum.* Et *Conc. Tridentinum* (1) ait: *Maiores nostri omnes, quotquot in vera Christi Ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam admirabile sacramentum in ultima coena Redemptorem nostrum instituisse.* Et (2) addit: *Ergo Salvator noster, discessurus ex hoc mundo ad Patrem, sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum.*

Nota. Protestantes, Lutherani et Calviniani nobiscum profitentur, eucharistiam a Christo institutam esse, eamque perpetuo in Ecclesia celebrari debere, tum ut grata passionis et mortis pro nobis a Christo toleratae memoria recolatur; tum ut publica quaedam verorum Christi discipulorum professio habeatur; tum demum ut fideles ad virtutis exercitium et praecipue ad mutuam charitatem excitentur. Caeterum Protestantes doctrinam genuinam de eucharistia variis gravissimisque erroribus corruperunt, qui in decursu huius capitis recensebuntur et impugnabuntur. Sociniani etiam rationem sacramenti eucharistiae denegant, et in ea nihil nisi nudam mortis Christi commemorationem agnoscunt. Rationalistae et Pseudo-Philosophi clamare non cessant, doctrinam catholicam de eucharistia sane rationi repugnare, - ea, quae *supra* rationem sunt, ab iis, quae *contra* rationem sunt, non distinguentes.

Momentum doctrinae, et ordo dicendorum.

§ 570. Quidquid revelata in religione sanctum, salutare et augustum est, in eucharistia per excellentiam invenitur. Sacrosancta sunt religionis *mysteria*, quae, quantum humanam rationem superant, tantum Dei omnipotentiam, sapientiam et bonitatem

(1) Sess. 13, cap. 1. (2) Cap. 2.

exaltant: ast in eucharistia multa sunt, quae humanae rationis captum transgrediuntur, et recte Ss. Patres et doctores adseverant, Deum in eucharistia stupenda suae omnipotentiae miracula renovare, ineffabiles sapientiae suae intentiones patefacere, et inexhaustas divini sui erga homines amoris divitias velut effundere. — Saluberrima sunt novae legis *sacramenta*, quae a Propheta (1) fontes Salvatoris dicuntur, ex quibus aquae gratiarum cum gaudio hauriuntur: sed, ait *S. Thomas* (2): « Nullum sacramentum est isto (eucharistia) salubrius, quo purgantur peccata, virtutes augentur, et mens omnium spiritualium charismatum abundantia impinguatur. — Suavitatem denique bnius sacramenti nullus exprimere sufficit, per quod spiritualis dulcedo in suo fonte gustatur, et recolitur memoria illius, quam in sua passione Christus monstravit, excellentissimae charitatis. » — Inter sacros religionis actus demum eminet *sacrificium*, per quod debitus summo Deo latriae cultus defertur: idcirco in V. T. multa et varii generis sacrificia divinitus praescripta fuerunt: at eucharistia est etiam sacrificium, quod Christus ipse, Sacerdos simul et victima, Deo offert, quod infiniti proinde valoris est, et omnia sacrificia V. T. antecellit, sicut umbram corpus, et sicut figuram veritas. — Eucharistia igitur est ***mysterium altissimum***, ***sacramentum efficacissimum***, et ***sacrificium praestantissimum***. Sub hoc triplici respectu eucharistia iuxta doctrinam revelationis consideranda est; et hanc ipsam doctrinam summi momenti esse, nemo inficias ibit, quam idcirco triplici dissertatione clare explicare, solide comprobare, et contra temerarios adversariorum insultus strenue defendere oportet.

DISSERTATIO I.

De eucharistia, quae est mysterium altissimum.

§ 571. *Mysteria* illae vocantur religionis revelatae veritates, quas ex suis principiis evolvere non potest humana ratio, et quae, etiam facta revelatione, ita sunt humanae intelligentiae impervíae, ut, quamquam quid sibi subiectum et praedicatum velint, intelligamus, quo tamen modo praedicatum subiecto conveniat, ratione nostra assequi non possimus. Talia mysteria continet doctrina catholica de Trinitate (3), de Incarnatione (4), de Redemptione (5) etc. Talia mysteria etiam in doctrina catholica de eucharistia continentur. Dogma enim catholicum est, in eucharistia Christum, Filium Dei incarnatum, Deum et hominem, sub speciebus panis et vini vere, realiter et substantialiter praesentem esse. Dogma pariter est, in eucharistia fieri transubstantiationem, id est, substantiam panis et vini in consecratione converti in substantiam corporis et sanguinis Christi, manentibus dumtaxat panis et vini speciebus. Dogma iterum est, quod Christus praesens sit in eucharistia modo permanenti; id est, Christns non solum praesens fit, dum sumitur, sed peracta consecratione illico praesens est iam ante sumptionem, et praesens manet post sumptionem donec species resolvantur. Atque etiam praesens est in hostiis et particulis consecratis, quae post fidelium communionem reservantur vel supersunt: ex quo sequitur, Christum in eucharistia, etiam extra usum, adorandum esse cultu latriae. Dogma denique est, Christum totum praesentem esse sub utraque specie (singillatim sum-

(1) Isa. 12, 3. (2) Opusc. 57. (3) § 114.
(4) § 310. (5) § 386.

pta), et sub singulis cuiuslibet speciei partibus: ex quo recte infertur, integrum Christum recipi, etiamsi sub una tantum specie sumatur. Haec dogmata catholica rationis quidem captum longe transcendunt, sed ex divina revelatione certissime constant: quod ut ostendatur, disserendum est 1° *de reali Christi in eucharistia praesentia; 2° de transubstantiatione; 3° de eucharistiae reservatione et adoratione;* et 4° *de praesentia Christi sub unaquaque specie, ac de valore et liceitate communionis sub una tantum specie factae.* Haec dogmata catholica magna solertia pertractanda sunt, tum quia in se sunt maxime sublimia; tum quia pro fidelibus summi sunt momenti; tum quia a multis adversariis impugnantur, quorum placita doctrinae catholicae opposita in quolibet articulo recensebuntur et confutabuntur.

ARTICULUS I.
De reali Christi in eucharistia praesentia.

§ 572. 1. Realem Christi in eucharistia praesentiam *indirecte* impugnarunt *Simoniani*, *Menandriani*, *Manichaei* et alii, qui negarunt, a Christo veram carnem assumptam fuisse: ex hoc enim errore necessario sequebatur, in eucharistia non adesse verum corpus et verum sanguinem Christi. Caeterum nullus primorum saeculorum haereticus reperitur, qui fidem realis praesentiae *directe* impugnasset. Saeculo IX *Ioannes Erigena Scotus*, teste *Ascelino* in Epist. ad Bereng. (1), librum de eucharistia composuit, in quo toto nisu probare studuit, hoc, quod in altari consecratur, neque vere corpus, neque vere sanguinem esse, sed omnia hic specie geri, non rei veritate. *Hincmarus* quoque testatur (2), Io. Erigenam docuisse: « Sacramenta altaris non esse verum corpus et verum sanguinem Domini, sed tantum memoriam veri corporis et sanguinis. » Scoti librum proscripserunt *Conc. Vercellense* anno 1050 (3), *Parisiense* sub idem tempus (4), *Romanum* anno 1059 (5). Dantur autem qui Erigenam perperam, seu sine solido fundamento de hac haeresi accusari putant, ut *Renaudotius* (6). Idcirco multorum sententia est, primum, qui realem Christi in eucharistia praesentiam negavit, fuisse saeculo XI *Berengarium*, qui publice docuit, in eucharistia non verum corpus Christi adesse, sed umbram et figuram corporis Christi. Pluries quidem haeresin suam eiuravit, sed ad vomitum iterum reversus est. Vicit tamen gratia, ac diu reluctantem sibi animum subiecit; communis enim sententia est, eum sincere poenitentem ultimos vitae annos peregisse, et anno 1088 in fide et communione Ecclesiae diem suum obiisse. Saeculo XII plures exorti sunt haeretici, qui praeter alios errores Berengarii quoque labe infecti erant, ut *Petrus de Bruis*, a quo Petrobrusiani, et eiusdem discipulus *Henricus*, a quo Henriciani dicti sunt. Hi quidem Christum in ultima cum discipulis coena panem in corpus suum convertisse fatebantur, sed negabant, sacramentum ab eo fuisse institutum, aut eam potestatem ad Apostolos eorumque successores transiisse. Saeculo XIII *Albigenses*, teste *Bernardo Luzemb.* (de haeres.), dicebant, corpus Christi non aliter esse in pane altaris, quam in alio pane et in alia re. Saeculo XIV *Wicleffus* merito inter aber-

(1) V. Mansi Coll. Conc. t. 19, c. 777.
(2) Lib. I de praedest. cap. 31.
(3) Mansi l. c., c. 773. (4) Ibid. c. 782.
(5) Ibid. c. 901.
(6) De perpet. fidei etc. l. 1, lib. 8, c. 12.

rantes recensetur, cuius art. 3: «Christus non est in eodem sacramento identice et realiter in propria praesentia corporali; » proscriptus est in *Conc. Constantiensi* Sess. VIII. — Saeculo XVI *Carolostadius* realem Christi in eucharistia praesentiam oppugnare aggressus est, asserens, Christum illis verbis: *Hoc est corpus meum*, sine alia intentione seipsum mensae assidentem demonstrare voluisse. — *Zuinglius*, Tigurinus pastor, homo corruptis moribus et desperata audacia, Carolostadio adhaesit, et librum contra realem Christi in eucharistia praesentiam conscripsit, in quo contendit, eucharistiam meram esse et nudam corporis Christi figuram et imaginem, ita ut verba institutionis hunc habeant sensum: *Hoc significat corpus meum*. Interpretationem istam Zuinglius se didicisse fatetur a monitore quodam nocturno(« ater, inquit, an albus fuerit, non memini »), qui ipsi dixit, verba Christi intelligenda esse ut verba Exod. XII: *Est enim Phase, id est, transitus Domini;* ubi verbum *est*, accipitur pro *significat*. Hinc seposita omni simulatione, in helvetica sua confessione ait: «Christi corpus ab Ascensione esse tantum in coelo, nec alibi esse posse: esse tamen praesens in eucharistia, non autem realiter, nec per essentiam. » Eandem sententiam amplexus est et defendit *Oecolampadius*, nec non *Bucerus*, qui tamen doctrinam Zuinglii multo fuco temperavit, ne apud Lutheranos male audiret. A Bucero suam de eucharistia doctrinam hausit *Calvinus*, sed et hausit ambiguum illud locutionis genus, quo adiuvante, praesentiam realem modo admittere, modo negare videtur. Non tamen a vero procul absunt, qui statuunt, Calvini hanc esse sententiam, Christum in eucharistia praesentem dumtaxat esse *virtute*, qua e carnis substantia vitam in animas nostras inspiret, imo propriam vitam in nos diffundat, atque manducari *fide*, qua praesens, virtute scilicet, creditur, cum praeter hanc fidei manducationem alia fingi non possit. — *Sociniani* et *Arminiani* ulterius progressi sunt, contendentes, eucharistiam purum esse, sterile ac vacuum signum, nullam habens annexam promissionem gratiae, cum eius finis nullus alius sit, quam ut in memoriam revocetur mors Christi. Idem fere sentiunt *Anabaptistae, Mennonitae, Schwenckfeldiani* et alii. *Quacheri* usum sacrae coenae penitus reiicinnt. — Notandum porro est, quod omnes, qui realem Christi in eucharistia praesentiam negant, *sacramentarii* appellari consueverint, quo nomine primum a Lutheranis inusti sunt Zuingliani et Calvinistae, eo quod in eucharistia non ipsam substantiam corporis et sanguinis Christi, sed solam istorum figuram, sola symbola, seu *sacramentum nudum* agnoscerent. Quamvis autem antiquiores Lutherani realem Christi in eucharistia praesentiam contra Zuinglianos et Calvinianos defenderent, aliter tamen recentiores sentiunt, de quibus cl. *Liebermann* (1) scribit: « Illud mirandum, quod Lutheri discipuli pene omnes hodie ab illa praesentiae realis doctrina discesserint, quam Lutherus voluit absque omni verborum fuco nude et aperte praedicari, et quam ipse ad finem vitae usque acerrime defendit, ita ut omnia anathemata et dirae execrationes, quas ille contra sacramentarios vibravit, in eos nunc recidant, qui se discipulos eius esse gloriantur. Verum parum hoc curant discoli filii, qui id unum a patribus didicerunt, nullam sibi credendi regulam praefigere praeter innovandi

(1) De Euchar. cap. I.

libidinem et superbi ingenii figmenta. In hac arte non credendi ita profecerunt protestantium sectae, ut omnes nunc in Socinianismi luto haereant, nec aliud quidquam videant in divino sacramento, quam nudum signum omni supernaturali virtute vacuum, cuius is unus fructus esse potest, ut nobis optimi Magistri amorem et eximiam in toleranda morte patientiam in memoriam reducat, nosque hac recordatione ad imitationem et melioris vitae propositum excitet. Necesse non est, testimonia quaerere in re tam nota. »

2. *Catholici* realem Christi in eucharistia praesentiam constanter crediderunt et professi sunt. Christus autem est Deus et homo, atque ut homo habet corpus et animam humanam, carnem et sanguinem: et quia: *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (1); ac ideo nunquam vel corpus ab anima, vel caro a sanguine separatur, humanitas vero indissolubili nexu cum divinitate coniuncta est (2) consequenter ubi corpus Christi adest, ibi adest et eius anima humana; ubi eius caro adest, ibi adest etiam eius sanguis; et ubi eius humanitas adest, ibi adest etiam eius divinitas: quamobrem in eucharistia Christus cum tota sua divinitate et cum tota sua humanitate sub speciebus panis et vini vere, realiter et substantialiter praesens est. Hanc doctrinam clare proponit *Concilium Tridentinum* (3) dicens: *Si quis negaverit, in sanctissimae Eucharistiae sacramento contineri vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum; sed dixerit, tantummodo esse in eo, ut in signo, vel figura aut virtute; anathema sit.* In decreto Concilii dicitur, Christum adesse *vere*, contra omnes sacramentarios, qui Christum in signo tantum et figura adesse existimant: dicitur *realiter*, propter eosdem haereticos, qui ut incautos fallerent, non raro verum Christi corpus adesse confessi sunt, sed ita, ut fide veluti praesens exhiberetur, non in re ipsa adesset: *Concilium* addit: *substantialiter*, quia Calvinus, quamvis subinde catholice loqui videretur, hoc tamen constanter docuit, corpus Christi quoad substantiam esse tantum in coelis, eius autem virtutem et vigorem exinde ad nos manare: ergo particula *vere* excludit praesentiam per figuram et imaginem, particula *realiter* excludit praesentiam tantum per fidem, particula *substantialiter* excludit praesentiam tantum per virtutem a Christo diffusam. Dogma iam catholicum ex duobus revelationis fontibus probare oportet, ex *S. Scriptura* et ex *Traditione;* nam ex ratione probari nequit, cum sit mysterium altissimum: ad rationem tamen spectat ostendere, dogma catholicum sibi non repugnare. Idcirco dogma catholicum *argumento biblico* et *ecclesiastico* probabimus, ac dein *reflexionem philosophicam* adiiciemus.

I. *Argumentum biblicum.*

§ 573. S. Scripturam Protestantes ut unicum divinae revelationis fontem agnoscunt. Necesse igitur est, ut in primis ex isto fonte argumenta hauriamus, quibus probemus, Christum in eucharistia sub speciebus panis et vini vere, realiter, et substantialiter praesentem esse. Argumenta autem pro hoc dogmate peti possunt tum *ex verbis, quibus Christus eucharistiam promisit,* tum *ex verbis, quibus Christus eucharistiam instituit*, tum *ex*

(1) Rom. 6, 9. (2) § 313.

(3) Sess. 13, can. 1.

verbis, quibus Paulus sumptionem eucharistiae commendavit.

A. *Ex verbis promissionis.*

§ 574. Christus, qui de omnibus magni momenti mysteriis stupendisque miraculis, quae patrare decreverat, uti de morte (1), resurrectione (2), ascensione sua (3), de adventu Spiritus sancti (4), suos prius discipulos commonefacere dignatus est, illorumque animos ad ea plena fide suscipienda praeparare, idipsum etiam quoad eucharistiam praestitit, quae est mysterium altissimum, et miraculum gratiae maxime insigne. Eam etenim antequam institueret, clare promisit. Matthaeus quidem, Marcus et Lucas haec promissionis verba non referunt, ipsam autem eucharistiae institutionem enarrant: e contra Ioannes, qui ubique totus est in commendanda Christi dilectione, aliisque divinae bonitatis mysteriis praedicandis, de augustissimi tamen sacramenti institutione penitus silet, quod, ut observat *S. Augustinus* (5), non alia ex ratione factum est, nisi quia de potissimo hoc Christi amoris monumento iam capite sexto evangelii sui abunde locutus est, verba referens, quibus Christus tantum sacramentum promisit. Istud autem caput, saltem incipiendo a v. 51 exponendum esse de SS. Eucharistiae promissione, iam § 569, n. 2 ex regulis hermeneuticis et ex traditione probatum fuit. Ex his autem verbis promissionis realis Christi in eucharistia praesentia invicte probatur, tum quia divinus Redemptor panem promittit, qui sit ipse seu caro ipsius; tum quia non spiritualem tantum, sed realem carnis suae manducationem, et sanguinis sui potionem perspicuis et saepius iteratis verbis commendat.

1. Christus arrepta occasione miraculi a se patrati in multiplicatione panum exhibuit Iudaeis cibum longe excellentiorem, nempe eucharistiam. De hac, ut observant *S. Cyrillus Alex.*, et *Theophylactus* (6), intelligenda sunt verba v. 27: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.* Ut autem conciliaret fidem sibi hunc cibum pollicenti, patefacit necessitatem fidei in suam divinitatem, quum is solus, qui Deus sit, possit talem cibum promittere et praebere. Cum autem plura ad hanc fidem stabiliendam disseruisset, v. 47 concludit: *Amen, amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam aeternam.* Mox autem declarat, quomodo credens in ipsum vitam aeternam consequatur. Talem enim effectum pani adscribit, quem ipse daturus est. Qualis autem sit iste panis longe excellentior pane, per quem multiplicatum turbas saturaverat, et efficacior pane, quem Iudaei in deserto coelitus acceperant, explicat his verbis: *Ego sum panis vitae. Patres vestri manducaverunt manna in deserto et mortui sunt: Hic est panis de coelo descendens; ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum: et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (7). Quibus verbis Christus clare profitetur, se esse panem, qui manducandus est, ut vita aeterna obtineatur; obvius enim eorum sensus est: In V. T. panis de coelo Israëlitis datus fuit, nempe manna, quam manducaverunt, quae autem vitam ipsis aeternam non

(1) Matth. 20, 19. (2) Ibid. (3) Io. 16, 28. (4) Io. 16, 7. (5) L. 3, de consensu evang. c. 1. (6) Comment. in h. l. (7) V. 48-52.

tribuit: nunc autem iterum panis de coelo datur, quem sicut manna manducare oportet, qui antem manducantibus vitam aeternam tribuit: hic vero panis ego ipse sum: *Ego sum panis vitae: ego sum panis vivus, qui de coelo descendi.* Haec verba tunc tantum vera sunt, si Christus ipse sub speciebus panis et vini in eucharistia vere, realiter et substantialiter continetur: falsa autem aut saltem absona essent, si materialis panis et materiale vinum in eucharistia sumerentur. Ne ergo divinae sapientiae maxima iniuria inferatur dicendum est, Christum se panem vitae et panem vivum nominasse, quia sub speciebus panis et vini in eucharistia vere, realiter et substantialiter praesens est. Ne quis autem putet, se spiritualiter tantum, seu per virtutem in eucharistia praesentem esse, vel per solam doctrinam, quae fide percipitur, salutares effectus producere; ideo addit: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita:* id est, cibus quem vobis manducandum porrigam, non est sola gratia seu virtus mea, nec doctrina mea, quam credere debetis, sed eadem illa *caro mea est*, idem illud corpus meum, quod *pro mundi vita* immolabitur. Quodsi verba Christi, qui est ipsa veritas et lux mundi, fallere nequeunt; omnino credendum est, panem eucharisticum esse carnem Christi, ac ideo in illo adesse etiam eiusdem sanguinem, corpus et animam, divinitatem et humanitatem.

2. Christus in eodem capite clarissime adseveravit, carnem suam manducandam et sanguinem suum bibendum esse. Cum enim Iudaei verba Christi proxime citata, non de spirituali, sed de reali, seu orali carnis manducatione intelligerent, inter se litigarent et dicerent: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum* (1)? tantum abest, ut Christus eorum opinionem corrigeret, ut potius eandem confirmaret, eiusdem manducationis necessitatem adstrueret, utilitatem commendaret, et possibilitatem ostenderet. Addit enim: *Amen, amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo* (2). Quae verba adeo clara sunt, ut dubiis et cavillationibus locum relinquere non videatur. Intelligi enim non possunt nec de doctrina Christi humili fide suscipienda, nec de communicatione sacrificii in ara crucis oblati, ubi corpus Christi dilaniatum et sanguis effusus fuit. Maxime enim absurdum esset, vel in doctrina, quae fide suscipitur, vel in salutaribus redemptionis effectibus, qui in gratiis internis et spiritualibus consistunt, corpus et sanguinem, manducationem et potionem distinguere. Allatis ergo verbis Christus promittit carnem suam ut vere et realiter manducandam, et sanguinem suum ut vere et realiter bibendum, non sub propriis speciebus, quia caro et sanguis Christi sub propriis speciebus non possunt habere rationem cibi et potus, atque Christus post resurrectionem, non moritur, ac ideo caro a sanguine non separatur. Igitur Christus promittit carnem ut manducandam sub specie alimenti corporalis nempe panis, et sanguinem potandum sub specie liquoris confortantis nempe vini: ac ideo sub speciebus panis et vini in-

(1) V. 53. (2) V. 54-57.

teger Christus, vere, realiter et substantialiter praesens est. — Si aliter verba Christi intelligenda essent, hic alius sensus vel a Christo, vel ab Evangelista, vel a Ss. Patribus indigitatus fuisset. At Christus, qui alias obscura nonnulla dicta sua exponere consuevit, ut Io. III, 5 etc., Matth. XVI, 6, Luc. XII, 1, Io. XV, 32 etc., hic non solum non temperat aut explicat quod de carnis suae manducatione dixerat, sed potius repetit, confirmat et inculcat, quamvis ex isto sermone multi ex discipulis scandalum sumerent et abirent. Etiam Ioannes Evangelista, qui quoties refert obscurum aliquod Christi effatum, neque ab ipso Christo explanatum, toties illud, quo sensu Salvator protulerit, exponit, hic de erronea aut falsa intelligentia Iudaeorum ac discipulorum nihil admonet, quamvis in hypothesi Protestantium obscurissima fuerit Christi loquendi ratio, et in errorem inducens. Denique Ss. Patres nullibi alium verborum Christi sensum indigitant, sed unanimi consensu illa de reali Christi in eucharistia praesentia, et de reali carnis et sanguinis Christi sumptione exponunt (1).

Nota. Adversarii omnem lapidem movent, ut vim huius argumenti effugiant, sed irrito conatu, ut ex dicendis patebit.

Obi. I. Caput sextum Ioannis ad sacramentum eucharistiae non pertinet, sed de cibo spirituali agit, seu de spirituali manducatione, quae fit per fidem in Christum incarnatum, passum et mortuum, ut ex multis locis patet: sic v. 35 dicitur: *Ego sum panis vitae; qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam*: et v. 47: *Qui credit in me, habet vitam aeternam*. Ergo etiam subsequentia verba de fide in Christum exponenda sunt. Christus enim loquitur de sua passione et morte, in qua *pro mundi vita* corpus ipsius dilaniabitur, et sanguis fundetur; unde v. 54 etc. concludit, quod homines carnem Filii hominis manducare et eius sanguinem bibere, id est, per fidem se fructuum passionis et mortis participes reddere deberent, ut vitam aeternam nanciscantur.

Resp. Non negamus in citato capite Ioannis de fide in divinitatem Christi sermonem esse; illam enim Christus in hominibus excitare studet, ut eorum animos ad doctrinam de altissimo eucharistiae mysterio humiliter recipiendam praeparet. Ast in eodem capite, praesertim a v. 48 et seq. de eucharistia sermonem esse, solidis argumentis iam probatum est. — Christus equidem frequenter de sua passione et morte, et de saluberrimis eius fructibus locutus est, ut Io. III, 14 etc., Matth. XX, 28, Io. X, 10 etc.: an verisimile est, Christum nunquam locutum esse de necessitate et salutaribus effectibus eucharistiae, quam ut sacramentum a Christo institutam esse, ipsi sacramentarii non negant? — Ast si in citato capite de eucharistia sermo non est, nullibi in Scriptura efficacissimi sacramenti institutio praedicta, necessitas insinuata, utilitas declarata fuit. Ipsi igitur adversarii, ne tale absurdum adstruant, fateri coguntur, in citato capite de eucharistia sermonem institui. — Equidem v. 52 Christus passionem suam et mortem commemorat; sed non alia ex causa, nisi ut ostendat, eandem carnem, quae *pro mundi vita* traditur, etiam in cibum dandam et ab hominibus manducandam esse; quod probant verba subsequentia v. 54: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis* etc., *Caro mea verus est*

(1) V. § 569, n. 2.

cibus etc. Absurdum vero penitus est, quod adversarii assumunt, *manducare carnem alicuius* perinde esse, ac *credere in aliquem*, vel alicuius doctrinam, cuius nullum suppetit exemplum neque ex philologia biblica, neque ex philologia orientali et occidentali; alioquin cum nos credimus Trinitatem, possemus dicere, nos *manducare Trinitatem*.

Obi. II. Christus in citato capite aperte declarat, se de manducatione carnis figurata et metaphorica per fidem locutum esse. Nam cum Christus vidisset, ea quae de carnis suae manducatione dixerat, male fuisse a Iudaeis intellecta, falsam eorum opinionem corrigens addit v. 62 et seq.: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius?* id est, quando videritis corpus hoc sursum elevari in coelum, tunc tandem intelligetis, non posse illud manducari a vobis carnaliter, adeoque spiritualiter sumenda esse, quae de manducatione carnis meae ad vos locutus sum.

Resp. Si Christus voluisset de spirituali manducatione intelligi, facillimum illi fuisset unico verbo omnem dubitationem a Iudaeorum cordibus auferre: illud autem Christus non egit, sed, quae dixerat, magis inculcavit, ut in probatione dictum est. Neque citata verba Christi illum sensum habent, quem adversarii illis affigunt. Nam ante saeculum decimum sextum nemo illa verba Christi hoc sensu interpretatus est; neque Iudaei ea ita intellexerunt, quia etiam post haec verba prolata v. 67: *Multi discipulorum eius* sermone Christi offensi *abierunt retro, et iam non cum illo ambulabant*. — Equidem in explicandis adductis Christi verbis non omnes consentiunt. Nonnulli putant, verba Christi non docentis esse, sed reprehendentis, ita ut primum augeat difficultatem, et dein solvat; quasi diceret: si hoc vos nunc scandalizat, quod carnem meam me daturum dixerim, cum tamen me praesentem cernitis, quid ergo facturi estis, cum in coelum abiero? quomodo credetis carnem meam a vobis manducari, cum eam videbitis in coelum illatam? Hoc ipsum est, quod hodie offendit haereticos. — Verum communior et solidior interpretatio est, qua dicitur, Christum adducto in medium maiori et splendido miraculo, ascensionis nempe, probare voluisse, se posse etiam id facere, de quo Iudaei dubitabant, videlicet dare carnem suam ad manducandum. Simili modo Christus iam alibi ad statum suae exaltationis provocavit, ut fidem sibi in statu exinanitionis conciliaret; ait enim: *Amen, amen dico vobis, videbitis coelum apertum, et Angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis* (1). Cum ergo (2) dicitur: *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* ut observat *Bernardinus a Piconio* (3), « Phrasi hebraica sibi satis familiari hic utitur Ioannes, qua Hebraei saepius usi primum comparationis membrum expresse ponunt, et per elegantiam secundum reticent. » Sensus ergo verborum Christi est: si mihi in forma hominis loquenti non creditis, quod meam carnem sub specie panis manducandam vobis porrigere possim; cum videritis vel audieritis gloriosam meam in coelum ascensionem, de mea divinitate et omnipotentia dubitare non poteritis.

Obi. III. Christus ipse profitetur, loqui se de sola manducatione spirituali, quae fit per fidem, dum v. 64 inquit: *Spiritus est qui vivificat, caro*

(1) Io. 1, 51. (2) Io. 6, 63.

(3) Comment. in h. l.

non prodest quidquam: verba quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Non potuisset Christus clarius docere, verba a se prolata spiritualiter, id est, de manducatione, quae fit per fidem, intelligenda esse. Ita eadem intellexit Petrus, qui Christo dicenti duodecim Apostolis v. 68: *Numquid et vos vultis abire?* respondit omnium nomine: *Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes; et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.* De sola ergo manducatione per fidem, non vero de orali comestione Christus locutus erat.

Resp. Citata Christi verba v. 64 duplici quidem modo a Ss. Patribus et catholicis interpretibus exponi solent, sed in neutro sensu adversariis favent. Multi dicunt, Christum verbis illis: *caro non prodest quidquam*, non loqui de carne sua, sed de hominibus carnalibus et carnaliter sentientibus, ita ut sensus huius loci sit: Spiritus Dei est, qui excitat et dat fidem et intelligentiam; homo autem carnalis non potest percipere divina mysteria: haec quidem in verbis meis continentur, sed quia multi non spiritu Dei, sed sensu suo carnali aguntur, ideo credere et intelligere non possunt sicut Sapiens dixit: *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam* (1); et Paulus: *Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei* (2). Hanc interpretationem amplectitur cl. *Maldonatus*, eamque probat ex regulis hermeneuticis dicens: « Certissima regula est, nullam habens exceptionem: quotiescumque in Ss. Litteris nomen *carnis* opponitur nomini *Spiritus*, aut alteri idem valenti, illud accipi non pro natura carnis, sed pro infirmitate et culpa, quae nascitur ex umana carne. » Hanc regulam Maldonatus demonstrat longa textuum biblicorum serie, ac tandem concludit: « Cum ergo videamus hoc loco esse opposita nomen carnis et nomen spiritus, necesse est, ut caro accipiatur pro culpa et infirmitate humana, quae non poterat in Christo esse. Quapropter non loquitur de carne sua Christus, sed de auditorum imbecillitate: sicut cum reprehendens Petrum quod non posset vigilare, dixit: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma* (3). Eadem interpretatio confirmatur etiam auctoritate Ss. Patrum, nempe *Tertulliani* (4), *Origenis*, *S. Cyrilli Hierosol.*, et *S. Chrysostomi*, qui (5) in Ioan. scribit: « Quomodo ergo ait (Christus): *Caro non prodest quidquam?* — non de sua carne dicit, absit, sed de his, qui carnaliter accipiunt, quae dicuntur. » Alii tamen putant, Christum loqui de carne sua, et arguere ibi Capharnaitas, qui stolide putabant, Christum praecisurum esse particulas quasdam de corpore suo, quas discipuli caeterarum carnium modo absumerent. Sensus itaque eorum verborum est: Caro praecisa a Spiritu vivificante seu Divinitate non habet vim spiritualiter vivificandi, sed hanc habet a Spiritu seu Divinitate sibi unita: At vero caro et sanguis meus, quae vobis dabo, habent ratione Divinitatis sibi unitae virtutem vivificandi animam. Hanc interpretationem proponunt *S. Athanasius*, *S. Cyrillus Alex.*, et *S. Augustinus*, qui in tract. 27 in Ioan. inquit: « O Domine, Magister bone, quomodo caro non prodest quidquam cum tu dixeris: nisi quis manducaverit carnem meam et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam? An vita non prodest quidquam? et

(1) Sap. 9, 15. (2) I Cor. 2, 14.
(3) Matth. 26, 41. — Cf. Io. 3, 6; Rom. 8, 1-14; I Cor. 5, 5; Gal. 5, 13 et 26; I Petr. 5, 6.
(4) L. de resur. carnis. (5) Hom. 46.

propter quid sumus, quod sumus, nisi ut habeamus vitam aeternam, quam tua carne promittis? quid est ergo, non prodest quidquam caro? — Non prodest quidquam, sed quomodo illi intellexerunt: carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Proinde sic dictum est: *Caro non prodest quidquam*, quomodo dictum est: *Scientia inflat*. Iam ergo debemus odisse scientiam? Absit. Et quid est: *scientia inflat?* Sola sine charitate; et ideo adiunxit: *Charitas vero aedificat*. Adde ergo scientiae charitatem, et utilis erit scientia non per se, sed per charitatem. Sic etiam nunc; caro non prodest quidquam, sed sola caro: Accedat spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam, et prodest plurimum. Nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret, ut inhabitaret in nobis. » Sive ergo prima, sive secunda interpretatio verborum Christi recipiatur, nihil contra doctrinam catholicam ex istis inferri potest. Male etiam adversarii abutuntur responsione Petri, quasi per istam declarasset, se Christi verba de sola spirituali manducatione intelligere, quae per fidem perficitur. Hac de re in verbis Petri nec verbum occurrit, sed Princeps Apostolorum compendiosa ratione per professionem explicitam Christi Divinitatis implicite confessus est, vera esse, quaecunque Christus hucusque docuerat, et praecipue quae de manducatione carnis suae dixerat, quamvis rationis captum transgrediantur. Eadem scilicet ratione hic se gessit Petrus, ac postea Martha, quam cum Christus interpellasset de eius fide circa suam potestatem extinctos ad vitam revocandi, respondit: *Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti*. (1) Num propterea non credidit Martha, potuisse Christum mortuos excitare? Data enim Christi divinitate caetera sequuntur, *quia non est impossibile apud Deum omne verbum*.

Obi. IV. Christus loquitur de illa manducatione, quae illo tempore a Capharnaitis, fieri poterat; quia (2) dicit: *Qui manducat me, vivet propter me*. Atqui eucharistia, utpote tunc nondum instituta, ab iis manducari non poterat: ergo non loquitur de manducatione sacramentali eucharistiae, sed de fide in eius Divinitatem et doctrinam, quae iam tunc concipi poterat. — Hoc idem ea confirmant, quae (3) de necessitate manducationis dicuntur; Christus enim de illa manducatione loquitur, quae dat vitam aeternam, et sine qua nemo potest habere vitam aeternam. Atqui utrumque de manducatione tantum spirituali dici potest, non de sacramentali; nam multi corpus Christi manducant et moriuntur; multi etiam non manducant et vivunt, ut parvuli, qui ad hoc sacramentum non admittuntur. Idcirco Catholici ipsi magnificas vitae aeternae promissiones solum sub restrictione intelligunt: *Si digne, si pura conscientia, si debito modo* etc., carnem Christi manducaverint. Tales autem restrictiones non continentur in verbis Christi, quae ideo de manducatione spirituali per fidem intelligenda sunt.

Resp. Christus aperte declaravit, se loqui de pane, qui nondum adfuit, sed quem daturus erat: ait enim *Panis, quem ego dabo* etc. (4). Cum propterea Salvator in praesenti tempore, seu potius indefinite loquitur et dicit: *Qui manducat* etc., hoc tantum sibi

(1) Io. 11, 27. (2) V. 58. (3) V. 54. (4) V. 52.

proposuit, ut exponeret necessitatem, proprietates et effectus huius cibi. Caeterum iam illa verba: *Nisi manducaveritis — et biberitis* etc., tempus futurum haud obscure indigitant. Frequenter porro in Prophetis observatur, quod cum eventus futuros annuntiaverint, in istorum descriptione in praesenti, aut etiam praeterito tempore loquantur: quod cum eruditi etiam genio linguae hebraicae adscribant, satis patet, inanem prorsus esse adversariorum cavillationem. — Verba Christi: *Nisi manducaveritis* etc., ex quibus adversarii argumentantur, necessitatem quidem imponunt manducandi carnem Filii hominis, sed iis tantum, qui possunt manducare; sem per enim praecepta affirmativa sic intelliguntur. Ergo homines ante eucharistiae institutionem sine illa manducatione salvari poterant, et sine eadem infantes baptizati etiam nunc vitam aeternam consequuntur. Nihil ergo cogit, verba illa de manducatione per fidem intelligere; neque hac ratione tolleretur difficultas: nam si sermo est de manducatione, quae per fidem fit, et sine ea nemo potest vitam aeternam habere, quomodo habent vitam aeternam infantes, qui moriuntur, antequam per fidem manducaverint carnem Christi? — Denique non negamus, promissionem vitae aeternae sub restrictione seu conditione intelligi, si eucharistia *digne* sumatur. Sed observandum est, quod generatim, cum in S. Scriptura actui cuidam remuneratio adscribitur, verba ipsa, quae indicant actum faciendum illum semper et essentialiter significant *rite* faciendum. Sic Luc. XI, 10 dicitur: *Omnis, qui petit, accipit*, id est, qui bene petit. Item Luc. VI, 38 legitur: *Date et dabitur vobis*, id est, date ex recta intentione, et magnam remunerationem habebitis; nam Pharisaei ex vana gloria copiosas tribuentes eleemosynas mercedem non receperunt (1). Sic pariter cum mentio fit de fide, cui praemium annexum sit, fides realis et sincera per charitatem operans semper intelligitur; nam *et daemones credunt et contremiscunt* (2). Mirum igitur non est, promissionem quoque vitae aeternae sub conditione intelligendam esse, si eucharistia digne sumatur. Quapropter, si qui sunt, qui promissionis Christi participes non redduntur, sed corpus Christi in iudicium sibi manducant, istud provenit ex indispositione suscipientis, non ex ipso sacramento, quod ex se semper est efficax.

Obi. V. Nonnulli Patres citatum caput Ioannis de manducatione corporis et sanguinis Domini spirituali, quae fit per fidem, exponunt. *Clemens Alex.* (3) per carnem et sanguinem intelligit « verbum Dei, quo reficimur, » *S. Basilius* (4), « doctrinam Christi, » *S. Hieronymus* (5), « Scripturas sacras, » et *S. Augustinus* apertissime docet, manducationem corporis Christi fieri per fidem, credendo eius Divinitatem et Incarnationem; ait enim tr. 25 in Io. (6): « Ut quid paras dentes et ventrem? crede, et manducasti. » Et (7) subdit: « Credere in eum, hoc est manducare panem vivum: qui credit, manducat. » Etiam nonnulli catholici Interpretes, ut ex gr. *Caietanus* etc., caput sextum Ioannis de sola manducatione spirituali per fidem exposuerunt.

Resp. Nos ipsi admittimus, Christum in citato capite a v. 29-49, se suamque doctrinam pani comparare, qui fide percipitur. Ad ista ergo verba Christi Patres respiciunt, dum per

(1) Matth. 6, 2. (2) Iac. 2, 19. (3) Lib. 1 Paedag. (4) Ep. 141.

(5) In Ps. 147. (6) N. 12. (7) Tr. 26, n. 1.

escam seu panem, qui offertur, aut verbum Dei, aut doctrinam Christi, aut Ss. Scripturas intelligunt. Sic *S. Augustinus*, ut observat Bellarminus in expositione huius capitis, nondum ad v. 52 pervenerat, sed in priori loco v. 29, et in posteriori v. 41 explanat. Mirum igitur non est, S. Doctorem manducationem spiritualem seu fidem commendare, quamdiu de divinitate seu de doctrina Christi sermo instituitur. Quod si etiam Patres inveniantur, qui integrum caput Ioannis spiritualiter exponunt, ne isti quidem doctrinae catholicae adversantur. Cum enim Scripturae verba ut plurimum literalem simul, et spiritualem seu mysticum sensum patiantur, qui unum affert, non propterea alium negare et excludere censendus est. Igitur etsi Ss. Patres sensu mystico interdum exponant ea, quae Christus de carnis suae manducatione dixit; non tamen veram, oralem et sacramentalem manducationem excludunt aut reiiciunt, sed utramque simul agnoscunt. Notandum pariter est, Ss. Patres caute observasse disciplinam arcani, ac ideo in publicis institutionibus hincinde subobscure figuratim, aut spiritualiter verba Christi explanasse, ne catechumenis mysterium altissimum ante tempus manifestaretur. Sed quod Ss. Patres attinet, inferius fusior recurret sermo. — Verum est, quod etiam catholici interpretes exstiterint, qui negarunt, in capite sexto Ioannis sermonem esse de eucharistia, sed pauci, scilicet sex, aut septem. Isti autem erronee quidem, sed tamen bono ac simplici animo talem interpretationem amplexi sunt, ut Hussitis et Lutheranis pro communione sub utraque specie tam acriter ex verbis Christi (1) pugnantibus facilius resisterent, eisque veluti arma eriperent; quod autem necesse non esse, ex inferius dicendis apparebit. Hinc *Maldonatus* de his Interpretibus (2) scribit: « Scio catholicos, scio doctos, religiosos ac probos viros esse: sed minime profecto utilem atque fidelem in hac re operam Ecclesiae navarunt, quod contra Scripturae sensum, contra Patrum omnium interpretationem, contra tacitum, imo minime tacitum, sed satis superque explicatum sensum Ecclesiae dixerint, atque contenderint, hoc loco de sacramento non agi. Quod ut benignissime dicam, est *temerarium*, gravioribusque condemnarem, nisi compertum haberem, homines bene catholicos errore magis animi, quam vitio in haereticorum sententiam impegisse. »

(1) Io. 6, 54.
(2) Comment. in cap. 6 Io. n. 63.

B. *Ex verbis institutionis.*

§ 575. Quod Christus promisit, idetiam fidelissime adimplevit. Postquam enim in ultima coena agnum paschalem cum discipulis manducaverat, et miro humilitatis exemplo pedes discipulorum suorum laverat; divinus mundi Redemptor iterum mensae accubuit et promissum eucharistiae sacramentum instituit. Matthaeus sic enarrat: *Coenantibus autem eis, accepit Iesus panem et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite: hoc est corpus meum* (3). Marcus inquit: *Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum* (4). Lucas dicit: *Et, accepto pane, gratias egit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem* (5).

(3) C. 26, 26. (4) C. 14, 22.
(5) C. 22, 19.

Paulus haec habet: *Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem* (1). Clarissima sunt haec verba Christi, ait enim: *hoc*, quod manibus teneo, quod vobis manducandum porrigo, et quod speciem panis praesefert, *est corpus meum*, et quidem illud ipsum corpus, quod pro vobis datur, quod in mortem tradetur, quod in ara crucis immolabitur. Narrationem suam sic continuat Matthaeus: *Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (2). Marcus addit: *Et, accepto calice, gratias agens dedit eis: et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur* (3). Lucas prosequitur: *Similiter et calicem, postquam coenavit* (dedit eis) *dicens: Hic est calix novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis fundetur* (4). I Cor. XI, 25 legitur: *Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*. Perspicua sunt haec verba, quibus Christus dicit: Bibite ex hoc calice; nam id, quod est in calice, quod vobis bibendum trado et quod speciem vini habet, *est sanguis meus*, ille idem sanguis, qui effundetur in remissionem peccatorum, et per quem novum testamentum confirmabitur. Iuxta allata Christi verba sensu obvio, naturali et litterali intellecta, sub speciebus panis continetur corpus, et sub speciebus vini continetur sanguis Christi. Cum autem in Christo resuscitato nec caro a sanguine, nec corpus ab anima, nec divinitas ab humanitate separetur: integer Christus sub speciebus panis, et sub speciebus vini vere, realiter et substantialiter praesens est. Ipsi adversarii non diffitentur, ex his verbis litteraliter intellectis dogma catholicum recte inferri: aiunt autem, citata verba in sensu figurato, improprio seu metaphorico accipienda esse. Gravissime autem falli adversarios, et verba Christi in sensu obvio, naturali ac litterali accipienda esse, solidissimis argumentis probatur.

1. Iuxta regulas hermeneuticas non licet in S. Scripturae expositione recedere a sensu proprio et litterali, nisi ex isto aperta contradictio sequatur cum certis rationis principiis aut cum aliis S. Scripturae locis. Ast verba institutionis litteraliter intellecta non repugnant sanae rationi, quae diffiteri non potest, omnia possibilia esse apud Deum. Varios equidem conatus adhibuerunt adversarii, ut ostenderent, realem Christi in eucharistia praesentiam impossibilem, absurdam, rectae rationi repugnantem esse; ast nihil solidi proferre potuerunt, eorumque obiectiones facile diluuntur, ut ex inferius dicendis apparebit: S. Scriptura vero nullibi declarat, imo ne verbo quidem indigitat, institutionis verba in sensu improprio, figurato seu metaphorico accipienda esse. Ipsi adversarii loca biblica, quae id probent, in medium proferre non valent. Nos autem Scripturae testimonia afferre possumus, quae probant, adducta Christi verba in sensu proprio, naturali ac litterali sumenda esse. Verba enim institutionis apprime respondent verbis promissionis. Christus enim dixerat: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (5);

(1) I Cor. II, 23, etc. (2) V. 27, etc.
(3) C. 14, 23, etc. (4) C. 22, 20.

(5) Io. 6, 52.

et: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (1). Christus ergo, quod promiserat, adimplevit, dum in ultima coena dixit: *Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus;* quodsi haec verba figuram tantum corporis et sanguinis Christi significarent, caro et sanguis Christi non *vere*, sed metaphorice tantum essent cibus et potus. Ne ergo verba promissionis irrita declarentur, verba institutionis in sensu proprio et litterali sunt accipienda. Idem confirmatur ex conformi Evangelistarum narratione, qui alias, quod ab uno vel obscure vel figurate expressum est, magis proprie et plenius solent explicare; hic tamen omnes iisdem utuntur verbis, et ne levissimum quidem dant indicium, Christum in eucharistiae institutione figurate locutum esse: quod certe, si vera esset sacrilega sacramentariorum opinio, in re tanti momenti, ex qua tot dissensiones aliquando orituras praevidebat Spiritus sanctus, monere non neglexissent Evangelistae.

2. Nemo inficiabitur, vetus testamentum fuisse *umbram futurorum*(2), atque Israëlitis *omnia in figuris contigisse* (3). Vetus autem testamentum vero sanguine victimae immolatae confirmatum fuit. Nam Exod. legitur: *Ille vero* (Moyses) *sumptum sanguinem respersit in populum et ait: Hic est sanguis foederis, quod pepigit Dominus vobiscum* (4): quae Moysis verba sic efferuntur a Paulo: *Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus* (5). — Cum vero eadem verba recitentur a Christo in sacrae coenae institutione, ita ut novum foedus sanciendo Dominus ad illud antiquum respexerit, et inde verba coniunctiva foederalia mutuatus fuerit, discriminis causa duobus tantum vocabulis, *meus*, et *novi* additis: *Hic est sanguis meus novi testamenti;* non est dubium, quin et hic vere praesens demonstretur sanguis Christi in eucharistico poculo, et propter paritatem rationis, etiam vere praesens demonstretur corpus Christi his verbis: *Hoc est corpus meum*. Quod si in sensu adversariorum verba Christi intelligantur, maximum absurdum sequitur; nempe quod *veritas* sanguinis adfuerit in confirmatione veteris testamenti, *figura* autem sanguinis inveniatur in sanctione novi testamenti. Absit ergo, ut verba Moysis in sensu litterali, verba autem Christi in sensu figurato accipiamus, praesertim cum haec verba *emphasim* praeseferant, quae in simplicem figuram cadere non potest; sic enim iuxta graecam vim reddi ea debent: *Hic enim est sanguis ille meus, ille novi foederis, ille, qui pro multis in peccatorum remissionem effunditur:* quod nec adversarii dissimulant, inter quos *Horneus*, qui (in sua introduct. ad studium crit. et cognit. S. Script. (6)) scribere non dubitavit: « Unaquaeque syllaba in textu graeco (praecipue vero articuli) insigniter emphatica est; » qui praeterea hanc istorum verborum subnectit paraphrasin: « Hic est enim meus ille sanguis, omnibus iudaicae legis sacrificiis praefiguratus, praesertim vero effusione et aspersione sanguinis agni paschalis, ille sanguis sacrificii ad confirmandum novum foedus mactati, ille sanguis mox effundendus pro multitudine, tam pro gentibus, quam pro Iudaeis in remissionem peccatorum, peccati sive originis, sive actualis etc. » Quis non videt, tam emphatica verba a sensu figurato penitus esse aliena? —

3. Christus instituens eucharistiam

(1) V. 56. (2) Col. 2, 17.
(3) I Cor. 10, 11. (4) Exod. 24, 8.
(5) Hebr. 9, 20. (6) T. 2, p. 514, ed. 5.

dogma *fidei* proposuit, *sacramentum* instituit, *praeceptum* dedit, *testamentum* denique condidit: atqui haec omnia postulant, ut verba Christi sensu proprio et naturali, non autem figurato et metaphorico sumantur. *Dogmata* enim fidei, quamvis non semper verbis clarissimis in S. Scriptura proponantur, quia per traditionem explicantur aut ex hac sola hauriuntur; nunquam tamen in Ss. Litteris iis verbis proferuntur, quae proprio et naturali sensu usurpata in fraudem et errorem inducant: talia vero essent verba Christi eucharistiam instituentis, si intelligenda non essent de reali ipsius praesentia, quam tamen iuxta communem verborum significationem exprimunt: dogma igitur summi momenti ita proponeretur, ut non recta fides excitari, sed erroneus conceptus ingeri deberet. Praeterea Christus per verba in ultima coena prolata *sacramentum novae legis* instituit; de ratione autem novae institutionis est, ut efferatur verbis simplicissimis et clarissimis, ut omnes, pro quibus institutio facta est, clare intelligant quid institutum sit. Res iam aliunde longo tempore nota terminis tropicis et figuratis indigitari potest; a nova autem rei institutione tropicus seu figuratus modus loquendi abesse debet Nullibi certe in Scripturis divinis exemplum invenitur, in quo rei novae institutio per verba tropica et figurata divinitus facta sit, nisi mens instituentis praevie fuerit manifestata. Quis ergo non videt, etiam dum de institutione novi et quidem praestantissimi sacramenti sermo est, a sensu litterali nullatenus recedendum esse? — Omnes iterum admittunt, verba, quibus *leges* promulgantur, sensu obvio, naturali ac litterali accipienda esse. Lex nempe claris et propriis verbis enuntiari debet, ne detur occasio fallaciae et praevaricationis, ne incerta pro certis, falsa pro veris, noxia pro salutaribus observentur. Ipsi Calvinistae concedunt, leges divinas in utroque foedere claris verbis proponi, sensu proprio et litterali intelligendis. At Christus, dum eucharistiam instituit, etiam legem tulit, ut ipsa perpetuo in Ecclesia celebraretur; ait enim: *Hoc facite in meam commemorationem*. Ergo etiam quae de eucharistia dicta sunt, in sensu proprio et litterali sunt accipienda. — Denique ex omnium consensu verba, quibus ultima voluntas exprimitur seu *testamentum* conficitur, debent esse clara et perspicua, ab omnibus tropis, figuris, ambiguitatibus remotissima, ne unde lites extingui deberent, inde potius pullulent. Idcirco regula certa est in omnibus tribunalibus observata, verba testatoris in sensu proprio, naturali et litterali sumenda esse. Christus autem verum testamentum in ultima coena condidit, nobis sub speciebus panis et vini corpus et sanguinem relinquens. Ideo enim dixit: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*. Itaque verba Christi eucharistiam instituentis in sensu litterali sunt accipienda. Profecto si Calvinistae cuipiam ab amico testante relinquatur domus vel ager, is amici voluntatem nullatenus completam esse dicet, si tabella ipsi tradatur domum vel agrum repraesentans.

4. Si Christus per haec verba: *Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus*, significare voluisset, se corporis et sanguinis sui figuram dumtaxat dare, non verum corpus et verum sanguinem, contra proprium et naturalem sensum verborum locutus fuisset, atque gravissimi erroris occasionem praebuisset Apostolis suis,

quod certe cum eius sapientia et bonitate non cohaeret. Ut enim figura, signum seu symbolum cuiusdam rei recte ipsa res dicatur, necesse est, ut id aut ex ipsa rei natura, aut ex communi hominum usu, aut ex aperta loquentis declaratione patescat. Sic, ex. gr., si quis imaginem pictam vel sculptam Caesaris digito commonstrans diceret: *Hic est Caesar*, recte loqueretur, quia imago ex natura sua ad personam quamdam repraesentandam ordinatur, et ex communi loquendi usu notum est, per illa verba figuram Caesaris, non personam eiusdem praesentem dici. Si quis autem mente sua conciperet, venustum, quem videt, equum caesareae symbolum esse maiestatis, illumque digito commonstrans exclamaret: *Hic est Caesar!* absurde loqueretur et risu exciperetur, quia equus nec ex natura sua, nec ex usu hominum ad Caesarem repraesentandum ordinatur. Ast eodem modo panis et vinum nec ex natura sua, nec ex hominum usu ad significandum corpus et sanguinem ordinantur; absona ergo dicenda foret locutio Christi, si solum in mente sua panem et vinum ad significandum corpus et sanguinem suum destinasset, et absque ulla huius internae intentionis declaratione panem et vinum commonstrans dixisset: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.* Imo Apostoli hac loquendi forma necessario in gravissimum errorem inducti fuissent ab eo, qui est *via, veritas et vita*, quia a Magistro suo nullatenus praemoniti, verba ipsius in sensu obvio, naturali et litterali intelligere debuissent. Ne autem talia absurda, quae Christo maximam iniuriam inferunt, admittenda sint; aut concedendum est, Christi eucharistiam instituentis verba in sensu proprio et litterali intelligenda esse, aut probandum est, Christum de sensu verborum figurato Apostolos praemonuisse eundemque explicasse, ne cum ipsis tota Ecclesia in errorem induceretur. Ast secundum adversarii neque ex Scriptura, neque ex Traditione probare valent, quia nullibi de tali praemonitione aut explicatione aliquid legitur: ergo primum admittere tenentur.

5. Authentica S. Scripturae interpretatio ex traditione est haurienda, in qua agnoscenda et proponenda Ecclesia aberrare non potest. Certe enim Apostoli Spiritu sancto repleti, sensum verborum Christi eucharistiam instituentis recte intellexerunt, atque discipulis suis manifestarunt. Ipsa igitur sana ratio abnuere nequit, universalem veterum in exponendis Christi verbis consensum summi momenti habendum esse. Ast tum Ss. Patres, quorum testimonia inferius expendemus, tum omnes S. Scripturae Interpretes, tum universae toto orbe dispersae Ecclesiae, tum ipsi etiam priorum saeculorum haeretici et schismatici laudata Christi verba in nativo et litterali sensu semper intellexerunt, exceptis solis sacramentariis, qui post quindecim et amplius saecula novam eorundem verborum intelligentiam nobis obtrudere conati sunt. Anne ipsis solis vera huius sacramenti notio reservata erat? Anne caeteri omnes, qui christiano nomine in toto terrarum orbe comprehenduntur, hactenus ita caecutierunt, ut germanam ac veram trium Evangelistarum et S. Pauli mentem videre minime potuerint? — Sane hic universalis et perpetuus hominum consensus ad certissimam demonstrationem sufficeret, nisi cum obstinatissimo hominum genere disputaretur.

6. Si in verbis institutionis sensus

litteralis relinquendus esset, certo constare deberet qualem sensum improprium, seu figuratum amplecti oporteat, ne fides in re gravissimi momenti incerta maneat. Ast de hoc sensu nihil certo constare testes sunt ipsi adversarii in verborum Christi expositione maxime dissentientes. Nam, ait *Bellarminus* (1), « expositiones adversariorum plurimae sunt, ita ut fere numerari non possint. *Lutherus* (in lib. quod verba coenae adhuc firmiter stent) scribit, decem ferme suo tempore fuisse sacramentariorum opiniones ac sectas. Nuper etiam anno 1577 prodiit libellus, in quo ducentae numerantur haereticorum vel expositiones, vel depravationes horum paucorum verborum : *Hoc est corpus meum.* » — Praecipuae vero veterum sacramentariorum expositiones sunt sequentes. *Carolostadius* contendit, post verbum, *Comedite*, figendum esse punctum, et verba sequentia ad novam constructionem pertinere, quia Christus non panem, sed seipsum digito commonstrans ait: *hoc*, quod modo videtis, et vobiscum mensae accumbit, *est corpus meum*. *Zuinglius* propugnavit, tropum non esse in pronomine *hoc*, sed in verbo *est*, quod accipi debet pro *significat:* et sicut *Carolostadius* ut fidem faceret, coelestis Patris revelationem, ita hic spiritus cuiusdam per quietem apparitionem protulit. *Petrus Boquinus* asseruit, recte dici panem esse corpus Christi propter idiomatum communicationem, quia Christus voluit, ut panis gratiam conferat, et eandem efficaciam habeat, ac si corpus ipsius vere manducaretur; quapropter sicuti ob unionem hypostaticam de Christo recte dicitur: Hic homo est Deus; ita etiam recte dicitur: hic panis est corpus Christi ob unionem sacramentalem, qua uniuntur res distantissimae, id est, panis, qui est in terra, et corpus Christi, quod est in coelo. *Ioan. Oecolampadius* tropum non agnoscit in pronomine *hoc*, nec in verbo *est*, sed in nomine *corpus*. Vult enim panem dici corpus per figuram metonymiae, qua nomen rei significatae tribuitur signo, ut sensus sit: *Hoc est corpus meum*, id est, hic panis est signum seu figura corporis mei. *Calvinus* (2) duorum priorum expositiones coniungit; admittit enim tropum metonymiae esse in nomine corpus, sed addit, non esse panem eucharistiae nudam figuram corporis Christi, sed esse figuram, quae rem ipsam exhibeat, seu virtutem eius contineat; ac propterea Christum non dixisse: hic panis est figura corporis mei, sed corpus ipsum, ut exprimeret, signum esse efficax, et cum quo res ipsa exhibeatur etc. *Alii* tamen *Calvinistae* docent, vocabulum *corpus* sumi pro corpore mystico, id est, pro Ecclesia, ut sensus sit: *Accipite et manducate: hoc est enim corpus meum;* id est, quia vos discipuli estis corpus meum. *Nonnulli* eam interpretationem amplexi sunt, quam *Lutherus* lib. cit. ex ioco proposuit, dicens, se posse pulcriorem expositionem in sacramentariorum gratiam adferre, ut hic sit sensus: *Hoc est corpus meum*, id est, hic corpus a me factum et creatum. *Alii* iterum dixerunt, Christum per verba in ultima coena prolata nonnisi futuram suam passionem Apostolis praenuntiasse, ita ut sensus verborum Christi sit: *Hoc est corpus meum*, id est, sicut iste panis, quem vobis comedendum porrigo, dentibus a vobis comminuetur, ita etiam corpus meum dilaniabitur; et *hic est sanguis meus*, id est, sicut vinum, quod bibendum

(1) Lib. 1 de sacr. euchar. c. 8.

(2) Lib. 4 [illegible] § 21.

trado, sic sanguis meus effundetur. Ipse *Lutherus* de variis istorum verborum expositionibus conquestus est, et in sua Apologia pro coena Domini scribit: « Doctor Carolostadius ex his sacrosanctis vocabulis, *Hoc est corpus meum*, misere detorquet pronomen *hoc*. Zuinglius autem verbum substantivum *est*, macerat. Oecolampadius nomen *corpus* torturae subiicit. Alii totum textum excarnificant.» Recentiores quoque protestantes varias eorundem verborum Christi interpretationes excogitarunt, sed non minus absonas, quam illae veterum sacramentariorum fuerunt. Illas cl. *Perrone* tr. de Euchar. (1) refert, et in fine ait: « Ita quidem strenui ac magni inter suos nominis doctores omnia moliuntur, absurda quaeque devorant, sese invicem lacerant et confutant, dummodo obvium et litteralem Christi verborum sensum declinent. Praeclarus sane, si quis unquam, catholicae veritatis triumphus. »

Nota. Adversarii variis modis argumentum nostrum enervare, suumque errorem defendere conantur: quorum obiectiones refellere theologiae polemicae officium est.

Obi. I. Multa dantur S. Scripturae testimonia, in quibus verbum *est* sumitur pro *significat*, seu signum aut figura rei ipsa res appellatur. Sic Gen. XVII, 10 de circumcisione, quae Israëlitis in signum foederis cum Deo initi iniuncta fuit, dicitur: *Hoc est pactum meum*. Gen. XLI, 26 inquit Ioseph ad Pharaonem: *septem boves pulcrae et septem spicae plenae septem anni ubertatis sunt*, id est, septem annos fertiles significant. Exod. XII, 11 dicitur: *Est enim Phase (id est, transitus) Domini;* agnus nempe paschalis dicitur *Phase*, cum tamen solum significet, seu in memoriam revocet transitum Domini. Daniel Propheta explicans regi Nabuchodonosor somnium statuae dicebat: *Tu es caput aureum* (2). Nec desunt similia exempla in novo testamento. Nam Apostolus loquens de prodigiosa petra mosaica inquit: *Petra autem erat Christus* (3); hunc nempe significabat. Imo Christus ipse ait: *Ego sum ostium* (4) et: *Ego sum vitis vera* (5), atque: *Hic est calix novum testamentum* (6), id est, signum novi testamenti. Eodem igitur modo verbum *est* in verbis Christi: *Hoc est corpus meum*, et *hic est sanguis meus*, pro significat sumi debet, quia textus S. Scripturae obscuri per loca eiusdem parallela declarari debent.

Resp. Si sacramentarii nonnulla S. Scripturae loca afferunt, in quibus verbum *esse* pro *repraesentare* aut significare ponitur, Catholici iisdem opponunt mille alia, in quibus verbum *esse* proprie sumitur. Ex eo igitur, quod alicubi verbum *esse* sumatur *figurative*, nullatenus sequitur, istud semper in eodem sensu sumendum esse. Si id concederetur, actum esset de genuina S. Scripturae interpretatione, et ex illa ne principalia quidem dogmata probari possent. Quid enim respondebunt Sacramentarii Socinianis, quando eodem argumento utentes illam aeterni Patris vocem e coelo delapsam: *Hic est Filius meus dilectus*, ita explicant: *hic est figura Filii mei dilecti?* aut illud celebre Ioannis dictum: *Deus erat Verbum*, eadem licentia interpretantur, ut Verbum non sit nisi quaedam imago Dei? — Necessario igitur pro certa regula statuitur, verbum *esse* in sensu proprio sumendum esse, nisi aperta ratio contrarium postula-

(1) C. 1, n. 36. (2) Cap. 2, v. 38
(3) I Cor. 10, 4. (4) Io. 10, 7.
(5) Io. 15, 1. (6) Luc. 22 20

verit, nimirum tunc tantum verbum *esse* pro *significare* usurpari censendum est, quandò figuratus sensus in Scripturis aperte exprimitur, aut ex subiecta materia variisque eius circumstantiis tam aperte elicitur, ut nullus esse possit fraudi et errori locus. His praemissis, facile patebit, quam absurde adversarii ex locis citatis inferunt, quod in verbis institutionis verbum *est* pro significat sumendum sit. — Nam circumcisionem non esse ipsum foedus hominum cum Deo, sed tantum signum foederis, ex ipsa rei natura facile quisque cognoscit, ut nullus possit esse deceptioni locus; panem autem esse signum corporis Christi, nemo certe suspicabitur ex iis verbis. *Hoc est corpus meum*. Deinde Deus ipse Gen. XVII, 11 Abrahamo subdit: *Circumcidetis carnem praeputii vestri, ut sit in signum foederis inter me et vos*. Ubinam vero Christus Apostolos docuit, panem esse sui corporis signum? cur ipsis aperte non dixit: Accipite et comedite; boc est *signum* corporis mei, sicut Deus dixit Abrahamo, circumcidendam carnem praeputii, ut esset *signum* foederis? — Alterum exemplum ex Gen. XLI potius probat contra adversarios, verbum substantivum *est* non posse sumi in sensu figurato, nisi quando circumstantiae sermonis id omnino exigunt; cuiusmodi erat illa circumstantia somnii Pharaonis, cuius *significationem* ibi Ioseph tradebat. Exigitne circumstantia institutionis eucharistiae, ut eius verba similiter, ac verba explicantis somnium Pharaonis, figurate sumantur? Anne Apostoli a Christo quaesiverunt, quid verba illa significarent? an Christus illos admonuit, illa non esse in propria significatione sumenda? Nihil prorsus istorum omnium. — Agnum Paschalem non esse transitum Domini, sed sacrificium institutum in commemorationem eiusdem transitus, optime noverant Hebraei ex mosaica descriptione illius sacrificii Exod. XII. Adde, cum Agnus paschalis dicitur *Phase*, subintelligi *sacrificium*, ita ut agnus sit sacrificium *Phase* seu *transitus Domini;* quod Moyses in eodem loco declaravit subdens v. 26: *Et cum dixerint vobis Filii vestri: quae est ista religio? dicetis eis: victima transitus Domini est*. Observat porro *Rosenmüller* Ex. XII, 11 in textu hebraico dativum esse: *Domino pascha seu Phase hoc est*, ita ut sensus sit, agnum *Domino sacratum*, *dedicatum*, prout eadem constructio sumitur Exod. XX, 10 et alibi: ex quo patet, verbum *est* non pro *significat*, sed in proprio sensu sumi. Haec omnia debuisset Monitor Zuinglio in somnio suggerere, si albus fuisset, non ater. — Cum Daniel (1) dicebat Nabuchodonosori: *Tu es caput aureum*, necesse non habebat regem monere, quod reipsa caput aureum non erat, sed solum per illud caput aureum repraesentatus: res enim per se loquitur, cum iterum de *significatione* somnii ageretur. Necesse autem omnino erat discipulos edoceri, illum panem, quem Christus manibus gestabat et suum corpus dicebat, nonnisi figuram aut signum sui corporis esse; alias ab obvio et litterali verborum sensu fuissent decepti. — Ita etiam necesse non erat, ut Apostolus Corinthiis explicaret, illam petram, unde fluxerunt aquae in deserto, non fuisse veram Christi personam: quis enim hoc somniasset? — sed facile omnes intelligebant, in illa petra fuisse Christum tantummodo significatum, eoque facilius id intelligebant, quo ab Apostolo iam edocti cognoscebant, legem

(1) C. 22, 28.

veterem fuisse umbram futurorum, et Christum antiqui foederis figuras praesignasse. — Attamen Paulus idipsum clare explicuit, dicens de Israëlitis: *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus:* et: *Haec autem in figura facta sunt nostri; Haec autem omnia in figura contingebant illis* (1). Christus autem nec ante, nec post eucharistiae institutionem declaravit, se de signo aut de figura loqui: contrarium potius asseruit, cum in eadem ultima coena dixit: *Venit hora, cum iam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis* (2): unde et Apostoli reposuerunt: *Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis* (3). — Si Christus se *ostium* et *vitem* nominat, figuratus modus loquendi obvius, clarus et apertus est ex circumstantiis sacri textus, ita ut nullum erroris periculum timendum sit; designatur enim ibi aliqua virtus Christi, quae analogiam habet cum ostio et vite. *Ostium* dicitur Christus, quia per illum aditus nobis aperitur ad vitam aeternam; *vitis*, quia occulta gratiae suae subministratione animae vitam tribuit sicut vitis palmitibus: verbum autem *sum* in his et similibus locis non sumitur pro significat, sed suam propriam retinet significationem, et exprimit identitatem qualitatum, quae insunt subiecto et praedicato, ex quibus exurgit similitudo, quae enunciatur inter subiectum et praedicatum. — Quod ultimum locum nobis obiectum attinet, notandum est cum *S. Thoma* (4), quod sicut vetus testamentum fuerat sanguine victimarum confirmatum, ita novum testamentum confirmatum fuit in sanguine Christi, qui per passionem effusus est. Itaque *calix* et *testamentum* sunt quidem hic voces figuratae; sed tam aperta et popularis est figura, ut nullus sit de plebe tam simplex ac stupidus, qui eam non statim percipiat. Quis enim nesciat, communi loquendi usu calicem sumi pro re in ipso contenta, et signum testamenti, ex. gr. chartam, in qua ultima voluntas conscripta fuit, ipsum testamentum appellari? Omnem porro difficultatem tollunt duo Evangelistae Matthaeus et Marcus, qui clarius verba Christi proponunt, ita ut clare pateat, Christum de vero suo sanguine locutum esse, qui in calice continebatur, et per quem testamentum confirmabatur.

Obi. II. Christum in eucharistia realiter praesentem non esse, sed fidem in eius praesentiam excitandam esse, patet ex eo, quia Christus, cum panem eucharisticum Apostolis manducandum praebuit, dixit: *Hoc facite in meam commemorationem;* commemoratio autem non est rei praesentis, sed absentis. Christus ergo in eucharistia praesens non est, sed de ipso commemoratio facienda, seu fides in ipsum excitanda est, dum eucharistia sumitur. Ideo etiam Paulus de Israëlitis, qui panem eucharisticum non habebant, dicit, quod: *Omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eandem potum spiritalem biberunt* (5); quia ipsi fidem in venturum Messiam excitarunt, sicut nos in eundem credimus qui actu iam advenit.

Resp. Commemoratio quidem fieri non dicitur obiecti, quod tum menti tum etiam sensibus in statu suo naturali praesens est, sed si praesentia obiecti a sola mente, non autem a sensibus percipitur, rectissime illud

(1) I Cor. 10, v. 4, 6, 11. (2) Io. 16, 5. (3) Ibid. v. 29.
(4) Lect. 6 in I Cor. 11, 25.
(5) I Cor. 10, 3-4, etc.

commemorari, seu fides de eius vera praesentia excitari dicitur. Ita, licet Deus sit ubique praesens, iusti tamen illius dicuntur memores, ut ex. gr. Tobias (1) laudatur, quia *memor fuit Domini in tote corde suo*. Recte ideo etiam in eucharistia commemoratio Christi praescribitur, quia Christus vere quidem et substantialiter in eucharistia praesens est, sed modo sacramentali et invisibili, ita ut non inepte praescripserit, fidem et memoriam sui in hoc sacramento excitandam esse. Denique, ut recte observat *S. Thomas* (2) verba: *Hoc facite in meam commemorationem*, debent intelligi de memoria passionis et mortis Christi; quamobrem Paulus dicit: *Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis.* — Verba Apostoli (3) male exponunt adversarii: non enim dicit, omnes Israëlitas eandem quam nos, escam spiritalem manducasse, et eundem quem nos, potum spiritalem bibisse, quasi scilicet voluerit, Israëlitas fuisse in sacramentis nobis pares. Magnum enim inter nostrum et illorum cibum ac potum Christus ipse discrimen posuit dicens: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt: hic est panis de coelo descendens, ut si quis ex eo manducaverit, non moriatur* (4). Paulus comparationem instituit non inter Israëlitas et Christianos, sed inter Israëlitas ipsos, inter quos aliqui fidem in Messiam habuerunt, et alii non: ideo dicit: *Omnes eandem escam spiritalem manducaverunt*, scilicet manna; et *omnes eundem potum spiritalem biberunt* nempe aquam fluentem de petra, et tamen *non in pluribus eorum beneplacitum fuit Deo;* quia non omnes cum fide in Iesum Christum manducaverunt et biberunt, et propterea in deserto *prostrati sunt*.

(1) Cap. 1, 13. (2) Lect. 6 in 1 Cor. 11.
(3) I Cor 10. (4) Io. 6, 49-50.

Obi. III. Christus syriace seu syriaco-chaldaice locutus est: porro in ea lingua nullum vocabulum habetur, quo significandi, repraesentandi, denotandi idea exprimatur. Hinc fit, ut locutio illa *hoc est*, saepe numero usurpetur in Ss. Litteris non alio sensu, quam pro ista: *Hoc repraesentat* seu *significat*. Volens propterea Christus dicere: *Hoc repraesentat corpus meum*, non aliter exprimere potuit, quam dicendo: *Hoc est corpus meum*. Errant igitur, qui corpus Christi realiter praesens esse putant.

Resp. Etiamsi concederetur, quod lingua, qua usus est Christus, careat verbo *significo*, non idcirco verbum *est* semper pro verbo *significat* sumeretur, sed tantum aliquando pro subiecta materia. Christus vero in verbis institutionis verbum *est* certe in proprio sensu et non pro *significat* sumpsit; alioquin Marcus, Lucas et Paulus illud *graece* non reddidissent per verbum *est*, sed ad removendum a fidelibus idololatriae periculum, et ad Ecclesiam in re tanti momenti recte instruendam debuissent uti verbo *significat*, quo non caret lingua graeca. Porro autem falsum est, nullum in lingua syriaca vocabulum inveniri, quod ideam significandi aut repraesentandi exprimat. Etenim cl. *Wisemann* in erudito opere: *Horae syriacae* (5) productis auctoritatibus magno numero ostendit, in ea lingua 41 imo 54 voces haberi ad hanc ideam repraesentationis exprimendam; quin etiam ulterius progressus demonstrat auctoritate scriptorum syrorum, Christum alia omnino ratione ab ea, quam tenuit, debuisse verba proferre, si intendisset solum symbolum sui corpo-

(5) § 4 et seq.

ris in pane nobis relinquere exclusa realitate.

Obi. IV. Sensus obvius verborum Christi erat Apostolis sensus figuratus. Iudaei enim pascha celebrantes dicebant: *Hic est panis afflictionis* (scilicet repraesentatio seu memoria illius panis) *quem manducarunt patres nostri in terra Aegypti.* Ergo Apostoli his phrasibus audiendis assueti, eundem plane sensum verbis Christi inesse intelligebant. Item phrasis: *Corpus paschalis*, dicta de agno paschali, Apostolis speciem symboli suggerebat in verbis Christi.

Resp. Falsum est, hunc ritum iam aetate Christi obtinuisse, ut Iudaei in celebratione coenae paschalis illa verba proferrent. Nam neque in Talmude, neque apud Veteres quoscunque verbum aliquod de hoc ritu occurrit. Omnium primus saeculo tandem XII Maimonides illam formulam memorat; verum et ipse expresse testatur, hanc formulam, quae stante adhuc secundo templo nondum obtinuerat, solum post vastationem templi et magnam captivitatem usu receptam esse, (1) Ad alteram formulam quod attinet, ostendit idem *Schöttgenius* (2), *Corpus paschalis* esse syriacismum, qui perinde valet ac *veritas* seu *existentia realis alicuius rei*: ac propterea si iisdem verbis Christus usus esset in institutione eucharistiae, magis confirmaretur dogma catholicum: nam verba: *Hoc est corpus meum*, hunc sensum haberent: *Hoc sum ego ipse*.

Obi. V. Si Christus, ut Catholici volunt, per verba: *Hoc est corpus meum*, panem in corpus suum convertit, intelligi omnino nequit, ad quid pronomen demonstrativum *hoc* referatur. Non enim demonstrat corpus Christi, quod pronuntiato solo pronomine *hoc* nondum adest; non demonstrat species panis, quia istae non sunt corpus Christi, neque demonstrat substantiam panis, quia etiam substantia panis non est corpus Christi. Ergo in sententia Catholicorum pronomen *hoc* nihil demonstraret, ac ideo absona dicenda foret locutio Christi. Necesse igitur est, ut pronomen *hoc* ad panem referatur quem Christus manibus tenebat, ita ut sensus sit, hunc panem esse non ipsum corpus Christi, sed figuram corporis Christi. Eodem modo dicendum est, vinum esse figuram sanguinis Christi, ne eadem difficultas circa pronomen *hic* incurratur.

Resp. Cl. Card. *Perronius* l. 3 de Euchar. (3), recte observat, eiusmodi sophisticarum argutiarum ineptias facile deprehendi, si ad alia exempla transferantur. Si ex. gr. Moyses convertendo aquas in sanguinem, virgam in serpentem, dixisset: *Hic est sanguis, hic est serpens*; si Deus uxorem Loth in statuam salis, Christus aquam in vinum mutans dixisset: *Hic est sal, hoc est vinum*, similiter quaeri posset ab adversariis, quid pronomen in adductis propositionibus demonstret, et num ob vagum aut incertum enuntiati ab initio pronominis sensum omnipotentia divina a perficienda transmutatione fuerit impedita? — Quisque sanae mentis et modesti cordis mox responderet, huiusmodi cavillationibus locum non esse concedendum, cum de miraculis omnipotentiae agitur, quae sicut simplicissimo nutu, ita etiam per qualiacunque verba omnia perficere valet.—Nonnulli tamen, ut omnem difficultatem effugiant, dicunt, Christum omnipotentiae suae nutu panem in corpus suum transmutasse, et postea dixisse: *Hoc est corpus meum*, ita ut pronomen *hoc*,

(1) Apud Schottgen. Horae hebraicae, et Talmud. t. 1, p. 227. (2) Ibidem.

(3) L. 3, c. 27.

ipsum corpus Christi realiter praesens demonstret. Alii putant pronomen *hoc* recte ad species panis referri posse, ita ut sensus pronominis nude positi sit: *Id, quod videtis, id quod sub istis speciebus continetur;* haec est enim natura pronominum, ut ad id quod sensibus subiicitur, mentis attentionem dirigant, quin per se determinent, quid res subiecta sensibus sit. Species quidem panis non sunt ipsum corpus Christi; illae enim corrumpi possunt, istud corrumpi non potest: sed tamen corpus Christi in eucharistia species panis praesefert. Ast usitato loquendi modo species rei ipsa res, quae sub illa continetur, dici solet: sic qui dignitatem comitis Tobiae sub specie iuvenis latentis cognovisset, recte dicere potuisset: hic est Raphaël Angelus (1), quamvis visibilis species invisibilis Angelus non fuisset: sic pariter de columba, quae in baptismo Christi apparuit, recte dictum fuisset: haec est Spiritus sanctus. Iuxta communem ergo loquendi modum etiam in verbis Christi pronomen *hoc* ad species panis referri potest, id vero quod sub speciebus continetur, per complementum propositionis declaratur et efficitur. — Alii demum distinctionem ineunt et dicunt, pronomen *hoc* in ista propositione: *Hoc est corpus meum,* spectari posse duobus modis, scilicet vel in eo instanti quo profertur, necdum completa est propositio; vel in instanti quo completa est propositio. Si priori modo spectetur, neque panem, neque species panis, neque corpus Christi, neque aliud ab his distinctum clare et determinate demonstrat, sed confuse tantum et indeterminate substantiam aliquam praesentem. Ratio est, quia pronomina in eo differunt a nominibus, quod haec per se significant, illa vero ex se et sola nihil determinate demonstrant: debent igitur cum nominibus coniungi, ut significatio clara sit, distincta et determinata. Unde in hac propositione: *Hoc est corpus meum*, si pronomen *hoc* solitarie et quasi avulsum ab aliis eiusdem propositionis terminis spectetur, nihil determinate significat, sed generatim tantum et confuse substantiam praesentem. Si vero posteriori modo spectetur, nempe in eo instanti quo completa est propositio, pronomen *hoc* determinate Christi corpus demonstrat. Ratio est, quia demonstratio individui in confuso per adiectionem nominis evadit determinata, quia tunc pronomen *hoc,* quod ex se confuse tantum demonstrat, componitur cum nomine, quod significat corpus Christi (2). Nullo autem modo admitti potest, quod adversarii volunt, pronomen *hoc* ita panem demonstrare, ut hic dicatur figura corporis Christi. Vel enim pronomen *hoc* adiective sumitur, vel substantive. Si adiective, debet concordare cum substantivo; ideoque non potest demonstrare panem, quia nomen panis graece et latine masculini generis est: ergo reliquum est, ut substantivum sit σῶμα, id est, *corpus,* quod neutrum est. Similiter in altera specie vinum graece est masculini generis, et sanguis neutrius. Dominus autem non dixit: οὗτος, *hic*, sed τοῦτο, *hoc*. Latine e contrario vinum est generis neutrius, et sanguis masculini, et tamen omnes legunt: *Hic est sanguis,* non hoc, vinum scilicet est sanguis. Si pronomen hoc substantive accipitur, ita ut illud τοῦτο, *hoc*, subiectum sit totius propositionis, tunc sensus erit: hoc, quod vobis trado, aut haec res est corpus meum. Sed hoc iterum pa-

(1) Tob. 12, 15.

(2) Cf. Tournely de sacr. Euchar. q. 2, art. 3, Obi. 2, etc.

nem demonstrare non potest, ac si Christus diceret: hic panis est corpus meum; inepta enim haec locutio esset; non enim potest dici *hoc* de re aliqua, quae cernitur et aperte cognoscitur, nisi res illa generis neutrius sit. Nemo fratrem suum demonstrans diceret: *hoc* est frater meus (1).

C. *Ex verbis Apostoli Pauli.*

§ 576. Apostoli Spiritu sancto repleti certe optime intellexerunt verba Christi eucharistiam instituentis, et si haec non proprio et litterali, sed improprio et figurato sensu intelligenda essent, fideles hac de re commonere non neglexissent. Sed ne minimum quidem huiusmodi commonitionis vestigium in S. Scriptura invenitur. E contra Paulus, qui specialem de hoc sacramento revelationem obtinuit, ita de eo loquitur, ut fides de reali Christi in Eucharistia praesentia per eius verba confirmetur.

1. Paulus enim I Cor. X, 16 scribit: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* id est, nonne calicem Domini benedictum et consecratum bibentes communicamus Domino seu unimur Christo, quia, ut *S. Chrysostomus* et *Theophylactus*(2) inquiunt, id, quod in calice est, illud est, quod ex latere Christi fluxit, et ex eo accipientes intime unimur Christo? et panis, quem consecramus, offerimus Deo, oblatum frangimus, et populo fideli distribuimus, nonne vera et realis participatio corporis Domini est? ipsa porro interrogatio ostendit, Apostolum loqui de re omnibus, ad quos scribit, nota: fideles igitur iam edocti fuerant, quod in eucharistia vere et realiter corpus et sanguinem Christi sumant. Neque id solum de spirituali participatione, quae fit per solam fidem, intelligi potest. Nam κοινωνία sonat realem participationem, uti in v. 18 *participes altaris* κοινωνοὶ dicuntur, Iudaei vero et Ethnici non figuram carnis, sed carnem ipsam immolatam comedebant; ergo et Christiani, quibuscum illi conferuntur. Apostolus enim haec scribit, ut fideles a comestione idolothytorum retrahat. Ideo autem dicit, fideles a carnibus idolis immolatis abstinere debere, quia aliam mensam habent, in qua ipsum corpus Domini comedunt et cum Christo intime uniuntur, sicut cum daemonibus coniungerentur idolothyta manducantes: qua de causa v. 21 concludit: *Non potestis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum.* Haec autem comparatio insulsa, et conclusio illegitima esset, si participatio corporis Christi tantum figurata esset, et per solam fidem contingeret. Ergo ex doctrina Pauli Christus in eucharistia vere ac realiter praesens est, atque nos per eam sumptam ipsi vere ac realiter coniungimur.

2. Idem Apostolus loco cit. (3) cum v. 23, 26, S. Eucharistiae institutionem retulisset, v. 27 ita pergit: *Itaque quicunque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* Loquitur hic de indigna communione: ex ipso autem contextu intelligitur, quid sit indigne manducare vel bibere, scilicet irreverenter et in statu peccati mortalis. Antea enim varias inordinationes Corinthiorum ad sacros coetus convenientium enumeraverat et obiurgaverat, a quibus ut illos retraheret, enormitatem et poenam indignae communionis de-

(1) Cf. Bellarminus de sacr. euchar. lib. 1, cap. 10. (2) Comment. in h. l.

(3) I Cor. 11.

scribit. Ideo dicit, quod ille, qui conscius peccati mortalis communicat, *reus erit* non panis male manducati, aut vini male hausti, sed *corporis et sanguinis Domini*, id est, ipsum corpus et sanguinem Domini vilipendit, et maxima iniuria afficit; nempe reus erit corporis et sanguinis Domini ab invicem separati, id est, reus erit mortis Domini perinde ac ipse, qui sanguinem Domini effuderit, ait *Theophylactus;* tale crimen committit, ac si Christum Dominum crucifigeret eiusque sanguinem funderet; ac proportione peccat sicut Iudas et Iudaei, tradit sicut Iudas, insultat sicut Iudaei, ait *Theodoretus*. Quis dicet, tantum crimen committere, et reum corporis et sanguinis Christi fieri, qui frustulum panis naturalis in statu peccati manducat? Nec dicant adversarii, tam enormem malitiam ex eo contrahi, quia panis est figura corporis Christi. Quis enim unquam audivit, reos esse corporis et sanguinis Domini, qui manna vel agnum paschalem, Christi figuras, in statu peccati comedissent? — Cum figurae ordinentur ad fidem excitandam, per quam iustificatio obtinetur, omnino intelligi nequit, qua ratione tam enormis criminis reus esse possit, qui symbola sumit passionem et mortem Domini menti repraesentantia. Absona ergo dicenda sunt verba Pauli, si sententia adversariorum adoptetur. Recte autem ex illis Catholici inferunt, quod revera corpus et sanguis Christi sint in sacramento, et quod etiam a malis realiter sumuntur. Id confirmatur ex probatione, quam Apostolus pro eucharistiae receptione exigit, et ex poena gravissima, quam indigne communicanti minatur. Ait enim ibidem: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat; qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini* (1); id est, qui indigne eucharistiam sumit, damnationem suam in se accersit, seu ad aeternam suam damnationem manducat et bibit. Ratio tam gravis poenae ex eo petitur, quia *non diiudicat corpus Domini*, id est, corpus Domini a pane communi non discernit: quae ratio afferri non potuisset, si vera esset sententia adversariorum; iuxta hanc enim iudicandum esset, quod non adsit corpus Christi. Num vero quemquam damnandum affirmat Apostolus propter indignam naturalis panis comestionem, et quia non discrevit illum a pane communi, si de facto panis tantum est, et non realiter corpus Christi? Sed, inquiunt Calvinistae, imago corporis Domini est: quid ergo de ipsis fiet sacrarum imaginum contemptoribus et destructoribus? — quocunque se vertant, his Apostoli verbis confodiuntur.

Nota. Remanent nonnullae adversariorum obiectiones solvendae.

Obi. I. Non potest realis Christi in eucharistia praesentia admitti, si haec cum claris et apertis pugnat S. Scripturae locis. Vere autem ista pugnat cum omnibus illis testimoniis biblicis, in quibus dicitur, humanitatem Christi in coelo esse, non autem in terra. Sic Marc. XVI, 19 de Christo dicitur: *Assumptus est in coelum, et sedet a dextris Dei*. Act. III, 21 de eodem divino Redemptore additur: *Quem oportet coelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium*, seu ut in symbolo canimus: *Donec veniat iudicare vivos et mortuos*. Hinc Paulus Col. III, 1 dicit: *Quae sursum sunt, quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens*. Et Christus ipse Matth. XXVI, 11 ait: *Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non sem-*

(1) Ibid. v. 28, etc.

per habetis. Sed si Christus praesens esset in eucharistia, eum semper nobiscum baberemus, quod aperte ab ipso negatur.

Resp. Christus ut homo in coelo tantum est visibiliter, seu sub specie propria ac visibili et in suo statu naturali; et in hac visibili forma in terram non descendet ante diem iudicii. Sed boc non impedit, quominus, quin coelum deserat, sit invisibiliter in statu extraordinario et supernaturali sub speciebus panis et vini consecratis realiter praesens. Sicut enim loca ab adversariis citata ostendunt, corpus Christi esse in coelo, ita verba Christi et Apostolorum a nobis adducta demonstrant, corpus Christi esse in eucharistia; non minus ergo haec praesentia, quam gloria Christi in coelo credenda est. Neque Christus realem suam in eucharistia praesentiam negat, dum dicit: *Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habetis;* his enim verbis ea occasione prolatis, qua Mariam Magdalenam super caput suum pretiosum unguentum effundentem vindicare voluit contra obloquentes, pronuntiat solummodo, se haud semper cum Apostolis futurum esse in statu suo visibili et naturali, in quo similia charitatis obsequia recipere possit; sed non ideo asserit, se in nullo omnino statu et nominatim in sacramentali, eis esse adfuturum.

Obi. II. Matth. XV, 17 dicitur: *Omne, quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur.* Sed corpus Christi fatentibus Catholicis in secessum non emittitur: ergo nec realiter in os intrat.

Resp. Verba illa Christi intelligi debent de cibis communibus, qui ad corpus nutriendum sumuntur, ex quibus id, quod facta digestione superest, in secessum emittitur. Corpus autem Christi non est cibus communis, nec sumitur ad alendum corpus, sed ad sustentandam animam, eamque in amore Dei conservandam et perficiendam: quod quidem licet in os intret, et in stomachum communicantis transmittatur, non tamen in secessum emittitur, quia corruptis in stomacho speciebus absque ulla sui laesione ibi desinit esse.

Obi. III. Id, quod in eucharistia sub speciebus panis sumitur, *frangitur;* et quod sub speciebus vini bibitur, *funditur;* nam I Cor. XI, 24 Christus ait: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur;* sed in textu graeco habetur: *frangitur;* et Luc. XXII, 20 inquit iuxta textum graecum: *Hic calix est novum Testamentum in meo sanguine, qui pro vobis funditur.* Sed in eucharistia corpus Christi non frangitur, cum nullam laesionem patiatur, et sanguis Christi realiter non funditur, cum venis inclusus maneat: ergo in eucharistia realiter non sumuntur corpus et sanguis Christi.

Resp. Christus vere de suo corpore dicere potuit: *Quod pro vobis frangitur*, nempe sub speciebus panis, quas tunc fregerat et singulis discipulis distribuerat; et similiter dicere potuit, verum suum sanguinem effusum in speciebus vini, quod e calice effundebatur in ora discipulorum. Itaque corpus Christi dicitur frangi in sacramento non ratione sui, sed ratione specierum quae franguntur, quarum singulis fragmentis subest totus Christus, et a quibus fractis corpus Christi extrinsece denominatur fractum. Notandum porro est, verbum *frangitur* apud Apostolum idem significare, ac *datur;* frangere enim panem iuxta Scripturas idem est, ac dare et distribuere, ut Isa. LVIII: *Frange esurienti panem tuum:* ideo

in Vulgata idem locus redditur: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Verbum autem *funditur* significat hic effusionem sanguinis in cruce faciendam, quae in graeco quidem textu per tempus praesens exprimitur, quia proxime futura erat, et moraliter iam praesens: latinus vero interpres usus est tempore futuro: *fundetur.* Sensus ergo verborum Christi est: hoc corpus, quod vobis porrigo manducandum est ipsummet corpus, quod brevi pro vobis passioni et morti tradetur, et sanguis, quem bibendum offero, est ille ipse sanguis, qui mox pro vobis copiose effundetur.

Obi. IV. Sacramentum etiam iuxta Catholicos est signum sensibile invisibilis gratiae: ergo eucharistia quoque non est nisi signum seu figura corporis et sanguinis Christi.

Resp. Admittimus sacramentum quodlibet esse signum visibile invisibilis gratiae, sed addimus esse signum efficax, id quod significat, vere continens seu producens; uti ex. gr. ablutio externa, quae fit in baptismo, non solum significat, sed actu producit ablutionem internam seu regenerationem animae. Eucharistia autem est sacramentum corporis et sanguinis Christi: signum vero externum huius sacramenti constituunt species panis et vini: hoc signum vero ita efficax sit oportet, ut sub dictis speciebus corpus et sanguis Christi realiter contineantur.

II. *Argumentum ecclesiasticum.*

§ 577. Maximi momenti est, ut cognoscatur, quid de veritatibus a Christo revelatis et ab Apostolis praedicatis semper, ubique et ab omnibus creditum sit. Haec traditio, siculi S. Scripturam authentice interpretatur, ita etiam sola sufficit ad fidem catholicam stabiliendam. Equidem si de eucharistia agitur, testimonia biblica satis clare praesentiam realem Christi in sacramento enuntiant, dummodo prout oportet, in sensu litterali intelligantur. Adversarii vero dicunt, ea in sensu improprio et figurato intelligenda esse. Ast, ut ex dictis patet, ex S. Scriptura sententiam suam probare non valent. Num traditio ipsis patrocinatur? nequaquam, sed haec ipsis prorsus contraria est. Nam semper, ubique et ab omnibus creditum est, Christum vere, realiter et substantialiter in eucharistia sub speciebus panis et vini praesentem esse. Constans haec et universalis traditio ex *Ss. Patribus*, ex *Conciliis*, et ex *praescriptione* probatur.

A. *Ex Ss. Patribus.*

§ 578. Ex omnibus aevi christiani saeculis Patres et Doctores Ecclesiae citari possunt, qui fidem suam de reali Christi in eucharistia praesentia claris et perspicuis testimoniis contestati sunt.

1. Ex tribus primis saeculis sequentes testes afferre licet. *S. Ignatius M.* Epist. ad Smyrn. (1) de Docetis seu Phantasiastis, qui veram Christi carnem negantes eucharistiam verum esse ipsius corpus admittere non poterant, dicit: « Ab eucharistia et oratione abstinent, eo quod non confiteantur, eucharistiam carnem esse Servatoris nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit. » Per orationem vero, a qua Docetae abstinent, intelligit S. Pater orationem solemnem, qua corpus Christi conficitur, seu preces liturgicas, unde Theodoretus eundem Ignatii locum allegat his verbis: « Ab eucharistia et sacrificio abstinent etc. » Ex citatis autem S. Ignatii verbis clare colligi-

(1) N. 7.

tur, Ecclesiam iam primo saeculo credidisse, in eucharistia eandem carnem esse praesentem, quae pro peccatis nostris passa est, quamque Deus suscitavit, idque solos haereticos negasse. Idem Epist. ad Rom. (1) inquit: « Non gaudeo corruptibili nutrimento nec voluptatibus hujus vitae: panem Dei volo, qui est caro Iesu Christi qui ex genere Davidis, ac potum volo sanguinem illius, qui est charitas incorruptibilis. » Quibus verbis Romanos monet, ut cum ad eos pervenerit, non de corporali, sed de spirituali alimonia praestanda solliciti sint. Atque in Epist. ad Philad. (2) scribit: « Una eucharistia utamini. Una enim est caro D. N. I. Christi, et unus calix in unitatem sanguinis ipsius: unum altare, sicut unus Episcopus. » Per quae verba fideles ad unitatem exhortatur, quia unam eandemque carnem Christi, unum eundemque sanguinem sumunt. Hunc locum Catholicis favere, fatetur ipse *Marheinecke;* addit vero, « tamen *recta* interpretatione cum symbolico sensu (Reformatorum) adhuc potest conciliari. » (3) — *Discipuli S. Andreae* seu presbyteri Achaiae in sua de martyrio Apostoli epistola haec referunt *S. Andreae* verba: « Ego omnipotenti Deo immaculatum agnum quotidie sacrifico: » et infra: « Qui cum sit vere sacrificatus, et vere a populo carnes eius manducatae, integer perseverat: » in quibus verbis illud: *vere manducatae*, excludit manducationem in solo signo aut spiritu. Ac praeterea paulo infra, cum Aegeas miraretur ac peteret sibi explicari, quomodo posset fieri, ut agnus vere manducatus integer et vivus maneret, et S. Andreas recusaret homini ethnico mysterium explicare, et ille instaret ac per tormenta cogere vellet Apostolum: hic tandem subiunxit, fieri non posse ullo modo, ut sine fide in Christum ad huius mysterii notitiam perveniret. At certe si nihil est eucharistia nisi panis significans Christum, non erat difficile etiam sine fide intelligere, quomodo Christus in signo manducatus integer perseveret. — *S. Iustinus M.* Apol. 1 (4) cum declarasset, quomodo eucharistia per eum qui praeest, conficiatur, et per diaconum fidelibus distribuatur, rationem postea reddit, ob quam magna fide et reverentia suscipienda est, dicens: « Neque enim ut communem panem, neque ut communem potum ista sumimus, sed quemadmodum per verbum Dei caro factus Iesus Christus Salvator noster, et carnem et sanguinem habuit salutis nostrae causa; sic etiam illam, in qua per precem ipsius verba continentem gratiae actae sunt, alimoniam, ex qua sanguis et carnes nostrae per mutationem aluntur, incarnati illius Iesu et carnem et sanguinem esse, edocti sumus; » quod ut probet, provocat ad historiam eucharisticae institutionis, quam Evangelistae referunt. Itaque iuxta *S. Iustinum* per verba a Christo instituta eucharistia ita verum corpus et verus sanguis fit, prout Verbum Dei veram carnem et verum sanguinem salutis nostrae causa assumpsit. — *S. Irenaeus* lib. 4 adv. haer. (5) disputans contra haereticos, qui negabant Christum Iesum esse Filium Creatoris, et Verbum corpus materiale assumpsisse, quia materiam a principio malo esse contendebant; sic eos ex eucharistia perstringit: « Quomodo constabit eis, eum panem, in quo gratiae actae sunt, corpus esse Domini sui et calicem sanguinis eius, si non ipsum

(1) N. 7. (2) N. 3.
(3) In op. Ss. Patrum de praesentia Christi in coena Domini sententia triplex.

(4) N. 66. (5) Cap. 18, n. 4.

fabricatoris mundi Filium dicant, id est, Verbum eius, per quod lignum fructificat et defluunt fontes? etc. » Et iterum (1) adversus eosdem, qui praeterea negabant futuram corporum resurrectionem, ita disputat ex eucharistia: « Quomodo autem rursus dicunt, carnem in corruptionem devenire, et non percipere vitam quae corpore Domini et sanguine alitur? Ergo aut sententiam mutent, aut abstineant offerendo quae praedicta sunt. Nostra autem consonans est sententia eucharistiae, et eucharistia rursus confirmat sententiam nostram..... Quemadmodum enim, qui est a terra panis, percipiens invocationem Dei, iam non communis panis est, sed eucharistia, ex duabus rebus constans terrena et coelesti; sic et corpora nostra percipientia eucharistiam iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia. » Cum autem dicit, eucharistiam ex duabus rebus constare, terrena et coelesti, per terrenam non intelligit, ut vult *Markeinecke*, substantiam panis, quia expresse dicit: «Tam non communis panis est; » sed iuxta aliquos intelligit accidentia panis, quae sensibus percipiuntur et terrena sunt: solidius autem *Card. Perronius* dicit, per rem terrenam ab Irenaeo intelligi substantiam corporis Christi, quod terrestre vocat S. Pater, ut explodat Valentinianorum figmentum de corpore Christi coelesti; per rem vero coelestem intelligi Spiritum Christi. Iterum (2), *S. Irenaeus* respiciens ad promissionem Christi Io. VI, 55 probat, corpus nostrum resuscitandum esse, quia in eucharistia cum corpore et sanguine Christi unitur et ab his vigorem et immortalitatem accipit; ait enim: « Eum calicem, qui est a creatura, suum proprium sanguinem confessus est, ex quo auget nostrum sanguinem: et eum panem, qui est a creatura, suum proprium corpus confirmavit, ex quo nostra auget corpora. Quando ergo mixtus calix et fractus panis percipit verbum Dei, et fit eucharistia corporis et sanguinis Christi, ex quibus augetur et consistit carnis nostrae substantia: quomodo carnem negat capacem esse donationis Dei, quae est vita aeterna, quae sanguine et corpore Christi nutritur et membrum eius est? » — Adeo igitur universae Ecclesiae, imo et haereticis ipsis exploratum erat secundo Ecclesiae saeculo in eucharistia realiter Christi corpus et sanguinem contineri, ut ea veritate tanquam medio uteretur S. Irenaeus ad veritatem incarnationis et futurae resurrectionis comprobandam. — *Tertullianus* l. de resur. carn. (3) ait: « Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur. » Et l. de idololatr. (4) insurgens adversus idolorum artifices, qui manibus eo scelere contaminatis ad eucharistiam accedebant, dicit: « Tota die ad hanc partem zelus fidei perorabit ingemens, Christianum ab idolis in Ecclesiam venire..... eas manus admovere corpori Domini, quae daemonis corpora confecerunt. Nec hoc sufficit. Parum sit, si ab aliis manibus accipiant, quod contaminarunt. — Adleguntur in ordinem ecclesiasticum artifices idolorum. Proh scelus! Semel Iudaei Christo manus intulerunt, isti quotidie corpus eius lacessunt. O manus praecidendae! » — Comparat itaque hic loci crimen eorum, qui impura manu corpus Christi contrectant, cum crimine Iudaeorum, qui violentas in idem corpus manus intulerunt: quae comparatio manifeste exigit, idem utrobique corpus verum ac reale esse

(1) Cap. 18, n. 5. (2) Lib. 5, cap. 2.

(3) Cap. 8. (4) Cap. 7.

violatum. Lib. de orat. (1) docet, per *panem quotidianum* spiritualiter vel gratiam Christi, vel doctrinam Christi, vel eucharistiam intelligi: et ideo concludit: « Itaque petendo panem quotidianum perpetuitatem postulamus in Christo, et individuitatem a corpore eius: » quibus verbis sacramentalis unio cum Christo aperte distinguitur a mere spirituali. Et ibid. (2) inquit: « Accepto corpore Domini et reservato, utrumque salvum est, et participatio sacrificii, et executio officii. » Denique contra Marcion. haereticum (3) ex eucharistia probat, Christum verum corpus et sanguinem habuisse. Ideo docet, iam in V. T. corpus Christi per *panem* (4), et sanguinem Christi per *vinum* (5) figuratum fuisse. Quas figuras ut adimpleret Christus, « acceptum panem et distributum discipulis corpus illum suum fecit, hoc est corpus meum, dicendo, id est, figura corporis mei (scilicet panis qui in V. L. erat figura corporis mei, in N. L. est ipsum corpus meum). Figura autem non fuisset nisi veritatis esset corpus. Caeterum vacua res, quod est phantasma, figuram capere non posset. » Dein Marcionem obiurgat, qui veritatem corporis Christi negavit, « non intelligens, veterem fuisse istam figuram corporis Christi dicentis per Ieremiam: *Adversum me cogitaverunt cogitatum dicentes: venite, coniiciamus lignum in panem eius* (6), scilicet crucem in corpus eius. Itaque illuminator antiquitatum, quid tunc voluerit significasse panem, satis declaravit, corpus suum vocans panem. » Panis ergo iuxta Tertullianum significavit corpus Christi, quod vere cruci affixum fuit, et vere ac realiter in eucharistia adest.

(1) Cap. 6. (2) Cap. 14.
(3) Lib. 4, c. Marcion. cap. 40.
(4) Gen. 14; Ps. 109, 4; Ier. 11, 19.

Dein ut veritatem corporis Christi pressius contra Marcionem demonstret, ita prosequitur: « Sic et in calicis mentione testamentum constituens sanguine suo obsignatum, substantiam corporis confirmavit. Nullius enim corporis sanguis potest esse nisi carnis. Nam etsi qua corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe sanguinem nisi carnea non habebit. Ita consistit probatio corporis de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis. » Denique adductis nonnullis figuris sanguinis ex V. T. concludit: « Ita et nunc sanguinem suum in vino consecravit, qui tunc vinum in sanguine figuravit. » *Origenes* (7) agens de sollicitudine auditorum in retinendo verbo Dei, sic eos exhortatur: « Volo eos admonere religionis vestrae exemplo. Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid delabatur; reos enim vos creditis siquid inde per negligentiam decidat. Quodsi circa corpus eius tanta utimini cautela, et merito utimini: quomodo putatis minoris esse piaculi verbum Dei neglexisse quam corpus eius? » — Idem (8) inquit: « Antea in aenigmate fuit baptismus in nube et mari; nunc autem in specie est regeneratio in aqua et Spiritu sancto. Tunc in aenigmate erat manna cibus, nunc autem in specie caro Verbi Dei est verus cibus, sicut ipse dixit: *Quia caro mea verus est cibus.* » Quae ergo prius in aenigmate seu in figura designabantur, nunc in specie et veritate complentur. Si autem corpus Christi tantum tropice existeret in euchari-

(5) Gen 49, 11. (6) Ier. 11, 19.
(7) Hom. 13 in Exod. n. 3.
(8) Hom. 7 in Num. n. 2.

tia praesens, iam non haberemus illum in specie et veritate, sed in aenigmate duntaxat, prout habebant eum Iudaei in manna, quod et ipsum fuit figura Christi. Et iterum (1) ait: « Bibere autem dicimur sanguinem Christi non solum sacramentorum ritu, sed et cum sermones eius recipimus, in quibus vita consistit, sicut et ipse dicit: Verba quae locutus sum, spiritus et vita sunt: » Quibus verbis Origenes aperte duplicem distinguit sanguinis sumptionem, realem, quae fit sacramentorum ritu, et spiritualem, quae fit per fidem exhibitam doctrinae Christi. *S. Cyprianus* Ep. (2) ad Caecilium, comparans vinum commune cum calice eucharistico inquit: « Quemadmodum vino isto communi mens solvitur et anima relaxatur, et tristitia omnis expellitur, ita e potato sanguine Domini, et poculo salutari moestum pectus ac triste, quod peccatis angentibus premebatur, divinae indulgentiae laetitia resolvitur, quod tunc demum potest laetificare in Ecclesia Domini bibentem, si quod bibitur, dominicam teneat veritatem. » Et (3) ad Cornel. scelus eorum nervose insequens, qui ab idolorum cultu recedentes necdum satis poenitentia purgati immature ad eucharistiam accedebant, scribit: « Corpus Domini invadunt, — vis infertur corpori eius et sanguini: plus modo in Deum manibus atque ore delinquunt, quam cum Dominum negaverunt. » Deinde refert quatuor ultionis miracula in iis, qui indignis manibus corpus Domini tractare voluerunt. Iam vero animo concipi non potest, levius peccare eum, qui coram persecutoribus Christum negaverit, quam qui cum conscientia peccati mortalis aliquam Christi figuram, puta Evangelium aut imaginem contrectaverit. — *S. Dionysius Alex.* in Ep. ad Xistum (4) cum valor baptismi in quodam, qui diu iam communione fidelium fruebatur, in dubium vocaretur, haec ad Pontificem scribit: « Non audebam de integro renovare baptisma eius, qui gratiarum actiones audiverat, qui amen una pronunciaverat, qui mensae adstiterat, qui manus ad sanctum illud alimentum capessendum porrexerat, qui tam longo tempore corporis et sanguinis D. N. I. Christi particeps fuerat. » *Auctor Constitutionum apost.* (5) hanc refert post sacram synaxin gratiarum actionem: « Gratias agimus tibi Deus... pro sancto corpore tuo, quod in nobis habitare fecisti. » Et (6): « Qui pretiosum corpus et pretiosum sanguinem Iesu Christi participavimus, agamus gratias, quia dignatus est nos communione sanctorum mysteriorum suorum. » *Dionysius* de eccl. Hier. cap. 2 eucharistiam vocat « communionem deificam, » et c. 3 ita eam alloquitur: « O divinissimum et sacrosanctum sacramentum! obducta tibi significantium signorum operimenta dignanter aperi, et perspicue nobis fac appareas, nostrosque spirituales oculos singulari et aperto tuae lucis fulgore imple. »

2. Saeculo quarto *Eusebius Caesar.* (7) inquit: « Multi peccatores, cum presbyteri sint, sacris operantur, nec eos Deus aversatur; verum per Spiritum sanctum proposita dona consecrat. Ac panis quidem pretiosum Domini corpus efficitur, poculum autem pretiosus Domini sanguis. » *S. Athanasius* (8) ait: « Christus docuit nos, ut orando peteremus in prae-

(1) Hom. 16 in Num. n. 9. (2) Epist. 63
(3) Ep. 54, n. 2.
(4) Ap. Euseb. lib. 7, Hist. eccl. c. 9.
(5) Lib. 7, cap. 27. (6) Lib. 8, c. 14.
(7) Ap. Io. Damasc. in Parall. lib. 3, c. 15
(8) L. de incarn. et contra Arian. n. 16.

senti saeculo panem supersubstantialem, cuius primitias in praesenti vita habemus, dum carnis Domini participes efficimur.» *S. Hilarius* (1) scribit: « Si vere Verbum caro factum est, et nos vere Verbum carnem in cibo dominico sumimus; quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui et naturam carnis nostrae iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis suae ad naturam aeternitatis (id est, divinitatis) sub sacramento nobis communicandae carnis admiscuit? Ita enim omnes unum sumus, quia et in Christo Pater est et Christus in nobis est... Non est humano aut saeculi sensu in Dei rebus loquendum; ipse enim Christus ait: *Caro enim mea verus est cibus, et sanguis meus vere est potus*. De veritate carnis et sanguinis Christi non est relictus ambigendi locus. Nunc enim et ipsius Domini professione, et fide nostra vere caro est, et vere sanguis est. Et haec accepta et hausta id efficiunt, ut et nos in Christo et Christus in nobis sit. Aune hoc veritas non est? Est ergo in nobis ipse per carnem, et sumus in eo, dum secum hoc, quod sumus, in Deo est. Quod autem in eo per sacramentum communicatae carnis et sanguinis simus, ipse testatur dicens: *Et hic mundus iam me non videt, vos autem me videbitis, quoniam ego vivo, et vos vivetis: quoniam ego in Patre, et vos in me, et ego in vobis*. Si voluntatis tantum unitatem intelligi vellet, cur gradum quemdam et ordinem consummandae unitatis exposuit, nisi ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo per corporalem eius nativitatem, et ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur.» *S. Ephrem Syrus* lib. de natura Dei non scrutanda (2) ita disserit: « Fidei oculus, cum in corde cuiuspiam clare ac liquide lucis instar effulserit, pure quoque ac sincere agnum Dei contemplatur, qui pro nobis occisus et immolatus est, donavitque nobis corpus suum sanctum et immaculatum, ut iugiter eo vescamur; sitque ipsius nobis participatio in remissionem peccatorum. Hunc fidei oculum qui possidet, manifeste ac lucide intuetur Dominum, et certa plenissima fide sanctissimi agni immaculati, unigeniti Filii coelestis Patris corpus manducat, haudquaquam curiose divinam sanctamque fidem perscrutans.--Esto itaque fidelis atque innocens. Participa immaculatum corpus et sanguinem Domini tui fide plenissima, certus, quod agnum ipsum integre comedas... Abraham Patriarcha coelestibus Angelis terrenos cibos apposuit. Ingens sane miraculum est, cernere spiritus incorporeos in terra carnium cibos manducantes. Sed hoc profecto omnem excedit mentem omnemque sermonem, quod fecit nobis unigenitus Filius Christus salvator noster. Ignem quippe et Spiritum manducandum atque bibendum praestitit nobis carne vestitis, corpus videlicet suum ac sanguinem.» Similia testimonia eiusdem Patris inveniuntur in Comment. in Isa. (3), in Ioël (4) et Serm. 24 adv. haeres. *Magnes* Ep. ad Theosthenem (5) dicit: « Christus, cum accepisset panem et vinum, dixit: *Hoc est corpus meum* etc. Non enim figura est corporis aut sanguinis, ut quidam stupida mente nugati sunt, sed potius vere corpus et sanguis Christi... Christus ergo proprium corpus et sanguinem dedit credentibus immisso iis vitali pharmaco divinitatis... Caro enim Salvatoris man-

(1) L. 8, de Trinit. n. 13, etc.

(2) Cap. 5. (3) C. 25, 6. (4) C. 2, 24

(5) Ap. Galland. t. 3, p. 541.

ducata non consumitur, nec sanguis hic potatus consumitur; quin potius qui edit ad incrementum virium divinarum venit: quod vero editur consumi non potest, quoniam naturae inconsumptibili quadam ratione cognatum et inseparabiliter est coniunctum » *S. Cyrillus Hier.* Catech. 22, Mystag. 4, relata eucharistiae institutione ita prosequitur: « Cum igitur ipse de pane pronuntiaverit et dixerit: *Hoc est corpus meum*, quis audebit deinceps ambigere? et cum idem ipse tam asseveranter dixerit: hic est sanguis meus, quis unquam dubitaverit, ut dicat, non esse eius sanguinem? Aquam olim in vinum, quod sanguini affine est, in Cana Galilaeae transmutavit; et eum parum dignum existimabimus, cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutavit?... Quare cum omni persuasione tamquam corpus et sanguinem Christi (illa) sumamus. Nam in specie panis datur tibi corpus, et in specie vini datur tibi sanguis, ut cum sumpseris corpus et sanguinem Christi, concorporeus et consanguineus ipsi efficiaris. Sic etenim Christiferi efficimur, distributo in membra nostra corpore eius et sanguine... In N. T. panis est coelestis et calix salutaris, qui et animam et corpus sanctificant. Quamobrem non sic haec attendas velim, tanquam sint nudus et simplex panis, nudum et simplex vinum: sunt enim corpus et sanguis Christi secundum Domini asseverationem. Ne iudices rem ex gustu, sed ex fide citra ullam dubitationem certus esto, quod sis dignus factus, qui corporis et sanguinis Christi particeps fieres... Isthaec edoctus, et certissima fide imbutus es, quod, qui videtur panis, panis non est, sed corpus Christi, et quod videtur vinum, vinum non est, etiamsi ita gustui videatur, sed sanguis Christi.» Quisque videt, bis verbis doctrinam catholicam de reali Christi in eucharistia praesentia clarissime proponi. *S. Basilius* (1) propositae interrogationi: « Qualicum timore, aut qua animi persuasione corpus et sanguis Christi nobis accipienda sint, » respondet: « Timorem quidem docet nos Apostolus, cum ait: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit*. Persuasio vero integra habetur ex fide verborum Domini: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hoc facite in meam commemorationem. » Et Hom. de ieiun. (2), ut homines ab intemperantia retraheret, exclamat: « An nescis quis ille sit quem (tempore paschali) sumpturus es? ille est qui dixit: *Ego et Pater meus ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (3). Quare antea ebrietati aditum aperis, et Domino claudis? Ebrietas Dominum recipere non potest.» *S. Gregorius Naz.* (4) inquit: « Animo ne titubes, dum Dei sanguinem et passionem et mortem audis; quin potius sine dubitatione corpus ede, sanguinem bibe, si modo vitae desiderio teneris, nec sermonibus de carne fidem abrogans, nec ad eos qui de passione habentur, impingens. » *S. Gregorius Nyss.*(5) haec habet: « Quid ergo est hoc medicamentum salutare, quod veneni damnum nobis inditum per contrariam repellat affectionem? Nihil aliud, quam illud corpus, quod et morte ostensum fuit esse potentius, et nostrae vitae fuit initium. — Oportet considerare, quomodo fieri potuerit, ut unum illud corpus, quod tam multis infidelium millibus in universo orbe terrarum semper distribuitur;

(1) Reg. brev. 172.
(2) Hom. 1, versus finem. (3) Io. 14, 23.
(4) Orat. 45 in pascha, n. 19.
(5) Orat. catech. c. 37.

totum singillatim sit in unoquoque, et ipsum in se totum maneat... Corpus Dei Verbi in habitatione ad divinam transmutatum est dignitatem. Recte ergo nunc quoque Dei verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus crede transmutari... Panis sanctificatur per verbum Dei et orationem non eo quidem, quod cibo mediante (per manducationem) in Verbi corpus evadat, sed quod statim per verbum in corpus transmutetur, sicut dictum est a Verbo: *Hoc est corpus meum*...Manifestatum autem Verbum propterea se admiscuit interitui obnoxiae hominum naturae, ut communione divinitatis simul etiam deificetur humanitas: ea de causa per suae gratiae dispensationem se per carnem inserit omnibus credentibus, commistus et contemperatus corporibus credentium... ut unione cum eo, quod est immortale, sit etiam homo particeps incorruptionis. Haec autem dat virtute benedictionis transelementata eorum, quae apparent, natura. » Haec verba tam perspicua sunt, ut adversariis effugium non relinquant.—*S. Ambrosius* lib. de mysteriis (1) manna Iudaeorum comparat cum eucharistia dicens: «Panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt, ista autem esca, quam accipis, iste panis vivus, qui descendit de coelo, vitae aeternae substantiam subministrat... et est corpus Christi. Considera nunc, utrum praestantior sit panis angelorum, an caro Christi, quae utique corpus est vitae. Manna illud e coelo, hoc supra coelum; illud coeli, hoc Domini coelorum; illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur, hoc alienum ab omni corruptione... Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis e Christo: illos ad horam satiavit aqua, te sanguis diluit in aeternum... illud in umbra, hoc in veritate... Cognovisti praestantiora; potior enim est lux quam umbra, veritas quam figura, corpus auctoris quam manna de coelo.» Et (2) addit: « Forte dicas: aliud video, quomodo tu mihi adseris, quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest ut probemus. » Quem in finem (3) ex Moysis et Elisaei miraculis ostendit, etiam Christum panem et vinum in corpus et sanguinem suum transmutare posse. Dein (4) ita prosequitur: « Sed quid argumentis utimur? Suis utamur exemplis, incarnationisque exemplo adstruamus mysterii veritatem. Numquid naturae usus praecessit, cum Iesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem quaerimus, viro mixta foemina generare consuevit. Liquet igitur, quod praeter naturae ordinem Virgo generavit. Et hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est: quid hic quaeris naturae ordinem in Christi corpore, cum praeter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? — Vera utique caro Christi quae crucifixa est, quae sepulta est, vere ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Iesus: *Hoc est corpus meum*. Ante benedictionem verborum coelestium alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur (i. e. praesens monstratur). Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis: Amen, hoc est, verum est. Quod os loquitur mens interna fateatur; quod sermo sonat, affectus sentiat. » Auctor lib. de sacram. (5) dicit: « Antequam consecretur, panis est: ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi... Ante verba Christi calix est vini

(1) Cap. 8, n. 47. (2) Ib. n. 50.

(3) N. 51 et 52. (4) N. 53, etc.

(5) L. 4, cap. 5, n. 23.

et aquae plenus; ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit... Ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus et sanguinem. Numquid debemus de eius fide et testificatione dubitare? » — *S. Optatus Milev.* (1) Donatistarum sacrilegia gravissime reprehendens ait: « Quid enim est tam sacrilegum, quam altaria Dei, in quibus aliquando et vos obtulistis, frangere, radere, removere? in quibus vota populi et membra Christi portata sunt: quo Deus omnipotens (in consecratione) invocatus sit, quo postulatus descendit Spiritus sanctus, unde a multis pignus salutis aeternae et tutela fidei et spes resurrectionis accepta est...Quid est altare, nisi sedes corporis et sanguinis Christi?... Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus et sanguis habitabat?... Hoc tam immane facinus geminatum est, dum fregistis etiam calices Christi sanguinis portatores. » — *S. Maruthas* Tangritensis Episcopus, in Commentario ad evangelia motiva institutionis SS. eucharistiae pandens ita scribit: « Praeterea etiam privati fuissent communione corporis et sanguinis fideles posteriores (nisi hoc sacramentum Christus instituisset), sed nunc quotiescunque ad corpus et sanguinem accedimus, et super manus nostras accipimus, sic credimus nos corpus amplecti, et nos carnis eius et ossium eius participes fieri iuxta id, quod scriptum est. Enimvero Christus illud non appellavit typum aut figuram, sed dixit: vere ***hoc est corpus meum***, et ***hic est sanguis meus*** » (2).

3. Saeculo quinto *S. **Epiphanius*** in Ancorato (3) ita loquitur: « Videmus Salvatorem ipsum panem in manus accepisse, ut in evangelio legitur, quod a coena surgens haec (id est, panem) acceperit, et gratias agens dixerit: hoc est meum hoc (id est, corpus, quod nomen ob disciplinam arcani reticet). Atqui videmus, aequale illud non esse nec simile, non susceptae carnis imagini, non divinitati ipsi, quae videri non potest, non membrorum lineamentis ac notis. Illud enim rotundum est, et quod ad vim attinet, sensus expers: et nihilominus ex gratia pronunciare voluit: hoc meum est, hoc et hoc. Nec quisquam est, qui ei sermoni fidem non adhibeat; qui enim non credit verum illum esse, quemadmodum dixit, a gratia et salute prorsus excidit. » *S. Gaudentius* Brixiensis (4) ait, in V. T. agnum paschalem non fuisse eundem omnium Iudaeorum, sed multos. « Figura etenim non est veritas, sed imitatio veritatis... Ergo in hac veritate qua sumus, unus, pro omnibus mortuus est, et idem per singulas Ecclesiarum domos in mysterio panis ac vini reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus. Haec agni caro, hic sanguis est. Panis enim, qui de coelo descendit, ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro saeculi vita...* Ipse igitur naturarum creator et Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus (quia et potest et promisit) efficit proprium corpus, et qui de aqua vinum fecit, facit et de vino sanguinem suum... ***O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei!*** Pascha est Domini, hoc est, transitus Domini. Ne terrenum putes quod coeleste effectum est per eum, qui transit in illud et fecit illud suum corpus et sanguinem... Quod annunciatum est cre-

(1) Lib. 6, c. Parmenian.

(2) Ap. Cl. Wisemann in erudito opere: *Horae syriacae* § 4, et seq. (3) N. 57.

(4) Serm. 2 seu tract. 2 in Exod.

das, quia quod accipis, corpus est illius panis coelestis, et sanguis est illius sacrae vitis. Nam cum panem consecratum et vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.* Credamus, quaeso, cui credidimus: nescit mendacium veritas. » *S. Chrysostomus* (1) ita disserit: « Cogita quantum contra proditorem indignaris, et contra eos qui Christum crucifixerunt: cave ergo, ne tu ipse reus sis corporis et sanguinis Christi. Illi sacrum corpus trucidarunt, tu post tot beneficia cum sordida suscipis anima. Neque enim satis habuit hominem fieri, alapis caedi, immolari, sed seipsum commiscet nobiscum non fide tantum, sed reipsa nos corpus suum constituit. Quanta ergo puritate oporteret eum esse, qui hoc fruitur sacrificio? quanto radiis solaribus puriorem esse oporteret manum illam, quae hanc carnem secat, os, quod spirituali repletur igne, linguam tremendo sanguine tinctam? Cogita, quantum adeptus sis honorem? qua fruaris mensa? Quod angeli tremunt videntes, nec sine metu respicere audent ob fulgorem inde manantem, eo nos alimur, huic commiscemur, factique sumus Christi unum corpus et una caro. *Quis loquetur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes eius* (2)? Quis pastor propriis sibi membris oves nutrit? Ecquid pastorem dico? Matres saepe sunt, quae post partum infantes aliis nutricibus dant: ipse vero id non passus est, sed nos proprio sanguine nutrit, et per omnia sibi copulat... Non sunt humanae virtutis haec opera. Is, qui tunc in illa coena haec confecit, et nunc etiam operatur. Nos ministrorum habemus ordinem, qui vero illa sanctificat et transmutat, ipse est. » Ibid. (3) fidem in realem Christi in eucharistia praesentiam commendans dicit: « Deo igitur ubique obsequamur, nec contradicamus ei, etiamsi id, quod dicit, rationi et intelligentiae nostrae contrarium videatur; sed praevaleat eius sermo rationi et intelligentiae nostrae. Sic etiam in mysteriis faciamus, non ea solum quae sub sensus cadunt, respicientes, sed verba eius retinentes. Verbum quippe eius fallere nequit, sensus vero noster facile decipitur. Verbum eius nunquam excidit, sensus vero saepe fallitur. Quoniam vero ille dixit: *Hoc est corpus meum*, obtemperemus, credamus, et spiritualibus oculis ipsum respiciamus... Quot sunt, qui modo dicunt, vellem eius formam, typum, vestimenta, calceamenta videre? Ecce illum vides, ipsum tangis, ipsum comedis. Et tu quidem vestimenta videre cupis: ipse vero seipsum tibi dat non videndum modo, sed tangendum, comedendum, intus accipiendum. » Idem (4) inquit: « Hoc quod in calice est, illud ipsum est, quod ex latere fluxit, et illius sumus participes... Quod non passus est in cruce, hoc propter te patitur in oblatione, et *frangi* patitur, ut omnes impleat... Ne nos iugulemus per impudentiam, sed cum horrore et puritate omni ad ipsum accedamus; et cum ipsum videris propositum, tibi ipsi dic: Propter hoc corpus ego non sum amplius terra et cinis, non ultra captivus, sed liber. Hoc corpus clavis confixum, flagris caesum, mors non tulit. Hoc corpus sol cum crucifixum videret, radios avertit... Hoc est illud corpus, quod cruentatum fuit, lancea perfossum, quod salutares fontes scaturivit orbi, alium sanguinis, alium aquae. » *S. Hieronymus* Comment. in Ecclesiasten (5) aperte rea-

(1) Hom. 82 in Matth. n. 5.
(2) Ps. 105, 2. (3) N. 4.
(4) Hom. 24 in I Cor. n. 1, etc. (5) Cap. 3.

lem et spiritualem corporis Christi sumptionem distinguit dicens: « Hoc solum habemus in praesenti saeculo bonum, si vescamur carne eius et cruore potemur non solum in mysterio, sed etiam in Scripturarum lectione. » In Ep. ad Tit. (1) optime distinguit figuram a realitate corporis Christi, ait enim: « Tantum interest inter propositionis panes et corpus Christi, quantum inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum et ea ipsa, quae per exemplaria praefigurabantur. » Ep. ad Damas. (2) scribit: « Vitulus saginatus, qui ad poenitentis immolatur salutem, ipse Salvator est, cuius quotidie carne pascimur, cruore potamur. » Ep. ad Hebid. (3) dicit: « Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus, ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur. Illius bibimus sanguinem, et sine ipso potare non possumus, et quotidie in sacrificiis eius de genimine vitis verae rubentia musta calcamus. » — *S. Paulinus Nol.* (4) canit: « In cruce fixa caro est, qua pascor: de cruce sanguis ille fluit, vitam quo bibo, corda lavo. » *S. Augustinus* (5) dicit: « Et ferebatur in manibus suis. Hoc vero fratres, quomodo posset fieri, quis intelligat? Quis enim portatur in manibus suis? manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso David secundum litteram non invenimus, in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: *Hoc est corpus meum*. Ferebat enim illud (corpus) in manibus suis. » Secundum haec ergo Christus seipsum, id est, proprium corpus ferebat, secundum litteram illud ferebat, et ferendo faciebat, quod nemo hominum facere potest. Quis autem corporis sui typum seu imaginem ferre non valeat? aut quis metaphorice ipsum suum corpus ferre non dicatur, quando suam effigiem praetulerit? Idem (6) ait: « Mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Iesum, carnem suam nobis manducandam bibendumque sanguinem dantem fideli corde et ore suscipimus; quamvis horribilius videatur humanam carnem manducare, quam perimere, et humanum sanguinem potare, quam fundere. » Rursum lib. 3 de Trin. (7) inquit: « Apostolus Paulus potuit significando praedicare Dominum Iesum Christum aliter per linguam suam, aliter per epistolam, aliter per sacramentum corporis et sanguinis eius. Nec linguam quippe eius, nec membranas, nec signa litterarum conscripta pelliculis corpus Christi et sanguinem dicimus, sed illud tantum, quod ex fructibus terrae acceptum, et prece mystica consecratum rite sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis dominicae passionis; quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducatur, non sanctificatur, ut sit tam magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei. » Et Serm. 130 de verbis evang. n. 2 dicit: « Ipse est panis, qui de coelo descendit, sed panis, qui reficit et non deficit, panis, qui sumi potest, consumi non potest. Ipsum panem etiam manna significabat. Unde dictum est: *Panem coeli dedit illis, panem angelorum manducavit homo.* Sed ut panem angelorum manducaret homo, Dominus angelorum factus est homo. Si enim hoc non factus esset, carnem

(1) Cap. 1, v. 8, etc. (2) Ep. 21, n. 26.
(3) Ep. 120, q. 2. (4) Poëm. 14, v. 128.
(5) Enarr. in Ps. 33, Serm. 1 in titul. Ps. Reg. 21, n. 10.

(6) Lib. 2, c. advers. leg. et proph. cap. 9, n. 33. (7) N. 10.

ipsius non haberemus; si carnem ipsius non haberemus, panem altaris non manducaremus.» *S. Cyrillus Alex.* (1) scribit: « Ratio mysterii simplex est ac vera... Credimus namque illud ex Deo Patre Verbum ipsum corpus (ex Virgine assumptum) reddidisse vivificum... ut nos non spirituali tantum, sed et corporali modo sui participes effectos corruptione praestantiores redderet.» Idem (2) addit: « In sanctis Ecclesiarum mensis proprium corpus Verbi proponitur. » Atque in explan. 11 anathem. id necessario adiiciendum esse dicit, « incruentum in Ecclesia sacrificium nos celebrare atque ad mysticas benedictiones accedere, eaque ratione sanctificari, utpote sacrae carnis et pretiosi sanguinis Christi participes effecti. Neque illam (eucharistiam) ut carnem communem suscipimus, - absit hoc - sed tanquam vere vivificam, ipsiusque Verbi propriam.» *Theodoretus* Comment. in I Cor. (3) haec habet: « Sanctam noctem in memoriam eis revocat, in qua et typico paschali finem imposuit et verum typi archetypum ostendit et salutaris sacramenti portas aperuit, et non solum undecim Apostolis, sed etiam Iudae proditori pretiosum corpus et sanguinem impertiit.» *S. Leo M.* (4) ait: « Dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis,* sic sacrae mensae communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur: et frustra ab illis, *Amen,* respondetur, a quibus contra id, quod accipitur, disputatur. » Loquens vero de eucharistia (5) dicit: « Ut ergo umbrae cederent corpori, et cessarent imagines sub praesentia veritatis, antiqua observantia novo tollitur sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, et legalis festivitas, dum mutatur, impletur.» Et in Ep. 23 ad clerum et populum CPtanum scribit: « In Ecclesia Dei in omnium ore tam consonum est, ut nec ab infantium linguis veritas corporis et sanguinis Christi inter communis sacramenta fidei taceatur.» *S. Petrus Chrysol.* (6) inquit: « Tetigit vestimentum (Christi) mulier (sanguinis fluxu) laborans, et curata est, et ab antiquo absoluta languore. Miseri, qui quotidie corpus Domini tractamus et sumimus, et a nostris vulneribus non curamur. » Et explicans petitionem quartam orationis dominicae (7) ait: « Ipse (Christus) est panis, qui satus in Virgine, fermentatus in carne, in passione confectus, in fornace coctus sepulcri, in Ecclesiis conditus, illatus altaribus coelestem cibum quotidie fidelibus subministrat. »

4. Saeculo sexto et sequentibus *S. Gregorius M.* lib. 4 Dialog. c. 58 cum dixisset, Christum nunc quoque in altari immolari, ita prosequitur: « Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in salutem populi partitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. » Et Hom. 14 in evang. n. 1 dicit: « Bonus pastor pro ovibus suis animam suam posuit, ut in sacramento nostro corpus suum et sanguinem verteret, et oves, quas redemerat, carnis suae alimento satiaret. » *S. Isidorus Hisp.* lib. de offic. (8) dicit: « Panis, quem frangimus, corpus Christi est, qui dicit: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi.* Vinum autem sanguis eius est. Haec autem duo (panis et vinum)

(1) Lib. 4, c. Nestor. c. 5. (2) Cap. 6.
(3) Cap. 11, 25.
(4) Serm. 91 de ieiun. 6. n. 3.

(5) Serm. 7 de pass. Dom. (6) Serm. 33.
(7) Serm. 67. (8) Lib. 1, c. 18.

sunt visibilia, sanctificata tamen per Spiritum sanctum in sacramentnm divini corporis transeunt. » *V. Beda* (1) ad illa verba: *Vidit Ioannes Iesum venientem ad se* etc., inquit: « Lavat nos Christus a peccatis nostris qnotidie in sanguine suo; cum eiusdem beatae passionis memoria replicatur ad altare, cnm panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis eius ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur, sicque corpus et sanguis illius non infidelium manibus ad perniciem ipsorum funditur et occiditur, sed fidelium ore suam sumitur in salutem. » *S. Io. Damascenus* lib. 4 de orthod. fide cap. 14, cum institutionem eucharistiae enarrasset, ita pergit: « Si igitur verbum Dei vivens est et efficax, et omnia quaecunque voluit Dominus fecit; si dixit: fiat lux et facta est, fiat firmamentum et factum est, si verbo Dei coeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum.... non potest panem sui ipsius corpus facere, et vinum et aquam sanguinem?... Quemadmodum omnia, quaecunque fecit Deus, Spiritu sancto cooperante fecit: sic et nunc Spiritus sancti operatione haec super naturam operatur, quae non potest capere nisi sola fides.... Si autem modum requiris quonam pacto fiat, sat tibi sit audire, qnoniam per Spiritum sanctum quemadmodum ex S. Deipara, seipso et in seipso Dominus carnem sustentavit. Et nihil amplius cognoscimus, quam quod verbum Dei verum est et efficax et omnipotens, modus autem inscrutabilis.... Non est figura panis et vinum corporis et sanguinis Christi: absit enim hoc, sed est ipsum corpus Domini deificatum, ipso Domino dicente: Hoc est meum non figura corporis, sed corpus, et non figura sanguinis, sed sanguis. » *Euthymius* Comment. in Matth. (2) ita loquitur: « Non dixit Christus: haec sunt signa corporis mei et sanguinis mei, sed, haec sunt *corpus et sanguis meus.* » *Teophilactus* (3) ait: « Christus dicens: *Hoc est corpus meum*, ostendit, qnod ipsum corpus Domini est panis, qui sanctificatur in altari, et non respondens figura. Non enim dixit: hoc est figura, sed *hoc est corpus meum.* Ineffabili enim operatione transformatur, etiamsi nobis videatur panis.... panis quidem apparet, sed revera caro est. » *S. Anselmus* (4) exponens illud: *Hoc est corpus meum*, inquit: « Manducate quod tribuo, quia hoc est corpus meum. Sensibus quidem exterioribus videtur esse panis, sed sensibus cognoscite mentis, qnia hoc est corpus meum. » *S. Bernardus* Serm. in vigilia nativ. (5) cum dixisset, quod ille qui in Bethlehem nascitur, « iam non in te quidem suscipi dedignetur: Bethlehem quippe *domum panis* sonat, » hoc mouitum adiicit: « Tu ergo, si divini verbi pabulo repleas animam tuam, fideliterque etsi non digna, certe quanta potes devotione suscipias panem illum, dominicum videlicet corpus Iesu, ut veterem utrem corporis tui nova illa resurrectionis caro reficiat et sustineat. » Et in vita S. Malachiae inquit: « Fuit quidam Clericus probabilis, ut fertur, vitae, sed fidei non ita: is sciolus in oculis suis praesumpsit dicere, in eucharistia esse tantummodo sacramentum, et non rem sacramenti, id est, solam sanctificationem, et non corporis veritatem. » Mox vero subnectit insigne miraculum, quo ille a B. Malachia coactus est vel invitus veritatem tandem amplecti et confiteri. *S. Petrus Damian.* Serm. de Mariae V. natali ait: « Perpendite,

(1) Hom. in Epiph. Dom. (2) Cap. 26.
(3) In Matth. 26. (4) In 1 Cor. 11.

(5) Serm. 1, versus finem

Dei genitrici quantas post Deum de nostra redemptione gratias agere debeamus. Illud siquidem corpus Christi, quod B. Virgo genuit, quod in gremio fovit, quod fasciis cinxit, quod materna cura nutrivit, illud, inquam, absque ulla dubietate non aliud nunc de sacro altari percipimus, et eius sanguinem in sacramentum nostrae redemptionis haurimus. Hoc catholica fides habet, hoc sancta Ecclesia fideliter docet. »

Nota 1. Adversarii eousque temeritatis venerunt, ut adlegata Patrum testimonia de figura, aut de efficacia corporis et sanguinis Christi expouere tentarent. Ast incassum laborant, dum argumentum catholicorum infirmare satagunt. Talia enim Patrum testimonia inveniuntur, quae apertissime sententiam adversariorum explodunt et dogma catholicum confirmant. Nam 1° Multi Patres eucharistiam comparant cum incarnatione, in qua Verbum divinum veram et propriam assumpsit naturam humanam: ut *S. Iustinus M.*, *S. Hilarius*, *S. Gregorius Nyss.*, qui Or. Catech. (1) docet panem eucharisticum transire per verbum Dei in corpus Christi, sicut panis, quo Christus in terris degens alebatur, in naturam ipsius corporis transibat; *S. Ambrosius*, qui lib. de myster. (2), inquit: « Incarnationis exemplo adstruamus mysterii veritatem; » *Auctor* lib. de sacr. (3) comparationem ducens ex veritate divinitatis Christi his verbis: « Sicut verus est Dei Filius D. N. I. Christus... sic vera est eius caro, quam accipimus; » et *S. Chrysostomus* (4) dicens: « Quemadmodum corpus illud unitur Christo, sic et nos ei per panem hunc unimur. » Tales comparationes in sententia adversariorum locum non haberent, aut per illas etiam veritas incarnationis dominicae negaretur. 2° Frequenter Patres asserunt, eucharistiam verum esse ac proprium Christi corpus, et hoc ipsum, quod ex B. V. Maria natum est, passum, mortuum pro nobis, et a morte suscitatum, ut patet ex citatis testimoniis *S. Irenaei*, *S. Hilarii*, *S. Ambrosii*, *S. Chrysostomi*, *S. Cyrilli Alex.*, *S. Petri Chrysologi* et aliorum. 3° Patres, dum de verbis Christi eucharistiam instituentis loquuntur, expresse typos et figuras excludunt, ut *S. Ambrosius*, *S. Hieronymus*, *S. Chrysostomus* in cap. 6 Ioann., *S. Augustinus* in qq. V. et N. T., *Cyrillus Alex.* (5) *S. Io. Damascenus*, *Euthymius*, *Theophylactus* etc. Quid autem sententiae adversariorum manifestius adversatur? 4° Saepe Patres affirmant, grande intervenire in hoc sacramento miraculum, ac divinae omnipotentiae opus modumque, quo Christus in eucharistia praesens est, incomprehensibilem esse, ut *S. Cyrillus Hier.*, *S. Ephraem*, *S. Chrysostomus*, *S. Io. Damascenus* et alii, quibus addi potest *S. Hilarius*; qui cum l. 8 de Trin. n. 13 de eucharistia disseruisset, n. 14 addit: « Non est humana aut saeculi sensu in Dei rebus loquendum. Quae scripta sunt legamus, et quae legerimus intelligamus, et tunc perfectae fidei officio fungemur. » Quale autem miraculum fieret, aut quid incomprehensibile occurreret, si panis et vinum figurae duntaxat seu symbola essent corporis et sanguinis Christi? — 5° Ex eadem ratione Patres laborant, ut persuadeant fidelibus, in hoc mysterio non esse credendum sensibus, sed verbis Christi, qui fallere non potest, et cui nihil impossibile est, ut *S. Cyrillus Hier.*, *S. Chrysostomus*, *S. Cyrillus Alex.* *S. Io. Damascenus*, *S. Anselmus* et alii. Negata autem

(1) Cap. 37. (2) Cap. 9. (3) Lib. 6, c. 1.

(4) Hom. 24 in I Cor. (5) Lib. 4. in Ioan.

reali Christi in eucharistia praesentia sensus nullatenus fallerentur. 6° Quandoque Patres aperte docent, Christum in hoc sacramento non sola fide, sed reipsa nobis coniungi, nec solum per voluntatum concordiam, sed etiam per corporis sui contactum nobis copulari, ut *S. Cyprianus, S. Hilarius, S. Cyrillus Hier.* et *Alex.*, *S. Chrysostomus, S. Augustinus* etc. 7° Patres sat frequenter talibus utuntur epithetis, quae de figura tantum corporis Christi inepte et ridicule adhiberentur; ut dum eucharistiam vocant mysterium terribile, horrendum, pretiosum corpus et pretiosum sanguinem, ut *Eusebius;* tremendum sanguinem, ut *Chrysostomus;* sanctam et per quam tremendam victimam, ut *Cyrillus Hier.;* panem vivum, inconsumptibilem cibum, sanctum et incorruptibilem etc., ut *Ambrosius, Augustinus* et alii passim, a quibus vocabulis sacramentarii penitus abhorrent. 8° Patres etiam crimen antropophagiae a christianis amoliuntur. Testantur enim *S. Iustinus M.* apol. 2, et *Tertullianus* in apologetico, Christianis obiectum fuisse quod carnes humanas manducent: quae criminatio ex male intellecta Christianorum synaxi orta est. Facilis autem fuisset pro antiquis Patribus responsio, si illo tempore creditum fuisset, panem et vinum figuras tantum et symbola esse corporis et sanguinis Christi. Omnimode tunc negare potuissent, Christianos veram carnem comedere et verum sanguinem bibere. Ast antiqui Patres nullatenus id negaruut, sed fassi sunt, Christianos carnem manducare et sanguinem bibere, non autem hominum trucidatorum, sed Filii Dei incarnati, qui sub speciebus panis et vini carnem suam manducandam et sanguinem bibendum tribuit. 9° Patres porro profitentur, corpus Christi ore percipi, vere manducari etiam ab infantibus, ut *Cyprianus* (1), *Innocentius P.* (2), *S. Augustinus* (3) *S. Cyrillus Alex.* (4). Eodem modo asserunt, etiam indignos seu peccatores vere corpus et sanguinem Christi sumere, sed deterrimum crimen committere; ut *Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus* et alii. Tantum vero crimen non committeretur, si figura tantum corporis et sanguinis Christi inhonoraretur. 10° Denique Patres docent, in eucharistia fieri transubstantiationem, seu panem et vinum converti in corpus et sanguinem Christi; eucharistiam porro reservari posse et adorandam esse, atque, dum eadem conficitur, veri nominis sacrificium offerri. Haec dogmata vero, de quibus inferius sermo erit, supponunt realem Christi in eucharistia praesentiam, qua negata, nec transubstantiatio nec adoratio nec sacrificium admitti potest. Testimonia igitur Patrum, quae pro praefatis dogmatibus citabuntur, invicte confirmant constantem Ss. Patrum fidem de reali Christi in eucharistia praesentia.

Nota 2. Quamvis Protestantes traditionem ut revelationis fontem agnoscere recusent, auctoritate tamen Patrum contra nos abusi et ostendere conati sunt, ipsos realem Christi in eucharistia praesentiam non credidisse. Plurima idcirco eorundem testimonia congesserunt, in quibus vel eucharistiam figuram, typum, antitypum corporis et sanguinis Christi nuncupant, vel simpliciter panem appellant, vel asserunt non idem in sacramento corpus adesse quod ex Virgine natum, passum, mortuum est; vel negant Christum corporaliter man-

(1) Ep. 63 ad Coecil.
(2) Ep. 93, inter Epist. August.
(3) L. 2 contra advers. leg. et proph. n. 33.
(4) L. 3, in Ioan 6.

ducari, vel spiritualem manducationem commendant, vel panem benedictum corpus Christi esse inficiantur etc. Mox autem insurrexerunt inter Catholicos viri doctissimi, qui singula dicta Patrum explanarunt eorumque catholicum sensum contra adversarios vindicarunt, ut *Card. Bellarminus* (1), *Card. du Perron* (2), *Petrus Nicolius, Iac. Novetius S. I.*, *Ant. Arnaldus* in celebri opere: Perpetua fides Ecclesiae cath. circa eucharistiam defensa contra librum Claudii, *Eus. Renaudotius* in defensione perpetuitatis fidei etc., *Tournely*, *Billuart*, *Boucat*, *Sardagna*, *Perrone* et alii. Nobis sufficiat generales regulas nosse, quibus muniti adversariorum cavillationes facile diluemus atque orthodoxam Ss. Patrum doctrinam cognoscemus.

Regula I. Generatim Hermeneutae docent, loca obscura et ambigua per loca clariora exponenda et declaranda esse. Recte igitur testimoniis Patrum obscuris et ambiguis, quae ab adversariis contra nos proferuntur, opponimus testimonia clara, in quibus Patres aperte fidem suam de reali Christi in eucharistia praesentia profitentur. Nec mirum est, Patres de eucharistia hincinde obscure locutos et talibus terminis usos esse, qui primo aspectu adversariorum opinioni favere videntur. Cum enim illorum aevo dogma de reali Christi in eucharistia praesentia non impugnaretur, tanta in seligendis terminis accuratione opus non erat; sciebant enim, se a fidelibus nulla dubitatione pulsatis recte intelligi. Pleno iure igitur contra Calvinianos de Patribus quos obiiciunt, illud idem reponimus, quod *S. Augustinus* (3) de S. Chrysostomo dxit: « Disputans in catholica Ecclesia non se aliter intelligi arbitrabatur; tali questione nullus pulsabatur; vobis nondum litigantibus securius loquebatur. »

Regula II. Patres primorum praesertim saeculorum de eucharistia parce et obscure hincinde locutos esse, ex eo vel maxime repetendum est, quia caute observabant *disciplinam arcani*, vi cuius sacratiora religionis mysteria, ne irriderentur et profanarentur, non solum Ethnicis ac Iudaeis occultabant, sed etiam Cathecumenis non manifestabant, quia ad illa recte intelligenda ante sacramentum illuminationis vel impares vel indigni habiti sunt. Huius disciplinae arcani multos testes habemus. Tertullianus in Apolog. (4) ait: « Omnibus mysteriis silentii fides debetur.... Oro vos, extraneis unde notitia? cum etiam iusta et licita mysteria omnem arbitrii extraneum caveant. » Idem testatur *Origenes* l. 1 c. Celsum; *S. Cyrillus Hier.* (5) inquit, ministros Ecclesiae « multa saepe loqui obtecte seu obscure, ut fideles, qui rem tenent, intelligant, et qui non tenent non laedantur. » *S. Basilius* (6) inter Arcana, « quae fas non est intueri nondum initiatis, » comprehendit, fatente Calvinista Albertino, eucharistiam. *S. Ambrosius* de mysteriis scripturus (7) ait: « Nunc de mysteriis dicere tempus admonet, atque ipsam sacramentorum rationem edere: quam ante baptismum si putassemus insinuandam nondum initiatis, prodidisse potius, quam edidisse aestimaremur. » *S. Epiphanius* haer. 42 Marcionitis vertit vitio, quod perficerent mysteria videntibus Catechumenis, quod et in Arianis apud *S. A*-

(1) De sacr. euchar. l. 2.
(2) In tract. de sacr. euch.
(3) Lib. 1, c. Iulian. c. 6.
(4) Seu lib. 1 ad Nationes, cap. 7.
(5) Catech. mystag. 6.
(6) Lib. de Spir. S. cap. 27. (7) Cap. 1, n. 2.

thanasium Apol. 2 damnat Synodus *Alexandrina*. *Iulius R. P.* Epist. 3 ad Orientales eos reprehendit, qui praesentibus Catechumenis, et, quod peius est, Ethnicis et Iudaeis Christianismum blasphemantibus, quaestionem de corpore et sanguine Christi habuerant. » *S. Chrysostomus* (1) inquit: « Scitis, quid dicatur, vos qui participatis mysteriis. » Et hom. de prodit. Iudae recitatis illis verbis: *Hoc est corpus meum*, addit: « Norunt initiati, quae dicuntur, - norunt initiati calicem istum, scietis vos (Cathecumeni) infra paucos dies. » *S. Augustinus* frequenter in suis sermonibus disciplinae arcani observantiam manifestat, et tract. 11 in Ioan. n. 3 in illa verba: *Iesus non se credebat eis*, scribit: « Tales sunt omnes Catechumeni. Ipsi crediderunt in nomine Christi, sed Iesus non se credidit eis. Intendat et intelligat charitas vestra. Si dixerimus Catechumeno: Credis in Christum? respondet: Credo, et signat se: ecce credidit in nomine eius. Interrogemus eum: manducas carnem Filii hominis et bibis sanguinem Filii hominis? Nescit quid dicimus, quia Iesus non se credidit ei. » — *S. Cyrillus Alex.* (2) contra Iulian. Apostatam sacrosancta religionis christianae mysteria impetentem, cum varia ad istorum defensionem scripsisset, adiungit: « Plurima de his alia et vera dicerem.... nisi profanorum aures metuerem. » Per hanc disciplinam arcani facile declaratur, quare nonnulli Patres pauca de eucharistia scripserint, alii vero de eadem disserentes obscurioribus terminis usi fuerint.

Regula III. Quando Patres eucharistiam nominant figuram, signum, imaginem etc. corporis Christi, non ideo realem Christi praesentiam negant. Nam etiam hac, ut oportet, admissa, eucharistia nnncupari potest figura, signum vel imago corporis Christi. Et *primo* quidem ratione specierum panis et vini, quae ex institutione divina sunt signum, figura corporis et sanguinis Christi non absentis, sed praesentis et sub iis contenti: nihil quippe obstat, quin detur signum rei praesentis, sicut halitus et pulsus arteriae sunt signa vitae praesentis; quod tunc vel maxime admittendum est, si res significata sub sensus non cadat, sicut columba in baptismo Christi, et linguae igneae in die Pentecostes erant figurae et signa Spiritus sancti praesentis. Eodem igitur modo in eucharistia species panis et vini dici possunt figurae et signa corporis, et sanguinis Christi praesentis. Unde de consecr. dist. 2, cap. 89 legitur: « Corpus Christi, quod sumitur de altari, figura est dum panis et vinum extra videtur; veritas autem, dum corpus et sanguis Christi in veritate interius creditur. » Iam Tertullianus observavit, haec vocabula: formam, figuram, similitudinem, imaginem et similia substantiam praesentem non excludere; nam c. Marcion. (3) demonstrat, Paulum scribentem de Christo: *In similitudinem hominum factus* (4) veritatem assumptae carnis adstruere, sicuti dum ait: *Qui est imago Dei invisibilis* (5) nequaquam ei detrahi divinitatem. Ex Tertulliano deprompta est ingeniosa illatio cl. *Estii* (6) asserentis: « Qui ergo dicunt, eucharistia est signum corporis Domini, ergo non est corpus Domini, argumentantur more veterum haereticorum dicentium: Christus in similitudinem hominum factus est, et habitu seu figura inventus ut homo: ergo non erat verus ho-

(1) Hom. 30 in 2 Ep. ad Cor. (2) Lib. 7.

(3) Lib. 5, c. 20. (4) Phil. 2, 7.
(5) Col. 1, 15. (6) Dist. 8, § 15.

mo. » — *Secundo*, eucharistia appellatur signum, symbolum etc. ratione sacramenti, quod ex natura sua est signum sensibile invisibilis gratiae. Unde sicuti Veteres, ubi commemorant signa et sacramenta aquae et olei, internam ablutionem et unctionem demonstrant; ita commemorantes signum et sacramentum panis aut corporis Christi, innuunt spiritalem gratiae coelestis effectum sive animae nutrimentum. Praeclare hanc in rem loquitur *Hugo Victorinus* (1) scribens : « Quare ergo sacramentum altaris similitudo esse non potest et veritas, alio quidem modo similitudo, et alio veritas? Nam cum unum sit sacramentum, tria ibi discreta proponuntur, species scilicet visibilis, et veritas corporis, et virtus gratiae spiritualis. Aliud est enim visibilis species, quae visibiliter cernitur, aliud est veritas corporis et sanguinis, quae sub visibili specie invisibiliter creditur; atque aliud spiritualis gratia, quae cum corpore et sanguine invisibiliter et spiritualiter percipitur.» Hinc infert Hugo, « speciem visibilem esse sacramentum veri corporis et veri sanguinis » adeoque signum, imaginem et figuram simul adesse cum significati seu figurati veritate, quod variis exemplis illustrat. — *Tertio*, corpus Domini occultatum in eucharistia est vere signum et figura suiipsius, quatenus Christus inter nos versabatur, et quatenus pro nobis obtulit semetipsum in cruce. Ita *Tertullianus* (2) *S. Augustinus* (3) et alii eucharistiam vocant figuram Christi, patientis nempe et morientis. Cum enim proferimus consecrationis verba, signum est, Dominum obtulisse corpus suum in sacrificium; dum extollitur hostia, signum est, fuisse elatum in cruce; dum consecratur calix, sanguinem profudisse; dum panis frangitur, lancea fuisse perfossum; dum in os ingeritur, reclusum sepulcro. Ita ergo Christus sub speciebus panis et vini sui ipsius pro nobis truci et cruento sacrificio immolati figura est. — *Quarto* demum eucharistia hincinde dicitur figura, signum, seu symbolum corporis Christi mystici, quod est Ecclesia seu coetus fidelium, quorum moralis nnio in eucharistia significatur, quia ex multis granis triticeis unus panis, et ex multis acinis vinaceis nnum liquidum efficitur. In hoc sensu *S. Augustinus*, cuius fides de reali Christi in eucharistia praesentia ex testimoniis sat luculentis extra omne dubium posita est, tract. 26 in Ioan. eucharistiam figuram corporis Christi vocat. Ita pariter intelligendus est, cum serm. 272 ad infantes, ait: « Corpus ergo Christi vis intelligere? audi Apostolum dicentem fidelibus: *Vos estis corpus Christi et membra* (4). Si ergo vos estis corpus Christi et membra, mysterium in mensa dominica positum est... Sicut enim, ut sit species visibilis panis, multa grana in unum consperguntur, tanquam illud fiat, quod de fidelibus ait Scriptura sancta: *Erat illis anima una et cor unum in Deum:* sic et de vino. Fratres, recolite unde sit vinum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in unum confunditur. Ita et Dominus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis et unitatis nostrae in sua mensa consecravit. » Quamvis igitur Patres eucharistiam quandoque signum, figuram vel imaginem corporis Christi nominent, nullatenus tamen realem huius praesentiam negant: quae res

(1) Lib. 2. in cap. 1 Dionys. de coel. Hier.
(2) Lib 3, c. Marcion. c. 19.
(3) Enar. in Ps. 3.
(4) I Cor. 12, 27.

ex eo vel maxime patet, quod ipse *Paschasius Corbeiensis* in libro de corpore et sanguine Domini eucharistiam signum corporis Christi appellaverit, licet realem eiusdem in ea praesentiam ita defenderit, ut ab adversariis auctor huius dogmatis putaretur.

Regula IV. Consimili ratione Patres, dum eucharistiam nominant typum vel antitypum corporis Christi, realem huius praesentiam nequaquam negant. Nam, ut erudite observat cl. *Perrone* de euch. (1): « *Typus* proprie est instrumentum quodcunque obsignans : sic litterae metallicae sunt typi : *antitypon* est figura per typum obsignata. Istud porro antitypon potest iterum fieri typus respectu alterius, ut patet ex lithographia, in qua littera seu figura in lapide per typum expressa fit typus respectu papyri, in quo eadem figura rursus imprimitur. Haec transferendo ad sensum figuratum in argumento, de quo disserimus, eucharistiae typi fuerunt figurae et symbola huius sacramenti, quae in V. T. praecesserunt, ex. gr. manna in deserto, agnus paschalis etc.: respectu harum figurarum eucharistia est antitypon. Rursus species eucharisticae sunt typus et symbolum rei praesentis, at latentis, nempe Christi corporis; et typus rei futurae et absentis, nempe gloriae futurae, cuius ipsa pignus in se continet; quo sensu eucharistia ex antitypo fit typus. » — Hinc facile colligitur, ex his eucharistiae denominationibus nihil contra Patrum fidem de reali Christi in eucharistia praesentia inferri posse. Caeterum Graecos panem et vinum ante consecrationem duntaxat typos vocasse, testatur *Concilium Nicaenum II* Act. VI dicens: *Antequam sanctificata fuerint, vocata sunt typi; post sanctificationem corpus proprie et sanguis Christi dicuntur, sunt et creduntur*. Observat etiam *Elias Cretensis*, quod vox *antitypon* saepe non figuram, sed rem ipsam quae per figuram significatur, denotet; ait enim in Orat. 1 apologeticam Nazianzeni : « Per antitypum autem isotypum intelligit, siquidem de magnis illis mysteriis hoc est, de sanctissimo Christi corpore et pretioso sanguine istud accipias (sic enim magnus quoque Basilius hoc appellavit) : praepositio enim ἀντί nonnunquam aequalitatem significat » (2).

Regula V. Si eucharistia sicut in Scriptura, ita etiam a Patribus vocatur panis, nullatenus tamen realis Christi in eucharistia praesentia aut transsubstantiatio negatur. Utraque enim admissa, eucharistia panis nominari potest tum ratione accidentium seu specierum panis, quae remanent, et sub quibus corpus Christi sensibus subiicitur, tum ratione materiae, quae conversa est in corpus Christi, quo sensu virga Aaron iam in serpentem conversa vocabatur virga: *Devoravit virga Aaron virgas eorum* (3). Porro sub nomine panis quodlibet alimentum intelligi solet, ut in oratione dominica: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* cum autem eucharistia verum alimentum sit, frequenter panis dicitur etiam a catholicis scriptoribus, de quibus nemo dubitat, quod tum realem praesentiam tum transsubstantiationem profiteantur. Communiter autem eucharistia non appellatur panis simpliciter, sed panis coelestis, panis de coelo descendens, panis supersubstantialis, panis vivus, panis Angelorum etc.

Regula VI. Interdum Patres negant *sacramentum* esse corpus et sanguinem Domini, sed nomen sacra-

(1) N. 73, in nota 1.

(2) C. Berti, lib. 33, c. 9; Reg. 3. (3) Exod. 7.

menti stricto sensu accipiunt, prout species sensibiles sunt signum, typus aut symbolum rei latentis, nempe ipsius corporis et sanguinis. Sane species sacramentales non sunt ipsum Domini corpus aut sanguis; sed quia sub speciebus panis et vini corpus et sanguis Christi continentur, ideo ipsae species corpus et sanguis Christi dicuntur. Hoc sensu *S. Augustinus* (1) scribit: « Si enim sacramenta quamdam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque etiam earum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est: » quibus verbis S. Doctor solum docet, sacramentales species non esse quidem ipsum corpus et sanguinem Christi, sed secundum quemdam modum recte dici corpus et sanguinem Christi, quia utrumque continent.

Regula VII. Quando quidam dicunt in eucharistia non esse idem corpus, quod de Virgine natum est et nobiscum conversatum, passum, mortuum etc., intelligunt tantum, quod non sit idem corpus quoad externum et visibilem statum, et quantum ad affectiones; non negant autem, quod sit idem corpus quoad substantiam. Ita *Ratramnus*, Monachus Corbeiensis, quamvis in lib. de corpore et sanguine Domini neget in eucharistia corpus Christi reperiri, quod de Virgine natum est, in eodem tamen libro affirmat, « quae fidelium ore percipiuntur, figuram esse secundum speciem visibilem; at vero secundum invisibilem substantiam verum corpus et sanguinem Christi » (2).

Regula VIII. Dum Patres negant, Christum corporaliter manducari, et illa verba citant: *Caro non prodest quidquam*, non negant sub speciebus panis et vini corpus Christi sumendum esse, sed solum crassum illum comestionis modum excludunt, quo Capharnaitae existimabant manducandam esse Christi carnem ut sectam membratim, aut assam, aut elixam ad instar carnium, quae in macello venduntur. Qua de re *S. Augustinus* (3) scribit: « O Domine, magister bone, quomodo caro non prodest quidquam, cum tu dixeris: Nisi quis manducaverit carnem meam et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam? An vita non prodest quidquam? et propter quid sumus, quod sumus, nisi habeamus vitam aeternam, quam tua carne promittis? Quid est ergo, non prodest quidquam caro? Non prodest quidquam, sed quomodo illi intellexerunt; carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur... Sic caro non prodest quidquam, sed sola caro: accedat spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam, et prodest plurimum. Nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret, ut inhabitaret in nobis. » Similia habent *Tertullianus* (4), *S. Chrysostomus* (5), *Theophylactus* (6).

Regula IX. Patres cum verba sacramentalia transferunt ad spiritualem doctrinae divinae manducationem per fidem, faciunt hoc non secundum sensum verborum Christi litteralem, sed mysticum, qui secundum Patrum sententiam minime excludit litteralem de reali manducatione, sed eo potius

(1) In Epist. 98 ad Bonifacium Episc.
(2) Cf. Tournely de euchar. q. 2, art. 7.
(3) Tract. 26 in Io. n. 5.
(4) Lib. de resur. carnis, c. 37.
(5) Hom. 46 in Io. (6) In cap. 6 Ioan.

tanquam fundamento nititur. Ita pariter dum Patres in eucharistiae celebratione *memoriam* Christi commendant, aut cum *S. Augustino* l. c. Faust. (1) dicunt, per sacramentum eucharistiae recoli memoriam illius sacrificii, quod in V. T. per victimas promittebatur, et quod in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur; id minime significat, in hoc sacramento ipsum Christi corpus et sanguinem non contineri. Nam etiam Ecclesia ita solemniter orat: *Deus qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuae memoriam reliquisti* etc., nec tamen aliquis inde concludet, Ecclesiam in sacris istis mysteriis non credere et venerari Iesum Christum reipsa praesentem. Imo ipse *Augustinus* in eodem libro (2) iam dixerat, « Christianos peracti eiusdem sacrificii memoriam celebrare sacrosancta oblatione et participatione corporis et sanguinis Christi. »

Regula X. Patres quando dicunt, in ipso etiam usu sacramenti manducari oportere spiritualiter corpus Christi per fidem, minime idcirco volunt, non debere ibi etiam ipsum corpus Christi manducari realiter ore corporis in sacramento: sed docent tantum, realem manducationem tunc demum esse proficuam, quando cum ea spiritualis quoque manducatio coniungitur. Ita *S. Augustinus* declarat, quid sit eucharistiam spiritualiter sumere (3) dicens: « Panem coelestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate: » et iterum (4): « Carnem Christi et sanguinem Christi non edamus tantum in sacramento, quod et faciunt multi mali; sed usque ad spiritus participationem manducemus et bibamus, ut in Domini corpore tanquam membra maneamus, ut eius spiritu vegetemur et non scandalizemur, etiamsi multi modo nobiscum manducant et bibunt temporaliter sacramenta, qui habebunt in fine aeterna tormenta. » Ita pariter, cum Patres aiunt, corpus Christi esse cibum spiritualem non corporalem, significare volunt, non esse cibum, quo nutriatur corpus nostrum more consueto, sed quo spiritualiter anima reficitur: non negant autem, hunc cibum spiritualem ore etiam corporali in eucharistia sumendum esse.

(1) Cap. 21. (2) Cap. 17.
(3) Tract. 26 in Io. n. 11.
(4) Tract. 27, n. 11.

B. *Ex Conciliis et Liturgiis.*

§ 579. Quid Ecclesia, quae est columna et firmamentum veritatis, de eucharistia semper senserit, luculentissime ex *Conciliis* et ex *Liturgiis* publico Ecclesiarum usu consecratis dignosci potest.

1. *Concilium Nicaenum I* non obscure fidem de reali Christi in eucharistia praesentiam profitetur, dum can. 14 ait: *Neque regula, neque consuetudo tradidit, ut hi* (Diaconi), *qui offerendi sacrificii non habent potestatem, his, qui offerunt corpus Christi* (scilicet presbyteris) *porrigant. Concilium Alexandrinum* sub S. Cyrillo habitum in Epist. synod. ad Nestorium inquit: *Ad mysticas benedictiones accedimus, eaque ratione sanctificamur, utpote sacrae carnis, et pretiosi sanguinis Christi participes effecti; non enim illam carnem ut communem sumimus, sed tanquam vere vivificam ipsiusque Verbi propriam. Concil. Nicaenum II* ex laudatis iam S. Scripturae testimoniis realem Christi in eucharistia praesentiam probat, asseritque, nec ab Apostolis nec a Ss. Patribus eucharistiam nominatam fuisse imaginem corporis Christi, ita ut eius realis praesentia

negaretur; ac demum Act. VI concludit: *Ergo liquido demonstratum est, quod nusquam Dominus, vel Apostoli, aut Patres imaginem dixerunt sacrificium sine sanguine, quod per sacerdotem offertur, sed ipsum corpus et ipsum sanguinem* etc. *Conc. Lateranense IV* cap. 1 in professione fidei haec habet: *Credimus et confitemur, corpus et sanguinem Christi sub speciebus panis et vini veraciter contineri, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina. Concilium Tridentinum* Sess. XIII can. 1 definit: *Si quis negaverit, in sanctissimae eucharistiae sacramento contineri vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum: sed dixerit, tantummodo esse in eo, ut in signo vel figura aut virtute; anathema sit.* Nec immerito hic affertur *Synodus Constantinopolitana* a Graecis schismaticis anno 1672 in causa Protestantium habita, in qua can. 2 definitum est: *Credimus, corpus D. N. I. Christi vivum reali praesentia invisibiliter praesens esse in tremendo eucharistiae sacramento: cum enim sacerdos celebrans post verba dominica haec dicit: Fac panem quidem hunc pretiosum corpus Christi tui* etc. *Tunc supra omnem naturae modum operante Spiritu sancto panis quidem realiter, vere ac proprie in ipsummet Christi Salvatoris corpus, vinum vero in sanguinem eius animatum transmutatur, ipsumque totum credimus esse Christum, qui et offert et offertur, et integer a singulis impassibiliter manducatur.* Et *Synodus Hierosolymitana* a Graecis eodem anno in eadem causa habita can. 17 dicit: *Credimus, in S. divinae Eucharistiae Sacramento D. N. I. Christum esse praesentem, non secundum figuram aut imaginem, neque secundum quamdam, uti caeteris in sacramentis, gratiae excellentiam..... sed sub minima panis et vini consecrati particula totum ac integrum Christum secundum substantiam, animam et divinitatem Deum perfectum et perfectum hominem esse.*

2. *Liturgiae* omnes a primordiis Ecclesiae usque ad saeculum decimum sextum editae in eo conveniunt, ut adstruant realem Christi praesentiam. In Liturgia Ecclesiae *Hierosolymitanae S. Iacobo* fratri Domini adscripta dicitur: « Rogamus, ut Spiritus sanctus adveniens sancta, bona et gloriosa sua praesentia sanctificet et efficiat hunc panem corpus sanctum Christi tui, et calicem hunc pretiosum sanguinem Christi tui, ut sit omnibus ex his sumentibus in remissionem peccatorum. » In Liturgia Ecclesiae *Aethiopicae D. Matthaeo* adscripta sacerdos orat: « Benedic, sanctifica, munda et transfer panem in carnem tuam immaculatam, et vinum hoc in sanguinem tuum pretiosum. » In Liturgia *Coptica S. Basilii* nomine inscripta legitur: « Transfer eos (panem et calicem), ita ut panis quidem hic fiat corpus tuum sanctum, et hoc mixtum in hoc calice sanguis tuus pretiosus, ut sint nobis in praesidium etc. » In Liturgia *graeca Alexandrina S. Basilii* et *S. Gregorii* haec habentur: « Tu, Domine, voce tua commuta haec, quae sunt proposita (scilicet panem et vinum). Tu coram nobis positus, perfice nobis hoc ministerium plenum mysteriis, mitte super nos gratiam Spiritus sancti, qui sanctificet et transferat haec dona proposita in corpus et sanguinem salutis nostrae, et hunc quidem panem facias corpus tuum sanctum... hunc calicem sanguinem pretiosum testamenti tui novi etc. » In Liturgia *S.*

Io. Chrysostomi sacerdos orat: « Emitte spiritum tuum super nos et super proposita dona haec, et fac panem quidem hunc pretiosum corpus Christi tui, et quod est in calice isto, pretiosum sanguinem Christi Filii tui, transmutans spiritu tuo sancto. » In Missali *Gothico* seu *Gallicano* perantiquo sic legitur in Missa de Epiphania: « ut, qui tunc aquas in vina mutavit, nunc in sanguinem suum oblationum vina convertat. » Et in Missa dominicali sic habetur in oratione secreta: « Precamur mente devota te, Maiestas aeterna, ut operante virtute panem mutatum in carnem, poculum versum in sanguinem, illum sumamus in calice, qui de te fluxit in cruce ex latere. » Post orationem vero dominicam prosequitur sacerdos: « Libera nos a malo, Christe Iesu! Corpus tuum pro nobis crucifixum edimus, et sanguinem sanctum tuum pro nobis effusum bibimus. » In Liturgia *Romana* antiquissima sacerdos super panem et vinum benedictionem divinam advocat, « ut nobis corpus et sanguis fiat D. N. I. Christi. » Plura huiusmodi librorum liturgicorum testimonia proferunt et illustrant *Card. Bona* (1), *Card. Thomasius* (2), *Renaudotius* (3), *Assemanus* (4), *Mabillonius* (5) et *Muratorius* (6). Argumentum autem, quod ex liturgiarum consensu eruitur, est plane ineluctabile; etenim praeterquamquod illae ab apostolica traditione saltem quoad rei substantiam ad nos pervenerunt, in iisdem etiam de cultu publico agitur, et fides patefit non unius aut alterius privati doctoris, sed ipsius Ecclesiae. Accedit usus antiquissimus et universalis, qui per plura saecula in Ecclesia viguit, ut sacerdos administraturus eucharistiam diceret, hostiam ostendens: *Corpus Christi*, et unusquisque responderet: *Amen*, id est, *verum est*, *ita est*. Cuius usus repeti debet ex haeresi Docetarum, qui cum veram carnem in Christo non agnoscerent, eamque ideo etiam in eucharistia adesse negarent, Ecclesia constituit, ut a fidelibus responderetur *Amen*, ad profitendam veram carnem Christi in hoc sacramento. — Merito propterea *Hugo Grotius* in voto pro pace contra Rivetum ait: « Consensus Liturgiarum per omnia loca et tempora in precibus illis, ut Deus dona per Spiritum sanctum sanctificet, eaque faciat corpus et sanguinem Christi, me dubitare non sinit, venire hoc a prima Apostolorum institutione. »

C. *Ex praescriptione.*

§ 580. Argumentum praescriptionis sic breviter enuntiatur: Quando saeculo decimo sexto Sacramentarii impios et nefandos circa eucharistiam errores spargere coeperunt, is erat universae Ecclesiae sensus, corpus et sanguinem Domini vere et realiter in eucharistiae sacramento contineri: ergo haec fides eadem semper fuit, neque alium praeter Christum habere potuit auctorem.

1. Saeculo decimo sexto universalis fuit fides de reali Christi in eucharistia praesentia tum in Ecclesia occidentali, tum in Ecclesiis orientalibus. Quoad Ecclesiam occidentalem seu romano-catholicam id non diffitentur sacramentarii, qui palam professi sunt, se hac in re a fide Ecclesiae Romanae recedere, eandemque, ut dictitabant, *reformari* debere. Eadem autem fides viguit in Ecclesiis

(1) Rerum liturgicarum lib. 1, c. 8, etc.
(2) De liturgia, et psalm. antiqua.
(3) Liturg. Orientalium collectio.
(4) Codex liturgicus Ecclesiae universae.
(5) De liturgia Gallicana.
(6) Liturgia Romana vetus.

orientalibus. De Ecclesia graeca ipsi Lutherani in Apologia augustanae Confessionis (1) profitentur: « Comperimus, non tantum Ecclesiam Romanam affirmare corporalem Christi praesentiam, sed idem et nunc sentire et olim sensisse Ecclesiam graecam, ut testatur canon Missae apud Graecos. » In hac fide constanter permanserunt Graeci omnes, quamvis a Novatoribus multis artibus tentati fuerint et pellecti. Imo hac occasione nova dederunt fidei suae praeclara argumenta. Sic *Ieremias* Patriarcha CPtanus anno 1570 haec rescripsit novis haereticis: « Multa de vobis referuntur, quae a nobis nullo pacto probari possunt. Ecclesiae igitur sanctae illud iudicium est, in sacra coena post consecrationem et benedictionem panem in illud ipsum corpus Iesu Christi, et vinum in illum sanguinem virtute Spiritus sancti transire et immutari. » Eandem fidem professi sunt Graeci anno 1672 in Synodis CPtana et Hierosol. Cum Graecis consentiunt etiam *Russi* seu *Moscovitae*. Haec Ecclesia Graecae propago est, et quamvis hodie propriam Synodum habeat, cuius auctoritate res ecclesiasticae reguntur, ritus tamen et doctrinam Graecorum constanter retinet, neque a fide quam ab illis didicit, avelli se unquam passa est. Dubia mota fuerunt circa fidem *Armenorum*, sed ex imperitia et sine solido fundamento. Nam *Clemens Galanus*, qui magnam vitae suae partem in Armenorum conversione consumpsit, in Conciliat. Eccl. Armenae cum Rom. (2) probat, falsam esse criminationem impactam Armenis, quod in eucharistia typum dumtaxat corporis et sanguinis Christi agnoscant; et contrarium ostendit allatis multis testimoniis ex ipsorum liturgiis, et potissimum ex illis sacerdotis verbis, quibus se communicans dicit: « Credo, me manducare sanctum et vivificans corpus tuum, D. I. Christe, Deus meus, in remissionem peccatorum; credo me bibere purificantem et sanctificantem sanguinem tuum, D. I. Christe, Deus meus, in remissionem peccatorum meorum. » Imo sectae omnes eaeque antiquissimae, cuiusmodi sunt *Marcosiani*, plures *Gnosticorum* familiae, deinceps *Nestoriani*, *Eutychiani*, *Syri*, *Iacobitae*, *Copti* et alii, uno ore hunc fidei articulum cum Ecclesia Romana profitentur; quod ex Actis authenticis, publicis confessionibus, Liturgiis etc. invicte probarunt Auctor perpetuitatis fidei et alii, qui de Liturgiis Orientalium scripserunt.

2. Consensus igitur totius Ecclesiae realem Christi in eucharistia praesentiam profitentis est factum certum, quod maxima sine temeritate negari non potest. Huius autem facti ratio seu causa nulla alia assignari potest, quam Revelatio ab ipso Christo facta et ab Apostolis annuntiata. Nam quod semper, ubique et ab omnibus creditum est, id merito ad divinam traditionem refertur. Hinc optime *Tertullianus* (3) ait: « Ecquid enim verisimile est, ut tot et tantae Ecclesiae in unam fidem erraverint! Nullus inter multos eventus unus exitus est; variasse debuerat error doctrinae Ecclesiarum. Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. » Inconcussum hoc principium praesertim ad hanc materiam applicandum est. Dogma enim de reali Christi in eucharistia praesentia est mysterium altissimum, quod rationis captum longe superat, quod sensus omnes fallit, et quod iuxta ob-

(1) Art. 10. (2) Tom. 1 P. ult. q. 1, § 6.

(3) De Praescript. cap. 28.

vium iudicandi modum maximas difficultates involvit. Quomodo fieri potuisset, ut hoc dogma a fidelibus crederetur, et a cunctis Ecclesiis reciperetur, si neque a Christo revelatum, neque ab Apostolis traditum fuisset? — Si, ut sacramentarii volunt, in primordiis Ecclesiae creditum fuisset, panem et vinum in eucharistia esse figuram dumtaxat corporis et sanguinis Christi; quomodo et quando haec fides immutata est, aut etiam immutari potuit, praecipue cum agatur de doctrina non solum speculativa, sed ad quotidianum usum et praxin pertinente? — Omnis caeteroquin in avita fide immutatio sua novitate semper perturbavit, et universam commovit Ecclesiam. Ubi primum Arius Christo, Macedonius Spiritui sancto divinitatem detrahere, Nestorius duas in Christo personas, Eutyches unam naturam contra publicam et receptam fidem praedicare tentarunt, universa statim insurrexit ac reclamavit Ecclesia, commoti Episcopi, divisi ab haereticis Catholici, rupta non sine magno animorum aestu inter illos communio, excitata odia, dissidia, iurgia, coacta denique Praesulum Concilia, quibus et repressa novitas fuit, et veritas fidei asserta. Atqui usque ad saeculum decimum sextum nihil tale contigit ob dogma de reali Christi in eucharistia praesentia creditum et praedicatum. Contrarium potius evenisse legimus. Cum enim saeculo nono *Ioann. Scotus Erigena* realem Christi in eucharistia praesentiam et transsubstantiationem negaret, mox ab *Hincmaro*, Archiepiscopo Rhemensi, ab *Ecclesia Lugdunensi*, a *S. Prudentio* et aliis confutatus, a *Conciliis Carisiaco I* et *II*, ac a *Valentino* damnatus, et ex Gallia in Britanniam se recipere coactus fuit. Et cum *Berengarius* Erigenae errores defendere tentaret, undique Catholici contra ipsum insurrexerunt, eundemque praecipue ex communi Ecclesiae fide confutarunt. Ita *Lanfrancus* in suo Dialogo adv. Berengarium, hunc fidenter provocat ad omnes, quae christiano nomine veniunt nationes dicens: « Interroga Graecos, Armenos, denique omnes Christianos, cuiuscunque sint nationis, et respondebunt, se esse eiusdem fidei nobiscum. »

3. Adversarii hoc fortissimo argumento ad incitas redacti epocham huius incredibilis mutationis quaesierunt, et aliqui, ut *Blondellus* et *Albertinus* eam invenisse sibi visi sunt in *Anastasio* Monacho Sinaita saeculo VII, quem in suo opere *Dux viae*, aut dogma ipsum eucharistiae, aut saltem consuetas de eo loquendi formulas immutasse dicunt; addunt porro, hanc mutationem a *Germano*, Patr. CPtano, tum a *Io. Damasceno*, ac demum a *Conc. Nicaeno II* probatam fuisse, unde postea non solum Orientem totum infecerit, sed sensim migraverit etiam in Occidentem adeoque in Ecclesiam universalem. *Claudius* tamen hunc transitum ab una Ecclesia in aliam admodum difficilem sentiens, aliquanto serius huius mutationis epocham in Ecclesia latina constituit, nempe saeculo IX, quando *Paschasius Radbertus* Abbas Corbeiensis librum edidit *de corpore et sanguine Domini*: vult autem novam ipsius doctrinam beneficio ignorantiae et impietatis, quae eo et sequenti saeculo in Ecclesia grassabantur, facile potuisse irrepere et dilatari. Caeterum non paucos fuisse illius novitatibus commotos Paschasius ipse fatetur, eidemque palam restitisse scimus *Rabanum Maurum, Ratramnum* aliosque. — Ast quae ab adversariis temere proferuntur, ne uno quidem solido argumento probari possunt,

quinimo eorundem argutiis obsistant difficultates propositae, quomodo *Anastasius* simplex Monachus nullaque ecclesiastica dignitate insignitus tantum valuerit, ut sine ulla contradictione novum dogma, aut saltem novas illius explicandi formulas non solum in privatum suum monasterium, sed in totam, qua late patet, Ecclesiam graecam invexerit; qua via postea in latinam Ecclesiam huius Monachi doctrina nemine repugnante penetraverit, ac denique quomodo eadem propagari potuerit ad remotissimas ab utraque Ecclesia iam tunc discordes communiones orientales? Sane qui historiae ecclesiasticae ieiunus non est, optime novit, solitos non fuisse Episcopos et Concilia fidei dogmata eorundemque declarationes a Monachis recipere, quae nonnisi a S. Scriptura et Traditione petebantur. Eadem difficultas militat contra novitatem, quae *Paschasio Radberto* in re tanti momenti tribuitur. Sane *Paschasius* ita erat de suae doctrinae veritate securus, ut lib. 11 Comment. in Matth. iure mirari se dixerit, *quosdam* eidem contradicere; et in Epist. ad Frudegardam scripserit: « Quamvis quidam ex ignorantia errent, nemo tamen est adhuc in aperto, qui hoc ita esse contradicat, quod totus orbis confitetur et credit; » quibus apparet, nonnisi quosdam obscuri nominis et ignorantes latenter de doctrina Paschasii obmurmurasse, sed neminem ipso vivente id palam et in aperto ausum fuisse. Non equidem negaverim, post eius mortem aliquos insurrexisse eiusdem reprehensores, non tamen circa dogma praesentiae realis aut transsubstantiationis, in quo excepto Erigena (quem forte Paschasius in citatis locis sugillabat), omnes conveniebant, sed solummodo circa incidentes quasdam quaestiones, de quibus non tam rerum, quam verborum tota discordia erat. Quaerebatur enim potissimum: an in eucharistia idem Christi corpus contineretur, quod ex Virgine natum est, passum et crucifixum? Affirmantem sententiam Paschasius tuebatur, innixus iis Christi verbis: *Hoc est corpus meum*. Illi adversabantur Rabanus, Ratramnus et alii, qui contendebant, corpus Christi in sacramento non habere illam molem, extensionem localem aliasque qualitates naturales, quibus donatum erat naturale illud corpus, quod ex Virgine natum est, passum et crucifixum. Utraque pars facile conciliari poterat dicendo, idem esse corpus Christi quantum ad substantiam, non autem quantum ad modum existendi, molem, extensionem localem etc. Reipsa *Lanfrancus* in Dial. adv. Berengar. (1), utramque sententiam ita conciliabat dicens: « Vere dici potest et ipsum corpus, quod de Virgine sumptum est, et tamen non ipsum; ipsum quidem quantum ad essentiam veraeque naturae proprietatem et virtutem; non ipsum autem, si spectes panis vinique species. » Caeterum Rabanum, Ratramnum aliosque illius aevi scriptores catholice omnino sensisse de reali Christi praesentia in eucharistia, late ostendunt *Tournely* (2) et *Natalis Alex.* (3). — Inepte porro huc affertur et plus aequo exaggeratur illorum saeculorum ignorantia aut impietas, in quibus non pauci floruerunt viri et religionis zelo et sanctitate morum insignes, et litteris quoque ecclesiasticis non mediocriter exculti, qui sine dubio tantae huius mysterii corruptioni se fortiter opposuissent. — Denique neque Anastasium Sinai-

(1) Cap. 18. (2) De eucharistia q. 2, art. 7.

(3) Diss. 11, 12 et 13 in Hist. eccl. saeculi 9 et 10.

tam, neque Paschasium Radbertum dogmatis de reali Christi in eucharistia praesentia auctorem fuisse, patet ex Liturgiis antiquissimis, et ex citatis Patrum primorum sex saeculorum testimoniis. Notandum est, quod etiam inter Protestantes extiterint, qui fidem de reali Christi praesentia Paschasio et Anastasio longe antiquiorem esse confessi sunt. Sic *Zuinglius* l. de vera et falsa relig. ait: « tempore S. Augustini opinionem de carne corporali iam victricem fuisse. » *Radulphus Hospinianus* fatetur, « sibi suisque omnino Patres adversari, cum conspirent in admittenda reali Christi praesentia in eucharistia. » *Grabius* in adnot. ad lib. 5 Irenaei c. 2 adstruit, iam a tempore Concilii Nicaeni tum realem Christi praesentiam, tum etiam transsubstantiationem agnitam et admissam fuisse, eamque praesertim a Cyrillo Hieros., a Gregorio Nyss., a Io. Damasceno « aliisque fortasse pluribus Patribus » propugnatam esse.

III. *Reflexio philosophica.*

§ 581. Cum eucharistia sit mysterium altissimum, quod rationis captum longe superat, realis Christi in eucharistia praesentia argumentis philosophicis probari nequit. Quamvis autem ultro fateamur, dogma istud catholicum *supra rationem* esse, fidenter tamen adseveramus, illud non esse *contra rationem*. Officium quoque rationis per fidem illustratae est difficultates solvere, quas adversarii ex philosophia doctrinae revelatae opponunt. Quinimo etsi religionis mysteria non humana ratione, sed sola revelatione divina innotescant, hoc tamen non obest, quin eorundem mysteriorum post divinam revelationem aliqua conveniens ratio afferri possit. Cohaerenter ad haec S. *Thomas* (1), postquam observavit, « verum corpus Christi et sanguinem esse in hoc sacramento neque sensu neque intellectu deprehendi posse, sed sola fide, quae auctoritati divinae innititur, » mox rationes theologicas affert, quibus summum hoc mysterium *conveniens* ostenditur. Angelicum hunc Magistrum secuti reflexiones quasdam rationis per fidem illustratae praemittimus, ut facilius atque solidius adversariorum obiectiones diluamus.

1. Zuinglianis et Calvinianis fatentibus, eucharistiae mysterium perinde ac reliqua religionis nostrae mysteria humanae rationis captum superat. Iam vero implicat, ostendi posse quidquam rectae rationi adversari, quod eam excedit. Etenim ut ostendi posset aliquid rationi adversari, deberet ostendi repugnantia intrinseca duarum idearum seu terminorum, quorum clara cognitio habeatur, ut comparari inter se possent ad eorum evincendam intrinsecam repugnantiam, circuli ex. gr. atque quadrati, quae sese in eodem subiecto simultanee excludunt; comparari autem inter se nequeunt quae mentis aciem fugiunt et excedunt. Haec porro applicantes casui nostro sic progredimur: Ut ostenderent adversarii, realem Christi in eucharistia praesentiam repugnare, deberent probe cognoscere intimam corporis essentiam et statum seu modum, quem dicimus sacramentalem, quo Christi corpus existit in eucharistia, ut ex eorum collatione repugnantiam evincere possent. Atqui, etsi daremus eos optime callere naturam corporis, nullam adaequatam ideam aut cognitionem habent status seu modi sacramentalis, quo Christi corpus praesens est in eucharistia: impossi-

(1) 3 p., q. 75, art. 1.

bile propterea ipsis est instituere comparationem horum duorum terminorum; nequeunt proinde a fortiori ostendere eorum intrinsecam repugnantiam. Hinc fit, ut nullius ponderis sit quaevis difficultas ab ipsis proposita, neque ulla prorsus sit, quae hac indirecta ratione solvi non possit.

2. *Sociniani* et *Rationalistae* mysteria nulla admittunt, et omnia a religione eliminant, quae a ratione comprehendi non possunt. Quam absurda autem et impia eorundem sit sententia, iam alibi demonstratum est (1). Isti perpetuo clamitant, realem Christi in eucharistia praesentiam admitti non posse, quia ratione comprehendi nequit, quia naturae vires superat, imo et notis naturae legibus contradicit. — Ast non tam inepte isti ratiocinarentur, si ageretur de re mere naturali, seu de effectu iuxta naturae vires et leges commensurando; quamvis confiteri necesse est, dari etiam effectus mere naturales quorum intrinseca ratio perfecte comprehendi et explicari non potest. In praesenti autem causa non agitur de re mere naturali, sed de effectu supernaturali, qui proinde legibus physicis non subiacet, et non per vires naturae, sed per immediatum divinitatis influxum producitur. Tota igitur quaestio inter nos et adversarios ad hoc reducitur, an Deus panem et vinum in corpus et sanguinem ita convertere *possit*, ut Christus in eucharistia realiter sit praesens? et an id efficere velit? — Utrumque autem sine maxima aut stupiditate, aut impietate negari non potest. Nam qui asserere non veretur, Deum haud efficere posse, ut sub speciebus panis et vini corpus et sanguis Christi contineantur, contra clarissima revelationis effata et sanae rationis principia omnipotentiae divinae limites ponit (2), et sic Deum ipsum e medio tollit (3). Qui autem divinae voluntati quasi regulas praescribit, et a priori determinare nititur, quid Deum velle et nolle deceat, turpissime voluntatem divinam cum humana confundit, atque ideo tum rationi tum revelationi contradicit. Voluntas enim divina, quae est prima, liberrima et independens omnium rerum causa, non a priori, sed solum a posteriori cognosci potest, et quidem ex sola revelatione, si de effectibus supernaturalibus sermo est. Revelatio autem, ut ex probatis constat, clare nos docet, Deum omnipotentem realem Christi in eucharistia praesentiam efficere velle. Quapropter qui eandem negat, tum revelationi, tum ipsi etiam rationi contradicit.

3. Realis Christi in eucharistia praesentia est convenientissima *Deo*. Deo enim convenit quidquid infinitas eius perfectiones manifestat. In summo autem hoc mysterio Deus manifestat suam *omnipotentiam*, qua efficit, ut substantia panis et vini in corpus et sanguinem Christi convertantur, ut accidentia panis et vini remaneant post factam consecrationem sine proprio subiecto, et ut idem corpus Christi simul sit in pluribus locis, in coelo et in omnibus hostiis consecratis. Haec sunt totidem prodigia, quae divina tantum virtute perfici possunt, et per ea Deus se auctorem et Dominum naturae ostendit, qui sicut totius creatae universitatis vires longe superat, ita legibus eidem statutis nequaquam subest. Ex eodem mysterio elucet immensa Dei bonitas et charitas, qua seipsum, quo nihil praestantius cogitari potest, cum carne et

(1) V. Th. gen. § 54, et § 59, et 220.

(2) § 42.

(3) § 16.

sanguine, cum corpore et anima, cum divinitate et humanitate, cum gratiis et meritis suis nobis donat, nostrumque alimentum fit, ut intime cum ipso coniungamur. Idcirco *Concilium Tridentinum* (1) de eucharistia dicit: *Salvator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum*. Et *S. Thomas* l. c. ait: « Eucharistiae sacramentum competit charitati Christi, ex qua pro salute nostra corpus verum nostrae naturae assumpsit; et quia maxime proprium amicitiae est convivere amicis, ut Philosophus dicit (2), sui praesentiam corporalem nobis promittit in praemium, dicens: *Ubi fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilae* (3). Interim tamen nec sua praesentia corporali nos in hac peregrinatione destituit, sed per veritatem corporis et sanguinis sui, nos sibi coniungit in hoc sacramento; unde ipse dicit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo* (4). Unde hoc sacramentum est maximae charitatis signum et nostrae spei sublevamentum ex tam familiari coniunctione Christi ad nos.» Denique ex eucharistiae sacramento resplendet *sapientia divina*. Cum enim homines per escam, quam instigante daemone gustarunt, misere lapsi, quoad intellectum obscurati, quoad voluntatem corrupti, et vita spirituali privati fuerunt, Filius Dei incarnatus, qui ad reparandam humanam naturam venerat, aliam praeparavit alimoniam, quam homines ipso invitante sumentes, quoad intellectum illuminentur, quoad voluntatem emendentur, et in vita spirituali confirmentur. Quinimo sapientia divina in hoc altissimo mysterio conspicua redditur, non solum quia in ipsa efficacissimum, et maxime congruum *medium* ad reparandam humanam naturam exhibetur, sed etiam quia in eodem, perpetuo immensae caritatis divinae monumento, urgentissimum amoris *motivum* proponitur, quo homines ex purissimo fine ad recte agendum impellantur (5).

4. Realis Christi in eucharistia praesentia convenientissima est *indoli religionis christianae*. Generatim enim homo per religionem moraliter coniungi debet Deo (6). Cum autem natura humana ex anima et corpore constet, et post lapsum ad sensibilia deflexerit; maxime eidem exoptatum et consentaneum est, ut Deus se eidem etiam externo quodam et visibili modo communicet. Hinc iam in religione patriarchali frequentes fuerunt Theophaniae aliaque signa extraordinaria, quibus Deus praesentiam suam manifestavit. Eandem Deus in religione mosaica conspicuam reddidit per columnam nubis et ignis in deserto, per fulgura et tonitrua in monte Sinai, per varia signa et prodigia a Moyse et Prophetis patrata, ac porro publice declaravit; se speciali modo habitare primum in tabernaculo ac dein in templo, ibique preces exauditurum, et sacrificia suscepturum esse. Hinc iam Moyses dixit: *Non est alia natio tam grandis, quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris* (7). Ast inter religionem mosaicam et christianam ea distantia est, quae inter figuram et veritatem. *Lex enim* promissa ac figuras continens *per*

(1) Sess. 13, cap. 2. (2) 9 Ethic. cap. 12.
(3) Matth. 24, 28.
(4) Io. 6, 57.

(5) Cf. § 260. (6) V. Th. gen. § 23, et § 44.
(7) Deut. 4, 7.

Moysem data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est (1). Congruum proinde est, ut visibilis Dei praesentia in templis christianis perfectior sit, quam in tabernaculo fuit et in templo V. T. — Atqui si panis et vinum nonnisi figuram corporis et sanguinis Christi exhiberent, quis dicet, perfectiori modo Deum in novo, quam in veteri foedere praesentem esse, cum in isto plurimae figurae venturi Messiae extiterint? Ipsa igitur indoles religionis christianae exposcit, ut Christus non in figura tantum, sed vere, realiter et substantialiter in eucharistia praesens sit. Audiamus *S. Thomam*, qui l. c. cum dixisset, verum corpus Christi in eucharistia praesens esse, ita prosequitur: « Hoc conveniens est perfectioni novae legis. Sacrificia enim veteris legis illud verum sacrificium passionis Christi continebant solum in figura secundum illud Hebr. X, 1: *Umbram habens lex futurorum, non ipsam rerum imaginem*. Et ideo oportuit, ut aliquid plus haberet sacrificium novae legis a Christo institutum, ut scilicet contineret ipsum Christum passum non solum in significatione vel figura, sed etiam in rei veritate. Et ideo hoc sacramentum, quod ipsum Christum realiter continet, ut Dionysius dicit (2), est perfectivum omnium aliorum sacramentorum, in quibus virtus Christi participatur. »

5. Realis Christi in eucharistia praesentia convenientissima est *hominibus*, quorum moralitas per hoc mysterium promovetur et vita spiritualis perficitur. Huius quippe perfectio in perfectione fidei, spei et charitatis consistit. *Fides* autem eo perfectius exercetur, quo minus ea, quae ob Dei revelantis auctoritatem creduntur, a sensibus percipi, et a ratione comprehendi possunt. Dubitari ergo nequit, fidem perfectissime in eucharistiae mysterio exerceri, quod a ratione nullatenus comprehendi potest, et in quo omnes sensus falluntur. Hinc *S. Thomas* de eodem mysterio dicit: « Hoc convenit perfectioni fidei, quae sicut est de divinitate Christi, ita est de eius humanitate secundum illud Io. XIV, 1: *Creditis in Deum, et in me credite*. Et quia fides est invisibilium, sicut divinitatem suam nobis exhibet invisibiliter, ita et in hoc sacramento carnem suam nobis exhibet invisibili modo. » — *Spes* maxime roboratur per eucharistiae sacramentum, in quo auctor et dominus gratiae sumitur, intima cum ipso unio initur (3), et pignus vitae aeternae accipitur (4). — *Charitas* denique inflammatur, tum quia memoria passionis et mortis Christi recolitur, tum quia animus a terrenis affectibus purgatur et cum Deo coniungitur, dicente Christo: *Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me* (5).

Nota 1. Varias difficultates tum sacramentarii, tum Sociniani et Rationalistae dogmati catholico opponunt, ut hoc rectae rationi adversari ostendant. Obiectiones istas diluere, officium est theologiae polemicae. Probe autem notandum est, difficultates praedictas non ita enodari posse, ut ratio intrinsecum perspiciat modum, quo Christus in eucharistia praesens est. Agitur enim de mysterio, quod humanus intellectus comprehendere nullatenus valet. Sufficit ergo, ut contra adversarios ostendamus, dogma catholicum non esse contra ratio-

(1) Io. 1, 17.
(2) Eccl. Hier. cap. 4.
(3) Io. 6, 57.
(4) Ibid. v. 55.
(5) Io. 6, 58.

nem, seu evidentem cum certis rationis principiis haud involvere contradictionem, atque ideo ob Dei revelantis auctoritatem credendum esse. Generatim enim de possibilitate vel impossibilitate rerum iudicandum non est ex infirmo et angusto naturae lumine, ac philosophiae humanae placitis, sed ex summa Dei virtute et potentia, cuius abyssos rimari et tentare non possumus, qui multo plura facere potest, quam mente assequi valeamus. *Apud homines*, inquit Christus, *hoc impossibile est, apud Deum omnia possibilia sunt* (1). « Dandum, ait S. *Augustinus* (2), Deo aliquid posse, quod fatemur nos investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis. » « Si, inquit cl. *Tournely* (3), in rebus naturalibus cognoscendis adeo caeci et ignorantes sumus (ut multa phaenomena quoad intrinsecum modum explicare non valeamus, et hincinde naturales eventus admittere teneamur, qui vires naturales superare, imo et legibus naturae adversari videntur): quae ista temeritas est, velle res divina sensu nostro metiri, easque, nisi capiamus, negare? Etsi igitur pro tenuitate nostra praetensas impossibilitatis rationes, quas adversus realem Christi in eucharistia praesentiam opponunt Novatores, solvere non possemus, an idcirco neganda veritas? minime, sed nostra potius confitenda tenuitas, ac divinae potentiae magnitudo praedicanda. In hoc quippe totum est fidei nostrae meritum, quod ea credamus, quae non intelligimus. »

Obj. I. Non potest unum et idem corpus simul esse in pluribus locis: atqui iuxta dogma catholicum idem Christi corpus foret in pluribus locis, nempe in coelo et in terra ac in omnibus terrae angulis, in quibus sunt hostiae consecratae: id vero impossibile est, et apertam contradictionem involvit.

Resp. Fatemur, per vires naturales fieri non posse, ut idem corpus simul sit in pluribus locis, sed fidenter asserimus, id fieri posse per omnipotentiam divinam. Ille etenim, qui efficere potest, ut id, quod non est, fiat; efficere etiam potest, ut id, quod est, in pluribus locis sit: hoc quippe illo facilius est. Sicut autem limitata nostra ratione non intelligimus, quomodo id, quod non est, fiat, et tamen Creatoris potentiam non negamus: ita pariter modum quidem ignoramus, quo fieri possit, ut idem corpus sit in pluribus locis, Deum vero id efficere posse, nullo modo negare possumus. — Quis est, qui intelligit, quomodo Deus, simplicissimus Spiritus, totus ubique praesens sit? imo cui contradictorium non esse videtur, ut id, quod sine omni extensione est, coelum et terram impleat, ac ubique totum sit? Omnes tamen non solum revelationis, sed etiam solius rationis lumine illustrati firmissime credunt, Deum ubique totum praesentem esse. Cur igitur, Christum etiam quoad humanitatem non quidem ubique, quia omnipraesentia est solius divinitatis attributum, sed tamen in pluribus locis praesentem esse, ideo tantum negabimus, quia limitata nostra ratio modum non perspicit, quo omnipotentia divina id operatur? — Infinita quidem distantia est inter Deum et creaturam; sed etiam exempla naturalia dantur, quae ostendunt, unum idemque in variis locis adesse posse. Ita conceptus humanus, qui cum voce quasi circumvestitur, unus et idem eodem tempore totus est in

(1) Matth. 19, 26.
(2) Ep. 137 (al. 3) ad Volusian.
(3) De euchar. q. 2, art. 5.

mente concipientis, et totus in auribus atque animis multorum auditorum: ita pariter anima rationalis tota est in toto corpore, et tota in qualibet eius parte. Non igitur repugnat, ut etiam corpus Christi pluribus in locis adsit. — Nobis quidem impossibile videtur, ut eodem tempore in uno et in alio loco simus, quoniam ex uno in alium locum transire non possumus nisi per motum: in motu autem unum locum necesario relinquimus, ut ad alium transeamus, quia motus continuam loci mutationem involvit. Prior locus autem non esset deserendus, si absque motu ad alium pertingere possemus. Quis autem negabit, Deum efficere posse, ut corpus aliquod sine motu, id est, sine loci mutatione alteri presens fiat? Deus utique in creatione per solum voluntatis nutum effecit, ut corpora creata in determinato loco existant: idem ergo omnipotentis voluntatis divinae nutus etiam efficere potest, ut idem corpus, quod iam existit, in pluribus locis adsit. Voluntas enim Dei ita efficacissima est, ut omnia entia existant, quae vult, et modo, quo vult, et in loco, ubi vult.— Perperam porro adversarii clamitant, intrinsece impossibile esse, ut idem corpus in pluribus locis adsit, atque ideo neque per omnipotentiam divinam id perfici posse. Nam ratio loci non consistit nisi in relatione corporis ad res externas. Nullatenus autem repugnat, quod unum idemque corpus plurimas et diversissimas relationes habeat. Ita nemo numerare potest relationes praesentiae, quas habet unus idemque sol ad corpora terrestria: ita etiam unus idemque homo e suggestu in magno templo loquens, sicut duabus aut tribus personis, ita etiam pluribus millibus hominum praesens esse potest, quin ipsius substantia vel minimum alteretur. Nullatenus igitur repugnat, etiam corpus Christi plurimas, imo innumeras relationes ad res externas habere, seu in plurimis locis praesentem fieri, quod ideo per virtutem divinam effici potest.

Obi. II. Contradictionem apertam implicat,ideoque impossibile iudicare debet, quod corpus in loco sit, et tamen spatium non occupet; quod totum adsit cum omnibus suis partibus, et tamen absque dimensione et extensione adsit: atqui haec admittere necesse est in sententia realis Christi in eucharistia praesentiae: proponitur itaque credendum, quod est contra rationem.

Resp. Heterodoxi de corporum natura philosophantur iuxta consuetum naturae ordinem, et eas affectiones corporum, quae illis naturaliter insunt. At fides mysteriorum ad philosophicas rationes exigi non potest; non enim hic quaeritur, quid naturaliter fieri possit, sed quid Deus possit efficere ut creaturarum dominus; nos autem scimus, non esse impossibile apud Deum omne verbum. Hic ergo Calvinianis respondere possumus, quae in simili causa S. *Augustinus* respondit philosophis ethnicis: « Sicut non fuit impossibile Deo, quas voluit naturas instituere; ita ei non est impossibile, in quidquid voluerit, quas instituit, mutare naturas (1). » — Nihil ergo evincunt adversarii, nisi probent, ad essentiam corporum pertinere, ut determinatum spatium occupent, atque illas quoque corporis dotes, quas extensionem, impenetrabilitatem et divisibilitatem nominamus, esse unum quid et idem cum essentia, et quidem extensionem externam et visibilem, ex qua fluit actualis impenetratio. Verum id evin-

(1) Lib. 21 de Civ. Dei, cap. 8.

cere nunquam potnerunt. Id potius consentientibus multis philosophis a nostris theologis solidis argumentis probatur, eiusmodi proprietates naturaliter quidem corporibns inesse, ad essentiam autem non pertinere. Et certe corpus concipi potest absque dimensionibus, et quin simul concipiatnr determinatum occupare locum. Quod antem ad essentiam rei non pertinet, id Dens potest ab ea avellere: ergo Dens potest avellere corpus physicum a dimensione, et impedire, ne determinatum locum seu spatium occupet. Porro quod Deus illas proprietates avellere possit a corporibus, quae illis ex natnrali eorum conditione insunt, etiam Calviniani negare non possunt, nisi velint Deo potestatem denegare patrandi miracula. Certe enim non magis essentiale est corpori quanto locum occupare, quam gravi ponderare, colorato videri, lucido lucere, calido calefacere, sed potest Deus efficere, et revera effecit, ut grave non ponderet, nam Matth. XIV, super aquas ambulavit Christus; ut coloratum non videatnr, nam Luc. IV Christus medius inter Iudaeos non videtur; ut lucidum non luceat, nam sol in morte Christi lucem non dedit; nt calidnm non calefaciat, nam Dan. III ignis non consnmpsit tres pueros in ardentem fornacem iniectos. Ergo Deus efficere etiam potest, ut corpus sua actuali, externa et visibili extensione ac impenetratione privetur. Exempla sunt Christi ex utero virginali illaeso virginitatis claustro exenntis (1), de sepulcro grandi lapide clauso resurgentis, et in cubiculum ianuis clausis penetrantis (2), haec antem certe sine penetrationis miraculo contingere non potuerunt. Ergo idem miracnlum virtute divina etiam in encharistia contingere potest. — Notandum porro est, quod species non sint ipsum corpus Christi, sed sub speciebus corpns Christi vere, realiter et substantialiter continetur. Corpns antem Christi in se non alteratur, non comprimitur, sed statns eius naturalis per virtutem divinam invisibilis redditnr, atque solas panis et vini species praesefert, quae ad rationem sacramenti requiruntur, sed et minimae snfficiunt; ubi tamen putandum non est, etiam corpus Christi ad tam exiguum spatinm compressnm esse. Ideo *S. Thomas* (3) docet, « quod corpus Christi non est eo modo in hoc sacramento, sicut corpus in loco, quod suis dimensionibus loco commensuratnr; sed quodam speciali modo, qui est proprins huic sacramento. » Et ibid. (4) ait: « Quantitas dimensiva corporis alicnius non separatnr secundum esse a substantia eius; sed in hoc sacramento est tota substantia corporis Christi: — ergo tota quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc sacramento. » Quod ut probet, in corpore articuli dicit: « Dupliciter aliquid Christi est in hoc sacramento: uno modo ex vi sacramenti, alio modo ex reali concomitantia. Ex vi quidem sacramenti, quantitas dimensiva corporis Christi non est in hoc sacramento. Ex vi enim sacramenti est in hoc sacramento illud, in quod directe conversio terminatur. Conversio antem, quae fit in hoc sacramento, directe terminatur ad substantiam corporis Christi non autem ad dimensiones eius: quod patet ex hoc, qnod quantitas dimensiva panis remanet facta consecratione, sola snbstantia panis transeunte. Quia tamen substantia corporis Christi realiter non distinguitur a sua quantitate dimensiva et ab aliis accidentibus, inde est, quod ex

(1) § 287. (2) Io. 20, v. 19 et 26.

(3) 3 p., q. 75, art. 1 ad 3. (4) Q. 76, art. 4.

vi realis concomitantiae est in hoc sacramento tota quantitas dimensiva corporis Christi et omnia accidentia eius. » Itaque sub speciebus panis consecrati etiam minimis, adest integrum corpus Christi, in se nec alteratum, nec compressum, quod autem a nobis non videtur, sicut visum non est a Iudaeis Luc. IV, et quod in cor nostrum ingreditur, sicut ianuis clausis ingressum est ad Apostolos. — Caeterum semper fatendum est, modum, quo Christus *sacramentaliter* praesens in eucharistia est, nec ratione comprehendi, nec exemplo declarari posse: unde Tridentini Patres (1) dixerunt, Christum in eucharistia *sacramentaliter* praesentem esse *ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustrata assequi possumus et constantissime credere debemus.*

Obi. III. Admissa doctrina Catholicorum, de uno eodemque corpore Christi dici potest: nunc manducatur et non manducatur; incipit sacramentaliter existere in consecratione, et eodem momento desinit existere corruptis speciebus; eodem tempore inclusum est in tabernaculo, et circumfertur in processione. Haec vero perfectam contradictionem involvunt.

Resp. Ad veram contradictionem requiritur, ut non solum de eodem subiecto, sed etiam ut sub eodem respectu idem simul affirmetur et negetur. Quamvis autem de eodem corpore Christi sermo sit, non tamen sub eodem respectu idem affirmatur et negatur. Christus enim dicitur sub his speciebus manducari, sub aliis non manducari; sub his esse in tabernaculo, sub aliis circumferri etc. Quia ergo affirmatio et negatio non fit sub eodem respectu, nulla adest contradictio.

Obi. IV. Si Christus vere ac realiter praesens foret in eucharistia, multa sequerentur absona et Deo indigna. Nam Christum, Filium Dei, in pyxide concludi, manducari, corrumpi, imo aliquando conculcari, igne consumi, a muribus corrodi, in terram cadere etc., dedecent Maiestatem divinam. Praeterea si verum corpus Christi, ut Catholici volunt, in os intrat et in ventrem vadit, iuxta effatum Christi apud Matth. (2) etiam in secessum emittitur: quid incarnato Filio Dei magis probrosum enuntiari potest?

Resp. Similibus cavillis iam Gentiles et Iudaei mysterium Incarnationis et Redemptionis negare tentarunt; dicebant enim, Deo indignum esse, in utero foeminae portari, in cunis vagire, esurire, flagellari, crucifigi, mori. Sed eorum cachinnos spreverunt Patres, et cum *Tertulliano* (3) responderunt: « Assumpsit Deus quaedam indigna, nobis autem necessaria, et ideo iam Deo digna; quia nihil tam Deo dignum est, quam salus hominis. » Ipseque Apostolus scripsit: *Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Ipsis autem vocatis Iudaeis atque Graecis Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam* (4). Sicuti ergo motae a Gentilibus et Iudaeis difficultates veritatem mysterii Incarnationis et Redemptionis non tollunt; ita etiam allatae sacramentariorum obiectiones dogma de reali Christi in eucharistia praesentia non labefactant. Et sane iam supra probavimus, per mysterium eucharistiae varias perfectiones divinas clarissime manifestari: quidquid autem Dei gloriam promovet, Deo di-

(1) Sess. 13, cap. 1. (2) C. 15, 17.
(3) Lib. 2. c. Marcion. cap. 27.
(4) 1 Cor. 1, 23, etc.

gnum et conveniens rectissime censetur. — Quae autem ab adversariis obiiciuntur, baec omnia dici possunt de speciebus sacramentalibus, quae manducantur, franguntur, corrumpuntur etc., non de ipso corpore et sanguine Domini, quae sub illis continentur. Quemadmodum enim Deus non inficitur, nec inquinatur sordibus, quibus per immensitatem suam est praesens: ita corpus gloriosum Christi in eucharistia modo spirituali et impassibili existens, immediate in se non frangitur, non corrumpitur, non corroditur, non consumitur; et si sub speciebus eucharisticis indigne tractetur, nihil de suis perfectionibus et de sua gloria perdit. Quod attinet verba Christi (1) haec intelligenda sunt de omni cibo communi, ordinario et mere materiali, cuius conditio est, ut quidquid crassum superest et impurum, post factam corporis nutritionem in secessum mittatur. At vero eucharistia non est cibus communis neque ad corporis, sed ad animae nutrimentum destinatur. Igitur obnoxia non est caeterorum ciborum legi et conditioni, et si quid corruptionis accidat, totum id in species recidit, non in ipsum Christum, qui sicut post consecrationem ibi incipit esse sub speciebus, ita desinit ibi esse post earum corruptionem sine ulla ex parte sui laesione aut detrimento.

Nota 2. Lutherani, in famosa lite sacramentaria quam habuerunt cum Zuinglianis et Calvinianis, ut facilius realem corporis Christi in pluribus locis praesentiam defenderent, dixerunt, Christum utpote Deum et hominem, etiam quoad humanitatem ubique praesentem esse. Quam falsa autem et absona sit talis sententia, iam alibi (2) probatum est.

(1) Matth. 15, 17. (2) § 319.
(3) De euchar., cap. 2, n. 133.

ARTICULUS II.

De transsubstantiatione.

§ 582. Transsubstantiationis nomine intelligunt Catholici conversionem totius substantiae panis et vini in corpus et sanguinem Domini, remanentibus dumtaxat panis et vini speciebus seu accidentibus, ita ut post verba consecrationis non adsit substantia panis et vini, sed illa conversa sit in substantiam corporis et sanguinis Christi. Ad transsubstantiationem itaque requiritur primo, ut aliquid adsit, quod desinat: quo transsubstantiatio differt a creatione; deinde ut aliquid illius loco, quod esse desinit, esse incipiat: quo transsubstantiatio discernitur a mera corruptione seu annihilatione; denique ut sit quaedam connexio seu dependentia inter illum prioris rei desitum, et hanc alterius inceptionem, ita ut unum desinat, quia alterum esse incipit aut succedit, et alterum succedat, quia prius desinit. Varia circa transsubstantiationis modum et conditiones disseruerunt scholastici. Verum sapienter monet cl. *Perrone* (3) iuxta definitionem *Concilii Tridentini* (4), « solam transsubstantiationem spectare ad fidem, minime vero varias illas ac multiplices rationes a scholasticis excogitatas ad eam explicandam; multo minus ad fidem pertinere plures paucioresve illas conditiones, quas iidem postulant ad veram proprieque dictam conversionem constituendam. Caeteris proinde omissis, nobis valde probatur sententia *Vasquezii* (5), quam adoptavit *Franciscus Veronius* in regula fidei (6), utpote quae simplicitate sua se commendet, et faciliorem reddat huius dogmatis

(4) Sess. 13, can. 2.
(5) In 3 p. S. Thomae, disp. 181, c. 11, etc.
(6) § 12, n. 5.

vindiciam. Censet itaque Vasquez, transsubstantiationem in suo conceptu formali consistere in relatione (et quidem extrinseca et solius rationis) ordinis inter substantiam, quae desinit, et eam, in quam desinere dicitur vi verborum Christi, ita ut transsubstantiatio nihil aliud addat reali praesentiae, nisi *cessationem panis in ordine ad realem Christi praesentiam*, quo verba Christi sint vera. Desinit autem panis substantia per destructionem. » — Transsubstantiationem istam, quam in eucharistia fieri semper credidit Ecclesia aperte negavit *Wicleffus*, cuius vestigia secuti sunt *Lutherani*, qui, licet realem Christi in eucharistia praesentiam admitterent, asserunt tamen, una cum corpore et sanguine Domini etiam substantiam panis et vini in eucharistia adesse. In declaranda autem hac coniunctione maxime inter se dissentiunt. Aliqui enim, ut *Osiander*, docuerunt cum antiquis quibusdam memoratis ab *Algero* (1), substantiam panis ac vini *hypostatice* uniri corpori et sanguini Christi, unde *assumptionis* vocabulo utebantur: quam monstruosam sententiam *Bellarminus*, *Becanus*, aliique theologi catholici *Luthero* ipsi non sine fundamento tribuerunt, qui propterea in sua *Magna fidei confessione* eucharistiam appellabat « panem carneum et vinum sanguineum. » Alii admittunt sic dictam *impanationem*, seu localem corporis Christi in pane et sanguinis in vino tanquam in receptaculo, inclusionem. Alii *consubstantiationem* adstruunt, seu corporis et sanguinis Christi cum pane et vino commixtionem. Alii vocant *concomitantiam*, qua duae illae substantiae in eucharistia sic uniuntur, ut neuter in altera contineatur. Ad varias hasce Lutheranorum explicationes irridendas sacramentarii illum propudiosum excogitarunt versiculum: *In, cum, sub totum fallunt monosyllaba mundum*. Maior tamen Lutheranorum pars repudiatis hisce explicationibus unionem duarum substantiarum vocant *sacramentalem*, quia nempe « modo quodam soli Deo cognito, nobis vero incomprehensibili, pani eucharistico et vino corpus Christi et sanguis substantialiter unitur, ut cum illo pane et vino verum corpus et sanguinem Christi manducemus et bibamus. » Ita *Io. Gerhardus* (2), qui tamen non reiicit transsubstantiationem tanquam impossibilem, sed solum, quia ut ipse putat, fundamentum in Ss. Litteris non habet. Has Lutheranorum dissensiones recenset *Io. Franc. Buddaeus* in Sylloge recentissima de S. coena controver., qui (3) hanc unionem sacramentalem in eo consistere dicit, «quod una cum pane et vino vere et realiter, unoque actu verum corpus verumque sanguinem Christi citra omnem conversionem vel transmutationem accipimus. » Itaque etiam Lutherani circa doctrinam de eucharistia gravissime aberrant, dum dicunt, in eucharistia permanere substantiam panis et vini. Contra ipsos iam probandum est, quod in eucharistia vera fiat transsubstantiatio, seu quod tota substantia panis et vini in eucharistia per consecrationem convertatur in substantiam corporis et sanguinis Christi. Dogma hoc ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus* et ex *Conciliis* probatur.

1. *S. Scriptura* verba Christi eucharistiam tum promittentis tum instituentis referens satis clare docet, in eadem fieri transsubstantiationem. Nam Io. VI, 52 Christus ait: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro*

(1) L. 1 de S. corp. et sang. c. 6.

(2) Loco 22, cap. 11, § 98.

(3) Lib. 5, instit. theol. c. 1, § 15.

mundi vita: ergo ipse panis seu ipsum alimentum speciem panis praeseferens, dicitur *caro* Christi tradenda pro mundi vita. Haec autem sententia falsa esset, si in encharistia substantia panis remaneret; sicut enim hoc posito non posset dici, substantiam panis esse substantiam corporis Christi, quod ipsi Lutherani asserere non audent, ita pariter dicere non liceret: panis est caro Christi. Itaque si transsubstantiatio in eucharistia non fieret, sed corpus Christi in pane vel cum pane praesens esset, Christus dicere debuisset: in pane, vel cum pane, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Quia autem Christus absolute dixit: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, apertissime declaravit, alimentum a se dandum non continere substantiam panis, sed esse carnem suam, ideoque veram fieri transsubstantiationem. — Quod idem probatur ex verbis institutionis, quae in sensu litterali intelligenda esse nobiscum fatentur Lutherani. Atqui haec verba in sensu litterali accepta apertissime probant, transsubstantiationem fieri. Legitur enim, Christum in ultima coena panem accepisse, et facta benedictione Apostolis porrexisse dicendo: *Accipite et comedite: hoc est corpus meum* (1), id est, *hoc*, quod in manibus meis videtis, quod species panis praesefert, quod vobis manducandum trado, *est corpus meum*. Itaque si Christus vera locutus est, id, quod in manibus tenebat, et Apostolis manducandum porrigebat, nihil aliud erat, quam corpus ipsius; ex quo necessario infertur, substantiam panis desiisse, et in substantiam corporis Christi conversam esse. Nam si substantia panis remansisset, et corpus Christi vel hypostatice cum illa unita, vel localiter in illa inclusa, vel cum illa inclusa aut consociata fuisset, Christus, ne Apostolos deciperet, dicere debuisset: in hoc pane, vel cum hoc pane est corpus meum, quia tunc falsa esset haec propositio; *hoc*, quod videtis, et quod est naturalis panis, est corpus meum. Id iam observavit *S. Thomas* (2) dicens: « Haec propositio (quod remaneat substantia panis) contrariatur formae huius sacramenti, in qua dicitur: *Hoc est corpus meum:* quod non esset verum, si substantia panis ibi remaneret; numquam enim substantia panis est corpus Christi, sed potius esset dicendum: *hic* est corpus Christi. » Ipsi etiam sacramentarii *Zuinglius*, *Beza*, *Calvinus* et alii id agnoverunt, et publice contra Lutherum professi sunt, quod, si verba institutionis in sensu litterali intelligantur, non solum realis Christi in eucharistia praesentia, sed etiam transsubstantiatio admittenda sit.

2. *Ss. Patres* dogma de transsubstantiatione sat claris verbis tradunt. *S. Iustinus M.* Apol. 1, n. 66 cum negasset, in eucharistia communem panem et communem potum adesse, mox subiungit, eum cibum, ex quo carnes nostrae aluntur, id est, panem prece verbi Dei sanctificatum, carnem Domini esse. *S. Irenaeus* (3) inquit: « Quomodo constabit eis (haereticis), eum panem, in quo gratiae actae sunt, esse corpus Domini sui, et calicem sanguinis eius, si non ipsum fabricatoris mundi Filium dicunt? » Uterque igitur vult, hanc propositionem esse veram: Panis consecratus est corpus Domini: atqui haec vera esse non potest sine mutatione panis in corpus Domini; neque enim panis manens panis esse potest corpus Domini: igitur mutatio fit, et eo modo panis mutatus vere est corpus Domini. — *Ter-*

(1) Matth. 26, 26. (2) 3, p., q. 75, art. 2.

(3) L. 4 adv. haer. c. 18, n. 4.

tullianus (1) ait: « Acceptum panem - corpus illum suum fecit - *hoc est corpus meum* - dicendo: » non dicit: in, vel cum accepto pane, sed ipsum acceptum panem corpus suum fecit, quod sine transsubstantiatione fieri non potuit. — *S. Cyprianus*, vel alius antiquus Auctor Sermonis de coena Domini scribit: « Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus omnipotentia Verbi factus est caro. » *Eusebius Caes.* l. c. dicit: « Panis quidem pretiosum Domini corpus efficitur, poculum autem pretiosus Domini sanguis. » *S. Cyrillus Hier.* (2) iam § 578, n. 2 citatus clarissime transsubstantiationis dogma tradit. *S. Gregorius Nyss.* (3) inquit: « Panis statim per verbum transmutatur, sicut dictum est a Verbo: *Hoc est corpus meum:* » haec autem fieri docet, « cum Deus Verbum substantiam rerum apparentium transmutat. » Idem Orat. in diem Luminum seu in baptismum Christi, addit: « Panis item panis est initio communis; sed ubi eum mysterium sanctificaverit, corpus Christi nominatur, et est. » *S. Ambrosius* l. de Myster. (4) ita loquitur: « Forte dicas: aliud video, quomodo tu mihi asseris, quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis superest, ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, maioremque vim esse benedictionis quam naturae, quia benedictione etiam ipsa natura mutatur.... Quodsi tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliae, ut ignem de coelo deponeret, non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: *Quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quae sunt, in id mutare quod non erant? » (5) — *S. Ephraem.* Comment. in Ezech. (6) haec habet: « Dum alter Angelus manum porrigit, prunas legit et viro lineis induto mox tradit, mysterium innuit, non ab ipso sacerdote *ex pane fieri posse corpus*, sed ab alio; hic autem est Spiritus sanctus. — Sacerdotem itaque veluti mediatorem solummodo manus attollere, labiisque preces et orationes quasi supplicem servum offerre. » *S. Chrysostomus* (7) inquit: « Qui haec dona sanctificat et transmutat, ipse est (scilicet Christus). » Et serm. 2 de prodit. Iudae n. 6: « Non homo est qui facit, ut in mensa (eucharistica) propositae res fiant corpus et sanguis Christi; sed verbum Christi transmutat res in mensa propositas. » *S. Gaudentius* (8) scribit: « Ipse naturarum Creator et Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus (quia et potest et promisit) efficit proprium corpus: et qui de aqua vinum fecit, facit et de vino sanguinem suum. » *S. Augustinus* (9) dicit; « Panis ille quem videtis in altari, sanctificatus per verbum Dei corpus est Christi. Calix ille, imo quod habet calix, sanctificatum per verbum Dei, sanguis est Christi. Per ista voluit D. Christus commendare corpus et sanguinem suum, quem pro nobis fudit in remissionem peccatorum. » Idem (10): « Non enim omnis

(1) Lib. 4 c. Marcion. cap. 40.
(2) Catech. Mystag. 4.
(3) Or. catech. cap. 37. (4) Cap. 9.
(5) Cf. in ed maur. de Myster. n. 50 et seq item de fide lib. 4, n. 124. (6) C. 10, 2.
(7) Hom. 82 al. 83 in Matth. n. 5.
(8) Serm. 2 in Exod. (9) Serm. 227 in die Paschae 4. (10) Serm. 234, n. 2.

panis, sed accipiens benedictionem Christi fit corpus Christi. » Et alibi (1): « Dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur panis dicatur: ubi Christi verba deprompta fuerint iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione dominica-*panem* quidem dixit, sed *supersubstantialem?* non iste panis qui vadit in corpus, sed ille panis vitae aeternae, qui animae nostrae substantiam fulcit. » *S. Cyrillus Alex.* in Epist. ad Calosyrium scribit: « Ne horreremus carnem et sanguinem apposita ss. altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus influit oblatis vim vitae, convertens ea in veritatem propriae carnis, ut corpus vitae quasi quoddam semen inveniatur in nobis. » *S. Eucherius Lugdun.* Hom. 5 de Pascha praeclare hac de re disserit: « Recedat omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor est muneris, ipse etiam est testis veritatis. Nam invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbo suo secreta potestate convertit, ita dicens: *Accipite et edite: hoc est enim corpus meum:* et sanctificatione repetita: *Recipite et bibete: hic est sanguis meus....* Novum et impossibile non debet videri, quod in Christi substantiam terrena et mortalia commutentur: quando benedicendae verbis coelestibus creaturae sacris altaribus imponuntur, antequam invocatione summi Numinis consecrentur, substantia illic est panis ac vini; post verba autem Christi corpus et sanguis est Christi. Quid autem mirum, si ea, quae verbo creare potuit, verbo possit creata convertere? imo iam minoris videtur esse miraculi, si id, quod ex nihilo agnoscitur condidisse, iam conditum in melius valeat commutare. » *S. Nilus* (2) haec habet: « Ante sacerdotis verba et Spiritus sancti descensum nudus panis et vinum commune, quae proponuntur, existunt; ast post tremendas illas invocationes et adorandi Spiritus adventum non sunt amplius nudus panis et commune vinum, quae apposita sunt in sacro altari, sed corpus et sanguis pretiosus et immaculatus Christi. » *S. Isidorus Pelus.* (3) scribit: « Spiritus sanctus in mystica mensa communem panem proprium incarnati Christi corpus reddit. » *S. Gregorius M.* (4) inquit: « Praescius Conditor infirmitatis nostrae, ea potestate, qua cuncta fecit ex nihilo, et corpus sibi ex carne semper Virginis operante sancto Spiritu fabbricavit; panem et vinum aqua mixtum manente propria specie in carnem et sanguinem suum-spiritus sui sanctificatione convertit. » *S. Io. Damascenus* (5) ait: « Panis et vinum in corpus et sanguinem Dei transmutatur. Si requiras, quonam pacto istud fiat, sat tibi sit audire, hoc fieri per Spiritum sanctum, quemadmodum ex S. Dei Genitrice Dominus sibi ipsi carnem assumpsit. » Et inferius docet, « panem, vinum, item et aquam per Spiritus sancti invocationem et adventum modo, qui naturae viribus et conditione sublimior est, in Christi corpus et sanguinem converti, ut nequaquam duo sint, sed unum et idem. » *V. Beda* (6) addit: « Panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis eius infallibili Spiritus sanctificatione transfertur. » *Photius* in Epist. Ad Nicolaum I de eucharistia loquens exclamat: «O miraculum! communis panis in corpus Christi mutatur, et commune vinum sanguis eius

(1) Serm. 28 de verbis Domini.
(2) Lib. 1, Epist. 44. (3) Lib. 1, Epist. 109.
(4) Ap. Paul. Diac in vita S. Greg. M. c. 23.
(5) Lib. 4 de orth. fide, cap. 13.
(6) In Serm. de Epiph.

fit, quem in redemptionem pro nobis de proprio latere cum aqua effudit. » *Hugo Victorin.* (1) dicit: «Videtur species panis et vini, et substantia panis et vini non creditur: creditur autem substantia corporis et sanguinis Christi, et tamen species non cernitur. »

3. *In Conciliis* dogma catholicum de transsubstantiatione definitum est. *Conc. Romanum* sub *Gregorio VII* anno 1079 celebratum Berengarium profiteri iussit, *panem et vinum per mysterium sacrae orationis et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram et propriam et vivificatricem carnem et sanguinem D. N. I. Christi. Lateranense IV* an. 1215 cap. 1 profitetur: *Credimus...* quod Iesu Christi *corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina. Constantiense* anno 1414 damnavit duos articulos Wicleffi: «*Primum:* Substantia panis materialis, et similiter substantia vini materialis manet in sacramento altaris: et *secundum: Accidentia panis non manent* sine subiecto in eodem sacramento. » *Florentinum* in instruct. pro Armenis dicit: *Verborum Christi virtute substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur.* Denique *Tridentinum* Sess. XIII, can. 2 decrevit: *Si quis dixerit, in sacrosancto eucharistiae sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine D. N. I. Christi; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini; quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat; anathema sit.* — Eandem fidem Ecclesia sicut in Conciliis, quovis tempore publice professa est *in Liturgiis*, in quibus Deus rogatur, ut *panem et vinum per Spiritum sanctum transmutet, transferat, convertat in corpus et sanguinem Christi*, aut *faciat corpus et sanguinem Christi proprium*, seu *ut fiat nobis corpus et sanguis D. N. I. Christi.* Accedit etiam argumentum ex praescriptione petitum. Negare enim adversarii non possunt, eo tempore, quo Novatores emerserunt, universalem fuisse Ecclesiae fidem sicut de reali Christi in eucharistia praesentia, ita etiam de transsubstantiatione. Recte ideo concludimus, hanc fidem idem habuisse cum religione christiana initium, quia serius sine tumultibus vix in unam Ecclesiam particularem potuisset introduci, et multo minus per integram Ecclesiam catholicam propagari. Irrita etiam fuerunt conamina, quibus Protestantes ostendere studuerunt, dogma de transsubstantiatione serius inventum et ab Ecclesia romana acceptatum fuisse. Sic nonnulli dixerunt, hoc dogma a scholasticis, duce potissimum *S. Thoma*, in Ecclesiam introductum fuisse. Quam absona autem sit talis sententia, ostendunt testimonia Patrum ex primis duodecim saeculis adlegata. Idem figmentum penitus conterit consensus Graecorum schismaticorum, qui certe dogma recenter a Latinis inventum non acceptassent, sed de violata fide Latinos accusassent. Ast nunquam hanc Latinorum fidem reprehenderunt, sed potius in dogmate de transsubstantiatione cum ipsis perfecte consentiunt. Nam *Ieremias*, Patr. CPtanus, in responsione ad replicam theologorum Würtenbergensium ait: « Hic panis fit corpus Iesu Christi, et vinum aqua

(1) Lib. 2 de sacr. p. 8, c. 7.

mixtum fit eius sanguis per adventum Spiritus sancti facientis hanc rerum mutationem modo intellectum nostrum et omnes cogitationes nostras longe transcendente. » *Cyrillus* Berrhaeensis anno 1638 CPoli Synodum convocavit, in qua dictum est « Anathema Cyrillo Lucari, (Calvinianae sectae erroribus imbuto), dogmatizanti et credenti, non transmutari panem et - vinum per sacerdotis benedictionem et Spiritus sancti adventum in verum corpus et sanguinem Christi.» Idem decisum est in *Conc. CPlano* (1) citato. *Conc. Hierosolymitanum* sub *Dositheo* Patriarcha dicit: « Panis et vini substantia, facta consecratione, transmutatur, transsubstantiatur, convertitur; transit panis quidem in ipsum Domini corpus verum - vinum vero in ipsum Domini sanguinem verum... Item, facta panis et vini consecratione, nec panis nec vini manere substantiam credimus, sed ipsum corpus et sanguinem Domini sub panis et vini speciebus, id est, sub panis accidentibus. »

Nota 1. Lutherani sequentibus argutiis sententiam suam defendunt nostramque impugnant.

Obi. I. Verba institutionis non supponunt transsubstantiationem, sed vera sunt remanente substantia panis. Nam ad veritatem harum propositionum: *Hoc est vinum, hoc est aurum* etc., sufficit, si in dolio sit vinum, et aurum in crumena: ergo etiam ad veritatem huius propositionis: *Hoc est corpus meum*, non requiritur, ut panis mutetur in corpus Christi, sed sufficit, istud in pane contineri. Praeterea haec propositio de Christo facta: *Hic homo est Deus*, vera est absque mutatione hominis in Deum vel Dei in hominem. Ergo etiam haec propositio: *Hic panis est corpus meum*, vera est, quamvis panis non mutetur in corpus Christi. Etiam de Angelo apparente in forma humana recte dici potest: *Hic est Angelus*, et de columba, quae apparuit in baptismo Christi: *Hic est Spiritus sanctus* etiamsi nulla substantialis mutatio contigerit: ergo etiam vere dici poterit: *Hoc est corpus meum*, etiamsi remaneat panis, eo quod de signo rem significatam continente proprie affirmetur res significata. Christus ipse (2) dixit: *Ego sum panis*, et hoc dicendo non se in panem mutavit; ergo neque panem in corpus suum mutavit dicendo: *Hoc est corpus meum*. Denique Paulus frequenter eucharistiam *panem* appellat (3), ut ostendat, substantiam panis in ea permanere.

Resp. Magna disparitas est inter propositiones ab adversariis adductas, et inter verba a Christo in eucharistiae institutione prolata. Nam ex indole sua dolium ad fluidum, et crumena ad metallum continendum ordinantur; unde iuxta receptum loquendi morem sola res contenta nominatur, quin periculum confusionis cum re continente oriatur. Panis autem neque ex natura sua, neque ex usu quodam recepto ad corpus continendum ordinantur; Christus igitur dicere non potuisset: *Hoc*, quod videtis, *est corpus meum*, si id, quod videbant, panis fuisset, et transsubstantiatio non contigisset.— Male tunc Christus locutus fuisset, quod etiam per exempla allata illustrari potest. Nam si plures res in una contineantur, ex. gr. in crumena aurum et cuprum, vere quidem dici poterit: *Hoc est metallum*, sed absque deceptione dici non poterit: *Hoc est aurum*, quia iuxta usum communem, qui rem contentam per pronomen *hoc* demonstrat, rem unam tantum cum exclusione alterius

(1) § 579, n. 1. (2) Io. 6, v. 48 et 51.

(3) I Cor. 10, 16, et 11, 26, etc.

cuiuscunque demonstrat. Quare si finita hac propositione: *Hoc est corpus meum*, substantia panis mutata non fuisset in corpus Christi virtute divina, Christus Apostolos decepisset; dicere enim debuisset: *Hic panis continet corpus meum*, vel *in hoc pane est corpus meum*, quemadmodum iuxta omnes decipere censeretur, qui de crumena auro et plumbo plena diceret: *Hoc est aurum*. — Recte de Christo dicitur: *Hic homo est Deus*, propter unionem hypostaticam, quam vero inter panem et Christum ipsi Lutherani non admittunt. Quamvis autem propositio in concreto enuntiata vera sit, quia ad personam refertur, quae divina est; falsa tamen esset propositio in abstracto enuntiata, nec dicere licet: *Humanitas est divinitas*, vel *natura humana est natura divina;* unde etiam minus recte loqueretur, qui corpus Christi demonstrans diceret: *Hoc est Deus;* ex eadem porro ratione inepte et falso Christus substantiam panis commonstrans dixisset: *Hoc est corpus meum*. — Reliqua exempla adversarios non iuvant, sed iis potius contraria sunt. Ideo enim de Angelo apparente recte dicitur: *Hic est Angelus*, quia formam seu speciem hominis habet non autem substantiam, prout etiam Spiritus sanctus formam seu speciem columbae praesetulit; non substantiam induit. Spiritus sanctus utique inhabitat animam iusti; et tamen falso quis diceret infantem baptizatum commonstrans: *Hic est Spiritus sanctus*. — Christus non absolute se panem nominavit, sed per additionem: *Ego sum panis vitae, ego sum panis vivus;* ideo se figurate loqui clare ostendit; in verbis antem consecrationis, Lutheranis fatentibus, adhibuit locutionem in sensu litterali proprio. Denique Paulus eucharistiam etiam facta transsubstantiatione panem nominat, tum quia speciem panis praesefert, tum quia quodlibet alimentum in Scriptura panis vocari solet.

Obi. II. Patres non admittunt transsnbstantiationem, sed docent, substantiam panis in eucharistia remanere. Hanc enim frequenter *panem* nominant, et eandem comparant cum incarnatione ut ostendant, substantiam panis integram permanere, sicut natura humana in unione hypostatica inconfusa permansit. — *S. Chrysostomus* aperte docet, in eucharistia naturam panis permanere; nam in Epist. ad Caesarium monachum scribit: « Panis divina illum sanctificante gratia mediante sacerdote liberatus est quidem ab appellatione panis; dignus autem habitus dominici corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit et non duo corpora, sed unum corpus Filii praedicamus. » *Theodoretus* Dial. 2 qui dicitur *inconfusus*, scribit: « Neque enim symbola mystica post sanctificationem recedunt a sua natura. Manent ergo in priore substantia et figura, et forma, et videri tangique possunt, sicut et prius. » *Gelasius P.* in lib. de duabus Christi naturis ait: « Certe sacramenta, qnae sumimus, corporis et sanguinis Christi, divina res est, propter quod et per eadem divinae efficimur consortes naturae, et tamen esse non desinit substantia vel natura panis et vini. »

Resp. Qua ratione Patres admissa transsubstantiatione eucharistiam panem nominent, iam § 578, n. 2, Reg. 5 declaratum est. Patres eo tantum fine eucharistiam cum incarnatione comparant, ut ostendant, haec duo mysteria aliquam inter se proportionem habere et convenientiam, ac unum per aliud salvis tamen utriusque differentiis, aliquo modo explicari: as-

serunt nempe, idem corpus in eucharistia adesse, quod Filius Dei in incarnatione assumpsit, et carnem Christi eadem omnipotentia, qua in utero Virginis formata est, in eucharistiae sacramento praesentem fieri.—Quoad loca ex Patribus citata observandum est, veteres Patres saepius per naturam intelligere congeriem proprietatum sensibilium, quae externam veluti naturam rei constituunt ac referunt. Sic *Tertullianus* lib. de anima(1) scribit, aliud esse substantiam, aliud naturam substantiae: «Siquidem, ait, substantia propria est rei cuiusque; natura vero potest esse communis; ex. gr. substantia est lapis, ferrum etc., duritia lapidis et ferri est natura substantiae: duritia communicat, substantia discordat.» *S. Ambrosius* (2) inquit: «Naturas mutatas fuisse, quando e petra aqua fluxit, et ferrum aquae supernatavit.» *S. Chrysostomus* (3) dicit: «Pietas iuvenum (in fornace Babylonis) rerum naturam mutavit,» cum tamen ignis non quoad substantiam, sed tantum quoad accidentia seu quoad effectus mutationem subierit. Citati ergo Patres nomen naturae aut substantiae in sensu latiori accipiunt, ac per illud accidentia duntaxat seu species intelligunt, quae etiam post consecrationem remanent. Id clarissime patet de *S. Chrysostomo*, qui expresse ait, in eucharistia « non duo corpora, sed unum corpus Filii » praedicari; quibus verbis suam de transsubstantiatione fidem professus est, quoniam illa negata in eucharistia duae naturae et duo corpora, nempe substantia panis et substantia corporis Christi praedicari deberent. Accedit, plures criticos, ut Sc. Maffeium, M. Lequien, Nat. Alex. etc., solidis argumentis ostendere, Epistolam ad Caesarium falso S. Chrysostomo adscribi, atque etiam librum de duabus naturis Gelasio abiudicandum esse. Centuriatores denique Magdeburgenses Cent. V, cap. 10 fatentur, Theodoretum sibi adversari et periculose legi.

Obi. III. Nomen barbarum *transsubstantiationis* novum est, cuius neque in Ss. Litteris, neque in Ss. Patribus ante *Concilium Lateranense IV* ullum reperitur vestigium: ergo hoc ipso reiiciendum est.

Resp. Nec *impanationis*, nec *consubstantiationis*, nec *concomitantiae*, vel *assumptionis*, aut demum *unionis sacramentalis* mentionem ullam in Ss. Litteris inveniri, quibus tamen vocibus utuntur Lutherani. Praeterea quidquid sit de voce *transsubstantiationis*, postquam ex Scripturis et Traditione ostensum est, totam substantiam panis et vini converti in corpus et sanguinem Christi, puerile est litigare de voce, et semper licuit, semperque licebit Ecclesiae ad praecludenda haereticorum effugia novas cudere voces, ut factum est in *Concilio Nicaeno I* consecrata voce *Consubstantialis*, et in *Ephesino* adhibita voce, *Theotocon*, *Deipara*, ad Arianorum et Nestorianorum haereses profligandas. Horum Conciliorum exemplo *Conc. Tridentinum* (4) definivit, conversionem totius substantiae panis et vini in corpus et sanguinem Domini *convenienter et proprie* a sancta catholica Ecclesia *transsubstantiationem* fuisse appellatam. Iam *S. Thomas* id probe cognovit; nam (5) postquam ostendisset, hanc conversionem non esse similem conversionibus naturalibus, quia « tota substantia panis convertitur in totam substantiam corporis Christi, et tota substantia vini in totam substantiam sanguinis Chri-

(1) Cap. 32. (2) In Hexaem. l. 3, c. 2, et de myster. c. 9. (3) Hom. 4 ad pop. Antioch.

(4) Sess. 13, cap. 4, et can. 2.
(5) 3 p., q. 75, art. 4.

sti,» concludit: « Unde haec conversio non est formalis, sed substantialis; nec continetur intra species motus naturalis, sed proprio nomine potest dici *transsubstantiatio.*

Obi. IV. Omnes sensus nostri in eucharistia panem et vinum percipiunt: dum autem de rebus materialibus agitur, testimonio sensuum insistendum est, qui ad obiecta externa recte cognoscenda a Deo nobis dati sunt. At si substantia panis et vini deesset, omnes sensus fallerentur; quo posito de nulla re externa certi esse possemus.

Resp. Iam antiqui Philosophi fassi sunt, sensus nostros non corporum substantias penetrare, sed solum eorum species seu apparentiam percipere. Hinc *Lucretius* cecinit: « Nec possunt oculi naturam noscere rerum. » Officium ergo sensuum praesertim vero visus, non versatur circa corporis naturam aut essentiam, sed solum circa existentiam, et ea, quae apparent in eodem corpore; imo in hoc ipso corrigendi quandoque sensus sunt a ratione, sic ex. gr. baculus rectus quoad dimidiam partem immersus aquae oculis incurvatus apparet, quem tamen ratio etiam in aqua rectum permansisse cognoscit. Itaque etiam in eucharistia sensus proprie loquendo indicant tantum, vere adesse accidentia panis et vini seu apparentiam, neque in hoc decipiuntur. At vero iudicare de substantia, quae his accidentibus subest, non pertinet ad sensus, sed ad mentem humanam seu rationem. Si igitur intellectus ex praesentia accidentium panis et vini inferat etiam ipsius substantiae panis et vini praesentiam, fallitur, quin culpa in sensus refundi queat; accidentia enim panis et vini, quae sunt in eucharistia, solum significant, ibi substantiam panis sub se latere, spectato cursu et ordine naturae; atqui non adesse in eucharistia substantiam panis et vini, id fit supra naturae ordinem, Deo scilicet per miraculum panis et vini substantiam in Christi corpus et sanguinem convertente. Ideo *S. Thomas* (1) dicit: « In hoc sacramento nulla est deceptio; sunt enim ibi secundum rei veritatem accidentia, quae sensibus diiudicantur: intellectus autem, cuius proprium obiectum est substantia, per fidem a deceptione praeservatur.» Hinc Patres docent, in eucharistia non soli testimonio sensuum insistendum, sed Deo revelanti credendum esse. Praeclare loquitur *S. Chrysostomus* (2) dicens: « Deo igitur ubique obsequamur, nec contradicamus ei, etiamsi id quod dicit, rationi et intelligentiae nostrae contrarium videatur: sed praevaleat eius sermo rationi et intelligentiae nostrae. Sic etiam in mysteriis faciamus, non ea solum, quae sub sensum cadunt, respicientes, sed verba eius retinentes. Verbum quippe eius fallere nequit, sensus vero noster facile decipitur. Verbum eius nunquam excidit, sensus vero saepe fallitur. Quoniam vero ille dixit: *Hoc est corpus meum*, obtemperemus, credamus et spiritualibus oculis ipsum respiciamus. » Neque inde sequitur, nos de nulla re externa certos esse posse. Nam seposita peculari Dei auctoritate nos tuto iudicare possumus de obiectis iuxta id, quod de iis nobis sensus referunt. Neque Catholici, qui dogma de transsubstantiatione profitentur, minori certitudine de obiectis externis iudicant, quam Lutherani, qui illud negant: neque isti de existentia verorum hominum dubitant, quia angelus Tobiam in forma hominis comitatus est, neque de exi-

(1) 3 p., q. 75, art. 5 ad 2.

(2) Hom. 82 in Matth. n. 4.

stentia verarum columbarum, quia Spiritus sanctus sub specie columbae in baptismo Christi apparuit.

Obi. V. Certum est vel ipso sensuum testimonio, remanere in eucharistia panis et vini accidentia seu species, quantitatem, qualitatem, figuram, colorem, saporem etc., qualia erant ante consecrationem. At certum etiam est, accidentia esse non posse sine suo proprio subiecto, cui inhaerent. Quid enim est accidens, nisi ens alteri inhaerens? Atqui aliud esse non potest horum accidentium panis et vini subiectum, quam ipsa substantia panis et vini: ergo remanet in eucharistia substantia panis et vini.

Resp. Concedimus, accidentia non posse esse sine subiecto iuxta legem ordinariam et naturalem, sed negamus, id fieri non posse per legem extraordinariam et supernaturalem, seu per omnipotentiam divinam. Deus enim, qui accidentia cum subiecto coniunxit, certe etiam efficere potest, ut accidentia sine suo subiecto subsistant. Idipsum autem in eucharistia vere fieri, certa et indubitata revelatio docet, quod sine haesitatione credere debemus, quamvis modum, quo id fiat, explicare non valeamus. Nam ait *S. Thomas* (1): « Effectus plus dependet a causa prima, quam a causa secunda. Et ideo virtute Dei, qui est causa prima omnium, fieri potest, ut remaneant posteriora (scilicet accidentia) prioribus sublatis (nempe substantia panis et vini). » — Et alibi (2): « Nihil prohibet, aliquid esse ordinatum secundum communem legem naturae, cuius tamen contrarium est ordinatum secundum speciale privilegium gratiae... Et ita enim licet sit secundum communem naturae ordinem quod accidens sit in subiecto, ex speciali tamen ratione secundum ordinem gratiae accidentia sunt in hoc sacramento sine subiecto. » Alii tamen theologi dicunt, ipsum Christi corpus esse subiectum accidentium, quod autem non sic concipi potest, quasi accidentia corpori Christi inhaereant, sicut naturaliter inhaerent substantiae panis; sed quod corpus Christi eadem accidentia sustentet et praeseferat, ita ut quemadmodum panis ante consecrationem, ita fere Christi corpus post consecrationem dicatur videri, aliisque sensibus percipi, quia nempe dictas species praesefert. Horum sententia confirmatur ex *Concilio Tridentino*, quod dicit, Christum praesentem esse *sub qualibet specie*, et ex Patribus, qui aiunt, corpus Christi in eucharistia videri, frangi etc. (3).

Obi. VI. Eucharistia si in magna quantitate sub specie panis sumatur, corpus nutrit, et sub specie vini inebriat, hincinde etiam putrescit, ita ut ex ea vermes nascantur; et si comburatur, in cineres abit. Isti autem effectus non speciebus panis et vini, et multo minus corpori et sanguini Christi adscribi possunt; unde necesse est admittere, substantiam panis et vini in eucharistia permanere.

Resp. Indigitati effectus etiam admissa transsubstantiatione sufficienter declarantur per omnipotentiam divinam. Cum enim Deus in mysterio altaris nullum sensibile miraculum operari voluerit, sed totus latere ad fidei nostrae exercitium; necesse fuit, ut decerneret, symbola eucharistica easdem omnino in sensus nostros impressiones facere, eosdemque effectus ex iis sequi, ac ante consecrationem. Porro divinae potentiae non deest modus eosdem effectus producendi, quos ipsa produceret pa-

(1) 3 p., q. 75, art. 5 ad 1.
(2) Q. 77, art. 1 ad 1.
(3) Cf. Tournely, q. 2, art. 5.

nis et vini substantia, si adesset. In modo autem isto declarando theologi non consentiunt. Nonnulli putant, per actionem immediatam omnipotentiae divinae supradictos effectus produci; ex. gr. Deum per se ad praesentiam symbolorum eucharistiae corpora nostra nutrire, quoniam qui omnia ex nihilo produxit, sine dubio etiam corpus per se sine substantia panis nutrire valet. *S. Thomas* vero (1) ait: « In ipsa consecratione miraculose datur quantitati dimensivae panis et vini, quod sit primum subiectum subsequentium formarum. Hoc est autem proprium materiae, et ideo ex consequenti datur praedictae quantitati dimensivae omne illud, quod ad materiam pertinet. Et ideo quidquid posset generari ex materia panis vel vini, si adesset, totum potest generari ex praedicta quantitate panis vel vini, non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti. » Alii demum dicunt, certum esse, quod species corrumpi possint, et corruptis speciebus recedere corpus Christi, et redire substantiam panis et vini, ex qua omnes effectus supradicti declarari possunt. Caeterum observandum est, totam difficultatem solum concernere modum, quo haec fiant; hunc vero, cum agatur de mysterio, nobis incomprehensibilem esse, libenter fatemur; sed ignorantia modi non tollit certitudinem facti. De modo igitur, quo haec et illa fiant, curiose sciscitanti recte dicimus cum *S. Cyrillo Alex.* Comment. in Io. (2): « Si perstas, o Iudaee, usurpare illud *quomodo?* ego vicissim a te requiram, quomodo in serpentem conversa est virga mosaica? » — Sed quae a nobis intelligi et explicari nequeunt, omnipotentiae divinae facillima sunt. Unde *S. Io. Damascenus* (3) postquam asseruerat, « panem et vinum in corpus et sanguinem Domini transmutari, » ita prosequitur: « Si requiras, quonam pacto istud fiat, sat tibi sit, id fieri per Spiritum sanctum; quemadmodum et ex S. Dei Genitrice Dominus sibi ipsi carnem assumpsit, quae in semetipso subsisteret; nec amplius quidquam nobis perspectum est et exploratum, quam quod sermo Dei verax efficaxque est, atque omnia potest; modus vero investigari prorsus nequit. »

Nota 2. Cum immutatio seu conversio aut ita fieri possit, ut illud alterum demum producatur, aut vero ut iam alibi existens dumtaxat adducatur, ideo scholastici transsubstantiationem *productivam*, et *adductivam* distinguunt. Priorem in eucharistia fieri defendunt *Thomistae;* nam, aiunt, transsubstantiatio formaliter dicit conversionem; atqui adductio non est conversio, cum solum dicat translationem de loco in locum; quapropter admittenda est vera reproductio, vi cuius corpus Christi, quamvis iam alibi existat, tamen ex conversione certae substantiae panis reproducitur, et sub certis speciebus existere incipit (4). *Scotistae* autem, quibus adsentit *Bellarminus* (5) contendunt, in eucharistia non haberi *productionem*, sed *adductionem*, cum corpus Christi iam existat, et solum vi verborum consecrationis adducatur in locum panis, qui destruitur, ideoque conversionem esse adductivam, non autem productivam. Caeterum neutra sententia ad fidem spectat; et cum allata distinctio ad dogma illustrandum non conferat, me-

(1) 3 p., q. 77, art. 5.
(2) Cap. 6, 52.
(3) Lib. 4 de fide, c. 13.

(4) V. Billuart de euch. Diss. I, art. 7.
(5) De euch. lib. 3, cap. 18.

lius est, ait cl. *Liebermann* (1) « Patrum sequi vestigia, qui fidem divina anctoritate stabilitam firmiter tenuerunt, de illis argutiis et difficultatibus, quae ex humana philosophia emergebant, parum solliciti. »

ARTICULUS III.

De eucharistiae reservatione et adoratione.

§ 583. 1. Quamvis Lutherani nobiscum realem Christi in eucharistia praesentiam profiteantur, a nobis tamen non solum in dogmate de transsubstantiatione, sed etiam circa tempus realis praesentiae discordant. Nam iuxta Catholicos Christus praesens fit per verba consecrationis, et praesens manet, donec species corrumpantur; quapropter in eucharistia etiam extra usum cultu latriae adorandus est; utrumque autem non admittunt Lutherani. — *Lutherus* quidem ab initio factae scissionis a catholico dogmate in hac etiam parte non recessit, ut ex libro, quem ad Waldenses scripsit, perspicuum est; et in thesibus, quas Lovaniensibus opposuit, eucharistiam *adorandum sacramentum* appellavit. Ast anno 1536 *Bucerus* ad Lutheranos cum Zuinglianis facilius conciliandos hanc excogitavit opinionem, ut Christi corpus in ipsa sumptione adesse diceret, non item extra usum aut sumptionem. Hinc Bucerus primus huius sententiae auctor dicitur, quam Lutherus et omnes deinde Lutherani amplexi sunt ea potissimum ratione, quod viderent, per eam destrui adorationem eucharistiae et alia nonnulla, quae in usu erant apud Catholicos. Notandum tamen est, *Chemnitium* aliosque ex Lutheri discipulis, ut Patrum testimonia facilius eluderent, nonnihil hanc sententiam temperasse. Docent enim, corpus Christi praesens esse in tota coenae actione, dum benedicitur, frangitur, distribuitur, manducatur, imo cum statim ad aegrotos defertur manere sacramentum, sed non item, cum in pyxide asservatur.

2. Ecclesiae Catholicae doctrinam nusquam melius, quam a *Concilio Tridentino* discimus, quod Sess. XIII, cap. 3 dicit: *Commune hoc quidem est sanctissimae eucharistiae, cum caeteris sacramentis, symbolum esse rei sacrae, et invisibilis gratiae formam visibilem: verum illud in ea excellens et singulare reperitur, quod reliqua sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, cum quis illis utitur; at in eucharistia ipse sanctitatis auctor ante usum est: nondum enim eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret, corpus suum esse, quod praebebat. Et semper haec fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verumque eius sanguinem sub panis et vini speciebus una cum ipsius anima et divinitate existere.* Ex hoc autem dogmate sponte fluit, Christum in sacramento eucharistiae etiam extra sumptionem adorandum esse: unde idem Concilium ibidem cap. 5 haec habet: *Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles pro more in Ecclesia catholica semper recepto latriae cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo sacramento in veneratione exhibeant; neque enim ideo minus est adorandum, quod fuerit a Christo Domino, ut sumatur, institutum: nam illum eundem Deum praesentem in eo adesse credimus, quem Pater aeternus introducens in orbem terrarum dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei* (Hebr. 1), *quem magi procidentes adoraverant* (Matth. II), *quem denique in Galilaea ab*

(1) De euch. c. 1, art. 2.

Apostolis adoratum fuisse, Scriptura testatur (1). Iuxta hanc doctrinam Concilii duae propositiones probandae et contra adversarios defendendae sunt, nempe *Christum in eucharistia modo permanente ante, et post sumptionem praesentem*, atque ideo *ibidem cultu latriae adorandum esse.* Istae duae propositiones intime cohaerent et se invicem sustentant; quidquid enim probat, Christum extra sumptionem praesentem esse, etiam eundem adorandum esse evincit; et quidquid demonstrat, eucharistiam ante et post sumptionem in hostiis reservatis adorandam esse, ostendit pariter permanentem Christi in eucharistia etiam extra sumptionem praesentiam.

I. *Christus in eucharistia praesens est modo permanente, etiam extra sumptionem.*

§ 584. In admirabili eucharistiae sacramento peracta consecratione statim Christus vere, realiter et substantialiter praesens est, et non tantum in usu, sed ante et post, ita ut remaneat verum Christi corpus in hostiis seu particulis consecratis, quae post communionem reservantur vel supersunt. Hoc dogma catholicum probatur ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, ex *praxi Ecclesiae* et ex *Conciliis.*

1. Christus ait: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (2). Eucharistiam ergo instituere decrevit per modum cibi et potus; est autem indoles tum cibi tum potus, ut existat antequam manducetur et bibatur, ut reservari possit, et in suo statu permaneat, donec putredine consumatur. Recte igitur etiam de carne et sanguine Domini in cibum et potum nobis relictis dicimus, quod iam ante sumptionem existant, quod reservari possint, et in suo statu permaneant, donec species corrumpantur. Clarissime hoc idem patet ex verbis institutionis. Nam Christus prius dixit: *Hoc est corpus meum*, et *hic est sanguis meus*, quam discipulis porrexerit corpus ad manducandum, et sanguinem ad bibendum. Quod si vera sunt verba Christi, quod ipsi adversarii negare non audent, ergo prius fuit corpus sub specie panis et sanguis sub specie vini, quam discipuli illud manducarent et istum biberent, adeoque ratio sacramenti non consistit in illa actione, qua manducatur corpus et sanguis bibitur; quod enim prius est, non pendet ab eo, quod est posterius. Id confirmatur, tum quia iuxta *S. Augustinum* (3) « accedit verbum ad elementum et fit sacramentum, » tum quia verba Domini statim ac prolata fuere, plenam et integram suam habuere significationem et efficaciam, adeoque illud ipsum effecerunt, quod significabant; sunt enim verba Christi ex seipsis operativa et efficacia etiam seposito usu seu sumptione, quae ad effectum quidem sacramenti percipiendum necessaria est, non ad veritatem ipsam realis praesentiae comprobandam. Si vera esset adversariorum sententia, falsa essent verba Christi, qui non potuisset recte dicere: *Hoc est corpus meum*, sed debuisset dicere: *Hoc erit seu fiet, dum manducabitis, corpus meum.* — Asserunt quidem adversarii, Christum verba consecrationis non ante manducationem, sed in ipsa manducatione protulisse; sed contrarium manifeste colligitur ex sacro textu. Ratio enim, qua Christus suos discipulos invitat ad manducandum et bibendum, haec est, quia sub specie panis corpus, sub specie vini sanguis continetur, particulam siquidem cau-

(1) Matth. 28; Luc. 24. (2) Io. 6, 56.

(3) Tr. 80 in Io.

salem *enim* usurpat Christus dicens: ***Bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus*** (1); quo dicto, unus post alterum manducavit et bibit, quin Christus verba consecrationis repeteret. Quin imo Lucas ita refert verba Christi: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine* (2); qua loquendi ratione innuit, sanguinem Christi *in calice esse*, non in ore sumentis. Ita ex S. Scripturae auctoritate dogma catholicum probamus: Lutherani, qui se omnia ex Scriptura haurire iactitant, pro sua sententia ne unum quidem textum citare valent.

2. *Ss. Patres* cum doctrina *Conc. Tridentini* perfecte concordant. *S. Irenaeus* (3) inquit: « Panis percipiens invocationem Dei iam non communis panis est, sed eucharistia ex duabus rebus constans, terrena et coelesti; » docet ergo, peracta consecratione statim panem transmutari, et Christi corpus praesens fieri. *Tertullianus* (4) ait, scelus nefandum committere, « qui eas manus corpori Christi admovent, quae daemoniis corpora conficiunt. » Hinc maxima sollicitudo necessaria credebatur, ne panis eucharistici particula, aut ex calice gutta decidat, aut quocunque modo inhonoretur. Ideo Tertullianus de coron. mil., c. 3 testatur, fideles anxie pati, calicis aut panis aliquid in terram decuti. *Origenes* (5) ait: « Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid delabatur. Reos enim vos creditis et recte creditis, si quid inde per negligentiam decidat. » *S. Cyrillus Hier.* (6) docens, qua ratione ad S. Synaxin accedendum sit, inter alia dicit: « Postquam autem *oculos tuos sancti corporis contactu* sanctificaveris, illud percipe advigilans, ne quid ex eo tibi depereat; quod enim intercidere patieris, id tibi tanquam ex propriis membris diminutum puta. Dic enim, quaeso, si quis tibi auri ramenta dedisset, nonne summa cautione ac diligentia teneres providus, ne quid horum tibi periret, ac damnum paterere? nonne multo cautius ac vigilantius curabis, ne ex eo tibi vel mica intercidat, quod est auro et gemmis longe pretiosius? » — Rationem huius moniti assignat Catech. 19, n. 7, dicens: « Panis et vinum eucharistiae ante sanctam adorandae Trinitatis invocationem nudus panis et vinum erat; invocatione autem peracta, panis fit corpus Christi, et vinum sanguis Christi. » *S. Gregorius Nyss.* (7) inquit: « Panis sanctificatur per verbum Dei et orationem, non eo quidem, quod cibo mediante (per manducationem) in Verbi corpus evadat, sed quod statim per verbum in corpus transmutetur, sicut dictum est a Verbo: *Hoc est corpus meum.* » *Optatus Milev.* lib. 6 c. Parmen. vocat altare sedem corporis Christi, et calices sanguinis Christi portatores: ac n. 1 exprobrans Donatistis, quod altaria destruxerint, dicit; « Quid est enim altare nisi sedes corporis et sanguinis Christi? Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus et sanguis habitabat? hoc modo Iudaeos estis imitati; illi iniecerunt manus Christo in cruce, a vobis percussus est in altari. » *S. Ambrosius* (8) ait: « Panis iste panis est ante verba sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de

(1) Matth. 26, 27. (2) C. 22, 20.
(3) Lib. 4 adv. haer. c. 18, n. 5.
(4) De idol. c. 7. (5) Hom. 13 in Exod. n. 3.
(6) Catech. Mystag. 5, n. 21.
(7) Orat. catech. c. 37.
(8) Lib. 4 de sacram. cap. 4, n. 14.

pane Christi fit caro Christi..... Ergo sermo Christi conficit hoc sacramentum.» *S. Chrysostomus*(1) docet: «puriorem radiis solaribus manum esse debere, quae hanc carnem (Christi in eucharistia) dividit. » Et in Epist. ad Innocentium I de militibus ab imperatore missis scribit: « Locum, in quo sancta condita servabantur, ingressi sunt milites, quorum aliquos scimus nullis initiatos mysteriis, et viderunt omnia, quae intus erant; quin et testes sumus, quod Christi sanguis, sicut in tali tumultu contingit, in praedictorum militum vestes effusus est. » *S. Augustinus* (2) dicit, quod Christus obstupescendo quodam modo corpus suum in manibus suis portaverit. *S. Cyrillus Alex.* in Ep. ad Calosyrium scribit: « Audio aliquos esse, qui mysticam Eulogiam nihil ad sanctificationem iuvare dicant, si quid ex ea fiat reliqui in alium diem: insaniunt vero, qui haec asserunt; neque enim alteratur Christus, neque sanctum corpus eius immutatur, sed benedictionis vis ac facultas et vivificans gratia perpetua in illo existit. »

3. *Praxis Ecclesiae* antiquissima reservandi eucharistiam probat constantem eius fidem de permanenti Christi praesentia etiam extra sumptionem. Nam 1° eucharistia etiam ad absentes transmissa fuit, et quidem per diaconos, qui certe eam in ipsa sumptione consecrare non poterant: id testatur *S. Iustinus* (3) dicens: « deinde eucharistia ad absentes per diaconos defertur. » *Irenaeus* quoque ap. Eusebium (4) testatur, Romanos Pontifices consuevisse in paschate eucharistiam ad alios Episcopos mittere « pacis et honoris ergo. » 2° Etiam fideles laici consueverunt hoc sacramentum domum asportare illudque servare, ut in necessitatibus in promptu haberent. *Tertullianus* (5) dicit, mulierem christianam ducere non debere maritum infidelem, ne eucharistia, quam secum habet et ante omnem cibum gustat, contemptui exponatur. *S. Cyprianus* tract. de lapsis refert historiam cuiusdam mulieris tempore persecutionis lapsae, « quae cum arcam suam, in qua sanctum Domini fuerat, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est. » *S. Basilius* Epist. ad Caesaream Patriciam (6) eiusdem praxis Origenem repetit ex persecutionibus, quae cum fidelibus non permitterent, ut sacras synaxes publice celebrarent, cogebant eos in cryptis latere, et asportare secum eucharistiam, quam premente periculo possent sumere. Refert ibidem, Monachos in desertis degentes pro inopia sacerdotis habere domi sacram communionem eamque propriis sumere manibus. *S. Ambrosius* in orat. funebri fratris sui Satyri narrat: « Cum esset in naufragio constitutus, ne vacuus mysterii (scilicet eucharistiae) exiret e vita, quos initiatos esse cognoverat, ab his divinum illud fidelium sacramentum poposcit, et ligare fecit in orario (seu linteo) ~~et orarium~~ involvit in collo, atque ita se deiecit in mare... nec deseruit spes, nec fefellit opinio, denique primus servatus ex undis. » *S. Gregorius M.* (7) narrat, puerum in paterna domo defunctum sepeliri non potuisse, quia terra corpus eius reiiciebat; quo facto perterriti parentes ad S. Benedictum recurrerunt, « quibus vir Dei manu sua protinus communionem dominici corporis dedit dicens: Ite, et hoc dominicum corpus super pectus eius ponite et

(1) Hom. 82 in Matth. n. 5.
(2) Enarr. I in Ps. 33. (3) Apol. 1, n. 67.
(4) Lib. 5 Hist. eccl. c. 24.
(5) Lib. 2 ad uxor. c. 5. (6) Epist. 289.
(7) Lib. 2, dial. c. 24 (Cf. lib. 3, c. 36.)

sepulturae eum tradite; quod dum factum est, susceptum corpus eius terra tenuit. » 3º Constat ex antiquis monumentis, eucharistiam in templis asservatam fuisse in pastophoriis, ciboriis, aut aliis repositoriis formam columbae aut turris habentibus. De pastophoriis iam loquuntur constitutiones apostolicae (1) dicentes: « Cumque universi et universae communicaverint, accipientes diaconi, quae supersunt, in pastophoriis reponunt. » Idem testantur *S. Chrysostomus* Ep. ad Innoc. cit., *Gregorius Turon.* (2), *Conc. CPtanum* anno 536 sub Menna habitum etc. 4º Imo eucharistia reservari debuit, ut ad infirmos urgente periculo mortis deferri posset. Nam Ecclesia semper praeceptum divinum agnovit instante morte viaticum sumendi. Ideo *Concilium Nicaenum I* (3) dicit: *Generaliter omni cuilibet in exitu posito et poscenti, sibi communionis (seu eucharistiae) gratiam tribui, Episcopus (postquam probaverit) ex oblatione dare debebit:* verbis autem immediate praecedentibus Concilium declarat, se non novam legem cudere, sed antiquam renovare et confirmare. Haec lex etiam sollicite servata fuit. Narrat Eusebius (4) sacerdotem aegrotantem eucharistiam per puerum misisse Serapioni in extremis posito. Paulinus refert, S. Ambrosium morti proximum eucharistiam, administrante S. Honorato Vercellensi Episcopo, accepisse. 5º Demum antiquissima est praecipue in Ecclesia graeca disciplina celebrandi *Missam praesanctificatorum*, in qua nulla fit consecratio, sed sacerdos sumit hostiam pridie consecratam et reservatam. Haec Missa in Ecclesia latina celebratur in Parasceve, frequenter autem apud Graecos; et de eadem iam loquuntur *Concilium Laodicenum* (5) can. 49, et *Trullanum* can. 52. Tanta autem fuit persuasio, Christum in consecrata et reservata hostia praesentem manere, ut non solum haud necessarium, sed ne licitum quidem reputatum fuerit, consecrationis verba a sacerdote repeti, quamvis, quod apud Graecos saepe contigit, hostia die dominica consecrata et feria sexta sequenti sumpta fuerit.

4. *Concilium Turonense II* (6) statuit, *ut corpus Domini in altari non in imaginario ordine* (id est, non inter sacras imagines) *sed sub crucis titulo componatur:* ergo panis consecratus iam ante sumptionem est corpus Domini. *Lateranense IV* (7) haec habet: *Statuimus ut in cunctis Ecclesiis chrisma et eucharistia sub fideli custodia clavibus adhibitis conserventur, ne possit ad illa temeraria manus extendi. Concilium Tridentinum* (8) definit: *Si quis dixerit, peracta consecratione in admirabili eucharistiae sacramento non esse corpus et sanguinem D. N. I. Christi, sed tantum in usu, dum sumitur, non autem ante vel post, et in hostiis seu particulis consecratis, quae post communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum corpus Christi; anathema sit.* Eandem fidem profitentur Graeci schismatici in *Concilio Hierosolymitano* anno 1672 can. 17 inter alia, quae de eucharistia decernunt, dicentes: *Credimus ante usum statim a consecratione, ac post usum id, quod in sacris pyxidibus communioni moribundorum asservatur, corpus esse Domini verum.*

Nota 1. Tam luculenta sunt traditionis argumenta, ut *Calvinus* eorum

(1) Lib. 8 c. 13.
(2) L. 1 de glor. Mart. c. 86. (3) Can. 13.
(4) Lib. 6 Hist. eccl. c. 44. (5) An. 363.
(6) An. 567, can. 3. (7) Can. 20.
(8) Sess. 13, can. 4.

pressus auctoritate (1) scripserit: « Qui sic facinnt (id est, qui eucharistiam asservant) habent, fateor, veteris Ecclesiae exemplum; verum in re tanta, et in qua sine magno periculo non erratur, nihil tutius est, quam veritatem sequi. » Tanta nempe fuit istius hominis arrogantia, ut sibi persuadere potuerit, se tandem veritatem invenisse, universam autem Ecclesiam per 16 saecula in errore cubasse. Modestius sensit et solidius disseruit cl. *Leibnitzius*, qui in syst. Theol. hac de re scribit: « Certum est, antiquitatem tradidisse, ipsa consecratione fieri conversionem, quemadmodum apparet ex verbis Ambrosii paulo ante allatis; neque unqnam veteribus auditum est novum quorundam dogma, quod in momento perceptionis demum adsit corpus Christi. Certum enim est, nonnullos sacrum hunc cibum non statim consumpsisse, sed aliis misisse, ac secum domum, imo in itinera, in desertatulisseeumque morem aliquando fuisse commendatum, quamquam postea abrogatus sit maioris reverentiae causa. Et profecto aut falsa sunt, quae a sacerdote pronuntiantur, verba institutionis, quod absit; aut necesse est, quod bene dictum est, esse corpus Christi, etiam antequam manducetur. Ut taceam, qui sic sentiunt, in tricas incidere, utrum in labiis aut in ore aut in gula aut in stomacho primum incipiat, an ne in hoc quidem, si vitio eius symbola non consumantur. » Quo sane nihil praeclarius in rem nostram dici potest.

Nota 2. Breviter ad difficultates, quas movent adversarii, respondendum est.

Obi. I. Verba consecrationis Christus non protulit ante manducationem, sed cum Apostoli manducarent et biberent. Legitur enim Matth. XXVI, 26: *Coenantibus autem eis accepit Iesus panem* etc.: imo Marc. XIV, 23 etc. dicitur: *Et accepto calice gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus:* ergo dum biberent, verba consecrationis protulit.

Resp. Matthaeus Apostolos exhibet manducantes, non eucharistiam utique, antequam illa a Christo institueretur, sed cibos communes a Iudaeis ordinarie in coena comedi solitos: tum demum narrat, eucharistiam fuisse institutam, atque Apostolis distributam. S. Marcus ordinem rei gestae non observavit, quem reliqui Evangelistae observarunt, sed per anticipationem dixit: *Biberunt ex illo omnes*. Quare, ut recte observat *Bellarminus*, apud S. Marcum non attendendus est verborum ordo, sed sensus, ex quo aperte colligitur, verba illa: *Hoc est corpus meum*, et *hic est sanguis meus*, ante a Christo fuisse prolata, quam panem et vinum consecratum Apostolis porrigeret. Nisi enim praemisisset verba illa, et praemonuisset, id esse corpus et sanguinem suum, quod porrigebat, Apostoli illud sine fide et tanquam cibum ac potum communem sumpsissent. Dein iuxta Marcum verba consecrationis, postquam biberunt, prolata fuissent: ergo Lutherani admittere deberent, sanguinem Christi adesse ante verba consecrationis. Insistendum ergo est lineae traditionis, per quam certi reddimur, verba consecrationis ante sumptionem a Christo prolata fuisse, et semper proferenda esse.

Obi. II. Omnia reliqua sacramenta consistunt in usu: ergo etiam eucharistia, quam instituit Christus, ut a fidelibus sumatur, non ut reservetur, circumferatur etc.

(1) Lib. 4 instit. c. 17.

Resp. In iis, quae sunt iuris positivi, male adhibentur argumenta ex analogia ducta, cum illa solum dependeant a voluntate institutoris: mirum igitur non est, quod in sacramentis, quae ex sola Christi voluntate dependent, uni aliquid competat, quod non competit alteri. Discrimen adesse, ipsa forma indicat. Caeterorum enim sacramentorum forma actionem transeuntem importat, ut *te baptizo*, *te confirmo* etc.; eucharistiae vero forma statum permanentem; *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.* Christus quidem eucharistiam instituit, ut sumatur: sed ratio cibi exposcit, ut adsit prius quam manducetur. Christus autem etiam ad alios fines eucharistiam instituit, nempe ut offeratur, nobiscum conversetur, adoretur etc., ut ex infra dicendis apparebit.

Obi. III. Veritas debet respondere figurae. Sed *Agnus paschalis*, qui erat figura sacramenti eucharistiae, totus debebat consumi, ut nihil superesset pro sequenti die (1). Similiter *manna*, quae pariter eucharistiae figura erat, reservari non poterat (2). Ergo etiam eucharistia reservari non potest.

Respondet S. Thomas (3) quod, « licet veritas figurae respondeat, tamen figura non potest eam adaequare. » Potest ergo aliquid esse in figurato, quod non fuit in figura. Agnus paschalis figura Christi fuit immolandi in cruce et in altari, in quo etiam reficit manducantes (4): ita Christus hanc figuram implevit. Exinde autem inferri nequit, omnia, quae de agno paschali leguntur, etiam in eucharistia observanda esse. Alioquin tum succinctis renibus, tum baculum gestantes inter coenandum deberemus eucharistiam sumere; quod certe nemo contendet. Manna non modo tota die sabbati, sed pluribus saeculis in arca asservatum esse Scriptura testatur. Accedit, quod etiam panes propositionis eucharistiae fuerint figura: illi autem super altare tota hebdomada repositi steterunt: haec porro figura in eucharistiae reservatione impletur.

Obi. IV. Multis variarum Ecclesiarum monumentis constat, nullam eucharistiae partem antiquitus asservatam fuisse; sed si quid ex communione publica supererat, vel a clericis consumebatur, vel igne cremabatur, vel pueris innocentibus manducandum distribuebatur. Ita observatum fuisse in Ecclesia romana testis est *Clemens rom.* (5) ad Iacobum scribens: « Tanta in altari holocausta offerentur, quanta populo sufficere debeant; quod si remanserint, in crastinum non reserventur, sed cum timore ac tremore clericorum diligentia consumantur. » Ecclesia Hierosolymitana, teste *Hesychio* (6), igne solebat comburere, quod supererat ex eucharistia. In Ecclesia CPtana, teste *Evagrio* (7) et *Nicephoro* (8), innocentibus pueris superfluae eucharistiae particulae manducandae tradebantur, quod et in Ecclesia Gallicana factum esse, testatur *Conc. Matisconense II* anno 585 celebratum. Imo in Hispania *Concilia Caesaraugustanum* an. 381, et *Toletanum I* an. 400 reservationem eucharistiae prohibuerunt.

Resp. Allatis monumentis opponimus ea, quae n. 3 et 4 adducta fuerunt. Ad summum ergo ex adversariorum obiectione, si solida esset, inferri posset, non eandem in omnibus Ecclesiis viguisse disciplinam.

(1) Exod. 12. (2) Exod. 16.
(3) 3 p., q. 76, art. 6 ad 2.
(4) V. Th. gen. § 153, nota 1. Ed. 2.

(5) Epist. 2. (6) Lib. 2 in Levit. c. 8.
(7) Lib. 4 Hist. c. 36. (8) Lib. 17, c. 25.

Notandum porro est, varias adfuisse causas, cur in nonnullis Ecclesiis diu non servaretur eucharistia. Hincinde id factum est, ne ingruente persecutione impiorum profanationi exponeretur: quandoque idem contigit, quia locus decens pro eucharistiae reservatione non aderat, sicut nunc quoque in Ecclesiis, in quibus tabernaculum non habetur, particulae post communionem fidelium reliquae consumi debent. Interdum ex reverentia erga eucharistiam ordinatum est, ut hostiae reservatae post aliquot dies, ne putrescant, absumantur et renoventur, quod per innocentes pueros optime fieri posse, antiquitus nonnullis Pastoribus visum est: si quae autem ita corruptae erant, ut possint sumentibus stomachum movere, bene visum fuit, eas igne utpote elemento omnium purissimo consumere. Quodsi etiam omnes eucharistiae particulae post communionem fidelium superfluae consumendae dicuntur, id semper intelligendum est post sepositas eas, quae in gratiam infirmorum reservandae sunt. Id patet ex citata Epistola *S. Clementis,* quae suppositititia est, in qua autem etiam legitur: « Presbyteri... cum timore et tremore reliquias fragmentorum corporis dominici custodire debent, ne qua putredo in sacrario inveniatur, ne cum negligenter agitur, portioni corporis Domini gravis iniuria inferatur. » *Hesychius* ipse ibidem addit: « Est locus sanctus altare; ibi enim sanctus sanctorum requiescit. » *Nicephorus* l. c. ita rem refert: « ut, cum plusculum de partibus immaculati divinique corporis Domini reliquum esset, sacerdotes pueros incorruptos... accerserent: » ubi vox *plusculum* aperte significat superfluas particulas. Si in *Matisconensi Concilio* praescriptum fuit, ut quarta vel sexta feria ab innocentibus ac ieiunis superstites ex missa reliquiae perciperentur, evidens est, reliquis diebus fuisse asservatas. A Conciliis vero in Hispania celebratis prohibita fuit reservatio eucharistiae, ne sese Priscillianistae obtegerent non communicando in Ecclesia, eamque, secum domum deferrent et profanarent. Notandum denique est, quod monumenta ab adversariis adducta nullatenus probent, non adesse corpus Christi statim a peracta consecratione, et post fidelium communionem. Ipsa sollicitudo Ecclesiae pro particulis superstitibus potius argumentum praebet de eius fide in permanentem Christi in eucharistia praesentiam.

II. *Christus in eucharistia cultu latriae adorandus est.*

§ 585. Haec propositio fluit ex dogmatibus iam probatis. Christus enim, Deus et homo, cultu latriae adorandus est (1). Christus autem vere, realiter et substantialiter praesens est in eucharistia, et quidem non solum in sumptione, sed ante illam statim peracta consecratione, et post illam in particulis, quae reservantur (2): ergo Christus in eucharistia etiam extra sumptionem cultu latriae est adorandus. Legitimam esse hanc conclusionem, semper et ubique et ab omnibus creditum est, quod ex *Ss. Patribus* et ex *consensu Ecclesiae latinae et graecae* probatur.

1. *Ss. Patres* Christum in eucharistia cultu latriae adorandum esse docent. *Origenes* (3) ait: « Quando sanctum cibum illudque incorruptum accipis epulum, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur. Et tu ergo humilians temetipsum imitare hunc Centurionem, et dicito: Domine, non

(1) § 391. (2) § praec.

(3) Hom. 5 in div. loc. N. T.

sum dignus. » *S. Cyrillus Hier.* (1) inquit: « Tum vero post communionem corporis Christi accede, et ad sanguinis poculum non extendens manus, sed pronus et adorationis ac venerationis in modum dicens: Amen. » *S. Gregorius Naz.* Or. funebr. in laudem Gorgoniae de hac sua sorore (2) narrat: « Desperatis (in gravi sua aegritudine) omnibus aliis auxiliis, ad mortalium omnium medicum confugit, atque intempesta nocte captata, cum morbus nonnihil remisisset, ad altare cum fide procumbit, eumque, qui super eo honoratur, cum ingenti clamore invocans omnibusque nominibus appellans... ac deinde hoc suo pharmaco corpus totum perfundens (id est, S. Synaxin recipiens)... statim liberatam se morbo sentit etc. » *S. Chrysostomus* (3) dicit: « Hoc corpus in praesepi iacens reveriti sunt Magi.... et venientes cum timore et tremore multo ipsum adoraverunt... Tu vero non in praesepi respicis, sed in altari... Excitemus itaque nos ipsos... et multo maiorem quam barbari illi pietatem exhibeamus. » Idem (4) habet: « Considera, quaeso, mensa regalis est apposita: Angeli mensae ministrantes: ipse rex adest, et tu adstas oscitans? igitur adora et communica. » *S. Ambrosius* (5): « Videamus tamen, ait, ne terram illam dicat adorandam Propheta (6), quam dans Iesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodieque in mysteriis adoramus, et Apostoli in Domino Iesu adorarunt. » Etiam *S. Hieronymus* (7) per scabellum adorandum intelligit carnem Christi. Et *S. Augustinus* (8) exponens verba, *Adorate scabellum pedum meorum*, ita disserit: « Anceps factus sum; timeo adorare terram, ne damnet me, qui fecit coelum et terram; rursus timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia psalmus mihi dicit: *Adorate scabellum pedum eius*. Quaero, quod sit scabellum pedum eius, et dicit mihi Scriptura: *Terra scabellum pedum meorum* (9). Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quaero hic, et invenio, quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum eius; suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariae carnem suscepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; inventum est, quomodo adoretur tale scabellum pedum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. » *Theodoretus* de eucharistia loquens (10) ait: « Symbola mystica... et creduntur et adorantur. »

2. *Ecclesiam* semper credidisse, Christum in eucharistia adorandum esse, ex antiquissimis Liturgiis patet. Singulae quippe mandant, ut sacerdos aliique ministri, consecratione peracta, Dominum Iesum in eucharistia humillime adorent. Iuxta antiquissimam Liturgiam romanam statim post consecrationem sacrosancta hostia elevatur, ut omnes fideles genuflexi Christum adorent. Idem fit post consecrationem calicis. Ast iuxta ritum Graecorum immediate ante communionem corpus Christi sub specie panis, et sanguis sub specie vini populo ostenduntur, et adoranda

(1) Cat. Mystag. 5, n. 2. (2) Or. 8, n. 18.
(3) Hom. 24 in I Cor. n. 5.
(4) Hom. 3 in Epist. ad Ephes.
(5) L. 3 de Spir. S. c. 11, n. 79.

(6) Ps. 98, 5.
(7) Comment. in Ps. 98, 5.
(8) Enar. in Ps. 98, n. 8. (9) Is 66, 1.
(10) Dialog. 2.

proponuntur. Sic in Liturgia S. Chrysostomi praescribitur: « Dehinc adorat sacerdos et diaconus, in quo est loco, ter secreto dicentes: Deus propitius esto mihi peccatori. Et populus similiter cunctus cum devotione adorat. Cum autem viderit diaconus sacerdotem manus extendentem, et sanctum panem tangentem, ut faciat sanctam elevationem, exclamat: *Attendamus:* et sacerdos: *Sancta sanctis:* et chorus: *unus sanctus, unus Dominus Iesus Christus* etc. » Similis adoratio Christi sub speciebus panis et vini iam ante sumptionem praesentis praescribitur in aliis Liturgiis, quas collegerunt *Renaudotius*, *Goarius*, *Richardus Simon*, *Witasse* aliique. Constanti et universali huic traditioni insistens *Concilium Tridentinum* (1) definit: *Si quis dixerit, in sancto eucharistiae sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriae etiam externo adorandum; atque ideo non festiva peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus, secundum laudabilem et universalem Ecclesiae sanctae ritum et consuetudinem, solemniter circumgestandum, vel non publice ut adoretur, populo proponendum, et eius adoratores esse idololatras; anathema sit.* Eadem est fides Ecclesiae Orientalis. Nam *Petrus Mogilas* in confessione Russicae Ecclesiae, quam Graeci in *Conc. CPtano* anno 1642 approbarunt (2), scribit: « Honor, quem debes reddere terribilibus his (eucharistiae) mysteriis, idem debet esse, ac quem reddis Iesu Christo. Sicut enim Petrus loquens loco Apostolorum omnium dicebat ad Iesum Christum: *Tu es Christus, Filius Dei vivi:* sic et quilibet nostrum debet reddere cultum latriae his mysteriis. » In *Conc. Hierosolymitano* anno 1672 Graeci can. 17 de eucharistia inter alia profitentur: « Credimus, supremo colendum honore, cultuque latriae idem Domini corpus et sanguinem esse adorandum; quippe sanctissimae Trinitatis et corporis sanguinisque Domini una est adoratio. » Idem definitum est in *Conc. CPtano* sub Dionysio eodem anno habito.

Nota 1. Cum sacramentarii realem Christi in eucharistia praesentiam non admittant, consequenter etiam eius adorationem negant. Fatentur tamen, quod recte Catholici inferant, eucharistiam adorandam esse, si in ea realis Christi praesentia asseratur. Sic *Zuinglius* (3) ad Luth. scribit: « Si Christus hic est, cur non peccent, qui non adorant? » *Calvinus* in tract. theol. de vera participatione Coenae ait: « Nos semper sic ratiocinati sumus: si Christus est in pane, esse sub pane adorandum. » *Beza* lib. de coena Domini ait: « Id si ita esse crederem, adorationem illius profecto non modo tolerabilem et religiosam, sed etiam necessariam arbitrarer. » Ita etiam alii Protestantes confessi sunt, eucharistiae adorationem esse consequentiam logicam dogmatis de reali Christi praesentia. — Quoad modum vero exterioris cultus eum determinare ac moderari ad Ecclesiam spectat, quae iuxta diversa et temporum et locorum et rerum adiuncta statuere potest, quod communi utilitati magis conferre iudicaverit. Hinc apposite *Leibnitzius* in syst. Theol. scribit: « Adoratio sacratissimi eucharistiae sacramenti, tametsi non semper aeque usitata fuerit, laudabili tamen pietate recepta est. Primi enim Christiani in omnibus, quae ad externam cultus demonstrationem pertinent, christiana

(1) Sess. 13, can. 6. (2) P. 1, q. 107.

(3) In Exeg euchar.

simplicitate utebantur, quae quidem reprehendi non potest; intus enim animi vera pietate flagrabant. Cum vero paulatim refrigesceret zelus, necessarium fuit adhibere exteriora signa, ritusque solemnes instituere, quae officii admonerent, ardoremque devotionis excitarent, praesertim ubi magna ratio aut occasio esset. Nulla autem facile maior praeberi Christianis potest, quam quae se offert in divino hoc sacramento, ubi Deus ipse nobis praesentiam assumpti corporis praestat.... Itaque si unquam, tum certe maxime conveniens fuit adorationem institui; recteque adeo institutum est, ut in sacramento eucharistiae externi Christianorum cultus quasi summum fastigium collocaretur, quod ad supremum etiam cultum Christianorum internum, hoc est, divinum amorem inflammandum, et charitatem testandam atque nutriendam a Salvatore est institutum.»

Ex his patet, nullatenus Ecclesiam reprehendi posse, si certum aliquem et publicum cultum praescribat, et modum determinet, quo hoc ipsum ex intimis fidei principiis deductum adorationis obsequium Christo exhibeatur. Neque putandum est, Ecclesiam eiusmodi aliquid nisi gravissimis motam rationibus statuisse. Ita solemne festum SS. Corporis Christi *Urbanus IV* anno 1264 instituit, commotus tum revelatione a *B. Iuliana* Virgine Leodiensi habita (1) tum miraculo, quod Vulsinii prope Urbem veterem contigit; sacerdoti enim Belgae Romam petenti, et in missae celebratione de reali Christi praesentia subdubitanti contigit, ut in hostiae fractione sanguinis guttae diffluerent, quibus respersum est corporale et altare (2). Probabilius etiam tunc solemnis processio incepit, quamvis solum legatur, iubente *Urbano IV*, corporale sanguine Christi conspersum in Urbe veteri circumgestatum esse. Ex quo facto *Benedictus XIV* processionem solemnem derivandam esse putat. Et sane *Martinus V* in constit. quae incipit: *Ineffabile sacramentum*, supponit iam olim institutam fuisse processionem, dum elargitur indulgentias annorum centum iis, « qui processiones, in quibus ipsum vivificum sacramentum iuxta ritus Ecclesiarum defertur, continuo secuti fuerint. » Divino autem consilio tribuendum est, quod tali cultu, in quo maxime splendet fides catholica, instituto et universim recepto Ecclesia Christi victricem de mendacio et haeresi triumphum ageret, eiusque adversarii in conspectu tanti splendoris et in tanta universalis Ecclesiae laetitia debilitati et fracti tabescerent. Ipse Lutherus in processione SS. Sacramenti repentino terrore occupatus contremuit frigidissimumque sudorem emisit, ut ipse fatetur apud Aurifabrum (3).

Nota 2. Lutherani admittunt, Christum in eucharistiae sumptione praesentem fieri: an vero in ipso usu adorandus sit, minime inter se conveniunt. Negant *Lutherus* in lib. de euchar. ad Waldenses, *Melanchthon* in iudicio suo de coena Domini (4), *Flaccius Hillyricus* (5) etc. Affirmant *Lutherus* pro sua levitate et inconstantia in lib. de formula missae, et in libro de verbis: *Hoc est corpus meum; Bucerus* (6), *Brentius* (7), *Chemnitius* (8). — Qui eucharistiae adorationem penitus excludunt, Catholicis sequentia opponunt.

(1) V. Bolland. Acta Ss. ad diem 5 aprilis.
(2) V. Benedict. XIV de festis, cap. 13, n. 6.
(3) Cf. Conc. Trident. Sess. 13, cap. 5.

(4) ...
(5) In confessione Antverpiensi.
(6) In Actis, colloq. Ratisbon.
(7) In Apologia.
(8) In 2 P. exam. Conc. Trid. Sess. 13, c. 5.

Obi. I. Apostoli in ultima coena eucharistiam sumpserunt, non autem adorarunt: et quidem recte quia Christus adorationem non praecepit, neque dixit: Adorate, sed: Comedite et bibite. Eucharistia ergo instituta fuit, ut corpus Christi manducetur et sanguis bibatur: unde adoratio repugnat fini primario institutionis.

Resp. Non omnia in evangeliis scripta sunt, quae Christus locutus est, et quae Apostoli egerunt. Quodsi isti non speciali externa adoratione, ex. gr. procumbendo in genua, eucharistiam prosecuti sunt, certe tamen interna devotione Christum, quem verum Deum esse cognoscebant, etiam sub speciebus panis et vini praesentem adorabant. Neque opus est mandato speciali et expresso, sed sufficit generale et implicitum, quo iubemur Deum adorare: implicitum autem adorationis praeceptum Christus vere dedit, cum se sub speciebus panis et vini praesentem esse declaravit. Haec vero adoratio certe non impedit finem primarium institutionis, sed potius efficit, ut maiori cum fructu et ferventiori devotione eucharistia a fidelibus percipiatur.

Obi. II. Si eucharistia adoranda esset, quia in ea Christus sub speciebus panis et vini praesens est, sequeretur, adorandos etiam esse fideles statim post acceptam eucharistiam, imo adoranda esse etiam animalia et reliqua entia, quia Deus omnibus creaturis intime praesens est vi immensitatis suae.

Resp. Eucharistia a nobis adoratur, quia Christus in ea continetur solus nulla alia praesente substantia, quae simul adorari videretur, et quia species sacramentales, quibus modo prorsus admirabili in eucharistia velatur Christus, sunt aliquid Christi, ut in sacramento existit, et apprehenduntur ut unum quid in statu sacramentali. Haec ratio autem minime pugnat pro fidelibus a sacra communione statim recedentibus, aut pro creaturis, quibus Deus vi immensitatis suae inest.

Obi. III. Catholici ab artolatria seu adoratione panis excusari nullatenus possunt, quia, sin minus panem, saltem panis species una cum Christo adorant, iuxta tridentinorum Patrum doctrinam, qui Sess. XIII, cap. 5 affirmant: *Latriae cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo sacramento exhiberi.* Saltem fideles verae idololatriae periculo exponuntur, cum sive incuria sive malitia sacerdotis, sive ordinationis defectu fieri possit, ut hostia quae adoranda proponitur, consecrata non sit.

Resp. Catholicorum adoratio dirigitur in Christum Iesum: igitur nec panem adorant nec species panis. Quomodo enim ipsi adorare possunt panem, cuius substantiam per consecrationis verba conversam in Christi corpus esse profitentur? neque species adorant, quia probe norunt, species non esse ipsum corpus Christi, sed sub speciebus istud contineri. Tridentini Patres docent, a fidelibus latriae cultum exhiberi sacramento, non prout tantum dicit signum, sed prout dicit rem signatam seu Christum ipsum, ut ex toto contextu patet. Magi, Apostoli, Magdalena, coecus natus et alii Christum adorarunt pannis involutum aut vestibus indutum: sed ne protestantibus quidem in mentem venit, eos de crimine idololatriae accusare quia probe noverunt, adorationem non ad pannos aut vestes, sed ad Christum Deum directam esse. Multo minus Catholici de idololatriae crimine accusari possunt, qui Christum sub speciebus pa-

nis praesentem adorant. Ipse *Marc. Ant. de Dominis* (1) id agnovit scribens: « Obiiciet aliquis, adorationem panis idololatricum quemdam ferre secum reatum, et artolatras esse in religione catholica vitandos. Respondeo me nullum idololatricum crimen in illa adoratione, si recte dirigitur intentio, agnoscere. Qui enim docent panem non esse amplius panem, sed corpus Christi, illi profecto panem non adorant, sed solum ex suppositione licet falsa (ita apostata sacramentarius) Christi corpus vere adorabile adorant. » Ita pariter *Hier. Taylor* Episc. protestans anglicanus in opere de libertate prophetandi (2) dicit: « Obiectum eorum (Catholicorum) adorationis in ven. Sacramento est unicus verus et aeternus Deus hypostatice coniunctus cum sua sancta humanitate, quam humanitatem ipsi credunt actualiter praesentem sub velo signorum sacramentalium, et si putarent ipsum non esse praesentem, tantum absunt ab adorando pane in hoc casu, ut profiteantur, id praestare esse idololatriam. » — Vana igitur etiam est obiectio ex idololatriae periculo deducta. Quando enim eucharistiam adoramus, intentionem nostram semper dirigimus ad Christum, hostiam rite non consecratam minime adoraturi. Ergo etiamsi hostia non esset consecrata, nullum tamen daretur periculum idololatriae formalis, sed mere materialis, quae ad peccatum imputari non potest: imo tale periculum est valde remotum, quia rarissime contingit, ut sacerdos vel non rite ordinatus sit, vel nolit consecrare. Idcirco tamen neutiquam sequitur, eucharistiam nobis sub conditione adorandam esse, si nimirum hostia rite consecrata sit; sed absolute omnino est adoranda, quia certitudo moralis negativa una cum providentia divina, quae in re tanti momenti non facile permittit fideles decipi, sufficit ad hoc, ut dubitare non liceat, an etiam sub hac determinata hostia Christus sit praesens, sicut certitudo moralis negativa, quod hi sint nostri parentes, sufficit, ut illos prudenter colamus absolute, veneremur eisque obedientiam praestemus.

ARTICULUS IV.

De praesentia Christi, et communione sub una vel utraque specie.

§ 586. Christus eucharistiam instituens panem et vinum consecravit, et Apostolis corpus suum sub speciebus panis manducandum, et sanguinem suum sub speciebus vini bibendum dedit. Ecclesia quoque semper docuit docetque, non licere eucharistiam nisi sub utraque specie conficere, sed semper primo panem ac deinde vinum consecrari debere, quia id necessarium est, ut ratio sacrificii habeatur, de quo inferius sermo erit. Et quia sacrificium offerens de sacrificio participare debet, ideo Ecclesia semper docuit, docetque, Sacerdotem sacrificantem sub utraque specie eucharistiam sumere debere. Per multa porro saecula disciplina in Ecclesia viguit, ut etiam fidelibus laicis, communio sub utraque specie concederetur. Nunquam vero Ecclesia credidit, hoc de necessitate praecepti divini esse; sed fides Ecclesiae haec semper fuit, sub unaquaque specie integrum Christum contineri, atque ideo eucharistiae sacramentum etiam sub una tantum specie integre, valide et licite percipi. Iuxta constantem hanc et universalem fidem primo, ut testatur S. *Thomas* (3), in quibusdam Ecclesiis particulari-

(1) Lib. 7 de republ. christ. cap. 11.

(2) Cap. 20 (3) 3 p., q. 80, art. 12.

bus, ac deinde in universa Ecclesia usus calicis sublatus fuit, ita ut fidelibus laicis et etiam Clericis non sacrificantibus sacra communio sub specie tantum panis distribueretur. Quamvis autem gravissimae et iustissimae rationes Ecclesiam ad hanc disciplinae immutationem impulerint, graves tamen exinde tumultus enati sunt. Primus, qui asserere praesumpsit, communionem sub utraque specie iure divino praeceptam esse; ac proinde non potuisse ab Ecclesia laicis prohiberi, fuit *Petrus Dresdensis*, Pragae in Bohemia ludimagister, qui, teste Aenea Sylvio (1), post saeculi XV initium *Iacobellum Misnensem* seduxit, ut in concionibus publicis contra subtractionem calicis ab Ecclesia factam declamaret; quibus postea se coniunxit *Ioann. Huss* in *Conc. Constantiensi* damnatus, atque ut in errore pertinacissimus flammis combustus. Ex funestis eius cineribus duae Hussitarum sectae exortae sunt, *Thaboritarum* nempe et *Calixtinorum*, qui postremi ita appellati sunt, quia calicem passim in parietibus, vexillis, templis, in foro, in vestibus et ubique pingere solebant; unde illud insulsum contra illos fanaticos distichon: *Tot pingit calices, Bohemorum terra per urbes, ut credas Bacchi numina sola coli.* Calixtinorum clamores auxere saeculo XVI Protestantes. *Carolostadius*, Lutheri primum discipulus, postea hostis implacabilis anno 1521 in Ecclesia Wirtembergensi communionem sub utraque specie invexit, contra eos, qui eam negabant, atrociter debacchatus. *Lutherus* diu haesit incertus, imo in declaratione sermonis de eucharistia asseveravit, usum calicis non esse restituendum, « nisi ita institueretur ac praeciperetur in aliquo generali Concilio. » At vero paulo post sententia mutata in assertione art. XVI dixit: « Consultum mihi nunc videtur, ut non modo per Concilium, sed per quamque dioecesin quilibet Episcopus etiam invito Papa Christum secutus in evangelio rursus utramque speciem laicis daret. » Denique cum se a generali Concilio damnandum praevideret, increbili petulantia scribere ausus est in lib. de form. missae: « Si quod Concilium statueret aut permitteret utramque speciem, nos nequaquam utraque uti vellemus, sed in despectum Concilii eiusque statuti aut una aut neutra et minime utraque uti vellemus, maledicturi universos, qui ex potestate aut statuto Concilii utraque uterentur. » *Calvinus* de more caeteris protervior (2) ita scribebat: « Ex eadem prodiit officina (Satanae) et altera constitutio, quae dimidiam coenae partem meliori Dei populi numero vel furata est vel eripuit, nempe symbolum sanguinis, quod laicis et profanis (his scilicet titulis Dei haereditatem insigniunt) interdictum paucis rasis et unctis in peculium cessit. Edictum aeterni Dei est, ut omnes bibant: quod homo nova et contraria lege antiquare et abrogare audet edicens, ne omnes bibant etc. » Ad exemplum antesignanorum suorum Protestantes nunc quoque Ecclesiam catholicam propter calicis usum abrogatum vellicare non cessant, atque communionem ex Christi institutione sub utraque specie sumendam esse clamitant. Contra ipsos iam vindicanda Ecclesiae catholicae doctrina et praxis, atque ostendendum est: 1° *In venerabili eucharistiae sacramento sub unaquaque specie totum Christum contineri*, 2° *communionem sub utraque specie laicis nullatenus praeceptam seu neces-*

(1) In Hist. Bohem., c. 35.

(2) Lib. 4 Inst., c. 17, § 47.

sariam esse, et 3° *Ecclesiam non errare, dum iustis causis et rationibus adducta iubet laicos atque etiam Clericos non conficientes sub una tantum specie communicare.*

I. *Totus et integer Christus sub unaquaque specie eucharistica continetur.*

§ 587. Dogma hoc catholicum ex *ratione theologica*, ex *Ss. Patribus*, ex *Ecclesiae praxi* et ex *Conciliis* probatur.

1. *Ratio theologica* petitur ex dogmatibus iam demonstratis de reali Christi in eucharistia praesentia et de transsubstantiatione, iuxta quae per consecrationem panis et vinum convertuntur in corpus et sanguinem Christi. Dubitari autem non potest, corpus Christi post resurrectionem vivum esse, impassibile et immortale. Nam, ait Apostolus, *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur; mors illi ultra non dominabitur* (1). Ergo panis per consecrationem convertitur in corpus Christi vivum, quod non est separatum a sanguine et ab anima, sed est cum sanguine et anima unitum; ex quo sequitur, sub speciebus panis totam humanitatem Christi contineri; sed cum humanitate indissolubili nexu est coniuncta divinitas, atque ideo totus et integer Christus sub specie panis continetur. Eodem modo sanguis, in quem vinum convertitur, Christo vivente unitus est corpori, animae et divinitati. Itaque totus et integer Christus sub unaquaque specie eucharistica continetur. Ipse *Leibnitzius* hanc conclusionem approbavit in suo *Syst. theol.* dicens: « Negari non potest, sub alterutra specie integrum sumi Christum vi concomitantiae, ut loquuntur theologi; neque enim caro eius a sanguine separata est. » — Si totus Christus sub unaquaque specie non contineretur, id ex eo tantum inferri posset, quia vi verborum sub specie panis solum corpus, et sub specie vini solus sanguis ponitur. Ast si in eucharistia nihil aliud perciperetur, nisi quod verba directe et immediate exprimunt, etiam sub utraque specie non integer Christus sumeretur, quia totus et integer Christus non est corpus et sanguis tantum, sed completum ex corpore, sanguine et anima cum divinitate unitis. Itaque si Lutherani cum Catholicis non admittunt, Christum sub unaquaque specie et integre praesentem esse, quomodo contra Sacramentarios realem Christi in eucharistia praesentiam defendent? quomodo ostendent se sub utraque specie totum Christum utique non mortuum, sed vivum recipere?—

2. *Christus* ait: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me* (2); ergo qui sumit speciem panis consecrati, sub qua sola propria ac stricte dicta manducatio datur, non modo corpus, sed etiam totum Christum cum carne et sanguine, cum anima et divinitate recipit. Quod confirmatur ex eo, quia vers. antec. Christus dixerat: *Qui manducat meam carnem* etc., et ibi dicit: *Qui manducat me* etc. (3), ergo manducare carnem et manducare Christum, idem est; nam per *me* Christus suam personam designat, quae indissolubili nexu in duabus naturis subsistit. *Paulus* I Cor. XI, 27 disiunctive loquitur inquiens: *Itaque quicunque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* Sicuti ergo qui sub una tantum specie eucharistiam sumit, corporis et sanguinis Domini reus fit, ita qui sub una tantum specie communicat, corporis et sanguinis Domini

(1) Rom. 6, 9. (2) Io. 6, 58. (3) Ibid. v. 57, 58.

particeps fit, et totum sacramentum recipit. Neque facile probabunt adversarii, hoc in loco particulam *vel* sumi non *disiunctive*, sed *coniunctive* pro *et*, cum Apostolus utramque particulam et coniunctivam et disiunctivam usurpet non alia de causa, nisi ut nos doceat, totum Christum sub alterutra specie contineri.

3. *Ss. Patres*, ut constat ex locis § 578 citatis, ita semper realem Christi in eucharistia praesentiam intellexerunt, ut sub speciebus panis totus Christus, et sub speciebus vini totus Christus contineretur, neque unus locus adduci potest, in quo dicant, unam partem Christi in una, et alteram in altera specie contineri. Asserunt potius, in eucharistia adesse corpus Christi vivum, ideoque cum sanguine, anima et divinitate unitum. Ita *S. Ignatius M.* in Ep. ad Smyrn. ait, nos in eucharistia comedere carnem, « quam Pater suscitavit ; » et *S. Cyrillus Alex.* in Epist. ad Nestorium, quam Ephesina Synodus ratam habuit, eucharistiam vocat, « vivificam Verbi carnem. » *S. Cyrillus Hier.* (1) eos, qui sumunt eucharistiam, vocat *Christiferos*, id est, non carnem tantum, sed ipsum Christum ferentes. — *S. Ambrosius* (2) inquit: « In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi. » *S. Ephraem* in serm. de iis, qui Filii Dei naturam scrutantur, asserit, in eucharistia nos « Agnum ipsum integre » comedere. *S. Hieronymus* in Epist. ad Hedibiam (3) scribit: « Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus, ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur. » Et ad Pamach. (4), loquens de iis, qui eucharistiam non audebant in Ecclesia sumere, domi autem sumebant eam, inquit: « An alius in publico, alius in domo Christus est? » *S. Hilarius* (5) docet, per manducationem fieri, ut « Ipse Christus, Dei Filius, naturaliter maneat in nobis. » *S. Augustinus* ait, Christum « seipsum in manibus gestasse, » quando in ultima coena panem consecravit.

4. *Ecclesia*, ut § 585 probatum est, supremum et absolutum latriae cultum atque adorationem eucharistiae semper detulit, et in Liturgiis frequenter adorandum corpus et adorandus sanguis dicitur etc. At cultus hic supremus latriae deferri non potest corpori aut sanguini Christi, nisi sint unita cum divinitate (6). Ergo Ecclesia semper credidit, sub speciebus eucharisticis non corpus tantum et sanguinem, sed totum ac integrum Christum latere.

5. *Concilium Constantiense* Sess. XIII ait: *Cum firmissime credendum sit et nullatenus dubitandum, integrum Christi corpus et sanguinem tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri. Florentinum* in decreto pro Armenis inquit: *Totus Christus continetur sub specie panis, et totus sub specie vini. Tridentinum* Sess. XIII, cap. 3 tradit: *Semper haec fides in Ecclesia Dei fuit; statim post consecrationem verum Domini nostri corpus verumque eius sanguinem sub panis et vini specie una cum ipsius anima et divinitate existere; sed corpus quidem sub specie panis et sanguinem sub specie vini ex vi verborum, ipsum autem corpus sub specie vini et sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque vi naturalis illius connexionis et concomitantiae, qua partes Christi Domini, qui iam ex mortuis resurrexit non amplius moriturus, inter se copulantur: divinitatem porro propter*

(1) Cat. Myst. 4. (2) L. de myster., cap. 9. (3) Q. 2. (4) Ep. 48.

(5) Lib. 8 de Trin., n. 13. (6) § 381.

admirabilem illam eius cum corpore et anima hypostaticam unionem. Quapropter verissimum est, tantumdem sub alterutra specie, atque sub utraque contineri; totus enim et integer Christus sub panis specie et sub quavis ipsius speciei parte, totus item sub vini specie et sub eius partibus existit. Et can. 3 contrarium asserenti anathema dicitur. Etiam Graeci cum Ecclesia catholica hac in re consentiunt; nam in *Conc. Hierosolymitano* anno 1672, cap. 17 de eucharistia profitentur: *Credimus... sub minima panis et vini consecrati particula totum ac integrum D. Christum secundum substantiam, animam et divinitatem Deum perfectum et perfectum hominem esse.*

Nota 1. Totus ac integer Christus continetur in qualibet parte specierum sensibili panis et vini non tantum separatione iam facta, sed antequam etiam fiat separatio. Prima conclusionis pars est dogmatica et de fide; quia enim tota substantia panis et vini convertitur in substantiam corporis et sanguinis Christi, hoc de omnibus illius partibus dicendum est: ergo si ex. gr. hostia dividatur, haec divisio substantiam non mutat, sed Christus praesens manet et quidem integer, quia Christus ipse dividi nequit. In ultima coena calix divisus fuit inter Apostolos, et tamen non partem Christi, sed totum Christum quilibet recepit. Ss. Patres (1) fideles communicaturos monent, ne vel minimam sacrae hostiae micam patiantur in terram dilabi, quia persuasum et exploratum ipsis fuit, corpus Christi sub qualibet sensibili parte specierum contineri. Ex eadem ratione Ecclesia graves poenas statuit in sacerdotem, cuius negligentia de sanguine Domini aliquid stillaverit. *Conc. Florentinum* in decreto pro Armenis ait: *Sub qualibet quoque parte hostiae consecratae et vini consecrati, separatione facta, totus est Christus.* Et *Trident.* Sess. XIII, can. 3 definit: *Si quis negaverit, in venerabili sacramento eucharistiae sub unaquaque specie et sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri, anathema sit.* Dogma hoc paritate illustrari solet; manente enim speculo integro, una imago videtur, et tamen si frangatur speculum, in qualibet parte divisa tota imago cernitur. — Altera pars conclusionis, qua dicitur, totum Christum in qualibet sensibili parte specierum contineri etiam ante separationem, non quidem de fide est, tam certa autem theologis videtur, ut contrariam sententiam errori proximam esse merito censeant. Quia enim Christus totus continetur in qualibet parte sensibili specierum post factam divisionem, certe etiam, antequam haec fieret, ita continebatur: nam divisio illa neque est nova consecratio, neque aliquid operatur circa corpus Christi; ergo post divisionem hostiae corpus Christi non potest esse in aliquo loco, in quo non erat ante divisionem: Hinc *Concilium Tridentinum* Sess. XIII, cap 3 declarat absolute, totum Christum contineri sub qualibet specierum parte, nulla facta mentione separationis aut continuationis (2).

Nota 2. *Calvinus* contra doctrinam catholicam clamavit: Si Christus se totum esse sub qualibet specie significare voluisset, dixisset: *Ego sum*, minime vero: *Hoc est corpus meum*, neque distincta symbola panis et vini adhibuisset, si sub una iam specie corpus et sanguis continerentur. Sed mirum non est, Calvinum eiusque

(1) § 464, n. 2.

(2) Cf. S Thomas 3 p., q. 76, art. 3.

sectarios talia deblaterare, quia consilium Christi in eucharistiae institutione perfecte agnoscere recusant, et in illa sacramentum quidem, non autem sacrificium profitentur. Christus autem, ut inferius ostendetur, voluit, ut eucharistia sit etiam sacrificium, in quo mors ipsius incruento modo repraesentetur et renovetur. Ideo Christus talia verba elegit, vi quorum corpus a sanguine separatur, et distincta symbola, per quae eadem separatio repraesentatur.

Nota 3. Quaerunt theologi, an in eucharistiae speciebus non solum totus et integer Christus, sed etiam Pater et Spiritus sanctus per concomitantiam contineantur? et respondent affirmative. Pater enim et Spiritus sanctus propter summam identitatem omnium divinarum personarum in natura inseparabiles sunt a Verbo iuxta illud Christi: *Pater in me est, et ego in Patre*(1). Ergo, facta consecratione, tota sacrosancta Trinitas incipit esse in eucharistia, non absolute, quia, cum ubique sit, non potest absolute incipere esse alicubi; sed specialiter et novo quodam modo, ita ut, si fieri posset, sanctissimam Trinitatem non esse ubique, necessario tamen esset in sacramento eucharistiae ob summam divinarum personarum in natura identitatem.

II. *Communio sub utraque specie laicis neque praecepta, neque necessaria est.*

§ 588. Protestantes acerrime contendunt, communionem sub utraque specie iure divino praeceptam esse; et quia praecepta divina immutabilia sunt, exinde inferunt, Ecclesiam gravissime aberrasse, cum ab usu calicis laicos exclusit, hisque necessarium salutis medium eripuit. Haec saepissime a Protestantibus recocta, sed nunquam solidis argumentis probata fuerunt, ut ex solutione obiectionum patebit. Nos autem Catholici solidis argumentis probamus, nullum extare praeceptum divinum, ut laicis et etiam clericis non conficientibus communio sub utraque specie porrigatur, sed etiam communionem sub una specie validam et licitam esse; quod quidem ex *ratione theologica*, ex *S. Scriptura* et ex *Traditione* probatur.

1. *Ratio theologica* petitur ex dogmate § praec. probato. Eucharistia enim est sacramentum corporis et sanguinis Christi: ergo qui corpus et sanguinem Christi recipit, totius sacramenti particeps fit. Atqui sub unaquaque specie corpus et sanguis una cum anima et divinitate Christi continentur: ergo etiam sub una specie id totum recipitur, quod pertinet ad rationem eucharistici sacramenti. Ad rationem sacrificii quidem omnino necesse est, ut panis et vinum consecrentur, quoniam vi verborum in distincta symbola prolatorum separatio corporis a sanguine significari et mors Christi mystice renovari debet. Haec autem necessitatis ratio nullatenus militat pro eucharistia, si ut sacramentum dumtaxat consideretur; atque ideo valide et licite etiam sub una tantum specie recipitur.

2. *S. Scriptura* varia argumenta suppeditat, quae clarissime probant, nullum extare praeceptum, quo laici et clerici non conficientes ad eucharistiam sub utraque specie sumendam obligentur. Id iam ex ipsa eucharistiae institutione colligi potest. Nam *Paulus*, I Cor. XI, 24 cum narrasset, Christum panem consecrasse, et sub speciebus panis corpus suum manducandum distribuisse, absolutum refert Christi praeceptum: *Hoc facite in meam commemorationem;*

(1) Io. 10.

cum autem v. 25 dixisset, Christum etiam sanguinem suum in calice bibendum tradidisse, hypotheticum adnectit mandatum v. 26: *Hoc facite quotiescunque bibetis in meam commemorationem.* Fideles ergo laici, quos *Paulus* circa eucharistiam instruit, sub una, non autem sub utraque specie eucharistiam sumere obligantur. — Praeterea Christus ipse declaravit, totum eucharistiae sacramentum cum saluberrimis ipsius effectibus illum recipere, qui sub sola specie panis corpus Domini manducat. Quo argumento iam *Concilium Tridentinum* usum est, Sess. XXI, cap. 1 dicens: « Neque ex sermone illo apud Ioannem cap. 6 colligitur, utriusque speciei communionem a Domino praeceptam esse. — Namque qui dixit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (1), dixit quoque: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum* (2). Et qui dixit: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam*(3), dixit etiam: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Et denique, qui dixit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo*, dixit nihilominus: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum:* » quibus locis a Concilio citatis addi possunt verba Christi: *Hic est panis de coelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur* (4); et: *Qui manducat me, vivet propter me* (5). Ex his Christi verbis clarissime patet, quod laici non teneantur iure divino communicare sub utraque specie; nam si praeceptum ad hoc obligans extaret, sub una tantum specie communionem recipientes graviter peccarent, adeoque non vitam, sed mortem haurirent. Licitam et salubrem esse communionem sub una tantum specie, ex eo quoque patet, quia Christus ipse duobus discipulis in Emmaus sub sola specie panis eucharistiam porrexit. Nam Luc. XXIV, 30 etc. legitur: *Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem et benedixit ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum et cognoverunt eum: et ipse evanuit ex oculis eorum.* Hunc locum intelligendum esse de pane eucharistico, asserunt *S. Hieronymus* in Epitaphio Paulae ad Eustochium, *S. Augustinus* (6), *Hesychius Hier.* (7), *V. Beda*, *Euthymius*, *Theophylactus* et alii scripturarum interpretes. Satis etiam id innuere videtur salutaris manducati panis effectus; non enim oculi corporis, sed oculi mentis aperti sunt per interiorem gratiam, quam ex divino convivio hauserunt. Perperam autem dicunt adversarii, non esse verisimile, quod Christus panem absque calice consecrarit, adeoque in fractione panis per synecdochen intelligi totum sacramentum sub utraque specie. Nam Christus sacramentorum auctor et dominus potuit panem sine calice consecrare; et ex adiunctis patet, quod noluerit ibi sacrificium offerre, sed tantum eucharistiam sub speciebus panis discipulis administrare. Porro synecdoche illa absque ratione confingitur, Scriptura enim ita coniungit distributionem panis benedicti cum Domini recessu, ut nullum relinquat locum benedicendo vel distribuendo calici. Denique tempore Apostolorum usurpatam fuisse a laicis unicam speciem, testatur Scriptura. Nam in Act. Ap. dicitur: *Erant autem perseveran-*

(1) V. 54. (2) V. 52. (3) V. 55. (4) V. 50. (5) V. 58.

(6) Lib. 3 de consensu Evang. cap. 25.
(7) Lib. 2 in Levit. c. 9.

tes in doctrina Apostolorum et communicatione fractionis panis, et orationibus(1). Hic agi de eucharistia fatentur Protestantes, comprobatque orationis contextus; iungitur quippe illa fractio panis cum doctrina et sacris precibus; unde interpreti Syro res adeo clara visa est, ut pro fractione panis *eucharistiae* vocabulum poneret. Accedit, haud honorificum fuisse Christianis, quod perseverantes essent in epulis et communium ciborum comestione. Cum autem fideles perseverantes dicantur *in communicatione panis*, nulla facta calicis mentione, recte infertur, ipsos sub panis tantum specie eucharistiam recepisse. Neque est, quod dicant Novatores, solum panem per synecdochen appellari, nempe ut partem pro toto, quia, ut aiunt, alias sequeretur, solum panem fuisse ab Apostolis consecratum. Namque adversariorum est probare, ibi partem pro toto sumi; quod neque ex S. Scriptura, neque ex Traditione probare possunt, atque ideo iure negamus. Rationem vero afferre possumus, ex qua Apostoli eo tempore, quo legalia Moysis inania quidem, sed non mortifera facta sunt, et Synagoga cum honore sepelienda erat, eucharistiam sub specie tantum panis distribuerint. Constat enim, tunc temporis plurimos Iudaeos fuisse conversos, qui permittebantur servare adhuc quaedam legalia, ut colligitur ex Act. XXI, 20. Similiter constat, aliquos eorum fuisse Nazaraeos, *qui non bibebant vinum usque ad finem dierum voti sui* (2). Probabile vero est, eiusmodi homines non bibisse de calice Domini contra votum, neque etiam abstinuisse ab eucharistia, cum asserat S. Lucas, omnes perseverantes fuisse in fractione panis. Ne igitur Nazaraei a suscipienda fide deterrerentur, ne pusilli scandalizarentur, et ut uniformitas inter fideles conservaretur, Apostoli ab initio eucharistiam sub specie tantum panis distribuerunt. Neque vero sequitur, quod adversarii opponunt, solum panem ab Apostolis consecratum fuisse; non enim quid consecrarent Apostoli, narrat Lucas, sed quid fidelibus distribuerent. Locus parallelus, in quo iterum de sola fractione panis sermo est, occurrit Act. XX, 7: *Una autem sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat* etc. Tandem recte hic referuntur verba Apostoli I Cor. XI, 27: *Itaque quicunque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini;* frustra enim Doctor gentium usus fuisset particula disiunctiva *vel*, si, ut sectarii contendunt, numquam fuisset una species ab altera separata.

3. *Traditionem*, quam caeteroquin Protestantes vilipendunt, nihilominus nobis opponunt, dum de communione sub utraque specie agitur. Clamitant enim, per multa saecula eucharistiam non solum sub specie panis, sed etiam sub specie vini fideli populo distributam esse. Neque nos negamus, hanc disciplinam diu in Ecclesia viguisse. Sed disciplina Ecclesiae ab eius fide distinguenda est; illa mutabilis est, haec mutari non potest. Quamvis autem per plura saecula communior usus fuerit, eucharistiam sub utraque specie etiam laicis distribuendi, Ecclesia tamen semper credidit, nullum extare praeceptum divinum, ut laicis eucharistia sub utraque specie distribuatur, sed etiam sub una tantum specie communionem valide et licite recipi. Hanc autem fuisse perpetuam Ecclesiae fidem, patet *ex communione infirmo-*

(1) Act. 2, 24. (2) Act. 18, 8, et 21, v. 23.

rum, infantium, *ex communione domestica* et *publica*, *ex praxi celebrandi Missam praesanctificatorum*, et *ex Conciliis*.

a) Si quod esset tempus, quo divinum praeceptum de sumenda eucharistia sub utraque specie urgeret, et quo nihil esset negligendum ex iis, quae necessaria sunt ad salutem, illud foret, quo instat mortis periculum. Atqui ubique terrarum et quavis aetate consuevit Ecclesia graviter decumbentibus eucharistiam sub una specie panis distribuere, nemine contradicente et conquerente. *Eusebius* narrat, Serapionem quemdam in extremis positum misisse de nocte puerum ad sacerdotem, ut ab eo eucharistiam perciperet; presbyterum vero aegrotantem, cum ipse venire non potuisset, misisse ad Serapionem per eundem puerum « exiguam eucharistiae partem, ac iussisse, ut madefactam seu, ut vertit *Valesius*, aqua intinctam seni in os instillaret, qua ille paulatim absorpta continuo animam exhalavit » (1). *Paulinus* Diaconus in vita S. Ambrosii narrat (2), S. Honoratum Episcopum Vercellensem, cum in superiori tabulato decumberet, coelesti voce de nocte admonitum fuisse, ut cito descenderet et Ambrosio iam morituro subveniret; « qui descendens obtulit Sancto Domini corpus, quo accepto ubi glutivit, emisit spiritum. » Graeci feria V maioris hebdomadae panem consecrant, consecratumque Christi sanguine leviter humectant, utque per annum a corruptione immunis servari queat, omnem humorem exprimunt sacro disco ignem subiicientes. Panem hunc in exiguas particulas comminutum cum aegrotis porrigunt, vino communi eum perfundunt et humectant, ut facilius a moribundis deglutiri queat. Ita *Goarius* in notis ad Rit. Graec. et *Arcudius* lib. 3 de Concordia Ecclesiae Orient. et Occid. (3).

b) Per plura saecula mos in Ecclesia viguit, ut infantibus tum post baptismum et confirmationem, tum aliis quoque temporibus eucharistia porrigeretur. Id autem sub sola specie vini factum esse, varia monumenta ostendunt. *S. Cyprianus* (4) narrat, infantulam panem vino mixtum de idolotitis comedisse, postea vero ad Ecclesiam de more ductam fuisse, in qua sacra ab ipso S. Cypriano peragebantur: ubi vero, ait S. Pater ut testis oculatus, « solemnibus adimpletis calicem Diaconus offerre praesentibus coepit, et accipientibus caeteris locus eius advenit, faciem suam parvulam instinctu divinae maiestatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen Diaconus, et reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus et vomitus: in corpore atque ore violato eucharistia permanere non potuit. » Puella haec eucharistiam sub specie panis sumere potuisset, quia etiam panem idolis dicatum comedit; et tamen solius calicis puellae ministrati mentio fit, qui eidem porrectus non fuisset, si iam panem consecratum per vomitum reiecisset. — Solius quoque sanguinis infantibus dati in Ecclesia graeca quinto et sexto saeculo meminit *Iobius* Monachus lib. 3 de incarn. Verbi c. 18 (5). Ibi quippe narrans, quo ordine Christiani divinis informantur mysteriis, inquit: « Primo baptizamur, deinde unguento ungimur, inde pretioso sanguine dignamur. » Eundem usum in Ecclesia latina viguisse, testis est *Hugo a S. Victore* (6) scri-

(1) Lib. 6 Hist. eccl. c. 44 (2) N. 47.
(3) Cap 55 et 56. (4) Lib. de lapsis, n. 17.
(5) Ap. Photium Bibl. Cod. 222.
(6) De sacram. lib. 1, c. 20.

bens: « Pueris recens natis idem sacramentum in specie sanguinis est ministrandum digito sacerdotis, quia tales naturaliter sugere possunt. » Iste mos autem sub sola vini specie infantibus eucharistiam administrandi in Ecclesia latina abrogatus fuit, in Ecclesia vero graeca retinetur, ut testantur *Arcudius* (1), *Allatius*, *Goarius* et alii. His accedit, quod in veteri Ecclesia etiam mos viguerit, innocentibus parvulis eucharistiam sub solis speciebus panis distribuendi, si particulae consecratae ex publica fidelium communione supererant; ut testantur *Evagrius* (2), *Nicephorus* (3), *Concilium Matisconense III* anno 585 can. 6.

c) Primis Ecclesiae saeculis consueverunt fideles, ut contra saevientes persecutiones munirentur, eucharistiam domum deferre, et quidem sub sola specie panis, ut Patres aperte testantur. *Tertul.* ad uxor. (4) ait: « Non sciat maritus (infidelis), quid secreto ante omnem cibum gustes: et si sciverit, panem non illum esse credet, qui dicitur. » *S. Cyprianus* (5) narrat: « Cum quaedam (mulier) arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere. Et alius qui et ipse maculatus sacrificio a sacerdote celebrato partem cum caeteris ausus est latenter accipere, Sanctum Domini edere et contrectare non potuit; cinerem ferre se apertis manibus invenit. » *S. Basilius* (6) ad Caesariam Patriciam scribit: « Tempore persecutionis fideles, absente presbytero vel diacono, corpus Domini licite percipere, necesse non est probare, cum vetusta consuetudine approbatum sit. Illi enim omnes, qui per eremos vitam monasticam instituunt, ubi copia non suppetit sacerdotis, cum habeant domi communionem, de suis manibus illam percipiunt. Alexandriae autem et per Aegyptum unusquisque etiam de plebe ut plurimum habet domui suae communionem... Nam et in Ecclesia ipse sacerdos partem aliquam in manus tradit, et illam apprehendit, qui percipit cum omni libera potestate, atque ita suis propriis manibus eandem suo ori admotam ingerit. » *S. Zeno* Veronensis (7) inquit: « Omnibus peraeque unus panis cum ligno (id est, arca lignea, in qua eucharistia domum deferenda condebatur) datur. » *S. Ambrosius* in Orat. fun. de fratre suo Satyro narrat, quod eucharistiam tempore naufragii in linteo circa collum ligato secum sumpserit. *S. Augustinus* (8) dicit: « Omnes viri quando communicare desiderant, lavant manus suas; et omnes mulieres nitida exhibent linteola, ubi corpus Christi accipiant. » Eiusdem praeterea consuetudinis exempla reperimus in Actis *Ss. Indis et Dominae* apud Surium (9), et in Actis *S. Eudoxiae* apud Bolland. (10) ubi haec leguntur: « Verum antequam traderet ultro se lupis agna Christi, brevi mora impetrata prodeundi accurrit in sacram aedem, reserataque illic arcula, in qua divinum donum reliquiarum sancti corporis Christi servabatur, inde particulam acceptam sinu recondidit, et sic statim cum militibus abiit. » His adiici debent monachi in vastis solitudinibus degentes, qui secum eucharistiam asportabant sub unica specie, ut de eadem decurrente tempore participarent; quod praeter *S. Basilium* testantur

(1) De consensu Eccl. Occid. et Orient. lib. 3, c. 40. (2) Lib. 4 Hist. eccl. c. 36.
(3) Lib. 17, c. 25. (4) Lib. 2 ad uxorem c. 5.
(5) De lapsis, n. 18. (6) Epist. 93 al. 90.
(7) Lib. 1, tr. 14, n. 4.
(8) Serm. 229 al. 252 de tempore.
(9) Ad diem 26 sept.
(10) Mense mart. c. 12, n. 44, t. 1, p. 19.

Theodorus Studita (1) et biographus *S. Lucae* Eremitae (2). Communio ergo domestica sub sola specie panis fieri consuevit, quod patet tum ex eo, quia citati Patres unius tantum speciei meminerunt, tum quia plerique nonnisi de unica specie intelligi possunt: quis enim credat, sanguinem Christi sub speciebus vini a fidelibus perlatum esse in manibus, aut absconditum in arca liguea vel linteolo? Hinc nullibi commemorantur vasa, quibus pretiosus sanguis sub specie vini domum a fidelibus delatus fuit. Usus vero calicis ad solas Ecclesias restrictus fuit; quod iam *S. Athanasius* testatus est (3) scribens: « Mysticum poculum..... nusquam nisi apud legitimos Ecclesiae praesules invenies: hic enim unicus usus est calicis et praeter eum nullus est. » — Tot monumentis pressi Protestantes respondent, se non disputare de privata, sed de publica communione, et privatam illam fuisse idiotarum abusum, ab Ecclesia postea proscriptum. Falluntur autem adversarii, dum praefatam communionem domesticam inter idiotarum abusus referant, cum eadem non solum nullibi illicita aut invalida declaretur, sed et a Patribus commendetur et in Ecclesia graeca et latina in usu fuerit eo tempore, quo vigilantissimi pastores sedes episcopales occupabant. Quodsi communio sub una specie licita et usitata fuit in privatis laicorum domibus, recte inferimus, divino praecepto prohibitam non esse publicam quoque communionem sub una specie; quod enim simpliciter a Deo prohibitum est, nec privatim nec publice recte fieri potest. Privata communio proscripta fuit in Hispania a Synodis *Caesaraugustana* et *Toletana I*, non quia de se mala fuerit; sed ob Priscillianistas, qui sacrilege eadem abutebantur, et ita pariter post plura saecula ob varios abusus in tota Ecclesia abrogata fuit.

c) Quamvis per multa saecula eucharistia etiam laicis sub utraque specie distribueretur, nunquam tamen Ecclesia credidit, ex praecepto id fieri divino, atque ideo liberum fidelibus reliquit, sub utraque specie, vel sub sola specie panis communicare. Sic a *Sozomeno*(4) et a *Nicephoro* (5) narratur, feminam quandam macedonianam, cum vellet haeresin suam tegere, accepisse in manus, S. Chrysostomo sacrum faciente, panem eucharisticum, quasi paulo post illum manducatura esset; sed clam illum dedisse ancillae suae et ab ea sumpsisse panem communem, quem e domo afferri iusserat, ut illum loco eucharistiae publice comederet: verum panem illum, cum feminae dentibus atterebatur, in lapidem fuisse mutatum, qui ad fidem miraculo faciendam longo tempore in Ecclesia CPtana asservatus est. Porro huic mulieri datum non fuisse calicem manifeste patet, tum quod nulla eius mentio fiat, tum quia si omnes coacti fuissent sumere de calice, non potuisset illa mulier dissimulare suam fraudem; calix enim non dabatur communicantibus in manum, sed a Diacono eorum ori admovebatur. *S. Hieronymus* (6) scribit, Romae quasdam fuisse virgines ita abstemias, ut in ipsa, quam frequentabant, communione speciem vini non sumerent, easque propterea a maledicis et a mulieribus vino deditis miseras et Manichaeas vocatas fuisse; Manichaei enim, teste *S. Augustino* (7), etiam in

(1) Lib. 1 Epist. 57.
(2) Apud Bollandum die 7 febr. n. 42.
(3) Apol. 2.
(4) Lib. 8 Hist. eccl. c. 5.
(5) Lib. 13 Hist. eccl. c. 7.
(6) Ep. 22 ad Eustoch.
(7) Lib. de haer. c. 46.

sumptione eucharistiae ab usu calicis abstinebant, eoquod vinum utpote iuxta ipsos fel principis tenebrarum, omnibus execrationibus detestarentur. Temporibus *S. Leonis M.* Manichaei, relicta Africa, quam Gensericus Vandalorum rex depopulabatur, Romam perfugii causa se contulerunt. Quapropter *S. Leo* Romanum populum docuit, quo indicio latitantes Manichaei detegi possent, iussitque eos notari, qui semper abstinerent a calice, ita enim (1) loquitur: « Cum ad tegendam infidelitatem suam nostris audeant interesse mysteriis, ita in sacramentorum communione se temperant, ut interdum tutius lateant, ore indigno corpus Christi accipiant, sanguinem autem redemptionis nostrae haurire omnino declinent. Quod ideo vestram volumus scire sanctitatem, ut vobis huiuscemodi homines et his manifestentur indiciis, et quorum deprehensa fuerit sacrilega simulatio, notati et proditi a sanctorum societate sacerdotali auctoritate pellantur. » Ex quibus verbis manifeste colligitur, Romanos modo sub una, modo sub utraque specie eucharistiam percepisse; secus non longa observatione opus fuisset, ut deprehendi possent Manichaei, quos vel unica communio insolens sub sola panis specie contra Christi praeceptum et constantem fidelium morem usurpata statim prodiisset. *S. Gelasius* Papa cum cerneret, Manichaeos difficulter a caeteris fidelibus unam dumtaxat panis speciem frequenter sumentibus secerni posse, ad praecludendam illis omnem fraudis et effugii viam solemni lege sancivit, ut quotquot ad sacram mensam deinceps accederent, utramque perciperent speciem. Hac lege autem pontificia opus non fuisset, si iam praeceptum divinum fideles ad communionem sub utraque specie obligasset. Ecclesia enim nunquam consuevit ea praecipere, quae iam per praeceptum divinum satis determinata sunt, sed tantum poenas pro transgressoribus statuere.

(1) Serm. 4 de quadr.

c) *Missa praesanctificatorum* frequenter in Ecclesia graeca celebratur. Solent nempe Graeci per quadragesimam solis tantum diebus sabbati et dominicis ac in festo Annuntiationis B.V.M. sacrificium missae offerre eucharistiam sub gemina specie conficiendo; reliquis vero diebus, omissa consecratione, sumunt speciem panis in ultimo sacrificio consecrati absque speciebus vini, quemadmodum apud Latinos moris est die Parasceves, atque ideo missam praesanctificatorum vocant. Hac de re sic olim statuit *Conc. Trullanum* can. 52: ***In omnibus S. Quadragesimae ieiunii diebus, praeterquam sabbato et dominica, et S. Annuntiationis die fiat sacrum praesanctificatorum ministerium.*** Populum autem ex eodem pane praesanctificato absque sanguine Christi sub speciebus vini communicasse, testantur eorum Euchologia, atque probant *Goarius*, *P. Arcudius* et *Leo Allatius* in speciali Dissert. de missa praesanct. Ex quibus patet, Graecos, quamvis extra quadragesimam eucharistiam sub utraque specie percipiant, numquam existimasse, fideles praecepto divino obligari ad communionem sub utraque specie. — Reponunt quidem Protestantes, Graecos in missa praesanctificatorum panem madefacere sanguine Christi. Sed observandum est, Graecos tingere quidem sanguine Domini species panis pro missa praesanctificatorum reservandas, sed statim eas exsiccare supponendo ignem sacro disco, ut ne minimum quidem specierum vini vestigium maneat; hinc falso dicitur, pa-

nem praesanctificatum sumentes utramque speciem recipere. Praeterea hic ipse ritus species panis tingendi sanguine Domini, qui nunc a Graecis adhibetur, minime antiquus est, ut patet ex can. 101 Trullanae Synodi, ubi statuitur, eucharistiam esse dandam in manus fidelium; quod sane ostendit, species panis non fuisse madidas sanguine Domini; tum etiam ex schismatis instauratore *Michaële Caerulario*, qui in libro in defensionem praesanctificatorum a se scripto saec. XI diserte ait, nullam in panibus reservatis infundi guttam sacri sanguinis. Quodsi calix adhibebatur, et panis vino tingebatur, vinum hoc commune non vero consecratum erat. Nam etiam in sacramentario *Gregorii M.*, ubi ritus pro missa praesanctificatorum praescribitur, inter alia legitur: « Subdiaconus tenet ante ipsos calicem *cum vino non consecrato*, et alter patenam cum corpore Domini... Cum Pontifex dixerit: Amen, sumit de sancto et ponit in calicem nihil dicens. Et communicant omnes cum silentio, et expleta sunt universa. » Id admiserunt nonnulli eruditiores Protestantes, at dixerunt, pani consecrato superinfundi quidem vinum naturale, hoc vero consecrari praesanctificatae oblationis contactu. Respondemus autem, conversionem vini in sanguinem Christi non per contactum eucharistiae, sed per sola Christi verba fieri eius nomine a sacerdote prolata; unde vinum non consecratum speciebus panis infusum solam quamdam sanctificationem exteriorem obtinere potest.

f) Certum est, iam saeculo decimo tertio in variis Ecclesiis usum calicis in communione publica abrogatum fuisse. Nam *S. Thomas* (1) dicit: Provide in quibusdam Ecclesiis observatur, ut populo sanguis sumendus non detur, sed solum a sacerdote sumatur. » Sed tamen saeculis XIII et XIV propter sublatum calicem nulla commotio aut reclamatio facta est, quae certe omissa non esset, si Ecclesiae fides fuisset, fideles ex praecepto divino ad communionem sub utraque specie obligari. Ipsum igitur silentium duorum saeculorum, in quibus doctissimi et piissimi viri extiterunt, nobis pro argumento est, numquam Ecclesiam credidisse, quod praeceptum divinum extet, quo laici ad communionem sub utraque specie obligentur. Saeculo demum decimo quinto in Bohemia perturbationes excitatae sunt, ut iam narratum est; ac propterea *Concilium Constantiense* Sess. XIII illos reprobat, qui temerarie asserere praesumunt, populum christianum debere sacramentum sub utraque panis et vini specie suscipere; ac deinde inquit: *Cum huiusmodi consuetudo* (laicis sub una panis specie eucharistiam administrandi) *rationabiliter introducta et diutissime observata sit, habenda est pro lege, quam non licet reprobare, aut sine Ecclesiae auctoritate pro libitu mutare: quapropter dicere, quod hanc consuetudinem aut legem observare sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneum, et pertinaciter asserentes oppositum praemissorum tamquam haeretici arcendi sunt.* *Basiliense* Sess. XXX decernit et declarat, *quod fideles laici, sive clerici communicantes et non conficientes, non adstringuntur ex praecepto Domini ad suscipiendum sub utraque specie, panis scilicet et vini, sacrum eucharistiae sacramentum.* *Tridentinum* Sess. XXI, can. 1 ait: *Si quis dixerit, ex Dei praecepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi eucha*

(1) 3 p., q. 80, art. 12.

ristiae sacramenti sumere debere, anathema sit. Et can 3: *Si quis negaverit, totum et integrum Christum, omnium gratiarum fontem et auctorem sub una specie panis sumi, quia, ut quidam falso asserunt, non secundum ipsius Christi constitutionem sub utraque specie sumatur, anathema sit.*

Nota. Adversarii magno conatu probare student, omnes fideles sub utraque specie communionem ex praecepto divino sumere debere; sed vana eorum dicteria facile exploduntur.

Obi. I. Christus praecepit communionem sub utraque specie; ait enim: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (1): ad salutem ergo necessarium est, ut caro Christi manducetur et sanguis eius bibatur, id est, ut eucharistia sub utraque specie sumatur.

Resp. Verba Christi ex eius scopo et orationis contextu explicanda sunt. Occasio nempe et ratio movens Christum ad illa verba proferenda fuit incredulitas litigantium inter se Capharnaitarum, ac inter se dicentium: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum* (2)? At Capharnaitae non de modo sumendi sub una specie vel duabus, sed de re sumenda, scilicet de manducanda carne Christi litigabant. Christi igitur responsum et praeceptum non importat modum sumendi utramque speciem divisim, sed necessitatem rei sumendae nempe eucharistiae inculcat. Et sane in verbis Christi de speciebus panis et vini nulla prorsus mentio occurrit, et solum adseveratur, ad vitam in se habendam necesse esse. ut caro et sanguis Christi tanquam animae nutrimentum sumantur. Ast quando fideles sub una tantum panis specie eucharistiam percipiunt, integrum praeceptum Christi adimplent; manducant enim carnem Christi, simulque bibunt eius sanguinem, non quidem sub speciebus vini, sed sub speciebus panis, quia corpus et sanguis per concomitantiam simul continentur sub una specie. Neque illud *biberitis* evincit necessitatem sanguinis proprie ac stricte *bibendi*, et sub specie propria, nempe vini; S. Scriptura enim manducationem et potum saepe pro eodem sumit: sic I Cor. IX dicitur: *Quis pascit gregem et de lacte gregis non manducat?* et Ps. LXVIII: *Dederunt in escam meam fel.* — Porro plures interpretes animadvertunt, particulam *et* in verbis Christi disiunctive accipiendam esse, et aequivalere particulae *vel.* Verba enim: Nisi manducaveritis etc., et nisi biberitis etc. aequivalent verbis: *si neque* manducaveritis, neque biberitis etc. Constat enim ex Scripturis, particulam *et* quandoque disiunctivum habere sensum. Sic Exod. XXI in hebraico textu legitur: *Qui percusserit patrem et matrem, morte moriatur:* quae sane in sensu disiunctivo accipienda sunt atque ab Ecclesia in Vulgata accipiuntur; neque enim necesse est, ut quis utrumque parentem percutiat, quo reus mortis censeatur. Et Act. III, 6 Petrus dixit claudo: *Argentum et aurum non est mihi*, id est, neque argentum, neque aurum habeo. Denique omnem haesitationem tollit tum dictum Christi: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum* (3), quibus verbis idem salutaris effectus, qui manducanti carnem et bibenti sanguinem promittitur, etiam sub una specie panis eucharistiam sumenti tribuitur; tum sensus Ecclesiae, quae in citatis verbis numquam praeceptum divinum agnovit omnes ad eucharistiam sub utraque

(1) Io. 6, 54. (2) V. 53. (3) Io. 6, 59.

specie sumendam obligans, sed eandem etiam sub una tantum specie quovis tempore distribuit, ut ex allatus argumentis patet.

Obj. II. Christus eucharistiam Apostolis distribuit sub utraque specie; ergo idem ritus in communione fidelium perpetuo servandus est, tum quia exemplum Christi imitari debemus (1), tum quia Christus expresse praecepit, ut Apostoli et eorum successores idem faciant, quod ipse fecit dicens; *Hoc facite in meam commemorationem* (2); quae verba, teste Paulo (3), etiam ad calicis distributionem referenda sunt: quod confirmatur ex eo, quia sicut Christus ait *Accipite et manducate*, ita etiam dixit · *bibite ex hoc omnes* (4). Imo, ut observat *Lutherus*, praevidens Christus aliquos aliquando futuros, qui vellent fideles a calice arcere, in sola porrectione calicis praecepit, ut *omnes* bibant. Ergo etiam laici de calice participare debent.

Resp. Christus in institutione eucharistiae plurima egit, quae tamen minime sunt praecepta. Sic duodecim tantum Apostolis, exclusis foeminis, eucharistiam sub utraque specie porrexit, communioni coenam praemisit, pedes discipulorum lavit etc. Si igitur Christi exemplum per omnia sequi teneremur, deberent etiam Protestantium ministri non pluribus quam duodecim ministrare, iisque iam corporali cibo refectis; et praecipue gravissimis illis Christi verbis permoti: *Si ego Dominus et Magister lavi pedes vestros, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis* (5), deberent laicorum discumbentium pedes lavare, et coenam suam non matutino, sed vespertino tempore celebrare. Haec autem non sub praecepto cadere, Protestantes fatentur; Christus enim in citatis verbis verum praeceptum dedit Apostolis et eorum successoribus, ut idem faciant, quod ipse fecit, ut nempe panem et vinum consecrantes eucharistiam conficiant, eamque sub utraque specie sumant. Hoc praeceptum Ecclesia semper agnovit, et fidelissime adimplevit, quia quovis loco et tempore sacerdotes catholici panem et vinum consecrantes eucharistiam conficiunt, et sub utraque specie sumunt. Praeceptum vero etiam laicis eucharistiam sub utraque specie distribuendi in verbis Christi contineri non potest, quia laici in ultima coena non adfuerunt, sed soli Apostoli, quos tunc Christus sacerdotes constituit. Laicis et clericis non conficientibus sub una specie eucharistiam administrari posse, Christus ipse declaravit, cum discipulis in Emmaus eucharistiam sub una tantum specie distribuit. Hinc Paulus, cum de participatione calicis sermo est, verba Christi hypothetice refert: *Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem* (6). Falluntur porro adversarii, dum praeceptum divinum agnoscunt, etiam laicos obligans in illis verbis: *Bibite ex hoc omnes*; etenim praeter contextum, qui clare ostendit, haec verba ad solos Apostolos convivantes dirigi, aperte id habemus apud Marcum, qui executionem dominici mandati refert dicens: *Et biberunt ex illo omnes* (7), id est, omnes Apostoli, qui soli aderant. Quapropter sicuti verba Christi: *Euntes docete omnes gentes* etc. (8); et: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* etc., (9) ad solos Apostolos pertinent, ita in citatis Chri-

(1) Io. 13, 15. (2) Luc. 22, 17.
(3) I Cor. 11, 25. (4) Matth. 26, 27.

(5) Io. 13, 14, etc. (6) I Cor. 11, 25.
(7) C. 14, 23. (8) Matth. 28. (9) Io. 20.

sti verbis per *omnes* non intelliguntur omnes fideles indistincte, sed omnes tantum Apostoli. Christus nempe porrigens Apostolis panem non dixit, manducate ex eo *omnes*, quia non dedit illis integrum panem dividendum inter se, sed panem eucharisticum ipse divisit in plures partes, et singulis singulas porrexit. At vero calicem plenum uni Apostolorum dedit cum hac cautione, ut non putaret, totum sibi ebibendum esse, sed aliquid inde degustandum ac deinde reliquis ordine porrigendum.

Obi. III. *Paulus* de Patribus V. T. scribit: *Omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt* (1): ergo cum figuris veritas succedat, necesse est, ut omnes fideles de calice bibant. Idcirco idem Apostolus de eucharistia loquens semper esum et potum coniungit dicens: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat* (2). Doctrinam vero suam de eucharistia a revelatione immediate divina repetit dicens ibid.: *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis* (3).

Resp. Non negamus, figuram, de qua loquitur Apostolus, ad eucharistiae sacramentum referri, in quo fideles corpore et sanguine Christi reficiuntur. At vero cum Christus Dominus sub panis specie totus et integer contineatur, constat, ab eo, qui speciem panis sumit, simul etiam sanguinem bibi, atque adeo potum illum salutarem ex hac petra fluentem percipi, qui spiritualem sitim restinguit. Scopus Apostoli poster. loc. cit. (4) est ostendere necessitatem probationis, quam quisque praemittere debet, non autem inculcandi utriusque symboli sumptionem, ut constat ex orationis serie. Monet nimirum ibi fideles, ne peccati gravis sibi conscii participes fiant corporis et sanguinis Domini sive sub una, sive sub utraque specie, ut ipsis liberum erat, eucharistiam percipiendo. Rationem iam vers. praec. attulerat disiunctive loquens: *Quicunque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (5). Fatemur, doctrinam Pauli de eucharistia immediate revelatam esse; sed in illa praeceptum pro laicis continere eucharistiam sub utraque specie sumendi, prorsus negamus.

Obi. IV. Patres tradunt, ex dominico praecepto quemlibet teneri ad calicis sumptionem. Ita *Iustinus M.* in Apologia I n. 66 communionem sub utraque specie commemorat, cum dicit: « Apostoli in commentariis suis, quae Evangelia dicuntur, ita praecepisse sibi Iesum, tradiderunt. » *S. Cyprianus* (6) ad Caecilium ait: « Quidam vel ignoranter vel simpliciter in calice Domini sanctificando, et plebi ministrando non hoc faciunt, quod Iesus Christus Dominus et Deus noster, sacrificii huius auctor et doctor fecit et docuit. » Auctor Sermonis de coena Domini inquit: « Lex esum sanguinis prohibet: Evangelium praecipit, ut bibatur. » *S. Gelasius I* apud Gratianum de consecr. (7) dicit: « Comperimus, quod quidam sumpta tantummodo sacri corporis portione, a calice sacri cruoris abstinent: qui procul dubio (quoniam nescio, qua superstitione docentur adstringi) aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur; quia divisio unius eiusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest provenire. » Ipse ergo romanus Pontifex sacrilegum

(1) I Cor. 10, 3 et 4 (2) I Cor. 11, 28.
(3) I Cor. 11, 23. (4) I Cor. 11, 28.

(5) I Cor. 11, 27. (6) Ep. 63.
(7) Dist. 2, c. 12.

esse declarat, communionem sub panis tantum specie percipere.

Resp. Patres cohaerenter ad disciplinam tunc temporis vigentem hortabantur fideles, ut sumerent eucharistiam prout administrabatur, a qua recedere privatis hominibus fas non erat. Ut fideles propterea compellerent ad utriusque speciei participationem, urgebant praeceptum Christi, quale praesumebatur ex eius exemplo et institutione, eadem ratione ac urgebant praeceptum Christi, cum commendarent sive baptismi collationem per immersionem, sive pedum lotionem aliaque eiusmodi, quae nonnisi latiori sensu poterant dici a Christo praecepta, uti adversarii nostri ultro concedunt. Non igitur rigorosum ac proprie dictum praeceptum Patres agnoverunt, quo Christus omnes obligaverit ad communicandum sub utraque specie; alioquin neque Patres neque fideles unquam recessissent ab eiusmodi sumptione, cum tamen constet, contrarium passim ab ipsis factum esse, uti certissimis documentis ostendimus. Quodsi Patres rigorosum et proprie dictum praeceptum utramque speciem in eucharistia adhibendi affirmant, loquuntur de sacerdotibus, qui sub utraque specie eucharistiam conficere et sumere obligantur. Sic verba *S. Iustini*, in quibus commemoratur Christi praeceptum, non pertinent ad communionem, sed ad consecrationem; immediate enim ante verba citata ait S. Martyr, panem per verbum Dei prolatum in consecratione fieri eucharistiam, et non esse amplius communem panem, sed ipsius Iesu carnem et sanguinem. Quod vero etiam de communione fidelium loquens utramque speciem commemoret, mirum esse non debet, cum aetate illius in usu esset communio sub duplici specie. *S. Cyprianus* l. c. non disputat de necessitate utriusque speciei in communione fidelium, sed contra Aquarios invehitur, qui in calice eucharistico solam aquam offerebant sine vino, et sic rationem sacrificii e medio tollebant: ideo sane ad exemplum Christi, *sacrificii* auctoris et doctoris appellat. *Auctor* sermonis de coena Domini nullibi dicit, praecipi in Evangelio, ut sanguis bibatur ab omnibus, sed tantum, ut bibatur, quod fit etiamnum apud nos a sacerdotibus sacrificium offerentibus; neque vim ponit praecise in bibendo, sed in sumendo sanguine; promiscue enim loquitur de esu et potu sanguinis, ut patet ex loco in obiectione allato, ubi cum opponat tanquam contraria bibere sanguinem, et non edere sanguinem, aperte significat, se pro eodem accipere esum et potum. *S. Gelasius* vel loquitur de solis sacerdotibus sacrificantibus, ut dicit *S. Thomas*(1), eo quod apud Ivonem et Gratianum capiti *Comperimus*, hic titulus praefigatur: *Corpus Christi sine eius sanguine sacerdos non debet accipere:* vel ut communius eruditi arbitrantur, decreto illo suo solos ferit Manichaeos Romae latitantes, qui ut alias a vino, ita etiam in eucharistica mensa a speciebus vini impia superstitione abstinebant. Ad Manichaeorum ergo sensum dividere unum et idem mysterium grande est sacrilegium, non vero ad sensum Catholicorum, qui cum credant, integrum Christum aeque sub una ac sub utraque specie esse, non sub duplici, sed sub una specie communicant. *Anastasius* in vita S. Gelasii refert, hunc Pontificem praeceptum dedisse, ut omnes fideles sub utraque specie communicent ad latitantes Manichaeos facilius detegendos. Hoc decretum igitur pro nobis

(1) 3 p., q. 80, art. 12 ad 1.

probat, Ecclesiam tunc non credidisse extare praeceptum divinum, quo omnes fideles ad communionem sub utraque specie obligentur.

Obj. V. Eucharistiae administratio sub una tantum specie sacramentum facit mutilum tum ex parte signi, tum ex parte causalitatis. Eucharistia enim ex voluntate Christi est signum passionis et mortis Christi, quam, qui communicant, omnes commemorare tenentur: atqui species una hanc mortem non exprimit, exprimunt vero disertissime duae, quarum una corpus ut avulsum a sanguine, altera sanguinem ut separatum a corpore repraesentat. Eucharistia porro convivium est, in quo potus et cibus adesse debent: totam igitur huius sacrificii efficaciam non experitur, qui eucharistiam sub una tantum specie sumit.

Resp. Protestantes ideo haec obiiciunt, quia in eucharistia solam rationem sacramenti, non autem rationem sacrificii agnoscunt. Christus vero, ut inferius probabitur, eucharistiam etiam ut sacrificium instituit, atque ideo duas species elegit, ut tenore verborum et specierum corpus a sanguine separetur, mors ipsius in cruce tolerata repraesentetur, et mystice renovetur. Utraque species idcirco necessaria est ad rationem sacrificii, non ad rationem sacramenti. Unde S. *Thomas* (1) dicit: « Repraesentatio dominicae passionis agitur in ipsa consecratione huius sacramenti, in qua non debet corpus consecrari sine sanguine. Potest autem a populo corpus sine sanguine sumi; nec exinde sequitur aliquod detrimentum, quia sacerdos in persona omnium sanguinem offert et sumit, et sub utraque specie Christus continetur. » Permisceri nullatenus debent *repraesentatio* mortis Christi, quae fit in sacrificio, et *commemoratio* eiusdem, quae facienda est in communione; minus quippe requiritur ad commemorationem, quam ad repraesentationem alicuius rei. Caeterum etiam in una specie sufficienter exprimuntur passio et mors Christi, quia tenore verborum et specierum corpus ut separatum a sanguine ponitur. Illud quidem concedimus, non ita distinctam haberi et expressam in una, quam in duplici specie significationem: verum maior illa ac magis distincta significatio ad naturam sacramenti non attinet, sicut in baptismo triplex immersio distinctius haud dubie significat mortem et sepulturam Christi; neque tamen idcirco invalidus est baptismus infusione aut aspersione collatus. Eucharistia porro etiam convivium est, sed convivium spirituale; alia vero est ratio convivii communis, alia convivii spiritualis; illud enim sine potu mutilum est, non item vero convivium sacramentale, in quo sub unaquaque specie cibus et potus, corpus et sanguis Christi tribuuntur. Neque tandem ex duplici specie maior capitur fructus quam ex una, quia Christus nec magis sub duplici specie quam sub una praesens est, nec maiores gratias promittit sumenti sub utraque specie, quam sumenti sub sola specie panis (2). Sicut enim baptizatus per trinam immersionem maiorem non percipit gratiam, quam baptizatus per infusionem, licet immersio expressius significet mortem et sepulturam Christi, quam infusio: ita communio sub utraque specie maiorem gratiam non confert, quamvis illa expressius significet passionem et mortem Domini. Ratio est, quia sub qualibet specie totus et integer Christus continetur, ratione cuius species

(1) 3 p., q. 80 art. 12 ad 3.

(2) Cf. n. 2.

significant et operantur gratiam. Atque haec assertio nostra est longe communior inter Catholicos, quamvis contraria etiam sententia aliquos habeat in scholis patronos, ideoque a *Conc. Tridentino* minime decisa fuerit, quod (1) solummodo docet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt. Quod si, ut nonnulli autumant, uberiorem quamdam, sed accidentalem gratiam ex communione sub utraque specie perciperent, utilitati tamen suscipientium praeferenda est reverentia huic sacramento debita; minus enim malum est, ut laici careant bono aliquo non necessario, quam ut sacramentum Dei evidenti periculo irreverentiae exponatur.

III. ***Iure prudenterque Ecclesia usum calicis non sacrificantibus sustulit.***

§ 589. 1. Potuisse Ecclesiam usum calicis abolere, manifeste sequitur ex eo, quod hactenus demonstravimus, nullum esse hac de re a Christo divinum impositum praeceptum, atque adeo sumptionem eucharistiae sub utraque specie non pertinere ad huius sacramenti substantiam, ut proinde hic locum habeat illa *Concilii Tridentini* declaratio Sess. XXI, cap. 2: *Hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate, magis expedire iudicaret. Id autem Apostolus non obscure visus est innuisse, cum ait: Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei; atque ipsum quidem hac potestate usum esse satis constat, cum in multis aliis tum in hoc ipso sacramento, cum, ordinatis nonnullis circa eius usum, caetera, inquit, cum venero, disponam.* Haec regula semper in Ecclesia observata fuit, nemine contradicente, ubi nullum erat divinum praeceptum, sed solum Christi vel Apostolorum aut primaevae Ecclesiae exemplum. Sic decretum est, ut eucharistia nonnisi a ieiunis sumatur, non obstante quod Christus eam Apostolis distribuerit post coenam; et ut pueris statim post baptismum porrigeretur, quod nec Christus, nec Apostoli fecisse leguntur; quem postea morem Ecclesia latina abrogavit. Iuxta eandem regulam Ecclesia tali potestate instructa a Christo potuit prohibere calicis usum, prout reipsa in *Conciliis Constantiensi* et *Tridentino* prohibuit, seu potius lata lege confirmavit inolitam iamdiu consuetudinem communicandi sub sola specie panis. Ideo *Patres Constantienses* Sess. XIII dicunt: *Licet in primitiva Ecclesia huiusmodi sacramentum reciperetur a fidelibus sub utraque specie, tamen haec consuetudo ad evitandum aliqua pericula et scandala est rationabiliter introducta, quod a conficientibus sub utraque specie, et a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur. Conc. Tridentinum* cit. ita prosequitur: *Quare agnoscens sancta Mater Ecclesia hanc suam in administratione sacramentorum auctoritatem, licet ab initio christianae religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset; tamen progressu temporis, latissime iam mutata illa consuetudine, gravibus et iustis causis adducta, hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, et pro lege habenda decrevit; quam reprobare aut sine ipsius Ecclesiae auctoritate pro*

(1) Sess. 21, cap. 3.

libito mutare non licet. Et Sess. XXI can. 2 definit: *Si quis dixerit, sanctam Ecclesiam catholicam non iustis causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos, atque etiam clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse, anathema sit.*

2. Prudenter iustisque de causis fuisse laicis usum calicis sublatum, vel ex eo solum coniicere possumus et debemus, quod non temere ac praecipitanter id factum sit, sed post diutinas considerationes ac disputationes, in tribus *Conciliis Constantiensi, Basileensi* ac *Tridentino* habitas, post auditas et mature perpensas non solum haereticorum querelas, sed catholicorum etiam theologorum rationes, ac demum magnorum Principum pias supplicationes. Praeterea non semel Ecclesia experiri voluit, an concessio tam ardenter a nonnullis expetita fidei restituendae aut saltem conservandae prodesset; sed infelici rerum exitu edocta eandem concessionem iam factam revocavit. Sic enim *Patres Basileenses* anno 1434, in ita dictis *Compactatis*, usum calicis sub certis conditionibus concessissent, debuit postea haec concessio aboleri; ut ea pariter quam *Pius IV* anno 1563, enixis Ferdinandi imperatoris precibus, inclinatus dederat, ob infaustos eiusdem effectus ab eius successoribus *Pio V* et *Gregorio XIII* revocata fuit.

3. Ecclesia utpote mater nobis a Deo data et a Spiritu sancto semper directa non tenetur Filiis suis rationem reddere, cur hac potius vel illa ratione se in suis determinationibus gerat. Quapropter licet eas causas, quibus inducta fuit ad talem legem ferendam, minime patefecerit, pro certo a nobis tenendum est, eas iustissimas et gravissimas fuisse. Theologi tamen praecipue ex concertationibus, quae agitatae sunt in congregationibus *Concilii Tridentini*, varias rationes collegerunt, ex quibus Ecclesia adducta fuit ad usum calicis in communione laicorum abrogandum. Prima ratio fuit periculum irreverentiae erga SS. Sacramentum. In magno enim fidelium concursu, inter quos senes tremuli et iuvenes imcompositi ad sacram mensam accedunt, difficillime cavetur, quin calix uniuscuiusque labiis quantalibet dexteritate admotus aliquantisper aut in faciem, aut in vestes, aut in ipsam terram effluat, atque ita profanationi sanguis nostrae redemptionis exponatur. Secunda ratio fuit nausea et repugnantia, quam multi sentiunt ex eodem vase aut eodem calamo bibere metuentes, ne aut contagio morbo inficiantur, aut sordes a vilibus hominibus contrahant foetidosque halitus excipiant: atque ex hoc praecipue capite existimandum est, fideles multos, propria sponte et nulla praeeunte lege ecclesiastica, iam ante plura saecula a calice abstinuisse. Tertia ratio fuit multitudo abstemiorum, qui vini odorem et saporem ferre nequeunt, et quibus quovis tempore licitum erat a specie vini abstinere, ne provocati ad vomitum sanctissimum sacramentum profanarent. Quarta ratio fuit maxima difficultas in asservanda specie vini pro aegrotis, in regionibus praesertim calidioribus, in quibus vinum facile acescit, aut in nimis frigidis, in quibus frequenter congelascit. Quinta ratio fuit inopia vini non solum in regionibus septentrionalibus, in quibus ipsum non crescit et non sine magnis sumptibus et difficultatibus advehitur, sed etiam in plerisque pagis regionum vini feracium ob tenuitatem et paupertatem incolarum. Sexta ratio fuit duplex haeresis convellenda:

una eorum, qui communionem sub una specie ut sacrilegam damnabant, et altera eorum, qui negabant sub qualibet specie integrum Christum contineri. Ecclesia igitur, partim ne fideles a communionis frequentia retardarentur, partim ut in hoc unitatis sacramento externa quoque fidelium uniformitas procuretur, partim ut dogmata catholica de integri Christi praesentia sub unaquaque specie, et de liceitate communionis sub una tantum specie contra haereticos stabilirentur, sapientissime decrevit, ut a laicis et a clericis non conficientibus eucharistia sub una tantum panis specie percipiatur.

Nota 1. De praesenti materia copiose et erudite tractarunt *Bellarminus* lib. 4 de euch. (1), *Bossuet* in tractatu de communione sub una eius specie, et in eiusdem defensione, *Pellicia* de Ecclesiae politia (2). — Adversarii vero ultimae nostrae propositioni sequentia opponunt.

Obi. I. Si concedatur, Christum non praecepisse, ut omnes eucharistiam sub utraque specie sumant, certum tamen est, Christum eucharistiam sub utraque specie pro omnibus instituisse, ac ideo omnibus ius tribuisse sanguinem divinum sub specie vini bibendi. Ecclesia ergo iniuste egit, cum calicem interdicendo fideles iure divinitus acquisito privavit.

Resp. Christus eucharistiam instituit sub duplici specie, ut sit sacrificium, quod a sacerdotibus pro omnibus fidelibus offertur. Christus vero eucharistiam instituit etiam ut sacramentum, sed ita, ut integrum sacramentum etiam sub una specie percipiatur. Quodsi fideles omnes etiam laici, tenore institutionis ius acquisierunt eucharistiam etiam sub specie vini sumendi, hoc ius non est absolutum, sed dependens ab ordinationibus Ecclesiae, cui Christus sacramentorum dispensationem reliquit. Ecclesia igitur nullum fidelium ius violavit, sed iure proprio prudenter usa est, cum calicis usum in communione laicorum abrogavit.

Obi. II. Ex ipsa nostra confessione communio sub utraque specie usitata fuit in Ecclesia Occidentali per duodecim fere saecula, et in Ecclesia Orientali etiamnum viget, quin ulla aut haberetur aut habeatur ratio periculi irreverentiae, aut scandali, aut caeterorum incommodorum: aequum ergo erat, ut tam antiqua et universalis consuetudo etiam in posterum servaretur, ne fideles speciali gratia et consolatione ex sumptione divini sanguinis redundante privarentur.

Resp. Ex dictis patet, numquam fuisse hanc consuetudinem ita universalem et constantem, ut nulla contraria exceptio fieret tum ratione infirmorum, tum ratione infantium, tum aliis de causis, quin tamen illi, qui sola specie panis contenti esse debebant, ullas moverent querelas; rursus communionem calicis versus saeculum duodecimum cessasse, quin ideo turbines excitarentur, quia semper et ubique creditum est, non ex praecepto divino fideles ad communionem sub utraque specie obligari, sed distributionem eucharistiae sub una vel utraque specie ad disciplinam pertinere ab Ecclesia ordinandam. Quare autem Ecclesia per 12 saecula usum calicis in communione laicorum adhibuerit et postmodum abrogaverit, non est hominum privatorum examinare et iudicare, qui varias concurrentes rationes, et rerum, temporum locorumque adiuncta inquirere, iuste ponderare et perfecte perspicere nequeunt Fatendum potius humiliter est, iu-

(1) Cap. 20 et seq. (2) Tom. 3 dist. 1.

stam atque prudentem tum veteris tum recentioris Ecclesiae disciplinam dicendam esse. Et sane prioribus saeculis, in quibus canones Ecclesiae poenitentiales pleno in vigore erant, per graviores poenas statutas improvidae sanguinis effusiones et irreverentiae erga SS. sacramentum praecaveri poterant. Cum autem pedetentim ob infirmitatem fidelium canones poenitentiales mitigandi essent, et potestas Ecclesiae usque magis vilipendi coeperit, aliis modis periculis irreverentiae et scandali obviandum erat. His accedit, quod prioribus saeculis fideles ad maximos sumptus religionis ac devotionis causa faciendos paratissimi fuerint; quo fervore decrescente, inopia vini gravis ratio facta est, ex qua usus calicis abrogaretur, praecipue quando plures populi septentrionales ad religionem christianam conversi sunt. Ex his rationibus usus calicis in variis Ecclesiis particularibus sublatus est. Ecclesia tamen catholica illum nunquam positivo aliquo decreto abrogavit, donec saeculo XV homines inquieti novarumque rerum cupidi dogmatizare coeperunt, Ecclesiam in re gravissima errare, et singulos Christi fideles ex divino praecepto ad calixtinam communionem teneri, quorum temerariam praesumptionem necesse fuit solemnibus definitionibus coërcere, ut factum est in *Conciliis Constantiensi, Basileensi* et *Tridentino*. Fideles autem Ecclesiae praecepto obsequentes, et sub una specie corpus et sanguinem Christi sumentes, eandem imo ex obedientiae merito maiorem gratiam et longe solidiorem consolationem sibi comparant, quam illa esset, quam sibi ex communione sub utraque specie contra decreta ecclesiastica imaginantur.

(1) Lib. 1 adv. Marcion. c. 28.

Usus doctrinae de eucharistia, altissimo mysterio.

§ 590. 1. Cum mysteria omnia comprehendi nequeant, sed propter Dei revelantis auctoritatem credenda sint, id praecipue de eucharistia dicendum est, quae a Tertulliano (1) *Sacramentum fidei*, et ab Ecclesia *mysterium fidei* nuncupatur. Humili ergo fide dogmata de eucharistia recipienda sunt, non curiose inquirenda. Ideo *S. Ephraem* (2) inquit: « Esto fidelis atque innocens, participa immaculato corpori Domini tui fide plenissima, certus quod agnum ipsum integrum comedis. Ignis immortalis sunt mysteria Christi: noli temere ea scrutari, ne in ipsorum perscrutatione comburaris. » Ignis enim caute ad se accedentes illuminat et calefacit; temere sibi adpropinquantes cruciat et comburit. Ita pariter qui dogmata revelata humiliter credit, maxima emolumenta capit; qui autem nimis iusto speculationibus philosophicis indulget, et ea, quae rationi humanae impervia sunt, curiosius indagare praesumit, facile in dubiorum et infidelitatis barathrum demergitur. Maxime igitur necesse est, ut, dum de eucharistia agitur, simus, ut Apostolus nos monet: *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium fidei* (3). Rationabile autem esse hoc obsequium nostrum, dubitare non licet. Nam ait *S. Thomas a Villanova* (4): « Magnum hoc est fidei nostrae meritum, quod incomprehensibilia credimus non alio quidem testimonio, quam solo veritatis dicto, non per intelligentiam fidem adhibentes, sed per fidem ad intelligentiam adscendentes; sicut

(2) De nat. Dei non scrut. c. 5.
(3) 2 Cor. 10, 5.
(4) Conc. 2 in festo corp. Chr.

scriptum est: *Credidi, propter quod locutus sum* (1); et: *nisi credideritis, non intelligetis* (2). Sed quid, obsecro, magnum est, si Christo Domino creditur? Christus ait: *Hoc est corpus meum*, et super hoc quispiam audeat dubitare? Nam etsi ea quae dicuntur, ardua et difficilia sunt ad credendum, fidei tamen minuitur difficultas, ubi dicentis consideratur auctoritas. Noli considerare quod dicitur; sed quis dicat, attende. »

2. Eucharistiae institutio luculentissimum est divinae charitatis argumentum. Nam, si *tempus* institutionis adtendamus, *Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem*, etc. (3). O immensa charitas! cum traditur ad mortem, semetipsum nobis tradit ad vitam, cum ei parantur vincula, ludibria, flagella, spinae, clavi et crux, ipse nobis parat panem de coelo omne delectamentum in se habentem; cum homines crudelissima suae impietatis consilia complent, tenerrima suae erga homines charitatis consilia Christus manifestat. Si *obiectum* institutionis inspiciamus, Christus se totum nobis tradit cum carne et sanguine, cum corpore et anima, cum divinitate et humanitate, cumque omnibus meritis vitae, passionis et mortis suae, ita ut maius donum nec sapientia divina invenire, nec omnipotentia producere, nec bonitas immensa concedere possit. Si *modum* indagemus, multa sunt, quae summopere admirari debemus. Nam si Apostolus stupore abreptus unigenitum Dei Filium laudat: *Qui semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo* (4): quid dicemus, si eundem sub speciebus panis et vini latere videmus? Imo novo stupore abripi debemus, si miracula perpendimus, quae a Christo patrantur, ut non solum divinae maiestatis suae splendorem, sed etiam visibilem humanitatis suae formam sensibus nostris subducat, et quovis loco et tempore charitatis suae consilia exequatur. Si *finem* institutionis consideremus, ideo potissimum eam factam esse cognoscimus, ut Christus nobis charitatis suae praeteritae memoriam relinqueret, praesentis certissimum signum praeberet, et futurae pignus daret. Recte igitur hoc amoris mysterium credentibus perpetuo acclamatur: *Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos* (5).

3. Permanet Christus in eucharistia: ergo inibi permanenter, et si fieri posset, indesinenter adorandus foret. Hinc animae sanctae, singularis pietatis laude insignes, divinissimum hoc sacramentum haereticorum impietate tantopere inhonoratum praecipua sibi pietate colendum elegerunt, eiusque perpetuo sese cultui dicarunt, devoverunt, consecrarunt. Quis talis interni atque externi cultus aequitatem, necessitatem et utilitatem negabit? — Certe si exinanitioni exaltatio iure merito respondeat (6), quid iustius est, quam ut in eo sacramento Christus iugiter adoretur, ubi propter nos a suae maiestatis fulgore pallescens, ita se humiliat, ita Deo, ita hominibus se supponit, ut poenitentis et agni occisi personam iugiter gerat, et pro nobis impleat? Recte igitur Ecclesia catholica cultum Christo in eucharistia debitum externa pompa, solemnibus expositionibus et processionibus promovere satagit. Recte etiam fideles frequenter et devote eucharistiam visitant, non solum ut Christo debitum hono-

(1) Ps. 115, 1. (2) Is. 7 (ex vers. 70. (3) I Cor. 11, 23. (4) Phil. 2, 7. (5) I Io. 4, 19. (6) Phil. 2, 9 etc

rem referant, sed etiam ad omnipotentis et benignissimi Redemptoris pedes provolvuntur, ut asylum in calamitatibus, consolatorem in tristitia, defensorem in malis, patrem in necessitatibus inveniant, et donis coelestibus repleantur. Recte denique Sacerdotes non solum summum charitatis mysterium populo solerter declarare, sed etiam exemplis et verbis cultum eucharisticum promovere student, atque omnem conatum adhibent, ut fideles a cunctis irreverentiis retrahant, quae eo graviores et atrociores sunt, quo magis Christo in altari praesenti verba Ioannis applicanda sunt: *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem* (1).

DISSERTATIO II.

De eucharistia, quae est sacramentum efficacissimum.

§ 591. 1. Eucharistiam esse sacramentum, ex antiquis soli negarunt *Archontici*, qui, testibus *Epiphanio*(2) et *Theodoreto* (3), S. Scripturam et sacramenta reiiciebant. Ineunte saeculo XI, *Gundulphiani* cum baptismo respuebant eucharistiam qua sacramentum, ut liquet ex Synodo *Atrebatensi* an. 1025. Nunc eucharistiae sacramentum negant soli *Sociniani* cum recentioribus *Pantheistis* et *Rationalistis*, quod nec ullam gratiam donet, sed iam donatae obligationem adumbret. Reliqui autem omnes, quotquot Christiano censentur nomine, eucharistiam verum esse novae legis sacramentum, admittunt, et quidem rectissime. Omnia enim in eucharistia inveniuntur, quae ad novae legis sacramenti proprie dicti rationem requiruntur. Constat enim eandem esse institutam a Christo (4), adest res subiecta sensibus; sicut enim verba consecrationis auditui, ita species panis et vini reliquis sensibus subiiciuntur: promissa quoque est gratia, quae per externam eucharistiae sumptionem significatur et producitur (5). Sicuti enim per naturalem cibum et potum corpus, ita per cibum et potum eucharisticum anima reficitur.

2. Eucharistia igitur recte definitur novae legis sacramentum, in quo sub speciebus panis et vini corpus et sanguis Christi continentur, ad spiritualem animae refectionem divinitus institutum. Duae autem species, quae in eucharistia occurrunt, nullatenus duplex sacramentum constituunt. Nam, ait *Catechismus romanus* (6): « Licet sint duo elementa, panis scilicet et vinum, ex quibus integrum eucharistiae sacramentum conficitur, non tamen plura sacramenta, sed unum tantum esse Ecclesiae auctoritate docti confitemur; aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum atque a *Conciliis Lateranensi*, *Florentino* et *Tridentino* decretum est, constare non poterit. » Rationem theologicam affert *S. Thomas* (7) dicens: « Unum dicitur non solum quod est indivisibile vel quod est continuum, sed etiam quod est perfectum, sicut dicitur una domus et unus homo. Est autem unum in perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia, quae requiruntur ad finem eiusdem: sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem animae, et domus integratur ex omnibus partibus, quae sunt necessariae ad inhabitandum: et sic hoc sacramen-

(1) Apoc. 5, 12. (2) Haer. 34.
(3) Lib. 1 haer. fab. c. 12, etc. (4) § 569.
(5) Io. 6, 57 et seq. (6) P. 2, cap. 4, n. 10.
(7) 3 p., q 73, art. 2.

tum dicitur unum. Ordinatur enim ad spiritualem refectionem, quae corporali conformatur. Ad corporalem autem refectionem duo requiruntur, scilicet cibus, qui est alimentum siccum, et potus, qui est alimentum humidum. Et ideo etiam ad integritatem huius sacramenti duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus et spiritualis potus secundum illud Io.: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (1). Ergo hoc sacramentum multa quidem est materialiter, sed unum formaliter et perfective.» Dubitari igitur non potest, eucharistiam unum esse sacramentum, quia duae species unum Christum continent, unum convivium seu unam animae refectionem constituunt, unam passionem et mortem Christi repraesentant, et unum corpus mysticum, quod est Ecclesia, significant.

3. Eucharistia, quamvis in requisitis essentialibus cum caeteris sacramentis conveniat, in multis tamen ab iisdem differt. Reliqua enim sacramenta gratiam conferunt, eucharistia non solum gratiam confert, sed ipsum continet gratiae auctorem. In aliis sacramentis materia, quae adhibetur, in aliam substantiam non mutatur: id vero contingit in eucharistia, cum panis et vinum in corpus et sanguinem Christi trasmutantur. Reliqua sacramenta usu perficiuntur, et in actione transeunte consistunt; eucharistia vero praeter actiones transeuntes, quibus conficitur et consumitur, etiam rem fixam et permanentem habet, quia Christus per consecrationem praesens fit et praesens manet, donec species consumantur. — Cum autem multa in hoc mysterio occurrant, quibus a Ss. Scriptoribus aliquando nomen sacramenti tribuitur, quaesitum est a scholasticis, quid habeat proprie rationem sacramenti? — Quidam ergo propriam rationem et essentiam sacramenti reposuerunt in consecratione. Quidam in sumptione, quidam in speciebus consecratis, quidam in ipso corpore Christi, quidam in corpore et speciebus simul. Communior autem theologorum sententia est, rationem eucharistiae sacramenti proprie in speciebus panis et vini, ut continent corpus et sanguinem Christi, sitam esse, quoniam hae proprie et vere sunt, quae significant et efficiunt gratiam nos reficientem. Facile autem variae theologorum sententiae conciliantur, si dicatur, eucharistiam tum in re fixa et permanenti, tum in actionibus transeuntibus consistere, nempe in consecratione, qua hoc sacramentum conficitur, et in sumptione, qua hoc sacramentum fidelibus applicatur et species consumuntur.

(1) C. 6, 56.

4. Ut doctrina de eucharistia, ut est sacramentum efficacissimum, plene cognoscatur, *de materia et forma, de ministro, de effectu, de necessitate* et *de subiecto eucharistiae* agendum est.

ARTICULUS I.
De materia et forma eucharistiae.

§ 592. Iuxta dictum *S. Augustini:* « Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum, » seu ut loquuntur scholastici, ad quodlibet sacramentum conficiendum materia et forma necessaria est; illa vero in remotam et proximam recte distinguitur. Cum vero Christus Dominus corpus suum in eucharistia per modum cibi, sanguinem vero per modum potus fidelibus dare voluerit, necesse fuit, ut aliam materiam, ex qua corpus, et aliam materiam, ex qua sanguis conficiatur, constitueret. Hinc duplex

est materia remota eucharistiae, et duplex et correspondens forma. A materia vero remota, ex qua conficitur eucharistia, distinguenda est materia proxima, per quam intelligitur id, quod, facta consecratione, sub speciebus panis et vini continetur. — Iam vero iuxta doctrinam catholicam *prima materia remota eucharistiae est panis triticeus, sive azymus, sive fermentatus; altera est vinum de vite, aqua miscendum · materia proxima sunt species, ut continent corpus et sanguinem Christi:* denique formam *constituunt verba dominica,* id est v ba a Christo in eucharistiae institutione prolata.

I. *Prima materia remota eucharistiae est panis triticeus.*

§ 593. Circa materiam remotam eucharistiae erraruut. *Autolyritae,* qui, testibus *S. Epiphanio*(1) et *S. Augustino* (2), ad celebranda mysteria sua panem et caseum adhibebant dicentes, a primis hominibus oblationes de fructibus terrae et de gregibus ovium fuisse celebratas. *Cataphryges,* ut narrat *S. Augustinus* (3), ex infantium sanguine minutis punctionum vulneribus elicito et farina eucharistiam sibi praeparabant. Imo *Gnostici* quidam, ut refert *S. Epiphanius* (4), infantem abortivum in mortario contundebant, cui diversa aromata admiscebant, et ex quo delibabant digito, « atque id perfectum pascha esse existimabant: » alii vero, eodem teste, nefando modo panem parabant. *Calvinus* (5) cum *Theodoro Beza* (6) docuit, pro pane et vino in casu necessitatis substitui posse omnia. « quae, etsi non panem, similem tamen alimoniae analogiam habent. » Sententia catholica his erroribus opposita est, materiam eucharistiae esse panem ex tritico confectum.

1. Primam materiam remotam eucharistiae esse *panem,* patet ex S. Scriptura. Christus enim eucharistiam instituens primo panem pro materia adhibuit: legitur enim Matth. XXVI, 26: *Accepit Iesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite: hoc est corpus meum* (7). Christus autem mandatum adiunxit: *Hoc facite in meam commemorationem:* ergo panis semper pro materia eucharistiae adhibendus est. Apostolos quoque ad conficiendam eucharistiam panem adhibuisse, constat ex Act. II, 42. I Cor. X, 16 etc. Patres uno ore testantur, panem per verba consecrationis in corpus Christi transmutari (8), quod idem Concilia definierunt (9). Imo Ecclesia catholica constanti et perpetua praxi pro prima eucharistiae materia nihil aliud adhibuit quam panem, atque usum nonnullorum contrarium tanquam errorem semper damnavit.

2. Ad materiam eucharistiae non sufficit panis quilibet, sed requiritur panis ex tritico confectus. Quod iterum probatur exemplo Christi, qui panem triticeum consecravit, quo Iudaei communiter praecipue ad festum paschale et ad esum agni utebantur. In Palaestina enim, ut et in aliis regionibus calidioribus panis usualis est triticeus, ita ut sub generali panis denominatione semper panis triticeus intelligatur. Hinc in utraque Ecclesia Orientali et Occidentali consecratus fuit semper, et adhuc consecratur solus panis triticeus. Hinc A-

(1) Haer. 49. (2) Lib. de haer. c. 28.
(3) Lib. de haer. c. 26 (4) Haer. 26.
(5) Inst. lib. 4, c. 17.
(6) In Epist. 2 Tit. Ep. theol.
(7) Cf. Marc. 14, 22; Luc. 22, 19; I Cor. 11, 23.
(8) § 582, n. 2. (9) Ibid. n. 3.

ctione III *Concilii Chalcedonen.* Diaconus *Ischirion* Alexandrinus conqueritur in libello contra Dioscorum: « Eius avaritia factum esse, ut incruentum missae sacrificium in Lybia non offerretur, defectu scilicet tritici, quod cum rarum esset, ab illo Dioscoro maximo pretio divendebatur. » *Conc. Florentinum* in decr. pro Armenis ait: *Tertium est eucharistiae sacramentum, cuius materia est panis triticeus et vinum de vite.* In rubricis missalis romani, ubi agitur de defectibus in celebratione missarum § 3 dicitur: « Si panis non sit triticeus, vel si triticeus, admixtus sit granis alterius generis in tanta quantitate, ut non maneat panis triticeus, vel sit alioqui corruptus, non conficitur sacramentum.

Nota. Ex demonstratis pro praxi nonnulla consectaria deducuntur: 1° Nequit esse panis eucharisticus, qui ex hordeo, alica, oryza, siligine, fabis, milio caeterisque frugibus conficitur. Licet enim nonnulla ex hisco granis formam tritici praeseferant, ab ipso tamen specie diversa sunt. Disputatur quidem de pane siligineo. Censet *S. Thomas* (1) aptam esse posse materiam, quia siligo ex vero tritico in malis terris seminatur, nascitur, et speciem a frumento distinctam non constituit: alii vero negant, siliginem seu secale non esse nisi frumentum in mala terra degeneratum, et ideo volunt, secale a frumento specie differre, et panem ex illo confectum non esse aptam eucharistiae materiam: unde talis panis saltem materia dubia est, ideoque ea uti non licet, quia nefas est uti materia dubia in iis sacramentis, quae ad salutem hic et nunc necessaria non sunt. 2° Neque panis triticeus valida est materia eucharistiae, si farina sit ovis, butyro, lacte, melle, oleo aut alia quavis re fluida praeter aquam naturalem delibuta; tunc enim panis, quamvis confectus ex tritico, vel erit placenta, vel aliud quid a pane communi realiter diversum. 3° Idipsum dicatur sive de massa triticea non decocta, sive de pane corrupto: illa quippe non adhuc panis est, hic vero naturam panis ob corruptionem amisit. 4° Nec panis erit materia sacramenti, si partim e triticea substantia, partim ex aliena constet, nisi tritici quantita salteram sibi admixtam adeo excedat, ut panis inde confectus vere ac proprie triticeus possit appellari.

(1) 3 p. q. 74. art. 3 ad 3.

II. *Panis triticeus, sive azymus sit sive fermentatus, est materia valida eucharistiae.*

§ 594. Gravis saeculo XI exarsit contentio Graecos inter et Latinos circa accidentalem panis consecrandi conditionem. *Michaël Caerularius* Patr. CPtanus, et *Leo* Archiepiscopus Acridanus in Bulgaria ausi sunt circa annum 1053 *S. Leonem IX* R. P. omnesque Latinos, quos per contemptum *Azymitas* vocabant, erroris accusare, quod consecrarent in azymo: quam insanam Graecorum temeritatem luculenta gravique Epistola ad Michaëlem et Leonem data *S. Leo IX* castigavit. Ast summi Pastoris vocem arrogantia Graecorum audire recusavit, Caerulario suffragantur hodierni etiam Graeci schismatici. Unde *Ieremias* Patr. CPtanus in censura adversus Augustanam confessionem cap. 10 asserit, Christum panem fermentatum consecravisse, nec posse in Azymo hoc sacramentum confici. Protestantes fatentur quidem, azymum panem esse materiam eucharistiae sufficientem, sed contendunt, fermentatum panem esse aptiorem,

que in pane azymo consecravit. Temerarium porro est dicere, Christum pascha legale non celebrasse, ritum Iudaeorum non observasse, et ut ostenderet, se novi testamenti auctorem esse, in ultima coena pane fermentato usum esse. Id enim sine omni fundamento asseritur. Patres enim testantur, Christum celebrasse pascha tempore et ritu per legem praescripto, ut *Origenes* (1), *S. Chrysostomus* (2) et *S. Epiphanius*, qui (3) inter errores Marcionis hunc recenset, quod negaverit, Christum pascha legale celebrasse. *Photius* in bibliotheca (4) scribit, universam Ecclesiam graecam cum Chrysostomo credere, quod Christus in ultima coena pascha legale celebrarit. Cum vero saeculo undecimo controversia exarserit Graecos inter et Latinos, azymus ne, an fermentatus panis sit, in quo eucharistia confici debeat, nonnulli Graeci, quos commemorant *Theophylactus* et *Euthymius*, eandem Marcionis sententiam amplexi sunt, universa Ecclesia graeca reclamante. Ecclesia latina usque ad recentiora tempora semper in hac fide fuit, Christum pascha legale celebrasse; atque ideo optime Leo IX in citata Epistola contra Graecos calumniatores ad exemplum Christi provocat dicens: « Qui non venerat solvere legem sed adimplere, iuxta ipsius legis praeceptum et azymis et vino vetus pascha adimplevit, et protinus ex azymis et vino novum, sicut aperte Lucas narrat, discipulis tradidit. Neque enim totis octo diebus illis fermentatum apparebat in omnibus finibus Israël; et apud quemcunque inveniebatur, peribat anima eius de populo suo. Quod si in coena Domini Iesu apparuisset, aut ipse seu discipuli eius quoquo modo gustassent, iuste sicut praevaricatores legis perirent; nec ipse Dominus diceret suis insidiatoribus: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* nec opus esset falsos testes ad perdendum eum quaerere, cum hoc solo perderetur iuste, etc. » Si autem Christus ipse eucharistiam in pane azymo instituit, quis hunc validam eucharistiae materiam esse negabit? — Graeci potius reprehensione digni videntur, quod ab exemplo Christi recesserint. Ecclesia autem catholica nunquam propter usum fermentati reprobavit, quia constanter credidit, Christum quidem in azymo eucharistiam consecrasse, sed nullum praeceptum dedisse, ut in solo azymo consecraretur. Hinc *Algerus* (5) inquit: « Quamvis Christus de azymo pane corpus suum fecerit, forsitan non quia res, quae fiebat, hoc exigebat, sed quia coena, in qua hoc factum est, panem alium non exhibebat; panem tamen fermentatum non prohibuit. »

3. Certum est, usum adhibendi panem azymum ad eucharistiam conficiendam *in Ecclesia Occidentali* antiquissimum esse. Id patet ex declaratione legatorum, quos *Agatho* Papa anno 680 CPolim misit, ut sextae Synodo generali praesiderent. Hi ab Imperatore *Constantino Pogonato* interrogati (ut refert *Humbertus* card. in responsione adversus Nicetam Pectoratum), « qualiter Romana Ecclesia de sacrificio corporis et sanguinis D. N. I. Christi ordinem teneret, » responderunt: « Oblatio, quae in sacrificium altaris offertur, nullam commixtionem aut corruptionem fermenti debet habere, sicut B. V. Maria absque omni corruptione Christum concepit et peperit. » Sic

(1) Tract. 35 in Matthaeum.
(2) Hom. 8, 82 et 83 in Matth.
(3) Haer. 42.
(4) Cod. 116.
(5) De corp. et sang. Dom. lib. 2, cap. 10.

et oblatio munda debet esse a fermento. » Quibus verbis recitatis, Nicetam ita urget *Humbertus*: « Tunc placuit piissimo Principi Constantino haec traditio apostolicae sedis. Ecce istius et caeterarum sex Synodorum omnibus Ss. Patribus, et orthodoxis Imperatoribus per omnia placuit fides et traditio Apostolicae Sedis. Et tu quis es, cui displicent? » — Equidem haec in Actis sextae Synodi, quae adhuc supersunt, haud amplius inveniuntur; neutiquam tamen dubitandum est, ea in iisdem extitisse, neque enim in suspicionem fraudis trahi, aut tam crassae inscitiae accusari potest *Humbertus* vitae probitate et doctrina excellens, ut Graecorum cachinnis se exponeret ea citans, quae in Actis sextae Synodi tunc temporis non invenirentur. In *Concilio Toletano XVI* can. 6 praescribitur, *ut non aliter panis in altari Domini sacerdotali benedictione sanctificandus proponatur, nisi integer et nitidus, qui ex studio fuerit praeparatus; neque grande aliquid, sed modica tantum oblata, secundum quod ecclesiastica consuetudo retentat.* Ostendit porro *Mabillonius* (1) tum ex usu Mozarabum et Gothorum, tum ex opusculo Eldephonsi Episcopi, haec verba de solo pane azymo intelligi posse. *Alcuinus*, qui saeculo VIII floruit, ad Lugdunenses (2) scribit: « Panis, qui in Christi corpus consecratur, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus. » *Rabanus Maurus*, qui anno 819 adeoque 46 saltem annis ante schisma Photianum opus conscripsit, *de Institutione Clericorum* (3), dicit: « Panem infermentatum, et vinum aqua mixtum in sacramentum corporis et sanguinis Christi sanctificari oportet... Credimus, et panem illum, quem primum Dominus in coena mystica in mysterium sui corporis consecravit, infermentatum esse. » Et (4) addit: « Istum ergo ordinem ab Apostolis et apostolicis viris traditum Romana tenet Ecclesia; et per totum pene Occidentem omnes Ecclesiae eandem traditionem servant. » Hoc idem probat modus, quo in Ecclesia latina panis eucharisticus praeparari consuevit; coctus enim fuit *in ferramento characterato*, in quo panis fermentatus, qui elevatur, parari non potest. Ita *S. Udalricus* in op. Consuetud. Cluniac. (5) scribit: « In Quinquagesima solere apponi ea, quae in ferramento characterato de conspersione farinae tenuissimae fiunt, et ab hominibus romanae linguae *nebulae*, a nostratibus appellantur oblatae. » Porro has oblatas in usum sacrificii adhibitas esse, constat ex Epistola 52 *Eginhardi*, qua Vicedomino, aliisque fidelibus suis praecipit, « ut Eulogias praeparari faciant secundum consuetudinem, sicut solet homo ad opus Dominici facere. » Vixit Eginhardus sub Carolo M. eiusque filio Ludovico Pio; ea proinde aetate hostiae inter ferrum characteratum et absque fermento fiebant. Item in lib. 2 de miraculis *S. Wandregesili* Abbatis cap. ult. legitur, quamdam sanctimonialem seu devotam foeminam, quae meritis eiusdem sancti anno 891 sanata fuerat, « Oblatas, quas oblatura Domino in crastinum erat, formasse; tum accessisse ad ignem et ferrum, quo comprimendae ac decoquendae erant oblatae, arripuisse. » S. *Radegundis* Regina saeculo sexto, ut refert *Venantius Fortunatus*, inter fa-

(1) In diss. de pane euchar. azymo vel ferm. c. 6.

(2) Epist. 69.

(3) Lib. 1, cap. 31.

(4) Cap. 33

(5) Lib. 1, cap. 40.

cta sanctimonialis « more S. Germani in Quadragesima frumentum sua manu commolebat, et exinde oblationes suis manibus faciens locis venerabilibus incessanter dispensabat. » Idipsum legitur de matrona romana in vita *S. Gregorii M.* — In *Missa Ambrosiana*, quam *Pamelius* cum Codice Mss. melioris notae contulit et vulgavit, hic titulus legitur: *Oblatio panis azymi cum patena facienda.* Huius Missae auctorem *Walafridus Strabo* (1) agnoscit *S. Ambrosium*; at eam S. Ambrosio esse antiquiorem et ab apostolica traditione repetendam, ostendit cl. *Petr. Mazzuchelli* in speciali dissertatione anno 1828 Mediolani edita. — Ita generatim usus azymi in Ecclesia latina a multis ab apostolica traditione repetitur. *Leo IX* Epist. ad Mich. Caerul. (2) scribit, Romanam Ecclesiam iam a mille et viginti annis sacrificium in azymo conficere, B. Petri Apostolorum Principis institutione edoctam. *Humbertus* card. in Resp. ad Nicetam azymorum usum in Ecclesia latina vocat, traditionem apostolicae Sedis. *Algerus* (3) ait: « Omnis autem Ecclesia praeter graecam a primordio sui ex traditione Principum Ecclesiae, Petri scilicet et Pauli, azymis celebravit. » *Hugo Etherianus* (4) inquit: « Latinorum sancta Ecclesia aeternaliter azyma offert et immolat. » Veteres scholastici cum *Alexandro Alensi* et *S. Thoma* existimarunt, Ecclesiam graecam et latinam pane azymo usam esse usque ad exortam haeresin Ebionitarum, qui cum Evangelio legalia observanda esse dictitabant, et ideo panem fermentatum ut illicitum a sacris Mysteriis excludebant; in odium huius haeresis utramque Ecclesiam panem fermentatum in Ss. Mysteriis adhibuisse, extincta vero haeresi Ecclesiam latinam ad usum azymi rediisse, graecam vero usum fermentati retinuisse. Sententia haec communis fuit in scholis, donec anno 1651 doctissimus *Sirmondus* opusculum emisit de azymo, in quo multis rationibus probare conatus est, Ecclesiam graecam et latinam per octo circiter saecula fermentato pane fuisse usam, nec ante aetatem Photii usum azymi inductum fuisse. Card. *Bona* (5) contendit, ante saeculum nonum in Ecclesia occidentali utriusque panis usum promiscuum fuisse, abiectum vero fermentatum post schisma Photianum. Ast *Io. Mabillonius*, ordinis Benedictini immortale decus, in praefatione ad saeculum tertium Benedict. et in dissertatione de pane eucharistico azymo et fermentato anno 1674 edita Syrmondi et Bonae sententiam aggressus, solidis argumentis usum azymi perpetuis temporibus in Ecclesia obtinuisse, ostendit. Mabillonio adhaeserunt, eamdemque sententiam defenderunt *Christianus Lupus, P. Macedo, Io. Cabassutius, Io. Ciampinus* et alii.

4. Ex Ecclesia Orientali quoque exempla adduci possunt, quae argumentum traditionis confirmant. Nam *Armeni* tam Catholici, quam Eutychiani nunquam ad hanc usque diem ab adhibendo pane azymo destiterunt ex traditione, quam acceptam referunt *S. Gregorio* Illuminatori primo Armeniae Episcopo, qui sub initium saeculi IV iussu Tiridatis Regis martyrio coronatus est. Hanc Armenorum traditionem, et praxin testantur *Nicephorus* (6) et *Demetrius* Graecus

(1) De rebus eccles. c. 22.
(2) Epist. 1, c. 5.
(3) Lib. 2 de sacr. corp. et sang. D. c. 10.
(4) Lib. 2 de haeres. c. 17.
(5) Lib. 1 rer. liturg. c. 23.
(6) Lib. 18 Hist. eccl. c. 54.

schismaticus, agens de haeresi Iacobitana. Neque Armeni ob hanc suam praxin in *Conc. CPtano II* generali V, cui interfuerunt, a Graecis reprehensi sunt. *Maronitae* quoque pane azymo in Ss. Mysteriis utuntur, et hunc morem suum antiquissimum esse testantur. Ipse *Michaël Caerularius* in Epistola ad Petrum Antiochenum conqueritur de Patriarchis Hierosolymitano et Alexandrino, quod in missae sacrificio Romani Pontificis nomen recitent, eisque in crimine ponit, quod azymis utantur, scribens: « Etiam ad aures nostras pervenit, quod praedicti duo Patriarchae non solum alios azymis vescentes recipiant, sed etiam ipsi aliquando conficiant sacrificium; » quae verba significant, noluisse Alexandrinam et Hierosolymitanam Ecclesiam ab avita filo recedere, quae etiam azymum panem ut licitam et validam eucharistiae materiam declarat. Imo valde probabile est, etiam Graecos primis temporibus pane azymo usos esse. Iure enim praesumitur, veteres illos Asiaticos, qui tam religiose Pascha celebrandum contendebant luna decima quarta propter legis mandatum, azymos quoque panes, quos lex eadem praescribit, adhibuisse. Constat praeterea, Patres graecos magno consensu docuisse, Christum Pascha legale cum discipulis celebrantem in pane azymo instituisse: unde valde probabile est, Graecos quoque propter exemplum Christi interdum saltem panem azymum usurpasse, sicut de Aethiopibus *Ludolphus* (1) testatur, eos feria V in Coena Domini ad Christi imitationem in azymis eucharistiam conficere. Graecos hanc saltem fidem semper habuisse quod etiam panis azymus sit valida et licita eucharistiae materia, ex eo manifestum est, quod usque ad saeculum undecimum Ecclesiam latinam propter usum panis azymi non reprehenderint, ne Photius quidem, qui ceteroquin nil intactum reliquit, ut Latinos in invidiam traheret, et a fide apostolica eos descivisse probaret. Imo cum Caerularius usum azymi reprobaret, inter ipsos Graecos inventi sunt, qui illi contradicerent, et hac in re Latinos defenderent.

(1) Comment. in hist. Aethiop.

5. Denique in *Concilio Florentino* Latinorum et Graecorum consensu dogma catholicum definitum, et lex ecclesiastica promulgata est his verbis: *Definimus... in azymo, sive fermentato pane triticeo corpus Domini veraciter confici, et sacerdotes in alterutro ipsum conficere debere, unumquemque iuxta suae Ecclesiae sive occidentalis sive orientalis consuetudinem.*

Nota 1. Cum in pane azymo et fermentato eucharistia confici possit, quaesitum est, qualis panis pro Ss. Mysteriis convenientior sit dicendus? Negari profecto non potest pro utroque pane rationes congruentiae afferri posse. Graeci pro pane fermentato sequentes adducunt: 1° In admixtione tritici cum fermento ineffabile Incarnationis mysterium ex unione divinae naturae cum humana repraesentatur. 2° Fermenti usu, quo panis in altum tollitur, optime significatur illius, qui eucharistiam conficit aut recipit, mentem ad coelum attolli oportere, ut spiritualia et coelestia contempletur. 3° Fermentum efficit panem sapidiorem, ideoque congruenter maximam sacramenti eucharistici suavitatem designat. 4° Panis fermentati usu in Ss. Mysteriis discrimen inter legem et Evangelium manifestatur, et obviatur errori Ebionitarum et aliorum putantium, cum Evangelio etiam legalia observanda

esse.-Latini pro pane azymo sequentes rationes convenientiae afferunt: 1° Christus eucharistiam in pane azymo confecit; huius ergo usus divino ipsius exemplo sacratur. 2° In azymo Mysterium Incarnationis exhibetur; quia enim ad panem azymum conficiendum farina triticea, aqua et ignis applicantur, per farinam Christi corpus, per aquam anima, per ignem Verbum divinum significatur, quod per unionem hypostaticam humanitatem assumptam ad maximam dignitatem elevavit. 3° Cum eucharistia sit sacramentum corporis Christi, quod in purissimo B. M. Virginis utero sine ulla corruptione conceptum fuit; conveniens omnino est, ut panis, qui ad eucharistiae consecrationem adhibetur, corruptionis ac fermenti expers sit. 4° Panis azymus, cui nihil est corruptionis admixtum, eximiam repraesentat carnis Christi quae offertur, puritatem et sanctitatem. 5° Idem indicat porro tum corporis tum animae puritatem, quae in fidelibus ad digne suscipiendum corpus Christi postulatur. 6° Idem magis congruit sinceritati fidelium, quae ad usum huius sacramenti requiritur, dicente Paulo: *Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis* (1). 7° *Card. Humbertus* generatim recte observat, in Ss. Litteris azymum nunquam in malo sensu sumi, sed potius commendari: secus dicendum esse de fermento; Christus enim ait: *Cavete a fermento Pharisaeorum* (2). Paulus ad Cor. scribit: *Expurgate vetus fermentum* (3); et ad Gal.: *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (4). Recte ideo *S. Thomas* dicit: « Consuetudo de pane azymo celebrandi rationabilior est (5); » et pessime agunt Graeci, Latinos propter usum azymi reprehendendo.

Nota 2. Graeci sententiae Catholicorum sequentes difficultates opponunt:

Obi. I. Christus in pane fermentato eucharistiam instituit, quia ultimam coenam habuit non in festo Paschatis seu luna decima quarta, sed in vigilia Paschatis seu luna decima tertia, in qua usus panis fermentati adhuc licitus erat. Id patet ex Evangelio S. Ioannis; nam cap. XIII, v. 1: *Ante diem festum Paschae, sciens Iesus quia venit hora eius* etc., *coenam fecit*, hanc propter praevisam suam passionem anticipans. Et c. XVIII, v. 28 refert, Iudaeos non introisse in praetorium, *ne contaminarentur, sed ut manducarent Pascha:* manducabatur autem Pascha luna decima quarta: ergo Christus mortuus est hac die, et coenam habuit die praecedenti. Quod confirmatur ex eo, quia Io. XIX, 14 dicitur: *Erat autem parasceve Paschae*, id est, vigilia, cum Pilatus Christum morti addixit, quod iam Iudaei decreverant dicentes, Christum occidendum esse *non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo* (6). Idem patet ex eo, quod cum Christus dixisset Iudae proditori: *Quod facis, fac citius* (7), Apostoli haec verba intellexerint de iussione a Christo facta ea emendi, quae *opus erant ad diem festum*, qui itaque nondum inceperit. Denique Christus die mortis suae a cruce depositus et sepultus fuit: haec vero opera a Iudaeis in die festo suscepta non fuissent.

Resp. Si certo constaret, Christum coenam paschalem anticipasse, non inde probatum foret, Christum in

(1) I Cor. 5, 8. (2) Marc. 8, 15. (3) I Cor. 5, 7. (4) Gal. 5, 9.

(5) 3 p., q. 74, art. 4. (6) Matth. 26, 5. (7) Io. 13, 4.

pan fermentato eucharistiam instituisse; certe enim etiam in coena anticipata legem de adhibendo pane azymo adimplevisset, tum quia venit non solvere legem, sed adimplere; tum quia Iudaeis noluit accusationis causam praebere: quapropter ipsi etiam graeci Patres testantur, Christum more legali pascha manducasse. Nullatenus autem admitti potest, Christum coenam paschalem anticipasse, quia tres Evangelistae testantur, Christum *prima die azymorum* agnum paschalem manducasse, et quia traditio huic sententiae suffragatur; certe enim Episcopi Asiae non putassent, die decima quarta celebrandum esse Pascha, si constitisset, Christum ipsum hanc legem in celebrando Paschate non observasse. Quae autem ab adversariis obiiciuntur, talia non sunt, ut allata argumenta enervent. Evangelistae enim facile inter se conciliantur. Observandum quippe est, sacros Iudaeorum dies seu festa legalia a vesperis unius diei incepisse, et usque ad vesperas alterius diei perdurasse, iuxta Lev. XXIII, 32: *A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra*, hoc est, dies sacros et solemnes. Iam vero solemnitas paschalis incepit eo anno ad vesperas feriae quintae, in qua, ingruente nocte, Christus ultimam coenam habuit; et ideo recte tres Evangelistae eam *prima die azymorum*, id est, incepto iam festo Paschatis celebratam fuisse dicunt. Ioannes vero intelligendus est de die Paschatis *naturali*, quae incipiebat a media nocte, et usque ad dimidium alterius noctis protrahebatur; et ante hanc diem naturalem Paschae, id est, post vesperas feriae quintae Christus suam coenam iam peregerat. — Io. XVIII, 28 per *Pascha* iuxta nonnullos non intelligitur agnus paschalis, sed cibi paschales seu hostiae pacificae, quae toto septiduo immolabantur et ab immundis manducari licite non poterant (1): iuxta alios Iudaei manducationem agni paschalis distulerunt usque ad secundas vesperas eiusdem lunae decimae quartae, quia, ut ait *S. Chrysostomus* (2), per proditionem Iudae occasionem nacti erant Christum capiendi. *Parasceve* ab Hebraeis communiter sumptum fuit pro feria sexta seu pro sabbati pervigilio, quia in eo parari debebant, quae die sabbati peragere fas non erat. Id Marcus XV, 42 clare exprimit, inquiens de die qua Christus mortuus est: *Erat parasceve, quod est ante sabbatum:* dicitur autem haec dies *parasceve Paschae*, sicut a nobis dicitur dominica Paschae: non ergo dies praecedens festum Paschae, sed praecedens sabbatum significatur. — Quamvis autem ante biduum Iudaei dixerant, Christum morti tradendum non esse *in die festo*, attamen id vere contigit, vel quia eorum, qui sic loquebantur, non praevaluit opinio, vel quia ob Iudae proditionem consilium mutarunt. Verba Christi ad Iudam Apostoli intellexerunt de emptione eorum, quae necessaria erant *ad diem festum*, id est, ad imminens sabbatum, de quo Ioannes dicit: *Erat magnus dies ille sabbati*. Denique diei festo non repugnant pia virorum ac mulierum erga Christum officia; ut patet exemplo Tobiae, qui in die festo Pentecostes hominem mortuum domum asportavit (3), ut postea eius sepulturam curaret; quod indicat, in diebus festis non fuisse opera charitatis interdicta. Certum pariter est, in festis ipsis solemnioribus non fuisse omnia opera tam severe prohibita sicut in

(1) 2 Par. 30, 21; et Deut. 16, 2.

(2) Hom. 84 in Matth. (3) Tob. 2.

die sabbati. Quoad Iudaeos vero mirum non est, nullam eos habuisse rationem legis mosaicae de quiete in diebus festis servanda, quia tanto erga Christum odio obcaecati erant, ut omnia divina et humana iura conculcarent.

Obi. II. Panis, qui a Christo fuit consecratus, dicitur ἄρτος, id est, elevatus: elevationem autem nonnisi ex fermento panis habere potest: ergo ad exemplum Christi panis fermentatus usurpandus est.

Resp. Nihil refert, quod panis a Christo adhibitus vocetur ἄρτος, cum notum sit, voces quae in usu sunt, saepe longe alia significatione usurpari, quam postularet etymologia. Etiam panis, quem Christus in Emmaus distribuit, et qui certe azymus fuit, Luc. XXIV, 30 et 35 ἄρτος vocatur. Panem azymum, de quo Moyses Deut. XVI, 3 loquitur, Septuaginta nominant ἄρτον ταπεινώσεως, id est, *panem afflictionis.*

Obi. III. Apostoli eorumque primi successores in domibus privatis et furtim obtulerunt sacrificium, ubi panis azymus in promptu non erat. Fideles quoque diu panem pro consecratione offerebant, sed panem, quem ipsi manducare consueverunt, nempe fermentatum. Hinc Patres passim panem, ex quo conficiebatur eucharistia, *communem et usitatum* vocant. Imo Romani Pontifices *Melchiades*, *Siricius* ac *Innocentius I* oblationes ad absentes missas fermentum vocant.

Resp. Apostoli et eorum primi successores verisimilius pro opportunitate tum in azymo tum fermentato pane sacrificium obtulerunt, cum uterque panis materia idonea sit ad consecrationem. Antiquis vero temporibus, ut iam dictum est, apud Graecos et Romanos panis azymus in usu frequenti erat; unde ex denominatione panis *communis et usitati* nihil contra nos inferri potest, praecipue cum Patres panem consecrandum vocent *usitatum*, non quatenus pani azymo, sed quatenus pani consecrato opponitur. — Quid Pontifices intellexerint per *fermentum*, incertum est, Criticis inter se dissentientibus. Alii enim cum *Baronio* vocem illam interpretantur de Eulogiis sive de pane benedicto, qui coelesti pane non refectis distribuebatur post missam. Alii cum Benedicto XIV (1) eam exponunt quidem de eucharistia, ita tamen, ut *fermentum* diceretur, non quod ex pane fermentato confecta fuerit, sed quia Ecclesiis, ad quas mittebatur, fermenti vim praestaret, eisque inter se unionis vinculum esset sicut fermentum massae qui commiscetur. Haec sententia a *Pagio* et *Mabillonio* et Card. *Thomasio* adoptata et solidis argumentis probata fuit.

Obi. IV. Dato etiam quod Christus in azymis consecraverit, non exinde sequitur, posse nos in azymis missam celebrare; usus enim azymorum spectabat ad legalia, quibus Christus oeconomiae gratia se subiecit: iam vero per Christi mortem legalia primum mortua, deinde mortifera evaserunt, ita ut nemo licite nunc se circumcideret, quamvis Christus fuerit circumcisus. His accedit, quod azyma, quae sunt signa doloris, non conveniant eucharistiae, quae est mysterium laetitiae maximae.

Resp. Non omnia legalia mortua vel mortifera evaserunt, sed ea tantum, quae cum professione christiana componi non poterant. Nam abstinentia a sanguine et suffocato etiam pertinebat ad legalia, attamen ab Apo-

(1) De sacr. missae lib. 2, c. 20, § 15.

stolis retenta est, et per plura saecula in Ecclesia perduravit. Id ipsum dicatur de pluribus usibus, qui a veteri synagoga in Ecclesiam christianam pervenerunt. Unde recte Card. *Humbertus* quaerit a Graecis; quandoquidem omnia mosaica per Christum abolita fuisse velint: « Unde, inquit, vobis templum, altare, sacrificium, candelabrum, cortinae, sanctum chrysma et thymiama, aspersionis aqua, thuribulum et caetera sancti ministerii vasa seu ornamenta aut vestimenta sacerdotalia? unde vobis Encoenia, Pentecostes et Pascha? unde vobis Pontifices, Sacerdotes, Levitae? etc. » Itaque illa sola legalia abolita sunt, quae cum christiana professione consistere non poterant, cuiusmodi erant, quae Christi adventum et gesta praefigurabant, aut quae professionem iudaismi includebant, ut circumcisio. Usus autem azymorum est ritus indifferens, qui bonus aut malus esse potest iuxta animum seu intentionem eum adhibentis. Iam vero nunquam Ecclesia azymo adscivit animo iudaizandi. Optime *S. Thomas* (1) ait: « Conficientes ex azymo non intendunt caeremonias legis servare, sed conformare se institutioni Christi. Et ideo non iudaizant. Alioquin et celebrantes in pane fermentato iudaizarent, quia Iudaei panes primitiarum fermentatos offerebant » (2). — Denique Moyses vocat azymum *panem afflictionis,* quia ad Hebraeorum memoriam revocabat vexationes, quas in Aegypto passi fuerant, at insuper argumentum ingentis erat laetitiae, propterea quod ab iisdem angustiis fuerint liberati. Utrumque pariter significant eucharistica azyma; dolorem quidem, cum recolunt memoriam passionis Christi, laetitiam vero, quia conferunt gratiam, et amoris Christi dant pignus certissimum. Quare Apostolus (3) ait: *Epulemur in azymis sinceritatis et veritatis* (4).

III. *Altera materia eucharistiae remota est vinum de vite.*

§ 595. *Ebionitae* importunam sobrietatis laudem quaerentes panem quidem ex Christi praescripto in suis mysteriis offerebant, sed aquam vini loco substituebant. *Tatianus* atque ex eo progeniti *Encratitae*, teste *S. Epiphanio* (5), etiam in sacris Mysteriis a vino abstinebant tanquam a foetu diaboli. Hanc insaniam imitati sunt *Manichaei*, qui vinum utpote a malo principio procreatum reiecerunt. Non defuerunt inter Protestantes, qui docuerint, in casu necessitatis, ad conficiendam eucharistiam inservire posse ut aptam materiam, quidquid vini loco bibi solet. Sic, teste *Beza* (6), *Calvinus* docuit, « nihil a Christi consilio ac voluntate alienum facere videri, qui non contemptu neque temeritate, sed ipsa necessitate adacti pro vino aliud in iis regionibus usitatae potionis genus adhiberent. » Idipsum tenuit *Melanchthon*, qui in libro *De usu integri sacramenti* scribit, Ruthenos ob vini inopiam recte facturos, si pro eo aquam mellitam adhiberent. *Vossius* pariter hanc sententiam amplexus est. Quibus erroribus adductis, adaequate cl. *Perrone* (7) subiungit: « Ita isti (Protestantes) *pro suprema potestate,* qua pollent seu quam sibi arrogant, qui nihil volunt esse admittendum, nisi quod in Scriptura conceptis ver-

(1) 3 p., q. 74, art. 4 ad 2. (2) Levit. 7.
(3) I Cor. 5, 8.
(4) Cf. Berti lib. 33, cap. 4; Gazzaniga, de sacram. diss. 5, cap. 2. prop. 2; Perrone de euchar. c. 3, prop. 1. (5) Haer. 46 et 47.
(6) Epist. 25.
(7) Ibid. prop 2 in nota ult. ad n. 348.

bis continetur, quique acriter insectarentur hanc sententiam in Catholicis, si ipsam adoptassent. Sed Protestantibus omnia licent. » Quibns erroribus opponimus doctrinam catholicam, inxta qnam solum vinum de vite est altera materia necessaria ad conficiendam eucharistiam, quod ex *S. Scriptura* et *Traditione* probatur.

1. Matth. XXVI, 27 et seq. legitur de Christo : *Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens : Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus... Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei;* quibus verbis luculenter indicat, se vinum naturale, *genimen vitis*, seu vinum ex fructu vitis in sanguinem suum convertisse, et vinum de vite ab Apostolis eorumque successoribus in sni commemorationem consecrari volnisse. Equidem inxta Lncam Christus ante consecrationem calicis de alio poculo dixit: *Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat* (1). Sed nihilominus ex iisdem verbis colligitur, etiam in calice, qnem (2) pro consecratione accepit, *generationen vitis* seu vinnm de vite adfuisse. Christus enim coenam paschalem habnit more Hebraeorum, qui in illa vino de vite utebantnr. Imo ex traditione talmndica constat, qnatuor solemnes vini calices in coena paschali bibi consuevisse; postqnam vero quartus calix haustus esset, usque ad diem 15 bibi amplins vinum non potuisse. Hinc intelligitur sensus verborum Christi dicentis, se de genimine vitis bibiturum non esse, donec per resurrectionem in statum gloriae transferatur. Sane cum ei oblatnm est de more, *vinum myrrhatum non accepit* (3), *noluit bibere* (4).

2. *Ss. Patres* uno ore fatentur, alteram materiam, ex qua eucharistia conficitur, esse vinum (5). Sub generali autem *vini* denominatione non alius liquor, quam vinum de vite intelligitur. Idem patet ex *Conciliis* § 578 et § 582, n. 3 adductis. Hinc omnes ab Ecclesia damnati sunt, qui pro vino in sacris Mysteriis aquam adhibebant. Ita saeculo III cum ignavi quidam Episcopi et sacerdotes in Africa veriti, ne odorem vini efflando in christianae religionis suspicionem et in mortis discrimen venirent, in matutinis sacrificiis solam aquam absque vino consecrarent, vehementer reprehensi sunt a *S. Cypriano* in Epist. 63 ad Caecilium, qui autem nullam eis haeresis notam inussit, quia non ex errore hoc faciebant, sed ex timore. Qui autem ex perversis principiis aquam pro vino adhibebant, *Aquarii* seu *Hydroparastatae* dicti inter haereticos numerati sunt; de quibus *S. Augustinus* (6) inquit : « Aquam offerunt in poculo sacramenti, non illud, quod omnis Ecclesia. » Id autem, quod omnis Ecclesia in calice consecrat, esse vinum de vite, ex Conciliis constat. *Carthaginense III* an. 397, cap. 24 decernit : *Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil aliud offeratur, quam quod ipse Dominus tradidit, hoc est, panis et vinum aqua mixtum: nec amplius in sacrificiis offeratur, quam de uvis et frumentis. Aurelianense IV* an. 541 can. 4 praecipit : *Ut nullus in oblatione sacri calicis nisi quod ex fructu vineae speratur, et hoc aqua mixtum offerre praesumat. quia sacri-*

(1) C. 22, v. 17 et 18. (2) V. 20.
(3) Marc. 15, 23.
(4) Matth. 27, 34. — Cf. Peschin. cap. 10, § 8; in Talmud Maimonides tract. de azymis, cap. 8, § 8. (5) Cf. § 578, et 582 n. 2.
(6) Lib. de haeres. haer. 64.

legum iudicatur aliud offerri, quam quod in mandatis sacratissimis Salvator instituit. *Antisiodorense* an. 578 can. 8 inquit: *Non licet in altari in sacrificio divino mellitum, quod mulsum appellant, nec ullum aliud poculum extra vinum cum aqua mixtum offerre, quia ad grandem reatum et peccatum pertinet presbytero illi, quicunque aliud poculum extra vinum in consecrationem sanguinis Christo offerre praesumpserit.* *Florentinum* in decreto pro Armenis ait: *Tertium est eucharistiae sacramentum, cuius materia est panis triticeus et vinum de vite.*

Nota 1. Obiiciebant *Aquarii* verba Christi: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae* (1). Quibus respondebat *S. Cyprianus*, his verbis non eucharistiae, sed baptismi significatum esse sacramentum, seu potius collationem Spiritus sancti prout ea exponit ibidem Evangelista. — Protestantes in suae sententiae subsidium afferebant decretum *Innocentii VIII* quo facultatem concessisse perhibetur Norvegis, ut sine calice sacrificium offerant. Ast notum est, illud privilegium esse commentitium, atque a *Dominico Viterbiensi* et *Franc. Maldente* Norvegis obtrusum; quorum fraus ut detecta est, capitali poena ambo mulctati sunt, ut refert Rainaldus ad an. 1490.

Nota 2. Si ex institutione Christi vinum de vite est materia necessaria ad conficiendam eucharistiam, itaque 1° non erit valida sacramenti materia omphacium, cerevisia, aqua pura vel mellita, aut liquor e fructibus expressus, cum haec naturam vini non habeant. 2° Nec vinum eucharisticum illud esse potest, quod aromatibus ita conditum est, ut moraliter loquendo vini speciem amiserit. 3° Idem de aceto concludimus, hoc enim fit e substantiali vini corruptione. 4° Nec ad eucharistiam conficiendam valet succus uvis adhuc inclusus, quia vinum non est, et per modum potus non sumitur. Sed 5° mustum, etiamsi sit ex uvis recens expressum, valida est eucharistiae materia, quia vini speciem et naturam habet: hoc tamen utpote non defaecatum, extra casum urgentis necessitatis adhibere vetat Ecclesia.

IV. *Aqua miscenda est vino in calice offerendo.*

§ 596. *Lutherus* in primo scripto contra Regem Angliae edito an. 1522 fatuos et stolidos vocat eos, qui peccatum esse putant sine aqua celebrare, atque subdit: « Meo sensu melius et tutius foret, aquam non miscere vino, cum sit merum figmentum humanum, et sinistram, imo pessimam habeat significationem. » *Chemnitius* in exam. Conc. Trid. (2) docet, aquae mixtionem in calice rem esse omnino indifferentem, nec eam ab Ecclesia praecipi posse. Atque haec videtur esse nunc sententia Lutheranorum et Calvinistarum, qui solo vino in coena sua utuntur. Praeierant Protestantes iam *Monophysitae* et *Armeni schismatici*, qui vinum purum in usum sacrificii adsciverunt ad suum errorem de unica in Christo natura confirmandum. — Ecclesia vero catholica constanter docuit, aquam miscendam esse vino in calice offerendo. Commixtio quidem aquae ad essentiam sacramenti aut sacrificii non pertinet, quia materia essentialis calicis salvatur in solo vino; quod patet ex S. Scriptura, in qua solum vinum commemoratur, et ex Conciliis, quae assignando materiam

(1) Io. 7. 37. etc

(2) Par. 2, Sess. 22, c. 7.

calicis aliter loquuntur de vino, et aliter de aqua, ut ex. gr. in decreto pro Armenis solum *vinum de vite* nominatur. Ideo *Catechismus rom.* ait: «Quamvis aquae admiscendae ita graves sunt rationes, ut eam sine mortali peccato praetermittere non liceat ea tamen si desit, sacramentum constare potest» (1). Praeterea Catholici non contendunt, dictam aquae mixtionem necessariam esse ex praecepto divino, quod ex solo facto Christi desumi nequit, cum alias panis azymus aliaque non pauca dicenda essent a Christo praecepta, quod nemo dixerit. Catholici ergo obligationem aquae vino in calice offerendo miscendae ex praecepto ecclesiastico repetunt, et hanc praxin rectissime retinent, quia *Christi exemplo sacrata, in Ecclesia semper observata, in liturgiis praescripta, et a Conciliis praecepta fuit.*

1. *Christum*, dum eucharistiam instituit, aqua vinum temperasse, ex antiquissima traditione constat. *S. Irenaeus* (2) ait: «Accipiens panem suum corpus esse confitebatur, et temperamentum calicis suum sanguinem confirmavit.» *S. Cyprianus* (3) scribit: «Dominus panem et calicem mixtum vino obtulit.» *S. Basilius* in Liturgia haec habet: «Similiter etiam calicem post coenam miscuit vino et aqua.» *S. Hieronymus* comment. in Marc. 14 inquit: «Christus format sanguinem suum in calice, vino et aqua mixtis.» *S. Io. Damascenus* (4) dicit: «Similiter etiam calicem post coenam acceptum, ex vino et aqua constantem, impertivit eis.» Idem testatur *Conc. Carthaginense III* supra citatum, et *Florentinum* in decreto pro Armenis dicens: *Aqua autem ideo (vino) admiscetur, quia iuxta testimonia Ss. Patrum et Doctorum Ecclesiae creditur, ipsum Dominum in vino aqua permixto hoc instituisse sacramentum.* Hoc idem testatur *Tridentinum* (5).

2. *Ecclesiam* semper in Ss. Mysteriis vinum aqua temperasse, testes sunt Ss. Patres. Iam *S. Iustinus M.* Apol. I (6) de eucharistiae celebratione loquens ait: «Deinde ei, qui praeest, panis offertur, et poculum aquae et vini.» *S. Irenaeus* (7) dicit: «Quando ergo et mixtus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit eucharistia sanguinis et corporis Christi.» *S. Cyprianus* (8) scribit: «A Domino admoniti et instructi sumus, ut calicem dominicum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus:» cuius mixtionis causam assignans ait: «Sic autem in sanctificando calice Domini offerri sola aqua non potest, quomodo nec vinum solum potest; nam si vinum quis tantum offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis, si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo: quando autem utrumque miscetur, tunc sacramentum spirituale et coeleste perficitur.» S. Pater ergo consecrationem vini sine aqua validam quidem agnoscit, sed illicitam declarat, quia debita significatione spirituali destituitur. — *S. Ambrosius* (9) inquit: «Ante verba Christi calix est vini et aquae plenus; ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit.» *S. Augustinus* (10) docet, aquam ex latere Christi profluentem non solum ad baptismi, sed etiam ad eucharistiae pertinere sacramentum; nam, ait, «aqua illa salutare temperat poculum, haec et lavacrum prae-

(1) P. 2, c. 4, n. 16. (2) Lib. 4, c. 33 al. 57.
(3) Ep. 63 ad Caecil.
(4) Lib. 4 de fide, c. 14.
(5) Sess. 22, cap. 7. (6) N. 65.

(7) Lib. 5 adv. haer. c. 2.
(8) Ep. 63 ad Caecil. n. 12.
(9) Lib. 4 de sacram. c. 4.
(10) Tract. 120 in Io. n. 2.

stat et potum. » *Gennadius* (1) ita loquitur : « In eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis falluntur imagine, sed vinum aqua mixtum. » *S. Ioannes Damascenus* (2) ita disserit: « Panis ac vinum et aqua per sancti Spiritus invocationem et adventum mirabili modo in Christi corpus et sanguinem vertuntur. »

3. *Liturgiae* commixtionem vini cum aqua praescribunt. Sic in liturgia *S. Chrysostomi* (Interprete Erasmo) haec ordinantur : « Ad infusionem vini dicit sacerdos: *Et unus militum lancea latus aperuit, et exivit sanguis;* et addens aquam dicit: *et aqua.* » Eandem mixtionem aquae praescribunt antiquissimae liturgiae *Ss. Iacobi, Marci, Basilii, Cyrilli* aliaeque orientales omnes apud *Renaudotium*, qui de hac mixtione aquae loquens: « quam, inquit, omnes ecclesiasticae orientalium leges praescribunt. » Idem de liturgiis antiquissimis occidentalibus testantur cum *Le Brun* et *Assemano. Muratorius*, et *Martene* (3).

4. Praefatam mixtionem ab Ecclesia praescriptam esse, patet *ex Conciliis* § praec. n. 2 citatis. Praeterea *Conc. Braccarense* an. 675 cap. 2 ait: *Calix dominicus vino et aqua permixtus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi.* — *Trullanum* an. 692 Armenos vinum purum offerentes (4) redarguit, et auctoritate *S. Iacobi*, *S. Basilii* et *S. Chrysostomi* probat, aquam vino miscendam esse, ac demum concludit: *Si quis ergo Episcopus vel presbyter non secundum traditum ab Apostolis ordinem facit, deponatur ut imperfecte ac simpliciter mysterium enuncians, et quae tradita sunt innovans.* Idem praescribunt *Conc. Wormatiense* an. 868 et *Triburiense* an. 895. Denique *Conc. Tridentinum* Sess. XXII can. 9 definit: *Si quis dixerit... aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem, anathema sit;* quibus verbis de fide esse declaratur, Ecclesiae potestatem competere hunc ritum praescribendi, eundemque institutioni Christi contrarium non esse. Tres porro huius ritus rationes affert Tridentina Synodus Sess. XXII cap. 7 dicens: *Monet sancta Synodus, praeceptum esse ab Ecclesia sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent, tum quod Christus Dominus ita fecisse credatur, tum etiam quia e latere eius aqua simul cum sanguine exivit, quod sacramentum hac mixtione recolitur; et cum aquae in Apocalypsi B. Ioannis populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur.*

Nota 1. Aqua in modica quantitate vino miscenda est, tum quia si multum aquae admisceretur, periculum esset, ne vinum corrumperetur, maxime si sit debile; tum etiam quia decet, ut ipse Christus caput expressius repraesentetur, quam populus. *Conc. Triburiense* sup. cit. can. 19 ait: *Duae sint partes vini, quia maior est maiestas sanguinis Christi, quam fragilitas populi; tertia aquae, per quam intelligitur infirmitas humanae naturae;* quibus verbis, ut monent theologi, non praecipitur, ut tertia pars aquae sumi debeat, sed potius cavetur, ne quantitas aquae tertiam partem excedat. *Honorius III* (5) declarat, quod « secundum rationabilem consuetudinem Ecclesiae generalis

(1) De dogm. eccl. c. 75.
(2) Lib. 4 de fide, c. 14.
(3) De ant. eccl. rit. lib. 1, c. 3, a. 7.

(4) Can. 32.
(5) C. Perniciosus Dec. lib. 3, tit. 41 de celebr. miss.

plus in ipso (sacrificio) sit de vino, quam de aqua ponendum. » *Florentinum* in decr. pro Armenis ait: *Vino ante consecrationem aqua modicissima admisceri solet.*

Nota 2. Aquam vino in calice mixtam reipsa in sanguinem Christi converti, theologi omnes admittunt, quia de fide est, post consecrationem id, quod est in calice et speciem habet vini, esse sanguinem Christi. Sed scholastici disputarunt, an aqua *mediate* vel *immediate* in sanguinem Christi convertatur. *Thomistae* dixerunt, id fieri *mediate*, ita ut aqua prius convertatur in vinum, et deinde in sanguinem Christi, quia Pontificale romanum (1) dicit: « Aqua, quae in calice vino admiscetur, debet esse in modica quantitate, quia eam in vinum converti oportet; » et *Innocentius III* (2) huic opinioni suffragari videtur (3). Alii autem theologi contendunt, sicut vinum, ita etiam aquam *immediate* in sanguinem Christi converti, quia Patres nullum plane discrimen afferunt inter modum, quo vinum, et eum, quo aqua convertitur, sed simpliciter affirmant, id quod est in calice, in sanguinem Christi converti, et quia nullo modo admitti potest, naturam aquae per mixtionem in naturam vini commutari (4). Quia autem ipsi *Thomistae* non admittunt, ante verba consecrationis veram transsubstantiationem aquae in vinum fieri, sed conversionem, de qua loquuntur, dicunt « fieri posse 1° per divisionem aquae in minimas partes (ut patet ad oculum) sub quibus remanere non potest forma aquae, cui proinde succedit forma vini eam dividentis et undequaque circumdantis: 2° quatenus vinum agit in aquam per calorem virtualem » (5). Prima sententia a secunda vix dissentire videtur, quia huius quoque sententiae patroni talem commixtionem admittunt, ut species aquae evanescant, et unum fluidum constituatur.

V. *Materia eucharistiae proxima sunt species, ut continent corpus et sanguinem Christi.*

§ 597. Eucharistia duplici ratione spectari potest, nempe in *fieri*, dum actu transeunte seu consecratione conficitur; et *in facto esse*, dum habet esse fixum et permanens. Sicut autem eucharistiae in fieri consideratae materia remota sunt panis et vinum, sic eiusdem materia proxima dici potest transsubstantiatio, quae per verba consecrationis efficitur, et per quam fit, ut substantia panis et vini in corpus et sanguinem Christi convertantur, remanentibus duntaxat speciebus panis et vini. Ita etiam in eucharistia accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. Si autem eucharistia consideretur in facto esse, materiam eius proximam non constituunt solae species, quia species non sunt ipsum corpus et sanguis Christi, eucharistia autem est sacramentum corporis et sanguinis Christi: nec materiam proximam constituit solum corpus Christi, quod sine speciebus sensibus non subiicitur. Materia ergo proxima, seu ipsa ratio sacramenti consistit in speciebus cum corpore Christi, seu in speciebus, ut continent corpus et sanguinem Christi. Qua ratione autem subtiliter in hac materia distingui possit, ex his cl. *Bellarmini* propositionibus intelligimus: « Etsi tam species panis et vini, quam corpus et sanguis Domini ad essentiam sacramenti eucharistiae pertineant, ratio

(1) P. 1, tr. 10, cap. 12.
(2) Cap. *Cum Marthae*, lib. 3 decret. tit. 41.
(3) Cf. Billuart de euchar. diss. 3, art. 4.
(4) Cf. Tournely de euchar. q. 4, art. 7.
(5) Cf. Billuart l. c. resp. ad obi. 5.

tamen sacramenti magis convenit speciebus, ut continent corpus, quam corpori Christi ut est sub speciebus.» Prop. 6. «Ratio sacrificii, nec non pignoris et alimenti divini magis convenit corpori Domini, ut est sub speciebus, quam speciebus, ut continent corpus Domini (1). Ratio primi est, quia sacramentum praecise ut tale, est signum sensibile rei sacrae, nempe vel gratiae, ut in caeteris sacramentis, vel auctoris gratiae, ut in eucharistia: ex quo sequitur, solas species ut corpus Christi continent, proprie rationem habere sacramenti; solae enim species sunt signum sensibile realis sed invisibilis praesentiae Christi. Ratio secundi est, quia id quod offertur Deo Patri, non sunt species panis, sed id quod in cruce fuerat oblatum; et similiter pignus amoris et alimentum non in significatione, sed in re ipsá consistunt.

VI. *Formam eucharistiae constituunt verba dominica.*

§ 598. *M. Bucerus* nullis ad eucharistiam conficiendam verbis opus esse, contendit. *Calvinus* (2) requirit quidem verba, sed per modum concionis ad instruendam fidem, non ad consecrandum elementum, cum Christus non alloqueretur panem, sed Apostolos, dum ait: *Hoc est corpus meum*, et *hic est sanguis meus*. Cui sententiae adhaerent *Calviniani*. Eidem praelusit *Lutherus*, qui ait (3) parum referre, quibus verbis conficiantur sacramenta, modo adsit in accipientibus fides. Ab hac tamen sententia iamdiu recessere *Lutherani*, imprimis *Chemnitius*, qui omnia et sola verba Christi requirit, quae non historice tantum seu ad instruendum, sed etiam ad consecrandum adhibeantur: cum autem Lutherani transsubstantiationem non admittant, de vera consecratione sermo esse nequit; sed iuxta ipsos Christus pani alligatur aut panis fit, et quidem non tam per verba ministri, quam per actum sumentis (4). Ecclesia catholica constanter credidit et docuit, sicut ad reliqua sacramenta, ita etiam ad eucharistiam conficiendam requiri formam seu verba, quibus consecratio perficiatur; essentialem vero formam consistere in verbis dominicis, id est, in verbis a Christo eucharistiam instituente prolatis: *Hoc est corpus meum*, et *hic est sanguis meus*, seu *hic est calix sanguinis mei*. Communis est etiam Catholicorum doctrina, praefata verba sufficere ad consecrationem valide perficiendam, quamvis ex praecepto Ecclesiae etiam alia verba recitanda et orationes proferendae sint. Essentialem autem formam in praefatis verbis dominicis consistere ex *S. Scriptura*, *Ss. Patribus*, *Conciliis* et *ratione theologica* probatur.

1. *S. Scriptura* testatur, Christum, quamvis, quod nemo negabit, solo omnipotentiae suae nutu transsubstantiationem efficere potuisset, in institutione tamen eucharistiae verbis usum esse, quia accepto pane dixit: *Hoc est corpus meum*, et accepto calice: *Hic est sanguis meus* (5). Christus autem Apostolis et eorum successoribus etiam dixit: *hoc facite in meam commemorationem* (6); ergo quovis tempore sacerdotes ad conficiendam eucharistiam verbis Christi uti tenentur, alias enim non facerent quod Christus fecit.—Equidem etiam inter Catholicos extiterunt, qui cum

(1) Lib. 4 de euchar. cap. 6, prop. 5

(2) Lib. 4 instit. c. 17, n. 39.

(3) Lib. de capt. babyl. c. de bapt.

(4) V. Buchmann symb. popul. P. 2, § 46.

(5) Matth. 26, v. 26 et 28.

(6) Luc. 22, 19.

Durando et *Ambr. Catharino* putarunt, Christum non verbis, sed arcana tantum benedictione ac voluntatis imperio eucharistiam consecrasse. Huic autem opinioni obsistunt *S. Thomas* (1), *Franc. Suarezius* (2), omnesque fere theologi docentes, Christum praefatis verbis eucharistiam consecrasse. Huic sententiae suffragantur Patres. Nam *Tertullianus* (3) ait: Christus « acceptum panem et distributum discipulis, corpus suum illum fecit, hoc est corpus meum, dicendo. » Et *S. Io. Damascenus* (4) inquit: « Sicut Deus dicendo: *fiat lux*, fecit lucem, ita dicendo: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, perfecit hoc sacramentum. »

2. *Ss. Patres* docent, consecrationem fieri per verba Salvatoris. *S. Irenaeus* (5) scribit: « Quando ergo et mixtus calix, et fractus panis percipit Verbum Dei, fit eucharistia corporis et sanguinis Christi. » *S. Gregorius Naz.* (6) inquit: « Inter sermones de carne praecipui sunt illi Christi: *Hoc est corpus meum;* illisque prolatis a sacerdote, qui non credit, verum esse corpus Christi, sine dubio fidem derogat. » Idem docet *S. Gregorius Nyss.* orat. cathec. dicens: « Panem statim per verbum in corpus transmutari, sicut dictum est a Verbo: *Hoc est corpus meum.* » *S. Ambrosius* (7) ait: « Si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicemus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? nam sacramentum istud, quod accipis, Christi sermone conficitur. » — Auctor lib. de sacram. (8) haec habet: « Consecratio autem cuius verbis est, et cuius sermonibus? Domini Iesu... Ubi venitur, ut conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi conficit hoc sacramentum. » *S. Chrysostomus* (9) ita loquitur: « Isto verbo (hoc est corpus meum) munera proposita consecrantur; et sicut illa vox, quae dixit: *Crescite et multiplicamini*, semel quidem edita est, sed omni tempore sentit effectum; ita et vox illa: *Hoc est corpus meum*, semel quidem a Christo dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiae usque ad hodiernam diem et usque ad eius adventum praestat sacrificio firmitatem. » *S. Augustinus* (10) ait: « Panis ille, quem videtis in altari, sanctificatus per verbum Dei, corpus est Christi. Calix ille, imo quod habet calix, sanctificatum per verbum Dei, sanguis est Christi. » *S. Thomas* de forma eucharistiae ita disserit: « Forma huius sacramenti profertur quasi ex persona ipsius Christi loquentis, ut detur intelligi, quod minister in perfectione huius sacramenti nihil agit, nisi quod profert verba Christi » (11).

3. In *Concilio Florentino* Graeci confessi sunt, *verba dominica esse illa, quae mutant et transsubstantiant panem et vinum in corpus verum Christi et sanguinem* (12). *Eugenius IV* in decreto pro Armenis definivit: *Forma huius sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc confecit sacramentum. Sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum. Nam ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem*

(1) 3 p., q. 78, art. 1. (2) Disp. 57, sect. 1.
(3) Lib. 4 c. Marcion. c. 40.
(4) Lib. 4 de fide, c. 13.
(5) Lib. 5, c. 2, al. 4.
(6) Or. 2 de Paschate.
(7) Lib. de myst. c. 9, n. 54.
(8) Lib. 4, c. 4.
(9) Hom. 1 de prodit. Iudae n. 6.
(10) Serm. 227, al. 83 de divers.
(11) 3 p., q. 78, art. 1.
(12) V. Mabillon in Musaeo ital. tom. 1.

convertuntur. *Tridentinum* Sess. XIII, cap. 3 inquit: *Semper haec fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verum eius sanguinem sub panis et vini specie una cum ipsius anima et divinitate existere*. Etsi autem expresse ibi minime dicatur, quibusnam verbis haec consecratio fiat, facile tamen constat, Concilium loqui de illa eadem consecratione, qua Christus Dominus hoc tam mirabile sacramentum in ultima coena instituit, *cum post panis vinique benedictionem se suum ipsius corpus illis praebere ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est*. Ita enim habet ibidem cap. 1.

4. *Rationem theologicam* affert *Catechismus rom.* dicens: « Forma ea est, qua illud significatur, quod in hoc sacramento efficitur; cum autem haec verba id, quod fit, significent ac declarent, hoc est, panis conversionem in verum Domini nostri corpus; sequitur, formam in illis ipsis verbis constituendam esse » (1). Idem eruitur ex praxi Ecclesiae. In latina quamprimum sacerdos verba protulit: *Hoc est corpus meum*, hostiam primus adorat, eamque elevat, ac populo adorandam ostendit. In graeca Ecclesia verba Christi alta voce proferuntur a sacerdote, ac mox latriae cultus eucharistiae exhibetur. Nam in liturgia S. Chrysostomi praescribitur, ut sacerdos et diaconus statim post verba dominica pronuntiata eucharistiam adorent, et ut populus respondeat: *Amen*, nempe « vere ita est, seu corpus et sanguinem Christi adesse confitemur, et ut omnes mox latriae cultum eucharistiae deferant. » Idem fere in aliis quoque liturgiis Graecorum praecipitur. Ergo Ecclesia graeca censet, preces, quae consecrationem subsequuntur, non pertinere ad essentiam consecrationis; alias antequam illae recitentur, non exhiberet eucharistiae latriae cultum (2).

Nota 1. Inter Catholicos nonnulli theologi fuerunt, qui etiam verba: *Qui pridie quam pateretur* etc. ad consecrationem ideo necessaria esse putabant, quia nonnisi ex illis recitatis adparet, sacerdotem verba consecrationis non in sua, sed prout eum oportet, in Christi persona proferre. — Attamen ad hoc, ut praefata verba ex persona Christi proferantur, satis est intentio ministri, ut docet *S. Thomas* (3), et post eum fere omnes reliqui theologi, et per se ex natura rei facile intelligitur. Forma enim in verbis consistit, quae ad exemplum Christi proferenda, non in actionibus, quae ad exemplum Christi suscipiendae sunt, et quae ab Evangelistis et a S. Paulo non iisdem terminis narrantur. Accedit, quod rubricae missalis praecipiant, ut si in missa defectus essentialis contigerit, nil repetatur praeter verba consecrationis. Porro verba Christi: *Accipite et manducate*, usum spectant, non consecrationem, seu praeceptum sumendae eucharistiae exhibent, non transsubstantiationem significant. In consecratione panis Graeci addunt: *Quod pro vobis tradetur;* sed haec verba apud Matthaeum et Marcum non leguntur, et ideo ad consecrationem necessaria non sunt, quod confirmat Traditio, quia Ecclesia graeca nunquam ob haec verba omissa Latinorum consecrationem invalidam habuit. In consecratione calicis iuxta communem sententiam theologorum verba essentialia sunt: *Hic est calix sanguinis mei*, reliqua vero: *Novi et*

(1) P. 2, c. 4, n. 19.

(2) Cf. Goar in notis ad liturg. Chrysost. Allatius, lib. 3 de cons. orient. et occid. c. 15; P. Arcudius, lib. 3, c. 26.

(3) 3 p., q. 78, art. 1 ad 4.

aeterni testamenti etc., ad consecrationis valorem necessaria non sunt. Aliam vero sententiam *S. Thomas* propugnasse videtur, qui(1) dicit: «Quod omnia sequentia sunt de *substantia* formae usque ad hoc, quod postea sequitur: *Haec quotiescunque feceritis* etc., quod pertinet ad usum huius sacramenti, unde non est de substantia formae.» Sed plerique theologi dicunt cum *Dom. Soto*, *S. Thomam* distinguere inter *essentiam* et *substantiam*, et per banc id intelligere, quod ad consecrationem quidem concurrit, sine quo tamen haec valide perfici potest: ideo ipsemet ibidem dicit, quod sola verba: *Hic est calix sanguinis mei*, significent conversionem, et transsubstantiationem efficiant, sequentia vero significent Christi passionem et eiusdem sanguinis effusionem. Caeterum nemini licet sine gravi piaculo quidquam in forma consecrationis contra praeceptum et constantem usum Ecclesiae omittere, quamvis absolute ad essentiam formae haud requiri videatur.

Nota 2. Inter Graecos schismaticos extiterunt, qui contenderent, verba dominica non sufficere ad conficiendam eucharistiam, sed necessario coniungenda esse cum precibus, quae apud Latinos praecedunt, apud Graecos vero subsequuntur verba Christi, quia his iam prolatis sacerdos graecus Deum rogat, *ut mittat Spiritum sanctum suum super proposita dona, et panem faciat corpus Christi, vinum vero sanguinem eius, immutans ea Spiritu suo sancto*, inutiliter vero haec peterentur, si transsubstantiatio iam per verba dominica facta esset. Ast haec opinio Graecorum satis confutatur per argumenta iam allata. Ad rationem vero, quam Graeci pro se afferunt, respondet Card. *Bessarion*, inusitatum non esse orare pro donis iam sanctificatis et consecratis, ut constat ex liturgiis orientalis et occidentalis Ecclesiae: quod idcirco fit in sacro mysterio, ut postquam factum est corpus Christi verum, fiat mysticum, illud scilicet, quo fideles Christo participatione sacramenti uniuntur. Ita etiam *P. Arcudius* observat, non praecise Graecorum presbyteros deprecari, ut fiat Christi corpus, sed ut fiat suscipientibus, seu ut Graeci ipsi in *Concilio Florentino* professi sunt: «Oramus dicentes, ut Spiritus sanctus descendat super nos et efficiat *in nobis* panem hunc pretiosum corpus Christi... ut fiant communicantibus in purgationem animae, in remissionem peccatorum, non vero fiant in iudicium aut condemnationem nostram.» Et paulo post aiunt: «De mysteriis autem fatemur, ea consecrari per Domini voces, licet nos postea invocando dicamus: fiat corpus et sanguis Christi.» Imo Graeci professi sunt, eandem esse de efficacia verborum Christi Graecorum et Latinorum fidem; quapropter restiterunt, ne haec veritas insereretur in decreto unionis, eo quod in ignominiam Graecorum eiusdem insertio cessura esset (2).

(1) 3 p., q. 78, art. 3.

(2) Cf. Berti lib. 33, cap. 7; Gazzaniga, diss. 5 de euchar. cap. 4.

ARTICULUS II.

De ministro eucharistiae.

§ 599. Iuxta *S. Irenaeum*, *Marcosiani* cuivis etiam mulieri conficiendae eucharistiae potestatem concedebant (3). Iuxta *S. Epiphanium* (4), *Pepuziani*, et *Collyridiani* eandem insaniam adoptarunt. *Waldenses*, teste *Rainero* c. 5, probis moribus imbutum laicum quemvis ad conficien-

(3) Lib. 1 adv. haer. c. 9.

(4) Haer. 49 et 79.

dam eucharistiam admittebant, improbum vero sacerdotem ad id officii ineptum esse putabant. *Lutherus* (1) sustinuit, Christianis omnibus sacerdotii ius munusque rompetere, illudque quemvis exercere posse in casu necessitatis, ad avertendas autem confusiones rectum ordinem postulare, ut nemo illud exerceat, qui non sit publico iudicio probatus et legitime vocatus. Eadem est sententia *Zuinglii* (2); *Chemnitius* (3) propius ad Catholicos accedit, ut et *Calvinus* (4), *Hugo Grotius* in libro de S. Coenae administratione ostendere aggressus est, laicos in casu necessitatis sicut baptismum, ita etiam eucharistiam conficere et administrare posse; quem solide confutavit cl. *Petavius*.— Contra recensitos aberrantes doctrina catholica de ministro eucharistiae propugnanda est. Minister vero huius sacramenti duobus modis considerari potest, vel quatenus eam conficere, vel quatenus eam distribuere debet. Solis autem Episcopis et sacerdotibus inest potestas eucharistiam conficiendi, et iisdem etiam competit ordinarium ius et officium eam dispensandi; diaconi tamen ut ministri extraordinarii eam dispensare possunt.

I. *Soli Episcopi et sacerdotes sunt ministri eucharistiae conficiendae.*

§ 600. Certum est, eos tantum eucharistiam conficere posse, qui sublimem hanc et omnes naturae vires longe excedentem potestatem a Christo obtinuerunt. At Christus hanc potestatem solis Apostolis dedit, quibus post eucharistiae institutionem et distributionem dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; quae verba potestatem traditam, et praeceptum iunctum continent, unde Apostoli eucharistiam conficere et distribuere poterant et debebant. Eucharistia vero celebranda est, ut Paulus docet, *donec veniat* (5) Christus ad iudicandum seu usque ad finem mundi: ergo etiam potestas eucharistiam conficiendi debuit ex voluntate Christi transire ad successores, qui primo et praecipuo loco sunt *Episcopi* (6). Idcirco legimus, Episcopos ab Ecclesiae primordiis in sacris coetibus eucharistiam confecisse, et per se vel per alios populo fideli distribuisse; neque de hac Episcoporum potestate dubium movetur. Sed eadem certitudine constat, etiam presbyteros seu sacerdotes, quamvis sint Episcopis inferiores, potestate tamen gaudere eucharistiam conficiendi et distribuendi. Id quoque semper, ubique et omnibus creditum esse, ex plurimis monumentis constat.

1. Semper in Ecclesia creditum est, Episcopos esse presbyteris superiores; et qui hoc dogma negarunt, ut saec. IV *Aetius*, haereticis adnumerati et strenue a Patribus oppugnati sunt. Ast quoad potestatem ordinis hoc unicum discrimen adductum fuit, quod nempe Episcopi, non autem sacerdotes sacramenta confirmationis et ordinis conferre possunt. Nunquam autem in hac controversia dictum et propugnatum fuisse legitur, solos Episcopos, non vero presbyteros eucharistiam conficere posse. Haec ergo potestas semper sicut Episcopis ita et presbyteris adiudicata fuit.

2. *Ss. Patres* solis Episcopis et presbyteris potestatem eucharistiam conficiendi tribuunt. *S. Iustinus M.* (7) ait, « eum, qui fratribus praeest (nempe Episcopum vel presbyterum)... Eucharistiam exequi. » *Tertullianus*

(1) De capt. babyl. c. de ordin.
(2) Lib. de vera et falsa relig.
(3) 2 p. exam. (4) Lib. 4 inst. c. 22.

(5) I Cor. 11, 26. (6) Cf. Th. gen. § 248, etc.
(7) Apol. 1, n. 65.

lib. de praescript. c. 41 ea maxime de causa haereticos perstringit, quod laicis sacerdotalia munera concrederent; et lib. de corona, c. 3 testatur, eucharistiam « non sumi de aliorum manu quam praesidentium » episcoporum vel presbyterorum. *S. Cyprianus* Epist. 4 commendat presbyteris, qui in carceribus detentos martyres invisunt, ut hoc non glomeratim faciant, sed caute, « ita ut presbyteri quoque, qui illic apud confessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vices alternent, - ne ex hoc invidia concitetur, et introëundi aditus denegetur. » *S. Athanasius* Apol. 2 c. Arian. refert Epistolam Synodi Alexandrinae, in qua probant Patres, *Ischiram* Arianum non potuisse sacro calice uti, eo quod a vero Episcopo non esset presbyter ordinatus. *S. Basilius* Epist. ad Caesariam Patric. (1) morem Christianorum tempore persecutionis communionem, sacerdote aut diacono absente, propria manu sumendi vindicat; nam, ait, « postquam sacerdos sacrificium obtulit (id est, eucharistiam confecit), et distribuit, de hac a presbytero accepta quotidie participare potest. » *S. Epiphanius* in Epist. ad Ioan. Hieros. se excusat, quod in eius dioecesi, nempe in monasterio S. Hieronymi, presbyterum ordinaverit, ne multitudo Ss. fratrum ibidem degentium sacris privarentur mysteriis, cum non haberent, qui divina sacramenta conficeret. *S. Chrysostomus* variis in locis (2) adseverat, ob hanc unam potestatem consecrandi eucharistiam Angelos a sacerdotibus superari. *S. Ambrosius* (3) inquit: « Ubi venitur, ut conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus utitur sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. » *S. Hieronymus*, Dial. adv. Lucifer. (4) hoc argumento potissimum ostendit, apud ipsos veram Ecclesiam non esse, quod sacerdotes non habeant, qui corpus Christi conficiant, sed diaconum duntaxat: « Hilarius, ait, cum diaconus de Ecclesia recesserit - neque eucharistiam conficere potest, Episcopos et presbyteros non habens. » Et Epist. ad Evang. (5) scribit: « Cum Apostolus perspicue doceat, eo dem esse presbyteros, quos Episcopos (quoad potestatem conficiendae eucharistiae), quid patitur mensarum et viduarum minister, ut supra eos se tumidus diaconus efferat, ad quorum preces Christi corpus sanguisque conficitur. » *Origenes* (6) loquens de sacrorum mysteriorum ministris, ait: « Ad illa, quae mystica sunt, et in secretis recondita et solis sacerdotibus patent, non solum nullus animalis homo accedit, sed ne ipsi quidem, qui habere aliquid exercitii et eruditionis habentur, nondum tamen meritis et vita ad sacerdotalem gratiam ascenderunt... Quia igitur huiusmodi dispensatio est mysteriorum Dei et ministerii, quod habetur in sanctis, tales nos exhibere debemus, ut digni efficiamur ordine sacerdotii, ne velut irrationabilibus nobis onera gravia imponantur, sed tanquam rationabiles et sancti sacerdotalibus officiis deputemur. »

3. Dum ordinantur sacerdotes, iuxta antiquissimos libros rituales, et pontificales Ecclesiae graecae et latinae ipsis in hac ordinatione confertur potestas conficiendi eucharistiam, quae potestas in collatione inferiorum ordinum non communicatur: ergo soli sacerdotes eucharistiam conficere possunt.

(1) Ep. 93 al. 90.
(2) Lib. 3 de sacerd. n. 4, et lib. 6, n. 4; ac Hom. 82 in Matth. n. 5.
(3) Lib. 4 de sacram. c. 4, n. 14.
(4) N. 21.
(5) Epist. 101, n. 1.
(6) Hom. 4 in Num. n. 3.

4. *Conciliorum definitiones* idem confirmant. *Nicaenum I* can. 18 haec habet: *Pervenit ad sanctum magnumque Concilium, quod in quibusdam locis et civitatibus presbyteris gratiam communionis diaconi porrigant: quod nec regula nec consuetudo tradidit, ut ab his, qui potestatem non habent offerendi, illi, qui offerunt, Christi corpus accipiant. Lateranense IV* cap. 1 de eucharistia dicit: *Hoc utique sacramentum nemo conficere potest nisi sacerdos, qui rite fuerit ordinatus.* In *Florentino Eugenius IV* edocens Armenos inquit: *Sacerdos in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum. Tridentinum* Sess. XXII, can. 2 definit: *Si quis dixerit, illis verbis: hoc facite in meam commemorationem, Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum; anathema sit.*

Nota 1. *Lutherus* asseruit, verba Christi: *Hoc facite in meam commemorationem,* ad omnes fideles dicta esse; sed hac sua sententia a S. Scriptura recedit, quae in ultima coena solos Apostolos praesentes fuisse testatur. Dein verba Christi: *Hoc facite* etc., fatente etiam Luthero, vim praecepti habent; ergo si omnibus dicta fuissent, sequeretur, etiam pueris et feminis mandatum fuisse, ut consecrent; quo nil absurdius dici potest. Indirecte tantum praefata Christi verba ad omnes fideles pertinent; nam quia Apostoli iubentur consecrare et distribuere, consequens est, fidelibus praecipi, ut accipiant. — Alii dicunt, omnes fideles sacerdotio fungi posse, quia I Petr. II, 9 dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta;* et Apoc. I, 6: *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes.* Sed Petrus et Ioannes eo modo Christianos singulos appellat sacerdotes, quo Reges; atqui fatentibus adversariis reges nonnisi spirituali quodam modo appellare potuit; ergo eodem sensu sacerdotes appellavit. Sacerdotes scilicet nuncupantur improprie et latiori significatione, quatenus Christiani omnes, si digni hoc nomine esse velint, sacrificia spiritualia et interna offerre tenentur. Interpres sit sui ipsius Petrus ipse v. 5 dicens: *Ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum offerre spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum.* Petrus aperte alludit ad illud Exod.: *Vos eritis mihi in regnum sacerdotale et gens sancta* (1). Quae verba a Moyse nomine Dei ad Israëlitas dicta sunt; et tamen praeter sacerdotes nulli, ne Regibus quidem, sacrificium offerre licuit.

Nota 2. Extant canones antiquissimi Conciliorum, *Arelatensis* an. 314, *Ancyrani* eiusdem anni, et *Laodiceni* an. 320, ex quibus adversarii probare nituntur, diaconos olim habuisse et exercuisse potestatem offerendi seu consecrandi eucharistiam. — Ast etiamsi de vera consecratione agerent canones illi, nihil aliud probarent, quam diaconos quosdam hoc ius sibi arrogasse, sed ab Ecclesia mox repressam fuisse tantam temeritatem. Verum nihil cogit citatos canones de consecratione eucharistiae intelligere; verbum enim *offerre* saepe etiam significat ministrare, sacerdoti porrigere, aut fidelibus distribuere. — *Tertullianus* quidem (2) dicit: «Laicos et tingere et offerre posse, ubi ecclesiastici ordinis non est consessus.» Attendenda autem non sunt eius verba, quae post lapsum in haeresin scripsit. Nonnulli vero dicunt,

(1) Exod. 19, 6.

(2) Lib. de exhort. castit. c. 7.

quod τὸ offerre non pro consecranda, sed pro dispensanda eucharistia sumpserit Tertullianus; quod ius secundum antiquam Ecclesiae consuetudinem variis in casibus etiam laicis competebat (1).

II. *Eucharistiam dispensant sacerdotes ut ordinarii, diaconi ut extraordinarii ministri.*

§ 601. 1. Minister *ordinarius*, cui ex officio ac iure divino competit eucharistiam fidelibus dispensare, est solus sacerdos. Id probat *S. Thomas* (2) triplici ratione: « Primo quidem, quia ipse consecrat in persona Christi: ipse autem Christus, sicut consecravit curpus suum in coena, ita et aliis sumendum dedit; unde sicut ad sacerdotem pertinet consecratio corporis Christi, ita ad eum pertinet dispensatio. Secundo, quia sacerdos constituitur medius inter Deum et populum; unde sicut ad eum pertinet dona populi Deo offerre, ita ad eum pertinet dona sanctificata divinitus populo tradere. Tertio, quia in reverentia huius sacramenti a nulla re attingitur nisi consecrata; unde et corporale et calix consecrantur, et similiter manus sacerdotis ad tangendum hoc sacramentum; unde nulli alii tangere licet nisi in necessitate, puta si caderet in terram, vel in alio necessitatis casu. » Hinc *Conc. Tridentinum* Sess. XIII, cap. 8 ait: *Semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent; qui mos tanquam ex apostolica traditione descendens, iure ac merito retineri debet.* Et Sess. XXIII, cap. 1 ait: *A Christo Domino Apostolis eorumque successoribus in sacerdotio, potestatem traditam consecrandi, offerendi, ministrandi corpus et sanguinem eius... Ss. Litterae ostendunt et semper docuit Ecclesiae catholicae traditio.*

2. Minister *extraordinarius*, distributionis eucharistiae diaconus est, quatenus ex delegatione hoc ministerium in casu dumtaxat necessitatis exercet. Etenim a primis Ecclesiae temporibus tum in Oriente tum in Occidente diaconis munus eucharistiam dispensandi commissum est. *S. Iustinus M.* (3) ait: « Qui apud nos dicuntur diaconi, panem et vinum et aquam, in quibus gratiae actae sunt, unicuique praesentium participanda distribuunt, et ad absentes perferunt. » *S. Cyprianus* (4) scribit: « Diaconum praesentibus calicem offerre, » id est, porrigere. *Apostolicae Constitutiones* (5) decernunt: « Oblatione ab Episcopo vel presbytero facta, ipse diaconus (synaxin) dat populo non tanquam sacerdos, sed tanquam qui ministrat presbyteris. » *Conc. Carthaginense IV* can. 38 inquit: *Diaconus praesente presbytero eucharistiam corporis Christi populo, si necessitas cogat, iussus eroget. Conc. Nicaenum I* prohibens, ne diaconi presbyteris eucharistiam administrent, clare docet, posse hanc ab iisdem sive laicis sive inferioribus etiam clericis administrari. *S. Gelasius P.* in Epist. ad Episc. Lucan. c. 8 scribit: « Diaconi... sacri corporis Christi prorogationem sub conspectu Pontificis seu presbyteri, nisi his absentibus, ius non habeant exercendi. »

Nota. Si Ecclesia semper credidit, etiam diaconis nonnisi ex delegatione et urgente necessitate ius competere eucharistiam administrandi, multo minus inferioribus clericis et laicis ordinarium ius adiudicavit, sibi aut

(1) Cf. Tournely de euchar. q. 5, art. 2.
(2) 3 p., q. 82, art. 3. (3) Apol. 1, n. 65.
(4) Lib. de lapsis, n. 17.
(5) Lib. 8, c. 28.

aliis eucharistiam ministrandi. Id ex indulgentia tantum Ecclesiae tempore persecutionum laicis concessum fuit. Cessantibus autem persecutionibus, in Ecclesia latina saltem a saeculo IV exeunte laicis administratio eucharistiae haud amplius concessa fuit.

ARTICULUS III.

De effectibus eucharistiae.

§ 602. Ad rationem sacramenti vel maxime pertinet, ut per signum externum interna gratia significetur, et producatur. Dubitari autem non potest, hanc internae gratiae significationem et productionem in eucharistia praecipuo quodam modo reperiri. « Quanta enim, praeclare dicit cl. *Liebermann* (1), in sacrosancto eucharistiae sacramento bonorum omnium affluentia et copia inclusa sit, satis iam ex eius dignitate et excellentia intelligitur; nam si caetera sacramenta totidem rivuli sunt gratiarum in Ecclesia iugiter manantes, eucharistia fons omnium gratiarum merito dicitur, cum fontem ipsum coelestium charismatum et donorum, omniumque sacramentorum auctorem Christum Dominum admirabili modo in se contineat. Haec quidem generatim ostendunt, immensas utilitates ex hoc sacramento in fidelem populum redundare. » Non obiter igitur, sed magna cum assiduitate tractatio de eucharistiae effectibus suscipienda est, tum ut summam beneficii excellentiam, cuius per eucharistiae sumptionem seu per S. communionem participes reddimur, magis magisque cognoscamus, tum ut contra Novatorum errores praemuniamur. Ad quem duplicem finem ostendendum est, quod eucharistia seu S. Communio *non quidem per se et directe peccata mortalia remittat*, sed tamen *peccata venialia, et temporales peccatorum poenas diluat, fideles intime cum Christo et inter se uniat, gratias copiosas ad peccata vitanda et virtutes exercendas conferat*, et *pignus aeternae gloriae tribuat*.

(1) De euchar. cap. 2, art 4, § 2.
(2) V. Bellarmin. lib. 4 de euchar. c. 17.

I. *Eucharistia per se et directe peccata mortalia non remittit.*

§ 603. *Lutherus* effectum eucharistiae primarium ponit in remissione mortalium peccatorum, ac tanto aptiorem aliquem esse ad eucharistiam dicit, quo plurium et graviorum peccatorum sibi conscius est. Idem fere *Chemnitius* sentit (2). *Calvinus* (3) dicit quidem : « Cibus hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiaque pollutam, maiore eam ruina praecipitat; » sed mox (4) aperte Catholicos reprehendit, quod digne manducare eos dicerent, qui in statu gratiae essent, in statu autem gratiae esse idem ipsis significaret, ac purum purgatumque ab omni peccato esse. Catholici vero adversus Novatores docent, eucharistiam per se, et directe non remittere peccata mortalia, ac proinde necessariam esse in suscipiente praeviam sanctificantem gratiam, ut digne ac cum fructu ad hoc sacramentum accedat: quam doctrinam veritati consonam esse, ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, ex *praxi Ecclesiae* et ex *ratione theologica* probatur.

1. *S. Scriptura* doctrinam catholicam luculenter demonstrat. Matth. VII, 6 Christus generalem regulam Apostolis praescribit dicens: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.* Quicunque vero realem Christi in eucharistia prae-

(3) Lib. 4 inst. cap. 17, n. 40. (4) N. 41.

sentiam admittunt, negare nequeunt, per *sanctum* et per *margaritas* praecipue corpus Domini intelligendum esse, quo nil pretiosius cogitari pot est. Per *canes* autem et *porcos* peccatores obstinati, et immunditiis dediti designantur (1). Christus porro, ut S. Scripturae Interpretes passim observant, ante sacrosanctae eucharistiae institutionem Apostolorum pedes lavit (2) ut ostendat, quanta cordis puritate ad S. Synaxin accedendum sit. Matth. XXII, 11 etc. severissime punitus est, qui sine veste nuptiali convivium ingressus est. Ibi vero adumbrari eucharisticum convivium, et vestis nuptialis nomine gratiam sanctificantem intelligi, concors est Ss. Patrum et Interpretum sententia. Paulus I Cor. XI, cum institutionem eucharistiae enarrasset, et in ea corpus et sanguinem Christi adesse ostendisset, v. 27 etc. ita pergit: *Itaque quicunque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini.* Itaque iuxta Apostolum, qui *indigne*, id est, in statu peccati mortalis eucharistiam sumit, reus est mortis Christi, parque crimen facit, ac si corpus Christi crucifigeret, eiusque sanguinem funderet, ac propterea tremendum iudicium et horrendam damnationem in se accersit. Idcirco Apostolus fideles monet, ut ante eucharistiae sumptionem seipsos probent. Haec autem probatio iuxta doctrinam Patrum et Conciliorum in eo consistit, quod si communicaturus post diligens examen conscientiae suae reum se alicuius peccati gravis deprehendit, sacramentalem praemittat confessionem, aut si istius copia non detur, per contritionem perfectam iustificetur. Ergo sacramentum eucharistiae per se et primario institutum non fuit ad remittenda peccata gravia; alias praeviam illam praeparationem perperam praecepisset Apostolus.

2. *Ss. Patres* in eadem doctrina consentiunt. *S. Iustinus M.* (3) ait: « Alimentum hoc apud nos appellatur eucharistia, quod nulli alii participare licitum est, quam veram esse doctrinam nostram credenti, et lavacro propter remissionem peccatorum, et regenerationem abluto et secundum Christi mandata viventi. » *Clemens Alex.* (4) ab iis, qui ad S. Synaxin accedunt « conscientiam puram et vitam Evangelio conformem » exigit, ac ideo provocat ad I Cor. XI, 27. *Origenes* (5) inquit: « Cum anima tua aegrotet et peccatorum languoribus urgeatur, securus es!.... communicare non times corpus Christi, accedens ad eucharistiam quasi mundus et purus, quasi nil in te sit indignum; et in his omnibus putas, quod effugias iudicium Dei? Non recordaris illud, quod scriptum est, quia *propterea in vobis infirmi et aegri et dormiunt multi* (6)? Quare multi infirmi? quoniam non seipsos diiudicant, neque seipsos examinant nec intelligunt, quid est communicare Ecclesiae, vel quid est accedere ad tanta et tam eximia sacramenta. Patiuntur hoc, quod febricitantes pati solent, cum sanorum cibos sumunt, sibimet ipsis inferentes exitium. » Et Hom. 13 in Levit.: « Lex ista proponitur..... ne in anima contaminata et peccatis polluta dominici corporis sacramenta

(1) II Petr. 2, 22; Ps. 21, 17; Prov. 26, 11. (2) Io. 13, v. 5-11. (3) Apol. 1, n. 66.

(4) Lib. 1 Strom. (5) Hom. 2 in Ps. 37, n. 6. (6) 1 Cor. 11, 30.

percipias (1): *Sancta enim sanctorum sunt* (2): Vides quomodo non dixit *sancta* tantum, sed *sancta sanctorum*, ut si diceret, cibus iste sanctus non est communis omnium nec cuiuscunque indigni, sed sanctorum est. » *S. Cyprianus* Epist. 10 ad martyres, reprehendit quosdam presbyteros, qui lapsos ad eucharistiam praepropere admittebant, dicens: « Nondum poenitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab Episcopo et clero imposita eucharistia illis datur, cum scriptum sit: *Qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* » *S. Basilius* (3) dicit: « Si tales minae adversum eos positae sunt, qui (in V. T.) temere ad ea sacra accedunt, quae ab hominibus sanctificantur, quid dicendum est de eo, qui in tantum ac tale mysterium (eucharistiam) temerarius est? quanto enim maius Christus est templo secundum Domini vocem, tanto gravius et terribilius est in animae impuritate constitutum corpus Christi temere contingere, quam sit accedere, ad arietes vel tauros. » Propterea ibidem monet: « Mundemus nos ab omni inquinamento, et ad sancta sic accedamus ut iudicium eorum, qui Christum occiderunt, effugiamus. » *S. Ephraem* de extr. iudicio et compunct. ait: « Qui anima indigna ad divina participanda mysteria accesserit, seipsum condemnat non purificans se, ut te Regem ac Dominum in pectoris sui thalamum suscipiat. » *S. Ambrosius* (4) scribit: « Omnem immundum a Christi secernamus Altaribus, ut emundet et corrigat lapsus suos, quo ad sacramenta Christi redire mereatur. » Et alibi (5): « Nemo cibum accipit Christi, nisi fuerit ante sanatus, et illi, qui vocantur ad coenam, prius vocando sanantur... Ubique igitur mysterii ordo servatur, ut prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, postea alimoniae mensae coelestis exuberet. » *S. Chrysostomus* (6) inquit de S. eucharistia: « Si pure accesseris, ad salutem accessisti; sin prava conscientia, ad poenam et supplicium. » Et Hom. 6 in S. Philogon. cum frequentem et dignam communionem commendasset, subiungit: « Qui peccatis occupatus est, nec poenitet, eum ne in festis quidem accedere tutum est. Neque enim semel in anno accedere liberat nos a peccatis, si indigne accesserimus; quin potius auget damnationem....... Quapropter exhortor vos... ut si quando huius sacrae hostiae futuri participes estis, multis ante diebus repurgetis vos ipsos per poenitentiam, precationem et eleemosynam, perque spiritualem exercitationem. » *S. Augustinus* (7) ita loquitur: « Aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Quam multi de altari accipiunt et moriuntur, et accipiendo moriuntur! Unde dicit Apostolus: *Iudicium sibi manducat et bibit.* Non enim buccella dominica venenum fuit Iudae. Et tamen accepit, et cum accepit, inimicus in eum intravit, non quia malum accepit, sed quia bonum male malus accepit. Videte ergo fratres, panem coelestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate: peccata etsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera. » Enar. in Ps. n. 16: « Quam multos Iudas implet Satanas, indigne accipientes buccellam ad iudicium suum? *Qui enim manducat et bibit indigne,*

(1) I Cor. 11, 27, etc. (2) Lev. 24, 9.
(3) Lib. 2 de bapt. c. 3.
(4) Lib. de Elia et ieiun. c. 22, n. 82.
(5) Lib. 6 in Luc. cap. 9, n. 71.
(6) Hom. 46 in Io. 6.
(7) Tract. 26 in Io. n. 11.

iudicium sibi manducat et bibit. Non malum est, quod datur, sed bonum malo in iudicium datur. Bene esse non potest male accipienti, quod bonum est. » *S. Leo M.* (1) ad Theodorum Foroiul. haec habet : « Christus Iesus hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.» *S. Isidorus Hisp.* (2) scribit : « Qui scelerate vivunt in Ecclesia, et communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari, discant, nihil sibi ad emendationem proficere, dicente Propheta : *Quid est, quod dilectus meus facit in domo mea scelera multa? nunquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas?* et Apostolo: *Probet autem seipsum homo* etc. »

3. Doctrinae Patrum concors fuit semper *Ecclesiae universae consuetudo*. Perspicuum est enim ex antiquis canonibus poenitentialibus et ex *Conciliis Eliberitano* (3), *Ancyrano* (4), *Nicaeno I* (5), ac *Arausicano I* (6) participationem sacrae mensae iis interdictam fuisse, qui ob patrata crimina publicam poenitentiam agebant. Hinc alta voce inter missarum solemnia clamabat Diaconus : *Exite, cathecumeni, poenitentes, indigni!* Et in liturgia graeca ante distributionem eucharistiae etiamnum a Diaconis dicitur : *Sancta sanctis!* quam praxin iam refert *S. Cyrillus Hier.* (7). Quamvis porro rigor pristinae disciplinae temporum lapsu decreverit, constans tamen est Ecclesiae doctrina et praxis peccatoribus eucharistiam denegandi, donec de eorum conversione et iustificatione moralis certitudo habeatur. Hinc *Concilium Tridentinum* Sess. XIII, can. 5 adversus Lutherum et alios aberrantes definit : *Si quis dixerit, vel praecipuum fructum eucharistiae esse remissionem peccatorum; vel ex ea non alios fructus provenire; anathema sit.* Et ibidem canoni ultimo adiicit : *Ne tantum sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sacra Synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, praedicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat.*

4. Eucharistiae sacramentum institutum est, ut sumatur per modum cibi et potus, dicente Christo : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (8). Atqui cibus non datur mortuis, sed viventibus, et ex natura sua ordinatur ad conservandam et roborandam vitam, non ad eam posteaquam amissa est, recuperandam. Ergo eucharistia ex institutione sua per se et primario ordinatur non ad reddendam vitam animae, delendo nimirum peccata gravia, sed ad animam vita gratiae iam viventem, reficiendam et nutriendam.

Nota 1. Si Christus Matth. IX, 12 etc. dicit : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus...: non veni vocare iustos, sed peccatores:* non loquitur hic de invitatione ad eucharistiam, sed de vocatione ad fidem evangelicam, per quam peccatores iustificari et salutem consequi possint. Eodem sensu accipienda sunt verba

(1) Ep. 82, al. 91.
(2) Lib. I de summo bono, cap. 24.
(3) Can. 76 et 79.
(4) Can. 4, 5 et 7.
(5) Can. 11.
(6) Can. 3.
(7) Catech. 23, n. 19.
(8) Io. 6, 56.

Christi apud Ioann.: *Panis, qui de coelo descendit, dat vitam mundo* (1), quia doctrinam suam panem spiritualem nominat, qui per fidem sumitur. Eucharistia vero panis vivificus nominatur, non quod mortuis det vitam, sed quod in iustis spiritualem vitam conservet et augeat, eosque ad aeternam vitam praeparet. Ecclesia quidem in missa orat, *ut hoc sacramentum sit ablutio scelerum, sit virorum atque mortuorum remissio omnium delictorum;* sed haec verba intelligenda sunt de eucharistia ut est sacrificium quod propitiatorium esse inferius ostendetur; saepe enim Veteres nomine sacramenti ipsum sacrificium intellexerunt.

Nota 2. Quamvis eucharistia *per se et directe* peccata mortalia non remittat, non pauci tamen Theologi censent, per eucharistiam etiam peccata gravia *per accidens et indirecte* illi remitti, qui reapse quidem peccati mortali reus est, sed cuius nec conscientiam habet, nec affectum, quique bono ac simplici animo eucharistiam percipit, quin sacramentalem confessionem aut perfectam contritionem praemiserit. Nam, aiunt, qui post diligentem sui excussionem eucharistiam sumit, ignorans se esse in statu peccati mortalis, implet praeceptum Apostoli: *Probet autem seipsum homo*, indigne non communicat, et nullum obicem ponit: ergo cum fructu percipit eucharistiam, quia non ponentibus obicem gratia confertur, quae ipsum iustificat, quia cum peccato consistere nequit. Addunt, hinc intelligi posse, quare Patres hinciude dicunt, per eucharistiam mundari et lavari animam, ablui scelera etc., quae de indirecta tantum peccatorum gravium remissione intelligenda sunt; et quare *Concilium Tridentinum* solum definierit, remissionem mortalium *non esse praecipuum eucharistiae effectum*. Denique sententiam suam probant auctoritate *S. Thomae*, qui in 4 Dist. 9, q. 1, art. 3 ait: « Si quis facta diligenti discussione suae conscientiae... ad corpus Christi accedat, aliquo mortali in ipso manente, quod eius cognitionem subterfugiat, non peccat, imo magis ex vi sacramenti (eucharistiae) remissionem consequitur. » Et in Summa (2) dicit: « Potest tamen hoc sacramentum operari remissionem peccati dupliciter: uno modo non perceptum actu, sed voto, sicut cum quis primo iustificatur a peccato: alio modo etiam perceptum ab eo qui est in peccato mortali, cuius conscientiam et affectum non habet. Forte enim primo non fuit sufficienter contritus, sed devote et reverenter accedens consequetur per hoc sacramentum gratiam charitatis, quae contritionem perficiet et remissionem peccati » — Contrariam quidem sententiam nonnulli Theologi defendunt, ut *Tournely*, *Sardagna* etc., rationibus ducti, quibus generatim probatur, per eucharistiam peccata mortalia non remitti. Notandum vero est, omnes theologos admittere, per contritionem perfectam peccatorem iustificari: ast eucharistiam efficacissimum medium esse ad charitatem et contritionem perficiendam, quis negabit? —

II. *Eucharistia peccata venialia et temporales peccatorum poenas diluit.*

§ 604. 1. Peccata venialia per S. communionem remitti, non obscure Ss. Patres indigitant. *S. Ambrosius* (3) ait: « Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus, medicina est coeleste ac venerabile (eucharistiae) sacramen-

(1) Io. 6, 33. (2) 3 p., q. 79, art. 3.

(3) Lib. 5 de sacram. c. 4.

tum, » quod ibidem vocat panem nostrum quotidianum, per quem non quidem a peccatis mortalibus, sed tamen a venialibus liberamur, in quae etiam iusti ex infirmitate labuntur. *S. Augustinus* (1) dicit: « Si peccata tanta non sunt, ut excommunicandus quisquam homo iudicetur, non se debet a quotidiana medicina dominici corporis separare: » quotidianam appellat medicinam, quia quotidianis morbis seu peccatis venialibus sanandis destinata est, *S. Thomas* docet (2) quod eucharistia remissionem peccatorum venialium dupliciter operetur; *primo* immediate et directe, quatenus est cibus animae: sicut enim cibus corporalis restaurat vires, quae quotidie deperduntur per actionem caloris naturalis, ita cibus spiritualis restaurat vires spirituales, quae quotidie deperduntur per calorem concupiscentiae: *secundo* mediate et indirecte, quia auget habitum charitatis ac reparat eiusdem fervorem, adeoque tollit peccata venialia, quibus ille fervor minuitur et impeditur. Qua de causa *Conc. Tridentinum* (3) eucharistiam appellat *antidotum*, *quo liberamur a culpis quotidianis*, *et a peccatis mortalibus praeservamur*.— Caeterum cum remissio venialium non fiat nisi dependenter a libera arbitrii nostri cooperatione, requiritur, ut obex huic effectui non ponatur affectum ad venialia retinendo. Ideo *Catechismus romanus* cum dixisset, eucharistiae devoto usu restitui, quidquid ardore cupiditatis ad leves offensas pertrahentis amisimus, subdit: « verum haec de iis peccatis intelligenda sunt, quorum sensu et delectatione animus non permovetur» (4).

2. Eucharistiam ut *sacrificium* summam pro peccatis satisfaciendi et poenas delendi vim habere, inferius ostendetur. Si autem eucharistia consideretur *ut sacramentum* non remittit poenam directe, quia non est instituta ad satisfaciendum, sed ad nutriendum et uniendum cum Christo, quod non impeditur per poenam dimissa culpa: unde sub hac ratione non remittit poenam nisi consequenter et indirecte, quatenus auget et inflammat charitatem, « ex cuius fervore, ait *S. Thomas* (5), aliquis consequitur remissionem non solum culpae, sed etiam poenae; inde est quod ex consequenti per quandam concomitantiam ad principalem effectum homo consequitur remissionem poenae non quidem totius, sed secundum modum suae devotionis et fervoris. » Etiam Ss. Patres eandem doctrinam tradiderunt. *S. Ambrosius* (6) inquit: « Tunc itaque paratus adsiste, ut corpus edas Domini Iesu, in quo remissio peccatorum est, postulatio divinae reconciliationis et protectionis aeternae. » *Auctor* lib. de sacr. (7) scribit: « Quotiescunque (eucharistiam) accipimus, mortem Domini annuntiamus. Si mortem annuntiamus, annuntiamus remissionem peccatorum. Si quotiescunque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam.» Et ibid. (8): « Quotiescunque enim bibis, accipis remissionem peccatorum. » *S. Io. Damascenus* (9) docet: « Fit igitur iis qui fide digne assumunt, in remissionem peccatorum, — comburit peccata nostra — curat morbos et omnimoda damna. »

(1) Epist. 54, al. 118, cap. 3.
(2) 3 p., q. 79, art. 4.
(3) Sess. 13, can. 2. (4) P. 2, c. 4, n. 53.
(5) Ibid. art. 5.
(6) Exp. in Ps. 118, n. 48.
(7) Lib. 4, cap. 6, n. 28.
(8) Lib. 5, c. 3, n. 17.
(9) Lib. 4 de fide, c. 15

III. *Eucharistia fideles cum Christo et inter se unit.*

§ 605. 1. Nobilissimum et suavissimum hunc effectum Christus ipse expressit dicens: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo* (1), id est, intime mihi unitur, et quidem ita, ut non me mutet in se, sed in me mutetur. Quamvis autem in S. communione Christi corpus vere, realiter et substantialiter in corpus nostrum intret, unio tamen, de qua Christus loquitur, non physica sed moralis, non corporalis, sed spiritualis est; non enim corporaliter Christus manet in nobis, sed corruptis speciebus eius praesentia desinit; unio igitur animam concernit, quam Christus per affectus intime sibi coniungit. Unde *S. Cyprianus* vel alius Auctor serm. de coena Dom. ait: « Nostra et ipsius coniunctio nec miscet personas, nec unit substantias, sed affectus consociat et confoederat voluntates. » Hanc fidelium cum Christo unionem Ss. Patres magnis extollunt encomiis. *S. Cyrillus Hier.* (2) asserit, per eucharistiam fideles cum Christo « concorporeos et consanguineos » fieri. *S. Ephraem* de extr. iudicio et compunctione haec habet: « Anima nostra sponsa sancta facta est immortalis sponsi. Nuptiarum autem copulae divina sunt sacramenta, per quae sancta anima iungitur sponso, dum cum timore ac tremore digne sumuntur. » *S. Chrysostomus* (3) inquit: « Sicut si quis in liquefactum aurum manum vel linguam iniiciat, si tamen id fieri possit, statim inauratam reddit, id proposita (eucharistiae) mysteria longe melius animae praestant. Fluvius enim (divini sanguinis) igne ferventius ebullit; at non urit, sed abluit tantum... Ut enim qui servos emit, aurum dat, et illos si ornare velit, auro ornat: ita et Christus nos sanguine suo et emit et ornavit. Qui huius sanguinis participes sunt, cum Angelis stant et Archangelis et supernis potestatibus, regia Christi stola induti et armis spiritualibus instructi. Sed nihil magnum hactenus dixi; nam ipso sunt induti rege. » *S. Cyrillus Alex.* (4) scribit: « Sicut si quis cerae liquefactae aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat necesse est, sic qui carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso ita coniungitur, ut Christus in ipso et ipse in Christo inveniatur. » *S. Leo M.* (5) dicit: « Non enim aliud agit participatio corporis et sanguinis Christi, quam ut in id, quod sumimus, transeamus. »

2. Dubitari non potest, eucharistiam etiam ad hoc institutam esse, ut fideles per charitatem inter se uniantur. Quod Christus ipse satis perspicue innuit, dum in suavissimo sermone, quem eucharistiam instituens in ultima coena habuit (6), dilectionem proximi maxime commendavit. Eucharistiam porro ut *convivium* instituit; quid autem convivis convenientius magisque necessarium est, quam charitas, pax et concordia animorum? Iucundissimo nexu inter se uniuntur de una mensa participantes. Unde Paulus charitatem inter fideles commendans ait: *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.* (7) Ipsa materia, ex qua eucharistia conficitur, symbolum unionis est, qua fideles per charitatem inter se colligantur. Nam ait *S. Chrysosto-*

(1) Io. 6, 57. (2) Catech. 22, n. 3.
(3) Hom. 46 (al. 45) in Ioan. n. 3.
(4) Lib. 4 in Ioan. cap. 17.
(5) Serm. 63 de pass. Dom. 12, c. 7.
(6) Io. 13, 31 - cap. 15. (7) I Cor. 10, 17.

mus : « Sicut panis ex multis granis constans unitus est, ita ut grana nusquam appareant, sed sint quidem ipsa, non manifesta autem sit illorum differentia propter coniunctionem: sic nos et mutuo et cum Christo coniungimur. Non enim ex altero corpore hic, ex altero ille nutritur, sed ex eodem ipso omnes. Ideo adiecit: *Omnes enim ex uno pane participamus*. Si autem ex eodem, et idipsum efficimur omnes, cur non eandem charitatem exhibemus, et ea ratione unum efficimur? Nam olim maiorum nostrorum tempore hoc erat: *Multitudinis enim credentium*, inquit, *cor unum et anima una erat* » (1). *S. Augustinus* tract. in Io. (2) cum dixisset, quod fideles per S. communionem fiant corpus Christi, ut sic etiam vivant de spiritu Christi, ex quo iuxta I Cor. X, 17 perfecta unitas repetenda est, exclamat: « O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum charitatis! » Et serm. in die Pentec. postrem. (3) inquit: « Sicut ut sit species visibilis panis, multa grana in unum consperguntur, tamquam illud fiat, quod de fidelibus ait Scriptura sancta: *Erat illis anima una et cor unum in Deum:* sic et de vino. Fratres recolite, unde sit vinum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in unitate confunditur. Ita et Dominus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis et unitatis nostrae in sua mensa consecravit. Qui accipit mysterium unitatis et non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. » *Conc. Tridentinum* Sess. XIII, mox ab initio dicit: *Eucharistiam Salvator noster in Ecclesia sua tanquam symbolum reliquit eius unitatis et charitatis, qua Christianos omnes inter se coniunctos et copulatos esse voluit*. Et cap. 2 ait, Christum voluisse, ut eucharistia sit *Symbolum unius illius corporis, cuius ipse caput existit, cuique nos tanquam membra arctissima fidei, spei et charitatis connexione adstrictos esse voluit, ut idipsum omnes diceremus nec essent in nobis schismata*.

(1) Hom. 24 in 1 ad Cor. n. 2.

IV. *Eucharistia gratias copiosas ad peccata vitanda, et exercendas virtutes confert.*

§ 606. Si omnia sacramenta gratiam internam supernaturalem significant et producunt, a fortiori id de praestantissimo eucharistiae sacramento dicendum est, cum in eo auctor sacramentorum fonsque omnium gratiarum contineatur, et intima spiritualis unio per sacram synaxin cum ipso ineatur. Dubitari igitur non potest, per istam magnum gratiae sanctificantis augmentum et copiosas gratias actuales obtineri, quibus intellectus illustratur, voluntas ad bonum inclinatur, contra carnis, mundi, et daemonis tentationes roboratur, et sic a futuris peccatis praeservatur et ad exercendas virtutes excitatur. Istos esse saluberrimos eucharistiae digne et devote sumptae effectus ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus* et ex *Conciliis* constat.

1. *In S. Scriptura V. T.* spirituales eucharistiae effectus praefigurati et praenuntiati fuerunt (v. § 569, n. 1). Christus autem ipse eosdem nobis patefacere dignatus est. Nam Io. VI, 48 etc. ait: *Ego sum panis vitae. Patres vestri manducaverunt manna in deserto et mortui sunt. Hic est panis de coelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum, et panis quem ego*

(2) Tract. 26 in Io. n. 13. (3) Serm. 272.

dabo, caro mea est pro mundi vita. Non loquitur Christus de vita et morte corporis, sed de vita et morte animae. Non enim Christus homines liberare voluit a morte temporali, quam ipsemet in cruce sustinuit, et cui etiam in novo foedere omnes homines subiiciuntur, dicente Paulo: *Statutum est hominibus semel mori* (1). Voluit autem homines liberare a morte spirituali et aeterna; atque ideo non solum in ara crucis semetipsum obtulit, et sanguinem suum fudit, sed etiam corpus suum et sanguinem ut cibum et potum reliquit. Ut autem huius alimenti praestantiam ostenderet, comparationem inter manna et eucharistiam instituit dicens, antiquos Patres panem quidem de coelo descendentem manducasse, sed tamen a Deo defecisse et spiritualiter mortuos esse, panem autem vivum a se dandum praestantiorem effectum producturum esse, *ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur*, id est, a Deo per peccatum non deficiat, et spiritualem mortem non incurrat: quibus verbis sat luculenter declaratur, per eucharistiam homines a peccatis praeservari, atque ideo contra carnis, mundi et daemonis tentationes praemuniri, ita ut bonum certamen certantes fidem servent, et coronam iustitiae mereantur. Eodem modo Christus clare innuit, per eucharistiam vitam spiritualem non solum conservari, sed etiam augeri, et perfici. Ideo dixit v. 51: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum;* v. 58, *qui manducat me, et ipse vivet propter me:* quibus verbis edocemur, per eucharistiam in fidelibus etiam fidem, spem, charitatem, caeterasque virtutes produci, sine quibus vita spiritualis conservari, nutriri et perfici non potest. Insignes isti eucharistiae effectus manifestati sunt tum in discipulis euntibus in Emmaus, quia sumpta eucharistia *aperti sunt oculi eorum* (2), ipsique in fide confirmati, spe roborati et charitate accensi ad Apostolos redierunt: tum etiam in primis fidelibus, qui: *Erant perseverantes - in communicatione fractionis panis* (3), et ideo omnibus virtutibus collucebant (4).

2. *Ss. Patres* de spiritualibus eucharistiae emolumentis insignia testimonia ferunt. *S. Ignatius M.* (5) eucharistiam nominat, « pharmacum immortalitatis et antidotum, ne moriamur, sed semper vivamus in Iesu Christo. » *Clemens Alex.* (6) dicit: « Eucharistia bona est gratia, cuius qui per fidem sunt participes, sanctificantur et corpore et anima. » *Tertullianus* (7) ait: « Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur. » *Origenes* (8) haec habet: « Actis gratiis, oblatis panibus vescimur, qui utique per preces efficiuntur corpus sanctum et sanctificans eos, qui sano proposito et recta mente ipso utuntur. » *S. Cyprianus* (9) ad Cornelium scribit: « Idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad praelium et mens deficit, quam non recepta eucharistia erigit et accendit. » Et ad Coecil. (10) inquit: « Calix dominicus sic bibentes inebriat, ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritalem sapientiam redigat, ut a sapore isto saeculari ad intellectum Dei unusquisque resipiscat, — ut exponatur memoria veteris hominis, et fiat oblivio conversationis pristinae sae-

(1) Hebr. 9, 27. (2) Luc. 24, 31.
(3) Act. 2, 42. (4) Act. 2, v. 44-47.
(5) Epist. ad Ephes. n. 20.
(6) Paedagog. lib. 2.
(7) Lib. de resurrect. n. 8.
(8) Lib. 8, c. Celsum.
(9) Epist. 54.
(10) Epist. 63.

cinaris, et moestum pectus ac triste, quod prius peccatis angentibus premebatur, divinae indulgentiae laetitia resolvatur. » *S. Cyrillus Hier.* (1) docet: « Panis iste substantialis est, quasi dicas, ad substantiam animae directus, ad corporis et animae emolumentum. » S. *Basilius* Ep. ad Caesariam inquit: « Communicare per singulos dies, et participare de sacro corpore et sanguine Christi, pulcrum est et valde utile, ipso manifeste dicente: *Qui manducat meum carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam.* Quis enim ambigit, quin frequens vitae participatio nihil aliud sit, quam pluribus modis vivere. » — *S. Ambrosius* (2) de eucharistia dicit: « Cor nostrum esca ista confirmat. et potus iste laetificat cor hominis. » Idem (3): « De hoc pane dictum est: *Omnes, qui elongant se a te, peribunt.* Si te elongaveris ab eo, peribis: si appropinquaveris ad eum, vives. Hic est panis vitae; qui ergo vitam manducat, mori non potest. Quomodo enim morietur, cui cibus vita est? quomodo deficiet, qui habuerit vitalem substantiam? Accedite ad eum et satiamini, quia panis est: accedite ad eum et potate, quia fons est: accedite ad eum et illuminamini, quia lux est: accedite ad eum et liberamini, quia ubi Spiritus Domini, ibi libertas. » Audiendus autem prae caeteris est *S. Chrysostomus*, quem non immerito quidam *Doctorem eucharistiae*, sicut *S. Augustinum doctorem gratiae* appellant: ille Hom. 46 (4) in Ioan. n. 3 et 4 cum dixisset, quod Christus se nobis comedendum dederit « ad maiorem nos amicitiam inducens et suum nobis demonstrans amorem, » ita pergit: « Ab illa ergo mensa recedamus tanquam leones ignem spirantes, diabolo terribiles, cogitantes, quod (Christus) sit caput nostrum, et quantam nobis dilectionem exhibuerit. Parentes saepe liberos suos aliis alendos tradunt, ego e contra carnibus illos meis alo, me ipsum appono: vos omnes nobiles esse volo et bonam de futuris spem adfero. Nam qui in hac vita se vobis tradidit, multo magis in futura favebit.... Hic sanguis in vobis regiam floridamque exhibet imaginem, pulcritudinem parit incredibilem, animae nobilitatem marcescere non sinit, dum frequenter irrigat et nutrit. Sanguis enim non statim in nobis fit ex cibo, hic vero sanguis confestim irrigat animam, et magnam vim indit... Hic sanguis salus animarum nostrarum est; hoc abluitur anima, hoc ornatur, hoc incenditur, hic igne splendidiorem mentem nostram reddit... Ex hac mensa fons scaturit fluvios emittens spirituales. Ad hunc fontem eriguntur non salices infructuosae, sed arbores ad ipsum coelum pertingentes, quae fructus semper producunt tempestivos, qui nunquam marcescunt. Si quis aestuat, hunc adeat fontem, et ardorem temperet. Nam aestum fugat, et adusta omnia refrigerat, non quae e solis ardore aestuant, sed quae igneis sagittis exusta sunt. Supernum enim habet principium et radicem, unde et irrigatur. Ex hoc fonte multi rivi manant, quos emittit Paracletus, Filiusque mediator est, non bidente viam parat, sed affectum nostrum aperit. Hic fons lucis est veritatis radios diffundens. » Et Homil. 50 in Matth. VIII, 36 inquit: « Accedamus *itaque* cum fide (ad S. synaxin) singuli aegrotantes. Nam si ii, qui fimbriam vestimenti eius tangebant, tantam

(1) Catech. 23, mystag. 5, n. 15.
(2) Lib. de myster. cap. 9, n. 58.
(3) Expos. in Ps. 118, n. 28.
(4) Al. 45.

sibi attraxere virtutem; quanto magis ii, qui totum ipsum tenent (1)? » *S. Augustinus* in Ps. XXXIII (2) ait: «In corpore et sanguine suo voluit esse salutem nostram.» Et (3) in eund. Ps. « Accedamus ad eum et illuminemur, non quomodo accesserunt ad eum Iudaei, ut tenebrarentur. Accesserunt enim ad illum, ut crucifigerent; nos autem ad eum accedamus, ut corpus et sanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt; nos manducando crucifixum et bibendo illuminamur.» — *S. Cyrillus Alexand.* (4) scribit: « Quare pie apud te statuas, recte honesteque degere, atque ita Eulogiae particeps fias credens, eam non mortis solum, verum etiam morborum nostrorum depellendorum vi pollere. Christus enim existens in nobis sopit saevientem in nostris membris carnis legem, et pietatem in Deum exsuscitat, perturbationes mortificat, delicta, in quibus sumus, nobis non imputans, sed potius ut aegrotos sanans. Confractum enim alligat, erigit lapsum ceu bonus pastor, et qui animam suam ponit pro ovibus suis. » *S. Io. Damascenus* (5) ita de eucharistia loquitur: « iis, qui fide digne sumunt, in remissionem peccatorum et in vitam aeternam et in custodiam animae et corporis... Accedamus cum desiderio ardenti et divinum carbonem percipiamus, ut ignis in nobis desiderii assumens eo ex carbone ignitionem comburat peccata nostra, et illuminet corda nostra, et participatione divini ignis igniamur et deificemur... Corpus et sanguis Christi (sumitur) in stabilimentum animae nostrae... (est enim) iens in nostram substantiam et conservationem, omnimodi nocumenti reparatio, sordis omnis purgatio... Curat morbos et omnimoda damna. » *S. Bernardus* (6) inquit: « Duo sacramentum eucharistiae operatur in nobis, ut videlicet et sensum minuat in minimis, et in gravioribus peccatis tollat omnino consensum. Si quis vestrum non tam saepe modo, non tam acerbos sentit iracundiae motus, invidiae, luxuriae aut caeterorum huiusmodi, gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus sacramenti operatur in eo, et gaudeat, quod pessimum ulcus accedat ad sanitatem. »

3. *Concilium Florentinum* in decr. pro Armen. de eucharistia ait: *Huius sacramenti effectus, quem in anima operatur digne sumentis, est adunatio hominis ad Christum, et quia per gratiam homo Christo incorporatur et membris eius unitur, sequitur, quod per hoc sacramentum in sumentibus digne gratia augeatur; omnemque effectum, quem materialis cibus et potus quoad vitam agunt corporalem, hoc idem quoad vitam spiritualem et hoc sacramentum operatur.* *Tridentinum* Sess. XIII, cap. 2 dicit: *Salvator noster... sumi voluit sacramentum hoc tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dixit: qui manducat me, et ipse vivet propter me: et tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus praeservemur.* Et cap. 8 fideles ad eam fidem et animi devotionem exhortatur, *ut panem illum supersubstantialem frequenter suscipere possint, et is vere eis sit animae vita, et perpetua sanitas mentis, cuius vigore confortati, ex huius miserae peregrinationis itinere ad coelestem patriam pervenire valeant, eundem panem Angelorum,*

(1) Cf. Hom. 85 in Io. n. 3.
(2) Enar. 1, n. 6. (3) Enar. 2, n. 10.
(4) Comment. in Ioan. cap. 6, v. 57.
(5) Lib. 4 de fide, cap. 14.
(6) Serm. de coena Dom. n. 3.

quem modo sub sacris velaminibus edunt, absque ullo velamine manducaturi.

V. *Eucharistia pignus aeternae gloriae tribuit.*

§ 607. 1. Homines iam per baptismum ius ad aeternam gloriam consequuntur, quae in beatitudine animae et in gloriosa corporis resurrectione consistit. Ut autem tantae felicitatis participes reddantur, necesse est, ut gratiam sanctificantem conservent, peccata devitent virtutesque exerceant, dicente Christo: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (1). Ut autem homines infirmi variis periculis tentationibusque obnoxii in bono perseverent, eucharistia instituta est, per quam copiosae et efficaces gratiae ad peccata vitanda et virtutes exercendas conferuntur. Vere igitur eucharistia frequenter, digne et devote sumpta pignus aeternae gloriae tribuit. Hinc Christus ipse ait: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die* (2); et: *qui manducat hunc panem vivet in aeternum* (3). His verbis Christi conformia sunt Ss. Patrum effata. *S. Ignatius M.* (4) ait: « Panem unum frangimus, qui est pharmacum immortalitatis, et antidotum, ne moriamur, sed semper vivamus in Iesu Christo. » *S. Irenaeus* (5) inquit: « Nostra corpora ex ea (eucharistia) nutrita, et reposita in terram, et resoluta in eam (sicut granum, ex quo conficitur eucharistia), resurgent suo tempore, Verbo Dei resurrectionem eis donante in gloriam Dei Patris, qui huic mortali immortalitatem circumdat, et corruptibili incorruptelam gratuito donat, quoniam virtus Dei in infirmitate perficitur, ut non quasi ex nobis metipsis habentes vitam inflemur aliquando et extollamur, adversus Deum ingratam mentem accipientes, experimento autem discentes, quoniam ex illius magnitudine, et non ex nostra natura habemus in aeternum perseverantiam. » Similia habent *Tertullianus* (6), *S. Gregorius Nyssenus* (7), *S. Ambrosius* (8). Ideo *Concil. Tridentinum* Sess. XIII, cap. 2 de sacramento eucharistiae dicit: *Salvator noster pignus praeterea id esse voluit futurae nostrae gloriae et perpetuae felicitatis.*

2. Certum quidem est, etiam infideles sacro eucharistiae cibo nunquam pastos, aliquando resurrecturos esse. Sed notandum est, duplicem esse resurrectionem, aliam in vitam aeternam, et aliam in opprobrium sempiternum (9). Non ergo qualiscunque resurrectio, sed sola beata et gloriosa divinae eucharistiae fructus est salutaris; nam, ait *S. Cyrillus Alex.* (10) « resurgere ad poenam et ad sola supplicia excitari, morte ipsa longe acerbius esse iudico. » Equidem etiam parvuli mox post baptismum decedentes nec vitali eucharistiae cibo unquam pasti, gloriosi in fine saeculorum resurgent: sed haec quoque ipsorum resurrectio quodam modo eucharistiae adscribi potest, quia per baptisma viva Christi membra redduntur, ius ad eucharistiam percipiunt eandemque non propria quidem voluntate, sed Ecclesiae matris votis concupiscunt. Denique recte dici potest, gloriosam quidem resurrectionem etiam sine actuali eu-

(1) Matth. 10, 22. (2) Io. 6, 55.
(3) V. 59. (4) Ep. ad Ephes. n. 20.
(5) Lib. 5 adv. haer. cap. 2, n. 3.
(6) De resurr. carnis, n. 8.
(7) Or. catech. n. 37.
(8) Exp. in Ps. 118, n. 28.
(9) Dan. 12, 2; Io. 5, 28.
(10) Lib. 4 in Io. cap. 2.

charistiae sumptione recipi posse, maiorem tamen in resurrectione gloriam per eucharistiam actualiter perceptam obtineri. Unde *Contensonius* (1) contendit, « ex carne Christi nobis per eucharistiam unita vim quamdam et supernaturalem qualitatem in corpora nostra manare, quae ad beatam et gloriosam corporis resurrectionem efficiendam evehetur, vel in ipsa resurrectione quadantenus explicabitur, sicut granum frumenti in terra aliquamdiu latens erigitur deinde, atque in uberiores fructus assurgit. Sane si ab Angeli vice Dei loquentis conspectu tantam lucem Moyses derivavit, ut Apostolo testante, *non possent intendere filii Israël in faciem Moysi propter gloriam vultus eius* (2); quidni a divina eucharistia, quam *fontem lucis* et *arcam luminum*, duo clarissimi eiusdem civitatis Episcopi, *Chrysostomus* et *Germanus* appellarunt, splendoris radii effluent, qui in hac quidem mortali vita latent, sed in futura aperientur, hiabunt, dehiscent, diffundentur? valet enim argumentatio Apostoli: *Si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israël in faciem Moysi propter gloriam vultus eius, quae evacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?.... Si enim quod evacuatur per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est»* (3); id est: si ministerium legis, quae mortem causabat, sed digito Dei scripta erat, tantam gloriam Moysi attulit, quantam afferet corporis et sanguinis communicatio tum animae tum corpori?

(1) Lib. 11, p. 2, diss. 3, c. 2, eff. 9.
(2) 2 Cor. 3.
(3) 2 Cor. 3, 7, etc.
(4) Sess. 13, cap. 8.

ARTICULUS IV
De necessitate eucharistiae, eiusque subiecto.

§ 608. Declaratis eucharistiae effectibus recte quaeritur, quinam debeant, et quinam possint valide, digne, et utiliter eucharistiam percipere? — Has autem quaestiones proxime ad theologiam practicam seu moralem spectare, manifestum est. Interim tamen quaedam de iis etiam in Theologia theoretica dicenda sunt, ut errores doctrinae catholicae hac in re oppositi confutentur. Nam inter Graecos schismaticos nonnulli, ut *Simeon Thessalonicensis* lib. de sacram. *Nicolaus Cabasilas* orat. 1 de vita in Christo, et *Ieremias* Patr. CPtanus in secunda censura Apologiae eo prolapsi sunt, ut intolerabili errore contenderent, eucharistiae sumptionem etiam parvulis necessariam esse necessitate medii et praecepti divini: extiterunt quoque, qui *S. Augustinum, Innocentium I* et *Gelasium I* idem sensisse propugnarunt. Novatores autem docuerunt, solam fidem sufficientem praeparationem esse ad sumendum Ss. eucharistiae sacramentum. Contra istos aberrantes doctrina catholica *de necessitate eucharistiae eiusque subiecto* exponenda est.

I. *Nemini actualis eucharistiae perceptio necessaria est necessitate medii, sed solis adultis necessaria est necessitate praecepti.*

§ 609. Ut doctrina catholica de necessitate eucharistiae rite intelligatur, observandum est, hoc sacramentum vario modo accipi posse. Unde *Conc. Tridentinum* (4) ait: *Quoad usum autem recte et sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum sacramentum accipiendi distinxerunt. Quosdam enim docuerunt sacramentaliter dumtaxat id sumere ut pecca-*

tores: alios tantum spiritualiter, illos nimirum, qui voto propositum illum panem coelestem edentes fide viva, quae per dilectionem operatur, fructum eius et utilitatem sentiunt: tertios porro sacramentaliter simul et spiritualiter; hi autem sunt, qui ita se prius probant et instruunt, ut vestem nuptialem induti ad divinam hanc mensam accedant. Etiam S. *Thomas* (1) quaerens: « Utrum eucharistia sit de necessitate salutis? » duplicem distinguit modum eucharistiam percipiendi, actualem nempe, et mere spiritualem, atque ita praeclare disserit: « In hoc sacramento duo est considerare, scilicet ipsum sacramentum, et rem sacramenti: dictum est autem, quod res huius sacramenti est unitas corporis mystici, sine qua non potest esse salus; nulli enim patet aditus salutis extra Ecclesiam, sicut nec in diluvio absque arca Noë, quae significat Ecclesiam, ut habetur I Petr. III. Dictum est autem supra (2), quod res alicuius sacramenti haberi potest ante perceptionem sacramenti ex ipso voto sacramenti percipiendi. Unde ante perceptionem huius sacramenti potest homo habere salutem ex voto percipiendi hoc sacramentum, sicut et ante baptismum ex voto baptismi, sicut supra (l. c.) dictum est. Est tamen differentia quantum ad duo. Primo quidem, quia baptismus est principium spiritualis vitae et ianua sacramentorum; eucharistia vero est quasi consummatio vitae spiritualis et omnium sacramentorum finis, ut supra dictum est (3); per sanctificationes enim omnium sacramentorum fit praeparatio ad suscipiendam vel consecrandam eucharistiam. Et ideo perceptio baptismi est necessaria ad inchoandam spiritualem vitam; perceptio autem eucharistiae est necessaria ad consummandam ipsam: non ad hoc, quod simpliciter habeatur, sed sufficit eam habere in voto, sicut et finis habetur in desiderio et intentione. Alia differentia est, quia per baptismum homo ordinatur ad eucharistiam, et ideo ex hoc ipso, quod pueri baptizantur, ordinantur per Ecclesiam ad eucharistiam; et sicut ex fide Ecclesiae credunt, sic ex intentione Ecclesiae desiderant eucharistiam, et per consequens recipiunt rem ipsius. Sed ad baptismum non ordinantur per aliud praecedens sacramentum, et ideo ante susceptionem baptismi non habent pueri aliquo modo baptismum in voto, sed soli adulti; unde rem sacramenti non possunt percipere sine perceptione sacramenti. Et ideo hoc (eucharistiae) sacramentum non hoc modo est de necessitate salutis sicut baptismus. » Iuxta hanc doctrinam necessaria quidem est spiritualis eucharistiae perceptio in sensu declarato necessitate medii ad salutem, quatenus hanc nemo consequi potest, nisi per gratiam sanctificantem Christo unitus sit. Actualis vero perceptio eucharistiae nemini necessaria est necessitate medii ad salutem, sed solis adultis necessaria est necessitate praecepti divini et ecclesiastici.

1. Nemini actualem eucharistiae perceptionem necessariam esse necessitate medii ad salutem, ex S. Scriptura manifestum est, quae testatur, per baptismum deleri omnia peccata (§ 538), conferri gratiam sanctificantem (§ 540) et ius acquiri ad coelestem haereditatem (§ 541). Et sane Apostolus dicit: *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui* (per baptismum) *sunt in Christo Iesu* (4). *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et*

(1) 3 p., q. 73, art. 3. (2) Q. 68, art. 2.

(3) Q. 65, art. 3. (4) Rom. 8, 1.

renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Salvatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius haeredes simus secundum spem vitae aeternae (1). Et Christus ipse inquit: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Ideo etiam Patres unanimi consensu docent, infantes per solum baptismum iustificari et salutem aeternam consequi posse. *S. Augustinus* (2) ad Bonifacium scribit: « Tantum valebit (baptismus parvulo collatus), ut si ante rationis usum ex hac vita emigraverit, per ipsum sacramentum, commendante Ecclesiae charitate, ab illa condemnatione, quae per unum hominem intravit in mundum, christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, et fieri non posse arbitratur, profecto infidelis est, etsi habeat fidei sacramentum. » Idem (3) ait: « Veruntamen si (parvulus), percepto baptismate, de hac vita emigraverit, soluto reatu, cui originaliter erat obnoxius, perficietur in illo lumine veritatis, quod incommutabiliter manens in aeternum iustificatos praesentia Creatoris illuminat. » *S. Fulgentius* in Epist. ad Ferrandum diaconum, a quo interrogatus fuit, quid de salute Aethiopis cuiusdam sentiendum esset statim post baptismum demortui, antequam eucharistiam percepisset, his verbis respondit: « Arbitror, sancte frater, disputationem nostram praeclari Doctoris Augustini sermone firmatam, nec cuiquam esse aliquatenus ambigendum, tunc unumquemque fidelium corporis sanguinisque dominici participem fieri, quando in baptismate membrum corporis Christi efficitur, nec alienari ab eo panis calicisque consortio, etiamsi antequam panem illum comedat et calicem bibat, de hoc saeculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat. » Certum porro est, Ecclesiam nunquam credidisse, actualem eucharistiae perceptionem omnibus necessariam esse necessitate medii ad salutem: id patet ex eo, quia Ecclesia pluribus martyribus religiosum cultum detulit de aeterna illorum felicitate secura, quamvis illi eucharistiam nunquam perreperint, utpote per baptismum Ecclesiam nondum ingressi, quia nunquam constituit laicos aut mulieres eucharistiae ministros sicut baptismi, quia cum olim in particularibus quibusdam Ecclesiis obtinuerit lex aut consuetudo denegandi lapsis S. Synaxin etiam in articulo mortis, nemo unquam dubitavit de salute illorum, qui sola absolutione rite percepta ex hac vita decessissent; ac denique quia, cum in desuetudinem abierit parvulorum communio, nemo ne ex Graecis quidem reprehenderit disciplinam noviter introductam, quasi haec esset parvulis perniciosa. Huic constanti traditioni insistens *Concilium Tridentinum* Sess. XXI, cap. 4 declarat, *parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad sacramentalem eucharistiae communionem; siquidem per baptismi lavacrum regenerati, et Christo incorporati adeptam iam filiorum Dei gratiam in illa aetate amittere non possunt.* Et can. 4: *Si quis dixerit, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse eucharistiae communionem; anathema sit.*

2. Pro adultis eucharistiae suscipiendae positivum extat praeceptum. Christus enim inquit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (4). Haec porro verba

(1) Tit. 3, 5, etc. (2) Epist. 98 (al. 23.)
(3) Lib. 1 de peccat. mer. et remiss. c. 19.
(4) Io. 6, 54.

necessitatem medii non indicant, quia non agitur de sacramento primam gratiam conferente. Indicant ergo tantum necessitatem divini praecepti, quod quidem obligat sub gravi, nempe sub aeternae damnationis comminatione. Voluntas Christi, quae homines ad frequentandam eucharistiam obligat, etiam ex eo cognoscitur, quia hoc sacramentum per modum cibi et potus instituit (1). Quapropter sicut ad conservandam vitam corporalem necesse est non semel, sed saepius sumere cibum terrenum; ita ad conservandam vitam spiritualem necesse est non semel, sed saepius sumere cibum coelestem. Et sane ex praecepto divino quilibet tenetur perfecte vivere (2), Deum ex toto corde diligere (3), et salutem suam promovere (4); atque ideo ex eodem praecepto divino tenetur etiam media a Christo instituta adhibere, ut praedicta officia implere possit. Medium autem salutis efficacissimum esse sacrosanctum eucharistiae sacramentum, iam § 605 et seq. probatum est: ergo fideles assidue illud percipere tenentur. Praecipue urget praeceptum divinum S. eucharistiam sumendi in articulo et periculo mortis, quia cum cibus iste coelestis institutus sit ad roborandum contra hostium impugnationes, tunc ille sumendus est, cum vehementius impugnamur. Ideo theologi omnes grave praeceptum agnoscunt, in mortis articulo et periculo S. Synaxin seu Viaticum sumendi: Ecclesia semper maxime sollicita fuit, ut istud graviter infirmis administretur; imo iam *Conc. Nicaenum I* iubet, *antiquam hanc regulam* adamussim esse servandam. — Praeceptum autem divinum eucharistiam percipiendi ad eos adultos pertinet. Coena enim eucharistica celebranda est in commemorationem passionis et mortis Christi (5); et *Paulus* (6) praecipit, ut homines, antequam de ipsa participent, seipsos probent. Itaque illi tantum ad sumendam eucharistiam obligantur, qui passionem et mortem Christi commemorare atque seipsos probare possunt, nempe adulti.

3. Praeceptum ecclesiasticum indictum fuit a *Conc. Lateranensi IV* cap. 21 his verbis: *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia peccata sua saltem semel in anno fideliter confiteatur..... suscipiens reverenter ad minus in pascha eucharistiae sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eiusmodi perceptione duxerit abstinendum. Alioquin et vivens ab ingressu Ecclesiae arceatur, et moriens christiana careat sepultura.* Gravis haec poena gravem indicat obligationem, quam etiam *Conc. Tridentinum* inculcat dicens Sess. XIII, can. 9: *Si quis negaverit, omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis saltem in paschate ad communicandum iuxta praeceptum S. Matris Ecclesiae; anathema sit.*

Nota. Primae propositioni, quae de fide est credenda, sequentia obiiciunt adversarii:

Obi. I. Ex verbis Christi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (7), colligitur, baptismum in re esse necessarium necessitate medii ad salutem: ergo etiam ex verbis: *Nisi manducaveritis* etc. colligi de-

(1) Io. 6, 56. (2) Matth. 5, 48. (3) Matth. 22, 37. (4) Luc. 13, 24.

(5) Luc. 22, 19. (6) 1 Cor. 11, 28. (7) Io. 3, 5.

bet, eucharistiam esse necessariam necessitate medii ad salutem, cum utriusque sacramenti necessitas iisdem fere verbis adstruatur.

Resp. Non eadem ratione Christus locutus est; cum de necessitate baptismi, et cum de necessitate eucharistiae disseruit. Loquens enim Christus de baptismo verbis generalissimis usus est dicens: *Nisi quis* etc. cum vero de eucharistia sermonem habet, loquitur in secunda persona: *Nisi manducaveritis* etc., quibus insinuavit se alloqui praesentes adultos, ideoque praecepti capaces. Praeterea Christus ab ingressu in regnum coelorum eum penitus excludit, qui non est baptizatus: Eucharistiae vero necessitatem commendans haud dicit: *Non intrabitis in regnum coelorum*, sed: *Non habebitis vitam in vobis*, nimirum permanentem. Eucharistia itaque ad diu in gratia perseverandum adultis tantummodo necessaria est, non vero parvulis, qui spirituali refectione non indigent nec ex statu gratiae excidere queunt: ideoque ad solos adultos verba illa Christus direxit. Ita Ecclesia haec verba Christi semper intellexit.

Obi. II. Ecclesia per duodecim priora saecula etiam infantibus eucharistiam administravit, ideoque credidit, etiam infantibus eucharistiam necessariam esse necessitate medii ad salutem.

Resp. A disciplina ad dogma hac in re non tenet illatio; non enim Ecclesia conferebat infantibus eucharistiam, quia putaret iis esse necessariam, sed quia putabat utilem. Sic iis conferre etiam solebat confirmationem; nullus tamen ex haereticis inde concludet, etiam confirmationem necessariam habitam fuisse, necessitate medii ad salutem. Falsum praeterea est, quod antiquitus ubique infantibus communio tribueretur; nam illa consuetudo in quibusdam tantum locis fuit recepta, ut testatur *Catechismus rom.* (1).

Obi. III. *Innocentius I* in Epist. ad Patres *Conc. Milevitani* baptismum pro infantibus necessarium declarat dicens: « Illud vero, quod eos (Pelagianos) vestra fraternitas asserit praedicare, parvulos aeternae vitae praemiis etiam sine baptismatis gratia posse donari, perfatuum est. Nisi enim manducaverint carnem Filii hominis et biberint sanguinem eius, non habebunt vitam in semetipsis. Qui autem hanc eis sine regeneratione defendunt, videntur mihi ipsum baptismum velle cassare, cum praedicant hos habere, quod in eos creditur nonnisi baptismate conferendum.» Idem propugnavit *S. Augustinus* c. Iulianum lib. 1, c. 4 hunc ita perstringens: « Innocentio vide, quid respondeas... qui parvulos definivit, nisi manducaverint carnem filii hominis, vitam prorsus habere non posse. Huic responde, imo ipsi Domino, cuius ille Antistes usus est testimonio.» Et lib. 1 de peccat. mer. et remiss. c. 20 citatis verbis Christi: *Nisi manducaveritis* etc. ita prosequitur: « An vero quisquam et hoc dicere audebit, quod ad parvulos haec sententia non pertineat, possintque sine participatione corporis huius et sanguinis vitam in se habere? — Sed qui hoc dicit, non attendit, quia nisi omnes ista sententia teneat, ut sine corpore et sanguine Filii hominis vitam habere non possint, frustra etiam aetas maior id curat. » Idem defendit *S. Gelasius* in Epist. 7 ad Episc. in Piceno.

Resp. Citati Patres loquuntur de necessitate sumendi eucharistiam, non quatenus sacramentum est, sed

(1) P. 2, c. 4, n. 62.

quatenus dicit incorporationem in corpus Christi mysticum, quatenus scilicet quis in Ecclesiae gremium per baptismum cooptatur: seu intelligendi sunt, ut innuit *S. Thomas* (1), non de manducatione eucharistiae sacramentali, sed de mystica et spirituali, quae fit in baptismo, per quod homines velut viva membra corpori Christi uniuntur ac compaginantur, ius acquirunt ad percipiendum eucharistiae sacramentum, et Christum ipsum spiritualiter manducare censendi sunt. Et vero postrema *Innocentii* verba hanc interpretationem mire confirmant, cum ibi exprimat talem manducandi corporis Christi rationem, quae per baptisma conferatur. Nec aliter censuit *Augustinus*, qui sui interpres est, nam Tract. 26 in Ioan. n. 15 explanans illa verba: *Qui manducat meam carnem, habet vitam aeternam*, scribit: « Qui eam non sumit, non habet vitam; et qui eam sumit, habet vitam, et hanc utique aeternam. Hunc itaque cibum et potum *Societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum*, quod est sancta Ecclesia. » Et mox addit, manducationem actualem « quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium vergere; res vero ipsa (id est, spiritualis unio cum Christo), cuius sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit; » et n. 18 ait: « Hoc est ergo manducare illam escam, et bibere illum potum, in Christo manere et illum manentem in se habere. » Mens S. Doctoris etiam aperte dignoscitur ex lib. 3 de peccat. merit. et rem. cap. 4, ubi ait: « Nonne veritas sine ulla ambiguitate proclamat, non solum in regnum Dei non baptizatos parvulos intrare non posse, sed nec vitam aeternam posse habere praeter Christi corpus, cui, ut incorporentur, sacramento baptismatis imbuuntur. » Eodem modo intelligendus est *S. Gelasius*, qui Augustinianae doctrinae studiosus sectator fuit. — Sunt tamen theologi alii, qui putant, S. Doctorem, illosque Pontifices nimium clare loqui de eucharistiae manducatione sacramentali, ac proinde traditae responsioni minime acquiescunt, et eius mentem ex scopo eruendam esse censent. Pugnabat nempe cum Pelagianis negantibus Adamiticae labis propagationem. His obiiciebat Augustinus sententiam Christi: *Nisi quis renatus fuerit* etc. Regerebant illi, baptismi carentiam efficere, ut infantis anima ante baptismum corpore soluta Regno Christi privetur, non autem vita aeterna. Cum autem tunc consuetudo vigeret, ut collato infantibus baptismate statim eisdem et manus imponerentur, et daretur eucharistia: — *S. Augustinus*, assumpta vana illa Pelagianorum distinctione inter Regnum coelorum et vitam aeternam, in illorum hypothesi ita argumentatur eosque premit: Sicut dictum est a Christo: *Nisi quis renatus... non intrabit in Regnum coelorum*, ita pariter dictum est: *Nisi manducaveritis... non habebitis vitam in vobis*. Per baptismum datur coeleste Regnum, per eucharistiam datur vita aeterna. Ergo si carentia baptismi expertem facit infantem coelestis Regni, carentia eucharistiae eum expertem vitae aeternae constituere debet. Atqui hoc secundum vos, Pelagiani, non admittitis; nec igitur primum admittere debetis. Ita nonnulli putant, *S. Augustinum* argumentum ad hominem adversus Pelagianos instruxisse. Cf. cl. *Perrone* (2).

(1) 3 p., q. 73, art. 3 ad 1.

(2) De euchar. cap. 4, n. 232.

II. *Ad eucharistiam digne et cum fructu sumendam non sufficit sola fides, sed aliae quoque dispositiones requiruntur.*

§ 610. Si de subiecto eucharistiae quaestio movetur, non de eo quaeritur, quis eucharistiae recipiendae *materialiter* capax sit, qualis est sine dubio omnis homo etiam non baptizatus, dummodo cibum aut potum sumere possit, sed de eo, quis eucharistiam sacramentaliter recipere queat. Capax autem hocce sensu omnis, et solus homo baptizatus est. Et quidem eiusdem capax est *solus homo baptizatus*, quia nonnisi per baptismum homo ingreditur Ecclesiam, ius nanciscitur ad reliqua sacramenta, eisque recipiendis idoneus efficitur: attamen simul *omnis baptizatus*, quia per baptismum ius ad eucharistiam percipiendam acquisivit, et vita spiritualis, qua fruitur, nutriri et augeri potest. Hinc ex antiquo Ecclesiae usu eucharistia etiam infantibus dabatur. Certum autem de fide est, actualem eucharistiae perceptionem infantibus non esse necessariam ad salutem, neque divinitus praeceptam (§ praec.): ideo iisdem sacra communio ex iustis causis negari potest, quod et Ecclesia fecit, tum quia pro laicis usum calicis abrogavit, ex quo divinus sanguis infantibus propinari consuevit, tum quia pro locorum temporumque circumstantiis credidit, reverentiam sacramento debitam praevalere accidentali infantium bono, quo nullatenus indigent. Infantibus autem etiam perpetuo amentes aequiparantur. Iuxta hodiernam igitur Ecclesiae disciplinam subiectum eucharistiae constituit omnis, et solus homo baptizatus, viator et rationis capax. Ut autem iste digne et cum fructu eucharistiam sumat, non sufficit sola fides, sed aliae quoque dispositiones requiruntur. Nam *Conc. Tridentinum* Sess. XIII, can. 11 contra Novatores definivit: *Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem praeparationem ad sumendum sanctissimum eucharistiae sacramentum; anathema sit*. Praecipuae autem dispositiones praeter fidem ad digne et salutariter eucharistiam percipiendam requisitae sunt *puritas conscientiae*, *devotio cordis*, et *ieiunium naturale*.

1. *Puritatem conscientiae* seu immunitatem a peccato mortali ad dignam et licitam eucharistiae perceptionem requiri, ne per indignam communionem maximum crimen committatur, et horrenda poena incurratur, iam § 603 probatum est. Recte ideo *S. Chrysostomus* (1) exclamat: « Nullus ergo Iudas adsit, nullus avarus. Si quis discipulus non est, recedat: non recipit haec mensa eos, qui tales non sunt. *Cum discipulis meis*, inquit, *facio pascha*... Quanta ergo puritate oporteret eum esse, qui hoc fruitur sacrificio? Quanto radiis solaribus puriorem oportet esse manum illam, quae hanc carnem secat, os, quod spirituali repletur igne, linguam tremendo sanguine tinctam? etc. » Quamvis autem peccata venialia sacrilegam non reddant communionem, immensa tamen sacramenti sanctitas exigit, ut fideles ad S. Synaxin accedentes etiam de venialibus peccatis commissis conterantur, omnemque ad illa affectum deponere satagant. Idcirco *S. Gregorius M.* (2) ait: « Qui quotidie non exhaurit, quod delinquit, etsi minima sint peccata quae congerit, paulatim anima repletur, atque ei merito auferunt fructum internae saturitatis. Hac repletione nos evacuare Paulus insinuans ait: ***Probet seipsum homo, et sic de pane illo***

(1) Hom. 82, in Matth. n. 5.

(2) Lib. 2 in I Reg. cap. 1.

edat, et de calice bibat. Quid est enim hoc loco probare, nisi evacuata peccatorum nequitia se probatum ad dominicam mensam et purum exhibere? » — Et S. *Bonaventura* lib. de praepar. ad missam scribit: « Proba teipsum, ex quanta charitate et quali fervore accedis. Non enim sola mortalia vitanda sunt, sed etiam venialia peccata per negligentiam et otium multiplicata, et etiam per inconsiderationem ac per distractionem dissolutae vitae et malae consuetudinis, licet non occidant animam, tamen reddunt hominem tepidum, gravem et obnubilatum et indispositum et ineptum ad celebrandum, nisi dicti pulveres et stipulae venialium per afflatum Spiritus et flammam charitatis ventilentur et consummantur exardescente igne cordis et ex consideratione propriae vilitatis. Ideo cave, ne nimis tepidus et inordinatus accedas, quia indigne sumis, si non accedis reverenter, circumspecte et considerate. »

2. *Devotionem cordis* et internos virtutum actus ad S. communionem requiri, innuit *Conc. Tridentinum* Sess. XIII, cap. 7 dicens: *Si non decet ad sacras ullas functiones quempiam accedere nisi sancte; certe, quo magis sanctitas et divinitas coelestis huius sacramenti viro christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat.* Et *Catech. rom.* (1) haec habet: « Fideles intelligant, quemadmodum, si optime affecto et praeparato animo eucharistiam aliquis sumat, amplissimis coelestis gratiae muneribus ornatur; ita e contra, si imparatus accipiat, non solum nihil commodi, sed maxima etiam incommoda et detrimenta eum accipere. » Ad eucharistiam igitur cum magno fructu percipiendam variae virtutes requiruntur et imprimis *viva fides*, nam, ait *Catech. rom.* (2): « Primam illam praeparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam a mensa, hanc sacram ab aliis profanis, coelestem hunc panem a communi. Atque hoc fit, cum certo credimus, praesens esse verum corpus et sanguinem Domini, quem in coelo Angeli adorant, ad cuius nutum columnae coeli contremiscunt et pavent, cuius gloria plenum est coelum et terra... Praeterea taciti cum animis nostris cogitemus, quam indigni simus, quibus divinum hoc beneficium a Domino tribuatur. » Quare illud Centurionis dicendum est: *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum* (3). Cum profunda autem *humilitate* etiam coniungenda est *firma confidentia*, quam Christus semper a miseris ad se confugientibus exegit, et cui omnia bona spopondit dicens: *Omnia possibilia sunt credenti* (4). Praesertim vero ardenti charitate *ad sacramentum amoris* accedendum est; atque ideo devota facienda est commemoratio passionis et mortis Christi, quoniam ad hunc finem eucharistia instituta fuit (5). Recte ideo S. *Bonaventura* in Brevil. (6) ait: « Mens Christum non attingit nisi per cognitionem et amorem, per fidem et charitatem, ita quod fides illuminat ad recognitionem vel recordationem, et charitas inflammat ad devotionem: ideo ad hoc ut aliquis digne (ad eucharistiam) accedat, oportet, quod spiritualiter comedat, ut sic Christum per recordationem fidei masticet, et per devotionem amoris suscipiat, per quae non in se transformet Christum, sed ipse

(1) P. 2, c. 4, n. 56. (2) L. c. n. 57.
(3) Matth. 8, 10. (4) Matth. 9, 22.
(5) 1 Cor. 11, 26.
(6) P. 6, cap. 9.

potius traiiciatur in ipsum mysticum corpus. »

3. *Ieiunium naturale* requiritur ex praecepto ecclesiastico ad communionem, ita ut sumptio cuiuscunque rei quantumvis in minima quantitate per modum cibi aut potus aut medicinae post mediam noctem, arceat sub peccato mortali a S. communione, nisi haec in gravi morbo sumatur per modum viatici, vel urgeat necessitas perficiendi sacrificii, vel immineat periculum profanationis, scandali aut gravis infamiae. Haec lex divina quidem dici non potest, cum notum sit, Christum eucharistiam discipulis distribuisse non ieiunis; verum constat, eam in Ecclesia constanter fuisse observatam. Id testantur *Tertullianus* (1), *S. Cyprianus* (2), *S. Basilius* (3), *S. Chrysostomus* (4), et *S. Augustinus*, qui (5) ad Ianuarium scribit: « Liquido apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunos; numquid propterea calumniandum est Ecclesiae universae, quod a ieiunis semper accipitur? Ex hac enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Domini corpus intret, quam caeteri cibi; nam ideo per universum orbem mos iste servatur. » De eodem more ab Ecclesia praescripto loquuntur *Concil. Carthaginense III*, *Trullanum* can. 27, *Toletanum VII* quod can. 2 dicit: *Nullus post cibum potumve quemlibet minimum sumptum missas faciat.* *Constantiense* Sess. XIII, inquit: *Sacrorum canonum auctoritas laudabilis, et approbata consuetudo Ecclesiae servavit et servat, quod huiusmodi sacramentum non debeat confici post coenam, neque a fidelibus recipi non ieiunis, nisi in casu infirmitatis, aut alterius necessitatis a iure vel ab Ecclesia concesso vel admisso.* Eiusdem legis observantiam graviter inculcat *Catechismus romanus* loc. cit. (6).

Usus doctrinae de efficacissimo eucharistiae sacramento.

§ 611. 1. Si salutares eucharistiae effectus perpendamus, dubitare profecto non possumus, frequentem huius efficacissimi sacramenti usum summopere commendandum esse. Ad aevum apostolicum si regrediamur, hanc frequentiam ut laudabilem insinuat praxis priorum Christi fidelium, qui: *Erant perseverantes in doctrina Apostolorum et communicatione fractionis panis* (7). Pro temporibus quoque hoc aevo posterioribus usum communionis fere quotidianum veteres Patres testantur, probant et commendant. *S. Ignatius M.* Epist. ad Ephes. (8) scribit: « Convenitis omnes in una fide et uno Iesu Christo - frangentes unum panem, qui pharmacum immortalitatis est, antidotum, ne moriamur, sed semper vivamus in Iesu Christo. » *S. Cyprianus* tract. de Orat. domin. ait, verba: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, non solum de terrestri, sed praecipue de spirituali seu eucharistico intelligenda esse, et addit: « Hunc autem panem spiritualem donari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et eucharistiam quotidie ad cibum salutis sumimus, intercedente aliquo graviori delicto.... a coelesti pane prohibeamur. » *S. Basilius* in Epist. ad Caesariam scribit: Communicare singulis diebus et Sanctum Christi corpus percipere praeclarum est et valde utile, cum ipse

(1) Lib. 2 ad uxor. cap. 5.
(2) Ep. 58 ad Caecilium.
(3) Hom. 1 de ieiun. (4) Hom. 27 in I Cor.
(5) Epist. 54 (al. 118.) (6) N. 58.
(7) Act. 2, 42. (8) N. 21.

dicat: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam...* Nos idcirco quater in singula hebdomada divina sacramenta participamus, in die dominica, in quarta die hebdomadae, in parasceve, in sabbato ac in aliis diebus, si qua memoria fuerit alicuius Sancti. » *S. Ambrosius* (1) ait: « Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic vive, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere (si mores non mutet). » *S. Chrysostomus* de S. Philogon. Hom. 6 c. Anom. n. 4 lamentatur: « Nunc multi fidelium in tantam vecordiam tantumque venere contemptum, ut cum innumeris scateant malis, nullamque vitae suae curam habeant, in diebus festis negligenter ac temere ad mensam hanc accedant haud intelligentes, quod communionis tempus non est festum, neque celebritas, sed conscientia pura vitaque a peccatis repurgata. Sicut enim qui sibi nullius mali conscius est, hunc oportet singulis diebus accedere; sic qui in peccatis occupatus est nec poenitet, eum ne in festis quidem accedere datum est. » Hom. 17 in Ep. ad Hebr. n. 4 inquit: « Quinam erunt nobis magis accepti, an qui saepe, an qui raro, an qui semel (ad eucharistiam accedunt?) Nec hi, nec illi, sed ii, qui cum munda conscientia, qui cum mundo corde, cum vita irreprehensibile (ad S. mensam) veniunt. Qui sunt huiusmodi, semper accedant, qui non sunt huiusmodi, ne semel quidem... Haec dico non ab uno eodemque annuo accessu vos arcens, sed volens vos perpetuo ad sancta accedere. » *S. Hieronymus* (2) ad Pamach. scribit: « Scio Romae hanc esse consuetudinem, ut fideles semper corpus Christi accipiant, quod nec reprehendo nec probo: unusquisque enim in suo sensu abundat. » Et (3) ad Lucinium: Quaeris de eucharistia, an sit accipienda quotidie, quod Romana Ecclesia et Hispania observare perhibentur..... Illud breviter admonendum puto, traditiones ecclesiasticas ita observandas, ut a maioribus traditae sunt... Atque utinam... Eucharistiam quoque absque condemnatione nostri et pungente conscientia semper accipere possimus et Psalmistam audire dicentem: *Gustate et videte, quam suavis est Dominus!* » — *S. Augustinus* tract. 26 in Ioan. n. 13 eucharistiam *sacramentum pietatis* vocat et addit: « Qui vult vivere, habet ubi vivat, habet unde vivat. Accedat, credat, incorporetur, ut vivificetur. Non abhorreat a compage membrorum, non sit putre membrum, quod resecari mereatur, non sit distortum, de quo erubescatur; sit pulcrum, sit aptum, sit sanum, vivat Deo de Deo: nunc laboret in terra, ut postea regnet in coelo. » Idem alibi (4) inquit: « Intelligitur etiam hoc valde bene: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, eucharistiam tuam, quotidianum cibum. Norunt enim fideles, quid accipiant, et bonum est eis accipere panem quotidianum huic tempori necessarium. Pro se rogant, ut boni fiant, ut in bonitate et fide et vita bona perseverent. Hoc optant, hoc orant, quia si non perseveraverint in vita bona, separabuntur ab illo pane. » *Gennadius* lib. de eccles. dogmat. (5) haec habet: « Quotidie eucharistiae communionem percipere nec laudo, nec reprehendo, omnibus tamen do-

(1) Lib. 5 de sacr., c. 4, n. 25.
(2) Ep. 50. (3) Epist. 28.
(4) Serm. 58 in Matth. 6, cap. 4, n. 5.
(5) Cap. 53.

minicis diebus communicandum suadeo et hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit. » Cum Patribus antiquis consonat *Conc. Trident.* (1) dicens: *Paterno affectu admonet Sancta Synodus, hortatur, rogat et obsecrat per viscera misericordiae Dei nostri, u. omnes et singuli, qui christiano nomine censentur... haec S. Mysteria corporis et sanguinis eius (Christi) ea fidei constantia et firmitate, ea animi devotione, ea pietate et cultu credant et venerentur, ut panem illum supersubstantialem frequenter suscipere possint.*

2. Circa frequentem eucharisticae mensae participationem duplicem scopulum animabus peraeque noxium opus est in praxi devitare. Theologi quidam rigidiores a frequentia communionis generatim deterrent fideles, cum ad eam dispositiones exigant, quae perfectissimae tantum virtuti competunt. Horum aspera doctrina explosa fuit ab *Alexandro VIII*, qui propositionem hanc n. 23 damnavit: *Arcendi sunt a communione, quibus nondum inest amor purissimus et omnis mixtionis expers.* Eucharistia utique in remedium humanae infirmitatis instituta est. Apostoli humanas fragilitates in ultima coena praesetulerunt (2) et tamen excepto Iuda *mundi* vocati (3), et divino convivio pasti sunt. Fideles ad S. mensam accedere debent, non quia se perfectos et dignos reputant, sed quia se debiles et superno auxilio indigentes reputant, ita ut S. communio eis tum motivum, tum medium sanctitatis fiat. — In oppositum scopulum prolabuntur, qui spiritum et carnem simul iungere studentes ad frequentem communionem fideles admittunt, quin de requisitis eorum dispositionibus solliciti sint. Quorum abusum proscripsit *Innocentius XI* damnando hanc n. 56 propositionem: *Frequens confessio et communio etiam in iis, qui gentiliter vivunt, est nota praedestinationis.* Et *Benedictus XIV* de Synod. dioec. (4) docet: « Praecipue monendi sunt (confessarii), ne frequentem ad eucharistiam accessum iis aut suadeant aut permittant, qui in gravia peccata saepe labuntur, nec de poenitentia peragenda suaque vita emendanda sunt solliciti; sicut nec illis qui, etsi gravia evitent crimina, voluntatem tamen habent venialibus inhaerentem. » *S. Thomas* (5) frequentem accessum ad eucharistiam non omnibus convenire docet, sed solum iis, quibus inest congrua reverentia et devotio ad tantum sacramentum pie utiliterque sumendum. *S. Franciscus Sales.*(6) pro octiduana communione requirit, ut quis a peccatis mortalibus et ab affectu ad venialia immunis sit; et pro quotidiana ut malas inclinationes maxima ex parte superaverit. — Verum equidem est, frequentem communionem fidelibus necessariam esse, tum ut a peccatis mortalibus praeserventur, tum ut peccata venialia diminuant et in virtutibus crescant. Sed probe indagandum est, an in hunc finem ad S. mensam accedant, an se devote disponant, et debitum fructum referant. Nam, ait *Gennadius* l. c. « habentem adhuc voluntatem peccandi gravari magis dico eucharistiae perceptione, quam purificari: » loquitur autem de illo, « quem capitalia et mortalia peccata non gravant. »

(1) Sess. 13. cap. 8.
(2) Luc. 22, 24.
(3) Io. 13, 10.
(4) Lib. 7, cap. 12, n. 9.
(5) 3 p., q. 80, art. 10.
(6) Philoth. p. 2, c. 20.

DISSERTATIO III.

De eucharistia quae est sacrificium praestantissimum.

§ 612. Eucharistia hoc peculiare habet, quod non tantum sacramentum sit omnium, quae Christus instituit, longe sanctissimum et efficacissimum, sed sacrificii insuper rationem habeat, quo sacrificium illud cruentum, quod semel in ara crucis peractum est, repraesentetur, eiusque memoria in finem usque saeculi permaneat, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicetur, ut docet *Conc. Tridentinum* (1). Novum igitur in eucharistia beneficium divinum detegimus, per quod tum Deo debitum cultum praestare, tum pro peccatis nostris satisfacere, tum uberes gratias consequi possumus. Sed, quod maxime dolendum est, hanc quoque doctrinam catholicam, in qua summum religionis decus et suavissimum hominum solatium continetur, Novatores impiis conatibus oppugnare et obscurare tentant. Quamobrem magna solertia haec tractatio suscipienda est. Quod ut fiat, 1° *generatim de sacrificiis agendum*, 2° *veritas sacrificii eucharistici comprobanda*, et 3° *doctrina reliqua de missae sacrificio proponenda est.*

Nota. Abstinere non possum, quin verba cl. *Liebermanni* hic adducam, qui tractatum de missae sacrificio exorsus ita loquitur: « Cum magnum hoc et amplissimum argumentum tractandum sumimus, timor iterum mentem occupat; nam breves esse polliciti sumus, et iam ultra, quam sperabamus, excrevit operis moles. Sed moram affert et vel invitos retardat rerum abundantia et gravitas. Prodesse volumus non novis institutis, et modernae levitati consulere. Vehementer enim dolemus, hoc nostro saeculo ita neglectum iacere theologiae studium, ut vix inveniri possit compendium, quod sua brevitate satis esset docentium et discentium usibus accommodatum. Ita ex levi compendiolo leviores instituuntur theologi, qui ne id quidem sciunt, quaenam illa sint, quae scire oporteret. Igitur quo coepimus pede pergimus ad id tantum intenti, ut non exsurgat infelix operis summa, in qua aut partes quaedam deessent, aut non omnes inter se essent apte et iusta proportione connexae » (2).

ARTICULUS I.

De sacrificiis generatim.

§ 613. Nomen *sacrificii* et verbum *sacrificare* in multiplici sensu accipiuntur. Quaelibet enim abdicatio unius rei ex amore alterius illo nomine insigniri consuevit. Sic enim parentes quietem et bona sua ex amore filiorum, milites vitam suam ex amore patriae sacrificare dicuntur. Communi tamen usu factum est, ut nomen sacrificii solis oblationibus supremo Numini factis applicaretur, quod et nominis etymon indicare videtur. Nam, ait *S. Thomas* (3) « *Sacrificium* dicitur ex hoc, quod homo facit aliquid sacrum ». Ast etiam sub hoc respectu nomen sacrificii sensu latiori et strictiori sumi potest. Sensu latiori ac improprio sacrificium dicitur quivis actus honestus sive internus sive externus, Dei causa susceptus; quo sensu *S. Thomas* (4) docet, « omne illud, quod Deo exhibetur, ad hoc quod spiritus hominis feratur in Deum, posse dici sacrifi-

(1) Sess. 22, cap. 1.
(2) Lib. 6, p. 3, cap. 3.
(3) 2 2, q. 85, art. 2 ad 3.
(4) 3 p., q. 22, art. 2

cium, » et *S. Augustinus* (1) ait: « Verum sacrificium est omne opus, quod agitur, ut sancta societate inhaereamus Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus. » In eodem sensu latiori et improprio nomen sacrificii etiam in S. Scriptura occurrit, ut Ps. IV, 6: *Sacrificate sacrificium iustitiae*. Ps. XLIX, 14: *Immola Deo sacrificium laudis*. Ps. L, 19: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Eccli. XXXV, 2: *Sacrificium salutare est, attendere mandatis et discedere ab omni iniquitate*. — Ast eadem Scriptura sacra nomen sacrificii etiam in sensu strictiori et proprio sumit, et satis manifeste declarat, non omnes actus virtutum, nec omnes caeremonias in honorem Dei susceptas veri et proprii nominis sacrificia esse, sed ad hoc speciales conditiones requiri. Nam in Scripturis multarum virtutum opera sacrificiis opponuntur, ut Osee VI, 6: *Misericordiam volui, et non sacrificium;* ut I Reg. XV, 22: *Melior est obedientia, quam victimae:* porro quomodo vult Deus misericordiam, et non sacrificium, si ipsa misericordia est verum ac proprie dictum sacrificium? quomodo melior est obedientia quam victimae, si ipsa obedientia vere ac proprie victima est? Praeterea verum sacrificium in solo virtutis actu, aut in sacra caeremonia consistere nequit; sed necessaria est quaedam res externa et sensibilis; quapropter Isaac dicebat patri suo: *Ecce ignis et ligna: ubi est victima holocausti* (2)? Et Apostolus scribit: *Omnis Pontifex ad offerenda munera et hostias constituitur; unde necesse est, et hunc habere aliquid, quod offerat* (3). At si sacrificium, ut *Melanchthon* (4) voluit, esset quaelibet caeremonia, vel opus ad honorem Dei factum, nihil obstaret, quominus in sola actione sacrificium consisteret, et qui voce psallit, aut genua flectit, aut aliquid huiusmodi facit, is proprie sacrificium offerre diceretur. His accedit, opera virtutum in divinis Litteris non simpliciter et absolute sacrificia vocari, sed cum addito: *Sacrificium iustitiae, sacrificium laudis, sacrificium spiritus contribulati* etc. Illa vero quae sunt proprie sacrificia, simpliciter et absolute talia dicuntur. Denique, ut infra videbimus, in mosaica lege solis sacerdotibus sacrificia offerre licuit: anne actus virtutum elicere, et actiones sacras in honorem Dei, suscipere caeteri non poterant? — Haec utique sole clarius ostendunt, non omnes actus virtutum et caeremonias in honorem Dei susceptas veri nominis sacrificia esse; sed ad sacrificium in sensu stricto et proprio constituendum speciale quid requiri. De tali iam sacrificio stricte et proprie sumpto *genuinam definitionem statuere*, *divisiones declarare*, ac *necessitatem probare* oportet, ut nobis plana ad tractatum de sacrificio eucharistico via sternatur.

I. *Definitio sacrificii in sensu stricto et proprio accepti.*

§ 614. Theologi catholici, quamvis sacrificii proprie dicti definitione non iisdem omnes terminis utantur, quoad notas tamen eiusdem essentiales penitus inter se conveniunt. Communiter enim sacrificium proprie dictum definitur: *Oblatio rei sensibilis soli Deo facta per legitimum ministrum ad recognoscendum supremum eius in res omnes dominatum, quae ritu mystico consecratur*

(1) Lib. 10 de Civ. Dei, cap. 6.
(2) Gen. 22, 7.
(3) Hebr. 8, 3.
(4) In Apol. conf. art. de missa.

et immutatur. Haec definitio per partes declaranda est.

1. *Oblationis* voce non res oblata significatur, sed actio ministri sacrificium offerentis. Haec autem vox genus proximum continet, vi cuius sacrificium cum reliquis oblationibus Deo factis convenit; omne enim sacrificium proprie sumptum oblatio est, non tamen omnis oblatio sacrificium est. Id ostendit *S. Thomas* (1) exemplo primitiarum, quae in veteri lege Deo quidem offerebantur, sed rationem non habebat sacrificii, quia nihil sacri circa illa fiebat.

2. Requiritur oblatio *rei externae et visibilis*, quia verum ac proprium sacrificium actus est religionis ad cultum Dei externum pertinens; et sic distinguitur ab actibus virtutum mere internis, quibus homines se suaque Deo offerunt. Quamvis enim talis interna oblatio sit nobilior et melior mere visibili, Deoque placeat interna sine externa, non autem vicissim; nomen tamen et ratio sacrificii proprie dicti non convenit internae et invisibili oblationi, sed solummodo visibili externaeque. Oblatio mere interna semper invisibilis manet, occulta et privata; nomine autem sacrificii proprie dicti omnes intelligunt publicum et manifestum honorem Deo non verbis tantum, sed facto exhibitum, quum homo, qui totus a Deo pendet etiam se totum, id est, omnem suam efficaciam Deo dicare, et cultum ei debitum non tantum cogitatione et verbo, sed et facto seu opere singulari praestare teneatur.

3. Haec oblatio fit *soli Deo*, quem tantummodo decet supremus latriae cultus, qui per sacrificium exhibetur. Tam late patet haec veritas, ut *S. Augustinus* (2) scripserit: « Sacrificium certe nullus hominum est, qui audeat dicere deberi, nisi Deo... Quis sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit? » Et ibid. (3) de daemonibus inquit: « Nec ob aliud fallaces illi (Spiritus) superbe sibi hoc (sacrificium) exigunt, nisi quia vero Deo deberi sciunt. » Et *S. Thomas* (4) ait: « Sicut soli Deo summo debemus sacrificium spirituale offerre, ita etiam soli ei debemus offerre exteriora sacrificia. » Hinc legimus Exod. XXVI, 20 tanquam in reum violatae maiestatis divinae poenam mortis indictam adversus illum, qui de populo Israël maximum sacrificii honorem alteri praeter Deum exhibuisset.

4. Quoniam sacrificium praecipuus est religionis actus, hinc non ab omnibus indiscriminatim, sed *a legitimo ministro* ad id deputato est offerendum. Iam in periodo patriarchali fuisse ministros Dei nutu ad sacrificia destinatos, vel ex eo liquet, quod Melchisedech sacerdos Dei altissimi dicatur, quod utique non diceretur, si omnibus promiscue licuisset sacerdotis officio fungi. Qui vero tunc temporis sacerdotes fuerint, S. Scriptura aperte non declarat, ex ipsa tamen colligi potest, id muneris primitus quidem etiam protoparentum filiis, postmodum autem illis tantum concessum fuisse, qui cuiusque familiae caput essent. In lege scripta hoc munus dumtaxat erat filiorum Aaron, qui ad sacerdotium debita consecratione promovebantur (5). Unde Saul (6) et Ozias (7) qui reges erant, non sacerdotes, cum sacrificium praesumpserint offerre, poenas criminis dederunt. Pariter in evangelica lege minister sacrificii legitimus ille solus est, qui, ut inquit Apostolus: *Ex ho-*

(1) 2 2, q. 85, art. 3, ad 3.
(2) Lib. 10 de civ. Dei, cap. 4
(3) Cap. 19. (4) 2 2, q 85, art. 2.
(5) Exod. 29. (6) I Reg. 13. (7) 2 Paral. 26

minibus assumptus pro hominibus constituitur in his, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia... Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron (1), qui nempe ab Episcopo ritu peculiari sacerdos valide ordinatur.

5. Sacrificium Deo offertur *ad recognoscendum supremum eius in res omnes dominatum*. Nam externo sacrificio homo servitutem suam, infirmitatem, indigentiam solemniter profitetur, simulque contestatur, quidquid boni habet, se ab illo accepisse, a quo omne datum optimum donumque perfectum procedit. Nec enim offert Deo res externas tanquam huiusmodi muneribus et officiis indigenti, quod cogitare perfatuum et sacrilegum esset, sed quia ipse Deo undequaque obligatus est, ac eodem in omnibus et perpetuo indiget. Unde inquit *S. Thomas* l. c. (2), Deo tanquam supremo rerum omnium Domino quasdam sensibiles res in signum debitae subiectionis et honoris offerendas esse, « quemadmodum dominis temporalibus aliqua offeruntur in recognitionem dominii. » Hinc manifestum est, sacrificium et sacramentum inter se maxime differre, cum illud per se ac directe divinum latriae cultum respiciat, hoc vero per se et directe ad hominum sanctificationem ordinetur.

6. Necessarium denique est, ut res, quae offertur, *ritu mystico consecretur et immutetur;* non enim sufficit ad sacrificium, ut res externa et visibilis adsit, sed etiam ritu mystico et sensibili ostendi debet, eandem rem ex profana sacram et Deo dicatam fieri; id etenim significat verbum *sacrificare*, id est, *sacra facere*. Id autem variis modis effici potest. In V. T. id frequenter fiebat per rei oblatae destructionem, animalia nempe Deo oblata occidebantur una eorundem pars concremabatur, alia vero ab offerentibus consumebatur. Non semper autem rei destructio necessaria est, sed immutatio rei oblatae ritu mystico et externo peracta sufficit, ut videre est in sacrificio hirci emissarii, qui non occidebatur, sed tanquam exul in desertum eiiciebatur. Hinc *S. Thomas* (3) ait: « Sacrificia proprie dicuntur, quando circa res oblatas aliquid fit, sicut quod animalia occidebantur et comburebantur, quod panis frangitur et comeditur, et benedicitur etc. » Errant ergo, et vehementer errant, qui putant, actualem rei oblatae destructionem semper ad rationem sacrificii necessariam esse, cum iam in V. T. sacrificia cruenta, et incruenta distincta fuerint, et cum varii modi dentur, quibus res oblata ritu mystico et externo consecretur, et Deo dicata ostendatur ita, ut in hominibus sensus reverentiae et devotionis erga supremum Numen sat efficaciter excitentur, atque sic honor Dei promoveatur, qui est principalis omnis sacrificii finis.

(1) Hebr. 5, 1. (2) 2 2, q. 85, art. 1.
(3) L. c. art. 3 ad 3.

II. *Sacrificii proprie dicti divisiones.*

§ 615. 1. Ratione *originis* sacrificia vel ex mere humana, vel ex divina institutione repetuntur: illa *arbitraria*, haec vero *legalia* nuncupari possunt. Hanc divisionem innuit *S. Thomas* (4) dicens: « Aliqua in communi sunt de iure naturali, quorum determinationes sunt de iure positivo; sicut quod malefactores puniantur, habet lex naturalis, sed quod tali poena vel tali puniantur, est ex constitutione divina vel humana. Similiter etiam oblatio sacrificii in communi est de lege naturali, et ideo in hoc

(4) 2 2, q. 85, art. 1 ad 1.

omnes conveniunt: sed determinatio sacrificiorum est ex institutione humana vel divina, et ideo in hoc differunt.» Divisio haec magni momenti est, et probe attendenda. Sicuti enim generatim in iis, quae divinitus instituta sunt omnia iuxta ordinationes divinas definienda sunt; ita etiam in sacrificiis legalibus res externa, quae offerenda est, minister, cui offerendi potestas competit, modus, quo oblatio perfici debet, et caetera quae ad essentiam sacrificii spectant, ab ordinatione divina dependent, et non iuxta humanae rationis dictamina, sed iuxta divinae revelationis doctrinam definienda sunt.

2. Ratione *temporis* recte distinguuntur sacrificia *legis naturae*, sacrificia *legis mosaicae*, et sacrificium *legis evangelicae*. Nonnulli putant, sacrificia legis naturae arbitraria fuisse, ab ipsis Patriarchis pro suo beneplacito determinanda: sed quia etiam religio patriarchalis a Deo revelata fuit, recte alii contendunt, saepius saltem ab ipso Deo determinatum fuisse, quid, a quibus et quomodo sacrificandum sit. Dubitari autem non potest, sacrificia legis mosaicae a Deo ipso determinata et praescripta fuisse; quod idem de sacrificio perenni legis evangelicae dicendum esse, infra ostendetur.

3. Ratione *materiae* sacrificia V. T. dividuntur in *victimas seu hostias*, quae erant ex animalibus, agnis, ovibus, bobus etc.; in *immolationes*, quae erant ex rebus inanimis, sed solidis, ut farina, pane etc.; et in *libamina*, quae erant ex rebus liquidis, ut vino, oleo etc.

4. Ratione *formae* eadem sacrificia distinguuntur in *cruenta*, in quibus vel res oblata tota cremabatur, ut in *holocausto*, vel pars cremabatur, altera cedebat in usum sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescebantur, ut in *hostia pro peccatis*; vel una pars cremabatur, altera cedebat in usum tum sacerdotum, tum offerentium, ut in *hostia pacifica*: et in *incruenta*, quae absque effusione sanguinis peragebantur, cuius generis erant sacrificium similae, sacrificium hirci emissarii pro peccatis totius populi, et sacrificium passeris in libertatem emissi, quibus addi possunt immolationes thuris et thymiamatum et libamina vini, quae singulis sacrificiis miscebantur.

5. Ratione *finis* quadruplex distinguitur sacrificium, *latreuticum*, *eucharisticum*, *impetratorium* et *propitiatorium*. Latreuticum dicitur ob cultum latriae seu perfectae servitutis, qui Deo supremo rerum omnium domino exhibetur, quod in V. T. per *holocaustum* perfectissime praestabatur. Eucharisticum fit in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis; impetratorium vero pro accipiendis; utrumque in lege veteri dicebatur *hostia pacifica*. Propitiatorium dicitur, quod Deum nobis propitium et placatum reddit, et offertur pro peccato et pro peccatorum poenis et flagellis avertendis; hoc idem est, quod *hostia pro peccatis*. Cultus autem latriae in quolibet sacrificio invenitur. Nam per latreuticum suprema Dei Maiestas honoratur, per eucharisticum divina bonitas grato animo exaltatur, per impetratorium omnipotentia et benignitas divina praedicatur et invocatur; per propitiatorium divina iustitia placatur eique satisfactio praestatur.

Nota. Cl. *Vasquez* (1), reiecta communi sacrificii definitione, aliam substituit, dicens: « Sacrificium est nota existens in re, qua profitemur Deum auctorem vitae et mortis. » Quo po-

(1) In 3 p. S. Thomae disp. 220-222.

sito fundamento, duplex distinguit sacrificium, alterum *absolutum*, alterum *relativum* seu *commemorativum*. Absolutum illud dicitur, quod tale est per se absque relatione ad alterum, nec est alterius commemoratio, veluti mactatio pecudis vel alterius rei consumptio; relativum seu commemorativum vocatur illud, quod tale tantum est ob relationem, quam habet ad alterum, cuius commemorationem seu repraesentationem continet; cuiusmodi est sacrificium missae, quod refertur ad sacrificium crucis, cuius commemorationem, imo et repraesentationem praesefert per duarum specierum consecrationem, seu mysticam immolationem. In sacrificio absoluto ex parte materiae necessario requiritur rei immutatio, ut idem prosequitur; non item vero in sacrificio relativo seu commemorativo. Ad huius enim commemorativi sacrificii rationem sufficit immutatio, quae in absoluto sacrificio praecessit; nam commemorativum sacrificium ad absolutum refertur, illudque exhibet atque commemorat. Siquidem cum ratio sacrificii in significatione omnipotentiae Dei auctoris vitae et mortis formaliter posita sit, si detur oblatio aliqua, per quam absque rei oblatae immutatione vera et reali Deus auctor vitae et mortis denotari et coli possit, vere et proprie sacrificium illa dici debet. Sic ut eidem exemplo sacrificii missae inhaereamus, per distinctam utriusque speciei consecrationem Christus ipse praesens sistitur absque reali sui immutatione, attamen ut victima. Per hanc enim hostiae veluti immolatae praesentiam Deus ut vitae et mortis auctor colitur; in quo vera sacrificii ratio, ut innuimus, consistit. Enimvero hac mystica immolatione Christus illud idem exhibet sacrificium, quod reali sanguinis effusione in cruce consummavit. Accurate autem animadvertit idem auctor, ad constituendum veri nominis sacrificium, etiamsi commemorativum illud fuerit, non sufficere simplex signum rei oblatae, sed insuper rem ipsam requiri. Si enim signum tantummodo adesset, non sacrificium haberetur, sed sacrificii imago. Hinc in sacramentariorum hypothesi Christus vere se ipse immolatum non exhiberet, sed immolationis, in cruce olim peractae, figuram tantum nobis reliquisset, adeoque verum non haberetur sacrificium. — Proposita hac Vasquezii doctrina, cl. *Perrone* (1) haec observat: « Nos minime contendimus, hanc unicam viam esse ad veritatem sacrificii nostri adstruendam, sed hoc unum dicimus, eam nobis videri commodiorem ad propositum finem obtinendum, sive quia tollit praecipuam difficultatem, qua eadem veritas impugnatur, sive quia Patrum effata optime cum ea conciliantur, sive demum, quia Protestantes ea semel constituta nihil amplius habent, quo a doctrina catholica circa hunc articulum admittenda retrahantur. Duo siquidem tantum in hac sententia requiruntur et sufficiunt, ut adstruatur veritas sacrificii missae, realis scilicet Christi praesentia in eucharistia, quam superius constituimus, et repraesentatio sacrificii crucis, quam nec ipsi adversarii inficiari possunt inesse in eucharistiae celebratione. Tantum porro abest, ut exposita doctrina fidei nostrae aliqua ratione adversetur, ut non pauci theologi in *Concilio Tridentino* eam proposuerint ad constabiliendam catholicam veritatem huius sacrificii » (2).

(1) De euch. p. post. de sacrif. n. 250.

(2) Cf. Pallavicini, hist. Conc. Trid. lib. 28, cap. 2.

— Sententia tamen Vasquezii a difficultatibus immunis non est. Quaeri enim potest, quomodo victimae V. T. quae destruebantur, sacrificia absoluta dici possint, cum *absque relatione* non fuerint, sed mortem Christi praefigurarent? quaeri pariter potest, quale fuerit sacrificium in ultima coena a Christo oblatum, cum mors ipsius ut praeterita commemorari non poterat? — Deinde Vasquez, ne sacrificium in sola mortis Christi commemoratione et repraesentatione reponat, Christum realiter praesentem requirit, et quidem ut victimam, quae nempe ritu mystico consecratur, et immutatur, aut saltem cuius immutatio seu destructio ritu externo repraesentatur, et sic ad caeterorum theologorum sententiam redire videtur. Attamen non spernenda est eiusdem divisio, quae certe ad doctrinam dilucidandam et difficultates solvendas inservit.

III. *Necessitas sacrificii proprie dicti.*

§ 616. Necessitas haec tum *ex parte Dei*, tum *ex parte hominis*, tum *ex usu perpetuo omnium gentium* deducitur.

1. Deo supremus debetur adorationis cultus tum interior, qui praecipuus est, tum exterior, qui interioris signum est et protestatio. Spiritus enim religionis, quo quivis homo se totum Deo dicare tenetur, praecipue quidem interius residere, sed etiam exterius se manifestare debet (1), quod praecipue per sacrificium contingit, quod est nobilissimus religionis externae actus. Ideo *S. Thomas* (2) ad quaestionem: « Utrum omnes teneantur ad sacrificia offerenda? » affirmative respondet, et ait: « Duplex est sacrificium, - quorum primum et principale est sacrificium interius, ad quod omnes tenentur; omnes enim tenentur Deo devotam mentem offerre. Aliud autem est sacrificium exterius, - quod ex hoc solum laudem habet, quod Deo aliquid exterius offertur in protestationem divinae subiectionis; et ad hoc aliter tenentur illi, qui sunt sub lege nova vel veteri, aliter illi, qui non sunt sub lege. Nam illi, qui sunt sub lege, tenentur ad determinata sacrificia offerenda secundum legis praecepta. Illi vero, qui non sunt sub lege, tenebantur ad aliqua exterius facienda in honorem divinum secundum condecentiam ad eos, inter quos habitabant, non autem determinate ad haec vel ad illa. »

2. Ex parte hominis, ita *S. Thomas* (3) necessitatem sacrificii probat: « Naturalis ratio dictat homini, quod alicui superiori subdatur propter defectus, quos in seipso sentit, in quibus ab aliquo superiori eget adiuvari et dirigi. Sicut autem in rebus naturalibus naturaliter inferiora superioribus subduntur, ita etiam naturalis ratio dictat homini secundum naturalem inclinationem, ut ei, quod est supra hominem, subiectionem et honorem exhibeat secundum suum modum. Est autem modus conveniens homini, ut sensibilibus signis utatur ad aliqua exprimenda, quia ex sensibilibus cognitionem accipit. Et ideo ex naturali ratione procedit, quod homo quibusdam sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum debitae subiectionis et honoris secundum similitudinem eorum, qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominii. Hoc autem pertinet ad rationem sacrificii, et ideo ratio sacrificii pertinet ad ius naturale. » His accedit, quod homo nonnisi signis quibusdam externis ac sen-

(1) V. Th. gen. § 47. (2) 2 2, q. 85, art. 4.

(3) L. c. art. 1.

sibilibus in unitatem religionis cum aliis sociari possit. Nam, ait *S. Augustinus* (1): « In nullum nomen religionis seu verum seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquorum signaculorum aut sacramentorum visibilium consortio colligentur. »

3. Omni aetate et ab omnibus Gentibus, quibus fuit, alicuius numinis ac religionis sensus ab ipsa natura inditus, oblata semper fuere sacrificia. Hinc *S. Augustinus* (2) ait: « Quam porro antiquus sit in sacrificando Dei cultus, duo illi fratres, Cain et Abel satis indicant, quorum maioris Deus reprobavit sacrificium, minoris aspexit. » Et *S. Thomas* (3) ait: « In qualibet aetate, et apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. » Et sane non solum de Graecis et Romanis, sed etiam de barbaris gentibus idololatriae deditis historici testantur, quod sacerdotes et sacrificia habuerint. Sive igitur ex naturali rationis lumine, sive ex revelatione Patriarchis facta origo sacrificiorum repetatur, hic perpetuus et universalis usus eorundem necessitatem probat. Nam, ut ait *Tullius:* « Omni in re consensio omnium gentium lex naturae putanda est. Opinionum enim commenta delet dies, naturae iudicia confirmat » (4).

ARTICULUS II.

De veritate seu existentia sacrificii eucharistici.

§ 617. Quotquot ex Novatoribus realem Christi in eucharistia praesentiam reiiciunt, ut *Petrobrusiani*, *Albigenses*, *Zuingliani*, *Calviniani* et *Sociniani*, consequenter verum ac proprie dictum sacrificium ab Ecclesia removent tanquam noxium et iniuriosum sacrificio crucis, cuius virtuti et efficaciae, ut ipsis videtur, multum detrahit. *Lutherus* cum fide in realem Christi in eucharistia praesentiam ab initio etiam missae sacrificium retinere visus est; nam Tom. 1 Opp. Ienens. (5) scribit, Christum, ut pararet sibi populum acceptabilem, abrogata tota lege mosaica, unicum missae sacrificium instituisse, quod in nova lege rectum Deum externe colendi modum continet. Mox autem animum mutavit, et pluribus in locis (6) furiose invehitur in missam catholicorum, eamque *abominationem*, *summam idololatriam et impietatem*, sacrificium mendacii et erroris, et inauditum monstrum appellat; atque in lib. de missa privata et unct. sacerd. sollicitus, qua tandem via posset et realem admittere praesentiam et sacrificium reiicere, scribere non erubuit, « tandem sibi *a daemone* suggestum et persuasum fuisse, missae sacrificium abrogandum esse. » *Melanchthon* sibi visus est invenisse medium efficax ad expungendum sacrificium, et simul retinendam realem praesentiam; nempe si dicatur, Christi praesentiam non permanentem, sed transeuntem esse in usu tantum, cum sumitur; quod ubi rescivit Lutherus, teste Hospiniano (7), in conventu Ratisbonensi exclamavit: « Macte virtute et pietate, mi Philippe! tibi debetur gratia, qui pontificiae missae potuisti sacramentum adimere, quod ego tentavi, et aggredi non sum ausus. » Ita apud Protestantes omnes, missa abrogata, atque negatum est, rationem sacrificii in eucharistia inveniri. — Contra istos aberrantes probandum est,

(1) Lib. 19 c. Faustum cap. 11.
(2) Lib. 10 de civ. Dei cap. 4.
(3) 2 2, q. 85, art. 1.
(4) Lib. 1 quaest. Tuscul. cap. 13.
(5) F. 96, art. 330, a.
(6) In formula missae pro Eccl. Wittemb lib. de captiv. babyl. et de abrog. missae.
(7) Pag. 2.

in missa Deo verum et proprium sacrificium offerri: id vero ex *S. Scriptura* et ex *Traditione* probatur.

1. Argumenta ex S. Scriptura petita.

§ 618. Protestantes S. Scripturam ut unicum revelationis fontem agnoscunt, seque ex illa omnem fidei doctrinam haurire profitentur. Ast cum effata divina iuxta spiritum suum privatum exponant, aut potius iuxta sua praeiudicia contorqueant, longe a S. Scripturae doctrina recedunt. Quod praecipue manifestum est, cum de agnoscendo sacrificio eucharistico quaeritur. Adversarii istud nullibi indigitatum inveniunt. Ast si S. Scripturam sine praeiudiciis et passionibus attenta mente perscrutemur, facile comperimus, missae sacrificium iam *in V. T. praefiguratum et praenunciatum*, *a Christo institutum* et *ab Apostolis frequentatum* fuisse.

A. Missae sacrificium in V. T. praefiguratum et praenuntiatum fuit.

§ 619. Certum est, in V. T. plurima sacrificia oblata fuisse partim cruenta, partim incruenta. Ast quia Apostolus legem veterem appellat *umbram futurorum* (1), et *paedagogum nostrum in Christo* (2), imo de Israëlitis diserte pronunciat, *omnia in figuris contingebant illis* (3), necesse est, ut etiam in nova lege sacrificia dentur, in quibus figurae V. T. impleantur. In confesso quidem est apud omnes, sacrificia cruenta praefigurasse mortem Messiae, et in sacrificio cruento a Christo in ara crucis oblato adimpleta fuisse. Quoniam autem in V. T. etiam sacrificia incruenta extiterunt, necesse est, ut etiam in N. T. sacrificium incruentum existat, ne figuram sine complemento admittere cogamur. Nullum autem aliud sacrificium stricte et proprie dictum in nova lege assignari potest, quam sacrificium missae, quod praecipue per sacrificium *Melchisedechi*, et *per agnum paschalem* praefiguratum, et *per Malachiam* praenuntiatum fuit.

1. Cum Abraham post debellatos quatuor reges victor rediret, *Melchisedech, Rex Salem, proferens panem et vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit et ait: Benedictus Abram Deo excelso, qui creavit coelum et terram, et benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt* (4). Quibus verbis veri nominis sacrificium exhibetur. Oblatio enim rei externae et sensibilis nempe panis et vini, facta est a legitimo ministro, scilicet a Melchisedech sacerdote, et facta est Deo in gratiarum actionem pro victoria reportata, uti verba Melchisedechi manifeste ostendunt. Non legitur quidem in Scriptura, qualis destructio seu immutatio circa panem et vinum contigerit: sed id quod reticetur, non ideo negatur: probabilius post oblationem Deo factam pars aliqua panis et vini Abrahamo et pueris eius ad comedendum et bibendum tradita fuit. Caeterum Melchisedechum verum sacrificium obtulisse iam ex adiunctis patet. Abraham enim post quodlibet singulare Dei beneficium sacrificare consuevit (5). Certe ergo etiam post insignem victoriam sacrificasset nisi sacrificium in gratiarum actionem iam a Melchisedecho oblatum fuisset. Idem confirmatur ex eo, quia Melchisedech dicitur protulisse panem et vinum ut *sacerdos Dei altissimi:* nec obstat, quod loco particulae *enim*, ut habet vulgata, in

(1) Col. 2, 17. (2) Gal. 3, 24.
(3) 1 Cor. 10, 11. (4) Gen. 14, 18, etc.

(5) Gen. 12, 6, etc.; cap. 13, 18; c. 15, v. 9-17; cap. 22, v. 1 et v. 22.

hebraico legatur: *et erat sacerdos* etc. Nam S. Hieronymus et plures Rabbinorum vertunt *enim*, imo particula *et*, quae in textu originali occurrit, saepius sumitur in sensu causali pro *enim*, vel *quia*, ut Isa. LXIV, 5: *Ecce tu iratus es, et peccavimus* (1). Et quidquid sit de significatione huius vocis, certum est, Melchisedechum sacerdotem fuisse: sacerdotis autem est, sacrificia offerre; nam, ait Apostolus: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus... constituitur... ut offerat dona et sacrificia* (2). Ast in tota S. Scriptura nullum aliud Melchisedechi sacrificium commemoratur, quam hoc unicum, quod in pane et vino obtulit. Dubitare autem nullatenus licet, Melchisedechum, tanquam sacerdotem offerentem figuram fuisse in Messia adimplendam. Nam Ps. CIX, 4 dicitur: *Iuravit Dominus et non poenitebit eum: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.* Hic Psalmus autem semper de Messia iam a Iudaeis intellectus fuit; unde Christus confidenter Matth. XXII, 43 etc. ad eundem provocavit. Et Paulus Hebr. V, 10 dicit, quod Christus sit *appellatus a Deo pontifex secundum ordinem Melchisedech;* et Hebr. VII, 20 etc.: *Alii quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt; hic autem* (Christus) *cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum: Tu es sacerdos in aeternum.* Messias ergo debuit sacerdos esse secundum ordinem seu ritum Melchisedech, ideoque sacrificium in pane et vino offerre: Christus autem est verus Messias, qui omnes figuras et cuncta vaticinia V. T. implevit: ergo sacrificium in pane et vino obtulit, ac idem ita in Ecclesia instituit, ut recte iuxta vaticinium dicatur *sacerdos in aeternum*. Conclusio haec Ss. Patrum consensu firmatur. Nam *Clemens Alex.* (3) ait: « Melchisedech, Rex Salem, sacerdos Dei Altissimi, vinum et panem sanctificatum dedit nutrimentum in typum eucharistiae. » *S. Cyprianus* (4) scribit: « In sacerdote Melchisedech sacrificii dominici sacramentum praefiguratum videmus, secundum quod divina Scriptura testatur et dicit: Melchisedech protulit panem et vinum..... Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat in Psalmis Spiritus sanctus ex persona Patris ad Filium dicens..... Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Qui ordo hic est de sacrificio illo veniens, et inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem et vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam qui magis sacerdos Dei summi, quam D. N. I. Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit? et obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem. » – *Eusebius Caesar.* (5) inquit: « Quemadmodum Melchisedech, qui sacerdos gentium erat, nusquam videtur sacrificiis corporalibus functus, sed solo vino ac pane: ita Salvator ac Dominus noster, deinde qui ab eo profecti sunt sacerdotes in omnibus gentibus..... vino ac pane corporis illius ac salutaris sanguinis mysteria repraesentat: quae sane mysteria Melchisedech tanto ante Spiritu divino cognoverat, et rerum futurarum imaginibus usus fuerat. » *S. Chrysostomus* (6) de Melchisedech dicit: « Alioquin et typus Christi futuri erat... Vide quomodo per honorem in Patriarcham

(1) Cf. Gen. 20, 8; 22, 12; 44, 22; Ps. 94, 5.
(2) Hebr. 5, 1.
(3) L. 4 Strom. versus finem.
(4) Epist. 63 ad Caecilium.
(5) Lib. 5 dem. evang. c. 3.
(6) Hom. 35 in Gen. n. 5.

collatum mysterium aliquod nobis insinuatur. Protulit enim panem et vinum. Videns typum, cogita et veritatem, et admirare divinae Scripturae vim, quomodo superioribus saeculis et ab initio futura praesignificavit. » *S. Hieronymus* in Epist. ad Marcellam scribit: « Recurre ad Genesim, et Melchisedech Regem Salem huius principem invenies civitatis, qui iam tunc in typo Christi panem et vinum obtulit, et mysterium christianum in Salvatoris corpore et sanguine dedicavit » (1). *S. Augustinus* (2) ad Innocentium haec habet: « Melchisedech, prolato sacramento mensae dominicae, novit aeternum eius sacerdotium figurare. » Et lib. 16 de Civ. Dei (3) loquens de oblatione Melchisedech ait: « Ibi quippe primum apparuit sacrificium, quod nunc a Christianis offertur Deo toto orbe terrarum, impleturque illud, quod longe post hoc factum per Prophetam dicitur ad Christum, qui fuerat adhuc venturus in carne: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech:* non scilicet secundum Aaron, qui ordo fuerat auferendus illucescentibus rebus, quae illis umbris praenotabantur. » *Theodoretus* (4) de Melchisedech ait: « Siquidem dominici sacerdotii figuram gerebat: ideo panem Abrahamo vicissim et vinum dedit, ut qui fortasse solitus esset, talia Deo omnium offerre; oportebat enim figuram in illo monstrari. » *S. Leo M.* Serm. 2 de annivers. assumptionis suae ad Pontif. ita loquitur: « *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*, hoc est, non secundum ordinem Aaron, cuius sacerdotium per propaginem sui ordinis currens, temporalis ministerii fuit, et cum veteris Testamenti lege cessavit; sed secundum ordinem Melchisedech, in quo aeterni Pontificis forma praecessit. » Idem testantur *S. Epiphanius* (5), *S. Ambrosius* (6), *Eusebius Emiss.* (7), *Euthymius* (8), *S. Io. Damascenus* (9) et alii. Constanti huic traditioni insistens *Conc. Tridentinum* (10) ait: *Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit.*

2. Immolatio agni paschalis praecepta fuit Israëlitis his verbis: *Decima die tollat unusquisque agnum per familias et domus suas. Et servabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis huius, immolabitque eum universa multitudo Israël ad vesperam* (11). Hanc immolationem verum fuisse sacrificium patet ex Num. IX, 13 ubi dicitur: *Si quis mundus est, et in itinere non fuit, et tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo.* Duplicem in finem institutum est sacrificium Agni paschalis, primo in memoriam liberationis Iudaeorum ex servitute Pharaonis (12), et secundo in typum et figuram Christi, qui tanquam agnus innocens immolandus erat et occidendus, ut homines a servitute daemonis ac peccatis liberaret, de quo Apostolus ait: *Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur... in azymis sinceritatis et veritatis* (13). Ast Agnus paschalis figura fuit, non tantum immolationis cruentae in ara crucis, sed etiam incruentae ac mysticae in ultima coena;

(1) Cf. lib. 4, Comment. in Matth. 26, 26.
(2) Epist. 177 (al. 95.) (3) Cap. 22.
(4) Q. 64 in Gen. (5) Haer. 55.
(6) Lib. 5 de sacram. cap. 1.
(7) Serm. de paschate. (8) In Ps. 109.
(9) Lib. 4 de fide cap. 14.
(10) Sess. 22, cap. 1. (11) Exod. 12, 3.
(12) Ex. 12, v. 14 et 26. (13) 1 Cor. 5, 7. — Cf. Th. gen. § 130 nota 1 ed. 1.

imo magis immediate ac principalius eucharistiae, quam passionis figura fuit, quod probant sequentia momenta. Nam 1° constat ex evangelio Apostolos ante Christi passionem in ultima coena verum Agnum paschalem, qui Christus est, comedisse: ergo iam erat immolatus in coena eucharistica; necesse quippe est, prius hostiam immolari, quam manducetur: atqui immolatus Christus nondum erat immolatione cruenta; ergo immolatione incruenta et mystica. 2° Christus post caeremoniam Agni paschalis continuo subiunxit celebrationem eucharistiae, neque distulit in aliud tempus aut locum, ut aperte ostenderet, se nova ista caeremonia veterem implere figuram, eique ut et caeteris omnibus legis mosaicae finem imponere. 3° Ex circumstantiis utriusque celebrationis perspicuum est, nullam figuram a Christo manifestius impletam, quam istam, Agnus paschalis die decima quarta primi mensis ad vesperam immolari debuit (1); eucharistiam autem hoc ipso tempore a Christo institutam fuisse, supra probavimus. Deo agnus paschalis immolabatur in memoriam transitus Domini, et liberationis populi ex Aegypto: at eucharistia celebratur in memoriam transitus Domini per passionem ex hoc mundo ad Patrem, et nostrae liberationis de servitute peccati et potestate daemonis. 4° Agnus immolabatur, ut manducaretur et esset quasi viaticum peregrinorum; idcirco manducabatur a Iudaeis accinctis renibus, cum baculis et calceis etc. Quid porro est eucharistia nisi refectio et viaticum ad veram et coelestem patriam peregrinantium? Denique 5° Agnus manducari non poterat nisi a circumcisis et mundis, et in urbe Ierusalem: ita eucharistia sumi non potest nisi a baptizatis et mundis, et intra Ecclesiam catholicam existentibus. Quam egregie isthaec omnia concordant inter se, ac figura rei figuratae respondet! — Idcirco etiam Patres in agno paschali figuram sacrificii in eucharistia oblati agnoverunt. *Tertullianus* (2) explicans verba Christi: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar* (3), inquit: « Professus, se concupiscentia concupiscere edere Pascha ut suum: indignum enim, ut quid alienum concupisceret Deus, acceptum panem corpus suum fecit. » *S. Cyprianus* lib. de unit. Eccles. probat, non posse extra Ecclesiam manducari utiliter eucharistiam, quia scriptum est de Agno paschali: *In domo una comedetur*. *S. Ambrosius* in cap. 1 Lucae inquit: « Quando sacrificamus, Christus adest, Christus immolatur, etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. » *S. Hieronymus* (4) scribit: « Postquam typicum Pascha fuerat impletum, et Agni carnes cum Apostolis comederat, assumpsit Panem, qui confortat cor hominis, et ad verum Paschae transgreditur sacramentum. » *S. Gaudentius* (5) totam celebrationem Agni paschalis de eucharistia exponit dicens: « In umbra illius legalis Paschae non unus agnus occidebatur, sed plures. Singuli enim occidebantur per domos; nam sufficere unus non poterat universis..... Idem per singulas Ecclesiarum domos in mysterio panis et vini reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus, haec agni caro, hic sanguis est. » *S. Chrysostomus* (6) de institutione eucharistiae loquens dicit: « Veritatem (Christus) figurae adiunxit » et inferius:

(1) Exod. 12.
(2) Lib. 4, c. Marcion. versus finem.
(3) Luc. 22, 15. (4) Comment. in Matth. 26.
(5) Tract. 2 in Exod. (6) Hom. 83 in Matth.

« Si figura a servitute liberavit, multo magis veritas orbem terrarum vindicabit. » *S. Augustinus* (1) ait : « Aliud est Pascha, quod illi de ove celebrant, aliud, quod nos in corpore et sanguine Domini accipimus. » *S. Leo M.* (2) inquit : « (Christus in ultima coena) vetus testamentum consummabat, et novum condebat Pascha : discumbentibus enim secum discipulis etc. » *S. Gregorius M.* (3) ita loquitur : « Quid sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. » Similia habent *V. Beda* (4), *S. Anselmus* (5), *Rupertus* (6), *Bellarminus* (7).

5. Figuris accedunt vaticinia : nam ut recte ait *S. Augustinus* (8) : « Nostrum sacrificium non solum evangelicis, sed etiam propheticis libris demonstratum est. » Prov. IX, 1 etc. legitur : ***Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas suas, miscuit vinum et posuit mensam suam;*** quo in loco interpretes per sapientiam intelligunt Verbum incarnatum, per domum Ecclesiam per Apostolos aedificatam, per victimas non solum sacrificium in ara crucis oblatum, sed et, quia in plurali effertur, sacrificium missae, quod in omni loco et tempore offertur, et in quo miscetur vinum, et sic mensa dominica paratur. Hinc *S. Cyprianus* Ep. 63 ad Caecil. (9) eadem verba ponderans ait : « Per Salomonem Spiritus sanctus typum dominici sacrificii praemonstrat, immolatae hostiae, et panis et vini, sed et altaris et Apostolorum faciens mentionem. » Et *S. Augustinus* (10) eadem Proverbiorum verba refert et addit : « Hic certe cognoscimus, Dei Sapientiam, hoc est, Verbum Patri coaeternum... mensam in vino et panibus praeparasse, ubi apparet etiam sacerdotium secundum ordinem Melchisedech... Nam et in alio libro, qui vocatur Ecclesiastes VIII, 15 ubi ait : *Non est bonum homini, nisi quod manducabit et bibet;* quid credibilius dicere intelligitur, quam quod ad participationem mensae huius pertinet, quam Sacerdos ipse mediator testamenti novi exhibet secundum ordinem Melchisedech de corpore et sanguine suo ? Id enim sacrificium successit omnibus illis sacrificiis veteris testamenti, quae immolabantur in umbra futuri » (11). Isa. XIX, 21 legitur : *Cognoscetur Dominus ab Aegypto, et cognoscent Aegyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et in muneribus. Eusebius* lib. 1 demonstrat. evang. c. 6, et *S. Hieronymus* Comment. in Isa. ex hoc loco probant, legem esse translatam, quandoquidem sacerdotium est translatum, id est, apud Gentiles sacrificia Deo vero offeruntur. Nec valet responsio Calvini, Isaiam loqui de sacrificiis spiritualibus, quae a Christianis omnibus offeruntur. Nam in eodem capite v. 19 fit mentio altaris Domini in loco visibili constituti : *In die illa erit altare Domini in medio Aegypti:* ad sacrificia autem spiritualia nullum altare visibile necessarium est. Demum Isa. LXVI, 21 dicitur : *Et assumam ex eis* (cunctis Gentibus) *Sacerdotes et Levitas, dicit Dominus;* et Ierem. XXXIII, 18 : *Et de Sacerdotibus et de Levitis non interibit vir a facie mea, qui offerat holocautomata.* Haec loca *S. Hieronymus* in Isaiam, et *Theodoretus* in Ieremiam exponunt de sacerdotibus Christi, qui perpetuo in N. T. permanebunt. Nec possunt

(1) Lib. 2, c. litter. Petiliani, c. 37.
(2) Serm. 7 de pass. Dom.
(3) Hom. 22 in evang. (4) In cap. 22 Lucae.
(5) In cap. 26 Matthaei. (6) In lib. 2 Exod.
(7) De missa, cap. 7. (8) Epist. 49, q. 3.
(9) Al. lib. 2, Ep. 3.
(10) Lib. 17 de civ. Dei, cap. 20.
(11) Cf. S. Ambrosium, lib. 1 de fide, c. 15.

aliter exponi, cum apertissime uterque Propheta loquatur, de conversione gentium et aedificatione Ecclesiae. Ast si in N. T. Sacerdotes dantur, necesse est, ut etiam sacrificium existat, quod iugiter offeratur (1).

4. Insigne est vaticinium Malachiae, qui cap. I, v. 10 et 11 dicit: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda.* Sensus vaticinii est, reiicienda et abroganda fore Iudaeorum sacrificia, hisque in nova lege substituendum esse sacrificium omnino purum ac mundum, quod in omni loco et tempore offeratur. Novatores frustra reponunt, sacrificium, de quo Malachias loquitur, esse illud, quod a Christo in ara crucis oblatum est; nam Propheta loquitur de sacrificio, quod *in omni loco offertur*, sacrificium vero crucis cruentum semel, et in unico loco oblatum fuit; Christus vero semel mortuus non amplius moritur. Perperam etiam contendunt, per sacrificium a Malachia praedictum intelligenda esse sacrificia spiritualia, quae in actibus virtutum internis, precibus et bonis operibus posita sunt. Verum id minime admitti potest; nam hebraea vox, quae hic redditur *oblatio*, proprie significat tritici, similae, panis et vini oblationes, quae visibili modo in altari fiebant (2). Dein indubium est, vera sacrificia externa a Iudaeis oblata fuisse, et de istorum reiectione et abrogatione loqui Prophetam: cum igitur his sacrificiis V. T. externis et proprie dictis opponat sacrificia in nova lege offerenda, contra omnes regulas hermeneuticas peccaretur, si haec sacrificia solum in sensu improprio et metaphorico pro precibus et actibus virtutum intelligerentur. Imo Malachias opponit *mundam* Christianorum *oblationem* pollutis Iudaeorum sacrificiis; oppositio porro ista vel spectat offerentes, vel rem oblatam. Prius dici non potest, quia in lege nova non minus quam in veteri, qui offerunt sacrificia, mali et impii esse possunt: ergo ex illa parte stare non potest oppositio. Stat ergo ex altera, rei scilicet oblatae, quia nempe panes et animalia, quae in veteri lege offerebantur, in eo polluta saepius erant, quod non secundum legis praescriptum (3) offerrentur, de quo conqueritur Deus per Malach.: *Offertis mihi super altare meum panem pollutum;* et: *Si offeratis caecum ad immolandum, nonne malum est? et si offeratis claudum et languidum, nonne malum est* (4)? Oblatio vero munda et pura, quam his Iudaeorum pollutis sacrificiis opponit Malachias, est corpus et sanguis Christi: caetera quippe omnia, quae offerri possunt a Christianis, pollutioni sunt obnoxia, id est vitiari possunt et pollui. Denique non obscure Propheta indigitat se loqui de sacrificio novo in veteri lege ignoto, per quod nomen Domini inter gentes glorificetur; ast sacrificia spiritualia, quae in precibus et actibus virtutum consistunt, etiam in veteri lege Deo offerebantur a iustis, quorum aliqui quovis tempore exstiterunt; et sacrificia mere spiritualia latere possunt et ignota manere. Malachias autem de sacrificio externo et visibili loquitur, per quod nomen Domini publice glorificetur. Hinc Ss. Patres vaticinium Malachiae de missae sacrificio interpretati sunt. *S. Iu-*

(1) Hebr. 5, 1. (2) V. Lev. c. 2, v. 1; c. 7, v. 9; c. 14, v. 10; c. 23, v. 26.

(3) Lev. cap. 6 et 7.
(4) Malach. 1, v. 7 et 8.

stinus M. Dial. c. Tryphone n. 41 post citata verba Malachiae inquit: « De nostris vero gentium sacrificiis, quae in omni loco offeruntur, hoc est, de pane eucharistiae et poculo similiter eucharistiae, iam tum locutus praedixit (Malachias), nos quidem glorificare nomen eius, vos autem profanare. » *S. Irenaeus* (1) ait: « Eum, qui ex creatura panis est, accepit et gratias egit dicens: *Hoc est corpus meum.* Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est, novi testamenti novam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo offert Deo. » Tum adductis Malachiae verbis addit: « Manifestissime significans per haec, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo: omni autem loco sacrificium offeretur ei, et hoc purum; nomen autem eius glorificatur in gentibus. » *Eusebius Caesar.* (2) citato loco Malachiae haec subiungit: « Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus Deo plenum et odorem adferens et sacrosanctum sacrificium; sacrificamus novo more secundum novum testamentum hostiam mundam. » *S. Chrysostomus*, vel alius auctor Hom. in Ps. XCV, n. 2 in verba Malachiae dicit: « Vide, quam luculenter atque dilucide mysticam interpretatus est mensam, quae est incruenta hostia. » Idem argumentum versat S. Doctor in Hom. 5 c. Iudaeos n. 12 ubi probat, verba Malachiae referenda esse ad sacrificium a Christo institutum, quod ubique offertur, et de hoc dicit: « Si quis hoc ipsum sacrificium cum illo (in V. T. oblato) conferat, ingens immensumque discrimen inveniet, ut iuxta comparationem rationis solum hoc purum dici mereatur. » *S. Augustinus* (3) tractans hunc locum Malachiae ait: « Ecclesia per successiones Apostolorum immolat in corpore Christi sacrificium laudis. » Et lib. 18 de civ. Dei (4) docet, vaticinium Malachiae impleri per sacrificium secundum ordinem Melchisedech ubique oblatum. Idem docent *S. Hieronymus*, et *Theodoretus* (5). Denique *S. Io. Damascenus* (6) ait: « Hoc nimirum est purum et incruentum sacrificium, quod ab ortu solis usque ad occasum offerri sibi per Prophetam Dominus dixit: corpus est et sanguis Christi, quod ad animae nostrae corporisque conservationem conceditur. »

Nota. Allatis argumentis sequentia opponunt adversarii.

Obi. I. Melchisedech qua rex protulit panem et vinum ad reficiendos Abrahae milites: qua Sacerdos autem impertitus est benedictionem; de sacrificio autem oblato non fit sermo. Unde si Ps. CIX Messiae dicitur: *Tu es Sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech*, haec verba ita intelligenda sunt, quod Messias sit eadem regia dignitate insignitus, seu quod sit rex pacis benedictionem adferens, ut Melchisedech. Ipse Paulus Hebr. VII comparationem instituit inter Melchisedechum et Christum, non autem mentionem facit de oblatione panis et vini.

Resp. Cavillationibus istis opponimus argumenta iam allata, quibus probatur, Melchisedechum verum sacrificium obtulisse; sacerdos enim dicitur, ac ideo sacerdotali munere functus est, quod praecipue in sacrificando consistit; nam benedicere et-

(1) Lib. 4 adv. haer. cap. 14 (al. 32.)
(2) Lib. 1 dem. evang. cap. ult.
(3) L. c. advers. leg. et proph. cap. 20.
(4) C. 35, n. 3.
(5) Comment. in cap. 1 Malachiae.
(6) Lib. 4 de fide, cap. 13.

iam illi possunt, qui non sunt Sacerdotes, quod apparet exemplo Salomonis et aliorum. In Ps. CIX versiculis praecedentibus summa Messiae dignitas praedicatur; sed v. 5 non dicitur Messias *sacerdos* secundum nomen aut dignitatem, sed *secundum ordinem*, id est, ritum Melchisedech, ubi apertissime ordo Melchisedechi ordini Aaronis opponitur; quam oppositionem etiam agnoscit et declarat Paulus in Epistola ad Hebraeos. De oblatione vero panis et vini silet, quia ipsius scopus erat commendare praecellentiam sacrificii novi, non enarrare ordinem sacrificii; nimirum Hebraeorum animos a sacrificiis Aaronis, quibus adhuc capti erant, avertere studens praefiguratum in Melchisedecho sacrificium commendare voluit, et in eo latens mysterium, non similitudinem rei oblatae indigitare aliqua ratione; hinc ait Hebr. V, 11: *De quo nobis grandis sermo et ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum:* et v. seq. addit: *Facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo:* quae verba innuunt mysterium, quod Apostolus infirmis explicare noluit.

Obj. II. Immolatio Agni paschalis cruenta fuit; ergo non potuit esse figura sacrificii incruenti eucharistiae. Dein Agnus paschalis non a sacerdotibus, sicut eucharistia, sed a multitudine immolabatur: tandem non erat sacrificium propitiatorium, quale nos esse dicimus sacrificium eucharistiae: ergo huius figura non fuit.

Resp. Variae figurae in V. T. dantur, quae non ex omni, sed ex aliqua tantum parte ad figuratum referuntur. Ita Agnus paschalis refertur ad eucharistiam non quoad modum immolationis, sed quoad rem ipsam, quae offertur et manducatur. Ex figura nempe Agni paschalis habemus in eucharistia veram carnem et sanguinem Christi. Agni immaculati, sed modo incruento, et in specie panis et vini, atque ita oblatio et manducatio Agni ad figuram eucharistiae pertinet, non autem modus cruentae mactationis, sicut nec minister, nec effectus propitiatorius; quia nunquam omnia sunt in figura, quae sunt in figurato. Caeterum sacrificium Agni paschalis institutum fuit, priusquam familia Aaron ad sacerdotium vocata fuisset, et ideo quantum ad hoc sacrificium mansit antiquum privilegium, ut non quidem indiscriminatim tota multitudo, sed omnes patresfamilias sacerdotio fungerentur, reliquis per istos immolantibus et voluntate ac participatione in sacrificium consentientibus, quod etiam in Ecclesia circa eucharistiam observatur. Presbyteri enim, qui in Christi familia Patres sunt, proprie et per se immolant; populus autem per illos immolat, et simul voluntate et participatione in sacrificium consentit. Denique sacrificium eucharistiae quatenus est propitiatorium, per alia sacrificia V. T. praefiguratum fuit; quatenus autem est commemorativum liberationis a servitute daemonis excellentissimam in Agno paschali figuram habuit.

Obj. III. Malachias loquitur in tempore praesenti: *Magnum est* etc. *sacrificatur, offertur:* ergo non praedicit sacrificium futurum, sed loquitur de sacrificiis eo tempore inter gentes vero Deo oblatis, et praecipue intelligit Persas, inter quos iam tempore Cyri nomen Dei magnificatum est (1), ita ut etiam Persarum reges sacrificia vero Deo offerrent (2).

Resp. Non obstat vaticinio de sacrificio eucharistiae intelligendo, quod Malachias loquitur in praesenti, non in futuro; id enim Prophetae faciunt,

(1) 2 Paral. 36, 23. (2) 1 Esdr. 6, 10.

quia res futuras ita certo norunt, Deo eis indicante, ac si praesentes intuerentur. Reges Persarum propter vaticinia in se adimpleta Deum quidem Iudaeorum admirati sunt, sed tamen a recta fide et religione suscipienda longe remoti erant; unde et in illis dictum Apostoli verificatum est: *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt* etc. (1), unde *oblationem mundam* offerre non poterant; neque tunc *in omni loco* sacrificabatur in honorem veri Dei, cum ipsi reges Persarum se tantum commendaverint in sacrificia Hierosolimae offerenda (2).

1. *Sacrificium missae a Christo in ultima coena institutum fuit.*

§ 620. Christus in ultima coena: *Accepto pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur* (3). Protestantes admittunt, Christum hic sacramentum eucharistiae instituisse: Catholici vero contendunt, Christum hac eadem actione sacrificium quoque obtulisse, quia in illa omnia requisita ad sacrificium constituendum inveniebantur. Adfuit enim *oblatio rei externae et visibilis*, quia sub visibilibus speciebus panis et vini, corpus et sanguis Christi continebatur, et de corpore dicitur l. c.: *Pro vobis datur*, et I Cor. XI, 24 iuxta graecum: *Pro vobis frangitur:* et de sanguine iuxta graecum: *Pro vobis funditur;* et Matth. XXVI, 28: *Pro multis effunditur*, seu *effunditur in remissionem peccatorum*. Verba ista praesentis temporis *datur, frangitur, funditur*, non significant dari vel effundi Apostolis ad manducandum et bibendum, sed dari et effundi in sacrificium; non enim ait Dominus: *Vobis datur, frangitur et funditur*, sed *pro vobis*. Et vero non dabatur aut effundebatur cibus ille et potus tunc nisi Apostolis praesentibus: et tamen Dominus ait: *Pro multis effunditur* (4); sensus igitur est « pro vobis et multis datur et libatur in sacrificium propitiatorium, in remissionem videlicet peccatorum. » Adfuit etiam *legitimus minister*, quia Christus iam in terra vivens Sacerdos fuit (5). Oblatio autem facta est *soli Deo*, et quidem *ad recognoscendum supremum eius in omnes res creatas dominium;* legitur enim, quod Christus: *Gratias agens fregit (panem) et dixit: Accipite*, etc. (6); et: *Accipiens calicem gratias egit, et dedit illis* (7); quibus verbis ostenditur, Christum totam actionem in honorem Patris sui coelestis suscepisse; ideo porro, ut observatum est, non dixit de corpore et sanguine suo: *Vobis datur, vobis funditur*, sed *pro vobis* aeterno Patri *datur, pro vobis funditur* sanguis ut eius iustitiae satisfiat, et ab eius misericordia remissio peccatorum obtineatur. Actualis quidem victimae destructio non contingit; sed haec necessaria non est, sed sufficit, ut alio externo et visibili modo res, quae offertur, Deo dicata esse ostendatur (8). Talis autem externus et visibilis modus in missae sacrificio invenitur. Iuxta verba enim, quae in consecratione proferuntur, sub speciebus panis solum adest corpus Christi, et sub speciebus vini solus adest sanguis Christi; ita ergo, ut theologi dicunt, gladio verborum corpus Christi

(1) Rom. I, 21. (2) I Esdr. 6, 10.
(3) Luc. c. 22, 19, etc.

(4) Matth. 26, 28. (5) § 366 et seq.
(6) I Cor. 11, 24. (7) Matth. 26, 27.
(8) § 614, n. 6.

ab eius sanguine separatur, et sic Christus sub speciebus panis et vini realiter praesens mystice immutatur et immolatus repraesentatur. Haec autem mystica immutatio, cum externo et sensibili modo indigitetur, plane sufficit ad rationem sacrificii; quod facilius intelligitur, si cum Vasquesio distinctio in sacrificium absolutum et commemorativum applicetur, atque attendatur, ad posterius genus spectare sacrificium, quod Christus in ultima coena obtulit, istudque relativum fuisse ad sacrificium cruentum in cruce peragendum, sicut nunc est commemorativum eiusdem sacrificii in cruce iam oblati. Consecrationem porro duplicis symboli seorsim factam, ad significandam separationem sanguinis a corpore, quae contigit in Christi morte, referri omnes Protestantes non solum admittunt, sed et defendunt: cum autem haec repraesentatio, ac proinde relatio ad immolationem, quae facta est in cruce, ipsi consecrationi intrinseca sit, intrinseca pariter ipsi est ratio formalis sacrificii veri et proprie dicti. — Christum in ultima coena verum sacrificium obtulisse, alia quoque ratione probatur. Nam quo tempore Christus eucharistiam instituit, novum foedus seu testamentum condidit, dicens: *Hic est sanguis novi testomenti:* testamentum autem et foedus ex Apostoli doctrina (1), sacrificio et sanguine dedicari oportuit. Quare sicut Moyses de sanguine vituli dixit: *Hic est sanguis foederis, quod pepigit vobiscum Deus* (2), seu, ut haec verba refert Apostolus: *Hic est sanguis testamenti, quod mondavit ad vos Deus* (3); ita ad haec Christus alludens, imo iisdem pene utens verbis in novo suo foedere sanciendo ait: *Hic est sanguis novi testamenti*. At Moysis verba dicta sunt de sanguine oblati sacrificii; ergo et Christi verba de oblato sacrificio in sanguine suo prolata esse intelliguntur. Dubitari ergo nequit, Christum in ultima coena, dum eucharistiam instituit, verum sacrificium obtulisse. Sed Christus Apostolis eorumque successoribus praecepit, ut idem faciant, quod ipse fecit; ait enim post eucharistiae institutionem: *Hoc facite in meam commemorationem* (4), et quidem (5) usque ad secundum suum adventum: ergo sacrificium missae pro omni loco et tempore instituit.

Nota 1. Haud arduum est difficultates solvere, quae ab adversariis nostrae argumentationi opponuntur.

Obi. I. In eucharistiae institutione nulla vox occurrit, quae vel leviter insinuet, oblatum esse a Christo sacrificium; nuspiam siquidem legitur, Christum dixisse: *Offero, sacrifico*, aut aliquid huiusmodi.

Resp. Si Christus adducta verba in eucharistiae institutione non protulit, ex aliis tamen ipsius verbis et actionibus patet, ipsum verum sacrificium obtulisse. Cum enim ratio sacrificii non in verbis, sed in rebus ipsis, seu in ipsa actione consistat Deum ut auctorem vitae et mortis significante, hinc opus non est, ut in eius oblatione dicatur, *Offero*, aut *sacrifico*, prout neque verba haec proferebantur a sacerdotibus mosaicis in immolatione victimarum, neque prolata sunt a Christo ipso, cum in cruce moreretur, attamen adversarii non iuficiantur, Christum in cruce verum obtulisse sacrificium.

Obi. II. Admittunt Catholici eucharistiam esse sacramentum, et in ea Christum condidisse testamentum.

(1) Hebr. 9, 17, etc. (2) Exod. 24, 8.
(3) Hebr. 9, 20. (4) 1 Cor. 11, 24.
(5) V. 26.

Repugnat autem, quod unum idemque sit sacrificium simul et sacramentum. Nam sacrificii ratio in eo posita est, ut nos aliquid Deo offeramus, contra vero per sacramentum nobis aliquid a Deo datur. Ita pariter natura testamenti evertit rationem sacrificii. Sicuti enim non dicitur per testamentum aliqnid dari testatori ab haerede, cum potius testator haeredi relinquat rem suam; sic etiam fieri nequit nt per eucharistiae sacramentum Deo aliquid offeramus.

Resp. Optime in una eademque re notio sacrificii consistit cum notione sacramenti. Etenim quatenus eucharistia conficitur, et gladio verborum corpus Christi ab eius sanguine separatur, ratio habetur sacrificii, et dicitur a nobis Deo offerri, quia per illud potentiam eius significamus. Quatenus vero eadem eucharistia suscipitur a nobis, est signum et causa gratiae sanctificantis ac propterea sacramentum, et dicitur a Deo nobis donari, quia Deus per illud nos sanctificat. Ipsimet adversarii fateri coguntur, idem corpns Christi verum, quod in coena ultima Apostoli comederunt tanquam sacramentum, oblatum deinde fuisse in cruce tanquam sacrificium. Etiam in V. T. sacrificia offerebantur Deo, et postea fideles de illo participabant: ergo non repugnat, ut etiam in N. T. sacrificium Deo offeratur, et postea fideles de illo participent, ut haec participatio cum gratia coniuncta sit (1), et sic rationem sacramenti habeat. Multo minus notio testamenti evertit rationem sacrificii. Sicut enim Christus ut homo et redemptor noster in ara crucis pro nobis sacrificium Deo Patri obtulit, ita eadem charitate impulsus nobis corpus suum et sanguinem sub speciebus panis et vini pro testamento reliquit, ut perenne haberemus sacrificium, quod Deo offeramus.

Obj. III. Si Christus in ultima coena sacrificium obtulisset, fatentibus Catholicis, hoc fuisset infiniti valoris, et ad nostram redemptionem suffecisset, ac ideo supervacanea fuisset mors Christi in cruce. Contrarium vero docet Apostolus, qui humani generis redemptionem sacrificio in ara crucis oblato adscribit. Ait enim de Christo: *Per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa* (2); et: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata* (3). Ergo non potest in nova lege aliud sacrificium admitti, ne merito infinito sacrificii unius in cruce oblati detrahatur.

Resp. Quamvis non solum sacrificium in ultima coena oblatum, sed et omnes actiones Christi fuerint valoris simpliciter infiniti, quem ex infinita Dei Verbi excellentia trahebant, ac ideo suffecissent ad condigne, imo superabundanter satisfaciendum divinae iustitiae pro peccatis totius mundi; voluit tamen Christus, ut perfectissimam suam erga Patrem obedientiam et flagrantissimam erga nos charitatem ostenderet, salutis nostrae negotium in cruce absolvere secundum consilium suum et voluntatem Patris. Si enim generatim ad offensum spectat modum determinare, quo placari velit, multo magis id de Deo dicendum est, a cuius liberrima voluntate omnia pendent. Deus autem ab hominibns offensus per cruentam Filii sui incarnati mortem placari voluit, unde scriptum est: *Sine sanguinis effusione non fit remissio* (4); et Christus ipse profitetur (5), se animam ponendi seu mortem sustinendi *mandatum* a Patre

(1) § 606. (2) Hebr. 9, 12.
(3) V. 28. — Cf. Hebr. 10, 10 et 14.
(4) Hebr. 9, 22. (5) Io. 10, 18.

accepisse: quod ut exsequeretur, crucem ascendit, sanguinem fudit, mortem sustinuit, et sic homines redemit. Merito igitur sacrificio in ara crucis oblato sicut Apostolus, ita omnes Catholici redemptionem generis humani et plenam ac superabundantem satisfactionem pro omnibus peccatis adscribunt. Sicuti autem propter hoc sacrificium cruentum ea negari non possunt, quae Christus iam in vita sua pro salute nostra fecit et pertulit, et per haec pretium mortis Christi non imminuitur nec obscuratur: ita etiam negari non potest sacrificium, quod ipse in ultima coena obtulit, et quod nobis pro omni tempore reliquit; neque per istud meritum sacrificii cruenti imminuitur nec obscuratur. Nam iuxta doctrinam catholicam per unicum sacrificium crucis Christus omne redemptionis nostrae pretium abunde solvit, nec alio ad id opus est sacrificio; sacrificium quippe missae idem omnino est quoad substantiam cum sacrificio crucis, quia idem est utrobique Sacerdos et eadem hostia nempe Christus, ac differt tantum quoad modum offerendi; neque offertur in supplementum aut defectum sacrificii crucis, absit; sed tantum, ut applicetur nobis illius fructus: quod docet *Concilium Tridentinum* (1) sacrificium missae cum sacrificio crucis comparans et dicens: *Una est eademque hostia, idem nunc offerens Sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa: cuius quidem oblationis cruentae, in quam, fructus per hanc* incruentam *uberrime percipiuntur; tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur.*

Obi. IV. Docet Apostolus, praeter summum et aeternum Pontificem Christum, qui semetipsum obtulit, et per proprium sanguinem introivit semel in sancta, nullum esse in nova lege Sacerdotem agnoscendum, qui offerat in sanguine alieno. Ait enim ad Hebr. scribens: *Alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Hic autem eoquod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium..... qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum Sacerdotes... hostias offerre... Hoc enim fecit semel seipsum offerendo* (2). Quodsi Christus nullum habeat successorem in terris, nec ulla in terris adsunt sacrificia, quae sacrificio illius succedere possint.

Resp. Docet Apostolus, nullos esse praeter Christum Sacerdotes, qui Christo succedant et offerant sacrificium cruentum redemptionis; non autem negat, dari in nova lege Sacerdotes, qui tanquam Christi ministri eius nomine et vice ipsius offerant sacrificium incruentum, quo sacrificii eius cruenti merita nobis applicentur. Sicuti enim in Christo agnoscit *sempiternum sacerdotium*, vi cuius quovis tempore sacrificium secundum ordinem Melchisedech sub speciebus panis et vini offert; ita etiam profitetur, Christum in terris habere ministros, qui vices ipsius agunt, cum: *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei* (3). Doctrina ergo Apostoli consentit cum doctrina Ecclesiae catholicae, quae dicit, in missae sacrificio Christum esse primarium, hominem vero sacerdotem secundarium dumtaxat ministrum. Eo enim modo quo Proreges et Episcoporum Vicarii ex persona, nomine et auctoritate aut regis aut Episcopi agunt, atque nullatenus ideo iis suc-

(1) Sess. 22, cap. 2. (2) Hebr. 7, 23, etc.

(3) I Cor. 4, 1 dicit.

cedere dicuntur; ita sacerdotes ut ministri Christi ex nomine, persona et auctoritate Christi iuxta eius institutionem et mandatum offerunt sacrificium, et reliquis sacerdotalibus ministeriis funguntur, etsi propterea nec dicantur, nec sint eius successores.

C. Sacrificium missae ab Apostolis frequentatum fuit.

§ 621. Apostolos sacrificium eucharistiae a Christo institutum agnovisse et frequentasse, varia loca probant.

1. Act. XIII, 2 de Prophetis et doctoribus antiochenis legitur: *Ministrantibus autem illis Domino, et ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos;* pro *ministrantibus* autem in textu graeco habetur: λειτουργούντων, quam vocem vertit *Erasmus: Quum illi sacrificarent*, etc., et certe haec vox non de praedicatione evangelii, nec de precibus intelligi potest, sed de oblato sacrificio exponi debet. Nam verbo λειτουργέω nunquam S. Lucas usus fuit nisi ad sacrificium significandum, ut ex eius Evangelio et Actibus Apost. constat. Praeterea nullibi haec vox in Ss. Scripturis orationem significat; ex propria enim etymologia idem sonat, ac opus sacrum et publicum facere. Neque significatur ministerium verbi aut sacramentorum; quia ista publica quidem sunt at non Deo exhibentur, sed populo; neque S. Lucas observationem ieiunii huiusmodi ministerio coniunxisset, cum praedicatio etiam a non ieiunantibus perfici queat. Id confirmatur ex eo, quia sacerdotes certe idem Antiochiae, quod Apostoli Hierosolymae peregerunt. De Apostolis vero dubitari nequit, quod missae sacrificium frequenter obtulerint. Nam (1) legitur, quod fideles *erant perseverantes in communicatione fractionis panis:* ergo etiam Apostoli erant perseverantes in panis et vini consecratione, in qua essentia sacrificii consistit.

2. Paulus I Cor. X fideles retrahere conatur ab idolothytorum comestione, quam idolorum cultum vocat (2); et ideo ibid. dicit *Videte Israël secundum carnem: nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?... Sed quae immolant gentes, daemoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri daemoniorum: non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum: non potestis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum* (3). Scopus Apostoli est probare, eos, qui de victimis daemoni consecratis comedunt, realiter cum daemoniis communicare, sicut apud Christianos (4), qui calicem sacrum bibunt, et panem consecratum manducant, realiter communicant corpori et sanguini Christi: et sicut apud Iudaeos, qui de hostiis comedunt, participant realiter altari et sacrificio et omni Iudaico cultui. Patet ergo, sacrificium eucharisticum Divo Paulo ita certum esse et incontestatum, ut illud assumat tanquam argumentationis suae principium omnibus notum. Confert enim mensam seu altare Christianorum cum mensa et altari Iudaeorum et Ethnicorum: atqui mensa et altare referuntur ad sacrificium: ergo sacrificium Christianorum confert Apostolus cum sacrificiis Iudaeorum et Ethnicorum. Iam vero Iudaei, fatentibus Protestantibus, vera et proprie dicta sacrificia offerebant; victimae autem Ethnicorum, etsi falsis diis

(1) Act. 2, 4. (2) V. 14. (3) V. 18, etc. (4) V. 16.

seu mal gnis spiritibus oblatae, sacrificia tamen erant proprie dicta: igitur ex mente Apostoli verum ac proprie dictum censendum est sacrificium Christianorum. Rursus idem Apostolus revocaturus pariter eosdem fideles ab usu sacrificiorum iudaicorum ait: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt* (1). Ut ergo Iudaei, sic et Christiani habebant altare (graece: θυσιαστήριον, sacrificatorium), de quo ederent. Cum vero Christiani de altari suo nil aliud edant, quam eucharistiam, plane inde consequitur, eucharistiam iuxta Apostolum in sacrificium offerri; alioquin perperam meminisset *altaris*, si cibus ille, qui dicitur de altari sumptus, Deo in sacrificium oblatus antea non fuisset.

II. *Argumenta ex traditione deprompta.*

§ 622. Traditio pro veritate sacrificii eucharistici tot exhibet monumenta, ut in plena luce caecutire debeat, qui negare praesumit, semper, ubique et ab omnibus creditum fuisse, in eucharistia verum et proprie dictum sacrificium offerri: hanc fidem *Ss. Patres*, *Liturgiae*, *Concilia* et ipsa *praescriptio* contestantur.

A. *Ex sanctis Patribus.*

§ 623. Plura Ss. Patrum testimonia iam ad confirmanda argumenta biblica adducta fuerunt, quibus sequentia accedunt, quae fidem omnium saeculorum de veritate sacrificii eucharistici invictissime probant.

1. Iam ex tribus primis saeculis praeclaros testes adducere licet. *S. Andreas* Apostolus, ut refertur in cius martyrii Actibus, sic Aegeam Proconsulem allocutus est: « Ego immaculatum Agnum in altari offero, cuius carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit, Agnus, qui immolatus est, integer perseverat et vivus. » *S. Ignatius M.* (2) ait: « Una est caro D. N. I. Christi, et unus calix - unum altare, sicut unus Episcopus. » Et in Ep. ad Smyrn. (3) ita de haereticis loquitur: « Eucharistias et oblationes non admittunt, eo quod non confiteantur, eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Iesu Christi. » *S. Iustinus M.* (4) inquit: « In omnibus oblationibus laudamus Creatorem omnium per Filium eius Iesum Christum et per Spiritum sanctum. » Et in dialogo cum Tryphone (5) haec habet: « Verum genus sacerdotale Dei sumus, ut Deus ipse testatur, cum sibi in omni loco in gentibus grata et pura sacrificia offerri dicit. A nemine autem Deus accipit sacrificia nisi per ipsius sacerdotes. Qui ergo per illius nomen sacrificia ipsi offerunt ea quae a Iesu Christo praescripta, id est, quae in eucharistia panis et calicis a Christianis in omni terrarum loco offeruntur, hos omnes in antecessum Deus gratos sibi esse testatur. » *S. Irenaeus* (6) scribit: « Suis discipulis dans consilium primitias Deo offerre ex suis creaturis non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi nec ingrati sint, eum, qui ex natura panis est, accepit et gratias egit dicens: *Hoc est corpus meum*; et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et novi testamenti novam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo offert Deo; » et citato Malachiae vaticinio addit: « Prior quidem populus cessabit offerre Deo, omni autem loco offeretur ei, et hoc purum; nomen

(1) Hebr. 13, 10. (2) Ep. ad Philad. n. 4. (3) Ap. Theodoret. Dial. 3.

(4) Apol. 1, n. 67. (5) N. 116 et 117. (6) Lib. 4 adv. haer. c. 17, n. 5.

autem eius glorificatur in gentibus. » *Tertullianus* (1) inquit: « Sacrificamus pro salute Imperatoris, sed Deo nostro et ipsius. » Et alibi (2): « Similiter et stationum diebus non putant plerique *sacrificiorum* orationibus interveniendum (autumantes per eucharistiae sumptionem ieiunium frangi), quod statio solvenda sit accepto corpore Domini. Ergo devotum Deo obsequium eucharistia resolvit? an magis Deo obligat? Nonne solemnior erit statio tua, si et ad *aram Dei* steteris? Accepto corpore Domini et reservato, utrumque salvum est, et participatio sacrificii et executio officii. » *S. Cyprianus* (3) ad Cornel. scribit: « Episcopatus nostri honor grandis et gloria est pacem dedisse martyribus, ut sacerdotes, qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo et victimas praeparemus. » Idem (4) ad Caecilium: « Unde apparet, sanguinem Christi non offerri, si desit vinum calici, nec sacrificium dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio et sacrificium nostrum responderit passioni. Quomodo autem de creatura vitis novum vinum cum Christo in regno Patris bibemus, si in sacrificio Dei Patris et Christi vinum non offerimus, nec calicem Domini dominica traditione miscemus? » Et ibidem (5): « Si Iesus Christus... ipse est summus Sacerdos Dei Patris et *sacrificium*, Patri se ipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem praecepit; utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui et id quod Christus fecit, imitatur, et sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum videat (in ultima coena) obtulisse. » In Constit. apost. (6) haec in consecratione Episcopi oratio praescribitur: « Da ipsi (Episcopo)... potestatem, quam Apostolis dedisti, placendique tibi in mansuetudine et corde mundo, offerendo tibi sine culpa semper et sine crimine sacrificium mundum et incruentum, quod per Christum constituisti mysterium novi Testamenti, in odorem suavitatis per sanctum tuum Filium Iesum, etc. »

2. Saeculo quarto et quinto *Eusebius Caes.* (7) inquit: « Merito sane illius memoriam, corporisque eiusdem et sanguinis recordationem quotidie celebrantes, et ad lunge praestantius sacrificium et munus assumpti, quam illud antiquius fuerit, non amplius fas esse putamus in prima illa et infirma elementa recidere, signa quaedam et imagines, non ipsam veritatem continentia. » *S. Cyrillus Hier.* (8) ait: « Postquam vero perfectum est spirituale sacrificium, incruentus cultus super illam propitiationis hostiam, obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace:... pro omnibus, qui opis indigent, precamur nos omnes, et hanc victimam offerimus... Deinde et pro defunctis... maximum hoc credentes adiumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram iacet victima. » *S. Basilius* in hac plane persuasione fuit, etiam in nova lege sacrificia offerri; nam in orat. 19 in *S. Gordium M.* diram describens persecutionem tempore S. Gordii saevientem inquit: « Domus orationis profanorum manibus vastabantur, arae sanctissimae evertebantur, nec erat oblatio ulla

(1) Lib. ad Scapulam, c. 2.
(2) Lib. de orat. c. 14
(3) Ep. 54.
(4) Epist. 63.
(5) N. 10.
(6) Lib. 8. cap. 5.
(7) Lib. 1 demonstr. evang. c. 10.
(8) Catech. 23, myst. 5, n. 8, etc.

nec thymiama. Non erat locus relictus, in quo sacrificium posset offerri. » *S. Gregorius Naz.* orat. 2 (1) aperte sacrificium externum ab interno distinguit, docetque sacrificium internum cordis contriti praecedere debere, ut sacrificium externum digne offeratur, ait enim: « Quo tandem modo externum illud sacrificium, illud magnorum mysteriorum antitypum ipsi offerre auderem, aut quomodo sacerdotis habitum et nomen subire, priusquam sanctis operibus manus purificassem ? » etc. Orat. 4 invect. in Iulian. (2) docet, « nos per sacrificium incruentum Christo ipsiusque passionibus et divinitati communicare. » In Epist. ad Amphilochium (3) scribit: « O Dei cultor sanctissime ! ne cuncteris et orare et legatione fungi pro nobis, quando verbo Verbum attraxeris, quando incruenta sectione secaveris corpus et sanguinem dominicum, vocem adhibens pro gladio. » Et lib. 2 poëm. (4) ad Episcopos exclamat: « O qui victimas emittitis incruentas, sacerdotes! » — *S. Gregorius Nyss.* orat. 1 in Christi resurr. ita praeclare loquitur: « Qui potestate sua cuncta disponit, - non iniquam Pilati sententiam exspectat... sed consilio suo antevertit, et arcano sacrificii genere, quod ab hominibus cerni non poterat, seipsum pro nobis hostiam offert, et victimam immolat, sacerdos simul existens et agnus Dei, ille, qui mundi peccatum tollit. Quando id praestitit? - cum corpus suum discipulis congregatis edendum et sanguinem bibendum exhibuit ; tunc aperte declaravit, agni sacrificium iam esse perfectum. Nam victimae corpus non est ad edendum idoneum, si animatum sit. Quare cum corpus edendum et sanguinem bibendum discipulis exhibuit, iam arcana et non aspectabili ratione corpus erat immolatum, ut ipsius mysterium peragentis potestati collibuerat. » *S. Ephraem* Paraenes. 74 (5) inquit: « Tu (Domine) immolaris super altaria nostra, tu etiam (sanguis tuus) instillaris labiis nostris. » *S. Chrysostomus* (6) dicit: « Erat autem, ut nostis, sacrificium Iudaeorum antea secundum ordinem Aaron in victimis pecorum, et hoc in mysterio: nondum erat sacrificium corporis et sanguinis Domini, quod fideles norunt, et qui Evangelium legerunt, quod sacrificium nunc diffusum est toto orbe terrarum. » Et ib. (7): « Sublatum est ergo sacrificium Aaron, et coepit esse sacrificium secundum ordinem Melchisedech. » Hom. 17 in Ep. ad Hebr. n. 3: « Quid vero? an non nos quotidie offerimus? offerimus quidem, sed eius mortem revocamus in memoriam, et ipsa hostia una est, non multa. - Eumdem enim semper offerimus, non nunc aliam, cras aliam ovem, sed semper eandem. Quamobrem unum est sacrificium propter hanc rationem. Quoniam multis in locis offertur, multine sunt Christi? Nequaquam, sed unus ubique Christus: qui et hic est plenus et illic plenus, unum corpus. Ut ergo multis in locis oblatus unum est corpus, ita etiam unum est sacrificium. Pontifex noster ille est, qui illam obtulit hostiam, quae nos mundat. Illam nunc quoque offerimus, quae tunc fuit oblata, quae non potest consumi. Hoc fit in recordationem eius, quod tunc factum est. » *S. Cyrillus Alex.* (8) ad Nest. scribit: « Illud quoque necessario adiiciam, nempe dum Iesu Chri-

(1) Al. 1, n. 95. (2) Al. 3, n. 52.
(3) 171. al. 240 in append.
(4) Sect. 1, carmen 13.

(5) T. 3, syr. p. 555.
(6) Enarr. 1 in Ps. 33, n. 5. (7) N. 6.
(8) Epist. 15.

sti mortem et ex mortuis resurrectionem annuntiamus, - incruentum in Ecclesia sacrificium, atque id ad mysticas benedictiones accedere, eaque ratione sanctificari, utpote sacrae carnis et pretiosi sanguinis Christi participes effectos. » *Isidorus Pelus.* (1) accurate distinguit sacerdotium generale omnium fidelium, et « sacerdotium speciale eorum, qui per ordinationem ius consecuti sunt offerendi sacrificium incruentum. » *S. Ambrosius* (2) inquit: « Sequimur (Principem sacerdotum) ut possumus sacerdotes, ut offeramus pro populo sacrificium, etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio; quia etsi nunc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur; imo ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo (consecrationis scilicet) sanctificat sacrificium, quod offertur. » *S. Hieronymus* adv. Pelag. (3) ait: « Sic docuit Apostolos suos (Christus), ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audiant loqui: Pater noster etc. » Et lib. adv. Vigilantium, sacrarum reliquiarum contemptorem ironice perstringit cap. 4: « Male ergo (si tua sententia vera sit) facit Romanus Episcopus, qui super mortuorum hominum Petri et Pauli ossa veneranda, secundum te pulvisculum, offert Domino sacrificia, et tumulos eorum arbitratur altaria; idque non solum unius urbis, sed totius orbis faciunt Episcopi. » *S. Augustinus* (4) inquit: « Iesus Christus sacerdos est ipse offerens, ipse et oblatio. Cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiae sacrificium. » Et ibidem (5): « Perrexit unus (ex presbyteris), obtulit sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio; Deo protinus miserante cessavit. » Tract. adv. Iudaeos n. 13 ut ostenderet, etiam post abolita sacrificia Iudaeorum, sacrificia ubique offerri, citat vaticinium Malachiae I, 11 et addit: « Quid ad haec respondetis? Aperite oculos tandem et videte, ab oriente sole usque ad occidentem non in uno, sicut vobis constitutum erat, sed in omni loco offerri sacrificium Christianorum, non cuilibet Deo, sed ei qui ista praedixit, Deo Israël... nec secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. » Et c. Faustum (6) dicit: « Unde iam Christiani peracti eiusdem sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione et participatione corporis et sanguinis Christi. » *S. Leo M.* Serm. 8 de pascha ait: « Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante omnes differentias hostiarum una corporis et sanguinis tui implet oblatio » (7).

3. Saeculo sexto et sequentibus *S. Fulgentius* de fide ad Petr. (8) dicit: « Firmissime tene et nullatenus dubites, ipsum unigenitum Deum, Verbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium et hostiam Deo in odorem suavitatis; cui cum Patre et Spiritu sancto, cum quibus illi est una divinitas, a Patriarchis, Prophetis et Sacerdotibus tempore V. T. animalia sacrificabantur, et cui nunc, id est, tempore novi Testamenti, cum Patre et Spiritu sancto sacrificium panis et vini in fide et charitate sancta catholica Ecclesia per universum orbem terrae offerre non cessat. » *S. Isidorus Hisp.* (9) haec habet: « Sacrificium, quod a Christianis Deo offertur, primum Christus Dominus noster instituit, quando

(1) Lib. 3 Epist. ep. 75. (2) In Ps. 38, n. 25.
(3) Lib. 3. (4) De civ. Dei, l. 10, c. 20.
(5) Lib. 20, c. 8, n. 18. (6) L. 20, c. 8, n. 18.

(7) Cf. Epist. 81 ad Dioscorum
(8) Cap. 19, seu regula 16.
(9) Lib. 1 de offic. cap. 18.

commendavit Apostolis corpus et sanguinem suum, priusquam traderetur... Hoc sacrificium Christianis celebrari praeceptum est, relictis ac finitis Iudaicis victimis, quae in servitute veteris populi celebrari imperatae sunt. » *S. Gregorius M.* (1) dicit: « Debemus quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas carnis eius et sanguinis hostias immolare. Haec namque singulariter victima ab aeterno interitu animam salvat, quae illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, qui licet resurgens a mortuis iam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur; tamen in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus, quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem Unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim fidelium dubium habere possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem coelos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena coelestibus iungi, unumque ex visibilibus et invisibilibus fieri? » — *S. Io. Damascenus* (2) scribit: « Abrahamum ex alienigenarum strage redeuntem ille summi Dei sacerdos Melchisedech pane ac vino excepit. Mensa illa mysticam hanc adumbrabat, quemadmodum et sacerdos ille veri Pontificis Christi figuram et imaginem praeseferebat. *Tu enim*, inquit, *es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*. Panem hunc panes propositionis adumbrabant. Hoc videlicet est purum et incruentum sacrificium, quod Dominus a solis ortu usque ad occasum oblatum iri per Prophetam praedixit. »

Nota. Lutherus evidentia rei coactus fuit fateri totam antiquitatem sibi adversari. Hinc in lib. de missa privata scribit: « Hic non moramur, si clamitent Papistae usque ad ravim: Ecclesia, Ecclesia! Patres, Patres! quia, ut dixi, hominum dicta aut facta nihil in tam magnis causis curamus; scimus enim, Prophetas lapsos esse, atque Apostolos. Verbo Christi iudicamus Ecclesiam, Apostolos atque ipsos Angelos. » Et lib. de captiv. babyl. ait: « Si nihil habetur, quod dicatur (id est, qua Patrum auctoritati satis fiat), tutius est omnia negare, quam missam sacrificium esse concedere. » Quis non exhorreat impudentis hominis fastum, qui verbum Christi se melius intelligere putat, quam praestantissimi Doctores, suumque privatum iudicium totius antiquitatis consensui praeponit? — Modestius procedere videntur *Calvinus*, *Chemnitius* et alii Protestantes, qui dicunt, missam a Patribus vocari sacrificium ob preces et eleemosynas, quae in missa a fidelibus fiebant; tum etiam quia consecratio et distributio eucharistiae est quaedam actio sacra: tum denique, quia missa est commemoratio quaedam et repraesentatio veri sacrificii in cruce semel peracti. At inanem et pravam esse hanc Patrum expositionem ex eo patet, quia Patres de eucharistia loquentes passim has voces usurpant, *sacrificium*, *oblatio*, *immolatio*, *hostia*, *victima*; quia requirunt *altaria* ad celebrandam eucharistiam, quae non eriguntur nisi ratione sacrificii, quia ministros, qui eucharistiam offerunt, vocant *sacerdotes*, quali nomine non omnes insigniuntur, qui alias sacras

(1) Lib. 4 dial. cap. 58.

(2) Lib. 4 de fide, c. 14.

actiones suscipiunt; quia saepe dicunt, Christum ipsum sub speciebus panis et vini sacrificare, et sic figuram Melchisedechi implere; et quia oblationi, quae fit in eucharistia, cultum latriae adscribunt, qui soli Deo exhiberi potest. Caeterum moderatiores Protestantes ipsimet fassi sunt, negari non posse, quod iuxta Patrum doctrinam in eucharistia verum et proprie dictum sacrificium offeratur; inter quos eminent *Leibnitius* et *Io. Ernest. Grabius* (1).

B. *Ex Liturgiis, Conciliis et praescriptione.*

§ 624. 1. Ad ostendendam perpetuam Ecclesiae fidem aptiora magisque opportuna documenta esse non possunt, quam eiusdem antiquissimi libri euchologici, liturgici, et rituales, in quibus modus praescribitur sacrificium eucharistiae offerendi. Porro eucharistiae oblationem verum esse novae legis sacrificium, demonstrant vetustissimae *Liturgiae latinae*. Sacramentarium *Gelasianum* in vigilia Theophaniae haec habet: «Tribue, quaesumus, Domine, ut eum praesentibus immolemus sacrificiis, quem venturae solemnitatis pia munera praeloquuntur.» Similia inveniuntur in sacramentariis *Leoniano*, *Gregoriano*, in missali *Gothico* edito per Thomassinum, et in antiquissimo Francorum apud Muratorium (2). In Liturgia Ecclesiae *Hierosolymitanae* S. Iacobo adscripta sacerdos orat: «Domine, qui visitasti nos in misericordia... ac indignis servis tuis concessisti, ut confidentes accederemus ad sanctum altare tuum, et offerremus tibi verendum hoc et incruentum sacrificium pro peccatis nostris etc. — Placeat tibi, Domine, ut nos ministri simus tui novi Testamenti ac sacrificii immaculatorum tuorum mysteriorum etc.» In Liturgia coptica *S. Basilii* haec occurrunt: «Filii tui dispensationem nobis exhibuisti, et sacrum ritum istius sacrificii incruenti; nec enim illud est sanguis legalis ac iustitiae corporeae, sed agnus est spiritualis gladiusque rationalis et incorporeus in hoc sacrificio, quod tibi offerimus.» In Liturgia *S. Chrysostomi* Sacerdos orat: «Fac nos dignos offerendo tibi preces et hostiam incruentam pro universo populo tuo... Offerimus tibi rationabile et incruentum sacrificium... Propter infinitam clementiam tuam inconvertibiliter et inalterabiliter homo factus es, et Pontifex noster extitisti, et mysterii huius ac incruentae hostiae sacramentum nobis tradidisti, ut omnium Deus... Tu enim es, qui offers et offereris, assumis et distribueris.» In eadem fide convenire omnes Liturgias Orientales et Occidentales invicte probarunt *Le Brun* in explicatione missae (3), *Renaudotius* Liturg. Orient. (4), *Muratorius* Liturgia vetus romana, Io. Al. *Assemanus* Codex liturgicus universae Ecclesiae, *Martenius* et alii.

2. Concilium *Nicaenum I* can. 18 vetat, ne diaconi eucharistiam presbyteris porrigere praesumant, quia *nec canon nec consuetudo tradidit, ut qui offerendi potestatem non habent, iis qui offerunt, dent corpus Christi*: ergo presbyteris potestatem adiudicat offerendi corpus Christi seu sacrificandi. *Ephesinum* in declaratione Anathematismi 11 haec habet: *Sanctum ac vivificum incruentumque in Ecclesia sacrificium peragimus: corpus, quod proponitur, similiter et pretiosum sanguinem.... credentes esse proprium corpus effectum, et sanguinem etiam Verbi, quod omnia*

(1) Cf. Perrone de euch. n. 270, etc.
(2) Diss. de rebus liturg. cap. 16.
(3) Tom. 3, diss. 12, art. 1. (4) Diss. 1.

vivificat: ubi habes et sacrificii nomen, et rem nomine expressam, nempe corpus et sanguinem Christi incruento modo oblatum. In *Concilio Chalcedonensi*, nemine Patrum reclamante, ab Ischyrione eucharistia vocatur (1), *terribile et incruentum sacrificium*, quod *offerri et celebrari* non permiserit avaritia Dioscori nimio pretio frumenta distrahentis. *Carthaginense III* (2) cap. 24 ordinat, *ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est, panis et vinum aqua mixtum: nec amplius in sacrificiis offeratur, quam de uvis et frumentis. Toletanum X* (al. XII) (3) can. 5 necessarium declarat, ut sacerdos de sacrificio, quod offert, participet, dicens: *Toties illi vero et singulari sacrificio participandum est, quoties corporis et sanguinis D. N. I. Christi immolatio facta fuerit. Nam ecce Apostolus dicit: Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris? Certum est, quod hi, qui sacrificantes non edunt, rei sunt Dominici Sanguinis... Nam quale erit illud sacrificium, cui nec ipse sacrificans participasse cognoscitur? Trullanum* can. 32 dicit: quod *S. Chrysostomus aquam vino miscendam tradidit, quando incruentum peragi sacrificium oportet ex pretioso et honorando nostri Redemptoris sanguine. Lateranense IV* cap. 1 definivit: *Una est fidelium universalis Ecclesia... in qua idem ipse sacerdos et sacrificium Iesus Christus, cuius corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur. Constantiense* damnavit Sess. VIII sequentem articulum Wicleffi n. 4: « Non est fundatum in Evangelio, quod Christus missam ordinaverit. » *Conc. Tridentinum* Sess. XXII, cap. 1 declarat, quod *Christus in coena novissima, qua nocte tradebatur, ut dilectae sponsae suae Ecclesiae visibile, sicuti hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repraesentaretur, eiusque memoria in finem usque saeculi permaneret atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur... Corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit, ac sub earundem rerum symbolis Apostolis, quos tunc novi Testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit, et eisdem eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, praecepit per haec verba: Hoc facite in meam commemorationem, uti semper Catholica Ecclesia intellexit et docuit.* Conformiter ad hanc doctrinam definit, can. 1: *Si quis dixerit, in missa non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari; anathema sit.* Et can. 2: *Si quis dixerit, illis verbis: Hoc facite in meam commemorationem, Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum; anathema sit.* Graeci *in Conc. CPtano* an. 1672 profitentur can. 2 et 3: *In eucharistiae sacramento... totum credimus esse Christum, qui et offert et offertur, et integer a singulis impassibiliter manducatur. Idem vero sacramentum cultus Dei est; nam et cultu Deo competente Christi Salvatoris deificatum corpus adoratur in illo, et pro fidelibus Christianis omnibus tum vivis tum defunctis ceu hostia immolatur.* Et in *Synodo Hierosolymitana* eiusdem anni dicunt, in eucharistia *verum ac propitiatorium*

(1) Act. 3. (2) An. 397. (3) An. 681.

esse sacrificium; quod pro fidelibus omnibus tum vivis tum defunctis, nec non et pro utilitate omnium offertur.

3. Accedit *argumentum praescriptionis*. Nam idem est consensus omnium Ecclesiarum non apud Latinos tantum, sed etiam apud Graecos omnesque haereticorum sectas, quae mature iam a vera Ecclesia avulsae et per orientem diffusae sunt. Omnes, quotquot ante saeculum decimum sextum in orbe extiterunt christianorum societates, aras habuerunt, in quibus immolarent, et sacerdotes, qui sacrificabant, et liturgias, quae ritum offerendi et immolandi continebant. Ipsi Protestantes non negant, eucharistiam seu coenam sacram semper a Christianis fuisse celebratam. Sed eadem certitudine constat, semper creditum fuisse, in eucharistia verum et proprie dictum sacrificium offerri, quod ex argumentis iam allatis patet. Aut ostendant adversarii, quandonam haec fides inceperit, et missa ut N. T. sacrificium introducta fuerit? — Nihil solidi hac in re proferre valent, in dicto tempore determinando incassum laborant, et per vetustissima monumenta plenissime confutantur. Recte ideo *Io. Ernest. Grabius* (1) cum candide fassus esset, Patres apostolicos s. eucharistiam pro novae legis sacrificio agnovisse, atque hanc non privatam particularis Ecclesiae vel Doctoris, sed publicam universalis Ecclesiae doctrinam et praxin fuisse, quam illa ab Apostolis, et Apostoli ab ipso Christo edocti acceperant, demum his verbis notatu dignis concludit: « Utinam, quoniam plures doctores Protestantes cognoverunt circa hoc punctum veram doctrinam Ecclesiae apostolicae, et errorem Lutheri et Calvini, omnes convenire possent ad resolutionem reddendi Maiestati divinae hunc supremum honorem, qui ei debetur, et ad hoc restituerent usum sacrarum liturgiarum, quas male reiecerunt, et in quibus modus patet, quo Deo offerri debet hoc sanctum sacrificium. »

(1) Ad lib. 4 S. Irenaei adv. haer. c. 17 al. 32.

ARTICULUS III.

Doctrina reliqua de missae sacrificio.

§ 625. Ex dictis patet, in eucharistia verum et proprie dictum sacrificium offerri, quod communiter missa appellatur. Circa praestantissimum hoc sacrificium variae quaestiones solvendae supersunt. Quaeritur enim: *In qua actione essentia sacrificii missae consistat? quem in finem, cui, a quo* et *pro quibus hoc sacrificium offeratur?* ac demum *an licitae sint missae privatae*, seu missae illae, in quibus praeter sacerdotem nemo alius de sacrificio participat seu communionem percipit?

I. *De essentia sacrificii missae.*

§ 626. Sex sunt actiones, de quibus inter Catholicos controvertitur, an in ipsis consistat essentia sacrificii: *prima* est oblatio panis et vini ante consecrationem; *secunda* est consecratio ipsa; *tertia* est oblatio corporis et sanguinis Christi post consecrationem, dum dicitur: *Unde et memores... offerimus praeclarae Maiestati tuae* etc.; *quarta* est fractio et commixtio cum sanguine; *quinta* est communio sacerdotis, et *sexta* est distributio eucharistiae fidelibus facta. Iuxta communem autem theologorum sententiam in nulla harum actionum consistit essentia sacrificii, nisi in consecratione.

1. Essentia sacrificii missae *primo* non consistit in oblatione panis et vini ante consecrationem, tum quia non a Christo, sed ab Ecclesia est instituta; tum quia essentia sacrificii

missae consistere debet in oblatione et immutatione solius victimae sacrificii; atque panis et vinum non sunt victima sacrificii missae, sed solus Christus, ut dicit *Concilium Tridentinum : Una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa* (1): dicta igitur oblatio non est nisi simplex praeparatio ad sacrificium, unde sacerdos mox post oblationem dicit: *Benedic hoc sacrificium, tuo sancto nomini praeparatum* : sed mera praeparatio ad sacrificium nec sacrificium dici potest, nec eius pars essentialis. *Secundo* essentia sacrificii non consistit in oblatione corporis et sanguinis Christi post consecrationem, tum quia Christus nullibi legitur eam oblationem adhibuisse, sed potius statim post verba consecrationis eucharistiam discipulis distribuisse; tum quia verba oblationis non dicuntur in persona Christi, sed ministri ac totius Ecclesiae, tum quia in hac oblatione nulla fit realis victimae mutatio, quae ad rationem sacrificii requiritur. *Tertio* essentia sacrificii non consistit in fractione panis et commixtione specierum ; nam fractio panis est quidem immutativa specierum, sed non corporis Christi, nec versatur circa utramque speciem, cum tamen utraque species ingrediatur rationem sacrificii, et si casu hostia ante fractionem caderet in calicem, subsisteret sacrificium sine fractione. *Quarto* non consistit in communione sacerdotis ; haec enim est participatio de sacrificio iam peracto, et praeterea actio sacrificativa est propria sacerdotis, communio autem non est talis actio, quia et laici communicant, et diaconi tanquam ministri extraordinarii eucharistiam distribuunt: ergo communio sacerdotis non constituit essentiam sacrificii, sed est duntaxat pars integrans ex praecepto divino ponenda: atque ideo Ecclesia vult, ut si contingat, celebrantem repentino morbo corripi ante sumptionem utriusque speciei, alius sacerdos etiam non ieiunus, si alter desit, utramque speciem sumat, sicque sacrificium perficiat. *Quinto* demum non consistit in communione fidelium, tum ex rationibus praecedentibus, tum quia eucharistiam sumens non agit in persona Christi nec aliquid offert, sed sibi et in propriam utilitatem recipit; tum quia *Tridentinum* (2) definit, missam esse validam et licitam, quamvis nulli distribuatur corpus Christi.

2. Si essentia sacrificii missae in praefatis actionibus non consistit, necessario sequitur, eam consistere *in consecratione*, per quam panis et vinum convertuntur in corpus et sanguinem Christi. Haec sententia auctoritate Patrum firmatur. *S. Iraeneus* (3) ait: « Christus dicendo : *Hoc est corpus meum*, docuit novam novi testamenti oblationem. » *S. Chrysostomus* (4) inquit: « Haec vox (*hoc est corpus meum*) semel prolata in Ecclesiis ad unamquamque mensam, ab illo usque ad hodiernum tempus et usque ad adventum eius sacrificium perfectum efficit. » *S. Thomas* (5) dicit: « Sacerdotes teneri ad sacrificandum... principaliter per comparationem ad Deum, cui consecratione huius sacramenti sacrificium offertur ; » et ib. (6): « Hoc sacramentum perficitur in consecratione hostiae, in qua sacrificium Deo offertur. » — Idem ratione theologica probatur. Nam essentia sacrificii missae

(1) Sess. 22, cap. 2. (2) Sess. 22, can. 8.
(3) Lib. 4 adv. haer. c. 17 al. 32.
(4) Hom. 1 de Prodit. Iudae, n. 6.
(5) 3 p., q. 82, art. 10. (6) Ad 1.

in ea actione consistit, quae fit in persona Christi, qui est principalis offerens (1), quam Christus adhibuit in institutione huius sacramenti; iussit enim fieri quod fecit; quae est repraesentativa passionis, quia ad id institutum est hoc sacrificium ; et in qua demum contingit victimae immutatio ad rationem sacrificii requisita. Atqui haec omnia in consecratione verificantur. Nam consecratio fit in persona Christi, cuius verbis ad eam perficiendam utitur Sacerdos; eandem Christus ipse adhibuit, ut ex evangeliis patet: ipsa est repraesentativa passionis Christi, quia separatio illa mystica, quae vi verborum fit, corporis et sanguinis Christi apte significat et repraesentat cruentam separationem sanguinis a corpore, quae in cruce peracta fuit. Ex eadem ratione per verba consecrationis satis fit hostiae immutatio, quae requiritur et sufficit ad sacrificium, non tantum per hoc, quod mystica fiat separatio corporis a sanguine, sed etiam quia Christus sub speciebus panis et vini ad cibum et potum ac ideo ad veram, realem et externam mutationem et destructionem ordinatur. Audiatur card. *Bellarminus* de eucharistia (2) ita disserens : « In consecratione eucharistiae tria fiunt, in quibus sacrificii veri et realis ratio consistit. Primum res profana fit sacra; panis enim, res alioquin terrena et communis, per consecrationem vertitur in corpus Christi, rem videlicet omnium sacratissimam. Secundo in consecratione res illa sacra ex profana effecta Deo offertur, dum in altari collocatur. Nam..... victimam in altari ponere est reipsa illam Deo offerre; et quia vi consecrationis fit, ut corpus Christi et sanguis incipiat reipsa esse super altare mediante nutu sacerdotis, ideo verbis consecrationis vera et solemnis oblatio celebratur. Tertio per consecrationem res, quae offertur, ad veram, realem et externam mutationem et destructionem ordinatur, quod erat necessarium ad rationem sacrificii. Nam per consecrationem corpus Christi accipit formam cibi, cibus autem ad comestionem, et per hoc ad mutationem et destructionem ordinatur. Neque obstat, quod corpus Christi nullam in se laesionem, neque esse suum naturale amittat, cum manducatur eucharistia; nam amittit esse sacramentale, et proinde desinit realiter esse in eucharistia. » Conformiter ad hanc explicationem cl. *Billuart* (3) ait: « Essentia sacrificii missae adaequate consistit in consecratione corporis et sanguinis cum ordine ad sumptionem tanquam ad partem integrantem. » Ita pariter cl. *Tournely* essentiam sacrificii missae reponit in consecratione, sed pro parte essentiali habet etiam consummationem victimae, quae fit per communionem sacramentalem sacerdotis sacrificantis; ait enim (4): « Sacrificium missae omnium perfectissimum est, ac holocaustum: in holocausto autem victima tota consumebatur ac destruebatur: nulla autem sacrificio missae consummatio ac perfecta destructio assignari potest praeter consumptionem, quae fit a sacerdote; quae ita necessaria semper iudicata fuit ab Ecclesia, ut si forte sacerdos ante consumptionem moriatur, vel alio modo a consumptione impediatur, oportet alium sacerdotem, etiamsi ieiunus non esset, illi succedere et sacrificium consummare. »

Nota 1. Ex dictis colligitur, quod ad essentiam sacrificii missae conse-

(1) C. Trid. Sess. 22, cap. 2.
(2) T. 3, controv. 3 de euchar. lib. 5, c. 27.
(3) De euchar. diss. 8, art. 2.
(4) Tr. de euchar. q. 8, art. 2, concl. 4.

cratio utriusque speciei requiratur. Valide quidem una species sine altera consecratur, quia, prolatis his verbis: *Hoc est corpus meum*, statim adest corpus Christi sub speciebus panis; locutio enim est vera, et efficit quod significat; ideoque, consecrato pane et non calice, proponitur adorandum corpus Christi. Sed iure divino illicitum est consecrare unam speciem sine altera. Christus enim per haec verba: *Hoc facite in meam commemorationem*, praecepit, ut hoc sacramentum non conficiatur, nisi simul offeratur Deo sacrificium incruentum: quod docet *Conc. Tridentinum* (1) dicens: *Quod Christus Dominus corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini obtulit Deo Patri, ac sub earundem rerum symbolis Apostolis... ut offerrent praecepit per haec verba: Hoc facite in meam commemorationem, uti semper Ecclesia catholica intellexit* (2). Atqui sacrificium offerri nequit sine consecratione utriusque speciei. Nam de essentia huius sacrificii incruenti est, ut sanguis mystice separetur a corpore, sicut de ratione sacrificii cruenti crucis, cuius est repraesentatio, fuit, ut sanguis realiter separaretur a corpore: atqui haec separatio mystica fieri non potest, nisi qualenus vi verborum corpus tantum ponitur sub specie panis, et sanguis tantum sub specie vini; si enim solus panis consecraretur, sanguis esset cum corpore per concomitantiam et sic nulla fieret separatio. Necessario ergo et ex praecepto divino utraque semper species consecranda est; et ipse summus Pontifex dispensare non potest, ut in aliquo casu Sacerdos licite unam tantum speciem consecret; dispensationes vero quae a Pontificibus concessae dicuntur, plane fictitiae sunt. Neque obstat exemplum Christi in castello Emmaus solum panem consecrantis. Nam incertum est, an Christus tunc panem vere consecraverit cum nonnulli dicant, fuisse tantum panem benedictum, qui habebat vim illuminandi, quam habebat eucharistiam. Incertum pariter est, an Christus tunc vinum non consecraverit; id enim certo colligi non potest ex silentio evangelistae; non enim omnia, quae fecit Iesus, scriptis mandata esse, testatur Ioannes (3). Et esto, Christum in Emmaus panem, et solum panem consecrasse, nihil inde contra propositam sententiam infertur; id enim fecit Christus ex plenitudine potestatis ut sacramentorum et legis auctor.

Nota 2. Ex dictis pariter patet, intimam esse relationem sacrificii missae ad sacrificium crucis. Nam tam in cruce, quam in altari una eademque est hostia Iesus Christus, Deushomo: ac porro tam in cruce, quam in altari idem est Sacerdos, rursus Iesus Christus, quia non suo, sed Christi nomine consecrat Sacerdos ex hominibus constitutus, Salvatoris ipsius ministerio fungens: atque sub hoc utroque respectu sacrificium missae cum sacrificio crucis identicum est: unde Tridentinum (4) ait: *Una eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa.* Differt enim sacrificium missae a sacrificio crucis, quia 1° in cruce Christus oblatus est iuxta modum existendi naturalem; in altari offertur sacramentaliter sub velamine specierum panis et vini praesens; 2° in cruce oblatus est mortalis et passibilis, in altari offertur immortalis et impassibilis; 3° in cruce morte cruenta pro nobis mactatus est, in altari vero incruente

(1) Sess. 22, cap. 1. (2) Cf. can. 2.

(3) Cap. 21, 25. (4) Sess. 22, cap. 2.

modo pro nobis immolatus sistitur; 4° in cruce solutum est pretium redemptionis nostrae, per missae sacrificium nobis communicatur.

II. *De fine seu effectibus sacrificii missae.*

§ 627. Missae sacrificium ad quadruplicem finem offertur, nempe ut Deo summus latriae cultus seu perfecta adoratio praestetur, ut ei pro acceptis beneficiis condigna gratiarum actio referatur, ut divinae iustitiae pro commissis peccatis satisfiat, remissio peccatorum et poenarum obtineatur, aliaque beneficia a divina bonitate impetrentur. Iuxta hunc quadruplicem finem, ad quem dirigitur, seu iuxta quatuor effectus, quos producit sacrificium missae, *latreuticum*, *eucharisticum*, *propitiatorium* et *impetratorium* dicitur; atque omni iure dici potest, per missae sacrificium nos omnia Deo dare, quae ipsi debemus, et omnia ab ipso obtinere, quibus indigemus.

1. Cum quodlibet sacrificium Deo ad recognoscendum supremum eius dominium offeratur (1), patet, quod ex natura sua *latreuticum* sit, seu in cultum latriae et summam Dei adorationem dirigatur. Hunc in finem omnia sacrificia V. T. offerebantur, praecipue vero *holocaustum*, in quo tota victima comburebatur. Eundem in finem etiam sacrificium missae offertur, neque dubitari potest, per istud Deum multo magis bonorari, quam per omnia veteris legis sacrificia. In istis enim animalia aliaeque res terrenae offerebantur, et Sacerdotes offerentes meri homines erant variis infirmitatibus subiecti. Ast in missae sacrificio victima infiniti pretii; nempe ille idem est, cui vox de coelis dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (2): et Sacerdos infinitae est dignitatis, *Sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus et excelsior coelis factus* (3). Idcirco iam in V. T. praedictum est, per sacrificium N. T. summum Deo honorem deferendum esse; nam per Malach. dicitur: *In omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum* (4). Cuius rei ratio manifesta est. Nihil enim est, per quod magis divina Maiestas palam glorificata fuerit, quam per mortem Christi, qua nempe ipse Filius Dei in cruce pendens vitam profudit, ut manifestum fieret, infinitam esse Dei, summi boni, sanctissimi legislatoris atque iustissimi iudicis dignitatem, ita ut iniuriam ac offensam ei per peccatum illatam nonnisi satisfactio infinita auferre queat: nihilque simul est, quod Deo possit esse acceptius ac probatius. Ast eadem mors Christi in missae sacrificio repraesentatur et mystice renovatur: idem enim Filius Dei, qui in cruce pependit, in altare descendit, se externo et visibili modo humiliat, non solum splendorem divinitatis, sed etiam gloriam humanitatis abscondens, gladioque verborum iterato seipsum mystice immolat, ut summum aeterno Patri honorem deferat. Certe igitur per hoc sacrificium Deus infinite ideoque magis honoratur, quam per omnia V. T. sacrificia, magis quam per omnes Angelorum adorationes, magis quam per omnia bona iustorum opera, quae utcunque excellentia, tamen finita sunt.

2. Iam in periodo patriarchali frequenter pro acceptis beneficiis sacrificia in gratiarum actionem offerebantur, ut a *Noë* (5), ab *Abrahamo* (6),

(1) § 614. (2) Matth. 3, 17. (3) Hebr. 7, 26. (4) Cap. 1, 10. (5) Gen. 8, 20.

(6) Gen. 15, 9, etc.; et Gen. 22, 13.

a *Melchisedecho* (1), a *Iacobo* (2) etc. In periodo mosaica *hostia pacifica* in gratiarum actionem pro acceptis beneficiis offerebatur. In periodo christiana sacrificium habemus ab ipso Christo institutum, quod per excellentiam *eucharisticum* dicitur. Legitur enim, quod Christus hoc sacrificium instituens: *Accepit panem et gratias agens fregit* etc. (3); et: *Accipiens calicem gratias egit, et dedit illis* etc. (4). Quoniam autem idem fit in altari, quod Christus in ultima coena gessit, dubitari sane non potest, Christum in perenni sacrificio a se instituto divinae bonitati pro collatis redempto generi humano beneficiis continuo gratias agere, adeoque sacrificium istud vere *eucharisticum* esse. Ad quod Paulus respicere videtur, dum Col. III, 17 nos monet: *Omne, quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum*, se in gratiarum actionem pro vobis continuo offerentem. Et iterum Ephes. V, 19 etc.: *Loquentes vobismetipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo et Patri*. Sicuti ergo in nomine Christi gratiae petendae sunt, id est, per eius merita et interpellationem (5); ita etiam in nomine Christi, nempe per eius oblationem et gratiarum actionem, quam in altari perficit, grati animi obsequium praestandum est. Idcirco S. *Chrysostomus* (6) ait: « In tremendis mysteriis ut Sacerdos pro plebe, ita plebs pro Sacerdote vota facit... Ea oratio, qua Deo gratiae aguntur, utriusque communis est. Neque enim ipse solus gratias agit, sed plebs universa. Nam cum prius illorum vocem sumpsit, atque illi assenserunt id iuste ac digne fieri, tum demum gratiarum actionem auspicatur. » Et S. *Augustinus* (7) scribit: « Gratias agimus Domino Deo nostro, quod est magnum sacramentum in sacrificio novi Testamenti. » Hisce auctoritatibus penitus concordant liturgiae omnes tum veteres tum recentiores, graecae et latinae, in quibus clare exprimitur, sacrificium novi Testamenti in gratiarum actionem pro acceptis beneficiis offerri, ut ex gr. in Praefatione liturgiae romanae canitur: *Vere dignum et iustum est, aequum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere... per Christum Dominum nostrum*.

3. Sacrificia quovis tempore oblata fuerunt etiam ad Deum per peccata offensum placandum, et ad remissionem peccatorum et poenarum obtinendam; et respectu huius finis et effectus *propitiatoria* dicuntur. Iam in periodo patriarchali Iob (cap. I) pro singulis liberis holocausta obtulisse dicitur ad expianda eorum peccata: et cap. ult. amici Iob iubentur offerre holocaustum pro peccato suo, et Deum per istud placatum fuisse. In periodo mosaica plurimae hostiae pro peccatis offerebantur, et licet in se Deum placandi virtutem non haberent, quia tamen sacrificium in cruce offerendum praefigurabant, et fidem in Messiam excitabant, vere propitiatoria erant. In periodo christiana sacrificium missae est verum et proprium sacrificium, ut iam probatum fuit. Iam vero de ratione veri et proprii sacrificii est, ut Deum cui offertur, placet, reddatque propitium, ac ab eo impetret aut veniam pecca-

(1) Gen. 14, 1, etc. (2) Gen. 31, 54.
(3) I Cor. 11, 24. (4) Matth. 26, 27, etc.
(5) Io. 16, 23. (6) Hom. 18 in 2 Ep. ad Cor.
(7) Ep. 40 ad Honoratum, n. 48.

torum, aut poenarum remissionem: ergo etiam sacrificium missae vere propitiatorium est. Id ex ipsis verbis institutionis colligi potest; Christus enim ait: *Hic est sanguis meus..... qui pro multis effundetur (gr. funditur) in remissionem peccatorum* (1). Si autem verbis Christi credimus, cum ait, corpus suum tradi, sanguinem effundi, quod idem est ac offerri; cur non credamus, cum ait, illud tradi et effundi *in remissionem peccatorum?* Apostolus inquit: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* (2); quibus verbis describit Paulus munus sacerdotis generatim, ut inde colligat, Christum eodem modo assumptum fuisse et pro hominibus a Deo constitutum sacerdotem: sed Christus constitutus est a Deo *sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech:* qua talis ergo etiam in altari perpetuo offert dona et sacrificia pro peccatis. His accedit, quod Christus etiam sacerdotes in Ecclesia sua constituerit: sed isti iuxta effatum Pauli ad offerendum dona et munera constituti sunt, nullum autem aliud sacrificium in nova lege datur, quam sacrificium missae: ergo necesse est, ut istud ab eis pro peccatis offeratur. Hanc perpetuam fuisse Ecclesiae fidem, *Ss. Patres, Liturgiae* et *Concilia* testantur. *S. Cyrillus Hier.* (3) inquit: « Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus, ut et nobis et illis (defunctis) eum, qui est benignissimus, propitium reddamus. » *S. Ambrosius* (4) scribit: « Ante agnus offerebatur, offerebatur et vitulus, nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, et offert se ipse quasi sacerdos, ut peccata nostra dimittat. » *S. Chrysostomus* (5) de Christo in altaribus nostris oblato ait: « Eum, qui pro tota civitate et quid dico civitate? imo pro universa terra oratorem agit Deo supplicans, ut omnium peccatis sit propitius non vivorum tantum, sed et eorum, qui obierunt, qualem, quaeso, oportet esse? » — *S. Hieronymus* (6) dicit: « Si laicis imperatur, ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu, quid de Episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? » *S. Augustinus* (7): « Illis (V. T.) sacrificiis unum hoc sacrificium (eucharisticum) significabatur, in quo vera fit remissio peccatorum: a cuius tamen sacrificii sanguine in alimentum sumendo non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam. » Et in Enchir. (8) ait: « Cum ergo sacrificia altaris sive quarumcunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes, pro valde malis, etiamsi nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque vivorum consolationes sunt. » *S. Gregorius M.* (9) inquit: « Haec namque (carnis et sanguinis) singulariter victima ab aeterno interitu animam salvat, quae illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, qui licet resurgens a mortuis iam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur, tamen in semetipso immortaliter et incorruptibiliter vivens pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis

(1) Matth. 26, 28. (2) Hebr. 5, 1.
(3) Catech. myst. 5, n. 10.
(4) Lib. 1 de offic. c. 48, n. 248.
(5) Lib. 6 de sacerd. n. 4.
(6) Comment. in Tit. 1, 8.
(7) Lib. 3 quaest. in Lev. q. 57
(8) Cap. 110, n. 29.
(9) Lib. 4 Dial. c. 58.

immolatur. » — Ex Liturgiis quoque patet, sacrificium missae iam antiquissimis temporibus ad placandum Deum, et ad remissionem peccatorum et poenarum obtinendam oblatum fuisse. Ita in liturgia antiquissima, quae *S. Iacobi Apostoli* nomine inscribitur, sacerdos orat: « Offerimus tibi verendum hoc et incruentum sacrificium pro peccatis nostris et ignorantiis populi. » In liturgia *S. Basilii* haec verba recitantur: « Dignos effici nos, qui puro corde... offeramus sacrificium hoc reverendum ad abolenda delicta nostra etc. » Et in illa *S. Chrysostomi* dicitur: « Idoneos nos redde ad offerenda tibi dona et sacrificia pro peccatis nostris et populi ignorantiis. » — Accedunt *Concilia: Braccarense III* (1) cap. 3 ait: *Cum omne crimen atque peccatum oblatis Deo sacrificiis deleatur quid de caetero pro delictorum expiatione Domino dabitur, quando in oblatione sacrificii erratur?* — *Tridentinum* Sess. XXII, can. 3 definit: *Si quis dixerit missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium; vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere; anathema sit.* Doctrinam vero catholicam praeclare exponit idem *Concilium* in eadem sessione cap. 2 his verbis: *Docet sancta Synodus, sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri, ut, si cum vero corde et recta fide, cum metu et reverentia, contriti ac poenitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Huius quippe oblatione placatus Dominus gratiam et donum poenitentiae concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit; una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa. Cuius quidem oblationis cruentae, inquam, fructus per hanc incruentam uberrime percipiuntur: tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur.* Iuxta hanc igitur declarationem missae sacrificium non eodem sensu propitiatorium est, quo crucis sacrificium; neque nos eodem modo Deo reconciliat, ut sacramenta baptismi et poenitentiae. Nam sacrificium crucis meritorium fuit redemptionis seu remissionis peccatorum et gratiarum omnium, quae nobis conferuntur, et in eo meritum omne Christi Domini consummatum fuit; missae vero sacrificium Christus voluit esse veluti instrumentum, quo meritum passionis suae nobis applicaretur, uti applicatur per sacramenta aliaque salutis nostrae subsidia; seu, ut loquitur Concilium, *oblationis cruentae fructus per hanc incruentam uberrime percipiuntur*. Praeterea probe animadvertendum est, reatum culpae per sacramenta baptismi, et poenitentiae *immediate* remitti, per sacrificium autem missae *mediate* tantum, quatenus intuitu huius sacrificii Deus peccatori gratias elargitur, quibus ad poenitentiam movetur disponiturque ad sacramentum sive baptismi sive poenitentiae, per quod immediate remissionem culpae consequitur. Quemadmodum itaque sacrificium crucis *immediate* peccatores non iustificavit, sed placavit Deum impetravitque, ut per debita media peccatores ad salutem perducerentur: sic etiam sacrificium missae non iustificat homines immediate, sed impetrat, ut ex merito sacrificii crucis detur homi-

(1) An. 675

nibus gratia et donum poenitentiae. Imo iuxta doctrinam catholicam pii motus fidei, spei, contritionis etc. requiruntur, ut adstantes fructum ex sacrificio capiant. Indo patet, quam imperite et inique Protestantes cum Chemnitio dictitent, Catholicos credere per missae sacrificium, quia propitiatorium est, remissionem peccatorum haberi posse sine ullo labore, periculo, et absque sacramentis. Tales calumniae aut ex ignorantia doctrinae, aut ex spiritu mendacii oriuntur. — Denique notandum est, quod iuxta communem theologorum doctrinam sacrificium missae vim et efficaciam habeat impetrandi remissionem peccatorum *ex opere operato*, mediate quoad culpam, immediate quoad remissionem poenae temporalis, plus aut minus de poena relaxando iuxta minorem aut maiorem devotionem illius, a quo offertur. Ratio est quia in sacrificio missae Christus non solum est res oblata, sed etiam principalis offerens. Ergo sacrificium missae independenter a fide, probitate et merito sacerdotis secundarii offerentis, adeoque *ex opere operato* vim habet movendi Deum ad condonanda peccata, seu ad dandam gratiam, qua homo adiutus peccata sua rite detestetur, et ad remittendam poenam peccatis debitam. Quamvis autem de fide non sit, per sacrificium missae certo semper, seu certa lege poenam temporalem ex opere operato remitti, est tamen *certa* theologorum doctrina ex opere operato poenam eiusmodi per sacrificium remitti. Ideo Card. *Bona* de sacrif. missae (1) scribit: « Constans semper fuit Catholicorum sententia, habere hoc (sacrificium) infallibiles et determinatos effectus ex opere operato, nisi ille, pro quo offertur, obicem ponat, remissionem videlicet alicuius poenae peccatis iam remissis debitae, vel donum alicuius gratiae praevenientis ad obtinendam commissorum remissionem. »

4. Sacrificium missae etiam *impetratorium* est. Per illud enim *bona spiritualia* consequimur, tum quia sacrificium missae est applicativum meritorum sacrificii crucis, Christus autem in cruce bona quaecunque spiritualia nobis promeritus est; tum quia valet ad peccata remittenda, et ideo multo magis valere debet ad gratias pro virtutum augmento obtinendas. Nam, ait *Bellarminus:* « Si Deus hoc sacrificio placatus in gratiam cum inimicis suis redit; quanto facilius ob idem sacrificium adducetur, ut amicis (suis uberiores gratias elargiatur, imo et) *bona temporalia* tribuat, si eis utile fuerit (2)? » Etiam per vetera sacrificia, quae totidem erant sacrificii eucharistici figurae, temporales quoque gratiae impetrabantur. Sic David, ut luem a populo averteret, *obtulit holocausta et pacifica ..... et cohibita est plaga ab Israël* (3). Iudaei sacrificia offerebant pro vita Darii regis et liberorum eius (4). Onias hostiae salutaris oblatione pristinam sanitatem Heliodoro restituit (5). Quanto magis haec beneficia profluere debent e sacrificio N. T. quo non symbolice, sed vere ac realiter ipse bonorum omnium largitor, *mediator Dei et hominum Christus Iesus* immolatur, et in quo non solum in nomine Christi petimus, sed Christus nobiscum et pro nobis petit, merita sacrificii sui cruenti Patri ostendens et nobis applicans? — Idcirco iam priscis temporibus missae sacrificium offerri consuevit non solum ad spiritualia, sed etiam ad

(1) Cap. 1, § 3. (2) Lib. 2 de missa, c. 3. (3) II Reg. c. ult. v. 25.

(4) I Esdr. 6, 16. (5) II Mach. 3, 32, etc.

temporalia beneficia impetranda. *Tertullianus* (1) inquit: « Sacrificamus pro salute imperatoris. » *S. Cyrillus Hier.* (2) ait: « Postquam confectum estillud spirituale sacrificium, et ille cultus incruentus super ipsa propitiationis hostia, obsecramus Deum pro omnium Ecclesiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro regibus, pro militibus, pro sociis, pro aegrotis, pro afflictis, pro omnibus, qui egent auxilio. » *S. Chrysostomus* (3) in Acta Apost. meminit sacrificii peragendi morem « pro fructibus terrae aliisque necessitatibus. » *S. Augustinus* de civ. Dei (4) domum commemorat, quam vix oblatum sacrificium corporis Christi a vexatione daemonum liberavit. *S. Gregorius M.* Hom. in evang. (5) narrat, captivum in alia regione gementem et nescium, quid ab amicis suis alibi fieret, a vinculis ipsa sacrificii hora expeditum fuisse. Similia exempla referuntur a *V. Beda* lib. 4. hist. anglic. c. 22. — Accedunt liturgiae omnes antiquae, in quibus praecipue quidem oratur pro fide et iustitia, sed et simul pro pace, pro salute infirmorum, pro fructuum ubertate etc. Huic constanti traditioni insistens *Conc. Tridentinum* (6) definivit, incruentum sacrificium N. L. *pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere.* Dubitari autem non potest, per ultimam vocem generalem et indefinitam omnes veras necessitates spirituales et temporales intelligi.

Nota 1. Quaerunt theologi, an sacrificium missae infiniti, aut finiti valoris dicendum sit? — Ut haec quaestio dirimatur, valor sacrificii missae intriusecus ab extrinseco seu ab eius effectu distingui debet. Valor sacrificii missae intrinsecus est infinitus; nam in missa eadem offertur victima, quae in ara crucis oblata est, idem sacerdos est, idem sacrificium, *sola offerendi ratione* diversum. Atqui victima in cruce oblata fuit infiniti valoris ac meriti, plenissime de se sufficiens ad innumerabiles homines redimendos: ergo in se eiusdem valoris est sacrificium missae. Valor autem missae extrinsecus, ex parte efficaciae et quoad applicationem consideratus, est finitus et determinatus. Sacrificium enim missae a Christo institutum est, ut per illud nobis applicetur virtus sacrificii in ara crucis modo cruento oblati: atqui sacrificium crucis, licet sufficientiam infiniti valoris habuerit, effectum tamen non habuit infinitum, quia non omnes salvantur, et qui salvantur finitas et suis dispositionibus conformes gratias recipiunt: « Christus nempe, ut ait cl. *Thomas ex Charmes* (7), in hoc sacrificio contentus, non operatur ut agens naturale, quod secundum totam virtutis suae latitudinem operatur, sed ut agens liberum, quod non operatur nisi quantum vult: atqui Christus non vult meritum passionis suae applicare secundum totam latitudinem virtutis suae, tum ut magis excitetur pietas fidelium, tum ut procuretur frequentior huius sacrificii celebratio, sine quo stare religio non potest. Ergo etc. Idem confirmatur tum ex praxi Ecclesiae, quae plures missas ad eandem rem impetrandam celebrari permittit; tum ex damnatione huius propositionis ab *Alexandro VII: Non est contra iustitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et unicum sacrificium offerre;* quae pro-

(1) Lib. ad Scapulam, cap. 2.
(2) Catech. myst. 5. (3) Hom. 18 et 21.
(4) Lib. 22 de civ. Dei, c. 8, n. 6.
(5) Hom. 37. (6) Sess. 22. can. 3.
(7) Tr. de sacram. diss. 4, cap. 2, q. 6.

positio fundata est in hoc falso principio, quod nempe unicum sacrificium aeque prosit ac plura. » Haec omnia facilius intelliguntur, si attenditur, quod in religione christiana omnia ad finem hominis, et praesertim ad moralitatem promovendam sapientissime dirigantur (1), et quod hominis adulti, rationis capacis et liberi conatus requirantur, ut de fructibus sacrificii crucis participet, et efficaciam mediorum salutis experiatur (2).

Nota 2. Protestantes clamitant, sacrificium incruentum non posse propitiatorium esse, quia scriptum est Hebr. IX, 22: *Sine sanguinis effusione non fit remissio.* — Sed totus contextus attendendus est; Paulus enim ibi ait: *Et omnia pene in sanguine secundum legem* (mosaicam) *mundantur, et sine sanguinis* etc., ubi ad contradictionem vitandam necesse est, ut vox limitativa *pene* utramque versiculi partem afficiat. Sensus ergo est, secundum legem mosaicam fere semper per sanguinis effusionem remitti peccata; non negatur autem, etiam incruenta sacrificia propitiatoria esse posse, quale fuit sacrificium hirci emissarii. Dein etiam Catholici fatentur, peccata nobis remittenda non fore, si Christus sanguinem non effudisset; sed fructus huius sacrificii cruenti nobis etiam per sacrificium incruentum applicari possunt, sicuti, fatentibus adversariis, homo per baptismum iustificatur, in quo nulla sanguinis fit effusio. Praecipue vero Protestantes extollunt infinitam satisfactionem praestitam a Christo in cruce, aiuntque meritum huius cruenti sacrificii per doctrinam Catholicorum imminui, obscurari et opprimi. Verum futilis et iniqua est haec obiurgatio, quia Catholici non minus quam Protestantes pretium infinitum sacrificii cruenti agnoscunt, et tantum dicunt, illud per sacrificium incruentum nobis communicari, sicut nobis communicatur per baptismum et alia sacramenta. Recte ideo *Melchior Canus* Protestantibus reposuit: « Si agnus, qui tollit peccata mundi, sine adiutrice et socia causa ipse per se expiavit nostra delicta, baptisma tollatur, poenitentia absit, sacerdotia sileant, ministeria facessant, atque adeo omne salutis nostrae et sacramentum removeatur et instrumentum. Praeceptum illud vanum sit: *Baptizate in nomine* etc.; gratia illa vana: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* etc.; inanis sermo ille: *Poenitentiam agite* etc.; sit denique ille falsus: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Quin etiam si ita libet, quia oravit pro nobis Christus, non oremus; quia ieiunavit, non ieiunemus; quia lacrymatus est, non ploremus... Sicut ergo compatimur, ut passionis eius participes simus, ita etiam offerimus, ut oblationis ipsius partem capiamus » (3). Denique Protestantes non negant, quod S. Scriptura dicit: Christum intercedere et semper vivere ad interpellandum pro nobis. Quodsi haec interpellatio Christi Patrem, ostendendo merita sua, nobis propitio reddentis, fructibus sacrificii cruenti non derogat, etiam sacrificium incruentum eos nec opprimit, nec obscurat.

III. *De obiecto sacrificii missae.*

§ 628. 1. Si quaeritur, cui sacrificium missae offeratur, omnes Catholici de fide sua rite instructi respondent, illud *soli Deo* offerri posse. Sacrificium enim est cultus latriae ad

(1) § 260. (2) § 378.

(3) V. Gazzaniga, de sacram. diss. 5 a. 8, num. 508.

protestationem supremi, quod Deus habet in omnes res creatas dominii: talis vero latriae cultus uni tantum Deo manifeste debetur, et sine sacrilegio naturae finitae praestari non potest. Idipsum semper Ecclesia quoque tenuit et docuit. Ideo *S. Augustinus* (1) ait: « Nec nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra, sacrificia constituimus... Quis audivit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad altare... dicere in precibus: Offero tibi sacrificium, Petre vel Paule vel Cypriane, cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos et homines et martyres fecit. » Et ibid. (2) inquit: « Nec erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus, sed uni Deo et martyrum et nostro: ad quod sacrificium sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco et ordine nominantur, non tamen a sacerdote, qui sacrificat, invocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamvis in memoria sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum. » Iuxta banc perpetuam fidem in antiquissimis, sicut in recentioribus liturgiis oblationes, gratiarum actiones et orationes semper ad Deum ipsum diriguntur.

2. Recte tamen in missa commemoratio fit sanctorum. Nam si Ps. CL, v. 1 dicitur: *Laudate Dominum in Sanctis eius*, rectissime in missae sacrificio Deus ut exemplar, fons et auctor omnis sanctitatis laudatur, adoratur, ipsique gratiae aguntur pro donis spiritualibus, quibus servos suos vocavit, iustificavit et glorificavit; rectissime etiam Sancti ceu electi amici Dei, commemorantur, ut eorum exemplis ad pietatem excitemur, et eorum intercessionibus adiuvemur. Atque in hoc sensu missae in bonorem sanctorum celebrari dicuntur. Antiquissimum esse bunc morem, Patres et Liturgiae testantur. *Tertullianus* (3) dicit: « Oblationes pro natalitiis (martyrum) annua die facimus. » *S. Cyrillus Hier.* (4) inquit: « Postea recordamur eorum quoque, qui obdormierunt, primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat. *S. Cyprianus* (5) scribit: «Laurentius et Ignatius... palmas a Domino et coronas illustri passione meruerunt. Sacrificia pro eis (in gratiarum actionem) semper, ut meministis, offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus. » *S. Augustinus* (6) ait: « Ad ipsam mensam non sic eos (martyres commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro iis oremus), sed magis ut ipsi (orent) pro nobis, nt eorum vestigiis adbaereamus. » Et lib. 8 de civ. Dei (7) rationem, cur apud memorias sanctorum sacra celebrentur, hanc reddit, « ut ea celebritate et Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum eodem invocato in auxilium, ex illorum renovatione adhortemur. » In liturgia *S. Basilii* haec leguntur: « Nunc, Domine, ex praecepto Filii tui unigeniti communicamus memoriae Sanctorum tuorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum etc., quorum precibus et supplicationibus miserere nostrum omnium et libera nos propter nomen sanctum tuum, quod invocatum est super nos. » In liturgia *S. Chrysostomi* fit commemoratio « honorandi

(1) Lib. 8 de civ. Dei, c. 27, n. 1.
(2) Lib. 22, c. 10.
(3) Lib. de coron. milit. n. 3.
(4) Catech. myst. 5, n. 9. (5) Epist. 34, n. 2.
(6) Tr. 84 in Ioan. n. 1. (7) C. 27, n. 1.

Prophetae, Praecursoris et Baptistae Ioannis, sanctorum, gloriosorum et percelebrium Apostolorum - Sancti illius, cuius est dies festus et omnium Sanctorum tuorum, quorum precibus protege nos, Deus.» Et infra: « Custodi vitam nostram, tutos fac gressus nostros precibus et supplicationibus gloriosae Deiparae et semper Virginis Mariae et omnium Sanctorum.» Huic antiquae fidei firmiter insistens *Conc. Tridentinum* Sess. XXII, cap. 3 declarat: *Et quamvis in honorem et memoriam Sanctorum nonnullas interdum missas celebrare consueverit; non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit; unde nec sacerdos dicere solet: Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, sed Deo de illorum victoriis gratias agens eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.* Et ibid. can. 5 definit: *Si quis dixerit, imposturam esse, missas celebrare in honorem Sanctorum, et pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit; anathema sit.*

IV. *De ministro sacrificii missae.*

§ 629. Iuxta doctrinam revelationis triplicem sacrificii missae ministrum distinguere oportet, scilicet *Christum Dominum*, qui est principalis in missae sacrificio offerens, *Episcopos et Presbyteros*, qui vice Christi, vere tamen et proprie sacrificium missae peragunt, et *Ecclesiam discentem seu fideles*, qui non quidem per se et immediate, verum cum sacerdote et per sacerdotem eucharistiae sacrificium offerunt.

1. *Christum* principalem missae sacrificii ministrum esse, ex S. Scriptura patet. Vocatur enim Christus a Propheta et ab Apostolo: *Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* (1); cuius alia non potest assignari causa quam quod ipse per sacerdotes sacrificium a se semel in ara crucis oblatum usque ad consummationem saeculi in mensa eucharistiae iterat ac continnat. Ss. Patres iam § 623 citati disertis verbis tradunt, Christum in eucharistia esse hostiam et sacerdotem, uti nominatim *S. Cyprianus*, *S. Gregorius Nyss.*, *S. Ambrosius* et *S. Augustinus*, qui lib. 10 de civ. Dei c. 20 ait, de eucharistiae sacramento loquens: « Per hoc et sacerdos est, ipse offerens, ipse et oblatio. » Idipsum definiunt Concilia. *Lateranense IV* cap. 1 de eucharistia tractans declarat: *Idem ipse sacerdos, et sacrificium Iesus Christus.* Et *Tridentinum* Sess. XXII, cap. 2: *Idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit.* Hoc idem ipsa rei natura necessario postulat. Ille enim absque dubio in hoc sacrificio principalis est minister, cuius omnipotente virtute transsubstantiatio fit, et panis in corpus, ac vinum in sanguinem convertitur, quia in hac ipsa consecratione essentia sacrificii consistit (2). Sed transsubstantiatio omnipotente dumtaxat Christi virtute fieri potest, et ideo eius nomine et verbis a sacerdote ut instrumento prolatis consecratio perficitur. Ergo Christus est principalis offerens.

2. Cum Christus visibili modo non amplius in terris ita existat, ut actiones suas externo et humano modo perficiat, necesse est, ut adsint, qui ministerio sacerdotali vices ipsius gerentes visibili modo fungantur. Tales ex divina institutione sunt illi, qui consecrandae eucharistiae potestatem habent, quia uno eodemque conse-

(1) Ps. 109, 5. — Hebr. 7, 17.

(2) § 626.

crationis actu et sacramentum conficitur, et offertur sacrificium. Sed eucharistiae sacramenti conficiendi ministri sunt sacerdotes, nempe Episcopi et Presbyteri, quod iam probatum fuit § 600, ergo iidem sunt etiam ministri secundarii sacrificii missae. Iisdem etiam competit facultas fructum sacrificii missae applicandi. Triplex autem sacrificii missae fructus distinguitur; nempe *generalis* qui toti Ecclesiae advenit et principaliter omnibus in canone missae expressis, *medius*, qui iis advenit, pro quibus sacerdos celebrare intendit, et *specialis* qui ipsi celebranti advenit, licet accepto stipendio pro aliis celebret. Certum iam est, sacerdotem de fructu generali non posse disponere, quia a Christo ipso, qui est principalis offerens, applicatur. Fructus autem medius ita a sacerdotis beneplacito pendet, ut possit illum cuilibet voluerit applicare, et pro applicatione stipendium accipere. Fructum autem specialem non potest sacerdos alteri applicare, quia talis fructus natura sua pertinet ad sacerdotem, sicuti fructus generalis pertinet ad Ecclesiam. Haec veritas auctoritate roboratur *Alexandri VII* qui sequentem damnavit propositionem: « Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem. »

3. Cum sacerdos vices Christi agens, Ecclesiae atque fidelis populi, speciatim adstantium nomine sacrificium peragat, quorum vota et necessitates tanquam mediator Deum inter et homines Deo repraesentat: fideles quoque non quidem immediate, sed mediate, per sacerdotem scilicet, sacrificium offerre dicendi sunt. Ideo in Liturgia romana sacerdos dicit: *Offerimus tibi Domine calicem salutaris... Sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie... Orate fratres, ut meum ac vestrum sacrificium acceptabile fiat...sacrificium laudis, quod tibi offerimus, vel quod tibi offerunt* etc. Quibus verbis sacerdos innuit, quod pro fidelibus sacrificium offerat, qui idcirco vota sua et preces cum ipso coniungere et per ipsum sacrificare tenentur. Idcirco fideles in sensu latiori et improprio *regale sacerdotium* dicuntur (1), ac eodem sensu *S. Irenaeus* (2) scribit: « Omnes iusti sacerdotalem habent ordinem; » *S. Hieronymus* Dial. adv. Lucif. n. 4 commemorat « sacerdotium laici; » *S. Petrus Damiani* (3), inquit: « Luce clarius constat, quia sacrificium, quod a sacerdote sacris altaribus superponitur, a cuncta Dei familia generaliter offertur; » et *Guericus* Abbas (4) ait: « Non solum sacerdos sacrificat, sed totus conventus fidelium, qui adsunt, cum illo sacrificant. »

Nota. Extiterunt Neoterici nonnulli, qui asserere non sunt veriti, etiam fideles laicos in missae sacrificio immediatos et proprie dictos offerentes esse, quia iuxta ipsos essentia sacrificii non in consecratione consistit, sed in sola consummatione seu participatione de victima; quae cum sit tam sacerdoti, quam populo communis, inferunt, communem ex aequo utrique esse actionem sacrificialem, adeoque utrosque eadem ratione esse offerentes, ac celebrantes. Sed qui ita sentiunt, a veritate longe aberrant. Iam enim probatum est (5) essentiam sacrificii in consecratione consistere: communionem vero populi ad essentiam sacrificii non spectare, declaravit *Con-*

(1) I Petr. 2, 9.
(2) Lib. 4 haer. c. 8, n. 8.
(3) In opusc. Dominus vobiscum, cap. 8.
(4) Serm. de purific. (5) § 626.

cil. Tridentinum (1). Praeterea idem Concilium (2) definivit, ad offerendum corpus et sanguinem Christi Apostolos et Sacerdotes institutos esse. Quod si fideles essent proprie dicti offerentes, veri quoque essent sacerdotes, cum Hebr. V, 1, offerre sacrificia et munera proprium sit sacerdoti. Tribuere autem laicis sacerdotium proprie dictum, haereticum est, atque a Tridentino anathemate confixum (3).

V. *De subiecto sacrificii missae.*

§ 630. Ii omnes, in quorum gratiam sacrificium offerri potest, eiusdem appellantur subiectum: ad hoc autem tam *vivi*, quam et *defuncti* pertinent.

1. Certum imprimis est, pro catholicis cunctis viventibus *tum iustis tum peccatoribus*, missam licite offerri. Cum enim sacerdos divinitus sit constitutus, *ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*, iam patet, ab eo tanquam mediatore Deum inter et homines pro fidelibus non tantum iustis, sed etiam peccatoribus offerendum esse sacrificium, quod idcirco etiam propitiatorium est. — Non licet autem *directe ac nominatim* pro infidelibus, pro haereticis, pro schismaticis, ac praesertim pro excommunicatis non toleratis missam offerre, quoniam id prohibetur *ab Innocentio III* cap. *A nobis* de sentent. excomm. — Id vero non impedit, quominus indirecte saltem id fiat. Reapse hac ratione sacerdotem in sacrificii oblatione precari, manifestum est. In eo namque perficiendo, cum ille orat pro totius mundi salute, pro Ecclesia pacificanda, unienda et propaganda, cum petit a Deo Patre, ut ipsius nomen sanctificetur, et regnum adveniat, et voluntas fiat, dubitandum non est, huiusmodi obsecrationes, quae in missa funduntur, ad eos *indirecte* et *implicite* referri, qui sunt extra Ecclesiam, ut gratiae divinae lumine perfusi Ecclesiam ipsam agnoscant, eiusque membra efficiantur. Imo si Ecclesiae leges et consuetudo non adversarentur, pro iis etiam, qui ab eo segregati sunt, fieri posset oblatio. Id patet ex ipsa natura missae, quae eadem est cum sacrificio crucis, in quo Christus non pro credentibus tantum, sed generatim pro omnibus mortuus est. Id patet exemplo veteris legis, in qua nedum pro electo populo, verum etiam pro ethnicis, quales erant *Darius* (4), *Spartiatae* (5), ac *Heliodorus* (6), victimae immolabantur. Id patet ex Apostolo, qui I Tim. II, 1 etc. vult, *obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones fieri pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus, qui in sublimitate sunt;* et Hebr. V, 1 dicit, quod et in nova lege omnis Pontifex offerre tenetur *sacrificia pro peccatis*, nulla posita inter culpas fidelium et infidelium distinctione. Id denique patet ex praxi priorum Ecclesiae saeculorum, in quibus missae sacrificium pro fidelibus et infidelibus offerebatur. Id testatur *Tertullianus* (7) dicens: « Sacrificamus pro salute Imperatoris (gentilis). » S. *Chrysostomus* (8) ait, sacerdotem sacrificantem « pro universa terra oratorem agere Deoque supplicare, ut omnium peccatis sit propitius. » In antiquis porro liturgiis preces pro totius mundi salute, et pro omnium hominum peccatis continentur. Licitum ergo, imo aequum et salutare est, ut sacerdos sacrificans occulta intentione ac privatim pro infidelibus,

(1) Sess. 22, c. 6, can. 8. (2) Ibid. can. 2.
(3) Sess. 23, cap. 4, can. 1 et 8.
(4) II Esdr. 6, 10. (5) I Mach. 12, 11.
(6) II Mach. 3, 32.
(7) Lib. ad Scapul. c. 2.
(8) Lib. 6 de sacerd. n. 4.

haereticis et schismaticis oret, ut ipsi viam deserant erroris, ut convertantur et vivant. Sed ut recte et sapienter introducta Ecclesiae disciplina observetur, explicita et publica de illis mentio facienda non est, excepta feria sexta in Parasceve, ubi speciatim in missa praesanctificatorum a celebrante pro Iudaeis et Paganis, pro haereticis et schismaticis solemnes canuntur preces in commemorationem passionis Christi, qui sanguinem suum pretiosum ea ipsa die pro redemptione universi humani generis effudit.

2. Qui ex hac vita migrarunt, vel iam ad aeternam felicitatem pervenerunt, vel aeternis suppliciis in inferno addicti sunt, vel poenis purgatorii ad tempus torquentur. Certum est, quod pro beatis in coelo non offeratur sacrificium, ut est propitiatorium et satisfactorium, quia carent omni culpa et poena; neque ut impetratorium gloriae essentialis quia illam invariabiliter possident. Nonnullis autem theologis videtur, quod pro illis possit offerri ut impetratorium gloriae accidentalis, quia possunt acquirere novum gaudium, novam gloriam accidentalem, quae de facto illis accrescit ex eo, quod sacrificium in eorum memoriam offeratur Deo; per hoc enim significatur, illos multum aestimari: unde Ecclesia orat, *ut illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem.* Alii autem contendunt, quod hoc non sit proprie impetrare pro sanctis, sed potius impetrare pro nobis gratiam, ut sanctos debito honore prosequamur, et ut nos suis precibus iuvent, quod docet *Tridentinum* Sess. XXII, cap. 3, sicut non oramus pro Deo, ut aliquid ipsi impetremus, dum quotidie dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, sed petimus gratiam, qua tum nos tum alii ipsum debite honoremus; unde ipsi honor quidam extrinsecus resultat (1). Certum pariter est, neque directe neque indirecte pro daemonibus et animabus damnatorum fas esse missam peragere. Daemones enim et damnati, ut inferius ostendetur, ita sunt a facie Dei repulsi, et immutabili decreto aeternis poenis addicti, ut nullam gratiam accipere nec ex tristissimo suo statu liberari possint. Ideo de fructibus sacrificii nullo modo participare possunt: quapropter Ecclesia nunquam pro illis aut oravit aut sacrificavit. S. *Augustinus* (2) ait: « Nulla sunt adiumenta mortuorum, » idest damnatorum. Et *Concilium Triburiense*(3), can. 31 inquit: *Si inventus fuerit quis furtum aut rapinam exercere, et in ipso diabolico actu mortem mereatur incurrere, nullus pro eo praesumat orare* etc. Quod si pro tali orare non licet, multo minus sacrificandum est. — Certum denique est, pro animabus in purgatorio detentis posse sacrificium missae pie et utiliter offerri. Id patet exemplo Iudae, qui *facta collatione duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam, offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans..... sancta ergo et salubris est cogitatio et pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur* (4). Quod autem pie et religiose in veteri lege fieri potuit, cur aeque fieri non poterit in lege evangelica, quae veteris est perfectio? — Et si salutare est pro defunctis exorare, certe utilius et efficacius pro iisdem missae sacrificium erit. Idcirco Ecclesia semper pro defunctis sacrificium offerebat. Id testatur *Tertullianus* de cor. milit. (5) dicens: « Oblationes pro defunctis annua die facimus. » *Eusebius*

(1) V. Billuart de euchar. Diss. 8, art. 4.
(2) Enchir. c. 110, n. 29. (3) An. 895.
(4) II Mach. 12, 43, etc. (5) Cap. 3.

lib. 4 Vit. Const. M. (1) narrat, pro anima Constantini M. sacrificium eucharistiae fuisse oblatum. S. *Cyrillus Hier.* (2) ait: « Postea recordamur eorum quoque, qui obdormierunt, maximum hoc credentes adiumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram iacet victima. » S. *Chrysostomus* (3) inquit: « Non frustra haec ab Apostolis sunt legibus constituta, ut in venerandis atque horrificis mysteriis memoria eorum fiat, qui decesserunt. Noverunt, hinc multum ad illos lucri accedere, multum utilitatis. » S. *Augustinus* (4) dicit, pro matre sua sacrificium pretii nostri oblatum fuisse. Hinc *Conc. Tridentinum* Sess. XXII, cap. 2 docet, missae sacrificium ***non solum pro fidelium vivorum peccatis..... sed et pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis rite iuxta Apostolorum traditionem offertur.*** Et can. 3 ait: *Si quis dixerit, missae sacrificium..... neque pro vivis neque pro defunctis... offerri debere; anathema sit.*

VI. *De missis privatis.*

§ 631. Nomine *missae privatae* Protestantes potissimum intelligunt tum illam, quae in privato loco, v. gr. in privato sacello aut oratorio celebratur, tum illam, in qua solus sacerdos communicat, quamvis in templo, atque etiam coram frequenti populo celebret. *Lutherus* ex praeconcepto errore suo, quod eucharistia non habeat rationem sacrificii, sed solum sacramenti, in libro *De abroganda missa privata* stulte debacchatur in eas missas, in quibus solus sacerdos participat, easque *solitarias*, *singulares*, *angulares* appellat, aliisque contumeliosis nominibus afficit. Eodem modo Lutheri et Calvini sectatores missas privatas, in quibus solus sacerdos communicat, ut inutiles non solum, sed et ut illicitas suggillare non cessarunt. Notandum vero est, quod proprie loquendo sacrificium privatum illud dici nequeat, quod offertur in gratiarum actionem pro beneficio publico, cuiusmodi est mors Christi, quodque a publico Ecclesiae ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus offertur: usus tamen invaluit, ut aliae missae *privatae*, aliae *publicae* et *solemnes* vocentur. Adversarii vero ideo missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, ut illicitas criminantur, quia putant, vel communionem populi ad sacrificii essentiam spectare, vel dispensationem sacramentalem adstantibus factam ex praecepto divino obligare. Falluntur autem, qui ita sentiunt. Nam *Concilium Tridentinum* Sess. XXII, can. 8 definivit, missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas non esse, neque abrogandas. Cuius dogmatis veritatem haud arduum est probare. Nam illicitae illae missae non sunt, ideoque nec abrogandae, in quibus *finis ille obtinetur, ad quem praecipue institutae sunt*, quaeque ***non dissentiunt ab usu in tota antiquitate recepto, nec ullo Christi praecepto adversantur.*** Tales autem esse missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, facile ostenditur.

1. Primarius et praecipuus finis sacrificii eucharistici manifeste est, Deo supremum cultum latriae exhibendi, eumque nobis propitiandi, Christifidelibus tum vivis tum defunctis gratiam, peccatorum veniam,

(1) Cap. 71. (2) Catech. myst. 5, n. 9.
(3) Hom. 3 in Ep. ad Phil. n. 4.
(4) Lib. 9 conf. c. 12, n. 32.

pacem ac requiem, omniaque alia bonorum genera impetrandi, atque pro collatis beneficiis gratias agendi (1). Haec autem omnia sacerdos praestat sacrificium offerendo independenter a communione populi sive sacramentali sive spirituali. In missae enim sacrificio actionem suam sacerdos non ut in concione ad plebem, neque ut in baptismo ad aliquem ex plebe, sed per modum efficacissimae orationis ad Deum dirigit: orationem autem etiam nemine praesente fieri posse, ne ipsi quidem Novatores ambigunt. Porro in missa utcunque privata non deest oblatio exterior, quae fit soli Deo in supremi eius dominii recognitionem, neque deest minister legitimus, quia sacerdos vice Christi actionem perficit, neque deest consecratio, in qua essentia sacrificii consistit, neque deest consummatio et destructio, quia sacerdos communionem percipit. Haec autem sunt essentiales veri et proprie dicti sacrificii conditiones, ut ex eius definitione liquet (2). Cuncta ergo in missa privata concurrunt, quae verum et proprie dictum sacrificium constituunt, quod ideo nec invalidum nec illicitum, sed Deo acceptum nobisque utile dicendum est. Recte ideo cl. *Leibnitzius* in suo system. theol. (3) scribit: « Cum iugis sacrificii tanta sit dignitas atque utilitas, receptum denique est, ut creberrime Deo offeratur pro fidelium necessitatibus, etiamsi non semper accederet dispensatio... Non ideo tamen honori divino aliquid detrahendum fuit, quia communicantes non semper habentur. Quare ex qno sanctissimum sacrificium in omnibus Ecclesiis quotidie celebrari laudatissima pietate institutum est, consequens fuit, ut sufficere indicaretur perceptio offerentis sacerdotis; atque haec missarum, quas privatas vocant, origo est; quare fructu sane maximo privari Ecclesiam cum divini honoris detrimento aequum non est. »

2. Quamvis primis Ecclesiae temporibus fideles quotidie s. communionem perciperent, iste tamen fervor succedentibus saeculis decrevit, ita ut iam Patres saeculi quarti et quinti de neglecta seu nimis dilata communione lamentarentur, quin tamen sacerdotes idcirco a celebrando abstinerent. *S. Chrysostomus* Hom. in Ep. ad Ephes. (4) illos increpans, qui tantum in quadragesima participabant s. mysteria, inquit: « Frustra est quotidiannm sacrificium, frustra adstamus altari; nemo est, qui participet. » Testatur ergo, quotidie offerri sacrificium, quamvis hincinde contingat, ut praeter sacerdotem nemo sit, qui de sacrificio participet. Porro, ut observat *Benedictus XIV* (5), non eo progreditur S. Doctor, ut dicat, missam non esse quotidie celebrandam, quod quotidie adstantes non communicent. Ait quidem *S. Chrysostomus* frustra est etc.; sed vox *frustra* non ad sacrificium, sed ad communionem refertur, nec increpantur sacerdotes, qui sacrificium in honorem Dei et salutem populi offerunt, sed laici, qui ex vecordia communionem negligunt. *S. Ambrosius* (6) hortatur populum, ut in quadragesima die saltem dominica offerat et communicet: ibidem tamen omnes admonet, ut qui non fuerit legitime impeditus, qnotidiano sacrificio intersit. Ergo sine communione populi missa Mediolani fiebat, et licita habebatur. *S. Augustinus* Ep. ad Ianuar. (7) docet, non esse ad salutem necessarium

(1) § 627. (2) § 614. (3) Pag. 292.
(4) Hom. 3, n. 4.
(5) Lib. 2 de sacrif. missae, c. 22, § 14.
(6) Serm. 34. (7) Ep. 54, n. 3.

ut fideles quotidie ad s. communionem accedant, cum tamen saepius testetur, quotidie sacrificium offerri, ut Ep. 98 ad Bonif. et de Civ. Dei lib. 22, c. 8, n. 6. — *Conc. Agathense* an. 506, can. 18 ait: *Saeculares, qui natale Domini, pascha et pentecosten non communicaverint, catholici non credantur, nec inter catholicos habeantur;* et nihilominus can. 21 praecipit, ut omnes die dominico missae intersint; et can. 47 statuit: *Missas die dominico a saecularibus totas teneri speciali ordinatione praecipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non praesumat. Conc. Toletanum XII* an. 681, cap. 5 graviter reprehendit quosdam sacerdotes, qui sacrificium offerentes non communicabant; dicit enim: *Quale erit illud sacrificium, cui nec ipse sacrificans participasse dignoscitur?* Quae verba satis aperte indicant, in eiusmodi sacrificio nullum omnino fuisse qui communicaret; et tamen Concilium non requirit, nisi ut sacerdos ipse communicet, ac proinde rata babet ea sacrificia, in quibus solus communicat sacerdos. Dein antiqua monumenta testantur, etiam prioribus saeculis missas non modo solemniter, sed privatim quoque celebratas fuisse, et quidem in locis et circumstantiis, in quibus vix credibile est, aliquem praeter sacerdotem offerentem communicasse. Nam *Marcellus* Pontifex s. mysteria fecit in domo Lucinae, *Gregorius Naz.* senior in domestico cubiculo, *S. Ambrosius* Romae in quadam domo trans Tyberim, *S. Paulinus Nol.* instante morte in altari ante lectulum suum parato (1), *S. Augustinus* (2) narrat, Presbyterum quemdam a se missum fuisse in domum rusticam, ut ibi offerret sacrificium ad fuganda spectra, et, hoc celebrato, malum quievisse. *S. Gregorius M.* (3) narrat, S. Cassium Narniensem Episcopum aliquando in Episcopii oratorio missam celebrasse, eoquod morbo impeditus ad Ecclesiam descendere non potuerit (4). Idem (5) Ioanni Syracusano Episcopo praecipit, ut in domo Venantii missas celebrari permittat. Cum hisce priscis moribus fidelium apprime consentit Ecclesiae catholicae doctrina. *Concilium* enim *Tridentinum* Sess. XXII, cap. 6 inquit: *Optaret quidem sacrosancta Synodus, ut in singulis missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam eucharistiae perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi huius sacrificii fructus uberior proveniret: nec tamen si id non semper fiat, propterea missas illas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat atque adeo commendat. Siquidem illae quoque missae vere communes censeri debent, partim quod in eis populus spiritualiter communicet, partim quod a publico Ecclesiae ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur.* Et can. 8 definit: *Si quis dixerit, missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse adeoque abrogandas; anathema sit.*

3. Missae privatae nulli praecepto Christi adversantur. Tale enim praeceptum, quod illas illicitas redderet, neque ex scriptura, neque ex traditione probari potest. Protestantes ipsi, qui omnia ad S. Scripturae libellam expendenda esse volunt,

(1) Cf. Pellicia de Polit. Eccl. lib. 2, c. 10.
(2) Lib. 22 de Civ. Dei, c. 8.
(3) Lib. 4 Dial. c. 56.
(4) Cf. Hom. 37 in Evang. n. 9.
(5) Lib. 5 Epist. 48.

quam solam fidei nostrae regulam esse dicunt, frustra in tali praecepto inveniendo laborant. Aiunt quidem, Christum in ultima coena eucharistiam dispensasse, et Apostolis, ut idem facerent, praecepisse his verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*. Sed haec verbà non referuntur ad distributionem eucharistiae, sed ad facultatem, quam Christus dedit Apostolis eorumque in sacerdotio successoribus eucharistiam conficiendi, ac propterea sacrificium offerendi, in quo praescripta fit commemoratio, cum mors Christi repraesentatur et mystice renovatur. Quod si adversarii contendant, citata verba referenda etiam esse ad distributionem, reponimus, hoc etiam dato, verba ea non continere nisi praeceptum affirmativum, cui parendum est, uti scholae loquuntur, pro tempore, loco et circumstantiis. Obligantur nempe Ecclesiae ministri etiam ad eucharistiam tribuendam fidelibus rite dispositis, dum illam deposcant; et obligantur etiam fideles, ut quandoque ad sacram Synaxin accedant. At praeceptum hoc nequaquam obligat populum sacrificio adstantem ad eucharistiae participationem, quoties illud conficitur. Secus duo contingerent absurda: primum illud est, quod eucharistia danda esset praesentibus licet indignis aut invitis: alterum in eo consistit, ut omnino praetermitti deberet sacrificium, si nunquam plebs vellet de oblatione sacramentaliter participare. Ad quod absurdum praecavendum grave praeceptum pro omnibus fidelibus adesse deberet eucharistiam percipiendi, quoties ea conficitur; quia enim ratio ex scriptura peti nequit hoc praeceptum ad aliquos tantum restringendi, ad omnes fideles extendi deberet. Sed Protestantes ipsi tale praeceptum non agnoscunt, quia ipsi quoque coenam celebrant, licet non omnes fideles communicent: implicite ergo confitentur, nullum praeceptum Christi violari, dum fideles eucharistiam, quae conficitur, non semper sacramentaliter percipiunt. — Multo minus ex eo, quia eucharistia *fractio panis* (1) *et participatio ac communicatio corporis et sanguinis Domini* (2) dicitur, inferri potest, in missa necessario aliis eucharistiam distribuendam esse: per istas enim denominationes solum declaratur, quid in eucharistiae distributione fiat, et quid illa operetur, non autem praeceptum proponitur: imo quamvis in missa solus sacerdos communicet, vera tamen fractio panis, et vera communicatio et participatio corporis et sanguinis Domini contingit. Denique Apostolus, dum Corinthios increpat dicens: *Convenientibus vobis in unum, iam non est dominicam coenam manducare; unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum* (3), per coenam dominicam non intelligit sacram eucharistiae perceptionem, sed convivia illa, quae vel praecedebant vel subsequebantur eucharisticam communionem, quaeque *agapae* dicebantur, ut constat ex *S. Chrysostomi, S. Augustini* et *Oecumenii* expositione, verum etiam ex ipsa orationis serie, in qua S. Paulus divites carpit, qui pauperes excludebant a participatione eorum, quae ipsi secum afferebant, quo fiebat, ut alii quidem esurirent, alii autem ebrii essent; quare concludebat: *Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis et confunditis eos, qui non habent?* Gravissime igitur aberrat *Chemnitius* putans, per ci-

(1) Act. 2, 42. (2) 1 Cor. 10.

(3) 1 Cor. 11, 20.

tata verba Pauli missas, in quibus solus sacerdos communicat, seu, ut ait, suam coenam praesumit ad manducandum, illicitas declarari. Sicut autem in S. Scriptura non invenitur praeceptum Christi, quod missae privatae adversaretur, ita illud multo minus ex traditione repeti potest. Nunquam enim Ecclesia credidit, quod ex praecepto Christi in qualibet missa fidelibus s. communio dispensanda sit, et quod sine hac dispensatione missa illicita reddatur. Nam si hoc credidisset, sacerdotibus praecipere debuisset, ut sedulo ante oblationem indagent, num quis s. communionem percepturus sit, et sacerdotes reprehendere ac punire, sacrificium offerentes, quin alicui ex fidelibus s. communionem tribuerint. Sed de neutro vestigium quoddam in tota antiquitate invenitur. Ss. Patres quidem socordiam fidelium in recipienda communione increparunt, et variis motivis eos ad frequentandam communionem excitarunt, sed nunquam dixerunt, fideles ad frequentem communionem teneri, ne ipsa sacrificii celebratio illicita reddatur. Et concilia, quae omnibus inordinationibus, praecipue cultum divinum ac eucharistiam respicientibus, strenue se opposuerunt, nunquam tamen leguntur aut sacerdotes reprehendisse missas privatas celebrantes, aut populum obligasse, ut in quolibet sacrificio s. communionem percipiat. — Adversarii quidem contra nos citant canonem 10 (1) apostolicum, quo excommunicari iubentur ii, qui ingrediuntur Ecclesiam, *nec sacram eucharistiam percipiunt;* et canonem 2 *Conc. Antiocheni*, et decretum *Anacleti*, in quibus similia statuuntur. Sed notandum est, quod canones apostolici genuini non sint, quod etiam de decreto Anacleti dicendum est. Dein observant nonnulli theologi, citatum canonem et decretum solos clericos sacerdoti offerenti inservientes spectare, qui gravi lege ecclesiastica ad communionem obligabantur, quia illo tempore sine gravi scandalo ab ea abstinere non poterant. Denique attendendum est, citatum canonem apostolicum in versione corruptum esse; nam iuxta rectam versionem, quam exhibet *Io. Ger. Vossius*, ita sonat: « Quicunque fideles Ecclesias ingrediuntur et scripturas audiunt, neque apud preces et sanctam communionem permanent, eos, tanquam qui ordinis perturbationem inducunt, a communione arceri oportet: » ex quo ipse *Vossius* concludit: « Itaque sententia canonis erit, non ut quisque quoties adest, communicet, sed ne necdum peracta communione discedat. Nempe etiam illi, qui non communicant, ipsi remanere iubentur, usquedum alii, non clerici tantum, sed etiam laici perceperint panem sanctum. » Hunc ipsum ostendit esse sensum canonis secundi *Concilii Antiocheni*, qui, ut observat *Coteleriius*, idem est cum citato canone apostolico, sed in antiqua collectione eodem modo corruptus. Nonnulli ex Protestantibus etiam ad Graecos provocarunt, quos sine communicantibus missas non celebrare dictitarunt: sed id falsum esse, testatur *Allatius* de consensu Eccl. Occid. et Orient. (2) dicens: « Qui non credit, adeat ipsas Graecorum Ecclesias ubicunque terrarum constitutas; in omnibus sacerdotes ut plurimum, nulla interveniente communione, tum privatim tum publice celebrant. »

Nota 1. Protestantium errori non parum favet Synodus *Pistoriensis*, quae cum statuisset « victimae participationem esse partem sacrificio es-

(1) Al. 7. (2) Lib. 3, c. 15, n. 3.

sentialem, » subiungit, « non tamen se damnare ut illicitas missas illas, in quibus adstantes sacramentaliter non communicant, ideo quia isti participant, licet minus perfecte de ipsa victima spiritu illam recipiendo.» Quae propositio (n. 28) « quatenus insinuat, ad sacrificii essentiam deesse aliquid in eo sacrificio, quod peragatur sive nullo adstante, sive adstantibus, qui nec sacramentaliter nec spiritaliter de victima participant, et quasi damnandae essent ut illicitae missae illae, in quibus solo sacerdote communicante nemo adsit, qui sive sacramentaliter sive spiritualiter communicet, » *a Pio VI* iu Constit. *Auctorem fidei* proscripta est *ut falsa, erronea, de haeresi suspecta, eamque sapiens*. Et sane-doctrina *Conc. Pistoriensis* aperte adversatur doctrinae *Conc. Tridentini;* cum enim hoc definierit, non solum validas, sed et licitas esse missas illas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, victimae participatio, seu populi communio ad sacrificii essentiam pertinere nequit. Ex quo, ait cl. *Perrone* (1), « colligitur, sive communio fiat in missa, sive extra missam ex praesanctificatis, rem non esse dogmaticam, sed plane disciplinarem, circa quam proinde Ecclesia ex potestate sibi a Christo concessa in administratione sacramentorum potest id statuere, quod magis opportunum e re esse iudicaverit. » Recte propterea ac sapienter *Benedictus XIV* in Encyclica *Certiores effecti* (2), ex occasione controversiae Cremensis, laudat quidem tanquam rem exemplo Christi commendatam, et eucharistiae institutioni atque ecclesiasticae disciplinae consentaneam, ut eucharistia administretur adstantibus, qui eam suscipere parati sunt; sed illud etiam monet, nihil nisi bene et rite ordinatum in Ecclesia esse debere; unde fit, ut si in quibusdam circumstantiis minime expedire arbitrentur Episcopi, eucharistiam in missa hoc vel illo altari celebranda ministrari adstantibus, non idcirco adversus Episcoporum iussa turbae sint excitandae. In rituali quidem romano legitur: *Communio populi statim post communionem sacerdotis celebrantis fieri debet, nisi quando ex rationabili causa post missam sit facienda, cum orationes, quae post communionem dicuntur, non solum ad sacerdotem, sed etiam ad alios communicantes spectent:* unde non desunt theologi, qui eos culpae reos omnino pronunciant, qui, nulla habita ratione ritualis romani, sine gravi causa communionem extra missae sacrificium adstantibus ministrant. Rationabilis autem causa certe adest, si tanta sit communicantium multitudo, ut missa nimis longe protrahatur, et altera in eodem altari dicenda impediatur. Rationabilem causam etiam supplet iuxta declarationem Benedicti XIV contraria ordinatio Episcopi et longaeva consuetudo legitime introducta.

Nota 2. Novatores Ecclesiam catholicam criminarunt, eoquod missae sacrificium lingua latina celebret, quam populus non intelligit; ex quo fit, ut ex Scripturae lectionibus et orationibus nullam aedificationem nullumque fructum haurire queat. Perpetuo ideo clamarunt, in publico divino cultu non ignota, sed vernacula lingua utendum esse. Ast *Conc. Tridentinum* perniciosis huiusmodi innovationibus fortiter restitit, et Sess. XXII, cap. 8 declaravit: *Etsi missa magnam contineat populi eruditionem, non tamen expedire visum est*

(1) De euch. n. 330.

(2) Data an. 1742.

Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem, retento ubique cuiusque Ecclesiae antiquo, et a sancta romana Ecclesia omnium Ecclesiarum matre, et magistra probato ritu, ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant, et non sit qui frangat eis, mandat S. Synodus pastoribus et singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter missarum celebrationem vel per se vel per alios ex iis, quae in missa leguntur, aliquid exponant, atque inter caetera sanctissimi huius sacrificii mysterium aliquod declarent diebus praesertim dominicis et festivis. Et can. 9: *Si quis dixerit....... lingua tantum vulgari missam celebrari debere; anathema sit.* Merito igitur in Const. *Unigenitus* proscripta fuit propositio 86 Quesnelli, quae ita sonat: « Eripere simplici populo hoc solatium iungendi vocem suam voci totius Ecclesiae, est usus contrarius praxi apostolicae et intentioni Dei. » Merito pariter in Const. *Auctorem fidei* proscripta est «propositio Synodi (Pistoriensis n. 33), qua cupere se ostendit, ut causae tollerentur, per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad liturgiae ordinem spectantium, revocando illam ad maiorem rituum simplicitatem, eam vulgari lingua exponendo et alta voce proferendo. » Ex quibus Ecclesiae definitionibus facile colligitur, nec licitum nec expediens esse lingua tantum vulgari missam celebrare. Caeterum istae Ecclesiae definitiones antiquae Ecclesiae praxi consentaneae, et iustissimis ex causis conceptae sunt. Certum enim est, Ecclesiam in toto occidente ab ipso Apostolorum tempore in peragendis divinis mysteriis latina lingua semper usam esse absque variatione usque ad tempora Lutheri et Calvini, et adhucdum uti. Cuius rei invictissimum argumentum est, quod nullae apud nos nisi latinae dumtaxat liturgiae inveniantur, quamvis tot inter se diversis linguis populi catholici in occidente uterentur. Sic in Africa, praeterquam in Coloniis romanis punica lingua in usu erat, et latina lingua, teste *S. Augustino* (1), a populo africano non intelligebatur. Nihilominus tamen, ut ostendunt rei liturgicae scriptores, non solum catholici Afri, sed etiam Germani, Franci, Angli, Hispani, Sarmatae, Dani, Sueci et ii quoque, apud quos latina lingua vulgaris esse desierat, latine sacrificium offerebant. In Ecclesiis vero orientalibus adhuc celebratur missa aut lingua graeca antiqua, aut antiqua syriaca, coptica, armena etc., quamvis omnes linguae istae vulgares esse a pluribus saeculis desierint, ut ostendit *Renaudotius* (2). — Ex quibus apparet, maxime commendabilem esse Romanae Ecclesiae plenam sapientissimo consilio constantiam, retinendi conservandique usum latinae linguae praesertim in sacrificio missae. Praecipuae autem rationes, quae hanc praxin commendant, sunt sequentes: 1° In una eademque Ecclesia divina auctoritate pro omnibus hominibus totius orbis constituta conveniens omnino est, ut in sacris una etiam eademque ubivis lingua adhibeatur, et sic etiam unitas illa quodammodo designetur. Mediante hac una lingua etiam diversorum populorum Episcopi inter se communicare, et in declaranda doctrina revelata non solum quoad sensum, sed etiam quoad verba convenire possunt. Sublato vero in liturgia latinae linguae usu, eiusdem linguae notitia cum maximo tum

(1) Ep. 219 al. 261 ad Coelestin. et lib. 2 Retract. c. 3.

(2) Liturg. orient. collect. tom. 1, Dissert. de liturg. orient. origine et auctoritate, c. 6.

scientiae tum pietatis detrimento negligeretur. 2º Ex eo, quod vulgares linguae firmiter constitutae non sint ac per singulas fere aetates mutationem subeant, ut quotidiana experientia docet; si liturgia vulgari lingua perageretur, vel risus in audientibus ob stili diversitatem excitaretur, vel liturgiae saepissime mutandae essent ob perpetuas linguae vernaculae vicissitudines, quod absque gravi periculo fieri non potest, ut patet ex versionibus, quas sectarii identidem dederunt, S. Scripturarum, in quibus errores suos obtruserunt. 3º Accedit, nullam linguam adeo vulgarem esse, ut in omnibus villis et pagis vernacula dici possit, cum in variis unius eiusdemque nationis regionibus variae dialecti esse soleant: unde, si liturgia ita celebranda esset, ut ab omnibus intelligeretur, tot deberent fieri versiones, quot sunt linguarum dialecti, cum saepe rustici linguam vulgarem iuxta grammaticas leges enuntiatam non intelligant: quot autem incommodis et inordinationibus talis praxis obnoxia esset? 4º Preces liturgicae etiamsi lingua vernacula prolatae, nisi probe explicentur, a rudioribus non recte intelligerentur ac ideo vilipenderentur, aut etiam abusibus et erroribus occasionem praeberent: ast si preces etiamsi latine prolatae cum reliquis caeremoniis iuxta mandatum *Concilii Tridentini* rite explicentur, fideles mentem suam cum sacerdote orante coniungere, et devotionis sensus optime excitare possunt, praesertim cum dictarum precum versiones habeantur. Ideo *Leibnitzius* in Syst. Theol. de lingua et caeremoniis Missae agens ait: « Constat, de his statuendi potestatem penes Ecclesiam esse, modo decor servetur, et eorum, quae sub missae et lingua sacra dicuntur, notitia et interpretatio fideli populo non desit. Atque nunc certe nihil in eo genere desiderari potest, ex quo complures libelli vernaculi prodiere, in quibus canon missae et quidquid ad rem divinam pertinet, abunde explicatur. » 5º Disciplina Ecclesiae etiam exemplis firmatur. Nam in V.T. quamvis populus iudaicus post captivitatem babylonicam Syro-Chaldaice loqueretur, Psalmi tamen et Scripturae hebraice semper cantari et legi consueverunt, quem morem Hebraei etiam hodie in Synagogis observant. Quin et Romanis ea cura fuit conservandi in sacris sermonis antiquitatem; nam carmina saliorum vix a sacerdotibus suis intellecta, ut ait *Quintilianus* (1) numquam mutarunt, quia vetabat religio, et consecratis utendum erat. Ita pariter Ecclesia catholica et vetus et nova intellexit, quantum id valeret ad sacrarum rerum maiestatem, si non in ea lingua, quae passim per vicos et popinas auditur, sacra fierent, sed sacro quodam et a primis Ecclesiae fundatoribus tradito sermone. — Non obstant Ecclesiae disciplinae verba Apostoli: *Qui loquitur lingua, oret, ut interpretetur* etc. (2), tum quia non de sacrorum celebratione, sed de iis, qui dono linguarum praediti erant, prolata sunt tum quia in Ecclesia dantur pastores, qui interpretantur et explicant, quae a fidelibus non intelliguntur. Nulla denique contradictio datur inter *Conc. Tridentinum* et eos Romanos Pontifices, qui iustis de causis disciplinae universaliter receptae derogarunt, et missam in lingua vernacula recitari permiserunt. Nam Tridentinum edixit, quid caeteris paribus expediat: Romani Pontifices,

(1) Lib. 1 Instit. c. 6.

(2) I Cor. 14, 13.

quid in nonnullis casibus aliter expediat fieri (1).

Nota 3. Tractationem de loco, tempore et caeremoniis missae remittimus ad theologiam moralem et pastoralem. Multi praeclare hac de re et praecipue de caeremoniis missae scripserunt, ut *Card. Bona*(2), *C. Bellarminus*(3), *Tournely*(4), cl. *Perrone*(5).

Usus doctrinae de praestantissimo eucharistiae sacrificio.

§ 632. 1. *Si necessario fatemur*, ait *Conc. Trid.* (6), *nullum aliud opus adeo sanctum ac divinum a christifidelibus tractari posse, quam hoc ipsum tremendum mysterium, quo vivifica illa hostia, qua Deo Patri reconciliati sumus, in altari per sacerdotes quotidie immolatur: satis etiam apparet omnem operam et diligentiam in eo ponendam esse, ut quanta maxima fieri potest interiori cordis munditia et puritate, atque exteriori devotionis ac pietatis specie peragatur.* Puritas conscientiae exigit, ut sacerdos celebrans a culpa mortali, cuius sibi conscius est, non solum per contritionem, sed, ut iubet Concilium, etiam per confessionem mundetur, ne horrendi sacrilegii reus constituatur. Et si sancti Doctores a saecularibus, ut frequentius ad S. Synaxin accedere possint, exigunt, ut ab affectu ad peccata venialia immunes sint; multo magis id a sacerdotibus quotidie SS. corpus Christi tractantibus et sumentibus postulandum est. Nam, ait *S. Chrysostomus* (7): « Cum (sacerdos) — horrendum illud sacrificium offerat et communem omnium Dominum assidue tractet, — quamnam ab illo puritatem, quam pietatem exigemus! Cogita, quales oporteat esse manus illas, qualem eam linguam, quae illa verba effundat, qua denique non puriorem, sanctioremque illam animam, quae tantum spiritum suscipiat? » — Ast praeter conscientiae puritatem magna quoque in missae celebratione, reverentia et cordis devotione opus est. Qua de re *Card. Bona* (8) scribit: « Duplex est reverentia, interna et externa. Interna in timore et tremore, in humilitate et compunctione cordis consistit. Ad externam pertinent totius hominis compositio et gravitas, omniumque caeremoniarum ac praescriptorum rituum observantia. Quanta vero cura adhibenda sit, ut hoc augustissimum sacrificium omni veneratione ac reverentia celebretur, facile intelliget sacerdos, si ex una parte consideraverit, nullum opus sanctius ac divinius a Christi cultoribus tractari posse, quam hoc ipsum tremendum mysterium: ex altera vero perpendat, *maledictum* vocari in Ss. Litteris, *qui facit opus Dei negligenter* (9). Quodsi regem allocuturus magno metu stat coram illo, nec audet oculos ab eo divertere: quanto maiori trepidatione, humilitate ac sollicitudine in conspectu divinae maiestatis adstare oportet tota mente in ipsum Deum intenta, qui non solum externum aspectum, sed intima etiam penetralia cordis intuetur? Quid turpius et poena dignius, quam quod peccator s. altari irreverenter assistat, ubi Sancti metuunt, pavent Angeli, tremunt Potestates, et supremi Spiritus faciem velant suam prae verecundia et confusione? Accedit nox ad lucem, infirmus ad Omnipotentem, servus ad Dominum, creatura ad Creatorem; et non for-

(1) Cf. cl. Perrone de euchar. pars post. c. 4, prop. I.
(2) De reb. liturg.
(3) Lib. 2 de missa cap. 12-27.
(4) De euch. q. 8, art. 11-13.
(5) L. c. prop. 2 et 3.
(6) Decr. de observ. et evit. in celebr. missae.
(7) De sacerd. lib. 6, n. 4.
(8) Tract. ascet. de missa c. 3, § 4.
(9) Ier. 48, 10.

midat, non contremiscit? — Sacerdos non debita reverentia et devotione celebrans saluberrimis huius sacrificii fructibus privatur, imo magnae culpae et scandali reus fit. Nam, ait *S. Alphonsus de Ligorio* (1): « Culpandus utique est haereticus, qui non credit, reipsa Iesum Christum inter sacrum praesentem esse; at magis culpandus est, qui cum credat, debitum tamen ei honorem non defert, ac eius praeterea incommodi causa est, ut qui sacro faciendo intersunt, non ea, quae tanti sacrificii maiestati debetur, reverentia et cultu mysteria prosequantur. Populus quidem iudaicus magna cum veneratione Iesum Christum excipere instituerat; simulac vero illum a sacerdotibus despectum vidit, et ipse eundem despectui habuit: idem apud nos contingere solet; quippe cum videat populus tanta cum negligentia et irreverentia sacra tractari, eadem venerari desistit. »

2. Si saluberrimos sacrificii missae effectus consideremus, maxima ad altare confidentia repleri et a Redemptore pro nobis immolato omnia bona sperare debemus (2). Sacerdotum porro officium est, ut de maxima sacrificii missae excellentia et de summa eius utilitate fideles instruant, eosque ad missam frequenter et devote audiendam continuo excitare satagant, quoniam per illam tum officia sua erga Deum implere, tum omnia bona a Deo impetrare possunt. Ideo *Conc. Trid.* loco cit. sacerdotibus praecipit ut *doceant populum*, *quis sit et a quo potissimum proveniat sanctissimi huius sacrificii tam pretiosus ac coelestis fructus*. Eadem de causa Sess. XXII, cap. 8 iisdem mandat, *ut frequenter inter missarum celebrationem vel per se vel per alios ex iis, quae in missa leguntur aliquid exponunt, atque inter caetera sanctissimi huius sacrificii mysterium aliquod declarent diebus praesertim dominicis et festis*. Docendi sunt etiam fideles, quomodo ad altare adstantes passionis et mortis Christi memores esse debeant, tum quia sacrificium missae quoad essentiam cum sacrificio crucis unum est, tum quia caeremoniae passionem Christi repraesentant, tum quia fructuum sacrificii crucis participes redduntur. Monendi autem sunt, ne per negligentiam, indifferentiam aut irreverentiam iniurias illas renovent, quas Christus in cruce pendens pertulit.

3. Optima dispositio ad missam digne celebrandam vel audiendam est perfectus Dei amor, seu generale decretum se totum Deo impendendi, universam iustitiam explendi, sive quod idem est, omnem Dei voluntatem, quantum facultas nostra fert, per totam vitam exequendi. Sic enim homo se totum Deo dat, et quadam ratione ipsum, quod frequentat, sacrificium imitatur, quo Christus se totum Patri offert plenissime. Haec iam oblatio erit perfectissima, et in eiusmodi mente vis infiniti sacrificii nullum iam obicem inveniens se copiosissime exerit. Hinc in aureo de imitatione Christi libello (3) ita Christus ad missam celebrantem vel audientem loquens inducitur: « Sicut ego me ipsum expansis in cruce manibus et nudo corpore pro peccatis tuis Deo Patri sponte obtuli, ita ut nihil in me remaneret, quin totum in sacrificium divinae placationis transiret; ita debes et tu teipsum mihi voluntarie in oblationem puram et sanctam quotidie in missa cum omnibus viribus et affectibus tuis, quanto intimius vales, offerre. Quid magis a te requiro, quam ut

(1) De praep. ad missam praef.

(2) § 627. (3) Lib. 4, cap. 8.

studeas mihi te ex integro resignare? —Quidquid praeter teipsum das, nihil curo, quia non quaero datum tuum, sed te. Sicut non sufficeret tibi omnibus habitis praeter me; ita nec mihi placere poterit, quidquid dederis te non oblato. Offer te mihi et da te totum pro Deo, et erit accepta oblatio. Ego me totum obtuli Patri pro te, dedi etiam totum corpus et sanguinem in cibum, ut totus tuus essem, et tu meus permaneres. Si autem in te ipso steteris, nec sponte te ad voluntatem meam obtuleris, non est plena oblatio, nec integra erit inter nos unio. » Quapropter ad sacrificium digne celebrandum nihil maius aut efficacius conferre poterimus, quam ut nos totos una cum Christo Deo offeramus, idest, omnes affectus totamque voluntatem nostram cum divina omnino conformemus. Talis enim actus reliquos omnes complectitur et perfectus Dei amor est: cumque sacrificium ipsum ex sua natura sit summus et consummatus Christi in Patrem amor, utique ex parte nostra nihil tam apte, nihil tam propinque facere potest, quam similis amor. Et licet quandoque ad tantam spiritus generositatem eluctari nequeamus, res tamen tentanda erit, quantum poterimus. Si enim totum aliquando non dederimus, pro rata tamen oblationis nostrae nunquam non multum praestabimus, copiosam semper et conatus nostros singulis vicibus excedentem gratiarum mensuram capientes.

CAPUT IV.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE

§ 633. 1. Quamvis fideles renati in baptismo, roborati in confirmatione, et nutriti per eucharistiam vitam suam spiritualem non solum conservare, sed et perficere possent et deberent; attamen, quia libero arbitrio praediti manent, ac mundi scandalis, daemonis insidiis, et concupiscentiae illecebris expositi sunt, nisi quovis tempore vigilaverint et oraverint, facile intrant in tentationem, et non solum in venialia, sed etiam in mortalia peccata prolabuntur. Maxime autem lugenda esset istorum conditio, si nullum existeret remedium, quo perditam post baptismum innocentiam recuperare, et ope divina adiuti denuo eniti possint ad palmam. At Deus, qui dives est in misericordia, in hoc quoque deesse noluit humano generi, et ideo baptizatis quoque in peccata lapsis poenitentiam dedit tanquam secundam post naufragium tabulam. « Ut enim, ait *Catechismus rom.* (1), confracta navi unum vitae servandae perfugium reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat arripere: ita post amissam baptismi innocentiam, nisi quis ad poenitentiae tabulam confugiat, sine dubio de eius salute desperandum est. » Pulcre etiam *Tertullianus* (2) inquit: « Pervicacissimus hostis nunquam malitiae suae otium facit, atque tunc maxime saevit, cum hominem sentit plane liberatum... Non scandalis, non tentationibus deficit. Haec igitur venena eius providens Deus, clausa licet innocentiae ianua et intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. Collocavit in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat. Pigeat sane peccare rursus, sed rursus poenitere non pigeat. Offendisti, sed reconciliari adhuc potes: habes cui satisfacias, et quidem volentem. Ille est scilicet, ille est qui misericordiam mavult, quam sacrificium. »

2. Poenitentia quatenus est virtus,

(1) Cap. 5 de poenit. n. 1.

(2) Lib. de poenit. cap. 8.

etiam in V. T. extitit, et semper necessaria fuit ad hominem peccatorem Deo reconciliandum: *Fuit quidem*, ait *Concilium Tridentinum*, *Poenitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam, et iustitiam assequendam necessaria* (1). Recte autem definitur poenitentia sub hoc respectu considerata: Virtus supernaturalis, qua homo movetur ad detestationem sui peccati, ad firmum melioris vitae propositum, ac ad sui vindictam in compensationem iniuriae Deo per peccatum illatae. Ast iam in hac virtutis poenitentiae notione a nobis dissentiunt Novatores. Duce enim *Luthero* poenitentiae nomine non aliud quiddam, quam emendationem vitae aut resipiscentiam significari contendunt; et si qui videntur dolorem aliquem admittere et peccati detestationem, omnes tamen vindictam et poenas de peccatis sumendas quam maxime perhorrescunt. Nos autem dicimus, poenitentiam praeter erroris pristini cognitionem et mutationem propositi etiam dolorem animi continere et facti ipsius punitionem: hanc quippe notionem Ss. Scripturarum usus et omnium saeculorum consensus probant. Deus ipse Israëlitis dicit: *Convertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio et in fletu et in planctu, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra* (2). Iob ait: *Idcirco ipse me reprehendo et ago poenitentiam in favilla et cinere* (3). Sap. V, 3 impii *dicent intra se poenitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes*. Christus quoque apud Matth. inquit: *Si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent* (4). Et ibid. *Viri Ninivitae... poenitentiam egerunt in praedicatione Ionae* (5). Quam aspera autem et quam dura fuerit Ninivitarum poenitentia, describit Ionas cap. III, nempe *in ieiunio, sacco et cinere*. Eandem poenitentiae notionem Patres tradunt. *Tertullianus* (6) scribit: « Poenitentiam passionem esse norunt, quae venit ex offensa sententiae prioris; » unde ait, prodere illam se precibus, lacrymis ac carnis maceratione, et subdit: « De ipso enim habitu et victu mandat sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum moeroribus deiicere, illa quae peccavit, tristi retractatione mutare, ieiuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, mugire ad Dominum Deum dies noctesque, presbyteris adgeniculari, omnibus fratribus legationis suae preces adiungere. » *S. Cyprianus* (7) ait: « Si quem de tuis charum mortalitatis exitu perdidisses ingemisceres dolenter et fleres: facie inculta, veste mutata, neglecto capillo, vultu nubilo, ore deiecto indicia moeroris ostenderes. Animam tuam misera perdidisti, spiritualiter mortua supervivere hic tibi, et ipsa ambulans funus tuum portare coepisti, et non acriter plangis, iugiter ingemiscis? non te vel pudore criminis, vel continuatione lamentationis abscondis? Ecce peiora adhuc peccandi vulnera, ecce maiora delicta, peccasse nec satisfacere, deliquisse, nec delicta deflere. » *Lactantius* (8) habet: « Nec tamen deficiat aliquis, aut de seipso desperet, si aut cupiditate victus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut vi coactus ad iniustitiae viam lapsus est. Potest enim reduci et liberari, si eum poeniteat actorum, et ad meliora conversus sa-

(1) Sess. 14, cap. 1. (2) Ioël 2, 12. etc. (3) Cap. 42, 6. (4) Matth. 11, 21. (5) Matth. 12, 41.

(6) Lib. de poenit. cap. 12. (7) Tract. de lapsis. (8) Lib. 6 Instit. c. 24.

tisfaciat Deo. » Et cum notasset, graecam vocem μετάνοιαν posse latine *resipiscentiam* dici, ita subdit: « Resipiscit enim et mentem suam quasi ab insania recipit, quem errati piget, castigatque seipsum dementiae, confirmat animum suum ad melius vivendum; tum illud ipsum maxime cavet, ne in eosdem laqueos inducatur. » *S. Ambrosius* (1) inquit: « Plena est definitio poenitentiae, commemoratio delictorum, ut unusquisque peccata sua veluti quodam quotidiani sermonis flagello castiget, et commissa sibi flagitia condemnet. » *S. Augustinus* (2) ita loquitur: « Non sufficit ad poenitentiam mores in melius mutare et a factis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis. » *S. Gregorius M.* (3) haec habet: « Poenitentiam agere est perpetrata mala plangere, et plangenda non perpetrare. » *S. Isidorus Hisp.* (4) dicit: « Ille poenitentiam digne agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit, condemnando scilicet et deflendo, quod possit. » *S. Thomas* (5) docet: « Poenitens dolet de peccato commisso, in quantum est offensa Dei. Emendatio autem offensae contra aliquem commissae non fit per solam cessationem offensae, sed exigitur ulterius quaedam recompensatio, quae habet locum in offensis in alterum commissis. » Imo non solum a Patribus, sed ab ipsis ethnicis sententia Novatorum erroris arguitur, nam illi quoque anteactae vitae criminum detestatione et punitione poenitentiam consistere iudicarunt. Noti sunt versus *Ovidii* l. 1 de Ponto Ep. 1, v. 59: « Poenitet, o! si quid miserorum creditur ulli; poenitet et facto torqueor ipse meo. » *Ausonius* Epigram. 11 sic poenitentiam loquentem inducit: « Sum Dea, quae facti, non factique exigo poenas: Nempe ut poeniteat; sic Metanoea vocor. » Nec aliam notionem de poenitentia habuit Tullius, qui l. 4 Tusculan. scribit: « Alexandrum regem vidimus, qui cum interemisset Clytum familiarem suum, vix a se manus abstinuit; tanta vis fuit poenitendi. » Ipsa sana ratio doctrinae catholicae suffragatur. Nam poenitentia non tam specialis virtus, quam potius omnium virtutum neglectarum aut officiorum laesorum reparatio est; ad praeterita igitur refertur, et non innocenti, sed peccatori competit. Sed ad propositum recte vivendi, seu peccata vitandi et bona opera perficiendi, etiam innocens tenetur: ad plura ergo peccator obligatur, nempe ad peccata commissa deflenda ac punienda: in hoc igitur poenitentia consistit, quae ideo *virtus* dicitur quia ad eius officia adimplenda fortitudine animi opus est. Quamobrem rectissime *Concilium Tridentinum* Sess. XIV, cap. 4 declarat, poenitentiam seu *contritionem non solum cessationem a peccato, et vitae novae propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere iuxta illud: Proiicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus praevaricati estis; et facite vobis cor novum et spiritum novum* (6). *Et certe qui illos sanctorum clamores consideraverit: Tibi soli peccavi, et malum coram te feci* (7); *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum* (8); *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae* (9); *et alios huius generis, fa-*

(1) Cons. 1 in Ps. 37. (2) Serm. 351, n. 12.
(3) Hom. 34 in evang. n. 15.
(4) Lib 2 sent. cap. 13.

(5) 3 p., q. 85, art. 3. (6) Ezech. 18.
(7) Ps. 50. (8) Ps. 6. (9) Is. 38.

cile intelliget, eos ex vehementi quodam anteactae vitae odio et ingenti peccatorum detestatione manasse. — Frustra nobis obiiciunt, quod in Scripturae locis ubi latine *poenitentia* dicitur, textu graeco μετάνοια, legatur, quae vox resipiscentiam tantum, seu consilii mutationem significat. Non negamus enim, resipiscentiam seu firmum propositum recte vivendi ad poenitentiae actus pertinere: frequenter autem rerum denominationes ex una earundem parte desumuntur. Caeterum etiam profani scriptores citatum nomen graecum pro dolore accipiunt et errati punitione, ut patet ex distico *Ausonii*, et aliis testimoniis, quae refert *Morinus* (1). Unde *Bellarminus* (2) arguit stultitiam doctorum illorum, qui potius grammaticos, quam theologos agentes, vocum significationes ex etymologia maluerunt ducere, quam ex Scripturae, et probatissimorum auctorum usu. Certum autem est, in Scripturis et ecclesiasticis scriptoribus dictam vocem graecam idem significare, quod nos per poenitentiam significari supra ostendimus, resipiscentiam nempe cum dolore animi et vindicta peccatorum coniunctam. Et sane, qui vere resipiscit, omnia efficacia implere debet, etiam quae sibi ratione praeteritorum peccatorum incumbunt.

3. Poenitentia in nova lege etiam *sacramentum* est, et passim a theologis definitur: *Sacramentum* a Christo Domino institutum quo per iuridicam sacerdotis absolutionem homini contrito et confesso remittuntur peccata post baptismum commissa. In qua definitione summa doctrinae catholicae circa poenitentiae sacramentum continetur. Dicitur 1° *sacramentum a Christo Domino institutum*, quae verba genus proximum exprimunt, in quo poenitentia cum reliquis N. L. sacramentis convenit. Dicitur 2° *quo per iuridicam sacerdotis absolutionem remittuntur peccata*, quibus verbis et minister et modus ministerii, et effectus sacramenti poenitentiae significatur: minister, nempe sacerdos, modus ministerii iuridicus, ex vera scilicet potestate peccata remittendi, non vero declarandi tantum, ea esse remissa: effectus denique, nempe remissio peccatorum, seu iustificatio peccatoris. Dicitur 3° *quo remittuntur peccata post baptismum commissa*, quae verba innuunt, solis baptizatis sacramentum poenitentiae dispensari posse, atque in ea dumtaxat peccata vim suam exserere, quae post baptismum patrata sunt; praecedentia enim per baptismum perfecte deleta et expuncta supponuntur. Dicitur 4° *quo remittuntur peccata homini contrito et confesso*, quibus verbis conditiones exprimuntur ad remissionem peccatorum obtinendam requisitae, scilicet contritio et confessio: contritio autem, sub quo nomine hic perfecta et imperfecta intelligitur, includit odium peccati, propositum melioris vitae, et satisfactionis persolvendae. In eadem definitione indigitatur sacramenti poenitentiae materia remota in peccatis post baptismum commissis, materia proxima in actibus poenitentis, et forma in absolutione sacerdotis.

4. Novatores saeculi XVI praeter illos, quia omnia respuebant sacramenta, omnium primi erant, qui veritatem sacramenti poenitentiae adorti sunt. Nam *Montanistae* et *Novatiani* potestatem quidem Ecclesiae remittendi peccata inique restrinxerunt, sed non penitus negarunt. Etiam *Waldenses*, *Wicleffitas* et *Hussitas* sacramentum poenitentiae non reiecis-

(1) Lib. 1, cap. 1.

(2) Lib. 1 de poenit. cap. 7.

se, ostendit cl. *Bossuet* de variat.(1). *Lutherus* itaque omnium primus contra huius sacramenti veritatem et existentiam vexillum erexit. Quamvis enim lib. de captiv. babyl., poenitentiam inter vera sacramenta reponere videatur, dum ait: « Principio neganda mihi sunt septem sacramenta, et tantum tria pro tempore ponenda, baptismus, poenitentia, panis; » in eiusdem tamen libri fine pro sua in rebus fidei inconstantia, quod ante affirmaverat, revocat scribens: « Si rigide loqui velimus, tantum duo sunt in Ecclesia Dei sacramenta, baptismus et panis... Nam poenitentiae sacramentum, quod ego his duobus accensui signo visibili et divinitus instituto caret, et aliud non esse dixi, quam viam et reditum ad baptismum.» *Melanchthon*, magistro suo minime constantior, poenitentiam verum esse novae legis sacramentum modo asserit, modo negat. Negat id in locis commun. (2), asserit in apologia confessionis Augustanae; ibi enim poenitentiam sacramentum appellat, aitque, eam habere ritum divinitus institutum et gratiae promissionem, eamque cum baptismo et coena Domini coniungit, quae duo sunt omnium consensu sacramenta vere et proprie talia. *Calvinus* poenitentiam e sacramentorum albo diserte expungit velut manifeste superfluum ac a baptismo non distinctum, quum, ut ait (3) « per peccatum non deleatur baptismus, sed potius in memoriam revocandus sit peccatori, quoties de peccati remissione cogitat, ut illinc sese colligat animumque recipiat, et fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum, quae sibi in baptismo promissa sit.—Aptissime itaque dixeris, si baptismum vocaveris poenitentiae sacramentum, cum in confirmationem et fiduciae sigillum iis datum sit, qui poenitentiam meditantur. » Eandem sententiam tum Lutheri, tum Calvini sectatores amplexi sunt, ita ut in eo fere conveniant, poenitentiam non aliud esse, quam recordationem baptismi, nec illam ab isto distingui. Et sane nonnisi haec sententia cum ipsorum doctrina de sola fide iustificante cohaeret. Nam si sola fides iustificat, sacramenta non conferunt gratiam, nec delent peccata, sed solum fidem excitant, per quam efficitur, ut peccata non imputentur: sicut porro in eorum systemate unum est peccatum, nempe peccatum originale, cuius dumtaxat manifestationes seu formae particulares sunt peccata actualia, quodque cum hisce suis formis iugiter perseverat in homine; ita quoque fides una, quae per baptisma excitatur vel confirmatur, et deinde per eius recordationem restauratur, sufficit ad illa nobis non imputanda. Ex hoc intulerunt, poenitentiam non esse speciale sacramentum a baptismo distinctum, et per huius recordationem peccata post baptismum commissa eadem facilitate quoad culpam et poenam remitti ac illa, quae baptismum praecesserunt. Iisdem falsis principiis obcaecati nullam contritionem, nullum dolorem de peccatis commissis requisierunt, confessionem auricularem sustulerunt, satisfactionem non superfluam tantum, sed et satisfactioni a Christo praestitae iniuriosam dixerunt, atque indulgentias ut inutiles et absonas sugillarunt.

5. Doctrina catholica cui tot Protestantium errores adversantur, magna solertia pertractanda, et contra adversariorum cavillationes vindicanda est. Agitur profecto de re summi momenti, quoniam fidelibus

(1) P. 3, lib. 2. (2) An. 1522 editis. (3) Lib. 4 Instit. c. 19.

non utilissimum tantum, sed et perquam necessarium est, ut sciant, quid in gravia peccata lapsi, et gratia sanctificante privati agere debeant, ut Deo reconcilientur et viam salutis iterum ingredi possint. Ut autem doctrina catholica de sacramento poenitentiae debito modo et ordine tradatur, 1° *de existentia sacramenti poenitentiae*, 2° *de contritione*, 3° *de confessione*, 4° *de materia*, *forma et ministro*, *de subiecto et effectu huius sacramenti*, 5° *de satisfactione*, ac demum, 6° *de indulgentiis* disserendum est.

Nota. Quartum N. L. sacramentum variis nominibus insignitur. Apud Latinos pervulgatum est *poenitentiae* vocabulum, quod *S. Isidorus Hisp.* (1) deducit a poena, seu punitione. Apud Graecos idem plane significat μετάνοια quod apud Latinos poenitentia, quamvis etymologice resipiscentiam, seu mentis mutationem tantum exprimat. Graeci nomine *Exomologesis* frequenter utuntur, ut significent et confessionem et totam poenitentiae actionem: hincinde eadem vox etiam apud Latinos invenitur, sic *Tertullianus* (2) ait: « Exomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est. » A Latinis nonnunquam poenitentia dicitur manus impositio, quia poenitentes frequentibus Episcopi et totius cleri manuum impositionibus in decursu poenitentiae subiacere consueverant, et etiam per solemnem et publicam manuum impositionem Ecclesiae reconciliari (3). — Poenitentia etiam nominatur *baptismus laboriosus*, vel *baptismus lacrymarum* a *Gregor. Naz.* (4), *Io. Damasceno* (5), et ab aliis. Vocatur quoque *secunda post naufragium tabula* a *Tertulliano* (6), a *S. Hieronymo* (7), a *Conc. Tridentino* Sess. VI, cap. 14, et Sess. XIV, can. 2. Dicitur denique *absolutio*, *confessio*, *reconciliatio*, *sacramentum reconciliationis*, quae nomina ex partibus poenitentiae, aut eius effectibus desumuntur.

ARTICULUS I.

De existentia sacramenti poenitentiae.

§ 634. Sicuti per peccatum Deus offenditur, ita solius Dei est peccata remittere. Dum enim peccatum remittitur, tollitur decretum infligendi poenam peccato respondentem, et concipitur decretum restituendi vel augendi gratiam: utrumque vero tale decretum a Deo ceu auctore principali dependet; unde Apostolus dicit: *Unus est Deus, qui iustificat*...(8). Homines autem sicut Deo infinito pro offensa illata satisfacere nequeunt, ita suis viribus relicti commissorum peccatorum remissionem promereri non possunt. Ast Filius Dei unigenitus, homo factus, pro offensis Deo ab hominibus illatis abunde satisfecit(9), et nobis remissionem peccatorum, gratias supernaturales, et aeternam beatitudinem promeruit (10). Igitur per merita Christi, et solummodo per merita Christi praescripto nobis modo applicata remissionem peccatorum accipere valemus; nam, *unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus* (11): *in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum* (12): *Et non est in aliquo alio salus, nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri* (13). Quaeritur autem, quomodo nobis merita Christi applicanda sint, ut

(1) Lib. 6 Etym. (2) Lib. de poenit. c. 6.
(3) V. Conc. Carthag. 3, can. 32, et 4, can. 76.
(4) Orat. 29.
(5) Lib. 4 de fide, c. 9.
(6) De poenit. c. 4. (7) Ep. ad Demetriad.
(8) Rom. 3, 30. (9) § 376. (10) § 377.
(11) 1 Tim. 2, 5. (12) Col. 1, 14.
(13) Act. 4, 12.

remissionem peccatorum consequamur? Certum est, modum hunc a Deo dependere, seu a Christo dependere, *cui data est omnis potestas in coelo et in terra* (1), qui *est caput Ecclesiae* (2), et cui Deus Pater *omne iudicium dedit* (3). Certum pariter est, Christum, ut homines a peccato originali, et a peccatis ante ingressum in Ecclesiam commissis liberarentur, baptismum instituisse, ab hominibus administrandum. Quaeritur ergo, an non Christus simile medium instituerit, ut fideles etiam peccatorum post baptisma commissorum remissionem consequantur? Profecto, uti Pater voluit, ut nemini obtingeret remissio peccatorum, nisi cui applicata fuerint merita Filii, ita Filius velle potuit, ut nemini merita mortis suae applicarentur, nisi quos tali applicatione dignos constituti ab ipso vicarii iudicarent. Ergo fieri potuit, ut Apostoli et eorum successores acciperent potestatem, conscientia poenitentium rite discussa et statu morali eorum agnito, ex Christi auctoritate merita ipsius illis applicandi ad remissionem peccatorum. Quodsi talis institutio a Christo facta est, nemo dubitare potest, existere poenitentiae sacramentum, quia deinde per signa sensibus subiecta ex institutione Christi confertur gratia quam remissio peccatorum semper involvit (4). Tota ergo quaestio de existentia sacramenti poenitentiae ad hoc revocatur, an Christus reipsa Apostolis eorumque successoribus potestatem dederit, per sententiam iudicialem peccata remittendi? — Ast ex ipsa revelatione divina luculentissime constat, 1° *Christum potestatem clavium, seu potestatem remittendi peccata Ecclesiae tradidisse,* et quidem 2° *remittendi sine exceptione omnia peccata,* adeoque 3° *poenitentiam esse verum sacramentum, a baptismo distinctum.*

(1) Matth. 28, 18. (2) Col. 1, 18.
(3) Io. 5, 22. (4) § 462.

I. *Christus Ecclesiae potestatem remittendi peccata tradidit.*

§ 635. Christum Ecclesiae potestatem clavium, seu potestatem remittendi peccata tradidisse, ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, ex *praxi Ecclesiae et Conciliis* probatur.

1. *Ex S. Scriptura* constat, Christum veram remittendi peccata potestatem Apostolis iam ante mortem suam *promisisse*, et post resurrectionem suam clarissimis verbis *contulisse*. Nam Matth. XVI, 19 Christus Petro dicit: *Tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* Iam alibi (5) ostensum est, Christum per haec magnifica verba S. Petro primatum, seu supremam in tota Ecclesia potestatem iurisdictionis promisisse. Sed sub metaphora clavium etiam remittendi vel retinendi peccata, et sic aperiendi vel claudendi coelum potestas Petro et in eius persona toti Ecclesiae promittitur. Ita hunc locum intellexit *Tertullianus* in Scorpiaco cap. 10 scribens: « Si adhuc clausum putas coelum, memento claves eius hic Dominum Petro, et per eum Ecclesiae reliquisse. » Matth. XVIII, 18 Christus eandem potestatem peccata remittendi omnibus Apostolis promittit dicens: *Amen dico vobis, quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Amplissimam hic Christus Apostolis promittit potestatem tum ligandi homines

(5) Th. gen. § 230.

per leges, iudicia et poenas (1), tum illos solvendi, qui per leges latas, aut per praevaricationes commissas ligata sunt. Nam haec vox: *Solvere* in Ss. Bibliis frequenter significat liberare captivos a vinculis, ut Iob XXIX, 5; Ps. CI, 21; Ps. CIV, 20; Is. XIV, 17; Ier. XLV, 11 (Cf. v. 70). Dubitari vero non potest, Christum non de corporalibus, sed de spiritualibus vinculis solvendis loqui, quae per peccatum contrahuntur. Ideo citatis verbis Christi usi sunt olim Patres Africani anno 252 in Epistola synodica (inter Epist. S. Cypriani 54) ut decernerent, nulli lapso poenitentiam agenti pacem et communicationem denegandam esse. Eadem Christi verba de potestate iudiciaria Apostolis et Ecclesiae concessa exposuerunt *S. Hilarius* (2), *S. Chrysostomus* (3), *S. Augustinus* (4). Potestatem autem remittendi peccata, quam Christus Apostolis promiserat, de facto ipsis post resurrectionem suam contulit. Nam Io. XX, 19 legitur, Christum Apostolis apparuisse, et eis manus et latus ostendisse, et additur: *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis* (5): per quam repetitam salutationem Christus luculenter ostendit, se rem magni momenti Apostolis dicturum esse. Prosequitur deinde: *Sicut misit me Pater et ego mitto vos* (6): quibus verbis Christus iam abiturus ex hoc mundo potestatem, quam iuxta voluntatem Patris ut caput visibile Ecclesiae exercuit, in Apostolis transtulit. Certum est autem, Christum potestatem remittendi peccata in terris habuisse et exercuisse. Christus enim paralytico dixit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua* (7). Cum autem quidam de scribis intra se dicerent, Iesum blasphemasse, eos ita affatus est: *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata, an dicere: Surge et ambula? Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Et surrexit et abiit in domum suam* (8). Hic de vera remissione peccatorum a Christo concessa sermonem esse, dubitari nequit. Nam Christus accurate inter potestatem peccata remittendi et potestatem miracula patrandi discernit, atque illam huic opponit, ita ut ergo utraque una eademque esse prorsus non possit. Porro praesentes verba Christi de potestate peccata remittendi sensu proprio intelligunt, et Christus tantum abest, ut eos corrigat, ut potius sibi hanc potestatem revera datam esse, miraculo patrato demonstret. Aliud exemplum legitur Luc. VII, 47 etc., de muliere peccatrice, cui Christus peccata remisit; nam v. 48 dixit ad illam: *Remittuntur tibi peccata;* et cum simul accumbentes intra se dicerent: *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Christus sententiam suam confirmans, *dixit ad mulierem: Fides tua te salvam fecit, vade in pace.* Christus ergo potestatem remittendi peccata in terris habuit et exercuit, eandemque Apostolis contulit dicens: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Hanc fuisse mentem Christi ex iis, quae immediate sequuntur, liquido constat. Nam Io. XX, 22 subiungitur: *Haec cum dixisset, insufflavit* ostendens, se non quidem novam animam (9) producere, sed novam spiritualem potestatem ad aliorum vivi-

(1) Cf. Th. gen. § 225, etc.
(2) Com. in Matth. cap. 18.
(3) Lib. 3 de sacerd. n. 5, etc.
(4) Lib. 20 de civ. Dei, c. 9.
(5) V. 21.
(6) V. 22.
(7) Matth. 9, 2.
(8) Ib. v. 4, etc.
(9) Gen. 2, 7.

ucationem conferre velle, *et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum;* v. 23, *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Quoniam nempe remissio peccatorum actus divinus est, opus omnino fuit, ut Apostoli *Spiritum sanctum*, seu virtutem Spiritus sancti acciperent. Verba ergo Christi hunc sensum habent: Eo fine Spiritum sanctum vobis largior, ut potestatem habeatis, peccata hominibus vere poenitentibus remittendi, sicut et iis retinendi, qui impoenitentes fuerint et indurati. Manifestissime ergo Christus Apostolos Iudices instituit, qui statu hominis moraliter discusso peccata vel auctoritate divina remittere, vel etiam retinere possunt. Quam potestatem Apostolos exercuisse exemplo Pauli probatur, qui incestuosum Corinthium tradidit satanae (1), contritum vero et resipiscentem absolvit dicens: *Cui autem aliquid donastis, et ego; nam et ego quod donavi, si quid donavi propter vos in persona Christi* (2). Aperte hic sermo est de remissione culpae et poenae, illamque Paulus concessit *in persona Christi*, id est, auctoritate a Christo concessa. Ideo inquit: *Posuit in nobis verbum reconciliationis* (3), id est, ministerium reconciliationis. Nam vox hebraica et graeca, quae in Vulgata redditur per *verbum*, saepe in sensu stricto sumitur et quandoque in sensu lato et significat *rem, negotium, aliquid;* ut: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum* (4). *Videamus hoc verbum, quod factum est* (5). *Convenerunt videre de verbo hoc* (6). Paulus ergo citatis verbis testatur, non solum evangelii praedicationem, sed et negotium seu ministerium reconciliationis Apostolis a Christo concessum fuisse.

2. *Ss. Patres* unanimi consensu docent, Ecclesiae, nempe Episcopis et presbyteris, potestatem remittendi peccata traditam fuisse, ad quod probandum frequentissime ad verba Christi Io. XX, 21 etc. provocant. Ipse *Tertullianus*, in haeresin Montani lapsus, illam Ecclesiae potestatem restrinxit quidem, sed non negavit; imo fidem sui aevi contestatur, dum lib. de pudic. (7) Catholicum ita loquentem inducit: « Sed habet potestatem Ecclesia delicta (post baptismum patrata) sanandi. » *S Cyprianus* (8) ait: « Confiteantur singuli, quaeso vos, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et *remissio facta per sacerdotes* apud Deum grata est. » Et ad Cornel. de pace lapsis danda scribit: « Nec enim fas erit..... Ecclesiam pulsantibus claudi, et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de saeculo recedentes sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur, quando permiserit Ipse, qui legem dedit, ut ligata in terris etiam in coelis ligata essent, solvi autem possent illic, quae hic in Ecclesia prius solverentur » (9). *Firmilianus* Ep. ad Cyprian. n. 12 (10) haec habet: « Potestas peccatorum remittendorum Apostolis data est, et Episcopis, qui eis ordinatione vicaria successerunt. » *Origenes* (11) inquit: « Pontifice opus est, ut remissionem (laicus) accipere possit. » Et de oratione (12): « Habemus omnes potestatem remittendi peccata in nos commissa, ut manifestum est ex his: *Sic-*

(1) I Cor. 5, 5. (2) II Cor. 2, 10.
(3) II Cor. 5, 19. (4) Luc. 1, 37.
(5) Luc. 2, 15. (6) Act. 15, 6.

(7) Cap. 21. (8) Lib. de lapsis n. 20.
(9) Epis. 54. (10) Inter Cyprianas Ep. 75
(11) Hom. 10 in Num. n. 1. (12) Cap. 28.

ut et nos dimittimus debitoribus nostris. - Sed is, in quem Iesus insufflavit, dimittit quae dimitteret Deus, et insanabilia peccata retinet ministrans, ut Prophetae ministrabant loquentes non sua, sed quae divinae erant voluntatis, sicut et ipse soli dimittendi potestatem habenti Deo. » *Lactantius* (1) ait: « Quia singuli quique coetus haereticorum se potissimum Christianos et suam esse catholicam Ecclesiam putant, sciendum est, illam esse veram, in qua est religio, confessio ot poenitentia, quae peccata et vulnera, quibus subiecta est imbecillitas carnis, salubriter curat. » *S. Athanasius* Tract. in illud: euntes in pagum (2) ita loquitur: « Si nondum soluta sunt vincula tua, trade te ipsum discipulis Iesu; adsunt enim, qui nos solvant accepta ea a Salvatore potestate his verbis: *Quodcunque ligaveritis* etc., ac, *quorum remiseritis* etc. » *S. Basilius* lib. 5 c. Eunom. ita argumentatur: « Proprium Dei est, peccata remittere, Dominus autem flans in Apostolos dixit: *Accipite Spiritum sanctum; quorumcunque remiseritis peccata, eis remittuntur.* Itaque si nullius est remittere peccata, sicut sane nullius est, nisi solius Dei, remittit autem Spiritus sanctus per Apostolos: Deus ergo est Spiritus sanctus. » *S. Gregorius Naz.* Orat. in s. lumina (3) loquens de baptismo poenitentiae seu lacrymarum, ait: « Ipse quidem (nam hominem me esse fateor, fluxaeque et fragilis naturae) hunc quoque baptismum libenter amplector, eiusque datorem adoro, aliisque tribuo ac misericordiam erogo, ut misericordiam consequar. » Et cum Novatianos obiurgasset veniam peccatoribus denegantes (4), ita prosequitur: « At Novatus, inquis, persecutionis tempore lapsos non recepit. Quid hoc? Siquidem illi poenitentia minime ducebantur, optimo iure eos repulit (nam ne ipse quidem eos recipio, qui vel nullo modo vel non satis deprimuntur, nec patrato crimini parem vitae emendationem afferunt, cumque recipio, convenientem ipsis locum assigno) sin autem lacrymis confectos, haudquaquam istud imitabor. » *S. Gregorius Niss.* (5) dicit: « Episcopis per Petrum datam esse Clavim coelestium honorum; unde qui ab illis solvitur, solutus est, qui ab illis ligatur, vinculis invisibilibus constrictus est. » Et hom. in eos, qui alios acerbe iudicant, ait: « Si sacerdos aliquis existit, populique regendi munus sortitus est, privatorum casus commisereatur, memineritque se, quamvis dignitate praestet iis, quos gubernat et regit, naturam tamen eandem habere, ideoque posse aliquando fortasse in easdem errores incidere. Quae cum Moyses non ignoraret... constituit, ut pro sacerdote vitulus immolaretur... quod autem tunc erat in carne vitulus, idem nunc est incorporea poenitentia incruentaque deprecatio. » *S. Hilarius* (6) ait: « Ad terrorem autem metus maximi, quo in praesens omnes continerentur, immobile severitatis apostolicae iudicium praemisit, ut quos in terris ligarint, id est, peccatorum nodis innexos reliquerint, et quos solverint, confessione videlicet veniam receperint in salutem, hi apostolicae conditione sententiae in coelis quoque aut soluti sint, aut ligati. » *S. Ambrosius* (7) inquit: « Dominus par ius et solvendi esse voluit et ligandi, qui

(1) Lib. 4 Instit. div. c. 3.
(2) Ed. Maurin. Paris. 1696, t. 2, p. 79.
(3) Orat. 39, n. 18.
(4) N. 19.
(5) De Castig. t. 3. ed. Maur. p. 314.
(6) Comment. in Matth. c. 18, n. 8.
(7) Lib. 1 de poenit. c. 2, n. 7.

utrumque pari conditione permisit. Ergo qui solvendi ius non habet (ut se non habere dicunt Novatiani), nec ligandi habet. — Ecclesiae utrumque licet, haeresi utrumque non licet, ius enim hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur hoc Ecclesia vindicat, quae veros sacerdotes habet: haeresis vindicare non potest, quae sacerdotes Dei non habet. » Et ibid. (1) ita Christum alloquitur: « Quod ego isti (Novatiani) possunt consortium tecum habere, qui claves regni coelorum non suspiciunt, negantes, quod peccata dimittere debeant? Quod quidem recte de se fatentur: non habent enim Petri haereditatem, qui Petri fidem non habent, qnam impia divisione discerpunt. Sed hoc improbe, quod etiam in Ecclesia donari posse peccata negant, cum Petro dictum sit: *Tibi dabo claves regni coelorum.* » Et iterum (2): « Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est. Quid interest, utrum per poenitentiam, an per lavacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vindicent? unum in utroque mysterium est. Sed dicis: quia in lavacro operatur mysteriorum gratia. Quid in poenitentia, nonne nomen Dei operatur? » Et l. 3 de Spir. S. (3) scribit: « Homines in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non ius alicuius potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine peccata dimittunt. Isti rogant, divinitas donat; humanum obsequium, sed munificentia supernae est potestatis. » *S. Pacianus* (4) ita loquitur: « Nunquam Deus non poenitenti comminaretur, nisi ignosceret poenitenti. Solus hoc, inquies, Deus poterit. Verum est, sed et quod per sacerdotes facit, ipsius potestas est. Nam quid est illud, quod Apostolis dicit: *Quae ligaveritis in terris, ligata erunt et in coelis; et quaecunque solveritis in terris, soluta erunt et in coelis?* Cur hoc, si ligare hominibus et solvere non licebat? An tantum hoc solis Apostolis licet? Ergo et baptizare solis licet, et Spiritum sanctum dare solis, et solis gentium peccata purgare, quia totum hoc non aliis, qnam Apostolis imperatum est. — Si ergo et lavacri et baptismatis potestas, maiorum longe charismatum ad Episcopos inde descendit, et ligandi quoque ius adfuit et solvendi. Quod et si nos ob nostra peccata temerarie vindicamus, Deus tamen ut sanctis et Apostolorum cathedram tenentibus non negabit. » Idem (5): « Sive baptizamus, sive ad poenitentiam cogimus, seu veniam poenitentibus relaxamus, Christo id auctore tractamus. » *S. Chrysostomus* lib. 3 de Sacerd. n. 5 ita praeclare disserit: « (Sacerdotes), qui terram incolunt, in eaque commorantur, ad ea quae in coelis sunt dispensanda commissi sunt, potestatemque acceperunt, quam neque Angelis, neque Archangelis dedit Deus. Neque enim istis dictum est: *Quaecumque ligaveritis in terra*, etc... Habent quidem ii, qui in terra imperant, potestatem ligandi, verum corpora solum; hoc autem vinculum ipsam attingit animam coelosque transcendit: ac quaecunque inferne Sacerdotes faciunt, eadem Deus superne confirmat, servorumque sententiam ipse Dominus ratam facit. Quid enim aliud illis dedit, quam omnium coelestium potestatem? Nam *quorum*, inquit, re-

(1) Cap. 6. (2) Ibid. c. 8, n. 36, etc.
(3) Cap. 15, n. 137.

(4) Ep. 3 ad Sympron. n. 7.
(5) Ibid. n. 6.

miseritis peccata, remittuntur, et quorum retinueritis, retenta sunt. Quae maior hac potestas fuerit? Omne iudicium dedit Pater Filio, videoque ipsum omne ipsis traditum a Filio esse. — Insania manifesta est, tantum principatum despicere, sine quo neque salutem neque promissa bona consequi possumus. — Corporis lepram purgare, imo potius nullatenus purgare, sed purgatos probare tantum Iudaeorum sacerdotibus licebat... Hi vero non lepram corporis, sed immunditiam animae, non purgatam probandi, sed prorsus purgandi potestatem acceperunt. — Neque enim tantum cum nos regenerant, sed et post regenerationem admissa peccata condonare possunt. » Et (1) in illud: *Vidi Dominum* inquit: « A terra iudicandi principalem auctoritatem sumit coelum. Nam iudex sedet in terra, Dominus sequitur servum; et quidquid ille in inferioribus iudicarit, hoc iste in supernis comprobat. » *S. Hieronymus* (2) scribit: « Pro officio suo (presbyter et Episcopus), cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quique solvendus. » Et (3) ad Heliodor.: « Absit, ut de his quidquam sinistre loquar, qui Apostolico gradui succedentes Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos et nos Christiani sumus; qui claves regni coelorum habentes, quodammodo ante diem iudicii iudicant. » *S. Augustinus* (4) dicit: « Quisquis ergo post baptismum aliquorum pristinorum malorum opere obligatus tenetur usque adeone sibi inimicus est, ut adhuc dubitet vitam mutare? Implicatus igitur tam mortiferorum vinculis peccatorum detrectat, aut differt, aut dubitat confugere ad ipsas claves Ecclesiae, quibus solvatur in terra, ut sit solutus in coelo. — Iudicet ergo seipsum homo, - veniat ad Antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur: et tanquam bonus iam incipiens esse filius a praepositis sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum. » Idem Ep. ad Honorat. (5): « An non cogitamus, cum ad istorum periculorum pervenitur extrema, nec est ulla potestas fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab utroque sexu et ab omni aetate concursus, aliis baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam poenitentiae ipsius actionem, omnibus consolationem, et sacramentorum confectionem et erogationem? Ubi si ministri desint, quantum exitium sequitur eos, qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt vel ligati? — Si autem ministri adsint, omnibus subvenitur; alii baptizantur, alii reconciliantur. » Et l. 2 de adult. coniug. (6): « Si a Catechumeno factum est (homicidium), baptismate abluitur; et si a baptizato, poenitentia et reconciliatione sanatur. » *S. Cyrillus Alex.* (7) inquit: « Remittunt porro peccata, vel retinent Spiritu sancto afflati homines duobus, ut arbitror, modis. Vel enim dignos ad baptismum vocant, vel prohibent et a gratia divina arcent eos, qui nondum digni sunt. Vel alio quodam modo peccata remittunt ac retinent, nempe cum filios Ecclesiae peccantes corripiunt, vel poenitentibus ignoscunt, sicut Paulus... fornicario illi Corinthio. » *S. Leo M.* (8) scribit: « Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae reparetur ae-

(1) Hom. 5, n. 1. (2) Com. in Matth. 16, 19.
(3) Ep. 14, n. 7. (4) Serm. 351, c. 4, n. 8.
(5) Ep. 228, n. 8. (6) Cap. 16, n. 16.

(7) In Ioan. lib. 12, c. 1.
(8) Epist. 180, cap. 2 et 3

ternae, ut qui regenerationis donum violassent, proprio se iudicio condemnantes ad remissionem criminum pervenirent, sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei et hominum, homo Christus Iesus hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. — Multum utile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvantur. » *S. Petrus Chrysologus* (1) ita loquitur: Christus Apostolis « dedit potestatem remittendi peccata, qui insufflatione sua infudit ipsum cordibus eorum et largitus est remissorem. *Haec cum dixisset, insufflavit eis dicens: Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Ubi sunt qui per homines hominibus remitti peccata non posse, praescribunt? qui semel diabolica impulsione collapsos opprimunt, ne se erigant? qui languoribus curam, vulneribus crudeli spiritu subtrahunt negantque medicinam? qui peccatoribus remittendi et redeundi desperatione impia resultant? Remittit Petrus peccata, et toto cum gaudio suscipit poenitentes, atque omnibus sacerdotibus hanc a Deo concessam amplectitur potestatem. » *S. Gregorius M.* (2) ait: « (Apostoli et eorum successores) principatum superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. » Et (3) addit: « Causae ergo pensandae sunt, et tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda. Videndum est, quae culpa praecessit, atque quae sit poenitentia secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos Pastoris sententia absolvat. » Haec testimonia ita clara sunt, ut de unanimi Ss. Patrum consensu dubitari nequeat.

3. *Fides constans Ecclesiae* de potestate remittendi peccata sibi a Christo concessa ex aliis quoque monumentis elucet. Ecclesia enim, ut testantur libri rituales et pontificales, presbyteris dum ordinantur, confert potestatem remittendi vel retinendi peccata, eadem adhibens verba, quae Christus ad Apostolos dixerat. Nam in Ecclesia Latina Episcopus manus imponens singulis ordinatis presbyteris dicit: *Accipe Spiritum sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis; et quorum retinueris, retenta sunt, in nomine Patris* etc. Graeci autem eandem potestatem presbyteris concessam esse profitentur, dum (4) super poenitentiam agentes orant: *Unigenite Fili, - qui - in facies Apostolorum tuorum insufflasti dicens: Accipite* etc. *Tu, Domine, per sanctos Apostolos tuos sacerdotibus pro tempore in Ecclesia tua sancta repertis dimittendi peccata, et ligandi atque solvendi omne vinculum iniquitatis facultatem concessisti* etc. Accedit perpetua Ecclesiae sacramentum poenitentiae administrandi consuetudo, de qua omnes libri rituales sive occidentalium sive orientalium Ecclesiarum loquuntur; nec non ipsa praescriptio, dum post Christum et Apostolos nullum prorsus temporis momentum assignari possit, quo hoc sacramentum demum institutum fuisset. Nunquam enim contra novam talem institutionem reclamatum fuit; sed cum nonnulli in-

(1) Serm. 84 in Ioan. 20.
(2) Hom. 20 in Evang. n. 4. (3) N. 5.
(4) Teste Goar Euchol. Ven. 1730, p. 528.

surrexerint, qui Ecclesiae potestatem restringere aut negare praesumerent, talis error ab Episcopis orthodoxis mox condemnatus fuit. Sic quamprimum *Montanus* in Phrygia clavium potestatem omnium primus imminuit, gravioribus criminibus aditum omnem veniae ac reconciliationis praecludens: ipsius errores Asiae minoris Episcopi continuo tanquam haereticos profligarunt, et Zephyrinus R. P. edictum contra Montanistas promulgavit, quo iussit moechis vere poenitentibus veniam concedere (1). *Novatiani* eidem errori inhaerentes, *Romae* in Concilio 60 Episcoporum anno 255, eodemque fere tempore in *Concilio Antiocheno* et *Carthaginensi* 42 Episcoporum damnati sunt. Huc etiam spectat tum praeceptum *Conc. Lateranensis IV* quotannis saltem semel proprio sacerdoti confitendi; tum damnatio *Waldensium* et *Wicleffitarum* potestatem absolvendi laicis iustis adiudicantium, sacerdotibus vero in peccato constitutis detrahentium, tum decretum *Eugenii IV* in quo de poenitentia dicitur: ***Minister huius sacramenti est sacerdos, habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam, vel ex commissione superioris.*** — Huic constanti traditioni insistens *Conc Tridentinum* Sess. XIV, can. 3 definit: *Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris: Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt: non esse intelligenda de potestate remittendi, et retinendi peccata in sacramento poenitentiae, sicut Ecclesia catholica ab initio semper intellexit: detorserit autem contra institutionem huius sacramenti, ad auctoritatem praedicandi Evangelium; anathema sit.*

(1) V. Euseb. Hist. eccl. lib. 5, c. 16, n. 5.

Nota. Protestantes, ut contra argumenta tam firma errores suos tueri videantur, sequentia proferunt.

Obi. I. Christus neque Io. XX, 23, neque Matth. XVIII, 18 Apostolis potestatem clavium contulit, sed mandatum dedit praedicandi Evangelium, ac propterea denunciandi credentibus poenitentiam ac remissionem peccatorum, non credentibus vero aeternas poenas comminandi. Nam verba Christi Io. XX, 23 conveniunt cum illis, quae Matth. XXVIII, 18 et Marc. XVI, 15 etc. referuntur, et per haec declaranda sunt. Praecipue vero rem explanat Lucas XXIV, 47, qui sic Christum loquentem inducit: *Et praedicari in nomine eius poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes.* Unde *S. Augustinus* (2) utrumque textum Ioannis et Lucae simul coniungens adnotat, ea a S. Luca fuisse adiecta, quae Ioannes praetermisit.

Resp. Munus seu mandatum praedicandi Evangelium, quod Christus Apostolis Matth. XXVIII, Marc. XVI, Luc. XXIV, imposuit, confundi non debet cum altero munere remittendi peccata, quod Christus pariter iisdem contulit Io. XX; unum enim ab altero Evangelistae accurate secernunt. Matthaeus enim, Marcus et Lucas referunt, Christum priorem missionem contulisse *undecim* discipulis: ast S. Ioannes refert, alteram Christum *decem* discipulis, absente nempe Thoma, contulisse; subdit enim v. 24: *Thomas - non erat cum eis, quando venit Iesus.* Sicuti ergo verba citata diverso tempore prolata sunt, ita diversum plane munus a Christo Apostolis commissum exprimunt. Potestas ergo remittendorum peccatorum intelligi nequit de potestate praedicandi Evangelium; repugnat

(2) Lib. 3 de cons. Evang. cap. 25, n. 74.

enim talis interpretatio tum veritati litterae, a qua nonnisi gravissimis de causis recedendum est, tum constanti traditioni, in qua authentica Scripturae expositio continetur. Ex eadem porro interpretatione varia absurda sequuntur. Ea enim admissa in eadem sententia tum verbum *remittere*, tum verbum *retinere* in duplici sensu sumeretur; nam illud: *Quorum remiseritis peccata*, significaret: quibus praedicaveritis Evangelium et remissionem peccatorum; hoc vero: *remittuntur eis*, in sensu proprio significaret, peccata remissa esse propter praestitam fidem; et similiter illud: quorum *retinueritis*, significaret: quibus Evangelium non annuntiaveritis; et alterum: *retenta sunt*, peccata remissa non sunt propter fidei defectum. Deinde in hypothesi adversariorum Christus ipse sibi repugnaret, quum hic iudicio Apostolorum relinqueret, ut aliis Evangelium praedicarent, aliis non item; alibi autem eos ablegaret ad omnes gentes cum expresso mandato praedicandi Evangelium omni creaturae. *S. Augustinus* autem tantum docet, quomodo verba Christi, quae apud Lucam leguntur, digeri seu disponi possint cum iis, quae apud Ioannem leguntur; nullatenus vero asserit, de una eademque potestate intelligenda esse, quae occurrunt in istis Evangelistarum locis; aperte enim S. Doctor duplicem apparitionem et duplicem potestatem Apostolis concessam distinguit, et ideo loc. cit. dicit: « His item verbis possunt adiungi, quae Lucas tacet, dicit autem Ioannes..... His rursus adiungamus, quae Ioannes praetermisit, Lucas commemorat. »

Obi. II. Si verba citata ad peccata post baptismum commissa referuntur, Christus Apostolis eorumque successoribus potestatem concessit declarandi, peccata esse remissa, non vero actu iudiciali eos remittendi; nam multi etiam scholastici cum Magistro sententiarum (1) docuerunt, sacerdotalem absolutionem declarativam tantum esse peccati a Deo iam remissi.

Resp. Ecclesia a Christo potestatem accepit, non tantum dispositis in sacramento poenitentiae declarandi, peccata esse remissa, sed etiam vere et proprie illa remittendi. Nam Ecclesiae datae sunt in persona Petri claves regni coelorum (2); atqui claves non dantur ut declaretur ostium esse apertum, sed ut reipsa aperiatur. Recte etiam *Estius* (3) observat, *ligare* non esse idem ac declarare, seu ostendere ligatum, sed vere significare, quemdam in vincula coniicere; et ideo etiam per solvere non nudam declarationem, sed iudicialem absolutionem intelligendam esse. Dein Christus non dixit: quorum declaraveritis peccata esse remissa etc., sed: *quorum remiseritis* etc., vera scilicet et iuridica potestate. In hoc sensu proprio haec verba intelligenda esse, patet ex eo, quia Christus testatur, se eam Apostolis conferre auctoritatem, quam ipse a Patre acceperat, dicens: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. At Christus vere et proprie remittebat peccata, non declarabat tantum ea esse remissa. De sola enim declaratione remissi peccati a Christo facta, dum diceret paralytico: *Remittuntur tibi peccata tua* (4), pharisaei conqueri et obmurmurare non potuissent, cum olim a Propheta Nathan talem Davidi declarationem factam fuisse non ignorarent: eorum igitur scandalum et obmurmuratio locum et occasionem habuit ex na-

(1) Lib. 4 dist. 18. (2) Matth. 16, 19.

(3) Ad Matth. 18 18. (4) Luc. 5.

tiva et omnibus cognita verbi huius, *remittere*, significatione, quam veram et propriam significationem tantum abest, ut Christus correxerit, ut potius confirmaverit restituta per miraculum paralytico sanitate. Ss. Patres quoque, ut ex adductis testimoniis patet, Ecclesiae veram remittendi peccata potestatem adscribunt. Aiunt enim, Deum ipsum esse, qui peccata sacerdotum ministerio indulgeat; sacerdotes claves regni coelorum tenere, et iudices in tribunali poenitentiae sedere, solvere peccatorum vincula, et ideo Angelis praestare; eodem modo peccata remitti per baptismum et per poenitentiam etc. Recte igitur *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, can. 9 dicit: *Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi, remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum; anathema sit.* Nonnulli scholastici quidem sacerdotalem absolutionem declarativam tantum esse autumarunt, sed ideo poenitentiae sacramentum non negarunt, nec potestatem clavium Ecclesiae traditam restrinxerunt; sed ideo errarunt, quia falso putabant, etiam in sacramento poenitentiae peccata iis tantum remitti, qui perfectam contritionem conceperunt, per quam homo iustificatur. Quare *Andreas Vega*, qui *Concilio Tridentino* interfuit, de istis scholasticis (1) scribit: « Existimandum non est, eos cum illis (Novatoribus) sensisse, qui absolutiones sacerdotum inanes credunt. Nam et ad augmentum gratiae, et ad remissionem poenae debitae pro peccatis omnibus, rite sua peccata confessis utilem eam esse tradiderunt; et hac ratione tueri eos possumus, ne videantur adversari definitionibus Ecclesiae. » Caeterum non omnes scholastici huic sententiae subscripserunt, sed maior eorum pars cum *S. Thoma* docuit, per absolutionem sacerdotalem vero actu iudiciali peccata in sensu proprio remitti.

Obi. III. Solum Deum peccata remittere, docet S. Scriptura (2), et Patres testantur; sic *S. Cyprianus* de lapsis ait: « Solus Dominus misereri potest; veniam peccatis, quae in ipsum commissa sunt, solus potest ille largiri. » Ergo potestas remittendi peccata sacerdotibus nequit competere.

Resp. Etiam nos Catholici fatemur, solum Deum peccata remittere, qui est causa principalis et efficiens iustificationis. Sed Deus uti potest instrumento ad talem gratiam exhibendam, scilicet sacramento, quod ab homine administratur. Tale instrumentum praeter baptismum esse etiam sacramentum poenitentiae, ex S. Scriptura et ex Patribus iam probatum est.

II. *Ecclesia omnia peccata remittere potest, ita ut nullum peccatum irremissibile sit.*

§ 636. *Montanistae* graviora crimina ab Ecclesia absolvi posse negarunt: ideo *Tertullianus*, iam in haeresin lapsus (3) dicit: « Levioribus delictis veniam ab Episcopo consequi posse (poenitentes), maioribus et irremissibilibus a solo Deo; » et ibid. (4): « Sunt (peccata), quae veniam non capiant, homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia et moechia, et fornicatio, et si qua alia violatio templi Dei. » *Novatianus* et *Novatus* ab Ecclesia veniam lapsis dari posse inficiati sunt. Ipsorum asseclae postea extenderunt immitem hanc doctrinam ad atrociorum criminum reos, ac demum ad omnes, qui post baptisma in lethalia crimina pro-

(1) Lib. 13 in decretum Conc. Trid. de iustif. c. 33. (2) Isa. 43, 25; Luc. 5, 2.

(3) Lib. de pudicitia, c. 18. (4) Cap. 19.

lapsi sunt: soli porro divinae misericordiae haec peccata remittenda relinquebant. Non pauci *Sociniani*, saltem ex parte, crudeli huic haeresi subscripserunt; ita *Schmalchius* et *Ionas Schlichtingius* poenitentiam agentes sub extrema vitae periodo veniam obtinere posse, omnino inficiantur. Contra istos aberrantes probandum est, potestatem clavium ad omnia, etiam gravissima peccata extendi, et nullum esse peccatum, quod rite dispositis ab Ecclesia virtute clavium remitti non possit. Id vero ex *S. Scriptura* et ex *Traditione* constat.

1. *In S. Scriptura* Deus ipse profitetur, se omnia utcunque gravia peccata vere poenitentibus remittere velle. Isa. I, 16 ait: *Lavamini, mundi estote... quiescite agere perverse, discite benefacere... et venite, et arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; et si fuerint rubra ut vermiculus, velut lana alba erunt.* Ezech. XVIII, 21 Deus dicit: *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est... vita vivet et non morietur: omnium iniquitatum eius non recordabor.* Rationem subiicit, cur eos tam amanter ad poenitentiam invitat, addens: *Numquid voluntatis meae est mors impii... et non ut convertatur a viis suis et vivat* (1)? Hanc misericordiam divinam experti sunt *David* in adulterium et homicidium lapsus, et *Manasses*, idololatriae aliorumque gravissimorum criminum reus. Eandem vero misericordiam et indulgentiam divinam etiam in N. T. a peccatoribus resipiscentibus expectandam esse, testatur S. Petrus scribens: *Patienter agit (Dominus) propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti* (2). Et sane Christus pro omnibus peccatis plene et abunde satisfecit (3), et pro salute omnium hominum mortuus est (4). Nullum ergo peccatum irremissibile est, et omnes vere poenitentes, etiam gravissimorum criminum rei iustificari et salvari possunt. Et quia Christus voluit, ut remissio peccatorum per Ecclesiam obtineretur, ideo Apostolis generalissimam omnia peccata remittendi potestatem dedit dicens: *Quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo* (5); et: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* (6). Quodsi crimina darentur, quae virtute clavium solvi non possent, id fieret, vel quia Christus ipse aliquam exceptionem apposuit, vel quia amplissima potestas Apostolis concessa ad successores non transiit. Primum admitti nequit, siquidem tantum abest, ut exceptionem aliquam Christus alicubi fecerit, ut omnem prorsus exceptionem excluserit. Alterum non potest concedi, quia in bonum Ecclesiae Christus hanc facultatem contulit; Apostolos enim allocutus est ut institutam a se Ecclesiam docentem, quae usque ad consummationem saeculi perdurare debet: quod si negaretur, sequeretur, etiam potestatem praedicandi Evangelium et baptizandi ad successores non transiisse: quod tamen nec Novatiani dixerunt, nec Protestantes admittunt. His accedit exemplum Apostolorum, qui gravissima quoque crimina per poenitentiam deleri posse declararunt. Omnium sane mortalium sceleratissimi fuerunt deicidae Iudaei: eosdem tamen ad agendam poenitentiam hortatus est Petrus, ad quam idem invitavit etiam Simonem Magum tot tantisque sceleribus contaminatum (7).

(1) V. Ezech. 18, 23. (2) II Ep. 3, 9. (3) § 376, not. 3. (4) § 379. (5) Matth. 18, 18. (6) Io. 20. (7) Act. 12, 38. — Act. 8, 22.

— Paulus incestuoso Corinthio ob seriam poenitentiam culpam et poenam condonandam esse iudicavit. Idem praestitit S. Ioannes cum iuvene perditissimo, qui post baptismum receptum famosus latro et homicida factus, a S. Apostolo in viam iustitiae reductus et Deo reconciliatus fuit, ut narrat ex *Clemente Alex. Eusebius*(1).

2. *Ss. Patres*, ut ex citatis testimoniis patet, generalem Ecclesiae potestatem peccata remittendi adscribunt, quin graviora crimina excipiant, quae illi non subiiciantur. Clare praeterea docent, nullum esse peccatum, quod per poenitentiam, seu absolutionem sacerdotalem remitti non possit. Ipse *Tertullianus* nondum transfuga factus lib. de poenit. c. 4 ita praeclare scribebat: « Omnibus ergo delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, seu voluntate commissis, qui poenam per iudicium destinavit Deus, idem et veniam per poenitentiam spopondit. » *S. Cyprianus* (2) ad Antonian. scribit: « Nam et moechis a nobis poenitentiae tempus conceditur, et pax datur.» Ac inferius addit: «Quod si invenimus, a poenitentia agenda neminem debere prohiberi, et deprecantibus ac exorantibus Dei misericordiam, secundum quod ille misericors et pius est, per sacerdotes eius pacem posse concedi: admittendus est plangentium gemitus, et poenitentiae fructus dolentibus non negandus.» *S. Pacianus* Ep. 1 ad Sempronian. per parabolas pastoris ovem erraticam reportantis, et patris filium prodigum recipientis probat, omnia peccata poenitentibus condonari; et Epist. 3 ad eund. (3) dicit: « Quaecunque solveritis, inquit (Christus), vel magna vel modica.» *S. Hilarius* (4) ait: « Neque fas est, non ex praescripto legis, dandae veniae numero concludi, cum per Evangelii gratiam sine modo fuerit nobis a Deo indulta.» *S. Ambrosius* (5) scribit: « Deus distinctionem non facit, qui misericordiam suam promisit omnibus, et relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine ulla exceptione concessit. » *S. Hieronymus* Ep. ad Oceanum scribit: « Frustra mortuus est Christus, si aliquos vivificare non potest; mentitur Ioannes Baptista et digito Christum et voce demonstrans: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*, si sunt adhuc in saeculo, quorum Christus peccata non tulerit.» *S. Chrysostomus* (6) ait: « Talis est erga homines pietas Dei: nunquam spernit poenitentiam, si ei sincere et simpliciter offeratur, etiam si ad summum quis perveniat malorum, et inde tamen velit reverti ad virtutis viam; suscipit libenter et amplectitur, et facit omnia, quatenus ad priorem revocet statum. » *S. Augustinus* (7) inquit: « Nec eos audiamus, qui negant, Ecclesiam Dei omnia posse peccata dimittere. Itaque miseri dum in Petro Petram non intelligunt, et nolunt credere datas Ecclesiae claves regni coelorum, ipsi eas de manibus amiserunt. » Hanc fuisse fidem Ecclesiae, patet ex condemnatione Montanistarum et Novatianorum, et ex *Conc. Lateranensi IV* in quo cap. 1 dicitur: *Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper poenitentiam reparari.*

Nota. Doctrinae propositae sequentes difficultates opponuntur, quas breviter solvere oportet.

Obi. I. Christus ipse ait: *Omne peccatum et blasphemia remittetur*

(1) Lib. 3 Hist. eccl. cap. 23.
(2) Ep. 52. (3) N. 61.
(4) Comm. in Matth. 18, n. 10.
(5) Lib. 1 de poenit. c. 3, n. 10.
(6) Paraen. ad Theodorum lapsum.
(7) Lib. de agone christ. cap 31.

hominibus; spiritus autem blasphemiae non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro (1). Cum itaque Christus blasphemiam in Spiritum sanctum ut *irremissibilem* declaret, certe eam remittendi potestatem Apostolis non dedit.

Resp. Non insolitum est in Ss. Litteris, ut aliquid valde difficile verbis absolutis, quasi possibile non foret, enuntient. Ita Christus Matth. XIX, 24 ait: *Facilius est, camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum coelorum.* Et Ierem. XIII dicitur: *Si mutare potest Aethiops pellem suam et pardus varietates suas, et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum:* certum tamen est, et divitem salvari, et eos, qui malum didicerunt, benefacere posse. Eodem sensu accipienda est sententia Christi ab adversariis nobis obiecta. Blasphemia nempe in Spiritum sanctum irremissibilis dicitur tantum comparate ad alia peccata, quae facilius condonantur. Dicunt enim Ss. Patres, ut *S. Basilius* (2), *S. Ambrosius* (3), *S. Hieronymus* (4), blasphemiam in Spiritum sanctum eam esse, per quam homo manifestae veritati ultro obsistit et Spiritus sancti opera daemoni adscribit, quemadmodum a pharisaeis id factum esse legimus. Homo autem in tantam malitiam lapsus, per quam se gratia divina indignum reddit, difficillime conteritur, et meliores sensus induit, atque ideo peccatum ei haud remittitur, non ob defectum potestatis clavium, sed ob defectum debitae dispositionis. Nec tamen absolute irremissibile est hoc peccatum, cum revera dilutum fuerit in multis, qui postea baptizati sunt in nomine Iesu in remissionem peccatorum (5). Ita rem explicat *S. Chrysostomus* (6) dicens: « Spiritusne, inquies, blasphemiae non dimittetur poenitentibus? quod omnino falsum esse patet; nam et hoc peccatum dimissum esse scimus, cum multis eorum, qui talia in Spiritum sanctum dixerant, remissum esse constet. Quid igitur est, quod dicit? significare voluit, multo minus caeteris esse remissibile et venia dignum. Qua de causa? Quia, quis esset Christus ignorabant, Spiritus vero congruentem iam notitiam acceperant; siquidem per eum Prophetae loquebantur, et in veteri lege omnes multa de ipso acceperant documenta. » — Notandum vero est, quod iuxta *S. Augustinum* (7), peccatum in Spiritum sanctum nihil aliud sit, quam *impoenitentia finalis,* quod peccatum ob perennem debitae dispositionis defectum omnino irremissibile est: dicitur autem impoenitentia finalis peccatum in Spiritum sanctum, « quia, ait *S. Thomas* (8), est contra remissionem peccatorum, quae fit per Spiritum sanctum, qui est charitas et Patris et Filii. » Quamvis autem hoc peccatum non consummetur nisi in fine vitae (tunc enim solum vere dicitur impoenitentia finalis); attamen in ipso praesentis vitae cursu in iis praesumitur, qui non ex ignorantia, sed ex obstinata pervicacia manifestae veritati resistunt. Sententiae *S. Augustini* multi theologi subscripserunt, eandemque iam *S. Athanasius* tradidisse videtur, qui Epist. 4 ad Serapion., quamvis blasphemiam

(1) Matth. 12, 31.
(2) Quaest. brev. q. 273.
(3) Lib. 1 de Spir. S. c. 3.
(4) Comment. in Matth. 12. (5) Act. 2 et 4.
(6) Hom. 41, al. 42 in Matth. n. 3.
(7) Serm. 71 de verbis Dom. et lib. 1 de Serm. Dom. in monte, c. 22.
(8) 2 2, q. 14, art. 3.

in Spiritum sanctum inveniabilem, indeprecabilem, irremissibilem vocet, tamen ibid. n. 49 ait: « Quin et hoc observandum est, non dixisse Christum, blasphemanti et poenitentiam agenti remissionem dandam non esse, sed blasphemanti et in blasphemia perseveranti. Quandoquidem nullum est peccatum irremissibile apud Deum illis, qui vere et ex animo et, ut par est, poenitentiam agunt. »

Obj. II. Apostoli ipsi limitationem suae potestatis agnoverunt, et quaedam peccata irremissibilia esse confessi sunt. Ita I Io. V, 16 dicitur: *Est peccatum ad mortem; non pro illo dico, ut roget quis.* Peccatum vero, pro quo non est orandum, irremissibile censeri debet. Paulus quoque Hebr. VI, 4 scribit: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste et participes facti sunt Spiritus sancti... et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam;* et c. X, v. 26 subdit: *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia.* His accedunt loca V. T. in quibus Deus dicit, se invocantes non exauditurum, et revertentes non suscepturum esse, ut Prov. I, 24 etc., unde quaedam peccata *insanabilia* dicuntur (1), atque ideo *Esau* (2), et *Antiochus* (3), aliique, quamvis poeniterent, misericordiam consecuti non sunt.

Resp. Citatis testimoniis opponimus ea, quibus n. 1 probavimus, Deum vere poenitentibus omnia, utcunque gravissima crimina remittere. Ne ergo aperta contradictio admittenda sit, dicendum est, Deum omnia quidem peccata remittere velle, sed tales peccatores inveniri in quibus difficillime et rarissime requisitae ad poenitentiam dispositiones reperiuntur. Ad hos igitur citata in obiectinne testimonia referuntur, quae ostendunt quidem summam difficultatem, seu moralem impossibilitatem obtinendae remissionis ex defectu dispositionis in istorum criminum reis, quod non diffitemur, quaecunque demum peccata ea sint, de quibus sermo est in adductis testimoniis; nullo vero modo attingunt defectum facultatis in Ecclesia, suppositis debitis dispositionibus. Id evidenter constat ex eo, quod omnia illa testimonia respiciant Deum ipsum immediate, seu peccatores his peccatis inquinatos in ordine ad difficultatem veniae a Deo obtinendae ob pessimam animi dispositionem; de facultate vero Ecclesiae nec verbum quidem in his habetur, ex quo argui possit, eam limitatam esse quoad haec peccata. Quo fit, ut non possint adversarii ea testimonia urgere, quin evertant propriam doctrinam; alioquin enim sequeretur, neque ab ipsa divina misericordia posse illa peccata dimitti, nec eiusmodi peccatores veniam a Deo posse obtinere, secus ac Montanistae et Novatiani docent. Haec confirmantur, si singula obiecta testimonia expendantur. I Io. V, 16 per peccatum ad mortem multi intelligunt illud, in quo quis impoenitens moritur, quod certe post hanc vitam non remittitur cum in inferno nulla sit redemptio. Ita *S. Augustinus* (4) ait: « De quo peccato, quoniam non expressum est, possunt, multa et diversa sentiri: ego autem dico, id esse peccatum, fidem, quae per dilectionem operatur, deserere usque ad mortem. » *S. Thomas* vero (5) bene adnotat, haec omnia ita esse intelligenda, ut *de fa-*

(1) Deut. 32, 33; Ier. 30, 12.
(2) Hebr. 12, 17.
(3) II Mach. 9, 13.
(4) Lib. de corrept. et grat. c. 12.
(5) 2 2, q. 14, art. 3 ad 2.

cili nec gratia humilis orationis, nec venia a Deo obtineatur; non vero quod absolute obtineri non possit, adeo ut absolute Deus pro eo orari non debeat: «Sicuti, inquit, dicitur ille sanari non posse, qui non potest de facili sanari; potest tamen hoc fieri per divinae gratiae virtutem, quae etiam interdum *profundum maris convertit*, ut dicitur Ps. LXIV.» — Dictum Pauli, ait *S. Thomas* (1), «est ergo intelligendum, sicut dicit *Augustinus*, quod non dicit, quod impossibile est *poenitere*, sed quod impossibile est *rursus renovari*, id est baptizari (2) *per lavacrum regenerationis et renovationis* etc.; nunquam enim homo posset sic poenitere, quod posset iterum baptizari.» Docet itaque Apostolus, impossibile esse aut baptismum ipsum iterari ad poenitentiam istorum, aut eam gratiam baptismatis recuperari, quae est gratia *regenerationis et renovationis*. Unde *S. Augustinus* in inchoata exposit. Ep. ad Rom. inquiebat: «Eos, qui iam baptizati fuerint, *curari* melius dicimus per poenitentiam, non *renovari*, quia renovatio in baptismo est;» et quidem talis, ut simul cum culpa tollatur etiam reatus poenae, quod non contingit in poenitentia. Ita hunc locum explicant *S. Athanasius* (3), *S. Ambrosius* (4), *S. Gregorius Naz.* (5), *S. Chrysostomus* et alii. *S. Athanasius* vero optime notavit, haec fuisse dicta a Paulo ad convellendum errorem Hebraeorum, qui cum multa haberent et quotidiana baptismata, existimabant, idem etiam esse in religione christiana. Neque alium esse sensum verborum Hebr. VI, 26 putarunt Ss. Patres, nempe *non relinqui hostiam pro peccatis*, hoc est, alium baptismum, quo iterum a peccatis abluamur, sine exclusione tamen poenitentiae, quae est tabula post naufragium. Optime notavit in hunc locum *S. Chrysostomus*, «non dixisse Apostolum: non est amplius poenitentia, neque est amplius remissio, sed: *Non est amplius hostia*, hoc est, non est amplius crux secunda, seu secunda passio Christi, unde novus instituatur baptismus.» Ita etiam *S. Augustinus* l. c. in eundem locum dicit: «Significasse Apostolum, non posse deinceps qui peccaverit, iterum baptizando purgari, quo intellecto non intercluditur poenitendi locus.» — Caetera loca ex V. T. citata non possunt referri ad restrictionem potestatis a Christo Ecclesiae concessae, et intelligenda sunt de negata gratia et remissione ob dispositionis defectum. Quantum ad *Esau* multi asserunt, eum per poenitentiam non recuperasse benedictionem patris, non autem ei negatam esse remissionem peccatorum. *S. Thomas* vero (6) respondet: «Quod Esau non vere poenituit, quod patet ex hoc, quod dicit: *Veniet dies luctus patris mei, et occidam Iacob fratrem meum* (7). Similiter etiam nec Antiochum vere poenituit: dolebat enim de culpa praeterita non propter offensam Dei, sed propter infirmitatem corporalem, quam patiebatur.»

Obi. III. *Origenes* et *Theognostus* apud Athanasium (8) verba Apostoli Hebr. VI, 4 de iis intelligunt, qui post baptismum in peccata relabuntur, et «eos misericordiam non consecuturos esse» dicunt. *S. Hermas* lib. 3 Pastor. (9) de scelestioribus quibusdam peccatoribus ait: «Iis non est per poenitentiam regressus ad vitam ...;

(1) Lect. 1 in Hebr. cap. 6. (2) Tit. 3.
(3) Ep. 4 ad Serap.
(4) Lib. 2 de poenit. c. 2.
(5) Or. 39 in S. Lumina.
(6) 3 p., q. 86, art. 1 ad 1.
(7) Gen. 27, 41.
(8) Ep. 4 ad Serap. n. 9.
(9) Simil. 6, n. 2.

huiusmodi homines morti sunt destinati. » Auctor Constitutionum apost. (1) docet concedi quidem idololatris veniam per sinceram poenitentiam revertentibus, non autem ei, qui « velut acie rebelli tentet Deum... huiusmodi venia carebit. » *S. Cyprianus* tr. de lapsis, et *S. Ambrosius* lib. ad virginem lapsam aperte docent, nonnullorum peccatorum nonnisi Deum misereri posse. Ipsa Ecclesia interdum quorumdam criminum reos a reconciliatione arcebat, et hanc eis vel in ipso mortis articulo negabat.

Resp. Si *Origenes* et *Theognostus* vere docuerunt, omnia peccata post baptismum commissa blasphemiam in Spiritum sanctum continere et irremissibilia esse, in hac falsa opinione deserendi sunt et refellendi. Sed nonnulli benignius eorum verba interpretantur, quia *Origenes* (2) aperte testatur, Ecclesiam etiam post baptisma peccantes, si resipiscant, « post longiorem melioris mentis approbationem recipere, et solum a dignitatibus ecclesiasticis excludere. » Reliqui Patres summam remissionis difficultatem in peccatoribus ita prave dispositis agnoscunt, non autem potestatem Ecclesiae quoad rite dispositos restringunt; indigitati enim peccatores gratia divina se indignos reddunt, et vocationi Dei resistere solent, ac propterea « morti destinati et venia carere » dicuntur. Interdum Patres non de remissione culpae, sed de poenis temporalibus loquuntur, quae per sacramentum poenitentiae non semper extinguuntur; unde, sicut innuunt *S. Cyprianus* et *S. Ambrosius*, ad misericordiam Dei confugere oportet. Si hincinde magnis peccatoribus in ipso mortis articulo reconciliatio negata fuit, haec agendi ratio non fuit toti Ecclesiae communis, sed propria Ecclesiarum particularium, et quidem ad tempus, atque, ut nonnulli probabilius censent, quoad solam reconciliationem externam et publicam, cum tamen privatim a Sacerdote absolverentur. Caeterum magnis etiam peccatoribus reconciliationem, quam poenitentes petunt, dandam esse decreverunt *Concilia Carthaginense IV* an. 398 (3), *Arausicanum I* an. 441 (4), *Epaonense* an. 517 (5) et alia. *Innocentius I* in Epist. ad Exuperium interrogatus, « quid de his observare oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiae et voluptatibus dediti, in extremo fine vitae suae poenitentiam simul et reconciliationem communionis petant? » respondet: « Tribuitur ergo cum poenitentia extrema communio, ut homines huiusmodi vel in supremis suis poenitentes, miserante Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur. » Eadem decreverunt *S. Coelestinus I* Ep. ad Episc. Galliae, et *Leo M.* Ep. 91 ad Theodorum (6).

III. *Poenitentia est verum N. L. sacramentum, et quidem a baptismo distinctum.*

§ 637. Poenitentia est verum N. L. sacramentum, si ex Christi institutione per signum externum et sensibile peccatoribus remissio peccatorum datur. Haec autem ita esse, ex probatis liquet. Christus enim Apostolis eorumque successoribus potestatem remittendi peccata contulit, eosque Iudices constituit, qui secundum poenitentis dispositionem peccata vel remittere vel retinere debent: adest igitur *institutio divina*. Apostoli vero eorumque successores peccata diiudicare et remittere nequeunt, nisi ipsis manifestentur; et

(1) Lib. 2, c. 23. (2) Lib. 3, c. Celsum.
(3) Cap. 76. (4) Can. 3. (5) Can. 36.

(6) Cf. Sardagna t. 7, art. 7, Contr. 9, n. 71.

poenitentes scire nequeunt, an a Dei ministro sibi vel remissa, vel retenta sint peccata, nisi id ipsis exterius significetur; quare ex ipsa ordinatione Christi actns externi requiruntur, ut remissio peccatorum obtineatur: habetur igitur etiam *res subiecta sensibus*, seu *signum externum et visibile*. Cnm autem isti actus externi ordinentur, seu instituti sint ad significandam et producendam remissionem peccatorum, quae semper cum infusione gratiae sanctificantis coninncta est (1); adest qnoque *collatio gratiae*. Poenitentia est ergo verum N. L. sacramentum, quia in illa omnia reqnisita ad sacramentum constitnendum inveniuntur. Hinc poenitentia semper et nbique in Ecclesia catholica ut verum N. Legis sacramentum habitum est. *Conc. Lateranense IV* praecepit, ut hoc sacramentum saltem semel in anno recipiatur. *Florentinum* inter septem sacramenta poenitentiam quarto loco ponit. *Tridentinum* Sess. XIV, can. 1 definit: *Si quis dixerit, in catholica Ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis a Christo Domino nostro institutum; anathema sit.* — Inter Protestantes quoque quidam poenitentiae nomen sacramenti tribuere non recusant; aiunt autem, poenitentiae sacramentum non esse distinctum a sacramento baptismi; quia per poenitentiam eadem illa fides restauratur, quae in baptismo concepta fuit, et per eius recordationem iustificatio obtinetur. Vanam autem et prorsus falsam esse hanc sententiam, et poenitentiam esse sacramentum a sacramento baptismi distinctum, ex *S. Scriptura*, ex *Traditione* et *ratione theologica* probatur.

1. In *S. Scriptura* baptismus et poenitentia exponuntur et proponuntur ut duo distincta remedia peccatorum. Baptismnm enim Christus iam ante passionem suam instituit (2), et per discipulos contulit Io. IV. — Ast poenitentiam post resnrrectionem instituit Io. XX, 22. — Petrus (3) Simonem Magum non revocat ad memoriam baptismi, sed provocat ad poenitentiam dicens: *Poenitentiam age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui.* Similiter Paulus non remisit Corinthium incestuosum aut ad baptismum, aut ad eius memoriam, sed: *Eum tradidit satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi* (4); resipiscenti vero et poenitentiae se subiicienti culpam et poenam *in persona Christi* donandam esse censuit (5). — S. Ioan. I Ep. c. 1 loquens de remedio peccatorum, in quae baptizati prolabuntur, non remittit ad memoriam baptismi, ut eorum venia obtineatur, sed ait: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et iustus (Deus), ut remittat nobis peccata nostra* (6). Denique Hebr. VI, 4 aperte negatur, baptizatos in peccata lapsos posse iterum renovari per baptismum; dicitur enim: *Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati..... et prolapsi sunt, rursus renovari.*

2. *Ss. Patres* baptismnm et poenitentiam duo esse distincta sacramenta docent. *Tertullianus* lib. de poenit. c. 7 ait: « Intinctionis sera obstructa... collocavit in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat. Eodem cap. vocat poenitentiam « secundam spem; » et cap. 7, « secundam post naufragium tabulam. »

(1) § 467. (2) § 526.
(3) Act. 8, 22. (4) 1 Cor. 5, 5.
(5) II Cor. 2, 7. (6) Ibid. v. 9.

S. Pacianus (1) scribit: « Baptismus sacramentum est dominicae passionis, poenitentium venia meritum confitentis. Illud omnes adipisci possunt, quia gratia Dei donum est, id est, gratuita donatio: labor vero iste paucorum est, qui post casum resurgunt, qui post vulnera convalescunt, qui lacrymosis vocibus adiuvantur, qui carnis interitu reviviscunt. » *S. Ambrosius* (2) dicit: « Quid interest, utrum per poenitentiam, an per lavacrum hoc ius (remittendi peccata) sibi datum sacerdotes vindicent? unum *in utroque* mysterium est. Sed dicis, quia in lavacro operatur mysteriorum gratia. Quid in poenitentia? nonne Dei nomen operatur? » *S. Hieronymus* lib. 1 Dialog. contra Pelag. inquit: « Redimatur sanguine Salvatoris aut in dono baptismatis, aut in poenitentia, quae imitatur baptismatis gratiam. » Et lib. 2: « Quod scriptum est: *Et sanguis eius emundat nos ab omni peccato*, tam in confessione baptismatis, quam in clementia poenitudinis accipiendum est. » *S. Augustinus* Ep. ad Bonifac. (3) scribit: « Semel perceptam Christi gratiam parvulus non amittit, nisi propria impietate, si aetatis accessu tam malus evaserit. Tunc etiam propria incipiet habere peccata, quae non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur. » Et in Enchir. (4): « Ideo quisque renascitur, ut solvatur in eo, quidquid peccati est, cum quo nascitur. Nam peccata, quae male agendo postea committuntur, possunt et poenitendo sanari, sicut etiam post baptismum fieri videmus. » *S. Cyrillus Alex.* (5) inquit: « Duobus modis Dei Spiritu afflati homines peccata remittunt et retinent: vel cum dignos admittunt ad baptismum, et indignos excludunt; vel cum Filios Ecclesiae peccantes corripiunt, ac poenitentibus ignoscunt. » *S. Leo M.* Ep. ad Theodorum (6) haec habet: « Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae repararetur aeternae. » Hoc idem probant argumenta, quibus § 516 ostensum fuit, semper in Ecclesia septem agnita fuisse sacramenta; sed septem non essent, si baptismus et poenitentia unum dumtaxat sacramentum constituerent. Merito igitur *Conc. Tridentinum* perpetuae traditioni insistens Sess. XIV, can. 2 definit: *Si quis sacramenta confundens ipsum baptismum poenitentiae sacramentum esse dixerit, quasi haec duo sacramenta distincta non sint, atque ideo poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari; anathema sit.*

3. *Ratio theologica* petitur ex discrimine, quod est inter sacramentum baptismi et sacramentum poenitentiae. Nam illa sacramenta certe inter se distincta sunt, quae circa ministrum, subiectum, materiam, formam, effectus et alias proprietates differunt. Talia autem discrimina inter baptismum et poenitentiam inveniuntur. Nam minister baptismi, saltem in casu necessitatis, est quilibet homo; minister poenitentiae solus sacerdos: subiectum baptismi est quilibet homo; subiectum poenitentiae solus baptizatus: baptismi materia est aqua; poenitentiae, ex communi sententia actus poenitentis: forma baptismi exprimit ablutionem; poenitentiae, absolutionem: effectus baptismi est delere una cum originali peccato quae-

(1) Ep. 3 ad Sympron.
(2) Lib. 1 de poenit. c. 8.
(3) Ep. 98 (al. 23), n. 2.
(4) Ad Laurent. c. 46.
(5) Lib. 12 in Ioan.
(6) Ep. 91.

libet personalia crimina tum quoad culpam, tum quoad omnem poenae reatum, ita ut per illum vere renascantur: poenitentiae effectus est remittere solas actuales noxas et poenam aeternam, quae inde consequitur, non autem, saltem ordinarie, omnem poenam temporalem, ita ut reconciliemur Deo non sine magnis nostris fletibus et laboribus imo et satisfactionibus: proprietas denique baptismi est, ut iterari non possit, nec per modum iudicii deleantur peccata; poenitentiae vero proprium est, ut per modum iudicii administretur, et iterari possit, quoties peccator noxarum suarum poenitens ad sacrum tribunal confugerit. Etiam *Conc. Trident.* Sess. XIV, cap. 2 discrimina inter baptismum et poenitentiam refert, et exinde probat, *hoc sacramentum multis rationibus a baptismo differre.*

Nota. Inanes sunt cavillationes, quas adversarii doctrinae catholicae opponunt.

Obi. I. Nullum in V. T. institutum fuit sacramentum ad eluenda peccata, quae, fatente ipsa Tridentina Synodo Sess. XIV, sola delebantur poenitentiae virtute: quorsum igitur institutum censendum erit in N. T. nisi ut peior fieret nostra conditio? — Etiam in N. T. homines per solam virtutem poenitentiae iustificantur, ut exempla *Zachaei*, *Mulieris peccatricis*, *Latronis in cruce*, et *Petri*, et parabolae *Publicani* et *Filii prodigi* ostendunt.

Resp. Quamvis nullum institutum fuerit in V. T. sacramentum ad delenda peccata perperam inde infertur, nullum pariter in N. T. institutum esse; alioquin ex eodem principio inferre possemus, neque baptismum, neque eucharistiam esse sacramenta a Christo instituta, eoquod neutrum fuerit in V. T. Haec enim pendent a positiva Dei voluntate, qui congrua media diversis temporibus aptare novit. Neque peior reddita est nostra conditio; nam propter abundantiores gratias facilius et securius obtinetur gratia; poenitentia in N. L., ut sacramentum est, agit ex opere operato, sed in V. L. ut simpliciter virtus ex opere dumtaxat operantis veniam peccatorum impetrabat; ac demum remissio peccatorum per actum externum iudicialem seu per sacerdotis absolutionem obtenta non modicum solatium, conscientiae pacem et tranquillitatem instillat. *Zachaeus* et reliqui per solam poenitentiae virtutem instificati fuerant, quia tunc temporis nondum institutum fuit sacramentum poenitentiae: ex istis igitur exemplis inferri nequit, etiam post illius institutionem peccatores sine poenitentiae sacramento aut eius voto iustificari posse. Citatae parabolae prolatae non sunt, ut nobis omnia patefaciant, quae ad remissionem peccatorum obtinendam requiruntur; sed in parabola *publicani* Christus ostendere voluit quam necessaria et proficua pro veris poenitentibus sit humilitas, in altera autem misericordiam Dei describere peccatorem contritum recipientis.

Obi. II. In Scripturis semper baptismus cum poenitentia coniungitur, ita ut baptismo tribuatur peccatorum remissio. Sic Act. II, 38 dicitur: *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum... in remissionem peccatorum.* Marc. I, 4 praedicatur baptismus poenitentiae *in remissionem peccatorum.* Et Eph. V, 26 Ecclesia sanctificari et mundari dicitur *lavacro aquae in verbo vitae.* Ergo poenitentia a baptismo non est distincta.

Resp. Quando in Scripturis poeni-

lentia exigitur, ut adulti cum fructu suscipiant sacramentum baptismi, exigitur ut dispositio ac prout virtus est. Dicitur vero conferri baptisma in remissionem peccatorum non absolute sive de omnibus peccatis, quae post baptismum patrantur, sed de iis, quae baptismum praecesserunt, ut per se constat. Sane quoad peccata, in qnae fideles post baptisma lapsi sunt, nunquam haec perhibentur deleta vi baptismi, neque Scripturae fideles peccatores cohortantur ad recordationem suscepti baptismi, sed illos ad solam poenitentiam excitant. Ecclesia quidem sanctificatur et mundatur per baptismum, quia homines per hoc sacramentum a peccatis purgantur, et gratia sanctificante ornantur. Ast hanc amittere possunt per subsequens peccatum mortale (1), cuius remissionem solummodo per sacramentum poenitentiae consequuntur. Observant porro theologi, aliquo sensu omnium peccatorum mundationem baptismo tribui posse, respectu nempe peccatorum antecedentium *vere et effective*, respectu autem peccatorum subsequentium *fundamentaliter*, *praesuppositive*, *dispositive*, quia nemo per sacramentum poenitentiae mundari potest nisi qui fuerit baptizatus, baptismus enim est ianua omnium sacramentorum.

Obi. III. Apostoli leguntur quidem baptizasse, non autem per iudiciariam potestatem in sacramento poenitentiae homines a peccatis absolvisse. Etiam antiquissimi Patres de usu huius potestatis vel ab Apostolis vel ab eorum successoribus exercitae silent.

Resp. Argumentum hoc est mere negativum, quod nullatenus enervat argumentum positivum iam allatum. Christus enim potestatem remittendi peccata vere Apostolis contulit, ut probatum est: ergo certe illa Apostoli usi sunt, etiamsi id in S. Scriptura expresse non enarretur. Si Petrum et Paulum excipiamus, de reliquis Apostolis in S. Scriptura non legimus, quod post Christi ascensionem aut saltem post factam divisionem baptizaverint et praedicaverint; et tamen ne Protestantes quidem negant, Apostolos omnes mandatum Christi adimplevisse, quod ipsa mira christianae religionis propagatio probat. Eodem igitur modo credendum est, Apostolos iuxta ordinationem Christi fideles in crimina lapsos iudicasse, eisque peccata vel remisisse vel retinuisse, quamvis huius rei sat luculenta et expressa testimonia in S. Scriptura non inveniantur. Non enim omnia, quae credenda sunt, ex Scriptura peti possunt, sed multa ex sola traditione hauriuntur. Haec autem ex Ss. Patribus, ex antiquissimis libris liturgicis, et ex continua persuasione ac praxi Ecclesiae orientalis et occidentalis clarissime elucet, ut patet ex iis, quae § 635 dicta, et quae art. 3 dicenda sunt. Quodsi in antiquissimis Patribus non multa hac de re testimonia leguntur, huius silentii honestae causae afferri possunt. Illius enim aevi Patres ut plurimum scribebant contra infideles, et in suis scriptis *disciplinam arcani* etiam quoad poenitentiae sacramentum observabant. Saepe alloquebantur catechumenos, qui sacramenti poenitentiae nondum capaces erant. Fideles autem baptizati tam pie et innocenter vivebant, ut multa de reconciliatione disserere opus non fuerit. Accedit, quod primis saeculis rari fuerint scriptores ecclesiastici in tanta ob saevientes persecutiones Ecclesiae calamitate, et multa eorum opera saeva vis vetustatis consumpsit.

(1) § 571.

Obj. IV. *S. Augustinus* lib. de nuptiis (1) docet, per baptismum « non solum peccata (praeterita), quae omnia nunc remittuntur in baptismo, sed etiam quae posterius humana ignorantia vel infirmitate contrahuntur, mundari et sanari: non ut baptismus quoties peccatur, toties repetatur, sed quia ipso, quod semel datur, fit, ut non solum antea, verum etiam postea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur. » Ergo per baptismum non iteratum, sed in memoriam revocatum, omnia peccata remittuntur.

Resp. S. Augustinus remissionem peccatorum omnium adscribit baptismo ut causae remotae necessario praerequisitae subsequentibus salutis subsidiis, non autem ut causae proximae et formali exclusis aliis sacramentis. Hanc esse mentem S. Doctoris patet ex eo, quia ibidem mox subdit: « Quid enim prodesset vel ante baptismum poenitentia, nisi baptismus sequeretur, vel postea, nisi praecederet » (2)?

ARTICULUS II.
De contritione.

§ 638. Veritate sacramenti poenitentiae constituta, summi momenti est ut indagemus, an, et quinam actus ex parte peccatoris requirantur, ut per hoc salubre remedium remissionem peccatorum obtinere et iustificari possit. *Lutherus* duas tantum esse poenitentiae partes dixit, nempe terrores incussos conscientiae ex agnitione peccati, et fidem conceptam ex evangelio, vel absolutione, qua quis credit sibi per Christum remissa esse peccata: quae insulsa sententia, iam § 466 satis confutata est. *Calvinus* a Luthero discrepat, et (3) in mortificatione et vivificatione poenitentiam reponit: per priorem exuitur vetus homo et vitia mortificantur, per alterum pium excitatur bene vivendi studium bonorumque operum amor, eaque poenitentiae fructus appellat; qua in sententia causam cum effectu confundit, et arborem bonam eiusque fructus sine radice expectat. Alia est Catholicorum doctrina, quam *Concilium Tridentinum* Sess. XIV, can. 4 contra Novatores declaravit ac sanxit dicens: *Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente quasi materiam sacramenti poenitentiae, videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quae tres poenitentiae partes dicuntur; aut dixerit, duas tantum esse poenitentiae partes, terrores scilicet incussos conscientiae agnito peccato, et fidem conceptam ex evangelio vel absolutione, qua credit quis, sibi per Christum remissa peccata; anathema sit.* Ex hac definitione patet ex parte peccatoris sacramentum poenitentiae suscipientis tres actus requiri, quorum primus est *contritio*, de qua igitur primo loco agere, eiusque *notionem*, *necessitatem*, *proprietates* et *divisionem* ostendere oportet, quamvis fusior huius materiae pertractatio, cum de officiis agatur ad theologiam moralem spectet.

1. *Contritio* a *Conc. Tridentino* Sess. XIV, cap. 4 definitur: *Animi dolor et detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de caetero*, et (ut theologi addunt) *cum voto confitendi et satisfaciendi;* sed istud votum in illo proposito continetur ex ipsa mente Concilii ibidem docentis, quod ille dolor hominem post baptismum lapsum *praeparat ad remissionem peccatorum, si cum fidu-*

(1) Cap. 33, n. 38.
(2) Cf. Perrone, de poenit. cap. 1 prop. 3.
(3) Lib. 3 Instit. c. 3, § 8.

cia divinae misericordiae et voto praestandi reliqua coniunctus sit, quae ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur. In definitione dicitur 1° *Animi dolor*, id est, qui in voluntate non in sensu positus est; et quamquam sensibilis dolor aliquando ex animi contritione excitetur et laudabilis ille sit, non tamen necessarius est, cum in potestate hominis non sit hunc sensibilem dolorem in se excitare: sufficit ergo dolor seu tristitia animi orta ex offensa Dei: dicitur 2° *detestatio de peccato commisso*, per quam aliquid intelligitur a dolore distinctum; nam in Beatis ex. gr. est detestatio peccatorum in quibus tamen non est dolor. Est ergo interprete eodem *Concilio*, detestatio haec odium peccati; nam ibidem *declarat sancta Synodus*, hanc contritionem non solum cessationem a peccato et vitae novae propositum et inchoationem, sed veteris *etiam odium continere*: ita Concilium Lutherum perstringit, qui scripserat, odium peccati et detestationem vitae praeteritae inutilem esse, ac optimam poenitentiam in nova vita esse repositam, quem errorem Sess. XIV, can. 5 anathemate damnavit: dicitur 3° *de peccato commisso*, et quidem a se commisso; non enim haberetur contritio ad sacramentum requisita, si quis doleret de peccato ab alio commisso, et hoc detestaretur; dolendum est autem de peccato a se commisso, ut est offensa Dei atque malum in ordine salutis: dicitur 4° *cum proposito non peccandi de caetero;* alias falsa et ficta est contritio, vana et larvata poenitentia, de qua merito Deus per Ierem. ait: *Non est reversa ad me praevaricatrix in toto corde suo, sed in mendacio* (1). Unde Isa. I, 16 dicitur: *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum; quiescite agere perverse, discite benefacere*. Apostolus quoque Ephesios (2) monet, ut deponant veterem hominem et novum induant. Ratio est, quia sincera poenitentia debet excludere omnem affectum ad peccatum; qui vero non haberet tale propositum non peccandi de caetero, peccati affectum non deposuisset. Unde *S. Augustinus* (3) ait: « Multi assidue se dicunt esse peccatores, et tamen adhuc illos delectat peccare. Professio est, non emendatio; accusatur anima, non sanatur, pronuntiatur offensa, non tollitur. Poenitentiam certam non facit, nisi odium peccati et amor Dei. » Et *S. Gregorius M.* (4) ait: « Poenitentia est, mala praeterita plangere, et plangenda iterum non committere. » Disputant inter se scholae theologi, quale esse debeat istud propositum non peccandi de caetero; an semper requiratur formale et explicitum, an sufficiat virtuale et implicitum. Communior autem, verior et tutior est sententia eorum, qui formale et explicitum postulant, tum quia de illo expresse mentionem facit S. Scriptura, tum quia *Conc. Tridentinum* propositum illud distinguit ab odio peccati: at nulla fuisset necessitas distinguendi, nisi innuere voluisset, propositum illud debere esse formale et explicitum; in odio quippe peccati implicite saltem et virtualiter includitur propositum illius in posterum fugiendi. Ait tamen cl. *Billuart* (5): « Per accidens defectu temporis vel considerationis sufficit implicitum, seu virtuale, modo poenitentem, ita peccatorum suorum poeniteat, quod si adverteret ad futura, proponeret ea nunquam iterare, ut

(1) Ierem. 3, 10. (2) Cap. 4, 22, etc.
(3) Ser. 7 de tempo. (nunc 117, in append.).
(4) Hom. 34 in evang.
(5) De sacr. poenit. diss. 4 ad 1.

dicit Sylvius post Navarrum: Si quis ergo occupatus vel in examinanda sua conscientia, vel in detestanda vita praeterita, vel in imploranda Dei misericordia et petenda venia, vel in excitando in se Dei amore et dolore de peccatis, non cogitet actu dicens: volo emendare vitam, nolo amplius peccare, sed bona fide eat ad confessionem; vere est contritus, et confessio bona propter virtuale propositum in dolore inclusum. Ita laudatus *Sylvius*. Et ratio est, quia » propositum formale non est de essentia contritionis, nec consequenter pars essentialis sacramenti, sed requiritur tantum de praecepto, quando quis vult iustificari: » dicitur denique 5° *cum voto confitendi et satisfaciendi*, ut partes sacramenti poenitentiae exprimantur, et habeatur definitio contritionis prout est legis evangelicae propria. Unde *S. Thomas* in suppl. (1) illam definit « dolorem de peccatis assumptis cum proposito confitendi et satisfaciendi. »

2. *Necessitas contritionis* ex iis eruitur, quae § 633, n. 2 dicta sunt; remissio enim peccatorum non obtinetur sine poenitentia, et poenitentia non datur sine dolore de peccato commisso. Nos ipsi ab iniquo offensore exigimus, non solum ut ab ulterioribus offensis desistat, sed etiam ut de illata nobis iniuria doleat, eam detestetur, melioresque erga nos sensus in corde concipiat. Ita pariter Deus a peccatoribus, ut veniam consequantur, prae caeteris animi dolorem et detestationem de peccato commisso exigit. Ideo Deuter. IV, 29 dicitur: *Cum quaesieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen toto corde tuo quaesieris et tota tribulatione animae tuae.* Iudith VIII, 14: *Quia patiens Dominus est, in hoc ipso poeniteamus, et indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.* Ioël II, 12: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio et in fletu et in planctu. Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra.* Luc. XIII, 3: *Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Act. III, 19: *Poenitemini et convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Exempla quoque *Davidis, Manassis, Magdalenae, Petri* etc. ostendunt, per solas contriti cordis lacrymas veniam peccatorum obtineri. Ideo etiam Ss. Patres nil pro peccatore magis necessarium reputarunt, quam contritionem. *S. Cyprianus*(2) ait: « Agite poenitentiam plenam, dolentis ac lamentantis animi probate moestitiam. Nec vos quorundam moveat aut error improvidus, aut stupor vanus, qui cum teneantur in tam grandi crimine, perculsi sunt animi caecitate, ut nec intelligant delicta nec plangant. Vos vero poenitentes ac dolentes peccata vestra perspicite... Quam magna deliquimus, tam granditer defleamus. » *S. Basilius* (3) inquit: « Primum odisse debet (anima) reprobam suam vitam anteactam, et ipsam eius memoriam execrari detestarique. » *S. Ephraem*(4) exclamat: « Compungere, o anima mea... compungere de omnibus, quae fecisti, malis... compungere et poenitentiam age, ne tenebris tradaris exterioribus. Resipisce misera et afflicta anima, ne coram horrendo Christi tribunali confundaris. » *S. Ambrosius* (5) dicit: « Audiant, qui agunt poenitentiam, quomodo agere debeant, quo studio, quo affectu, qua mentis intentione, qua intimorum concussione viscerum, qua cordis conversione. *Vide,* inquit, *Domine, quia tribulor. Venter*

(1) Quaest. 1, art. 1. (2) Tr. de lapsis. (3) Reg. brev. c. 10.
(4) Serm. 2 de compunct. (5) Lib. 2 de poenit. c. 6.

meus turbatus est: a fletu meo conversum est cor meum in me; Thren. I, 20. » — ***S. Chrysostomus*** (1) ait: « Sola est cordis compunctio, quae sicut ignis omne animae vitium perurit et adimit, et quantacunque in ea repererit mala, abstergit universa et penitus delet. » *S. Hieronymus* (2) scribit: « Nisi oderimus malum, bonum amare non possumus. » *S. Augustinus* (3) inquit: « Nec quemquam putes ab errore ad veritatem, vel a quocumque sive magno sive parvo peccato ad correctionem sine poenitentia posse transire. » Et in Enchirid. (4): « In actione poenitentiae non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. » *Hinc Conc. Trident.* Sess. XIV, cap. 4 dicit: ***Fuit quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius.***

3. *Proprietates* contritionis ex communi theologorum doctrina sunt, ut sit *interna, supernaturalis, summa et universalis.* Igitur 1° necesse est, ut contritio sit vera, sincera et interior, non in sola mentis aut imaginationis superficie, non in verborum inani strepitu vel fictis lacrymis, sed in intima voluntate ab omni peccati affectu aliena, quae melius ac certius ostendi nequit, quam fuga peccati et exercitio bonorum operum. Nam cum Deo res agitur, quem fallere non possumus externa contritionis simulatione, quia *Deus intuetur cor* (5), et huius sinceram conversionem postulat, ut num. praec. probatum est. Quare qui cum ficta contritione, quamvis eam veram esse invincibiliter existimaret, ad sacramentum poenitentiae accederet, neque fructum neque sacramentum perciperet, deficiente utpote parte illius essentiali, vera nimirum et sincera contritione: sicut nullum foret baptismi sacramentum, quod quis in vino conferret, putans se in aqua baptizare. 2° Contritio debet esse *supernaturalis,* tum ratione principii seu gratiae divinae, tum ratione motivi. Nemo enim potest salubriter conteri sine gratiae adiutorio et Spiritus sancti influxu, quod definivit *Conc. Tridentinum* (6). Ratio est, quia medium debet esse fini proportionatum, ac proinde eiusdem ordinis. Ergo cum contritio sit a Deo instituta ut medium iustificationis nostrae et gratiae sanctificantis obtinendae, debet esse supernaturalis ordinis, sicut est ipsa iustificatio et gratia sanctificans. Ex eadem ratione respectu etiam motivi supernaturalis esse debet contritio; actio siquidem moralis ex motivo praesertim suam speciem desumit. Cum igitur contritio, ordinata ad iustificationem et ad gratiam sanctificantem debeat esse supernaturalis, necesse est, motivum illius esse supernaturale: nulla igitur est contritio aut saltem ad salutem plane insufficiens, quae motivo plane naturali nititur. Talis fuit contritio *Antiochi* peccatum deflentis, non quod esset offensa Dei, sed propter gravissimum, quo cruciabatur, morbum: talis et contritio *Esau*, qui non peccatum, sed amissam deflebat haereditatem; talis eorum omnium, qui vel metu mali vel spe boni alicuius mere temporalis a peccatis exterius se retrahunt. Nam, ait *S. Augustinus* (7); « Qui propter beneficia terrena Deum quaerunt, non utique Deum, sed illa quaerunt. Eo modo timore servili, non liberali dilectione Deus colitur. Sic ergo Deus non colitur, hoc enim colitur, quod diligi-

(1) Lib. 2 de compunct.
(2) Ep. 125 ad Rustic. n. 14.
(3) Ep. 93, n. 53. (4) Cap. 65.
(5) I Reg. 16. (6) Sess. 6, can. 3.
(7) Enarr. in Ps. 77, n. 20.

tur. Unde quia Deus rebus omnibus maior et melior invenitur, plus omnibus diligendus est, ut colatur. » Motivum igitur contritionis ex amore Dei saltem initiali et inchoato nasci debet, ex spe veniae, ex timore poenae aeternae et amittendae felicitatis coelestis, ex turpitudine peccati quatenus est offensa Dei, et aliis huinsmodi ad ordinem supernaturalem pertinentibus. Hinc *Innocentius XI* damnavit hanc propositionem (n. 57): « Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam : » et *Clerus Gallicanus* in comitiis anno 1700 eandem ut *haereticam* proscripsit. Ideo autem motiva naturalia non sunt prorsus spernenda, quoniam iis non raro animus vehementius commovetur, cupiditatum ardor restinguitur, atque purioribus motivis locus paratur. 3° Debet contritio esse *summa*, non quidem, ut aiunt, *intensive*, sed *appretiative summa*. Intensive summa contritio est, quando maiorem dolorem de peccato commisso in corde sentimus, quam de quacunque alia temporali iactura; qui dolor exoptandus quidem, non necessarius est, tum quia certus et determinatus intentionis gradus assignari nequit, semperque dari potest contritio absolute intensior; tum quia S. Scriptura, dum dicit, non vestimenta, sed corda scindenda esse, clare innuit, non tam in parte sensitiva, quam potius in parte rationali contritionem residere debere; tum quia intensio doloris, quatenus in sensuali animae parte situs est, non est in hominis potestate et ideo inter eius officia referri nequit; tum denique quia vehementia doloris sensibilis sequitur vehementiam rei moventis; atqui res sensibiles naturaliter vehementins animum in parte sensitiva afficiunt et movent, quam res intelligibiles et spirituales. Unde sicut amor bonorum sensibilium potest esse intensior quam spiritualium, ita et dolor, qui ex malis sensibilibus percipitur, intensior esse potest eo, qui concipitur propter mala spiritualia, cuiusmodi sunt peccata, etiamsi bona et mala sensibilia propterea minime magis diligamus et detestemur appretiative. Sic David rex longe vehementioris doloris dedit signa propter Filium mortuum, quam propter peccatum commissum; et tamen sincera et sufficiens erat eius poenitentia, quae ex ore Prophetae audire meruit: *Dominus transtulit peccatum tuum* (1). Unde et Ecclesia nullum intentionis gradum utnecessarium unquam praescripsit. Necesse autem omnino est, ut contritio sit *appretiative summa*, et talis est, quando mens nostra peccatum summum malum esse iudicat, atque tanquam summum malum etiam aversatur et fugit, ita ut malimus, potius rerum omnium dispendium pati, quam peccatum iterum committere aut Deum offendere. Necessitas talis contritionis patet ex eo, quia Deum super omnia ex toto corde, ex tota anima et ex tota mente diligere iubemur, unde Christus ait: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus, et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus* (2). Idem patet tum ex natura peccati, quod cum sit offensa Dei et privativum snmmi boni, est summum malum ac proinde super omne aliud malum odio habendum et fugiendum; tum ex necessitate propositi nullo tempore, propter nullum malum temporale declinandum et propter nullum bonum temporale acquirendum, mortaliter peccandi. Quodsi Deo aliquid praeferimus, amor noster deficiens et dolor

(1) II Reg. 12, 13. (2) Matth. 10, 37.

fallax est. Imo maior Deo iniuria inferri non potest, quam si creatura ipsi anteponatur; quod facit, quicunque mortaliter peccat: « Nonne diabolum Domino praeponit? » ait *Tertullianus* (1) « comparationem enim videtur egisse, qui utrumque cognoverit, et iudicato pronuntiasse eum meliorem, cuius se rursus esse maluerit. » Denique 4° contritio debet esse ***universalis***, ita ut se ad omnia et singula peccata commissa extendat. Hanc diserte postulat S. Scriptura dicens: ***Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis - vita vivet*** (2), et: ***Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas***(3). Hinc *Conc. Lateranense II* gener. c. 22 dicit: ***Falsam poenitentiam esse constat, cum spretis pluribus (peccatis) de uno solo poenitentia agitur, aut cum sic agitur de uno, ut non discedatur ab alio. Unde scriptum est: Quicunque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*** (4), ***scilicet quantum ad vitam aeternam; sicut enim si peccatis esset omnibus involutus, ita si in uno tantum maneat, aeternae vitae ianuam non intrabit.*** Etiam ***Catechismus rom.*** (5) inquit: « Necesse est, peccata omnia quae admisimus, odisse et deflere, ne si quaedam tantum doleamus, ficta et simulata, neque salutaris poenitentia a nobis suscipiatur. » Et vero contritio est dolor de peccato, quatenus est offensa Dei; ergo si vera est et sincera, debet peccata omnia detestari, siquidem nullum est, quo Deus non offendatur. Non ergo vere dolet de offensa Dei, qui in aliqua parte in eadem sibi complacet: atque non potest in amicitiam Dei recipi, qui peccato etiam unico adhaerere pergit. « Quid prodest, ait *S. Gregorius M.* (6), si peccata quis luxuriae defleat, et tamen adhuc avaritiae aestibus anhelet? Aut quid prodest, si irae iam culpas lugeat, et tamen adhuc invidiae facinus tabescat? » — Necesse tamen non est, ut tot sint numero contritionis actus, quot sunt numero peccata, sed una sufficit contritio se ad omnia extendens, cum haec sufficiat, si vera ac sincera fuerit, ad effectum omnis peccati in nobis supprimendum. Consulitur tamen, ut saltem graviora peccata singulis contritionis actibus defleantur, ut non tantum culpa auferatur, sed et radices peccati extirpentur.

4. Contritio indicatis proprietatibus praedita, duplex a *Conc. Tridentino* Sess. XIV, cap. 4 distinguitur, nempe *perfecta*, quae ex charitate seu amore Dei perfecto oritur, et *imperfecta*, quae ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, et haec vulgo *attritio* vocatur. Posita hac distinctione doctrina catholica sequentibus propositionibus continetur: 1° *Contritio perfecta hominem iustificat, prinsquam sacramentum poenitentiae actu suscipiatur, non tamen sine sacramenti voto, quod in illa includitur:* 2° *Ad sacramentum poenitentiae rite suscipiendum non est necessaria contritio charitate perfecta.* 3° *Attritio ex solo metu gehennae seu poenarum timore concepta bona est et utilis:* 4° *Ut autem attritio in sacramento poenitentiae sufficiat, coniuncta esse debet cum amore Dei initiali.* Istas propositiones declarare, probare et contra adversarios vindicare oportet.

(1) De poenit. c. 5.
(2) Ezech. 18, 21.
(3) V. 30.
(4) Iac. 2, 10.
(5) De poenit. n. 29.
(6) Hom. 34 in evang. n. 15.

I. *Contritio perfecta hominem iustificat, priusquam sacramentum poenitentiae suscipiatur, non tamen sine sacramenti voto, quod in illa includitur.*

§ 639. Si quaeritur, in quo posita sit charitatis, et (quod consequens est), contritionis perfectio, in hac determinanda non consentiunt theologi. Nonnulli perfectionem charitatis repetunt a gradibus appretiationis, et contritionem perfectam eo titulo distinguunt ab imperfecta: quod illa sit ex dilectione Dei super omnia, non item imperfecta: sed haec sententia admitti nequit, quia quaelibet contritio ad sacramentum sufficiens appretiative summa esse debet. Alii ad contritionem perfectam requirunt charitatis intensionem, et docent, contritionem ab attritione non specie differre, sed gradibus, ita ut charitas admodum intensa contritionem efficiat perfectam, debilis autem et remissa imperfectam. Sed huic sententiae obstant argumenta, quibus mox probabitur, charitati generatim et non tantum summae eius intensioni iustificationem adscribi. Absit autem, ut ad contritionem perfectam nullum intensionis gradum requiramus. Istum requirit *Catechismus romanus* (1) dicens: « Ut concedamus contritione peccata deleri, illam adeo vehementem, acrem ac incensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine aequari conferrique possit. » Quae verba expendens cl. *Liebermann* (2) ita praeclare loquitur: « Et certe, quis dubitat, eam contritionis perfectae debere esse vim et efficaciam, ut cor hominis penitus sibi subiiciat, illudque avellat ab inordinatis affectibus, ita ut dominetur charitas, ubi dominabatur cupiditas? Nescio autem, an illud sine aliquo intensionis gradu cogitari possit. Sed illud ipsum, quod dicimus appretiative summum, et quod in summa rei aestimatione consistit cum voluntatis actione coniuncta, putasne sine conatu esse posse et incenso affectu? — Hoc scilicet fert hominis natura, ut cum rem aliquam magni facimus et multum cupimus, eius etiam iacturam aegre admodum feramus, atque illud, quod tanti damni causa est, cum vehementi cordis commotione detestemur. » — Communiter autem theologi contritionis et attritionis discrimen a solo motivo repetunt, quia duplex datur amor, ex quo dolor de peccatis concipi potest: unus dicitur *amor benevolentiae* seu *amicitiae*, et est ille, quo Deus super omnia diligitur propter se, seu quia in se summe bonus est et infinite perfectus; hic est amor perfectus, et producit contritionem perfectam: alter dicitur *amor concupiscentiae*, qua Deus super omnia diligitur, quia nobis bonus, nostra beatitudo et finis ultimus est; hic est amor imperfectus et imperfectam relinquit contritionem. Hanc duplicis amoris distinctionem iam exhibet *S. Thomas* (3) dicens: « Amor quidam est perfectus, quidam imperfectus; perfectus quidem amor est, quo aliquis secundum se amatur, utpote cui aliquis vult bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundum seipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat, sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad charitatem, quae inhaeret Deo secundum seipsum: sed spes pertinet ad secundum amorem, quia ille qui sperat, aliquid sibi obtinere intendit. Et ideo in via generationis spes prior est charitate... Spes introducit ad charita-

(1) De poenit. n. 32.
(2) De sacr. poen. cap. 2, art. 2, § 2.
(3) 2. 2, q. 17, art. 8.

tem, in quantum aliquis sperans remunerari a Deo accenditur ad amandum Deum et servandum praecepta eius.» Iuxta hanc sententiam contritio et attritio specie differunt, quia ex diversis motivis oriuntur. — Notandum vero est, quod amor benevolentiae ex consideratione cuiuslibet attributi divini concipi possit, quia quodlibet attributum divinum infinitum est, et ipsa essentia divina (1). Unde si quis ad beneficia a Deo accepta vel accipienda reflectat, divinam bonitatem et misericordiam cognoscat, amore in illam inflammetur, doleatque se tam benignum Patrem, tam insignem benefactorem, tam liberalem remuneratorem offendisse; absque dubio amorem benevolentiae et contritionem perfectam concipit. Ita pariter si quis mysteria incarnationis, passionis et mortis Christi considerans grati amoris affectus eliciat et de peccatis doleat, propter quae divinus Redemptor tot cruciatus in corde et corpore pertulit; nemo dubitabit, tali amorem benevolentiae et perfectam contritionem adscribendam esse. — Nemo autem vere contritus esse potest, nisi firmum propositum habeat omnia peccata mortalia vitandi et officia sua implendi. Hinc etiam votum habere debet sacramentum poenitentiae suscipiendi, quia, ut inferius ostendetur, ad hoc eum obligat praeceptum divinum. Ideo propositio catholica ita concipitur: *Contritio perfecta hominem iustificat*, priusquam sacramentum poenitentiae suscipiatur, non tamen sine sacramenti voto, quod in illa includitur. Haec propositio probatur ex *S. Scriptura* et *Traditione*.

1. *S. Scriptura* testatur sicut charitatem perfectam, ita etiam contritionem, quae ex illa producitur hominem Deo reconciliare. Deut. IV, 26 Deus dicitur inveniri ab iis, qui toto corde eum quaerunt et tota tribulatione animae suae. Ps. L, 18 legitur: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non despicies.* Prov. VIII, 17 ait Deus: *Ego diligentes me diligo;* igitur qui diligit Deum, diligitur a Deo et amicus eius fit. Ezech. XXXIII, 12: *Impietas impii non nocebit ei, in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua.* Similia testimonia etiam in N. T. inveniuntur. Io. XIV, 21 etc. Christus ait: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum. — Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus,* idest ipsi coniunctissimi erimus. I Io. IV, 7 legitur: *Omnis, qui diligit, ex Deo natus est;* fit ergo Filius Dei adoptivus; et v. 16: *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* I Petr. IV, 8: *Charitas operit multitudinem peccatorum.* II Cor. VII, 10: *Quae secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur.* Hoc idem exempla confirmant. *David* et *Manasses*, cum corde contrito Dei misericordiam implorarunt, iustificati sunt. De *Magdalena* Christus ait: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (2); quibus verbis Christus praesentibus hominibus significavit, magnam dilectionem coram Deo magnae indulgentiae causam fuisse. *Zachaeus* cum Christum magna charitate exceperit et perfectam emendationem promiserit, factus est *filius Abrahae* (3), id est, iustus et haeres aeternae gloriae. *Latro in cruce* per charitatem perfectam ita a culpa et poena liberatus

(1) § 16. (2) Luc. 7, 47. (3) Luc. 19, 9.

est, ut a Christo audire meruerit: *Hodie mecum eris in paradiso* (1).

2. *Ss. Patres* eandem doctrinam tradunt. *S. Ambrosius* (2) ad Simplician. scribit: « Libertas liberum facit hominibus, charitas amicum Deo. » Et ad cap. XXII Lucae: « Lacrymae veniam non postulant, sed merentur. Et tu si veniam vis mereri, dilue culpam lacrymis tuam. » *S. Chrysostomus* (3) inquit: « Sicut ignis in silvam ingressus omnia purgare solet, sic dilectionis fervor, quocunque inciderit, omnia tollit et exscindit... Ubi charitas est, omnia sublata sunt mala. » Idem (4) ait: « Sola est cordis compunctio, quae sicut ignis omne animae vitium perurit et adimit, et quantacunque in ea repererit mala, abstergit universa et penitus delet. » *S. Augustinus* (5) dicit: « Sola charitas extinguit delicta. » Et alibi (6): « Nullum est isto Dei dono (charitate) excellentius. Solum est, quod dividit inter filios regni aeterni et filios perditionis aeternae. » *S. Leo M.* (7) scribit: « Nullas patitur veniae moras vera conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris.* » *S. Petrus Chrysologus* (8) ait: « Absolvi vis? ama. Charitas operit multitudinem peccatorum. Negationis crimine quid peius? Et tamen Petrus solo amore valuit hoc delere. » *S. Thomas* (9) inquit: « Quantumcunque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet. » Huic igitur traditioni insistens *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, cap. 4 docet: *Etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur; ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam.* Ex quibus verbis patet, contritionem perfectam fieri charitate, id est, quando ex motivo charitatis elicitur, et hanc contritionem non tantum in casu necessitatis, sed ordinarie et semper Deo reconciliare, priusquam sacramentum actu suscipiatur, dummodo huius votum seu desiderium includatur. Iuxta hanc doctrinam Concilii summi Pontifices *Pius V* et *Gregorius XIII* sequentes *Baii* propositiones damnarunt: 32. « Charitas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum. » 70. « Homo existens in peccato mortali potest habere veram charitatem; et charitas etiam perfecta potest consistere cum reatu aeternae damnationis. » 71. « Per contritionem etiam cum charitate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii sine actuali susceptione sacramenti. » Ergo contradictoria propositio vera et catholica est.

Nota 1. Sententia hic probata, quamvis inter fidei dogmata expresse definita numerari nequeat, est tamen certa et fidei proxima, ita ut propositio contradictoria, si non haeretica, saltem haeresi proxima dicenda sit. Ecclesia enim propositionem nostram in *Conc. Trident.* Sess. XIV, cap. 4 aperte docet et Ecclesia in docendo infallibilis est. Graviter ergo etiam illi errant, qui cum Baio, Iansenio et Estio contritionem perfectam in solo casu necessitatis, aut in articulo mortis iustificare contendunt; talis enim

(1) Luc. 23, 47. (2) Ep. 7.
(3) Hom. 7 in II Tim. n. 3.
(4) Lib. 2 de compunct.
(5) Tr. 1 in I Ioan. Ep. n. 6.
(6) Lib. 15 de Trin. 18.
(7) Ep. 108, al. 83, cap. 4.
(8) Serm. 94.
(9) In 4, dist. 17, q. 2, art. 5.

limitatio efficaciae charitatis et contritionis perfectae neque in S. Scriptura, neque in Ss. Patribus, neque in *Conc. Trident.* invenitur, et a summis Pontificibus reprobata fuit. Certum autem est, contritionem non iustificare sine voto sacramentum suscipiendi. Nonnulli putant, quod sufficiat *votum implicitum*, quia iuxta Concilium in contritione perfecta *includitur*, votum autem alicuius rei in alio inclusum est votum implicitum: alii vero *votum explicitum* requirunt. Distinguere autem oportet illos, qui praeceptum divinum confessionis inculpabiliter ignorant, ab iis, quibus hoc praeceptum sufficienter promulgatum est; pro prioribus sufficere potest votum implicitum, in posterioribus autem requiritur explicitum, quia generatim quoad omnia praecepta, quando urgent, si ea actu ipso observare non possumus, saltem veram et efficacem voluntatem, ac ideo explicitum votum ea observandi habere debemus.

Nota 2. Nonnulli theologi pro contritione perfecta, quae iustificet, magnum intensionis gradum exposcunt, quia, si a Patribus et Conciliis ipsum poenitentiae sacramentum *baptismus laboriosus* nominatur, multo maiori labore opus est, ut quis sine sacramento actu suscepto iustificetur. Communiter autem theologi docent, quod contritio perfecta, quantumvis remissa et non ita intensa peccatorem etiam extra sacramentum poenitentiae iustificet, quia Scripturae, Patres et Concilia charitati et contritioni perfectae hunc effectum adscribunt, quin intensionis gradum determinent. Sed etiam istae sententiae conciliari posse videntur, si attendatur, quod omnes admittunt, ordinarie non sine difficultate et virium intensione fieri, ut peccator praesertim inveteratus cor suum ab obiectis antea amatis penitus avellat et ad Deum perfecte convertat, Deum super omnia bona diligat, et peccata super omnia mala detestetur firmumque propositum concipiat non solum omnia peccata et peccandi occasiones vitandi, sed etiam omnes obligationes adimplendi et pro peccatis commissis debitam satisfactionem praestandi. Talem, qui ad hanc charitatem et contritionem perfectam pertingit, etiamsi in infimo gradu constituta sit, etiam extra sacramentum iustificari, argumenta allata probant.

Nota 3. Si *Paulus* miro modo conversus et iam *vas electionis* appellatus, atque *Cornelius* (1) vir *religiosus et timens Deum* dictus, nihilominus baptizati sunt; non potest inde inferri, eos per charitatem perfectam non fuisse iustificatos, quia baptismum receperunt, non ut a peccatis, quae iam extincta erant, mundarentur, sed ut conditionem a Christo praescriptam adimplerent, atque externum gratiae signum haberent. Ideo de Cornelio (idemque valet de Paulo) *S. Augustinus* (2) scribit: « Cornelius audiens et credens, quod praedicaverit Petrus, ita mundatus est, ut ante visibilem baptismum cum suis, qui aderant, acciperet donum Spiritus sancti; verumtamen nec visibile sacramentum contemni potuit, ut ablutus etiam extrinsecus lavaret quodammodo vestimenta sua.» — Neque, si peccata per contritionem perfectam remittuntur, ideo inutilis fit sacramenti susceptio, quia iuxta doctrinam catholicam remissio peccatorum per actum charitatis aut contritionis non confertur nisi intuitu et virtute sacramenti, quod operatur, « vel in voto existens vel in actu se exercens,» ut

(1) Act. 10.

(2) Quaest. 33 in Numer. n. 2.

loquitur *S. Thomas* in suppl. (1). Hinc si culpabiliter sacramentum non suscipiatur, deest voluntas praeceptum divinum adimplendi, deest perfecta contritio, et ideo non obtinetur iustificatio; aut si per priorem perfectam charitatem obtenta fuerit, per novum peccatum amittitur. In hoc sensu intelligendi sunt Ss. Patres, dum hincinde asserunt, per sacramenta tantum baptismi, aut poenitentiae iustificationem obtineri; loquuntur enim contra illos, qui istorum sacramentorum susceptionem culpabiliter protrahunt.

II. *Ad sacramentum poenitentiae rite suscipiendum non est necessaria contritio charitate perfecta.*

§ 640. Ante *Concil. Tridentinum* saltem usque ad *S. Thomam* veteres scholastici passim propugnarunt perfectae contritionis necessitatem ad sacramentum poenitentiae cum fructu percipiendum. Sed post *Concilium Tridentinum*, licet, teste *Pallavicino*(2), Patres nullam notam veteribus illis theologis propter istam sententiam inurere voluerint, solis *Iansenistis* et paucis theologis exceptis, Catholici omnes tradunt, contritionem perfectam, quae iustificat ante sacramentum susceptum, non esse dispositionem necessario requisitam ad istud cum fructu suscipiendum. Veritas huius sententiae *ex ipsa sacramenti poenitentiae a Christo instituti natura, ex Concilio Tridentino*, et *ex proscriptione propositionum huic sententiae adversantium* probatur.

1. Sacramentum poenitentiae, ut ex iam dictis constat, saepe cum baptismo comparatur et altera tabula dicitur, per quam homo amissam per peccatum gratiam recuperare potest. Sacramentum ergo poenitentiae per se institutum est ad suscitandos homines a morte peccati, et ideo dicitur sacramentum mortuorum sicut et baptismus: hinc ex institutione sua vim habet conferendi primam gratiam et expellendi peccatum mortale; alioquin non esset remedium fini proportionatum; ergo necesse non est, ut supponat iam dimissum peccatum per contritionem perfectam, alias nusquam efficeret id, ad quod efficiendum est a Christo institutum. Id confirmatur ex iis, quae § 635 probata sunt. Teste enim S. Scriptura et constanti traditione, Ecclesia veram accepit a Christo potestatem dimittendi peccata per absolutionem sacramentalem, nec declarandi solum ea esse remissa; atqui si necesse foret, poenitentem habere perfectam contritionem antequam sacramentaliter absolvatur, absolutio peccata non dimitteret, sed iam dimissa supponeret per contritionem perfectam; ergo declarativa tantum foret peccati iam dimissi; quod absurdum nullus Catholicus, qui potestatem clavium Ecclesiae concessam credit, admittere potest. His accedit, quod lex nova longe facilior, suavior et levior est veteri, dicente Christo: *Iugum meum suave est et onus meum leve*. Atqui si in poenitentiae sacramento requireretur actus perfectae contritionis, lex nova facilior ac levior non esset circa remissionem peccatorum assequendam; nam in antiqua lege sufficiebat actus contritionis perfectae sine sacramento aut eius voto; nunc autem praeter actum perfectae contritionis requiritur sacramentum, quod sane non sine aliqua molestia et difficultate suscipi potest. Opponent quidem aliqui, legem novam faciliorem et suaviorem esse, non quod maior

(1) Quaest. 18, art. 1.

(2) Hist. C. T. lib. 12, c. 12, n. 6.

maior perfectio non requiratur, sed quia maior et efficacior gratia confertur. Et id ultro admittimus, et ex hoc ipso inferimus, sacramentum poenitentiae in nova lege institutum esse, ut tanquam instrumentum gratiae ex homine nondum perfecte contrito peccatum, quod adhuc adest, expellat, et eidem gratiam sanctificantem, quam nondum habet, conferat et charitatem habitualem infundat; quod idem et in baptismo fieri omnes admittunt.

2. A *Conc. Tridentino* duplex distinguitur contritio Sess. XIV, cap. 4: altera, quae aliquando charitate perfecta est hominemque cum Deo reconciliat, priusquam sacramentum actu suscipiatur; altera imperfecta, quae quamvis sine sacramento per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, eum tamen ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Supponit igitur *Tridentinum* et pro certo habet *primo*, non esse necessariam perfectam contritionem ad sacramentum rite suscipiendum; alioquin non *aliquando* dumtaxat, sed *semper* peccator, priusquam sacramentum actu susciperet, iustificatus foret; et *secundo*, peccatorem vulgo ad iustificationem perduci in sacramento poenitentiae per solam contritionem imperfectam sive attritionem. Ideo ibidem addit: *Contritionem imperfectam, quae attritio dicitur... quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponere*. Quibus verbis Concilium declarat, contritionem, quae non sufficit extra sacramentum, cum sacramento ad gratiam iustificantem consequendam sufficere, et ideo contritionem perfectam minime dispositionem ad illud necessariam esse.

3. Accedit, damnatam esse hanc Baii propositionem (n. 58), quae sententiam oppositam expressam continet: « Peccator poenitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo, qui poenitentiam suggerens et inspirans vivificat eum et resuscitat; ministerio autem sacerdotis solus reatus tollitur. » Iam vero si necessaria esset contritio perfecta ad rite suscipiendum sacramentum poenitentiae, nunquam ministerio sacerdotis absolventis, sed semper a solo Deo peccator vivificaretur. Praeterea in hypothesi adversariorum statuendum esset, sacramentum poenitentiae *in re nunquam* producere effectum, quem significat, producere autem illum *semper in voto*, quod procul dubio iam in se absonum est. Merito igitur *Clerus Gallicanus* in comitiis generalibus anno 1700 declaravit: « Haec duo ex sacrosancta Synodo Tridentina monenda et docenda esse; primum ne quis putet in utroque sacramento (baptismo et poenitentia) requiri ut praeviam contritionem illam, quae fit charitate perfecta, et quae cum voto sacramenti, antequam actu suscipiatur, hominem Deo reconciliat. Alterum etc. » Et *S. Facultas Parisiensis* anno 1638 in censura libri de virginitate a Claudio Seguenotio editi dicit: « Quae tradit auctor de attritionis insufficientia, et contritionis ex perfecta charitate absoluta necessitate ad recipiendum sacramentum poenitentiae, et quae addit et approbat de absolutione, quod nihil aliud sit quam declaratio iuridica peccati iam remissi, damnavit quoque facultas et censuit, has propositiones esse quietis animarum perturbativas, communi et omnino tutae praxi Ecclesiae contrarias, efficaciae sacramenti poenitentiae immi-

nutivas, et insuper temerarias et erroneas. »

Nota. Qui contritionem perfectam ad sacramentum poenitentiae necessariam indicant, nobis opponunt, hanc sententiam a *Concilio Tridentino* damnatam non fuisse, scholasticos eam per tria et amplius saecula communi consensu propugnasse, eandem dictis Ss. Patrum conformem esse, ut *S. Gregorius M.* et *S. Augustinus* aperte tradunt, vivum esse oportere, qui peccata confitetur, nec quemquam esse absolvendum, nisi quem sacerdos cognoverit vivificatum; et etiam *S. Thomam* (1) docuisse, confessionem ordinari directe ad dimissionem poenae. — Ast si *Conc. Tridentinum* in praefatam sententiam anathema non tulit, eam tamen apertissime reprobavit, atque ideo si non ut haeretica damnanda, saltem ut falsa reiicienda est. Veteres theologi vel ante *Concilium Tridentinum*, ubi doctrina Ecclesiae non satis declarata fuerat, innoxie aberrarunt, vel per contritionem ad sacramentum poenitentiae necessariam non eam, quae extra sacramentum iustificat, sed eam, quam attritionem dicimus quae autem cum charitate saltem initiali coniuncta est, intellexerunt; de potestate autem clavium Ecclesiae concessa nullatenus dubitarunt, et ideo ab erroribus Novatorum longe remoti fuerunt. Quid Ss. Patres de potestate remittendi peccata Ecclesiae concessa senserint, patet ex eorum testimoniis § 635 n. 2 citatis. Constans est eorum doctrina, Doum esse, qui interiori gratia sua peccatores vivificat et mundat; sacerdotes vero non esse nisi causas instrumentales, quibus Deus utitur ad peccata mundanda, ut exponit *Catechismus rom.* (2). Dum ergo dicunt, vivos confiteri debere et nonnisi vivificatos absolvendos esse, non vitam plenam et perfectam resurrectionem, quae per iustificationem obtinetur, exposcunt, sed vitam inchoatam et inchoatam resurrectionem, quam inperfecta contritio operatur per gratiam actualem, quae animam interius movet et excitat. Id patet ex ipsis *S. Gregorii* verbis, qui in eadem Hom. (3) scribit: « Ut quos omnipotens Deus per compnnctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absolvat. » Idem patet ex verbis *S. Augustini*, qui Serm. 98 de verbis Dom. (4) aperte de illis qui sacerdotum obiurgationibns « displicentes sibi mutare vitam instituunt, » affirmat: « Resurrexerunt isti, revixerunt, quibus displicet, quod fuerunt; sed reviviscentes ambulare non possnnt. Haec sunt vincula ipsius reatus. Opus est ergo, ut qui revixit, solvatur, et ire permittatur. Hoc officium discipulis dedit, quibus ait: *Quae solveritis* etc. » Si *S. Thomas* l. c. communem illius temporis sententiam secutus est, postea eandem mutavit; in Summa (5) affirmat, absolutionem Sacerdotis vere id operari, quod verba significant; et in supplem. (6), reprobat eorum sententiam, qui dixerunt, absolutionem sacerdotalem ordinari non ad remissionem culpae, sed tantummodo ad remissionem poenae, atque docet, quod « virtus clavium operatur ad culpae remissionem vel in voto existens, vel in actu se exercens, sicut et aqua baptismi. »

III. *Attritio ex solo metu gehennae, seu poenarum timore concepta bona est, et utilis.*

§ 641. Haec propositio contra Protestantes et Iansenistas defendenda

(1) In 4. dist. 21, art. 2.
(2) De poenit. n. 35. (3) 26 in Evang. n. 6.
(4) Al. 44, c. 6. (5) 3, q. 84, art. 3.
(6) Quaest. 18, art. 1.

est. Ut autem status quaestionis determinetur, cum *S. Thoma* (1) quadruplex timor distinguendus, nempe *mundanus, servilis, initialis* et *filialis*. *Timor mundanus* est fuga mali temporalis per offensam Dei. *Timor servilis* est fuga peccati propter poenam a Deo infligendam, et hic distinguitur in simpliciter servilem et serviliter servilem: timor *simpliciter servilis* est fuga peccati propter poenam a Deo infligendam *sine affectu* illius committendi, si haec abesset; timor *serviliter servilis* est fuga peccati propter poenam a Deo infligendam *cum affectu* illius committendi, si haec abesset, unde *servilitas* est vitium timentis, non timoris; nam, ait *S. Thomas* loc. cit.: « Servilitas non pertinet ad speciem timoris servilis, sicut nec informitas ad speciem fidei informis. » Ista duo maligne confundunt Novatores, et quae de timore serviliter servili, qui malus est, a Ss. Patribus dicuntur, ea transferunt ad timorem simpliciter servilem. *Timor filialis* seu *castus* est ille, quo quis fugit peccatum, quatenus est offensa Dei propter se supra omnia dilecti. *Timor initialis* seu *mixtus*, quoniam ex praecedentibus coalescit, est timor culpae propter offensam Dei et propter poenam infligendam. — Omnes admittunt, bonum et laudabilem esse timorem tum filialem tum initialem, quia uterque motivo nititur laudabili et honesto. Omnes pariter concedunt, malum et vitiosum esse timorem tam mundanum, quam etiam serviliter servilem propter affectum peccati, qui intrinsece malus est sicut ipsum peccatum. Tota ergo quaestio versatur circa timorem *simpliciter servilem*, et quaeritur, utrum attritio ex tali timore concepta sit bona, utilis et supernaturalis. - *Lutherus*, quia perperam sentiebat omnem humanam actionem, quae non provenit ex charitate perfecta habituali et sanctificante, verum esse peccatum, asseruit, contritionem ex timore poenarum a Deo infligendarum conceptam liberam non esse, sed extortam, violentam et coactam, non utilem, sed noxiam, hominemque magis peccatorem et hypocritam facere (2). Qui vero cum *Baio, Iansenio* et *Quesnellio* sentiunt, non quidem habitualem, sed actualem charitatem proprie dictam necessariam esse dicunt ad omnem actionem humanam, ut sit moraliter bona, non verum peccatum; ii consequenter aiunt, attritionem ex solo poenarum metu conceptam vitiosam esse atque verum saltem omissionis peccatum, eo ipso quod ex motivo charitatis non fiat, nec ad Deum ut ad finem ultimum referatur. Erroris fundamentum est, nullum esse medium inter vitiosam cupiditatem et laudabilem charitatem, et quidquid ab homine fit, esse vel a cupiditate ac consequenter malum, vel a charitate ideoque rectum et honestum. Ex his principiis inferunt, attritionem ex timore poenarum conceptam nec bonam, nec supernaturalem, nec efficacem esse ad excludendam voluntatem peccandi. Contra istos aberrantes stabilienda et defendenda est doctrina catholica, quae dicit, attritionem ex solo metu gebennae et poenarum timore conceptam bonam et utilem esse, ad gratiam praeparare, non vero facere hominem hypocritam et magis peccatorem. Doctrina catholica ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, ex *Ecclesiae definitionibus*, et *rationibus theologicis* probatur.

(1) 2 2, q. 19, art. 2.

(2) V. Assert. 6, art. c. Bullam Leonis X, et Serm. de poenitent.

1. *S. Scriptura* poenarum a Deo infligendarum timorem commendat, eumque utilem declarat, ut homines a peccatis deterreantur et ad poenitentiam excitentur. Exod. II, 20 legitur: *Ut probaret vos, venit Dominus, et ut terror illius esset in vobis, et non peccetis.* Prov. I, 7: *Timor Domini principium sapientiae;* et c. XIV, v. 27: *Timor Domini fons vitae, ut declinent a ruina mortis.* Eccli. I, 22 etc.: *Corona sapientiae timor Domini, replens pacem et salutis fructum..... utraque autem sunt dona Dei,* v. 25: *Radix sapientiae est timere Deum, et rami illius longaevi,* v. 27 etc.: *Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari.* Et cap. II, v. 19 etc.: *Qui timent Dominum, inquirent, quae beneplacita sunt ei..... praeparabunt corda sua, et in conspectu illius sanctificabunt animas suas... custodiunt mandata illius, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius dicentes: si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum.* Quis iam negabit, his verbis timorem Dei ut bonum et utilem commendari, cum eidem saluberrimi effectus adscribantur? — Neque dici potest, haec testimonia de timore tantum filiali intelligenda esse, quia pro motivo timoris poenae adducuntur, quas homines experiuntur, dum incidunt *in manus Domini.* Et iste timor expresse *donum Dei* dicitur; unde illum David a Deo postulabat dicens: *Confige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui* (1). Plena porro sunt Prophetarum volumina comminationibus, quibus timorem peccatoribus iniicere nitebantur, ut eos ad poenitentiam adducerent. Etiam in N. T. cum primis adhortationibus ad poenitentiam statim aeternae damnationis intonat comminatio. Praecursor Domini exclamat: *Progenies viperarum! quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? facite ergo fructum dignum poenitentiae. — Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.* Christus ipse multis in locis ignem gehennae, stridorem dentium, tenebras exteriores, vermen non morientem et flammas inextinguibiles minatur. At nihil potest dici expressius, quam illud Matth. X, 28: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest et corpus et animam perdere in gehennam.* Quodsi Dominus ipse poenas aeternas minatur ad hominem a peccatis revocandum, profecto timor iste bonus et utilis est, et ad poenitentiam disponit, nequaquam autem hominem hypocritam et magis peccatorem facit. Eundem timorem donum Dei esse, ostendunt Apostoli verba Rom. VIII, 15, quibus supponit, Iudaeos timorem sub veteri lege a Deo accepisse, scribens: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore.* Ac denique timor commendatur Apoc. XIV, 7 his verbis: *Timete Dominum, et date illi honorem, quia venit hora iudicii eius.*

2. *Ss. Patres* doctrinam catholicam clarissimis verbis confirmant. *Tertullianus* (2) ait: « Si de exomologesi retractas, gehennam ex corde considera, quam tibi exomologesis extinguet, et poenae prius magnitudinem imaginare, ut de remedii adeptione non dubites. » *Clemens Alex.* (3) scribit: « Iustitia est duplex, una quidem propter charitatem,

(1) Ps. 118, 120. (2) De poenit. c. 11.

(3) Lib. 7 Strom. c. 12.

altera vero propter metum. - Iam vero abstinentiam a malis operatur is, qui timet. » Et alibi (1): « Prima ad salutem inclinatio fides apparet, post quam timor et spes et poenitentia - nos ducunt ad charitatem. » S. *Basilius* (2) dicit: « Necessario velut introductorius ad pietatem timor assumitur; dilectio vero deinceps succedens a timore scientifico adaptatos perficit. » Idem (3): « Timor salutaris est et sanctitatis operatorius. Vis enarrem qualis sit? Si quando senseris te ad unum aliquod cieri ac prosilire peccatum, ad mentem revoca formidabile illud nec ulli mortalium tolerabile Christi iudicium..... Haec time, et hoc timore eruditus animum a concupiscentia ad haec mala velut fraenum quodam relide. » — S. *Ambrosius* (4) inquit: « Configat has carnes timor Domini et iudiciorum eius, et servituti redigat... Sicut sunt aculei timoris quibus compungimur, ita sunt clavi timoris, quibus configimur. Qui compungitur, excitatur, qui configitur, mortificatur, ut peccato deficiat et Deo vivat... Ille dignus est, qui habet Christi timorem, ut crucifigat omne carnale peccatum. Hunc timorem sequitur charitas, quae consepulta cum Christo non divellatur a Christo, moriatur in Christo, resurgat cum Christo. » S. *Chrysostomus* (5) dicit: « Quid gehenna gravius? sed huius metu nihil utilius; gehennae namque timor regni nobis adfert coronam..... Nihil enim tantum peccata quidem consumit, virtutem vero crescere facit et germinare, quantum continui timoris natura. Propterea qui non vivit in timore, recte illum agere non est facile, sicut vicissim cum timore viventem est impossibile peccare..... Nisi bonus esset timor, non multos impendisset Christus sermones et longos, de illa poena et supplicio loquens. » S. *Hieronymus* (6) ait: « Vult Deus, ut primum eius filii simus et bonum voluntate faciamus: si hoc consequi nolumus, ut saltem nos servos habeat, et a malis per suppliciorum formidinem recedamus, ut de timore servorum ad gratiam filiorum transeamus. » S. *Augustinus*, cuius auctoritate abutuntur adversarii, doctrinam catholicam clarissime proponit; nam Enarr. in Ps. 127 (7) inquit: « Ille timor nondum castus praesentiam (Domini) et poenas timet. Timore facit, quidquid boni facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet, ne mittatur in gehennam. Bonus est iste timor, utilis est.» Enarr. in Ps. 141 (8) addit: « Ostium (cordis tui) duas habet valvas, cupiditatis et timoris. — Timoris ergo et cupiditatis ianuam claude contra diabolum, aperi ad Christum. Quomodo ipsas valvas aperis ad Christum? cupiendo regnum coelorum, timendo ignem gehennarum. Per desiderium vitae aeternae Christus intrat, per cupiditatem diabolus intrat; per timorem poenarum temporalium diabolus intrat, per timorem ignis aeterni Christus intrat.» Serm. 161 de verbis Apost. (9): « Cum dicis mihi: gehennam timeo, ardere timeo, in aeternum puniri timeo, quid dicturus sum? male times? vane times? non audeo, quandoquidem ipse Dominus ablato timore subiecit timorem et ait, ubi dixit..... *eum timete, qui habet potestatem et corpus et animam occidere in gehennam*

(1) Lib. 2 Strom. c. 6. (2) Hom. in Ps. 32.
(3) Hom. in Ps. 33. (4) In Ps. 118, v. 120.
(5) Hom. 15 ad pop. Antioch. n. 2.
(6) Comm. in cap. 1, Malach.
(7) N. 8. (8) N. 4. (9) I Cor. 6, n. 8.

ignis, ita dico vobis, hunc timete. Cum ergo Dominus timorem incusserit, et vehementer incusserit, et repetendo verbum comminationem geminaverit, dicturus ego sum: male times? ista non dicam. Plane time, nihil melius times; nihil est, quod magis timere debeas. » *S. Gregorius M.* (1) ait: « Hunc tanti timoris Iudicem ante oculos ponite: hunc venturum timete, ut cum venerit, non timidi, sed securi videatis. Timendus ergo est, ne timeatur. Terror eius nos ad usum bonae operationis exerceat: metus illius vitam nostram a pravitate compescat. » *S. Bernardus* (2) inquit: « Triplex est timor. Primus timor est, ne cruciemur in gehenna: secundus, ne exclusi a visione Dei privemur tam inaestimabili gloria: tertius replet animam omni sollicitudine timidam, ne forte deseratur a gratia. Et quidem omnis timor Domini, sicut aqua extinguit ignem, sic extinguit peccati concupiscentiam. » *S. Thomas* (3) enumerans actus, « quibus Deo operanti in poenitentia cooperamur, » ait: « Tertius est motus timoris servilis, quo quis timore suppliciorum a peccatis retrahitur; » et ibidem ad 3 addit: « Ipse etiam motus timoris procedit ex actu Dei convertentis cor; unde dicitur: *Quis det talem eos habere mentem, ut timeant me* (4)! et ideo per hoc, quod poenitentia a timore procedit, non excluditur, quin procedat ex actu Dei convertentis cor. » *S. Bonaventura* in opusc. de grat. sanct. (5) ita praeclare loquitur: « Timor servilis donum Spiritus sancti est; nec tamen est cum Spiritu sancto sicut aurora a sole, nec tamen cum sole est. Timor servilis Spiritui sancto locum praeparat, ut eum sicut seta linum introducat. »

(1) Hom. 26 in Evang.

3. *Concilium Tridentinum* Sess. VI, cap. 6 inter dispositiones ad iustificationem etiam timorem ponit, *dum peccatores se esse intelligentes a divinae iustitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur.* Et can. 8: *Si quis dixerit, gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus peccatum esse, aut peccatores peiores facere; anathema sit.* Et Sessione XIV, cap. 4 docet: *Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniae, declarat, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse et Spiritus sancti impulsum non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitae ad Ionae praedicationem plenam terroribus poenitentiam egerunt, et misericordiam a Domino impetrarunt.* Et can. 5 definit: *Si quis dixerit, eam contritionem, quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitu-*

(2) Serm. 2 in Dom. I p. oct. Epiph.
(3) 3 p., q. 85, art. 5. (4) Deut. 5, 29.
(5) Lib. 5, c. 4.

dinis, et aeternae damnationis in-cursum cum proposito melioris vitae, non esse verum et utilem dolorem, nec praeparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem; demum illum esse dolorem coactum, et non liberum ac voluntarium; anathema sit. Conformiter ad hanc Concilii doctrinam *Alexander VIII* anno 1690 damnavit sequentes propositiones 14: « Timor gehennae non est supernaturalis. » Et 15: « Attritio, quae gehennae et poenarum metu concipitur sine dilectione benevolentiae Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis. » Denique *Clemens XI* in Constit. *Unigenitus* proscripsit sequentes *Quesnellii* propositiones; 60: « Si solus supplicii timor animat poenitentiam, quo haec est magis violenta, eo magis ducit ad perditionem. » 61: Timor nonnisi manum cobibet; cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore iustitiae non ducitur. » 62: « Qui a malo non abstinet nisi timore poenae, illud committit in corde suo, et iam est reus coram Deo. » Aliisque similibus omissis 67: « Timor servilis non sibi repraesentat Deum nisi ut dominum durum, imperiosum, iniustum, intractabilem. » Ex harum propositionum damnatione facile colligitur, iuxta fidem catholicam attritionem ex metu poenarum aeternarum conceptam esse supernaturalem, etiam cor a peccato abstrahere, ad gratiam recipiendam disponere, et ideo bonam et utilem esse.

4. *Ratio theologica* petitur ex natura hominis, cuius liberum arbitrium per peccatum originale attenuatum quidem et inclinatum (1), non autem, ut Novatores volunt, extinctum fuit (2). Homo propterea etiam in statu naturae lapsae Deum ut summum bonum cognoscit et amat, nisi per rebellem concupiscentiam ab ipso abstrahatur, et ad bona vana et fallacia inclinetur. Ast aeternorum suppliciorum timor, cum rebellem concupiscentiam validissime coërceat et refraenet, impedimentum illud tollit, per quod homo ab amando Deo retrahitur. Nam si etiam poenae et aerumnae temporales, quae timentur aut sentiuntur, pravos concupiscentiae motus reprimunt et hominem ad poenitentiam perducunt, ut exempla habemus in Ninivitis, in Manasse, in filio prodigo, etc.; multo magis salutaris hic effectus aeternarum poenarum timori adscribendus est. Et cum poenae aeternae, quas minatur Deus, nonnisi per fidem supernaturalem cognoscantur, quis dubitabit, talem timorem, quem gratia in peccatoribus excitare solet supernaturalem, bonum et utilem esse? — His accedit per praefatum timorem iustitiam divinam honorari, atque ideo homines ex metu gehennae se emendantes vere propter Deum peccata vitare et legem implere.

Nota. Novatores varias cavillationes doctrinae catholicae opponunt, quas dissipare oportet.

Obi. I. Timor opponitur charitati, et ideo ex animo fidelium expellendus dicitur: I Io. IV, 18: *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet. Qui autem timet non est perfectus in charitate.* Hinc Paulus Christianos alloquens dicit: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum* (3); ergo timor non est donum *Dei.* Imo quae ex solo timore fiunt, mala sunt, dicente Apostolo: *Si charitatem non*

(1) § 216. (2) § 217.

(3) Rom. 8. 15.

habuero, nihil sum..... nihil mihi prodest (1).

Resp. Quoad verba Ioannis duplex est responsio. Iuxta nonnullos charitas foras mittit timorem hominum, timorem mundanum seu serviliter servilem, non autem filialem seu simpliciter servilem. S. *Augustinus* ipse (2) inquit: « Perfecta charitas foras mittit timorem, sed timorem hominum, non Dei, temporalium malorum, non divini in fine iudicii. » Iuxta alios Ioannes loquitur de timore suppliciorum divinorum et dicit, charitatem expellere hunc timorem non tanquam malum et contrarium, sed eo tantum modo, quo medium excluditur a fine, seu minus perfectum a magis perfecto, sicut in coelesti patria fides et spes excluduntur a visione beatifica. Ideo S. *Augustinus* (3) scribit: « *Timor non est in charitate.* Sed in qua charitate? Non incboata. In qua ergo? sed *perfecta*, inquit, *charitas foras mittit timorem*. Ergo incipiat timor, quia *initium sapientiae timor Domini*. Timor quasi locum praeparat charitati. Cum autem coeperit charitas habitare, pellitur timor, qui ei praeparavit locum. Quantum enim illa crescit, iste decrescit; et quantum illa fit interior, timor pellitur foras. Maior charitas, minor timor, minor cbaritas, maior timor. Si autem nullus timor, non est qua intret charitas. Sicut videmus per setam introduci linum; quando aliquid suitur, prius intrat, sed nisi exeat, non introducit linum; sic timor primo occupat mentem, non autem ibi remanet timor, quia ideo intravit, ut introduceret charitatem..... Opus est ergo, ut intret timor primo, per quem veniat cbaritas. Timor medicamentum, charitas sanitas. » Pauli sententia est, Iudaeos praecipue per timorem, Christianos vero per amorem ad legem implendam incitari. Sicuti autem in V. T. per timorem non exclusus est amor, qui etiam praecipiebatur; ita in N. T. per charitatem non excluditur timor filialis et simpliciter servilis, quem donum Dei esse Scriptura testatur. In altero loco Apostolus dicit, opera sine charitate nihil prodesse in ratione meriti ad vitam aeternam, non autem negat, timorem prodesse in ratione dispositionis ad iustificationem. Et sane si timor nihil prodesset, Christus eum non commendasset.

Obi. II. Ss. Patres passim timorem reprobant tanquam malum; docent, per timorem peccata quidem externa cohiberi, sed interiores ad illa affectus non reprimi, et ipsa opera legi conformia bona non esse, si ex timore poenarum perficiantur. Sic *S. Augustinus* (4) ait: « Quando timore poenae, non amore iustitiae fit bonum, nondum bene fit bonum; nec fit in corde, quod fieri videtur in opere. »

Resp. Persaepe Patres reprobant timorem mundanum, qui ad peccatum inducit; aut etiam reprobant timorem serviliter servilem, non autem simpliciter servilem; hunc enim timorem nunquam desistunt inculcare Patres atque commendare. Hincinde etiam observant Patres, quod timor servilis tollat quidem affectum actualem, non autem habitualem ad peccatum, quod solius charitatis est, et quod ideo, qui timet, nondum propterea sanctus et iustus sit ac vere ad Deum conversus, sed quod ad hoc necesse sit, ut ad spem et charitatem progrediatur. Ideo etiam conten-

(1) I Cor. 13, 2, etc.
(2) Lib. de Virgin. cap. 38.
(3) Tract. 9 in I Epist. S. Ioann. n. 4.
(4) Lib. 2 c. duas Epist. Pelag. c. 9, n. 21.

dunt, ea, quae ex solo timore fiunt, non bene, id est, non perfecte (si cum operibus ex charitate factis comparentur), aut non meritorie pro vita aeterna fieri, (si nondum iustificatio obtenta fuerit). His notatis, obiecta *S. Augustini* et aliorum Patrum loca facile explanantur.

Obi. III. Ille timor non est bonus et laudabilis, quo magis timetur poena, quam culpa, quia culpa est malum multo maius quam poena; atqui per timorem servilem, quo quis ex solo poenarum metu a peccato abstinet, plus timetur poena quam culpa; ergo talis timor bonus et honestus non est.

Resp. Cl. *Thomas ex Charmes* tract. de poenit. (1) primo retorquet argumentum dicens: « Servus diligit dominum propter cibum, quem ab eo expectat, ergo magis diligit cibum, quam dominum: nemo certe admittet hanc consequentiam; ergo nec istam: poenitens detestatur culpam propter poenam, ergo magis detestatur poenam, quam culpam. » Secundo negat minorem et ait: « Ratio est, quia licet poena sit finis proximus detestationis peccati, non tamen excludit finem ultimum, qui est Deus, ad cuius gloriam culpae detestatio ac metus poenae est referibilis, et quamdiu non excluditur, in illum refertur, tum ex natura et intentione operis, tum ex intentione operantis saltem implicite. »

Obi. IV. Qui ex timore gehennae a peccato abstinet aut de eo dolet, convincitur non amare nisi seipsum, idque eo magis, quo magis timet; talis ergo timor *ab amore proprio* progenitus inordinatus est et malus.

Resp. Id, quod ab amore proprio inordinato progignitur, malum est, non autem, quod ex amore sui ordinato et honesto procedit. Amor autem sui, quatenus ordinatus est ad aeternam felicitatem, quae illi tanquam finis proponitur, bonus est atque a Deo in animum iniectus; ideoque et bonus est timor peccati, qui inde nascitur, ne suo fine et felicitate homo privetur. Alioquin quoties Sancti propter aeternam retributionem mali aliquid passi sunt, aut aliquid boni sunt operati, toties graviter deliquissent, quod nemo nisi insanus affirmare audeat. Ille vero saltem interpretative, ut dicitur, seipsum ut finem ultimum constitueret; adeoque perverse seipsum amaret, atque ex prava dispositione peccaret, qui metueret timore serviliter servili. Hic enim timeret poenam ut summum malum, id est, magis poenam quam culpam, in quo servilitas consistit. Hic timor profecto neque attritionem gignit, neque ad iustificationem disponit. Nos autem disserimus de timore, qui voluntatem a culpa removeat (2).

(1) Q. 3, art. 1.

IV. *Ut attritio in sacramento poenitentiae sufficiat, coniuncta esse debet cum amore Dei initiali.*

§ 642. Gravissima inter Catholicos agitatur controversia circa attritionem e turpitudinis peccati consideratione, vel e gehennae metu conceptam. Omnes quidem huiusmodi attritionem, qualem describit *Synodus Tridentina* Sess. XIV, cap. 4, bonam et utilem esse, hominemque ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponere, contra Lutherum fatentur. Verum si ab iisdem perquiramus, an cum sacramento haec attritio absque initiali Dei amore sufficiat, alii affirmando, alii negando respondent. Post *Concilium Tridentinum* multi gravesque theologi affirmarunt, attritionem, quae *formido-*

(2) V. Perrone de poenit. cap. 2, prop. 1.

losa dici consuevit, nempe attritionem ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennae metu conceptam, voluntatem peccandi excludentem, sed amore Dei destitutam sufficere ad iustificationem in sacramento poenitentiae obtinendam. Sententiam suam praecipue ex *Concilio Tridentino* comprobare nisi sunt, quod Sess. XIV, cap. 4 disserit de sincera peccatorum detestatione, de melioris vitae instituendae proposito, de spe veniae obtinendae, tanquam de dispositionibus ad sacramentum necessario offerendis, nullius tamen vel initialis divini amoris mentionem facit; ex quo inferunt, Concilium existimasse, attritionem cum sacramento sufficere absque Dei dilectione ad hominis iustificationem. Hanc sententiam *Franc. Victoria*, *Domin. Soto et Melchior Canus* primo tradidisse videntur. Emicuerunt inter eiusdem sententiae patronos *Franc. Suarez* et *Gabriel Vasquez*, quos innumeri theologi secuti sunt, inter quos praesertim Cardinalis *de Lugo*, *Dom. Viva*, Card. *Gotti* et *S. Alphonsus de Ligorio* nominari merentur. — Recentioribus tamen temporibus praevaluit sententia contraria, et communior facta est in scholis doctrina eorum, qui dicunt, attritionem, ut in sacramento poenitentiae ad obtinendam iustificationem sufficiat, cum amore Dei saltem initiali coniunctam esse debere. Haec sententia ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, ex *Conc. Tridentino*, ex *Scholasticis* et *rationibus theologicis* probatur.

1. *S. Scripturae* ad iustificationem peccatoris veram ad Deum conversionem cordis requirunt, ut Deut. IV, 29; Isa. LV, 7; Ezech. XXXIII, 11; Ioël II, 12; Zachar. I, 3; *Convertimini ad me — et convertar ad vos*, et alia eiusdem generis testimonia pene innumera; ergo non sufficit, ut cor peccatoris timore perculsum a creaturis, quibus conglutinatum est avellatur, sed requiritur quoque, ut ad Deum, a quo aversum est, convertatur et revertatur, quod nonnisi per actum dilectionis fieri potest. Matth. XXII, 37 etc., Christus ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum.* Quomodo autem iustificari poterit, qui maximum et primum mandatum adimplere ne incipit quidem? Huic profecto Scripturarum testimonia non remissionem peccatorum pollicentur, sed anathema dicunt et mortem minantur. Scriptum est enim: *Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema* (1). Et: *Qui non diligit, manet in morte* (2).

2. *Ss. Patres* ad veram poenitentiam et peccatoris iustificationem Dei amorem exigunt. *S. Clemens Rom.* (3) scribit: « Beati sumus, si praecepta Domini in charitatis concordia implevimus, ut per charitatem peccata nostra nobis remittantur. » *S. Chrysostomus* (4) ait: « Cum peccaveris, ingemisce, non quod poenas daturus sis; nihil enim (id est, non sufficiens) hoc est, sed quod Dominum Deum tuum offenderis tam benignum, tam te amantem, tam denique saluti tuae appensum, ut Filium quoque suum tua causa tradiderit. » *S. Augustinus* (5) inquit: « Neque id fit veraciter atque sinceriter, nisi vera dilectione iustitiae. Tunc itaque victa vitia deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur. » Alibi (6): «Etsi mandatum

(1) I Cor. 16, 22. (2) I Io. 3, 15.
(3) Epist. 1 ad Corinth. n. 50.
(4) Hom. 4 in II Cor. c. 6.
(5) Lib. 21 de civ. Dei, c. 16.
(6) Lib. de gratia Chr.

Dei videtur aliquando non a diligentibus, sed a timentibus fieri, tamen ubi non est dilectio, nullum bonum opus imputatur, nec recte bonum opus vocatur; » quibus verbis S. Doctor non reprobat timorem, nisi serviliter servilem; necessitatem autem dilectionis ad omne opus bonum ac ideo etiam ad veram poenitentiam clare tradit. *S. Leo M.* Serm. 92 c. 1 postquam observasset, praeceptum dilectionis Dei et proximi ad utrumque testamentum pertinere, subdit: « Tantaque est sub huius geminae charitatis edicto utriusque copula testamenti, ut sine istarum connexione virtutum nec lex quemquam inveniatur iustificasse, nec gratia: » censet ergo magnus hic Ecclesiae Doctor, solam attritionem sine dilectione modo non sufficere, sicut nec olim sufficiebat sub lege. *S. Caesarius* (1) ait: « Poenitentiam certam non facit, nisi odium peccati et amor Dei. » *S. Gregorius M.* lib. 3 Pastor. (2) ita praeclare loquitur: « Admonendi sunt, qui flagella metuunt, ut si malis veraciter carere desiderant, aeterna snpplicia perhorrescant, neque in suppliciorum timore permaneant, sed amoris gradum nutrimento cbaritatis excrescant... Nam qui propterea bonum facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse, quod metuat, ut audacter illicita committat. » Idem (3) dicit: « Qui corde non convertitur, quid prodest ei, si peccata confiteatur? — Unde et salubriter confiteri volentibus quid Scriptura insinuat dicens: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem?* Quid est corde credere ad salutem, nisi voluntatem dirigere ad fidem per dilectionem operantem? Cum ergo quis cordis intentionem ad iustitiam per amorem dirigit, per initium bonae voluntatis fructum habet bonae conversionis. » *S. Bernardus* de diligendo Deo (4) ostendit, « solam charitatem ab amore sui et mundi avertere posse animam et ad Deum dirigere. Nec timor quippe nec amor privatus convertunt animam: mutant interdum vultum vel actum, affectum nunquam. Facit quidem nonnunquam et servus opus Dei, sed quia non sponte, in sua adhuc duritie permanere cognoscitur: facit et mercenarius, sed quia non gratis, propria trahi cupiditate convincitur. »

3. *Concilium Tridentinum*, quamvis Sess. XIV, cap. de attritione loquens expresse de initiali Dei amore mentionem non faciat; mentem tamen suam alibi explicat, et initialis erga Deum amoris necessitatem clare profitetur. Nam Sess. VI, c. 6 postquam recensuit actus fidei, timoris et spei necessarios in iis, qui se praeparant ad iustificationem, de amore addit: *Deumque tanquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt.* S. Synodus ergo ad iustificationem requirit amorem initialem perinde ac actus fidei et spei, quos necessario praerequiri nemo negaverit. Neque hic sermo est de dispositionibus tantum necessariis ad obtinendam iustificationem extra sacramentum, sed loquitur potius de iis, quae in sacramento requiruntur, et speciatim in baptismo, ut contextus capitis manifeste docet. Prosequitur enim S. Synodus: *Propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem, hoc est per eam poenitentiam, quam ante baptismum agi oportet; denique dum proponunt suscipere baptismum.* Quodsi dispositiones istae ad baptismum requiruntur, multo magis necessariae sunt ad poenitentiam, quae cum baptismo ut

(1) Serm. de nat. Dom. (inter opp. S. Augustini in append. Ser. 117, n. 2.

(2) Admon. 14. (3) Comm. in I Reg. lib. 6, c. 2, n. 33. (4) Cap. 12.

altera tabula comparatur et baptismus laboriosus dicitur. Ex citatis ergo Concilii verbis recte necessitas amoris initialis cum attritione coniungendi probatur. Nec refert, quod Sess. XIV, cap. de attr. de isto amore non loquatur, quia in isto cap. Novatorum errores reprobare, non controversias theologorum dirimere voluit. Consulto ideo dicit, attritionem poenitenti *viam ad iustitiam parare*, non autem *sufficere*; quae vox suppressa fuit, quia omnium in Concilio praesentium sententia fuit, ad obtinendam in sacramento poenitentiae iustificationem aliquem Dei amorem omnino esse necessarium, uno excepto, qui contra sentiebat (1).

4. *Scholasticorum* sententiae propositionem nostram confirmant. Ante *Conc. Tridentinum* communi consensu eam tradiderunt. Nam, ait *Benedictus XIV* (2): « Quamvis ante *Tridentinum* communiter theologi docuerint, ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae obtinendam satis esse contritionem imperfectam, quam iam tum *attritionem* nuncupabant; *attritionis* tamen nomine nunquam dolorem intellexerunt de peccato aliunde excitatum, quam ex motivo charitatis, seu omnino seiunctum ab aliquo saltem remisso, tenui, debili seu initiali amore benevolo Dei, sicut testatur doctissimus *Morinus* » (3). — Et sane scholasticorum antesignani necessitatem alicuius amoris cum contritione coniungendi propugnarunt. *S. Thomas* c. Gentes (4) scribit: « Primum, quod in poenitentia requiritur, est ordinatio mentis; ut scilicet mens convertatur ad Deum, et avertatur a peccato dolens de commisso, et proponens non committendum, quod est de ratione conversionis. Nec vero mentis reordinatio sine gratia esse potest; nam mens nostra debite ad Deum converti non potest sine charitate; charitas autem sine gratia haberi non potest. » Et in Summa (5): « Actus virtutis poenitentiae est contra peccatum ex amore Dei. » Ibid. (6): « Offensa peccati mortalis procedit ex hoc, quod voluntas hominis est aversa a Deo per conversionem ad aliquod bonum commutabile: unde requiritur ad remissionem divinae offensae, quod voluntas hominis sic immutetur, ut convertatur ad Deum cum detestatione conversionis praedictae. » *S. Bonaventura* (7) inquit: « Sacramenti nemo recipit effectum, nisi charitatem habeat saltem in principio confessionis, vel in medio, vel in fine. Multi habent in fine, qui non habent in principio. » *Ioan. Scotus* (8) ait: « Contritio ad hoc, ut sit dispositio ex congruo ad receptionem gratiae, oportet... quod homo poeniteat non solum propter timorem poenae, sed timore filiali... si timor non sit cum amore, non disponit ex congruo. » Equidem post *Conc. Trident.* multi theologi contrariam sententiam propugnarunt. Verum, ait *Benedictus XIV*, loco cit.: « Qui inter istos doctiores et sapientiores habentur, pavidi quodammodo et meticulosi ac magna cum cautela illi recenti opinioni subscripserunt, quam ipsemet Canus nonnisi dubitanter adstruxerat (9) inquiens: Contritio ponitur pars sacramenti, quia est certa et indubitata materia. Quod autem attritio sufficiat, quamvis verum sit, non est adeo certum et indubitatum; et ideo *Concilium Florentinum* communisque sententia tenens certum, relinquens incer-

(1) Cf. Pallavicini, Hist. Conc. Trident. lib. 12, c. 10, n. 24.
(2) Lib. 17 de Syn. Dioec. cap. 13.
(3) Lib. 8 de poenit. c. 4.
(4) Lib. 4, cap. 72.
(5) 3 p., q. 85, art. 6. (6) Quaest. 86, a. 2.
(7) In 4 sent. dist. 18. (8) Ibid.
(9) P. 5, relect. de poenit.

tum ponit, contritionem partem esse huius sacramenti. Hac eadem moderatione loquitur *Suarez* etc...... Sed quod isti tanta adhibita circumspectione affirmarunt, posteriores doctores ob auctum sibi consentientium numerum animosiores facti non solum absque ulla dubitatione et limitatione asseruerunt, sed contrariam sententiam requirentem in poenitente aliquem charitatis amorem saltem initialem, carpere et censura afficere non dubitarunt, eam omnino improbabilem, periculosam, *Tridentini* menti contrariam, atque implicite et virtualiter ab eodem *Tridentino* proscriptam dictitantes. » Sed his non obstantibus plurimi theologi doctrinae veteri inhaeserunt, et necessitatem amoris saltem initialis cum attritione coniungendi asseruerunt, ut *S. Carolus Borrom.*, *Ioan. Morinus*, *Natalis Alex.*, *Habert*, *Iuenin*, *Hon. Tournely*, *Billuart*, *Gazzaniga*, *Drouven* et alii. Imo Clerus Gallicanus anno 1700 hanc sententiam, nt unice securam commendavit et contrariam proscripsit.

5. *Rationem theologicam* repetit *Hon. Tournely* ex notione contritionis, quae iuxta *Tridentinum* (1) definitur: *Animi dolor, et detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caetero*. Dolor autem animi iuxta *S. Augustinum* (2) in amore fundatur rei illius, de cuius iactnra dolemus: ergo Deus amandus est, ut de eius iactura debitus dolor concipiatur. Dein contritio est detestatio seu odium peccati commissi: at non potest homo vere detestari et odisse peccatnm, quatenus est offensa Dei, sine aliquo saltem imperfecto Dei amore. Nam, ait *S. Augustinus* (3): « Tantum quisque peccatum odit, quantum iustitiam diligit. » Denique contritio tum perfecta, tum imperfecta non solum negative, sed positive excludere debet voluntatem peccandi, et firmum includere propositum vitae melioris: in hoc autem necessario continetur voluntas adimplendi primum, et maximum mandatum, quo Deum ex toto corde etc. diligere iubemur.

Nota 1. Theologi, qui necessitatem amoris cum attritione coniungendi propugnant, non consentiunt, cum de qualitate huius amoris quaeritur. Duplex enim distinguitur amor, nempe *amor amicitiae* seu *benevolentiae*, quo Deus super omnia diligitur propter se, seu quia in se summe bonus et perfectus est; et *amor concupiscentiae* seu *spei*, quo Deus super omnia diligitur, quia nobis bonus est, nostra beatitudo et finis nltimus. — *Honorat. Tournely*, *Sardagna*, *Thomas ex Charmes* et multi alii contendunt, ut in sacramento poenitentiae per attritionem iustificatio obtineatur, non opus esse amore benevolentiae, sed sufficere amorem concupiscentiae seu spei, quod sequenti argumentatione probant: iuxta probata (§ 639) amor benevolentiae seu vera charitas in quovis gradu intentionis iustificat ante actualem sacramenti susceptionem: ergo non est necessaria dispositio ad iustificationem in sacramento percipiendam (§ 640). Hinc *S. Bonaventura* ait (4): « Non oportet igitur, quod actus poenitentiae formatus, qui dicitur contritio, praecedat, sed sufficit quod actus sit informis, utpote attritio. » Et *S. Thomas* (5): « Ad hoc, ut homo se praeparet ad gratiam in baptismo recipiendam, praeexigitur fides, sed non charitas, quia sufficit attritio praecedens, etsi non sit con-

(1) Sess. 14, cap. 4.
(2) Lib. 14 de civ. Dei, c. 7.
(3) Epist. 145, al. 144.
(4) In 4 sent. dist. 4, dub. 1.
(5) In 4 sent. dist. 6, art. 3 ad 5.

tritio: » ergo contritio, quae charitatem includit, seu amor benevolentiae non requiritur ad iustificationem in sacramento poenitentiae obtinendam, et ideo sufficit amor spei seu concupiscentiae. - At, teste *Benedicto XIV*, loco cit., theologi ante *Conc. Trid.* *amorem benevolum*, cum attritione coniungendum esse docuerunt, atque eandem sententiam *Billuart*, *Gazzaniga*, *Berti* aliique ex ipso *Concilio Tridentino* probant, quod dilectionem, quam ad iustificationem requirit, a spe aperte distinguit Sess. VI, can. 3, et praeter spem exigit; nam Sess. VI, can. 6 cum dixisset: *In spem eriguntur fidentes*, *Deum sibi propter Christum propitium fore*, mox addit: *Illumque tanquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt:* in quae verba cl. *Suarez* (1) inquit: « Diligere Deum ut omnis iustitiae fontem non est diligere amore concupiscentiae, sed est diligere Deum ut auctorem gratiae et omnium bonorum supernaturalium, quomodo charitas diligit ipsum..... Nec vero, dicit Concilium, hunc amorem pertinere ad spem, sed potius praesupponere spem. » Ipsum autem Concilium dicit, hunc amorem in rite dispositis *incipere*, loquitur ergo de amore benevolo inchoato et imperfecto: hunc vero etiam patroni prioris sententiae non excludunt, sed cum attritione coniungunt. Audiatur *Thom. ex Charmes*, qui de sacr. poen. q. 3, art. 2 notat: « In amore formali concupiscentiae reperiri amorem virtualem benevolentiae; nam attritio ex amore concupiscentiae concepta importat firmum melioris vitae et mandatorum Dei observationis propositum, inter quae dilectio primum locum tenet; sed qui proponit Deum diligere, iam virtualiter diligit, cum sit proxime dispositus ad illum propter se diligendum, et ex *D. Thoma* dispositio proxima ad aliquid sit initium seu inchoatio illius. »

(1) 3 p. dist. 4, sect. 8.

Nota 2. Observant nonnulli, quod etiam in motivis, quae pro sola attritione adducuntur implicite saltem amor iustitiae seu amor Dei contineatur. Nam attritio concipitur *ex turpitudinis peccati consideratione*. Ast sub hac turpitudine abs dubio intelgitur non extrinseca seu infamia, quam peccans incurrit, sed illa, quae peccato est intrinseca, et quae ipsum peccatum constituit, estque defectus et declinatio a iustitia. Sed qui dolet de defectu iustitiae, seu qui non vult defectum iustitiae, ille iam vult iustitiam ac proin desiderat, et amat iustitiam; et quia iustitia est ipse Deus, talis iam amat Deum. Ideo *S. Thomas* (2) charitati tribuit contritionem, quae oritur ex consideratione turpitudinis peccati. Attritio autem etiam *ex gehennae et poenarum metu* concipitur, gehenna vero tum poenam sensus, tum poenam damni seu aeternae beatitudinis iacturam importat. Certe si quis poenam sensus declinare velit ex solo impetu sensus, talis conatus non erit iustus dolor, non erit actus virtutis, sed vitium, eo quod ex solo sensu nequidem comedere liceat. Si vero hic dolor ex eo oriatur, quia iustum est etiam sensui suo consulere, seu quia voluntas Dei est, ut poena sensus in inferno vitetur, et si quis ideo alienus a voluntate peccandi mandata Dei adimplere proponat, talis utique actum divinae voluntati conformem ponit, et Deum amare incipit, dicente Christo: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me* (3). Si quis autem propter poenam damni seu propter iacturam aeternae beatitudinis, quae in

(2) 3 p., q. 85, art. 5 ad 1. (3) Io. 14, 2.

fruitione Dei consistit, de peccato dolet, iam eo ipso Deum ut bonum summum et infinitum cognoscit et amat. His rationibus nonnulli ostendere conantur, attritionistas inique accusari, ac si absque charitate hominem cum Deo reconciliare nitantur.

Nota 3. Cum indigitata controversia saeculo decimoseptimo non sine magno animorum aestu agitaretur, *Alexander VII* in decreto anno 1667 vulgato sub poena excommunicationis latae sententiae ac Sedi apostolicae reservatae praecepit *cunctis et singulis fidelibus....... ut si deinceps de materia attritionis scribent, vel libros aut scripturas edent..... non audeant alicuius theologicae censurae aut contumeliae nota taxare alteram sententiam sive negantem necessitatem alicualis dilectionis Dei in praefata attritione ex metu gehennae concepta, quae hodie inter scholasticos communior videtur; sive asserentem dictae dilectionis necessitatem, donec a S. Sede fuerit aliquid hac in re definitum.* Ita pariter *Benedictus XIV* (1) cum utramque sententiam proposuisset, addit: « Adhuc sub iudice lis est; adhuc impune pro una vel altera sententia dimicatur. » — Pro praxi tamen graves theologi observant, attendendam esse propositionem ab *Innocentio XI* damnatam, quae ita sonat: « Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti relicta tutiore, nisi id vetet conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia tantum probabili non est utendum in baptismi, ordinis sacerdotalis, aut episcopalis collatione.» — Cum itaque opinio de sufficientia attritionis formidolosae, utut concedatur esse probabilis, sit certe minus tuta; sequitur manifeste, ex vi damnatae huius propositionis illicitum esse eandem opinionem sequi. Quapropter *Benedictus XIV* loco cit. cum dixisset, controversiam adhuc definitam non esse, et utramque sententiam defendi posse, sapientissime subdit: « Sed non ideo prohibentur Episcopi confessarios monere ut poenitentes ad veram et perfectam contritionem hortentur et excitent; id siquidem faciendum suadent etiam praecipui auctores, qui pro sufficientia doloris ex solo metu gehennae steterunt... Et quod magis est, id fieri praecipit rituale romanum iussu Pii V editum, cui consonat rituale argentinense a card. *de Rohan* editum etc.»

(1) Lib. 17 de Syn. Dioec., cap. 13, n. 9.

ARTICULUS III.
De confessione.

§ 643. 1. Nomen *confessionis* vario sensu in Ss. Litteris occurrit. Quandoque significat laudes, quibus Dei perfectiones et beneficia praedicantur, quo sensu Propheta regius ait: *Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo gravi laudabo te* (2); et Christus dicit: *Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae* (3). Hincinde per confessionem intelligitur *professio fidei*, ut Rom. X, 10: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Frequenter autem per confessionem significatur *manifestatio* seu *accusatio peccatorum*, quae vel *Deo*, vel *homini* fieri potest. Exemplum confessionis Deo factae exhibet David, dicens: *Delictum meum cognitum tibi feci, et iniustitiam meam non abscondi. Dixi confitebor adversum me iniustitiam meam Domino* (4). De confessione hominibus facta loquitur Apostolus Iacob: *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra* (5). Confessio autem, quae fit homini, iterum

(2) Ps. 34, 18.
(3) Matth. 11, 25. (4) Ps. 31, 5 (5) Iac. 5, 16.

multiplex esse potest; nam peccata enarrare possumus multis modis; interdum id fit consilii petendi causa, vel ut proximo, quem laesimus, faciamus satis, vel ut dolorem in sinum amici exoneremus; interdum confessio peccatorum coram iudice fit auctoritate vel humana vel divina constituto. Nobis hic solum sermo est de hac ultima confessione facta coram iudice divina auctoritate constituto, seu coram Sacerdote potestatem remittendi peccata habente; haec enim confessio partem sacramenti poenitentiae constituit, et ideo *sacramentalis* dicitur.

2. *Confessio* declarato sensu sumpta recte definitur: *Accusatio peccatorum propriorum post baptismum commissorum legitimo Sacerdoti a poenitente facta, ad eorum absolutionem virtute clavium obtinendam.* Dicitur *accusatio*, quoniam peccata non enarranda sunt, ut si rem gestam otiosis auditoribus delectandi causa exponamus; nec ita commemoranda, quasi scelera nostra ostentemus, sed poenitenti animo ita enumeranda, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus; dicitur: *Peccatorum propriorum*, quoniam haec tantum, non autem defectus naturales et tentationes prorsus involuntariae, nec aliena delicta materia confessionis nostrae sunt; dicitur: *Post baptismum commissorum;* quae enim ante ipsum commissa sunt, virtute eius deleta fuerunt; dicitur: *Legitimo Sacerdoti* facta, proinde non laico, non clerico inferiori, imo nec Sacerdoti cuilibet, sed tantum iurisdictionem necessariam habenti, quoniam nonnisi hic absolutionem nobis impertiri potest; dicitur: *A poenitente facta*, quia non possunt unius peccata absolvi, quae ab altero duntaxat de eo manifestantur; denique dicitur: *Ad obtinendam virtute clavium absolutionem*, ut sic confessionis finis et efficacia indicetur. — Quod nos confessionem dicimus, Graeci ἐξομολόγησιν vocant, a verbo ἐξομολογέω, *confiteor*, *palam praedico*. Hunc sensum habet in Scripturis Matth. III, 6; Act. XIX; 18, Iac. V, 16; I Io, I,9. Atque eodem sensu passim usurpatur a Patribus graecis et latinis; nam et hi confessionem *exomologesin* non raro nuncupant, ut *Tertullianus* de poenit., *S. Cyprianus* de lapsis et alii. Verum est equidem, apud veteres per exomologesin frequenter totam publicae et laboriosae poenitentiae actionem significare; sed ratio est, quia nomen unius partis transferri solet ad totum. Ita et nos quotidie confessionis vocabulum pro integra poenitentia sumimus, et *confiteri* idem dicit, ac poenitentiae sacramentum recipere.

3. Confessio peccatorum duplex esse potest, *publica* vel *secreta*. Publica foret, si poenitens legitimo Sacerdoti peccata sua praesente hominum multitudine elata voce enunciaret: ac talem apud veteres fideles publicorum criminum reos in usu olim fuisse, multi ex eruditis contendunt, dissentientibus aliis. Secreta seu *auricularis* est, qua poenitens remotis arbitris soli Sacerdoti intimas animi sui latebras pandit, omnia errata sua saltem gravia manifestando eo scilicet modo, quo non antiquis tantum, sed nostri etiam temporis fideles peccata sua manifestare solent. Catholici plerique, quamvis confessionem sacramentalem lapsis post baptismum in grave aliquod peccatum necessariam esse iure divino unanimi consensu omnes fateantur, putant tamen, ad substantialem sacramenti veritatem perinde esse, sive publica sit confessio sive secreta; id est, iure divino praecipi quidem confessionem,

at non illius modum. Atque ita sentire videtur *Conc. Tridentinum*, quod Sess. XIV, cap. 5 ait: *Caeterum quoad modum confitendi secreto apud solum Sacerdotem, etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem cum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiae offensae aedificationem delicta sua publice confiteri possit; non est tamen hoc divino praecepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur, ut delicta, praesertim secreta, publica essent confessione aperienda.*

4. Dogma catholicum de necessitate confessionis auricularis non antiquis, sed recentioribus tantum temporibus impugnatum fuit. Veteres enim *Montanistae* et *Novatiani* divinam confessionis institutionem admiserunt, et facultatem tantum a Christo datam Ecclesiae absolvendi rite poenitentes ab omnibus peccatis inique restrinxerunt. *Wicleffus* necessitatem confessionis negavit in casu perfectae contritionis, ut patet ex eius art. 7 a *Conc. Constantiensi* proscripto: « Si homo debite fuerit contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis. » *Lutherus* lib. de Captiv. babyl. (1) scripsit: « Occulta confessio quo modo celebratur, miro modo mihi placet, et utilis, imo necessaria est; nec vellem eam non esse, cum sit afflictis conscientiae remedium; » sed tamen addidit, confessionem non posse probari ex Scripturis, et necessarium non esse omnia peccata gravia eorumque circumstantias confiteri. Paulo post ulterius progressus est, et Serm. de poenit. confessionem cruentissimam appellat carnificinam. Iuxta haec antesignani placita *Confessio Augustana* (2) statuit: « Confessio in Ecclesiis apud nos non est abolita. — Sed de confessione docent, quod enumeratio delictorum non sit necessaria iure divino, nec sint onerandae conscientiae cura enumerandi omnia delicta, quia impossibile est, omnia delicta recitare, ut testatur Psalmus: *Delicta quis intelligit?* » — *Calvinus* lib. 3 instit. c. 3 fatetur, antiquissimum esse confessionis usum, sed fuisse olim liberum; et cap. 4, n. 3 confessionem ut utilem commendat dicens: « Qui enim impeditam habent conscientiam, referre inde possunt singularem fructum; » deinde vero eodem capite n. 19 quasi ipsi exciderint, quae antea scripserat, confessionem damnat ut « rem pestilentem multisque nominibus Ecclesiae noxiam, eamque crudelem torquendis ac excruciandis conscientiis carnificinam, quae alium fructum non proferat, quam ut in desperationis barathrum conscientias praecipitet: » et in Antid. *Conc. Trid.* Sess. VI inquit, « nullum fuisse per annos mille in Ecclesia confessionis usum, donec *Innocentius III* laqueum hunc populo christiano induxit. » Unde confessio tormentum Innocentianum a Calvinistis vulgo appellari solet.

5. Contra hos itaque Catholici nominis adversarios demonstrandum est, ex praecepto divino omnes, qui post baptismum graviter lapsi sunt, ordinarie remissionem peccatorum consequi non posse, nisi ea confessi absolutionem sacerdotalem obtinuerint, seu probandum est, quod confessio sacramentalis omnium et singulorum peccatorum mortalium post baptismum commissorum, divinae sit institutionis, et necessaria ad salutem. Id vero, ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus* et *aliis monumentis ecclesiasticis* probatur.

(1) Cap. de poenit.

(2) P. 2, art. 4, n. 1.

I. *Argumentum ex S. Scriptura depromptum.*

§644. 1. Certum est, sacramentum poenitentiae, quod Christus instituit, in V. T. non extitisse. Quoniam autem lex vetus *umbra futurorum* erat, conveniens omnino fuit, ut etiam sacramentum poenitentiae, et in specie peccatorum confessio in illa adumbraretur. Hinc non pauca vestigia deprehendimus, quae ostendunt, iam in V. T. confessionem peccatorum coram Sacerdote factam usitatam, imo et praescriptam fuisse. Nam Levit. V, 1 legitur: *Si peccaverit anima...* v. 5 etc., *agat poenitentiam pro peccato, et offerat de gregibus agnam, sive capram, orabitque pro ea Sacerdos et pro peccato eius:* ubi notandum est, quod dum Vulgata vertit: *poenitentiam agat* etc., in textu hebraeo occurrat vox: *Vehitvaddah*, quae significat *confiteatur peccatum;* unde Versio 70 eam reddit per ὁμολογέω vel per ἐξομολογέω. Idem probant loca parallela. Nam Levit. XVI, 21, ubi de sacrificio hirci emissarii sermo est, dicitur: (Pontifex) *posita utraque manu super caput eius confiteatur omnes iniquitates filiorum Israël est universa delicta atque peccata eorum.* Et Lev. XXVI, 39 etc.: *Propter peccata Patrum suorum et sua affligentur, donec confiteantur iniquitates suas* etc. Et Numer. V, 7: *Cum filii Israël transgressi fuerint, confitebuntur peccatum suum* etc. Haec autem confessio coniungitur cum sacrificio et oratione Sacerdotis *pro peccato*, ut appareat, Sacerdoti confessionem peccati faciendam esse. Hinc R. *Abarbanel* in cap. 5, Levit. dicit: « In omni sacrificio ab Hebraeis pro peccato oblato necessario facienda erat confessio culpae commissae. » Et RR. *Moyses Nachmanides, Maymonides* et *Abenezra* ex iisdem Scripturae locis necessitatem confessionis inferunt et dicunt: « Quando Israëlitae pro peccatis sacrificabunt, si non doleant, et bene ordinatam ac claram suorum peccatorum confessionem faciant, sacrificia ipsorum nullius valoris erunt. » In Talmud (1) legitur: « Ex Traditione constat, necessarium esse peccatori, ut in sua confessione singillatim omnes suas actiones declaret. » Ex quibus patet, Iudaeis persuasum fuisse, quod in lege mosaica confessio peccatorum coram Sacerdotibus facienda praecepta fuerit: quod idem ex scriptoribus hagiographis magis confirmatur. Nam Prov. XXVIII, 13 magni ponderis verba leguntur: *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur* (id est non prosperabitur); *qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Ecclesiasticus cap. IV, cum v. 12-21 illius felicitatem descripsisset, qui sapientiam sectatur, postea docet, quid faciendum sit, illi qui a sapientia aberraverit; et v. 24 etc. dicit: *Pro anima tua ne confundaris dicere verum; est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam:* et v. 31: *Non confundaris confiteri peccata tua.* Mirum ideo non est, quod, cum Ioannes Praecursor Domini poenitentiam praedicaret, *exibat ad eum Ierosolyma et omnis regio circa Iordanem* (2), et: *baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua* (3), Ioanni nempe, qui erat ex genere sacerdotali. Ex specialibus porro documentis, quae Ioannes (4) varii generis hominibus dedit, non obscure colligitur, poenitentes non in genere tantum, sed et in specie peccata sua confessos esse. — Quod si iam in V. T. confessio

(1) In tract. Iomah. (2) Matth. 3, 5. (3) V. 6. (4) Luc. 3, 11, etc.

quaedam peccatorum usitata, imo et praescripta fuerit, rectissime infertur, quod, cum omnia, quae *in figuris contingebant illis*, in N. T. adimplenda erant, a Christo perfectior et efficacior confessio instituenda fuerit (1).

2. Christum Apostolis eorumque successoribus potestatem clavium, seu potestatem remittendi peccata contulisse, iam § 635 probatum est. Hinc autem manifeste sequitur necessitas eadem peccata Sacerdotibus confitendi. Christus enim praefatam potestatem Sacerdotibus dedit, ut, qui peccant, ad ipsos recurrant, et per ipsos remissionem peccatorum consequantur. Christus autem iisdem tum ligandi, tum solvendi (2), seu non solum peccata remittendi, sed et peccata retinendi potestatem dedit (3); ergo non indiscriminatim, non coeco modo, non pro solo suo arbitrio solvere, seu peccata remittere possunt, sed a Christo Iudices et Medici conscientiarum constituti sunt, qui non praecipiti iudicio neque pro libitu, sed iusto ac prudenti arbitrio iuxta merita causarum tradita sibi utantur potestate, absolvant aut ligent, et convenientem reatui poenam iniungant, vulneribusque congrua media assignent; alioquin enim ratum non habebitur a Christo in coelis, quod ipsi fecerint in terris, quum non propria auctoritate, sed ministeriali et communicata, non nomine suo, sed nomine Christi et iuxta legem Christi iudices constituti sînt. Atqui illud praestare non poterunt, nisi peccata et conditionem, dignitatem sive indignitatem peccantis, de qua iudicium ferre debent, habeant bene cognitam et perspectam, atque probe viderint, quaenam sint peccata commissa, quis status animae poenitentis, num scilicet sat contritus necne, et quis culpae contractae gradus, quinamque peccatorum fontes et radices. — Ast cum haec cognitio, deficiente revelatione divina, haberi alio modo non possit, nisi spontanea sui accusatione a peccatore facta, seu confessione, qua peccata sua singillatim Sacerdoti exponat; recte infertur, confessionem iure divino esse necessariam, eodem scilicet, quo Sacerdotibus ligandi et solvendi, remittendi et retinendi peccata concessa est a Christo potestas; qui enim vult finem, debet velle et medium necessarium ad eundem. Quicunque itaque peccati post baptismum commissi condonationem consequi cupit, illud necessario confiteri Sacerdoti ex dispositione divina obstringitur; neque datur extra casum necessitatis (quo confessio fiat impossibilis, quae tamen in voto haberi debet) alia via ad remissionem peccatorum perveniendi, cum Christus definite dicat: *Quorum remiseritis peccata, remissa sunt; et quorum retinueritis, retenta sunt*, id est, quibus peccata *vos* remiseritis, iis remissa sunt; quibus autem *vos* non remiseritis, iis retenta sunt. Hoc ipsum argumentum proponit *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, cap. 5 dicens: *Ex institutione sacramenti poenitentiae universa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post baptismum lapsis iure divino necessariam existere, quia Dominus Iesus Christus e terris ascensurus ad coelos Sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam praesides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae Christi fideles ciciderint; quo pro potestate Clavium remissionis, aut retentionis*

(1) Cf. Pr. D. Al. Vincenzi. La confessione vocale de' peccati, cap. I; Roma 1850.

(2) Matth. 16, 18. (3) Io. 20, 23.

peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim, Sacerdotes iudicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac singillatim sua ipsi peccata declarassent. Idipsum fori civilis consuetudo plane demonstrat, ubi, nisi iudices pro tribunali sedentes reorum causas vel ex propria confessione, vel accersitis testibus diligentissime inquirerent, discuterent, ponderarent, eorum iudicia ut iniquissimae praevaricationes haberi deberent. Cum itaque Christus tribunal spirituale poenitentiae adinstar fori civilis erexerit, necessario inferendum est ex Scripturae auctoritate, nisi praevia singulorum peccatorum lethalium cum suis circumstantiis, quae speciem mutant, confessio fiat, remitti ac retineri peccata non posse.

3. In Apostolorum scriptis alia quaeadm testimonia inveniuntur, quae confessionem peccatorum a primis fidelibus Apostolis aut aliis Sacerdotibus factam haud obscure innuunt. Act. XIX, 18 legitur: *Multi credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos.* Quam sententiam de confessione peccatorum, quae Sacerdoti enumerantur, exponunt *S. Chrysostomus, S. Basilius, Oecumenius* et alii; eamque expositionem peregregie confirmant codices Syri, qui legunt: *Annuntiabant delicta sua*, et ut est in Polyglottis Waltonianis: *Annuntiabant offensas suas, confitebanturque quod fecerant.* Quod autem de iam baptizatis sermo sit, patet, tum ex eo, quia *credentes* seu fideles nominantur, tum quia non commemoratur baptismus ipsis post confessionem collatus, sed poenitentia absque dubio iuxta monitum Apostoli peracta: legitur enim v. 19: *Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros et combusserunt coram omnibus* etc. Quae omnia erudite perpendens *Aug. Calmet* in suo Comment. scribit: « Illud constat, expressam hic haberi, certam assertamque peccatorum confessionem, singulosque fateri peccata sua debere, quemadmodum hic *Grotius* post Patres graecos ingenue agnoscit et probat. » Alter locus habetur Iac. V, 16: *Confitemini alterutrum peccata vestra* etc., quibus in verbis manifesta continetur exhortatio ad confessionem peccatorum; et quia v. 14 Apostolus dixerat: *Inducat presbyteros Ecclesiae*, non obscure innuitur, confessionem inter peccantem et Sacerdotem fieri debere. Nonnulli quidem cum *Maldonato* minus solidum hoc testimonium iudicant ad evincendum praeceptum confessionis. Attamen alii magnum pondus probationis in eo textu inveniunt. *Morinus* enim (1) non solum mordicus vindicat hoc testimonium velut efficax ad demonstrandam necessitatem confessionis; sed ostendit praeterea, talem esse eiusdem textus interpretationem Ss. Patrum antiquissimorum. Denique dubitari non potest, ad eandem confessionis necessitatem respexisse Ioannem, cum scripsit: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et iustus; ut remittat nobis peccata nostra* (2). Loquitur enim Ioannes de confessione externa hominibus facta, ut patet ex v. praec.: loquitur vero de confessione, cui promissa est remissio peccatorum, quia hanc a fidelitate et iustitia Dei repetit; sed talis est confessio Apostolis et eorum successoribus facta.

Nota. Adversus doctrinam catholicam de necessitate confessionis au-

(1) Lib. 8 de poenit. c. 6, § 4.

(2) I Ep. 1, 9.

ricularis Protestantes quovis tempore calamum strinxerunt, praecipue vero *Dallaeus*, calvinianae sectae addictus, qui tum argumenta nostra biblica enervare, tum ex ipsa Scriptura sententiam nostram oppugnare conatur. Praecipuae saltem difficultates, quas nobis adversarii opponunt, commemorandae et solvendae sunt.

Obi. I. In Scripturis nullum occurrit Christi praeceptum de peccatorum confessione; nullum eius in scriptis Apostolorum extat vestigium, qui neque confessiones fidelium excepisse, nec eas a peccatoribus exegisse leguntur. Imo Paulus in Epistolis ad Titum et Timotheum, in quibus ex instituto ministrum Evangelii instruit, necessarium illud confessiones exigendi et audiendi officium omnino praetermittit. Idem I Cor. XI, 28 multa conquestus de indigna corporis et sanguinis Domini sumptione ne verbo quidem fideles admonet, ut ante communionem conscientiam suam sacramentali confessione expient. Ergo illo aevo apostolico confessio neque in usu fuit, neque necessaria reputata est.

Resp. Argumenta ab adversariis adducta mere negativa sunt, quae non infringunt positiva, quae iam a nobis adducta sunt, et mox ex Traditione proferentur, quae est alter divinae revelationis fons. Caeterum confessionis necessitas ita necessario nexu colligata est cum potestate Apostolis data remittendi peccata, ut vel ista neganda sit, vel illa agnoscenda; unde necesse non fuit magis expressam ipsius facere mentionem. Et sane, ipse *Calvinus* (1) concedit, certe colligi confessionis necessitatem, si probetur, iudicialem potestatem Ecclesiae ministris fuisse collatam; et *Melanchthon* fatetur (2), « in iudicio necesse esse fieri cognitionem, » et ideo, ut vim argumenti effugiat, contendit, confessionem nudum esse ministerium, non iudicium. Ast Apostolis vere iudicialem potestatem remittendi, vel retinendi peccata concessam esse, iam § 635 probatum est. Quare autem Evangelistae non diserte commemorent praeceptum Christi expressum, mirum esse nequit, cum propositum non habuerint omnia facta et dicta Magistri litteris consignandi; unde prout multa alia etiam hoc silentio praeterire poterant, idque eo magis, quum Christus confessionem non omnino novam instituerit, sed nonnisi confessionem apud Iudaeos usitatam, non sacramentalem tamen, ad dignitatem sacramenti evexerit. Ita pariter, quae Apostoli docuerunt et fecerunt, non omnia conscripta sunt; ut ex. gr. nullibi legitur, Apostolos infantes baptizasse, et baptismum ab haereticis collatum ratum habuisse; et tamen utrumque nobiscum credunt adversarii. Pariter confessionem peccatorum utilem esse, non negant Novatores; dicant, ubinam Paulus hanc utilitatem commendaverit? Quo igitur iure adversarii, non obstante hoc Ss. codicum silentio, contendunt, confessionem privatam quandoque esse utilem: ita nos contendimus, esse hominibus lapsis praeceptam et necessariam, quamquam nullum ex Ss. Litteris eius exemplum offerre possimus. Pauli scopus in Epistolis ad Timotheum et Titum non fuit, ministrum sacrum in omnibus suis officiis instruere, sed talia documenta dare, quae attentis circumstantiis necessaria aut utilia erant. Etiam instructio circa administrationem eucharistiae in his Epistolis non invenitur; an ideo S. Coena neganda erit?

(1) Lib. 3 Instit. c. 3.

(2) In loc. theol. de confess.

His accedit, quod in dictis Epistolis (1) varia monita peccantes corripiendi et circa officia sua etiam singillatim instruendi contineantur, quae ad sacramenti poenitentiae administrationem rectissime referuntur. — Male denique *Dallaeus* ex eo necessitatem confessionis negat, quia Paulus solum dicit: *probet*, id est, examinet *seipsum homo*, non autem addit: si se peccatorem invenerit, *poeniteat et confiteatur*. Nam si ita est, ut Calvinista commentatur, neque peccatori necessaria erit interior poenitentia, quia Paulus eam non memorat. At vero, inquit, haec subintelligitur. Quidni ergo subintelligatur etiam exterior confessio, qua peccator se potestati clavium subiiciat, quam Christus Apostolis eorumque successoribus dedit? Ad probationem S. Synaxi praemittendam sacramentalem confessionem pertinere, Ecclesia semper credidit. *S. Cyprianus* (2) scribit, eos, qui ante expiata delicta et exomologesin factam audent eucharistiam sumere, « vim inferre corpori et sanguini Domini. » Et *S. Ambrosius* (3) inquit: « Ubique ordo mysterii servatur, ut prius per remissionem peccatorum medicina tribuatur, post alimonia mensae coelestis exuberet. »

Obj. II. Christus Io. XX, 23 Sacerdotes minime iudices instituit, cum fatente Apostolo sint tantum *ministri Christi, et dispensatores mysteriorum Dei* (4), et *pro Christo legatione fungantur* (5). Nec possunt esse iudices, cum solius Dei sit peccata remittere (6).

Resp. Nihil hoc Dallaei argumento infirmius est, quod in mera nominis aequivocatione versatur. Iudicis quippe nomine placet illi semper eum intelligere, qui suprema et independenti auctoritate ad arbitrium peccata dimittit vel retinet nullis legibus aut regulis adstrictus; sed ultro fatemur, Sacerdotes hoc sensu iudices non esse; habent enim sibi a Christo praescriptas leges in discernendis peccatis, quae vel remittere vel retinere debent, quas si non observaverint, et peccant, et nihil efficiunt. Facta itaque distinctione iudicis supremi, primarii, independentis, et iudicis secundarii, dependentis ac ministri, totum evanescit Dallaei argumentum. Concedimus enim, Sacerdotes esse ministros simul et iudices a supremo iudice Christo dependentes; negamus autem, eos esse ministros tantum, nullo vero modo iudices delegatos. Ita pariter concedimus, solum Deum peccata dimittere tanquam causam principalem, supremam et independentem; negamus autem, Deum in nova lege secluso Sacerdotum ministerio et iudicio peccata remittere velle.

Obj. III. Dato etiam quod Sacerdotes vere iudices sint, non necessario, sed libere sunt adeundi, ita ut unicuique integrum sit soli Deo confiteri, quemadmodum, etsi rex iudices ordinarios praefecerit subditorum litibus solvendis, possunt tamen litigantes aut inter se lites componere, aut ad regem ipsum recte tendere. Et sane in Ss. Litteris nulla facta confessionis mentione a Deo remissio peccatorum promittitur vere contritis et poenitentibus, imo et iniurias inimicis suis condonantibus; unde Christus ipse in oratione dominica docuit nos orare: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus* etc.

Resp. Si Christus liberum reliquisset hominibus aditum ad iudices a se

(1) II Tim. cap. 4; Tit. cap. 1 et 2.
(2) Lib. de lapsis. (3) In cap. 9 Lucae.
(4) I Cor. 4, 1. (5) II Cor. 5, 20.
(6) Isa. 43, 25.

constitutos, dicenda esset potestas his frustra concessa; quis enim non mallet soli Deo confiteri? et ideo finis saluberrimae huius institutionis non obtineretur, quod infinitae Christi sapientiae repugnaret. Protestantes ipsi fatentur, in praecepto Apostolis dato praedicandi Evangelium et baptizandi, etiam pro hominibus praeceptum contineri, Apostolos audiendi et baptismum recipiendi. Ergo etiam in potestate Apostolis concessa et munere ipsis iniuncto peccata remittendi vel retinendi, continetur praeceptum peccantibus post baptismum impositum iudices a Christo institutos adeundi iisque peccata confitendi. Comparationes adductae aptae non sunt, quia in his supponitur, quod rex nulla lege prohibuerit, quin litigantes possint inter se transigere, vel immediate ad thronum recurrere. Quodsi rex e contra decrevisset, nullam litem finiendam esse nisi per iudices a se institutos, sane necesse foret ad eos iudices recurrere: at hoc ipsum fecit Christus, qui supremus est animarum Pastor et Iudex; voluit nimirum, ut qui veniam peccatorum cupiunt, se Sacerdotum iudicio subiiciant. Nulli tamen hominum interclusus est ad Deum aditus per veram et sinceram cordis contritionem; at ista sincera esse non potest, nisi includat voluntatem observandi omnia mandata divina; cum igitur haec sit Christi ordinatio, ut peccata lethalia post baptismum commissa per confessionem clavibus Ecclesiae subiiciantur, nemo potest veniam a Deo consequi, nisi vel de facto peccata sua Sacerdoti confessus fuerit, vel propositum habuerit ea confitendi. Denique in oratione dominica postulamus simpliciter, ut Deus nobis dimittat peccata nostra, sicut nos dimittimus proximo nostro, vorum servatis semper legibus a Christo praescriptis, inter quas est confessio peccatorum. Christus enim iniurias acceptas condonanti gratiam conversionis promittit, non autem modum conversionis definit; alias sequeretur, illum quoque iustificari, qui debitori dimittit, sed peccatis luxuriae voluntarie inhaeret.

II. *Argumentum ex Ss. Patribus petitum.*

§ 645. Quantum aberrent Novatores, dum *Innocentius III* primum confessionis auricularis auctorem dicere non erubescunt, clarissime ostendunt Ss. Patrum de usu et necessitate confessionis auricularis testimonia ex omnibus aerae christianae saeculis nominatum Papam praecedentibus.

1. In tribus primis saeculis non multi quidem scriptores ecclesiastici inveniuntur; sed tamen praeclara de usu et necessitate confessionis sacramentalis testimonia habentur. *S. Barnabas*, vel alius aevi apostolici auctor in Epistola iam primis saeculis maximo in honore habita, inter regulas vitae christianae hanc quoque refert: « Peccata tua confitearis, nec cum mala conscientia ad orationem te conferas; haec est via salutis. » *S. Clemens Rom.* in I Ep. ad Corinth. (1) ait: « Melius est hominibus, ut peccata et delicta sua confiteantur, quam ut corda sua indurent: » et ibid. (2) « Deus nil aliud exigit, quam ut peccata ipsi (in persona Sacerdotis) confiteamur. » Et in II Epist. haec habet: « Quamdiu sumus in hoc mundo, de malis, quae in carne gessimus, ex toto corde resipiscamus, ut a Domino salvemur, dum tempus habemus poenitentiae; postquam enim e mundo exivimus, non amplius possumus ibi confiteri, aut poenitentiam

(1) N. 51. (2) N. 52.

adhuc agere. » *S. Irenaeus* (1) refert, « quosdam ex Valentinianis clam eas mulieres, quae discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpere; quemadmodum multae saepe ab eis suasae (a quibusdam ipsorum circumventae), post conversae mulieres ad Ecclesiam Dei, cum reliquo errore et hoc confessae sunt: » quibus sat clare manifestatio delictorum, et quidem clam commissorum facta ad eluendam eorum maculam significatur, cum aliud quidpiam praeter persuasionem de confessionis necessitate mulieres, quas prae caeteris afficit verecundia, ad retegenda occulta crimina tanto cum famae et honoris dispendio certo haud impulisset. Idem (2) narrat, Marcum praestigiatorem philtris mulieres ad actus turpes induxisse, quod illae palam confiteri non erubescebant; et in specie refert, quod uxor diaconi a Marco corrupta et postea conversa « omne reliquum vitae tempus admissum scelus confiteri non destitit, labem eam, quae ei a mago acciderat, lugens ac lacrymis prosequens. » Quod si praedictae mulieres sacerdoti *palam*, id est, aliis audientibus delicta sua confessae sunt, id vel ex humilitatis studio, vel, ut nonnulli putant, ideo factum est, quia illis, qui ex haeresi revertebantur, iuxta disciplinam Ecclesiae tunc temporis vigentem publica confessio praecepta, et ideo ad remissionem peccatorum obtinendam necessaria fuit. Hinc intelligi potest, quod S. Pater ibidem (3) addit, scilicet, Marci discipulos multas in regione Lugdunensi mulieres « in fraudem impulisse, quae quidem velut cauterio quodam inustam conscientiam habentes, partim publice poenitentiam egerunt, partim, cum id facere prae pudore non sustinerent, ac tacite quodammodo de vita Dei desperarent, vel prorsus a fide desciverunt, vel certe in utramque partem propendent, quodque proverbio dici solet, nec foris nec intus sunt, hunc videlicet ex scientiae filiorum semine fructum percipientes. — *Tertullianus* (4) ait: « Tantum revelat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciae. » Et addit (5): « Huius igitur poenitentiae secundae, et unius quanto in arcto negotium est, tanto operosior probatio est, ut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiam actu administretur. Is actus, qui magis graeco vocabulo exprimitur et frequentatur, exomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur. Itaque exomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, mandat sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum moeroribus deiicere... ieiuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, mugire dies noctesque ad Dominum Deum suum, presbyteris advolvi, et charis Dei adgeniculari... Cum igitur provolvit hominem magis relevat; cum squalidum facit, magis mundatum reddit, cum accusat, excusat, cum condemnat, absolvit. « Ibid. (6) subiungit: « Plerosque hoc opus ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre pudoris magis memores quam salutis: velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione conscientiam medentium vitant, et ita cum erubescen-

(1) Lib. I adv. haer. c. 6, n. 3.
(2) Ibid. c. 13, n. 5. (3) N. 7.

(4) Lib. de poenit. cap. 8.
(5) Cap. 9. (6) Cap. 10.

tia sua pereunt....... Grande plane emolumentum verecundiae occultatio delicti pollicetur. Videlicet si qui humanae notitiae subduxerimus, proinde et Deum celabimus? Adeo ne existimatio hominum, et Dei scientia comparantur? An melius est damnatum latere, quam palam absolvi?» — *Origenes* Hom. 2 in Lev. (1) ait: « Est adhuc et septima, licet dura et laboriosa per poenitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum, et fiunt ei lacrymae suae panes die ac nocte, et cum non erubescit Sacerdoti Domini indicare peccatum suum, et quaerere medicinam secundum eum, qui ait: Dixi, pronuntiabo adversum me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. » Homil. 3 (2), omnia omnino peccata confitenda esse docet: « In publicum proferenda sunt cuncta, quae egerimus. Si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri; proferri autem ab illo, qui et accusator peccati est et incentor. Ipse enim nunc nos ut peccemus, instigat, ipse etiam, cum peccaverimus, accusat. Si ergo in vita praeveniamus eum, et ipsi nostri accusatores simus, nequitiam diaboli inimici nostri et accusatoris effugimus.» Hom. 2 in Ps. XXXVII, n. 66, ita praeclare loquitur: « Sicut ii, qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter et moleste immanentis abundantiam, si vomuerint, relevantur: ita etiam hi, qui peccaverunt, siquidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur et propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantummodo circumspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere... qui si se prius et eruditum medicum ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias et sequaris, si intellexerit et praeviderit, talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiae exponi debeat et curari, ex quo fortassis et caeteri aedificari poterunt, et tu ipse facile sanari; multa hoc deliberatione, et satis perito medici illius consilio procurandum est. » Et Hom. 17 in Luc. ait: « Quamdiu absconditae erant cogitationes, nec prolatae in medium, impossibile erat, eas penitus interfici. Unde et nos si peccaverimus, debemus dicere: *Peccatum meum notum tibi feci, et iniquitatem meam non abscondi. Dixi, annuntiabo iniustitiam meam contra me Domino.* Si enim hoc fecerimus, et revelaverimus peccata nostra, non solum Deo, sed et his, qui possunt mederi vulneribus nostris atque peccatis, delebuntur peccata nostra ab eo, qui ait: Ecce delebo ut nubem iniquitates tuas, *et sicut caliginem peccata tua.* » Secundum Origenem itaque omnia prorsus peccata sive publica, sive occulta, confessione et equidem primo privata seu secreta Sacerdoti tanquam ei, qui vulneribus nostris mederi possit et peccatis, sunt aperienda, ut ipsa deleri, nos autem queamus sanari et effugere nequitiam diaboli. *S. Cyprianus* (3) illos laudat, qui etiam pravas suas cogitationes confitentur, ait enim: « Quanto et fide maiores et timore meliores sunt, qui

(1) N. 4 (2) In Levit. n. 4.

(3) Lib. de lapsis n. 90.

quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesin conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt. » Et inferius addit: « Confiteantur singuli, quaeso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit in saeculo est, dum admitti eius confessio potest, dum satisfactio et remissio facta per Sacerdotes apud Dominum grata est. Convertamur ad Dominum mente tota, et poenitentiam criminis veris doloribus exprimentes, Dei misericordiam deprecemur. » *Lactantius* (1) ait: « Quoniam pars illa corporis, quae circumciditur, habet quandam similitudinem et est cordis pudenda, ob hanc causam Deus nudari eam iussit, ut hoc argumento nos admoneret, ne involutum pectus haberemus, id est, ne quod pudendum facinus intra conscientiae secreta velemus. Haec est cordis circumcisio, de qua Prophetae loquuntur, quam Deus a carne mortali ad animam transtulit, quae sola mansura est; volens enim vitae ac saluti nostrae pro aeterna sua pietate consulere, poenitentiam nobis in illa circumcisione proposuit; ut si cor nudaverimus, id est, si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus, veniam consequamur, quae contumacibus et admissa sua celantibus denegatur ab eo, qui non faciem sicut homo, sed intima et arcana pectoris intuetur. »

2. Saeculo quarto et quinto celeberrimi Patres et Doctores praeclara de usu et necessitate confessionis testimonia reliquerunt. *Eusebius Caesar.* (2) dicit: « Iis, qui peccant, viam salutis ostendi, videlicet conversionis, poenitentiae, confessionis. » *S. Hilarius* in Ps. CXVIII, n. 19 scribit: « Confitendum est crimen ut obtineatur et venia; » sed, addit in Ps. LI, n. 23: « Haec confessio tantum in saeculo, non etiam in saeculum saeculi. » Et in Ps. CXXXVII, n. 3 inquit: « Desistendum est a peccatis, postquam in confessione est cognitio peccati, et confitendum est corde toto; non ex parte, neque aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorum operatione residente. » *S. Cyrillus Hier.* (3) ait: « Tempus praesens est tempus confessionis. Confitearis, quae perpetrasti sive verbo, sive opere, sive noctu, sive interdiu. Confitearis tempore acceptabili et in die salutis. » *S. Athanasius* (4) dicit: « Sicut homo dum a Sacerdote baptizatur, per Spiritum sanctum illuminatur; ita qui poenitentia ductus sua confitetur peccata, eorum veniam per Sacerdotem consequitur. » *S. Basilius* Regul. brev. (5) inquit: « Servanda est ratio eadem in peccatorum confessione, quae in detegendis corporis morbis adhibetur. Quemadmodum igitur corporis morbos non omnibus patefaciunt homines, sed iis, qui horum curandorum periti sunt; ita fieri quoque debet peccatorum confessio coram iis, qui curare haec possunt. » Qui autem hi sint, ibid. (6) indicat dicens: « Peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita est dispensatio. » Et Hom. in Ps. XXXIII exponens v. 2, *Confitemini Domino* etc. ait: « Si peccasti, castiga corpus tuum per confessionem peccati; et tunc tantum, cum hanc confessio-

(1) Lib. 4 Inst. div. cap. 17.
(2) Comment. in Ps. 24.
(3) Catech. 1, n. 5.
(4) Ap. Tricalet. bibl. man. Ss. PP. tom. 1, cap. 9, art. 3.
(5) Resp. ad interr. 229.
(6) Resp. ad interr. 288.

nem deposueris, dignus eris, ut in psalterio decem chordarum Deo psallas. » Et ib. v. 5, *Diligit misericordiam et iudicium*, inquit: « Deus tui miserebitur, et miserationum suarum participem te reddet, sed tunc tantum, si inveniet, quod, postquam peccasti, humiliatus et contritus sis, propter mala opera tua frequentes lacrymas spargas, occulta tua crimina sine pudore confitearis etc. » *S. Gregorius Nyss.* (1) c. Eunom. ait: « Si Sanctae Trinitatis confessio est inutilis, inutiles etiam sunt Ecclesiae ritus: in his autem ritibus est sigillum, deprecatio, baptisma, peccatorum confessio. » Epist. ad Laetos. scribit: « Qui latenti ablatione sibi alienum usurpat, si deinde per enuntiationem peccatum suum Sacerdoti aperuerit, vitii studio in contrarium mutato aegritudinem curabit largiendo, quae habet, pauperibus. » Et Orat. in eos, qui alios acerbe iudicant (a nonnullis *Asterio* adscripta) haec habet: « Maior tibi in eo fiducia sit, qui te in Deo genuit, quam in illis, a quibus corpore procreatus es. Audacter ostende illi, quae sunt recondita. Animi arcana tanquam occulta vulnera medico retege. Ipse honoris et valetudinis tuae rationem habebit. » *S. Gregorius Naz.* (2) dicit: « Magna vitii medicina est confessio et peccati fuga. » Et Sect. Carm. 3 ad Vitalianum (3), cum descripsisset gaudium pastoris errantem ovem invenientis, postea subdit: « Talis est Christi mei magna lex, qui humilibus propitius est omnibus, arrogantes despiciens. Saepe sola confessio peccati virum servavit, et amaris lacrymis noxas abstersit, et animam malitia denigratam mundavit. » *S. Ephraem* Serm. de poenit. (4) ait: « Poenitentia (in nova lege) non haedum poscit, sed confessionem; non agnum pro sacrificio postulat, sed peccatori dicit: Confitere iuxta scientiam et conscientiam tuam peccata tua. » Et in Orat. de peccatrice (5) in fine ita loquitur: « Utinam ipsius imitatores efficeremur, ut confitentes sordes animarum per lacrymas purgemus, et misericordiam a Deo consequamur. » *S. Ambrosius* (6) ita disserit: « Ecce nunc tempus adest, in quo et peccata vestra confiteri Deo et Sacerdoti, et per ieiunia et orationes et lacrymas et eleemosynas delere debetis. Quare erubescit peccator manifestare peccata sua, quae et Deo et Angelis omnibus atque cunctis electis animabus sunt nota et manifesta? Confessio a morte liberat, confessio paradisum aperit, confessio spem salvandi tribuit. Unde Scriptura dicit: *Dic tu iniquitates tuas primus, ut iustificeris.* His verbis ostenditur, quia non meretur iustificari, qui in vita sua peccata non vult confiteri. » Idem (7) inquit: « Si vis iustificari, fatere delictum tuum, solvit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum. — Aiunt se Domino deferre reverentiam, cui soli remittendorum est potestas peccatorum! - sed nulli maiorem iniuriam inferunt quam ei, cuius mandata rescindere volunt; nam Dominus dicit: *Quorum remiseritis* etc. Deus relaxandi potestatem Sacerdotibus suis sine ulla exceptione concessit » (8). Et ibid. (9): « Nonnulli ideo poscunt poenitentiam, ut statim sibi reddi communionem velint. Hi non tam se solvere cupiunt, quam Sacerdotem ligare Suam enim conscientiam culpa non exuunt, et Sacerdotis induunt,

(1) Orat. 2. (2) Or. 16, al. 15, n. 17.
(3) V. 116, etc.
(4) Tom. 3, opp. graec. lat, p. 160.
(5) Tom. 2 opp. graec. p. 297.
(6) Serm. fer. 2 post Dom. I Quadr.
(7) Lib. 2 de poenit. c. 6.
(8) Cf. lib. 1 de poenit. cap. 2, n. 6, et c. 3, n. 10. (9) Lib. 2, c. 9.

cui praeceptum est: *Nolite sanctum dare canibus* etc. » *Paulinus* Diaconus in vita *S. Ambrosii* de eodem narrat: « Erat gaudens cum gaudentibus, flens cum flentibus. Siquidem quotiescunque illi aliquis ad percipiendam poenitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut et illum flere compelleret; videbatur enim sibi cum iacente iacere; causas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur. » *S. Pacianus* in Paraen. ad poenit. ait: « Tertio de his erit sermo, qui confessis bene apertisque criminibus remedia poenitentiae actus ipsos exomologesis administrandae aut nesciunt, aut recusant. Postremo illud apertissimum enitemur ostendere, quae poena sit aut non agentibus poenitentiam, aut etiam negligentibus, atque ideo in vulnere suo ac tumore morientibus; quae rursus sit corona, quod praemium conscientiae maculas recta et ordinaria confessione purgantibus... Vos ergo primum appello fratres, qui criminibus admissis poenitentiam recusatis; vos, inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui peccare non erubescitis, et erubescitis confiteri; qui cum mala conscientia Dei sancta contingitis, et altare Domini non timetis. » *S. Chrysostomus* lib. 2 de sacerd. docet: « Pastori multa opus esse prudentia ac sexcentis ocnlis, ut undique animae statum circumspiciat; » additque proferendam ab eo sententiam pridem « omnibus congruenter exploratis. » Quid autem explorare debet nisi vulnera animae, sive peccata? — Hom. 30 in Gen. n. 1 inquit: « Quemadmodum naucleri et cursores et athletae, ubi ad finem veniunt, magis enituntur et vigilant; eodem modo et nos faciamus oportet, quia in magnam hanc hebdomadam (sanctam) Dei gratia pervenimus; nunc maxime et ieiunii cursus intendendus, et ferventiores fundendae preces, faciendaque diligens et pura peccatorum confessio. » Hom. 2 de cruce et Latrone: « Si Latronem in cruce tanto honore dignatus est, multo magis nos insita sua benignitate dignabitur, si voluerimus peccatorum confessionem instituere. Ut igitur et nos benignitate illius perfruamur, peccata propria confiteri ne erubescamus. Magna enim confessionis vis est, et multa eius potentia. » Et Orat. de Samaritana(1): « Imitemur et nos hanc mulierem, et ob propria peccata, non erubescamus. Qui enim homini peccata detegere erubescit, Deo vero cernente, committere non erubescit, neque confiteri vult et poenitentiam agere: in die illo non coram uno vel duobus, sed universo terrarum orbe spectante traducetur. » Idem Hom. 9 in Ep. ad Hebr. c. 6 distinctam singulorum peccatorum confessionem exigit; ait enim: « Sin autem dicit *Sum peccator*, ea autem per species non cogitat et non dicit *Hoc et illud peccatum admisi*, nunquam cessabit, semper quidem confitens, curam autem nullam gerens correctionis. » *S. Innocentius I* Epist. ad Decentinm(2) scribit: « Caeterum de pondere aestimando delictorum, Sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem poenitentis et ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum iubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem suam. » *S. Hieronymus* (3) ait: « Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et nullo conscio cum peccati veneno infecerit; si tacuerit, qui percussus est, et non egerit poenitentiam, nec vulnus suum fratri et

(1) Hom. 34 in Io. n. 3. (2) Cap. 7.

(3) Comment. in Eccles. cap. 10.

magistro voluerit confiteri; magister, qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescat aegrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina, non curat. » — Et alibi (1): « Episcopus et Presbyter:... pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quive solvendus. » *S. Augustinus* (2) inquit: « Qui post uxores vestras vos illicito concubitu maculastis, si praeter uxores vestras cum aliqua concubuistis; agite poenitentiam, qualis agitur in Ecclesia, ut oret pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat: Occulte ago, apud Deum ago, novit Deus, qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: *Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo?* Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesiae Dei? frustramus evangelium, frustramus verba Christi? promittimus vobis, quod ille negat? nonne vos decipimus? » — Idem (3) monet, confessionem a peccatore mature deponendam esse, « quia, si ad ultimum vitae steterit, nescit, si ipsam poenitentiam accipiat, ac Deo et Sacerdoti peccata sua confiteri poterit. » Enar. in Ps. LXVI, n. 7: « Conscientia tua saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat; adhibet medicus fomenta verborum, et aliquando secat, adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis. Tu agnosce medici manum, confitere! exeat in confessione et defluat omnis sanies. » Tract. 22 in Ioan., n. 7: « Surge in corde tuo, procede de sepulcro tuo. Etenim mortuus in corde tanquam in sepulcro iacebas, et tanquam saxo malae consuetudinis gravabaris. Surge et procede; quid est? Surge et procede! Crede et confitere; qui enim credidit, surrexit, qui confitetur, processit. Quare processisse dicimus confitentem? quia antequam confiteretur, occultus erat; cum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem; et cum confessus fuerit, quid dicitur ministris? quod dictum est ad funus Lazari: *Solvite illum, et sinite abire?* Quomodo dictum est ministris Apostolis: *Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo?* » — *Theodoretus* (4) Audianos carpit, « quod vera peccata (in poenitentia) celarent, cum parva peccata et gravia Sacerdoti aperienda sint. » *S. Leo M.* (5) ait de conscientiae puritate: « Quae, dum semper petitur, semper accipitur, nec remanet iudicio condemnandum, quod fuerit confessione purgatum. » Confessionem vero necessariam declarat in Ep. ad Marcian. Aug. (6), « cum abolitionem peccati non obtineat nisi vera confessio. » Et (7) ad Episc. Campan. publicam peccatorum confessionem reprobat dicens: « Removeatur tam improbabilis consuetudo, ne multi a poenitentiae remediis arceantur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis sua facta reserari, quibus possint legum constitutione percelli. Sufficit enim illa confessio, quae primum Deo offertur, tum etiam Sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precator accedit. » *S. Petrus Chrysologus* (8) inquit: « Si vis curam, agnosce languorem. *Non veni* (ait Christus) *vocare iustos, sed peccatores.* Si cupis misericordiam, confitere peccatum... Fratres! simus, simus peccatores confessione nostra, ut Christi venia non simus peccatores. » *S. Prosper* seu verius *Iulianus Pomerius* (9) scribit: « Illi, quorum

(1) Comment. in Matth. cap. 16.
(2) Serm. 392, c. 3, n. 8. (3) Serm. 393.
(4) Lib. 4 haeret. fabul. cap. 10.
(5) Serm. 49, c. 1. (6) 70, ed. Cacciari.
(7) Ep. 168, al. 136.
(8) Serm. 30 de Matthaeo et publicanis, etc. S. 3.
(9) Lib. 2 de vita contempl. c. 7.

peccata humanam notitiam latent, nec ab ipsis confessa, nec ab aliis publicata, si ea confiteri aut emendare noluerint, Deum, quem habent testem, ipsum babituri sunt et ultorem. Et quid eis prodest humanum vitare iudicium, cum, si in malo suo permanserint, ituri sint in aeternum, Deo retribuente, supplicium? »

3. Ex saeculo sexto et sequentibus aliquos saltem testes audiamus. *S. Gregorius M.* (1) ait: « Omnis peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsum latet, in suis penetralibus occultatur; sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur *Veni foras*, ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur: Cur reatum tuum intra conscientiam abscondis? foras iam pcr confessionem egredere, qui apud tc interius per negationem lates. Veniat itaque foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccator. Venientem vero foras solvant discipuli, ut Pastores Ecclesiae ei poenam debeant amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri quod fecit. » Lib. 8 Mor. (2): « Ori etenim suo parcit, qui confiteri malum, quod fecit, erubescit. In laborem quippe os mittere, est hoc ad confessionem perpetratae iniquitatis occupare. Sed iustus ori suo non parcit, quia iram iudicis districti praeveniens verbis contra se propriae confessionis saevit. » Lib. 5 in I Reg. (3): « Peccatum quidem in confessione prodendum est, sed augmentandum mendacio non est. Tale quidem debet esse in confessione, quale fuit in opere. » Et ibid. (4): « Tria in unoquoque consideranda sunt veraciter poenitente, videlicet conversio mentis, confessio oris, et vindicta peccati. Nam qui corde non convertitur, quid prodest ei, si peccata confiteatur? peccatum, quod diligitur, confitendo minime deletur. » *S. Isidorus Hisp.* Exhort. ad poenit. ait: « Sicut levia peccata occulta ratione delentur, ita gravia coram Ecclesia per poenitentiam et satisfactionem remittuntur. » Et in Synonym. (5): « Confessio sanat, confessio iustificat, confessio peccatis veniam donat, omnis spes in confessione consistit. In confessione misericordia est. Nulla tam gravis est culpa, quae per confessionem non habeat veniam. » *Ioannes Ieiunator* in serm. de confess. et poenit. (6) inquit: « Cum Dominus ac Redemptor noster sciret, nos in infantia baptizatos procedentibus annis ex aqua et Spiritu sancto contextam vestem immortalitatis per peccata maculaturos esse, ex speciali bonitato concessit, ut per confessionem et poenitentiam illam purgare ac splendidam reddere, - et per exiguam hanc confusionem illam effugere possimus, quae alias in die iudicii coram omnibus Angelis et hominibus expectanda foret. Neque Christus tibi confessionem apud Angelum... iniunxit, sed apud hominem fragilem et iisdem passionibus obnoxium. Id considera, et confitere, quae diu noctuque commisisti, mihi peccatori, et nihil retice; » et in suo poenitentiali (7) ordinat, ut Sacerdos poenitenti dicat: « Non ego sum, qui primario confessionem recipit, et absolutionem impertitur, sed per me Deus... Quapropter confitere mihi occulta peccata, et nil retice, atque occultorum cognitor omnia delebit, quae manifestasti. » *Anastasius Sinaita* (8) scribit: « Si virum spiritualem inve-

(1) Hom. 26 in evang., n. 6.
(2) Cap. 20. (3) Cap. 4, n. 55.
(4) Lib. 6, a 2, n. 33. (5) Lib. 2, c. 14.

(6) Ap. Morin. ant. poenit. p. 90, ed. Antw. 1682. (7) Ibid., n. 78.
(8) Quaest. et Resp. 154, de variis argumentis quaest. 6 (in bibl. max. Ss. PP. pag. 964.)

neris (Sacerdotem), qui te curare potest, confitere illi sine pudore ut Domino, et non ut homini... Illi autem, qui stulto et impio modo dicunt, nihil prodesse confessionem, quae apud homines fit, quia ipsi quoque peccatis et passionibus obnoxii sunt; sciant, se in sua malitia, et stultitia praetextum quaerere et verbo Domini repugnare, qui discipulis suis dixit: *Quidquid ligaveritis* etc., et *quorum remiseritis* etc. » *Ven. Beda* (1) inquit: « In hac autem sententia illa debet esse discretio, ut quotidiana leviaque peccata alterutrum coaequalibus confiteamur, eorumque credamus oratione salvari; porro gravioris leprae immunditiam iuxta legem Sacerdoti pandamus, atque eius arbitrium, qualiter et quanto tempore iusserit purificari, curemus. » *Alcuinus* (2) scribit: « Quid solvit sacerdotalis potestas, si vincula non considerat ligati? Cessabunt opera medici, si vulnera non ostendunt aegroti. » Et alibi (3): « Nullus erubescat confiteri peccata, atque per poenitentiam emendare, quidquid contra Dei voluntatem fecisset. Melius est habere unum hominem testem peccatorum suorum in salutem animae suae, quam spectare accusationem diabolicae fraudis ante iudicem omnium saeculorum, et ante angelorum choros, et totius humani generis multitudinem. » *Rabanus Maurus* Hom. de confess. et poenit. ait: « In vita confiteatur peccator, quae fecit; nam inutilis est confessio in inferno. » Loquitur autem de confessione facienda Sacerdoti, quia addit: « Quomodo potest medicus vulnus sanare quod aegrotus ostendere erubescit? » Et in Ecclesiasticum (4): « Qui transgreditur mensuram in concupiscentiis carnis et aggravatur eius delictis, necesse est, ut per confessionem peccatorum foeditatem evomat, et sic per ieiunium et castigationem corporis ad statum pristinae sanitatis redeat. » *Paschasius Radbertus* (5) dicit: « Secundum Apostolum, cum aliquis infirmatur, prius adhibenda est confessio peccati, dein oratio plurimorum, post sanctificatio unctionis. » *S. Petrus Damiani* (6) inquit: « Ut enim confiteamur, ratio monet, Deus cogit, qui videt, et si confundimur hic dicere, quid erit in illa magna confusione, ubi omnia omnibus patebunt? » *S. Anselmus* Medit. 6 ait: « Coepit eis aperire sacramenta confessionis sanctae, per quam alleviatur omne opus peccati, quia in vera confessione mundatur omnis macula delicti. »—Et Hom. 13 in Luc. 17, *Ite, ostendite vos sacerdotibus*, id est, inquit: «Per humilem oris confessionem sacerdotibus veraciter manifestate omnes interioris leprae vestrae maculas, ut mundari possitis, - quoniam peccatores licet gravi criminum lepra sint foedati, euntes tamen ad confitendum purgantur in ipsa confessione propter poenitentiam, quam acturi sunt. » *Hugo Victorinus* (7) scribit: « Post contritionem cordis confessio quoque oris est necessaria; quia si quis etiam post impetratam veniam peccatorum confiteri ea neglexerit, quasi institutionis divinae contemptor pro contemptu reus erit. » *S. Bernardus* Serm. de diversis (8) peccatorem ad propria confitenda peccata urget, dicens: « Cur te pudet peccatum tuum dicere, quem non puduit facere? Aut cur erubescis Deo confiteri, cuius oculis non potes abscondi?

(1) In Epist. Iac. c. 5. (2) Ep. 96.
(3) Ep. 221. (4) Lib. 7, c. 7.
(5) Lib. de corp. et sang. Dom. c. 8, n. 7.
(6) Serm. 58 de S. Andrea S. 2.
(7) De sacram. lib. 2, p. 14, c. 5.
(8) Serm. 104, n. 2.

Quod si forte pudor est tibi uni homini et peccatori peccatum tuum exponere, quid facturus es in die iudicii, ubi omnibus exposita tua conscientia patebit? Nulla est tam gravis culpa, quae non habeat veniam per puram confessionem. Vitia igitur cordis tui et pravas cogitationes illico manifesta. Peccatum enim proditum cito curatur; crimen vero tacendo ampliatur » (1). — *Petrus Blesensis* lib. de confess. sacram. mox ab initio haec habet: « Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Vir, in cuius cute varius apparuerit color, *veniet ad sacerdotem et se ostendet illi* (2); per quod intelligi datur, quod peccati confessio designati per lepram facienda est Sacerdoti. Verbum enim *Augustini* est: Nemo dicat sibi: *occulte confiteor*, et ago poenitentiam apud Deum. Si enim sufficiens est ista confessio, ergo sine causa datae sunt claves Petro, frustra etiam dictum est: *Quodcunque solveris* etc. Omnia sane in confessione lavantur. Et sicut corde creditur ad iustitiam, ita oris confessio fit ad salutem. Magna est confessionis virtus, quia sicut *B. Ambrosius* in lib. de paradiso scribit: Confessio lavat animam, confessio aperit paradisum; haec secunda post naufragium tabula baptismusque poenitentiae... Salubre est ergo confiteri, quia, teste *Hieronymo*, nemo sine confessione salvatur » (3).

Nota. Quamvis contra tot testes omni exceptione maiores nihil solidi proferri possit, Novatores tamen vanis argutiis suis argumentum nostrum obscurare tentarunt. Obiiciunt vero sequentia:

Obi. I. Cum anno 390 CPoli sub patriarcha Nectario nobilis quaedam mulier in confessione patefecisset, se turpem cum diacono consuetudinem habuisse, et « cum eam ob causam inquit *Socrates* (4), ecclesiastici homines dicteriis appeterentur: Eudaemon quidam Ecclesiae presbyter Alexandria oriundus Nectario suasit, ut poenitentiarium quidem presbyterum expungeret, unumquemque vero pro arbitrio, et pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere. » Ex qua narratione infert Calvinus cum Chemnitio aliisque non paucis; ergo confessio auricularis abolita est, quae igitur ecclesiasticae tantum institutionis est. Infert autem Dallaeus; ergo nondum auricularis confessio Nectarii aetate vigebat, alioquin eius meminissent Socrates, Sozomenus et Nicephorus, hanc historiam referentes.

Resp. Admissa veritate narrationis, quam *Baronius* suspectam et alii falsam reputant, nullatenus ex ea consequentia deduci potest, quam inferunt adversarii. Nam Nectarius solum abolevit munus presbyteri poenitentiarii, institutum saeculo III post Decii persecutionem, ut refert idem Socrates (initio cap. citati). Huius porro poenitentiarii munus erat, non modo excipiendi secretam et sacramentalem confessionem; verum etiam inquirendi, si opus esset, pro delicti qualitate in delinquentes, adigendi poenitentes ad denunciandos peculiares peccatores, processus instituendi, Episcopum informandi in eum finem, ut posset in ipsos procedere, ut contigit in facto istius nobilis mulieris. Haec enim mulier duplicem fecit confessionem, ut refert Socrates; in priori confessione « delicta post baptismum a se patrata singillatim con-

(1) Cf. lib. de inter. domo c. 37.
(2) Lev. 13, 12.
(3) Cf. Thesaur. Cocoii, tom. 2, lib. 7, art. 3, et Henr. Klee, Disquisitio historico-critica de confessione.
(4) Lib. 5 hist. c. 19.

fessa erat; » deinde, seu ut idem scribit Socrates, « progressu temporis aliud facinus confessa est, videlicet Ecclesiae diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. » In posteriori tantum hac confessione mulier vel sponte publice coram plebe crimen manifestavit, vel compulsa est ad diaconum denuntiandum, qui propterea ab Ecclesia eiectus est, et inde oborta populi indignatio, et dicteria in ecclesiasticos viros. Hoc igitur mixtum, ut ita dicam, tribunal, et quidem ad tempus in Ecclesia constantinopolitana abrogatum fuit ad similia scandala praecavenda, et confessio ad pristinam simplicitatem revocata. Sane *Sozomenus*, qui idem factum refert, et solum 40 annos post Nectarium scribebat, pro certo sumit, necessariam esse confessionem ad remissionem peccatorum obtinendam. Ait enim (1): « Cum in petenda venia peccatorum necessario confiteri oporteat, grave ac molestum ab initio iure merito visum est, Sacerdotibus, tanquam in theatro circumstante totius Ecclesiae multitudine, crimina sua evulgare. » Ex quibus verbis clarissime patet, confessionem publicam, non vero privatam, secretam seu auricularem a Nectario abrogatam fuisse. Neque enim opinandum est, in populosissima civitate non fuisse nisi presbyterum unum, qui poenitentium exciperet confessionem. Monet iam *Origenes* (2) seligendum esse ex presbyteris taciturnum, prudentem, senem, cui animae vulnera aperiantur. Ubi autem unus supponitur huic officio destinatus, delectui locus non relinquitur. — Illa demum verba: Pro arbitrio etc. nil sibi volunt aliud, quam sublato illo presbytero, qui poenitentiae publicae iniungendae praepositus fuerat, integrum cuique fuisse, quisquis conscientiam gravatam senserit, presbytero cuicunque ad hoc munus legitime deputato confiteri peccata sua, sicque sacramentorum participationi propinquare. Hinc recte cl. *Perrone* praesentem difficultatem solvens, tr. de poenit. c. 3 (3), concludit: « Hinc licet experimentum capere bonae fidei et *sapientiae* Calvini, Chemnitii, Dallaei caeterorumque haereticorum, dum talia adhuc obtrudunt. Ex hoc enim facto ad critices lancem exacto habemus ineluctabile argumentum tum de necessitate, tum de praxi confessionis iam a saeculo quarto vigentis. »

Obi. II. Si Patres confessionem commendant, eamque necessariam dicunt, loquuntur de confessione, quae Deo soli facienda est, qui prae caeteris exigit, ut peccator reatum suum agnoscat, non autem Sacerdoti. Id patet ex S. *Chrysostomo*, qui variis in locis dicit: « Soli Deo esse confitenda peccata, non homini; neque coram conservis quasi in theatro propalanda, sed quotidianis in precibus confitenda Deo, neque erubescendum, quia non coram hominibus fit confessio; Deo dicendum: Peccavi etc. » Similia et alii Patres enuntiant.

Resp. Ex citatis Patrum testimoniis abunde constat, iuxta ipsorum doctrinam confessionem non soli Deo, sed ex praecepto divino etiam Sacerdotibus faciendam esse. Multi enim Patres id conceptis verbis enuntiant; alii peccatores monent, ne a delictorum confessione per pudorem retrahantur, qui in confessione soli Deo facta locum non habet; plurimi peccata confitendi obligationem repetunt a potestate solvendi et remittendi peccata, Apostolis eorumque successoribus concessa (4). S. *Chrysostomum* hoc idem sensisse, patet

(1) Lib. 7 hist. c. 16. (2) In Ps. 37.

(3) N. 150. (4) § 635, n. 2.

ex eiusdem testimoniis iam adductis. Quod si his loca ab adversariis citata contradicere videntur, nonnulli putant, S. Doctorem hic loqui de Cathecumenis, quibus necessaria non est confessio, de qua agitnr; vel de quotidiano conscientiae examine, quod confessionem sacramentalem suo tempore faciendam non excludit: alii vero solidius respondent, mentem S. Chrysostomi esse, non esse faciendam confessionem peccatorum publicam, utpote iam a Nectario abolitam, sed secretam, quam dicit Deo fieri, cum Sacerdoti fit vices Dei gerenti. Hic idem modus loquendi etiam aliis Patribus familiaris est, ut confessionem secretam in aures Sacerdotis Deo soli factam dicant, ut *S. Hilarius* (1), *S. Ambrosius* (2), *S. Augustinus* (3), *S. Isidorus Hisp.* (4), *Anastasius Sinaita* (5), *Ioan. Ieiunator* (6), *Rabanus Maurus* et alii.

Obi. III. Ss. Patres confessionem commendant, ut medium asceticum, quo humilitas exercetur, agnitio sui promovetnr, et salutares instructiones et satisfactiones recipiuntur: hoc medium primo monachis, et dein caeteris quoque fidelibns praescriptum fuit. Hinc inde Patres de sola confessione publica loquuntur, quam ex praecepto divino non obligare ipsi Catholici fatentur. Ideo docent, Sacerdoti pandenda esse gravissima tantum peccata, de quibus canones poenitentiales statuti erant, reliqua vero per solam contritionem deleri posse.

Resp. Confessio a Patribus necessaria declarata fuit, antequam monachi orirentur, ut patet ex eorum testimoniis ex tribus primis saeculis citatis. Et si Patres ascetica confessionis emolumenta praedicant, non ideo eiusdem necessitatem negant, quam ex ipsa institutione Christi repetunt. Neque fideles confitebantur ad recipiendam instrnctionem, sed ad obtinendam peccatorum remissionem ab iis, quibus claves regni coelorum, ut unanimiter Patres loquuntur, commissae sunt ad ligandum et solvendum. An confessio publica aliquando praecepta fuerit, disputant eruditi. Certum est, confessionem publicam peccatorum occultorum saltem ab Ecclesia nniversali nnnquam fuisse praeceptam: atque ideo non hanc intelligunt Patres, cum de confessionis necessitate loquuntur. Caute autem Patres peccata mortalia et venialia distinguunt, atque illa, non vero haec necessario Sacerdoti manifestanda esse dicunt. Denique dum Patres docent, peccatores per contritionem perfectam, quae votum confessionis includit, iustificari, non ideo negant, peccata clavibns Ecclesiae subiicienda esse, qnando copia confessarii habetur.

Obi. IV. Plures tum paulo ante, tum paulo post *Concilium Lateranense* propugnarunt, liberam esse confessionem, quae fit Sacerdoti, cum sufficiat soli Deo confiteri. Hanc nonnullorum sententiam refert *Concilium Cabillonense II* eamque non damnat. Eidem *Petrus Lombardus*, etsi eam reiiciat, nullam tamen haeresis notam inurit. *Gratianus* Dist. 1 de poenit. recenset sapientes et religiosos viros docentes, « sola cordis contritione et secreta satisfactione, absque oris confessione, quemquam posse Deo reconciliari. » *Io. Semeca Gratiani* glossator, et *Petrus Uxamensis* confessionis oralis necessitatem aperte reiecerunt. Hoc igitur

(1) Enarr. in Ps. 135.
(2) In Ps. 118. in octon. 5 et lib. 2 de poenit. c. 7.
(3) Lib. 11 confess. c. 1.
(4) Lib. 2 Orig. c. 19.
(5) De S. Synaxi, n. 5.
(6) In poenitent.

aevo creditum non est, confessionem iure divino praeceptam esse.'

Resp. Dissensus nonnullorum non enervat nec obscurat argumentum traditionis ex communi Ss. Patrum et Ecclesiae consensu depromptum. Quamobrem si saeculo duodecimo nonnulli, ut plurimum Canonistae, nulliusque nominis scriptores de necessitate confessionis male senserunt, deserendi sunt, utpote qui aperte a recepta Ecclesiae fide, ac perpetua traditione recesserunt. Hanc sententiam *Concilium Cabillonense* improbavit quidem, sed notam haeresis eidem non inussit, vel quod nullum adhuc prodierit Ecclesiae decretum, vel quod illius fautores potius ex ignorantia, quam ex malitia peccarent. Idem dicendum est de *Lombardo*, quem excusat *S. Thomas*, quia scripsit ante Ecclesiae definitionem: nam, ait *S. Doctor* (1) oppositum nobis textum exponens: « Quod ponitur hic pro opinione, haeresis est... In talibus, antequam determinetur per Ecclesiam, quod ex eis sequatur aliquid contrarium fidei, non iudicatur haeresis esse. Et sic Magister et Gratianus hoc pro opinione ponunt; sed nunc post determinationem Ecclesiae sub *Innocentio III* factam haeresis reputanda est. » Communiter autem nunc theologi censent, Gratianum non loqui de necessitate confessionis ad salutem ex praecepto Christi, sed de eius necessitate ad remissionem peccatorum. Erat enim tunc temporis duplex sententia inter theologos circa efficaciam sacramenti poenitentiae: quidam dicebant, per illud remitti peccata, consequenter ad hunc effectum necessariam esse confessionem; alii volebant, per praeviam contritionem semper remitti peccata, consequenter ad hunc effectum nec confessionem necessariam esse nec sacramentum: non negabant tamen esse institutum et praeceptum a Christo, ideoque necessarium ad salutem, cuius effectus reponebant in reconciliatione cum Ecclesia, remissione poenae et augmento gratiae. Hanc itaque controversiam, intacta necessitate confessionis ex praecepto Christi, hic expendit Gratianus; quod patet tum ex titulo totius distinctionis, tum ab exemplis, quae adhibet, leprosorum, qui erant mundati antequam se sisterent Sacerdotibus; Lazari, qui erat ad vitam revocatus antequam solveretur a discipulis; et Abrahae, qui erat iustificatus ante circumcisionem, quam tamen recipere iussus est: tum ex eius verbis (2) dicentis: « Non ergo in confessione peccatum remittitur (ut vult prima sententia), quod iam remissum esse probatur; fit itaque confessio ad ostensionem poenitentiae, etc. » Quod si Gratianus de necessitate absoluta confessionis ex praecepto Christi locutus esset, non multum hac in parte eius auctoritate moveri deberemus, qui multa spuria et corrupta testimonia collegit, et ab *Ant. Genuensi* « monachus ecclesiasticorum monumentorum longe imperitissimus » vocatur (3). Cum autem dicit, « sapientes et religiosos viros » docere, confessionem ad remissionem peccatorum necessariam non esse, errori facti deceptus est. Certum est enim, omnes doctores Gratiano coaevos necessitatem confessionis ut dogma catholicum propugnasse. Sic *Petrus Lombardus* (4) ait: « Sicut praecepta est nobis interior poenitentia, ita et oris confessio et exterior satisfactio, si adsit facultas. Unde nec vere poenitens est, qui confessionis

(1) Comment. in 4, dist. 17. (2) Cap. 37
(3) Lib. 6 th. chr. c. 12, § 13.
(4) Lib. 4 sent. dist. 17.

votum non habet. » *S. Bernardus* (1) inquit: « Verbum in ore peccatoris noxiam tollit confusionem, ne impediat necessariam confessionem. Non absolvant Sacerdotes etiam compunctum, nisi viderint confessum.» Idem sentiunt *S. Anselmus* (2), *Hugo Victor*. (3), *Richardus a S. Victore* (4), *Ivo Carnot*. (5) et alii, quos citat *Natalis Alex*. (6). — *Io. Semeca* nullius est auctoritatis, et *Petrus Uxamensis* ut haereticus damnatus est a *Sixto IV*, eiusque cathedra combusta.

III. *Argumentum ex aliis monumentis ecclesiasticis desumptum.*

§ 646. Confessionem a Christo institutam et praeceptam, ac ideo iure divino necessariam esse, probatur etiam *exemplis confessionum peractarum*, *Conciliorum decretis*, *Ecclesiarum orientalium consensu* et *praescriptione*.

1. Iam aevo apostolico peccatorum confessionem in usu fuisse, testatur *Eusebius* (7) dicens: « Tales erant Salvatoris nostri discipuli, et eiusmodi aculeos in auditorum animis relinquebant, ut penetraret ipsorum doctrina in intimos thalamos cordis, et eiusque conscientiam ita sauciaret, ut arcana ex latebris proferre et pravitatem anteactae vitae palam confiteri non dubitarent.» Saeculo II *S. Irenaeus* (8) narrat, mulieres a Marco haeretico seductas crimina sua confessas esse. Saeculo III *S. Cyprianus* lib. de lapsis (9) eos laudat, qui etiam peccata cogitationis Sacerdotibus manifestarunt. Saeculo IV *Eusebius* lib. 6 hist. eccl. c. 9 narrat, inter tres S. Narcissi calumniatores duos misere extinctos, tertium vero totius calumniae ordinem confessum esse, ac duram egisse poenitentiam. Et c. 34 refert, S. Fabianum R. P. Philippo Caesari conventum accedenti in postrema Paschae vigilia, sacrorum aditum non permisisse, « priusquam confessionem scelerum fecisset, iisque, qui humanitus lapsi fuerant, et in poenitentium ordine stabant, sese adiunxisset; » quod idem factum narrans *Nicephorus* (10) observat, Philippum aggregatum fuisse loco et ordini eorum poenitentium, « qui iuxta disciplinam Ecclesiae, praemissa scelerum suorum confessione, explorabantur. » *Eusebius* porro ibidem narrat, Serapionem in persecutione lapsum mortique proximum advocasse presbyterum, ut ab eo beneficium reconciliationis obtineret. Eodem saeculo, teste *Socrate* (11), « mulier quaedam nobilis ad presbyterum poenitentiarium accedit, peccata, quae post baptismum commiserat, particulatim confitetur.» Zelus *S. Ambrosii* in confessionibus audiendis laudatur a Paulino diacono in eius vita. Saeculo V *S. Augustinus* Serm. 393 (12), ut peccatorem inducat ad poenitentiam, dum bona fruitur valetudine, hanc rationem profert: « Quia si ad ultimum vitae steterit, nescit, si ipsam poenitentiam accipere, ac Deo et Sacerdoti peccata sua confiteri poterit. » Saeculo VI praxin fidelium peccata gravia confitendi, antequam ad s. communionem accederent, contestantur *Anastasius Sinaita* (13), et *Paulinus Aquileiensis* (14). — *S. Audaenus* Rothomagensis Episcopus, Saeculi VII scriptor, in vita *S. Eligii* Noviomensis Episcopi (15) de illo narrat: « Non

(1) Serm. ad milites templi c. 12.
(2) In cap. 17 Lucae.
(3) Lib. 2 de sacram. p. 14, cap. 1.
(4) De potest. lig. et solv. cap. 5, 7 et 8.
(5) Serm. 13 in cap. ieiunii.
(6) Diss. 14 in saec. 13 et 14, § 35.
(7) Lib. 3 demonst. evang. ap. Coccium.
(8) Lib. 1 adv. haer. c. 13, al. 9.
(9) N. 154. (10) Lib. 5 hist. c. 25.
(11) Lib. 5 hist. c. 19. (12) Al. 41.
(13) Lib. de S. Synaxi, c. 2.
(14) Lib. exhort. ad Heoric. (15) Cap. 7.

post longum spatium, cum iam Eligius virilem ageret aetatem, cupiens se vas Deo exhibere sanctificatum, et metuens, ne aliqua suum delicta pectus frustrarent, omnia ab adolescentia sua coram Sacerdote confessus est acta. » *Theodorus Studites* in vita S. Platonis eum laudat, quod ab adolescentia Pastori animae suae confiteri usque ad minimas cogitationes consuevisset (1). Saeculo VIII *V. Beda* (2) narrat, *Adamanum* quemdam ad Sacerdotem accessisse, et suum ipsi confessum esse delictum. Imo in Anglia iam per viros apostolicos a S. Gregorio M. missos confessionem introductam, et iure divino praeceptam habitam fuisse ex multis monumentis probat cl. *Lingard* Antiq. Eccles. Anglo-Saxon. (3). — *Io. Mabillonius* in Actis. ord. S. Benedicti ab an. 700-800 ostendit, rem perquam vulgarem ea iam aetate fuisse, ut principibus Sacerdotes quidam electi a confessionibus essent; et in specie refert, Martinum, monachum Corbeiensem, Caroli Martelli, et S. Ansbertum, in Normandia Abbatem, Theodorici III Franciae Regis confessarium fuisse. — Superfluum videtur plura referre exempla et testimonia subsequentium aetatum, quia non diffitetur Dallaeus (4) post octavum saeculum nonnihil immutatum fuisse circa mores antiquos, et paulatim invaluisse morem confitendi peccata.

2. Cum *Concilia* ea tantum definire consueverint, quae ab adversariis impugnata fuerunt, de confessionis autem necessitate prioribus Ecclesiae saeculis dubia non moverentur; mirum non est, in antiquis Conciliis synodales definitiones hac de re non inveniri: sed nihilominus talia in iisdem decreta leguntur, ex quibus tum usus tum necessitas confessionis sacramentalis colligi potest. Sic *Concilium Laodicenum* an. 372, can. 2 ait: *De his, qui diversis facinoribus peccaverunt, et perseverantes in oratione, confessione et poenitentia conversionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti talibus, post poenitentiae tempus impensum, propter clementiam et bonitatem Dei communio concedatur. Carthaginense III* an. 397 can. 31 statuit, *ut poenitentibus secundum peccatorum differentiam Episcopi arbitrio poenitentiae tempora decernantur*. Isti autem et similes canones aut publicam, aut secretam confessionem supponunt; quo enim modo praescribi potuisset poenitentia peccatis commensurata, nisi peccata poenitentiam imponenti manifestata et perspecta fuissent, quod utique et ipsi heterodoxi fateri debent? — *Cabillonense I* an. 650 can. 8 inquit: *De poenitentia vero peccatorum, quae est medela animae, eam utilem hominibus esse censemus, et ut poenitentibus a Sacerdotibus, data confessione, indicatur poenitentia, universitas Sacerdotum noscitur consentire. Trullanum*, seu *Quini-sextum* an. 692 can. 102 haec habet: *Oportet autem eos, qui ligandi et solvendi potestatem a Deo acceperunt, peccati qualitatem considerare, et eius, qui peccavit, ad conversionem promptum studium; et sic morbo convenientem adhibere medicinam. Remense* circa annum 639 can. 8 ait: *Nemo tempore quadragesimae poenitentium confessiones audiat praeter pastorem. Leodiense* an. 710 can. 8 ordinat, *Ut presbyter proprius alia sacramenta ecclesiastica administrat, ita et saltem semel in anno ei confiteantur sua peccata subditi. Calchutense* (in Northumbria) an. 785 inquit: *Iuxta iudi-*

(1) Ap. Surium die 16 dec.
(2) Lib. 4 hist. c. 25. (3) Cap. 6 et 7.
(4) Lib. 3, c. 2.

cum Sacerdotum, et modum culpae eucharistiam sumite, et fructus dignos poenitentiae facite..... Si quis autem (quod absit) sine poenitentia aut confessione de hac luce discessit, pro eo minime orandum est. Turonense III an. 813 can. 22 ita loquitur: *Episcopis et presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adscribant, ut iuxta modum peccati poenitentibus abstinentia indicetur, quoniam varie ab aliquibus Sacerdotibus, et indiscrete haec iudicia proferuntur. Ideo necessarium videbatur nobis, cum omnes Episcopi ad sacrum palatium congregati fuerint, ab eis edoceri, cuius antiquorum liber poenitentialis sit potissimum sequendus. Cabillonense II* an. 813 can. 32 inquit: *Sed et hoc emendatione indigere perspeximus, quod quidam, dum confitentur peccata sua Sacerdotibus, non plene id faciunt. Quia ergo constat, hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet et corpore, et interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur; solerti animi indagatione debent inquiri ipsa peccata, ut ex utrisque plena sit confessio, scilicet ut et ea confiteantur, quae per corpus gesta sunt, et ea, quibus in sola cogitatione delinquitur. Ticinense* an. 855 declarat: *Qui occulte deliquerunt, illis confiteantur, quibus Episcopi et plebium Archipresbyteri idoneos ad secretiora vulnera mentium medicos elegerint. Wormatiense* an. 868 can. 25 dicit: *Poenitentibus secundum differentiam peccatorum Sacerdotis arbitrio poenitentiae decernuntur. Debet itaque Sacerdos in poenitentia danda singulorum causas singulatim considerare, originem quoque modumque culparum, et affectus gemitusque delinquentium diligenter examinare manifesteque cognoscere; temporum etiam et personarum, locorum quoque et aetatum qualitates inspicere* etc. *Brandanfordense* in Anglia an. 959 (1) can. 1 peccatores ad delicta sine erubescentia manifestanda excitat, *quia inde venit indulgentia, et quia sine confessione nulla est venia; confessio enim sanat, confessio iustificat.* — Ita iam Concilia particularia usum confessionis commendarunt, et necessarium declararunt. Cum autem tepefacti fideles eundem maxima animi levitate negligerent, Ecclesia saeculo decimo tertio id, quod iam divino iure praescriptum erat, quoad tempus ita determinavit, ut quilibet fidelis saltem semel in anno peccata sua Sacerdoti confiteri obligaretur. *Concilium* enim *Lateranense IV* an. 1215 can. 21 dicit: *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter saltem semel in anno proprio Sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam studeat pro viribus adimplere, suscipiens reverenter ad minus in pascha eucharistiae sacramentum.* Duo, ut patet, in isto canone praecepta occurrunt, nempe semel in anno confitendi, et in paschate eucharistiae sacramentum suscipiendi. Sicuti autem eucharistiae sacramentum, fatentibus adversariis, non ab hoc Concilio institutum, sed tempus duntaxat illud recipiendi determinatum fuit; ita etiam poenitentiae sacramentum non ab hoc Concilio institutum, sed solum tempus illud per sinceram confessionem recipiendi determinatum fuit. Rectissime idcirco *Concilium Tridentinum* Sess. XIV, cap. 5 docet: *Cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus magno unanimique consensu secreta*

(1) Vel 964.

confessio sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta usa est, et modo etiam utitur, fuerit semper commendata: manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam, et inventum humanum esse, atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur; neque enim per Lateranense Concilium Ecclesia statuit, ut Christi fideles confiterentur, quod iure divino necessarium et institutum esse intellexerat, sed ut praeceptum confessionis saltem semel in anno ab omnibus et singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur. Et in eadem Sessione definit can. 6: *Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam, vel ad salutem necessariam esse iure divino; aut dixerit, modum secrete confitendi soli Sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum; anathema sit.* Can. 7: *Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima decalogi praecepta, et circumstantias, quae speciem peccati mutant, sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum poenitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinae misericordiae ignoscendum; aut demum, non licere confiteri peccata venialia; anathema sit.* Et can. 8: *Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus fideles, iuxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno; et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore quadragesimae; anathema sit.*

3. *Consensus Ecclesiae graecae et latinae* invictum est divinae traditionis argumentum (v. Th. gen. § 181). Veterem autem Ecclesiam graecam, Romanae fidei et obedientiae vinculo iunctam, peccatorum confessionem iure divino praeceptam, et necessariam credidisse, ex citatis iam Ss. Patribus et Conciliis graecis liquet. Verum eadem fides in Ecclesia graeca semper perseveravit. Quamvis enim, fatente Dallaeo, saeculo octavo confessionis usus in Ecclesia occidentali iam obtinuerit, et circa illum plures a Conciliis canones editi fuerint, nunquam tamen Latini propterea a Graecis reprehensi sunt. Et sane neque *Photius* eruditione excellens, sed odio in Latinos famosus, neque *Theophylactus*, qui tractatum de erroribus Latinorum edidit, neque *Michael Caerularius*, lugendi schismatis adhuc perdurantis auctor, neque alii infensissimi Latinorum adversarii istorum doctrinam de confessione auriculari sugillarunt. Neque Graeci ignorare poterant praeceptum in *Concilio Lateranensi* editum; et tamen nulli ipsorum in mentem venit, *Innocentium III* confessionis auricularis auctorem dicere. Ideo etiam in Synodo Florentina nihil prorsus de sacramento poenitentiae actum est, quia una eademque nobiscum erat eorum doctrina. Idipsum patet ex Graecorum euchologiis et libellis poenitentiariis, in quibus mentio confessionis

factae a poenitente reperitur. In magna semper auctoritate et frequenti usu fuit poenitentiale *Ioannis Ieiun.*, in quo Sacerdos poenitenti dicere iubetur: « Licet hoc pudendum et probrosum tibi videatur, opera probris et pudori obnoxia revelare, attamen eximie et accurate tibi persuasum esto, per praesentem pudorem te a futuro liberari, et mandatis obediendo non modo indulgentia, sed etiam coronis te dignum fieri. » Eandem fidem profitentur celeberrimi inter Graecos scriptores. Saec. IX *Nicephorus Chartophylax* tr. de potestate lig. et solv. ad Theodosium Monachum scribit: « Ligandi et solvendi provincia Pontificibus ipsis a clementissimo Deo nostro demandata est; siquidem ad Petrum ait: *Quaecunque ligaveritis* etc. Unde olim omnes oportebat ad ipsos Pontifices accedere, suaque illis occulta prodere, et sic vel reconciliationem vel repudium ferre. Pontifices vero frequenti multitudinis turbulentia, ut arbitror, defatigati id operae ad probatos Monachos transmisere. » *Basilius* Imp. in orat. ad Episcopos, qui cum Photio schisma fecerunt (1), inter alia dicit: « Nihil turpe ducamus passionem manifestare et vulnus ostendere, ac locum poenitentiae et medicinae inquirere, atque intra atrium salvantium fieri, ne confusionis aeternae sumamus experimentum. Confusio revera est et maximus pudor, imo vero in Deum dimicatio, nolle unumquemque confiteri peccatum etc. » Idem sentiunt *Simeon Thessalonicensis* lib. de sacram., et *Gabriel Philadelphiensis* lib. de sacram.— *Ieremias* Patriarcha CPtanus in celebri censura Novatorum causa edita, sicut septem profitetur sacramenta, ita Resp. cap. 11 de confessione inquit: « Respondemus confitentem, quoad possit et recordetur, peccata particulatim exponere debere, idque corde contrito et humiliato. Sic enim sanatur etc. » Et *Conc. Hierosolymitanum* an. 1672 can. 15 inter septem sacramenta recenset *Poenitentiam, in qua secreta includitur confessio.* Eandem fidem tenet *Ecclesia Ruthena.* Haec enim ceu fidei regulam recepit saepius memoratam *orthodoxam confessionem catholicae Ecclesiae Orientalis*, quae quaest. 113 inter partes poenitentiae omnino necessarias ponit contritionem cordis; et deinde ita pergit: « Hanc cordis contritionem sequi debet viva voce singillatim facta omnium peccatorum confessio. Nihil enim solvere Pater spiritualis potest, ubi nihil solvendum deprehendit, nec poenam mulctamque ideo imponere. » In Catechismo Platonis, qui titulum gerit *Doctrina orthodoxa*, et in Russia maxime vulgatus est, dicitur, quod confessio sit sacramentum, in quo fideli a Deo peccata per ministrum Christi remittuntur; quod peccanti post baptismum non aliud medium recuperandae gratiae maneat, quam poenitentia et confessio; et quod accusatio non generalibus terminis fieri, sed peccata speciatim accusari debeant etc. *Armeni* fidem de necessitate confessionis, eiusque usum semper retinuerunt. Cum enim saeculo XIV de erroribus circa sacramentum poenitentiae accusarentur, et a *Benedicto XII* ad reddendam hac de re rationem provocarentur, Armeni Episcopi in Concilio collecti responderunt, populum armenum non generaliter tantum, sed et singillatim peccata confiteri, sigillum confessionis sancte custodiri, eiusque fractionem dure puniri; et suam fidem esse, Deum quidem principaliter, Sacerdo-

(1) V. Act. Conc. CPtani 4.

tes vero ministerialiter peccata remittere (1). *De Aethiopibus* testatur cl. *Vanslebius*, quod confessionis usum habeant, et inter alia pietatis opera, quibus graviter aegrotantes se ad mortem disponunt, etiam confessionem recenseant. — In Oriente denique etiamnum dantur *Nestoriani* et *Eutychiani*, qui iam saeculo V se a catholica Ecclesia separarunt, in varias sectas scissi sunt, et *Iacobitae*, *Copti* etc. dicuntur. De his ab itineratoribus, et nonnullis Missionariis dubia mota sunt, an confessionis usum retinuerint. Sed recte observat cl. *Gazzaniga* (2) *cum Nat. Alexandro*, « mirandum non esse, nonnullas communiones orientales, quae foedo schismate se ab Ecclesia catholica et apostolica romana separarunt, ut in multis aliis, ita in hoc capitali dogmate a recta fide aberrasse: neque ab ipsis, quae modo iu spissis ignorantiae tenebris versantur, sed ab antiquis Patribus, ac etiam ab Ecclesia graeca, quae, quamvis schismatica, constanter tamen confessionem sacramentalem retinuit, apostolicam traditionem esse requirendam. Praeterea (ait n. 321), non facile adhibenda est itineratoribus, aut etiam Missionariis fides, qui non tam ex earum gentium libris symbolicis, quam ex corruptis earum moribus de earundem religione saepe iudicarunt. » Et sane contrarium eruditissimi viri ostenderunt, ex plurimis monumentis probantes, confessionis auricularis disciplinam apud orientales nationes non modo catholicas, verum etiam haeresi, aut schismate infectas, sacrosanctam semper fuisse. Cf. *Ios. Simon. Assemanus* Bibl. oriental. (3), *Morin*. de sacr. poenit., *Renaudotius* perpetuitas fidei (4), *Klee* (5).

4. Ex his, quae dicta sunt, recte infertur ineluctabile *praescriptionis argumentum*, cuius pondere haeretici omnes opprimuntur. Sicut enim error sola novitate sua convincitur, ita omnis catholica veritas stat hoc solo fundamento inconcussa, quod nulla posterior potest eius assignari origo, sed ipsa fuit semper et ubique et ab omnibus credita. Quod enim universa tenet Ecclesia, et cuius nullum post Apostolos reperitur exordium, illud a Christo Apostolis, et ab Apostolis omnibus ubique Ecclesiis traditum fuisse rectissime creditur. Sic autem revera se habet res confessionis sacramentalis. Etenim recurrendo inde a tempore reformationis sic dictae, quo omnes Ecclesiae, ut ipsi adversarii fatentur, in tranquilla huius dogmatis possessione erant, « confessionem sacramentalem omnibus post baptismum lapsis esse ex institutione Christi necessariam, » per omnia retro saecula nullum prorsus temporis spatium assignari potest, quo, nullum Concilium, nullus Pontifex nominari, a quo, atque nulla Ecclesia ostendi, in qua confessio demum introducta fuerit; et tamen haec sine gravissimis dissidiis introduci non potuisset, imprimis cum minime agatur de re in veritatibus abstractis, et a communi hominum usu remota, sed de re ad praxin, et omnium usum pertinente. Quis enim, quaeso, credat, omnibus Ecclesiis unquam persuaderi potuisse, confessionem peccatorum iure divino praeceptam, et ad salutem necessariam esse, si id antea nec creditum nec in praxi observatum fuisset?

(1) Ap. Martene Durand. Coll. ampl. vet. Sc. et Monum., art. 40 et 83.
(2) De sacram diss. 6, cap. 8, n. 320.
(3) Tom. 2.
(4) Tom. 5, lib. 1, c. 1, etc.; lib. 3, c. 3; lib. 4, c. 1, etc.
(5) Loc. cit. (p. 190-213).

Quis porro credat, fideles et sacerdotes omnes iugum tam grave et onus tam molestum sibi obtrudi passos esse, nemine reclamante, et dogma novum et inauditum ut divinum suscepisse, quin aliquod ortum sit dissidium, quum tamen de rebus longe minoribus, imo de eiusmodi, quae cum nostris prorsus comparari non possunt, altercationes in Ecclesia ortae sint, et ab historicis abunde referantur? Tales difficultates commentis Novatorum oppositas adversarii nunquam solverunt, et nunquam solvere poterunt. Nam idiotis tantum illudunt, dum dicunt, ab Innocentio III in *Concilio Lateranensi* confessionem introductam esse.— Omnibus consideratis, recte concluditur, moraliter impossibile fuisse, ut confessionis usus in Ecclesiam introduceretur, si illa non ab ipso Christo instituta et praecepta fuisset.

Nota 1. Si humana ratio a passionibus et praeiudiciis libera confessionis sacramentalis institutionem propius consideret, facile cognoscet, ex illa divinam sapientiam et bonitatem maxime elucere. Insignia enim sunt confessionis iuxta praeceptum Christi peractae *emolumenta*. Nam per illam 1° *cognitio suipsius promovetur:* homines quippe mundi amore capti passionibusque suis indulgentes extra se vagari solent, nihilque minus quam seipsos cognoscunt sed praecepto confessionis adstricti in seipsos intrare, cogitationes, locutiones et operationes suas explorare, easdemque iuxta divinae legis normam diiudicare tenentur, et sic ad illam status sui moralis cognitionem perveniunt, quam iam ethnici philosophi ut primam emendationis conditionem veraeque sapientiae principium commendarunt. 2° *Conscientia nimis laxa, vel anxia corrigitur:* sicuti enim iuxta notum axioma nemo potest esse iudex in propria causa; ita experientia docet, homines in semetipsis diiudicandis facillime aberrare, quia vel amore proprio obcaecati et laxam conscientiam secuti, neque obligationes, neque praevaricationes suas recte cognoscunt, vel timiditate quadam agitati absque solido fundamento peccatis se implicatos putant: sapientissime igitur a divino nostro Redemptore ordinatum est, ut cuiuslibet conscientia sacerdoti tanquam iudici et patri aperiatur, qui iudicia tum nimis laxa, tum nimis anxia corrigere possit. 3° *Humilitas exercetur*, quae est virtus principalis, contraria superbiae, in qua initium sumpsit omne peccatum, et conformis exemplo Christi, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: peccator enim per contritionem coram Deo, et per confessionem coram Sacerdote confunditur et humiliatur. 4° *Noxia ignorantia tollitur:* quamvis enim instructio publica tum generales, tum speciales pro variis hominum conditionibus morum regulas proponat, rudiores tamen eam vel non recte intelligunt, vel non debito modo sibi applicant; cum autem in tribunali poenitentiae interiora sua pandunt, instructio ad individuum dirigi, personalibus eiusdem relationibus accommodari, falsi conceptus corrigi atque ostendi potest, quomodo regulae morum generales ad varias et singulares circumstantias applicandae sint. 5° *Peccandi licentia frenatur:* ipsa etenim peccata occultissima pudendaque manifestandi necessitas, aut absolutionis a confessario denegandae metus atque confitendi verecundia delinquendi cupidini et licentiae frena iniicit. 6° *Vera emendatio procuratur:* quia confes-

sarius peccatorum malitiam pessimosque effectus ostendendo cordis contritionem promovere, ac praeterea omnia, quae ad perfectam conversionem requiruntur, accurate praescribere et graviter inculcare tenetur, nempe ut peccandi occasiones vitentur, res ablatae restituantur, calumniae revocentur, scandala reparentur, odia deponantur et reconciliatio cum inimicis perficiatur, media efficacia contra malas consuetudines adhibeantur etc., quae omnia ut experientia docet rarissime a poenitentibus praestarentur, nisi a confessario admoneantur, atque ad ea strenue adigantur. 7° *Congrua quaedam satisfactio praestatur:* peccator enim subiiciendo se creaturae, relinquit suum creatorem; congruum est, ut subiiciendo se creaturae, nempe Sacerdoti, revertatur ad suum Creatorem, et si non erubuit coram Deo peccare; dignum et iustum est, ut non erubescat peccata sua coram Sacerdote confiteri. 8° *Confidentia instillatur, et gratia divina cum tranquillitate conscientiae restituitur:* saepe enim peccator gravitatem praevaricationum suarum cognoscens perturbatur, animo deiicitur, et in magno periculo versatur in desperationis abyssum prolabendi: quam primum autem miserum suum statum Sacerdoti manifestat, et ab isto de infinita Dei misericordia certior fit, in fiduciam erigitur, et dum a peccatis quae corde contrito confitetur, absolvitur, gratiam divinam cum tranquillitate conscientiae, imo cum ineffabili spiritus gaudio recuperat, ut exempla innumera commonstrant. 9° Denique *attritionem perficit, seu perfectae contritionis defectum supplet.* Nam, ait *Catechismus romanus* (1): « Ex fidei catholicae doctrina omnibus credendum et constanter affirmandum est; si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat, etsi huiusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit, ei tamen, cum peccata Sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium, scelera omnia remitti ac condonari, ut merito a sanctissimis viris Patribus nostris celebratum sit, Ecclesiae clavibus aditum in coelum aperiri. De quo nemini dubitare fas est, cum a *Concilio Florentino* decretum legamus, poenitentiae effectum esse absolutionem a peccatis. » Et inferius addit: « Constat — si sacramentalem confessionem ex christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis et nefandis sceleribus futura esse, quae postea, et alia etiam multo graviora homines peccati consuetudine depravati palam committere non verebuntur. » — Inter ipsos Protestantes non defuerunt, qui confessionis utilitatem agnoverunt et laudibus extulerunt. Praeclara sunt verba *Leibnitii*, qui in suo syst. theol. ita loquitur: « Hoc (confessionis) institutum divina sapientia dignum esse negari non potest, et si quid aliud, hoc certe in christiana religione praeclarum et laudabile est, quod et Sinenses et Iaponenses sunt admirati; nam et a peccatis multos deterret confitendi necessitas, eos maxime, qui nondum indurati sunt, et lapsis magnam consolationem praestat, — prodest enim consilium eius (confessarii prudentis ac pii) ad regendos affectus, ad animadvertenda vitia nostra, ad vitandas peccatorum occasiones, ad restituendum ablatum, et reparandum damnum, ad dubia eximenda, ad erigendam mentem afflictam, ad omnia denique animae mala aut tollenda aut mitiganda. » Similia testimonia plura

(1) P. 2, c. 5, n. 37.

ex moderatis Protestantium auctoribus colligi possent, qui etiam hincinde dolorem suum de abrogata in sua secta confessione expresserunt. Nostris quoque temporibus supremum Lutheranorum Consistorium Berolinense confessionis usum introducere molitum est; ast irrito conatu, quia praefata ordinatio nonnisi turbines et oppositiones excitavit. Et certe, nisi doctrina revelationis audiatur et firmiter credatur confessionem iure divino praeceptam esse, nec confessionis usus introduci, nec eius emolumenta capi poterunt.

Nota 2. « Omnibus fere piis, ait *Catechismus romanus* (1), persuasum est, quidquid hoc tempore sanctitatis, pietatis et religionis in Ecclesia summo Dei beneficio conservatum est, id magna ex parte confessioni tribuendum esse, ut nulli mirandum sit, humani generis hostem, cum fidem catholicam funditus evertere cogitat, per ministros impietatis suae et satellites hanc veluti christianae virtutis arcem totis viribus oppugnare conatum esse. » Multae obiectiones iam confutatae sunt, quaedam adhuc refellendae remanent.

Obi. I. Qui sanctorum antiquiorum sive Episcoporum, sive Presbyterorum vitam descripserunt, nullibi narrant, eos fidelium confessiones excepisse; imo nec Sanctos ipsos, saltem in vitae discrimine constitutos exomologesin fecisse. Nuspiam porro legimus, ethnicos aliquid adversus confessiones obiecisse.

Resp. Argumenta adducta negativa sunt, quae enervare nequeunt tot argumenta positiva iam in medium prolata. Rationes etiam assignari possunt, quare antiqua monumenta de confessione sileant. Etenim pauca extant, quae ex primis saeculis ad nos pervenerunt monumenta, et solicite tunc temporis servabatur disciplina arcani, ne quidquam eorum, quae ad divinorum mysteriorum celebrationem pertinebant, evulgaretur, et ethnicorum calumniis exponeretur. Qui autem vitas Episcoporum et Presbyterorum scripserunt, aut orationes encomiasticas in illos habuerunt, nequaquam omnium functionum sacerdotalis muneris meminisse voluerunt, sed ea tantum, quae in vita illorum sanctorum virorum insignia erant, et singularia recensere studuerunt, quae enim quotidiano usu tenentur et observantur, facile silentio praetermittuntur, praecipue si alia animum magis occupant. Praeterea Episcopi, qui moderandae Ecclesiae, verbi divini praedicationi, refellendis et expugnandis haeresibus, componendis litibus fidelium, curae virginum, viduarum et pauperum toti erant dediti, vix per seipsos vacare poterant excipiendis confessionibus fidelium, qui in canonica crimina lapsi non erant; ideoque secretae poenitentiae administrationem et confessarii munus aliis Presbyteris demandabant; quamquam ipsi etiam Episcopi hanc quoque functionem exercebant, ut de S. Ambrosio nobis constat ex eius vita a Paulino diacono conscripta. Atque ita quoque fidelium Afrorum luctus ob pastorum suorum exilium apud Victorem Vitensem (2) diserte probat, Episcopos et Presbyteros confessiones fidelium excepisse; lamentantur enim: « Qui nobis poenitentiae munus collaturi sunt et reconciliationes? Qui indulgentia obstrictos peccatorum vinculis soluturi? quia vobis dictum est: *Quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis.* » Si in aliorum sanctorum vitis facta exomologesis non commemoratur, id factum

(1) P. 2, c. 5, n. 36.

(2) De persec. Vandal. p. 2.

est, tum quia sancti illi lethalia peccata post baptismum non commiserunt, ideoque confessione necessario non indiguerunt; tum quia venialium confessio, ex usu Ecclesiae non adeo frequens erat. Nemo porro dubitat, sanctos istos s. synaxin recepisse, eique probationem illam, quam Apostolus omnibus indicit, praemisisse; et tamen etiam haec frequenter in vitis sanctorum non commemoratur; an ideo neganda erit? — Caeterum plura exempla confessionis peractae suppeditat *Martene* de antiq. eccles. ritibus(1). Ethnici vel ob disciplinam arcani caute custoditam de confessione nil audierunt, vel nil in ea invenerunt, quod carperent, eandem non noxiam, sed potius salubrem iudicantes: ergo ex ipsorum silentio nil contra nos inferri potest.

Obi. II. Si confessio ab ipso Christo instituta et praecepta fuisset, tum confessarii, tum poenitentes quovis tempore in tam gravi munere instrui debuissent. Sed tales instructiones priscis temporibus non inveniuntur, et solum post saeculum XII et praecipue post *Conc. Lateranense IV* plurimae eruperunt *summae, summulae, curatorum manipuli, poenitentialia, confessariorum specula, instructiones tum confessariorum, tum poenitentium decisiones, casuum conscientiae, medullae* etc., quibus capiendis vastae bibliothecae vix pares sunt. Ergo confessio ante *Conc. Lateranense IV* vel non erat in usu, vel saltem dicendum erit, sacramentum male fuisse administratum a Sacerdotibus, qui necessariis praesidiis erant destituti.

Resp. Ut confessarii suo munere rite fungerentur, quovis tempore necessarium fuit, ut praecepta Dei et Ecclesiae cognoscerent, eorundem transgressiones exinde intelligerent, modumque scirent, commissa peccata puniendi et vulnera animae curandi. Hanc vero notitiam ex ipsis divinae revelationis fontibus hauserunt, nempe ex S. Scriptura, quam, ut historia testatur, continuo meditabantur, et ex Traditione, quam tum ex orali Episcoporum institutione, tum ex Ss. Patrum scriptis hauriebant; modum vero peccata puniendi, seu satisfactionem pro illis imponendi ex canonibus conciliorum dignoscebant, unde digne et salubriter poenitentiae sacramentum administrare potuerunt; non ergo illis opus fuit illis subsidiis, quae serius producta fuerunt ad necessariam scientiam sibi facilius comparandam. Quemadmodum enim priscis temporibus ante scholasticam methodum non fuerunt conscripti tot tractatus Theologiae dogmaticae et polemicae, et tamen Patres dogmata cognoverunt et haereticos confutarunt; sic neque extiterunt tot institutiones Theologiae moralis et pastoralis, quae prodierunt, postquam ad scientiae normam redactae fuerunt; et tamen pastores animarum poenitentiae sacramentum optime administrarunt. Falluntur autem adversarii dum dicunt, usque ad saeculum XII libros non extitisse, quibus confessarii in suo munere dirigerentur. Nam iam a saeculo sexto habemus poenitentialia ac ritualia, formulas et instructiones tum pro confessariis, tum pro poenitentibus: sic celebre est poenitentiale *Ioannis Ieiun.* Patr. CPtani, quo Graeci passim utebantur. Saeculo VIII et IX iam plures libri ad usum confessariorum conscripti circumferebantur, inter quos etiam inventi sunt rectam et sanam doctrinam non continentes, ita ut etiam Concilia necessarium ducerent confessarios contra illorum usum monere. Memoratu dignum est decretum *Concilii Pari-*

(1) Lib. 1, p. 6, c. 6, art. 2, § 9.

siensis anno 829, quod in primo canonum libello dicit: *Quoniam multi Sacerdotum, partim incuria, partim ignorantia modum poenitentiae reatum suum confitentibus secus quam iura canonica decernant, imponunt, utentes scilicet quibusdam codicillis contra canonicam auctoritatem scriptis, quos poenitentiales vocant, et ob id non vulnera peccatorum curant, sed potius foventes palpant... omnibus nobis salubriter in commune visum est, ut unusquisque Episcoporum in sua parochia eosdem erroneos codicillos diligenter perquirat, et inventos igni tradat, ne per eos Sacerdotes imperiti homines ulterius decipiant... Presbyteri etiam imperiti solerti studio ab Episcopis instruendi sunt* etc. Quod autem post *Conc. Lateranense IV* plures libri ad confessariorum et poenitentium usum conscripti fuerint, ratio est, non quia confessio tunc temporis introducta fuerit, sed quia post exortam theologiam scholasticam omnes disciplinae theologicae uberius pertractari, et frequentius tractatus theologici conscribi coeperunt; et quia post novorum ordinum regularium institutionem aucto confessariorum et confessionum numero maior exactae et commodae instructionis necessitas enata est.

Obi. III. Confessio secreta, quae fit in aurem Sacerdotis, multis patet abusibus, atque exitiosa est tum ministris, qui obscoena audientes facile inquinantur, aut etiam ad seducendas personas confitentes incitantur, tum poenitentibus, quibus iugum non ferendum imponitur, cum vix possibile sit, ut omnium peccatorum recordentur; tum reipublicae, quae omnia sibi metuere potest ex arcana hac conscientiae manifestatione, in qua Sacerdotes suadere possunt poenitentibus, ne principum iussis obtemperent, et ut machinationes moliantur adversus publicam tranquillitatem, aut principum vitam.

Resp. Nullum est argumentum, quod Novatores ex perverso confessionis usu ducunt; istud enim, si valeret, res quaelibet optimae et utilissimae abrogandae forent. Quis enim nescit, rebus sanctissimis et divinitus institutis abuti posse homines perditos? Nonne apostolatu abusus est Iudas? an tollendus propterea erat apostolatus? Nonne praedicatione evangelii multi abusi sunt ad spargendos errores, et ad bella civilia excitanda vel fovenda? an ideo praedicatio evangelii velut noxia est abroganda? Si id non admittunt adversarii, asserere etiam non possunt, propter abusus, qui contingere queunt, abrogandam esse confessionem. Et sane, si quae sunt confessionis incommoda, illa abunde compensantur per multas magnasque utilitates, quae, ut iam probatum est, ex ea profluunt. His accedit, quod abusibus Ecclesiae praesules, quantum possunt, medeantur: et si nihilominus quidam irrepunt, hominum id vitium est, non sacramenti. Quod ad *ministros* attinet, ne, quaeso, de illis nimis soliciti sint adversarii. Quid igitur, an sacram Scripturam sine periculo legere non licebit, ne forte cogitationes obscoenae irrumpant? Certe nullum est confessariis pertimescendum periculum, si oratione freti, et ea qua decet modestia, gravitate, prudentia, charitate ad excipiendas confessiones se conferant, prout quovis tempore cum ingenti suo et animarum lucro sanctissimi viri hoc sacramentum administrarunt. Praeterea Ecclesia per gravissimas poenas in confessarios solicitantes, aut complices in materia turpi absolventes latas omnem sacramenti poenitentiae abusum praeca-

vere salegit. — Quod *poenitentes* attinet, nullatenus iugum non ferendum eis imponitur; nam, ut ex *Concilio Tridentino* constat, non tenentur confiteri nisi ea peccata, quae post debitum diligens examen menti subeunt: iis vero, qui rudiores sunt, confessariorum solertia et charitas praesto est. — Denique respublica non damna, sed commoda magna ex sacramenti poenitentiae administratione percipit. Confessarii enim norunt scriptum esse: *Admone illos, principibus et potestatibus subditos esse* (1); officiumque suum sciunt homines a sceleribus retinendi, quae reipublicae nocent, et ad virtutes excitandi, quae bonum publicum promovent. Dein confessarii quidem ad sigillum tenentur, et de iis, quae audierunt in peccatorum confessione, ne verbum quidem manifestare possunt: non autem poenitentes ad sigillum obligantur, qui idcirco, si ad nefaria molimina a confessario excitati fuissent, haec manifestare non solum possent, sed etiam deberent.

ARTICULUS IV.

De sacramenti poenitentiae materia, forma, ministro, subiecto et effectu.

§ 647. Ex iis, quae iam de sacramento poenitentiae pertractata sunt, tanquam corollaria caetera deducuntur, quae de eodem adhuc dicenda sunt, nempe de eius *materia remota et proxima*, *forma*, *ministro*, *subiecto* et *effectu*: de quibus brevis tractatio suscipienda est.

I. *De poenitentiae sacramenti materia remota.*

§ 648. Materiam remotam sacramenti poenitentiae, seu obiectum, circa quod occupatur efficacia sacramenti poenitentiae, constituunt peccata post baptismum commissa, sive ea sint mortalia sive venialia, sive iam fuerint in confessione exposita sive non, cum hoc solo discrimine, quod peccata mortalia nondum rite confessa sint materia necessaria, venialia vero et mortalia iam confessa sint materia sufficiens.

1. Si materiam remotam sacramenti poenitentiae constituunt *peccata post baptismum commissa*, ergo ad illam non spectant peccatum originale, et peccata actualia ante baptismum commissa. Nam sacramentum poenitentiae, quod dicitur secunda post naufragium tabula, ante se necessario supponit baptismum, et ab isto, ut iam probatum est § 637, essentialiter distinguitur: quapropter sicuti ad delendum peccatum originale et peccata actualia ante baptismum commissa divinitus institutum est baptisma; ita sacramentum poenitentiae divinitus ordinatum est ad remittenda peccata post baptismum commissa. Dein sacramentum poenitentiae circa ea tantum peccata versatur, quae Ecclesiae iurisdictioni subiecta sunt; atqui peccatum originale et personalia ante baptismum commissa non subiacent iurisdictioni Ecclesiae, quia patrata sunt ab homine non baptizato, Ecclesiae non subdito. Denique materiam sacramenti poenitentiae constituunt peccata, de quibus agenda est poenitentia, et satisfactio praestanda: sed id non potest dici de peccatis per baptismum deletis, unde *Alexander VIII* hanc propositionem (n. 19) damnavit: « Homo debet agere tota vita poenitentiam pro peccato originali. » Et *S. Thomas* (2) ait, quod proprie non est poenitentia, nisi de iis, quae voluntate nostra commisimus: peccatum vero originale naturae peccatum est, non propriae uniuscuiusque vo-

(1) Tit. 3, 1.

(2) 3 p., q. 84, art. 2 ad 2.

luntatis. Observat tamen idem angelicus Doctor, quod, si improprio et latiori sensu sumatur poenitentia pro quacunque rei praeteritae detestatione seu displicentia, « potest dici poenitentia de peccato originali. »

2. Materia remota sacramenti poenitentiae sunt *omnia peccata post baptismum commissa*, sive mortalia, sive venialia, sive cogitatione, sive ore, sive opere, sive omissione patrata. Christus enim generaliter loquitur, dum dicit: *Quorum remiseritis peccata, remissa sunt.* Sacramentum nempe poenitentiae institutum est tanquam secunda post naufragium tabula, et tanquam remedium animae vulnera curandi post baptismum contracta. Quapropter sicuti non solum verbis et operibus, sed etiam cogitationibus et omissionibus gratia divina perdi et anima vulnerari potest, ita etiam quaelibet peccata quocunque modo post baptismum commissa clavibus Ecclesiae subiiciuntur, et materiam remotam sacramenti poenitentiae constituunt. Omnia autem, etiam gravissima scelera per claves Ecclesiae remitti posse, et nullum dari peccatum irremissibile, iam § 636 probatum est.

3. Peccata mortalia post baptismum commissa, et nondum Sacerdoti manifestata, sunt *materia necessaria* sacramenti poenitentiae, quoniam, ut ex probatis constat, quilibet baptizatus ex praecepto Christi talia peccata clavibus Ecclesiae subiicere, seu in tribunali poenitentiae accusare tenetur. Et sane peccatum mortale in coelo non solvitur, nisi clavibus Ecclesiae subiiciatur, dicente Christo: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt;* ergo alia via peccatum mortale remitti non potest quam per sacramentum poenitentiae vel in re vel saltem in voto receptum. Eandem necessitatem Ss. Patres profitentur: ideo alii asserunt, eandem esse causam baptismatis, et huius reconciliationis, ut *S. Augustinus* (1) - alii poenitentiam N. L. appellant secundam post naufragium tabulam, ut *Tertullianus* (2), *S. Ambrosius* (3), *S. Hieronymus* (4): alii dicunt, eum, qui non prius proprii oris confessione prodiderit mala peccatorum suorum, absolvi non posse, ut *Origenes* (5): alii contendunt, Deum velle remittere peccatum, si tamen contritio et confessio adsit, ut *S. Basilius* (6): alii adseverant, frustra quem in corde agere poenitentiam, intermisso Sacerdotum ministerio, eorumque exitium deplorant, qui de isto saeculo exeunt ligati, ut *S. Augustinus* (7): alii dicunt, quod indulgentia Dei, nisi supplicationibus Sacerdotum nequeat obtineri, ut *Leo M.* (8). Haec omnia autem Patres asserere non potuissent, nisi firmiter credidissent, praeceptum esse Christi omnia peccata mortalia confitendi. Ideo *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, can. 7 definivit: *Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur..... anathema sit.* Equidem si homo adultus post baptismum in peccata mortalia lapsus actum perfectae contritionis eliciat, iustificatur ante realem susceptionem sacramenti poenitentiae: sed eius peccata, quantumvis remissa, manent materia necessaria

(1) Lib. I de adult. coniug. c. ult.
(2) De poenit. (3) De laps. virg. c. 8, n. 38.
(4) In Is. c. 3. (5) Lib. 3 Periarch. c. 1.
(6) In Ps. 32.
(7) Serm. 392, et Ep. 228 ad Honorat. n. 1.
(8) Epist. 82.

confessionis, quia urget praeceptum Christi, peccata clavibus Ecclesiae subiiciendi, quod fideliter implendi si peccator votum seu serium propositum non habeat, contritione vera carebit, et nullatenus iustificabitur.

4. *Peccata venialia*, et etiam mortalia post baptismum commissa, sed iam semel in confessione valida exposita et per Sacerdotis absolutionem remissa, *non sunt materia remota necessaria, sed tamen sufficiens et libera confessionis*. Haec propositio defendenda est contra *Iansenistas*, qui contra confessionem peccatorum venialium insurrexerunt ad facilius omnem confessionem abolendam, et contra *Synodum Pistoriensem*, quae declaravit se optare, ut confessiones peccatorum venialium adeo non frequententur, ne confessiones ipsae contemptibiles reddantur. — Sed iuxta doctrinam catholicam peccata venialia necessario quidem in confessione non accusantur, sed tamen recte, imo et utiliter in confessione sacramentali exponuntur, et sufficientem pro Sacerdotis absolutione materiam praebent. Nam verba Christi, quibus potestatem peccata remittendi Apostolis tradidit, generalia sunt, et ad omnia se extendunt peccata tum gravia tum levia; neque natura peccati venialis talis est, ut materia absolutionis esse non possit, cum reatum culpae et poenae coniunctum habeat, qui condonari seu remitti queat. Dein sententia opposita toti antiquitati incognita fuit, atque fideles omni tempore tum magnis, tum parvis vulneribus medelam sacramento poenitentiae exquirebant. Etenim *Tertullianus* in lib. de pudicitia, quem iam Montanista conscripsit (1), inter peccata remissibilia, seu quae virtute clavium remitti possunt, plurima peccata venialia recenset. *S. Cyprianus* lib. de lapsis (2) de fidelibus sui temporis scribit: « Apud Sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesin conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt. » *S. Basilius* hanc consuetudinem apud sanctimoniales obtinuisse testatur in Regul. brev. interr. 4. *S. Augustinus* Enarr. in Ps. XCIX (3) ait: « Semper confitere; semper habes, quod confitearis. Difficile est in hac vita, ut sic mutetur homo, ut nihil inveniatur in eo, quod reprehendatur. » Non solum apud monachos, sed et apud personas saeculares in oriente et occidente usum invaluisse singulis hebdomadibus, aut etiam saepius quotidianos, id est, leves suos defectus confitendi, testantur *Morinus* de poenit. (4), *Renaudotius* perpetuit. fidei (5), *Martene* de antiq. eccl. ritibus (6). Hinc *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, cap. 5 dicit: *Venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, et in quae frequentius labimur, quamvis recte et utiliter citraque omnem praesumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat, taceri tamen citra culpam multisque aliis remediis expiari possunt*. Venialia igitur confitendi praxis a Patribus Tridentinis magnopere commendatur tanquam recta et *utilis*, et piorum hominum usui consentanea. Ideo *Concilii Pistoriensis*, Propositio 39 seu « declaratio Synodi de peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur eiusmodi confessiones, *temeraria*, *perniciosa*, *sanctorum ac piorum praxi a Conc. Trid. probatae contraria* de-

(1) Cap. 19. (2) N. 20. (3) N. 16.
(4) Lib. 5, c. 32. (5) Tom. 5, lib. 3, c. 6.
(6) Lib. 1, c. 6, art. 1, n. 16.

claratur et proscribitur a *Pio VI* in Constitut. *Auctorem fidei.*» Accedit, quod ex sententia et praxi adversariorum gravissimum incommodum sequeretur. Nam confessio, quae iuxta hanc methodum fieret de solis peccatis mortalibus, proderet palam interiorem poenitentium statum, animam emortuam gravium criminum ream. Sic confessionis onus, quod iam per se ob naturalem verecundiam multis satis grave videtur, efficeretur minus tolerabile; atque ita metu se prodendi et reddendi publice infamem, quilibet a confessione averteretur. Hunc fuisse Iansenistarum scopum, iam observavit clar. *Habertus* Vabrorum Episcopus in examine libri: De frequenti communione. Non reddi autem contemptibilem hanc venialium confessionem, constat ex iis, quae scribit *S. Franciscus Salesius* (cuius hac in re auctoritas magni facienda est), dum sic docet Philotheam (1): « Confitere humiliter et devote in hebdomada, et, si fieri potest, ad sacram synaxin accede, etsi nullius peccati gravis conscientiam habeas; quoniam per poenitentiae sacramentum non tantum a venialibus noxis confessis absolveris, sed magnam tibi comparabis vim ad eas evitandas, magnum lumen ad eas rite dignoscendas, et uberem gratiam ad reparandum damnum ab illis illatum. » Etiam peccata mortalia iam per validam confessionem extincta non quidem necessariam, sed tamen sufficientem iteratae confessionis materiam constituunt. Non enim cum reatu culpae omnis etiam reatus poenae remittitur, qui per repetitas Sacerdotis absolutiones semper imminuitur, aut demum penitus deletur. Ideo piorum et doctorum hominum praxin peccata mortalia iam remissa iterato confitendi Ecclesia non solum non improbat, sed potius commendat. *Benedictus XI* Const. *Inter cunctas* (2) ait: « Licet de necessitate non sit, iterum eadem confiteri peccata; tamen propter erubescentiam, quae magna est poenitentiae pars, ut eorundem peccatorum reiteretur confessio, reputamus salubre. » Cf. *S. Thomas* (3).

(1) P. 2, c. 19.
(2) Extrav. comm. lib. 5, t. 7.

II. *De poenitentiae sacramenti materia proxima.*

§ 649. Omnes, quotquot sunt orthodoxi theologi, in recipienda doctrina *Conc. Tridentini* de tribus huius sacramenti partibus, *contritione*, *confessione* et *satisfactione*, corde et ore consentiunt (4), et solum in controversiam vocant, an istae tres partes proprie sint sacramenti poenitentiae materia proxima? Quam controversiam intactam voluerunt *Tridentini Patres*, qui canonem 4, Sess. XIV non contra opiniones theologorum, sed contra errores Novatorum direxerunt. Non consentiunt ideo theologi in materia proxima sacramenti poenitentiae assignanda.

1. Prima sententia est *Gulielmi Antissiodorensis* (5), *Gulielmi Parisiensis*, *Vincentii Bellov.*, *Alexandri Halensis* (6) et aliorum, qui materiam proximam sacramenti poenitentiae dixerunt esse impositionem manuum, a Sacerdote verba absolutionis proferente factam. Sententiam suam probant ex S. Scriptura, quae, dum de collatione gratiarum loquitur, saepe mentionem facit impositionis manuum; ex *Conc. Carthaginensi IV*, quod cap. 78 ait: *Poenitentes, qui in infirmitate viaticum eu-*

(3) In 4, d. 17, q. 3, art. 3, sol. 3, q. ad 3.
(4) Cf. § 638. (5) De poenit. c. 3.
(6) P. 4 Summae q. 5, membr. 1, art. 1.

charistiae acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint; et cap. 80: *Omni tempore ieiunii manus poenitentibus a Sacerdotibus imponantur;* ac denique ex praxi Ecclesiae (quam probat *Io. Morinus* in comment. hist. de sacr. poenit. (1)), reconciliationem per duodecim saecula tam privatim quam publice cum manus impositione perficiendi; unde solemne fuit antiquis, sacramentum poenitentiae haud aliter, quam impositionem manuum appellare. — Ast plerique theologi hanc sententiam reiiciendam esse putant, tum quia S. Scriptura impositionis manuum mentionem facit, dum de miraculis patrandis aut de sacramentis confirmationis et ordinis loquitur; quando autem refert potestatem ligandi et solvendi, peccata retinendi et solvendi Apostolis datam, altum de impositione manuum silet; tum quia *Concilia Florentinum* et *Tridentinum*, licet enucleatius exponant partes necessarias huius sacramenti, de impositione manuum nullam faciunt mentionem, imo aliam innuunt sacramenti poenitentiae materiam proximam. Porro putant iidem canones Conciliorum impositionem manuum praescribentium ad eos tantum pertinere, qui publicae poenitentiae subiecti, et publice, vel in gravi morbo privatim a censuris absolvendi erant; sacramentum vero poenitentiae interdum a Patribus appellatum fuisse *impositionem manuum*, non quod putarent, ritum hunc esse huic sacramento essentialem, sed quia illis temporibus poenitentiae administrationi erat coniunctus. Eiusdem sententiae est S. *Thomas* qui (2) dicit: « Impositio manuum in sacramentis Ecclesiae (confirmatione et ordine) fit ad designandum aliquem copiosum gratiae effectum. Sacramentum autem poenitentiae non ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiae, sed ad remotionem peccatorum. Et ideo ad hoc sacramentum non requiritur manuum impositio, sicut etiam nec ad baptismum, in quo tamen fit plenior remissio peccatorum. »

2. Secunda sententia est *Scoti*, Doctoris subtilis, qui docet, tres actus poenitentis non esse materiam proximam, seu partes intrinsecas huius sacramenti, sed esse duntaxat dispositiones necessario praerequisitas ad illius effectum; contenditque totam rationem sacramenti repositam esse *in sola Sacerdotis absolutione*, quae quatenus est sonus quidam sensibilis, est materia sacramenti; quatenus vero significat peccatorum remissionem, est eiusdem forma. — Huic vero sententiae recte opponitur, quod in ea materia proxima a forma non distinguatur, cum nimium subtilis distinctio inter sonum verborum et significatum verborum vix cuiquam arrideat, atque etiam forma ipsa sine sono verborum proferri nequeat.

3. Tertia sententia est *Durandi*, qui contendit, proximam sacramenti materiam esse *poenitentis confessionem;* contritionem autem, quae, ut mere interna et invisibilis, ad materiam spectare nequit, praecedere debere ut dispositionem; satisfactionem demum esse poenitentiae fructum. Sed notandum est, quod non qualiscunque confessio, seu peccatorum enarratio sit materia proxima sacramenti, sed confessio coniuncta cum contritione, quae, licet interna sit, exterius tamen verbis vel signis manifestari potest, imo ipso ad tribunal poenitentiae accessu quodammodo proditur, et a confessario diiudicanda est.

(1) Lib. 6, c 15.

(2) 3 p., q. 84, art. 4.

4. Quarta sententia est *S. Thomae*, quae etiam communior inter theologos facta est. Iuxta hanc sententiam, actus poenitentis, nempe *contritio*, *confessio* et *satisfactio* sunt proprie materia proxima sacramenti poenitentiae, seu partes materiales, ex quibus intrinsece componitur. Observant autem theologi, quod ad materiam proximam potius referenda sit voluntas seria satisfactionem a Sacerdote impositam praestandi, quam ipsa satisfactio actu praestita; haec enim non est pars essentialis, sed pars integralis tantum, sine qua datur quidem tota essentia sacramenti, non tamen tota eius perfectio. Quod vero praefati tres actus constituant materiam proximam sacramenti poenitentiae, probatur 1° *auctoritate S. Thomae* (1) qui dicit: « Remota materia poenitentiae sunt peccata, non acceptanda, sed detestanda et destruenda. » Sicuti ergo in quolibet sacramento applicatio materiae remotae dicitur, et est materia proxima, ita etiam peccata sacramento poenitentiae applicantur, dum per contritionem reprobantur, per confessionem exponuntur, et per satisfactionem destruuntur. Et ibid. (2) inquit: « Dictum est supra, quod in sacramento poenitentiae actus humani se habent per modum materiae; et ideo cum plures actus humani requirantur ad poenitentiae perfectionem, scilicet contritio, confessio et satisfactio, consequens est, quod sacramentum poenitentiae habeat partes, scilicet tres enumeratas, » quas postea (3) ad sacramentum hoc pertinere ostendit: 2° *ratione theologica*; nam sacramentum poenitentiae institutum fuit per modum iudicii, quo peccator per sententiam sacerdotis cum Deo in gratiam reddit: atqui iudicium ex parte rei haec tria exigit, nimirum dolorem de peccatis, seu contritionem, declarationem peccatorum seu confessionem, ut iudex, causa cognita, sententiam ferat; et satisfactionem pro reparanda iniuria Deo per peccatum irrogata. 3° *Auctoritate Conciliorum;* nam *Florentinum* in decreto unionis ait: *Quartum sacramentum est poenitentia, cuius quasi materia sunt actus poenitentis, qui in tres distinguuntur partes, quarum prima est contritio... secunda est oris confessio... tertia satisfactio pro peccatis. Tridentinum* Sess. XIV, cap. 3 docet: *Sunt quasi materia huius sacramenti ipsius poenitentis actus, nempe contritio, confessio et satisfactio, qui quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes poenitentiae dicuntur.* Et can. 4 definit: *Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente quasi materiam sacramenti poenitentiae, videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quae tres poenitentiae partes dicuntur... anathema sit.* Quid autem significet illa particula *quasi*, explicat *Estius*(4), quia materia huius sacramenti non est aliquid corporeum, cuiusmodi sunt aqua, oleum, panis, vinum, sed actiones poenitentis, quae non ita *proprie* materia vocari possunt. Et clarius loquitur *Catechismus rom.* (5): his verbis: « Neque vero hi actus *quasi materia* appellantur, quia verae materiae rationem non habeant: sed quia eius generis materia non sint, quae extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo et chrisma in confirmatione. »

(1) 3 p., q. 84, art. 2. (2) Q. 90, art. 1. (3) Art. 2.

(4) In 4 dist. 15, § 2.
(5) N, 13, p. 2, cap. 5.

Nota. Citata Conciliorum verba magnum pondus ultimae, seu quartae sententiae addiderunt, atque effecerunt, ut communis inter theologos facta sit. Non tamen dici potest, eam de fide definitam esse, nam, ait *Gazzaniga* (1) « aliae aliorum sententiae damnatae non sunt, et palam in Ecclesia docentur et defenduntur. » Idcirco, in praxi, prima sententia non est penitus contemnenda, neque impositio manus negligenda, tum quia graves theologi eam necessariam et essentialem putarunt, tum quia per duodecim saltem saecula in usu fuit, tum quia etiamnum in Rituali romano praecipitur confessario, ut dextera versus poenitentem elevata dicat etc. — *S. Carolus Borromaeus* in *Concil. Mediolanensi V* confessario praescribit: « Quod in Ecclesia antiqui instituti veterisque consuetudinis est, recte omnino servet, ut dum, absolutionis formulam precesque adiunctas profert, supra caput poenitentis manum dexteram elevet; id quod etiam cum mysterii significatione fit. » Impositio nempe manus significat collationem gratiae; sola autem elevatio unius manus innuit, non tam copiosam gratiam in hoc sacramento obtineri, ut in confirmatione et ordine; elevatio demum manus dexterae ostendit, eadem virtute divina, quae corporaliter mortui resuscitantur, etiam spiritualiter mortuos ad vitam gratiae revocari.

III. *De poenitentiae sacramenti forma.*

§ 650. Forma sacramenti poenitentiae essentialiter exprimi debet verbis proprie dictis et humana voce prolatis, ita ut nulla sit absolutio nutibus vel scripto data. Id patet tum ex *Conciliis Florentino* et *Tridentino* mox citandis, tum ex praxi Ecclesiae, in qua nunquam absolutio sacramentalis scripto aut nutibus data est. Imo *Clemens VIII* (in Bulla *Sanctissimus Dominus*) hanc propositionem, « Licet per litteras, seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere » damnavit ut falsam, temerariam et scandalosam, ac prohibuit sub poena excommunicationis latae sententiae ipsam edoceri, aut ea in praxi uti. Verba autem significare debent effectum, qui producitur, nempe remissionem peccatorum, quae vi potestatis a Christo traditae conceditur. Id autem duplici modo fieri potest, scilicet vel indicativo, vel deprecatorio. Quamobrem duplex distinguitur absolutionis forma: *indicativa*, quae his verbis enuntiatur, *Ego te absolvo* etc.; et *deprecatoria*, quae profertur per modum orationis, *Quaesumus, Domine, absolve* etc. Sunt qui tertiam absolutionis formam distinguunt, quam imperativam vocant, ut cum dicitur *Absolvatur Christi servus* etc.; vel *Sis absolutus* etc. At clarum est, hunc modum, ubi de ministro sacramentorum agitur, ad deprecatorium pertinere; neque enim homo potest Deo imperare: quamvis illa verba, *Sis absolutus*, etiam possint indicative sumi, ita ut sensus sit *Sis a me absolutus*, quod idem esset, ac si diceretur *Ego te absolvo* etc. Quaestio ergo ad hoc reducitur, an in sacramento poenitentiae adhibenda sit absolutionis forma *indicativa* an *deprecatoria?* — Omnes theologi catholici consentiunt, necessario adhibendam esse absolutionis formam indicativam, eamque convenientem et legitimam esse: an autem valida sit etiam absolutionis forma deprecatoria, disputant theologi; communior tamen et probabilior eorum sententia videtur, qui

(1) De sacram. diss 6, cap. 4, n. 111.

dicunt, eam validam esse, ita ut pro principio statui possit, praescindendo a positivo Ecclesiae praecepto perinde esse quoad eius substantiam an *indicativo*, an *deprecatorio* modo exprimatur.

1. Forma valida, conveniens et legitima sacramenti poenitentiae est haec, quae indicativo modo exprimitur his verbis: *Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris* etc. Id probatur: 1° *ex S. Scriptura*. Sicut enim Dominus dixit: *Doceteomnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris* etc. (1), ita dixit iisdem Apostolis: *Quodcunque solveritis* etc. (2), et *Quorum remiseritis peccata* etc. (3): «Atqui Sacerdos, vi priorum verborum Christi dicit *Ego te baptizo in nomine Patris* etc., ergo vi posteriorum verborum debet dicere *Ego te absolvo a peccatis tuis* etc. 2° *ex Traditione*, cuius insignis testis est *S. Thomas*, qui in opusculo 22 (4) refutat assertionem cuiusdam theologi dicentis: «Quod Sacerdos absolvendo uti non debet hac forma, *Ego te absolvo*.» In hoc iam opusculo c. 1 ait: « Communis est consuetudo tali forma (indicativa) utentium, cui aliquem contrariari non parvae praesumptionis est.» Et cap. 2° scribit: « Magistros Parisienses communi sententia declarasse, absque his verbis, *Ego te absolvo*, absolutionem non esse per solam deprecativam orationem. » Igitur aetate *S. Thomae* viguit ista forma absolutionis indicativa; neque de illa, tanquam usu recenti inducta, loquitur, imo potius existimare videtur, nullam aliam unquam obtinuisse. «In quo quidem facto, ait cl. *Tournely* (5) facile fuit S. Doctorem falli, cum omnia non perlustrasset antiquorum monumenta, quorum copiam non habebat. » Sed notandnm est, antiquam traditionem non ex solls libris ritualibus et sacramentalibus cognosci, in quibus ea praecipue exponebantur, quae ab Ecclesia circa sacramentorum administrationem ordinata fuerunt; verba autem essentialem formam constituentia ob disciplinam arcani, aut ex quadam reverentia, omissa fuerant; sed illam tutius cognosci ex fide et praxi Ecclesiae per oralem institutionem servatae, et ad posteros transmissae. Hanc autem *S. Thomas* melius cognoscere potuit, quam scriptores saeculi decimi septimi et octavi. Neque suspicari licet, tantum doctorem sine certis argumentis de antiqua disciplina testimonium tulisse. Et sane, ipse *Io. Morinus*, qui lib. 8 de poenit. totus in eo est, ut ex antiquis monumentis ostendat, usque ad saeculum decimum tertium in Ecclesia graeca et latina formam absolutionis deprecatoriam in usu fnisse, ibidem tamen cap. 8, n. 1 fatetur, se in uno aut altero antiquo rituali formam indicativam deprecativae admixtam legisse. Addit *P. Martene* lib. 1 de ant. eccl. rit. (6), in quatuor antiquitate plane venerandis ritualibus manuscriptis formam hanc indicativam deprehendi, nempe in pontificali *Egberti*, Episc. Eboracensis, litteris saxonicis pereleganter scripto; in *Anglicano*, cuius character nongentos circiter annos refert; in *Gellonensi* vetustissimo, et in *Remensi S. Remigii* litteris longobardicis exarato: ex quibus si inferre non licet, quod visum est *S. Thomae*, *Arcudio*, *Goario* et aliis nonnullis, solam formam indicativam ex traditione divina promanasse, ac solam tanquam essentialem observatam fnisse, recte tamen concludimus, formam

(1) Matth. 28. (2) Matth. 18. (3) Io. 20. (4) Al. 23.

(5) Q. 9, de sacr. poen. art. 1, concl. 2. (6) C. 6, art. 5.

absolutionis indicativam etiam vetustis temporibus in Ecclesia usitatam et tanquam validam, convenientem et legitimam habitam fuisse; quod ad propositionem nostram ex traditione probandam sufficit. Sed eadem invicte probatur: 3° ex *Conciliis*. Nam *Florentinum* in decreto unionis ait: *Forma huius sacramenti* (poenitentiae) *sunt verba absolutionis, quae Sacerdos profert, cum dicit: Ego te absolvo.* Et *Tridentinum* Sess. XIV, cap. 3 inquit: *Docet sancta Synodus, sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse, Ego te absolvo, quibus quidem de Ecclesiae sanctae more preces quaedam laudabiliter adiunguntur; ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectant, nec ad ipsius sacramenti administrationem sunt necessaria.* Accedit 4° *ratio theologica,* quam iam proposuit S. *Thomas* (1). Forma sacramenti debet significare id, quod in sacramento agitur proportionaliter ad materiam sacramenti; significant enim sacramenta novae legis, quod efficiunt: atqui haec forma, *Absolvo te*, significat id, quod peragitur in hoc sacramento proportionaliter ad materiam. Nam, ut loquitur *S. Thomas* l. c.: «Hoc sacramentum, scilicet poenitentiae, non consistit in consecratione alicuius materiae, nec in usu alicuius materiae sanctificatae, sed magis in remotione cuiusdam materiae scilicet peccati, prout peccata dicuntur esse materia poenitentiae. Talis autem remotio significatur a sacerdote, cum dicitur *Ego te absolvo*, nam peccata sunt quaedam vincula secundum illud Prov. V, 22: *Iniquitates suae capiunt impium, et funibus peccatorum suorum quisque constringitur*. Unde patet, quod haec est convenientissima forma huius sacramenti, *Ego te absolvo.* »

2. Formam absolutionis deprecativam, si sola adhibeatur, invalidam et irritam declaravit S. *Thomas* opusc. 22 dicens: « Si illa tantum dicuntur esse soluta, quae habens claves solverit, qui autem petit aliquid esse solvendum, non solvit; miror, qua temeritate aliquis asserat esse solutum, quem habens claves non significat se solvere, sed solum rogat esse solvendum. » Eiusdem sententiae fuerunt *Alexander Alensis* et S. *Bonaventura;* et insignes istos scholasticorum principes secuti sunt cl. *Suarez, Simmonet, Antoine, Berti, Billuart, Thomas ex Charmes* et alii, qui ex citata declaratione *Concilii Tridentini* inferunt, formam indicativam esse essentialem et institutionis divinae; formam vero deprecativam, seu preces, quae pro remissione peccatorum funduntur, esse tantum institutionis ecclesiasticae, atque ideo validam formam constituere non posse. — Sed his non obstantibus graves theologi, ut *Morinus, Martene, Card. Gotti, Gaspar Iuenin, Witasse, Tournely Drouin, Du-Hamel, Sardagna, Perrone* et alii dicunt, spectata institutione Christi non solum indicativam, sed etiam deprecativam absolutionis formam validam esse. Sententiam suam probant: 1° ex testimoniis Ss. Patrum, qui affirmant, poenitentes per orationes Sacerdotum absolvi. *Tertullianus* (2) ait: « Veniam dari per exoratorem Christum. » *S. Ambrosius* (3) inquit: « Homines in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non ius alicuius potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine peccata dimittuntur. Isti rogant, Divinitas donat. » *S. Hieronymus* (4)

(1) 3 p., q. 84, a. 3. (2) L. de Pudic. c. 19.
(3) Lib. 3 de Spir. S. c. 8. (4) In Ps. 98.

ad ista verba, *Vox Domini intercedentis flammam ignis*, scribit: « Quotidie in unoquoque nostrum flammam libidinis per confessionem et gratiam Spiritus sanctus intercidit, id est, per orationem Sacerdotis facit cessare. » *S. Augustinus* (1) dicit: « Manus impositio (quae super poenitentem fieri solebat) non sicut baptismus repeti non potest. Quid enim est aliud, nisi oratio super hominem? *S. Leo M.* (2): « Indulgentia Dei nisi supplicationibus Sacerdotum obtineri non potest... Multum utile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur. » 2° *Ex antiquis ritualibus*, in quibus, ut probat *Morinus*, usque ad saeculum decimum tertium exhibetur forma absolutionis deprecativa: imo etiam hoc saeculo eandem formam in Ecclesia latina viguisse, patet ex *Gulielmo Parisiensi* (3) scribente: « Non more iudicum forinsecorum pronuntiat confessor *Absolvimus te, non condemnamus*; sed magis orationem facit super eum, ut Deus absolutionem et remissionem atque gratiam sanctificationis tribuat. » Itaque si forma deprecativa obstaret valori huius sacramenti, per 12 saecula invalide administratum fuisset in Ecclesia graeca et latina poenitentiae sacramentum; quod ne dicatur, fatendum est, Ecclesiam etiam formam absolutionis deprecativam ut validam reputasse. 3° *Ex praxi Graecorum* etiam post saeculum decimum tertium continuata. Nam ipse *Arcudius* l. 4 de concordia, cap. 3 ingenue fatetur, non aliam in omnibus Graecorum Euchologiis formam absolutionis deprehendi, quam deprecatoriam, quam etiamnum d habent. Et tamen Graecis hac de re nulla unquam lis mota fuit a Latinis sive in *Concilio Lugdunensi II*, sive in *Florentino:* inverisimile autem est, Latinos hunc Graecorum morem ignorasse, aut conatos non fuisse Graecos ad saniora pertrahere, siquidem Latini existimassent, valorem sacramenti forma deprecativa vitiari. 4° *Ex Clemente VIII*, qui in instructione super ritibus Graecorum an. 1595 edita ait: « In casu necessitatis presbyteri Graeci-catholici possunt Latinos absolvere. Utantur forma absolutionis in generali *Concilio Florentino* praescripta, et postea, si voluerint, dicant orationem illam deprecativam, quam pro forma huiusmodi absolutionis dicere tantum consueverunt. » Ergo cum Pontifex non iniunxerit Graecis Sacerdotibus, ut forma indicativa utantur, quando Graecos fideles absolvunt, satis innuit, se formam deprecativam in absolvendis Graecis pro valida habere. 5° *Ex ratione theologica*. Ad essentiam formae in sacramento poenitentiae spectat, ut exprimatur minister qui operatur, gratia quae conceditur, nempe remissio peccatorum et subiectum cui applicatur: sed haec tria etiam in forma deprecativa occurrunt dum a Sacerdote oratur, ut Deus praesenti poenitenti peccata remittat. Remissionis enim peccatorum Deus est causa principalis, et Sacerdos causa ministerialis: sicut ergo in forma indicativa magis exprimitur causa ministerialis, ita in forma deprecativa magis exprimitur causa principalis; neque tamen, si haec adhibetur, deest ex parte Sacerdotis absolventis actus iudicii, quia illam orationem non pronuntiaret, nisi ipse iudicaret, absolvendum esse poenitentem, suamque apud Deum ratam fore et acceptam orationem, s'eque iudiciariam exercet Sacerdos pote-

(1) Lib. 3 de bapt. c. 6.
(2) Ep. 82, al. 91.

(3) De sacr. poenit. c. 19.

statem, qui non proprio, sed superioris nomine agit, et tanquam illius causa instrumentalis.—Ex his rationibus nonnulli cum cl. *Drouin* (1) putant, ad valorem absolutionis etiam nostris temporibus perinde esse, utrum verbis indicativis, aut deprecatoriis exprimatur, quemadmodum validum foret baptisma, qnod contra hodiernum usum Ecclesiae latinae immersione daretur, et valida eucharistia, quam in pane fermentato aliquis consecraret. Alii vero cum *Juenin*, *Tournely* etc., dicunt, Latinum Sacerdotem deprecativam formam adhibentem non solum illicite agere, sed etiam invalide nuno absolvere, non quia Christus indicativam formam instituit, sed quia Ecclesia pro libertate sibi a Christo concessa aliquas sacramentorum formas determinandi, ex sapientissimo consilio, recentioribus temporibus decrevit, in tribnnali poenitentiae apnd Latinos sententiam valide et iuridice pronunciari non posse a Sacerdote, nisi verbis utatur indicativis.

Nota 1. Si *Morinum* aliosque recentiores auctores audiamus, per 13 saecula in Ecclesia latina et graeca forma absolutionis deprecativa in usu commnni fuit: eorum vero argumenta quae pro isto facto historico afferunt, satis firma non videntur. Quod enim *Ss. Patres* attinet, illnstris *Sylvius* (2) uno verbo omnia dirimit dicens, sacramentalem absolutionem eatenus dici *supplicationem* quatenus verba illius proferuntur a legitimo ministro cum intentione conferendi sacramentum, ac sunt tacita quaedam divinae potentiae invocatio. Etiam eucharistiam precibus consecrari, *S. Irenaeus*, *S. Hieronymus*, *S. Augustinus* et alii Patres frequenter affirmant; et tamen nullus theologorum formam eucharistiae deprecativam esse asserit; ergo neque de forma absolutionis ex citatis Patrum verbis hoc iudicari potest. Infirmum est etiam argumentum ex Pontificalibus et libris liturgicis deductum; nam, ait cl. *Berti* (3): « His in libris pertractari videtur de reconciliatione poenitentium non *sacramentali*, sed *canonica*, qualis fieri consuevit feria V maioris Hebdomadae; complures enim hunc ipsum titulum: De reconciliatione poenitentium fer. V mai. hebd. praeseferunt, ut apparet ex *ordinibus* editis a *Martenio*. Deinde cum hi libri describant ritum valde prolixum, psalmis pluribusqne orationibns constantem et, quod capnt est, deprecationes illas frequentissime repetant, *ritum* potius sonant, quam *formam* sacramentalem, quae brevis esse solet, definita, et repeti nequaquam debet nisi repetita sacramenti materia: quod confirmat Pontificale romanum *Clementis VIII* et *Urbani VIII* auctoritate recognitum, et quod (4) huiusmodi reconciliationis exhibet ritum deprecatoriis tantum verbis conflatum, cum tamen ambigere nemo queat, horum Pontificum aetate in absolutione *sacramentali* solam formam indicativam fuisse adhibitam. Ergo si dixero, in libris illis ritualibus contineri modum dumtaxat reconciliationis canonicae, non procul fortasse a veritate aberrabo. » In multis antem ritualibus antiquis formam absolutionis indicativam praescriptam inveniri, iam dictum est. Praeterea ritualia in usum Sacerdotum edita fuerunt, ut ex iis legere possent orationes longiores, quae ex sola memoria recitare non poterant; necesse autem non fuit formam abso-

(1) Lib. 6 de re sacram.
(2) In 3 p., q. 84, art. 3.
(3) Lib. 34, p. 2, cap. 7, prop. 1.
(4) P. 3, tit. 3.

lutionis indicativam exponere, quae uti brevissima facillime ex auditu disci et retineri potuit, et ex iustissimis causis praetermissa est; nam prioribus Ecclesiae saeculis formae sacramentorum et alia mysteria non scripto, sed viva voce tradebantur, ne ethnicis et impiis haereticis innotescerent, et ab iis contemnerentur aut irriderentur: imo prioribus Ecclesiae saeculis symbolum fidei non scripto, sed viva voce tradebatur, ut testantur *S. Hieronymus* et *S. Augustinus*.— Quod *Graecos* attinet, prima Graecorum Euchologia condita fuere eo tempore, quo sacramentorum formae sine urgenti necessitate scripto non mandabantur, sed sola viva voce ministris tradebantur; in recentioribus vero Euchologiis teste *Arcudio*(1), haec forma reperitur: *Habeo te venia donatum*, quae convenit cum forma indicativa Latinorum. Porro *Menardus* testatur, Russos, Ruthenos aliosque Graecos forma absolutionis indicativa uti. *Goar* quoque Euchologion protulit, in quo haec forma extat: *Insuper ego absolvo te ab omnibus peccatis tuis, quaecumque confessus es coram Deo et indignitate mea;* et inferius: *Ego vero condono tibi omnia peccata tua* (Cf. *Berti* l. c. ubi plura similia monumenta refert). — Ex decreto *Clementis VIII* non potest inferri, omnes Graecos deprecatoria tantum absolutionis forma usos fuisse, sed solum aliquos, oralis traditionis immemores, deviasse, quos instruens Pontifex ipsis prohibet, ne id in posterum faciant, relicta libertate, suam orationem, si voluerint, addendi formae indicativae; per quod summus Pontifex sufficienter declarat, deprecativam absolutionem esse invalidam; alias hanc libertatem non reliquisset, cum non liceat bis proferre formam supra eandem materiam. Neque summus Pontifex dicit: Cum absolvunt Latinos, utantur forma *Concilii Florentini;* sed iubet simpliciter et absolute, ideoque pro omni casu, quo audiunt confessiones, sive Latinorum, sive Graecorum, ut Graeci adhibeant formam indicativam; dicit enim simpliciter et absolute: « Utantur forma etc. »

Nota 2. Cum forma absolutionis indicativa in Ecclesia catholica etiam preces, seu formulae deprecativae coniunguntur: Sacerdos enim ante absolutionem orat: *Misereatur tui* etc., *Indulgentiam* etc., *Dominus noster Iesus Christus te absolvat* etc.; sed haec essentialia et necessaria non sunt; ast verba sequentia: *Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*, sunt necessaria necessitate praecepti, quod constat ex usu Ecclesiae vim legis habente, ex Conciliis et ritualibus, in quibus praescribuntur, ita ut qui contra usum et praeceptum Ecclesiae aliqua verba detraheret, vel adderet, regulariter loquendo graviter peccaret. Verum haec sola verba *te absolvo*, sunt de necessitate sacramenti, quod facile probatur. Nam ea verba integram continent huius sacramenti formam, quae sufficiunt ad ministrum, subiectum, ac praecipuum effectum poenitentiae significandum, qui consistit in remissione peccatorum. Atqui vox *absolvo* tum personam exprimit ministri absolventis, tum effectum praecipuum sacramenti, nempe remissionem peccatorum, quae per praecedentem confessionem satis determinatur; et vox *te* subiectum denotat, hoc est, poenitentem, cui sacramentum confertur. In hac ergo duplici voce integra poenitentiae forma merito constituitur. Ergo de necessitate sacramenti non est prono-

(1) Lib. 4 de poenit. c. 3.

men *ego*, quod includitur in verbo *absolvo*. Neque essentiales sunt voces *a peccatis tuis;* nam licet verbum *absolvo* tum remissionem peccati, tum relaxationem a censura indifferenter exprimere valeat, eius tamen sensum per additionem: *a peccatis tuis* opus non est determinari, cum circumstantia, qua minister absolutionem profert supra poenitentem, postquam sacramentalem hic emisit confessionem, plane demonstret significationem, qua sumitur absolutio. Denique ad essentialem formae integritatem non requiritur in poenitentia Ss. Trinitatis invocatio. Etenim Christus hoc sacramentum instituens dixit quidem Apostolis: *Quorum remiseritis peccata, remissa sunt;* sed non apposuit, sicut in forma baptismi, praefatam invocationem, nec ullibi eandem fieri praescripsit.

IV. *De poenitentiae sacramenti ministro.*

§ 651. *Wicleffitae*, *Waldenses* et *Novatores* docuerunt, laicos quoque potestatem clavium a Christo accepisse, et singulis Christianis dictum esse: *Quaecumque solveritis* etc., quorum verborum virtute absolvere possunt peccata. Nonnulli praeterea putarunt, diaconos saltem antiquitus sacramentum poenitentiae valide et licite administrare potuisse. Sed doctrina catholica est, *solos Sacerdotes esse sacramenti poenitentiae ministros; in ipsis autem ad valide absolvendum in sacramentum poenitentiae praeter potestatem ordinis requiri potestatem iurisdictionis:* prior propositio est de fide, posterior est certa et fidei proxima.

1. Legitimus poenitentiae minister ille est, qui ligandi ac solvendi, peccata remittendi vel retinendi potestatem a Christo Domino recepit. Verum universo fidelium coetui non contulit Christus hanc potestatem, sed Apostolis tantum eorumque successoribus, quibus dixit: *Quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis* (1); et: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* (2). Igitur soli Apostolorum successores, Episcopi videlicet et presbyteri sunt legitimi sacramenti poenitentiae ministri. Id docuerunt Ss. Patres. *Tertullianus* (3) perhibet, « poenitentes *presbyteris* advolvi et adgeniculari. » *Origenes* (4) ait: « Peccatorem *Sacerdoti Domini* indicare peccatum. » *S. Cyprianus* (5) inquit, « remissionem factam *per Sacerdotes* apud Deum gratam esse; » et in Epist. Syn. ad Cornel. dicit, « *ad Sacerdotes* spectare lapsis tribuere pacem et spei salutaris auxilium. » *S. Basilius* (6) haec habet: « Peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita dispensatio est. » *S. Ephraem* Orat. de sacerdotio ait: « Absque venerando et divino *sacerdotio* remissio peccatorum mortalibus non conceditur. » *S. Ambrosius* (7) inquit: « Ius hoc (absolvendi a peccatis) solis permissum Sacerdotibus est; » et (8) subdit: « Officium esse Sacerdotis remittere, aut retinere peccata, » atque, « sectas illas ab hoc iure excidisse, quae Sacerdotibus carent. » *S. Chrysostomus* (9) ex potestate remittendi peccata colligebat, Sacerdotes imperatoribus et regibus praecellere. *S. Augustinus* (10) dicit, pro peccatorum remissione accedendum esse « ad Antistites, per quos in Ecclesia claves ministrantur; » et alibi (11)

(1) Matth. 18. (2) Io. 20.
(3) Lib. de poenit. c. 9.
(4) Hom. 2 in Levit. n. 4. (5) Lib. de laps.
(6) Reg. brev. Inter. 288.

(7) Lib. 1 de poenit. c. 2, n. 7.
(8) C. 11, n. 8.
(9) Lib. 3 de Sacerd. c. 5.
(10) Serm. 351. (11) Epist. 228.

monet, « Sacerdotes ne deserant oves in periculo, quia magnum exitium sequitur eos, qui de hoc saeculo vel non regenerati exeunt, vel ligati. » *S. Leo M.* (1) scribit: « Sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus Sacerdotum nequeat obtineri. » Accedit consuetudo ac usus perpetuus Ecclesiae, quae nemini unquam praeter solos Sacerdotes, Episcopos et presbyteros potestatem a peccatis absolvendi faciebat. Cuius usus testes sunt *Libri liturgici* Latinorum, et *Euchologia* Graecorum, quae modum reconciliationis describentes semper solos Episcopos et Sacerdotes eiusdem ministros appellant. Etiam decreta Conciliorum sacramentum poenitentiae respicientia ad Episcopos et presbyteros, seu generatim ad Sacerdotes diriguntur: sic ex. gr. *Cabillonense I* an. 650 ordinat, *ut poenitentibus a Sacerdotibus data confessione indicatur poenitentia. Remense* an. 813, can. 16 praecipit, *ut Episcopi et presbyteri examinent, qualiter confitentibus peccata diiudicent* etc. *Turonense III* an. 813, can. 22 inquit: *Episcopis et presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adscribant.* Quapropter pleno iure *Concilium Constantiense* Sess. VIII, art. 4, et Sess. XV, art. 25, sententiam oppositam *Wicleffi* et *Hussii* damnavit. *Eugenius IV* in decr. pro Armenis de poenitentia dicit: *Minister huius sacramenti est Sacerdos habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam, vel ex commissione superioris.* Et *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, cap. 6 docet: *Circa ministrum huius sacramenti declarat S. Synodus, falsas esse et a veritate Evangelii penitus alienas doctrinas omnes, quae ad alios quosvis homines praeter Episcopos et Sacerdotes clavium ministerium perniciose extendunt; putantes, verba illa Domini: Quaecunque alligaveritis* etc., *ad omnes fideles indifferenter et promiscue contra institutionem huius sacramenti ita dicta fuisse, ut quivis potestatem habeat remittendi peccata.* Et can. 10 definit: *Si quis dixerit, Sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere; aut non solos Sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum: Quaecunque alligaveritis* etc., et: *Quorum remiseritis* etc.; *quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata; publica per correptionem dumtaxat, si correptus acquieverit; secreta vero per spontaneam confessionem; anathema sit.* De fide ergo definitum est, solos Sacerdotes esse sacramenti poenitentiae ministros. In canone autem etiam damnantur Novatores cum Wicleffitis et Waldensibus dicentes, Sacerdotes non habere potestatem ligandi et solvendi, nisi sint in statu gratiae; qui error iam refutatus est § 501.

2. Extiterunt, et etiamnum existunt homines factiosi et malarum partium sectatores, qui ut vim infringerent ecclesiasticarum poenarum, hoc excogitarunt causae suae remedium, ut dicerent, iurisdictionem nihil esse ab ordine distinctum, et Sacerdotem quemque etiam interdictum valide posse absolvere; quam sententiam suam fecit Synodus Pistoriensis (2). Sed qui ita sentiunt, a veritate longe aberrant. Ut enim Sacerdos valide sacramentum poenitentiae administret, praeter *potestatem ordinis*, quam quilibet, cum sacerdotio initiatur, a Iesu Christo im-

(1) Ep. 108, al. 83, c. 1.

(2) Sess. 5 de poenit § 10, n. 6.

mediate recipit, et qua aptus efficitur ad sacramentum conficiendum, adhuc requiritur, ut ab Ecclesia accipiat *iurisdictionem*, id est, ius subditis sibi assignatis potestatem ordinis exercendi. Haec iurisdictio, prout hic sumitur, recte definitur potestas, per quam Sacerdos ut legitimus Iudex in alterum sibi subditum sententiam valet proferre, ipsius peccata remittendo vel retinendo. *Ordinaria* vocatur haec iurisdictio, si ex officio Sacerdoti competat, ac ratione beneficii, cui animarum cura sit annexa: eiusmodi est iurisdictio, qua gaudent Romanus Pontifex in universo orbe catholico, Episcopus in propria dioecesi, parochus intra limites parochiae, cui praeest. Delegata autem erit iurisdictio, si presbyter hanc recipiat ab eo, qui ordinariam iurisdictionem habet. *Approbatio*, si nude sumitur, differt a iurisdictione, et est tantum testimonium authenticum, quo Sacerdos declaratur idoneus ad excipiendas confessiones. Verum hodie passim cum iurisdictione confunditur, et hoc sensu accepta definiri potest: testimonium iuridicum, quo Episcopus fidem facit, se ad confessiones in sua dioecesi audiendas talem Sacerdotem approbasse et deputasse. — In ministro autem poenitentiae, ut valide absolvat, praeter potestatem ordinis requiri iurisdictionem, declaravit *Concilium Tridentinum*, quod Sess. XIV, cap. 7 ita loquitur: ***Quoniam natura et ratio illud exposcit, ut sententia in subditos dumtaxat feratur, persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, et verissimum esse Synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam Sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut subdelegatam non habet iurisdictionem.*** Iam vero *Concilium* nomine *iurisdictionis ordinariae et subdelegatae* significare iurisdictionem ecclesiasticam, evidens est; etenim si, dum ait: *Sacerdos non habens iurisdictionem*, intellexisset divinam, quae nempe consistit in potestate ordinis, tum ea verba hunc sensum praeseferrent: *Sacerdos, qui non habet potestatem ordinis*, id est, *Sacerdos qui non est Sacerdos*, qui sensus plane absurdus esset et contradictorius. Porro: a Tridentino potestas, sive iurisdictio, quae Sacerdotibus confertur *subdelegata* dicitur; inauditum vero est asserere, *subdelegatam* esse potestatem, quae a Deo in ordinatione immediate confertur, quaeque in charactere sacerdotali consistit, et prorsus inamissibilis est. Doctrina igitur Concilii est, irritam et nullius momenti esse absolutionem impertitam a sacerdote, qui iurisdictione ecclesiastica sit destitutus; prout omnes theologi unanimiter intellexerunt usque ad novos istos perturbatores, quos impugnamus. — Sancta vero *Synodus Tridentina* non tantum auctoritate sua litem dirimit, sed etiam rationibus confirmat sententiam. *Prima* ex eo desumitur, quod absolutio sit actus iudicialis, qui ferri non potest nisi in subditos. Quemadmodum enim in foro civili iudices ius dicere non possunt, nisi quoad eos, qui ipsis velut subditi adscripti fuerint; ita etiam Sacerdotes in foro interno nullam potestatem exercere valent, nisi assignatos sibi ab Ecclesia subditos habuerint. Ideo iam S. *Thomas* in suppl. (1) dicit: « Imperium non competit alicui in alium, nisi ei, qui habet super eum iurisdictionem. Et ideo de necessitate huius sacramenti est, non solum, ut minister habeat ordinem sicut in aliis sacramentis, sed etiam quod habeat iurisdictionem. Et ideo sicut ille, qui non

(1) 3 p., q. 8, art. 4.

est Sacerdos, non potest hoc sacramentum conferre, ita nec ille, qui non habet iurisdictionem. » *Secunda* ratio, quam *Concilium* affert, in eo sita est, quod Ecclesiae semper persuasum fuerit, absolutionem a Sacerdote datam nullam esse et irritam, nisi ad ordinem accedat iurisdictionis potestas. Ita docuit *Conc. Lateranense IV* in celebri canone: *Omnis utriusque sexus* etc.: ita *Florentinum* in citato decreto pro Armenis. Haec omnibus retro saeculis Graecorum non minus ac Latinorum persuasio fuit. Notum est enim ex veteri disciplina, sine Episcopi licentia Sacerdotes non potuisse aut poenitentiam imponere, aut absolutionem impertiri. Hinc inter Graecos et Latinos nulla unquam hac de re orta est disputatio. Rectissime ideo *Pius VI* in Constit. *Auctorem fidei* damnavit propositionem 37 *Conciliabuli Pistoriensis* his verbis: « Doctrina Synodi, quae de auctoritate absolvendi accepta per ordinationem enuntiat, post institutionem dioecesium et parochiarum conveniens esse, ut quisque iudicium hoc exerceat super personas sibi subditas sive ratione territorii, sive iure quodam personali, propterea quod aliter confusio oriretur et perturbatio. — Quatenus post institutas dioeceses et parochias enuntiat tantummodo, *conveniens esse ad praecavendam confusionem*, ut absolvendi potestas exerceatur super subditos, sic intellecta, quod ad validum usum huius potestatis non sit necessaria ordinaria, vel subdelegata illa iurisdictio, sine qua *Tridentinum* declarat nullius momenti esse absolutionem a Sacerdote prolatam, *falsa*, *temeraria*, *Tridentino contraria*, *et iniuriosa et erronea declaratur*. »

Nota 1. Qui priori propositioni adversantur, sequentes movent difficultates:

Obi. I. S. Iacobus loquens de sacramentali confessione ait: *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra* (1); ergo omnes etiam laici, possunt confessionem excipere, sicuti baptismum semper valide, et in casu necessitatis etiam licite administrare valent.

Resp. Nonnulli negant, Apostolum loqui de confessione sacramentali, et putant, eum commendare vel confessionem humilitatis, qua quis se peccatorem profitetur, ut alios ad orandum pro se permoveat, quae confessio praecipua pars poenitentiae publicae fuit; vel confessionem reconciliationis mutuae, cum alter in alterum peccavit, ut aliqui Patres locum hunc interpretantur. Admisso autem, quod Apostolus de confessione sacramentali loquatur, negamus, hic Apostolum de confessione omnibus promiscue facienda disserere; de sola enim loquitur confessione facienda Ecclesiae presbyteris, quos vocandos esse dixerat ad inungendos infirmos. Quod patefit ex particula *ergo*, qua hunc versiculum connectit cum versiculo praecedenti scribens: *Confitemini ergo* etc. Patres omnes, qui exponunt Iacobi verba de confessione sacramentali, ad solos presbyteros ea referunt, ut ostendit *Morinus* de poenit. (2). Si laici baptizare possunt, non ideo etiam absolvere valent. Argumentum enim a pari non valet in his, quae pendent a sola Christi voluntate, quae fuit, ut quilibet in necessitate possit baptizare, non absolvere, ut habemus ex solemni Ecclesiae traditione.

Obi. II. In antiquis Conciliis, Patribus et historiis ecclesiasticis legitur, poenitentes necessitate urgente apud diaconos, aut etiam apud laicos

(1) Ep. c. 5, 16. (2) Lib. 8, c. 8, n. 4.

exomologesin seu confessionem fecisse; ergo his quoque potestas absolvendi adscripta fuit.

Resp. Ad hanc difficultatem tollendam perpendendum est, praeter confessionem sacramentalem antiquitus alia quoque confessionis genera in usu fuisse, sicuti nunc quoque observantur. Confessio enim dicebatur illa *generalis sui accusatio*, quae coram Deo et Sanctis elata etiam voce fiebat et etiamnum fit a Sacerdote in introitu missae, et a fidelibus ante sacram synaxin. Extitit quoque confessio *ascetica*, qua praesertim monachi suo superiori, et moniales suae abbatissae culpas et defectus suos manifestabant, non ut absolverentur, sed ut se humiliarent, atque correctiones vel etiam poenas reciperent. Extitit denique confessio *caeremonialis*, quae publice poenitentibus praescribebatur, vel ut orationes fidelium implorarent, vel ut urgentibus circumstantiis intuitu humilitatis et contritionis, non a peccatis, sed a censuris ecclesiasticis absolverentur (1). Communis porro antiquitus erat opinio, absente Sacerdote et urgente necessitate, praeceptum divinum meliori quo fieri potest modo adimplendum, atque ideo diacono, aut etiam laico confessionem peccatorum faciendam esse. Quo sensu *S. Thomas* in suppl. (2) dicit: « Quando necessitas imminet, debet facere poenitens, quod ex parte sua est, scilicet conteri et confiteri cui potest, qui quamvis sacramentum perficere non possit, ut faciat id, quod ex parte Sacerdotis est, absolutionem scilicet; defectum tamen Sacerdotis summus Sacerdos supplet. Nihilominus confessio ex defectu Sacerdotis laico facta, sacramentalis est quodammodo, quamvis non sit sacramentum perfectum, quia deest ei id, quod est e parte Sacerdotis. » His attentis evanescit omnis difficultas. In citatis enim monumentis non est sermo de confessione sacramentali, quam sequitur absolutio, sed vel de caeremoniali qua diaconi conciliabant peccatores in foro externo, vel de ascetica, quae a monachis ad personas saeculares propagata fuit, vel de confessione in casu necessitatis accusationem sacramentalem coram Sacerdote supplente. Sed audiamus *Morinum*, qui in recognitione operis sui de poenitentia (3) scribit: « Quae de absolutione a diaconis, atque etiam a laicis data plurimis testimoniis historice referuntur cap. 23 et 24 libri 8, expressissime moneo (initio cap. 23 et in fine 25 ubi historia rei finitur), ista non esse intelligenda nec intelligi posse de absolutione sacramentali, cujus effati rationes locis adnotatis explicantur; imo plurimos ex ipsis auctoribus, qui hanc sui saeculi consuetudinem testantur, diserte asserere, nullam prorsus illis esse a peccatis absolvendi potestatem. Itaque non potest aliud esse absolutio illa, quam caeremonia sive sacramentale aliquod, a quibusdam Ecclesiis in absentia veri sacramenti... quo morientis, aut gravissime periclitantis interior dispositio excitabatur et incalescebat, atque a Deo precibus Ecclesiae sacramenti effectum poenitens promerebatur. » Putat cl. *Perrone* (4) opinionem de confessione in casu necessitatis diacono, aut etiam laico facienda invaluisse ob auctoritatem libri *De vera et falsa poenitentia*, olim *S. Augustino* adscripti; in illo enim cap. 10 legitur: « Tanta vis confessionis est, ut, si deest Sacerdos, confiteatur proximo... Et, si ille, cui

(1) Cf. Klee op. cit. p. 50, etc., et p. 251, etc.
(2) 3 p., q. 8, art. 2 ad 1.

(3) Pag. 3, edit. Antver. p. 1682.
(4) De poenit. cap. 5, pr. 2, n. 245.

confitebitur, potestatem solvendi non habet, fit tamen dignus venia ex desiderio Sacerdotis, qui socio confitetur turpitudinem criminis.» « Caeterum, addit ibidem (1) cl. *Perrone:* Confessiones apud laicos factae perdurarunt usque ad saeculi XIV initium, sed iustis de causis coeperunt paulatim intermitti, donec tandem obsoleverint. Nec desunt, qui existiment, in praesenti graviter eas esse illicitas, tum quia per ipsas absque causa quis semetipsum infamaret scandalumque praeberet, tum quia praeberet lutheranae haeresis suspicionem » (2).

Nota 2. Contra secundam propositionem sequentia opponuntur:

Obi. I. Quilibet Sacerdos in sua ordinatione accipit potestatem absolvendi a peccatis his verbis: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* etc. Quod non obscure insinuat *Tridentinum* Sess. XIV, cap. 6, docens, Sacerdotes in sua ordinatione a peccatis absolvendi potestatem accipere; ergo potestas ordinis sufficit ad valide absolvendum; quodsi ad hoc iurisdictio ab Ecclesia collata requireretur, dicendum foret, Sacerdotes absolvere auctoritate Ecclesiae, et non Christi.

Resp. Nos quoque fatemur, potestatem remittendi peccata Sacerdotibus in ordinatione conferri. Sed distinguere oportet potestatem ab exercitio potestatis; potestas habetur immediate a Deo, exercitium immediate ab Episcopo per subditorum assignationem. Sic enim Christus disposuit, dum noluit hanc potestatem exerceri praeterquam in subditos, et instar iudicii. Hinc quemadmodum Sacerdos vi ordinationis suae sic accipit potestatem in corpus Christi reale, ut tamen ad potestatis huius exercitium pane et vino indigeat; ita quamvis Sacerdos veram ligandi et solvendi obtinuerit in ordinatione potestatem, nihilominus, ut ea utatur et reducat in actum, indiget iurisdictione, qua illi assignentur subditi. Hac ratione verba illa indeterminata *Quorum remiseritis* etc., determinantur ad eos, quibus per iurisdictionem subditi constituuntur. Non ergo Ecclesia Sacerdoti potestatem remittendi peccata confert, sed tantum determinat, circa quos potestatem divinitus acceptam exercere possit; et ideo non potest dici, admissa iurisdictionis necessitate, Sacerdotem auctoritate Ecclesiae absolvere, sicut non potest dici, eum eucharistiam conficere auctoritate illius, qui panem triticeum et vinum de vite praeparavit aut porrexit.

Obi. II. Si concedatur, ideo requiri in confessario iurisdictionem ad legitime absolvendum, quia sententia ferri debet in subditos, quilibet fidelis, dum coram Sacerdote se sistit, hoc ipso se eius subditum constituit, cum tribunal poenitentiae pro iis sit institutum, qui sponte ad illud accedere volunt.

Resp. Liberum quidem est fidelibus ad poenitentiae tribunal accedere, quia in eo exigitur confessio spontanea, et non coacta, liberum quoque, ut plurimum, est ad hunc vel alium confessarium ab Episcopo deputatum accedere; sed in potestate fidelium non est eos constituere, qui in hoc tribunali iudices sedere debeant. Sacramentum enim poenitentiae institutum est in forma iudicii. Sicuti ergo in societate civili ad principem spectat, iudices pro variis sui territorii locis constituere, et non quilibet pro suo arbitrio sibi iudicem constituere potest; ita multo minus hoc

(1) De poenit. cap. 5, pr. 2, n. 247.
(2) Cf. Benedict. XIV, de Synodo dioec. lib. 7, cap. 14, § 11.

in iudicio sacramentali fieri potest, cum ad hoc iurisdictio spiritualis et supernaturalis requiratur, quae non potest in confessarium derivari, nisi ab Ecclesia, cui Christus Dominus omnium in res sacras potestatem commisit. Sicut enim Christus ipse tum sacramentum poenitentiae, tum ordinem instituit, in quo Sacerdotibus potestas remittendi peccata immediate confertur, ita sapientissime ordinavit, ut ab Ecclesia Sacerdotibus subditi assignentur et iurisdictio conferatur, ne confusio et perturbatio ex arbitrario divinae potestatis exercitio oriatur.

Nota 3. Ex tradita doctrina sequitur Ecclesiam, cuius est Sacerdotibus iurisdictionem conferre, hanc ipsam etiam limitare, peccata reservare, et sic potestatem absolvendi restringere posse. Hanc reservationem iam antiquitus viguisse, patet ex Epistolis *S. Cypriani* (1), in quibus sermo est de absolutione data lapsis presbyteris absque Episcopi facultate. Illustre huius reservationis exemplum saeculo IV habemus in *Lamproniano* presbytero, quem criminis convictum ipsius metropolitanus Episcopus *Synesius* remisit absolvendum ad *Theophilum*, patriarcham Alexandrinum, his verbis: « Solvendi porro (hunc infelicem presbyterum) ius et auctoritatem ad pontificiam Sedem reieci » (2). Tria maiora delicta, *canonica* nuncupata, Episcopis passim reservata fuisse, interdum soli summo Pontifici, praesertim homicidium, constat ex actis *S. Bedonis* apud Mabillon. (3): « Occurrunt praeterea, ait cl. *Perrone* (4), exempla huiusmodi reservationis in decem et septem Conciliis, partim oecumenicis, partim nationalibus, partim demum provincialibus ante *Tridentinum* celebratis. » Plurima huius generis documenta collegerunt *Martenius* de antiq. eccl. rit. (5), *Morinus* de poenit. (6), aliique passim. Quapropter *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, cap. 7 inquit: *Magnopere ad christiani populi disciplinam pertinere, sanctissimis Patribus nostris visum est, ut atrociora quaedam et graviora crimina non a quibusvis, sed a summis duntaxat Sacerdotibus absolverentur. Unde merito Pontifices maximi pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita causas aliquas criminum graviores suo potuerunt iudicio reservare. Neque dubitandum est, quando omnia, quae a Deo sunt, ordinata sunt, quin hoc idem Episcopis omnibus in sua cuique dioecesi, in aedificationem tamen, non in destructionem liceat pro illis in subditos tradita supra reliquos inferiores Sacerdotes auctoritate, praesertim quoad illa, quibus excommunicationis censura annexa est. Hanc autem delictorum reservationem, consonum est divinae auctoritati, non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere.* Et can. 11 definit: *Si quis dixerit, Episcopos non habere ius reservandi sibi casus nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere quominus Sacerdos a reservatis vere absolvat; anathema sit.* Ergo de fide credendum est, potestatem reservandi sibi casus Episcopis competere, et per talem reservationem ita Sacerdotis jurisdictionem limitari, ut extra articulum mortis valide non absolvat. Ne quis autem asserere praesumat, casuum reservationem magis in de-

(1) Ep. n. 9, 10, 11 et 27.
(2) V. Ep. 66. Synesii ad Theophilum P. Al.
(3) Acta Ss. ord. Ben. saec. 4.
(4) De poenit. cap. 5, pr. 4, n. 288.
(5) Lib. 1, p. 2, cap. 6, art. 6.
(6) Lib. 9, cap. 11 et 13, etc.

structionem, quam in aedificationem vergere, ante oculos habenda est propositio 44 Synodi Pistoriensis his verbis proscripta: «Propositio Synodi assumens, reservationem casuum nunc temporis aliud non esse quam improvidum ligamen pro inferioribus Sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro poenitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem: - declaratur *falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, Conc. Tridentino contraria, superioris hierarchicae potestatis laesiva.*» Caetera, quae de casuum reservatione observanda sunt, pertractantur in Theologia morali et pastorali.

V. *De sacramenti poenitentiae subiecto et effectibus.*

§ 652. Solus et omnis homo viator post baptismum lapsus, subiectum sacramenti poenitentiae constituit, seu capax est huius remedii ad vitam spiritualem; nam huius uti et reliquorum sacramentorum ius per baptismum duntaxat acquiritur. Qui autem post baptismum lapsi sunt, omnes beneficii huius consortes fieri possunt eo ipso quod institutio eius sit generalis, et pro Ecclesiae membris sine restrictione concessa. Ut quis autem digne et salubriter sacramentum poenitentiae recipiat, necesse est, ut vere contritus et ad poenitentiam agendam paratus sit, atque peccata commissa clavibus Ecclesiae subiiciat, seu Sacerdoti iurisdictionem habenti sincere confiteatur; hi enim tres actus sunt, ut Ecclesia docet, tres poenitentiae partes, seu quasi materia huius sacramenti, qua deficiente digno ac salubri modo administrari nequit. — Sacramentum autem poenitentiae cum debitis dispositionibus receptum saluberrimos effectus producit; per illud enim *peccata remittuntur et penitus delentur, remittitur etiam poena aeterna et temporalis, saltem ex parte ratione poenitentiae, merita per peccatum mortificata restituuntur, aliaque emolumenta spiritualia comparantur.*

1. Peccata, quae quis non quidem perfecte contritus, sed saltem sufficienter attritus confitetur, per ipsam Sacerdotis absolutionem vere remittuntur, et penitus quoad reatum culpae delentur (1). Novatores quidem, quorum principium est, solam fidem iustificare, nullatenus admittunt, peccata per actum Sacerdotis iudicialem remitti; sed aiunt, Sacerdotes nudum ministerium habere pronunciandi et declarandi, remissa esse peccata. — Sed haec impia sententia satis refutatur per ea, quae § 635 diximus. Sane Christus, dum sacramentum poenitentiae instituit, dixit: *Quorum remiseritis* etc., non autem: *Quorum declaraveritis* etc. peccata esse remissa etc. Hinc quemadmodum non dicitur sanare vulnus, aut vincula solvere, qui alteri tantum denunciat vulnus esse sanatum, aut vincula esse soluta; ita nec potest dici remittere peccata, qui tantum denunciat, ea esse remissa. Idem confirmatur ex metaphora *clavium*; claves enim alicui traduntur, non ut declaret ostia clausa, aut aperta esse, sed ut ea reipsa aperiat aut claudat; cum igitur Christus claves tradidit Apostolis, significavit, se ipsis revera tribuere potestatem peccata aut remittendi aut retinendi, non autem solum declarandi, illa esse aut remissa aut retenta. Idipsum conficitur auctoritate Patrum, quorum testimonia superius attulimus; dicunt enim, Deum ipsum esse, qui peccata Sacerdotum ministerio indulgeat, Sacerdotes clavium potestatem habere et sedere iudices in tri-

(1) § 161.

bunali poenitentiae; illorum sententiam coeli sententiam anteire, immunditiam ab anima procul arcere, solvere peccatorum vincula, imo Sacerdotes praestare Angelis et Archangelis, quibus haec potestas collata non est (1): dicunt praeterea, eodem prorsus modo peccata remitti per baptismum et poenitentiam, quam alteram post naufragium tabulam nominant, atque ideo etiam affirmant, confessionis et absolutionis sacerdotalis tantam esse necessitatem, ut eius defectu animae pereant (2). Idem patet ex controversia, quae viguit inter Catholicos et Montanistas ac Novatianos, qui non facultatem declarandi, peccata esse remissa, sed potestatem crimina graviora absolvendi et remittendi Ecclesiae denegabant: quapropter Ecclesia, dum ipsorum errorem condemnavit, peccata etiam gravissima absolvendi et vere remittendi potestatem sibi vindicavit. Constans idcirco persuasio in Ecclesia fuit, remissionem peccatorum Sacerdotis absolutioni adscribendam, et hunc actum vere iudicialem esse. Notatu digna sunt verba *S. Thomae,* qui (3) ita de primario sacramenti poenitentiae effectu disserit: « Sicut remissio culpae fit in baptismo non solum in virtute formae, sed etiam virtute materiae, scilicet aquae, principaiius tamen virtute formae, ex qua et ipsa aqua virtutem recipit; ita etiam remissio culpae est effectus poenitentiae, principalius quidem ex virtute clavium, quas habent ministri, ex quorum parte accipitur id, quod est formale in hoc sacramento; - secundario autem ex vi actuum poenitentis pertinentium ad virtutem poenitentiae, tamen prout hi actus aliqualiter ordinantur ad claves Ecclesiae. Et sic patet, quod remissio culpae est effectus poenitentiae secundum quod est virtus, principalius tamen secundum quod est sacramentum. » Constanti huic traditioni insistens *Concil. Tridentinum* Sess. XIV, can. 9 definit: *Si quis dixerit absolutionem sacerdotalem Sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronunciandi et declarandi, remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum... anathema sit.*

2. Secundus poenitentiae effectus est remissio poenae aeternae, atque etiam temporalis pro ratione poenitentiae susceptae. Quia enim Deus voluntate antecedenti *vult omnes homines salvos fieri* (4); neminem idcirco vult damnare nisi propter reatum peccati mortalis per poenitentiam non deleti. Atqui per sacramentum poenitentiae digne susceptum tollitur reatus peccati mortalis, ergo etiam remittitur reatus poenae aeternae. — Poena quidem temporalis, ut infra ostendetur, non tota semper extinguitur, sed tamen ex parte saltem remittitur, et quidem pro ratione poenitentiae susceptae; quo intensior nempe est contritio, quo humilior confessio, et quo maior satisfactio, praecipue sacramentalis a Sacerdote imposita et a poenitente fideliter impleta, eo magis reatus poenae temporalis imminuitur. Certe enim sacramentum poenitentiae in nova lege non minorem amovendae poenae temporalis efficaciam habet, quam sola virtus poenitentiae in veteri testamento habuit. Constat autem, in hoc per virtutem poenitentiae persaepe poenas temporales remotas fuisse; nam *Achab* in ieiunio et sacco poenitentiam agens impetravit, ut eversio domus eius differretur in posteros, ait *S. Hieronymus* in Epist. ad Rusticum; et *Ninivitae* poenitentiam

(1) § 635, n. 2. (2) § 645 et 648, n. 3.

(3) 3 p., q. 86, art. 6. (4) I Tim. 2, 4.

agentes a patriae subversione liberati sunt, « et conversione sua meruere indulgentiam, » ut idem S. Doctor ait ad cap. 4 Danielis, ubi pertractat de *Nabuchodonosor* et de *Ezechia*, in quibus pariter, « mutatis operibus, divina sententia mutata est. » Dubitari ergo non potest, quod per sacramentum poenitentiae digne susceptum varia flagella a peccatis promerita amoveri possint.

3. Tertius effectus est meritorum per peccata mortificatorum reviviscentia. Qui effectus ut intelligatur, notandum est, aliud esse opus bonum *mortuum*, aliud *mortificatum*. *Mortuum* illud dicitur, quod fit ab impio gratia sanctificante expoliato, et quod ideo ius ad sempiternam gloriae mercedem non babet. Opus autem *mortificatum* illud est, quod ab homine iusto patratum fuerat, ideoque habebat ius ad gloriam meritumque retributionis, sed superveniente mortali aliquo scelere bomo, qui sibi ius illud et meritum comparaverat, ab eo excidit, nec potest eiusdem operis fructum assequi: unde S. Ioannes Electam eiusque filios commonefaciens, ne errore Basilidis et Ebionitarum corrumpantur, inquit: *Videte vosmetipsos, ne perdatis, quae operati estis* (1); idemque Angelo Ecclesiae Philadelphiensis scribit: *Tene, quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam* (2). — Sed haec viva iustorum opera per peccatum mortificata, per poenitentiam subsequentem reparantur; et quantum ad meritum et ius ad aeternam retributionem reviviscunt. Id patet ex *S. Scriptura;* nam Ezech. XXXIII, 12 dicitur: *Impietas impii non nocebit ei, in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua;* ast etiam post conversionem ei plurimum noceret, si priorum meritorum fructum non recuperaret. Ioël II postquam Dominus dicit: *Convertimini ad me in ieiunio, fletu et planctu* (3), subiungit in mercedem huius conversionis: *Reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus et rubigo* (4); super quae verba Glossa interlinearis ex *S. Hieronymo* desumpta dicit: « Non patiar perire ubertatem, quam cum perturbatione animi amisistis; illa autem ubertas est meritum bonorum operum, quod per peccatum fuit perditum. » Luc. XV, 22, parabola filii post turpissimam vitam ad Patrem revertentis, atque anulo et priori stola exornati, significavit Dominus peccatori poenitentiam agenti antiquorum meritorum decora et gratiarum ornamenta restitui; ideoque *S. Ambrosius* (5) inquit: « Vide, quam bonus Deus et facilis indulgere peccatis, non solum ablatum restituit, sed etiam insperata concedit. » *S. Paulinus* Nolanus in carmine de obitu Celsi aiebat: « Tunc Patre placato meriti reddentur honores; » et *S. Avitus* Viennensis praesul in libris de mosaicae historiae gestis (6) canit: « Forma vetus nimium lacero circumdata peplo, iam veteri scissam ponat cum crimine vestem: pallia prima, Pater, redeunti porrige proli. » Paulus, Galatas multa primum pro Christo passos deinde ad iudaismum prolapsos obiurgat dicens: *Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa* (7); quorum verborum sensus est: Oportebatne, ut tot labores aerumnasque ferretis pro Christi nomine, si iustitiam expectando ab operibus legis, opera vestra irrita futura erant ac nulla? At spero tamen talia nequaquam fore, si ad officium, studiumque veritatis evangelicae redieritis. Docuit ergo

(1) II Epist. v. 8.
(2) Apoc. 3, 11. — Cf. § 243, n. 3.
(3) V. 12. (4) Vers. 25. (5) Lib. 1 Luc.
(6) Lib. 2. (7) Gal. 3, 3.

Apostolus, profuturas Galatis persecutiones quas passi erant fidei causa, et quarum merita ob Iudaeorum ritus, legisque observationem amiserant, dummodo ad semitas Evangelii revocarentur. Ita hunc locum Patres exponunt. *S. Chrysostomus* (1) exponens praefata verba ait: « *Si tamen frustra*, si volueritis, inquit, expergisci et revocare vos ipsos, non frustra passi eritis. Ubi nunc sunt, qui tollunt poenitentiam? Ecce hi spiritum acceperant, signa fecerant, confessores fuerant, innumerabilia pericula, varias persecutiones Christi causa perpessi fuerant, et post tam multa recte facta a gratia exciderant; et tamen dicit, si volueritis, potestis vos ipsos revocare. » *S. Hieronymus* in idem cap. (2) inquit: « Quicumque ob Christi fidem laboraverit, et postea lapsus fuerit in peccatum sicut priora sine causa dicitur passus fuisse, dum peccat; sic rursus non perdit ea, si ad pristinam fidem et ad antiquum studium revertatur. » Et *S. Anselmus* in eundem locum scribit: « Sine causa enim passi estis, si in hoc errore perseveretis; non sine causa, si resipiscatis. » Idem Apostolus Hebr. VI, 10 ait: *Non enim iniustus Deus, ut obliviscatur operis vestri et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius;* qui locus tametsi expresse opera *mortificata* non comprehendat, ea tamen non excludit, tum quia pronunciatur indefinite, tum etiam quia cap. *Intermittentes*, quod verbis eiusdem capitis sexti Paulinae Epistolae fabricatum est, legitur de operibus meritoriis: « Haec sicut peccando fiunt irrita, ita per poenitentiam reviviscunt, et ad meritum aeternae beatitudinis singula prodesse incipiunt. » Et *Conc. Tridentinum* Sess. VI, c. 16 docet: *Iustificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino; non enim iniustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius.* Porro ibidem Concilium dicit: *Nihil ipsis iustificatis amplius deesse credendum est, quominus plene illis quidem operibus, quae in Deo sunt facta, divinae legi pro huius vitae statu satisfecisse, et vitam aeternam suo etiam tempore (si tamen in gratia decesserint), consequendam vere promeruisse censeantur.* Ubi Concilium innuit, tres conditiones requiri, ut opera nostra sint meritoria, et praemium suum obtineant; scilicet ut sint opera hominis iustificati, ut sint facta in Deo seu in gratia Dei, et ut qui ea facit, in gratia decedat, aitque: *Nihil amplius deesse credendum est;* atqui merita mortificata habent duas priores conditiones, et tertiam recuperant virtute poenitentiae, in qua datur gratia, cum qua poenitens potest decedere; ergo per poenitentiam reviviscunt et praemium aeternum accipiunt. Accedit ratio theologica; nam circa bona hominis opera plus virium non habet culpa, quam gratia: ergo si per culpam mortificantur, necesse est, ut per gratiam, quae et ipsam culpam perimit, denuo excitentur et reviviscant. Reviviscunt autem opera mortificata iuxta omnem gratiae gradum, quem ante peccatum habebant, et iuxta totum ius ad gloriam, quod merebantur, iuxta illud: *Impietas impii non nocebit ei* etc.; alias impietas praeterita homini post conversionem multum noceret. Neque obstat dictum Ezech. de iusto mortaliter peccante: *Omnes iustitiae*

(1) In cap. 3, Ep. ad Galat. n. 2.

(2) Cap. 3 ad Galat.

eius, quas fecerat, non recordabuntur (1), loquitur enim Propheta de eo, qui in peccato suo moritur; addit enim: *In praevaricatione, qua praevaricatus est, et in peccato suo, quod peccavit, in ipsis morietur.*

4. Sacramentum poenitentiae *multa emolumenta spiritualia* comparat. Remisso enim peccati mortalis reatu, *gratia sanctificans animae infunditur*, et homo filius Dei ac haeres aeternae gloriae constituitur (§ 462): eadem autem *gratia sanctificans augetur*, si sacramentum poenitentiae in statu gratiae recipiatur (§ 507 etc.). Praeterea homini per poenitentiam in Dei amicitiam redeunti redditur *conscientiae pax animique tranquillitas;* nam, ait *S. Thomas a Villanova* (2): « Confessio maxime pacat et extinguit illum remorsum, et vermem intus rodentem conscientiam; qui si modo extinctus non fuerit, postea in aeternum animam morsibus lacerabit. — Hunc autem experientia teste nil mortificat sicut confessio peccatorum. Etiamsi doleas et poeniteas et ieiunes, et innumeras eleemosynas facias, non sic quietatur conscientia et peccatorum onere sublevatur, sicut si ad hoc sacramentum contritus accedas. Unde in hoc apparet virtus huius sacramenti, quod nihil sic animam oneratam allevat sicut ipsum. Sicut enim stomachus corruptis humoribus et putridis plenus, donec evomat, anxie laborat; sic donec per confessionem peccata sua homo evomuerit, conscientia non quietatur. » Hinc *Concil. Tridentinum* Sess. XIV, c. 3 ait: *Sane vero res et effectus huius sacramenti, quantum ad eius vim et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis et cum devotione hoc sacramentum suscipientibus conscientiae pax ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet.* — Animae salutem etiam *admonitiones et correctiones* a docto et pio confessario factae efficaciter promovent. Nam si generatim verbum Dei intellectum illuminat et voluntatem ad bonum excitat, ac ideo semini comparatur, quod in terra bona uberrimos fructus producit (3); id praecipuo quodam modo de admonitionibus confessarii dicendum est, tum quia paterno affectu ad cor poenitentis diriguntur et huic soli applicantur, tum quia Sacerdotis in tribunali poenitentiae vices Christi agentis verba quodammodo sacramentalia sunt, et ex virtute sacramenti specialem efficaciam obtinent. — Per sacramentum poenitentiae etiam *restituuntur virtutes infusae et per peccatum amissae:* dicitur, *amissae*, quia non semper omnes amittuntur per peccatum, sed ordinarie remanent fides et spes, et istae non restituuntur, nisi quoad statum perfectum et informationem charitatis. Ast virtutes infusas et per peccatum amissas per sacramentum poenitentiae restitui *S. Thomas* (4) ita probat: « Per poenitentiam remittuntur peccata.... Remissio autem peccatorum non potest esse nisi per infusionem gratiae. Unde relinquitur, quod per poenitentiam homini gratia infundatur. Ex gratia autem consequuntur omnes virtutes gratuitae, sicut ex essentia animae fluunt omnes potentiae animae. Unde relinquitur, quod per poenitentiam omnes virtutes restituantur. » Quod si agitur de virginitate amissa et de innocentia perdita, distinctionem ineunt theologi: aiunt enim, virginitatem quoad suum materiale consistere in integritate

(1) Cap. 18, 24.
(2) Conc. pro Dom. 4 Quadr.
(3) Luc. 8, 15.
(4) Q. 89, art. 1.

carnis absque omni experimento delectationis venereae, et similiter innocentiam consistere quoad suum materiale in integritate mentis ab omni peccato unquam commisso: formale autem in virginitate esse inclinationem et propositum perpetuo abstinendi a delectatione venerea, et in innocentia esse inclinationem et propositum vitandi omnia peccata: qua posita distinctione respondent, tum virginitatem, tum innocentiam non quidem quoad suum materiale, sed tamen quoad suum formale per poenitentiae sacramentum restitui. Notat vero S. *Thomas* l. c. (1) gratias et virtutes non semper in aequali gradu restitui; nam, ait S. Doctor: « Formae, quae possunt recipere magis et minus, intenduntur et remittuntur secundum diversam dispositionem subiecti. Et inde est, quod secundum quod motus liberi arbitrii in poenitentia est intensior vel remissior, secundum hoc poenitens consequitur maiorem, vel minorem gratiam. Contingit autem, intensionem motus poenitentis, quandoque proportionatum esse maiori gratiae, quam illa, a qua ceciderat per peccatum, quandoque autem aequali, quandoque vero minori. Et ideo poenitens quandoque resurgit in maiori gratia quam prius habuerat, quandoque autem in aequali, quandoque etiam in minori. Et eadem ratio est de virtutibus, quae ex gratia consequuntur. » Non ergo semper poenitentia efficit, ut homo surgat ad ampliorem firmioremque virtutem, quam ante casum habuerat: sed tamen id frequenter contigisse historia testatur. Sic « fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse deflevit, » ait S. *Maximus* Taurin. (2) de poenit. Petri. Et S. *Ambrosius* in Apol. David. (3) scribit: « Sancti, qui consummare pium certamen gestiunt et currere cursum salutis, sicubi forte ut homines corruunt naturae magis fragilitate, quam peccandi libidine, acriores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo maiora reparantes certamina, ut non solum nullum attulisse existimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incentiva cumulasse. »

(1) Art. 2. (2) Hom. 3. (3) C. 2, n. 6.

Nota 1. Quamvis remissio peccatorum sit primarius sacramenti poenitentiae effectus, non potest tamen unum peccatum mortale sine alio remitti. Ideo S. *Augustinus*, vel alius auctor lib. de vera et falsa poenit. c. 9 ait: « Sunt plures, quos poenitet peccasse, sed non omnino, reservantes sibi quaedam, in quibus delectentur, non animadvertentes, Dominum simul mutum et surdum a daemonio liberasse, per hoc docens, nos nunquam nisi de omnibus sanari. » Et S. *Thomas* (4) inquit: « Impossibile est, per poenitentiam unum peccatum sine alio remitti, » quod triplici ratione probat; nam 1° nullum potest remitti peccatum mortale sine gratia (§ 462): atqui quodcunque peccatum mortale est incompossibile cum gratia (§ 243, n. 1); ergo unum peccatum mortale sine altero remitti nequit. 2° Peccatum mortale non potest remitti sine vera poenitentia (§ 638, n. 2); atqui non potest esse vera poenitentia de uno peccato, nisi sit de omnibus, quia ad veram poenitentiam pertinet detestari peccatum sub ratione communi omnibus peccatis, scilicet quatenus sunt contra Deum: ergo etiam non potest esse remissio unius peccati sine altero. 3° Unum peccatum mortale sine altero remittere esset contra perfectionem misericordiae Dei, cuius *perfe-*

(4) 3 p., q. 86, art. 3.

cta sunt opera (1), unde cuius miseretur, totaliter miseretur: et hoc est, quod dicitur in cit. l. de vera et falsa poenit. c. 6: « Quaedam impietas infidelitatis est, ab illo, qui iustus et iustitia est, dimidiam sperare veniam. » Ex hac doctrina sequitur, eum, qui non omnia peccata mortalia detestatur, aut unum peccatum mortale culpabiliter in confessione reticet, neque caeterorum peccatorum veniam consequi; illum vero, qui inculpabiliter unum vel alterum peccatum mortale in confessione accusare omittit, non solum de manifestatis, sed etiam de inculpabiliter omissis absolvi, ita tamen, ut ea, dum ipsi in memoriam veniunt, clavibus Ecclesiae subiicere teneatur.

Nota 2. Quaeritur: utrum peccata per poenitentiam remissa redeant per subsequens peccatum mortale? et communis est theologorum responsio, quod non redeant *simpliciter*, sed tantum *secundum quid et virtualiter*. Peccata enim, dum homo iustificatur, dicuntur in S. Scriptura *tolli, deleri, extingui, proiici in profundum maris* (2); quae autem penitus delentur, non amplius reviviscunt, et quae in profundum maris prolabuntur, oculorum conspectui pro omni tempore subtrahuntur: figuratae istae locutiones igitur satis clare ostendunt, peccata remissa nunquam ita simpliciter redire, ut quoad reatum culpae et poenae iterum imputentur. Deinde remissio peccatorum est maximum donum Dei. Sed iuxta Apostolum immutabilia et irrevocabilia sunt Dei dona, et promissa absolute et sine conditione facta; dicitur nempe Rom. XI, 29: *Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei;* sed si peccata remissa per subsequens peccatum redirent, Deum indulgentiae concessae veluti poeniteret, cum tamen Deus peccata remittat absolute, et non sub conditione de futuro, si poenitens postea non peccet, ut observat *S. Thomas* (3), eandem doctrinam defendens. Hinc Dist. 4 de poenit. c. 14 referuntur verba S. Prosperi (Resp. ad Obi. 2 Gallorum) dicentis: « Qui recedit a Christo, et alienus a gratia finit hanc vitam, quid nisi in perditionem cadit? sed non in id, quod remissum est, recidit. » Et *Gelasius* (4) dicit: « Divina clementia peccata in ultionem ulterius redire non patitur. » — Ast secundum quid, seu virtualiter peccata remissa per subsequens peccatum redire dicuntur, tum quia peccatum sequens inducit similem privationem et similem reatum poenae aeternae, ut praecedentia remissa; tum quia ratione indulgentiae obtentae peccatum sequens fit gravius propter ingratitudinem: unde *S. Thomas* loc. cit. (5) ait: « Peccata dimissa per poenitentiam redire dicuntur, in quantum reatus eorum ratione ingratitudinis virtualiter continetur in peccato sequenti. » In parabola quidem Matth. XVIII, 30, etc., Dominus a servo in conservum suum crudeli debitum repetit quod remiserat: sed Christus hanc parabolam non usurpat, nisi ut ostendat, nos teneri condonare iniuriam omnem, quam a proximo nostro recepimus, ita ut nullam a Deo veniam accepturus sit, quisquis implacatum animum erga inimicum suum gerit; iste est scopus parabolae (6), ultra quem progredi non licet, cum nonnullae circumstantiae solum ad ornatum parabolae appositae sint. Nonnulli autem dicunt, Christum in hac parabola nobis ostendere voluisse, malitiam illius qui post obtentam

(1) Deut. 32, 4. (2) § 461.

(3) Q. 88, art. 1. (4) P. 16 de poenit. c. ult.
(5) Art. 2 ad 4. (6) V. 35.

iustificationem iterum mortaliter peccat tantam esse, ut propter ingratitudinem et gratiarum abusum eundem reatum poenae incurrat, qualem contraxerat per peccata, quae remissa fuerunt, licet haec non redeant, nec reviviscant.

ARTICULUS V.
De satisfactione.

§ 653. 1. Satisfactionis nomen derivatur a *facere satis;* est enim actio iustitiae commutativae, quae ius violatum reparat, sive in rebus, sive in aliqua actione fuerit violatum. Si quidem in rebus ipsis laesum est, tunc quae fit satisfactio, restitutionis nomen sibi vindicavit, ut cum res furto sublata redditur: sed ubi in actione aliqua adversus ius alterius peccatum est, idque alia actione compensatur, commune satisfactionis nomen retinet. Talis satisfactio, seu iniuriae illatae compensatio vel alteri homini, vel ipsi Deo praestanda est. De hac tantum hic sermo est, quae definiri potest: Poenae temporalis acceptatio, et voluntaria perpessio tum ad compensandam iniuriam per peccatum Deo illatam, tum ad redimendam poenam graviorem eodem peccato promeritam. Alia satisfactio sponte a poenitente suscipitur, et dicitur *extrasacramentalis:* alia vero satisfactio a Sacerdote in tribunali poenitentiae iniungitur, et dicitur sacramentalis, pertinetque ad integritatem sacramenti. Haec definitur voluntaria poenae a confessario iniunctae toleratio ad reparandam iniuriam Deo per peccatum illatam, expungendamque poenam temporalem: dicitur *voluntaria* per acceptationem; coacta enim non posset Deo placere: dicitur *poenae toleratio*, quia materia satisfactionis sunt opera poenalia, sive interna, sive externa, sive aliunde praecepta, quae opera ex *Concilio Trident.* (1) revocantur ad ieiunium, per quod intelligitur omnis corporis afflictatio; ad eleemosynam, sub quo nomine veniunt omnia opera misericordiae, sive corporalis, sive spiritualis; et ad orationem, quae comprehendit omnes actus religionis: dicitur *poenae a confessario iniunctae* in tribunali nempe poenitentiae, quia haec sola est sacramentalis: dicitur demum *ad reparandam*, etc., ut finis et effectus satisfactionis manifestetur. Dum autem de reparatione iniuriae Deo illatae quaestio movetur, palam est, non agi de satisfactione perfecta; nam mortalis homo ius Dei a se laesum violatumque non potest compensare iuxta aequalitatem, sed tantum iuxta aliquam proportionem et intuitu Salvatoris Christi, per quem actiones nostrae valent apud Deum, et sine quo nulla prorsus aestimatione digna haberentur. Quodsi satisfactio etiam imponitur *ad expungendam poenam temporalem*, manifeste supponitur, per poenitentiam non semper omnem poenam temporalem tolli, sed hanc saepe etiam in iustificatis exsolvendam manere.

2. Necessitatem satisfactionis Deo praestandae de medio auferre conati sunt *Lutherus*, *Calvinus* eorumque sectatores. Cuius erroris causam triplicem afferebant. Prima erat, quia, inquiebant, non potest peccatum condonari a Deo, quin simul poenae totius, tum aeternae tum temporalis, remissio fiat. Secunda, quia putabant huiusmodi satisfactionibus satisfactioni a Christo nobis exhibitae iniuriam irrogari. Tertia, quia negabant, Deo pro peccatis, quantum ad poenam temporalem posse satisfieri per poenas, quae vel a Deo infliguntur, vel a Sacerdotibus imponuntur, vel

(1) Sess. 6, cap. 14.

sponte a poenitente suscipiuntur. Hinc *Lutherus* (1) scribit: « Vehementer odi, et sublatum vellem hoc vocabulum *satisfactio*, quod non modo in Scripturis non invenitur, sed et periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam possit pro ullo peccato satisfacere, cum gratis ille ignoscat omnia. » *Melanchthon* in Apol. conf. August. (2) inquit: « Haec tota res commentitia est, recens conficta sine auctoritate Scripturae et veterum scriptorum ecclesiasticorum. » *Calvinus* fatetur quidem, veterem Ecclesiam pro nobis stare; sed illius iudicio suum stultissime praefert; nam lib. 3 Instit. (3) ait: « Parum me movent, quae in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos, dicam simpliciter omnes fere, quorum libri extant, aut in hac parte lapsos esse, aut nimis aspere et dure locutos. » In errorem contrarium prolapsi sunt *Iauseniani*, qui maximum in imponendis poenitentiis rigorem observandum esse dictitarunt, docueruntque, executionem poenitentiae seu satisfactionis a Sacerdote iniunctae necessario ex institutione Christi et sacramenti natura praemittendam esse sacramentali absolutioni, quam invalidam declararunt, nisi ipsam satisfactio praecesserit.

3. Contra istos errores vindicanda est doctrina catholica, quae tribus propositionibus continetur. *Prima* est: Non tota simul poena cum culpa semper remittitur a Deo, sed plerumque, poena aeterna virtute clavium sublata, remanent poenae temporales, quae tamen dilui possunt per pia et laboriosa opera, quae in hac vita pro expiatione peccatorum Deo offeruntur. *Secunda* est: Possunt et debent ministri poenitentiae salutares et convenientes satisfactiones poenitentibus iniungere. *Tertia* est: Neque ex necessitate sacramenti, neque ex praecepto Christi necessarium est, ut satisfactio a poenitente ante absolutionem impleatur. Ut haec doctrina rite pertractetur, agendum est *de possibilitate et necessitate satisfactionis, de imponenda satisfactione sacramentali*, et *de huius persolvendae tempore.*

(1) In Assert. art. 5.
(2) Art. de confess. et satisfact.
(3) Cap. 4, § 38.

I. *De satisfactionis possibilitate et necessitate.*

§ 654. Satisfactionis possibilitas manifeste eruitur ex iis, quae dicta sunt de existentia bonorum operum (§ 475), et de eorundem merito (§ 477). Nam si dantur bona opera et vere meritoria sunt, quia de meritis Christi participant, dubitari sane non potest, ea etiam satisfactoria esse, cum adversarii ipsi ultro fateantur, merita Christi satisfactoria esse. Deinde satisfactionis possibilitas eiusdemque necessitas intime inter se cohaerent; ita ut hac probata etiam illa demonstrata sit. Nam si Deus, qui impossibilia non iubet, opera satisfactoria ad reparandam iniuriam sibi illatam exigit, certum est, eadem ab homine perfici posse. Integra ergo hac de re doctrina in hac propositione continetur: *Non tota semper poena simul cum culpa remittitur a Deo, sed plerumque, poena aeterna virtute clavium sublata, remanent poenae temporales, quae tamen dilui possunt per pia et laboriosa opera, quae in hac vita pro expiatione peccatorum Deo offeruntur.* Veritas huius propositionis probatur ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus*, ex *praxi et definitionibus Ecclesiae* et ex *rationibus theologicis.*

1. *S. Scriptura* tum exemplis tum verbis ostendit, remissa culpa et poena aeterna non semper remitti poenam temporalem, sed hanc saepe manere, et per opera satisfactoria diluendam esse. Ita *protoparentes* ex communi sententia mox post peccatum poenitentiam egerunt, et a Deo iustificati sunt (§ 20), et tamen e paradiso eiecti plurimas aerumnas ipsamque mortem in poenam peccati sustinuere. Idem patet exemplo *Israëlitarum*, qui in vindictam peccati obmurmurationis iam remissi ad precem Moysis, in deserto perierunt et a terra promissa exclusi sunt, dicente Domino Moysi: *Dimisi iuxta verbum tuum... attamen... non videbunt terram, pro qua iuravi Patribus eorum* (1). Deut. XXXII, 51, etc., ait Deus ad Moysem, virum utique iustum, cui peccatum diu iam remiserat: *Quia praevaricati estis contra me* (Moyses et Aaron) *in medio filiorum Israël ad aquas contradictionis in Cades deserti Sin, et non sanctificastis me inter filios Israël: e contra videbis terram, et non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israël*. Insigne exemplum in *Davide* habemus, qui veniam a Deo consecutus est his verbis: *Dominus transtulit peccatum tuum*, etc. (2); et tamen statim ei dicit Propheta: *Verumtamen quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini propter verbum hoc* (3), non ergo ut solummodo servetur a lapsu futuro, vel ut alii a peccato absterreantur, sed vere et proprie in criminis commissi vindictam, *filius qui natus est tibi, morietur*; et iam dixerat: *Gladius* (tribulationis) *non recedet a domo tua* (4): et vere David poenitens et iustificatus ob peccata commissa, historia teste, gravissimas tribulationes perpeti debuit. Quis ergo negabit, etiam post remissam culpam et poenam aeternam remanere poenas temporales in hac vel in altera vita exsolvendas? Idcirco in S. Scriptura non solum conversio cordis seu contritio exigitur, ut iustificatio obtineatur, sed etiam opera satisfactoria commendantur, ut poenae temporales extinguantur. Ioël II, 12 dicit Deus: *Convertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio et in fletu et in planctu;* et additur ratio: *Quia benignus et misericors est, patiens et multae misericordiae, et praestabilis super malitia* (in Hebr., *quem poenitet mali seu poenae*) id est, qui paratus est ad ignoscendum et poenam imminentem condonandam. Daniel ad Nabuchodonosorem dicit: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum* (5), id est, poenam, quam tibi Deus comminatus est, his operibus averte! *Forsitan ignoscet delictis tuis.* — Eadem vis peccata redimendi, seu divinae iustitiae pro iisdem satisfaciendi et iram divinam placandi etiam in aliis Scripturae locis laboriosis poenitentiae operibus adscribitur. Prov. XVI, 6 legitur: *Misericordia et veritate redimitur iniquitas*. Tob. XII, 8 Angelus dicit: *Bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna magis, quam thesauros auri recondere. Quoniam eleemosyna a morte liberat, et ipsa est, quae purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam aeternam.* Sermo hic dirigitur ad iustos, quorum peccata solum quoad reatum poenae temporalis purgatione et misericordia indigent. Ideo Praecursor Domini exclamat: *Facite ergo fructum dignum poenitentiae* (6); quibus verbis non solam poenitentiam seu conversionem cordis, sed etiam *fructum*

(1) Num. cap. 14, v. 20, etc.
(2) II Reg. 12, 13. (3) Ibid. v. 14. (4) V. 10.
(5) Dan. 4, 24. (6) Matth. 3, 8.

seu opera poenitentiae exigit. Christus Luc. XIII, 1, etc., declarat, Galilaeos quosdam ob peccata temporali morte mulctatos esse, et addit: *Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis;* quibus verbis luculenter ostendit per poenitentiam etiam poenas temporales amoveri; non obscure autem indigitat, talem poenitentiam requiri, quae *in cilicio et cinere* agitur (1), seu quae cum operibus satisfactoriis coniuncta est. Paulus coram Rege Agrippa dicit: *His, qui sunt Damasci primum et Ierosolymis, et in omnem regionem Iudaeae, et gentibus annuntiabam, ut converterentur ad Deum digna poenitentiae opera facientes* (2). Itaque etiam Paulus praeter conversionem cordis opera poenitentiae exegit.

2. *Ss. Patres* passim docent, praeter cordis contritionem et oris confessionem etiam laboriosis poenitentiae operibus opus esse, ut Deo pro illata iniuria satisfiat, et poenae temporales extinguantur. *Tertullianus* (3) ait: « Quam ineptum, quam iniquum poenitentiam non adimplere, et veniam delictorum sustinere: hoc est, pretium non exhibere, ad mercedem manum emittere. Hoc enim pretio Dominus veniam addicere instituit, hac poenitentiae compensatione redimendam proponit impunitatem. » Idem (4): « Satisfactio confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur, poenitentia Deus mitigatur. » Et ibid. (5): « Cum igitur pervolvit hominem, magis relevat; cum squalidum facit, magis mundum reddit; cum accusat, excusat; cum condemnat, absolvit. In quantum non peperceris tibi, in tantum tibi Deus, crede, parcet. » *Origenes* (6) in Levit. inquit: « Si tamen invenerit manus tua pretium, quod restituat; quale pretium? poenitentiae sine dubio lacrymis congregatum et manibus, id est, labore boni operis inventum. » Et (7) in Iudic.: « Quanto tempore deliquisti, tanto tempore humilia te ipsum Deo, et satisfacito ei in confessione poenitentiae. Non expectes, ut humiliet te Chursastan - sed ipse praeveni tortoris istius manus: quia si te ipse emendaveris, si te ipse correxeris, pius est Deus et misericors, qui vindictam temperet ab eo, qui illam poenitendo praevenit. » *S. Cyprianus* lib. de lapsis scribit: « Dominus orandus est, Dominus nostra satisfactione placandus est. » Et alibi (8): « Dominus longa et continua satisfactione placandus est. » Integer liber de lapsis est de hoc argumento, nempe ut ostendatur satisfactionis necessitas: huc etiam referuntur epistolae quamplurimae, quas scripsit adversus factionem Felicissimi, qui lapsos ab omni satisfactione liberabat. *S. Basilius* Hom. in illud: Attende tibi ipsi, n. 4 inquit: « Attende igitur tibi ipsi, ut pro delicti ratione recipias etiam subsidium curationis. Si magnum est peccatum et grave, multa tibi opus est confessione, lacrymis amaris, intentis vigiliis, iugi ieiunio. Si leve est et tolerabile delictum, huic quoque exequetur poenitentia. » *S. Gregorius Naz.* Orat. in s. lumina (9) dicit: « Quintum locum lacrymarum baptismus tenet; verum martyrio asperior et laboriosior est, utpote qui per singulas noctes lectum suum ac stratum lacrymis lavat, - qui lugens et contristatus ingreditur, et qui Manassis resipiscentiam ac Ninivitarum humilitatem, cui misericordia impertita

(1) Matth. 11, 21. (2) Act. 26, 20.
(3) Lib. de poenit. c. 6. (4) Cap. 9.
(5) Cap. 10. (6) Hom. 15.

(7) Hom. 3, n. 2. (8) Ep. 40, n. 1.
(9) Orat. 39, n. 17.

est, imitatur, etc.» Et (1) addit: «Aequale malum est et remissio absque castigatione, et castigatio absque venia: illa omnes habenas laxat, haec ob vehementiam perimit.» *S. Pacianus* (2) ait: «In quantum poenae vestrae non peperceritis, in tantum vobis Deus parcet.» *S. Ambrosius* (3) haec habet: «Sicut qui pecunias solvunt, debitum reddunt, nec prius evacuatur foenoris nomen, quam totius sortis ad nummum minimum usque quocunque solutionis genere quantitas universa solvatur; sic compensatione charitatis actuumque reliquorum, vel satisfactione quacunque peccati poena dissolvitur.» Alibi (4): «Crimina bonis operibus, fideique pretio et miseratione redimamus.» *S. Chrysostomus* (5) ita loquitur: «Ut igitur neque tum puniamur, neque tum poenas demus, in suam quisque conscientiam ingrediatur vitamque explicet, cunctisque commissis diligenter excussis, condemnet animam quae haec patravit, puniatque cogitationem, affligat crucietque suam ipsius mentem, supplicium a seipso exigat pro peccatis per condemnationem, per diligenter actam poenitentiam, per lacrymas, per confessionem, per ieiunium, per eleemosynam, per continentiam ac charitatem, ut possimus omnes omnimodo hic depositis peccatis multa cum fiducia illuc proficisci.» *S. Hieronymus* (6) inquit: «Qui peccator est, et quem remordet propria conscientia, cilicio accingatur, et plangat vel propria delicta vel populi, - et cubet vel dormiat in sacco, ut praeteritas delicias, per quas offenderat Deum, vitae austeritate compenset.» *S. Augustinus* serm. 351 (7) ait: «Non sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.» Tract. 124 in Ioan. num. 5: «Cogitur homo tolerare etiam remissis peccatis; quamvis ut in eam veniret miseriam, primum fuerit causa peccatum. Productior est enim poena quam culpa, ne parva putaretur culpa, si cum ea finiretur et poena. Ac per hoc... temporaliter hominem detinet poena, quem iam ad damnationem sempiternam, reum non detinet culpa.» Idem in Enchir. (8): «Sane cavendum est, ne quisquam existimet infanda illa crimina - quotidie perpetranda, et eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, et per eleemosynam de peccatis praeteritis est propitiandus Deus; non ad hoc emendus quodam modo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamvis miserando deleat iam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur.» Et Enarr. in Ps. 50 (9): «*Veritatem dilexisti*, id est, impunita peccata etiam eorum, quibus ignoscis, non reliquisti. *Veritatem dilexisti*; sic misericordiam praerogasti, ut servares et veritatem. Ignoscis confitenti, ignoscis, sed seipsum punienti; ita servatur misericordia et veritas; misericordia, quia homo liberatur, veritas, quia peccatum punitur.» *S. Leo M.* lib. 1 de ieiun. dec. mensis inquit: «Oratione propitiatio Dei quaeritur, ieiunio concupiscentia carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur.» *S. Gregorius M.* (10)

(1) Orat. 39, n. 18. (2) Exort. ad poenit. c. 12.
(3) In Luc. lib. 7, n. 156.
(4) Lib. 2 de Cain, et Abel, cap. 3.
(5) De Lazaro, Conc. 4, n. 7.
(6) In Ioël 1, 13, etc. (7) Cap. 5, n. 12.
(8) Cap. 70, n. 19.
(9) V. 8, n. 12.
(10) Lib. 9 Mor. c. 17.

scribit: «Nequaquam igitur peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur: sic David audire post confessionem meruit: *Dominus transtulit peccatum tuum*; et tamen multis post cruciatibus afflictus ac fugiens reatum culpae, quam perpetraverat, exsolvit.

3. *Ecclesia* fideles post baptismum in gravia, et quidem publica crimina lapsos poenitentiae publicae subiecit, cuius quatuor gradus distinguebantur, nempe *fletus*, *audientia*, *substratio* et *consistentia*. *Flentes* habitu sordido induti, cilicio circa collum cooperti, cinere in capite deturpati stabant in porticu extra Ecclesiam, sua peccata deflentes et detestantes, et ingredientium preces implorantes. *Audientes* stabant intra fores Ecclesiae in propilaeo, ubi audiebant lectionem Scripturarum et sacras conciones, indeque exire cogebantur. *Substrati* locum occupabant a foribus Ecclesiae usque ad pulpitum; et illi erant, qui antonomastice *poenitentes* dicebantur, et genibus flexis moestitia pleni, veniam ex corde precantes, capita Deo et Sacerdotibus subiiciebant, a quibus frequenter iisdem manus imponebantur: haec statio diutius durabat, tuncque poenitentiae canonicae et peragendae a poenitentibus satisfactionos maxime iniungi solebant. *Consistentes* tandem absoluto feliciter poenitentiae laboriosae curriculo, cum fidelibus caeteris ante cancellos manebant et sacris mysteriis adsistere poterant, sola Eucharistiae participatione privati. Rigor iste et ordo poenitentiae publicae, ut notat *Petavius* (1) probabilius tunc coepit cum Montanistae et Novatiani exprobrarent Catholicis, quod indulgerent idololatris, moechis et homicidis, et cum, ut constat ex *S. Cypriano*, etiam nonnulli catholici Sacerdotes cum fidelibus in persecutione Decii lapsis, iusto mitius procederent. Rigor autem iste poenitentiae publicae et solemnis in Ecclesia orientali iam a tempore Nectarii, qui poenitentiarii publici munus sustulit, minui coepit, quamvis adhuc in *Conc. Trullano* iste rigor, si non praescribitur, saltem commemoratur, quia can. 87 de maritis, qui legitima uxore repudiata, aliam ducunt, dicitur: *A Patribus enim nostris statutum est, ut qui sunt eiusmodi, annum defleant, biennio audiant, triennio substernantur, et septimo cum fidelibus consistant, et sic oblatione digni habeantur*. In Ecclesia autem occidentali diutius substitit rigor poenitentiae solemnis, nec nisi post septimum saeculum antiquari coepit. Vetus haec disciplina manifestissime ostendit, Ecclesiae semper persuasum fuisse, fideles post baptismum lapsos non solum conteri et confiteri, sed etiam poenitentiae opera suscipere debere, ut iniuriam Deo illatam reparent, et poenas temporales, quae etiam contritis, confessis et sacramentaliter absolutis remanent, in hac vita extinguant. Constanti huic et universali traditioni insistens *Conc. Tridentinum* definit Sess. XIV, can. 12: *Si quis dixerit, totam poenam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque poenitentium non esse aliam, quam fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse; anathema sit*. Et can. 13: *Si quis dixerit, pro peccatis quoad poenam temporalem minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis et patienter toleratis, vel a Sacerdote iniunctis, sed neque sponte susceptis, ut ieiuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus; al-*

(1) L. 2 de Poenit. c. 2, § 2, et lib. 7, c. 22.

que ideo optimam poenitentiam esse tantum novam vitam; anathema sit Et can 14: *Si quis dixerit, satisfactiones, quibus poenitentes per Christum Iesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia, et verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes; anathema sit.* Huc etiam refertur, quod idem Concilium iam Sess. V, can. 30 decernit dicens: *Si quis post acceptam iustificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti, et reatum aeternae poenae deleri dixerit,.. ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae vel in hoc saeculo vel in futuro..... anathema sit.*

4. *Ratio theologica* petitur ex ipsa sapientia divina, quae totam religionis christianae oeconomiam ita ordinavit, ut fideles per omnia eiusdem documenta a peccatis removeantur, ad virtutes et bona opera incitentur, et sic ad moralem perfectionem perducantur (§ 378). Negari autem non potest, homines a peccatis deterreri, si sciant, etiam pro peccatis quoad reatum culpae et poenae aeternae remissis manere poenas temporales sustinendas, eosdemque ad opera bona excitari, ut in hac vita debita sua extinguant, et duriora purgatorii supplicia effugiant. Ideo *S. Chrysostomus* (1) ait: « Ne peccantes et inulti manentes nos efficeremus deteriores, non remisit nobis supplicium; sed vidit hoc manifeste, quod peccatis ipsis non minus damnosum sit non puniri; propter hoc imponit poenam.» Et *Concilio Trident.* satisfactionem commendans Sess. XIV, c. 8 inquit: *Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi fraeno quodam coërcent hae satisfactoriae poenae, cautioresque et vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt; medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque vero securior ulla via in Ecclesia Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino poenam, quam ut haec poenitentiae opera homines cum vero animi dolore frequentent.*

(1) Hom. de poenit. et confess.

Nota. Difficultates doctrinae catholicae ab adversariis oppositae facile diluuntur.

Obi. I. Ezech. XVIII, 21, etc. dicit: *Si impius egerit poenitentiam... omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor:* Deus vero illarum recordaretur, si poenas statueret temporales.

Resp. Verba citata intelligenda sunt de remissione, seu non recordatione peccati quoad culpam et poenam aeternam, ut constat ex his verbis: *vita vivet* supernaturali, nempe gratiae, et *non morietur* morte aeterna; nam a morte temporali poenitentia non praeservat: hoc autem non impedit, quin Deus recordetur peccati, ad sumendum de eo aliquas poenas temporales in satisfactionem, quas non excludit Ezechiel, sed subindicat dum ab impio poenitente exigit conditionem, *si fecerit iudicium et iustitiam;* quae verba significant, illum debere in se iudicium rigidum exercere, et in se quae commisit peccata, acriter castigare. Ita etiam reliquae promissiones divinae intelligendae sunt de remissione peccatorum quoad reatum culpae et poenae aeternae, non quoad poenas temporales, quas saepe remanere argumenta allata ostendunt.

Obi. II. In N. T. omnes condonationes peccatorum gratuitae perhibentur. Talis illa publicani est, qui

descendit e templo iustificatus (1), talis servi, cui Dominus omne debitum dimisit, ac ipsam carceris poenam (2). Gratuita pariter concessa est venia paralytico, mulieri poenitenti, Latroni in cruce et Petro, de quo *S. Ambrosius* ait: « Lacrymas eius legimus, satisfactionem non legimus. »

Resp. Non negamus, per vehementiam doloris ex charitate perfecta concepti fieri potuisse, ut omnis poena temporalis extingueretur, quod Christus quidem cognoscere potuit, nos autem perspicere non valemus. Deinde Christus absoluta auctoritate, qua solus rex et dominus potitur, poenas temporales absque debita satisfactione remittere potuit: tali autem absoluta auctoritate non potiuntur administratores, oeconomi et ministri. Deinde omittendum non est, flevisse Petrum et quidem amare toto vitae suae tempore, et Latronem in satisfactionem peccatorum suorum ipsum crucis supplicium patienter toleratum offerre potuisse. De caeteris vero dici potest, iustificatos quidem eos fuisse quoad culpam, minime vero quoad poenam temporalem, de qua Scriptura omnino silet. *S. Ambrosius* autem (3) nomine satisfactionis intelligit defensionem seu excusationem, ut patet ex contextu; ait enim: « Lacrymas eius lego, satisfactionem non lego; sed quod defendi non potest, ablui potest etc. » Denique etiam in N. T. Zachaeus in sua conversione satisfactionem promisit dicens: *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum* (4); et: *Ait Iesus* (non repugnans sed approbans) *ad eum*: *quia hodie salus huic domui facta est, eo quod et ipse filius sit Abrahae* (5).

(1) Luc. 18. (2) Matth. 18.
(3) Lib. 10 in Luc. § 88.

Obi. III. Sublata causa tollitur effectus: sed per poenitentiam iuxta doctrinam catholicam tollitur, imo penitus deletur culpa: ergo etiam tollitur eius effectus, nempe cuiuslibet poenae reatus.

Resp. Non semper sublata causa tollitur effectus; ita mors Christi praeteriit, et tamen auxilia gratiae continuantur; sublato gladio non tollitur vulnus, et mortuo artifice remanet simulacrum, quod fecit. Per poenitentiam tollitur quidem peccatum quoad reatum culpae et poenae aeternae, non vero quoad poenas temporales.

Obi. IV. Christus abunde pro nobis satisfecit: ergo superfluae sunt nostrae satisfactiones. Imo satisfactio Christi infinita obscuratur et inhonoratur, si a nobis satisfactiones exiguntur.

Resp. Utrumque verum est, et Christum pro nobis superabunde satisfecisse, et necessarias esse nostras satisfactiones, non quidem ut suppleatur aliqua insufficientia meritorum Christi, sed ut pretium illarum nobis applicetur; unde sunt conditio, sine qua Christus nobis non applicaret meritum suae passionis (6). Non ergo in doctrina catholica satisfactio Christi obscuratur et inhonoratur, sed illustratur et glorificatur, quoniam omne pretium operum nostrorum satisfactorium ex meritis Christi repetitur. Unde *Concilium Trident.* Sess. XIV, cap. 8 dicit: *Neque vero ita nostra est satisfactio haec, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Iesum; nam qui ex nobis, tanquam ex nobis nihil possumus, eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus. Ita non*

(4) Luc. 19, 8.
(5) Ibid. v. 9.
(6) Cf. § 388, Resp. ad Obi. 2.

habet homo, unde glorietur, sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus: facientes fructus dignos poenitentiae, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre.

Obi. V. Homines pro peccatis suis Deo satisfacere nullatenus possunt, quia offensa Deo illata quodammodo infinita est, finita vero quaelibet humana satisfactio, et quia satisfactio ex indebitis fieri debet; nil autem nos habemus, quod Deo iure Creationis et Redemptionis debitum non sit, quodque ei acceptum referri non debeat.

Resp. Quamvis homines ex se satisfactionem condignam et aequivalentem praestare non possint, sufficit tamen, ut ea praestent, quae Deus, qui impossibilia non iubet, ab ipsis exigit, et quidem exigit, non tam ut ipse aliquid accipiat, quam potius, ut illorum perfectio moralis, et per hanc ipsius gloria externa promoveatur. Deinde licet satisfactio nostra finita sit, condignum tamen pretium acquirit ex meritis Christi infinitis, quae illi applicantur et a Deo acceptantur. Admirari porro divinam bonitatem debemus, quae voluit, ut opera nostra supremo Numini iam aliunde debita nihilominus et meritoria et satisfactoria sint. Sicut ergo iusti per bona opera aeternam gloriam mereri possunt (1) et debent (2), ita poenitentes per bona opera pro peccatis suis satisfacere possunt et debent. Hinc *Concil. Trident.* loc. cit. dicit: *Dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Iesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis sufficientia nostra est, conformes efficimur; certissimam quoque inde arrham habentes, quod si compatimur et conglorificabimur.*

II. *De imponenda satisfactione sacramentali.*

§ 655. Possunt et debent ministri poenitentiae salutares et convenientes satisfactiones poenitentibus iniungere. Nam

1. *Ex probatis* constat, ad partes sacramenti poenitentiae etiam satisfactionem pertinere, quae ut fiat sacramentalis, imponenda est in tribunali poenitentiae, et a ministro poenitentiae, qui iudicis munere fungitur. Satisfactio haec non est quidem pars essentialis ita, ut si non imponeretur, absolutio invalida redderetur; sed tamen est pars integralis, ita ut nulla prorsus poenitentia imposita sacramentum mancum maneret. Gravis est ergo confessarii obligatio poenitentiam imponendi, quia quantum potest, integritatem sacramenti procurare tenetur. Gravis est etiam obligatio poenitentis, impositam sibi poenitentiam acceptandi atque adimplendi. Qui voluntatem nullam habet id praestandi, quod a Sacerdote pro satisfactione iniungitur, invalide et sacrilege confitetur, quia requisita materia proxima deest (3). Qui autem post confessionem, mutata voluntate, nil de imposita sibi satisfactione perficit, graviter peccat, quia sacramentum mancum relinquit.

2. *Christus* Sacerdotibus non solum *ad solvendum*, verum etiam *ad ligandum* concessit claves, seu potestatem iudiciariam (4). Sicuti ergo utuntur potestate solvendi, dum absolutionem impendunt, ita aequum est utantur potestate ligandi poenarum vincula iniiciendo.

3. *Ss. Patres* passim docent, satisfactiones pro peccatis imponendas esse

(1) § 475. (2) § 476.
(3) § 649.
(4) Matth. 18, et Ioann. 20.

a Sacerdotibus, quos Christus iudices instituit. *S. Basilius* (1) ait: « Pro qualitate delicti tempus poenitentiae impendatur; hoc sit in iudicio positum eorum, qui praesunt, vel quanto tempore, vel quali modo poenitere debeant, qui delinquunt. » *S. Innocentius I* ad Decentium (2) scribit: « De pondere aestimando delictorum Sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem poenitentis, et ad fletus atque lacrymas corrigentis - ac tunc iubere dimitti (poenitentem), cum viderit congruam satisfactionem suam. » *S. Augustinus* (3) inquit: « Veniat ad Antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur, et tanquam bonus iam incipiens filius - a praepositis sacramentorum accipiat satisfactionis modum. » *S. Leo M.* (4) ad Theodorum Episc. Foroiul. scribit: « Mediator Dei et hominum hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut confitentibus unctionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. » *S. Gregorius M.* (5) ait: « Afflictio poenitentiae ad delenda peccata tunc demum idonea est, cum Sacerdotis fuerit iudicio imperata, cum ab eo confitentium actibus discussis pro modo criminis onus eis decernitur afflictionis. » *S. Thomas* (6) dicit: « Quandoque per contritionem amota culpa, et reatu poenae aeternae soluto, remanet obligatio ad aliquam poenam temporalem, ut iustitia Dei salvetur, secundum quam culpa ordinatur per poenam. Cum autem subire poenam pro culpa iudicium quoddam requirat, oportet quod poenitens, qui se Christo sanandum commisit, Christi iudicium in taxatione poenae expectet; quod quidem per suos ministros exhibet Christus sicut et caetera sacramenta. »

4. *Concilium Laodicenum* an. 363 inquit: *His, qui diversorum peccatorum lapsus incurrunt, et oratione, confessione ac poenitentia malorum suorum perfectam conversionem demonstrant, pro qualitate peccati* (a Sacerdotibus) *poenitentiae tempus attribuendum est. Carthaginense III* cap. 31 dicit: *Poenitentibus secundum differentiam peccatorum Episcopi arbitrio poenitentiae tempora decernentur.* Idem alia Concilia iam § 646, n. 2 adducta decernunt. *Eugenius IV* in decreto pro Armenis ait: *Tertia (pars) est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium Sacerdotis, quae quidem praecipue fit per orationem, ieiunium et eleemosynam. Concil. Tridentinum* Sess. XIV, c. 8 docet: *Debent ergo Sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate salutares et convenientes satisfactiones iniungere: ne, si forte peccatis conniveant, et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem prae oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam et infirmitatis medicamentum, sed etiam ad praeteritorum peccatorum vindictam et castigationem; nam claves Sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed et ad ligandum concessas etiam antiqui Patres et credunt et docent.* Et can. 15 definit: *Si quis dixerit, claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea Sa-*

(1) In Reg. brev. inter. 106 et 194.
(2) Epist. 1, c. 7. (3) Serm. 351, n. 9.
(4) Ep. 82. (5) In 1 Reg. lib. 3, c. 5, n. 13.
(6) Lib. 4, c. Gentes, c. 72.

cerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clavium, et contra institutionem Christi; et fictionem esse, quod, virtute clavium sublata poena aeterna, poena temporalis plerumque exsolvenda remaneat; anathema sit.

Nota. Duplex distinguitur satisfactio, nempe *vindicativa*, quae datur praecise ad praeterita peccata vindicanda; et *medicinalis*, quae datur praecipue ad peccata futura in posterum praecavenda. Plerumque autem eadem actio utrumque praestare potest. Optima profecto satisfactio est, quae non vindicativa tantum, sed etiam medicinalis est; praestat ideo, poenitentibus, praecipue mala consuetudine irretitis iniungere assiduum orationis et meditationis exercitium, lectionem spiritualem, frequentationem sacramentorum, ieiunium etc. Prudenter tamen et moderate imponenda sunt opera satisfactoria iuxta poenitentis statum et facultates, habito nempe respectu ad aetatem, sexum, conditionem, valetudinem ac dispositiones etiam ipsius poenitentis. In reprobandum rigoriamum profecto laberetur Sacerdos, qui secus ageret. Si enim ex. gr. vel aegrotum, vel hominem austeritatibus nondum assuetum nimis arduas iuberet poenitentias, eos, quin ad virtutem alliceret, ab hac potius tanquam a re impossibili deterreret. Hinc *S. Thomas* in suppl. (1) ait: « Sicut medicus aliquando prudenter non dat medicinam efficacem, quae ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturae maius periculum oriatur; ita Sacerdos non semper totam poenam, quae uni peccato debetur, iniungit, ne infirmus aliquis magnitudine poenae desperet, et a poenitentia totaliter recedat. » Sat communiter etiam a theologis approbatur vulgatum *Gersonis* dictum: « Tutius est cum parva poenitentia, quae sponte suscipitur, et verisimiliter impletur, ducere confessos ad purgatorium, quam cum magna non adimplenda praecipitare in infernum. » Quodsi non adaequata peccatori magno satisfactio imponatur, attendendum est monitum *S. Caroli Borromaei* qui (2) in instruct. poenit. ait: « Demonstrabit (Sacerdos) iis, qui gravius peccarint (quo magis scelerum suorum magnitudinem agnoscant), quanta ipsis poenitentia ex canonum regulis imponenda esset: nec vero putent, sua peccata levia esse, quia parva illis poenitentia data est, sed hoc factum esse, ne eam, quae pro culparum ratione iniungenda erat, deserant cum periculo salutis suae. Proinde poenitentes ideo hortandi erunt, ut praeter poenitentiae opera imposita plura etiam alia praestare conentur. »

(1) Q. 18, art. 4.

(2) In Act. eccl. Mediol. t. 1, p. 4.

III. *De tempore satisfactionis persolvendae.*

§ 656. Pervulgata est apud *Iansenianos* doctrina, executionem poenitentiae, sive satisfactionis a Sacerdote iniunctae necessario ex institutione Christi atque inviolabili sacramenti natura praemittendam esse sacramentali absolutioni, ita ut absolutionem minime validam esse pronuntient, nisi ipsam satisfactio praecedat. Catholici vero docent, ad substantialem sacramenti poenitentiae integritatem perinde esse, sive absolutionem satisfactio praecedat, sive subsequatur. Non ergo necessario satisfactio absolutionem praecedere debet, sed valida et licita, imo pro praxi probanda est absolutio ante peractam satisfactionem impertita. Nam

1. *Christus* ipse tot absolutionibus post confessionem peccati a se benignissime impertitis Ecclesiam, ac futurorum temporum ministros edocere voluit misericordiae suae magnitudinem et auxiliantis gratiae virtutem, ne ubi paterfamilias liberalis est, dispensator sit tenax. *Zachaeus* declaratus est iustus ut *filius Abrahae* (1), quamvis debitam restitutionem et eleemosynam tantum promiserit, nondum autem fecerit. *Publicanus* humili corde dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori* (2), statim Christum nactus est iustificationis auctorem pariter et testem. *Filius prodigus* (3) vix ad Patrem reversus veniam erroris petiit, et illico obtinuit. *Magdalena* ad pedes Domini provoluta mox audivit: *Remittuntur tibi peccata* (4): eam autem postea continuam de suis peccatis poenitentiam egisse, traditio testatur.

2. *Ss. Patres* non Iansenianis, sed Catholicis favent. *S. Chrysostomus* Hom. de S. Philogonio ait: « Nec illud perpende, quod breve est tempus, sed illud considera, quod benignus est Dominus; quandoquidem et Ninivitae tridui spatio tantam iram Dei a se depulerunt. Nec obstitit illis temporis angustia, sed animi promptitudo amplectens Domini benignitatem totum peragere valuit. Et meretrix illa brevi temporis momento, cum ad Christum accessisset, omnia probra diluit. » *S. Augustinus* (5) de peccatore poenitente ita loquitur: « Antequam confiteretur, occultus erat: cum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem. Et cum confessus fuerit, quid dicitur ministris? quod dictum est ad funus Lazari: *Solvite illum, et sinite abire.* » *S. Gregorius M.* (6) dicit: « Illos debemus per pastoralem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiam vivificare: quae nimirum vivificatio ante operationem rectitudinis in ipsa iam cognoscitur confessione peccati. » Iansenianis porro e diametro opponuntur verba *S. Ambrosii* de poenit. (7) scribentis: « Sunt qui arbitrantur, hoc esse poenitentiam, si abstineant a sacramentis coelestibus. Hi severiores in se iudices sunt, qui poenam praescribunt sibi, remedium declinant: quos vel poenam suam conveniebat dolere, quia coelesti fraudantur gratia. »

3. *Praxis Ecclesiae* ab eiusdem fide cante est distinguenda. Quamvis igitur antiquitus disciplina obtinuerit, ut nonnisi peracta iniuncta satisfactione daretur reconciliatio, Ecclesia tamen nunquam credidit, institutionem Christi aut naturam sacramenti exigere, ut satisfactio absolutionem praecedat; sed cum probe cognosceret, agi de re libera et disciplinari, quae non afficit substantiam sacramenti, nonnunquam ab illa praxi recessit. Sane in *Concil. Carthaginensi* an. 225 sub Cypriano statutum est, dandam esse absolutionem et eucharistiam instante mortis periculo, tum iis, qui in deserta fugiebant, tum iis denique omnibus concedendam esse pacem, qui vere contriti existimabantur, adeoque nondum persoluta, vel etiam non incoepta satisfactione. Ita pariter, cum urgebat mortis periculum, aut quando in periculo versabatur poenitentis salus, ante peractam satisfactionem absolutio concedebatur. Ita cautum legimus in *Concilio Nicaeno I*, can. 13; *Carthaginensi IV*, can. 76; *Arausicano I*, can. 3; *Epaonensi*, can. 36; a *S. Innocentio I*, in

(1) Luc. 19, 9. (2) Luc. 18. (3) Luc. 15.
(4) Luc. 7. (5) Tract. 22 in Ioann.

(6) Hom. 26 in Evang.
(7) Lib. 2, c. 9.

Ep. ad Decent. (1), et a *S. Leone M.* Epist. ad Theodorum (2).—Praeterea sicuti illi tantum, qui publica crimina commiserant, publicae poenitentiae subiecti sunt, ita etiam circa istos duntaxat praefatus rigor observatus fuit; reliqui vero, qui occulta sua peccata secreto confitebantur, ante peractam satisfactionem absolvebantur. Id patet ex *Sozomeno*, qui (3) de poenitentiario presbytero eiusque officio scribit: « Ad quem accedentes ii, qui delinquerant, actus suos confitebantur; ille vero pro cuiusque delicto qui aut facere singulos, aut luere oporteret, poenae loco indicens absolvebat confitentes, a se ipsis criminum poenas exacturos. » Constat denique, a mille circiter et tercentum annis Ecclesiam graecam, et duodecim ad minus saeculis Ecclesiam latinam, consuevisse ante completam satisfactionem iniunctam poenitentibus sacramentalem absolutionem impertiri, eosque ad s. synaxin admittere (4). Quis porro nisi spiritu haeretico ductus audeat affirmare, Ecclesiam tanto saeculorum decursu a recto veritatis tramite aberrasse, et quidem in re tanti momenti, qualis est peccatorum iustificatio? —

4. *Rom. Pontifices* propositiones doctrinae et praxi Ecclesiae contrarias proscripserunt. Cum Petrus de Osma docuisset: « Non peracta poenitentia poenitentes absolvi non debere, » a *Sixto IV* in Constit. data anno 1479 velut *haeretica* eius doctrina proscripta est. *Alexander VII* damnavit propositionem sequentem (n. 16): « Ordinem praemittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiae, sed ipsa Christi lex et praescriptio, natura rei id quodammodo dictante: » et n. 17: « Per illam praxim mox absolvendi ordo poenitentiae est inversus, » et (n. 18): « Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti poenitentiae, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, et multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu. » Istae propositiones desumptae sunt ex famoso libro *Ant. Arnaldi* de frequenti communione. *Clemens XI* in Bulla *Unigenitus* inter alios errores sequentes *Quesnellii* propositiones confixit n. 87: « Modus plenus sapientia, lumine et charitate est, dare animabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum poenitentiae et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere iustitiae Dei, antequam reconcilientur: » et n. 88: « Ignoramus, quid sit peccatum et vera poenitentia, quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum, quibus nos peccatum spoliavit, et detrectamus separationis istius ferre confusionem. » Denique cum eandem doctrinam damnatam *Pseudo-Synodus Pistoriensis* recudere non vereretur in propositione 35, eadem proscripta est a *Pio VI* in Bulla *Auctorem fidei*.

5. *Ratio theologica* petitur ex ipsa natura satisfactionis. Quamvis enim voluntas satisfactionem a Sacerdote impositam exequendi necessario in poenitente requiratur, actualis tamen satisfactio non est pars essentialis sacramenti, sed integralis tantum, sine qua ideo sacramentum consistere, et quae huic advenire potest. Adde, quod contritio et confessio, quae praemittuntur absolutioni, habeant aliquam rationem satisfactionis, et voluntatem poenitentiam a confessa-

(1) Cap. 7. (2) Ep. 80, al. 92.
(3) Lib. 7 Hist. eccl. c. 16.

(4) V. Petav. lib. 2 de poenitentia, cap. 12, § 11, etc. Morin. lib. 6 de poenit. c. 24.

rio impositam adimplendi includant. Quamvis autem rationes satisfactionem ante absolutionem exigendi dari possint, ut ex. gr. cum id necessarium aut valde proficuum censeatur ad peccatorum commissorum malitiam ostendendam, vel ad alios a criminibus deterrendos, ad quem finem antiquitus, cum fideles inter ethnicos versarentur, poenitentia publica ordinata fuit, vel ad probandum ipsum poenitentem, de cuius legitima dispositione dubitatur; in genere tamen loquendo, praestat ante satisfactionem praestitam absolutionem dare, quia satisfactio post absolutionem, in statu gratiae peracta est meritoria, Deo gratior et longe efficacior ad satisfaciendum pro peccatis praeteritis et ad praecavenda futura, quam ante absolutionem in statu peccati.

Nota. Satisfactio potest imponi vel ante vel statim post absolutionem, quia utroque modo censetur moraliter coniungi caeteris partibus sacramenti et in eo fieri. Convenientius autem imponitur ante absolutionem, quia sic materia praesupponitur expressius formae. Quodsi pro satisfactione opera serius perficienda imponuntur, levis quoque satisfactio imponenda est, mox a poenitente persolvenda, ut integritati sacramenti consulatur.

ARTICULUS VI.

De indulgentiis.

§ 657. Sicuti Christus Ecclesiae potestatem tribuit, poenitentibus satisfactiones pro peccatis commissis imponendi, ita eidem ex infinitis misericordiae suae thesauris etiam facultatem concessit *indulgentias* largiendi, quibus poenae temporales post valide receptum poenitentiae sacramentum remanentes extingui valeant.

1. *Indulgentia* est remissio poenae temporalis pro peccatis personalibus quoad culpam remissis debitae, extra sacramentum facta a legitimo superiore per applicationem thesauri Ecclesiae. Dicitur *remissio* sive per actum iurisdictionis pro vivis, sive per modum suffragii et solutionis pro defunctis: dicitur *poenae temporalis*, quia culpa cum reatu poenae aeternae non remittitur ab Ecclesia per indulgentias, sed per sacramentum poenitentiae in re vel in voto susceptum: dicitur *pro peccatis personalibus debitae;* nam poenae peccato originali debitae, ex. gr. mors, morbi, fames, etc. per indulgentiam non remittuntur; haec etenim debentur naturae peccato Adami infectae, quae non tolluntur, nisi cum mortale hoc induerit immortalitatem: dicitur pro peccatis *quoad culpam remissis*, quoniam qui peccatum mortale confiteri renuit, aut, ob essentialem contritionis vel confessionis defectum, invalide absolutionem sacramentalem recipit, indulgentiae particeps fieri nequit: dicitur *extra sacramentum facta*, tum ut distinguatur ab ea remissione poenae, quae fit virtute sacramenti poenitentiae, tum ut insinuetur, non omnem poenam temporalem etiam post expletam satisfactionem, quam Sacerdos imposuit, ordinarie remitti: dicitur a *legitimo superiore*, nempe a summo Pontifice et Episcopis, qui habent potestatem dispensandi suis subditis thesaurum Ecclesiae, per quod indulgentiae distinguuntur a suffragiis, quae a privatis applicari possunt: dicitur denique *per applicationem thesauri Ecclesiae*, tum ut innuatur, unde nam indulgentiae efficaciam suam repetant, tum ut indulgentia distinguatur ab ea remissione poenae, quae fit per sacramenta, per sacrificium et alia media.

2. ***Indulgentiarum divisio*** praecipua est ***in plenariam seu totalem***, quae est totius poenae temporalis relaxatio tam perfecta, quanta vi clavium esse potest; et in ***non plenariam seu partialem***, quae partem duntaxat poenae temporalis remittit, et ad certum numerum dierum vel annorum condonatae poenitentiae restringitur; utriusque indulgentiae vis et efficacia inferius declaranda erit. Indulgentia etiam dividitur in ***personalem***, quae alicui personae conceditnr eamque comitatur, ex. gr. profitenti religionem; in ***localem***, quae in favorem loci conceditur, ex. gr., orantibus in templo; et in ***realem***, quae annexa est alicui rei, ex. gr. Rosario, nnmismati, imagini, quae semper debet esse ex metallo, etc. Aliae porro indulgentiae snnt ***perpetuae***, aliae ***temporariae***, sen ad tempus concessae. Inter istas eminet indulgentia ***Iubilaei***, quae, praeter totius poenae temporalis relaxationem, etiam quaedam privilegia singularia continet. Notandum vero est, quod Ecclesia, dum indnlgentias largitur, semper pia quaedam opera praescribat, quae ab illis perficienda sunt, qui earundem participes fieri volunt.

3. Adversus catholicam de indnlgentiis doctrinam insurrexere ***Montanistae*** et ***Novatiani***. Cum enim Ecclesiae denegarent potestatem remittendi graviora saltem crimina post baptismum commissa, consequens erat, ut dicerent, poenam iis debitam nulla posse satisfactione aequari, adeoque non posse quidquam de eius persolutione Ecclesiae potestate laxari, sed soli Deo totum hoc iudicium committendum esse. Hunc errorem aperte tradit ***Tertullianus*** (1). Saeculo XII ***Waldenses***, pauperes de Lugduno dicti, docnerunt, indulgentias, quae a summo Pontifice conceduntur, nihil prorsus valere. Waldenses secuti sunt ***Wicleffitae***, deinde ***Hussitae***, ac postmodum ***Lutherus***, qui a reprehensione indulgentiarum initium fecit sectae suae propagandae. Primum quidem in castigandis abusibus versari videbatur; at mox, ut erat homo violentus et sui impotens, in ipsam Ecclesiae doctrinam irruit, ac in libro de capt. babyl. docuit, indulgentias meras esse Pontificum imposturas. Deinde errorem ex errore trahens contendit, nullum esse purgatorium, nullam requiri satisfactionem, culpa remissa; sola fide homines iustificari, et animas peccatorum maculis adhuc sordidas ad coelum recta via perduci. ***Calvinus*** contra indulgentiarum usum multa congessit non tam argumenta, quam convitia et mendacia in lib. 3 instit. c. 5. Ita etiamnum Protestantes Ecclesiae de indulgentiis doctrinam, quam aut non recte intelligunt, aut malitiose corrumpunt, impie vellicare non desinunt.

4. Controversia de indulgentiis in varias quaestiones diffunditur, quarum aliae ad fidem catholicam pertinent, aliae proxime ad fidem accedunt, aliae etiam inter Catholicos dissentionis aliquid habent. Duo itaque de iis, quae ad indulgentias pertinent, *de fide* sunt: 1° potestatem esse in Ecclesia concedendi indulgentias divinitus ei traditam; et 2° indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem esse. Ast ***fidei proximum*** est: 1° dari in Ecclesia thesaurum seu collectionem meritorum, sive satisfactionum Christi, Sanctorum et electorum omnium, cuius dispensatio ad eandem Ecclesiam, nempe ad Rom. Pontificem et ad Episcopos pro diversa ratione pertineat; 2° fidelibus per indulgentias relaxari poenas tem-

(1) Lib de pudic. cap. ult.

porales pro peccatis remissis debitas non solum in foro Ecclesiae, sed etiam coram Deo; et 3° has indulgentias valere per modum suffragii quoad animas defunctorum. Dantur autem etiam aliae quaestiones de indulgentiis, circa quas Ecclesia nihil definivit, et theologi varia sentiunt. Ut autem integra de indulgentiis doctrina rite proponatur, agendum est in primis *de potestate Ecclesiae indulgentias concedendi*; deinde *de thesauro meritorum Christi et Sanctorum Ecclesiae dispensationi commisso*; postea *de efficacia indulgentiarum ac utilitate*; ac demum *de reliquis*, quae ad hanc materiam spectant.

I. *De potestate Ecclesiae indulgentias concedendi.*

§ 658. Ecclesiam a Christo potestatem indulgentias concedendi obtinuisse, ex *S. Scriptura* et *Traditione* probatur.

1. Christus, Matth. XVI, 19, ait Petro: *Tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* Et Matth. XVIII, 18, ita Apostolos omnes affatur: *Quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Unde sic ratiocinamur: Si Christi verba in amplissima sua significatione accipiantur, non solum solutionem a culpa et poena aeterna significant, verum etiam a poena temporali, quae, culpa et poena aeterna dimissis, luenda superest. Iam vero ad solam culpae ac poenae aeternae solutionem coarctari debere Christi verba, nunquam evincent adversarii. Nam haec circumscriptio seu coarctatio neque ex verbis ipsis, neque ex orationis serie, neque ex aliis Scripturae locis colligi potest, cum verba et contextus cuilibet restrictioni repugnent, neque ulla Scripturarum loca queant proferri, quae limitationem potestatis inducant. Sed neque ex Traditione aut sensu Ecclesiae eiusmodi limitatio erui potest, cuius potius auctoritas et praxis contrarium evincunt, ut mox ostendemus; neque denique ex ratione, quae nullam in hac concessione invenit repugnantiam, cum a sola Dei voluntate ea pendeat. Quin imo omnes regulae iuris clamant, etiamsi verba dubia essent, cum agatur de favore, in amplissima significatione ea esse intelligenda, multo vero magis si clarissima verba illa sint, prout sunt verba Christi. Praeterea tam late patet significatio vocis *solvendi*, quam patet vox *ligandi* in adductis Christi verbis; sed vox *ligandi* sese extendit etiam ad poenas temporales satisfactorias iniungendas: ergo et vox *solvendi*, ut perfecta antithesis subsistat protendi debet ad harum poenarum remissionem. Idem argumentum eruitur ex verbis Christi *Quorum remiseritis peccata remittuntur* etc. (1), quibus verbis Ecclesiae amplissima peccata remittendi potestas collata fuit. Peccata vero triplicem reatum involvunt, reatum culpae, reatum poenae aeternae et reatum poenae temporalis. Dubitari ergo non potest, per verba Christi sine restrictione prolata, Ecclesiae potestatem concedi hunc triplicem reatum tollendi. Ast per sacramentum poenitentiae tollit quidem Ecclesia reatum culpae et poenae aeternae, non autem semper integrum poenae temporalis reatum. Ne igitur contra amplissimam Christi concessionem potestas Ecclesiae restringatur, admittendum omnino est, ipsam extra sacramentum poenitentiae, per indulgentias reatum

(1) Ioan. 20, 23.

poenae temporalis remittere posse. Hanc potestatem Paulus exercuit. Nam incestuosum Corinthium tradidit Satanae, et gravi poenae subiecit (1). Cum autem resipuerit, et cor contritum et humiliatum ostenderet, Apostolus Corinthiis rescripsit se partem poenitentiae, quam poenitens adhuc persolvere deberet, potestate a Christo accepta remittere. Ait enim: *Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio haec* (2): *Cui autem aliquid donastis, et ego; nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satana* (3). Corinthii nimirum rogaverant Apostolum, ut incestuoso excommunicato et seriam poenitentiam agenti ignosceret et condonaret, quod supererat poenitentiae; annuit Paulus, et, iurisdictione extra sacramentum poenitentiae exercita praecepit, ut ipsi nomine suo et auctoritate sibi a Christo ad hoc collata partem residuam poenae incestuoso vere poenitenti remitterent, ne nimia absorptus tristitia ob nimiam severitatem, et ipse poenitens et caeteri Corinthii a Satana circumvenirentur. Ita hunc locum exponunt *S. Ambrosius* (4), *S. Pacianus* (5), *S. Chrysostomus* (6), *Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, S. Thomas* et alii.

2. *Traditionis* argumentum petitur ex perpetuo usu, et praxi Ecclesiae indulgentias concedendi. Iam saeculo II et III mos obtinuit, ut Episcopi ad preces eorum, qui in carceribus pro Christi fide mortem subituri martyres detinebantur, poenitentibus opera satisfactoria relaxarent. Cuius rei testes habemus antiquissimos Patres. Nam *Tertullianus* lib. ad martyr. (7) ait: « Pacem quidem in Ecclesia non habentes a martyribus in carcere exorare consueverunt; » et licet lib. de pudicitia (8) indulgentias ab Episcopis ad preces martyrum concessas factus Montanista sugillet, earundem tamen usum aevo suo frequentem demonstrat. *S. Cyprianus* lib. de lapsis inquit: « Potest ille (Episcopus) indulgentiam dare, sententiam potest ille inflectere, poenitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere; potest in acceptum referre quidquid pro talibus et petierint martyres et fecerint Sacerdotes. » Et Epist. 10 ad martyres et confessores n. 2 scribit: « Ad me litteras direxistis, quibus lapsis dari pacem postulastis... et lapsis quidem potest in hoc venia concedi... Et ideo peto, ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis etc. » Et Epist. 12 inquit: « Qui libellum a martyribus acceperunt, et auxilio eorum adiuvari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua et periculo coeperint, exomologesi facta et manu eis in poenitentiam imposita, cum pace a martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur. » Idem probat Epistola Cleri *Lugdunensis* apud Eusebium (9) et *Dionysius Alex.* apud eundem (10). — Saeculo IV et V, reddita Ecclesiae pace, et non occurrentibus supplicationibus aut libellis martyrum, usus tamen indulgentias concedendi, seu poenas temporales relaxandi non cessavit. *Conc. Ancyranum* an. 314, can. 5 de poenitentib. decernit: *Statuimus, ut Episcopi modo conversationis examinato potestatem habeant vel humanius erga eos agendi, vel plus temporis adiiciendi. Ante omnia autem*

(1) I Cor. 5, 4, etc. (2) II Cor. 2, 6. (3) V. 10. (4) Lib. 1 de poenit. c. 6. (5) Epist. 3 ad Sympron.

(6) Hom. 4 in II Cor. (7) Cap. 1. (8) Cap. 22. (9) Lib. 5 hist. eccl. c. 2. (10) Lib. 6, c. 42.

et praecedens vita, et quae consecuta est, examinetur, et sic eis clementia impertiatur. Et can. 22: *Modus autem huius poenitentiae* (pro homicidio iniunctae) *in Episcoporum sit arbitrio, ut secundum conversationem poenitentiam possint et extendere tardantibus, et minuere studiose festinantibus.* Idem decernitur in *Conc. Laodiceno* can. 2, et in *Neocaesareensi* can. 3. Ipsum quoque *Conc. Nicaenum I*, can. 11 definit: *Quotquot metu et lacrymis atque poenitentia, vel bonis operibus conversionem suam in re, non simulatione demonstrant, hi tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent. Postmodum vero licebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare.* — Ex iustis rationibus poenam temporalem relaxari posse docuerunt etiam Ss. Patres *S. Gregorius Nyss.* Epist. ad Letoi. can. 5 ait: « *Idem observabitur* ab eo, qui Ecclesiam administrat; et pro ratione conversionis illi quoque poenae extensio rescindetur, ut pro novem annis in unoquoque gradu vel octo vel septem vel quinque solum anni fiant, si poenitentiae magnitudo tempus vincat, et superet correctionis studio eos, qui in longo tempore praestituto susceptas a se maculas segniter eluunt. » S. *Ambrosius* (1) inquit: « Debemus cavere, ne remedium nostrum fiat eius (serpentis) triumphus. Circumvenimur ab eo, si per nimiam tristitiam pereat, qui potest liberari per indulgentiam. » *S. Augustinus* (2) scribit: « In actione poenitentiae, ubi tale crimen commissum est, ut is, qui commisit, a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. » Idem tradunt *S. Petrus Alex.* (3), *S. Basilius* (4) (citatus a Photio), *Innocentius I* (5), *S. Leo M.* (6) — Saeculo VI *Vigilius P.* Epist. ad Eleuth. (7) inquit: « In aestimatione fraternitatis tuae aliorumque Pontificum per suas dioeceses relinquatur, ut si qualitas et poenitentis devotio fuerit approbata, indulgentiae quoque remedio sit vicina. » *S. Gregorius M.* populo Romano indulgentias stationum concessit. Saeculo VII *Conc. Trullanum* can. 2 sanxit, ut canones *Conc. Ancyrani*, *S. Petri Alex.*, *Laodiceni*, *Nicaeni I* circa poenitentias iniungendas aut remittendas observarentur. Saeculis sequentibus pauca monumenta, eaque non satis certa extant, ex quibus indulgentiarum concessiones probentur; sed hoc silentium, utpote argumentum negativum, nil contra nos probat, praecipue cum ex disciplinae ecclesiasticae decremento, et ex paucitate scriptorum a saeculo octavo usque ad undecimum existentium declarari possit. — Saeculo XI ad finem vergente, *Urbanus II* in *Concilio Claromontano* profecturis ad liberandas a Saracenorum iugo Ierosolymas plenariam concessit indulgentiam; nam can. 2 dicitur: *Quicunque pro sola devotione, non pro honoris vel pecuniae adeptione ad liberandam Ecclesiam Dei Ierusalem profectus fuerit, iter illud pro omni poenitentia ei reputetur.* Easdem successores Pontifices concesserunt, *Callistus II* in *Conc. Lateranensi I* an. 1123, *Eugenius III*, *Clemens III*, *Alexander III* in *Conc. Lateranensi III* an. 1179, plurimique alii. *Ipse S. Bernardus* indulgentias ab *Eugenio III* concessas promulgavit, ut patet ex l. 2 de consid. can. 1. Narrat praeterea

(1) Lib. 1 de poenit. c. 17, n. 93.
(2) In Enchir. cap. 65, n. 17.
(3) Can. poenit. 11.
(4) Ep. ad Amphil. c. 54.
(5) Ep. 1, c. 7. (6) Ep. 79, c. 5.
(7) Ep. 2, c. 3.

idem S. Doctor (1) ingentem fuisse hominum multitudinem, qui ad lucrandas indulgentias sacrae militiae labores suscepere; scribit enim: « Vacuantur urbes et castella, et pene iam non inveniunt, quem apprehendant septem mulieres virum unum; adeo ubique viduae vivis remanent viris.» Istae autem indulgentiae, nemine reclamante, aut potestatem Ecclesiae in dubium vocante, concessae fuerunt. — Cum autem quidam Episcopi in concedendis indulgentiis iusto liberaliores essent, Ecclesia ad praecavendos indulgentiarum abusus, in *Conc. Lateranensi IV* statuit can. 62: *Decernimus, ut cum dedicatur Basilica, non extendatur indulgentia ultra annum; - ac deinde in anniversario dedicationis tempore quadraginta dies de iniunctis poenitentiis remissio non excedat. Ad hunc quoque dierum numerum indulgentiarum litteras praecipimus moderari, quae pro quibuslibet causis aliquoties conceduntur, cum Roman. Pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc in talibus moderamen consueverit observare.*— Argumentum traditionis graves theologi confirmant ex praxi Ecclesiae, qua ii qui in capite quadragesimae, facta confessione, sacramentaliter absoluti fuerant, feria V maioris hebdomadae, nempe in Coena Domini ab Episcopis iterum reconciliabantur, et ab ulteriori poenitentia et poena absolvebantur. Ad hunc morem alludunt *S. Ambrosius* (2), *Innocentius I* (3), *Leo M.* (4), *Conc. Carthaginense IV* (5) can. 80, *Agathense* (6) can. 18. In hac praxi Ecclesiae vera poenarum temporalium remissio seu vera indulgentia occurrit. Hanc autem praxin per decem priora Ecclesiae saecula viguisse multis ex monumentis ostendit *Eusebius Amort* in praeclaro opere *De origine, progressu, valore et fructu indulgentiarum* (7). Accedit, nullum hactenus indicari potuisse auctorem indulgentiarum Christo posteriorem, neque locum neque tempus assignari, quo post aevum apostolicum praedicari coeperint. Omnes enim, qui de indulgentiis mentionem faciunt, sive Concilia, sive Pontifices, sive Doctores, de iis ut de re usitata et recepta loquuntur. Merito igitur *Conc. Tridentinum* Sess. XXV. decr. de indulg. definivit: *Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque huiusmodi potestate divinitus sibi tradita antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit: sacrosancta Synodus indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant.* De fide ergo credendum est, usum indulgentiarum populo christiano salutarem esse, et in Ecclesia eas concedendi potestatem esse. Falluntur ergo illi qui asserunt, de indulgentiis nullum haberi catholicum dogma.

Nota. Mirum non est, Protestantes Ecclesiae potestatem indulgentias concedendi denegare, cum eidem etiam legislativam, iudiciariam et coërcitivam potestatem adscribere renuant. Caeterum quicumque propria auctoritate poenas dictare valet, easdem etiam ex iustis causis remittere potest. Quaecunque ergo probant, Ecclesiam a Christo accepisse pote-

(1) Epist. 246.
(2) Lib. 1 de poenit. c. 15, n. 81 et 83.
(3) Ep. 1 ad Decent. c. 7.
(4) Serm. 10 (al. 44), de quadrag. 6, c. 1.
(5) An. 398.
(6) An. 506.
(7) Aug. Vind. 1735, p. 1, diss. praelimin. apolog. pro indulgentiis § 2.

statem legislativam, iudiciariam et coërcitivam, eamque semper exercuisse(1), eaetiam probant, Ecclesiam iustis de causis poenas temporales propter commissa peccata impositas remittere posse. Non negamus quidem, satisfactiones temporales post culpae remissionem debitas esse iuris divini, seu a divina iustitia exactas: quamvis autem humana potestas per se non possit dispensare in iis, quae sunt iuris divini, potest tamen id Ecclesia potestate a Christo accepta. Eadem enim ratione potest dispensare a satisfactionibus iure divino debitis, qua in tribunali poenitentiae facultate a Christo accepta, culpas remittit seu peccata, quae *nemo potest dimittere, nisi solus Deus*, ut dicitur Marc. II, 7. — Neque per doctrinam catholicam de indulgentiis satisfactio infinita a Christo praestita obscuratur. Sicuti enim nihil derogatur meritis Christi, dum dicitur, hominem per baptismum iustificari, quia per hoc sacramentum ex institutione divina merita Christi applicantur, ita etiam per doctrinam catholicam, de qua agimus, merita Christi satisfactoria non obscurantur, sed exaltantur, quia etiam per indulgentias ab Ecclesia concessas merita Christi satisfactoria homini poenitenti applicantur. Multa quidem alia obiiciunt Protestantes, quae autem maxima ex parte ex falso, quem sibi de indulgentiis fingunt, conceptu oriuntur, et ideo per rectam doctrinae catholicae expositionem optime refelluntur. Caeterum perbene cl. *Liebermann* ostendit, quam inique Protestantes Ecclesiae potestatem concedendi indulgentias denegent; ait enim de sacr. poenit. (2): « Ipsi cum in indulgentias Catholicorum invehuntur, longe maiorem sibi tribuunt auctoritatem: nam omni poenitentiae actu sublato non culpae tantum, sed omnis etiam poenae plenariam indulgentiam promittunt, dummodo vel uno fidei actu Christum cum omnibus suis meritis mente concipiamus. »

II. *De thesauro meritorum Christi et sanctorum Ecclesiae dispensationi commisso.*

§ 659. Ut doctrina de potestate Ecclesiae indulgentias concedendi et de istarum efficacia et utilitate debita in luce collocetur, considerandus est *thesaurus*, qui primario ex infinitis meritis Christi, et secundario ex meritis B. V. Mariae et sanctorum coalescit, et Ecclesiae dispensationi commissus est. Neque arduum est, huius thesauri tum qualitatem declarare, tum existentiam probare. Nam iuxta doctrinam catholicam opera bona et *meritoria* et *impetratoria* et *satisfactoria* sunt. *Meritoria* in sensu stricto, quatenus internam moralem dignitatem et ius ad aeternam mercedem involvunt, sibi tantum sunt et non aliis; id est, ille solus, qui bonum opus perficit, internam moralem dignitatem acquirit, et ius ad aeternam mercedem obtinet, quod alteri communicare non potest. *Impetratoria* sunt bona opera tum sibi, tum aliis; potest enim homo preces fundere, eleemosynas conferre, etc., ut pro se, aut etiam pro aliis a bonitate divina gratias impetret. *Satisfactoria* pariter sunt nobis et aliis, quia sunt proprie compensatio poenae seu solutio debiti; atqui poenam compensare sive debitum solvere manifeste non tantum pro nobis, sed et pro alio possumus, pro hoc scilicet ex iis, quibus ad propria debita solvenda non indigemus. — Iam vero cum dicimus, thesaurum constare ex *meritis*, me-

(1) V. Theol. gen. § 224 et seq.

(2) Cap. 4, art 3, resp. ad obi. 3.

ritorum nomen latiori sensu usurpatur, nempe pro *satisfactionibus*, atque, ut nonnullis placet, etiam pro *impetrationibus;* seu, ut alii theologi loquuntur, thesaurus Ecclesiae non ex *meritis remuneratoriis*, quae aliis communicari nequeunt, sed *ex meritis impetratoriis*, praecipue vero, *ex meritis satisfactoriis* Christi et sanctorum coalescit. Primario quidem et praecipue thesaurus Ecclesiae constat ex meritis et satisfactionibus Christi infinitis et superabundantibus. Fide enim catholica certum est, Christum esse Deum et hominem, et esse *propitiationem et redemptionem pro omnibus* (1), ac consequenter merita ipsius et satisfactiones infiniti ac superefluentis valoris esse et abunde sufficere sicut ad reatum culpae et poenae aeternae, ita etiam ad reatum poenae temporalis tollendum. Neque dubitari potest, etiam ad hunc finem nobis merita Christi satisfactoria donari: ait enim Apostolus: *Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit* (2)? et: *Propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis* (3): ergo infinitum satisfactionum thesaurum Ecclesiae acquisivit, eiusque dispensationi commisit. Sicuti enim Ecclesia merita Christi satisfactoria in baptismo et in sacramento poenitentiae dispensat ad tollendum reatum culpae et poenae aeternae; ita Ecclesia etiam extra sacramentum poenitentiae eadem merita per indulgentias dispensat ad reatum poenae temporalis tollendum. Id docet *Clemens VI* in extrav. *Unigenitus* tit. de poenit. et remis. dicens. « Unigenitus Dei filius... in ara crucis innocens immolatus non guttam sanguinis modicam, quae tamen propter unionem ad Verbum pro redemptione totius generis humani suffecisset, sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse... Quantum ergo exinde, ut nec supervacua, inanis aut superflua tantae effusionis miseratio redderetur, thesaurum militanti Ecclesiae acquisivit?... Quem quidem thesaurum non in sudario repositum, non in agro absconditum, sed per B. Petrum coeli clavigerum eiusque successores, suos in terris vicarios, commisit fidelibus salubriter dispensandum, et propriis et rationabilibus causis nunc pro totali, nunc pro partiali remissione poenae temporalis pro peccatis debitae tam generaliter quam specialiter, prout cum Deo expedire cognoscerent, vere poenitentibus et confessis misericorditer applicandum. » — Secundario ad thesaurum Ecclesiae etiam merita sanctorum satisfactoria pertinent: hoc autem non adiungimus meritis Christi, quasi ista non sufficerent ad constituendum thesaurum Ecclesiae, sed ut illa otiosa non sint, et ut sancti hoc honore gaudeant, imo ut vis et efficacia meritorum Christi magis eluceat et commendetur, utpote quae ipsis etiam sanctorum bonis operibus, ut nobis aliquid mereantur, virtutem et efficaciam influunt et communicant. Sicuti enim Deus, licet omnipotens sit, in mundi tamen gubernatione causis secundariis utitur, eisque virtutem effectus producendi tribuit, per quod autem ipsins omnipotentia non obscuratur, sed glorificatur: ita etiam, dum Christus per gratiam suam in sanctis bona opera producit, quae quoad virtutem satisfactionis etiam aliis prodesse possunt, merita ipsius infinita non obscurantur, sed glorificantur. Nemo praeterea dubitat, in-

(1) 1 Io. 2, 2; Coloss. 2, 14.

(2) Rom. 8, 32.

(3) II Cor. 8, 9.

terpellationem Christi efficacissimam esse; et tamen, teste Scriptura tum sancti in coelo (1), tum iusti in terra (2) per intercessiones suas bona pro aliis obtinere possunt. Inter ipsos Protestantes nemo est, qui dicat, non esse pro se et pro aliis orandum, ne interpellationi Christi iniuria inferatur: ast per satisfactiones sanctorum tam parum meritis Christi derogatur, quam parum interpellationi Christi orationibus iustorum, quas pro aliis ad Deum fundunt. Admirari potius debemus immensam Christi bonitatem, qui ut supremum Ecclesiae caput etiam membris suis talem virtutem et efficaciam tribuit, qua aliorum quoque spirituale bonum promovere possint: quidquid autem ex hoc honoris in membra vergit, ultimato iterum in gloriam capitis redundat. Hinc *Catechismus romanus* (3) ait: « In eo vero summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus praedicanda est, qui humanae imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere. » Vere autem merita sanctorum satisfactoria ad thesaurum Ecclesiae concurrere et pertinere, ita ut per ea non modo via suffragii et impetrationis, sed etiam solutionis poenae temporales extingui possint, sequentibus argumentis probatur.

1. *Ratio theologica* petitur ex articulo symboli de communione sanctorum. Quid enim aliud est ista communio, quam bonorum operum ac meritorum societas et communicatio, ut quod ab uno agitur, ad alios quoque iure pertineat? membra scilicet eiusdem corporis sese mutuo iuvant. « Ecclesia, ait *S. Ambrosius* (4), in commune orat, in commune operatur, » quod, si de operibus bonis quoad dignitatem moralem et ius ad aeternam mercedem locum non habet, intelligendum est de bonis operibus quoad vim impetratoriam et remuneratoriam. Hinc *S. Thomas* in supplem. (5) dicit: « Ratio autem, quare valere possint (satisfactiones sanctorum), est unitas corporis mystici, in qua multi in operibus poenitentiae supererogaverunt ad mensuram debitorum suorum, et multas etiam tribulationes iniustas sustinuerunt patienter, etc. » Et sane bene multi sunt sancti, qui suis satisfactionibus ac bonis operibus plus solvunt pro temporali poena, quam reipsa debeant ac mereantur eorum peccata. An non B. Virgo perfectissimas continuo virtutes exercuit, et plus passa est in hac mortali vita, quam debuerit, quandoquidem nulli omnino peccato sive originali sive actuali obnoxia fuit? An non plus quam meruit, passus est S. Ioannes Baptista in utero materno sanctificatus, qui tam pie et austere vixit, ut ne levi quidem macula vitam suam asperserit? An non apostoli, totque martyres plura dura et acerba sustinuerunt, quam eorum noxae mererentur? Certe quovis tempore in Ecclesia sancti floruerunt, qui, cum iam perfectae charitatis ardore omnem poenae temporalis reatum extinxissent, nihilominus pia opera exercere, et arduos poenitentiae labores perferre nunquam destiterunt. Plenam quidem sancti pro operibus suis mercedem in coelo receperunt; sed quoniam in quolibet opere bono praeter meritum remuneratorium datur etiam meritum satisfactorium, haec ipsa merita satisfactoria, quibus sancti non indiguerunt, et quae minime perierunt, nec oblivioni tradita sunt, sed vivunt

(1) II Machab. 15, 14.
(2) Rom. 15, 30; Eph. 6, 19; Iac. 5, 16.
(3) P. 2, c. 5, n. 76.
(4) L. 1 de offic. c. 29.
(5) Q. 25, art. 1.

ac permanent ante oculos Dei, profluunt in thesaurum Ecclesiae dispensationi commissum. Ideo *S. Thomas* loc. cit. dicit: « Dictum est q. 63, art. 2, quod unus pro alio satisfacere potest. Sancti autem, in quibus superabundantia operum satisfactionis invenitur, non determinate pro isto, qui remissione indiget, huiusmodi opera fecerunt (alias absque omni indulgentia consequeretur remissionem), sed communiter pro tota Ecclesia, sicut Apostolus (1) ait: se adimplere ea, quae desunt passionum Christi in corpore suo pro Ecclesia, ad quam scribit. Et sic praedicta merita sunt communia totius Ecclesiae. Ea autem, quae sunt alicuius multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine secundum arbitrium eius, qui multitudini praeest. Unde sicut aliquis consequeretur remissionem poenae, si alius pro eo satisfecisset, ita si satisfactio alterius sibi per eum, qui potest, distribuatur. »

2. *S. Scriptura* huic doctrinae non solum non contradicit, sed potius eandem confirmat. Paulus enim, hortans Corinthios ad eleemosynam pauperibus, qui Ierosolymis degebant, prompto animo tribuendam scribit: *In praesenti tempore vestra abundantia* (bonorum temporalium) *illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia* (bonorum spiritualium) *vestrae inopiae* (spiritualis) *sit supplementum, ut fiat aequalitas* (2). Et ad Col. dicit: *Gaudeo in passionibus pro vobis* (pro vestra spirituali salute), *et adimpleo ea, quae desunt passionum Christi* (non ex harum insufficientia, sed iuxta ordinationem divinam), *in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia* (3): quibus verbis sat clare Apostolus docet, opera bona, seu passiones iustorum aliis prodesse fidelibus, hisque eapropter applicari posse.

2. *Ss. Patres* eidem doctrinae suffragantur. *S. Ambrosius* (4) loquens de incestuoso Corinthio, cui Apostolus indulgentiam dedit, inquit: « Iam tum igitur Apostolus reddendum sacramentis iudicavit coelestibus, si purgari se ipse vellet. Et bene ait: *expurgate;* veluti enim operibus quibusdam totius populi purgatur, et plebis lacrymis abluitur, qui orationibus et fletibus plebis redimitur a peccato, et in homine mundatur interiore. Donavit enim Christus Ecclesiae suae, ut unum per omnes redimeret, quae Domini Iesu meruit adventum, ut per unum omnes redimerentur. » Atque (5): « Consideremus ipsum Apostoli sermonem: *expurgate*, inquit, *vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi.* Sive quod tota Ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendum et fletu et oratione et dolore est, et quasi fermento eius se totam conspergat, ut per universos ea, quae superflua sunt in aliquo poenitentiam agente viritim misericordiae aut compassionis, velut collativa quadam admixtione purgentur. » *S. Chrysostomus* docet spiritualem Ecclesiae thesaurum componi ex cunctis simul in unum coalescentibus martyrum meritis, horum nullum temporis lapsu exhauriri, ideoque thesaurum istum nunquam minui, sed quotidie augeri. Ait enim Hom. in Ss. Mm. Iuventinum et Maximinum: « Eiusmodi est *thesaurus Ecclesiae;* novas et veteres habet margaritas, sed una omnium est pulcritudo. Eorum (martyrum) flos neque marcescit, neque defluit

(1) Coloss. 1, 24. (2) II Cor. 8, 14.
(3) Coloss. 1, 24.

(4) De poenit. lib. 1, cap. 15, n. 80.
(5) N. 81.

tempore. Nescit vetustatis rubiginem splendoris istius natura. Temporis diuturnitate opes, quae ad corpora spectant, facile intereunt... At non sic res se habet in spiritualibus thesauris, de martyribus, inquam, qui semper in eodem manent vigore, semper in eodem iuventutis flore sunt, semper suae gloriae fulgorem emittunt et radios. » Iam ante S. Chrysostomum hanc fidem in Ecclesia viguisse semperque creditum esse, per intercessiones et merita martyrum poenas aliorum temporales dilui posse, ex modo colligitur, quo *Tertullianus* ad Montani partes abreptus, martyres, quod sibi assumerent potestatem dimittendi per merita sua poenas divinae iustitiae debitas, sugillat (1) scribens: « Sufficiat martyri propria delicta purgasse. Ingrati vel superbi est in alios quoque spargere, quod pro magno fuerit consecutus. Quis alienam mortem sua solvit, nisi solus Filius Dei? — Ad hoc enim venerat, ut ipse a delicto purus et omnino sanctus pro peccatoribus obiret. Proinde qui illum aemularis donando delicta, si nil ipse deliquisti, plane patere pro me. Si vero peccator es, quomodo oleum faculae tuae sufficere et tibi et mihi poterit? » Ex quibus verbis manifeste patet, psychicis, quos impugnat Montanista, id est, Catholicis probatam et usurpatam fidem fuisse, martyrum passiones aliis applicari posse, et etiam in Ecclesia applicatas fuisse, quibus ad preces martyrum indulgentia concedebatur.

4. *Auctoritate Roman. Pontificum* doctrina confirmatur. *Clemens VI* loc. s. cum dixisset, thesaurum Ecclesiae praecipue constare ex meritis Christi, subiungit: « Ad cuius quidem thesauri cumulum B. Dei Genitricis omniumque electorum a primo iusto usque ad ultimum merita adminiculum praestare noscuntur: de cuius consumptione seu minutione non est aliquatenus formidandum tum propter infinita Christi merita, tum pro eo, quod quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiam, tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. » *Leo X* hunc Lutheri articulum (n. 17) damnavit: « Thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi, et sanctorum. » *Pius V*, *Gregorius XIII* et *Urbanus VIII* hanc Baii propositionem (n. 60) atro stigmate notarunt: « Per passiones sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta, sed per communionem charitatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur. » *A Pio VI Synodi Pistoriensis* propositio (n. 41), quae asserit, « Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et sanctorum, et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam et falsam applicationem meritorum: — quasi thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et sanctorum, declaratur *falsa, temeraria, Christi et sanctorum meritis iniuriosa, dudum in articulo* 17 *Lutheri damnata.* »

Nota 1. Thesaurum Ecclesiae ex meritis Christi et sanctorum coalescere dogma quidem fidei non est, sed veritas theologice certa et fidei proxima, quod ex damnatione propositionum ei oppositarum facile colligitur. Quomodo autem concurrant in hac applicatione satisfactiones Christi cum passionibus sanctorum, id est, an applicetur pars una satisfa-

(1) Lib. de pudic. c. 22.

ctionis ex passionibus Christi, pars alia ex passionibus sanctorum: an vero integra satisfactio accipiatur semper ex passionibus Christi, et superaddantur ad cumulum passiones sanctorum, non videtur nimis curiose investigandum, ut recte monet *Bellarminus* (1). Certum est, dari thesaurum, eumque ab Ecclesia dispensari posse; modus autem, quo distribuitur et a Deo acceptatur, nobis patefactus non est, sed ab eo penitus pendet, cuius iudicia incomprehensibilia et investigabiles viae sunt. Dantur quidem theologi catholici, qui cum *Christ. Lupo* (2) asserunt, merita et passiones sanctorum solummodo via suffragii et impetrationis seu de congruo nobis prodesse posse, nec aliam virtutem in Ecclesiae thesauro habere. Ast argumenta iam allata clare ostendunt, satisfactiones sanctorum vim *verae solutionis debiti* habere, nec dubitari potest, talem esse mentem Rom. Pontificum in applicatione thesauri, et non *impetrationis* tantum.

Nota 2. Variis difficultatibus, quae nobis ab adversariis opponuntur, iam in doctrinae expositione obviatum est: aliquae tamen enodandae supersunt.

Obi. I. Doctrina proposita nova est, a scholasticis demum saeculo decimo tertio excogitata. Decantatus enim *thesaurus* neque a S. Scriptura, neque a Ss. Patribus commemoratur. Nec ullibi dicitur, Ecclesiam merita Christi dispensare posse extra sacramenta, quae sola tanquam instrumenta gratiae instituta sunt.

Resp. Illicitum non esse, ad fidei dogmata pressius enuntianda novis vocibus uti, discimus ex *Concilio Nicaeno I*, quod contra Arianos vocem *consubstantialis* adhibuit. Quidni scholastici ad praesentem doctrinam declarandam vocem *thesauri* adhibere potuerunt? Novum sit hoc vocabulum, sed nova non est unitas corporis Christi mystici, nova non est sanctorum communio, nova non est infinitas meritorum Christi huius corporis capitis: novus non est cumulus passionum, quas sancti ultra poenas eorum peccatis debitas sustinuerunt: quinimo ipsa vox *thesauri* iam a *S. Chrysostomo* loc. cit. (3) adhibita fuit. Huius vero thesauri dispensationem Ecclesiae commissam esse, in ipsa S. Scriptura indigitatur. Nam Apostolus scribit: *Dedit* (Deus) *nobis ministerium reconciliationis* (4); quae verba cum generalissima sint, complectuntur ministerium reconciliationis tum per praedicationem, tum per sacramenta, tum extra sacramenta. Docet praeterea Apostolos esse *ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei* (5), quavis demum ratione haec dispensentur. Hinc quemadmodum Christus Ecclesiae concessit applicationem meritorum suorum per sacramentorum administrationem, eandem illi commisit applicationem faciendam virtute clavium, quas ei tradidit. Nam ut apposite *S. Thomas* observat (6): « Meritum Christi, - etsi in sacramentis operatur, non tamen efficacia eius in sacramentis includitur, sed sua infinitate excedit efficaciam sacramentorum. »

Obi. II. Commixtio satisfactionum sanctorum cum meritis et satisfactionibus Christi vergit in iniuriam Christi, quia satisfactiones sanctorum tali modo eodem habentur loco, quo satisfactiones Christi, et sancti dici pos-

(1) Lib. 1 de indulg. cap. 4, n. 4.
(2) Diss. de indulg. c. 7.

(3) Hom. in Ss. Mart. Iuventinum et Maximinum. (4) II Cor. 5, 18. (5) I Cor. 4, 1.
(6) In supplem. q. 25, art. 1.

sunt redemptores nostri, cum Scriptura dicat: *unus est mediator Dei et hominum homo Christus Iesus* (1). Recte ideo Ss. Patres negant, sanctos nos redimere, seu pro nobis satisfacere potuisse. Ita *Leo M.* (2) scribit: « Quamvis multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dederunt coronas: et de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiae, non dona iustitiae. Singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit, cum unus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. »

Resp. Si dicitur, thesaurum Ecclesiae constare ex meritis Christi et sanctorum, tam parum iniuria infertur Christo, quam parum Deus derogavit honori suo, quando nomen Davidis adiunxit nomini suo utroque motus ad protegendam Ierusalem, ut habetur IV Reg. c. XIX: *Protegam urbem hanc, et salvabo eam propter me et propter David servum meum.* Ita pariter Apostoli iniuriam Spiritui sancto non intulerunt, nec se isti pares fecerunt, cum dicebant: *Visum est Spiritui sancto et nobis* (3). Eodem modo nos nullam iniuriam Christo inferimus, quia profitemur, satisfactiones Christi esse infinitas, satisfactiones vero sanctorum esse finitas, et totam suam virtutem a Christo tanquam a fonte recipere. Neque ex nostra doctrina sequitur, sanctos esse redemptores nostros: nam is solus est proprius et primarius Redemptor, qui pro peccatis nostris condignam satisfactionem praestitit, nosque a captivitate daemonis et morte aeterna liberavit, et talis est solus Christus, quod *S. Leo* l. c. dicit, alii Patres asserunt, et omnes Catholici fatentur. Hoc autem non obstat, quin sancti sint nostri redemptores secundarii quoad poenas finitas et temporales, quatenus nempe debitum solvunt pro nobis, quo sensu damnata est propositio Baii: « Per passiones sanctorum in indulgentiis non proprie redimuntur nostra delicta. »

III. *De Indulgentiarum efficacia et utilitate.*

§ 660. *Concilium Tridentinum* (4) in decreto de indulgentiis, *Indulgentiarum usum Christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui* (eas) *inutiles esse asserunt.* De fide igitur est, indulgentias utiles esse, earundemque usum Christiano populo maxime salutarem. Ideo in fidei catholicae professione a *Pio IV* edita fidelis quilibet profiteri tenetur, *Indulgentiarum potestatem a Christo, in Ecclesia relictam esse; illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse. Concilium* autem *Tridentinum* non declaravit, qua ratione indulgentiae utiles sint, et quousque se earundem efficacia extendat. Hinc sicuti ante, ita et post *Concil. Tridentinum* nonnulli theologi extiterunt, qui contenderent, per indulgentias solummodo poenas canonicas, seu poenitentias ab Ecclesia iniunctas remitti in foro externo, seu coram Ecclesia, atque ideo condonata poenitentia publica poenam temporalem peccatis debitam coram Deo luendam manere. Sed haec sententia nullatenus admitti potest; nam iuxta doctrinam catholicam indulgentiae liberant hominem a poena temporali non solum coram Ecclesia, sed etiam coram

(1) I Tim. 2 5. (2) Epist. 124.

(3) Act. 15 28. (4) Sess. 25.

Deo. Quamvis autem haec doctrina non sit fidei dogma, tam firmis tamen nititur argumentis, ut *theologice certa et fidei proxima* dicenda sit.

1. *S. Scriptura* expresse testatur, ea, quae ab Apostolis eorumque successoribus solvuntur *super terram*, esse *soluta et in coelo* (1): quibus verbis significatur, easdem poenas, quae a pastoribus remittuntur in terris, remitti etiam a Deo in coelis. Idem confirmatur ex verbis Christi: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* (2); quibus verbis Apostolis plena peccata quoad reatum culpae, poenae aeternae et temporalis remittendi potestas tradita est: sicuti ergo remittentibus Apostolis reatum culpae et poenae aeternae idem etiam a Deo remittitur, ita pariter indulgentiam concedentibus Apostolis reatus poenae temporalis a Deo quoque remittitur. Ideo Apostolus (3) profitetur, se donasse incestuoso Corinthio residuam adhuc poenae partem *in persona Christi* seu in nomine, id est, vice et auctoritate Christi, quemadmodum eum *in nomine D. N. I. C.*, et *cum virtute Domini nostri Iesu* Satanae tradiderat; quod si autem Christus relaxasset poenas, certe relaxasset et Deo debitas. His accedit, quod Apostolus declaret, se in spiritualem Corinthii utilitatem donationem perfecisse, ne ab ingressu coeli impediretur, sed *ut spiritus salvus esset in die Domini nostri Iesu Christi.*

2. *Traditio* idem confirmat. Nam antiqua Ecclesia plane existimavit, per indulgentias non tantum solvi poenas ecclesiasticas, verum etiam Deo debitas. Ob hanc fidem *Tertullianus Montanista* (4) Ecclesiam catholicam acriter arguit, ita ut etiam exclamet: « Quis alienam mortem sua solvit, nisi solus Filius Dei? » Quibus verbis solutio poenarum pro lapsis a martyribus factarum comparatur cum solutione peracta a Christo, quae immediate Deo facta est. *S. Cyprianus* (5) scribit: « Occurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos a martyribus acceperunt, et praerogativa eorum *apud Deum iuvari possunt*, etc. » Unde et populus Carthaginensis persuasum habebat, se per libellos martyrum *pacem in coelis habere*, ut testantur presbyteri et diaconi Romae consistentes in litteris ad Cyprianum missis (6), *Petrus Alex.*, can. 11 censet, per martyrum intercessionem lapsis *Dei bonitatem* conciliari per eum, qui est nobis *advocatus apud Patrem*, se nostris peccatis propitium exhibentem. Hanc veniam coram Deo deprecati sunt reipsa martyres, teste *Eusebio* (7): « Materna quaedam misericordiae viscera gestantes, magnamque vim lacrymarum pro illorum lapsorum salute coram Deo Patre fundentes vitam petierunt. » Idem patet ex formula, qua feria V *in Coena Domini* ab Episcopis fidelibus poenitentia relaxabatur, quaeque adhuc legitur *in Ordine romano:* « Deus humani generis benignissime conditor et misericordissime reformator, - agnosce oves tuae redemptionis, et constrictas vinculis peccatorum Ecclesiae tuae precibus exoratus absolve » (8). Concilia in concessione indulgentiarum ad misericordiam et bonitatem Dei provocant, ut *Laodicenum* can. 8, *Valentinum* can. 1, *Trullanum* can. 2. — Romani Pontifices spectarunt indulgentias ut peccatorum remedia,

(1) Matth. 18, 18. (2) Io. 20, 23.
(3) II Cor. 2. (4) Lib. de pudic. cap. ult.
(5) Epist. 12.

(6) Inter Epp. S. Cypr. 30, n. 1.
(7) Hist. Eccl. cap. 1.
(8) Bibl. m. PP. Lugd. tom. 13, p. 685.

vulnerum per peccata inflictorum medicamenta, iustitiae divinae praestitas satisfactiones, ut *Caelestinus* Epist. ad Episc. Gall. (1), *Leo M.* Ep. ad Rustic., *Zacharias* Ep. ad Pipin. et Episc., *Urbanus II* in bulla *Nostis fratres*, etc.

3. *Scholasticorum magistri* eandem doctrinam propugnarunt. *S. Thomas* (2) inquit: « Indulgentiae valent et quantum ad forum Ecclesiae, et quantum ad iudicium Dei ad remissionem poenae residuae post contritionem, confessionem et absolutionem, sive sit iniuncta sive non. » Et in supplem. (3) totus in eo est, ut eos refellat, qui dicunt: « Quod (indulgentiae) non valent ad absolvendum a reatu poenae, quam quis in purgatorio secundum iudicium Dei meretur. » *S. Bonaventura* (4) ait: « Poenae relaxatio fieri potest non modo in foro Ecclesiae, sed etiam in foro Dei, ita ut maior taxetur in minorem, cui residuo merita Ecclesiae satisfaciunt. » Constat porro, generatim scholasticos propugnasse, existere *thesaurum* ex meritis Christi et sanctorum consistentem ac Ecclesiae dispensationi commissum: hanc vero doctrinam ideo tantum proposuerunt, ut ostendant, Ecclesiam ex praefato thesauro iustitiae divinae debita illa solvere, quae poenitentibus etiam post obtentam iustificationem solvenda remanent.

4. *Concil. Tridentinum* decretum suum contra Novatores condidit, qui potestatem concedendi indulgentias Ecclesiae denegabant: sed Novatores nunquam negarunt, Ecclesiam posse remittere poenas, quas ipsamet propter disciplinam et externam politiam statuerat, sed potestatem impugnarunt per indulgentias in foro interno remittendi poenas temporales iustitiae divinae debitas: mens ergo Concilii fuit, hanc suam potestatem contra adversarios vindicandi. Praeterea decretum Concilii anathemate damnat eos, qui indulgentias inutiles esse asserunt: atqui si non valerent in foro Dei, non tantum inutiles essent, sed et perniciosae; nam, ait *S. Thomas* (5): « Ecclesia huiusmodi indulgentias faciens magis damnificaret, quam adiuvaret, quia remitteret ad graviores poenas, scilicet purgatorii, absolvendo a poenitentiis iniunctis. » Denique quando Concilium in eodem decreto declaravit, usum indulgentiarum, utpote populo christiano maxime salutarem, in Ecclesia retinendum esse, iam dudum cessaverat usus canonicae satisfactionis; ex quo consequitur, si indulgentia nihil est aliud, quam poenae canonicae relaxatio, sensum decreti ridiculum esse et absonum, cum in isto declararetur, in Ecclesia retinendum esse usum poenas remittendi, quae non amplius imponuntur.

5. *Romani Pontifices* propositiones nostrae doctrinae contrarias confixerunt. *Sixtus IV* hanc *Petri de Osma* propositionem damnavit: « Romanus Pontifex purgatorii poenam remittere non potest. » *Leo X* articulum 19 *Lutheri* confixit: « Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam. » Et a *Pio VI* propositio *Synodi Pistoriensis* asserens: « Indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse, quam remissionem partis eius poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti, - quasi indulgentia praeter nudam remissionem poe-

(1) Cap. 11. (2) In 4 dist. 20, q. 1, art. 3.
(3) Q. 25, art. 1.

(4) In 4 sent. dist. 26, p. 2, art. 1 q. 2.
(5) In suppl. q. 25, art. 1.

nae canonicae, non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam (declaratur) *falsa, temeraria, Christi meritis iniuriosa* etc. » (1).

Nota 1. Quamvis certum sit, per indulgentias poenas temporales etiam coram tribunali divino remitti, non ita tamen certum est, quantum per indulgentiam de poena temporali remittatur: communior tamen theologorum sententia est, tantum coram Deo de poena temporali remitti, quantum remissum fuisset, si quis poenam canonicam sustinuisset. Itaque per indulgentiam ex. gr. 7 annorum, aut 40 dierum non significatur tot annos vel dies purgatorii remitti, sed significatur, tantum remitti de poenis debitis, quantum remissum fuisset per poenitentiam 7 annis, vel 40 diebus secundum rigorem antiquorum canonum peractam. Dubitari igitur non potest, indulgentias populo christiano utilissimas esse, et quidem non tantum magnis peccatoribus, quibus magna et diuturna poena incumbit, sed etiam iustis, qui sicut a negligentiis et peccatis venialibus, ita etiam a reatu poenarum temporalium immunes non sunt. Nam omnibus utile est liberari ab illis rebus, quae retardare possunt adeptionem summi boni; talis est autem reatus poenae temporalis, qui tollitur per indulgentiam. Quid utilius et optabilius debitori, qui solvendo non est, et tamen ad solvendum urgetur, alioquin acerbissima passurus, quam si inveniat quemquam, qui omnia eius debita dissolvat? Talem autem se exhibet Ecclesia, quae ex thesauro sibi commisso debita poenitentium solvit. Quoniam autem indulgentiae solum vere poenitentibus, nempe contritis, confessis, satisfacere Deo paratis et pia opera praescripta perficientibus conceduntur, manifestum est, quod indulgentiae valde conferant ad verae poenitentiae spiritum excitandum, et ad fidei, spei, charitatis, devotionis omnisque pietatis augmentum promovendum. Experientia teste, quia ad lucrandam indulgentiam plenariam confessio et s. communio praescribuntur, per illam homines etiam tepidiores ad haec sacramenta frequentanda excitantur, quae alias cum maximo animarum detrimento negligerentur.

Nota 2. Contra efficaciam et utilitatem indulgentiarum sequentia obiiciuntur.

Obi. I. Magni nominis theologi docent, indulgentias esse tantum relaxationes poenae *iniunctae*, non autem poenae iniungendae. Imo Ecclesia id semper in usu habuit, ut indulgentiis hanc particulam adderet: *de poenitentiis iniunctis*. Ita *Leo X* in *Conc. Lateranensi V* ait: «De omnipotentis Dei misericordia - confisi 100 dies de iniunctis poenitentiis relaxamus.» Ergo per indulgentias relaxantur poenae ab Ecclesia iniunctae, non autem poenae a Deo iniungendae in purgatorio: ex quo patet eas non valere in foro Dei.

Resp. Citati theologi per poenam iniunctam non tantum poenitentiam intelligunt a Sacerdote in sacramento impositam, sed etiam a canone praescriptam; et omnes pariter fatentur, indulgentias, cum a poenis iniunctis liberant, indirecte et mediate poenas relaxare coram Deo debitas (2). Multo plures autem theologi cum *Bellarmino* docent, indulgentias solvere a poenis, sive iniunctae illae sint sive iniungendae. Recepta quidem in veteri Ecclesia passim erat formula, ut

(1) V. B. *Auctorem fidei*, prop. 40.

(2) V. Maldonat. de Indulg. q. 1, p. 2.

indulgentia concederetur de poenis iniunctis per canonicas sanctiones; licet vero hae canonicae poenitentiae in desuetudinem venerint, retenta tamen est formula illa ad significandam remissionem illius poenitentiae, quae illis sanctionibus responderent. Nunc igitur formula: *de poenis iniunctis* intelligenda est de poenis, quibus obstrictus est peccator coram Deo. Caeterum in multis indulgentiarum concessionibus praedicta formula non invenitur.

Obi. II. Indulgentiae cedunt non in aedificationem, sed in destructionem populi christiani, quia inducunt fideles ad satisfactionem alienam quaerendam, et eos a propria satisfactione et propterea a bonis operibus, ieiuniis, eleemosynis, orationibus frequentandis revocant, negligentiam fovent, spiritum poenitentiae extinguunt, peccati horrorem minuunt, et facilem reditum ad illud reddunt. Non conveniunt ergo indulgentiae neque peccatoribus, quibus propriae satisfactiones medicinae sunt et remedia contra relapsum, neque iustis et perfectis, quorum non est poenas fugere, sed eas potius quaerere et merita sua augere.

Resp. Sequelae ab adversariis adductae non profluunt ex indulgentiarum usu, si recte attendatur doctrina catholica, iuxta quam solis contritis, confessis et satisfacere paratis, id est, vere poenitentibus indulgentiae conceduntur. Peccatores vero per indulgentias non eximuntur a poenitentiis medicinalibus, seu a remediis necessariis aut valde utilibus ad relapsum praecavendum, ad quae adhibenda lege divina obligantur. Valde utile autem et salutare est omnibus etiam perfectis, liberari ab eo, quod summi boni fruitionem retardat, cuiusmodi est reatus poenae temporalis in purgatorio expiandus. Atqui indulgentia hoc impedimentum tollit; ergo omnibus, etiam perfectis utilis est. Utilius sane et totius est utrumque praestare, nempe et satisfactiones debitas peragere, et indulgentias quaerere, quam praecise satisfacere; nam nemo scire potest, an operibus suis bonis ac laboriosis plene satisfecerit iustitiae divinae. Id autem quilibet Catholicus cognoscit, quod per proprias satisfactiones et opera bona non solum temporalia debita extinguat, sed maxima etiam merita sibi comparet.

IV. *Doctrina reliqua de Indulgentiis.*

§ 661. Dum de indulgentiis agitur, etiam quaeritur: *Quinam indulgentias concedere possint? An ad istas concedendas iusta causa requiratur? Quaenam dispositiones ad lucrandas indulgentias necessariae sint?* et *an indulgentiae etiam animabus purgatorii applicari possint?* Ad has quaestiones ita breviter respondemus.

1. Solus Papa et Episcopi habent potestatem concedendi indulgentias. Nam *Martinus V* in *Conc. Constantiensi* de haeresi Wicleffi suspectos interrogari iubet: *Utrum credant, quod Papa omnibus Christianis vere contritis et confessis ex causa pia et iusta possit concedere indulgentias in remissionem peccatorum, et quod singuli Episcopi suis subditis secundum limitationem Ss. canonum possint etiam illas concedere.* Ex qua constitutione constat: 1° Summum Pontificem habere potestatem concedendi indulgentias plenarias omnibus fidelibus; cum enim sit supremus pastor, ad ipsum quasi iure innato pertinet, publica Ecclesiae bona per solemnes indulgentias dispensare: ipsi enim specialiter dictum est: *Tibi dabo claves regni coelorum: quodcunque solveris super terram, erit solutum et in*

coelis (1) etc.; 2° Episcopos in sua dioecesi et Archiepiscopos in sua provincia hanc potestatem habere ***secundum limitationem canonum***, quae est, ut non possint concedere nisi indulgentias unius anni in Dedicatione Ecclesiae, et 40 dierum in aliis temporibus: ita statutum est in *Conc. Lateranensi IV* can. 62, et in variis canonibus iuris. Quoniam enim facultas indulgentias concedendi ad potestatem iurisdictionis pertinet, sicut hanc, ita et illam Ecclesiae Primas suspendere, seu limitare potest. Ex eadem ratione Episcopi electi et confirmati possunt indulgentias concedere, licet nondum sint consecrati, quia ad hoc sufficit iurisdictionis potestas, quam per Rom. Pontificis confirmationem obtinent. Ast nec abbates, nec generales ordinum, nec parochi possunt concedere indulgentias absque speciali Papae aut Episcopi commissione; eo enim iure privantur a canonibus. Ratio est, quia dispensatio thesauri Ecclesiae competit solis Ecclesiae principibus, quales sunt soli Episcopi.

2. Ad valorem indulgentiarum requiritur *causa iusta,* quia superiores Ecclesiastici non sunt domini, sed dispensatores thesauri indulgentiarum. Apostolus enim ait: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur* (2). Igitur praevaricatores illi essent, si absque iusta causa indulgentias concederent, quia contra Domini sui voluntatem, nullaque de causa eius bona disperderent. Hinc *Lateranense IV* can. 62, indulgentias sine iusta causa concessas indiscretas vocat et superfluas, easque damnat. Et *Clemens VI* in Extrav. *Unigenitus* declarat B. Petro eiusque successoribus ea conditione thesaurum Ecclesiae fuisse concreditum, ut eum piis ac rationalibus de causis dispensent. Caeterum ad causam iustam et proportionatam non requiritur, ut opus iniunctum aequivalens sit poenae debitae; alias indulgentia esset potius commutatio, quam remissio; sed sufficit, si ratio habeatur sufficiens talem indulgentiam concedendi, ita ut proportione quadam servata gravior requiratur causa pro plenaria, levior pro partiali indulgentia. Ad causam autem iustam et proportionatam duo requiruntur: ac 1° quidem finis aliquis pius ac Deo gratus, cuius assecutio magis Deo placeat quam poenalis satisfactio, quae per indulgentiam relaxatur; talis est, ex. gr., honor Dei, charitas proximi, utilitas Ecclesiae, conversio infidelium et haereticorum, bonum commune aut privatum illius, cui conceditur indulgentia, ut est incrementum pietatis: 2° opus aliquod, per quod finis ille probabiliter obtineri potest; ideoque plenaria indulgentia non posset valide concedi, ex. gr., semel recitantibus orationem dominicam pro conversione haereticorum. Nam quamvis conversio ista sit Deo gratior, quam poenalis satisfactio multorum fidelium, probabile tamen non est, per hanc solam brevissimam orationem convertendos esse haereticos. Nullatenus autem ex hac doctrina sequitur, semper fidelibus dubitandi locum dari, utrum indulgentia ex iusta causa fuerit concessa; nam, ut observat *Toletus* (3), in facto Principis semper praesumitur causa iusta, nisi error in contrarium sit manifestus. Caeterum non requiritur, ut opus sit in se valde difficile et laboriosum; sed etiam opus, quod valde facile et leve videtur, potest causam

(1) Matth. 16. (2) I Cor. 4, 1, etc.

(3) Lib. 6, c. 28, n. 4.

iustam constituere, si sit in se valde bonum, proficuum et ad nobilem finem directum, qualis est, ex. gr., professio quaedam fidei quae fit ab assistentibus benedictioni papali, et invocatio SS. Nominis Iesu facta a Christianis in extremo agone constitutis. His accedit, quod ad indulgentiam plenariam lucrandam semper requiritur s. communio quae Deo gratissima et animae saluberrima est, atque ideo inania de iustitia causae dubia repellit (1).

3. Indulgentias lucrari non possunt nisi fideles baptizati, quia Ecclesia in alios iurisdictionem non habet. Ast in illis quoque ad lucrandas indulgentias variae *conditiones* requiruntur. Ac 1° quidem requiritur, ut qui lucraturus est indulgentiam, *sit in statu gratiae*, quia non remittitur poena temporalis, nisi condonata fuerit et expuncta prius culpa ac poena aeterna, cum indulgentia sit favor solis filiis Dei adoptivis destinatus, et inimicus Dei indignus sit hac remissione ac favore, quamdiu in statu peccati existit. Ideo *Clemens VI* in Extrav. *Unigenitus* de Christo ait: « Thesaurum militanti Ecclesiae acquisivit, volens suis thesaurizare filiis pius Pater... quem quidem thesaurum... commisit... vere poenitentibus et confessis misericorditer applicandum. » Statum gratiae ut necessariam conditionem ad indulgentiae effectum percipiendum satis etiam declarat ipsa Pontificum perpetua consuetudo. Indulgentiae enim, quibus conceditur absolutio *a poena et a culpa*, spuriae et supposititiae babendae sunt. Nam, ait *Benedictus XIV* (2): « Card. *Nic. Cusanus* apost. Sedis per Germaniam legatus fidenter asseruit, apostolicam Sedem nunquam consuevisse indulgentias impertiri hac adbibita phrasi... Non ignoramus, aliquos extare theologos contendentes, per indulgentias tolli posse peccata venialia etiam quoad culpam, at simul novimus, valde dubiam esse huiusmodi sententiam, eamque minime cohaerere sanioribus theologiae principiis... Si quae autem reperiantur indulgentiae, in quibus remissio quartae ex. gr., vel septimae partis peccatorum venialium concedi dicatur, accipiendum id est de remissione temporalis poenae, quam quis propter eum criminum numerum promeritus fuerit, non ante tamen obtinenda, quam post obtentam remissionem culpae iis modis atque rationibus, quibus iuxta Christi Domini praescriptum a peccatorum reatibus expiamur. » — 2° Requiritur executio integra omnium operum a Pontifice praescriptorum, quia indulgentia non conceditur nisi sub tali conditione, qua simpliciter non adimpleta nihil obtinetur. Hinc qui etiam inculpate, nempe vel ex absoluta impotentia, vel oblivione aut ignorantia invincibili omittit opus aliquod iniunctum, vel partem eius saltem notabilem, nihil indulgentiae consequitur, nisi aliter ipse summus Pontifex statuerit, quia concessio indulgentiae est unica et quasi indivisibilis sub tali determinata ratione. Idcirco executioni omnia mandanda sunt debito loco, tempore et intentione, ut praescribitur a Pontifice in litteris concessionis. Locus a Pontifice designatus est certa quaedam Ecclesia, aut plures: tempus est inter utrasque Vesperas in communibus indulgentiis: Intentio est pax inter Principes christianos, extirpatio haeresum, exaltatio S. Matris Ecclesiae, ac spirituale bonum summi Pontificis. Si indulgentia conceditur *vere poenitentibus et confessis*, intelligitur confessio

(1) Cf. Bellarmin. lib. 1 de indulg. c. 12.

(2) Lib. 13 de Syn dioec. c. 18, n. 7.

peccatorum mortalium, et attendendum est breve *Clementis XIII* qui anno 1763, 9 dec. indulsit: « Ut qui frequenti peccatorum confessione animam studentes expiare, semel saltem per hebdomadem ad sacramentum poenitentiae accedere, nisi legitime impediantur, consueverunt, et nullius lethalis culpae a se post peractam ultimam confessionem commissae sibi conscii sunt, omnes et quascunque indulgentias consequi possint etiam sine actuali confessione, quae caeteroquin iuxta praefati decreti definitionem ad eas lucrandas necessaria esset. » — 3° Ad indulgentiam plenariam lucrandam requiritur propositum Deo satisfaciendi per opera bona facultati et infirmitati peccatoris proportionata, ita ut proportione huius sollicitudinis tanquam dispositionis ad indulgentiae effectum necessariae percipiatur maior vel minor indulgentiae fructus. Id probatur ex praxi veteris Ecclesiae, quae pro maiori poenitentium in bonis operibus cura et ardore benignius ac remissius cum ipsis agebat, ut statuit *Conc. Ancyranum* can. 5, et *Nicaenum I* can. 12. Ita pariter *Gregorius VII* Episcopo Lincolniensi indulgentiam peccatorum petenti illam ea lege concessit, ut poenitentiam pro viribus ageret, scribens: « Absolutionem praeterea peccatorum tuorum sicut rogasti, tibi mittere dignum duximus, si tamen bonis operibus inhaerendo, commissos excessus plangendo, quantum valueris, corporis tui habitaculum Deo mundum templum exhibueris. » Ad quae verba subiungit Card. *Baronius* (1): « Ut appareat, Sedis apost. indulgentias illis communicari, qui, quantum suppetunt vires, bene operari non praetermittunt, non autem ignavis, otiosis ac negligentia torpescentibus. » Ratio est, quia indulgentiae conceduntur solis vere *poenitentibus*, vera autem poenitentia essentialiter includit propositum pro viribus Deo satisfaciendi, et indulgentiae in subsidium infirmitatis, non in nutrimentum tepiditatis ordinantur. Moderate tamen haec doctrina est intelligenda, et non exigendum, ut poenitens efficacem habeat voluntatem, omnem quam potest austeritatem exercendi, omnemque poenitentiam peccatis suis debitam exequendi; quod si requireretur, ipsa quodammodo indulgentia evacuaretur. Nam qui parem pro peccatis suis poenitentiam obit, nulla indiget indulgentia. Sicuti ergo indulgentia saltem ex parte defectum perfectae satisfactionis supplet; ita ad eam lucrandam non requiritur propositum, aequam pro peccatis suis satisfactionem praestandi... Ultimo ad consequendam indulgentiam plenariam requiritur, ut quis omnia peccata etiam venialia detestetur, et ab inordinato ad quodlibet horum affectu immunis sit. Ratio est, quia poenae peccato veniali debitae remissio praesupponit remissionem eiusdem quoad culpam: nullum autem veniale peccatum remittitur quoad culpam sine eiusdem detestatione saltem virtuali, et sine depositione affectus ad illud. Non tamen ad lucrandam indulgentiam plenariam perfecta undequaque charitas exigi potest, quia hac posita indulgentiis opus non esset. Considerandum potius est, indulgentias in subsidium infirmitatis ordinari, et non solum perfectis, sed etiam imperfectis Christianis dispensari. Generatim sicut in caeteris, ita etiam dum de conditionibus ad lucrandas indulgentias requisitis agitur, inter rigorem et laxitatem media via incedendum esse videtur.

(1) Ad ann. 1073, n. 71.

4. Indulgentiae non solum vivis,

sed etiam *defunctis in purgatorio degentibus prodesse* possunt, non autem eodem modo his et illis applicantur. Nam, ut cum *Bellarmino* ait *Tournely*, pro vivis, « Indulgentia proprie est absolutio iudiciaria annexam habens solutionem ex thesauro: » est nempe *absolutio* iudiciaria, quia ex potestate clavium dimanat; unde *Alexander III* in Epist. ad Episc. Cantuar. docet, neminem posse indulgentias concedere nisi propriis subditis; et rationem addit: « Quia non potest nisi proprius iudex absolvere vel ligare: » est autem etiam *solutio*, quia cum peccator virtute clavium a poena liberatur, debet aliquid pro eo solvi, quo iustitiae divinae fiat satis; hoc autem facit Ecclesia, cum ex thesauro satisfactiones Christi et sanctorum applicat. Defunctis vero in purgatorio degentibus indulgentiae non possunt applicari per modum absolutionis, quia Ecclesia nulla iurisdictione in animas purgatorii gaudet, sed solum *per modum suffragii*: indulgentiae nempe, quae pro defunctis conceduntur, quoad has pias animas non habent nisi vim impetrationis et orationis, quatenus scilicet Ecclesia Deo offert merita Christi et membrorum ipsius, tam regnantium in coelis, quam militantium in terris, ut eorum intuitu, quae per modum solutionis ab ipsa offeruntur, Deus pro sua misericordia dignetur vel totam, vel partem illius poenae, quae ad plenam satisfactionem pro culpis admissis requiritur, condonare. Differt tamen indulgentiarum, quae per modum suffragii conferuntur, concessio a nuda oratione et prece, siquidem praeter rationem impetrationis complectitur illa largitio oblationem pretii seu satisfactionum, quam Deo ex thesauro Ecclesia tribuit: unde theologi dicunt, indulgentias animabus purgatorii *per modum suffragii satisfactorii et solutionis* applicari. Veritatem huius doctrinae 1° probant omnia argumenta (in parte quinta afferenda) quibus Catholici evincunt, suffragia viventium defunctis in purgatorio existentibus prodesse: 2° eam evincit praesertim dogma de communione sanctorum. « Neque enim, scribebat *S. Augustinus* (1), piorum animae mortuorum separantur ab Ecclesia... Cur enim fiunt ista, nisi quia fideles etiam defuncti membra eius sunt? » — Hinc *S. Thomas* (2) subdit: « Non est aliqua ratio, quare Ecclesia transferre possit communia merita, quibus indulgentiae innituntur, in vivos, et non in mortuos. » Similia habet *S. Bonaventura* (3) — 3° eam evincit auctoritas Rom. Pontificum, qui indulgentias pro defunctis concesserunt. Sic, referente *Bellarmino* (4), *Paschalis I* concessit indulgentiam pro defunctis, quae habetur in Ecclesia S. Praxedis. Teste *Mabillonio* in praefat. ad saec. Benedict., indulgentias in suffragium defunctorum concesserunt *Ioannes VIII* anno 878, et *Ioannes IX* an. 900. Teste *Lambruschini* in thesibus anno 1790 Genuae vulgatis, *Gelasius II* an. 1118 dedicavit Ecclesiam metropolitanam Genuensem, ac dedit indulgentiam plenariam « omnibus defunctis masculis et foeminis, qui mortui sunt in vera confessione et sunt sepulti in caemeterio eiusdem Ecclesiae, et sepelientur usque ad finem saeculi. » 4° Eam confirmant propositiones contrariae a Rom. Pontificibus damnatae. Sic *Sixtus IV* an. 1479 damnavit propositionem *Petri de Osma*: « Romanus Pontifex purgatorii poe-

(1) Lib. 20 de civitate Dei, c. 9, n. 2.
(2) In suppl. q. 71, art. 10.
(3) In 4 dist. 20, p. 2, q. 5.
(4) Lib. 1 de indulg. c. 14, n. 2.

nam remittere non potest. » *Leo X* hunc *Lutheri* articulum (n. 22) damnavit: « Indulgentiae nec sunt necessariae, nec utiles mortuis. » A *Pio VI* propositio (n. 42) *Synodi Pistoriensis:* « Luctuosius adhuc esse, quod chimerica isthaec applicatio transferri voli'a sit in defunctos, — declaratur *falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices et in praxim et sensum universalis Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in articulo* 12 *Lutheri.*» Denique 5° pro eadem veritate affertur argumentum praescriptionis ex longaeva universalis Ecclesiae praxi ubique recepta indulgentias pro defunctis elargiendi et applicandi, ac appendendi tabellas, quibus illae concessae indicantur. At vero iuxta auream *S. Augustini* regulam (1): « Si quid universa per orbem frequentat Ecclesia, qnin ita faciendum sit, disputare intolerantissimae insaniae est. »

Nota 1. Nonnulli maxime offenduntur per datas interdum a Rom. Pontificibus indulgentias plenàrias altaribus privilegiatis, in quibus ad unius sacri celebrationem alicuius defuncti anima a purgatorii poena liberetur. Sed talis concessio non aliter intelligenda est, quam prout eam intelligit Ecclesia. *Benedictus XIV* (2) hac de re ita loquitur: « Hoc fundamento innititur summus Pontifex, cum privilegiatas aras declarat, ac pro missae celebratione, quae in illis indicitur ad expiandam defuncti alicuius animam, thesauri ecclesiastici eam partem tribuit per modum suffragii, quae satis est, ut eadem anima, si Deo placitum sit, e purgatorii cruciatibus eripiatur, uti *Gregorius XIII* explicat, cum privilegiatum altare metropolitanae Bononiensi largitus est. » Indulgentias autem millium et ultra annorum supposititias esse, et in Bullis Romanorum Pontificum non inveniri, *Bellarminus, Eus. Amort* et alii ostenderunt.

Nota 2. Novatores abusus exaggerarunt, qui circa indulgentias contigerunt, et praecipue Romanos Pontifices vehementer suggillarunt, quod pro pecuniarum largitione indulgentias concesserint, spiritualia pro temporalibus venditantes. Ast cum indulgentiae in se saluberrimae sint et in institutione divina fundatae, non possunt reiici aut despicatui haberi propter abusus, quibus quaevis res etiam sanctissima hominibus tradita est obnoxia. Immerito quoque indulgentiae suggillantur concessae pro eleemosynis, quae praestantia sunt charitatis opera. Egregie hac de re disserit *S. Thomas* (3) dicens: « Temporalia ad spiritualia ordinantur, quia propter spiritnalia debemus uti temporalibus, et ideo pro temporalibus simpliciter non potest fieri indulgentia, sed pro temporalibus ordinatis ad spiritualia, sicut est repressio inimicorum Ecclesiae, qui pacem Ecclesiae perturbant, sicut constructio ecclesiarum et pontium et aliarum eleemosynarum. Et per hoc patet, quod non sit ibi simonia, quia non datur spirituale pro temporali, sed pro spirituali. » Caeterum ipsa Ecclesia indulgentiarum abusus praecavere sategit. *Concil. Lateranense IV* Episcoporum potestatem limitavit hanc rationem afferens: *Quia per indiscretas et superfluas indulgentias, quas quidam Ecclesiae praelati facere non verentur, et claves Ecclesiae contemnuntur, et poeniten-*

(1) Ep. 54 ad Ianuar. n. 6.

(2) Instit. 56, n. 15, tom. 11, opp. ed. Rom. 1750. (3) In suppl. q. 25, art. 3.

tialis satisfactio enervatur. Et *Concilium Tridentinum* loc. cit. dicit: ***Abusus vero, qui in his irrepserunt, et quorum occasione insigne hoc indulgentiarum nomen ab haereticis blasphematur, emendatos et correctos cupiens, praesenti decreto generaliter statuit, pravos quaestus omnes pro his consequendis, unde plurima in christiano populo abusuum causa fluxit, omnino abolendos esse***. Deinde mandat Episcopis, ut speciales abusus diligenter colligant, et ad Rom. Pontificem deferant, quo eis occurratur aptis mediis.

Usus doctrinae de poenitentiae sacramento.

§ 662. 1. Cum ea sit hominum infirmitas, ut etiam iustus septies in die cadat, atque carnis et mundi illecebris illecti saepe in graviora etiam peccata labantur, sicque iustitiam in baptismo obtentam, Deique amicitiam amittant, ac aeternae damnationis reatum incurrant; immensae profecto Deo referendae sunt gratiae, quod instituerit sacramentum poenitentiae, per quod a peccatis iterum purgari et Deo reconciliari possimus. « Quoniam, ait *S. Bonaventura* in Brevil. (1), in curatione nostra a mortali culpa per poenitentiam, apparere debet ipsius Christi Pontificis piissimi summa clementia, et summa clementia Pontificis superexcedit omnia peccata humana, qualiacunque et quantacunque sint, et quotiescunque fuerint perpetrata, hinc est, quod peccantes suscipere ad veniam est ipsius Pontificis clementissimi, non solum semel nec bis, sed quotiescunque suppliciter invocaverint clementiam Dei. » Cum autem tanta sit benignitas et misericordia Dei, deploranda profecto est illorum caecitas et temeritas, qui, cum in mortale peccatum prolapsi sint, de die in diem, de mense in mensem, vel etiam de anno in annum poenitentiam differunt, et sordes, quibus inquinantur, gratiae sanctificanti, amicitiae Dei ac aeternae beatitudini praeferunt. Maximo isti salutem suam discrimini obiiciunt. Nam, ait *Innocentius III*(2), « Iusto Dei iudicio fit, ut, quia cum potest homo converti, non vult, cum vult, forte converti non possit » (3). Perpetuo igitur temerariis istis peccatoribus acclamandum est: *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem; subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictae disperdet te* (4).

2. Sacerdotes, quibus administratio sacramenti poenitentiae commissa est, summi et piissimi Pontificis clementiam imitentur oportet. Grave quidem arduumque munus ipsis incumbit, dum in tribunali poenitentiae iudicis, doctoris et medici officia adimplere debent. Haec autem officia solerter adimplentes honorem Dei et gloriam efficacissime promovent, bono pastori ovem errantem reducunt, offensas divinas impediunt, ad virtutes vero et ad opera Deo placentia homines strenue excitant. Porro tribunal poenitentiae merito ille locus dicitur, in quo a confessariis debito zelo animatis praestantissima maximeque meritoria charitatis opera exercentur. Si enim redimendo captivum, visitando infirmum, vel vestiendo nudum egregii misericordiae temporalis actus perficiuntur, quanto praestantiora misericordiae opera ponuntur, dum zelantis confessarii ope anima immortalis ex daemonis captivitate liberatur, ab infirmitatibus spiritualibus sanatur, pretiosa gratiae veste et virtutibus decoratur? Praeterea tribunal poe-

(1) P. 6, c. 10. (2) S. 2 de Adv. (3) Rom. 2, 5. (4) Eccli. 5, 8, 9.

nitentiae actuum misericordiae spiritualis continuum exercitium requirit; quoties enim in illo oportet docere ignorantem, corrigere errantem, consulere dubitanti, consolari maestum, tolerare molestum, etc. Motiva ergo fortissima, quae cuilibet Christiano charitatem fraternam commendant, confessarium quoque impellere debent, ut officio suo cum omni diligentia incumbat. Nullatenus autem confessarius gloriam Dei et salutem animarum promovebit, et ex sacramento poenitentiae debitos referet fructus, nisi requisitam ad hoc scientiam et prudentiam sibi comparare studeat, ac ipsemet virtutum exercitio cum omni solertia incumbat.

3. Quicunque gravibus peccatis onerati ad poenitentiae tribunal accedunt, maxime solliciti esse debent, ut Deo cor contritum et humiliatum offerant. Contritio enim, vel saltem attritio partem essentialem sacramenti poenitentiae constituit, et valde timendum est, ne ob eiusdem defectum in iis, qui gratia sanctificante et gratia habituali destituti sunt, confessiones irritae aut etiam sacrilegae reddantur. Monet ideo *S. Alphonsus Liguori* (1), confessarios, ut primum attritionis et dein perfectae contritionis motiva poenitentibus praesertim rudioribus proponant, et corda eorum conterere studeant. Monet etiam *S. Theresia* supernaturali visione impulsa, concionatores et catechetas, ut clare et frequenter de necessitate contritionis et de modo eam eliciendi loquantur, ne ob eius defectum plurimae animae pereant.

4. Arduum multis videtur, peccata sua Sacerdoti manifestare: quibus dicendum est, confessarium per gravissimas leges et sub gravissimis poenis *ad sigillum* in quacunque circumstantia servandum obligari. Quod si quis nihilominus in confitendo magnam difficultatem experiatur, eximia ipsi sincerae confessionis emolumenta ostendenda sunt, eique cum *S. Bernardo* (2) dicendum est: «Non deterreat poenitentiae austeritas. Neque enim condignae sunt passiones huius temporis ad praeteritam culpam, quae remittitur, non ad praesentem consolationis gratiam, quae immittitur, non ad futuram gloriam, quae promittitur.»

5. Omnia in Christi religione ita ordinata sunt, ut moralis hominis perfectio promoveatur (§ 260). Ideo communiter post condonatum culpae et poenae aeternae reatum poenae temporales luendae remanent, et opera bona a poenitente perficienda sunt, ut infinitae satisfactionis in cruce praestitae particeps factus poenae temporalis reatum extinguat (§ 378). Revelatum quidem nobis est, hunc in finem etiam *indulgentias* dari, earumque usum salutarem esse: sed indulgentiae studium per proprios conatus Deo satisfaciendi non excludunt, sed exposcunt. Noluit quoque infinita Christi sapientia nobis manifeste revelare, quid et quantum per quamlibet indulgentiam remittatur, ne unquam de plenaria venia securi torpeamus. Certum est, non posse fidelibus satis commendari et pium indulgentiarum usum, et continuum in poenitentiae et satisfactionis operibus laborem. Gravissimum est, quod nobis incumbit salutis negotium: qui sapit, eliget quod tutius est. Est autem procul dubio tutius poenitentiae laboribus ita incumbere, ac si nullum esset ex indulgentiis remedium; et ita studiose captare indulgentias, ac si nihil esset ex pro-

(1) In praxi conf. c. 1, n. 10.

(2) De convers. ad cleric. c. 21.

priis operibus sperandum. Certissima haec est ad salutem via.

CAPUT V.

DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

§ 663. Inter sacramenta, quae pro omnibus cuiuslibet sexus et status fidelibus instituta sunt, ultimum locum occupat extrema unctio, in qua novum nobis inexhaustae bonitatis suae pignus reliquit clementissimus Redemptor noster, qui ut baptismi sacramentum aditum nobis ad veram vitam patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali vita decedentes expeditiorem ad coelum viam haberemus, extremae unctionis sacramentum instituit. Intimo nexu hoc sacramentum cum priori coniungitur; nam sicuti confirmatio baptismi perfectio et consummatio, ita extrema unctio veluti poenitentiae supplementum et consummatio spectatur et nuncupatur. Unde *Conc. Tridentinum* Sess. XIV (in prooem. de extr. unct.) inquit: ***Visum est sanctae Synodo praecedenti doctrinae de poenitentia adiungere ea, quae sequuntur de sacramento extremae unctionis, quod non modo poenitentiae, sed et totius christianae vitae, quae perpetua poenitentia esse debet, consummativum existimatum est a Patribus.*** Definiri porro solet extrema unctio sacramentum N. L. a Christo Domino institutum, quo per unctionem olei benedicti et orationem seu formam praescriptam, Sacerdotum ministerio baptizatis graviter aegrotantibus gratia confertur, qua peccata et eorum reliquiae absterguntur, vires augentur ad daemonis insidias vitandas, atque ad morbi incommoda patienter ferenda, et si animae saluti expediverit, valetudo corporis restituitur. — Ex hac definitione patet, quaenam de hoc sacramento pertractanda sint. Agendum nempe est de sacramenti extremae unctionis 1° *existentia*, 2° *materia, forma et ministro, subiecto, effectibus* et *necessitate ac iteratione*.

Nota. Plures in Ecclesia vigent unctiones tum rerum, ex. gr., templorum, altarium, calicum, etc.; tum personarum, ut Catechumenorum in pectore, baptizatorum in vertice, confirmandorum in fronte, principum saecularium in humero, Sacerdotum in manibus, etc. Ab his omnibus distinguitur unctio, quae quintum novae legis sacramentum constituit, ac ideo *extrema unctio* appellatur. Unde Catechismus rom. (1) observat, « hoc sacramentum idcirco *extremam unctionem* appellatum esse, quod haec omnium sacrarum unctionum, quas Dominus Salvator noster Ecclesiae suae commendavit, ultima administranda sit. Quare haec ipsa unctio a maioribus nostris sacramentum etiam *unctionis infirmorum* et *sacramentum exeuntium* dicta est: quibus vocabulis fideles in memoriam novissimi illius temporis facile redire possunt. » Latini ad idem sacramentum significandum alia vocabula adhibent, ut *oleum sanctum, oleum infirmorum, olei sacrati unctionem, orationem olei*, seu *orationem cum unctione coniunctam*, etc. Graeci hoc sacramentum vocare solent ἅγιον ἔλαιον, *sacrum oleum* vel εὐχέλαιον, voce ex duabus composita, quae significat *oleum cum oratione*. Orientales illud passim appellant *kendil* seu *lampadem*.

ARTICULUS I.

De sacramenti extremae unctionis existentia, seu veritate.

§ 664. Quinam ex veteribus haereticis primi fuerint, qui extremam

(1) P. 2, c. 6, n. 2.

unctionem e numero sacramentorum expunxerint, non ita facile est determinare. Nonnulli cum *Bellarmino* de hac impietate *Waldenses, Albigenses, Wicleffitas* et *Hussitas* accusant. At cl. *Bossuet* (1) cum aliis probat, nominatos haereticos nihil innovasse circa septenarium sacramentorum numerum, inter quae recensebant extremam unctionem. *Lutherus* vero, etsi non plane reiiciat hunc ritum, negat tamen, illum sacramentum esse proprie dictum, additque « nuspiam insignius esse deliratum a theologis, quam in hoc sacramento administrando » (2). *Melanchthon* (3) extremam unctionem vocat « caeremoniam superstitiosam. » *Calvinus* (4), petulanter de hoc sacramento pro more suo loquitur, illudque nuncupat « fictitium sacramentum, et histrionicam hypocrisin. » Hinc Protestantes antesignanos suos secuti, sacramentum extremae unctionis admittere recusant: contra quos probandum est, vere existere extremam unctionem tanquam sacramentum a Christo Domino institutum. Id vero ex duplici revelationis fonte probatur, nempe ex *S. Scriptura* et *Traditione*.

I. *Argumentum ex S. Scriptura depromptum.*

§ 665. *Concilium Tridentinum* Sess. XIV, cap. 1 declarat, extremam unctionem esse vere et proprie sacramentum a Christo institutum, *apud Marcum quidem insinuatum*, per Iacobum autem Apostolum ac Domini fratrem *fidelibus commendatum ac promulgatum:* quibus verbis Concilium duplex Scripturae testimonium refert, quamvis non utrique eandem probandi vim adscribat.

1. Marc. VI, 12 et 13 de Apostolis legitur: *Et exeuntes praedicabant, ut poenitentiam agerent: et daemonia multa eiiciebant, et ungebant oleo multos aegros et sanabant.* Haec verba non pauci de sacramento extremae unctionis ab Apostolis collato exponunt, praecipue Graeci, ut *Victor Antiochenus, Euthymius, Theophylactus, Occumenius*, etc., et insignes theologi, ut *S. Thomas, S. Bonaventura, Hugo Victorin., Scotus, Alphonsus a Castro, Ambros. Catharinus, Maldonatus, I. B. Du-Hamel, Juenin, Berti*, etc. Alii tamen cum *Bellarmino, Estio, Sylvio, Tournely*, etc. negant, in adducto Marci testimonio de collato extremae unctionis sacramento sermonem esse, tum quia in unctione, de qua Marcus loquitur, nulla fit mentio collationis gratiae, sed sanitatis corporalis duntaxat, tum quia haec unctio adhibebatur indifferenter sive infirmis decumbentibus, sive aliis, ut caecis et claudis, sive baptizatis sive non, tum quia illo tempore Apostoli nondum erant Sacerdotes; et quamvis Christus in hoc potuerit dispensare, huius tamen dispensationis nulla apparet ratio. Etsi autem non admodum difficile sit difficultates istas solvere, quae aut negativa tantum argumenta continent, aut saltem ex Scriptura solide probari nequeunt (5); manifestum tamen est, ex citato Marci loco argumentum certum pro collato iam ab Apostolis extremae unctionis sacramento inferri haud posse. — Certum autem est apud omnes Catholicos, unctionem a Marco commemoratam saltem, typum, figuram, seu adumbrationem fuisse sacramenti extremae unctionis a Christo instituendi. Dubitari enim nullatenus

(1) Hist. variat. lib. 11, § 108, etc. et 180.
(2) Lib. de capt. babyl.
(3) De loc. comm. tit. de unctione.
(4) Lib. 4 instit. c. 19, n. 18.
(5) V. Berti, lib. 35, cap. 2.

potest, ex ipsa Christi ordinatione ab Apostolis aegros oleo unctos fuisse: ex quo patet, pro sublevamine olei unctionem a Christo ordinatam esse. Neque dici potest, hanc unctionem ad corporalem dumtaxat sanitatem restituendam, seu ad miracula patranda institutam fuisse. Cum enim Christus (1) plurima miracula a discipulis suis patranda praedicit, de olei unctione ne verbum quidem loquitur, sed ait: *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo daemonia eiicient... super aegros manus imponent, et bene habebunt*; neque ex S. Scriptura aut traditione colligitur, Apostolos post Christi Ascensionem ad aegros corporaliter tantum sanandos olei unctionem adhibuisse, sed et per umbram Petri (2), per sudaria Pauli (3) aegri sanati sunt. Ne igitur dicatur, olei unctionem, quam Apostoli iubente Christo (4) aegris applicarunt, penitus ex Ecclesia evanuisse, admittendum est, existere pro infirmorum salute extremam unctionem per eam, quam Apostoli adhibuerant, saltem praefiguratam, adumbratam seu insinuatam. Et hoc est, quod ut certum declarat *Conc. Tridentinum* dicens, extremae unctionis sacramentum *apud Marcum quidem insinuatum* esse: quibus verbis non quidem theologorum in expositione Marci dissidentium controversiam dirimit, sed tamen docet, unctionem ab Apostolis Marc. VI, 13 adhibitam saltem typum, figuram seu adumbrationem sacramenti extremae unctionis fuisse. Cl. *Berti* quidem putat, per sacramentum *insinuatum* intelligi sacramentum *inductum* et *institutum*. «Verum, reponit clariss. *Billuart*(5), iuxta Calepinum *insinuare, est in notitiam alicuius adducere, non inducere, aut instituere*. Unctio autem Marci adducit unctionem Iacobi, seu sacramentalem in notitiam, quatenus est eius signum, umbra et figura, sicut baptismus Christi fuit insinuatus a baptismo Ioannis, quatenus iste prioris fuit signum et figura.»

2. Pro extremae unctionis institutione et veritate decretorium est testimonium S. Iacobi scribentis: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei* (6). His sane verbis exprimitur, quidquid necessarium est ad sacramentum constituendum. Adest enim ritus externus, seu *res subiecta sensibus*, olei scilicet unctio, et oratio presbyterorum, quae duo sensibus utique subiiciuntur. Adest etiam *significatio et productio gratiae;* naturalis enim vis olei est, ut dolores leniat et corpus roboret; quapropter per olei unctionem significatur et producitur effectus, quem gratia in anima operatur. Nam verba: *alleviabit* (graece *eriget*) *eum Dominus*, innuunt: *Dominus dabit robur*, et vires ad morbi molestias patienter perferendas, ad tentationes daemonis facilius superandas, et ad mortem fortiter Dei causa obeundam: sed ad haec omnia tanquam ad actus salutares, qui ad felicitatem conducunt aeternam gratiam divinam necessariam esse, eo minus dubitari potest, quo magis ad quemvis actum salutarem necessaria est gratia Dei: ergo in unctione infirmorum confertur gratia Dei, quod insuper invicte probatur ex additis: *Si in peccatis sit*

(1) Marc. 16, 17, etc.
(2) Act. 5, 15.
(3) Act. 19, 12.
(4) Marc. 6, 13.
(5) De extr. unct. art. 1.
(6) Cap. 5, v. 14, etc.

remittentur ei; nam cum peccatorum remissione gratiae sanctificantis collationem connexam esse, iam alibi (1) probatum fuit: ergo indubitatum est, in unctione infirmorum gratiam sanctificantem conferri. Cum autem solus Deus tanquam auctor et Dominus gratiae efficere possit, ut ritus externus gratiam internam non solum significet, sed etiam producat (2); manifestum est, unctionem infirmorum *ab ipso Christo institutam*, et ab Apostolo Iacobo tantum promulgatam esse. Institutio autem eiusdem *permanens* aperte colligitur, ex eo, quia mandatum Iacobi in Epistola *catholica* seu *universali* contentum dirigitur non ad unam Ecclesiam, nec pro aliquo tempore, sed ad omnes Ecclesias sine ulla limitatione locorum et temporum, consequenter ad nos nunc non minus quam ad eos qui tunc erant, sicut alia quae ibidem praescribit et profert, ut: *Patientes estote, nolite iurare; tristatur quis ex vobis? oret*, etc., quae spectant omnia tempora et omnes fideles praesentes et futuros.

Nota 1. *Lutherus* totam S. Iacobi Epistolam ex canone S. Scripturae exsculpsit, et *stramineam* vocavit non alia ratione ductus, nisi quod viderit huius Epistolae auctoritate totum suum de iustificatione sine operibus principium everti. Ast non solum Catholici canonicam huius Epistolae auctoritatem invicte demonstrarunt, sed etiam Protestantes ipsi explosa Lutheri sententia eandem Epistolam canoni S. Scripturae restituerunt. Quibus non obstantibus doctrinae tamen, quam ex illa haurimus, difficultates obmovent, quas enodare oportet.

Obi. 1. Illa unctio, de qua Iacobus loquitur, erat tantum caeremonia ad sanandos morbos corporales, quae cessante in Ecclesia dono miraculorum, cessavit. Id probatur ex eo, quia Iacobus loquitur de eadem unctione, de qua sermo fit Marc. VI, 13: hanc autem ad corporales duntaxat morbos sanandos ordinatam fuisse, plurimi etiam inter Catholicos tenent. Imo ipse etiam Iacobus primo nominat effectus, qui spectant ad corpus, dicens: *Salvabit infirmum, et allevinbit eum Dominus:* effectus vero istos non ex opere operato, sed ex opere operantis, scilicet ex oratione et fide ministri repetit dicens: *Oratio fidei salvabit infirmum.* Hac de causa *Card. Caietanus* in suis comment. in Ep. Iac. expresse negat, illam Iacobi sententiam ad unctionem sacramentalem transferri posse.

Resp. Falluntur adversarii, dum dicunt, Iacobum commendare unctionem solum tanquam caeremoniam ad sanandos per miraculum morbos corporales; vere enim illam commendat ut sacramentum ad sanctificationem animae institutum. Apostolus enim loquitur tantum de *fidelibus infirmis*, quia Epistolam ad Ecclesias christiana fide imbutas dirigit; donum autem miraculorum erat potius pro infidelibus, quam pro fidelibus, dicente Paulo: *Linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus* (3). Dein Iacobus iubet vocari *presbyteros;* ad sanandum autem corporaliter infirmos vocandi sunt medici, vel ii, qui habent donum curationum, quod non erat datum omnibus, et solis presbyteris. Praeterea gratia curationum erat data non solum pro infirmis decumbentibus, sed etiam pro caecis, claudis, etc. Iacobus autem loquitur de iis qui ex infirmitate decumbunt. Denique Iacobus expressit effectum

(1) § 462. (2) § 496.

(3) 1 Cor. 14, 22.

ad solam animam pertinentem, scribens: *Si in peccatis sit, remittentur ei.* — Quoad unctionem, quae Marc. VI, 13 commemoratur, duplex quidem est expositio Catholicorum, sed neutra haereticis favet. Nam qui defendunt identitatem utriusque unctionis, contendunt, utramque esse sacramentalem: qui autem istam identitatem negant, fatentur tamen, unctionem Marc. VI, 13 fuisse typum, figuram et adumbrationem unctionis sacramentalis a Iacobo commemoratae. In typo autem et figura non omnia inveniuntur, quae in re ipsa seu in figurato: ita baptismus Ioannis non eosdem spirituales effectus produxit, ut baptismus Christi, cuius ille typus fuit. Quapropter si admittatur, unctionem Marc. VI, 13 commemoratam gratiam non produxisse, exinde inferri nequit, gratiam non produci per unctionem a Iacobo promulgatam. — Nec refert, quod Iacobus primo de effectibus corporalibus, et ultimo de peccatorum remissione loquatur. Nam insolens non est in Scripturis, postremo loco primarium effectum recenseri; sic apud Matth. legitur: *Centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit* (1). Ideo autem a Iacobo primo loco ponitur corporis sanitas, tum quia effectus iste notior est, utpote qui sub sensus cadat, tum quia orationis series postulare videbatur, ut post commemoratam infirmitatem corporis continuo describeretur eiusdem sanatio. Caeterum non desunt, qui verba Iacobi, *Salvabit infirmum*, aut saltem verba: *Alleviabit eum Dominus*, non ad solum corpus, sed praecipue ad animam pertinere contendunt. « Nam, ait *Bellarminus* (2), et si ἐγείρω proprie significat excitare et elevare, quod ad corpus pertinet, tamen per metaphoram Scripturae sanctae familiarem significat etiam pellere moerorem, tristitiam, negligentiam, soporem et desidiam animi. Hinc sunt illa Apostoli Rom. XIII: *Hora iam est nos de somno surgere*. Eph. V; *Surge qui dormis*, etc. (in quibus eadem vox graeca occurrit)..... Hoc autem loco *Alleviabit eum Dominus*, significat liberationem a quodam torpore, moerore, anxietate, quae propinquos morti valde deprimere et gravare solet, ut non facile possit mentem ad Deum attollere. » Per orationem fidei Apostolus intelligit ipsam formam sacramenti; huic autem vim sacramenti tribuere idem est ac asserere, ritum illum, cui adnexa est, per se et ex opere operato effectum producere. Ideo vero dicitur *Oratio fidei*, quia fidem excitat in poenitente, eamque tanquam necessariam dispositionem exigit: aut etiam quia fidei Ecclesiae innititur, atque ut nonnullis placet, quia initio saltem, huius sacramenti administrationi adnexum erat donum curationum, quod a fide potissimum pendet. — *Card. Caietanus* de sacramenti extremae unctionis veritate nunquam dubitavit: in exponendo autem textu Iacobi vere aberravit, merito ideo a theologis catholicis castigatus, sed venia aliqua dignus, quia scripsit ante *Concilium Tridentinum*. Caeterum eius commentaria parvae sunt auctoritatis. Nam, ait *Card. Pallavicini* (3): « Quod Caietanum attinet, loqui de commentariis eius in S. Scripturam, idem est ac loqui non de plumis, sed de pedibus pulcherrimi pavonis. »

Obi. II. Verba Iacobi: *Si in peccatis sit, remittentur ei*, uti priora, de sanatione corporis intelligenda sunt; nam, ut *Rosenmüller* observat, morbi illo aevo spectabantur velut peccato-

(1) Cap. 19, v. 29. (2) L. de extr. unct. c. 3.

(3) Lib. 6 hist. Conc. Trid. cap. 17, § 2.

rum effectus, et hinc morbo curato etiam peccatum ipsum remissum dicebatur. Nullatenus autem illa verba de effectu spirituali, seu de remissione peccatorum sacramentali intelligi possunt, quia iuxta Catholicorum sententiam sacramenta absolute, certo, seu ex opere operato effectum producunt, hic autem remissio peccatorum conditionate tantum, seu hypotetice promittitur his verbis: *Si in peccatis sit* etc.

Resp. Si hinc inde in Scripturis morbi peccata dicuntur, quia sunt peccatorum effectus, nemo tamen dicet, quod per peccata semper morbi corporales intelligendi sint. Et ita pariter in textu Iacobi per peccata quae remittuntur, morbi corporales intelligi nequeunt. Loquitur enim Apostolus de fideli, qui vere infirmus est, et cui ideo unctio cum oratione applicatur; tertium autem huius unctionis effectum recensens conditionate loquitur: *Si in peccatis sit* etc.: ergo non potest per peccata morbum intelligere, qui ut certus supponitur et sine quo unctio non applicaretur. Absonum quoque et regulis hermeneuticis contrarium est dicere, Apostolum triplici vario modo unum eundemque effectum expressisse. Necessario ergo citata verba in sensu nativo de effectu spirituali, seu de vera remissione peccatorum exponenda sunt. Nec refert, quod conditionate loquatur: *Si in peccatis sit*, etc. Cognovit enim Iacobus, fidelem etiam per poenitentiam a peccatis purgari posse. Etsi autem in aegroto nullum peccatum sit, sacramentum tamen non caret effectu suo; semper enim gratiam confert, quae si peccata non tollit, quia nulla sunt, aegroti animum alleviat, efficitque, ut morbi incommoda et labores levius ferat, et, quod praecipuum est, ut daemonis tentationibus facilius resistat. **Estius** vero observat (1) quod in Scripturis particula *si* saepe non tam rei incertae conditionem, quam rei certae confirmationem significat, ut apud ipsum Iacobum: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo* (2); et quod sicut istorum verborum sensus est: Cum unusquisque vestrum indigeat sapientia etc., ita cum dicit: Et si in peccatis sit, etc. sensus sit: Et cum in peccatis, seu peccatorum reliquiis sit, etc.

Nota 2. Quaesitum est in scholis, quonam tempore sacramentum extremae unctionis fuerit a Christo institutum? — Circa quam quaestionem magna est inter theologos discordia. Sunt, qui cum *Petro Lombardo* et *S. Bonaventura* docent, hoc sacramentum post Christi Ascensionem ab Apostolis ex speciali revelatione Spiritus sancti fuisse institutum: ex qua sententia sequitur, Christum illud mediate tantum per Apostolos instituisse. Sed haec sententia post *Concil. Tridentinum* sine temeritate defendi nequit, quia vix dubitari posse videtur, quin Christus immediate hoc sacramentum instituerit, quod a *B. Iacobo* non institutum, sed solum promulgatum fuisse dicitur. — Alii putant, extremam unctionem a Christo fuisse institutam tempore praedicationis suae, et ab Apostolis iam ante mortem Christi administratam. Hanc sententiam defendunt omnes, qui textum Marc. VI, 13 de extremae unctionis administratione exponunt: dicunt isti, Christum solum post resurrectionem suam ordinasse, ut extrema unctio a solis Sacerdotibus conferatur; Scripturam porro non dicere, Apostolos unxisse omnes, sed *multos aegros*, id est, baptizatos et graviter decumbentes, eosque *sanasse* quoad

(1) Comment. in hunc loc. (2) C. I, v. 5.

corpus et animam. — Communior tamen sententia est, Christum instituisse extremam unctionem post resurrectionem suam, antequam ascenderet in coelum. Haec sententia multis theologis probabilior videtur, quia *Tridentinum* dicit, extremae unctionis sacramentum Marc. VI, 13 *insinuatum* tantum fuisse, post Christi Ascensionem vero a *B. Iacobo promulgatum*. Dein iuxta *Tridentinum* extrema unctio est *poenitentiae consummativum sacramentum;* ergo probabilius est, ipsam non ante poenitentiae sacramentum, sed eo ipso tempore institutam fuisse, quo sacramentum poenitentiae, nimirum inter resurrectionem et ascensionem Christi: « Hi enim dies, ait *S. Leo M.* (1), qui inter resurrectionem ascensionemque fluxerunt, non otioso transierunt decursu, sed magna in eis confirmata sunt sacramenta, magna revelata mysteria. » — Caeterum veritati sacramenti non obest, quod tempus institutionis eius certo definire nequeamus; multa enim facta certissima sunt, de quibus tamen disputatur quo praecise tempore contigerint.

II. *Argumentum ex traditione petitum.*

§ 666. Extremam unctionem semper in Ecclesia catholica ut verum N. T. sacramentum habitam et administratam fuisse, ex *Ss. Patribus*, ex *Conciliis* et argumento *praescriptionis* probatur.

1. *Ss. Patres,* quamvis multa de extrema unctione non scripserint, sufficientia tamen testimonia exhibent. *S. Irenaeus*, cum de gnosticis lamentaretur, quod ritus et caeremonias Ecclesiae catholicae retineant quidem, sed superstitionibus suis corrumpant (2), dicit: « Alii sunt, qui mortuos redimunt ad finem defunctionis mittentes eorum capitibus oleum et aquam, sive praedictum unguentum cum aqua et supradictis invocationibus, ut incomprehensibiles et invisibiles principibus et potestatibus fiant, et ut supera scandat super invisibilia interior ipsorum homo, quasi corpus quidem ipsorum in creatura mundi relinquatur, anima vero proiiciatur demiurgo. » Ex quo testimonio haud obscure colligitur, etiam in Ecclesia catholica defunctioni proximos oleo unctos, et huic unctioni spirituales effectus adscriptos fuisse, quos gnostici superstitiosis suis principiis accommodabant. *Origenes*, postquam egit de sacramento poenitentiae, haec de extrema unctione tanquam de re notissima et ab omnibus accepta subiicit: « In quo impletur et illud, quod Iacobus Apostolus dicit: *Si quis autem infirmatur, vocet presbyteros Ecclesiae, et imponant ei manus ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis fuerit remittentur ei.* » Duo hic simul sacramenta coniungit *Origenes*, poenitentiam scilicet et unctionem infirmorum, quoniam ista est perfectio et consummatio illius, atque per hanc ut per illam remissionem peccatorum fieri affirmat. *S. Chrysostomus* (3) scribit: « Parentes nos in praesentem, Sacerdotes nos in vitam aeternam generant. Atque illi certe ne corporalem quidem interitum a liberis amoliri possunt, neque ingruentem morbum propulsare, cum hi laborantem ac morti iamiam propinquam animam identidem servarint, aliis remissiorem poenam infligentes, alios prorsus labi non permittentes non doctrinae solum atque commo-

(1) Serm. de Ascens.
(2) Lib. 1 adv. haer. c. 21, n. 5.
(3) Lib. 3 de sacerd., n. 6.

nitionis, sed etiam precum praesidio: neque enim solum cum nos regenerant, sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. *Infirmatur* (inquit Apostolus) *quis in vobis? advocet presbyteros Ecclesiae, et orent super eo, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum, et excitabit eum Dominus; et si peccata fecerit remittentur ei.* » Loqui porro S. Doctorem de extrema unctione, non autem de poenitentia, ex eo patet, quia paulo ante locutus erat de remissione peccatorum per poenitentiam, in quam rem profert sententias Matth. XVIII, et Io. XX, et deinde de altera loquitur, citans Iac. V, 15. Hanc igitur a prima distinguit, ac praeterea hanc nonnisi aegrotis dandam esse pronunciat, idque confirmat ex Iacobi testimonio; poenitentiae autem sacramentnm omnibus datur. *S. Ephraem* de vita spirit. (1) dicit: « Si charitatis officio perfungens oleo aegrotantem inungis, fac oculos, manus linguamque cnstodias, ne in ullo temperantiae ac modestiae fines transgrediaris; hoc enim deposcit pietas. » *Victor Antiochenus*, qni circa Iuliani imperatoris aetatem vixisse creditnr (2), in verba Marci: *Ungebant oleo multos aegros*, ita loquitur: « His similia exponit Lucas quoque. Verum quod de mystica unctione, et olei usu hic snbiungitur, hoc inter Evangelistas solus Marcus commemorat. Interim quae Apostolus Iacobus in sna canonica narrat, ab his non dissentiunt. Scribit enim: *Infirmatur quis*, etc. Oleum autem inter alia et laborum molestias mitigat, et lumen fovet, et hilaritatem conciliat. Oleum igitur, quod in sacra unctione adhibetur, et Dei misericordiam et morbi sanationem et cordis illuminationem denotat. Dici autem potest, orationem haec omnia efficere, oleum autem eorum omnium, quae fiunt, externum tantum symbolum esse. » *S. Cyrillus Alex.* de adorat. in spir. et verit. (3) aegrotos monet, ut ad Deum confugiant, qui vim pellendi malum habet, ac deinde addit: « Commemorabo etenim divinitus inspiratam Scripturam, quae ait: *Infirmatur quis etc.* » — Summi momenti est testimoninm *Innocentii I*, qui saeculo V inennte a Decentio, Eugubino Episcopo de quibusdam dubiis circa hoc sacramentum interrogatus, ita (4) respondet: « Non est dubium (verba Iacobi), de fidelibus aegrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab Episcopo confecto non solum Sacerdotibus, sed et omnibus uti Christianis licet, in sua ac suornm necessitate inungendo. Caeterum illud superfluum videmus adiectum, ut de Episcopo ambigatur, quod presbyteris licere non est dubium. Nam idcirco de presbyteris dictum est, quia Episcopi occupationibns aliis impediti ad omnes languidos ire non possunt. Caeterum si Episcopus aut potest, aut dignum ducit aliquem a se visitandum et benedicere et tangere chrismate, sine cnnctatione potest, cuius est ipsum chrisma conficere. Nam poenitentibus (publicis, quibus denegabantur sacramenta) istud infundi non potest, quia genus est sacramenti: nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unnm genus putatur posse concedi? » — Neque ex hoc, quod dicat, *oleo chrismatis*, vel *chrismate*, quisqnam putet ipsum loqui de confirmatione; de hac enim prius

(1) Ad monach. novit. c. 7.

(2) Caten. in Evang. S. Marci c. 6, Bibl. max. PP. Lugd. t. 4, p. 383. (3) Lib. 6.

(4) Ep. 1, c. 7, ap. Mansi, Ep. 25, c. 8, ap. Coustant.

locutus fuerat, dixeratque, illam omnibus baptizatis, etiam pueris administrari *a solis Pontificibus*, non a presbyteris, qui Pontificatus apicem non habent. Quamvis itaque in usu Ecclesiae chrisma strictissime sumptum accipiatur pro composito ex oleo et balsamo; attamen apud veteres etiam sumitur aliquando pro unctione olei sive simplicis, sive compositi, chrismare enim generaliter significat ungere, et chrisma unguentum quodcumque; paulo strictius significat unguentum ab Episcopo benedictum, quo sensu illud usurpat *Innocentius*, in cuius testimonio citato haec manifeste continentur: 1° unctionem olei sacrati vero et proprio sensu sacramentum nov. legis esse ut reliqua sacramenta; 2° illam tum ab Episcopis, tum a presbyteris administrari posse; 3° eamque non solis Sacerdotibus, sed et laicis aegrotantibus conferendam esse; 4° videtur concedere, ut etiam fideles laici possint in suis et aliorum infirmitatibus isto oleo ab Episcopo benedicto uti non ut sacramento, sed ut ritu christiano secundum morem illius temporis, sicut enim tunc fideles ad morbos curandos adhibebant aquam baptismalem, ita et oleum ab Episcopo benedictum. — *S. Augustinus* Serm. 215 de temp., seu verius *S. Caesarius* in append. S. 265, n. 3 inquit: «Quoties aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi ille qui aegrotat, accipiat, et inde corpusculum suum ungat, ut illud quod scriptum est impleatur in eo: *Infirmatur quis* etc. Videte fratres, qui in infirmitate ad Ecclesiam cucurrerit, et corporis sanitatem recipere, et peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. » *S. Eligius*, Episcopus Noviomensis (1), ita populum suum affatus est: « Quoties aliqua infirmitas supervenerit, non quaerantur praecantores, non divini, non sortilegi, sed qui aegrotat, in sola Dei misericordia confidat, et eucharistiam corporis et sanguinis Christi cum fide ac devotione accipiat, oleumque benedictum fideliter ab Ecclesia petat, unde corpus suum in nomine Christi ungat, et secundum Apostolum *oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus*, et non solum corporis, sed etiam animae sanitatem recipiet. » *S. Gregorius M.* in suo sacramentario haec fer. V hebd. S., seu in Coena Domini observanda praescribit: « Tunc offertur Pontifici oleum, et benedicit id tam ipse, quam omnes presbyteri ad ungendum infirmum his verbis: Emitte, Domine, Spiritum sanctum tuum Paracletum de coelis in hanc pinguedinem olivae, quam de viridi ligno producere dignatus es ad refectionem corporis, ut tua sancta benedictione sit omni hoc unguentum tangenti tutamentum corporis et animae etc. » Eodem saeculo *Theodorus*, Cantuariensis Archiepiscopus composuit poenitentiale, cuius haec verba referuntur a *Burchardo* (2) et ab *Ivone* (3): « Ab infirmis in periculo mortis positis pura est inquirenda confessio.... Et ideo secundum auctoritatem canonicam, ne illis ianua pietatis clausa videatur, orationibus et consolationibus ecclesiasticis sacra cum unctione olei inuncti secundum statuta Ss. Patrum communione viatici reficiantur. » *V. Beda* in Marc. VI, 13 haec habet: « Dixit Apostolus Iacobus: *Infirmatur quis in vobis?* etc. Unde patet, ab ipsis Apostolis hunc S. Ecclesiae morem esse traditum, ut energumeni, vel alii quilibet aegroti ungantur oleo pontificali benedictione consecrato. » Et in Iacob. V, 14 ita

(1) Ap. Audaen. Vita S. Eligii, lib. 2, c. 15.

(2) Cap. 54.

(3) Decr. p. 15, c. 36

loquitur: « Hoc et Apostolos fecisse, et nunc Ecclesiae consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris, et oratione comitante sanentur. » *Alcuinus* (1) ait: « Iacobus Apostolus dixit: *Infirmatur quis in vobis?* etc. quod non est dubium de fidelibus aegrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo perungi possunt, quod ab Episcopo confectum est etc. » *S. Petrus Damiani* (2) inquit: « Tertium sacramentum est unctio infirmorum. Infirmantibus nobis, et usque ad mortem mortali peccatorum febre languentibus spiritus pietatis assistit, et recordatus est, quoniam pulvis sumus. Ait enim D. Iacobus: *Infirmatur quis* etc. Solemnis unctio, liquor excellens, quo sanitas redditur, peccatum dimittitur, immittitur timor Domini! Videsne, qualiter sacerdotalis manus infirmantis corpus alleviet, et illecebrosam sensuum motionem sacratissima mitiget unctione? Unde et Ss. Patres hanc unctionem sacramentum esse sanxerunt. » *S. Bernardus* in vita S. Malachiae (3) narrat, hunc sanctum Episcopum vespere vocatum esse ad uxorem nobilis viri « ut descenderet, priusquam moreretur, infirmam uncturus oleo. » Descendit ad eam, sed unctionem distulit usque ad mane; eadem nocte mortua est: cum autem precibus et gemitibus S. Episcopi iterum resuscitata esset, « Malachias gratias agens benedixit Dominum: et unxit eam nihilominus, sciens, in hoc sacramento remitti peccata, et quod oratio fidei salvet infirmum. »

2. *Concilium Cabillonense II*, an. 813, can. 48, sic statuit: *Secundum B. Apostoli Iacobi documentum, cui etiam documenta Patrum consentiunt, infirmi oleo, quod ab Episcopis benedicitur, a presbyteris ungi debent.* Sic enim ait: *Infirmatur quis*, etc. *Non est itaque parvipendenda haec medicina, quae animae corporisque medetur languoribus.* Ticinense an. 850, cap. 8 dicit: *Illud quoque salutare sacramentum, quod commendat Iacobus Apostolus dicens: Infirmatur quis in vobis?* etc., *solerti praedicatione populis innotescendum est: magnum sane et valde appetendum mysterium, per quod, si fideliter poscitur, et remittuntur peccata, et consequenter corporalis salus restituitur.* Eandem veritatem stabiliunt *Aquisgranense* (4), *Moguntinum* (5), *Wormatiense* (6)... *Florentinum* in Dec. pro Armenis dicit: *Quintum sacramentum est extrema unctio. Tridentinum* Sess. XIV de extr. unct., can. 1 definit: *Si quis dixerit, extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino nostro institutum et a B. Iacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum; anathema sit.* Et can. 3: *Si quis dixerit, extremae unctionis ritum et usum, quem observat sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiae B. Iacobi Apostoli; ideoque eum mutandum, posseque a christianis absque peccato contemni; anathema sit.*

3. *Argumentum praescriptionis* petitur ex fide et praxi Ecclesiae latinae et graecae, quae extremam unctionem ab omni retro memoria semper ac sine interruptione administravit tanquam ritum sacrum a Christo institutum non solum ad alleviationem morbi, sed etiam ad remissionem peccatorum, et ideo tanquam verum N. L. sacramentum credidit. Hanc fidem contestantur ea, quae § 516 dicta sunt de septenario sacra-

(1) De div. offic. c. 40. (2) S. 1 in Ded. Eccl.

(3) Cap. 32. (4) An. 836, can. 38.
(5) An. 847, cap. 26. (6) An. 868, can. 72.

mentorum numero, qui completus non esset, si extrema unctio sacramentis non accenseretur. Eandem fidem probant tum antiquiores, tum recentiores libri rituales et sacramentales Ecclesiae occidentalis et orientalis, ut ostendunt *Martenius* de antiq. Eccl. rit. (1), ac *Renaudotius* in perpertuit. fidei (2). Neque adversarii ostendere possunt, quandonam post Apostolorum aevum haec fides et praxis inceperit, et quomodo sine ulla contradictione et turbine in utraque Ecclesia invaluerit. — Equidem *Sam. Deylingius* (3) affirmare ausus est, extremam unctionem, monstrum informe enatum esse in Ecclesia Romana sub barbarie superiorum saeculorum: imo et *Dallaeus* contendit, sacramenta confirmationis et extremae unctionis in sola Latinorum Ecclesia inveniri. Sed sicut prior rem asseruit, sed non probavit, ita posterior turpissime aberravit. Plurima enim monumenta ostendunt, fidem de extrema unctione tanquam de N. L. sacramento semper in Ecclesia graeca viguisse, et adhuc vigere. Hanc fidem profitentur recentiores illius scriptores, ut *Gregorius Protonsycellus*, *Petrus Mogilas*, auctor confessionis orthodoxae, *Meletius Syrigus* in refutatione articulorum *Cyrilli Lucaris*, et *Ieremias* Patriarcha CPtanus, qui in responsione 1, cap. 7 ad Lutheranos Würtenbergenses inquit: « Sacrum vero oleum, et hoc nobis est traditum, et ipsum est divinum sacramentum divinae nobis misericordiae typum repraesentans, quod in redemptionem et sanctificationem illis, qui a peccatis convertuntur, conferri solet, et ex multis infirmitatibus nos sublevat, eosque, qui illo digne utuntur, sanctificat. » Ast si Graeci modo hanc fidem profitentur, eandem etiam ante schisma habuerunt; nam post schisma eam ab Ecclesia Latina non recepissent. Et sane neque tempore *Photii*, neque in *Concilio Lugdunensi II*, neque in *Florentino* Latini Graecos de negato extremae unctionis sacramento accusarunt, neque Graeci Latinos ob fidem huius sacramenti reprehenderunt: ergo una semper erat utriusque Ecclesiae de hoc sacramento fides.

Nota 1. Existentia extremae unctionis sacramenti recte etiam *ex ratione convenientiae* probatur. Nam Christus instituit sacramenta, ut fidelibus subveniret pro quovis tempore, et secundum quemvis statum. Ideo in ingressu ad hanc vitam est *Baptismus*, in progressu et decursu vitae *Confirmatio*, *Eucharistia*, *Poenitentia*; et pro statibus, qui graviores obligationes adnexas habent, *Ordo* et *Matrimonium*: convenientissimum igitur est et divinae Providentiae ac Religionis christianae oeconomiae maxime consentaneum, ut etiam pro egressu ex hac vita speciale sacramentum existat, quo in doloribus corporis sublevemur, et contra insidias daemonum muniamur. Sapientissime igitur *Conc. Tridentinum* Sess. XIV in prooem. de extr. unct. dicit: *Clementissimus Redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit de salutaribus remediis adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in sacramentis aliis praeparavit, quibus Christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviori spiritus incommodo possint; ita extremae unctionis sacramento finem vitae tanquam firmissimo quodam praesidio munivit; nam etsi adversarius noster occasiones per omnem vitam quaerat et captet, ut de-*

(1) Lib. 1, p. 2, cap. 7, art. 1, etc.
(2) T. 5, lib. 5, cap. 1, etc.
(3) In Observ. sacris, p. 3, n. 6. Lips. 1739

vorare animas nostras quoquo modo possit, nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suae versutiae nervos intendat ad perdendos nos penitus, et a fiducia etiam, si possit, divinae misericordiae deturbandos, quam cum impendere nobis exitum vitae prospicit. Hanc rationem convenientiae etiam moderatiores nonnulli Protestantes approbarunt. *Leibnitius* in syst. theol. (1) cum dixisset, sacramentum extremae unctionis S. Scripturae et interpretationi Ecclesiae inniti, et gratiam curationum in Ecclesia stabilita infrequentiorem factam esse, ita pergit: « Superest igitur saltem hodieque efficacia illa sanitatis perpetua et nunquam fallens, quae ad animam ipsam bene dispositam pertinet, atque ab Apostolo Iacobo additur, quando huius sacramenti usum describit, et in peccatorum remissione ac fidei virtutisque munimento collocatur, quo nunquam magis opus est, quam in vitae periculo atque terroribus mortis ad ignea tela Satanae tum maxime ingruentia repellenda. » Plura similia testimonia refert *Esslinger* in Apologia Rel. cathol. per auctores protestantes § 6. Memoratu digna sunt verba *Augusti*, qui recitato textu *Bellarmini* ex cap. 5 ita loquitur: « Quia in exitu de hoc mundo existunt speciales difficultates, instituit Dominus speciale praesidium, quia saepe accidit, ut qui in extremis agunt, nec possint audire verbum exhortationis, nec Eucharistiam percipere, nimirum morbo gravati et usu sensuum privati; inungi autem, et sacramenti huius fructum percipere semper possunt... Nemo qui bonae fidei sit, contradicet veritati et bonitati horum verborum *Bellarmini*, quibus *Goëthe*, *Chateaubriand* aliique moderni auctores sunt debitores primae ideae illarum imaginum poëticarum, ubi ipsi nobis ostendunt Religionem, quae suorum sacramentorum ope manu auxiliatrice hominem ducit a primo ortu suo usque ad interitum. »

(1) Pag. 280, etc. (2) Cap. 4.

Nota 2. Rigidiores Protestantes cum *Dallaeo* sequentia traditionis argumenta opponunt.

Obi. I. Veteres Patres de sacramento unctionis altum silent etiam in illis libris, in quibus ritus omnes Ecclesiae et disciplinam quam diligentissime sunt persecuti. Imo per octo priora saecula, qui sanctorum vitas et exitus litteris consignarunt, eos oleo inunctos fuisse non commemorant; quod magno indicio est, unctionem infirmorum tunc non fuisse in Ecclesia usitatam.

Resp. Argumenta haec negativa sunt, et vim non habent contra positiva Patrum testimonia, quae in probatione indicavimus. Rationem huius silentii refert *Bellarminus* (2) dicens: « Ex hoc (Innocentii) testimonio colligimus, cur non extent multa huius generis testimonia, id est, tam antiqua et tam expressa, quia videlicet non habuerunt occasionem de hac re scribendi; nam nec Innocentius de hac re scripsisset, nisi Episcopo Eugubino dubitatio illa in mentem venisset, utrum Episcopus possit dare sacramentum extremae unctionis, an solus presbyter?... Alioquin enim de sacramentis, quae in usu quotidiano erant, non scribebant Patres, nisi coacti aliqua occasione, vel nisi haereticis respondendum esset. » Hinc etiam illud diluitur argumentum, quod per octo saecula non legatur, viro sanctos in extremis sancto oleo inunctos fuisse. Nam quae in communi usu versantur, tanquam res notissimae non scribuntur. Hinc cum Patres in gestis piorum virorum con-

scribendis praecipue horum virtutes heroicas et actus praestantiores posteris tradere voluerint, de ritu sacrae unctionis consulto verba praeterire poterant, quia istius usus, cum iuxta universalem Ecclesiae praxim cunctis fidelibus communis esset, nihil singulare praeseferebat, quod peculiarem videretur mentionem promereri. Plures ex eadem ratione ne viaticum quidem a sanctis perceptum fuisse tradupt, quamvis iam *Conc. Nicaenum I*, can. 13 praeceperit, ut omnibus prope vitae finem Eucharistia tribueretur. Dein notandum est, antiquos Patres extremam unctionem sacramentum *Poenitentiae consummativum* nominasse, eius videlicet appendicem et perfectionem, adeo ut apud eos poenitentiae nomine unctio quoque sacra intelligeretur: unde cum ipsi de poenitentia expresse agerent, ac testarentur, aliquos in hac decessisse, innuebant simul etiam implicite S. Unctionem tanquam poenitentiae complementum; nam et hodie, ubi dicimus aliquem decessisse viatico munitum, id intelligitur factum conscientia antea per poenitentiam emundata, quamvis haec expresse non commemoretur: antiquitus vero unctio cum poenitentia dabatur, et ante Eucharistiae communionem. Falsum autem est, ante saeculum nonum sanctorum biographos de collata extrema unctione penitus silere. Nam de S. Regina *Chlotilde* in eius actis legitur, quod morti appropinquans: « inuncta est a Sacerdotibus oleo sancto, deinde Eucharistia refecta. » *Gregorius Turonen*. Hist. Eccl. Francorum (1) scribit: « A *S. Nepotiano* (Episcopo apud Avernos) visitatur (Artemius) infirmus, atque oleo sancto perunctus tribuente Domino redditur sanitati. » Extremam unctionem susceptam esse a *S. Eugendo* abbate, testem habemus coaequalem eius biographum (apud *Mabillon*).

Obi. II. Cum *Urbanus III* in cap. *Vir* de sec. nupt. respondisset, viri et mulieris benedictionem iterari non debere, istius responsionis rationem hanc attulit Glossa: « Sacramenta enim iterari non debent..... tamen poenitentia bene iteratur... fallit autem secundum quosdam regula in extrema unctione; quid enim impediret hanc iterari, cum non sit sacramentum, sed oratio super hominem? »

Resp. Iuxta Glossam negatur, extremam unctionem ex iis sacramentis esse, quae imprimunt characterem, adeoque reiterari non possunt; non autem negatur, eam simpliciter sacramentum esse: alioquin eam non contulisset cum poenitentia, quae, licet iterari possit, tamen est sacramentum.

Obi. III. Ipsi theologi catholici inter se dissentiunt circa institutionem, materiam, formam, subiectum et effectus extremae unctionis: ergo de hoc sacramento non habetur revelatio certa.

Resp. Certo revelata et ab Ecclesia definita sunt, quae spectant ad existentiam et ad substantiam sacramenti extremae unctionis; et in his omnes theologi catholici plane consentiunt. Certant autem inter se in quaestionibus, quae substantiam non attingunt, et in quibus certa revelatio et Ecclesiae definitio non habentur. Propter accidentalia vero, quae dubia sunt, negari non possunt substantialia, quae certa sunt.

(1) Lib. 1. c. 41.

ARTICULUS II.

Doctrina reliqua de Sacramento extremae unctionis.

§ 667. Nonnulli ex Protestantibus, qui Epistolam S. Iacobi ut canonicam venerantur, nihilominus negant, per citata verba Iacobi veritatem sacramenti extremae unctionis probari, quia unctio, quae in usu est in Ecclesia Romana, toto, ut aiunt, coelo distat ab ea, de qua loquitur S. Iacobus. Haec enim non erat nisi olei vulgaris et communis; nunc vero non adhibetur ad huiusmodi unctionem nisi oleum ab Episcopo consecratum. Commemoratur in textu Iacobi adiumentum sanitatis, non praesidium et adiumentum pacatius moriendi. Iuxta Apostolum a pluribus Sacerdotibus, seu potius a senioribus populi fieri debet haec unctio, nunc vero ab uno tantum Sacerdote fit. Iacobus loquitur de omnibus infirmis indiscriminatim, in Ecclesia autem Romana non inunguntur, nisi extremo morbo laborantes. Neque unctio, quae nunc adhibetur, morbos depellit sicut depellebat Iacobaea. Ex his inferre conantur, verba Iacobi ad sacramentum extremae unctionis referri non posse. Haec autem obiectio ex eo tantum oritur, quia Protestantes Scripturam iuxta spiritum suum privatum exponunt, seu potius iuxta suas praeconceptas opiniones contorquent, et apostolici ac ecclesiastici sensus lineam penitus negligunt. Ex dicendis autem patebit, doctrinam catholicam de sacramenti extremae unctionis *materia, forma, ministro, subiecto, effectibus* et *necessitate* cum textu Iacobi omnino cohaerere, huncque Apostolum non de alia unctione loqui, quam de illa, quae in Ecclesia catholica graviter decumbentibus administratur.

(1) In suppl. q. 29. art. 4.

I. *De extremae unctionis materia remota.*

§ 668. Materia remota extremae unctionis est oleum olivarum, ab Episcopo, vel a Sacerdote ex eius commissione, benedictum.

1. De fide est, materiam remotam extremae unctionis esse oleum ex olivis expressum. Nam Iac. V dicitur: *Ungentes eum oleo;* olei autem nomine absque ullo addito intelligitur oleum olivarum, quia, ait *S. Thomas* (1), « Oleum principaliter nominatur olivae liquor, cum alii liquores solum ex similitudine ad ipsum olei nomen accipiant. » Idipsum confirmat continuus Ecclesiae usus et constans traditio. Oleum enim olivarum semper in administranda extrema unctione adhibitum esse, testantur Patres supra laudati, citata Conciliorum decreta, Ritualia Latinorum (2) et Euchologia Graecorum (3). Hinc *Conc. Florentinum* in decr. ait: *Quintum sacramentum est extrema unctio, cuius materia est oleum olivae per Episcopum benedictum.* Et *Trident.* Sess. XIV, c. 1 (4) dicit: *Ex apostolica traditione per manus accepta... Ecclesia intellexit, materiam huius sacramenti esse oleum ab Episcopo benedictum; nam unctio aptissime Spiritus sancti gratiam, qua invisibiliter anima aegrotantis inungitur, repraesentat.* Oleum infirmorum simplex esse debet, videlicet nec balsamo, nec aliis aromatibus compositum. Ideo P. *Arcudius* loc. cit. loquens de extrema unctione apud Graecos usitata dicit: « Materia est purum oleum, quod non sit permixtum cum aliis aromatibus instar unguenti confirmationis. » Et quamvis *Suarez*, cui alii adhaeserunt, putet, non esse contra Christi insti-

(2) Ap. Marten. loc. cit. lib. 1, c. 7. art. 3.
(3) Apud Goar. et Arcudium. de concord. lib. 5, c. 1. (4) De sacr. extr. unct.

tutionem, si alius liquor misceatur, imo opinetur, fuisse illi aliquando balsamum admixtum; negari tamen nequit, antiqua monumenta ostendere, etiam in Ecclesia Latina communiter oleum simplex et purum adhibitum fuisse. Si tamen oleum infirmorum foret balsamo permixtum, id extremae unctionis validitati non officeret, « modo tamen admixtio tanta non sit, ut destruat exteriorem olei speciem, ita ut non amplius oleum, sed potius unguentum, aut alterius generis mixtum artificiale censeatur, » ut scribit *Benedictus XIV* (1). Oleum convenientem esse pro extrema unctione materiam, probat *S. Thomas* loc. cit. dicens: « Spiritalis sanatio, quae in fine adhibetur, debet esse perfecta, quia post eam alia non relinquitur, et lenis, ut spes, quae exeuntibus est maxime necessaria, non frangatur, sed foveatur. Oleum autem lenitivum est et penetrativum usque ad intima et etiam diffusivum, et ideo quantum ad utrumque praedictorum est conveniens materia huius sacramenti. » Et *Catechismus Rom.* (2) de oleo infirmorum ita loquitur: « Aptissime haec materia illud significat, quod vi sacramenti interius in anima efficitur; nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit, ita sacramenti virtus animae tristitiam ac dolorem minuit. Oleum praeterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, et lumini tanquam pabulum praebet; tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accommodatum est. Quae omnia, quid in aegroto divina virtute per huius sacramenti administrationem efficiatur, declarant. »

2. Debere oleum esse ab Episcopo benedictum, non quidem in Ss. Litteris docetur. Attamen benedictionis huius iam *Innocentius I* (3) meminit. Eam praescribunt *Sacramentaria* Latinorum apud Martenium, et *Euchologia* Graecorum apud Goarium, Concilia quoque ut *Aquisgranense II* (4), *Cabillonense II* (5), *Wormatiense* (6), et imprimis *Eugenius IV*, qui in decreto declarat: *Materia* (extr. unctionis) *est oleum olivae per Episcopum benedictum*. Cui traditioni insistens *Conc. Tridentinum* Sess. XIV de sacr. extr. unctionis cap. 1 dicit: *Ex apostolica traditione per manus accepta... intellexit Ecclesia, materiam esse oleum ab Episcopo benedictum.* Eandem benedictionem postulare videtur ipsa rei natura, ut nimirum significetur, quod oleum non suapte natura, ut *Estius* (7) dicit: « Sed Spiritus sancti virtute morbis animae medeatur. » Imo benedictionem olei infirmorum non solum necessitate praecepti ecclesiastici, sed etiam necessitate praecepti divini, et ad validitatem sacramenti requiri, ex declarationibus Rom. Pontificum infertur. Nam *Paulus V* (8) propositionem, « quod sacramentum extremae unctionis oleo episcopali benedictione non consecrato ministrari valide possit, » - ut temerariam, et errori proximam proscripsit; et *Gregorius XVI* (9), decretum S. Inquisitionis approbavit, quo statuitur, « non posse in casu necessitatis parochum ad validitatem sacramenti extremae unctionis uti oleo a se benedicto. » Ergo pro certo habenda est sententia asserens, benedictionem olei essentialem esse ac de necessitate sacramenti contra *Natalem Alex.*, *Victoria*, *Juenin* et alios, qui eam repetunt ex solo

(1) Lib. 8 de Syn. Dioec. c. 1, n. 3.
(2) P. 2. cap. 6. n. 5. (3) Ep. loc. cit. 7.
(4) An. 836, c. 2, can. 8.
(5) An. 813, can. 48.
(6) An. 868, can. 72.
(7) In 4 dist. 23, § 8.
(8) Decret. S. Inquis. 13 ian. 1656
(9) 14 sept. 1842.

praecepto Ecclesiae, licet id non videatur expresse definitum a citatis Conciliis et Pontificibus.

3. Suarez contendit (1) benedictionem Episcopi ita ex institutione Christi necessariam esse, ut neque a Rom. Pontifice possit ea committi simplici presbytero. Sed plerique theologi contrarium sentiunt, et dicunt, oleum infirmorum ex expressa vel tacita summi Pontificis concessione a simplici presbytero confici posse. Id probatur ex vetustissima praxi apud Graecos, Armenos et alios orientales per multa iam saecula continenter servata, qua eorum presbyteri oleum infirmorum benedicere solent. Consuetudinem hanc, de qua testes habemus *Arcudium* (2), *Leonem Allatium* (3), et *Goarium* (4), Summi Pontifices non modo non proscripserunt, sed potius probarunt. Id enimvero praestitit *Clemens VIII* in instructione pro Episcopis Latinis in Graecia degentibus, circa oleum infirmorum sic decernens: « Non sunt cogendi presbyteri Graeci olea sancta praeter chrisma ab Episcopis Latinis dioecesanis accipere, cum huiusmodi olea ab eis in ipsa oleorum et sacramentorum exhibitione, ex veteri ritu conficiantur, seu benedicantur. » Hoc decretum iisdem verbis renovavit *Benedictus XIV* Const. *Etsi pastoralis* (5).—Equidem *Paulus V* et *Gregorius XVI* in mox allatis decretis insufficientem declarant Sacerdotis benedictionem. Sed haec decreta de benedictione, facta a Sacerdote simplici, sine legitima facultate obtenta intelligenda sunt, quae facultas in Ecclesia Latina concedi non solet. Caeterum attendendum est monitum *Ritualis Romani* dicentis: « Si forte sacrum oleum infirmorum infra annum aliquo modo ita deficiat, ut sufficere non posse videatur, neque aliud benedictum haberi queat, modico oleo non benedicto in minori quantitate superinfuso reparari potest (6).

II. *De extremae unctionis materia proxima.*

669. Materia proxima sacramentorum in applicatione materiae remotae ad subiectum idoneum consistit. Sacrum igitur oleum corpori infirmi applicandum est, et quidem per unctionem, dicente S. Iacobo: *Ungentes eum oleo*. Certum igitur est, unctionem, qua oleo sacro corpora infirmorum obsignantur, proximam esse huius sacramenti materiam, et ad eiusdem essentiam pertinere: qua in re omnes Catholici consentiunt. Quoniam autem Apostolus non exprimit partes corporis, quae inungendae sunt, et ab Ecclesia hac de re nihil definitum est, ideo theologi non consentiunt, dum quaeritur, quotuplex unctio ad essentiam sacramenti requiratur. Nonnulli, ut *Durandus*, *Billuart*, *Paulus a Lugduno* etc. probabile censent, quintuplicem unctionem sensuum esse de essentia sacramenti. Alii vero, ut *Natalis Alex.*, *Tournely*, *Juenin*, *Berti*, *Thomas ex Charmes* et plerique recentiores docent, unicam unctionem esse de necessitate sacramenti, licet fateantur, quinque sensuum unctiones pertinere ad integram et maiorem expressionem effectus huius sacramenti, easque esse ab Ecclesia praescriptas.

1. Qui probabile censent, quintuplicem sensuum unctionem de necessitate sacramenti esse, sequentibus argumentis insistunt. Antiquissima est Ecclesiae praxis quinque sensus

(1) De extr. unct. c. 1, n. 8.
(2) De concordia, etc. lib. 3, c. 2.
(3) De consensu, etc. lib. 3, c. 16.
(4) In notis ad Euchol.
(5) Constit. 57, § 4.
(6) Cf. Berti lib. 35, cap. 4. prop. 3. § 4.

ungendi. *S. Gregorius M.* in suo Sacramentario (ap. Menandrum) praescribit, ut quinque sensus inungantur; ait enim: « Multi Sacerdotum infirmos perungent in quinque sensibus corporis, id est, in superciliis oculorum, et in auribus deintus, et in narium summitate sive exterius, et in labiis exterius, et in manibus exterius, id est, de foris. In omnibus ergo his membris crucem faciant de oleo sacrato dicentes: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Hoc enim faciant, ut si in quinque sensibus mentis et corporis aliqua macula inhaesit, haec medicina Dei sanetur. » *S. Bonaventura* in Brevil. (1) de extrema unctione dicit: « Ad huius sacramenti integritatem requiritur - inunctio infirmi in septem partibus determinatis, scilicet in oculis, auribus, naribus, labiis, manibus, pedibus et lumbis; » et inferius addit: « Inunctio fieri debet in septem locis praedictis, ut sic disponatur homo per hoc sacramentum ad plenitudinem sanitatis per deletionem omnis venialis peccati. » *S. Thomas* in suppl. (2) ait: « Hoc sacramentum per modum curationis exhibetur: curatio autem corporalis non oportet quod fiat per medicinam toti corpori appositam, sed illis partibus, ubi est radix morbi. Et ideo etiam unctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantum, in quibus est radix spiritualis infirmitatis. » Et ib. (3) haec dicit: « Ubi est in nobis prima origo peccati, ibi debet unctio adhiberi; ideo inunguntur loca quinque sensuum, scilicet oculi propter visum, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum, manus propter tactum, qui in pulpis digitorum praecipue viget; et propter (vim) appetitivam inunguntur aliquibus renes. Pedes autem inunguntur propter (vim) motivam, qui sunt principalius eius instrumentum. Et quia primum principium cognitionis humanae est (vis) cognoscitiva, ideo illa unctio ab omnibus observatur, quae fit ad quinque sensus quasi de necessitate sacramenti: sed quidam non servant alias, quidam vero illam servant, quae fit ad pedes, et non quae ad renes, quia appetitiva, et motiva sunt secundaria principia. » *Eugenius IV* in decreto dicit: Infirmus *ungendus est in oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter gustum vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum, in renibus propter delectationem ibidem vigentem.* His argumentis moti nonnulli putant, saltem quinque sensuum unctionem requiri de necessitate sacramenti.

2. Probabilior est eorum sententia, qui dicunt, unicam unctionem esse de necessitate sacramenti. Nam neque ex Scriptura, neque ex Traditione erui potest, unctiones assignatas esse de necessitate sacramenti. S. Iacobus enim dicit simpliciter: *ungentes eum*. Quot autem, et quae unctiones sint faciendae, non determinat. Sicuti ergo ex hoc: *baptizantes eos* eruitur tantum, necessariam esse ablutionem, non autem necessario requiri triplicem immersionem; ita ex hoc: *ungentes eum* erui non potest, necessariam esse quintuplicem unctionem, sed unctionem simpliciter. Neque ex Traditione necessitas quintuplicis unctionis probari potest, quia varia fuit Ecclesiarum disciplina circa numerum et locum unctionum. Iam *Albertus M.* (4) dicit: « Diversarum Ecclesiarum et ordinum diversum esse usum, quia in quibusdam

(1) P. 6, cap. 11. (2) Q. 32, art. 5.

(3) Art. 6. (4) In 4 dist. 23, art. 6.

Ecclesiis unguntur loca plura, in aliis pauciora. » Idem ostendit *Martenius* lib. 1 de ant. Eccl. ritibus (1). Certum porro est, quod vetus Ecclesia orientalis, et recentior consuetudo Graecorum, a quibus confici sacramentum nemo iure negabit, neque oculos ungit, neque aures. Nam *Arcudius* (2) ait: « Sacerdotes graecos ungere frontem, mentum, ambas genas, deinde pectus, tum manus, idque ex utraque parte; postremo pedes. » Et *Simeon Thessalonicensis* in lib. de sacram. (3) inquit: « Ungit Sacerdos oleo ad modum crucis ipsius (aegri) frontem ob contentas in eo cogitationes: faciem quoque inungit propter sensuum organa: postremo manus, a pravis cogitationibus et operibus eum expians, sanctoque oleo et signo crucis muniens et perfecte sanctificans. » Nunquam autem extrema unctio a Graecis collata irrita ab Ecclesia Latina declarata fuit. Imo etiam in Ecclesia occidentali creditum non fuisse, quod quintuplex sensuum unctio ad essentiam sacramenti requiratur, ex eo patet, quia permissum erat, ut ob periculum contagionis, vel ob instantem mortem unica unctio adhibeatur. Ita pastorale *Mechliniense* ab Academia Lovaniensi anno 1588 approbatum statuit: « In morbis contagiosis et peste grassante, ut periculum vitetur, sufficit iungi sensus organum magis ad unctionem expositum, aut detectum, dicendo: Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quidquid deliquisti per visum, auditum, odoratum, gustum, tactum et gressum. » *Rituale Parisiense* ait: « Si non possit super infirmum fieri nisi unica unctio, ungatur oculus, vel aliud sensuum organum, et caeteris precibus praetermissis dicatur: Per istam sacri olei unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid peccasti per sensus. » Eandem praxin approbant rituales libri Ecclesiarum Cameracensis, Atrebatensis, Genevensis iussu S. Francisci Salesii aliarumque. Ita etiam *Benedictus XIV* de Syn. dioec. lib. 8 (4) parochos instruit: « Cum prudenter timent, aegrotum decessurum, priusquam omnes absolvantur quinque sensuum unctiones, unicum sensum inungant formam universalem pronuntiando... Quinimo in praedicto eventu consultius est ut caput, a quo omnium sensuum nervi descendunt, sub eadem forma universali inungatur. » Haec autem permitti non possent, si quintuplex sensuum unctio esset de necessitate sacramenti. Dicta igitur *S. Gregorii M.*, *S. Bonaventurae*, *S. Thomae* et *Eugenii IV* tantum de necessitate praecepti ecclesiastici intelligenda sunt.

Nota. Ex dictis consequens est, quemlibet Sacerdotem teneri religiose observare, quae sunt in usu Ecclesiae, cui addictus est, cum illa tacite saltem approbet Ecclesia universa. Cum autem in sacramentis conferendis maxime consulendum sit honestati, verecundiae et pudori, iure meritoque in foeminis unctio renuum omittitur. *Rituale* enim *Romanum* dicit: « Renum unctio in mulieribus honestatis gratia semper omittitur, atque etiam in viris, quando infirmus commode moveri non potest. Sed sive in mulieribus, sive in viris alia corporis pars pro renibus ungi non debet. »

(1) P. 2, c. 7, art. 4, § 8.
(2) Lib. 5 de extr. unct c. 7.
(3) Apud Arcud. loc. cit.
(4) Cap. 3, n. 5.

III. De extremae unctionis forma.

§ 670. Dubitare non licet, aliqua verba, dum infirmus inungitur, necessaria esse, tum quia in decreto *Eugenii IV* ad essentiam sacramenti verba tanquam forma requiruntur, tum quia, ut ait *S. Thomas* in suppl. (1) unctio de se indifferens debet per verba determinari ad esse sacramenti. Observant autem theologi, formam sacramenti extremae unctionis non fuisse a Christo Domino institutam in specie infima, hoc est, non fuisse certis et determinatis verbis praescriptam, ut patet ex diversis formulis, quae ab Ecclesia in administratione huius sacramenti usurpabantur. Forma in Ecclesia Latina usitata et praescripta haec est: *Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quidquid per visum* etc. *deliquisti*. In hac forma verba: *per istam unctionem* censenda sunt essentialia, cum per eadem exprimatur actio, quae perficitur, et in qua situm est sacramentum. Vox *sanctam* ad essentiam formae non spectat, quia tum in *Florentino*, tum in *Tridentino Concilio* praetermittitur. Quidquid in contrarium nonnulli sentiant, communior ac probabilior sententia negat, verba *per suam piissimam misericordiam* necessaria fore ad sacramenti valorem, quia per voces subsequentes fit divinae misericordiae invocatio. Vox *Dominus* essentialis omnino est, indicat enim causam principalem, quae per sacramentum operatur. Pronomen *tibi* - ad formae substantiam et illud pertinet, cum per ipsum in particulari determinetur subiectum, cui sacramentum applicatur. Pars quoque substantialis formae sunt verba: *Indulgeat quod deliquisti*, seu *peccasti*, ut legitur in *Eugenii VI* decreto; ita enim praecipuus sacramenti effectus, nempe peccatorum remissio indicatur et imploratur. Quamvis porro expressa divinarum personarum invocatio saepe veteribus in formulis extremae unctionis reperiatur inserta, haec nihilominus ad essentialem formae integritatem referenda non est. Ratio autem ex eo deducitur, quod e divina institutione id non praecipitur, quemadmodum aperte iubetur in baptismo; sed iuxta mandatum a S. Iacobo promulgatum satis est denotare, infirmorum unctionem fieri in *nomine Domini*, quod sane praestant verba *Indulgeat tibi Dominus*. Demum neque ad sacramentum valide conficiendum opus est in forma quinque sensus inungendos enumerare, quod manifestum est tum e more Graecorum eos distincte et singillatim non exprimentium, tum quia instante mortis periculo a Latinis quoque haec sensuum enumeratio praeteritur. Apud Graecos haec forma in eorum Euchologiis legitur: *Pater sancte, medice animarum et corporum, qui misisti Unigenitum Filium tuum D. N. I. Christum omnem morbum sanantem et a morte liberantem*, sana quoque hunc servum tuum a corporali spiritualique infirmitate, qua detinetur, et vivifica eum per gratiam Christi tui potentia pretiosae et vivificae crucis, precibus Deiparae nostrae semper Virginis, Apostolorum etc. Ex quibus patet, utriusque Ecclesiae formam deprecativam esse. Controversia autem inter theologos viget, utrum forma huius sacramenti necessario debeat esse *deprecativa*, ita ut *indicativa* ad eius valorem non sufficiat? — Id affirmarunt *S. Thomas* et *S. Bonaventura*, quos sequuntur *Thomistae*, *Scotistae* et multi

(1) Q. 29, art. 7.

alii theologi. Idem vero olim negarunt *Albertus M.*, *Paludanus*, *Estius*, *Navarrus;* et inter recentiores negant *Morinus*, *Menardus*, *Martenius*, *Juenin*, *Tournely* aliique. Utriusque sententiae argumenta delibemus.

1. Qui dicunt, formam extremae unctionis necessario esse deprecativam, nec sufficere indicativam, id probant 1° ex verbis *S. Iacobi* dicentis: *Orent super eum ungentes eum oleo;* quo in textu sicut per *ungentes eum oleo* determinatur materia, ita per *orent* indicatur forma, quae igitur, cum in oratione consistat, deprecativa esse debet. Praeterea, ait *S. Thomas* in suppl. (1), S. Iacobus « attribuit efficaciam huius sacramenti orationi. *Oratio fidei*, inquit, *salvabit infirmum:* ergo cum efficacia sacramenti sit ex forma, videtur, quod forma huius sacramenti sit oratio deprecativa. » 2° *ex Traditione*, ex qua constat, formam deprecativam semper in Ecclesia Graeca, et maxima ex parte etiam in Ecclesia Latina usitatam fuisse: ait autem *S. Thomas* loc. cit.: « Illud, quod forma est sacramenti, ab omnibus oportet, quod servetur; sed verba praedicta (indicativa) non dicuntur secundum consuetudinem omnium Ecclesiarum, sed tantum deprecativa. » Et cum sibi obiiceret, formam indicativam in nonnullis Ecclesiis usurpari, respondet (2): « Verba illa indicativi modi, quae secundum morem quorundam praemittuntur orationi non sunt forma huius sacramenti, sed sunt dispositio ad formam, in quantum intentio ministri determinatur ad actum illum per illa verba. » 3° Ex Conciliis, nempe *Florentino*, quod in decreto expresse dicit: *Forma huius sacramenti est haec: Per istam unctionem* etc. Et *Tridentinum* Sess. XIV, de extr. unct. cap. 1 cum allegasset verba Iacobi, dicit: *Quibus verbis, ut ex apostolica traditione per manus accepta, Ecclesia didicit, docet... formam esse* illa verba: *Per istam unctionem* etc. Et ibidem, can. 3 definit: *Si quis dixerit extremae unctionis ritum, et usum quem observat S. Romana Ecclesia repugnare sententiae B. Iacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni; anathema sit.* Constat autem, Ecclesiam Romanam forma deprecativa uti.

2. Qui contrariam defendunt sententiam, formam deprecativam nullatenus reprehendunt, sed eandem ut validam et licitam profitentur; asserunt autem, etiam formam indicativam, seu absolutam ad valorem extremae unctionis sufficere. Id probant 1° *ex antiquis ritualibus*, in quibus forma indicativa praescribitur. Ita in *Rituali Ambrosiano* Ecclesiae *Mediolanensis*, teste *S. Bonaventura* (3), haec forma praescribitur: *Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ut more militis uncti ad certamen praeparatus aëreas possis superare potestates.* In Sacramentario *S. Gregorii M.* dicitur: *Inungo te oleo sancto, sicut unxit Samuel David in regem et prophetam: operare creatura olei in nomine Patris omnipotentis, ut non lateat illic Spiritus immundus* etc. *Albertus M.* (4) testatur, se oculis lustrasse antiquissimos Germaniae rituales libros et in iis se deprehendisse formam sacramenti extremae unctionis indicativam; quem ritum, inquit, Germani Gregorianum vocabant. Eadem forma indicativa, teste *Menardo* (in notis ad sacram. *Greg. M.*) invenitur in Rituali *Remigio Rhemensi*, et teste *Marte-*

(1) Q. 29, art. 8. (2) Ad 3.
(3) In 4 dist. 23, art. 1, q. 4.
(4) In 4 dist. 23, art. 4.

nio (1) in Ritualibus *Suessionensi*, *Catalaunensi*, *Ambianensi* aliisque. Teste Arcudio (2), in lib. sacramentali Veneto, quem *Leo X* approbavit, haec legitur formula: *Ungo te oleo sancto, ut hac unctione protectus fortiter stare valeas adversus aëreas catervas in nomine Patris*, etc. At si daretur, formam indicativam nullius esse valoris, certe consequeretur, et Rom. Pontifices et Concilia cum gravi animarum detrimento peccasse, formam huiusmodi expresse non reprobando, sed diu permittendo, ut fidelibus tanquam validum administraretur sacramentum, quod ob essentialem formae defectum prorsus irritum erat. Talis vero conclusio iniqua foret, ac viro catholico indigna. Ergo ne Sedi apostolicae, ne Christi Ecclesiae tribuatur peccatum et error, fateri necesse est, extremam unctionem per formam quoque indicativam valide ministrari. 2° *Rationibus theologicis;* sita enim est cuiuslibet sacramenti forma sufficiens in verbis, quae materiae applicationem ad subiectum nomine Dei factam, nec non effectum saltem praecipuum inde procedentem significant. Caeterum vel indicativa sit forma, vel precativa, nullum hinc oritur essentiale inter utramque discrimen, cum eadem semper maneat vocum significatio. Quando igitur in extrema unctione conferenda per formam sive indicativam, sive deprecativam denotetur applicatio materiae ad subiectum nomine Dei facta, et primarius saltem sacramenti effectus, id satis est, ut illud in suo valore consistat. Non enim detrahi potest ipsius firmitati, si absolute potius quam deprecative forma recitetur, cum variatio haec verborum utpote accidentalis formam substantialiter nequeat immutare. Immerito autem quis opponeret, Apostolum Iacobum huic doctrinae repugnare, dum unctioni iungendam praecipit orationem dicens: Et *orent super eum*. Nam licet forma indicativa expressam non habeat orationem, pronuntiatur tamen *in nomine Domini*, ac proinde virtualiter quidem et implicite, sed vere ac proprie invocationem continet Divinitatis. Quod profecto sufficere videtur, ut neque in forma indicativa dicatur praeterita oratio memoratis Apostoli verbis indicta. Ex auctoritate demum *Eugenii IV* et *Conc. Tridentini* constat certe, formam deprecativam, quae nunc in more est apud omnes, validam esse, ac necessario servandam iuxta praesentem disciplinam ab Ecclesia firmatam. Verum non ita iniungitur ibi forma deprecativa, ut declaretur tanquam inefficax indicativa, cum de theologorum controversia circa formae absolutae valorem nihil fuerit sive ab *Eugenio IV* sive a Tridentinis Patribus explicite definitum.

Nota 1. Ex dictis ea conclusio inferri potest, quam duplici propositione exhibet cl. *Berti* (3) dicens: « Theologorum sententia, quae tenet, formam huius sacramenti olim fuisse expressam verbis indicativi modi, et consequenter etiamnum *formam absolutam*, si adhiberetur, validam futuram fore, nulla censoria nota perstringi debet, ac magna probabilitate defenditur. » — « Videtur tamen congruentior forma per modum deprecationis prolata, quam in praesentia servant Latinorum Ecclesiae. » Certum est, ad hanc adhibendam in praesens Sacerdotes omnes graviter obligari. Hinc *Benedictus XIV* (4) ait: « Iniungendum est parochis, ut formam adhibeant in rituali praescri-

(1) In lib. 1 de ant. Eccl. rit. c. 7, a. 3, n. 9.
(2) Lib. 3 de extr. unct. c. 5.
(3) Lib. 35, c. 6.
(4) Lib. 8 de Syn. dioec. c. 2.

ptam, quae certe sine gravi flagitio non potest auctoritate privata immutari. » Et licet verba, *Per suam piissimam misericordiam*, non sint de essentia formae; attamen, ait *S. Alphonsus de Ligorio*(1): « Conveniunt omnes, quod omittere praedicta verba esset quidem mortale, cum esset omissio in re notabili, et contra usum Ecclesiae. » Nonnulli theologi putant, etiam verba, *Per istam unctionem*, essentialia non esse, tum quia ex eo, quod in nonnullis sacramentis actio, quae fit, in forma exprimi debeat, inferri nequit, id in omnibus sacramentis fieri debere; tum quia *unctio* in forma Graecorum nullatenus exprimitur. Ab hac sententia cl. *Berti* alienus non est; addit tamen ibid. (2): « Graeci, quamquam actum unctionis non exprimant in formae pronunciatione, illum tamen expresse innuunt in *Tropariis* sacrae unctioni praemissis; in quibus Deum orantes inquiunt: *Ita fac, ut nos quoque ministri simus N. T. tui super oleum istud;* et rursus praecantur, ut aegrotis conferatur *corporis animique salus unctione olei et Sacerdotum;* ideoque nec deest in ritu a Graecis servato actionis sacramentalis expressio, si quis velit hanc pertinere ad sacramenti substantiam, quod nequaquam existimo. »

Nota 2. Plures unctiones referuntur ad unum sacramentum constituendum. Quamvis enim quaelibet unctio peculiarem habeat formam, et effectum quoque suum producat (quidquid sit de opinione eorum, qui postremae tantum unctioni gratiae productionem attribuunt); nihilominus referuntur unctiones singulae ad eandem animae sanationem, unamque spiritualem medicinam efficiunt, veluti una diceretur curatio vulnerum, unumque medicamentum, si quis in pluribus corporis partibus sauciatus eodem unguento in singulis liniretur. Addunt theologi rationem alteram, nempe quod unctiones omnes sint quaedam *partiales materiae* unam integram constituentes, atque ex formis item cuilibet unctioni applicatis consurgit *forma una totalis*. Ideo *Catechismus Rom.* (3) ait: « Unum est (extremae unctionis sacramentum) non partium continuatione, quae dividi non possint, sed perfectione; cuiusmodi sunt caetera omnia, quae ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum domus, quae ex multis et diversis partibus composita est, una tantum forma perficitur; ita hoc sacramentum, etsi ex pluribus rebus et verbis constituitur, unum tamen signum est, et unius rei, quam significat, efficientiam habet.

IV. *De extremae unctionis ministro.*

§ 671. Ministri sacramenti extremae unctionis non *sunt seniores aetate, sed Sacerdotes;* et *ab uno etiam Sacerdote hoc sacramentum valide et licite administrari potest.*

1. Veteres Protestantes *presbyterorum* nomine iuxta vocis etymon *aetate seniores, viros prudentes, aut medicinae peritissimos* intelligendos esse censuerunt, ut ostenderent, etiam laicos sacram unctionem perficere posse. At ex textu Iacobi manifeste patet, solos Sacerdotes esse huius sacramenti ministros: dicit enim Apostolus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae.* In Scripturis autem N. T. ubicunque agitur de muniis ecclesiasticis, per presbyteros nunquam intelliguntur aetate seniores, sed gradu et sacerdotii dignitate maiores, ut ex. gr.

(1) Lib. 6 Theol. mor. tr. 5, c. 1, n. 711.
(2) Cap. 7, n. 3.
(3) P. 2, c. 6, n. 4

Act. XIV, vers. 22 etc. (1). Adde, quod Iacobus non dicat presbyteros simpliciter, sed *presbyteros Ecclesiae*, hoc est, illos, qui ad Ecclesiae regimen, ad ministerium sacrum et publicas Ecclesiae functiones specialiter sunt consecrati, quales non sunt laici seniores, sed Sacerdotes solummodo. Etiam *Hugo Grotius* in Comment. in Ep. Iacobi fassus est, per presbyteros intelligendos esse Sacerdotes, et istos aperte significari in versione syriaca. Consentiunt etiam hac in re recentiores protestantes, ut *Noesselt*, *Rosenmüller*, etc. Eadem veritas roboratur Ecclesiae catholicae auctoritate. Nam Ss. Patres non alium extremae unctionis ministrum indigitant, quam Sacerdotes. In libris ritualibus nonnisi Sacerdotibus praescribitur, quid in extrema unctione conferenda observare debeant. Si historiae perlegantur, nullum in antiquitate universa reperiri poterit exemplum de hoc sacramento a laicis administrato. Si denique Concilia consulantur, manifestum erit, cum Ecclesiae Graecae et Latinae praxi eiusdem doctrinam mutuo consentire. Nam *Florentina Synodus* in *Eugenii* decreto ait: *Minister huius sacramenti est Sacerdos.* Et *Tridentina* Sess. XIV, cap. 3 dicit: *Ostenditur illic* (in verbis Iacobi), *proprios huius sacramenti ministros esse Ecclesiae presbyteros, quo nomine eo loco non aetate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut Episcopi, aut Sacerdotes ab ipsis rite ordinati per impositionem manuum presbyterii.* Et can. 4 definit: *Si quis dixerit, presbyteros Ecclesiae, quos B. Iacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse Sacerdotes ab Episcopis ordinatos, sed aetate seniores in quavis communitate, ob idque proprium extremae unctionis ministrum non esse solum Sacerdotem; anathema sit.* Nomine sacerdotum vero hic etiam Episcopos intelligi, patet tum ex declaratione Concilii cap. 3, tum ex Epistola *Innocentii I*, tum ex historia, quae plura exempla praesertim Principum refert, quibus ab Episcopis extrema unctio collata fuit (2). His ratio theologica addi potest. Unctio extrema sacramentum est *poenitentiae consummativum*, sicuti docet *Concil. Tridentinum* (3). Qui ergo minister est poenitentiae, ad eundem etiam spectat extremam unctionem administrare. Atqui poenitentiae minister alius non est, quam Episcopus aut Sacerdos; ergo etiam solis Episcopis et Sacerdotibus propria est extremae unctionis administratio.

2. Nonnulli contenderunt, ad validam et licitam extremae unctionis administrationem unum Sacerdotem non sufficere, sed plures requiri, tum quia S. Iacobus dicit: *Inducat presbyteros*, tum quia constat, in Ecclesia Graeca septem, et antiquitus etiam in Ecclesia Latina plures Sacerdotes ad ungendos oleo sacro infirmos adhibitos fuisse (4). — Sed iuxta doctrinam catholicam unus Sacerdos sufficit ad extremam unctionem valide et licite conferendam. Neque enim ex verbis Iacobi praeceptum divinum inferri potest, ad extremam unctionem plures presbyteros adhibendi. Perinde enim valet haec loquendi ratio, *inducat presbyteros Ecclesiae*, ac aliquem de Ecclesiae presbyteris, uti cum dicimus: Qui male se habet, medicos accersat: vel ut Christus leprosis dixit: *Ite, ostendite*

(1) V. Act. 15, 21; Tim. 5, 17; Tit. 1, 14; 1 Petr. 5, 1.

(2) V. Martenium, lib. 1 de ant. Eccl. rit

(3) Sess. 14, cap. 1.

(4) V. Arcudium de Concord. lib. 5, cap. 3; et Martenium, loc. cit. lib. 1, c. 7, art. 3, § 3.

vos Sacerdotibus (1); cum tamen ex legis praescripto satis esset, si vel uni tantum se ostendissent (2). Etenim, ut probe animadvertunt *S. Augustinus* caeterique Scripturarum interpretes, figurate persaepe loquuntur Ss. Litterae *per enallagen*, indefinitum ponentes pro definito, numerum pluralem pro singulari. Quare dum Apostolus infirmum sacramentaliter obsignari iubet, universum coetum nominat Sacerdotum per verba, *inducat presbyteros*, ut indicet, aliquem eorum advocandum esse ad hoc sacramentum administrandum; quemadmodum etiam usitato locutionis modo peccata dicuntur Sacerdotibus aperienda in sacramento poenitentiae, licet coram uno tantum Sacerdote fiat sacramentalis confessio. Qnod si insistant adversarii in plurali numero, reponimus, optimum quidem esse, ut plures Sacerdotes adsint in huius sacramenti administratione (non quidem ungentes, sed tantum orantes, quia nunc in Ecclesia Latina vetitum est ab alio, quam ab uno Sacerdote sacramentum istud administrari), minime tamen ex sacramenti necessitate; alias in pagis et villis, in quibus saepissime nonnisi unus Sacerdos invenitur, plures tam salntari remedio carere deberent. — Neque Traditio nobis adversatur; nam a praxi Ecclesiae probe distinguenda est eiusdem fides, qua constanter credidit, etiam ab uno Sacerdote valide et licite extremam unctionem administrari. Dubitari sane non potest in primis saeculis, in quibus magna erat Sacerdotum penuria, ita ut in nonnullis Ecclesiis solus Episcopus cum diaconis adesset, ab uno tantum Episcopo, vel ab uno Sacerdote extremam unctionem collatam fuisse. *Innocentius I* iu Ep. ad Decent. ait: « Caeterum si Episcopus aut potest, aut dignum ducit, aliquem (infirmum) a se visitandum et benedicere et tangere chrismate, sine cunctatione potest cuius est ipsum chrisma conficere. » Innocentius ergo nullum agnovit divinum praeceptum, plures Sacerdotes pro extremae unctionis sacramento necessarios faciens; alias non uni Episcopo hanc administrationem permisisset; si autem solius Episcopi ministerium sufficit, sufficiet etiam unius Sacerdotis, qui post Episcopum est ordinarius huius sacramenti minister. Hinc plnra exempla prostant extremae unctionis ab uno Sacerdote administratae. *S. Gregorius Turonensis* (3) refert, *Artemium*, febre correptum, ab uno *S. Nepotiano* visitatum, atque oleo sancto perunctum fuisse. In vita *S. Eugendi*, qui saec. VII floruit, legitur: « Vocato uno ad se de fratribus, cui cum libertate peculiari olim perungendi infirmos onus iniunxerat, secretissimo quoque sibi pectusculum petiit, ut moris est, inungi » (4). *B. Mauram* a solo *Prudentio Tricassino* saec. IX inunctam fuisse, testatur ipse *Prudentius* in eius vita. Quovis igitur tempore administratio extremae unctionis ab uno Sacerdote peracta, valida et licita credita fuit. Unde *Alexander III* cap. *Quaesivit* (5), declaravit: « Nos igitur tibi taliter duximus respondendum, quod Sacerdos uno praesente clerico, et etiam solus potest infirmum ungere. » Haec eadem fides in scholis viguit. Nam *S. Thomas* (6) inquit: « Quamqnam congrunm sit hoc sacramentnm a pluribus ministrari, si tamen unus solus presbyter adsit, intelligitur hoc sa-

(1) Luc. 17, 14. (2) Levit. 14, 2.
(3) Lib. 1 hist. cap. 41.
(4) Ap. Bolland. ad diem 1 ianuarii.
(5) Extr. de verb. signific.
(6) Lib. 4, c. Gent. cap. 78.

cramentum perficere in virtute totius Ecclesiae, cuius minister existit, et cuius personam gerit. » Idipsum infertur ex *Conciliis Florentino* et *Tridentino*, quae locis alibi citatis non plures, sed unum tantum semper memorant extremae unctionis ministrum. Item *Benedictus XIV* Constit. 57, § 5 haec scribit: « Non refert, utrum eadem extrema unctio per unum vel plures presbyteros fiat, ubi huiusmodi viget consuetudo, dummodo credant et asserant, illud sacramentum servata debita materia et forma, ab uno presbytero valide et licite confici. » Et libro 8 de Synodo dioec. (1) declarat, in Ecclesia saltem Latina, ob nonnullos qui irrepserunt abusus sancitum esse, ut ab unico Sacerdote, parocho scilicet, ungeretur infirmus.

Nota 1. Opponunt Novatores *Innocentium I* qui in Ep. ad Decent. c. 8 scribit: «Oleo non solum Sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis licet in sua aut suorum necessitate inungendo; » ex quo inferunt ipsi, *Innocentium* extremae unctionis ministrandae laicis quoque dedisse potestatem. Haec difficultas duplici modo solvitur. *Bellarminus, Suarez, Estius* et *Benedictus XIV* dicunt, *Innocentium* locutum esse non *de activa*, sed *de passiva* unctione sacramentali, id est, non de collatione, sed de receptione sacramenti; loquitur enim de subiecto extremae unctionis, et declarat, hanc non solos Sacerdotes, sed et omnes fideles aegrotos recipere posse. Alii vero cum *Dom. Soto, Simmonet, Tournely* etc. putant, *Innocentium* loqui de unctione non sacramentali, quae unice fiebat ad impetrandam a Deo sanitatem. Cum enim viderent fideles, extremae unctionis beneficio plures infirmos in pristinam restitui sanitatem, coeperunt eodem sacro oleo uti, sed absque omni forma sacramentali, atque eo ferme modo, quo aqua benedicta nunc frontem tingimus, et olim fideles etiam aquam baptismalem ad curandos morbos adhibebant. De hac unctione mere caeremoniali varii antiqui scriptores loquuntur, ut *Ruffinus* (2), *Palladius* (3), *Severus Sulpicius* in vita S. Martini (4), *S. Gregorius Turonen.* in vitis Patrum (5). Hac animadversione etiam disiiciuntur argumenta, quibus *Basnagius* et *Launoius* ostendere conati sunt, interdum a diaconis, imo vel ab ipsis laicis in casu necessitatis hoc sacramentum fuisse administratum. Sane, inquit clar. *Perrone* (6): « Singula expendi documenta, quae illi auctores proferunt, nec ullum reperi, quod non spectet ad unctionem caeremonialem quae olim in usu erat ad implorandam a Domino sanitatem. » Dum *V. Beda* in Iac. V, infirmos monet, ut « seniorum adiutorio curari se meminerint, neque ad iuniores, minusque doctos causam suae imbecillitatis deferant, » loquitur de confessione, ut patet ex his verbis, et merito consulit, quantum ad hoc accedendum esse ad seniores potius, quam ad iuniores et minus doctos. Intelligebat enim *Beda*, textum Iacobi non solum de extrema unctione, sed etiam de sacramento poenitentiae propter verba, quae sequuntur: *Confitemini alterutrum peccata vestra;* unde haec verba *infirmatur quis*, etc., interpretantur non solum de corporis, sed etiam de animae infirmitate. At paulo post verba quae obiiciuntur, dicit: «*Orent super eum ungentes oleo*... Ecclesiae consuetudo tenet, ut infirmi oleo con-

(1) Cap. 4, § 6. (2) Lib. 2 hist. Eccl. c. 4. (3) Hist. Lausic. c. 20.

(4) Cap. 21. (5) Cap. 4. (6) De extr. unct. n. 41, in nota 1.

secrato ungantur a presbyteris, et oratione comitante sanentur. »

Nota 2. Quemlibet Sacerdotem extremam unctionem valide administrare certum est, cum ad hoc sufficiat ordinis potestas. Verum non omnes id licite praestant, cum legitimi huius sacramenti ministri dumtaxat habendi sint animarum pastores ob ordinariam qua gaudent, iurisdictionem, aliique Sacerdotes, quibus haec potestas a pastoribus demandata est. In primis quoad regulares hoc sancitum legimus lib. 5 *Clement.* Constitut. c. 1, tit. 7, de privilegiis, ubi, exceptis casibus in iure expressis, vel per privilegia Sedis apostolicae iisdem concessis, generatim poena excommunicationis ipso facto contrahendae, et Rom. Pontifici reservatae in religiosos, qui non habita prius parochialis presbyteri licentia speciali extremam unctionem administrare praesumpserint. *Catechismus Rom.* (1) ait: « Nec tamen ex S. Ecclesiae decreto cuivis Sacerdoti, sed proprio pastori, qui iurisdictionem habeat, sive alteri, cui ille eius muneris fungendi potestatem fecerit, hoc sacramentum administrare licet. » *S. Carolus* in *Concilio provinciali* 5 statuit: « Nec alius Sacerdos nisi parochus hoc sacramentum administret. Si porro bis impeditus, aut alias in mora est mortisque periculum instat, hoc sacramentum Sacerdos alius ministret. »

V. *De extremae unctionis subiecto.*

§ 672. Subiectum extremae unctionis sunt omnes homines baptizati gravi morbo laborantes, qui habent, aut saltem habuerunt rationis usum. Hi omnes valide hoc sacramentum recipere possunt.

1. Ungendos esse tantum infirmos, et quidem gravi morbo laborantes, patet ex verbis S. Iacobi. Dum enim dicit: *Infirmatur quis*, etc., utitur graeca voce ἀσθενεῖ, quae de eo accipitur, qui viribus et robore privatus est. Eadem vox occurrit I Cor. XI, 30, eamque *S. Chrysostomus* (2) exponit de graviter decumbentibus. In eodem sensu eam sumit *Theophylactus* (3). Idem confirmatur ex Apostoli verbis: *Oratio fidei salvabit infirmum*, ubi occurrit vox κάμνοντα, quae iuxta omnes valde et graviter aegrotantem designat. Sane de iis infirmis loquitur Iacobus, qui per se accedere ad Ecclesiae presbyteros nequeunt, ac propterea eos accersendos iubet, ut ad aegrotos ungendos se conferant. Probat idem diserta Patrum doctrina, ut ex eorum testimoniis citatis apparet, et constans praxis Ecclesiae, quae ex libris liturgicis perspicitur, extra omne dubium collocat; nec non ipsa nomina, uti sunt *extrema unctio*, *unctio infirmorum*, *sacramentum exeuntium*, confirmant. Ideo *S. Thomas* in suppl. (4) ait: « Hoc sacramentum est ultimum remedium, quod Ecclesia potest conferre, quasi immediate disponens ad gloriam: et ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu exeuntium propter hoc, quod aegritudo nota est inducere mortem, et periculum timetur. » *Concilium Florentinum* in decreto de extrema unctione dicit: *Hoc sacramentum nisi infirmo, de cuius morte timetur, dari non debet.* Et *Tridentinum* Sess. XIV, c. 3, de extr. unct. ait: *Declaratur etiam, esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero praesertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae*

(1) P. 2, c. 6, n. 13.
(2) Hom. 27 in I Cor. n. 1
(3) Comment. in Iac. 5, 14, etc.
(4) Q. 32, art. 2.

constituti videantur. Ex hac doctrina sequentia consectaria deducuntur: 1° sacramentum hoc collatum sano, aut non periculose aegrotanti, est irritum, quia datur illi, pro quo non est institutum; 2° idem non est conferendum iis, qui sano corpore sunt in periculo mortis, ut capite plectendi, praelium aut periculosam navigationem aggressuri, mulier proxima partui; quia licet de eorum morte timeatur, non sunt tamen infirmi. Si autem agatur de muliere in ipso actuali partu periculose laborante, quamvis quidam negent, probabilius tamen affirmatur, extremam unctionem huic conferendam esse, quia adest vera infirmitas ex ipsa pariendi difficultate orta; 3° ungendi quoque sunt senes, qui licet nulla speciali infirmitate detineantur, ipsa tamen decrepita senectute ad oculum deficiunt, et creduntur proxime morituri, quia gravis senectus et virium deficientia ipsa est morbus. Item ungendi sunt veneno infecti, lethaliter vulnerati etc., quia licet vi, vel fraude ab extrinseco illata infirmentur, vere tamen sunt infirmi: item qui subito oppressi non petierunt, nec petere possunt sacramentum, si religionem catholicam professi sint, quia inde praesumuntur illud desiderare. — Doctrinae quidem nostrae repugnare videtur praxis Graecorum, qui etiam sanos, et bene valentes inungunt. Sed *Goarius* (1) et *Renaudotius* (2) dicunt, unctionem illam, qua apud Graecos sani inunguntur, non esse sacramentalem, neque ut sacramentum, sed ut piam *caeremoniam* devotionis causa observari, neque eandem formam ut in collatione sacramenti adhiberi. Si vero quidam ex Graecis verum sacramentum sanis conferre intendunt, eos gravissime errare dicendum est. Unde *P. Arcudius* (3) dicit: « Ego praesentem morem Graecorum, qui poenitentes, quamvis bene valentes in omnibus iis corporis partibus, adhibita quoque forma sacramenti, non aliter atque infirmos inungunt, nulla ratione probare possum. — Cum enim subiectum non sit aptum ad recipiendum sacramentum, frustra temereque (bene valentibus) Graeci administrant... Graeci vero, qui alios novitatis accusant.... respondeant ipsi, a quo istud acceperint, ut contra doctrinam Apostolicam sanos ungere debeant? »

2. Neque pueris ante usum rationis, neque perpetuo amentibus conferendum est hoc sacramentum, quia institutum est contra reliquias peccatorum, sicut sacramentum poenitentiae, cuius est consummativum, institutum est contra peccata: sicuti ergo infantes et perpetuo amentes sunt incapaces sacramenti poenitentiae, quia nunquam peccaverunt, ita et extremae unctionis. Ideo *S. Thomas* (4) de extrema unctione dicit: « Nulli debet dari sacramentum, cui non competit forma sacramenti. Sed forma huius sacramenti non competit pueris, quia non peccaverunt per visum et auditum, ut in forma exprimitur; ergo eis non debet dari hoc sacramentum. » Item *Rituale romanum* ait: « Extrema unctio non ministretur... pueris rationis usum non habentibus. » Pueri vero exacto septennio aeque ac adulti ungendi sunt; tum enim doli fiunt capaces et culpae, quia communiter ea aetate rationis usum assequuntur. Et quamvis ob debitae maturitatis defectum ad eucharistiae sumptionem non adhuc

(1) In notis ad Euchol.
(2) Perpet. fid. t. 5, lib. 5, c. 3.
(3) Lib. 5 concord. c. 4.
(4) In 4 dist. 23, q. 2, art. 2.

sint admittendi; nihilominus poenitentiae sunt capaces, atque idcirco etiam extremae unctionis, quae a *Tridentino* dicitur *Poenitentiae complementum*. Imo interdum et ante septennium puero ministrandum erit hoc sacramentum, quando scilicet malitia aetatem in eo supplere noscatur. Amentibus quoque et furiosis, qui aliquando usum rationis habuerunt, aut lucidis intervallis gavisi sunt, conferendum est hoc sacramentum, quod ideo institutum fuit: ut *si* quis *in peccatis fuerit remittantur ei*. Istis tamen tunc tantum extremam unctionem conferre licet, si ex professione christiana praesumi possit, quod illam voluissent, si advertissent; et si ungi possint absque irreverentia sacramenti (1).

3. Ad licite hoc sacramentum conferendum et suscipiendum requiritur, primo *recta fides;* etsi namque valide tribuatur baptizatis non catholicis, id tamen fieri non licet, cum haeretici et schismatici ab unitatis centro iam segregati bonorum Ecclesiae spiritualium nequeant esse participes. Secundo requiritur *status gratiae*, quia est sacramentum vivorum: hinc si quis peccati alicuius mortalis sibi conscius est, debet illud confiteri; quod si non possit, debet de illo contritionem vel attritionem elicere cum voto illud, ubi facultas fuerit confitendi. Tertio requiritur *intentio huius sacramenti suscipiendi;* nam si aegrotus adhuc rationis compos hoc sacramentum contemnat et respuat, nullaque praebeat indicia poenitentiae, tum veluti publicus et induratus peccator habendus est, et cum absolutione sacramentali sit indignus, etiam unctione sacra privari debet: id praescribit *Rituale Romanum* dicens: « Extrema unctio impoenitentibus, et qui in manifesto peccati mortali moriuntur, et excommunicatis... penitus denegetur. » Quarto requiritur *devotio*, et praesertim *fiducia*, per hoc sacramentum salutem animae et corporis promovendi, nam *Catechismus Roman.* (2) dicit: « Aegroto parochi persuadere studeant, ut ea fide se ungendum Sacerdoti praebeat, qua olim, qui ab Apostolis sanandi erant, se ipsos offerre consueverant. Imprimis autem animae salus, deinde corporis valetudo cum illa adiunctione, si ea ad aeternam gloriam profutura sit, expetenda est. »

Nota. Sapientissime cl. *Perrone* (3) hoc monitum adiicit: « Dum diximus, subiectum huius sacramenti esse infirmos gravi morbo laborantes, non ita haec accipienda sunt, ut in extremis, ut aiunt, constitutis, debeat hoc sacramentum administrari. Haec enim agendi ratio est contra Ecclesiae mentem, et contra finem secundarium eiusdem sacramenti, conferendi scilicet sanitatem, si animae saluti expediat; cum enim sacramentum non producat hunc effectum per modum miraculi, non ita debet differri, donec miraculum necessarium sit. Est praeterea haec praxis perniciosa, cum ex eiusmodi dilatione fiat, ut absque hoc salutari sacramento infirmus e vivis non semel excedat aut sacramentum recipiat, cum sensibus destitutus est, ac proinde sine contritionis actibus: demum ansam praebet haereticis Ecclesiam calumniandi, perinde ac si ipsa pinguedine sua, ut loquitur Calvinus, semicadavera inficiat. » Etiam *Catechismus Rom.* (4) dicit: « Gravissime peccant, qui illud tempus aegroti, ungendi observare solent, cum iam omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere in-

(1) Cf. Benedict. XIV de Syn. dioec. lib. 8, c. 6, n. 4. (2) P. 2, c. 6, n. 12.

(3) Loc. cit. n. 43. (4) Loc. cit. n. 9

cipiat; constat enim, ad uberiorem sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si aegrotus, cum in eo adhuc integra mens et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. »

VI. *De extremae unctionis effectibus.*

§ 673. Cum quodlibet sacramentum sit res externa, seu subiecta sensibus, quae ad significandam et producendam gratiam ex divina institutione ordinatur, dubitare prorsus non licet, per extremam unctionem gratiam supernaturalem conferri. Salutarem hunc effectum ex textu S. Iacobi rectissime colligi, docet infallibilis interpres *Conc. Tridentinum*, quod Sess. XIV, cap. 2 ita loquitur, de extrema unctione tractans: *Res porro et effectus huius sacramenti illis verbis explicatur: Et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei. Res etenim haec gratia est Spiritus sancti, cuius unctio delicta, si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et aegroti animam alleviat et confirmat magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis, calcaneo insidiantis facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit consequitur.* Et ibid. can. 2 definit: *Si quis dixerit, sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum; anathema sit.* Ex hac doctrina Concilii facile noscuntur extremae unctionis effectus: primus nempe est *peccatorum remissio*; alter *reliquiarum peccati abstersio*; tertius *prostrati animi alleviatio et erectio*; quartus demum *pristinae valetudinis, ubi saluti animae expedierit restitutio.*

1. Dubitari sane non potest, per extremam unctionem peccata remitti. Nam Apostolus dicit: *Et si in peccatis sit, dimittentur ei.* Ideo *Conc. Cabillonense II* extremam unctionem vocat *medicinam, quae animae corporisque medetur languoribus. Ticinense: Sacramentum, per quod remittuntur peccata. Florentinum* in decret. dicit: *Effectus extremae unctionis est mentis sanatio; in quantum autem expedit, etiam corporis. Tridentinum* docet, gratiae Spiritus sancti unctionem *delicta, si quae adhuc sint expianda, et peccati reliquias abstergere*, et anathematizat dicentem, *sanct. infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata.* De fide ergo credendum est, extremam unctionem etiam peccata remittere. Non conveniunt autem theologi in hac peccatorum remissione explicanda. *S. Bonaventura*, *Scotus*, quem discipuli sequuntur, *Estius* et alii contendunt, extremam unctionem institutam esse ad venialia tantum peccata *per se et directe* remittenda; nam, aiunt, ad mortalia remittenda institutum est sacramentum poenitentiae; venialia autem, quae non sunt materia necessaria confessionis, etiam aliis mediis extingui possunt, ad quae extrema quoque unctio referenda est. *Bellarminus*, *Maldonatus*, *Tournely* et alii docent, per extremam unctionem non solum venialia, sed etiam mortalia peccata, *per se et directe* remitti; quod ex eo probant, tum quia generatim et indefinite S. Iacobus pronuntiat: *Si in peccatis sit, remittentur ei*; et *Tridentinum: Delicta, si*

quae adhuc sint expianda, abstergit; tum quia forma ipsa sacramenti, *Quidquid per visum* etc. *deliquisti;* et aliunde Ss. Patres, cum de effectu huius sacramenti loquuntur, non distinguunt inter peccata venialia et mortalia: nomine vero peccatorum et delictorum mortalia non minus, quam venialia intelliguntur, imo et potiori iure. — *S. Thomas*, *Dom. Soto*, *Billuart*, *Antoine*, *Suarez*, *Sardagna* et multi alii dicunt extremam unctionem non esse institutam ad peccata sive mortalia sive venialia *per se et directe* remittenda, sed primarium et principalem eius effectum esse augmentum gratiae sanctificantis cum iure ad gratias actuales, quae dantur ad alleviandum et corroborandum aegrotantis hominis animum contra morbi molestias ac dolores et tentationes diaboli. Exponunt isti verba Apostoli: *Si in peccatis sit, remittentur ei*, vel de reliquiis peccatorum, vel de remissione peccatorum, quae fit ex consequenti seu per accidens, vel de remissione peccatorum quoad reatum poenae. Sententia haec sequentibus argumentis probatur: 1° Communis et constans Ecclesiae doctrina est, duo tantum esse sacramenta mortuorum, nempe baptismum et poenitentiam: ergo extrema unctio per se, atque ex primaria Christi institutione peccata mortalia non remittit; alioquin foret sacramentum mortuorum. 2° *S. Thomas* in suppl. (1) dicit: « Quodlibet sacramentum est institutum principaliter ad unum effectum, quamvis etiam alios *ex consequenti* inducere possit: et quia sacramentum efficit, quod figurat, ideo ex ipsa significatione sacramenti debet accipi eius principalis effectus. Adhibetur autem hoc sacramentum secundum modum cuiusdam medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis: medicina autem est ad pellendam infirmitatem. Unde principaliter hoc sacramentum est institutum ad sanandam infirmitatem peccati, ut sicut baptismus est quaedam spiritualis regeneratio, et poenitentia quaedam spiritualis suscitatio; ita et extrema unctio sit quaedam spiritualis sanatio vel medicatio. Sicut autem corporalis medicatio praesupponit corporalem vitam in medicato, ita spiritualis spiritualem: et ideo hoc sacramentum non datur contra defectus, quibus vita spiritualis tollitur, scilicet contra peccatum originale vel mortale, sed contra illos defectus, quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitae, gratiae vel gloriae. » 3° *Conc. Tridentinum* definivit, lapsis post baptismum sacramentum poenitentiae necessarium esse necessitate medii saltem in voto. Atqui hoc dogma non videtur conciliari posse cum ea sententia, quae docet, extremam unctionem peccatis mortalibus remittendis per se, primo et ex principali Christi intentione sufficere; in hac enim hypothesi possent peccata mortalia sola unctione, secluso sacramento poenitentiae expiari. 4° *Catechismus Roman.* (2) ait: « Docebunt pastores, hoc sacramento gratiam tribui, quae peccata, et in primis quidem leviora et, ut communi nomine appellantur, venialia remittit. Exitiales enim culpae poenitentiae sacramento tolluntur: neque enim hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed baptismus tantum, et poenitentia vi sua hoc efficiunt. » In quae verba cl. *Perrone* (3) inquit: « Qui ergo cum *Sambovio* existimant,

(1) Q. 30, art. 1.

(2) Loc. cit. n. 14.

(3) Loc. cit. in nota ad n. 45

effectum istius unctionis per se non esse solam remissionem venialium, sed etiam mortalium, ii pugnant cum doctrina *Catechismi Romani*, imo cum sensu universae Ecclesiae, quae duo solum semper agnovit sacramenta mortuorum, baptismum nempe et poenitentiam. » Notandum vero est, quod etiam illi, qui huic sententiae inhaerent, non negent, *ex consequenti* et *per accidens* fieri posse, ut per hoc sacramentum etiam peccata mortalia remittantur, et prima gratia producatur. Id docet ipse *S. Thomas* (1) dicens: « Contingit quod homo omnium peccatorum, quae commisit, notitiam vel memoriam non habet, ut possit per poenitentiam singula expiare, a quibus oportet hominem in suo exitu per hoc sacramentum (extremae unctionis) emundari. » Et in suppl. (2) de extrema unctione addit: « Si invenit peccatum aliquod vel mortale, vel veniale, quoad culpam tollit ipsum, dummodo non ponatur obex, ex parte recipientis. » Ac (3) cum sibi obiecisset, tria esse in peccato, quae per extremam unctionem tolli non possunt, scilicet *maculam, reatum poenae* et *reliquias peccati*, ita respondet: « Extrema unctio aliquo modo quantum ad illa tria remittit peccatum: quamvis enim culpa quoad maculam sine contritione non dimittatur, tamen hoc sacramentum per gratiam, quam infundit, facit, quod ille motus liberi arbitrii in peccatum sit contritio, sicut etiam in Eucharistia et Confirmatione potest accidere. Similiter etiam et reatum poenae temporalis diminuit, sed ex consequenti, in quantum debilitatem tollit, quia eandem poenam levius portat fortis, quam debilis: unde non oportet, quod propter haec minuatur satisfactionis mensura. Reliquiae autem peccati non dicuntur hic dispositiones ex actibus relictae, quae sunt quidam habitus inchoati, sed quaedam spiritualis debilitas in ipsa mente existens, qua sublata, etiam eisdem habitibus vel dispositionibus manentibus non ita potest inclinari mens ad peccatum. » Iuxta eandem doctrinam *S. Carolus* in suis instructionibus de effectibus extremae unctionis disserens ait: « Potest fieri, ut ignorante eo qui commisit, vel non valente confiteri, peccatum mortale remaneat, in quo delendo ita hoc sacramento iuvatur, ut fieri possit, eum per hoc sacramentum salvari, qui alioquin fuisset damnandus. » — Quamvis porro theologi in hoc effectu explicando non conveniant, haec tamen opinionum discrepantia ad praxin, et salutem fidelium parum refert. Dummodo enim infirmus effectum percipiat sacramenti, nihil interest, an sacramentum primario et per se, an secundario et per accidens illum producat.

2. Unctio extrema *peccati reliquias abstergit*. Per peccati reliquias nonnulli intelligunt reatum poenae temporalis, qui etiam post remissam culpam remanet. Et certe per extremam unctionem etiam reatus poenae temporalis iuxta suscipientis dispositionem imminuitur, vel deletur; sed iste effectus non est principalis in hoc sacramento, nec infallibilis ut in baptismo; quamobrem Ecclesia semper exegit, ut in gravi morbo sacro oleo uncti, si convaluerint poenitentiam, cui subiecti erant, continuent. Per *reliquias peccati* intelligi ergo debet languor ille et aegritudo animi, quae multiplicitate peccatorum contrahitur. Experimur enim, ex multitudine peccatorum augeri in nobis vulnus concupiscentiae ac mentis

(1) Lib. 4, c. Gentes. c. 73.

(2) Q. 30, art. 1.

(3) Ibid. ad 2.

caecitatem, quae duo, ut possimus insidias daemonum illecebrasque vitare, sanari debent, maxime in agone postremo. Accedit timor mortis inditus cuique hominum a natura, quo ne, dum morbo affiictamur et mors imminet, animus opprimatur, infirmus confortandus est superno gratiae auxilio, atque ita erigendus, ut possit sese ad coelestia convertere. Ita enim dicitur infirmus sacra unctione *alleviari*, verbo etsi minus latino, usitato nihilominus in Ss. Litteris (1). Huic autem verbo respondet in graeco epistolae Iacobi textu, ἐγείρειν, quod ad animum pertinet, et idem sonat ac *pellere torporem, tristitiam ac negligentiam*. Recte ideo *S. Thomas* per reliquias peccati intelligit animi debilitatem ex peccatis contractam, docetque, ad has peccati reliquias abstergendas principaliter institutam esse. Ait enim in suppl. (2): « Hoc sacramentum - datur... contra illos defectus, quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitae, gratiae vel gloriae; et hic defectus nihil aliud est, quam quaedam debilitas et ineptitudo, quae in nobis relinquitur ex peccato actuali vel originali, et contra hanc debilitatem roboratur homo per hoc sacramentum. »

3. Tertius effectus cum priori intime coniunctus est, et ex isto sequitur. Gratia enim, quae peccati reliquias abstergit, simul mentem illuminat, animumque ad salutares virtutum actus in ultimo agone eliciendos promptum reddit. Alterum hunc primarium effectum Apostolus Iacobus absolute repromittit dicens: *Et alleviabit eum Dominus.* Iste autem effectus plura complectitur. Erectus enim et confirmatus gratiae sacra-

(1) Is. 9, 1; Ion. 1, 5; Act. 27, 38.
(2) Q. 30, art. 1.

mentalis auxiliis animus infirmi eruitur e tristitia, quam parere solet instantis mortis adspectus, praeteritarum culparum memoria, futuri iudicii metus, periculum aeternae damnationis. Viribus porro instruitur tum ad morbi cruciatus patienter sustinendos, tum ad strenue certandum in supremo agone adversus humani generis hostem. Gaudio quoque ac interna fiducia repletur, per quam facilius ad supernorum contemplationem elevatur; ac denique sempiternae remunerationis intuitu alacritate perfunditur, sponsique coelestis laetus expectat occursum.

4. Ultimo per extremam unctionem aegrotus sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur. Ad istum effectum referuntur Iacobi verba: *Oratio fidei salvabit infirmum*, quae cum respondeant verbis antecedentibus: *Infirmatur quis in vobis?* profecto iuxta sermonis contextum de restitutione sanitatis corporeae sunt intelligenda. Quamvis vero inter extremae unctionis effectus primum recenseat Apostolus corporis sanationem, haec tamen effectus est *secundarius*, quia sacramenta N. L. nonnisi ad spirituale animarum bonum primario ex divina institutione ordinantur. Unde licet per sacram unctionem pristinam valetudinem non recipiat infirmus, non ideo dicendum est, hoc sacramentum frustrari; tum quippe dumtaxat frustrantur sacramenta, cum nequeunt vel unum e *primariis* effectibus sibi propriis operari. Praeclare *S. Thomas* (3) dicit: « Extrema unctio non facit corporalem sanationem ex proprietate naturali materiae, sed ex virtute divina, quae rationabiliter operatur. Et quia ratio operans nunquam inducit secundarium effectum,

(3) In 4 dist. 23, q. 1, art. 2.

nisi secundum quod expedit ad principalem, ideo ex hoc sacramento non sequitur corporalis sanatio semper, sed quando expedit ad spiritualem sanationem: et tunc semper eam inducit, dummodo non sit impedimentum ex parte recipientis. »

Nota. Cum in extrema unctione omnes quinque sensus ungantur, quaeri potest quandonam istud sacramentum producat effectum suum? Respondet *S. Thomas*, id post ultimam fieri unctionem; nam, ait l. c. (1): « Quando sunt multae actiones ordinatae ad unum effectum, ultima est formalis respectu omnium praecedentium, et agit in virtute earum; et ideo in ultima unctione gratia infunditur, quae effectum sacramento praebet. » Et quia sacramenta effectus suos ex opere operato producunt, iuxta veriorem sententiam extrema unctio corporalis quoque sanitatis restitutionem, ubi saluti animae expediat ex opere operato producit, quia ad hunc effectum secundario est instituta.

VII. *De extremae unctionis necessitate et iteratione*.

§ 674. 1. Omnes theologi conveniunt extremam unctionem non esse necessariam absolute, seu, ut dicunt, *necessitate medii*, quia fideles absque hoc sacramento gratiam primam, amicitiam Dei, peccatorum suorum remissionem et vitam aeternam consequi possunt. Non conveniunt autem theologi, dum quaeritur, utrum saltem vi praecepti divini aut ecclesiastici necessarium sit hoc sacramentum. *Lud. Habert*, *Drouvenius*, *Merbesius*, *Tournely*, *Collet*, *Thomas ex Charmes* et nonnulli alii dicunt, extremam unctionem infirmis de vita periclitantibus necessariam esse necessitate praecepti divini et ecclesiastici. Nam, aiunt, Iacobus dicit: *Inducat presbyteros Ecclesiae*, etc.; quae verba imperantis sunt et praecipientis, non consulentis tantum et adhortantis; unde *Concilium Tridentinum* (2) dicit: *Nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam et dilucidam Apostoli Iacobi sententiam docent, hanc unctionem vel figmentum esse humanum, vel ritum a Patribus susceptum, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiae habentem*. Iam vero si *mandatum Dei* habet sacramentum extremae unctionis, quis in dubium revocabit, infirmum, de cuius exitu timetur, ad hanc suscipiendam divino iure obligari? Accedunt etiam praecepta ecclesiastica. Nam *Concilium Cabillonense II*, anno 813 (3) ait: *Secundum B. Apostoli Iacobi documentum, cui etiam documenta Patrum consentiunt, infirmi oleo, quod ab Episcopis benedicitur, a presbyteris ungi debent*. *Coloniense* an. 1538 dicit: *Haec sacra unctio impendatur cum expositione mandati Apostoli*. Et alterum *Coloniense* an. 1549 decernit, *Eos ecclesiastica sepultura privandos esse, qui infirmitatis suae tempore unctionem sacram respuerint ac contempserint*. Praeterea Ecclesia ut e libris ritualibus compertum est, toto semper opere studuit, ut oleo sacro inungerentur aegroti, et in variis Conciliis graves poenas statuit in animarum pastores, qui extremae unctionis neglexerint administrationem, fuerintque in ea conferenda morosi. At quaenam tantae sollicitudinis causa, si de re ageretur, quam fidelibus liberam Ecclesia relinqueret? — Ast non obstantibus gravibus his argumentis *Suarez*, *Estius*, *Sylvius*, *Gotti*, *Billuart* et plurimi alii negant, ne-

(1) Ad 3. (2) Sess. 14, c. 3 (3) Can. 48

cessariam esse extremam unctionem necessitate praecepti divini, aut ecclesiastici. Nam, aiunt, hae voces, *inducat*, *debent*, non important necessario rigorosum praeceptum; his enim et similibus vocibus saepe utimur in iis, quae non sunt stricte praecepta, ut cum dicimus: Fideles audiant saepe sacrum, vel debent frequenter confiteri. *Conc. Tridentinum* vel *mandatum* in latiori significatu sumit, prout Sess. XIV, cap. 1 se explicat dicens, hoc sacramentum per Iacobum *commendatum* et *promulgatum* esse; vel mandatum intelligit, quo omnes fideles in hoc sacramentum credere, et pastores illud petentibus administrare tenentur. Quamvis autem theologi hac in doctrina sibi adversentur, notandum tamen est, quod relate ad praxin fere consentiant, omnesque hypotheticam saltem huius sacramenti necessitatem profiteantur. Nam: 1° Omnes conveniunt, quod non liceat hoc sacramentum contemnere, et quod talis contemptus lethale peccatum involvat; nam *Tridentinum* l. c. (1) dicit: *Nec vero tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere, et ipsius Spiritus sancti iniuria esse potest;* et can. 3 anathemate ferit eum, qui dixerit, hoc sacramentum *a Christianis absque peccato contemni*. Hoc vero sacramentum contemnit non solum qui recusat, sed et qui non curat recipere. 2° Omnes conveniunt, fieri *per accidens* necessarium ipso iure naturae hoc sacramentum necessitate medii ad salutem, cum infirmus merito timet, se peccatis ignorantiae obnoxium esse, vel cum mortiferae culpae sibi conscius eam confiteri non valet; tum enim, ut ab igne aeterno eripiatur, extremam unctionem hic suscipere tenetur, quia haec tali in casu saltem *per accidens* lethalia peccata delet. Quis autem se a peccatis ignorantiae immunem pronuntiare? quis etiam post factam confessionem certo dicere potest « mundum est cor meum? » — dicente Propheta: *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, Domine* (2). 3° Omnes pariter admittunt, quemlibet ad recipiendam extremam unctionem obligari, quoties haec sine scandalo nequeat omitti; urget enim in tali hypothesi divinum simul et naturale praeceptum. 4° Demum omnes concedunt, saltem ratione charitatis, qua ex naturae lege quisque seipsum diligere debet, necessariam esse unctionem infirmorum iis, qui ad perferendos gravis morbi dolores se debiles sentiunt, aut gravibus daemonis tentationibus in mortis periculo divexantur. Ea enim providissime a Christo instituta fuit, ut infirmi in doloribus confortamen, et in conflictu tam incerto ac tremendo praestantissimum praesidium ac salutis remedium haberent. Quis porro tam arrogans erit, ut se tali remedio nullatenus indigere praesumat?

2. Extrema unctio iterari potest, quia inter sacramenta non recensetur, quae characterem imprimunt. Fideles igitur oleo sacro perungendi sunt non semel tantum in vita, sed quotiescunque in iterato mortis discrimine versantur. Id patet ex verbis S. Iacobi: *Infirmatur quis in vobis?* etc., ut concludit *Petrus Cluniac.* (3) scribens: « Non ait (Apostolus), inducat presbyteros Ecclesiae semel, sed nulla mentione unius, binae, vel ternae unctionis facta, iubet nullo praefixo numero induci ad aegrotum presbyteros Ecclesiae. » Et *S. Thomas* (4) inquit: « Huius sacramenti unctio non est ad consecran-

(1) Cap. 3. (2) Ps. 18. (3) L. 5, Ep. 7.

(4) L. 4, c. Gent. c. 73.

dum, sicut unctio confirmationis, ablutio baptismi et quaedam aliae unctiones, quae ideo nunquam iterantur, quia consecratio semper manet, dum res consecrata durat propter efficaciam virtutis consecrantis. Ordinatur autem eius sacramenti inunctio ad sanandum. Medicina autem sanativa toties iterari debet, quoties infirmitas iteratur. » Et pressius (1): « Hoc sacramentum est quaedam spiritualis curatio per modum curationis corporalis exhibita. Sed curatio corporalis iteratur. Ergo et hoc sacramentum iterari potest. » *Conc. Tridentinum* Sess. XIV, cap. 3 docet: *Quodsi infirmi post susceptam hanc unctionem convaluerint, iterum sacramenti huius subsidio iuvari poterunt, cum in aliud simile vitae discrimen inciderint.* Ex his verbis patet, infirmos, *si convaluerint*, iterum novo accedente morbo vel periculo extremam unctionem recipere posse; sed in eadem infirmitate periclitantes, ipsoque statu aegritudinis manente, semel tantum ungendos esse. Potest tamen sacra unctio pluries conferri, cum diversus saltem fiat infirmitatis gradus, novum ac proximum adducens vitae discrimen. Nam in *Rituali Romano* legitur: *In eadem infirmitate hoc sacramentum iterari non debet, nisi diuturna sit, et cum infirmus convaluerit, iterum in periculum mortis inciderit.* Hinc cl. *Billuart* (2) dicit: « Si unctus in periculo illud evaserit, et postea, quamvis ab eadem infirmitate non plene convaluerit, in illud reincidat, ut contingit in morbis diuturnis, v. gr., hectica, hydropisi et huiusmodi, potest iterum ungi, quia licet non sit alia infirmitas simpliciter, est tamen alius status infirmitatis. Et ita est praxis communis. »

(1) In 4 dist. 23. q. 2, art. 4.

Nota. Quaedam antiqua monumenta ostendunt, extremam unctionem olim tanquam poenitentiae appendicem ante S. Synaxin collatam fuisse: nunc vero eandem post poenitentiae et eucharistiae sacramenta conferri debere, docet *Rituale Romanum* et universae Ecclesiae praxis. Id enim ad disciplinam spectat quae ab Ecclesia pro locorum et temporum varietate mutari potest. Ita etiam accidentales caeremoniae in administratione extremae unctionis observandae non eaedem in omnibus dioecesibus sunt: quilibet igitur Sacerdos observare tenetur caeremonias in rituali Ecclesiae, cui adscriptus est, praescriptas.

Usus doctrinae de sacramento extremae unctionis.

§ 675. 1. Sacramentum extremae unctionis rursus infinitae Dei bonitatis erga nos homines praebet argumentum. Dum enim in limine aeternitatis positi, atque tam corpore quam animo afflicti ingemiscimus divinoque auxilio quam maxime indigemus, adest nobis benignissimus Deus gratia sua per sacramentum extremae unctionis, quae peccatorum reliquias abstergit, in angoribus animi nos erigit, et si saluti animae conducit, etiam corporis sanitatem restituit. Enim vero sicuti sacramenti huius institutio infinitum Dei erga nos amorem loquitur; ita maximam nostram erga Deum gratitudinem exposcit: simus ergo Deo etiam pro hoc favore grati: aestimemus tanti momenti gratiam, atque, corpore sani adhuc frequenter Deum rogemus, ut aliquando infirmi et ad tremendum iudicem abituri per hoc sacramentum purgemur, et ad luctam mortis roboremur. — Gratias etiam Deo agere debemus,

(2) Art. 1.

quod filii simus illius Ecclesiae, quae praestans hoc salutis remedium a Christo institutum fideliter retinet, et cum maxima sollicitudine graviter aegrotantibus impertitur.

2. Quicunque gravi morbo correptus et in vitae discrimine constitutus est, extremam unctionem tum animae, tum corpori maxime proficuam vehementer exoptare, statimque devote suscipere deberet. Contrarium vero interdum contingit, quia fideles vel salutares extremae unctionis effectus haud sufficienter cognoscunt, aut inanibus praeiudiciis capiuntur. Magna igitur animarum curatoribus obligatio incumbit, ut populum circa huius sacramenti effectus instruant et praeiudicia dissipent, quae nonnullorum mentes perturbant. Frequenter fidelibus, praesertim actu iam aegrotantibus ingerendum est, quod graves theologi dicunt et ex iam dictis colligitur, multos infirmos per extremam unctionem corporis sanitatem recuperaturos, si mature eam reciperent et non ad tempus differrent, quo sine miraculo sanitas restitui nequit.

3. Recte a quibusdam frequens *spiritualis extremae unctionis receptio* commendatur. Nimirum quolibet saltem mense horae dimidium mortis meditationi ita tribuatur, ut homo iam se in ultimo agone constitutum putet. Mortis terrores et pericula considerans ad Deum recurrat, ardens extremae unctionis desiderium excitet, preces in administratione huius sacramenti recitari solitas, vel alias congruas persolvat, peccata per quinque sensus commissa defleat, Christumque imploret, ut ea per merita sanguinis et mortis suae extinguere dignetur. — Quod si, teste Scriptura (1), meditatio novissimorum utilissima est, istud quoque exercitium saluberrimum est dicendum. Atque si per ardens votum sacramenta baptismi et poenitentiae suppleri possunt, quis dicet, inane esse extremae unctionis votum saepe repetitum pro illis, qui aut repentina morte perculsi sacramentum hoc recipere nequeunt, aut sensibus destituti ne desiderare quidem valent? Imo praedictum exercitium ipsum gratiam nobis obtinebit, extremam unctionem debito tempore, et quidem cum maiori devotione et uberiori fructu recipiendi; cum illi, qui de hoc sacramento vix cogitarunt, illud recepturi magis terroribus, quam devotione repleantur, nesciantque quos effectus in corde excitare debeant.

(1) Eccli. 7, 40.

CAPUT VI.

DE SACRAMENTO ORDINIS

§ 676. Sacramenta hactenus exposita ab omnibus fidelibus valide et licite suscipi possunt, dummodo requisitis ad hoc conditionibus praediti sint. Duo sacramenta adhuc pertractanda pro certis hominum statibus instituta sunt, et bonum publicum spectant. *Ordo* enim ad spiritualem, *matrimonium* vero ad carnalem fidelium propagationem destinatur. De ordinis sacramento, quod pro ministris sacris institutum est, hoc in capite sermo instituendus erit: quaedam autem praenotare oportet.

1. Iam in theologia generali (2) probatum est, Christum in Ecclesia sua instituisse *magisterium authenticum*, et *imperium sacrum*. Voluit nempe, Ecclesiam suam esse *societatem inaequalem*, in qua alii doceant, alii discant, alii imperent, alii obediant (3). Ex praesenti autem theologiae theoreticae sectione ma-

(2) P. 3, Sess. 2, diss. 1, cap. 2 et 3.
(3) Ibid. § 207, 2.a edit.

nifeste colligitur, Christum in Ecclesia sua etiam instituisse *sacerdotium legale*, per quod sacrificium offeratur (§ 629), et sacramenta administrentur. Christus autem plenam homines docendi, Ecclesiam regendi, sacrificium offerendi, et sacramenta administrandi potestatem *Apostolis* concessit (1), quibus in eadem potestate *Episcopi* succedunt (2), sicuti Petro, Primati, Rom. Pontifex succedit (3). Ast praeter Episcopos ex ipsa Christi institutione in Ecclesia dantur etiam *presbyteri*, qui quoad potestatem tum iurisdictionis tum ordinis Episcopis inferiores sunt, quia licet sacrificium offerre possint, atque, ut vidimus, baptismi, eucharistiae, poenitentiae et extremae unctionis ordinarii ministri sint, duo tamen sacramenta, nempe confirmationem et ordinem administrare nequeunt (4). Praeterea Apostoli ex ipsa Christi ordinatione *diaconos* crearunt, qui licet sacrificium offerre nequeant, ad ministerium tamen sacrum assumpti sunt, et Episcopis ac presbyteris in sacris functionibus ministrare tenentur (5). Ecclesia porro potestate sibi a Christo concessa etiam *subdiaconos* et *ordines minores* instituit, quibus inferiora ecclesiastica munia competunt. Ex divinis his institutis admirabilis illa *hierarchia* exurgit, per quam Ecclesia insigni splendore coruscat, atque terribilis hostibus efficitur sicut castrorum acies ordinata (6).

2. Si omnia aevi christiani saecula percurramus, ex plurimis et certissimis monumentis cognoscimus, quovis tempore ministros sacros, ac imprimis Episcopos, presbyteros et diaconos ritu quodam visibili et externo ad munus suum assumptos fuisse. Sicuti enim Apostoli orantes imponentesque eis manus Episcopos, presbyteros et diaconos constituerunt, ita etiam Ecclesia quovis tempore ad eosdem ministros sacros constituendos orationem et manuum impositionem, aliosque sacros ritus adhibuit. Perpetua quoque et universalis Ecclesiae fides fuit, ritum sacrum et externum, quo praefati ministri sacri constituuntur, cum gratia interna et supernaturali coniunctum esse, qua ad munera sua sacra rite obeunda roborantur et adiuvantur. Hinc nunquam a Catholicis sive graecis, sive latinis dubitatum est, pro ministris sacris a Christo Domino speciale institutum esse sacramentum, quod *sacramentum ordinis* appellari consuevit.

3. Notandum est, differre inter se *ordinem* et *ordinationem*. Vox ordinis late sumpta congruentem ac debitam rerum distributionem significat. Et quia munera et officia ecclesiastica convenienter et debite distributa sunt, ipsis quoque ordinis nomen applicatur. Ideo *Catechismus Rom.* (7) inquit: « Placuit Ss. Patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicarent. Est enim ordo, si propriam eius vim et notionem accipiamus, dispositio superiorum rerum et inferiorum, quae inter se ita aptae sunt, ut una ad alteram referatur. Cum itaque in hoc ministerio multi sint gradus et variae functiones, omnia vero certa ratione distributae sint et collocata, recte et commode ordinis nomen ei impositum videtur. » Est igitur *ordo* aliquid fixum et permanens, et bene dicitur, aliquem *ad ta-*

(1) Theol. gen. § 189 et § 224 et seq.
(2) Ibid. § 228 et seq.
(3) Ibid. § 243 et seq.
(4) Ibid. § 249.
(5) Ibid. § 250.
(6) Ibid. § 251.
(7) P. 2, c. 7, n. 9.

lem ordinem pertinere: imo si quis *ordinem exercere* dicatur, sensus est, quod functiones peragat proprias illis, qui in certa dignitate ecclesiastica constituti sunt. In hoc sensu acceptus *ordo* sacramentum dici nequit, sed eius potius effectus. —Per *ordinationem* iuxta *Morinum* (1), intelligitur actio, qua homo in aliquem ordinem allegitur et cooptatur, estque benedictio et consecratio verbis et caeremoniis praescriptis concepta; consistit itaque in actione fluente et transeunte consecrantis seu ordinantis. Cum autem ordinatio illud sit, per quod homo in aliquo ordine ministrorum collocatur, et ad exercenda ordinis officia aptus efficitur, factum est, ut *ordinis* vocabulum ad hanc ipsam inaugurandi actionem fuerit translatum. Hinc sacramentum pro ministris sacris a Christo institutum communiter *sacramentum ordinis* appellatur.

4. Hoc sacramentum primo aspectu videtur ad eos tantum pertinere, qui ad sacra munia in Ecclesia assumuntur, ut eis et potestatem conferat ministrandi, et bene ministrandi gratiam. At si quis, ut apposite observat *Catechismus Rom.* (2), « aliorum sacramentorum naturam et rationem diligenter considerarit, facile perspiciet, ea omnia ab ordinis sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici et ministrari nullo modo queant, partim solemni caeremonia et religioso quodam ritu ac cultu carere videantur. » Ex quo intelligitur, non in quorundam tantum gratiam, sed in communem omnium fidelium utilitatem sacramentum hoc a Christo fuisse institutum. Mirum, quam uberes ex eo gratiae in universam Ecclesiam redundent. Ab hac enim sacra ministrorum inauguratione sacerdotium legis evangelicae, sacrificium, caeteraque salutis subsidia dependent; in hac ecclesiastici ordinis dignitas, clavium potestas, publici ministerii auctoritas fundatur.

5. Sacramentum ordinis iuxta doctrinam catholicam definiri potest: Sacramentum N. L. a Christo institutum, quo clericus ab Episcopo, adhibitis caeremoniis et verbis praescriptis, sacro ministerio mancipatur, sacra potestate instruitur, atque gratiam divinam consequitur, ut munia sacra ad salutem fidelium digne sancteque obire possit ac valeat. Huius iam sacramenti, 1° *existentiam* probare, 2° *extensionem seu ambitum* ostendere, ac demum 3° *materiam*, *formam*, *ministrum*, *subiectum* et *effectus* declarare oportet.

Nota. Sacramentum ordinis variis nominibus insignitur; passim enim dicitur *ordinatio*, aut etiam *benedictio ordinis* in *Conc. Aurel.* (3), *Benedictio presbyterii* in *Concil. Caesaraug. II* (4), *benedictio levitica* in *Conc. Arel. II* (5), *Ordinatio levitica, benedictio sacerdotalis* a *Leone M.* (6), *Consecratio*, graece καθιέρωσις, atque *manuum impositio*, seu potius *extensio*, graece χειροτονία, quae vox apud graecos saepe ordinationis sacramentum, seu consecrationem, interdum vero nudam electionem significat, quae popularibus suffragiis olim fiebat.

ARTICULUS I.

De sacramenti ordinis existentia seu veritate.

677. *Lutherus* omnium primus censetur, qui sacramenti ordinis existentiam negavit. Ipse etenim de hoc sacramento in lib. de capt. Babyl. ita

(1) P. 3, exerc. 1, cap. 2. (2) P. 2, c. 7. n. 1.
(3) An. 549, 5, can. 4. (4) An. 592, can. 4.
(5) An. 452, can. 44.
(6) Ep. 9 ad Dioscor. c. 1.

petulanter pro more suo loquitur: « Sacramentum hoc Ecclesia Christi ignorat, inventumque est ab Ecclesia Papae. » Quid vero eum ad impugnandum hoc sacramentum impulerit, his verbis indicat: « Nisi fallor, si ruat hoc sacramentum et commentum aliquando, vix subsistet ipse Papatus. » Contra sentire visus est *Calvinus*, qui plerisque in locis duo tantum sacramenta ponit, baptismum et coenam, et tamen lib. 4 instit. cap. 19, num. 33 inquit: « Superest manuum impositio, quam in veris legitimisque ordinationibus sacramentum esse concedo. » Mox vero ibidem et Ecclesiae doctrinam de distinctione ordinum, et ritus, quibus ordinationes ab ea fiunt, subsannare non erubuit sacrilegus adversarius. Notatu digna sunt, quae *Melanchthon* habet in apologia confessionis Augustanae, in qua ita loquitur: « Sacerdotes vocantur non ad ulla sacrificia velut in lege... sed ad docendum evangelium, et sacramenta porrigenda populo; nec habemus nos aliud sacerdotium... Si autem ordo de ministerio verbi intelligatur, non gravatim vocaverimus ordinem sacramentum; nam ministerium verbi habet mandatum Dei, et habet magnificas promissiones. » Constat autem, eundem Melanchthonem alibi duo tantum sacramenta agnovisse. Ita Protestantes, licet, dum de ordinationibus loquuntur, verbis ad fallendum compositis interdum utantur, imo et pastoribus suis a regibus aut magistratibus electis ac approbatis manus imponant, omnes tamen Anglicanis exceptis negant, ordinem veri nominis sacramentum esse, quod conferendae gratiae vim habeat, quo spiritualis nota ac indelebilis character imprimatur, quo denique potestas docendi, conficiendi et administrandi sacramenta tribuatur; sed eam veluti nudam caeremoniam habent, qua delecto pastori sacrum munus committi declaratur, assignarique stipendium. Ex istorum enim placitis omnes fideles vi baptismi sunt sacerdotio instructi, nec egent nisi publica deputatione, ut sacerdotii munere fungantur. E contra Ecclesia catholica docet, ordinem sive sacram ordinationem esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum, quod dogma catholicum ex *S. Scriptura* et *Traditione* probatur.

I. *Argumentum ex S. Scriptura petitum.*

§ 678. Ordinem vere et proprie sacramentum esse, dubitare non licet, si ex ipsa Scriptura sacra constat, actum ordinationis fieri signo sensibili, per ipsum gratiam internam et supernaturalem significari et produci, atque hanc sacram ordinationem divina institutione gaudere. Haec tria vero, quae ad sacramentum constituendum requiruntur, ex S. Scriptura facile probantur.

1. Act. VI, 6 legimus, septem diaconos ab Apostolis fuisse ordinatos per orationem, quae audiri, et per manuum impositionem, quae videri poterat: dicitur enim de illis: *Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus.* Act. XIII, 3 de ordinatione Pauli et Barnabae dicitur: *Ieiunantes et orantes, imponentesque eis manus dimiserunt illos*, potestate nempe apostolica instructos. Mox enim legitur, quod non solum Evangelium praedicaverint, sed etiam eodem ritu, quo Apostoli usi fuerant, alios ministros sacros constituerint; nam ibid. de Paulo et Barnaba legitur: *Cum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros* (in textu graeco impositio manuum exprimitur per verbum; χειροτονήσαντες), *et orassent cum ieiu-*

nationibus commendaverunt eos Domino (1). Denique Paulus ad Timoth. scribit: *Manus cito nemini imposueris* (2); ex quibus verbis patet, etiam Timotheum presbyteros ordinare potuisse, sed in hac ordinatione manuum impositionem adhibere debuisse.

2. Cum ritu externo gratiam internam coniunctam esse, ex eadem S. Scriptura manifeste liquet. Nam Paulus I ad Tim. ita discipulum suum, quem Ephesinae Ecclesiae Episcopum constitueral, alloquitur: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii* (3): conceptis igitur verbis docet, per orationem et manuum impositionem Timotheo gratiam collatam fuisse. Et II ad Tim. ait: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum* (4). Nil clarius dici potuisset; Paulus enim expresse adseverat, Timotheo gratiam datam, et quidem per impositionem manuum collatam fuisse.

3. Ordinationem sacram ritu externo ab Apostolis peractam, institutam et praeceptam fuisse a Christo, manifeste patet ex gratiae collatione; solius enim Dei est eiusmodi ritum externum instituere, qui gratiae non solum significandae, sed et conferendae vim habeat. Praeterea Apostolos ex mandato divino ordinationem suscepisse, manifestum est ex Act. XIII, 2 ubi legitur: *Ministrantibus autem illis Domino et ieiunantibus dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.* Ideo Paulus Episcopos ab Apostolis ordinatos a Spiritu sancto positos esse dicit; ait enim ad praesules Ecclesiarum Ephesi collectos: *Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* (5). Institutionem pariter divinam commemorat dicens: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem.... Pastores et Doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi* (6). Nec dubitari potest, hanc institutionem permanenter, seu pro omni tempore factam esse. Sicut enim Christus voluit ut Ecclesia usque ad consummationem saeculi perduret, ita etiam voluit, quovis tempore pro sacrificio Sacerdotes, pro sacramentis ministros constitui, idque fieri volnit signo sensibili, quale natura societatis visibilis exigit, ut et ipsi Christi ministri intelligant, se hac potestate donari, aliique cognoscant, illos eandem accepisse. Itaque iuxta doctrinam S. Scripturae omnia requisita ad sacramentum constituendum in ordine occurrunt.

Nota. Argumento biblico sequentia opponunt adversarii.

Obi. I. Christus non legitur Apostolis manus imposuisse, cum eos ordinavit; neque ullum extat Christi mandatum, quo ministri certo ritu ordinentur. Ordinatio igitur, quae per manuum impositionem perficitur, non potest dici a Christo instituta, et ideo non est sacramentum.

Resp. Potuit Christus pro suprema, qua pollebat, auctoritate absque peculiari ritu sacerdotalem dignitatem Apostolis conferre, an autem externum ritum voluerit adhibere; nec ne, ex Scriptura non liquet. Non legitur quidem, quod manuum impositionem adhibuerit: sed neque contrarium in Scripturis invenitur. Necessario autem Christus Apostolis sacram potestatem conferendo uti debuit signo aliquo sensibili, ut ipsi Apostoli intelligerent, se hac potestate

(1) Act. 14, 22. (2) I Tim. 4, 14. (3) Ibid. (4) Cap. 1, 6.

(5) Act. 20, 28. (6) Eph. 4, 11, etc.

donari; et quia ministros sacros semper in sua Ecclesia adesse voluit, debuit Apostolis modum praescribere, quo illos constituerent. Qualis autem sit iste modus, ex iis novimus, quae Apostoli fecerunt et docuerunt. Ipsi etenim in ministrorum sacrorum ordinatione orationem et manuum impositionem adhibuerunt, et cum ista gratiam internam coniunctam esse testati sunt.

Obi. II. Impositio manuum, quam allata Scripturarum loca commemorant, familiaris erat veterum Hebraeorum ritus, quo Apostoli ad varios fines usi sunt, praecipue vero ad morbos curandos iuxta illud Marc.: *Super aegros manus imponent, et bene habebunt* (1). Sicut autem haec manuum impositio fatentibus Catholicis sacramentalis non erat, ita nec illa, quae in ss. ministrorum inauguratione adhibebatur.

Resp. Si non omnis impositio manuum, quae ad varios fines olim adhibita fuit et adhuc adhibetur, sacramentalis non est, nullatenus exinde sequitur, etiam illam manuum impositionem, quae in sacrorum ministrorum inauguratione adhibetur, sacramentalem non esse; ista enim ex Christi institutione, ut probatum est, vim conferendi gratiam habet, et ideo veri sacramenti rationem praesefert. Etiam ablutio veteribus Hebraeis valde familiaris erat, et ad varios fines adhiberi potest; et tamen ipsi Protestantes concedunt, baptismum verum sacramentum esse a Christo institutum. Ast si eorundem obiectio valeret, etiam baptismus e sacramentorum albo expungendus esset.

Obi. III. Ad rationem sacramenti requiritur, ut per signum externum gratia sanctificans, seu gratum faciens conferatur. Sed per manuum impositionem Apostoli neo-electis ministris non gratiam sanctificantem seu gratum facientem, sed tantum gratiam gratis datam contulerunt, ut possent in bonum Ecclesiae prophetare, miracula patrare etc. Id patet 1° quia Apostolus non utitur voce χάρις, sed voce χάρισμα, quae solam gratiam gratis datam significat (2); 2° quia dicit, datam esse hanc gratiam Timotheo *per prophetiam*, quae pertinet ad gratias gratis datas; et 3° quia de gratia gratis data intelligunt loca citata *S. Hieronymus* (3) et *S. Chrysostomus* (4) in eundem textum. Ergo ex citatis Scripturae locis sacramentum ordinis probari nequit.

Resp. Apostoli ad munus sacrum electis viris manus cum oratione imposuerunt, ut digni et idonei fierent Ecclesiae ministri; ad hoc autem non sufficiebat, ut donis extraordinariis praediti essent, quae sine gratia sanctificante non proderant (5), et quae non omnibus communia erant (6) sed maxime requirebatur gratia sanctificans seu gratum faciens, ut gravia ministerii sacri officia rite adimplerent. Quamvis igitur in Ecclesiae primordiis per manuum impositionem etiam dona extraordinaria concederentur, nullatenus tamen negari potest gratiae gratum facientis collatio, ad quam, dum ministri sacri ordinabantur, impositio manuum cum oratione primario directa erat. Nec obsunt argumenta ab adversariis adducta. Nam 1° falsum est, *charisma* significare solum gratiam gratis datam, sed significat quamcumque gratiam sicut *charis*. Sic docent dictionaria graeco-latina, ut ex. gr. illud *Ambrosii Calepini* habet: « χάρις, latine gratia.... a quo vocabulo *cha-*

(1) Cap. 16, 18. (2) I Cor. 12.
(3) In 1 Tim. 4.
(4) Hom. 13 in 1 Tim. 4.
(5) Matth. 7, 22. (6) I Cor. 12, v. 28-30.

risma derivatur in eadem significatione. »Etiam vetustissimi Graecorum Patres gratiam, qua Filii Dei nominamur et sumus, χάρισμα appellant, ut *Clemens Alexan.* (1), *Gregorius Nazianz.* (2), *Theodoretus* (3) et alii, apud Suicerum (4). Hoc eodem verbo usus est Apostolus ad gratiam sanctificantem significandam I Cor. XII, cum recensitis variis gratiis gratis datis concludit dicens v. 31: *Aemulamini autem charismata meliora*, ubi per charismata gratiam sanctificantem intelligi indubium est; non vult enim Apostolus, ut recensita dona extraordinaria concupiscant, sed *charismata meliora*, quae in charitate consistunt, et animam Deo gratam faciunt: ideo immediate subiungit: *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*, viam nempe charitatis, de qua in capite proxime sequenti loquitur. Similiter Rom. V, 15 hac eadem voce utitur ad gratiam sanctificantem significandam, dum ait: *Non sicut delictum, ita et donum*, graece χάρισμα, quibus verbis manifeste statui peccati status gratiae sanctificantis opponitur. Denique Paulum in locis a nobis citatis per charisma gratiam sanctificantem intellexisse, evidens est; etenim II ad Tim. I post haec verba: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum*, immediate subiungit: *Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis* (5); certum est autem, spiritum dilectionis et sobrietatis esse gratiam sanctificantem seu gratum facientem. Apposite S. *Chrysostomus* (6), citata verba exponit dicens: « *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei*, hoc est, gratiam spiritus, quam accepisti, ut praesis Ecclesiae, ut signa edas et cultum omnem exhibeas. Penes nos enim est, illam vel extinguere, vel accendere. » Quibus verbis S. Doctor gratiam gratis datam ita commemorat, ut gratiam sanctificantem minime excludat: imo hanc a Timotheo resuscitandam fuisse docet, quia ibidem docet, gratiam, quae in nobis extingui vel accendi potest, esse gratiam adoptionis et charitatis, iuxta illud: *Spiritum nolite extinguere* (7). 2° Etsi daremus Timotheum donum prophetiae in sua ordinatione accepisse, inde non sequitur, quod non simul acceperit donum gratiae sanctificantis, seu *dilectionis et sobrietatis*, ut exprimit idem Apostolus. Verisimilior autem expositio est illorum, qui ea verba Pauli non de effectu manuum impositionis interpretantur, sed de prophetia sive revelatione, qua admonitus Paulus Timotheo manus imposuerat et Episcopum consecraverat, cohaerenter ad ea, quae iam eidem scripserat: *Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum praecedentes in te prophetias* (8). Calvinus ipse eandem expositionem sequitur in Comment. in 1 Tim. IV, 14, ubi haec notatu digna habet: « Dicit (Apostolus) gratiam illi datam esse *per prophetiam:* quomodo? Quia scilicet Spiritus sancti oraculo Timotheum destinaverat, ut in ordinem pastorum cooptaret. Neque enim delectus tantum fuerat hominum iudicio, ut fieri solet, sed praecesserat Spiritus sancti nuncupatio.... Itaque sensus est, Timotheum, cum prophetarum voce adscitus fuit in ministerium et deinde solemni ritu ordinatus, simul gratia Spiritus sancti instructum fuisse ad functionem suam exequendam. Unde

(1) Lib. 1 Paedag. c. 6. (2) Orat. 40.
(3) Ep. decr. graec. c. 28.
(4) In Thes. Eccl. t. 2 ad vocem *Charisma*, § 3.
(5) Ver. 6, 7.

(6) Hom. 1 in II Tim. 1, n. 2.
(7) I Thess. 5. (8) I Tim. 1, 18.

colligimus, non inanem fuisse ritum, quia consecrationem, quam homines impositione manuum figurabant, Deus Spiritu suo implevit. » — Denique 3° *S. Hieronymus* et *S. Chrysostomus* interpretando haec loca de gratiis gratis datis non excludunt gratiam sanctificantem: haec enim omnia simul conferebantur in ordinatione ad institutionem Ecclesiae; gratias autem gratis datas magis exprimunt, quia istae magis conspicuae et extraordinariae sunt: alibi vero explicant etiam gratiam sanctificantem cum impositione manuum coniunctam, ut modo vidimus de *S. Chrysostomo*, et mox de *S. Hieronymo* videbimus.

II. *Argumentum ex traditione haustum.*

§ 679. Sacramentum ordinis existere, seu cum ritu sacro, quo ministri sacri inaugurantur, gratiam internam coniunctam esse, Ecclesia semper credidit, quod ex *Ss. Patribus*, ex *Conciliis* et *aliis argumentis* probatur.

1. *Ss. Patres* ordinis sacramentum profitentur. *Tertullianus* lib. de exhort. castit. (1) ait: « Differentiam inter ordinem et plebem constituit Ecclesiae auctoritas, et honor per ordinis consessum sanctificatus a Deo; » quibus verbis docet, ab Ecclesia quidem aliquos in ministros sacros eligi, istos autem in sua ordinatione a Deo *sanctificari*. Et ibid. (2) loquitur de baptismo, de confirmatione ac de sacerdotio, et dicit: « Diabolum *haec sacramenta* aemulanter affectasse. » *S. Gregorius Nyss.* Or. de bapt. ita loquitur: « Eadem Verbi (Christi) vis Sacerdotem augustum et venerandum facit novitate benedictionis a communitate vulgi separatum. Cum enim heri et tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur praeceptor, praeses, doctor, pietatis, mysteriorum latentium praesul, eaque contingunt ei, cum nihil vel corpore vel forma mutatus, sed quod ad speciem externam attinet, ille sit, qui erat, invisibili quadam vi et gratia invisibilem animam in melius transformatam gerens. » *S. Ambrosius* variis in locis (3) profitetur, in sacrorum ministrorum ordinatione *invisibilem gratiam* a Deo concedi. Et lib. de dignit. sacerd. c. 5 (4) haec habentur: « Quis dat, frater, episcopalem gratiam? Deus, an homo? Respondes sine dubio: Deus; sed tamen per hominem dat Deus: homo imponit manus, Deus largitur gratiam; Sacerdos imponit supplicem dexteram, et Deus benedicit potenti dextera; Episcopus initiat ordinem, et Deus tribuit dignitatem. » *S. Chrysostomus* (5) inquit: « Sacerdotium in terra peragitur, sed coelestium ordinum classem obtinet: et iure quidem merito. Non enim homo, non Angelus, non Archangelus, non alia quaepiam creata potestas, sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit, ut Angelorum ministerium animo conciperent. » Et (6) addit: « Si quis secum reputet, quantum illud sit, nempe hominem carne et sanguine involutum prope beatam illam et immortalem naturam constitui, tunc probe intelliget, quanto honore Spiritus gratia Sacerdotes ornaverit. » Et alibi (7): « Nisi nunc etiam esset arrhabo Spiritus, neque baptisma adhibitum esset, neque peccatorum remissio, neque iustitia et sanctificatio facta esset; neque adoptionem filiorum Dei accepissemus, ne-

(1) Cap. 7. (2) Cap. 10.

(3) Lib. 1 de Spir. S. c. 5, n. 11; et Serm. 10 in Ps. 118, n. 17.

(4) Qui liber probabilius est Gerberti, seu Sylvestri II.

(5) Lib. 3 de Sacerd. n. 4. (6) Ibid. n. 5.

(7) Hom. de resurrect. mortuor. n 8.

que percepissemus mysteria; corpus enim et sanguis mysticus non fiunt absque Spiritus gratia: neque Sacerdotes habuissemus, neque enim has ordinationes sine tali descensu fieri est possibile. Sed multa alia possemus dicere gratiae Spiritus symbola. » *S. Hieronymus* in dialogo contra Luciferianos perpetuo comparat ordinem cum baptismo, et ostendit, non magis iterum esse ordinandos, qui sunt ab haereticis ordinati, quam iterum baptizandos, qui sunt ab iisdem baptizati; et n. 11 dicit: « Si in fide sua baptizato baptizans nocere non potuit, et in fide sua Sacerdotem constitutum constituens non inquinavit. » Idem contra Vigilant. n. 2 asserit, Episcopos, qui diaconos ordinent, *Christi sacramenta tribuere. S. Augustinus* simili ratione demonstrat contra Donatistas, amitti non posse sacramentum ordinationis semel acceptum sicut nec sacramentum baptismi; ait enim c. Ep. Parmen. (1). « Nulla ostenditur causa, cur ille, qui ipsum baptismum amittere non potest, ius dandi potest ammittere. Utrumque enim sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur; illud cum baptizatur, istud cum ordinatur; ideoque in Ecclesia catholica utrumque iterari non licet. — Sed si nos male facimus (potestatem ordinis etiam Sacerdotibus in peccato constitutis adscribentes), ipsi explicent, quomodo sacramentum baptizati non possit amitti et sacramentum ordinati possit amitti. Si enim utrumque sacramentum est, quod nemo dubitat, cur illud non amittitur, et istud amittitur? — Neutri sacramento iniuria facienda est. » Quibus verbis S. Doctor ordinationem diserte sacramentum nominat, eam cum baptismo confert, apertissime pronuntians, eodem prorsus modo utrumque sacramentum esse; ac demum testatur, neminem esse, qui hanc veritatem in dubium vocet: omnes ergo Christiani illo aevo credebant, quod nunc Catholici credunt. *S. Cyrillus Alex.* (2) scribit: « Ostendit (Christus), necessario sequi, ut detur eis Spiritus, qui ad divinum Apostolatum per eum diligantur. » *Theodoretus* (3) inquit: « Oportet prius examinare vitam eius, qui ordinatur, deinde in ipsum invocare gratiam Spiritus. » *S. Leo M.* (4) praescribit, « ut non passim omnibus diebus sacerdotalis, vel levitica ordinatio celebretur, » sed die dominica « ieiuniis, et a ieiunantibus sacra benedictio conferatur, » atque addit, « illud ex apostolica venire doctrina, et a S. Scriptura doceri, ut intelligamus, quanta et dantium et accipientium devotione curandum sit, ne tantae benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. » *S. Gregorius M.* (5) inquit: « Qui in culmine ponitur, sacramenta suscipit unctionis. Quia vero ipsa unctio sacramentum est, is, qui promovetur, bene foris ungitur, si intus virtute sacramenti roboretur. »

2. *Concilium Calcedonense* clare profitetur, per ordinationem gratiam conferri, illamque ideo verum sacramentum esse; nam can. 2 magnam poenam statuit in Episcopum, qui *per pecuniam ordinationem fecerit, et venalem redegerit Spiritus sancti gratiam, quae vendi non potest. Aurelianense* (6) ait: *Si quis sacerdotium per pecuniae nundinam execrabili ambitione quaesierit, abiiciatur* ut

(1) Lib. 2, c. 13, n. 28-30.
(2) Comment. in Io. 20, 22.
(3) In 1 Tim. 5, 22.

(4) Ep. Ist. 9, al. 81 ad Dioscor. Alex. cap. 1.
(5) Lib. 4 in I Reg. c. 5, n. 1.
(6) An. 536 can. 4

reprobus, quia apostolica sententia donum Dei esse praecipit pecuniae trutina minime comparandum. Florentinum in Decr. pro Armenis ordinationem inter sacramenta proprie dicta refert, declarans: *Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo. Tridentinum* Sess. XXIII, cap. 3 docet: *Cum Scripturae testimonio, apostolica traditione, et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quae verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri, dubitare nemo debet, ordinem esse vere et proprie unum ex septem Ecclesiae sacramentis.* Et ibid. can. 3 definit: *Si quis dixerit, ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum; anathema sit.* Et can. 4: *Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere: Accipe Spiritum sanctum... anathema sit.*

3. Doctrina, quae ordinem inter sacramenta N. L. recenset, cum dogmate penitus copulatur de septenario sacramentorum numero, quod ex demonstratis (§ 516) semper et ubique in toto orbe catholico receptum fuit. Inter septem vero sacramenta semper, ubique et ab omnibus ordo recensebatur. Idcirco antiquissima monumenta a *Morino*, *Renaudotio* et aliis collecta aperte ostendunt, non solum a Latinis, sed etiam a Graecis et Orientalibus, imo etiam a Nestorianis, Iacobitis, Coptis, Armenis, Aethiopibus, etc., ministros sacros per ritum externum, et praecipue per impositionem manuum ordinatos quovis tempore fuisse, et ab omnibus creditum esse, hoc ritu externo ab Episcopo suscepto gratiam conferri. Ab hac fide etiam Ecclesia graeca schismatica non recessit, ut patet ex responsione Ieremiae Patr. CPtani ad theologos Wirtenbergenses, ex Synodis CPtanis sub Cyrillo, Parthenio, Dionisio et Hierosolymitana sub Dosythaeo habitis, ex recentioribus euchologiis et scriptoribus graecis. Praeterea cl. *Bossuet* in Historia variationum demonstravit, nec Waldenses, nec Wicleffitas nec Hussitas hoc in doctrinae articulo a fide Catholicorum recessisse. Est igitur perpetua et constans omnium Ecclesiarum omniumque temporum, atque ab haereticis ipsis confirmata traditio, ordinationem esse veri nominis sacramentum.

Nota. Protestantes sacramentum ordinis admittere recusarunt, quia iam per baptismum omnes fideles Sacerdotes fieri autumarunt: hanc vero suam sententiam ex S. Scriptura probare tentarunt, nempe ex verbis Petri de omnibus fidelibus dicentis: *Ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritualis, sanctum sacerdotium* (1), atque: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (2); ex verbis Ioannis: *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotium* (3), atque: *Sed erunt Sacerdotes Dei et Christi* (4). Ex quibus inferunt, ad sacerdotium ordinis sacramentum vel non requiri, vel si requireretur, omnibus debere esse commune; quod tamen Catholici non admittunt. Sed haec difficultas facile solvitur. Nam laudatos textus non de sacerdotio vero, quod per ordinationem recipitur, sed de spirituali et mystico intelli-

(1) I Ep. 2, 5. (2) V. 9. (3) Apoc. 5, 10. (4) Cap. 20, 6.

gendos esse, multa sunt, quae persuadent: 1° enim eodem modo loquitur Petrus et Moses, apud quem Dominus omnes israëlitas ita affatur: *Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, gens sancta* (1); atqui certe ibi sermo non est de sacerdotio vero, quod esse nequibat extra tribum Levi, ita ut ne regibus quidem sacrificium offerre liceret: ergo etiam verba Petri, qui verba citata Christianis applicat, non de vero sacerdotio intelligenda sunt; 2° Petrus et Ioannes aeque sacerdotium et regnum cunctis fidelibus attribuunt: sed fatentibus Protestantibus de vero regno non loquuntur, ergo nec de vero sacerdotio; 3° Paulus Hebr. V, 4 illos dumtaxat novae legis Sacerdotes nuncupat, qui vocantur a Deo tanquam Aaron: sed, ut ex contextu apparet, non omnes fideles ita vocantur: ergo Scriptura ipsa sibi contradiceret si in verbis Petri et Ioannis verum sacerdotium omnibus fidelibus adscriberetur; 4° Quemadmodum Petrus dicit fideles *sacerdotium sanctum*, ita dicit eos aedificari *in domum spiritualem;* sed *domum* nonnisi figurate accipi posse, docet adiecta vox: *spiritualem;* ergo etiam *sacerdotium* figurate est intelligendum ob adiunctam vocem *spiritualem;* scilicet significatur, quemlibet fidelem offerre debere sacrificia interna, preces aliaque opera bona, prout Petrus seipsum explicat dum loc. cit. dicit, quod fideles sint *sacerdotium sanctum*, et debeant *offerre spirituales hostias.* Ita etiam *Tertullianus* intelligendus est, dum in lib. de exhort. castit. (2) dicit: « Nonne et laici Sacerdotes sumus? » hanc vocem nempe in sensu lato et spirituali sumit, ac ita argumentatur: Si Sacerdotes casti sint, oportet, quia sacrificium offerunt, etiam laici castitatem colere *obligantur, quia offerre spirituales hostias debent.* Caeterum semper, ubique et ab omnibus creditum est, verum sacerdotium non ad omnes fideles spectare, sed ad eos tantum qui legitimo modo ordinantur.

(1) Exod. 19, 6. (2) Cap. 7.

ARTICULUS II.

De sacramenti ordinis extensione seu ambitu.

§ 680. Ut sacramenti ordinis extensio seu ambitus determinetur, duplex quaestio solvenda est. Investigare enim oportet, *quot sint ordines, seu gradus ministrorum sacrorum ex divina institutione inter se distincti?* et *quibusnam ratio sacramenti competat?* In hac duplici quaestione solvenda probe distinguenda sunt ea, quae ut fidei dogmata sunt credenda, ab iis quae ab Ecclesia de fide definita non sunt.

1. Quod primam quaestionem attinet, in *Concilio Tridentino* definitum fuit, in Ecclesia catholica praeter sacerdotium alios ordines maiores et minores esse; ait enim Sess. XXIII, can. 2: *Si quis dixerit, praeter sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines et maiores et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tendatur; anathema sit.* Et can. 6: *Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex Episcopis, presbyteris et ministris; anathema sit.* Et can. 7 definit: *Si quis dixerit, Episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem... anathema sit.* De fide igitur est, institutionis divinae esse tum *Episcopatum*, tum *sacerdotium*, seu *presbyteratum*, et ex divina ordinatione esse

etiam *ministros* presbyteris inferiores, inter quos primarium locum *diaconi* tenent. Concilium autem non definivit, quot gradus huiusmodi ministrorum dentur, quia hac in re Ecclesia graeca a latina dissentit. Graeci enim praeter Episcopatum, presbyteratum et diaconatum duos tantum ordines habent, nempe subdiaconatum et lectoratum; imo subdiaconatum ad ordines minores referunt. Latini vero praeter Episcopatum, presbyteratum et diaconatum habent etiam subdiaconatum, quem ad ordines maiores referunt, et quatuor ordines minores, nempe acolythatum, exorcistatum, lectoratum et ostiariatum. Quamvis autem Concilium non definierit, subdiaconatum et ordines minores divinae institutionis esse, nihilominus fidem et praxin Ecclesiae latinae vindicat Sess. XXIII, cap. 2 dicens: *Cum divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius et cum maiori veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiae ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent; ita distributi, ut, qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent. Nam non solum de sacerdotibus, sed et de diaconis sacrae litterae apertam mentionem faciunt, et quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent; et ab ipso Ecclesiae initio sequentium ordinum nomina, atque uniuscuiusque eorum propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolythi, exorcistae, lectoris, et ostiarii in usu fuisse cognoscuntur; quamvis non pari gradu; nam subdiaconatus ad maiores ordines a Patribus et sacris Conciliis refertur, in quibus et de aliis inferioribus frequentissime legimus.* S. *Thomas* in supplemento (1) ostendit, convenienter in Ecclesia plures ordines existere; ait enim, id congruenter fieri: 1° propter Dei sapientiam commendandam, quae in distinctione rerum ordinata maxime relucet tam in naturalibus, quam in spiritualibus; 2° ad subveniendum humanae infirmitati, quia per unum non poterant omnia, quae ad divina pertinebant, sine magno gravamine perfici; 3° ut via proficiendi hominibus amplior detur, dum plures in diversis officiis distribuuntur, ut omnes sint cooperatores Dei, quo nihil est divinius. Caeterum theologi in assignando numero ordinum non omnes conveniunt; nonnulli enim praesertim antiquiores canonistae, novem esse contendunt, eo quod in illis et Episcopatum et clericalem tonsuram recenseant; alii vero Episcopatum non ordinem distinctum a presbyteratu, sed huius perfectionem et complementum esse existimant, tonsuram vero clericalem tanquam nudam caeremoniam ac dispositionem ad ordines considerant, et ideo septem ordines enumerant; quae sententia inter scholasticos communior fuit.

2. Si quaeritur, quibusnam ordinibus ratio sacramenti competat? De fide certum est, presbyteratum esse vere et proprie sacramentum. Episcopatui veteres rationem sacramenti denegabant, sed gravibus argumentis ducti recentiores affirmant, in consecratione Episcopi verum ordinis sacramentum conferri. Diaconatum esse sacramentum, est sententia theologorum communis et certa. De subdiaconatu et ordinibus minoribus disputatur, an rationem sacramenti annexam habeant nec ne? Tonsura clericalis inter ordines et sacramenta re-

(1) Q. 37, art. 1.

ferri non solet. Haec iam fusius declaranda et examinanda sunt.

Nota. S. Thomas (1) dicit: « Ordinis sacramentum ad sacramentum eucharistiae ordinatur, quod est sacramentum sacramentorum. Sicut enim templum et altare et vasa et vestes, ita et ministeria, quae ad eucharistiam ordinantur consecratione indigent; et haec consecratio est Ordinis sacramentum. Et ideo distinctio ordinum est accipienda secundum relationem ad eucharistiam, quia potestas ordinis aut est ad consecrationem eucharistiae, aut ad aliquod ministerium ordinatum ad hoc. » Inde fluit nota divisio in *ordines sacros* seu *maiores*, et in *non sacros* seu *minores*. Ordo sacer seu maior est ille, qui versatur propinque circa eucharistiam, habetque annexam legem continentiae et horarum: talis est presbyteratus, diaconatus et subdiaconatus. Ordo non sacer seu minor est ille, qui versatur remote circa eucharistiam, nec habet annexam legem continentiae et horarum: tales sunt ordines minores.

I. *De fide est, presbyteratum esse proprie dictum sacramentum.*

§ 681. Presbyteratus, seu sacerdotium recte definitur ordo sacer et sacramentum divinitus institutum, quo tribuitur potestas consecrandi corpus et sanguinem Domini, nec non remittendi ac retinendi peccata. Presbyteratum esse vere et proprie sacramentum facile probatur. Nam:

1. Ex probatis constat, Ordinem esse verum et proprium sacramentum. Ordinis vero sacramentum, ut ait *S. Thomas* (2) ad sacramentum eucharistiae ordinatur. Proxime autem ad eucharistiam refertur presbyteratus, vi cuius potestas corpus et sanguinem Christi consecrandi obtinetur. Itaque si de fide est aliquam ordinationem esse sacramentum, vel dicendum est, sacerdotium, omnium ordinum nobilissimum et praestantissimum, et ad quem tanquam ad commune principium et finem reliqui omnes ordines referuntur, sacramenti dignitate gaudere, vel negandum est, in aliquo ordine rationem sacramenti inveniri: sed hoc, salvo dogmate, dici non potest: ergo illud necessario asseritur. Atque hinc factum est, ut nullus unquam catholicus hanc veritatem in disputationem vocaverit, imo nec ullus haereticus: haeretici enim aut negant ordinationem esse sacramentum, aut si illam sacramentum esse tenent, in sacerdotio eam inveniri concedunt.

2. *S. Scriptura* presbyteratus institutionem singulariter commemorat. Christus enim Apostolis suis eorumque in sacerdotio successoribus dedit potestatem consecrandi corporis sui in ultima coena dicens: *Hoc facite in meam commemorationem* (3): unde *Concil. Tridentinum* (4) docet: Christus *Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum constitutum declarans corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit, ac sub earundem rerum symbolis Apostolis, quos tunc novi Testamenti Sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit, et eisdem eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, praecepit per haec verba: Hoc facite in meam commemorationem*. Quamvis autem non legatur, Christum ritum externum in Apostolorum ordinatione adhibuisse, certum tamen est, Apostolos per manus impositionem *presbyteros* creasse (5), et

(1) In 4 dist. 24, q. 2, art. 1.
(2) Loc. cit.
(3) Luc. 22, 26.
(4) Sess. 22, cap. 1.
(5) § 678, n. 1.

cum hac manuum impositione gratiam internam et supernaturalem coniunctam esse (1). Quinimo in specie cum presbyteratu gratiam sanctificantem coniunctam esse, ex eo etiam patet, quia Christus dando potestatem remittendi peccata expresse dicit: *Accipite Spiritum sanctum*, etc. (2), quae verba in ordinatione presbyterorum Episcopus pronuntiat: accipere autem Spiritum sanctum est eiusdem gratia repleri.

3. *Ecclesia* semper credidit et docuit, presbyteratum esse proprie dictum sacramentum. Ecclesia graeca sacramentum ordinis simpliciter τὴν ἱερωσύνην, id est *sacerdotium*, seu *sacramentum sacerdotii* appellat. *Conc. Florentinum* in decreto de sacramento ordinis agens, presbyteratus expressam mentionem facit dicens: *Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino, et patenae cum pane porrectionem.* Et *Catechismus Rom.* (3) docet, ordinis sacramentum « in eius anima, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere, qua idoneus habilisque ad recte munus suum fungendum, sacramentaque administranda reddatur; » et mox addit: « Aliam quoque gratiam hoc sacramento tribui perspicuum est, praecipuam videlicet potestatem, quae ad sanctissimum eucharistiae sacramentum refertur; in Sacerdote quidem plenam et perfectam, ut qui Domini nostri corpus et sanguinem unus potest conficere, etc. » Itaque per sacramentum ordinis Sacerdoti confertur, tum potestas conficiendi corpus et sanguinem Christi, tum gratia sanctificans seu gratum faciens.

(1) § 678, n. 2. (2) Io. 20, 22.
(3) P. 2, c. 7, n. 34.

II. *Episcopatus est sacramentum et ordo a presbyteratu distinctus.*

§ 682. Episcopatus recte definitur ordo supremus, et sacramentum, quo presbytero potestas tribuitur conferendi sacramenta confirmationis et ordinis, regendique Ecclesiam sibi commissam. — Omnes theologi admittunt, episcopatum esse a Christo institutum, et ratione officii, dignitatis et gradus a presbyteratu distingui, et isto superiorem esse. Definitum enim est a *Concilio Tridentino* Sess. XXIII, can. 6, *esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex Episcopis, presbyteris, et ministris;* et (can. 7) *Episcopos esse presbyteris superiores.* Non autem ita conveniunt theologi, cum quaeritur, an Episcopatus sit verum sacramentum, seu an in Episcopi ordinatione proprie dictum sacramentum conferatur. Veteres scholastici bene multi docuerunt, Episcopatum non esse verum ordinem et sacramentum a sacerdotio distinctum, sed esse dumtaxat extensionem characteris sacerdotalis ad novum officium, novam et ampliorem potestatem ac dignitatem, ita ut Episcopus alius non sit quam Sacerdos perfectus, qui apicem pontificatus adeptus est. Huius sententiae fuerunt *Hugo Victor.*, *P. Lombardus*, *Alexander Alensis*, etc., quos multi secuti sunt. Etiam *S. Thomas* (4) quaerit: « Utrum Episcopatus sit ordo? » et respondet: « Ordo potest accipi dupliciter: uno modo secundum quod est sacramentum; et sic, ut prius dictum est, ordinatur omnis ordo ad eucharistiae sacramentum; unde cum Episcopus non habeat potestatem superiorem Sacerdote, quantum ad hoc Episcopatus non erit ordo. Alio modo potest considerari ordo secundum

(4) In suppl. q. 40, art. 5.

quod est officium quoddam respectu quarundam actionum sacrarum; et sic, cum Episcopus habeat potestatem in actionibus hierarchicis respectu corporis mystici supra Sacerdotem, Episcopatus erit ordo. » Et S. *Bonaventura* (1) concludit: «Episcopatus proprie non est ordo;» atque (2) inquit: « Episcopatus, prout distinguitur contra sacerdotium, dicit dignitatem quamdam, vel officium Episcopi annexum, et non est proprie nomen ordinis, nec novus character imprimitur, nec nova potestas datur, sed potestas data ampliatur.» Verum non obstante hac veterum doctrina sententia nunc temporis communis et omnino tenenda haec est, Episcopatum esse verum ordinem et proprie dictum sacramentum, et quidem specie distinctum a presbyteratu. Haec sententia gravibus nititur argumentis.

1. In ordinatione Episcopi omnia concurrunt, quae ad verum sacramentum requiruntur, nempe ritus externus, collatio gratiae et divina institutio. Apostoli enim sicut in ordinatione diaconorum et in ordinatione presbyterorum, ita etiam in ordinatione Episcoporum impositionem manuum adhibuerunt, ut patet ex ordinatione Pauli et Barnabae (3), et ex ordinatione Timothei (4). Eundem ritum externum Ecclesia semper in ordinatione Episcopi retinuit; nam *Conc. Carthag. IV*, can. 2 cum ordinatur Episcopus, manuum impositionem praescribit, idemque in antiquissimis libris ritualibus et pontificalibus invenitur. Gratiae collationem cum ritu externo coniunctam esse, patet ex supra relatis verbis Pauli ad Timotheum, cui absque dubio saepius manum imposuit, quia eum primo diaconum, deinde presbyterum, ac demum Episcopum creavit; gratiam vero non negligendam, sed resuscitandam sine distinctione ex qualibet sacra manuum impositione repetit. Denique de institutione divina dubitare non licet, cum idem Apostolus dicat: *Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* (5), fideique dogma sit, Episcopatum esse iuris divini. Hinc Ss. Patres in ordinatione Episcoporum verum sacramentum agnoverunt. *S. Leo M.* (6) ait: « Eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus praeparavit, ut in populo adoptionis Dei - non praerogativa terrenae originis obtineat unctionem, sed dignatio coelestis gignat antistitem.» Idem (7) ad Episc. Mauritaniae ordinationem Episcopalem diserte vocat *sacramentum*, cui iniuriam irrogari ait, bigamum ordinando Episcopum. *Theodoretus* (8) refert, *Mosen* quemdam designatum Saracenorum Episcopum saeculo quarto adduci non potuisse, ut a Lucio, Ariano Episcopo in Alexandrinam cathedram intruso, Episcopus ordinaretur; cuius rei hanc reddit rationem: « Absit, ut tua manus me consecret; nam tua invocatione Spiritus sancti gratia in neminem descendit.» *S. Gregorius M.* (9) de dignitate episcopali loquens dicit: « Qui in culmine ponitur, sacramenta suscipit unctionis, quia vero ipsa unctio sacramentum est, is qui promovetur, bene foris ungitur, si intus virtute sacramenti roboretur.» *Conc. Trident.* (10), anathema dicit illi, qui dixerit, frustra Episcopos in ordinatione dicere: *Accipe Spiritum sanctum.* Ergo etiam in ordinatione Episcopali, cum Episcopus consecrator dicat promo-

(1) In 4 dist. 24, q. 3. (2) In corp. art.
(3) Act. 13, 3.
(4) I Tim. 4, 14; et II Tim. 1, 6.
(5) Act. 20, 28.
(6) Serm. 3 de natal. 3, c. 1.
(7) Epist. 87. (8) Lib. 4 hist. Eccl. c. 21.
(9) In I Reg. lib. 4, c. 5, n. 1.
(10) Sess. 23, can. 4.

vendo in Episcopum: *Accipe Spiritum sanctum*, confert illi gratiam sanctificantem, ideoque verum et proprium conficit sacramentum. Accedit ratio theologica, quae petitur ex fine sacramenti ordinis, quod a Christo institutum est, ut ministri sacri gravia sua munera facilius et cum maiori fructu gratia adiuti exsequantur. At si presbytero et diacono ad exercendas suorum ordinum proprias functiones, imo ipsis etiam coniugatis ad ferenda onera matrimonii necessaria est gratia peculiaris, multo magis ea indiget Episcopus propter maiorem officii sui excellentiam et difficultatem. Quod autem relationem ad eucharistiam attinet, verum est, Episcopum non maiori potestate conficiendi corpus et sanguinem Domini gaudere quam Sacerdotem: sed solus Episcopus ordinare, ac ideo ipse solus potestatem conficiendi corpus et sanguinem Christi aliis communicare potest; ac ideo Episcopatus excellentissimo modo ad eucharistiam refertur.

2. Ubi distincta habetur materia, peculiaris forma, distincta quoque et peculiaris potestas confertur, distinctus pariter habetur ordo sacramentalis. Atqui in ordinatione Episcopi alia impositio manuum aliique ritus externi adhibentur, et alia forma profertur, quam in ordinatione presbyteri, ac praeterea specialis et indelebilis potestas confertur ad ordinandos ministros Ecclesiae, et ad conferendum confirmationis sacramentum, quae conferri non possunt a simplici Sacerdote. Concedendum igitur est, Episcopatum esse ordinem et sacramentum a presbyteratu distinctum, et imprimere characterem distinctum a charactere presbyteratus. — Non tamen octo ordines, sed tantum septem a theologis, et a *Conc. Tridentino* (1) commemorantur, quia Episcopatus in sacerdotio, cuius nobilior est species, inclusus censetur. Episcopatus enim, ut observat *Bellarminus* (2) unus est ordo cum presbyteratu *genere, non specie*. Unus nempe est ordo sacerdotalis eorum, qui Eucharistiam consecrare possunt, nec supra hunc potest fingi alius ordo maior vel superior; quia tamen hanc potestatem vario modo participant presbyteri et Episcopi, inde sunt duo gradus sacerdotii. Presbyteri in consecranda Eucharistia saltem quoad usum pendent ab Episcopis, neque ita habent hanc potestatem, ut possint eam aliis communicare: Episcopi vero et ipsi habent, et communicare aliis possunt.

Nota. Card. Gotti (3) mediam quasi viam ingressus opposita theologorum placita conciliari posse putavit dicendo: « Episcopatum seu ordinationem Episcopi esse vere et proprie dictum sacramentum, et verum ordinem ab ordine presbyteratus distinctum, non quidem adaequate, sed inadaequate, tanquam extensionem, perfectionem, eminentiam ac supremum gradum ordinis sacerdotalis. » Hanc suam sententiam esse menti *S. Thomae* conformem, colligit primo ex iis, quae habet S. Doctor Lect. 3 in I Tim. 4, ubi dicit, impositionem manuum, quae fit super Episcopum, « significare collationem gratiae, » quod rursus asserit Lect. 3 in II Tim. 1; collatio autem gratiae supponit verum sacramentum. Praeterea idem Angelicus (4) scribit: « Quod vero quarto proponitur, quod Episcopatus non est ordo, hoc manifeste continet falsitatem, si absolute intelligatur. Ex-

(1) Sess. 23, cap. 2.
(2) De Ordine, c. 5.
(3) De Ord. q. 5, dub. 2.
(4) In opusc. 18 de perfect. vitae spirit. c. 24

presse enim dicit *Dionysius*, esse tres ordines ecclesiasticae hierarchiae, scilicet Episcoporum, presbyterorum, et diaconorum... Habet enim ordinem Episcopus per comparationem ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, super quam principalem accipit curam, et quasi regalem... Quod autem habeat aliquem ordinem, et non iurisdictionem solam, sicut archidiaconus, vel curatus presbyter, patet ex hoc, quod Episcopus potest multa facere, quae non potest committere, sicut confirmare, ordinare, et consecrare basilicas... quae vero iurisdictionis sunt, potest aliis committere. Idem etiam patet ex hoc, quod si Episcopus depositus restituatur, non iterum consecratur, tanquam potestate ordinis remanente, sicut et in aliis ordinibus contingit. » Ergo *S. Thomas* Episcopatui vim characterem imprimendi, sicut presbyteratui etc. adscribit, atque ideo in illo sicut in isto rationem sacramenti agnoscit.

III. *Certum est, diaconatum esse verum sacramentum.*

§ 683. Diaconatus est ordo, per quem datur potestas proxime inserviendi seu ministrandi Episcopis, vel presbyteris sacra solemniter perficientibus. In ordinatione diaconi vere et proprie dictum sacramentum conferri, non solum novatores, sed etiam nonnulli theologi, ut *Durandus* (1), et *Caietanus* (2) negarunt, quorum sententiam plures theologi temeritatis arguunt. Communis enim et certa theologorum sententia est, diaconatum esse verum sacramentum. Nam:

1. Ordinatio diaconi est signum sensibile gratiae permanenter a Christo institutum, ac ideo verum est et proprie dictum sacramentum. Habemus nempe: 1° *signum sensibile* in manus impositione et oratione, qua septem primi diaconi inaugurati sunt, de quibus legitur: *Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus* (3): iuxta quod exemplum diaconi semper in Ecclesia per impositionem manuum, et alios ritus externos ordinantur. 2° Adest significatio et *productio gratiae*, tum quia generatim iuxta Scripturae eloquia cum impositione manuum super ministros sacros facta gratia coniungi dicitur (4), tum quia in specie Stephanus mox post ordinationem acceptam, *plenus gratia et fortitudine* (5) dicitur, tum quia Episcopus in ordinatione diaconi dicit: *Accipe Spiritum sanctum ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus eius:* id autem ei non frustra dicere, patet ex *Concilio Tridentino* Sess. XXIII, can. 4. — 3° Adest quoque *institutio divina*, quia non erat in Apostolis, nec est in Ecclesia potestas instituendi signa externa, per quae interna gratia producatur: et *Concilium Tridentinum* Sess. XXIII, can. 6 definit: *Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat Episcopis, presbyteris et ministris; anathema sit:* sub ministris autem comprehendit ad minus diaconos, presbyteris proximiores. 4° Denique diaconatum *permanenter institutum* esse, patet ex constanti Ecclesiae grecae et latinae praxi ab Apostolis usque nunc.

2. *Concilia* eandem veritatem confirmant. Nam citatum *Chalcedonense* can. 2 dicit, etiam in ordinatione diaconi *propter pecunias* facta crimen simoniae committi, seu *gratiam in venditionem deduci. Florentinum* in decr. ait: *Sextum sacramentum est*

(1) In 4, dist. 24, q. 2.
(2) T. 1 opusc. tract. 11.
(3) Act. 6, 6.
(4) § 678, n. 2.
(5) Act. 6, 8.

ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo... Diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem. *Tridentinum*, Sess. XXIII, can. 2 definit, *praeter sacerdotium esse in Ecclesia catholica alios ordines et maiores et minores:* ad hos autem absque dubio proxime et primario referendus est diaconatus. Can. 3 in genere definit: *Ordinem sive sacram ordinationem esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum.* Et can. 4 definit, *per sacram ordinationem dari Spiritum sanctum, ac proinde non frustra Episcopos dicere: Accipe Spiritum sanctum.* Sed haec eadem verba etiam in ordinatione diaconi proferuntur. Ex his definitionibus simul collatis manifeste infertur, diaconatum esse verum sacramentum. Attamen *Dom. Soto* (1), propositionem contrariam *temerariam* quidem non vero *haereticam* nominat. *Estius* quoque hac Soti sententia motus (2) dicit, « non videri de praesenti controversia quidquam esse ab Ecclesia definitum. » Idem est *Bellarmini* iudicium (3) dicentis: « Non est certum de fide, (diaconorum ordinationem esse sacramentum) quia non potest id evidenter deduci ex verbo Dei scripto vel tradito: neque extat ulla Ecclesiae de hac re expressa determinatio. » Hinc theologi communiter dicunt, non quidem dogma fidei, sed tamen *certum* esse, quod diaconorum ordinatio sit verum sacramentum.

Nota. Ideo, quod diaconatus sit sacramentum, pariter sacramentum ordinis minime multiplicatur. Quemadmodum enim Episcopatus est presbyteratus seu sacerdotii consummatio, ita diaconatus est eiusdem, ad quod refertur ac tendit, praeparatio; et licet ab eo distinctus, non tamen prorsus diversus. Qua de re *S. Thomas* (4) scribit: « Distinctio ordinum non est integralis in partes, neque totius universalis (generis in specie), sed totius *potestativi*, cuius haec est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius, et ita est hic: tota enim plenitudo huius sacramenti est in uno ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quaedam participatio ordinis. »

(1) In 4 dist. 24, q. 1, art. 4.
(2) In 4 dist. 24, § 8.
(3) De ordine, cap. 6.

IV. *De subdiaconatu, ordinibus minoribus et tonsura.*

§ 684. *Subdiaconatus* est ordo, seu ritus sacer, quo potestas tribuitur ministrandi diacono et Sacerdoti in missae sacrificio. *Acolythatus* est ordo, quo traditur potestas ministrandi subdiacono et diacono in missae sacrificio. *Exorcistatus* est ordo, quo potestas traditur nomen Domini invocandi super eos, qui ab immundis spiritibus obsessi energumeni, seu arreptitii dicuntur. *Lectoratus* est ordo, quo confertur potestas divinos utriusque foederis libros et sanctorum Patrum scripta publice in Ecclesia legendi. *Ostiariatus* denique est ordo, quo clericus tum templo, tum sacris rebus asservandis praeficitur, tum ut divinis mysteriis, quae in eo peraguntur reverentiam conciliet. — Iam si quaeritur, an in subdiaconatu et in ordinibus minoribus ratio sacramenti inveniatur; omnes theologi fatentur, hac de re nihil de fide definitum esse. Idcirco in varias sententias abeunt; nonnulli scilicet affirmant, alii vero negant, in subdiaconatu et quatuor ordinibus minoribus rationem sacramenti inveniri. Utriusque sententiae praecipua saltem argumenta exponenda sunt.

(4) In 4 dist. 24, q. 2, art. 1, q. 1.

1. Tum subdiaconatum, tum ordines minores veram sacramenti rationem participare affirmant *S. Thomas* (1), *S. Bonaventura* (2), *Franc. Victoria* (3), *Melchior Canus* (4), *Bellarminus* (5), *Estius* (6), *Billuart* (7), *Thomas ex Charmes* et alii. Isti pro sua sententia, quam probabiliorem esse censent, sequentia potissimum argumenta adducunt. 1° Antiquissima monumenta extant, ex quibus inferri potest, originem subdiaconatus et ordinum minorum ad Apostolorum aevum referendam esse. Nam quod attinet *subdiaconatum*, expressam illius mentionem faciunt *S. Cyprianus* Ep. 42, *Synodus Eliberitana* can. 30; *Laodicena* can. 21 et 22; *S. Athanasius* Ep. ad Solitar.; et *Conc. Carthaginense IV*, cap. 5. Quod vero ad alios attinet minores ordines, idem *Cyprianus* ibid. nominat *acolythum*, cuius pariter meminit *S. Augustinus* Ep. 294 (8). *Cyprianus* affirmat (9) Aurelium confessorem fuisse a se in *lectorem* ordinatum; et confessores ad eundem Cyprianum scribentes (10) lectorem et exorcistam commemorant: « praesente, inquiunt, de clero et exorcista et lectore. » Lectoris quoque fit mentio in *Conc. Sardicensi* c. 13, et in *Chalcedonensi* can. 13; *Cornelius P.* in Epist. ad Fabium Episc. Antioch. circa annum 251 exarata, Romanum clerum enumerans omnes nominatim et maiores et minores ordines recenset, n. 3 Romae adesse affirmans presbyteros 46, diaconos 7, subdiaconos 7, acolythos 42, exorcistas autem et lectores cum ostiariis 52. Et citata *Synodus Carthaginensis IV*, can. 5-9 non solum singulos praedictos ordines nominat, sed et modum designat, quo eorum quilibet ab Episcopo conferretur. Iidem ordines singillatim pariter enumerantur in *canone Apostol.* 69, in *Constitut. Apost.* (11), in Epistola *S. Ignatii* ad Antioch. in *Dionysii* lib. de eccles. Hierarchia (12) et in *Synodo Romana* sub Sylvestro; quae monumenta, quamvis supposititia censeantur, antiquissima tamen sunt, et non spernendae auctoritatis. *S. Isidorus Hispal.* (13) haec habet: « Generaliter clerici nuncupantur omnes, qui in Ecclesia Christi deserviunt, quorum gradus et nomina sunt haec: *Ostiarius*, *Psalmista* (seu *Cantor*, ut eruditi putant non ratione ordinis, sed ratione officii ita nuncupatus), *Lector*, *Exorcista*, *Acolythus*, *Subdiaconus*, *Diaconus*, *Presbyter*, *Episcopus*. » Ex his antiquitatis monumentis concludit *M. Canus*, omnes ordines ab Apostolis ad nos pervenisse. « Si enim, ait (14), regulam a S. Augustino acceptam applicans, consuetudinis cuiusquam diu in tota Ecclesia observatae originem et principium nec ad summos Pontifices, nec ad concilia Episcoporum referre possumus, sed ea consuetudo ad Apostolorum usque tempora retro trahitur; conficitur plane, illam ab Apostolis esse profectam. » 2° Illa opinio, quae conformior est menti et doctrinae Conciliorum, est haud dubie probabilior: atqui opinio, quae docet, subdiaconatum et ordines minores esse sacramenta, est conformior menti et doctrinae Conciliorum. Nam *Florentinum* in decr. ait: *Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyte-*

(1) In suppl. q. 37, art. 2.
(2) In 4 dist. 24, art. 2, q. 4.
(3) In summa de sacram. q. 226.
(4) De locis theol. lib. 1, cap. 4.
(5) Lib. 1 de sacr. ord. c. 7 et 8.
(6) In 4 dist 24. § 8
(7) De sacr. ord. diss. 1, art. 3, § 2.
(8) Al. 104. (9) Ep. 33. (10) Ep. 17.
(11) Lib. 3, c. 11. (12) Cap. 3.
(13) Lib. 7 Etym. c. 12.
(14) Lib. 3 de loc. theol. c. 4.

ratus traditur per... diaconatus vero per... subdiaconatus vero per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem, et similiter de aliis (ordinibus) *per rerum ad sua ministeria pertinentium assignationem.* Ergo cum assignando materiam illius sacramenti assignet materiam subdiaconatus et minorum, consequens est, istos ordines esse sacramenta. *Conc. Tridentinum* Sess. XXIII, cap. 2 omnes ordines enumeravit; postea can. 3 definit: *Ordinem, seu sacram ordinationem esse sacramentum:* sed propositio indefinita in materia doctrinali aequipollet prop si ioni universali; et quidquid convenit generi, convenit etiam omnibus eius speciebus; ergo videtur esse doctrina *Conc. Tridentini,* omnes et singulos ordines, etiam minores, esse sacramenta. 3º Confirmatur ex eo, quod omnes ordines, etiam minores, imprimant characterem, unde iterari non possunt, ut docet *S. Thomas* (1), ergo sunt proprie dicta sacramenta, solius enim sacramenti est imprimere characterem per collationem potestatis spiritualis indelebilis, ut hic sumitur a S. Thoma.

2. Subdiaconatum et ordines minores sacramenti rationem participare, negant *P. Lombardus, Durandus, Caietanus, Goarius, Morinus, Juenin, Drouin, L'Herminier, Simonnet, Tournely, Witasse, Sardagna* et multi recentiores, qui ita argumentantur. Ut ritus sacer habeat rationem sacramenti, necesse est, ut sit a Christo institutus sed subdiaconatus et ordines minores non sunt a Christo instituti, ergo non habent rationem sacramenti. Ad propositionem minorem probandam cl. *Morinus* (2) quatuor affert argumenta, seu potius argumentorum classes. Productis enim antiquorum testimoniis et veteribus documentis ostendit, neque subdiaconatum, neque minores ordines esse divinitus institutos, sed ab Ecclesia adiectos, idque evincit: 1º ex illorum veterum testimoniis, qui expresse affirmant, crescente fidelium multitudine ab Ecclesia pro opportunitate praefatos ordines institutos esse; 2º ex istorum ordinum modo unius, modo alterius, aut etiam plurium cessatione, additione, imminutione, abrogatione et instauratione, quae certe in rem divinitus institutam cadere non possunt; 3º ex monumentis et testimoniis, quae probant, istorum ordinum respectivam subordinationem in altiorum ordinum promotione saepe non fuisse servatam, ita ut lectores, ex. gratia, creati fuerint, qui prius non fuerant ostiarii; acolythi, qui nunquam fuerant ostiarii; lectores diaconi, qui non prius fuerant subdiaconi; quae rursum pro arbitrio non fecisset Ecclesia, nisi censuisset, ad divinam institutionem hos ordines minime pertinere; 4º demum ex fine, quem iuxta Roman. Pontificum et Conciliorum testimonia sibi potissimum praestituit Ecclesia in his ordinibus instituendis et conferendis, ne scilicet neophyti sacrorum rudes et tyrones statim presbyterio inaugurarentur, antequam fidei dogmata et sacramentorum caeremonias didicissent. His accedit auctoritas *Urbani II,* qui in *Concil. Beneventano* an. 1091, can. 1 statuit: *Nullus deinceps in Episcopum eligatur, nisi qui in sacris ordinibus religiose vivens inventus est. Sacros autem ordines dicimus diaconatum et presbyteratum. Hos siquidem solos* (intellige tanquam sacros) *primitiva legitur Ecclesia habuisse,*

(1) 3 p., q. 35, art. 2, ad 1 et 2.

(2) De S. Ordinat. p. 3, exercit. 11, cap. 1 et seq.

Receptus in Ecclesia mos est, ut nemo ad ordines promoveatur, quin prius fuerit clericali tonsura insignitus, per quam ab Episcopo sub certis ritibus in clerum quisque cooptatur. Hinc tonsura passim definiri solet: caeremonia ab Ecclesia instituta, qua laicus baptizatus et sacramento confirmationis consignatus sacro ritu in clerum instituitur. Non defuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis, qui pluribus argumentis persuadere conati sunt, clericalem tonsuram et ordinem esse, et sacramenti quoque dignitatem obtinere. Sed communiter theologi cum *S. Thoma* (1) id negant dicentes, tonsuram non esse nisi praeparationem ad ordines. Nam *Concil. Tridentinum* Sess. XXIII, cap. 2 dicit: *Plures ad diversos ordines ita distribui, ut qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent*. Et ibid. cap. 6 de reform. distinguit tonsuram ab ordinibus, dum dicit: *Nullus prima tonsura initiatus, aut etiam in minoribus ordinibus constitutus ante decimum quartum annum beneficium possit obtinere*. Unde *Catechismus Romanus* (2) dicit: « Clericalem tonsuram quamdam praeparationem esse ad ordines accipiendos; ut enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus praeparari solent; ita cum tonso capillo Deo dedicantur, tanquam aditus ad ordinis sacramentum illis aperitur. » Immerito autem *Calvinus* tonsurae ritum ludibrio habet velut superstitionis ac vanitatis plenum. Constat enim, tonsurae usum antiquissimum esse. Ex vetustissimis enim Ecclesiae Diviniononensis actibus refert *Martenius* (3), *S. Benignum* presbyterum, S. Polycarpi discipulum, tonsurae clericalis indicio comprehensum saeculo secundo labente, morte mulctatum esse. Christianorum irrisor *Lucianus* in dialogo Philopatris clericum describit e montibus Ecclesiam venientem detonsa coma. *Ammianus Marcellinus* (4) scribit, Diodorum quemdam ab ethnicis Alexandriae sub Iuliano apostata supplicio fuisse addictum, quod pueros tondens illos clericatu initiaret. *S. Prudentius* in Peristephanen. (5), S. Cypriani attonsionem in clericum describit his verbis: « Deflua caesaries compescitur ad breves capillos. » *Concil. Cartaginense IV*, can. 44 statuit: *Clerici nec comam nutriant, nec barbam*. Similia ordinantur in *Concilio Toletano II* (6). *Gregorius Turon.* (7) ait, S. Petrum Apostolum instituisse, « ut caput superius tonderetur. » *S. Isidorus Hispal.* (8) inquit: « Quod vero de tonso capite superius inferius circuli corona relinquitur, sacerdotium regnumque Ecclesiae in eis existimo figurari. » Similiter *S. Thomas* (9) scribit: « Eis, qui ad divina mysteria applicantur, competit rasura et tonsura in modum coronae ratione figurae: quia corona est signum regni et perfectionis, cum sit circularis; illi autem, qui divinis ministeriis applicantur, adipiscuntur regiam dignitatem, et perfecti in virtute esse debent. Competit etiam eis ratione subtractionis capillorum: et ex parte superiori per rasuram, ne mens eorum temporalibus occupationibus a contemplatione divinorum retardetur, et ex parte inferiori per tonsuram, ne eorum sensus temporalibus obvolvantur. »

(1) In suppl. q. 40, art. 2.
(2) P. 2, c. 7, n. 13.
(3) De ant. Eccl. rit. lib. 1, c. 8, a. 7, § 2.
(4) Lib. 22, c. 11. (5) Hymn. 13, v. 30.
(6) Can. 1 et 4, can. 41.
(7) Lib. 1 de gloria Martyrum, c. 27.
(8) Lib. 2 de offic. eccl. cap. 2.
(9) Loc. cit. art. 1.

ARTICULUS III.

Doctrina reliqua de sacramento ordinis.

§ 685. Cum de fide sit, ordinem esse verum N. L. sacramentum, ea etiam nosse oportet, quae ad hoc sacramentum conferendum requiruntur. Investigare ideo oportet, quaenam sit huius sacramenti *materia et forma*, qualis *minister*, et quale *subiectum*: ac denique salutares eiusdem *effectus* propius considerandi sunt.

I. *De sacramenti ordinis materia et forma.*

§ 686. Ut haec doctrina recte pertractetur, imprimis distinguere oportet ordines hierarchicos, nempe episcopatum, presbyteratum et diaconatum, in quibus certo ratio sacramenti invenitur, ab ordinibus inferioribus, scilicet a subdiaconatu et ordinibus minoribus, circa quos disputatur, an sint sacramenta nec ne. Etenim circa inferiores hos ordines unanimis theologorum sententia est, illorum materiam apud Latinos esse instrumentorum traditionem seu porrectionem, formam vero orationem seu verba, quae in ea instrumentorum porrectione proferuntur: apud Graecos vero manuum impositionem cum oratione adnexa. Sed magna controversia viget circa materiam et formam essentialem ordinum hierarchicorum. Dubitari quidem nullatenus potest, in istorum ordinum collatione signum sensibile ad rationem sacramenti requisitum adesse, quia varii ritus externi, et imprimis impositio manuum, atque instrumentorum traditio adhibentur, iisque correspondentia verba proferuntur seu orationes recitantur. Quoniam autem varia signa externa occurrunt, quaestio inter theologos movetur, quinam ritus externi, et quaenam verba et orationes essentialem materiam constituant? — Triplex est autem hac de re theologorum sententia: multi solam manuum impositionem cum oratione ab Episcopo recitata, alii solam instrumentorum traditionem cum verbis ab Episcopo prolatis, alii demum in Ecclesia Latina utramque pro essentiali et adaequata sacramenti ordinis materia et forma habent.

1. Prima sententia solam assignat manus impositionem pro materia, et solam orationem sub illa ab Episcopo recitatam pro forma sacramenti ordinis essentiali. Ita videtur sensisse *S. Bonaventura*, qui (1) disertissimis verbis non semel pronuntiat, « in primitiva Ecclesia tantum per impositionem manuum ordines collatos fuisse et conferri potuisse. » Eandem sententiam propugnant *Hugo Menardus, Ioan. Morinus, Martinus Beccanus, Goarius, Arcudius, Martenius, Juenin, Tournely, Perrone, Schwetz* et alii. Haec sententia S. Scripturae et antiquae Ecclesiae fidei et praxi maxime conformis est. Nam: 1° *S. Scriptura* pro sacramento ordinis non aliam materiam assignat, quam impositionem manuum, qua usi sunt Apostoli ad Episcopos, presbyteros et diaconos ordinandos (2), et huic eidem manuum impositioni collatio gratiae adscribitur (3). 2° *Patres antiqui* de ordinatione loquentes non aliam materiam memorant, quam manuum impositionem (4): imo nec *S. Isidorus*, qui saeculo VII, nec *Alcuinus*, qui VIII, nec *Amalarius*, neque *Rabanus Maurus*, neque *Walafridus*, qui nono saeculo de ritibus conferendi sacros ordines ex instituto pertractarunt, instrumentorum porrectionis meminerunt; solam vero manuum impositionem cum oratione

(1) In 4 dist. 24, p. 2, art. 1, q. 4.

(2) § 678, n. 1. (3) Ib. n. 2. (4) § 179, n. 1.

adnexa ut essentialem proposuerunt. 3º *Concilia* hoc idem confirmant: *Nicaenum I*, can. 9 loquens de clero manus impositionem commemorat; et can. 19 diaconissas laicis annumerat, *quia nullam habent manus impositionem*. *Antiochenum* an. 341, can. 17 declarat, Episcopos *per manus impositionem* constitui; et per eandem diaconus munus suum suscipere, testatur *Ancyranum* c. 9 (1), *Carthaginense IV*, an. 398, quod omnium accuratissime ritus singulorum ordinum describit, diserte statuit can. 2, 3 et 4, Episcopatum, presbyteratum et diaconatum per manuum impositionem et benedictionem, seu orationem esse administrandum, nulla prorsus iniecta mentione porrectionis instrumentorum, quam tamen in conferendo subdiaconatu expresse commemorat, can. 5 dicens: *Subdiaconus, cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de Episcopi manu accipiat vacuam et calicem vacuum*. *Hispalense II*, c. 5 ordinationes unius presbyteri, et duorum diaconorum irritas declaravit, quia *Episcopus eorum oculorum dolore detentus fertur manum suam super eos tantum posuisse, et presbyter quidam illis contra ecclesiasticum ordinem benedictionem dedisse*, id est, orationem seu formam pronuntiasse: ergo impositionem manuum, et orationem tunc ab uno et eodem ministro recitandam pro essentiali materia et forma habuit. *Meldense* can. 44 decernit, maiores ordines usque ad subdiaconatum per manus impositionem conferri. *Concil. Tridentinum* Sess. XIV, cap. de extr. unct. docet, quod extremae unctionis ministri sint *aut Episcopi aut Sacerdotes ab ipsis ordinati per impositionem manuum presbyterii*. 4º *Ritualia* omnia et *sacramentaria* ante nongentos ad minimum annos conscripta, magna diligentia a *Menardo* (2), *Morino* (3), *Martenio* (4) perquisita et prolata, impositionem manuum et orationem adnexam pro materia et forma assignant, dum de collatione ordinum hierarchicorum sermo est; de porrectione vero instrumentorum silent. 5º *Ab Ecclesiis orientalibus*, nempe a *Graecis, Syris, Aegyptiis, Maronitis* in sacris ordinationibus perficiendis nunquam alia materia, quam manuum impositio, nec alia forma, quam adnexa oratio adhibita fuit nec adhibetur, ut ex eorundem euchologiis ostendit *Arcudius* (5) et alii supra citati, quin tamen Ecclesia Romana eiusmodi Graecorum ordinationes unquam irritas habuerit, aut ullo pacto improbaverit: imo de illarum validitate non solum nihil dubitatum fuit in Conciliis *Lugdunensi* et *Florentino*, quibus Graeci cum Latinis adfuere: sed nihil praeterea dubitavit *Clemens VIII*, qui Russorum Episcopos presbyteros et diaconos ad catholicam unitatem admisit cum ordinibus, quibus secundum ritum Graecorum insigniti fuerant in suo schismate. Ita pariter Graecorum ordinationes ratas et validas esse, expresse declararunt *Leo X*, *Paulus V*, et *Urbanus VIII*, ut ostendit *Morinus* (6). Necesse igitur est, manuum impositionem agnoscere tanquam essentialem sacramenti ordinis materiam; alias Graeci eo carerent sacramento, nec veras haberent ordinationes hac sola manuum impositione perfectas.

(1) Al. 10
(2) Not. et observ. in lib. sacram. Greg. M.
(3) Comm. de SS. Eccles. ordin. p. 2.
(4) De ant. Eccl. rit. lib. 1. c. 8, art. 11.
(5) Lib. 6, cap. 2.
(6) De s. ord. p. 1, cap. 3 et 4.

2. Secunda sententia non aliam agnoscit essentialem materiam ordinationis, quam porrectionem instrumentorum, nec aliam formam quam verba huic porrectioni adiuncta: ipsam vero impositionem manuum aut confundit cum porrectione instrumentorum, aut si distinguit, eam dumtaxat vult caeremonialem esse et accidentalem. Ita *Dom. Soto*, *Capreolus*, *Valentia* et plerique veteres scholastici senserunt, eandemque sententiam amplexus est cl. *Estius* (1). — Patroni huius sententiae gloriantur de auctoritate *S. Thomae*, qui illam clare exponit in opusc. 5 et in suppl. q. 37, art. 5 ad quaestionem, quando character sacerdotalis imprimatur, ita respondet: « Quia principalis actus Sacerdotis est consecrare corpus et sanguinem Christi, ideo in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata character sacerdotalis imprimitur. » Praecipuum autem argumentum desumunt ex Decreto *Concilii Florentini*, in quo dicitur: *Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus, traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem: diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem..... Forma sacerdotii talis est: Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis et mortuis, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali Romano late continetur.* Definitum igitur est, sicuti in ordinibus inferioribus, ita etiam in hierarchicis saltem in presbyteratu et diaconatu, essentialem materiam consistere in porrectione instrumentorum, et formam in verbis cum ista coniunctis. Addunt, nihil esse in toto ordinationis ritu, per quod expressius significetur potestas spiritualis per ordinem collata, quam porrectio instrumentorum; istud autem censeri debere essentialem materiam et formam sacramenti, quod est signum expressum et sensibile principalis eius effectus. Putant denique nonnulli, dictam instrumentorum porrectionem semper in Christi Ecclesia usitatam fuisse, nihil autem in veteribus monumentis de ea inveniri, quia observabatur disciplina arcani. — Ast hanc sententiam admittendam non esse, probant argumenta prius allata, ex quibus evincitur, manuum impositionem in ordinum hierarchicorum collatione essentialiter requiri. Etiam *S. Thomas* hoc idem docet: nam 3 p., q. 84, art. 4 reddit rationem, cur in sacramento poenitentiae manus impositio non requiratur, sicut nec in baptismo, requiratur vero in sacramentis confirmationis et ordinis, et dicit: « Quia impositio manuum in sacramentis Ecclesiae fit ad significandum aliquem copiosum gratiae effectum quo illi quibus manus imponuntur quodam modo per quandam similitudinem continuantur ministri, in quibus copia gratiae esse debet. Et ideo manus impositio fit in sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus sancti, et in sacramento ordinis, in quo confertur quaedam excellentia potestatis in divinis mysteriis. Unde II Tim. I dicitur: *Resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum.* » Nullatenus ergo dici potest, *S. Thomam* solam instrumentorum porrectionem pro ordinis materia assignare, cum expresse pro hoc sacramento impositionem manuum requirat, et huic cum Apostolo gratiam adscribat. — Decretum *Eugenii IV* de-

(1) In 4, dist. 24. § 2.

sumptum est ex opusc. 5. S. *Thomae*, cuius sunt ferme eadem verba. Quemadmodum igitur S. *Thomas* ritum in porrectione instrumentorum usitatum explicans et commendans impositionem manuum non exclusit, ita *Eugenius IV* eandem in suo Decreto excludere voluisse minime censendus est. Quomodo enim docere poterat hic summus Pontifex, in porrectione instrumentorum atque in verbis ei adiectis essentiam consistere ordinationis, cum aliunde inter Patres *Concilii Florentini*, cui praefuit, ab ipso recepti fuerint Episcopi, Sacerdotes et diaconi Ecclesiae graecae sola manunm impositione ordinati? Fatemur silentio praeteritam in Eugeniano decreto manuum impositionem: at nec erat cur ea explicite memoraretur, cum Armeni de hoc ritu, quem veluti essentialem ad ordinationem apprime servabant, instructione non indigerent. Praeterea notamus, ibidem Armenos remitti circa ea, de quibus non fit mentio, *ad illud, quod in Pontificali Romano late continetur*. In hoc autem principem locum obtinet manuum impositio. Necesse est igitur fateri, Eugenium locutum esse de materia et forma integrante et accessoria, quam optavit ab Armenis superaddi manuum impositioni iamdiu ab illis adhibitae, ut Ecclesiae latinae moribus se omnino accommodarent, ac rituum uniformitate firmius eidem adhaererent. Neque hanc explicationem respuere possunt Auctores contrarii: siquidem in eo Decreto nulla fit mentio tertiae impositionis manuum, quam nihilominus ad ordinationis presbyteri essentiam pertinere, iidem affirmant; atque idcirco fateri coguntur, non fuisse mentem Pontificis ibidem explicare, quae ordinationis substantiam perficiunt. Ex decreto igitur Eugenii nullatenus inferri potest, in collatione ordinum hierarchicorum solam instrumentorum porrectionem esse materiam adaequatam, impositionem autem manuum essentialem non esse. His argumentis pressi plerique secundae sententiae patroni dixerunt, etiam in sua sententia hierarchicos ordines conferri manuum impositione, ea nempe, qua Episcopus suis manibus instrumenta exhibet ordinando. At in primis si porrectio instrumentorum vera esset manuum impositio, etiam inferiores ordines dicerentur conferri per manuum impositionem contra id, quod a *Conc. Carthaginensi IV* audivimus: per manus etiam impositionem perficerentur baptismus et extrema unctio, quia ministri manibus baptizandi corpus abluitur, et sancto oleo perungitur infirmus; quod tamen nemo unquam dixit. Deinde hac responsione difficultatis nodus non solvitur; nam neque hodie Graeci, neque olim Latini in conferendis ordinibus hierarchicis instrumenta adhibuere; ac propterea alia diversa est impositio manuum, in quam cadit praesens controversia. Negari quidem non potest, per instrumentorum porrectionem spiritualem potestatem, quae conceditur, congrue significari; sed exinde inferri nequit, hanc significationem ex iure divino et essentialiter requiri; nam impositio manuum sufficit ad copiam gratiae significandam et producendam. Nullo denique fundamento dicitur, porrectionem instrumentorum antiquitus in usu fuisse, sed ob disciplinam arcani eam in veteribus monumentis non commemorari; praeterquam quod enim ratio assignari nequeat, cur porrectio instrumentorum, non autem impositio manus disciplinae arcani subiecta fuerit, etiam monumenta vetera il-

lorum saeculorum de porrectione dicta silent, in quibus disciplina arcani tam caute servanda non erat.

3. Tertia sententia est eorum, qui docent, tam manuum impositionem quam instrumentorum porrectionem esse materiam essentialem ordinum hierarchicorum, saltem presbyteratus et diaconatus; formam vero esse verba, quae in utraque actione ab ordinante proferuntur. Plerique vero ita hanc sententiam sequuntur, ut non absolute, sed cum restrictione eam enuntient. Admittunt enim, revera olim a Latinis, sicut nunc a Graecis, ordines hierarchicos sola manuum impositione collatos fuisse; et nihilominus hodie in Ecclesia Latina necessariam esse dicunt traditionem instrumentorum, quia Christus Dominus non instituit, neque determinavit materiam et formam ordinationis in specie infima seu *atoma*, uti dicunt, sed permisit Ecclesiae, illas pro suo libitu determinare, iustisque de causis mutare, modo et res et verba semper usurpet, quae apta sint ad significandum ordinationis effectum. Ecclesia autem, quae solam olim designaverat manuum impositionem cum verbis eam comitantibus, mutatis postea rerum circumstantiis, illa Graecis relicta, aliam materiam adhibendam statuit a Latinis; unde ex hoc tempore ad materiam essentialem etiam pertinet instrumentorum porrectio. Ita sentiunt *Vasquez*, *Maldonatus*, *Bellarminus*, *Hallierius*, *Sylvius*, *Simonnet*, *Henno*, *Billuart*, *Antoine*, *Sardagna*, *Thomas ex Charmes* et alii. « Verum, ait *Benedictus XIV* de Syn. dioec. (1), haec doctrina duas gravissimas offendit difficultates. Primo quidem non satis probatur, quod Christus Dominus praedictam potestatem fecerit Ecclesiae; imo oppositum videtur evinci ex *Tridentino* Sess. XXI, cap. 2, ubi declarat, a Christo relictam esse Ecclesiae potestatem mutandi, quae sacramentorum dispensationem respiciunt, *salva illorum substantia;* mutatio vero materiae et formae non ad ritum et dispensationem, sed ad substantiam pertinet. Deinde, data Ecclesiae facultate, de qua est sermo, gratis omnino et arbitrario fingitur, quod Ecclesia ea usa fuerit; dicant enim, ubi et quando, quo saeculo, in quo Concilio, a quo Pontifice facta sit eiusmodi mutatio? Enimvero, si Ecclesia ab ordinationis ritu ea ablegasset, quae antiquitus fiebant, cogeremur utique affirmare, ordinationis materiam et formam fuisse Ecclesiae auctoritate mutatas, novasque antiquis subrogatas. Sed cum omnia, quae habentur in antiquis ritualibus, perseverent intacta, ac sancte et integre etiam nunc peragantur, nemo facile credet, illa eadem, quae iam pridem satis erant, nunc ad ordinis sacramentum perficiendum amplius non sufficere. »

Nota 1. Ex dictis colligi potest, inter tres sententias allatas primam probabiliorem esse. Hinc, ut speciatim de singulis ordinibus dicamus, *in Episcopatu* materia essentialis est manuum impositio, quae fit a consecratore et assistentibus Episcopis; forma vero est oratio invocans Spiritum sanctum. Hanc sententiam defendunt nonnulli, qui de caetero tertiae sententiae adhaerent, ut ex. gr. *Thomas ex Charmes*, quia materia et forma Episcopatus in Decreto Eugenii non exprimuntur. Quod autem attinet ritus reliquos, impositio ipsa libri Evangeliorum super cervicem et scapulas consecrati vetustissima quidem

(1) Lib. 8, c. 10, n. 10.

est, et a Patribus, *Dionysio* (1), S. *Chrysostomo* (2), *Concilio Carthaginensi IV* (3) celebrata: nemo tamen ex iis Episcopatus rationem in ea constituit, neque ubique semper adhibita fuit, nominatim non in Ecclesia Alexandrina, Gallicana et Germanica (4). Unctionem nusquam apud Graecos reperimus, neque ubique apud Latinos (5). Quando Evsngelium, annulus et bsculus porriguntur, Episcopus *in Pontificali* iam consecratus dicitur; ex quo colligitur, rltum istum non esse potestatis episcopalis et gratiae collationem, sed acceptae dumtaxat significationem. — In conferendo *presbyteratu* in Ecclesia Latina triplex occurrit manuum impositio. Primo enim Episcopus nihil dicens ambas manus super caput uniuscuiusque ordinandi successive imponit, idemque faciunt Sacerdotes, qui adsunt ordinationi. Dein tam Episcopus quam Sacerdotes tenent manus dextras extensas super illos, Episc. dicente: *Oremus, fratres charissimi*, etc. Denique post communionem iterum Episcopus solus ambas manus super capita singulorum imponit dicens: *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remissa sunt*, etc. Tertiae sententiae patroni hanc tertiam manuum impositionem ut essentialem habent; primam vero et secundam ut accidentalem. Rectius vero patroni primae sententiae dicunt, secundam msnuum impositionem, quae primae continuatio dici potest, essentialem esse presbyteratus materiam, et orationem annexam esse essentialem eius formam. Ratio est, quia ordinati iam ante ultimam manuum impositionem principali Sacerdotis munere funguntur, cum Episcopo consecrantes. Dein in Ecclesia graeca unica occurrit in ordinatione presbyteri manus impositio; nam Episcopus dexteram manum tenens impositam super caput ordinandi dicit: *Divina gratia, quae semper infirma curat, ea, quae desunt, adimplet, promovet N. venerabilem diaconum in presbyterum; oremus pro eo, ut veniat super ipsum gratia sanctissimi Spiritus*. Tertia vero impositio manuum apud Graecos et Orientales in usu plane non est, prout nec apud Latinos ante sseculum XIII fuit, ut ex vetustis monumentis evincunt *Morinus*(6), et *Martenius*, qui (7) de eadem scribit: «Quae quidem ita essentialis ordinationi presbyterorum videtur nonnullis scholasticis, ea ut omissa perfecti dici nequeant presbyteri; nam etsi iam acceperint potestatem offerendi sacrificii, necdum tamen acceperunt dimittendi peccata. Verum toto eos aberrare coelo, inficias nullus ierit, qui antiquos ordinationum sacrarum ritus vel levi perlustrarit oculo, utpote qui nullam prorsus illius mentionem fecerint.» — In *diaconatu* de necessitate est impositio manuum cum oratione, quae post verba illa: *Accipe Spiritum sanctum* etc., ab Episcopo recitatur. Reliqua ad integritatem dumtaxat ordinis, non vero ad essentiam pertinere videntur, cum nullum eorum vestigium sive in veteri ordine romano, sive in sacramentario S. Gregorii, sive in aliis libris ritualibus ante septingentos annos editis occurrat. Ita etiam laudata verba: *Accipe Spiritum sanctum*, in nullis antiquioribus rituslibus aut sacramentariis habentur.

Nota 2. Cl. *Perrone*, cum primam

(1) Hier. Eccl. c. 5, 3, § 1.
(2) Hom. de legislat. n. 4. (3) Can. 2.
(4) V. Alcuin. de div. off. c. 37; Amalar. de div. off. lib. 2, c. 14; Morinus Comm. de Ss. ord [illegible]
(5) V. Isidor. de off. lib. 2, c. 5, n. 10.
(6) Comm. de Ss. ord., exerc. 7, cap. 5.
(7) De ant. Eccl. rit. lib. 1, cap. 8, art. 9, n. 12.

sententiam solide probasset (1), hoc monitum adiungit: « Et haec quidem disseruimus spectantes quaestionem hanc in abstracto, ut dicitur, seu speculative; caeterum cum in praxi tutior pars in administratione sacramentorum teneri debeat, ac optimae notae theologi diversas sententias tueantur, hinc absque piaculo alterutra non posset omitti, scilicet aut manuum impositio, aut instrumentorum porrectio, ex quibus iuxta plures theologos in Ecclesia Latina materia totalis et adaequata sacrae ordinationis coalescit. Quodsi traditio instrumentorum omissa esset, deberet omnino suppleri, imo tota esset ordinatio sub conditione iteranda, prout a s. Congregatione sancitum est apud *Benedictum XIV* » (2).

II. *De sacramenti ordinis ministro.*

§ 687. Dum de administratione sacramentorum agitur, minister ordinarius et extraordinarius distingui solet. Investigandum igitur est, qualis sit *ordinarius sacramenti ordinis minister?* et an etiam extraordinarius detur?

1. Solus Episcopus valide consecratus est ordinarius sacramenti ordinis minister. Hoc dogma patet ex *Ss. Litteris*, quae non aliis, quam Apostolis eorumque successoribus potestatem ministros Ecclesiae constituendi et ordinandi tribuunt. Nam Apostoli tum septem diaconos ordinarunt (3), tum Paulum et Barnabam per orationem et manus impositionem Apostolos constituerunt (4). Qua accepta dignitate, Paulus et Barnabas eodem ritu presbyteros ordinarunt (5). Paulus (6) testatur, Timotheum per impositionem manuum suarum fuisse ordinatum. *Timotheo* (7), et *Tito* (8) regulae praescribuntur in electione et ordinatione ministrorum sacrorum observandae. Cum S. Scriptura consonat traditio. *S. Athanasius* Apolog. c. Arian. n. 12 accusatorem suum, Ischiram ideo Sacerdotem non fuisse probabat, quia non ab Episcopo, sed a simplici Sacerdote Collutho ordinatus fuerat; et *Synodus Alexandrina* ideo eius ordinationem irritam declarabat (9). Cum *Novatus* romanum Episcopatum ambiret, Eusebio teste (10), maxime sollicitus erat, ut Episcopos aliquos circumveniret, a quibus episcopalem ordinationem acciperet: adeo vel ipsis haereticis tunc temporis, nempe saeculo III persuasum erat, nonnisi ab Episcopo Episcopum institui posse. *S. Epiphanius* (11) sic adversus Aërium scribebat: « Ordo siquidem Episcoporum ad gignendos Patres praecipue pertinet; huius enim est Patrum in Ecclesia propagatio; alter (presbyterorum) cum Patres non possit, Filios Ecclesiae lotionis regeneratione producit; » et deinde concludit: « Quinam fieri potest, ut is presbyterum constituat, ad quem creandum manuum imponendarum ius nullum habeat? » — *S. Chrysostomus* (12) inquit: « Sola ordinatione superiores (Episcopi) sunt, atque hinc tantum videntur presbyteris praestare. » *S. Hieronymus* (13) scribit: « Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod non faciat presbyter? » — Dein *S. Chrysostomus* (14), *Theodoretus* et *Theophylactus* (15) affirmant, apud Apostolum nomine *presbyterii* Episcopos esse

(1) Tract. de ord. cap. 7, n. 127.
(2) Loc. cit. § 13.
(3) Act. 6, 6.
(4) Act. 13, 3.
(5) Act. 14, 22.
(6) II Tim. 1, 6.
(7) I Ep. 3, 1, etc.
(8) Cap. 1, 5, et seq.
(9) Ibid. n. 74.
(10) Lib. 6 hist. Eccl., c. 43.
(11) Haer. 74, n. 4.
(12) Hom. 11 in I Tim., n. 1.
(13) Epist. 146 ad Evang., n. 1.
(14) Hom. 13 in 1 Tim. 4, 14, n. 1.
(15) Comment. in eundem locum.

intelligendos, cum absurdum sit credere, Paulum presbyteris dedisse potestatem ordines conferendi. Ecclesiae perpetua praxis melius colligi non potest, quam ex antiquissimis libris ritualibus Graecorum et Latinorum, in quibus constanter solus Episcopus exhibetur ordinationis minister. Eadem rursum ex perpetua ipsius agendi ratione evincitur, ex quibus patet, vel dirissimae persecutionis tempore nunquam a presbytero aut Episcopos, aut presbyteros, aut diaconos initiatos fuisse. In decreto *Conc. Florentini* de ordine dicitur: *Ordinarius minister huius sacramenti est Episcopus. Conc. Tridentinum* Sess. XXIII, can. 7 definit: *Si quis dixerit, Episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem...anathema sit.* Unde conclusio est de fide, quam omnes theologi defendunt contra Novatores, qui ius eligendi et constituendi ministros Ecclesiae penes Principem, aut totum populum residere dicunt, et Pastoribus solum ius vel officium tribuunt, vota Principum seu populi exequendi.

2. Si quaeritur de *ministro extraordinario*, theologorum communis est sententia, quod simplex Sacerdos ex commissione Ecclesiae, seu summi Pontificis possit esse minister extraordinarius tonsurae et quatuor ordinum minorum. Ecclesia enim, quae istos instituit, potest etiam eosdem conferendi facultatem concedere. Hinc *Conc. Nicaenum II* can. 14 hanc facultatem concedit Abbatibus Sacerdotibus ab Episcopo benedictis. *Alexander III* cap. *Requisivit* (1) dicit, quod « huiusmodi ordines a non Episcopis quandoque conferuntur.» Eadem facultas conceditur sive ex consuetudine, sive ex privilegio Cardinalibus presbyteris. *Conc. Tridentinum* Sess. XXIII, cap. 10 de reform. dicit: *Abbatibus, et aliis quibuscunque quantumvis exemptis et privilegiatis, non liceat in posterum... cuiquam, qui regularis subditus sibi non sit, tonsuram vel minores ordines conferre:* ergo supponit suis religiosis posse conferre. Idem dicendum est de subdiaconatu; nam *Gelasius* P, Ep. 9 ad Episc. Lucan. (2) ait: « Nec sibi meminerint ulla ratione concedi, *sine summo Pontifice,* subdiaconum, aut acolythum ius habere faciendi: » quibus verbis significat, ex summi Pontificis commissione posse presbyteros subdiaconum ordinare, quod omnes theologi admittunt, qui negant, subdiaconatum divinae institutionis esse. —Quod vero attinet ordines hierarchicos, dicendum est, istos conferri non posse nisi a solo Episcopo. Extiterunt quidem nonnulli scholastici et canonistae, qui docuerunt, posse Rom. Pontificem delegare presbyterum ad inaugurandos diaconos et presbyteros, sed iamdiu istorum paucorum sententia obsoleta est, et nullum patronum sibi vindicat. Decepti quidam fuerant ex eo, quia legerunt, Chorepiscopos, qui nomine quidem, sed non dignitate episcopali gaudebant, diaconos et presbyteros ordinasse. Sed critici ostenderunt, non omnes quidem, sed quosdam Chorepiscopos legitime ordinatos Episcopos fuisse, de quibus praefatae ordinationes intelligendae sunt. Nonnulli putarunt, saltem diaconatum ex commissione Rom. Pontificis a simplici presbytero conferri posse, quod probare conati sunt ex privilegio abbatibus cisterciensibus ab Innocentio VIII concesso, ut possint monachis sibi

(1) Decr. lib. 1, tit. 13.

(2) Cap. 6 de presbyteris.

subiectis, praeter minores ordines et subdiaconatum, etiam diaconatum conferre. Sed gravissimi theologi, ut *Hallerius*, *Sylvius*, *Tournely*, etc., contendunt, hoc privilegium esse suppositium et fictum, tum quia illius non meminit *Conc. Tridentinum* l. c., tum quia haec Bulla non reperitur in Bullario Romae edito, tum quia in prima parte illius Bullae abbas cisterciensis supplicat, ut sibi renovetur privilegium suis monachis conferendi tonsuram et ordines minores, et in secunda parte summus Pontifex concedit facultatem conferendi diaconatum et subdiaconatum: ergo ultra petita concederet, quod repugnat stylo Curiae Romanae. Ex monumento autem dubiae et incertae auctoritatis non potest labefactari sententia communis et certa inter theologos, quia tum *S. Thomas*, tum *Scotus* docuerunt, non posse simplici presbytero facultatem ordinandi diaconum delegari.

Nota 1. Certum est, tres Episcopos requiri ex praecepto saltem ecclesiastico ad unius Episcopi ordinationem licitam, ita ut aliter ordinans et ordinatus peccent mortaliter. Nam canon 1 apostolicus statuit: « Episcopus a duobus vel tribus Episcopis ordinetur. » Constitutiones apost. (1) dicunt: « Iubemus, ut (Episcopus) a tribus Episcopis ordinetur, et ut minimum a duobus, ita ut ab uno constitui non possit. » *Conc. Nicaenum I*, can. 4 ait: *Si difficile fuerit*, omnes provinciae Episcopos convenire, *tribus tamen omnimodis in idipsum convenientibus..... ordinatio fiat.* Idem decernunt *Conc. Arelatense I*, can. 20, *Carthaginense II*, can. 12, *Carthaginense III*, can. 39; idem praecipitur in Pontificali Romano, et ita ab Ecclesiae exordio constanter observatum est. Quaerunt autem theologi, an tres Episcopi ex iure divino requirantur, ita ut, his deficientibus, ordinatio Episcopi non solum illicita, sed et irrita ac nulla sit? Id affirmant *Caietanus*, *Bellarminus*, *Vasquez*, *Habert*, *Gonetus*, *Tournely*, *Thomas ex Charmes* et alii, quia id, quod ex apostolica traditione descendit, ex iure divino repetendum est, quamvis admittant ad consecrationis validitatem duos Episcopos sufficere. Alii vero, ut *Paludanus*, *Sylvester*, *Hallerius*, *Billuart*, *Schram* etc. negant, ad valorem ordinationis tres, aut duos Episcopos ex iure divino requiri, et aiunt, unum Episcopum non quidem licite, sed tamen valide consecrare posse. Nam in Const. apost. (2) dicitur: « Cogente necessitate Episcopus ab uno ordinari potest. » *Theodoretus* (3) refert, Evagrium ordinatum fuisse Episcopum Antiochenum a solo Paulino; et licet Paulinus contra canones erraverit, nunquam tamen de valore ordinationis Evagrii disputatum fuit: imo *Innocentius* (4) ordinationes ab Evagrio factas ratas habuit. *S. Gregorius M.* (5) interrogatus ab Augustino Anglorum Episcopo, an posset solus Episcopus ordinare? sic respondet: « Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu Episcopus inveneris, ordinare Episcopum non aliter nisi sine Episcopis potes. » Ita etiam saeculis subsequentibus saepius Rom. Pontifices hac in re dispensarunt, ut ordinatio Episcopi valide et licite ab uno Episcopo perficeretur. Plura talia exempla refert cl. *Billuart* (6). At si ex iure divino tres, vel duo Episcopi ad ordinationis validitatem require-

(1) Lib. 8, c. 20. (2) Lib. 8, c. 27 al. 33.
(3) Lib. 5 hist. c. 23.
(4) Ep. 22 ad Bonifac.
(5) Lib. 10 Epist. 64.
(6) De sacr. ord. diss. 4, art. 3.

rentur, Rom. Pontifices non dispensassent.

Nota 2. *Concil. Tridentinum* Sess. XXIII, cap. 8 de reform. praecipit, ut unusquisque a proprio Episcopo *ordinetur*. Episcopus autem vocatur *proprius* relate ad eum, qui propter *originem*, vel *beneficium*, vel *domicilium*, vel etiam *familiaritatem* subiacet eiusdem iurisdictioni. Proprius est Episcopus ratione *originis*, quando clericos non fortuito, sed per antecedens parentum domicilium in eius dioecesi natus est; ratione *beneficii*, cum clericus in eius dioecesi sine fraude obtinet beneficium ad congruam sui alimoniam sufficiens; ratione *domicilii*, in cuius dioecesi aliquis commoratur cum proposito ibidem perpetuo manendi; ratione *familiaritatis*, si quis per triennium integrum et continuum apud Episcopum vixerit, ab ipso nutritus fuerit, et ab eodem beneficium statim accipiat (1). Regularium Episcopus proprius est, in cuios dioecesi situm est monasterium, in quo regulares commorantur. Ab Episcopo, qui non est proprius ordinandi, valide quidem, sed non licite ordinatio accipitur. Ita pariter iuxta sententiam *S. Thomae*, quam modo communiter theologi sequuntur, valide sed illicita est ordinatio facta ab Episcopo haeretico, schismatico, simoniaco, vel censura ecclesiastica irretito. Ideo valide censentur ordinationes Graecorum schismaticorum, quae iuxta veterem Ecclesiae graecae ritum perficiuntur. Ordinationes autem anglicanae non ideo invalidae sunt, quia ab Episcopis haereticis conferuntur, sed quia sub rege *Eduardo VI*, abrogato rituali Romano, forma essentialiter vitiata fuit: et quamvis hanc posterius aliquatenus emendare studuerint, successio tamen Episcoporum valide ordinatorum iam interrupta fuit (2).

(1) V. Trid. Sess. 23, cap. 5.

(2) V. M. Le Quien de nullitate ord. anglic.; Bil.uart tract. de ordine diss. 3, append. ad art. 2.

III. *De sacramenti ordinis subiecto.*

§ 688. Ut quis tum valide, tum licite sacramentum ordinis recipiat, variae conditiones requiruntur.

1. Sacramentum ordinis *mares* tantum valide recipere possunt, feminae enim sunt ordinis incapaces, quod ex S. Scriptura et ex constanti Traditione probatur. Nam neque in periodo patriarchali, neque in lege mosaica femina ulla sacris altaribus admota est. Christus condendo Ecclesiam solos viros Sacerdotes ordinavit, non mulieres, nequidem sanctissimam suam Matrem, cui tamen haec dignitas prae caeteris omnibus mulieribus competebat, si alicui concedenda fuisset. Etiam Apostoli solis viris manus imposuisse leguntur. Imo Paulus praecipit, ut *mulieres in Ecclesia taceant*, cum subditae sint, et sit *turpe mulieribus loqui*, id est, docere *in Ecclesia* (3): et I Tim. II, 11 ait: *Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio.* Qui vero muneri docendi aptus non est, neque aptus est sacerdotio. Hinc ex historia ecclesiastica patet, nunquam feminas ad sacram ordinationem admissas fuisse : imo Ecclesia semper execrata est *Marcosianos*, *Cataphryges*, seu *Quintillianos* et *Collyridianos*, sacram ordinationem mulieribus conferentes; ut constat ex *S. Irenaeo* (4), *S. Epiphanio* (5), *S. Augustino*. (6). — Extiterunt quidem antiquitus feminae, quae dicebantur

(3) I Cor. 14, 34, etc.

(4) Lib. I, c. 13, n. 2.

(5) Haer. 49, n. 2, et haer. 79, n. 1, etc.

(6) De haer. c. 27.

diaconissae; ritus autem externus, qno ad hoc munus assumebantur, nunquam pro ritu sacramentali, seu pro vera ordinatione habitus fuit; nam in *Concilio Laodiceno* circa an. 321 declaratur can. 11, *Mulieres - in Ecclesia tanquam ordinatas constitui non debere.* Et *S. Epiphanius* (1) testatur, « nunquam diaconissas ad sacerdotii functionem, aut ullam huiusmodi administrationem admissas fuisse. » Ipsarum itaque ministeria erant: 1° subservire Episcopo vel presbytero baptizanti mulieres, ut modeste nudarentur et caute operirentur, ne paterent aspectui baptizantis; 2. aperire et claudere ianuam Ecclesiae, per quam mulieres intrabant; 3. comitari mulieres ad Episcopum vel presbyterum accedentes; nulli enim mulieri sine diaconissa ad eos accedere licebat (2); 4. rudibus mulieribus rudimenta fidei et ritus baptismi exponere; 5. mitti ad christianas mulieres consolandi vel sublevandi gratia; 6. habere curam pauperum viduarum. Si quae mulieres antiquitus *presbyterae*, aut *episcopae* dicebantur, istae non erant nisi uxores presbyterorum vel Episcoporum, quas isti ante ordinationem duxerant. Debebant autem istae a viris suis separari, et vel monasterium ingredi, vel saltem castitatem vovere; unde in *Concilio Altisiodorensi* can. 21 dicitur: *Non licet presbytero post acceptam benedictionem, in uno lecto cum presbytera sua dormire.*

2. Ad validam ordinationem etiam requiritur, ut suscipiens sit baptizatus, quia baptismus est ianua ad omnia alia sacramenta. Praeterea in adultis ad valorem ordinationis requiritur consensus, seu intentio ordinem suscipiendi; saepius enim nulla et irrita a Rom. Pontificibus declarata est ordinatio obluctanti ac invito collata. Si quae porro monumenta ecclesiastica contrarium suadere videntur, explicari debent de reluctantia quadam animi, non autem de omnimoda et absoluta. — Controvertitur inter theologos, an parvuli ante usum rationis possint valide ordinari. — Negant *Durandus* et *Tournely*, affirmat *S. Thomas* (3), qnem omni iure mnlti theologi sequuntur; nam sacramenta, quae non in actu, sed in potestate consistunt, conferri possunt ante ullum suscipientis actum: sic conferri possunt baptismus et confirmatio, non vero poenitentia, nec matrimonium, quia de illorum essentia sunt actus, nempe contritio et confessio in sacramento poenitentiae, consensus in matrimonio. Sacramentum vero ordinis non in actu, sed in potestate consistit, quae non traditur per donationem aut contractum, ad quem requiritur consensus contrahentis aut donatarii, sed per efficacem operationem characteris episcopalis, respectu cuius recipiens se habet mere passive, sicut cera respectu sigilli; ergo conferri valide potest ordo ante ullum suscipientis actum, et consequenter parvulo, amenti etc., licet sint incapaces consensus. Parvulus tamen sic ordinatus nec ad votum castitatis, nec ad officium divinum recitandum teneretur, nisi sponte post adeptum rationis usum suam ordinationem ratam habuisset.

Nota. Quae ad licitam ordinis susceptionem requiruntur in theologia morali et pastorali exponuntur.

IV. *De sacramenti ordinis effectibus.*

§ 689. Sacramenti ordinis effectus sunt *potestas sacra*, *gratia* et *character;* et non solum per ordines hie-

(1) Haer. 79. (2) Lib. 2 Const. apost. c. 26.

(3) In suppl. q. 39, art. 2.

rarchicos, sed etiam per subdiaconatum imponitur obligatio *caelibatum servandi*, et *horas canonicas recitandi*.

1. Sacramentum ordinis institutum est, ut semper in Ecclesia sacri ministri adsint, qui sacrificium offerant, sacramenta administrent, publice doceant, aliaque munera spiritualia exequantur. Idcirco *congrua potestas* in sacris ordinationibus confertur. Et sane mira potestas illa est, quam in ordinatione *Sacerdos* acquirit, mira licet invisibilia ex officio exequendi; nonne enim prodigium ineffabile est, quod semel in die hic operatur, dum potestatem exercens in corpus Christi reale sacram conficit eucharistiam? Nonne prodigium est, quod ipse perficit in mysticum Christi corpus, quoties vel baptizando maculam delet originis, vel sacramentaliter absolvendo actualia dimittit peccata post baptismum patrata? — Cum autem presbyter ad *Episcopatum* promovetur, ipsi in consecratione datur potestas etiam sacramenta confirmationis et ordinis administrandi, ac imperium sacrum in Christi fideles exercendi. Sicuti autem ideo Episcopatus sacerdotii complementum et perfectio rectissime dicitur, ita proxima ad sacerdotium praeparatio est *diaconatus*, per quem confertur potestas Sacerdoti offerenti proxime ministrandi, imo etiam presbytero absente vel iubente baptizandi, praedicandi, et sanctam eucharistiam dispensandi.

2. Summam sacramenti ordinis efficaciam ostendit *Tridentinum Concilium*, dum Sess. XXIII, can. 4 definit: *Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere: Accipe Spiritum sanctum.... anathema sit.* Gratia ergo sanctificans, quae Sancti spiritus nomine hic venit, principalis est effectus, quem subiecto rite disposito confert huiusmodi sacramentum ex opere operato. Quoniam autem ordo sacramentum vivorum est, et statum gratiae in recipiente praerequirit; patet inde, gratiam sanctificantem, quam parit sacramentum ordinis, gratiam fore *secundam*, quae incrementum est *primae*. Hunc effectum alter comitatur, quem *gratiam sacramentalem* ideo appellamus, quod ordinato peculiare tribuit auxilium ad eius munera digne obeunda. Idcirco *Eugenius IV* in decreto dicit: Sacramenti ordinis *effectus est augmentum gratiae, ut quis sit idoneus minister*. Et sane quo maioris momenti et difficultatis sunt officia a ministris sacris implenda, eo maior ipsis gratia divina necessaria est (1).

3. Sacramentum ordinis imprimit *characterem*, ac ideo semel valide collatum iterari non potest. Hinc *S. Augustinus* sacramentum ordinis comparat cum baptismo, ac dicit (2): « Utrumque enim sacramentum est, et utrumque quadam consecratione homini datur; illud cum baptizatur, istud cum ordinatur; ideoque in Ecclesia catholica utrumque non licet iterari. » *S. Gregorius M.* (3) scribit: « Sicut baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordinari non debet consecrari. » Canon apostolicus 67 ita sonat: « Si quis Episcopus, vel presbyter, vel diaconus secundam ordinationem ab alio susceperit, deponatur et ipse, et qui eum ordinavit. » *Concilio Carthaginense III*, can. 38 declarat: *Non liceat fieri rebaptizationes et reordinatio-*

(1) Cf. § 678, n. 2, et § 679.
(2) Lib. 2, c. Ep. Parmen. c. 13, n. 28.
(3) Lib. 2, Epist. 46 ad Ioann. Ravennat.

nes vel translationes Episcoporum. Nullum extat in historia ecclesiastica exemplum, ordinem valide susceptum unquam fuisse iteratum. Contigit quidem, ut presbyteri, aut etiam Episcopi in gravia crimina, vel etiam in schisma, aut haeresin prolapsi fuerint. At si ad Ecclesiam redierunt, poenitentiae quidem subiecti sunt, hac autem peracta, ad sacerdotalia munera sine nova ordinatione admissi fuerunt. Constans ergo fuit Ecclesiae fides, characterem in ordinatione impressum nullo modo amitti posse. Ideo *Concil. Tridentinum* l. c. definivit: *Si quis dixerit, per sacram ordinationem — non imprimi characterem, vel eum, qui Sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse; anathema sit.* Ex divina ergo revelatione constat, per sacram ordinationem characterem imprimi, qui nullo modo amitti potest, cuius rei ratio facile patescit. Nam si character sacerdotalis, vel episcopalis ulla re posset amitti, continuo salus fidelium discrimini exponeretur, qui nunquam essent persuasi, se sacramenta revera suscepisse, quae a charactere sacerdotali pendent, nisi hic inamissibilis sit; quod neutrum Christum Dominum voluisse, ex sapientissima religionis christianae oeconomia colligi potest. Hinc *Nicolaus I* interrogatus, an ab impio ministro valide sacramenta recipiantur (ad consulta Bulgarorum Resp. 71) congrue et eleganter respondit: « Non potest aliquis, quantumcumque pollutus sit, sacramenta divina polluere. Nec potest solis radius per cloacas et latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere. Proinde qualiscunque Sacerdos sit, quae sancta sunt, coinquinare non potest; idcirco ab eo, usquequo Episcoporum indicio reprobetur, communio percipienda est, quoniam multi bona ministrando se tantummodo laedunt, et cerea fax accensa sibi quidem detrimentum praestat, aliis vero lumen in tenebris administrat, et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium praebet » (1).

4. Quartus effectus sacris ordinibus annexus est *caelibatus,* secundum quem illi, qui in Ecclesia Latina sacris seu maioribus ordinibus initiantur, nec matrimonium contrahere, nec matrimonio prius contracto uti possunt. In Ecclesia vero Graeca licet quidem sacris ordinibus initiatis (excepto Episcopatu) retinere uxores legitimas ante ordinationem ductas, et omni iure coniugali uti; sed omnino sub poena depositionis prohibitum est eis post ordinationem ducere uxores. Communis est theologorum sententia, caelibatum non iure divino sacris ordinibus adnexum esse, sed lege ecclesiastica, quae autem *antiquissima* et *statui clericali convenientissima* est. — Antiquissimam iam inde ab Apostolorum temporibus repetendam esse legem continentiae, tum *Patres* tum *Concilia* testantur. *Tertullianus* (2) de clero africano scribit: « Quanti in ecclesiasticis ordinibus de continentia censentur, qui Deo nubere maluerant, qui carnis suae honorem (in primaevum paradisi statum) restituerunt: qui se iam illius aevi filios dicaverunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis et totum illud, quod intra paradisum non potuit amitti? » Vox porro *dicaverunt* aperte hic votum et professionem significat. Idem (3) clericos vocat « viros virgines ac voluntarios spadones. » Cum vero ipsemet Tertullianus in maiorem Ecclesiae Car-

(1) Cf. § 510.
(2) Lib. de exhort. castit. c. 11.
(3) Lib. de veland. virg. c. 10.

thaginensis clerum cooptatus fuisset, se a coniuge separavit, ut patet ex duobus eius libris ad uxorem. *Origenes* (1) inquit: « Certum est, quia impeditur sacrificium iudesinens iis, qui coniugalibus necessitatibus serviunt: inde videtur mihi, quod illius solius est offerre sacrificium, qui indesinenti et perpetuae se devoverit castitati. » *Eusebius Caes.* lib. 1 demonstr. evang. cap. 9 testatur: « Eos, qui sacrati sunt atque in Dei ministerio cultuque occupati, continere deinceps seipsos a commercio uxoris. » *S. Cyrillus Hier.* probat virginitatem Mariae ex caelibatu presbyterorum; ait enim Catech. 12: « Decebat purissimum puritatis Doctorem ex puris prodire thalamis. Si enim qui apud Iesum beue fungitur sacerdotio, abstinet a muliere, quomodo ipse Iesus a mnliere (coniugali actu corrupta) prodiisset? » *S. Gregorius Niss.* l. de virginitate cap. ult. scribit, Sacerdotem « non obtemperare legi prohibenti, » qui nuptiali opere impurus sacrificium offert. *S. Epiphanius* (2) haec habet: « (Ecclesia) enim, qui adhuc in matrimonio degit ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad diaconi, presbyteri, Episcopi, aut hypodiaconi ordinem admittit, sed eum duntaxat, qui ab uuius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus: quod in illis locis praecipue fit, ubi ecclesiastici canones accuratc servantur. At enim nonnullis adhuc in locis presbyteri, diaconi et subdiaconi liberos suscipiunt. Respondeo, non illud ex cauonis anctoritate fieri, sed propter hominum ignaviam, quae certis temporibus uegligenter agere ac connivere solent ob nimiam populi multitudinem, cum scilicet, qui se ad eas fnnctiones applicent, non facile reperiuntur. » Idem (3) inquit, Christum ipsnm huius disciplinae esse auctorem, atque de ea Apostolos leges condidisse et canoues: « Id, quod Apostoli deinde honeste et religiose decreverunt per ecclesiasticam sacerdotii regulam. » *S. Chrysostomus* Hom. 2 de patientia Iob ait: « Dixit unius *uxoris virum*, non ea ratione, ut id nunc in Ecclesia observaretur; oportet enim omni prorsus castitate Sacerdotem ornatum esse. » *S. Ambrosius* l. 1 de offic. (4) ita Sacerdotes alloquitur: « Inoffensum autem exhibendum et immaculatum ministerium, uec ullo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integri corpore, incorrupti pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali sacri ministerii gratiam recepistis. » *S. Syricius* P. in Epist. ad Himerium Episcop. Tarrac. (5) meminit legis contiuentiae pro Episcopis, presbyteris et diaconis tanquam ab Apostolo Petro institutae, atque ideo eius observautiam urget, atque in transgressores tanquam in violatae legis reos animadvertit. Eandem legem supponit *Innocentius I* in Epist. 2 ad Victricinm, cap. IX. — *S. Hieronymus* c. Iovinian. (6) ait: « Certe confiteris, non posse esse Episcopum, qui in Episcopatu filios faciat: alioquin si deprehensus fuerit, non tanquam vir tenebitur, sed qnasi adulter damnabitur. » Neque ad solos Episcopos S. Doctor legem continentiae restriugit; sed l. c. Vigilant. u. 2 scribit: « Quid facient orientis Ecclesiae, — quid Aegypti et Sedis apostolicae, qnae aut virgines clericos sccipiunt, aut continentes, aut si uxores habuerint, mariti esse desistuut? » Quo nil cla-

(1) Hom. 23 in Numer. n. 8.
(2) Haer. 59, n. 4. (3) Haer. 48, n. 9.
(4) Cap. 50, n. 258. (5) Ep. 1, n. 10.
(6) Lib. 1, n. 34.

ius dici potuisset ad universalem consuetudinem legem continentiae servandi demonstrandam. *S. Augustinus* (1) inquit: « Istos, qui virilem excellentiam non putant nisi peccandi licentiam, quando terremus, ne adulterinis coniugiis baerendo pereant in aeternum, solemus eis proponere etiam continentiam clericorum, qui plerumque ad eandem sarcinam subeundam capiuntur inviti, eamque susceptam usque ad debitum finem, Domino adiuvante, perducunt. » *S. Leo M.* (2) scribit: « Lex continentiae eadem est ministris altaris (diaconis) quae Episcopis atque presbyteris. Qui cum essent laici, sive lectores, licite et uxores ducere et filios procreare potuerunt. Sed cum ad praedictos pervenerint gradus, coepit eis non licere, quod licuit. Unde ut de carnali fiat spirituale coniugium, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant, sic habere, quo et salva sit charitas coniugiorum, et cessent opera nuptiarum. » Idem ad Anastasium (3) etiam subdiaconos legi continentiae adstrictos esse pronunciat. *S. Isidorus Hisp.* (4) inquit: « Placuit Ss. Patribus, ut qui s. mysteria contrectant, casti sint, et continentes ab uxoribus, et ab omni carnali immunditia sint liberi. » Cum Ss. Patrum effatis consonant decreta *Conciliorum*. *Eliberitanum* an. 304, c. 33 statuit: *Placuit in totum prohiberi Episcopis, presbyteris, et diaconis, vel omnibus clericis positis in ministerio, abstinere se a coniugibus suis et non generare filios; quicunque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur. Nicaenum I* can. 3 decernit: *Vetuit omnino magna Synodus, ne liceat Episcopo, nec presbytero, nec diacono, nec ulli penitus illorum, qui sunt in clero, introductam habere mulierem, praeterquam utique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas mulieres, quae omnem suspicionem effugiunt.* In quem canonem observat *Bellarminus* (5): « Nulla uxoris fit mentio, quae tamen primo loco poni debuit, si cum ea habitare liceret. Item cur prohibetur clericis cohabitatio mulierum, si uxorati esse possunt? Nonne uxores ancillas habere possunt in eadem domo? » *Carthaginense II*, an. 390, can. 2 haec habet: *Placuit et condecet, sacrosanctos Antistites et Dei Sacerdotes, nec non et Levitas, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter, quod a Deo postulant, impetrare, ut quod Apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Idem statuerunt *Toletanum I* (6), *Carthaginense V* (7), *Arausicanum I* (8), *Arelatense II* (9), et alia plurima. De subdiaconis legi continentiae subiectis loquuntur *Concilium Aurelianense IV* (10), *Toletanum VIII* (11), *Aquisgranense* (12), *Wormatiense* (13), quod can. 9 dicit: *Placuit, ut Episcopi, presbyteri, diaconi et subdiaconi abstineant se ab uxoribus, et non generent filios.* Antiquissimae huic Traditioni insistens *Concilium Tridentinum* (14) definit: *Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto; et oppositum nihil aliud esse, quam damnare*

(1) Lib. 2 de coniug. adult. c. 20, n. 22.
(2) Ep. 92, c. 3. (3) Ep. 84, al. 12, c. 4.
(4) Lib. 2 de offic. div. c. 10.
(5) Lib. 1 de cler. c. 19.
(6) An. 400 can. 1.
(7) An. 401 (vel potius 438) can. 3.
(8) An. 441 can. 12, 23, 24.
(9) An. 452 can. 2. (10) An. 539 can. 2.
(11) An. 653 can. 6. (12) An. 816 can. 6.
(13) An. 868. (14) Sess. 24, can. 9.

matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt, se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum; anathema sit; cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari. — Facile porro ostenditur, caelibatum pro clericis in maioribus ordinibus constitutis *convenientissimum* esse. Nam 1° Christus, divinum omnium virtutum exemplar, vitam caelibem semper gessisse, nemo dubitat. Magistrum secuti sunt Apostoli, ab omni matrimonio abstinentes. Nam *Tertullianus* lib. de monogam. (1) ait: « Petrum solum invenio maritum per socrum... caeteros cum maritos non invenio, aut spadones intelligam, necesse est, vel post nuptias continentes; » nam et Petrus, Christum secutus uxorem reliquit (2). *Clemens Alex.* (3) ita loquitur: « Non ut uxores, sed ut sorores circumducebant (Apostoli) mulieres, quae una ministraturae essent apud mulieres, quae domos custodiebant, per quas etiam in gynaeceum absque ulla reprehensione malave suspicione ingredi posset doctrina Christi. » *S. Hieronymus* (4) scribit: « Christus virgo, Maria virgo utriusque sexus virginitatis dedicavere principia, Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes. » Nonne convenientissimum est, ut Ecclesia ab Apostolorum successoribus exigat, ut imitatores ipsorum sint, sicut et ipsi imitatores Christi fuerunt? — 2° His accedit, quod virginitas a Christo et Apostolis laudetur et commendetur. Christus enim, cum discipuli dixissent: *Non expedit nubere*, reposuit: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est;* ac dein laudat Eunuchos, *qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum: qui potest capere, capiat* (5). Paulus 1 Cor. VII, totus est in commendanda virginitate, nam v. 7 etc. ait: *Volo enim vos omnes esse sicut meipsum..... Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis si sic permaneant sicut et ego.* V. 25: *De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis* minister, qui nonnisi vera loquitur; v. 26: *Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem,* id est, propter pericula, curas temporales molestiasque, quas secum fert coniugium, *quoniam bonum est homini sic* (virginem) *esse.* Quapropter si *solutus es ab uxore, noli quaerere uxorem* (v. 27). Ex quibus verbis patet, virginitatem non quidem praecipi, sed ut *consilium* commendari, illamque tanquam perfectius vitae genus statui coniugali praeferri. Ideo per haec Christi et Apostoli verba iam in primis saeculis plurimi maioris perfectionis studio incensi vitam caelibem elegerunt, et virginitatem perpetuo servarunt. At vero quo status aliquis sublimior et sanctior est, eo sanctius et sublimius vitae genus postulat; non datur autem status sanctior et sublimior illo, quo homines in sortem Domini vocantur, ad sacra munera obeunda eliguntur, et veluti medii inter Deum et homines collocantur: ergo pro statu isto convenientissimus est caelibatus. 3° Id confirmatur, si sacrorum ministrorum munera propius considerentur. Nam Apostolus vult coniugatos abstinere ad tempus ab usu coniugii (6), ut vacent orationi; atqui sacrorum ministrorum officium est pro populo semper orare, et ministeria sacra

(1) Cap. 8. (2) Matth. 19, 27.
(3) Lib. 3 Strom. in 1 Cor. 9, 5.
(4) Ep. 48 ad Pamach. n. 21.
(5) Matth. 19, 10, etc. (6) 1 Cor. 7, 5.

peragere (1): ergo congrue admodum usu coniugii interdicuntur. Hinc S. *Hieronymus* c. Iovinian. (2) dicit: « Si laicus et quicunque fidelis non potest orare, nisi careat officio coniugali; Sacerdoti, cui semper sunt offerenda pro populo sacrificia, semper orandum est; si semper orandum est, sempre carendum matrimonio. » Praeterea Paulus vult, ministrum sacrum ut bonum militem Christi non implicari negotiis saecularibus (3), sed servitio divino unice intentum esse: atqui nihil implicat magis negotiis saecularibus quam officium coniugale et curae matrimoniales. Unde idem Apostolus dicit: *Qui sine uxore est, sollicitus est, quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est, quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est* (4). Indecens ergo est ministrum sacrum habere uxorem. Denique Sacerdotes V. T. tempore vicis suae ab uxoribus abstinere debuerunt (5), et laicis licitum non erat comedere sanctificatum panem, nisi ab uxoribus abstinuissent (6). « Quanto magis, ait *Innocentius I* in Epist. ad Exsuperium Tolos., Sacerdotes et Levitae N. L. pudicitiam ex die ordinationis suae servare debent, quibus vel sacerdotium vel ministerium sine successione est, nec praeterit dies, quae vel a sacrificiis divinis vel a baptismatis officio vacet? » 4° Indefessa animarum cura, intrepida errantium et inobedientium correptio, assidua aegrotorum, etiam lue contagiosa laborantium visitatio impavidum requirunt pastorem, non vitae aut sanitati suae, et multo minus uxori liberisque timentem. Ast coniugatus oeconomicis et domesticis innumeris prope curis obstrictus est, coniugis et liberorum sustentationi providere debet, istorum educationi prospicere, futurae ipsorum sorti consulere, aliaque non pauca matrimonii onera ferre, quibus a muneribus suis pastoralibus retrahitur et impeditur. Laudanda igitur et commendanda est lex, quae pastorem a tantis oneribus et impedimentis liberat. 5° Beneficia plura vix ad unum clericum sustentandum sufficiunt; quomodo uxore et liberis gravatum alerent? quibus curis sollicitudinibusque, imo peccandi periculis domesticae rei angustiae talem involverent? Certum est, bona ecclesiastica iuxta mentem fundatorum in usus pios adhibenda esse, at quosnam in usus demum bona ecclesiastica ab uxoratis impenderentur? Si nimius in nepotes amor semper in Sacerdote timendus est, quid effecturus esset amor in coniugem et liberos?—Innumerae profecto inordinationes ex connubiis Sacerdotum orirentur, quae idcirco sapientissime ab Ecclesia interdicta sunt.

5. Quintus effectus ordinum maiorum est gravis obligatio horas canonicas recitandi, de qua aliqua dicta sunt § 396, n. 1; reliqua vero in theologia morali et pastorali ex professo pertractantur.

Nota. *Lutherus* legem ecclesiasticam et votum solemniter emissum sacrilege violans *Catharinam Boraeam*, monachus monialem uxorem duxit, sub specioso reformationis titulo doctrinam concupiscentiae faventem praedicavit, et sacrum caelibatum insano furore insectatus est. Eius principia passim sequuntur protestantes, quorum praecipuas saltem, quas caelibatui, opponunt, difficultates solvere oportet.

Obi. I. Lex caelibatus repugnat iuri naturali, quod unicuique libertatem

(1) § 396, n. 1. (2) Lib. 1, n. 34.
(3) II Tim. 2, 3, etc. (4) I Cor. 7, 32, etc.
(5) Ex. 19, 22. (6) I Reg. 21.

nubendi concedit. Imo quilibet facultatem habet, et stimulum in se sentit filios procreandi: nefas igitur est obtenta facultate non uti; nam perinde est non dare alicui individuo existentiam, cum fieri potest, ac individuo iam nato vitam auferre, quod scelus gravissimum est. Ergo Ecclesia legem continentiae imponens graviter ius naturae violat.

Resp. Si vera esset adversariorum argumentatio, sequeretur, non solum omnes homines *posse*, sed etiam debere matrimonium inire, sive pauperes fuerint sive divites, sive sani sive infirmi, sive pares sustinendis matrimonii oneribus sive impares, sive servi sive liberi. Tantum vero abest, ut populi, legislatores, sapientes cuiuslibet aevi talem obligationem agnoverint, reosque propterea ac legis naturalis infractores traduxerint caelibatus sacri cultores, ut eos potius vel ipso naturae lumine ducti, summo semper in pretio habuerint et honoribus cumulaverint, prout id de Aegyptiis, Indis, Persis, Graecis et Romanis ita constat, ut nec ab adversariis in dubium revocetur. Verum quidem est, hominem facultatem habere et stimulum sentire filios procreandi. Sed iuxta sanae philosophiae principia facultates et stimuli inferiores, praecipue per peccatum originale corrupti, superioribus subesse, et per rationem dirigi debent, quae non raro praecipit, ut homo ad nobiliorem finem obtinendum facultatibus inferioribus non utatur, et stimulis naturalibus resistat. Nobilissimus autem finis est, quem Ecclesia intendit, dum statui clericali legem continentiae imponit, nempe gloriam Dei, moralem sacrorum ministrorum perfectionem et salutem animarum: ut ex dictis patet. Dein Ecclesia neminem ad ordines suscipiendos cogit: qui autem sponte ordines suscipiunt, sponte se legi continentiae subiicere censentur. Ridicula denique est ratio, per quam caelibatum in grave scelus commutare nituntur. Magnum enim interest discrimen inter eum, qui natus est, et eum, qui necdum vivere coepit; qui enim iam natus est, ius acquisivit ad sui conservationem, quod nemo laedere potest absque immani flagitio; contra vero, qui necdum natus est eiusmodi ius neque acquisivit, neque acquirere potuit, cum nondum esset; ius autem quod non existit, laedi non potest.

Obi. II. Lex caelibatus repugnat iuri divino matrimonium praecipienti. Nam Gen. I, 28 Deus hominibus dicit: *Crescite et multiplicamini, et replete terram.* Paulus I Cor. VII, 2 generatim dicit: *Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat.* I Tim. III, 2 constituit, ut Episcopus sit *unius uxoris vir filios habens subditos cum omni castitate*(1). Hebr. XIII, 4 sine exceptione pronuntiat: *Honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus.* I Tim. IV, 1, haereticos praenunciat *prohibentes nubere*, quibus Ecclesia catholica adnumeranda est.

Resp. Citatis locis opponimus tum adducta iam Scripturae testimonia, quibus virginitas commendatur, tum exempla Christi, Apostolorum, celeberrimorum Ecclesiae Patrum et Sanctorum, qui caelibatum servarunt, et inter beatos venerantur. Existere praeceptum divinum omnes ad matrimonium obligans, nunquam in Ecclesia Christi creditum est. Neque Protestantes id credunt; nam inter ipsos quoque dantur, qui caelibes manent, quin ideo criminis rei agantur. Aliter ergo citata ab adversariis loca intelligenda sunt. Verba Dei Gen. I, 28 benedi-

(1) Cf. Tit. I, 6

ctionem et foecunditatem exprimunt, quam Deus hominibus contulit, ut inferri potest ex loco parallelo v. 22; vel si praeceptum continent, hoc vel solos protoparentes, vel solum ad tempus, donec repleta fuerit terra, vel universum tantum genus humanum, non vero singula individua obligat. Nam etiam labor quo terra colitur, a Deo praeceptus fuit Gen. III, 17 etc. et pro conservatione generis humani quovis tempore necessarius est; et tamen non omnes ad illum obligantur, quia multi nobilioribus curis incumbere debent. Apostolus I Cor. VII, 2 non loquitur de iis, qui per statum tenentur ad continentiam, sed loquitur de iis, qui adhuc liberi non possunt se continere, et quibus consequenter expedit nubere, v. 9, *melius est enim nubere quam uri;* in citatis autem verbis praeceptum non contineri, Paulus ipse palam testatur, v. 6 dicens: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* — Sensus verborum I Tim. III, 2 non est, quod Episcopus post ordinationem suam accipiat uxorem, sed quod non eligatur in Episcopum nisi is, qui nec habeat, nec ante suam ordinationem habuerit, plus quam unam uxorem, ut per hoc excluderet bigamos; qui sensus patet ex loco parallelo, ibid. cap. V, v. 9 ubi Apostolus vult viduam eligi in diaconissam, *quae fuerit unius viri uxor*. Hoc sensu tota antiquitas verba Apostoli intellexit; si secus intelligerentur, nec Paulus, nec Timotheus, nec plurimi alii Episcopi fieri potuissent. — Sermo Apostoli Hebr. XIII, 4 dirigitur ad coniugatos, hoc sensu scilicet: in omnibus legitime coniunctis honorabile sit connubium, cubile immaculatum, stupris aut adulteriis non dehonestatum; unde immediate subiungit: *Fornicatores enim et adulteros iudicabit Deus.* Denique I Tim. IV, 1 praedicit futuros haereticos, qui damnaturi essent nuptias, utpote in se malas et a malo principio invectas, quales reipsa fuerunt Simoniani, Saturniani, Ebionitae, Marcionitae, Encratitae et Manichaei, quos omnes Ecclesia catholica perinde ac Novatores reliquos damnavit ut haereticos. Nulla autem ratione potuit significare Ecclesiam, quam ipse vocat columnam et firmamentum veritatis, quae definivit, nuptias bonas esse, nec caelibatum clericis iniungit, nisi quatenus melior est, et eorum statui magis conveniens.

Obi. III. Lex evangelica plena est amoris et indulgentiae, eosque reprehendit, qui *alligant onera gravia et importabilia, et imponunt super humeros hominum* (1). Tale onus grave et importabile est lex caelibatus, quia plurimi perpetuam continentiam observare non valent. Hinc innumera scandala clericorum in nefarias libidines prorumpentium scaturiunt, quae tristis omnium saeculorum historia testatur.

Resp. Lex evangelica procul dubio lex amoris est, at non amoris carnalis, qui impuros ignes in animo excitat et fovet, sed illius, quo homo a carnalibus desideriis abstrahitur, et omnem felicitatem suam in Deo quaerit, et coelestium bonorum possessione. Procul id quoque est a mente Ecclesiae, ut onera importabilia imponat super humeros hominum, aut ut velit sub legem caelibatus cogere eos, qui dicunt, se donum continentiae non habere a Deo. Nemini vis infertur, neque onus, si quod est, imponitur, sed libere suscipitur. Unde qui putat, se donum continentiae non habere, procul maneat ab aris, procul a ministerio. Qui autem ad sacerdotium a Deo vocatur, certe etiam donum continen-

(1) Matth. 23, 4.

tiae obtinebit, dummodo vigilare et orare non desinat, ut docet *Concilium Tridentinum*(1). - Non diffitemur, etiam inter Ecclesiae ministros fuisse homines vitiosos et moribus corruptos: sed observandum pariter est, multa ab adversariis congeri aut falsa, aut ad rem non pertinentia, aut valde exaggerata. Caeterum abusus, quos ignorantia, temporum calamitas, et humani cordis perversitas genuerunt, non possunt legi attribui, quae sancta est, et tota in Scripturae et Traditionis doctrina fundata (2).

Usus doctrinae de sacramento ordinis.

§ 690. 1. Summi momenti est, ut nullus sine vocatione divina ad sacros ordines accedat. Nam Hebr. V, 4 legitur: *Nec quisquam sumit sibi honorem; sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu*, etc. Et Christus inquit: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro; qui autem intrat per ostium, pastor est ovium* (3). Qui ergo in sacrum ministerium seipsos temere ingerunt atque intrudunt, ii ipsi sunt, de quibus Deus per Ierem. dicit: *Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant* (4). Quo quidem hominum genere nihil infelicius ac miserius, nihil Ecclesiae calamitosius esse potest, ut ait *Catechismus Rom.* (5). Hinc Apostoli in locum Iudae proditoris Apostolum suffecturi, ita Deum oraverunt. *Tu, Domine, ostende quem elegeris* (6): quo exemplo docent, lumen divinum fervidis orationibus invocandum esse ad vocationem divinam cognoscendam. Consilium vero etiam prudentis directoris, cum omnia interiora panduntur, audiendum est, ne in re tanti momenti sinistrum iudicium feratur, et insanabilis error committatur.

2. Quoniam Sacerdos in ordinatione sublimem dignitatem, eximiam potestatem et singularem gratiam consequitur, absque dubio ad magnam quoque sanctitatem obligatur. Idcirco Apostolus vult eum ***irreprehensibilem esse*** (7), ***non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem*** etc. (8). Eadem monita Ss. Patres ministris sacris inculcant, magnam ab ipsis sanctitatem postulantes. Perbelle *Thomas a Kempis* (9) Sacerdoti acclamat: « Attende tibi et vide, cuius ministerium tibi traditum est per impositionem manus Episcopi. Ecce Sacerdos factus es, et ad celebrandum consecratus: vide nunc, ut fideliter et devote in suo tempore Deo sacrificium offeras, et te ipsum irreprehensibilem exhibeas. Non alleviasti onus tuum, sed arctiori iam alligatus es vinculo disciplinae, et ad maiorem teneris perfectionem sanctitatis. Sacerdos omnibus virtutibus debet esse ornatus, et aliis bonae vitae exemplum praebere. Eius conversatio non cum popularibus et communibus hominum viis, sed cum Angelis in coelo, aut cum perfectis viris in terra. » Si Sacerdos a sanctitate deficit et peccatis inquinatur, sacrilega inordinatio est, horrendum scandalum, multorumque pernicies: unde *S. Gregorius M.* (10) dicit: « Nemo amplius in Ecclesia nocet, quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis habet. »

(1) Sess. 24, can. 9.
(2) *Cf.* Tournely de sacr. ord. q. ult., Perrone tr. de ord. cap. 5, Moehler (Gesammelte Schriften. tom. 1, N. 4.)

(3) Io. 10, 1. (4) Cap. 23, 21.
(5) P. 2, c. 7, n. 3. (6) Act. 1, 23.
(7) I Tim. 3, 2. (8) Tit. 1, 7.
(9) Lib. 4 de Imitat. Christi c. 5, n. 2.
(10) Reg. pastor. c. 2.

3. Monet *Catechismus Rom.* (1), diligenter fidelibus ordinis sacramentum explicandum esse, ut intelligant, « quo honore digni sunt Ecclesiae ministri. » Ostendenda iis igitur est tum Sacerdotum dignitas, qua, ut *S. Chrysostomus* (2) ait, principibus et regibus praestant, tum eorundem utilitas, quia non corpora, sed animas ab infirmitatibus sanant, et non temporalia ac caduca, sed spiritualia et aeterna bona comparare iuvant. Ideo *Theophylactus* (3) ait: « Vide Sacerdotum dignitatem, quod divina sit; Dei enim est remittere peccata: sic igitur illi honorandi sunt ut Deus; nam quamvis indigni sint, quid hoc? divinorum donorum ministri sunt, et gratia operatur per eos, » Et *S. Chrysostomus* (4) scribit: « Sacerdotes Christi vicarii sunt, et qui honorat Sacerdotem Christi, honorat Christum; et qui iniuria afficit Sacerdotem Christi, vilipendit Christum, cuius est vicarius et Sacerdos. »

CAPUT VII.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

§ 691. Postremum in sacramentorum numero ponitur *matrimonium*, quod sub vario respectu considerari potest. Nam, ut observat *S. Thomas* (5), « generatio humana, propter quam matrimonium est institutum, ad multa ordinatur, scilicet ad perpetuitatem speciei, et ad perpetuitatem alicuius boni politici, puta populi in aliqua civitate, et etiam ad perpetuitatem Ecclesiae, quae in fidelium collectione consistit. Unde oportet, quod huiusmodi generatio a diversis dirigatur. In quantum igitur ordinatur ad bonum naturae, quod est perpetuitas speciei, dirigitur in finem a natura inclinante in hunc finem; et sic dicitur esse naturae officium. In quantum vero ordinatur ad bonum politicum, subiacet ordinationi legis civilis. In quantum autem ordinatur ad bonum Ecclesiae, oportet quod subiaceat regimini ecclesiastico. » Hinc non una datur matrimonii definitio.

1. Matrimonium quatenus naturae officium est, definitur: viri et mulieris maritalis coniunctio inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens. Ad matrimonium ergo requiruntur *vir et mulier*, quia inter personas eiusdem sexus matrimonium existere nequit. Dicitur *coniunctio*, quae autem non tam nexibus corporum, quam potius nexibus animorum perficitur, quo vir et mulier se invicem uniunt, seseque mutuo obligant. Additur vero, *maritalis*, quoniam alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam praestent, vel pretii vel alterius rei causa, prorsus aliena sunt a matrimonii ratione. Sequitur deinde, *inter legitimas personas*, quoniam qui a nuptiarum coniunctione legibus omnino exclusi sunt, ii matrimonium inire non possunt, neque, si ineant, ratum est. Quod vero extremo loco positum est, *individuam vitae consuetudinem retinens*, indissolubilis vinculi naturam declarat, et quodammodo finem etiam matrimonii indigitat; ideo enim individua vitae consuetudo requiritur, quia matrimonium non solum ad prolem procreandam, sed ad eandem etiam educandam, in remedium porro concupiscentiae et ad mutuum vitae adiutorium institutum est.

2. Theologi disputant, in quo essentia matrimonii proprie consistat. Multa enim sunt, quae in perfecto matrimonio inesse noscuntur: consen-

(1) L. c. n. 1.
(2) Lib. 3 de sacerd. n. 6
(3) In Ioan. 20.
(4) Hom. 17 in Matth.
(5) Lib. 4, c. Gent. c. 78.

sus videlicet interior et pactio externa seu contractus, vinculum, quod ex hac pactione efficitur, quemadmodum et mutua obligatio, ac ius mutuum petendi et reddendi debitum; denique coniugum copulatio, qua matrimonium consummatur. Nonnulli matrimonii essentiam collocant in mutuo contrahentium consensu exterius manifestato; at minus bene, ut nobis videtur. Hic consensus quidem omnino ad contrahendum matrimonium est necessarius, et quidem, ut valeat, liber esse debet ac mutuus, et verbis expressus, quae presens tempus designant; nam quae futurum indicant, matrimonium non coniungunt, sed promittunt. Verum exinde non sequitur, essentia matrimonii in hoc contractu consistere; non potest enim esse proprie matrimonium, quod illius est causa effectrix; et actus transiens non potest esse essentia rei stabilis et permanentis. Alii essentiam matrimonii in eiusdem usu, seu in copula carnali reposuerunt. Sed ius petendi et reddendi debitum ex matrimonio oritur, et huius potius effectus quam essentia dici debet: neque usus rei ad huius essentiam spectat, et matrimonium non unice ad procreationem prolis, sed etiam ad mutuum vitae adiutorium institutum est; ideo Ecclesia semper credidit, inter B. Virginem et S. Iosephum verum matrimonium adfuisse, quamvis nunquam intercesserit copula carnalis. Concludendum itaque est, matrimonii essentiam in nexu et vinculo sitam esse, quo coniuges ad individuam vitae consuetudinem uniuntur.

3. Extiterunt quidem, ut dictum est, antiquitus haeretici *prohibentes nubere*, et actum matrimonii illicitum declarantes. Sed isti graviter aberrarunt; Deus enim ipse matrimonium instituit, et voluit, ut per actum coniugalem humanum genus propagetur; ideo enim protoparentibus dixit: *Crescite et multiplicamini;* et Gen. II, 24 legitur: *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una:* quae verba etiam a Christo referuntur, et Deo matrimonii auctori adscribuntur (1). Paulus ait: *Uxori vir debitum reddat; similiter autem et uxor viro* (2). Et: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram* (3). *Volo iuniores* (viduas) *nubere, filios procreare* (4). Ecclesia ideo semper actum coniugii licitum habuit, et errorem haereticorum contrarium sentientium detestata est. S. *Augustinus* (5) dicit, quod Dominus invitatus venerit ad nuptias, ut praedamnaret eos, « qui futuri erant, de quibus dixit Apostolus *prohibentes nubere*, et dicentes, quod malae essent nuptiae, et quod diabolus eas fecisset. »

4. Christus matrimonium ad primaevam suam institutionem revocavit, et ad sacramenti dignitatem elevavit. Cum enim in V. T. Patriarchis permissum fuerit, ut plures uxores ducerent, aut etiam legitime ductis libellum repudii darent, evangelicae legis auctor declaravit, matrimonium ex institutione divina *unum* esse debere, ita ut unus vir unam tantum uxorem ducere possit; idemque etiam *indissolubile* esse, ita ut eius vinculum per mortem duntaxat unius coniugis solvatur. Ut autem coniuges christiani matrimonium iuxta divinam suam institutionem et inirent et servarent, benignissimus mundi Redemptor speciale instituit sacramentum,

(1) Matth. 19, 4, etc. (2) I Cor. 7, 3.
(3) Ib. v 5 (4) I Tim. 5, 14.

(5) Tract. 9 in Ioan.

per quod coninnctio maritalis coelesti benedictione consecraretur, et coniuges ad officia sua adimplenda gratia divina roborarentur. In nova igitur lege matrimonium etiam ut sacramentum considerandum est, atque ita definiri aut potius describi solet: Sacramentum novae legis, quo significatur coniunctio Christi cum Ecclesia, et gratia confertur ad sanctificandam viri et mulieris legitimam coniunctionem, ad uniendos arctius coniugum animos, atque ad prolem pie sancteque in virtutum officiis et fide christiana instituendam.

5. Ut doctrina de sacramento matrimonii rite pertractetur, conveniens esse videtur, ut matrimonium imprimis iuxta institutionem suam divinam consideretur; atque ideo leges Christi 1° de *matrimonii unitate*, et 2° de *eiusdem indissolubilitate* declarandae sunt; dein 3° ostendendum est, *matrimonium in N. T. esse verum sacramentum*, ac proinde 4° de *eiusdem ministro*, 5° *materia, forma, subiecto et effectibus* agendum est, et ultimo 6° *potestas Ecclesiae ponendi impedimenta dirimentia* demonstranda est.

Nota. Matrimonium secundum varias considerationes varia sortitur nomina. Consideratum secundum essentiam, quae, ut diximus, est coniunctio maris et feminae, dicitur *coniugium*, quasi iunctio duorum sub uno iugo, qui ideo *coniuges* appellantur. Spectatum secundum causam, quae est desponsatio seu contractus solemnitas vocatur *connubium*, et *nuptiae* a verbo *nubo*, seu *velo*, quia in ipsa solemnitate desponsationis capita matrimonium contrahentium velantur, seu velamine obnubuntur in signum pudoris et modestiae, quam inter se servare debent. Consideratum secundum effectum, nempe prolem, vocatur *matrimonium*, quia ut ait *S. Augustinus* (1): « Non ob aliud debet femina nubere quam ut mater fiat. » Potius autem dicitur matrimonium a matre, quam patrimonium a patre, tum quia licet pater sit sexu dignior, attamen, ut ait *Gregorius IX* (2) matri foetus est « ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus; » maxime enim illi cura prolis incumbit; tum prolis certa mater est, non semper certus pater. Hinc *Catechismus Rom*. (3) dicit: « Matrimonium ab eo dicitur, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare matris munus est. »

(1) Lib. 19, c. Faustum c. 26.
(2) Cap. *Ex litteris* de convers. infid.

ARTICULUS I.
De matrimonii unitate.

§ 692. Matrimonii unitas in eo consistit, ut unus vir nonnisi unam uxorem, et una uxor unum duntaxat virum eodem tempore habeat. Opponitur illi *polyandria*, cum una uxor plures eodem tempore viros habet; et *polygamia*, cum unus vir plures simul uxores habet. De polyandria, qua una mulier pluribus simul viris iungeretur, vix nobis mentio facienda est; haec enim nusquam licita fuit, atque omnes consentiunt, eam esse per se et absolute contra legem naturae, cum aperte pugnet contra matrimonii finem tum primarium, tum secundarium: contra primarium quidem, quia liberorum procreationem impedit, cum constet, meretrices eo magis fieri infoecundas, quo pluribus nefarie uniuntur: contra secundarium autem, qui est prolis educatio, quia incertum redderet filiorum patrem, qui necessarius est congruae filiorum educationi. Quaestio ergo reducitur ad *polygamiam simultaneam*, et osten-

(3) P. 2, c. 8, n. 2.

dendum est, hanc quoque in nova lege iure divino prohibitam esse. A polygamia autem simultanea probe distinguenda est *polygamia successiva*, quae contingit, cum vir post uxoris mortem ad alias nuptias transit; haec enim licita est, sicut etiam licita est *polyandria successiva*, quae fit, cum mulier post mariti mortem ad alias nuptias transit. Primo de *polygamia simultanea*, dein de *successiva* disseremus.

I. *De polygamia simultanea.*

§ 693. Omnes theologi conveniunt, *polygamiam simultaneam* finibus primariis matrimonii, nempe procreationi et educationi prolis non repugnare, quia unus homo sufficit pluribus feminis foecundandi, et pluribus prolibus ex eis educandis: an autem repugnet finibus secundariis matrimonii, non una est theologorum sententia. Nonnulli cum *Durando* negant, asseruntque, polygamiam simultaneam legi naturali et finibus matrimonii nullatenus repugnare, adeoque, seclusa lege divina, qua iam prohibetur, in se licitam esse, et consequenter veteres Patriarchas, illaeso naturali iure, licite et absque culpa, imo et sine dispensatione, quae in lege veteri necessaria non erat, plures uxores duxisse. Alii autem cum *S. Thoma* (1) affirmant, polygamiam simultaneam primaevae institutioni matrimonii eiusque finibus secundariis repugnare, nempe sociali et pacificae vitae, significationi coniunctionis Christi cum Ecclesia et naturali aequitati, quae exigit, ut cum uxor totaliter tradat corpus suum, etiam vir totaliter suum tradat. Dicunt isti, nihilominus polygamiam simultaneam licitam fuisse Patriarchis ex dispensatione divina saltem post diluvium concessa, quam probant tum ab exemplis sanctissimorum Patriárcharum Abrahae, Iacobi et Davidis, qui plures habuerunt uxores, neque in hoc reprehenduntur; tum ex verbis S. Scripturae, quae dicit: *Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam et alteram odiosam, genueritque ex ea liberos, et fuerit filius odiosae primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere, non poterit filium dilectae facere primogenitum, et praeferre filio odiosae* (2): quae lex per Moysen data aperte supponit inter Hebraeos consuetudinem habendi plures uxores. — *Calvinus* quoque secundam sententiam amplexus est, sed dispensationem Patriarchis concessam non admisit: quamobrem polygamiam simultaneam ita stricto naturae iure prohibitam et illicitam existimavit, ut veteres Patriarchas violati hac in parte iuris naturalis, et adulterii reos traducere non sit veritus. E contra *Lutherus* polygamiam simultaneam licitam iure naturali pronunciavit, imo nec lege evangelica sic prohibitam esse putavit, quin urgente gravi necessitate (quae legem nescit) permitti possit. Extat hanc in rem famosa consultatio *Lutheri*, *Melanchthonis* et aliorum nonnullorum an. 1539 habita, quae aeternum erit praetensae religionis reformatae opprobrium: in ea quippe *Philippo*, Landgravio Hassiae, licentia data fuit, alteram priori adhuc vivente, uxorem ducendi, quam de facto duxit (3). Lutheri sententiam nonnulli ex eius sectatoribus, et praecipue *Anabaptistae* amplexi sunt. Catholici vero constanter docent, polygamiam simultaneam in nova lege iure divino prohibitam esse, ita ut nunquam liceat plures simul uxores

(1) In suppl. q. 65, art. 1. (2) Deut. 21, 15.

(3) V. Bossuet lib. 6 hist. variat.

habere. Hoc dogma catholicum ex *S. Scriptura* et ex *Traditione* probetur.

1. *Christus* in lege nova matrimonium ad primaevam suam revocans institutionem datam veteribus dispensationem plane revocavit, atque coniunctionem cum pluribus simul uxoribus illicitam fecit et irritam. Nam Christus interrogatus a Pharisaeis, an liceret dimittere uxorem suam quacunque ex causa, sic respondet: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet* (1). Docet his verbis divinus Redemptor, quod, sicut Deus duos tantum homines, unum masculum et unam feminam creavit, et in istis matrimonium instituit, ita ex divina ordinatione in matrimonio semper *duo* tantum non tres, non quatuor *in carne una* adesse debeant. Christus porro ait: *Quicunque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit super eam* (2); et: *Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram duxit, moechatur* (3). Iam si adulter est, qui dimissa uxore alteram duxerit, quanto magis qui priori retenta alteri copulatur? — Hanc Christi doctrinam apertissime declaravit Apostolus scribens: *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari* (4). Et: *Quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro* (5). Quamvis autem Apostolus in adductis locis expresse non loquatur nisi de sola uxore, eadem tamen de viro pariter intelligenda sunt, quia iuxta eundem Apostolum in coniugii iuribus par est viri et uxoris conditio; nam I ad Cor. inquit: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (6). Sicuti ergo mulier vivente viro non potest alteri corpus suum tradere, ita etiam vir vivente uxore non potest alteram uxorem ducere: ergo polygamia simultanea in nova lege licita non est.

2. *Ss. Patres* unitatem matrimonii ex iure divino repetunt, et polygamiam in N. T. prohibitam esse docent. *Tertullianus* (7) ait: « Homo Dei Adam, et mulier Dei Eva unis inter se nuptiis defuncti sunt; formam hominis Dei, de originis auctoritate, et primam Dei voluntatem sanxerunt. *Erunt duo*, inquit, *in carne una*, non tres, neque quatuor, alioquin iam non una caro, neque duo in carne una. » *S. Ambrosius* (8) inquit: « Non licet tibi uxore vivente ducere aliam; nam et aliam quaerere, cum habeas tuam, crimen est adulterii. » *S. Chrysostomus* (9) affirmat, Christum, dum in hanc terram venit, omnem illam veterem polygamiae consuetudinem delevisse. *Innocentius* I (10) ex his Christi verbis: *Qui dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, moechatur* (11), etc., colligit, « manifestum esse eos, qui, interveniente repudio, vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse coniugium, alii

(1) Matth. 19, 3, etc. (2) Marc. 10, 11.
(3) Luc. 16, 18. (4) I Cor. 7, 10, etc.
(5) Rom. 7, 2. (6) I Cor. 7, 4.
(7) Lib. de exhortat. castit. c. 5.
(8) Lib. I de Abraham, cap. 7.
(9) Hom. 56 in Gen. n. 3.
(10) Ep. 6 ad Exsuper. c. 6.
(11) Matth. 19.

se matrimonio copularunt, adulteros esse. » Eandem ob causam idem Pontifex(1) respondet, invalidum esse matrimonium eius, qui falso putans uxorem esse mortuam, cum alia contraxerat, quia inquit, « fide catholica suffragante illud est coniugium, quod primitus erat gratia divina fundatum, conventumque secundae mulieris priori superstite nullo modo potest esse legitimum, » sed illicitum et irritum est habendum. *Conc. Milevitanum II*, an. 416 c. Pelagium celebratum, cap. 17 decrevit: *Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri coniungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. S. Hieronymus* Comment. in Matth. (2) docet, sic virum iuberi priorem dimittere uxorem adulteram, « ut secundam prima vivente non habeat. » *Nicolaus I* ad consulta Bulgar. (3) respondet: « Duas tempore uno habere uxores nec ipsa origo humanae conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit. » Inde merito *Conc. Tridentinum* Sess. XXIV, can. 2 definivit: *Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum; anathema sit.*

Nota 1. Deus cum patriarchis in lege naturali dispensasse censetur, tum ut multiplicaretur populus electus, qui solus verum Deum adorabat, tum ut religionis revelatae mysteria praefigurarentur, ut, ex. gr., *Agar* et *Sara*, duae Abrahami uxores, duo testamenta praesignabant, ut testatur Paulus (4). Probabile etiam videtur theologis dispensationem praedictam etiam ad Gentiles pertinuisse, quia piissima Esther non fuisset passa se iungi in matrimonium regi Assuero iam habenti uxorem, neque Mardochaeus vir timens Deum hoc coniugium consuluisset, si illicitum et invalidum fuisset. Certo autem post promulgatum Evangelium etiam infideles cum pluribus uxoribus validum matrimonium inire nequeunt, quod declaravit *Innocentius III* (5); ubi etiam asserit, « nulli unquam licuisse plures simul habere uxores, nisi quibus fuerit divina revelatione concessum, » ut antiquis Patriarchis, qui idcirco ab adulterii labe excusantur. Caeterum videmus, multarum gentium etiam barbararum instituta uxorum multitudinem repulisse. Iure Romano duas uxores simul habere non licebat, et a Scriptoribus romanis laudantur gentes huic mori obsequi solitae. Germanorum haec praecipua laus est apud *Tacitum* (6) quod singulis uxoribus contenti sint, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. *Cecrops*, teste *Athenaeo*, primus apud Graecos instituit, ut una femina uni marito tribueretur. Hunc morem laudat *Euripides* in Andromache, ubi ex persona Hermionis ait: « Non enim decet, unum imperare feminis geminis virum; contentus uno coniugis vivat thoro, quicunque cupit recte curatam domum. »

Nota 2. Errant et vehementer errant qui putant, Apostolum, dum (7) docet, Episcopum oportere *unius uxoris virum* esse, caeteris plures uxores permittere; non enim loquitur de polygamia simultanea, sed de successiva, et declarat, eum non esse ordinandum Episcopum, qui duas successive uxores habuit: ita hunc locum

(1) Epist. 9. (2) Cap. 19, 9.
(3) Cap. 51. (4) Gal. 4.
(5) Decr. c. gaudeamus.

(6) De moribus German. c. 18.
(7) I Tim. 3, 2.

tota intellexit antiquitas. — *Socrates* (1) narrat, imperatorem *Valentinianum II* legem tulisse, ut « cuivis liceret duas simul habere uxores legitimas, » eumque Iustinam duxisse Severa adhuc vivente. Sed hanc narrationem critici cum *Baronio, Nat. Alexandro* et aliis merito, ut commentitiam reiiciunt, quia *Sozomenus, Theodoretus, Zosimus* et *Ammianus Marcellinus*, qui Valentiniani pudicitiam laudat, de illa lege penitus silent, nec Damasus Papa, nec Episcopi coaevi illam reprehendunt. Severam iam mortuam fuisse, quando Instinam duxit Valentinianus, post *Baronium* ostendit *Valesius* (2). — *Lotharius* quidem imperator duas uxores simul habuit, nonnullis Episcopis matrimonium approbantibus. Ast id contra legem Christi factum esse, totus orbis Christianus persuasum habebat. Unde *Nicolaus I* ad imperatorem scripsit: « Annon districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech imitatus esse dignosceris? » Nicolaus praeterea contubernium cum pellice imperatori prohibuit; Episcopos vero assentatores, quique facinus probaverant, e sedibus deiecit. — Obiicitur denique *Gregorius II*, qui in Epist. ad Bonifac. cuidam indulsit, ut propter uxoris suae infirmitatem aliam duceret. Ast viris eruditis haec epistola supposititia videtur: alii dicunt, summum Pontificem novas nuptias permisisse, quia de muliere agebatur, quae impotentia antecedente perpetua laborabat, seu, ut dicitur in rescripto, « qnae non valuerit viro debitum reddere, » ac consequenter invalide contraxerat; alii putant, *Gregorium II* locntum esse de coniugio inito in infidelitate, quod cum sacramentum non sit, eam non habet firmitatem, quam sibi vindicat coniugium Christianorum; cum igitur ius naturale omnimodam firmitatem non exposcat in coniugio, ita ut in nonnullis casibus dissolvi nequeat, ad eius normam Gregorius responsum suum dedit; non autem iuxta ius evangelicum et apostolicum, quod profecto doctus Pontifex non ignorabat.

(1) Hist. eccl. lib. 4, c. 31.
(2) In notis ad cap. 31, lib. 4 Socrat.
(3) De haer. c. 26.

II. *De polygamia et polyandria successiva.*

§ 694. Per polygamiam et polyandriam intelligitur matrimonium post unius coningis mortem ab altera parte initum. Tale matrimonium, seu secundas nuptias illicitas declarant, ac in se malas *Montanistae* et *Novatiani*, ut testantur *S. Augustinus* (3) et *Theodoretus* (4). Ecclesia autem catholica doctrinam revelationis secuta magis quidem consultum esse existimavit, ut coniuges post unius partis mortem in statu viduitatis permaneant; sed tamen secundas et ulteriores nuptias nunquam reprobavit, easque validas et licitas habuit. Veritas porro huius doctrinae *ex S. Scriptura* et *ex Traditione* probatur.

1. *Apostolus* ad Cor. ait: *Dico autem non nuptis et viduis; bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri* (5). Et ibid.: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit: quod si dormierit vir eius, liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino* (6). Et ad Rom. scribit: *Quae sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si*

(4) Lib. 3, haer. fabul. c. 5.
(5) 1 Cor. 7, 8, etc. (6) Ib. v. 39.

fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro (1). Quamvis itaque Apostolus optet et consulat, ut viduae continentiam servent, nihilominus validum et licitum declarat secundum, quod ineunt matrimonium. Quinimo, ratione periculi incontinentiae, secundas nuptias non solum permittit, sed et consulit. Nam scribit: *Volo ergo, iuniores* (viduas) *nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia* (2). Quod autem Paulus de feminis dicit, etiam de viris intelligendum est, cum eadem pro utrisque ratio pugnet, imo absonum sit dicere, viris minorem quam feminis libertatem competere.

2. *Ss. Patres* idem sentiunt, quod S. Scriptura docet. *Hermas* (3) dicit: « Si vir, vel mulier alicuius decesserit et nupserit aliquis illorum, numquid peccat? Qui nubit non peccat, inquit (Pastor), sed si per se manserit, magnum sibi conquirit honorem apud Dominum. Serva ergo castitatem et pudicitiam, et vives Deo. » *Clemens Alex.* (4) ait: « Si cui Apostolus propter intemperantiam et ustionem veniam secundi concedit matrimonii, — hic quoque non peccat quidem ex testamento (non est enim lege prohibitus); non implet autem summam illam vitae perfectionem, quae agitur ex Evangelio. » *S. Basilius* (5) scribit: « Quae in viduitate sui habet potestatem, una cum viro habitare potest sine reprehensione, si nemo est qui coniugium divellat, cum Apostolus dicat: Si mortuus sit maritus, libera est, ut nubat cui velit tantum in Domino. » *S. Gregorius Naz.* (6) Novatianum perstringens inquit: « Anne iunioribus viduis propter aetatis lubricum ineundi matrimonii potestatem facis? — At Paulus hoc facere minime dubitavit, cuius te scilicet magistrum profiteris, perinde ac ad quartum coelum aliumque paradisum perveneris. — At haec minime post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. » *S. Epiphanius* (7) haec habet: « Post coniugis obitum si quis alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, Ss. Litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit. » *S. Chrysostomus* (8) ait: Apostolus « secundum concedit matrimonium, *tantum* (dicens), *in Domino*, quid est illud *in Domino?* Cum castitate, cum honestate. » *S. Hieronymus* (9) contra Iovinianum se defendens, qui eum accusabat, quod iniquius de secundis nuptiis scripserit, ita loquitur: « Aperiant, quaeso, aures obtrectatores mei, et videant me secundas et tertias nuptias concessisse in Domino. Ego etiam nunc libera voce proclamo, non damnari in Ecclesia bigamiam, imo nec trigamiam, et ita licere quinto et sexto et ultra, quomodo et secundo marito nubere: sed quomodo non damnantur istae nuptiae, ita nec praedicantur. Solatia miseriae, non laudes continentiae sunt. Omnia licent, sed non omnia expediunt. Non damno bigamos, imo nec trigamos, et, si dici potest, octogamos: habeat cui libet, octavum maritum, et esse desinat prostituta. » *S. Augustinus* (10) inquit: « Ne arbitreris vel secundas nuptias, crimen esse, vel quascunque nuptias, cum sint nuptiae, malum

(1) Rom. 7, 2, etc. (2) 1 Tim. 5, 14.
(3) Lib. 2 Pastor. m. 4, n. 4.
(4) Lib. 3 Strom. c. 12.
(5) Ep. 189 ad Amphiloch. can. 41.
(6) Or. 39, n. 18, etc. (7) Haer. 59 (al. 48).
(8) Hom. 19 in 1 Cor. n. 6.
(9) Ep. 48 ad Pamach. n. 6, 18.
(10) De bon. viduit. c. 11, n. 14.

esse. » Et ibid. (1): « De tertiis et de quartis et ultra pluribus nuptiis solent homines movere quaestionem. Unde, ut breviter respondeam, nec ullas nuptias audeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. » — *Concilia* quoque secundas et ulteriores nuptias licitas esse et legitimas declarant. *Nicaenum I* inter conditiones a Novatianis ad Ecclesiam redeuntibus necessario observandas hanc quoque ponit, ut profiteantur, quod *secuturi sint catholicae et apostolicae Ecclesiae decreta, id est, et cum bigamis communicaturi, et cum iis qui in persecutione lapsi sunt. Eugenius IV...* in Decr. pro Iacobitis, quod approbante *S. Concilio Florentino* editum est, ita loquitur: *Quoniam nonnullos asseritur quartas nuptias tanquam condemnatas respuere, ne peccatum, ubi non est, esse putetur, cum secundum Apostolum, mortuo viro, mulier sit ab eius lege soluta, et nubendi, cui vult, in Domino habeat facultatem, nec distinguat, mortuo primo vel secundo vel tertio: declaramus non solum secundas, sed etiam tertias et quartas atque ulteriores, si aliquod canonicum impedimentum non obstat, licite contrahi posse. Commendatiores tamen dicimus, si ulterius a coniugiis abstinentes in castitate permanserint; quia sicut viduitati virginitatem, ita nuptiis castam viduitatem laude ac merito praeferendam esse censemus.*

Nota. Inter Patres nonnulli tertias nuptias illicitas declarasse videntur. *S. Gregorius Naz.* (2) de matrimonio scribit: « Primum lex est, secundum venia et indulgentia, tertium iniquitas; qui autem hunc numerum excedit, porcinus plane est, utpote ne multa quidem vitii exempla habens.» Alii secundas, et multo magis ulteriores nuptias fornicationem appellarunt, ut *S. Irenaeus* (3) et *S. Basilius* (4). Imo secundas nuptias ineuntes poenitentiae subiecti fuerunt a *Conciliis Neocaesariensi* (5) can. 3, ab *Ancyrano* (6) can. 19, a *Laodiceno I* cannon. 1. — Ad hanc difficultatem tollendam nonnulli dicunt, in quibusdam Ecclesiis, praesertim graecis tertias et ulteriores, in aliis vero etiam secundas nuptias *lege ecclesiastica* prohibitas fuisse, ac ideo easdem ineuntes peccati reos et poenitentiae subiectos fuisse. Ita certo constat in *Concilio CPtano* sub Patr. *Nicolao Mystico* anno 920, quartas nuptias penitus interdictas et gravibus poenis subiectas fuisse: de tertiis vero nuptiis declaratum est, quod ad has ineundas ex iustis causis dispensatio dari possit; ex quo colligitur, etiam tertias nuptias lege ecclesiastica prohibitas fuisse. Alii autem putant, Ss. Patres et Concilia repetitas nuptias improbasse non secundum se, quasi vera coniugia, et in se licita non essent, sed relate ad affectum illorum, qui non contenti primis atque etiam secundis nuptiis non ex intentione prolem suscipiendi et susceptam christiane educandi, sed explendae libidinis causa tertium aut quartum matrimonium inire praesumebant. Quare repetitas nuptias non ratione sui, sed ratione libidinis, ad quam valde proclives se ostendebant, qui tot coniugia inibant, illicitas esse putaverunt: alias illos etiam post aliquot annorum poenitentiam ad participationem sacramentorum non admisissent, nisi dissoluto prius matrimonio; ea scilicet ratione qua publici adulteri et fornicarii ab

(1) Cap. 12, n. 16. (2) Or. 37 (al. 31).
(3) Lib. 3, c. 17, n. 2.
(4) Ep. 188 ad Amphil. can. 40.
(5) An. 314. (6) An. 314.

Ecclesia excludebantur. Ast talem dissolutionem non praecipiunt Concilia: imo *S. Basilius* (1), trigamos et tetragamos post expletam poenitentiam admitti iubet ad communionem, neque verbo aliquo insinuat eiusmodi coniugia prius dissolvenda esse.

ARTICULUS II.

De matrimonii indissolubilitate.

§ 695. 1. Dissolutio matrimonii alia est propria, alia impropria. *Dissolutio matrimonii propria* ea est, qua coniuges priori libertati ita restituuntur, ut alias possint inire nuptias; vocaturque *dissolutio quoad vinculum*. *Dissolutio impropria*, quae et *divortium* dicitur, est ea, qua coniuges fiunt immunes vel ab obligatione reddendi debitum, et dicitur *dissolutio quoad thorum*; vel ab obligatione simul habitandi, et dicitur *dissolutio quoad habitationem*; vel ab utraque tum reddendi debitum, tum cohabitandi obligatione, et dicitur *dissolutio*, seu melius et communius *separatio a thoro et mensa*. In theologia dogmatica praecipue de dissolutione matrimonii propria, seu quoad vinculum agendum est.

2. Ut doctrina catholica de matrimonii indissolubilitate recte intelligatur, distinguendum est matrimonium triplex, nempe *legitimum*, *ratum* et *consummatum*. *Legitimum* dicitur, quod ut naturae officium ab infidelibus iuxta leges naturales et civiles contrahitur. *Ratum* appellatur, quod ab hominibus baptizatis seu a Christianis initur, et nulla lege irritatur. *Consummatum* est, quod per carnalem copulam et commixtionem seminum completur. His praenotatis dicimus, matrimonium iure naturali et divino indissolubile esse, ita tamen, ut exceptio quaedam sit admittenda. Nam matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si alterutro coniuge ad fidem converso nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris. Praeterea matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius coniugum dirimitur. Ast matrimonium consummatum fidelium nulla unquam de causa, ne adulterii quidem, quoad vinculum dissolvi potest. Istae propositiones singulae probandae sunt.

I. *Matrimonium iure naturali et divino indissolubile est.*

§ 696. Quamvis omnes theologi catholici consentiant, matrimonium, exceptis duobus casibus indigitatis, indissolubile esse, non conveniunt tamen, si quaeritur, quo iure matrimonium indissolubile dicendum sit. Nonnulli enim ex lege tantum ecclesiastica, et alii ex sola ratione sacramenti firmitatem et indissolubilitatem matrimonii petierunt. Communior autem sententia est, matrimonium ex iure naturali et divino indissolubile esse: haec sententia ex *S. Scriptura*, ex *Traditione* et *rationibus theologicis* probatur.

1. *S. Scriptura* narrat, Adamum expergefactum de sommo illo gravi, quo Deus extractam e latere ipsius costam aedificavit in mulierem, non sine divino afflatu exclamasse: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea... Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una* (2), seu, ut observat *S. Chrysostomus* (3) iuxta vim verbi graeci: *adglutinabitur* uxori suae, quod certe verbum apte exprimit unionem

(1) L. c. can. 4 et 80.

(2) Gen. 2, 23. (3) Hom. 63 in Matth.

indissolubilem; quae enim glntino adhaerent invicem, ea franguntur potius, quam solvuntur. Cbristus ipse indissolnbilitatem matrimonii a divina eiusdem institutione repetit dicens: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet* (1). Itaque ex institutione divina vir et femina in matrimonio sic innguntur, ut talem nexum nullus hominnm solvere possit. Ad hanc legem divinam respexit Apostolus I Cor. VII, 10 scribens: *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Et v. 39: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit; quod si dormierit vir eius, liberata est.* Idem repetit Rom. VII, 2 etc. Igitur interprete Apostolo sola morte dissolvitur matrimonium, ita ordinante ac iubente Christo.

2. *Ss. Patres* ex iure divino indissolubilitatem matrimonii repetunt, *S. Ambrosius* (2) ait: « Dimittis ergo uxorem qnasi iure sine crimine, et pntas id tibi licere, quia lex humana non prohibet: sed divina prohibet... Audi legem Domini, cui obseqnuntur etiam qui leges ferunt: Quod Deus coniunxit, homo non separet. » *S. Chrysostomus* in Hom. De libello repnd. (3) inquit: « Ne mihi leges ab exteris conditas addncas, praecipientes dari libellum repudii et divelli. Neque enim iuxta illas iudicaturus est te Deus, sed secundum eas, quas ipse statuit. » *S. Hieronymus* Epist. ad Ocean. (4), reprobat leges ab Imperatoribns latas, quibus permittebatnr plenum divortium seu repndium, et prolatis Christi verbis: *Quicunque dimiserit* etc. dicit: « Aliae sunt leges Caesarum, aliae leges Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster praecipit. » *S. Augustinus* de bono coniug. (5) ait: « Tantum valet illud sociale vinculum coniugum, ut cum causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi solvatur. Posset enim homo dimittere sterilem uxorem, et dncere, de qua filios habet; et tamen non licet - ut amplius habeat quam unam vivam. — Quod tamen si non licet, sicut divina regula praescribere videtur, quem non faciat intentum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? » Idem de nnptiis et concup. (6) scribit: « Huius procul dubio sacramenti res est, ut mas et femina connubio copulati, quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent. » Et iterum ibid. « In Ecclesia Christi sterilem coniugem relinquere, ut alia foecunda ducatur, nefas est. » Quam perpetuam traditionem secuta *Tridentina Synodus* Sess. XXIV in prooem. docuit: *Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini spiritus instinctu pronuntiavit, cum dixit: Hoc nunc os de ossibus meis et caro de carne mea*, etc. *Christus autem Dominus... eiusdem nexus firmitatem ab Adamo tanto ante pronunciatam, his verbis confirmavit: Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Cum autem Novatores S. Scripturae et Traditioni repugnantes temere assererent, propter causas graves matrimonium qnoad vinculum dissolvi posse, idem Concilium Sess. XXIV, can. 5 definivit: *Si quis dixerit, propter haere-*

(1) Matth. 19, 4, etc.
(2) Lib. 8 in Luc. cap. 16, n. 5.
(3) In I Cor. 7, 39, n. 1. (4) Ep. 79, n. 3.
(5) Cap. 7. (6) Lib. 1, c. 10.

sim. aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a coniuge dissolvi posse matrimonii vinculum; anathema sit. Quodsi de fide est, propter graves istas causas matrimonium dissolvi non posse facile colligitur, matrimonii indissolubilitatem ex iure divino repetendam esse.

3. *Rationem theologicam* affert *S. Thomas* (1) dicens: « Illud praecipue est de lege naturae, quod natura bene instituta accepit in suo principio. Sed inseparabilitas matrimonii est huiusmodi, ut patet Matth. XIX, 4 etc., ergo est de lege naturae. » Et (2) addit: « Matrimonium ex intentione naturae ordinatur ad educationem prolis non solum ad aliquod tempus, sed per totam vitam prolis. Unde de lege naturae est, quod parentes filiis thesaurizent, et filii parentum sint haeredes. Et ideo cum proles sit commune bonum viri et uxoris, oportet eorum societatem perpetuo permanere indivisam secundum legis naturae dictamen. Et sic inseparabilitas matrimonii est de lege naturae. » Dicunt autem nonnulli, hanc rationem solum valere de matrimonio consummato, cuius solubilitas adversatur fini primario matrimonii, scilicet debitae prolis generationi eiusdemque rectae educationi, quae exigunt firmum, ac perpetuum coniugum nexum: quod autem adversatur fini primario alicuius rei, est contra eius naturam. Putant vero isti, matrimonium ratum nondum consummatum iure naturae non esse indissolubile. Nam, aiunt, omnes contractus, quantumvis rati, si spectetur solum ius naturae, ex utriusque contrahentis consensu sunt dissolubiles, modo nullum inde contra naturam sequatur inconveniens: atqui dissolutione matrimonii rati nullum sequitur contra naturam inconveniens neque ex parte generationis, neque ex parte prolis educandae: ergo matrimonium ratum nondum consummatum iure naturae non est indissolubile (3). Alii vero etiam matrimonium ratum non consummatum ex iure naturae indissolubile esse dicunt, partim quia matrimonium naturaliter exigit amorem mutuum et mutua obsequia; ubi autem liberum est uni ab alio discedere, frigescit amor et languent obsequia: partim quia matrimonium definitur individua, id est indissolubilis vitae societas; quod autem ponitur in definitione, pertinet ad naturam rei: partim quia id est de lege naturae, quod natura accepit in suo principio; matrimonium autem in paradiso iam antequam consummaretur, indissolubile declaratum fuit (4).

Nota 1. Antiquitus multi putaverunt, per libellum repudii apud Iudaeos matrimonium non fuisse solutum quoad vinculum, sed repudium tantum toleratum fuisse ad maiora mala praecavenda, ita tamen, ut repudiata a marito non posset valide et licite alteri nubere: haec videtur sententia *S. Hieronymi* (5), et *S. Thomae* (6) fuisse. Probabilior vero et nunc etiam communior est sententia eorum qui dicunt, libellum repudii apud Iudaeos Deo dispensante fuisse licitum, ita ut mulier repudiata potuerit valide et licite alteri nubere. Id patet ex ipsa lege repudii in Deut. bis verbis a Moyse lata: *Si acceperit homo uxorem et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam foeditatem, scribet libellum repudii et dabit in manu il-*

(1) In suppl. q. 67, art. 1 (in sed contra).
(2) In corp. (3) Cf. Thom. ex Charmes de matrim. q. 2, art. 1.
(4) Cf. Billuart. de matrim. diss. 5, a. 2, § 1.
(5) Lib. 1 comment. in Matth. c. 5.
(6) L. c. art. 3 et 4.

lius, et dimittet eam de domo sua: cumque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in uxorem (1). Scriptura hic virum secundum vocat maritum; non esset autem maritus, si primum matrimonium subsisteret, et secundum foret nullum; eidem etiam adscribitur ius dimittendi seu libellum repudii scribendi, quale ius solum legitime contrahentibus viris concessum fuit. Praeterea, si Iudaei repudiando uxorem peccassent, hoc eis per legem et Prophetas indicari debuisset iuxta illud Isa.: *Annuntia populo meo scelera eorum* (2): nullibi autem Iudaei reprehenduntur, quod uxores repudiarent, et quod repudiatae nova coniugia inirent. Ideo theologi censent, per libellum repudii matrimonii vinculum solutum fuisse, Deo in lege naturali et iure positivo dispensante. Neque haec dispensatio divina difficultatem involvit, quia matrimonium non est iure naturali indissolubile per exclusionem potestatis divinae, sed solum per exclusionem auctoritatis humanae; unde dictum est: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Licet ergo nullus homo in ea, quae sunt iuris naturalis, auctoritatem suam possit exercere, tamen Deus Auctor naturae pro suo supremo in res omnes dominio id potest, et sic matrimonium quantumvis consummatum potest dissolvere auferendo utrique coniugi dominium, quod habet in corpus alterius, et sua providentia impediendo incommoda inde sequi nata, aut suppeditando media ad illa vitanda. Ius enim naturale est immutabile quantum ad universalia principia et ea, quae intrinsecam habent malitiam, non vero quantum ad principia remotiora et ea, quae non sunt intrinsece mala, qualis est pluralitas uxorum et solubilitas vinculi coniugalis. In his igitur dispensatio divina absque dubio dari potest (3).

Nota 2. Quamvis indissolubilitas matrimonii etiam ex iure naturali et divino repetatur, negari tamen non potest, specialem matrimonii firmitatem ex ratione sacramenti derivari. *S. Augustinus* (4) ait: « Bonum nuptiarum, atque omnes homines in causa generandi est, et in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere. » *Eugenius IV* in Decreto pro Arm. scribit: *Tertium matrimonii bonum est indivisibilitas propter hoc, quod significat indivisibilem coniunctionem Christi et Ecclesiae.* Quaerenti autem, an firmitas illa et indissolubilitas, quae accedit matrimonio ex ratione sacramenti, intrinseca sit, vel extrinseca, respondet cl. *Tournely*(5) cum *Basilio Pontio* (6) extrinsecam esse, « quia extrinsecam tollit solubilitatem hoc sensu, quod ex casibus in quibus supremus omnium Dominus disposuit matrimonium dissolvi, cessat iam in baptizatis casus ille, in quo dissolvitur matrimonium in favorem baptizati. Unde ea significatio coniunctionis Christi cum Ecclesia non est eius insolubilitatis causa, sed signum a posteriori, quo intelligimus, iam cessasse illam divinam dispositionem, qua disposuit, ut matrimonium infidelium altero converso ad fidem, altero vero nolente

(1) Deut. 24, 1, etc
(2) Cap. 58, 1.
(3) Cf. S. Thomas l. c. art. 2.

(4) Lib. de bono coniugali c. 24.
(5) De sacr. matr. q. 5, art. 2.
(6) Lib. 1 de matr. c. 14, n. 1.

cohabitare, dissolveretur: » qua de re iam agendum est.

II. *Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si alterutro coniuge ad fidem converso nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris.*

§ 697. Infideles vera et legitima matrimonia inire posse, omnes admittunt: haec autem lege naturali et iure divino indissolubilia esse, ex dictis patet: neque haec matrimonia per conversionem unius coniugis ad fidem, seu per baptismum dissolvuntur: Apostolus enim ait: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem mundi sunt* (1). Quae Paulus scribere non potuisset, si matrimonium ab infidelibus contractum legitimum non esset, aut si per unius coniugis baptismum quoad vinculum dissolveretur. — Attamen iuxta doctrinam eiusdem Apostoli ab Ecclesia receptam et declaratam casus datur, quo matrimonium ab infidelibus contractum et consummatum etiam quoad vinculum dissolvitur. Si nempe coniux infidelis cum coniuge ad fidem converso aut nullo modo cohabitare consentiat, aut non sine blasphemia divini Numinis, aut ut pertrahat ad peccatum mortale, ei cohabitare velit; tunc coniux fidelis non solum ab infideli discedere, sed etiam ad secundas nuptias transire potest, per quas matrimonium in infidelitate contractum penitus solvitur, Deo in favorem baptizati dispensante. Haec doctrina non quidem inter fidei dogmata referri potest, sed tamen certa est, quia auctoritate *S. Scripturae, Ss. Patrum* et *Rom. Pontificum* fulcitur.

1. *In S. Scripturis* solidum traditae doctrinae fundamentum habetur. Paulus enim l. c. de fidelibus loquitur dicens: *Iis qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat* (2); quibus verbis clare docet, matrimonia a fidelibus contracta et consummata iure divino quovis in casu indissolubilia esse. Postea vero subiungit: *Nam caeteris ego dico, non Dominus* (3), id est, quod spectat ad alios, scilicet disparis fidei coniugatos, Christus Dominus de talibus nihil praecipit; hinc ego Domini Spiritu motus, quae divinitus ordinata sunt, vobis communico. Ostendit proinde coniugem fidelem cum infideli remanere posse, si ei sine contumelia Dei et absque scandalo cohabitare velit (4). Denique autem claudit: *Quod si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi, in pace autem vocavit nos Deus* (5). Apostolum vero hic loqui de solutione quoad vinculum, et non solum quoad thorum, cl. *Perrone* (6) probat, 1° ex antithesi, quam instituit inter coniugia fidelium, et coniugia in infidelitate prius contracta, atque ex dispari conditione, quam inter eiusmodi coniugia intercedere declarat. Coniugia enim inter fideles inita, ut supra diximus, quoad vinculum absolute indissolubilia esse affirmat; e contra vero coniugia in infidelitate inita dissolubilia esse asserit dicens: *Quod si infidelis discedit, discedat*, quin

(1) I Cor. 7, 12, etc. (2) I Cor. 7, 10.
(3) Ib. v. 12. (4) Ib. v. 12-14. (5) Ib. v. 15.

(6) De matr. cap. 2, n. 68.

ullam apponat restrictionem vel addat quod superius dixerat: *Quod si discesserit, manere innuptam.* 2° Ex eo, quod si Apostolus nonnisi de separatione quoad thorum, aut quoad habitationem loqui voluisset, nihil omnino concessisset fideli super infidelem, quod iam non esset in eius potestate, cum infidelis discessione sua quoad thorum et habitationem iam matrimonium dissolverit; ergo nisi dicamus, aut supervacanea, aut sensu vacua esse Apostoli verba, concludamus necesse est, de dissolutione quoad vinculum ipsum locutum esse; 3° Idem confirmatur ex ratione, quam adducit Apostolus dicens: *Non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi:* servitutis porro nomine hic significari non potest nisi vinculum illud, quo fit, ut alteruter coniugum debeat aut caelebs vivere, aut alteri parti reconciliari, de quo paulo ante locutus fuerat, cum ageret de coniugio fidelium, quodque inferius *ligamen* vocat, eiusque solutionem *liberationem* (1). Cum igitur huic servituti minime obnoxium esse fidelem coniugem doceat Apostolus, consequens est, per infidelis discessionem plane dissolvi matrimonium in infidelitate contractum.

2. *Ss. Patres* citata Apostoli verba de perfecta matrimonii dissolutione intelligunt. *S. Ambrosius* (2) inquit: « Quidam putant, omne coniugium a Deo esse, maxime quia scriptum est: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Ergo si omne coniugium a Deo est, omne coniugium non licet solvi. Et quomodo Apostolus dixit: *Quod si infidelis discedit, discedat?* — In quo et mirabiliter noluit apud Christianos causam residere divortii, et ostendit, non a Deo esse omne coniugium; » id est, non omne coniugium esse insolubile, cuiusmodi est illud infidelium, de quo loquitur Apostolus. Sic et *Ambrosiaster*, antiquissimus auctor S. Ambrosio ipsi coaevus, ab hac communi et recepta Ecclesiae doctrina non recedit exponens (in comment.) Apostoli textum: « Si infidelis odio Dei discedit, fidelis reus non erit dissoluti matrimonii....... ac per hoc non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii se iunxerit. » *S. Chrysostomus* (3) haec habet: « Quid est autem: si infidelis *discedit, discedat?* si iubet te sacrificare, aut sociam esse impietatis propter matrimonium, aut recedere, melius est ut divellatur matrimonium, quam pietas. Quapropter subdit: *Non enim servituti subiectus est frater aut soror in eiusmodi rebus.* Si quotidie ea de causa pugnet, et bellum moveat, melius est separari. » *Theophylactus* in eundem locum scribit: « Veluti si tibi imperet, ut suae particeps fias infidelitatis, aut discedas a matrimonio, discede; tutius enim est connubium solvere quam pietatem. » Eadem ratione citata verba exponit *Oecumenius.* Apostolum de dissolutione matrimonii quoad vinculum loqui, docent porro *Theodorus Balsamon* inter Graecos, et inter Latinos *Hugo a S. Victore* (4), *Lombardus* (5), et qui in eius libros commentaria ediderunt. *S. Thomas* (6) explicans citata Apostoli verba dicit: « Superius ostendit, quod fidelis non debet dimittere infidelem cohabitare volentem; hic autem dicit, quod si non vult cohabitare, non tenetur fidelis eum sequi, sed potest alteri nubere. » Post Gratianum theologi ad unum omnes ad haec usque tempora eandem doctrinam tradiderunt.

(1) I Cor. 7, 39. (2) Lib. 8 in Luc. n. 3. (3) Hom 19 in 1 Cor. n. 3.

(4) Lib. 2 de sacr. p. 11, c. 13. (5) Lib. 4 d. 39. (6) Lect. 3 in 1 Cor. 7.

3. *Roman. Pontificum decretis*, et *constanti Ecclesiae praxi* eadem doctrina confirmatur. Celebre est decretum *Innocentii III* (cap. 7, *Quanto*. De divortiis) his verbis expressum: « Si alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini Nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente: qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit; et in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: *Si infidelis discedit, discedat*; *frater enim vel soror non est servituti subiectus in huiusmodi*. Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non est tamen ratum. » Quod quidem decretum sequentes Pontifices probaverunt ad unum omnes. His propterea innixus sapientissimus *Benedictus XIV*. l. 6 de Syn. dioeces. c. 4, § 3 scribit: « Certum est, infidelium coniugium ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso et per Apostolum I Cor. VII promulgato dissolvi, cum coniugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero in sua infidelitate obdurato cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris etc. » Hanc vero doctrinam in praxin deductam fuisse in universa Ecclesia evincitur ab eodem Pontifice, tum loco citato, tum lib. 13, cap. 21, § 2 etc., qui plures casus recenset excussos et resolutos a summis Pontificibus *S. Pio V*, *Gregorio XIII* et *Paulo V*. Quibus adiici possunt responsa a s. Congregatione *Conc. Tridentini* interprete saepius data, et variarum Ecclesiarum ritualia. Neque adversarii nostri diffitentur, a pluribus saeculis in occidente praesertim hanc praxim obtinuisse, quin aliquis nunquam reclamaverit. Aut igitur fatendum est, in casu nostro coniugia dissolvi, aut Rom. Pontifices, imo universam Ecclesiam contra bonos mores graviter deliquisse, dum tot adulteria cohonestavit.

Nota. Scholastici in asserenda hac doctrina omnes consenserunt praeter *Caietanum*, quem omnes norunt fuisse novitatum aucupem. Recentioribus autem temporibus eadem doctrina in dubium pertracta est. Elapso enim saeculo, an. 1758, Senatus Parisiensis solemne decretum edidit ad confirmandam sententiam a curia Suessionensi latam in causa Iudaei *Borach Levi* Argentinensis, recens ad religionem christianam conversi, quo eidem est interdictum, no aliud matrimonium iniret, quamvis uxor Iudaea obstinate renueret vivere cum ipso. Ex hoc tempore nonnulli contenderunt, matrimonia infidelium etiam post unius coniugis conversionem in nullo casu quoad vinculum dissolvi, et verba Apostoli solum de separatione quoad thorum et cohabitationem intelligenda esse. Inter huius novae doctrinae patronos eminent *Augustinus Gervasio* Vindobonensis professor, *Auctor* institutionum theologicarum Lugdunensium, *Eybel*, *Card. La Luzerne*, *Binterim*, et in Gallia non pauci iansenianae factioni adscripti. Istorum autem sententia merito reiicitur, tum quia argumentis iam allatis satis confutatur, tum quia pro se nihil solidi proferre potest (1). Nonnulli cum *Bellarmino* (2) putant, coniugi ad fidem converso etiam tunc licite matrimonium solvere, si coniux infidelis consentiat pacifice et sine contumelia Creatoris cohabitare cum fideli. Sed id negant *Estius*, *Billuart* et alii, quia tum in textu Pauli, tum in decreto *Innocentii* sub determinata

(1) V. Perrone l. c. n. 73-106.

(2) Lib. 12 de matrim. c. 12.

solum conditione matrimonii dissolutio adstruitur.

III. *Matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem unius coniugum dirimitur.*

§ 698. Propositionem hanc esse de fide, patet ex definitione *Concilii Tridentini* Sess. XXIV, can. 6 dicentis: *Si quis dixerit, matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi, anathema sit.* Quo canone Concilium non novam doctrinam proposuit, sed ex vetusta Traditione haustam solemniter definivit. Nam iam *Alexander III* in *Concilio Lateranensi III*, an. 1179 declaravit: « Licitum esse alteri coniugum monasterium eligere, sicut quidam Sancti de nuptiis vocati fuerunt, dummodo inter eos carnis commixtio non intervenerit; et alteri remanenti licitum esse videri, ut ad secunda vota transire possit. Quia cum non fuissent una caro effecti, potest unus ad Dominum transire, alter in saeculo permanere, » *Innocentius III* (1) affirmat, se nolle a praedecessorum suorum vestigiis declinare: « Qui respondere consulti, antequam matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri coniugum reliquo inconsulto ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari. » Iam ante laudatos Pontifices non obscura suppetunt sanctorum exempla, qui thalamo oppignorati copulam nuptialem fugerunt, et ante matrimonii consummationem sponsas aut maritos deseruerunt, ut monasticam vitam profiterentur, aut castitatem colentes divino se obsequio manciparent, idque haud improbantibus Ecclesiae praesulibus perfecerunt. Huiusmodi exempla collegerunt *Bellarminus* (2) et *Tournely* (3). Quae exempla quamvis rem non conficiant, et exceptionibus obnoxia sint, nihilominus ostendunt, iam in prioribus saeculis inter Sanctos et Ecclesiae praesules eam fidem viguisse, quod matrimonium ratum et nondum consummatum non ita indissolubile sit habendum, ut nullus omnino casus detur, quo dissolvi possit. Quod autem tale matrimonium per professionem religiosam solvatur, *S. Thomas* in suppl. (4) hac ratione probat: « Ante carnalem copulam est inter coniuges tantum vinculum spirituale, sed postea est inter eos etiam vinculum carnale. Et ideo sicut post carnalem copulam matrimonium solvitur per mortem carnalem, ita per ingressum religionis vinculum, quod est ante carnalem copulam, solvitur, quia religio est quaedam mors spiritualis, qua aliquis saeculo moriens vivit Deo. » — Quamvis autem omnes theologi in dogmate profitendo consentiant, disputant tamen inter se, dum quaeritur, quo iure matrimonium ratum et nondum consummatum per solemnem religionis professionem dirimatur. Nonnulli enim *ex iure ecclesiastico*, alii *ex iure divino* id repetendum esse censent.

1. Nonnulli putant, matrimonium ratum nondum consummatum neque ex iure naturali neque ex iure divino indissolubile esse, quia *Alexander III* loco citato declaravit, verba Christi: *Non licet viro uxorem suam, nisi causa fornicationis dimittere*, intelligenda esse « secundum interpretationem sacri eloquii de his, quorum matrimonium est carnali copula consummatum. » Hinc quidam existimarunt, matrimonium ratum

(1) Decret. Gregor. lib. 3, t. 32, cap. 14. Ex parte. (2) De monach. l. 2, c. 38.

(3) Q. 5, art. 2, concl. 4.
(4) Q. 61, art. 2.

tanquam vinculum tantum spirituale per mortem spiritualem, quae in solemni religionis professione contingit, dirimi, et quidem sua sponte solvi. — Sed huic sententiae obstant, quae § 696 dicta sunt, praecipue cum sacramentum recipiatur, quando matrimonium contrahitur, non quando consummatur. Dein professio religiosa est mors metaphorica dumtaxat, quae non omnes naturales relationes tollit, neque iuri alterius iam acquisito officere potest. Ac denique vinculum coniugale est compossibile cum professione religiosa, ut patet in iis, qui mutuo consensu post matrimonium consummatum religionem profitentur. Idcirco alii dicunt, matrimonium ratum per professionem religiosam dirimi non quidem iure naturali, sed *iure ecclesiastico*, seu auctoritate summi Pontificis, cui competit potestas in matrimonio rato dispensandi. Nam summi Pontifices saepius in coniugiis ratis nondum consummatis dispensarunt, ut *Gregorius VII*(1), *Martinus V*, *Eugenius IV*, *Alexander VI*, *Pius IV*, *Paulus V*, *Urbanus VIII* et alii. Si ergo in Ecclesia est potestas in coniugiis ratis nondum consummatis dispensandi, eadem Ecclesia etiam statuere potest, ut matrimonium per solemnem religionis professionem dissolvatur. Quamobrem cl. *Suarez* (2) dicit: « Votum religionis habere hunc effectum (solvendi coniugium ratum fidelium) ex Ecclesiae statuto. » Eandem sententiam sequuntur *Simonnet*, *Drouin*, *La Luzerne*, *Perrone* et alii. Ecclesiae autem statutum ita explicant: Ecclesia auctoritate sibi divinitus tradita potuit contractui coniugali nonnullas conditiones apponere, ut valeat seu legitime contrahatur, ergo et eadem auctoritate potuit eidem contractui iam inito conditiones apponere, ut firmus consistat vel dissolvatur. Potuit ergo Ecclesia iuxta divinam sibi factam potestatem hanc conditionem apponere, ut solvatur vinculum coniugale matrimonii rati et non consummati, si voluerit alter coniugum perfectiorem vitam amplecti per solemnem religionis professionem. Ecclesiam autem hanc conditionem apponere voluisse et actu apposuisse, constat ex facto, seu ex argumentis supra allatis. Ex Ecclesiae statuto itaque omne coniugium Christianorum tacite includit hanc conditionem: *Nisi perfectiorem vitam ante matrimonii consummationem iuxta Ecclesiae doctrinam profiteri velim.* Quamvis autem fideles de hac conditione adiicienda cogitare non soleant, omnes tamen recte sentientes matrimonium contrahunt iuxta mentem et ordinationem Ecclesiae, atque iuri ab hac sibi concesso renuntiare non intendunt. Etiamsi igitur admittatur, matrimonium legitime et absolute contractum iure naturali et divino indissolubile esse, id tamen dici non potest de matrimonio conditionate inito, quod absolute indissolubile est, donec conditione non purificata, ut aiunt, contractus transit in absolutum.

2. Alii dicunt, matrimonium ratum non consummatum per professionem religiosam iure divino solvi. Huius sententiae sunt *Tournely*, *Billuart*, *Thomas ex Charmes*, *Carrière* etc. Praecipua, quibus suam sententiam probant, argumenta sunt sequentia: *a*) *S. Scriptura* quidem certum argumentum non suppeditat; commemorari tamen merentur verba Christi apud Matth.: *Omnis, qui reliquerit - aut patrem, aut matrem, aut uxorem - propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam aeternam*

(1) Ap. Baron. ad an. 1074.

(2) De religione tom. 3, lib. 9, c. 23, n. 20.

possidebit (1): quae verba communiter non de solis martyribus exponuntur, sed de iis quoque, qui perfectioris vitae studio a personis caris et bonis terrenis se separant. Necesse est igitur, ut casus dentur, in quibus quis licite, imo et meritorie *uxorem* relinquat, quacum de caetero habitare tenetur. Inter istos autem casus merito recensetur separatio ab uxore perfectioris vitae studio facta vel ante matrimonii consummationem, vel post banc ex mutuo consensu. Si istos casus tollas, vix exemplum meritoriae in relinquenda uxore abnegationis excogitabis. *b*). *Ex Traditione* recte probatur, iure divino matrimonium ratum per professionem religiosam dissolvi. Nam huius fidei et disciplinae initium et origo assignari nequit, et summi Pontifices, qui declarant matrimonium ratum solvi per votum solemne, boc ius non agnoscunt ut suum, sed ut traditione ad se transmissum. *Alexander III* illud eruit *secundum interpretationem sacri eloquii*. *Innocentius III* recurrit ad revelationem, et cum loco cit. dixisset, matrimonium nunquam solvi posse, *nisi forte fieret ex revelatione divina, quae superat omnem legem*; postea vero profitetur, se declarare, matrimonium ratum per professionem religiosam dirimi, ne a praedecessorum suorum vestigiis declinet. *Ioannes XXII* (2) docet, nec iure divino, nec per sacros canones dissolvi matrimonium per ordines sacros: cum autem immediate subiungit, illud dissolvi per religionis professionem, haud dubie intelligit, iure divino et sacris canonibus in illo fundatis tale dissolvi coniugium. Negari quidem non potest, ante saeculum duodecimum certa monumenta huius dogmatis vix inveniri posse: sed notandum est, traditionem apostolicam etiam per oralem institutionem Episcoporum sibi in Ecclesiis succedentium propagari ad posteros potuisse. Et sane - fidem huius dogmatis, semper in Ecclesia viguisse, ex eo patet, quia contra *Alexandri III* declarationem nemo reclamavit, quod certe factum fuisset, si in re tanti momenti novam prorsus doctrinam proposuisset. Recte ideo hic applicatur regula S. *Augustini* (3): « Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » *c*). Dogmata immutabilia esse, omnes admittunt. Ergo immutabile etiam esse debet dogma a *Conc. Tridentino* (4) definitum. Ast si matrimonium ratum per professionem religiosam solveretur iure pontificio, posset summus Pontifex auferre istud ius seu dispensationem, et efficere, ut matrimonium ratum non solveretur per professionem religiosam: ergo doctrina a *Conc. Tridentino* (5) definita credenda haud amplius esset, et dogma esse desineret. Denique matrimonium ratum dirimi per professionem religiosam, certissimum est, et a nullo Catholico negatur: posse autem summum Pontificem dispensare in matrimonii rati indissolubilitate, incertum est, et a pluribus negatur, ut a *Basilio Pontio*, *Dom. Soto*, *Tournely*, *Billuart*, *Thomas ex Charmes*, et aliis qui dicunt, summos Pontifices non posse dispensare in iure divino, ad quod pertinet indissolubilitas matrimonii rati; unde *Alexander III* (6), *Innocentius III*, et *Nicolaus I* (7), hanc potestatem in

(1) Matth. 19, 29.
(2) In Extrav. *Antiquae* de voto.
(3) Lib. 4 de bapt. c. 24.

(4) Sess. 24, can. 6. (5) Ibid.
(6) In append. Conc. Later. 3, p. 6, c. 8.
(7) Cap. *Hi qui matrimonium*, causa 32, q. 7.

se non agnoverunt, nec admiserunt. Quoad Pontifices autem, qui dispensasse dicuntur, observant, vel eos ex aliis rationibus nullitatem matrimonii agnovisse, vel sententiam secutos esse, quae ipsis probabilior, et in certis circumstantiis tutior videbatur; ipsos vero non in factis, sed tunc tantum infallibiles esse, cum loquuntur ex cathedra proponendo aliquod dogma toti Ecclesiae sub anathemate credendum.

Nota. Matrimonium ratum non consummatum nequaquam solvitur per religionis ingressum unius coniugis, sed tantum per eius solemnem professionem, quae fieri debet in religione a s. Sede approbata. Itaque non dirimitur matrimonium per votum simplex castitatis, neque per susceptionem ordinis sacri, neque per professionem in religiosa congregatione a s. Sede non approbata. Conceditur vero a iure coniugibus bimestre ad deliberandum de ingressu religionis, intra quod tempus non tenentur reddere debitum petenti, quo transacto autem tenentur.

IV. *Matrimonium consummatum fidelium nulla unquam de causa, ne adulterii quidem, dissolvi potest quoad vinculum.*

§ 699. *Graeci* a pluribus iam saeculis relicta maiorum suorum doctrina putant, matrimonium consummatum etiam fidelium non solum quoad thorum et habitationem, sed etiam quoad vinculum dirimi posse ob fornicationem vel adulterium compartis; ideoque permittunt, coniuges in causa adulterii ad alias nuptias convolare. Graecis adhaeserunt Protestantes, qui non tantum plures ob causas matrimonii vinculum solvi posse contendunt, sed et Ecclesiae catholicae doctrinam et praxin erroris atque tyrannidis accusant (1). — Errant autem Graeci, et multo gravius Novatores, non errat autem Ecclesia catholica, sed divinam sequitur revelationem, dum docet, matrimonium fidelium consummatum nulla unquam de causa, ne adulterii quidem, quoad vinculum dissolvi posse. Doctrina haec ex *S. Scriptura*, ex *Ss. Patribus graecis* et *latinis*, ex *Conciliis*, et *rationibus theologicis* probatur.

1. *S. Scriptura* pro indissolubilitate matrimonii etiam in causa adulterii, sat luculenta testimonia exhibet. Christus Matth. c. V, v. 32 inquit: *Omnis, qui dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat.* Uxor duplici modo dimitti potest, vel ita, ut vinculum matrimonii solvatur, vel ita, ut solum quoad thorum et habitationem separetur. Quaeritur ergo, de quanam dimissione Christus loquatur? At manifestum est, ipsum non de priori, sed de posteriori dimissione loqui; nam si de priori locutus esset, uxor liberata esset a lege viri, et qui eam duceret, non adulteraret: sed quia Christus contrarium dicit, et expresse docet: *Qui dimissam duxerit, adulterat*, evidens est, de sola dimissione quoad thorum et mensam sermonem esse. Apposite cum *Bellarmino* et *Estio Hon. Tournely* ita argumentatur: Haec Christi sententia: *Qui dimissam duxerit, adulterat;* vel universaliter accipienda est, vel cum exceptione: si universaliter, ergo etiam qui dimissam ob fornicationem duxerit, adulterium committit: ex quo patet, quod non fuerat dimissa quoad vinculum, sed tantum quoad thorum; non enim moecharetur, qui illam duceret, nisi adhuc esset priori viro alligata; si vero cum exceptione: ergo

(1) Luther. in 1 Cor. '; Calvinus lib. 4, instit. c. 19, n. 37.

qui fornicariam a viro dimissam duxerit, non moechatur, sed validum et licitum coniugium init; quo posito melior est conditio fornicariae, quam innocentis et castae. Siquidem fornicaria iuste dimissa libera est et alteri nubere potest, innocens vero iniuste dimissa nec priorem virum habere potest, nec alteri nubere: atqui absurdum istud esset, ut lex Christi aequissima adulterio inquinatam et iuste dimissam meliori loco esse velit, quam innocentem et iuste dimissam. Pari ratione exponi debet similis Christi sententia: *Quicunque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur: et qui dimissam duxerit, moechatur* (1). Duo hic docet Christus; primum, non licere dimittere uxorem nisi ob gravem causam, qualis est fornicatio; secundum, quod qui dimissa uxore aliam ducit, moechatur, et sic adaequate respondet interrogationi Iudaeorum; haec enim duo continebat: primum, utrum liceret dimittere uxorem quacunque ex causa? Alterum, an ea dimissa liceret aliam ducere? Haec enim duo continebat dimissio familiaris apud Iudaeos, quae, licet ipsi non distinguerent in interrogatione, prudenter tamen Christus illa distinguit ad ampliorem eorum instructionem, docetque, nonnisi ob gravem causam, qualis est fornicatio, uxorem quoad thorum dimitti posse, nunquam autem licere ex gravi causa dimissam uxorem ducere. Hanc esse genuinam interpretationem, demonstrant loca parallela. Nam Marc. X, 11 legitur: *Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogaverunt eum. Et ait illis: Quicunque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, moechatur.* Christus ergo coram discipulis illimitate adulterii reos pronuntiat illos omnes, qui ducunt uxores a maritis suis dimissas quacunque ex causa. Ita et Luc. XVI, 18: *Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur; et qui dimissam a viro ducit, moechatur.* Universalis iterum est Christi propositio, *omnis*, nullamque causam excipit: « Qui ergo sumus nos, exclamat *S. Augustinus*, ea testimonia ponderans lib. 1 de adulter. coniug. cap. 9, ut dicamus: Est qui moechatur, uxore sua dimissa alteram ducens; et est qui hoc faciens non moechatur, cum Evangelium dicat, omnem moechari, qui hoc facit? » Sic intelligenda esse verba Christi, manifestum est ex interprete divinitus inspirato, nempe ex S. Paulo, qui nulla pariter adiecta conditione, sed simpliciter et absolute pronuntiat, sola morte solvi vinculum coniugale, nec debere uxorem a viro discedere, quamdiu ille vivit: I Cor. VII, 10 ait: *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Et v. 39: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit.* Et Rom. VII, 2 etc., nulla facta fornicationis mentione sine ulla restrictione scribit: *Quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.* « Haec verba Apostoli, ait *S. Augustinus* (2), toties repetita, toties inculcata vera sunt, viva sunt, sana sunt, plana sunt.

(1) Matth. 11, 9.

(2) Lib. 2 de adult. coniug. c. 5.

Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit: esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur. Licite itaque dimittitur coniux ob causam fornicationis... nec carebit illo vinculo, etiamsi nunquam reconcilietur viro; carebit autem si mortuus fuerit vir eius. » Ex verbis ergo Apostoli S. Doctor probat, vinculum matrimonii ne per adulterium quidem dissolvi.

2. *Patres Graeci* verba Scripturae eodem modo ut nos intellexerunt, et matrimonii vinculum ne per adulterium quidem dissolvi, docuerunt. *Hermas* lib. 2. Pastor. mand. 4, n. 1, ubi sermo est de dimittenda adultera uxore, Pastor dicit: « Si permanserit in vitio mulier, - dimittat illam vir, et vir per se maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et ipse moechatur. » Postea subiungit, virum adulteram poenitentem recipere debere, et concludit: « Propter poenitentiam ergo non debet dimissa coniuge sua aliam ducere. Hic actus similis est in viro, et in muliere. » *S. Iustinus M.* Apol. 1 (1), inter doctrinae capita, quae Christus circa castitatem dedit, istud recenset: « Qui ducit repudiatam ab altero viro, moechatur... Quemadmodum etiam ii, qui ex lege humana duplex matrimonium ineunt, ita et qui mulierem aspiciunt ad concupiscendam eam, peccatores sunt apud magistrum nostrum. » *Athenagoras* (2) ait: « Ut natus est unusquisque nostrum, manet, vel unicis copulatur nuptiis; secundae enim decorum quoddam adulterium sunt; qui enim uxorem suam dimiserit et duxerit aliam, adulterat, inquit Dominus noster, nec eam dimitti sinens, cuius virginitati finem quis imposuit, nec aliam insuper duci. » Sine exceptione loquitur Athenagoras, et certe licitum non habuit, ut quis ob fornicationem unius coniugis ad alias nuptias transiret, qui etiam (quamvis erronee) post coniugis mortem secundas nuptias interdixit. *Clemens Alexand.* (3) scribit: « Legem (Christus) aperte constituit: Non dimittes uxorem praeterquam propter fornicationem: adulterium autem existimat coniungi matrimonio, vivo aliquo ex separatis. — Qui autem dimissam accipit uxorem, moechatur eam, hoc est, cogit eam moechari. Non solum autem qui dimisit, est eius causa, sed etiam qui eam suscipit, praebens mulieri peccandi occasionem; si enim non suscepisset eam, reverteretur ad virum. » Quae verba vinculi coniugalis indissolubilitatem aperte adstruunt. *Origenes* (4) habet: « Quae autem adultera est uxor, etiamsi viro alteri nupta videatur, priore etiamnum vivo; ita virum repudiatam duxisse visum non tam ipsius maritum, quam adulterum esse dicendum, a Servatore nostro demonstratum est. » *S. Basilius* (5) dicit: « Quae a viro relicta est, mea quidem sententia manere debet. Si enim Dominus dixit: Si quis relinquat uxorem, excepta fornicationis causa, facit eam moechari; ex eo, quod eam adulteram vocet, praeclusit ei coniunctionem cum alio. Quomodo enim possit vir quidem esse reus, ut adulterii causa, mulier vero inculpata, quae adultera a Domino ob coniunctionem cum alio appellata est? In quae S. Doctoris verba *Arcudius* (6) disserit: « Quodsi de ea, quae iniuste dimittitur, sic censet *S. Basilius*, profecto idem iu-

(1) N. 15. (2) In Legat. pro Christ. n. 33.
(3) Lib. 2 Strom. c. 23.
(4) Comm. in Matth. t. 14, n. 24.
(5) Ep. 199 ad Amphil. can. 48.
(6) De matrim. c. 13

dicium faceret, et multo magis de ea, quae iusta de causa sit repudiata: non enim melioris conditionis est adultera, quam sit casta. » *S. Gregorius Naz.* (1) uxorem vitiosam et inertem vocat pestem, « quam nulla liceat ratione fugare. » *S. Epiphanius* (2) dicit quidem, illos, qui dimissa uxore adultera aliam ducunt, « ab omni culpa absolvi, neque ab Ecclesia, aut aeterna vita reiici » sed ibid. (3) catholice omnino loquitur dicens: « Mulier alligata est nuptiis, quanto tempore vivit vir eius: si autem mortuus fuerit vir, libera est cui vult nubere: quo quidem declarat, post viri obitum ab omni illam peccato liberam esse, adeo ut contradicere nemo audeat. » Haec verba si quis cum prioribus conferat, haerebit anceps circa mentem huius S. Patris, et cum Petavio non invitus agnoscet depravatum esse priorem ipsius textum. *S. Chrysostomus* (4) exponens verba Christi: *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari*, expresse ait: « Mulierem expulsam semper remanere uxorem eius, a quo expulsa est. » Lib. de Virginitate, cap. 40 diserte docet, quantacunque superveniat inter coniuges discordia et dissensio propter malos alterutrius mores, sola morte finem coniugio imponendum esse. « Fer, inquit, omnem hanc servitutem, futura demum libera, cum obierit. » Et paulo inferius: « At quid si nollet in gratiam redire? Habes alterum effugium et evasionem: quanam? Eius mortem expecta. » Et de lib. Repud. n. 1, haec habet: « *Mulier*, inquit (Apostolus) *alligata est legi:* oportet igitur, ut minime separetur vivente viro, neque alium superinducat maritum, neque secundas nuptias adeat. — Atque adeo etiamsi libellum repudii det, etiamsi domum relinquat, etiamsi ad alium abeat, legi adstricta adulteraque est. Quando igitur vir eiicere vult uxorem et uxor relinquere virum, huius memor sit dicti, et Paulum putet esse praesentem et persequi se clamando et dicendo: Mulier adstricta est legi. Nam quemadmodum servi fugitivi, etiamsi domum herilem relinquant, catenam secum trahunt: ita et mulieres, etiamsi viros relinquant, legem habent pro catena se persequentem et adulterii accusantem, accusantem etiam eum, qui duxerit, et dicentem: Adhuc superest maritus, et facinus hoc adulterium est.—Quando igitur licebit illi secundas nuptias contrahere? quando? Tunc cum a catena liberata fuerit, quando vir morietur. — Liberam autem illam post viri mortem esse factam, dicens, ostendit, servam antea adhuc vivente viro fuisse. Quae autem serva est ac subdita legi, etiamsi millies libellum repudii accipiat, adulterii legabitur lege. » Cum haec loca adeo clara sint, non operosum erit, benigne interpretari, quae idem S. Doctor aliis in locis habet, dum ex. gr. dicit, per fornicationem matrimonium esse solutum, munditiam totam avolasse, atque maritum post fornicationem non esse amplius maritum: quibus solummodo dicere vult S. Doctor, matrimonium quoad habitationem esse solutum, et hanc minime continuandam, ne maritus adulterium uxoris approbare videatur, atque uxorem adulteram coniugale in virum ius amisisse, nequaquam autem matrimonii vinculum esse abruptum.

3. *Patres Latini* clarissime docent, matrimonium consummatum fidelium nulla de causa, ne adulterii qui-

(1) In laudem Virgin. carm. 2.
(2) Haer. 59, n. 4. (3) N. 6.
(4) Hom. 17 in Matth. 5, 32.

dem, dissolvi posse. *Tertullianus* contra Marcion. (1) haeretico obiicienti, Christum contrarium esse Moysi, cum prohibuerit repudium a Moyse permissum, reponit, Christum non absolute et simpliciter divortium prohibuisse, sed tantum sub hac conditione, ne facto divortio novae nuptiae fierent. Ait enim, Christum « conditionaliter nunc fecisse divortii prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem, et aliam ducat: *Qui dimiserit*, inquit, *uxorem, et aliam duxerit, adulterium committit super eum;* et qui a marito dimissam duxerit, aeque adulter est, ex eadem utique causa dimissam, qua non licet dimitti, ut alia ducatur; illicite enim dimissam, ut scilicet ducatur pro indimissa, ducens adulter est. Manet enim matrimonium, quod non rite (id est, non quoad vinculum) diremptum est. Manente matrimonio nubere adulterium est. » *Tertullianus* universaliter docet, ex lege Christi non licere ita uxorem dimittere, ut alia ducatur, et ne causam quidem fornicationis excipit: quod si credidisset, secundum legem Christi in casu adulterii matrimonium solvi posse, sine dubio id affirmare non omisisset, quoniam sic adversarium eo facilius refellere potuisset. Idem in lib. de Monog. (2) saepius repetit, uxorem a viro legitime repudiatam non posse alteri nubere, quia, ait: « Quos Deus coniunxit, homo non separabit.... Solus enim ille separabit, qui et coniunxit. Separabit autem non per duritiam repudii, quam exprobrat et compescit, sed per debitum mortis. » Dein addit: Sed illi (Romani) etiam non repudiantes adulteria commiscent; nobis, et si repudiemus, ne nubere quidem licebit. » *S. Ambrosius* in Luc. (3) scribit: « Dimittis ergo uxorem quasi iure sine crimine: et putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet: sed divina prohibet. — Audi legem Domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: *Quae Deus coniunxit, homo non separet.* — Pone, si repudiata non nubat: et haec viro tibi debuit displicere, cui adultero fidem servat? Pone, si nubat: necessitatis illius tuum crimen est, et coniugium quod putas, adulterium est. » Et lib. 1 de Abrah. (4) sine omni exceptione generalem regulam statuit dicens: « Vinctus es uxori, noli quaerere solutionem, quia non licet tibi, uxore vivente, uxorem ducere. Nam et aliam quaerere, cum habeas tuam, crimen est adulterii. » *S. Hieronymus* (5) ad Amand. scribit: « Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus et ab uxore propter haec scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. — Animadverte, quid dicat: Qui dimissam acceperit, adulter est; sive ipsa dimiserit virum, sive a viro dimissa sit, adulter est qui eam acceperit. Unde et Apostoli gravem coniugii sarcinam intelligentes: *Si ita est*, inquiunt, *non expedit homini uxorem accipere*. Ad quos Dominus: *Qui potest*, inquit, *capere capiat:* statimque sub exemplo trium Eunuchorum virginitatis infert beatitudinem, quae nulla carnis lege tenetur. » Hinc non alia ratione excusat *Fabiolam*, quae dimisso marito alteri, quia leges Caesarum permittebant, nupserat, quam quod ignoraverit « Evangelii vigorem, in quo nubendi causatio, viventibus viris, feminis amputatur, » ut scribit in ep. ad Ocean. (6), Ibidem vero refert etiam duram et

(1) Lib. 4. c. Marcion. c. 34.
(2) Cap. 9. (3) Lib. 8 n. 5 et 6.
(4) Cap. 7, n. 59. (5) Ep. 55, n. 3.
(6) Epist. 77, n. 3.

publicam poenitentiam, quam Fabiola ob commissam culpam sustinuit. Ne autem quis putet, ex sententia *S. Hieronymi* solum uxoribus separatis, viveote viro, nubere permissum non esse, S. Doctor ipse loc. cit. definitis verbis ait: « Apud nos, quod non licet feminis, aeque non licet viris; et eadem servitus pari conditione censetur. » *Innocentius I* in Epist. ad Exsup. Tolos. (1) inquit: « Requisivit dilectio tua de his etiam, qui interveniente repudio alii se matrimonio copularunt, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui ergo, vel quae viro, vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum, ut etiam hae personae, quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsae adulterium commisisse videantur, secundum illud, quod legimus in Evangelio: *Qui dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, moechatur;* similiter *et qui dimissam duxerit, moechatur*. Et ideo tales omnes a communione fidelium volumus abstinendos. » *S. Augustinus*, cuius testimonia iam adduximus (n. 1), ita doctrinam catholicam propugnavit, ut hanc ob tanti doctoris auctoritatem ab Ecclesia occidentali receptam fuisse asserant adversarii non attendentes vetera monumenta, quae ostenduot, iam ante Augustini mortem eandem doctrinam in Ecclesia viguisse. *S. Isidorus Hispan.* (2) ait: « Sacramentum ideo inter coniugatos dictum est, quia sicut non potest Ecclesia dividi a Christo, ita nec uxor a viro. Quod ergo in Christo et Ecclesia, hoc in singulis quibusque viris atque uxoribus coniunctionis inseparabile sacramentum est. » Eandem doctrinam propugnant *Ven. Beda* (3), *Paschasius Radbertus* (4), *Ioannes VIII* (5), *Ivo Carnot.* (6), *Lanfrancus* (7), *S. Thomas*, *S. Bonaventura*, *Scotus*, *Durandus* et scholastici omnes.

4. *Concilia* doctrinam catholicam confirmant. *Eliberitanum* an. 313, can. 9 statuit: *Fidelis femina, quae adulterum maritum reliquerit fidelem et alterum ducit, prohibeatur, ne ducat; si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is, quem reliquit, de saeculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.* *Milevitanum II* seu potius *Carthaginense* an. 418, can. 17 ait: *Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam doctrinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri coniungantur; sed ita maneant, aut sibi reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur.* *Arelatense I* an. 319, can. 10 inquit: *De his, qui coniuges suas in adulterio deprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit, ut in quantum possit, consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis licet adulteris, alias accipiant:* ideo autem Concilium dicit, exhortatione magis quam praecepto tales urgendos esse, quia tunc per leges civiles impune licebat eis alia inire coniugia. Idem, non tamen instar consilii fidelibus suadetur, sed velut lex certa iniungitur in *Concil. Herdfortiensi* an. 673 in Anglia can. 10; in *Foroiuliensi* an. 791 in Italia, can. 7; in *Suessionensi* an. 744, c. 9; *Parisiensi VI*, an. 829, lib. 3, c. 2; *Namnetensi* an. 895, c. 12, et *Bituricensi* an. 1031, can. 16 in Gallia,

(1) Cap. 6. (2) Lib. 2 de offic. eccl. c. 19.
(3) Comm. in Marc. 10.
(4) Comm. in Matth.
(5) Epist. 65 ad Ederedum.
(6) Ep. 125 ad Daimbertum.
(7) Ep. 10 ad Thom.

et in *Triburiensi* an. 895, can. 46 in Germania. Ex his patet, universam Ecclesiam occidentalem in hac doctrina statuenda consensisse. Ideo *Eugenius IV* in decreto pro Arm. approbante *Concil. Florentino* declaravit: *Quamvis autem ex causa fornicationis liceat separationem thori facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii legitime contracti vinculum perpetuum sit. Conc. Tridentinum* Sess. XXIV, praeter can. 5 iam citatum, alium de matrimonii indissolubilitate edidit; nam can. 7 definit: *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, dum docuit et docet iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero coniuge vivente aliud matrimonium contrahere, moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quae dimisso adultero alii nupserit; anathema sit.* Canonem hunc non ad disciplinam, sed ad fidem spectare, cum enuntiet, quid Ecclesia iuxta Evangelium et apostolicam doctrinam doceat, nulli potest subesse dubio. Porro canon iste iam ita erat paratus, ut anathema feriret eum, *qui diceret, matrimonium consummatum ob adulterium dissolvi.* Cum autem oratores Veneti monerent, sic Graecos in ditione veneta degentes, qui uxorem adulteram deserebant, et novas nuptias iniebant, veterem maiorum suorum, ut dicebant, consuetudinem sequentes, anathemate percelli, quoad tumultum et secessionem a Sede apostolica, id est, a vera Ecclesia provocarentur; in praesentem formam canon mutatus est, ita quidem, ut Graeci, matrimonium in casu adulterii solvi posse putantes, anathemate directe non ferirentur, et tamen a doctrina sua defendenda ut de fide certa, seu ut evangelicae et apostolicae doctrinae conformi prohiberentur. Ex quo apparet S. Synodum sententiam suam non immutare, sed solum talibus verbis concipere voluisse, quibus fides et praxis Graecorum directe anathemati non subiiceretur. Unde et *Pallavicinus* Hist. *Conc. Trident.* (1) observat, « merum sonum, non autem significationem variatam esse. » Et sane, si Ecclesia non errat, dum docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam propter adulterium unius coniugis matrimonii vinculum non posse dissolvi: vera est doctrina eius, et quidem tam certo vera, quam certo non errat; atque doctrinae evangelicae et apostolicae conformiter docet. Hinc nonnulli theologi putant, de fide definitum, et dogma catholicum esse, quod matrimonium etiam ob adulterium unius coniugis non dissolvatur. Alii autem id negant, quia Ecclesia ex prudenti oeconomia ab hac definitione abstinuit, et anathema contra eum direxit, qui dicit, Ecclesiam errare, dum docet etc. Quamobrem ille tantum haereticus esset, qui propugnaret, de fide certum esse, quod matrimonium ob adulterium unius coniugis quoad vinculum dissolvatur, et inde concluderet, Ecclesiam catholicam doctrinam erroneam sequi.

5. *Rationes theologicae* ex ipsa matrimonii natura petuntur. Christus enim ait: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Ast si per adulterium matrimonium dissolvi potest, dicendum foret, hominem impia voluntate et nefario opere vinculum illud solvere posse, quod Deus coniunxit: hac porro sententia admissa latissima panderetur via adulteriis et

(1) Lib. 22, c. 4, n. 3.

connubiorum dissolutionibus. Quos enim initi foederis coniugalis poeniteret, illi praesentissimum haberent medium sese ab exoso iugo liberandi, et ad alias nuptias transeundi, fidem nempe matrimonii frangendo. Atque tali rationi lex, quae solutionem matrimonii propter adulterium permitteret, ansam sceleribus committendis daret: quod quam alienum sit a sapientia et sanctitate divina, neminem latere potest. Dein matrimonium fidelium magnum est mysterium, quia significat coniunctionem Christi et Ecclesiae per charitatem, iuxta illud Apostoli: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (1). Ergo cum spiritualis illa Christi et Ecclesiae coniunctio sit omnino indissolubilis, quia Christus sponsam suam nunquam deseret; etiam matrimonium fidelium debet esse pro omni casu indissolubile; alias si signum sacrae huius coniunctionis dissolvi posset, indicaretur, etiam rem significatam, nempe coniunctionem Christi et Ecclesiae posse aliquando dissolvi.

Nota 1. Quamvis matrimonium fidelium consummatum nulla de causa ne adulterii quidem quoad vinculum dissolvi possit, iustis tamen ex causis permitti potest, ut coniuges quoad thorum et habitationem disiungantur. Negant id Protestantes, qui acriter contendunt, manente coniugii vinculo causam nullam esse coniuges a contubernio et thoro separandi, quae adeo coniuncta esse volunt, ut quamdiu subsistit vinculum, subsistat etiam obligatio commanendi. Ast talis sententia ipsi S. Scripturae repugnat. Nam Christus inquit: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari*(2). Cum autem, ut probatum est, Christus hic non loquatur de dissolutione matrimonii quoad vinculum, ergo loquitur de dimissione quoad thorum et habitationem, talemque coniugum separationem ob crimen adulterii et similes causas licitam declaravit. Et Apostolus ait: *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari*(3). Ergo Apostolus supponit, per divortium non dirimi matrimonium quoad vinculum, quia decernit, mulierem separatam debere manere innuptam, et divortium ex iusta causa esse licitum; alias optionem non daret mulieri vel redeundi ad maritum, vel non redeundi, modo alteri non nubat. Hinc *Eugenius IV* in decr. ait: *Quamvis ex causa fornicationis liceat thori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est.* Et *Conc. Trident.* Sess. XXIV, can. 8 definit: *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum multas ob causas separationem inter coniuges, quoad thorum, seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; anathema sit.* Talem separationem iam licitam declaraverant *Alexander III*, Decr. cap. *Quaesivit* de divortiis, *Urbanus III*, cap. *De illa*, *Innocentius III*, cap. *Quanto.* Iustae autem divortii causae censentur non solum adulterium certum et probatum, sed etiam haeresis seu fornicatio spiritualis, grave scandalum, quo unus coniux alterum ad peccandum impellit, implacabile odium et saevities mariti, continua iurgia, verbera, machinatio caedis etc. Gravissime certe peccat, qui iniqua separationis causa existit, seque emendare tenetur: pars autem innocens ordinarie non ex proprio arbitrio al-

(1) Ephes. 5, 32. (2) Matth. 5, 32. (3) I Cor. 7, 10, etc.

teram nocentem deserere, sed a iudicio ecclesiastico separationem qnoad thorum et habitationem poscere potest. Ex mutuo porro consensu coniuges quoad thorum et mensam disiungi possunt, ut perfectioris vitae statum amplectantur, inxta verba Cbristi in Matth. XIX, 29.

Nota 2. Non solum Graeci et Novatores, sed etiam insignes theologi *Caietanus*, *Catharinus*, *Erasmus* et *Launoius* doctrinae catholicae varias difficultates opponunt, quas solvere oportet.

Obi. I. Christus Matth. XIX, 9 loquitur de dimissione uxoris ob fornicationem quoad vinculum, quia loquitur de ea, quae in lege veteri in nsu erat, et de qua a Pharisaeis interrogabatur quae erat dimissio qnoad vinculum. Idem dic de altero loco Matth. V, 32. Sensus ergo verborum Cbristi est: Qui excepta fornicationis cansa, uxorem dimittit et aliam ducit, moechatur: e contrario autem, qui propter causam fornicationis nxorem dimittit et aliam ducit, non moechatur.

Resp. Christus per verbum dimittere non intelligit dissolutionem vinculi coniugalis, sed separationem quoad thorum et habitationem. Nam Matth. c. XIX, v. 6 iam declaraverat, ex institutione divina matrimonium unum esse et indissolubile. Supponit ergo principio certo, quod matrimonium, quo fiunt duo in carne nna, ita a Deo coniunctum sit, ut a nullo homine separari posset. Quia ergo inxta hoc principium in N. L. matrimonium nunquam quoad vinculnm solvitur, docet tamen Christus, quod dimissio uxoris, seu separatio quoad thorum et mensam fieri possit ob fornicationem, aut similem gravem cansam. Eodem modo intelligendus est locus Matth. V, 32; nam in isto capite Christus perfectiora sua praecepta opponit documentis minus perfectis V. T., ac ibi dicit: In antiquo foedere permissum erat, ut uxor repudiaretur, et alia duceretur: in novo autem foedere licet permissum sit, uxorem ob adulterium quoad thorum et habitationem dimittere, nullatenus autem licet aliam ducere; nam vinculum coniugale manet, et ideo qui dimissam ducit, moechatur. Falsa autem est consequentia, quae a contrario infertur. Nam verba Christi duo membra continent, et exceptio causae fornicationis ad prius tantum membrum pertinet; quapropter dici quidem potest: qui nxorem absque culpa adulterii dimittit, peccat: ergo qui eam propter adulterium dimittit, non peccat: at sicut Christus non dicit: qui sine adulterio dimissam ducit, moecbatur, ita nec dicere licet: qui propter adulterium dimissam ducit, non moechatur.

Obi. II. Si verba Christi de dissolutione matrimonii impropria intelliguntur, aliud absurdnm sequitur, nempe ex sola fornicationis causa posse uxorem a viro dimitti, etiam quoad thornm et habitationem: quod falsnm esse Catholici diffiteri nequeunt, cum *Conc. Trident.* (1) multas divortii causas agnoscat.

Resp. Qui unam causam commemorat, non propterea alias excludit. Ita Christus fornicationis quidem solius mentionem fecit, sed caeteras causas non exclusit, quae aliis in locis S. Scripturae indigitantur, ut Tit. III, 10: *Haereticum hominem devita.* Matth. V, 29: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et proiice abs te*, etc. Unam autem fornicationem volnit Christus nt divortii cansam designare, tum quia est praecipua et capitalis causa separationis ab

(1) Sess. 24, can. 8.

usu coniugii, tum quia ea de causa potest vir ab uxore in perpetuum separari, tum quia sic voluit carpere pravam Iudaeorum consuetudinem, qui nullis aut levissimis de causis uxores suas dimittebant.

Obi. III. Multi Patres antiqui, praecipue *Clemens Alex.*, *Origenes*, *Lactantius*, *S. Basilius*, *S. Epiphanius* et alii docuerunt, coniugium quoad vinculum per adulterium solvi, quod, teste *Launoio*, declaravit etiam *Ioannes VIII*.

Resp. Nonnulli theologi singula testimonia Patrum nobis opposita expenderunt, et de plerisque solide ostenderunt, quod doctrinae catholicae non repugnent, ut *Bellarminus*, *Tournely*, *Sardagna* et alii. Sufficit autem ad obiectionem elidendam sequentia respondere: 1° Citatis testimoniis opponimus Patres iam n. 2 citatos, quorum maior est numerus et auctoritas: unius vero et alterius Patris dissensus argumentum traditionis non labefactat, praecipue cum agatur de re, quae solemmi Qcclesiae iud icio definita non fuerat. E 2° uaedam loca Patrum, ex. gr. *S. Basilii* et *S. Epiphanii*, quibus abutuntur adversarii, obscura sunt et ambigua, atque etiam de sola separatione quoad thorum et habitationem intelligi possunt. 3° Interdum Patres de iis tantum loquuntur, quae iuxta leges civiles sancita tunc temporis erant. Ita *Lactantius* (1) dicit, « adulterum esse qui praeter causam adulterii dimissam uxorem duxerit: » ubi prae oculis habuit leges civiles, a quibus dimissae adulterae permittebatur, ut ad alias nuptias transiret. Nam ibidem haec addit: « Non enim sicut publici iuris (legis nempe civilis) ratio est, sola mulier adultera est, quae habet alium; maritus autem, etsi plures habeat, a crimine adulterii solutus est... Sed divina lex duos in matrimonium, quod est corpus unum, pari iure coniunxit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa distraxerit. » 4° Nonnulla Patrum testimonia adversarii corruperunt et vitiarunt. Sic ex. gr. cum *Ioannes VIII* Epist. 65 ad Ederedum respondisset: « Cum priorem legitimo sibi matrimonio iunctam quisquam deserere nequeat, *nulla ratione prorsus* illi conceditur aliam vivente priore conducere: » *Launoius* incommoda illa verba: *nulla prorsus ratione*, plane sustulit, ita ut sententia negans in affirmantem mutaretur. Item in *Ioannis VIII* verbis: « Praecipimus, neque virum ab uxore, neque uxorem a viro nisi causa fornicationis discedere, quod si ob *hoc* discesserit, manere innuptum, vel innuptam; » *Launoius* mutavit vocem *hoc* in *aliud*, qua mutatione alia omnino evadit Pontificis mens. Ultimo observamus, quod, si obscura et ambigua videantur vel S. Scripturae loca, vel traditionis testimonia, institutum habeamus a Christo supremum controversiarum iudicem, atque huius esse, sensum Scripturae genuinum determinare, et divinam traditionem ab adventitiis quibusque doctrinis secernere. Supremus iste et infallibilis controversiarum iudex est Ecclesia, quae iam mentem suam declaravit. De fide enim certi sumus, Ecclesiam non errare, dum docet, matrimonii vinculum etiam ob crimen adulterii non dissolvi.

Obi. IV. Plura Concilia, ut *Arelatense I* (2), *Venetense* in minori Britannia (3), *Vermeriense* (4), *Compediense* (5), et ipsum *Poenitentiale Romanum* in causa adulterii potestatem

(1) Lib. 6 instit. c. 23.

(2) An. 314.
(3) An. 465.
(4) An. 752.
(5) An. 757.

tribuunt coniugi innocenti, ut iterum nubat; vetant autem parti nocenti.

Resp. Ut isti canones intelligantur, attendendus est rigor antiquae disciplinae, vi cuius non solum coniugi adultero, sed etiam coniugi innocenti, qui tamen in huiusmodi causis non sine culpa putabatur, interdictum fuerit, post alterutrius mortem ad secundas nuptias transire. Ab hoc rigore Ecclesia pedetentim recessit, et ideo citata Concilia et *Poenitentiale Romanum* potestatem faciunt coniugi innocenti, ut non vivente adhuc coniuge adultero, sed post huius mortem secundas nuptias iniret. Id patet ex *Conc. Foroiuliensi* (1) quod clarius rem proponit can. 10 statuens: *Ut resoluto fornicationis causa coniugali vinculo non liceat viro, quamdiu adultera vivit, aliam uxorem ducere, licet sit illa adultera: sed nec adulterae, quae poenas gravissimas vel poenitentiae tormentum luere debet, alium accipere virum, nec mortuo, quem non erubuit defraudare, marito.* Idem habent *Concilium Friburiense* (2) can. 43, et *S. Leo M.* Epist. 167 in resp. ad inquis. 13. Si quae tamen Concilia provincialia sunt, aut poenitentialia, quae commode explicari non possint de solutione quoad thorum et habitationem, de iis dicendum est, quod ab evangelica et apostolica doctrina recesserint, sed excusationem quandam mereantur, cum ageretur de quaestione, quam iam *S. Augustinus* (3) perdifficilem declaravit, et quae nondum iis temporibus expedita, nec ullo adhuc Ecclesiae universalis iudicio explanata fuit. — Neque illud silentio praetereundum est, quod non pauci abusus quandoque in nonnullis provinciis irrepserint circa coniugiorum dissolutionem, qui aperte pugnant cum lege evangelica ac doctrina universae Ecclesiae, ex quibus propterea adversarii nullum pro causa sua possunt patrocinium quaerere.

(1) An. 791. (2) An. 895.
(3) Lib. de fide, et oper. c. 19, n. 35.

ARTICULUS III.

De sacramenti matrimonii existentia seu veritate.

§ 700. Sacramentum matrimonii negarunt *Gnostici*, *Manichaei*, *Priscillianistae* et *Albigenses*, qui nuptias non Deo vero et bono, sed principio malo seu tenebrarum principi adscribentes eas proinde velut ex natura sua malas damnabant, ac admittere recusarunt, ipsas per gratiam divinam sanctificari. *Lutherus* (4) admittit quidem contra veteres haereticos, nuptias esse a Deo institutas, ideoque bonas et honestas ex natura sua, sed negat eas fuisse a Christo sacramenti N. Legis bonore donatas. *Calvinus* (5) sacramenti rationem non magis matrimonio convenire affirmat, quam agriculturae et sutoricae arti. Protestantes antesignanos suos secuti matrimonium e numero sacramentorum expunxerunt: contra quos ex *S. Scriptura* et ex *Traditione* probatur, matrimonium verum esse novae legis sacramentum, a Christo Domino institutum.

I. *Argumenta ex S. Scriptura deprompta.*

§ 701. In S. Scriptura varia testimonia occurrunt, quae si recte expendantur, et praecipue si simul conferantur, satis clare ostendunt, matrimonii sacramentum vere in N. L. a Christo Domino institutum esse.

1. Deus in statu naturae integrae ita matrimonium instituit, ut sit unum et indissolubile (6). Cum autem per

(4) Lib. de captiv. Babyl.
(5) Lib. 4 Instit. c. 19, § 34.
(6) Gen. 1, 27, etc.; 2, 23, etc.

lapsum protoparentum rebellis enata esset concupiscentia, nimis durae videbantur hominibus infirmatis et corruptis leges de matrimonii unitate et indissolubilitate latae: quamobrem Deus in veteri lege sapientissime et benignissime tum polygamiam toleravit, tum libellum repudii permisit; quo factum est, ut ipsa etiam uxor ad novas nuptias transire potuerit. Christus autem, ut iam probatum fuit, in statu naturae reparatae tum polygamia penitus interdicta, tum libello repudii, quo vinculum coningale solveretur sublato, matrimonium ad pristinam dignitatem revocavit, legesque de matrimonii unitate et indissolubilitate restauravit. Negari vero non potest, quod istae leges observatu difficiles sint etiam pro hominibus baptizatis, in quibus deleta est quidem iniquitas, sed manet infirmitas. Non obstantibus autem hisce legibus promulgatis, Christus in genere de doctrina sua evangelica dicit: *Iugum meum suave est, et onus meum leve* (1). Doctores porro omnes observant, praecepta evangelica, quae ad maximam hominis perfectionem diriguntur, *iugum suave* et *onus leve* vocari, non quasi in se leviora et observatu faciliora sint, sed ideo, quia homines in nova lege uberioribus gratiis ad illa observanda corroborantur. Ex hoc autem principio recte infertur, Christum, qui pro matrimonio leges observatu difficiles praescripsit, speciales etiam gratias praeparasse, quibus matrimonium contrahentes adiuti praefatas leges fideliter valeant observare. Cum autem, ut ex hactenus dictis apparet, ex sapientissima Christi ordinatione in N. L. speciales gratiae internae per signa externa conferri soleant; pleno iure concluditur, etiam coniugibus, qui sensibili modo contractum ineunt, gratias speciales per rem subiectam sensibus conferri; et ideo matrimonium verum et proprium est sacramentum.

2. Ioan. II, 1 etc. legitur: *Nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae, et erat Mater Iesu ibi. Vocatus est autem et Iesus et discipuli eius ad nuptias.* Cum autem actiones Filii Dei incarnati plenae fuerint mysteriis omnesque ad gloriam Patris et salutem animarum directae, certe nec casu nec fortuito, sed divino factum est consilio, ut cum Matre sua Christus Iesus, et cum eo discipuli ad nuptias in Cana Galilaeae invitati sint; divinus enim Redemptor nuptias praesentia sua non solum licitas et honestas declarare, sed etiam gratia sua sanctificare et ad sacramenti dignitatem elevare voluit. Hoc idem conceptis verbis docent Ss. Patres. *S. Epiphanius* (2) dicit: « Duabus mihi de causis videtur (ad nuptias) invitatus esse Christus. Primum, ut aquae similem ac diffluentem furiosorum hominum in mundo libidinem nuptiarum castimonia et honestate constringeret. Tum ut, quod deerat, emendaret, ac iucundissimi vini suavitate mulceret et gratia. » Et alibi (3): « Venerabiles esse nuptias, ac Dei aspirante gratia coeleste regnum obtinere, quis vel ex eo non cognoscat, quod ad nuptias invitatus Salvator ipse fuerit, ut iis benediceret? » *S. Ambrosius* (4) profitetur: « Neque nos (virginitatem commendantes) negamus, sanctificatum a Christo esse coniugium divina voce dicente: Erunt ambo in carne una et in uno spiritu. » *S. Chrysostomus* (5) inquit: « Vocant eum

(1) Matth. 11, 30. (2) Haer. 51, c. 30.
(3) Haer. 67, c. 6.
(4) Epist. 42 ad Siric. n. 3.
(5) Hom. 21, al 20 in Ioan. n 1

ad nuptias, ipseque adest; non enim ad dignitatem suam respiciebat, sed erat ad beneficium nobis inferendum paratus. Nam qui non dedignatus est formam servi accipere, multo minus dedignabitur ad nuptias servorum venire. Qui cum publicanis et peccatoribus versabatur, multo minus recusabit cum invitatis ad nuptias venire. » Quibus verbis S. Doctor non obscure innuit, Christum ad nuptias venisse, non solum ut gratiam spiritualem sponsis ibi praesentibus conferret, sed etiam ut *nobis* beneficium praestaret, et sponsis omnium temporum gratiam sacramentalem praepararet. Ideo in Homil. de verbis illis Apostoli (1) *Propter fornicationes*, etc. n. 2 (2) dicit: « Quod factum est a civibus Canae Galilaeae, fiat et ab iis, qui nunc ducunt uxores: Christum habeant in medio sedentem. Quo vero pacto id fieri potest? Per ipsos Sacerdotes: *Qui enim*, inquit, *recipit vos, me recipit* » (3). *S. Augustinus* (4) ait: « Per hoc ergo Dominus invitatus venit ad nuptias, ut coniugalis castitas firmaretur, et ostenderetur sacramentum nuptiarum. » *S. Maximus* Taurin. (5) sic loquitur: « Vadit ad nuptias Dei Filius, ut quas dudum potestate constituit (ratione scilicet humani contractus), nunc praesentiae benedictione sanctificet, » scilicet humano contractui adiungens dignitatem et efficaciam sacramenti. *S. Cyrillus Alex.* (6) inquit: « Ipse (Christus) invitatus venit (ad nuptias), ut miraculum faceret, ac praeterea generationis humanae principium sanctificaret, quod ad carnem nimirum attinet. Conveniebat enim, ut qui naturam ipsam hominis renovaturus, ac totam in meliorem statum revocaturus erat, non solum iis, qui iam in ortum vocati erant, benedictionem imperti retur, sed et iis quoque, qui postea nascituri essent, gratiam praestitueret, et eorum ortum sanctum efficeret. » Hoc idem docet in Epistola ad Nestorium, approbata a Patribus Ephesinis, qui ipsimet dixerunt, *Christum dispensatorie ipsis tunc benedixisse nuptiis, cum in Cana Galilaeae cum sanctis vocatus Apostolis adesse dignatus est* (7).

3. Paulus ad Ephes. de matrimonio scribit: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (8). Fatendum est, non ex eo certum inferri posse argumentum, quia matrimonium ab Apostolo *sacramentum* appellatur; vox enim sacramenti etiam pro re arcana, pro signo, symbolo, etc., sumitur, et hoc sensu etiam in loco citato intelligenda est. Sed nihilominus verba Apostoli optime inserviunt ad certum pro sacramenti matrimonii existentia argumentum construendum. Nam ad verum et proprie dictum sacramentum requiritur, ut sit signum sensibile rei sacrae, et efficax gratiae sanctificantis a Christo Domino pro omni tempore institutum: atqui conditiones istae omnes matrimonio recte conveniunt. Nam, 1° in mutuo coniugum consensu seu contractu externo habemus signum exterius ac sensibile. Idem vero contractus, seu coniunctio coniugalis est signum rei sacrae, nempe unionis Christi cum Ecclesia, tum naturalis per incarnationem, tum spiritualis per charitatem; idipsum enim evidenter colligitur ex Apostolo Eph. V, ubi commendans mutuam coniugum inter se

(1) I Cor. 7, 2. (2) T. 3 ed. maur. Robor. seu Venet. p. 196.
(3) Matth. 10, 40.
(4) Tract. 9 in Ioan. n. 2.
(5) Hom. 1 de Epiphania.
(6) Lib. 2 Comment. in Ioan. c. 2, v. 1.
(7) V. Tournely de matr. q. 2, a. 2, concl 3
(8) Ephes. 5, 32.

dilectionem exemplo Christi, qui Ecclesiam sponsam suam ita dilexit, ut seipsum tradiderit pro ea, inter alia primaevam matrimonii institutionem adducit ac intimam coniugum unionem; ait enim: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (1): quasi diceret, tametsi coniunctio maritalis, si in se spectetur, res non magna videatur, in genere tamen signorum res magna est, quia magnum aliquid significat, Christum videlicet et Ecclesiam, eorumque inter se coniunctionem. « Per hoc enim, ait *Estius* (2), quod homo relictis parentibus adhaeret uxori suae, et cum ea una caro efficitur, mystice significatur, Filium Dei e sinu Patris, ac quasi relicto Patre in terras descendisse, ut Ecclesiae coniungeretur, unumque cum ea corpus per incarnationem efficeretur. » Ita eundem locum interpretatur *S. Gregorius Naz.* (3), *S. Hieronymus* (4), et *S. Chrysostomus*, qui Hom. 57 in Genes. ait: « An non audis Paulum dicentem, sacramentum esse nuptias et imaginem dilectionis Christi, quam erga Ecclesiam exhibuit? » Et (5) in Epist. ad Ephes., hanc ipsam profert expositionem, quam descripsit mox citatus *Estius*. Matrimonium igitur vere est sacramentum, hoc est, symbolum seu signum unionis Christi cum Ecclesia. 2° Non est autem signum pure speculativum et otiosum, sed practicum et efficax gratiae. Id quoque ex verbis Apostoli colligitur. Nemo enim dubitare potest, coniunctionem Christi cum Ecclesia gratia supernaturali perfici, quod Apostolus ibidem declarat dicens: *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata* (6). At si coniunctio Christi cum Ecclesia supernaturalis est et in communicatione gratiae consistit, nonnisi inepte coniunctio viri cum femina illius unionis signum seu symbolum diceretur, si nullam rem supernaturalem in se contineret, et communicatione gratiae non perficeretur. Necessario igitur ex verbis Apostoli infertur, sicut coniunctionem Christi cum Ecclesia, ita et unionem maris et feminae, seu matrimonium gratia supernaturali perfici et firmari. Argumentum istud crescit, si ad contextum attendatur. Paulus enim coniugibus gravia officia proponit dicens: *Sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea* (7). Exigit ergo ab uxoribus obedientiam perfectam, et a viris amorem supernaturalem. Nemo autem negaverit, ad haec officia praestanda opus esse gratia Salvatoris, et quidem iugi, qualem nempe sacramenta tribuunt ad statum sanctificandum, atque ad eius finem obtinendum. Talem autem gratiam dari supponit Paulus, dum duo motiva proponit, quibus coniuges ad officia sua implenda incitentur. Primum motivum petit ex ipsa matrimonii institutione facta a Deo in primordiis mundi, ita ut duo sint in carne una. Alterum motivum petit ex eo, quia matrimonium signum est coniunctionis

(1) Ephes. v. 31. (2) In 4 dist. 26, § 5.
(3) Or. 37, al. 31, n. 7.
(4) Comment. in Eph. 5, 23.
(5) Hom. 20, n. 4. (6) V. 25
(7) Ibid v. 24. etc.

Christi cum Ecclesia, et quia ideo in nova lege coniugibus fidelibus gratia supernaturalis confertur. Quae certe probatio vim habet maximam, si supponat, signum illud seu sacramentum efficax esse et productivum gratiae, quam significat; e contra infirma prorsus ac nulla, si supponat, signum illud sterile esse et vacuum. Ita ex textu Apostoli argumentantur *Patres Tridentini* cap. unico de matrim. (1) dicentes: *Gratiam vero, quae naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Christus venerabilium sacramentorum institutor atque perfector sua nobis passione promeruit. Quod Paulus innuit dicens: Viri, diligite uxores vestras sicut Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, mox subiungens: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Denique, 3° non deest institutio Christi permanens. Quamvis enim matrimonium longe ante Christum extiterit sub ratione naturalis unionis seu contractus, non tamen extitit sub ratione sacramenti proprie dicti. Christus enim matrimonium ad dignitatem sacramenti elevavit, et sicut in novo foedere leges unitatis, et indissolubilitatis pro omni tempore tulit, ita etiam coniugibus gratiam pro omni tempore praeparavit, ut praefatas leges fideliter observare valeant.

Nota. Remanent difficultates solvendae, quae argumento biblico opponuntur.

Obi. I. Verba Apostoli: *Sacramentum hoc magnum est*, etc., non referuntur, ut observat *Calvinus* (2), ad matrimonium, sed ad unionem Christi cum Ecclesia per incarnationem quam idem Apostolus *magnum pietatis sacramentum* appellat (3). Quodsi ad coniugalem maris et feminae unionem referantur, ad summum concludi posset, matrimonium Adami et Evae, de quo uno Apostolus loquitur, signum fuisse unionis Christi cum Ecclesia, non autem quodvis aliud matrimonium.

Resp. Calvini interpretatio omnino absurda est, et contra regulas hermeneuticas peccat. Siquidem per pronomen *hoc* verba illa referuntur ad praecedentia: *Adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est.* Deinde si Apostolus appellare voluisset sacramentum coniunctionem Christi cum Ecclesia, non dixisset: sacramentum hoc magnum est *in Christo et in Ecclesia*, sed: sacramentum Christi et Ecclesiae magnum est. Adde, quod graece dicitur: εἰς Χριστὸν καὶ ἐκκλησίαν, *in Christum et Ecclesiam*; quibus verbis clare indicatur, mysterium esse in coniugio, cuius significatio refertur ad Christum et Ecclesiam. Falsum praeterea est, quod de uno Adami et Evae matrimonio sermo sit. Apostolus enim verba quidem Adami (4) citat. Adamus autem eo loco non loquitur de se, sed de omni alio coniugio. Alias non diceret, *relinquet homo*, sed *relinquam:* neque diceret, *relinquet patrem et matrem*, ipse enim patrem et matrem non habebat. Ipse Christus (5) verba illa refert ad omne legitimum coniugium. Et ita etiam verba Pauli intelligenda esse, patet ex eo, quia non dicit: Sacramentum magnum fuit, sed loquitur in praesenti: *Sacramentum magnum est*, ut ostendat matrimonium nunc inter fideles initum esse signum congruum et efficax coniunctionis Christi et Ecclesiae.

Obi. II. Etiamsi detur, matrimonium fuisse institutum a Deo; non

(1) Sess. 24. (2) Lib. 4 inst. c. 19.
(3) I Tim. 3, 16. (4) Gen. 2, 24. (5) Matth. 19, 5.

probatur esse sacramentum; nam etiam agricultura est a Deo (1), nec tamen est sacramentum. Quod si matrimonium propterea est sacramentum, quia rem sacram, nempe Christi et Ecclesiae coniunctionem, significet, sexcenta erunt sacramenta; sic enim thesaurus, semen, granum sinapis et alia multa in Evangelio regnum coelorum, aut res divinas adumbrant.

Resp. Nos non appellamus matrimonium sacramentum propterea, quod a Deo sit institutum, sed quia institutum est tanquam mysterium ad significandam rem sacram, et ad gratiam conferendam. Et sic etiam altera pars obiectionis refellitur. Non enim ideo tantum matrimonium sacramentum est, quia est signum rei sacrae, sed quia est signum a Christo institutum, cui adnexa est gratia. Deinde Paulus nusquam utitur matrimonio tanquam *similitudine* Christi et Ecclesiae: alias dixisset: Christus dilexit Ecclesiam, sicut viri diligunt uxores suas, prout dictum est: *Simile est regnum coelorum thesauro.* At non ita dixit, sed e contrario: *Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam*, quod est argumentum a re significata ad rem significantem. Quapropter inepta sunt exempla a Calvino prolata.

Obi. III. Iuxta doctrinam catholicam, sacramenta novae legis operantur quod significant: atqui matrimonium, quod unionem Christi cum Ecclesia significat, istam nullo modo efficit: ergo non habet efficaciam ad constituendum novae legis sacramentum requisitam.

Resp. Effatum illud theologorum: Sacramentum id efficere, quod significat, alium sensum non habet, quam sacramenta N. L. vim habere gratiae conferendae. Notandum vero est, in eadem re subiecta sensibus, quae ad rationem sacramenti concurrit, plures significationes adesse posse, neque necesse esse, ut omne id quod significatur, actu efficiatur. Sic corpus mysticum Ecclesiae, et mors Christi cruenta significantur per eucharistiam; sed neque corpus Ecclesiae, neque mors Christi cruenta per eucharistiam efficiuntur: quia autem per istam etiam unio animae cum Christo per gratiam significatur et efficitur, nemo dubitat, eucharistiam esse verum sacramentum. Pari modo matrimonium significat quidem coniunctionem Christi cum Ecclesia, quam non efficit: simul autem etiam significat castam dilectionem inter marem et feminam, et hanc non solum significat, sed etiam efficit, ut probatum fuit.

Obi. IV. Omnia sacramenta N. L. conferunt gratiam; at matrimonium non confert gratiam: et quidem non primam; hanc enim duo tantum sacramenta, baptismus et poenitentia, producunt: neque secundam; alias enim melius esset nubere, quam non nubere, contra illud, quod ait Apostolus: *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; et qui non iungit, melius facit* (2).

Resp. Ad hanc obiectionem respondet *Bellarminus* (3): « Per matrimonium conferri gratiam, quae prima et secunda dici potest. Nam etsi hoc sacramentum non sit principaliter institutum ad remittenda peccata, illa tamen remittere potest eo modo, quo a sacramentis eucharistiae, confirmationis et extremae unctionis remittuntur; et siquidem id fiat, erit prima gratia; sin autem, erit secunda. Neque obstat, quod continentia sit excellentior matrimonio; nam aliud est comparare statum cum statu, a-

(1) Gen. 3, 17, etc. (2) I Cor. 7, 38.

(3) De matr. contr. 1, c. 5, reso. ad arg. 12

liud statum cum sacramento. » Procul dubio melius est continentem esse, quam nubere; sed etiam melius est nubere quam uri, et melius est nubentibus sacramentum suscipere, quam sacramenti gratia carere. Sic melius est aegroto habere pro malo suo remedium, quam non habere; sed non est melius aegrotum esse, quam sanum. — Responderi etiam potest ad eandem obiectionem cum distinctione: melius est abstinere a matrimonio, si concipiatur sub idea carnalis copulae, non autem, si concipiatur ut res sacra: alioquin Beata Virgo, quae semper, quod perfectius est, amplexa est, B. Iosepho non nupsisset.

Obi. V. Admitti nullatenus potest, matrimonium gratiam divinam producere, quod iuxta Apostolum ab oratione retinet (1), et mentem a Deo avocat (2), et quod ab Ecclesia ut immunditia spectatur, ita ut Sacerdotes illud inire prohibeantur. Quod si matrimonium sacramentum esset, dicendum foret, pugnam inter sacramenta dari, et unum alteri opponi, quoniam qui ordinem suscipit, matrimonium recipere nequit.

Resp. Matrimonium a Deo institutum, et ideo honestum et licitum esse, iam probatum fuit. Ex fragilitate autem hominum fit, ut matrimonio iuncti inordinate saecularibus curis et carnalibus deliciis inhient, et sic ab oratione impediantur, et quoad mentem a Deo avocentur. Ad quod praecavendum sapientissime Deus sacramentum instituit, quo coniuges ad christianam sobrietatem servandam, et officia sua implenda corroborentur. Ecclesia vero matrimonium semper commendavit tanquam in se bonum et honestum et a Christo sanctificatum. Quod si interdum a nonnullis Conciliis, vel Roman. Pontificibus coniugium immunditiae nomine donatum est, non ratione sui, sed aut ratione subiecti incapacis ob vota vel alia impedimenta ad matrimonium contrahendum, aut ratione actus coniugalis non quidem absolute, sed respective ad munditiem, quam praesefert continentia, ita coniugium denominatum est. Arcet vero Ecclesia Sacerdotes a nuptiis tanquam a statu minus perfecto ac minus convenienti dignitati et muneribus sacerdotalibus, non autem tanquam a re mala. Non ergo pugnat sacramentum cum sacramento, sed status cum statu. Et sane vir, mortua uxore sine liberis, ordines recipere potest.

(1) I Cor. 7, 5. (2) V. 33 et 34.

II. *Argumenta ex Traditione petita.*

§ 702. Traditio, quae est alter revelationis fons, etiam sola sufficit ad dogma catholicum constituendum; unde si nullum argumentum biblicum sat solidum extaret, ex sola traditione invicte probari posset, matrimonium verum esse N. L. sacramentum. Cum autem traditio etiam sit linea, iuxta quam S. Scriptura est exponenda, argumenta biblica, quae adduximus, per eam ita confirmantur, ut omnes obscuritates et difficultates penitus evanescant. Argumentum autem traditionis petitur ex *Ss. Patribus*, ex *Ecclesiae constanti persuasione et praxi*, et ex *definitionibus Conciliorum*.

1. *Ss. Patres* multiplici modo pro sacramenti matrimonii existentia testimonium ferunt. Nam: 1° nonnulli tradunt, Christum, dum nuptiis in Cana Galilaeae adfuit, iisdem benedictionem, sanctitatem et gratiam, qua antea carebant, adiunxisse, et sacramentum nuptiarum instituisse; ut ex Graecis *S. Epiphanius*, *S. Chrysostomus* et *S. Cyrillus Alex.*, ex Latinis *S. Ambrosius*, *S. Augustinus* et

S. *Maximus* § praec. n. 2 citati. 2° Alii Christianorum coniugium inter res sacras numerant ad religionem pertinentes, a ministris Ecclesiae certo ritu celebrandas. Ita *S. Ignatius M.* in Epist. ad Polycarpum (1) scribit: « Decet, ut sponsi et sponsae de sententia Episcopi coniugium faciant, quae nuptiae sint secundum Dominum, et non secundum cupiditatem. Omnia ad honorem Dei fiant. » *Clemens Alex.* lib. 3 Strom. ait: « Matrimonium aliquid sacrum est et divinum. » *Tertullianus* lib. de pudic. (2) inquit: « Penes nos occultae quoque coniunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professae iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur. » Huc etiam referuntur Patres, qui dicunt, coniugia benedictione sacerdotali perfici et sanctificari debere, quorum testimonia in articulo sequenti adlegabuntur. 3° Multi Patres matrimonium sensu stricto sacramentum appellant, quod specialem gratiam divinam adnexam habeat. *Clemens Alexand.* (3) ait: « Sanctificatur itaque matrimonium, quod iuxta Logon celebratur, ubi nuptiae Deo subiiciuntur, et sincero corde in plenitudine fidei peraguntur. » *Origenes* (4) inquit: « Deus quidem hic est, qui duo in unum compegit, ut ex quo mulier viro nupsit, duo amplius non sint; et quoniam coniunctionis auctor est Deus, propterea iis inest gratia, qui a Deo coniuncti sunt; quod non ignorans Paulus connubium verbo Dei consentaneum gratiam esse pronuntiat (5), quemadmodum castus caelibatus gratia est: » id est, quemadmodum perpetua castitas speciale donum Dei est, ita specialis gratia coniugibus divinitus est concessa. *S. Athanasius* Epist. ad Amunen, comparans virginitatem cum matrimonio maiorem quidem illi quam isti gratiam tribuit, sed tamen gratiam aliquam matrimonio adnexam esse clare significat scribens: « Si quis nuptias elegerit, culpa quidem vacat, sed tot tantaque non consequetur dona. Consequetur tamen aliqua, siquidem et ipse fert fructum tricesimum. » *S. Gregorius Naz.* (6) haec habet: « Non enim, quia honoratior est virginitas, idcirco turpe et ignominiosum est matrimonium. Christum imitabor, purum illum, inquam, pronubum et sponsum, qui et miraculum in nuptiis edit, et coniugium praesentia sua honestat. In id tantum incumbe, ut purum sit matrimonium, atque ab obscoenarum cupiditatum contagione liberum. Hoc unum posco: a dono (gratia sacramentali) securitatem accipe, ac vicissim istud dono repende, ut certo tempore, quamdiu scilicet assignatum fuerit orationi tempus omni negotio praestabilius, a re uxoria abstineas, idque ex communi pacto et consensu. » *S. Gregorius Nyssenus* (7) matrimonium approbat, « cum non sit a benedictione Dei alienum, » et haereticos confutat, « qui Ecclesiae praecepta atque instituta corrumpunt, res a Deo creatas detestantes, quasi impurae illae sint, et ad malum trahant: » quibus verbis matrimonium ut res sacra, Ecclesiae subiecta, et benedictione divina donata exhibetur. *S. Chrysostomus* verba Pauli: ***Qui vult nubat, tantum in Domino*** (8), ita exponit: « Non nubat tanquam gentilis, sed tanquam Christiana, non propter libidinem, sed propter sacramentum » (9). *S. Ambrosius* (10) ait: « Cognoscimus, prae-

(1) Cap. 5. (2) Cap. 4.
(3) Lib. 4 Strom. cap. 20.
(4) Comment. in Matth. lib. 14, n. 16.
(5) I Cor. 7, 7. (6) Orat. 40, n. 18.
(7) Lib. de Virg. c. 8.
(8) I Cor. 7, 39.
(9) V. Tournely l. c. concl. 2.
(10) Lib. 1 de Abraham, c. 7, n. 59.

sulem custodemque esse Deum, qui non patiatur alienum thorum pollui: et si quis fecerit, peccare eum in Deum, cuius legem violet, gratiam solvat. Et ideo, quia in Deum peccat, sacramenti coelestis amittit consortium. » *Innocentius I* (1) ad Probum scribit: « Statuimus, fide catholica suffragante, illud esse coniugium, quod primitus erat divina gratia fundatum, conventumque secundae mulieris, priore superstite, nullo pacto posse esse legitimum. » *S. Augustinus* (2) dicit: « In civitate Domini, in monte sancto eius, hoc est, in Ecclesia, nuptiarum non solum vinculum, sed etiam sacramentum commendatur. » Idem, lib. de bono coniug. (3): « In nostrarum (uxorum) nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fecunditas uteri. » Et ibid. (4): « Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque homines in causa generandi est, et in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir eius vivit. » Imo in toto isto libro S. Doctor totus in eo est, ut sacramenti matrimonii dignitatem, utilitatem et efficaciam demonstret: inter alia (5) habet: « Ad hoc nuptiae sunt, ut illa concupiscentia redacta ad legitimum vinculum non deformis et dissoluta fluitaret, habens de seipsa irrefraenabilem carnis infirmitatem, de nuptiis autem indissolubilem fidei societatem; de se ipsa prugressum immoderate coëundi, de nuptiis modum caste procreandi. » Et de Gen. ad litt. (6): « Hoc nuptiarum bonum verum tripartitum est: fides, proles, sacramentum. » *S. Leo M.* (7) ad Rusticum Narbon. scribit: « Cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut praeter sexuum coniunctionem haberet in se Christi et Ecclesiae sacramentum: dubium non est, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium, » id est, quae se viro iunxit, sed sacramentum matrimonii non recepit. Ex his patet, quam valde hallucinatus sit *Calvinus* asserens, ante *Gregorium M.* nullam huius sacramenti apud veteres Scriptores ecclesiasticos mentionem fieri.

2. Firmissimum argumentum suppeditat constans Ecclesiae occidentalis et orientalis consensus. Iste autem consensus iam ex iis manifestus est, quae § 516 dicta sunt; ubi probatum fuit, semper, ubique et ab omnibus creditum fuisse, septem esse N. L. sacramenta; tot autem sacramenta non adessent, si matrimonium ex sacramentorum numero expungeretur. Quod si in specie quaedam hic exponenda sint, perpetua fides de sacramenti matrimonii existentia in Ecclesia Latina patet ex eius *libris ritualibus et sacramentalibus*, qui inter septem sacramenta semper matrimonium recensent, ut ostendit *Martene* de ant. Eccl. ritibus (8) patet ex variis *Conciliis particularibus*, quae matrimonium ut rem sacram considerantia varias circa istud leges tulerunt et imprimis ordinarunt, ut coniugia in facie Ecclesiae inirentur et a Sacerdote benedicantur: patet ex decreto *Lucii III*, an. 1181, qui « universos, qui de sacramento corporis et sanguinis D. N. I. Christi, vel de baptismate, seu peccatorum remissione, aut de matrimonio, vel de reliquis ecclesiasticis sacramentis aliter sentire aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana Ecclesia praedicat et observat, - vinculo per-

(1) Epist. 9. (2) Lib. de fide, et oper. c. 7.
(3) Cap. 18, n. 21. (4) Cap. 24, n. 32.
(5) Cap. 5. (6) L. 9, c. 7.
(7) Ep. 92, n. 4. (8) L. 1, c. 9, a. 5.

petui anathematis » innodat: patet *ex consensu theologorum*, qui per quatuor saecula a Petro Lombardo usque ad Lutherum floruerunt, et, quamvis varias disceptationes de matrimonio haberent, constanter tamen docuerunt, matrimonium verum esse N. L. sacramentum: patet *ex professione fidei Graecorum* in *Conc. Lugdunensi II*, an 1274 recitata, in qua palam testati sunt, quod *tenet et docet S. R. Ecclesia, septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptisma, aliud sacramentum confirmationis, aliud poenitentiam, aliud eucharistiam, aliud sacramentum ordinis, aliud matrimonium, aliud extremam unctionem:* patet denique ex *Constitutione Martini V* (*Inter cunctas*), quae de haeresi suspectum inter alia interrogari iubet: « Utrum credat, quod Christianus contemnens susceptionem sacramentorum confirmationis, vel extremae unctionis, aut solemnizationis matrimonii, peccet mortaliter? » — Eadem fides *Ecclesiae Graecae*, quamvis a Romana Ecclesia diuturno schismate divisae constat ex eorum *libris symbolicis* (1), et *Euchologiis* apud *Goar* in euchol. ubi agit de matrimonio sub titulo: *De officio coronationis nuptiarum*, et *Renaudot.* de perpet. fidei (2): constat ex cel. *Simeone Thessalonicensi*, qui lib. de Initiatis (3) fidem Ecclesiae suae de sacramento matrimonii clare exponit: constat ex *Ieremia Graecorum Patriarcha*, qui sub finem saeculi XVI in censura confessionis Augustanae ex nomine totius Ecclesiae Graecae septem profitetur esse sacramenta, ac de matrimonio peculiariter ait: *Divinum sacramentum esse, atque unum ex illis septem, quae Christus et Apostoli Ecclesiae tradiderunt:* constat denique ex Conciliis adversus Cyrillum Lucarim coactis, ex quibus *Synodus CPtana* an. 1638 sub Cyrillo Borrhocensi habita dicit: *Anathema Cyrillo* (Lucari) *nova dogmata fabricanti, et credenti non esse ex institutione Iesu Christi, Apostolorum traditione, praxique perpetua septem Ecclesiae sacramenta, baptisma videlicet, chrisma, poenitentiam, eucharistiam, sacerdotium, extremam unctionem et matrimonium: sed falso asserenti, duo tantum a Christo data esse aut instituta, baptismum et eucharistiam.* Et in alia *Synodo CPtana* an. 1647 sub Parthenio celebrata articulo 15 dicitur: *Negat* (Cyrillus Lucaris) *Ecclesiae sacramenta quinque; sacerdotium, sacram unctionem, sacrum oleum, confessionem cum poenitentia, et honorabiles nuptias, quae omnia ut sacramenta et divinam gratiam conferentia antiqua nobis traditio reliquit.* Eandem esse *Coptorum*, *Iacobitarum*, *Syrorum* aliorumque orientalium fidem, probant publica eorum euchologia, in quibus de matrimonio agitur perinde ac de sacramentis reliquis; ostendunt *Assemanus* (4), ac *Renaudotius* loc. cit. — Ergo cum Protestantes ostendere nequeant, quo auctore, quo tempore, qua occasione, quo loco nova haec opinio invaluerit, dicendum est, universam Ecclesiam ab Apostolis edoctam ita semper credidisse. Valet igitur hic celebre *Tertulliani* effatum: « Ecquid verisimile est, ut tot ac tanta in unam fidem erraverint? Variasse debuerat error doctrinae Ecclesiarum. Caeterum quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. »

3. *Concilium Florentinum* in decreto pro Armenis dicit: *Septimum est sacramentum matrimonii*, *quod*

(1) Conf. orthod. p. 1, q. 98.
(2) Tom. 5, l. 6, c. 1. (3) Cap. 33.

(4) In bibl. orient. tom. 3, p. 1 et 2.

est signum coniunctionis Christi et Ecclesiae secundum Apostolum dicentem: Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Tridentinum Sess. XXIV, cap. unico de matrim. seu in prooemio ait: *Cum igitur matrimonium in lege Evangelica veteribus coniugiis per Christum gratia praestet; merito inter novae legis sacramenta sancti Patres nostri, Concilia, et universalis Ecclesiae Traditio semper docuerunt.* Et can. 1 definit: *Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis Evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre; anathema sit.*

Nota. Argumento ex Traditione petito sequentia opponunt adversarii.

Obi. I. Antiqui Patres, qui contra haereticos nuptias ut malas et noxias condemnantes pugnabant, nullum validius argumentum urgere poterant, quam sacramenti dignitatem matrimonio a Christo additam: attamen de ea nec verbum habent. Imo nec ipse Iovinianus, licet totus esset in extollendo connubio super virginitatem, omniaque argumenta, quae ad rem suam facere viderentur, diligentissime conquisivisset, dignitatem sacramenti in medium profert. Matrimonium igitur illo aevo ut sacramentum creditum non est, et a nonnullis Patribus in latiori tantum significatione ita appellatum fuit.

Resp. Argumentum, quod petitur ex Patrum silentio in pugna adversus haereticos, utpote negativum, plane evertitur ex positivis argumentis, quae adduximus. Ratio etiam silentii reddi potest. Nam Patres operam perdidissent in adstruenda sacramentali nuptiarum dignitate adversus eos, qui nuptias ut impuras et a malo principio invectas traducebant. Quod vero spectat ad Iovinianum, observare iuverit, ipsius quaestionem non attigisse praecise matrimonium, ut contrahitur, sed potius *statum* coniugalem, quem *statui* seu professioni virginitatis et continentiae praeferebat. Notandum porro est, pauca Patrum scripta contra praefatos haereticos exarata ad nos pervenisse: sed in istis paucis nonnulla inveniuntur, in quibus Patres non obscure ad dignitatem sacramenti provocant, ut *S. Irenaeus* (1), *Tertullianus* (2), *Clemens Alexand.* (3), *S. Gregorius Naz.* (4), *S. Chrysostomus* (5), *S. Augustinus* (6). Certe autem Patres matrimonio in sensu stricto sacramenti dignitatem attribuunt, quoniam illi non solum nomen sacramenti adscribunt, sed etiam asserunt, matrimonium rem sacram esse, nuptias in Cana Galilaeae a Christo sanctificata esse, gratias annexas habere etc. Negari autem omnino non potest, aevo Patrum in Ecclesia catholica fidem de sacramenti matrimonii existentia viguisse. Hanc fidem enim *Nestoriani* et *Eutychiani*, qui a saeculo V ab Ecclesia separati sunt, nonnisi ab eadem Ecclesia discere potuerunt.

Obi. II. *Petrus Lombardus* penitus negavit, per matrimonium gratiam conferri, et cum ipso nonnulli alii docuerunt, matrimonium institutum tantum fuisse in remedium peccati, ut actus coniugii licitus fiat. *S. Thomas* quidem, *S. Bonaventura* et *Scotus* docuerunt, per matrimonium gratiam conferri; sed hanc sententiam non ut de fide certam, sed ut *probabiliorem* defendunt. *Durandus* aperte

(1) Lib. 1, c. 30.
(2) Lib. 1, c. Marcion. c. 29.
(3) Lib. 3 Strom. (4) Orat. 37 et 40.
(5) Hom. 20 in Epist. ad Ephes.
(6) Lib. de bono coniug.

negavit, matrimonium esse sacramentum. Non ergo satis constans est Ecclesiae traditio de sacramenti matrimonii existentia.

Resp. Certum est, Petrum Lombardum et omnes theologos admisisse matrimonium tanquam unum ex septem Ecclesiae sacramentis a Christo institutis; et certum pariter est, scholasticos omnes cum Magistro sententiarum hoc agnovisse discrimen inter sacramenta V. L. et sacramenta N. L., quod ista *conferant gratiam*, illa vero gratiam tantum significent. Mirum igitur est, quomodo Lombardus circa efficaciam sacramenti matrimonii aberrare potuerit. Cl. *Estius* (1) ita ad eius auctoritatem respondet: « Ad illud, quod 2 dist. dicit (Magister sentent.), coniugium esse in remedium tantum, non improbabiliter responderi potest ex *S. Thoma* eum locum explicante, quod ibi Magister loquatur de principali fine, seu effectu sacramenti matrimonii. Quamvis enim omnia sacramenta et contra peccatum valeant, et auxilium bene vivendi praestent, recte tamen trifariam ista secundum Magistrum dividuntur, quod quaedam principaliter instituta sint ad luvandum hominem in bono, ut confirmatio, eucharistia et ordo; quaedam ad delenda et vitanda peccata, ut reconciliatio, extrema unctio et matrimonium; quaedam ad utrumque effectum, ut baptismus, quo et vetus homo moritur et novus nascitur. » *S. Thomas, S. Bonaventura* et *Scotus* dixerunt, *probabilius* esse, quod matrimonium conferat gratiam, quando haec veritas nondum fuit ab Ecclesia solemniter definita, et ideo culpabiliter non erraruut. Caeterum *S. Thomas* in suppl. (2) satis solide aliter sentientes refellit, et doctrinam catholicam probat. Observandum pariter est, quod *S. Thomas* plura, quae in commentariis super magistrum sententiarum scripserat, ex quibus supplementum desumptum est, postea emendaverit in summa, quam aetate magis provectus exaravit. Iam vero in *Summa* (3), expresse reprobat illorum sententiam, qui negant, conferri gratiam in matrimonio, ac praeterea absolute pronunciat: « Dare pecuniam pro matrimonio, in quantum est Ecclesiae sacramentum, est illicitum. » *Durandus* male audiit tanquam haereticus, eo quod negaverit, matrimonium esse sacramentum, ita ut in secundis curis operum suorum, ad hanc haeresis invidiam declinandam admiserit, matrimonium esse sacramentum, etsi cum nonnullis aliis coaevis theologis negaverit conferre gratiam. Caeterum *Durandus* (4) scribit: « Tenendum est absolute, quod matrimonium est sacramentum, cum hoc determinet Ecclesia, Extr. de haeret., ubi numerat matrimonium inter alia sacramenta: » et quod attinet collationem gratiae (5) exposita sententia canonistarum, de qua profitetur, se nihil velle pronunciare, pergit: « Moderni autem theologi quasi communiter tenent, quod per sacramentum matrimonii confertur gratia, nisi contrahentes ponant obicem, sicut fit in aliis sacramentis, quibus aequiparatur sacramentum matrimonii in hoc casu, quia non videretur ab eis posse teneri, quod matrimonium sit sacramentum novae legis. » Ex his patet, per disceptationes scholasticorum nullatenus labefactari, aut obscurari argumentum pro dogmate catholico ex traditione petito.

(1) In 4 d. 26, § 9.
(2) Q. 42, art. 3.
(3) 2 2, q. 100, art. 2 ad 6.
(4) Lib. 4 dist. 26, q. 3, n. 5.
(5) Ibid. n. 8.

ARTICULUS II.

De sacramento matrimonii ministro.

§ 703. Duae dantur circa sacramenti matrimonii ministrum theologorum sententiae. Sententia prior vult ipsos contrahentes ministros, ita ut aut eorum quivis sibi sacramentum administret, aut alter alteri, vir uxori, uxor marito. Altera sententia est eorum, qui tenent, sacramenti matrimonii ministrum esse Sacerdotem. Neutram sententiam esse de fide definitam, sed utramque catholice propugnari posse, apertissime constat ex iis, quae scribit *Benedictus XIV* de Syn. Dioec. lib. 8, cap. 13, ubi totam controversiam proponit, et praecipua utriusque sententiae argumenta adducit, ac demum num. 9 concludit: « Utriusque opinionis solidiora fundamenta innuimus, non animo quemquam inducendi ad unam, aut alteram amplectendam, sed ut Episcopis sit persuasum, utramque esse probabilem, suosque habere magnae auctoritatis patronos; atque inde non decere discant, ut ipsi iudicis partes assumant, quaestionemque definiant, de qua Ecclesia hactenus nihil pronunciavit, sed theologorum disputationi permisit. » Agitur igitur de controversia, in cuius pertractatione prae caeteris observandum est celebre *S. Augustini* dictum: « In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas. » Ut autem, quantum in huiusmodi materiis fieri potest, veritas detegatur, necesse omnino est, ut mente a praeconceptis opinionibus et a studio partium libera utriusque sententiae argumenta sedulo perpendantur.

I. *Sententia, quae contrahentes ministros esse dicit sacramenti matrimonii.*

§ 704. Qui asserunt, contrahentes esse ministros sacramenti matrimonii, sequentibus utuntur argumentis.

1. *Eugenius IV* in decreto pro Armenis ait: *Septimum est sacramentum matrimonii, quod est signum coniunctionis Christi et Ecclesiae secundum Apostolum dicentem: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Causa efficiens matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.* Ex quibus verbis sic argumentari licet: Causa efficiens sacramenti matrimonii est illius minister; sed iuxta Pontificis verba causa efficiens sacramenti matrimonii sunt contrahentes: ergo iidem sunt etiam illius ministri. Nec obstat, quod Pontifex non dicat: Causa efficiens sacramenti matrimonii, sed simpliciter: *Causa efficiens matrimonii* etc. Nam *Eugenium IV* in his verbis loqui de matrimonio, ut est sacramentum, constat: 1° quia loquitur de matrimonio, quod immediate ante dixerat esse *septimum sacramentum;* id enim exigit sermonis series, nec verisimile est, quod proponens agere de matrimonio ut sacramento, statim ab instituto deflectat: 2° quia initio huius capitis dicit: *Ecclesiasticorum sacramentorum veritatem pro ipsorum Armenorum...... faciliori doctrina sub hac brevissima redigimus formula;* Armeni vero instructione indigebant circa sacramentum matrimonii, non circa contractum coniugalem; 3° quia nullum alium ministrum designat, neque Sacerdotis meminit, cuius tamen praesentiam cum aliqua formula debuisset requirere, ne forte eius defectu nullum esset sacramentum, si vera esset aliter sententium doctrina. Ita *Billuart* (1).

2. *Conc. Tridentinum* Sess. XXIV in prooem. de matrim. inquit: *Cum igitur matrimonium in lege evange-*

(1) De matrim. diss. 1. art. 6.

lica veteribus connubiis per Christum gratia praestet; merito inter N. L. sacramenta adnumeratur. Quibus verbis S. Synodus docet, Christum non solum approbasse coniugium in statu innocentiae institutum, sed praeterea gratiam promeruisse, quae naturalem coniugum amorem perficeret, eaque gratia praestare matrimonium in nova lege veteribus connubiis; ex quibus patet, iuxta Tridentinum nihil immutasse Christum in contractu matrimonii, sed solum illum gratia sua exornasse, quo factum est, ut contractus ille, qui antea non erat nisi naturalis, quique a solis contrahentibus per mutuum consensum perficiebatur, elevatus sit ad dignitatem sacramenti. Cum autem dicitur, Christum matrimonialem contractum elevasse ad dignitatem sacramenti, sensus certe non est, Christum voluisse, ut qui matrimonium legitime contrahunt, possint, si velint, praeter matrimonium etiam suscipere sacramentum; sed Christum voluisse, ut matrimonium esset sacramentum, seu ut ipse contractus constituat sacramentum. Ita cl. *Perrone* de matrim. (1), *Liebermann* (2).

3. *Idem Concilium* Sess. XXIV, cap. 1 de reform. matr. inquit: *Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quamdiu ea Ecclesia irrita non fecit, et proinde iure damnandi sint illi, ut eos sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera et rata esse negant; - nihilominus sancta Dei Ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est atque prohibuit.* Ast iuxta communem loquendi usum Tridentini praesertim aetate receptum per matrimonia *vera et rata* intelligebantur non meri contractus naturales et civiles, sed sacramenta. Imo secundum iura omne matrimonium christianorum ratum esse sacramentum declaravit *Innocentius III* (3) dicens: « Etsi matrimonium verum inter infideles existat, non est tamen ratum: inter fideles autem verum, et ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugii sacramentum. » Docet ergo Pontifex matrimonium inter infideles esse verum et non ratum, quia defectu baptismi non est sacramentum: inter fideles autem ratione baptismi esse ratum, quia est sacramentum. Itaque *Concilium Tridentinum* definivit, matrimonia clandestina, antequam impedimentum clandestinitatis statueretur, fuisse matrimonia *vera*, id est, valida et *rata*, id est, sacramenta. Sed matrimonia ista sine praesentia et benedictione Sacerdotis solo contrahentium consensu perficiebantur: ergo non Sacerdos, sed contrahentes sunt huius sacramenti ministri.

4. Communis scholasticorum sententia fuit, contrahentes esse sacramenti matrimonii ministros, non vero Sacerdotem. Audiatur *S. Thomas*, cuius auctoritas maximi semper habita est. Hinc in 4 dist. 26, q. unica, art. 3 ait: « Verba, quibus consensus matrimonialis exprimitur, sunt forma huius sacramenti, non autem benedictio Sacerdotis, quae est quoddam sacramentale. » Et dist. 28 (4) dicit: « Consensus expressus per verba de praesenti inter personas legitimas ad contrahendum matrimonium facit; quia haec duo sunt de essentia sacramenti; alia autem omnia sunt de solemnitate sacramenti, quia ad hoc adhibentur, ut matrimonium convenientius fiat. Unde si omittantur,

(1) Cap. 1, n. 40. (2) De matr. c. 2, art. 3.
(3) Cap. Quanto de divort. extra, l. 4, t. 19.

(4) In 4, q. unica, art. 3.

verum est matrimonium, quamvis peccent sic contrahentes, nisi per aliquam legitimam causam excusentur.» Et ibid. (1) ait: « In matrimonio actus nostri sunt causa sufficiens ad inducendum proximum effectum, quae est obligatio, quia quicunque est iuris sui, potest se alteri obligare. Et ideo Sacerdotis benedictio non requiritur in matrimonio quasi de essentia sacramenti. » *S. Bonaventura* (2) ita loquitur: « Ad esse matrimonii ista duo sufficiunt, scilicet legitimitas in personis, et unitas in consensu. Ad solemnitatem vero et decorem, sive honestatem requiritur et parentum traditio, et Sacerdotum benedictio: haec autem ita sunt ad decorem sacramenti, ut tamen sint de necessitate praecepti. » *Scotus* (3) inquit: « Sacramentum matrimonii est expressio certorum verborum maris et feminae sibi invicem significantium traditionem mutuae potestatis corporum ad prolem debite procreandam, ex institutione divina efficaciter significans gratiam conferendam mutuo contrahentibus ad coniunctionem mutuam animorum gratiosam. » Praeclara haec theologiae lumina secuti sunt scholastici omnes, ita quidem, ut cum *Melchior Canus* assereret, non contrahentes, sed Sacerdotem esse sacramenti matrimonii ministrum, haec sententia tanquam *nova* et in scholis inaudita considerata fuerit. Pro eadem quidem sententia etiam *Guillelmus Parisiensis* et *Paludanus* adduci consueverunt, sed perperam. Nam prior lib. de septem sacram. (4) loquens de matrimoniis clandestinis ait: « Nec sic contrahentes possunt separari, cum ibi verus sit consensus per verba de praesenti expressus; licet illa quae dicta sunt (scilicet testes, benedictio Sacerdotis etc.) deficiant, quae non sunt de essentia sacramenti, sed solus consensus praedictus. » Posterior (5) aperte profitetur, quod omne sacramentum debeat a Sacerdote administrari, non autem matrimonium, cui perficiendo non requiritur Sacerdos, ostenditque, quodlibet sacramentum aliquid habere sibi proprium, in quo cum reliquis non convenit. Ex hoc iam unanimi scholasticorum consensu gravissimum pro hac sententia argumentum exurgit. Cum enim Episcopi et alii Pastores communem totius scholae sententiam secuti fuerint, vel oportet falsam esse sententiam *Cani*, vel universam Ecclesiam per 400 annos circa essentiam sacramenti matrimonii errasse. Ita *Bellarminus* (6).

5. Rationes theologicae sententiam istam confirmant. *a*) Matrimonia clandestina ante *Tridentinum* semper ut indissolubilia habita sunt. Haec vero indissolubilitas ab ipso sacramento oritur, non autem ex solo naturali aut civili contractu, qui per se dissolubilis est, ut patet ex coniugiis infidelium, quae dissolvi possunt per alterutrius coniugis conversionem, secus ac eveniat in fidelium connubiis, quae semel legitime contracta et consummata nunquam quoad vinculum possunt dissolvi: ergo matrimonia clandestina sine praesentia et benedictione Sacerdotis contracta vera fuerunt sacramenta. *b*) *Tridentinum* dum nuptiae ineuntur, imponit quidem parocho, ut dicat: *Ego vos in matrimonium coniungo*, sed statim addit: *vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum.* At si Concilium putasset, parochum esse ministrum, quomodo

(1) Ad 2. (2) In 4 dist. 28, q. 5.
(3) In 4 dist. 26, q. unica.
(4) Cap. 26. (5) In 4 dist. 26, q. 4
(6) Lib. 1, c. 7.

potuisset ei pro forma praescribere quaecunque verba, quae sint iuxta ritum in unaquaque provincia receptum? Hoc argumentum dicit *Card. Pallavicini* sibi evidens visum fuisse ad probandum, contrahentes ipsos veros esse ministros, non vero parochum, aut alium Sacerdotem. Adde: verba, quae iuxta adversarios formam sacramenti constituunt, nova esse, ac desiderari prorsus in omnibus fere antiquis ritualibus; imo alicubi Sacerdotem haec sola verba pronunciare: *Quod Deus coniunxit, homo non separet* (1). — *c)* Si Sacerdos esset minister, multa Christianorum matrimonia rationem sacramenti non haberent. Nam si quod matrimonium ob occultum impedimentum invalide initum fuerit, iubentur quidem coniuges inter se consensum renovare, non vero iterum Sacerdotis ministerio uti. Matrimonia a Protestantibus mutuo consensu inita, valida et indissolubilia sunt, quamvis illis nulla Sacerdotis benedictio accesserit: quod si coniuges ad Ecclesiam catholicam redeant, sciente et approbante Ecclesia nulla ipsorum coniugiis benedictio sacerdotalis applicatur. Etiam inter Catholicos interdum contingit, virum et feminam matrimonium inter se contracturos inopinantem parochum adire, et coram eo, quamvis invito et reluctante, ac duobus testibus ibidem fortuito adstantibus, mutuum in coniugium consensum exprimere, atque inde statim se subducere, quin parochus ullum, nisi fortasse obiurgationis, verbum protulerit. Eiusmodi matrimonium in sententia Melchioris Cani est validum in ratione contractus, sed ob defectum sacerdotalis benedictionis non est sacramentum. Ne itaque sic copulati fideles perpetuo careant gratia, quae ex sacramento matrimonii in contrahentes derivatur, deberet Ecclesia illos compellere, aut saltem hortari atque inducere ad suum contractum legitime consuetisque adhibitis sacris ritibus iterum renovandum coram eodem parocho, cuius verbis fiat sacramentum: atque ob eandem rationem coram Sacerdote aut praeciperet, aut saltem instaurari curaret clandestina coniugia in locis inita, ubi Tridentini decretum non est receptum. Cum autem in neutro casu coniugii renovationem ab Ecclesia urgeri videamus, non temere inde coniicimus, utrumque contractum, quamquam Sacerdotis benedictione non obsignatum, iam ab Ecclesia haberi pro sacramento. Hoc argumentum prae caeteris grave reputat *Benedictus XIV* (2). — *d)* Cum ex dogmate catholico sacramenta sint signa gratiam divinam in nobis efficientia, inter actionem sacramenti cuiusvis externam, atque eius interiorem effectum, qui in matrimonio proprie est unio animorum gratia divina sanctificata, ut uxor adhaereat viro, quemadmodum Ecclesia Christo et uxor diligat virum, quemadmodum Christus Ecclesiam; necessario quaedam similitudo seu analogia intercedere debet: quae manifesto inter effectum illum atque pactionem seu contractum coniugalem, quatenus mutua coniugum traditione atque acceptatione perficitur, minime autem inter illum et benedictionem sacerdotalem locum habet nisi forsan dicere velis, Sacerdotem non tam nuptiis benedicere, quam potius coniuges nomine Christi atque Ecclesiae matrimonii vinculo coniungere. Verumtamen et tunc non potest non animadverti, coniunctionem illam, quae fit per Sacerdotem, omnem vim

(1) V. Martene, lib. 1, q. 2, c. 9.

(2) Lib. 8, v. 13, n. 8

et efficaciam a consensu contrahentium recipere, et in se spectatam omni prorsus vi ac virtute esse destitutam: ita *Schwetz*, Theol. dogm. tom. 3 (1). Accedit solemnis non quidem *Concilii oecumenici*, verumtamen supremi Ecclesiae capitis, gloriosissime regnantis *Pii IX* declaratio, qui in allocutione habita in Concistorio secreto die 27 septemb. 1852, haec pronuntiavit: « Nihil dicimus de alio illo decreto (a republica Neogranatensi edito), quo matrimonii sacramenti mysterio, dignitate, sanctitate omnino despecta, eiusque institutione et natura prorsus ignorata et eversa, atque Ecclesiae in sacramentum idem potestate penitus spreta, proponebatur, iuxta iam damnatos haereticorum errores, atque adversus Ecclesiae catholicae doctrinam, ut matrimonium tanquam civilis tantum contractus haberetur, et in variis casibus divortium proprie dictum sanciretur, omnesque matrimoniales causae ad laica deferrentur tribunalia, et ab illis iudicarentur: cum nemo ex Catholicis ignoret, aut ignorare possit, matrimonium esse vere et proprie unum ex septem evangelicae legis sacramentis a Christo Domino institutum; ac *propterea inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum*, atque idcirco quamlibet aliam inter Christianos viri et mulieris praeter sacramentum coniunctionem, cuiuscumque etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem concubinatum, ab Ecclesia tantopere damnatum, ac proinde *a coniugali foedere sacramentum separari nunquam posse*, et omnino spectare ad Ecclesiae potestatem ea omnia decernere, quae ad idem matrimonium quovis modo pos-

1) § 156, n. 1.

sunt pertinere. » Iuxta eadem principia in Encycl. *Pii IX* (*Ad Apost. Sedis fastigium* die 22 aug. 1851) damnantur propositiones *Ioan. Nep. Nuytz* dicentis: « Nulla ratione ferri posse Christum matrimonium evexisse ad dignitatem sacramenti: matrimonii sacramentum non esse nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm esse etc. » Quae propositiones damnantur ut respective falsae, temerariae, schismaticae.... haereticae etc. Ex quibus patet, sacramentum matrimonii esse inseparabile a contractu coniugali, seu non posse inter fideles dari validum matrimonium quod non sit sacramentum. Ast si statuitur, ministrum matrimonii esse Sacerdotem; hoc deficiente sacramentum matrimonii non reciperetur, et tamen validus contractus coniugalis iniri posset, ut patet ex matrimoniis clandestinis, quae ante *Concilium Tridentinum* valida et rata fuerunt: ergo sacramentum matrimonii etiam inter fideles a foedere coniugali separari posset: quod cum dicere non liceat, etiam defendere non licet, ministrum matrimonii esse Sacerdotem, et necessario infertur, matrimonii sacramenti ministrum esse contrahentes. Quod etiam confirmatur ex responsione data a *Pio VI* ad Episcopum Lucionensem 28 maii 1792, pro tempore gallicanae persecutionis, quando legitimi parochi dispersi erant, declarante: « Quoniam complures ex illis fidelibus non possunt omnino parochum legitimum habere, istorum profecto coniugia contracta coram testibus, et sine parochi praesentia, si nihil aliud obstet, et valida et licita erunt, ut saepe saepius declaratum fuit a s. Congreg. *Conc. Trid.* inter-

prete. » Cum autem omnia fidelium matrimonia sint sacramenta, concludendum est, illorum ministrum esse contrahentes, non autem Sacerdotem, sine quo hinc inde valide et licite celebrari possunt.

Nota. Hanc sententiam contra Melchiorem Canum eiusque asseclas acerrime defenderunt *Bellarminus*, *Suarez*, *Vasquez*, *Sardagna*, *Barbosa*, *Fagnanus*, *Boucat*, *Gonet*, *Gotti*, *Billuart*, *Patuzzi*, *S. Alph. a Ligorio*, *Perrone*, *Klee*, et alii multi.

II. *Sententia, quae sacerdotem dicit sacramenti matrimonii ministrum.*

§ 705. Huius sententiae indolem et controversiae genesin enarrat *Benedictus XIV* de Synodo dioeces. (1), qui (2) *Guill. Parisiensis* sententiam referens inquit: «In unoquoque matrimonio, etiam fidelium, distinguendam voluit *Guillelmus* in suo tract. de sacr. matrimon. cap. 9 rationem contractus a dignitate sacramenti, docuitque, illam quandoque ab hac separari: etenim (aiebat) minister sacramenti matrimonii est Sacerdos, qui solus potest contractum coniugii, de se mere civilem et profanum sua benedictione consecrare, et efficere, ut per eam tanquam formam elevetur ad causandam gratiam ex opere operato eo pacto, quo aqua elementaris, quae est materia sacramenti baptismi per verba a ministro prolata, quae sunt eiusdem sacramenti forma, virtutem acquirit abluendi interiores animae sordes producendique gratiam: quare, si contingat, pergebat *Guillelmus*, matrimonium sine Sacerdotis praesentia iniri, validum et firmum utique erit in ratione contractus, nequaquam autem sacramenti naturam ac virtutem participabit. » Hanc Guillelmi sententiam tempore *Concilii Tridentini* proposuerunt aliquot theologi Parisienses, duce *Simone Vigorio*, eamque strenue defendit *Melchior Canus*, « cuius argumenta, ait idem *Benedictus XIV* ibid. (3), etsi totis viribus convellere studuerit *Bellarminus* (4), non ideo tamen a Cani opinione omnes retraxit. » Siquidem graves theologi ipsum secuti sunt, ut *Caietanus*, *Toletus*, *Ledesma*, *Petrus de Marca*, *Estius*, *Sylvius*, *Juenin*, *Natalis Alex.*, *Serry*, *Drouin*, *L'Herminier*, *Tournely*, *Collet*, *Du Hamel*, *Gervasio*, multique alii recentiores. Argumenta vero, quibus innititur haec sententia sunt sequentia.

1. *S. Scriptura* sententiae huic aperte suffragatur. Nam Ioan. XX, 21 Christus ait ad discipulos suos: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Christus ergo Apostolos misit, ut eadem potestate gaudeant, quam ipse in terris ad homines sanctificandos exercuerat. Sed Christus nuptiis in Cana Galilaeae benedixit, et hac benedictione effecit, ut cum contractu matrimoniali gratia coniungeretur (5); ergo etiam discipulis suis potestatem dedit, ut et ipsi per benedictionem gratiam cum contractu matrimoniali coniungant, seu ut sacramentum matrimonii administrent: quod non obscure iam ideo indigitatur, quia expresse legitur quod *et Iesus et discipuli eius ad nuptias* venerint (6), quo ostenderetur, ad nuptias legitime celebrandas discipulos quoque Christi concurrere debere. — Idcirco Paulus ad Cor. scribit: *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei* (7). Dubitari autem non potest, per mysteria Dei non solum sublimes Evangelii ve-

(1) Lib. 8, cap. 12 et 13.
(2) Cap. 13, n. 1.
(3) N. 3.
(4) Lib. I de matrim. cap. 7.
(5) § 701, n. 2.
(6) Io. 2, 2.
(7) I Cor. 4, 1.

ritates, quae ab Apostolis praedicandae erant, sed praecipue N. L. sacramenta intelligenda esse. Evangelium enim ex praecepto Christi (1) omnibus praedicandum erat: Sacramenta vero nonnisi dignis et dispositis dispensanda sunt. Unde *S. Chrysostomus* (2) explicans citatum locum Pauli, ait: « Dispensatores autem dixit, ostendens, non omnibus haec (mysteria, sacramenta) danda esse, sed quibus oportet, et quibus ea sunt dispensanda. » Paulus ergo declarat, Apostolos eorumque successores esse sacramentorum dispensatores seu ministros, quod et omnes Catholici circa sacramenta hactenus pertractata admittunt. Ast cum de ministro sacramenti matrimonii sermo est, plurimi aliter sentiunt, et dicunt, argumenta analogica non valere, cum de institutis divino-positivis agitur, ac ideo ex proprietatibus unius sacramenti concludi non posse ad proprietates alterius, quia quodlibet fere sacramentum habet aliquid sibi proprium, quod in altero desideratur. — Sed argumentum, quod ex verbis Pauli deducitur, non est mere analogicum sed vere biblicum. Paulus enim propositione generali Apostolos declarat *dispensatores mysteriorum Dei*. Ubi Apostolus nil excipit, neque nobis excipere licet. Si exceptio facienda sit, haec, cum agatur de veritate revelata, ex S. Scriptura vel ex Traditione probanda est. Sic, ex. gr., etiam laicos, feminas, haereticos, etc., valide semper, et in casu necessitatis licite baptizare posse, ex traditione divino-apostolica probatur, et ab Ecclesia definitum est. Exceptioni autem locum dandum esse circa sacramenti matrimonii ministrum, neque ex S. Scriptura probari potest, quod adversarii admittunt, neque ex traditione, quia prior sententia ante saeculum duodecimum ignota fuit, et ab istius patronis ne unus quidem Pater citatur, qui dixerit, circa sacramentum matrimonii exceptionem faciendam esse, eiusque ministrum esse contrahentes, neque demum ex definitionibus Ecclesiae, quia, ut omnes fatentur, non agitur de dogmate solemniter ab Ecclesia definito.

2. *Ss. Patres* non solum benedictionem in nuptiis semper adhibitam fuisse testantur, sed eandem convenientem, praeceptam, necessariam dicunt, eique gratiam adscribunt, quae nubentibus confertur. *S. Ignatius M.* (3) scribit: « Decet, ut sponsi et sponsae de sententia Episcopi coniugium faciant, quae nuptiae sint secundum Dominum, et non secundum cupiditatem: omnia ad honorem Dei fiant. » Episcopi ergo sententiam exigit, ut nuptiae forent secundum Dominum, hoc est, eam consequerentur benedictionem seu gratiam, quae a Christo adnexa est Christianorum coniugio. *Clemens Alex.* l. 3 Paedag. (4) coarguens mulieres alienis sese crinibus exornantes sic quaerit: « Cui manum imponet presbyter? cui benedicet? Non mulieri, quae est ornata, sed alienis capillis, et per ipsos alii capiti. » *Tertullianus* (5) ait: « Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod Ecclesia conciliat et confirmat oblatio, et obsignat benedictio, Angeli renunciant, Pater ratum habet. » Quibus verbis docet, Ecclesiam matrimonium inter fideles conciliare, et benedictionem ab Ecclesia impertitam coniugia obsignare, sanctificare, Deo grata et felicia reddere. Idem (6) inquit: « Pe-

(1) Matth. 28, 2, Marc. 16, 15.
(2) Hom. 10, in 1 ad Cor. n. 2.

(3) Epist. ad Polycarp. c. 5. (4) Cap. 11
(5) Lib. 2 ad uxor. c. 9.
(6) Lib. de [illegible] 14.

nes nos occultae quoque coniunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur.» *Tertullianus* quidem hic montanistarum rigorem prodit: sed nullibi montanistae ideo erroris arguuntur, quia benedictionem sacerdotalem in nuptiis necessariam existimaverunt. *S. Evaristus* relatus in can. *Aliter* (1) ita loquitur: « Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his, qui super ipsam feminam dominationem habere videntur... uxor petatur... et suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus et oblationibus a Sacerdote benedicatur... Ita peracta legitima scitote esse connubia; aliter vero praesumpta, non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes. » Decretum istud, ut observat *Benedictus XIV*, l. c. (2) genuinum quidem non est, sed tamen praesumitur fabricatum ad normam disciplinae, quae in Ecclesia vigebat in fine octavi, aut initio noni saeculi, et probat, matrimonia saltem licite sine benedictione sacerdotali iniri non potuisse. *S. Siricius* Epist. ad Himerium Episc. Tarrac. (3) dicit: « De coniugali autem violatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio, quam nupturae Sacerdos imponit, apud fideles cuiusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur. » Nonnulli putant, Pontificem loqui de benedicendis sponsalibus de futuro; sed graves rationes huic opinioni obstant; nam non constat, etiam in sponsalibus de futuro benedictionem sacerdotalem adhibitam fuisse; constat vero, per *desponsatam* eam intelligi, quae coniugium iam iniit iuxta Matth. I, 18. Certum pariter est, sponsalia de futuro saltem per mutuum dissensum solvi posse, unde coniugium cum altero non *omnibus modis inhiberi* potuisset: denique sermo est de desponsatione, quae coniuncta est *cum sacramento;* alias eius violatio sacrilegium non esset: nunquam autem creditum est, sponsalia de futuro esse sacramenta. Idem ibid. (4) scribit: « Una tantum, et ea, quam virginem communi per Sacerdotem benedictione perceperit, uxore contentus acolythus et subdiaconus esse debet. » Quomodo autem uxor *communi per Sacerdotem benedictione percipi* dici potest, si Sacerdos sacramenti matrimonii minister non est? — *S. Basilius* (5) de matrimonio fidelium dicit: « Hoc vinculum naturae, hoc per benedictionem impositum dispares quoque animos coniungere debet. » *S. Gregorius Naz.* Epist. ad Procopium (6) se excusat, quod ad nuptias Olympiadis, cui « grex Episcopor. aderat, » venire nequeat, et addit: « Nam alioquin quantum ad voluntatem attinet, et adsum, et simul festum celebro, iuvenilesque dexteras inter se iungo, atque utrasque Dei manui. Convenit enim, ut quemadmodum tibi alia omnia bona, ita matrimonium quoque in optimum quemque finem, et secundum communia nostra vota fiat. » Per quae verba praeclare ostendit, per Sacerdotem manus nubentium iungi, et sic coniuges Deo uniri, quod per gratiam tantum fieri potest. *S. Ambrosius* Epist. ad Vigilium (7) inquit: « Cum ipsum coniugium velamine sacerdotali et benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, ubi non est fidei concordia? » — Ne-

(1) Cap. 30, q. 5. (2) Cap. 12, n. 5.
(3) Cap. 4. (4) N. 13.
(5) Hom. 7 in Hexaem. n. 5.
(6) Ep. 193, al. 57. (7) Ep. 19, al. 23, n. 7.

mini dubitare licet, coniugium *sanctificari* per sacramentum a Christo institutum, sed hanc sanctificationem repetit S. Doctor non ab ipso contractu, sed a *velamine sacerdotali et benedictione. Innocentius I* Epist. ad Victric. (1) postquam dixit, primos parentes in paradiso a Deo benedictos fuisse cum matrimonio iuncti sunt, addit: « Quam formam etiam Sacerdotes omnes servare, usus ipse demonstrat Ecclesiae. Satis enim absurdum est (pergit), aliquem credere uxorem ante baptismum acceptam, post baptismum non computari: cum benedictio, quae per Sacerdotem super nubentes imponitur, non materiam delinquendi dedisse, sed formam tenuisse legis a Deo antiquitus institutae doceatur. » *S. Chrysostomus* Hom. 48 in Genes. (2), turpes cantilenas et intempestivam pompam in nuptiis carpit, et ita prosequitur: « Cur honesta nuptiarum mysteria publice dehonestas? Cum oporteret haec omnia depellere, et verecundiam principio docere puellam, et Sacerdotes vocare, et precibus et benedictionibus concordiam coniugii constringere, ut amor sponsi augeatur et puellae continentia crescat, et omnia quae fiunt, eo spectent, ut virtutis opera ingrediantur in domum illam, tollanturque e medio omnes diaboli insidiae, et ipsi Dei auxilio uniti iucunde vitam perficiant. » His verbis salutares sacramenti matrimonii effectus egregie proponuntur, et precibus ac benedictionibus Sacerdotum adscribuntur. *S. Isidorus Hisp.* (3) ait: « Quod in ipsa coniunctione connubia a Sacerdote benedicuntur, hoc etiam a Deo in prima coniunctione hominum factum est. Sic enim scriptum est.: *Fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit eum; masculum et feminam creavit eos, et benedixit eos dicens: Crescite et multiplicamini.* Hac ergo similitudine fit nunc in Ecclesia, qua tunc factum est in paradiso. » *S. Ildephonsus* (4) inquit: « Si malae sunt nuptiae, emendate regulam Ecclesiae, damnate qui intoto orbe sunt, Sacerdotes nuptiarum initia benedicentes et in Dei mysteriis sociantes. » *S. Hormisdas* (5) decernit: « Quod nullus fidelis, cuiuscunque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed benedictione accepta a Sacerdote publice nubat in Domino. » Cum *Lotharius* repudiata *Teuthberga* duxisset *Gualdradam*, quam ad suum flagitium excusandum a se iam ante Teuthbergam ductam fuisse affirmabat, *Nicolaus I* (in commonit. pro legatis in Franc. missis) ordinavit, ut assertionis veritas examinaretur, et dein addit: « Si vero minime probatum fuerit Gualdradam fuisse uxorem legitimam, neque nuptiis secundum morem celebratis per benedictionem scilicet Sacerdotis filio nostro Lothario extitisse coniunctam, suggerite illi, ut non moleste ferat, legitimam sibi (si ipsa innocens apparuerit) reconciliari uxorem. » *S. Bernardus* (6) scribit: « Comitem Radulphum et uxorem eius Deus coniunxerat per ministros Ecclesiae, et Ecclesia per Deum, qui dedit talem potestatem hominibus. » Radulphus autem et uxor eius per ministros Ecclesiae non ratione contractus, quem ipsimet mutuo consensu inire debuerunt, sed ratione sacramenti, quod ministri Ecclesiae dispensant, a Deo coniuncti fuerunt: unde S. Doctor addit, quod Deus illis *talem potestatem* dederit. Igitur testimonia Patrum manifeste

(1) Ep. 2, c. 6. (2) N. 6, in fine.
(3) Lib. 2 de off. eccl. c. 20 n. 5.
(4) Lib. de haeres.

(5) Rel. a Grat. D. 50, 30, q. 5, *Nullus*.
(6) Epist. 210.

evincunt, in matrimonio gratiam conferri per Sacerdotis benedictionem, et ideo Sacerdotes vere esse huius sacramenti ministros.

3. *Concilia* idem argumentum invicte confirmant. *Carthaginense IV* cui interfuit *S. Augustinus* (1) dicit: *Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt a Sacerdoti, a parentibus suis, vel paranymphis offerantur. Qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia benedictionis ipsius in virginitate permaneant.* Nemo dubitabit, hoc monitum coniugibus dari propter reverentiam sacramento, quod acceperunt, debitam: Concilium autem dicit: *pro reverentia benedictionis*, quod certe non dixisset, nisi credidisset, quod per ipsam benedictionem sacramentum perficiatur. *Concil. Londinense* (2) in constit. de nupt. n. 8 statuit: *Nuptiis presbyter intersit, qui de iure cum Dei benedictione eorum coniunctionem adunare debet in omni felicitatis plenitudine. Lateranense II* (3) de simonia ait: *Horribile nimis est, quod in quibusdam Ecclesiis locum venalitas perhibetur habere, ita ut pro Episcopis, vel abbatibus ponendis in sedem, seu introducendis presbyteris in Ecclesiam, nec non pro sepulturis et exequiis mortuorum et benedictionibus nubentium, seu aliis sacramentis aliquid requiratur.* Ergo benedictio nubentium est sacramentum; nam manifeste inter sacramenta numeratur, ut patet ex voce *aliis*, quae vox non ad priora, sed ad solam benedictionem nubentium referri potest, ac si dicatur: pro administratione matrimonii et aliorum sacramentorum. *Martinus V* in fine *Concilii Constant.* iubet suspectos de haeresi interrogari: *An credant, quod Christianus contemnens susceptionem sacramentorum confirmationis, vel extremae unctionis, vel solemnizationis matrimonii peccet mortaliter?* — Ubi matrimonii solemnizationem, quae fit per benedictionem sacerdotalem, vocat sacramentum, et sat luculenter declarat, sacramentum matrimonii non suscipi, nisi solemnizetur, seu a Sacerdote benedicatur. Certe tam sapiens Pontifex, si credidisset, sacramentum matrimonii solo consensu perfici, et benedictionem sacerdotalem ecclesiasticae tantum institutionis esse ac solemnitatis causa praeceptam, non eandem fidem exegisset pro matrimonii solemnizatione, sicut pro susceptione sacramentorum, quae sunt divinae institutionis et ex praecepto divino suscipienda. *Conc. Colonien.* (4) ait: *Quod sacramentum* (matrimonii), *quis, si sicut decet, acceperit, accedente sacerdotali precatione, confert donum Spiritus, quo vir diligat uxorem amore casto, sicut Christus dilexit Ecclesiam.* Et in Enchiridio eiusdem Concilii auctoritate edito cap. ult. de matrimonio legitur: « De ministro huius sacramenti postremo videndum est. Ut forsan quidam non improbanda ratione dicant, matrimonium certum ministrum non exigere, quod coniuges in se casto amore et religiose consentientes Deus ipse coniungat; tamen videmus, et in veteri lege quosdam fuisse, qui Dei vice coniuges coniungerent; quanto ergo magis putandum est, in nova lege Sacerdotes, qui legatione pro Deo funguntur, *legitimos huius sacramenti ministros esse?* » Quid clarius? Sed mirum, quod etiam haec verba alio sensu exposita fuerint, quia in eodem Enchiridio *verbum* etiam ex parte contrahentium requiritur. Sed hic sermo est, non de ministro, sed de materia

(1) An. 398, can. 13. (2) An. 850.
(3) An. 1179, cap. 9.

(4) An. 1536, p. 7, cap. 40.

et forma, et ideo requiritur consensus verbis expressus. Nullatenus autem per hoc negatur ministerium Sacerdotis, sicut si dicitur, ex parte poenitentis quoque verbum requiri, nempe accusationem peccatorum, non ideo negatur, Sacerdotem esse ministrum poenitentiae.— *Conc. Tridentinum*, Sess. XXIV de reform. matrim. cap. 1 inquit: *Ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur, ubi parochus viro et muliere interrogatis et eorum mutuo consensu intellecto vel dicat: Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum.* Ne autem quis existimaret, Concilium parochi tanquam testis, non tanquam necessarii ministri praesentiam requisivisse, consulto ibidem vetuit, ne quivis alius Sacerdos, sed tantum proprius parochus hanc benedictionem impertiri posset. Unde recte sequens argumentum infertur. Quemadmodum parochus, dum sacramenta baptismi et poenitentiae administrat haec verba pronunciare tenetur: *Ego te baptizo* etc., *Ego te absolvo* etc.; ita etiam in administratione matrimonii iuxta Tridentinos Patres dicere debet: *Ego vos in matrimonium coniungo* etc. Atqui, dum priora verba profert, vere agit necessarii illorum sacramentorum ministri personam: ergo etiam in matrimonio tanquam minister praefata proffert verba. Quod si negaretur, maximum absurdum sequeretur. Matrimonium enim considerandum est ut contractus, et ut sacramentum. Ast iuxta omnes theologos contractus solo maris et feminae mutuo consensu perficitur: quapropter, si parochus matrimonium non efficit sub ratione sacramenti, sub nullo respectu vere dicere potest: *Ego vos in matrimonium coniungo*, sed haec verba in ore parochi non solum absona, sed prorsus falsa sunt, et Tridentinis Patribus illa praescribentibus maxima contumelia infertur. Ideo alterius sententiae patroni huic formulae, *Ego vos coniungo*, hunc affigunt sensum: *Declaro vos coniunctos*, seu *coniunctionem vestram approbo*. Sed verba accipienda sunt in propria et nativa eorum significatione, quando nihil est aut absurdum contra rationem, aut falsum contra fidem, aut perversum contra mores; at nihil tale occurrit in praesenti negotio, ut satis per se notum est. Porro nullus dixerit, verborum istorum: *Ego vos coniungo*, naturalem et obvium sensum hunc esse: *Ego vos coniunctos declaro*, vel *coniunctionem vestram approbo*: secus eodem iure dici posset, haec verba: *Ego te absolvo* non aliud significare, quam: *Ego te declaro a Deo absolutum*, vel *poenitentiam tuam approbo*. Nec refert, quod *Tridentinum* addat: *vel aliis utatur verbis* etc. Constans quippe ac firma debet esse sacramenti forma quoad sensum et significationem, licet quoad sonum verborum et modum loquendi varia sit, quomodo etiam nonnihil discrepat forma aliquorum sacramentorum inter Latinos et Graecos, quamquam eadem sit quoad sensum et significationem essentialem verborum. Ideo *Tridentina Synodus* permittit, ut Sacerdotes non quibuslibet pro suo arbitrio, sed iuxta *receptum uniuscuiusque provinciae ritum* aliis utantur verbis, quibus significent, se vere sacramentum matrimonii conferre. — Post *Conc. Tridentinum* confirmata fuit eadem sententia in pluribus Conciliis provincialibus, ut in *Cameracensi* an. 1565, in *Rhemensi* an. 1583, in *Turonensi* an. eodem, in *Rothomagens*

an. 1581, in *Avenionensi* an. 1585, in *Mechliniensi* an. 1607, in *Mediolanensi V* sub *S. Carolo*, in quo dicitur: *Cum sacramenta quinque tantum, scilicet baptismum, poenitentiam, eucharistiam, matrimonium et extremam unctionem parochus administrare possit* etc.

4. Praeter Patres et Concilia alia quoque *monumenta* adduci possunt, quae ostendunt, Sacerdotem in Ecclesia habitum fuisse ut sacramenti matrimonii ministrum. *Rituale Romanum vetus* (an. 1494 collectum per Albertum Castellanum O. P.) haec habet: « Contrahentibus respondentibus, se nec affines nec consanguineos esse, Sacerdos pronuntiet verba, quae sunt forma huius sacramenti. » Alterum *Romanum* iussu *Pauli V* editum in praefatione inter sacramenta, quorum administrationem dicit ad parochos pertinere recenset matrimonium. Et in omnibus ritualibus romanis editis ab anno 1589 haec verba a Sacerdote proferenda notantur: *Ego vos in matrimonium coniungo* etc., qui ritus etiam in omnibus fere ritualibus Ecclesiarum particularium praescriptus legitur. Imo etiam in antiquis ritualibus aut eadem, aut aequivalentia verba occurrunt a Sacerdote tanquam ministro proferenda: quam in rem *P. Martene* de ant. Eccl. ritibus (1) laudat vetus rituale *Lemovicense*, *Rhemense*, *Leodiense* et *Ambrosianum* iussu Caesaris Montii Card. et Archiep. Mediol. editum. — Accedit Ecclesiae Graecae schismaticae consensus, qui patet ex *Orthodoxa confessione cath. et apost. Ecclesiae Orientalis*, in qua quaest. 115 haec habentur: « Quodnam sextum est mysterium (sacramentum)? *Resp.* Honorabile coniugium, quod primo quidem mutuo viri feminaeque in se invicem consensu... instituitur... Deinde sancitur consecraturque haec illorum consensio ac promissio per Sacerdotem. » Graecos benedictionem sacerdotalem in nuptiis maxime necessariam babuisse, patet ex Resp. *Nicolai I* ad consult. Bulgar. (2) et ex *Goarii* Euchol. qui testatur, Graecos in benedicendis nuptiis forma deprecativa uti, quam etiam in aliis sacramentis adhibent. — Observatione quadam dignum esse censetur, quod etiam in Ecclesia Latina, quamvis communis sit theologorum sententia, contrahentes esse sacramenti matrimonii ministros, contraria tamen sit fidelium fides, quibus intime persuasum est, nubentes mutuum suum consensum quidem verbis exprimere debere, sed eosdem per Sacerdotem copulari et sacramentum recipere. Scandalum hincinde timendum foret, si quis coram populo diceret, sacramentum matrimonii non per Sacerdotem, sed ab ipsis nubentibus administrari. Hinc Pastores animarum in publicis institutionibus ab hac sententia proponenda abstinere solent, et si sponsos admonent, ut digne sacramentum matrimonii recipiant, vix unquam eos adhortantur, ut intentionem eliciant illud administrandi. Observatione, inquam, haec digna sunt, tum quia ex fide Ecclesiae discentis non raro fides Ecclesiae docentis dignosci potest, tum quia etiam Ecclesia discens tota a fide deficere nequit.

5. *Rationes theologicae* secundam hanc sententiam confirmant. *a*) In confesso est apud omnes, matrimonium Ecclesiae potestati penitus subiectum esse; nam *Conc. Tridentinum* Sess. XXIV. can. 12 definit: *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos,*

(1) Tom. 2, p. 2, lib. 1, c. 9.

(2) Cap. 3.

anathema sit. Ast si contrahentes sunt ministri, Ecclesia ad matrimonium quoad essentiam suam constituendam positive nihil omnino confert; non contractum, qui mutuo coniugum consensu perficitur; non sacramentum, quod iterum a contrahentibus administratur. Ecclesiae ergo solum conceditur, ut per caeremonias accidentales matrimonii celebrationem magis solemnem reddat, vel per impedimenta dirimentia sacramentum ipsum irritum reddat. Imo posita illa sententia dicendum erit, sacramentum existere, quod summus Pontifex per legem quidem irritantem impedire, vel per dispensationem permittere, sed non obstante plenitudine potestatis a Christo acceptae nunquam conferre potest. — *b) Eugenius IV* cum septem sacramenta in Decreto pro Armenis enumerasset, postmodum dicit: *Haec omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia:* quae verba attente considerans *Estius* (1) ita argumentatur: « *Concilium Florentinum* declarat, omnia sacramenta tribus perfici, quorum tertium est persona ministri conferentis sacramentum. Intelligit autem ministrum Ecclesiae, quia addit *cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia.* Nam quomodo facit Ecclesia, quod nunquam facit, aut facere potest minister Ecclesiae? Unde ex istis posterioribus verbis fit tale argumentum: Omne sacramentum sic institutum est, ut illud facere debeat Ecclesia (per suos scilicet ministros), nisi ob necessitatem, ut in baptismo, alius faciat, supplens vicem ministri Ecclesiae, qui tamen etiam debet habere intentionem faciendi, quod facit Ecclesia: ergo etiam sacramentum matrimonii sic institutum est, ut debeat fieri per ministrum Ecclesiae. » Praeterea sacramenta dicuntur perfici *verbis tanquam forma* iuxta antiquissimum adagium: *Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum*. Omnes autem admittunt, mutuum consensum etiam per nutus tantum exprimi, et sic contractum matrimonialem validum iniri posse: sed prioris sententiae patroni talem contractum etiam sacramentum esse dicunt: habetur ergo sacramentum sine verbis, seu sine forma, quod aperte repugnat decreto *Eugenii IV*, in quo generalis regula pro omnibus sacramentis statuitur: et neque ex S. Scriptura, neque ex Traditione probari potest, circa matrimonium exceptionem dari in iis, *sine quibus non perficitur sacramentum*. Caeterum priorem sententiam circa materiam et formam sacramenti matrimonii magnis difficultatibus involvi, in articulo sequenti ostendetur. *c)* Omnes theologi concedunt, sacerdotalem nuptiarum benedictionem semper in Ecclesia non solum usitatam, sed etiam graviter praeceptam fuisse; neque enim aliter intelligi posset, quod dicit *Conc. Tridentinum* loc. cit. de matrimoniis clandestinis: *Sancta Dei Ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est atque prohibuit.* Ecclesia enim non detestatur sacramenta, sed indignam eorum susceptionem. Ast, aiunt prioris sententiae patroni, benedictio sacerdotalis ab Ecclesia tantum instituta fuit et praecepta ad solemnitatem matrimonii promovendam et ad varias inordinationes praecavendas. Nullibi autem probant, quo tempore, a quo Concilio, vel a quo Pontifice haec institutio et ordinatio facta sit: quod

(1) In 4 Dist. 26, § 10.

si id probari nequeat, in hac quoque materia sicut in aliis insistendum est regulae *S. Augustini* (1) dicentis: « Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » Imo cl. *Klee* in dissert. dogmat. - archaeol. de matrimonio (2), citat C. Nic. c. Arab. V in quo dicitur: *Exigit Deus ab omnibus Christianis tam viris quam mulieribus, ut matrimonia sacris celebrent benedictionibus et precibus, quoniam hisce mediantibus licita fit virorum et mulierum copula:* quo in canone benedictio sacerdotalis petitur ex praecepto divino, quo admisso dubitari nequit, eam exigi ratione sacramenti, quod a Sacerdote tanquam ministro recipiendum est. Nec obstat, quod *Tridentinum* dicit: clandestina matrimonia *Ecclesia..... prohibuit.* Nam in canonibus ecclesiasticis multa prohibentur, quae iam divinitus prohibita sunt, seu divina prohibitio explicatur et inculcatur. Imo Ecclesia pro potestate sua legislativa etiam talia prohibet, quae in prohibitione divina non continentur. Et sic Ecclesia etiam illa coniugia clandestina prohibuit, quae occulte quidem ab aliquo Sacerdote benedicebantur, sed sine praeviis denuntiationibus et testibus, atque ideo graves inordinationes pepererunt. *d)* Iuxta sententiam priorem sacramentum matrimonii in multis differt a caeteris sacramentis. Singulare enim est, quod huius sacramenti non sit unus minister, sed duo: non ordinati, sed laici, vir et mulier; quod iidem sint suscipientes et conferentes, quod vir vel a muliere sacramentum recipiat, vel ipse sibi conferat, cum nullus sibi ipsi sacramentum, quod in actione consistit, ne baptismum quidem ministrare possit; quod denique sacramentum sine verbis seu forma detur, imo et sine intentione, quia sufficit intentio contractum ineundi, quamvis animus de susceptione sacramenti non cogitet, aut etiam contra illam protestetur. Certum est, quod ex sapientissima Christi, omnium sacramentorum Auctoris, voluntate omnia discrimina sufficienter declarari possint. At Christum haec discrimina voluisse, ex fontibus revelationis, duce infallibili Ecclesiae magisterio, probandum esset: quamdiu vero id probatum non est, quomodo tot discrimina affirmare licet?

Nota 1. Qui hanc sententiam defendunt argumentis prioris sententiae sequentia opponunt:

1. *Eugenius IV* non dicit: *Causa efficiens* sacramenti matrimonii, sed simpliciter: *Causa efficiens matrimonii est mutuus consensus* etc. Loquitur ergo de contractu matrimoniali qui mutuo consensu efficitur, ut *Eugenii* verba etiam in *Catech. Rom.* (3) ita intelliguntur. Neque ideo a suo instituto deflectit; nam, etiam dum de prioribus sacramentis tractat, primo ipsum sacramentum enuntiat, et mox eiusdem materiam determinat: quod idem etiam hic loci praestat. Cum enim dixisset: *Septimum est sacramentum matrimonii* etc., mox eiusdem materiam determinat, quae est contractus, qui mutuo consensu efficitur. Silentium vero Pontificis de ministro sacramenti matrimonii argumentum duntaxat negativum suppeditat, quod non enervat positiva. Silet autem Pontifex de ministro sacramenti matrimonii, vel quia noluit quaestionem inter theologos controversam dirimere, vel quia intellexit,

(1) Lib. 4 de bapt. c. 24, n. 31.

(2) Mogunt. 1833, cap. 7, pag. 67, litt. o.

(3) P. 2, cap. 8, n. 4.

Armenos hac de re instructione non indigere. Caeterum si *Eugenius* de causa efficiente, seu de ministro sacramenti matrimonii loqui voluisset, non dixisset, quod mutuus consensus *regulariter* tantum per verba exprimatur, sed quod etiam per solos nutus exprimi possit, cum antea pro forma, cuiuslibet sacramenti *verba* exegisset, *sine quibus non perficitur sacramentum.*

2. *Conc. Tridentinum*, cum dicit in prooem. in N. L. cum matrimonio gratiam coniunctam, nihil nisi dogma catholicum de instituto a Christo sacramento matrimonii indigitat, modum autem non determinat, quo sacramentum istud administrandum aut recipiendum sit. *Tridentinum* porro his verbis non infirmat id, quod *Conc. Florentinum* ad quodlibet sacramentum perficiendum necessarium dicit, nempe materiam, formam et ministrum cum intentione. Recte ideo dicitur, quod et omnes admittunt, contractum matrimonialem verbis, aut signis expressum esse materiam proximam sacramenti matrimonii: ita ut accedente forma et legitimo ministro cum intentione gratia sacramentalis coniugibus conferatur. Admittimus ergo, Christum nihil immutasse in contractu matrimonii, qui nunc quoque a solis contrahentibus per mutuum consensum perficitur: sed Christus etiam pro isto contractu gratiam promeruit, quae sub debita forma ab iis confertur, qui sunt *dispensatores mysteriorum Dei.* Neque ideo liberum est fidelibus an sacramentum suscipere velint nec ne: sed sub gravi omnibus fidelibus praeceptum est, ut, si matrimonium contrahere velint, sacramentum quoque per benedictionem sacerdotalem suscipere debeant. — Falsa porro est argumentatio, qua dicitur: Christus matrimonium elevavit ad dignitatem sacramenti; ergo quodlibet matrimonium inter fideles contractum est sacramentum, seu ipse contractus est sacramentum; haec enim argumentatio petitione principii laborat, quoniam id pro certo supponitur, quod probandum est: supponitur nempe, quod contrahentes ipsi sint ministri et alio ministro opus non sit. Id vero nec ex institutione Christi, nec ex *Tridentino* probari potest, quod Sess. XXIV, can. 1 in genere definit, *matrimonium esse vere et proprie sacramentum.* Christus enim etiam poenitentiam, quae iam in V. T. pro peccatoribus ad iustificationem obtinendam necessaria fuit, in N. T. ad dignitatem sacramenti elevavit, et tamen omnes Catholici admittunt, non quamlibet poenitentiam sacramentum esse, sed eam tantum, quae cum confessione peccatorum et absolutione sacerdotali coniuncta est. Sicuti ergo Christus dicitur poenitentiam elevasse ad dignitatem sacramenti, quia voluit, ut actus poenitentis externe manifestati sint *materia sacramenti:* ita et Christus matrimonium ad dignitatem sacramenti elevavit, quia voluit, ut mutuus coniugum consensus verbis vel signis expressus materiam constituat sacramenti. *Tridentinum* vero in canone citato non definit, quodlibet matrimonium verum et ratum, esse sacramentum, sed solum, existere in N. L. matrimonii sacramentum a Christo institutum. Idem enim Concilium Sess. XIV, can. 1 definit: *In catholica Ecclesia poenitentiam esse vere et proprie sacramentum,* et Sess. XXIII, can. 3: *Ordinem, sive sacram ordinationem esse vere et proprie sacramentum:* ex quibus definitionibus nemo infert, omnem poenitentiam, vel quemlibet ordinem esse sacramentum. Quamobrem sicut etiam in N. L. poenitentia

sine sacramento existere et iustificationem quoque parere potest (§ 639): ita etiam matrimonium sine sacramento existere, et contractum naturalem indissolubilem constituere potest.

3. Si certum esset, *Conc. Tridentinum* per *matrimonia vera et rata* intellexisse coniugia, quae sunt vera sacramenta, certum pariter esset ac de fide definitum, quod clandestina matrimonia ante *Conc. Tridentinum* vera fuerint sacramenta, atque exinde necessario inferendum esset, non Sacerdotem conferre hoc sacramentum, sed ipsos contrahentes esse eiusdem ministros. At id de fide definitum non esse, omnes theologi fatentur: imo, teste *Pallavicino* (1), « nunquam declaravit Concilium, clandestina matrimonia fuisse sacramenta, adeo ut graves theologi id negent. » Certum autem est, istos theologos, qui pro ministro sacramenti matrimonii Sacerdotem assignabant, nunquam fuisse a *Conc. Tridentino* damnatos. Qualiscunque ergo fuerit aut prius, aut tempore Concilii loquendi modus nihil tamen ex citato canone inferri potest, praeterquam quod clandestina matrimonia valida fuerint atque indissolubilia ratione initi contractus.

4. Ipse cl. *Tournely* de matrimon. q. 3, art. 2, postquam probavit, Sacerdotem esse sacramenti matrimonii ministrum, candide fatetur: « Si ex auctoritate et numero scholasticorum pugnandum hic foret, vinceret haud dubio opposita sententia. » Recte autem hic applicatur celebre *Benedicti XIV* dictum, qui lib. 8 de Synod. dioec. cap. 10, n. 11 cum varias scholasticorum sententias de materia ordinis recensuisset, subiungit: « Haec omnia placuit hic exponere, non ut postremae huic sententiae calculum adiiceremus, sed eo tantum consilio, ut perspicuum fieret, eam, quamvis habeat contra se universam fere aciem scholasticorum, ab istorum tamen ictibus nihil sibi metuere, imo et sua iacula habere, quae in eos intorqueat. » — Generatim dum de materiis actum est ad dogmata fidei non pertinentibus, hincinde *novae sententiae* propositae sunt, quae licet a communi scholasticorum consensu declinarent, a multis tamen sine scrupulo propugnatae sunt: exemplo sint sententiae *Lud. Molinae* de scientia media, de statu naturae purae, de gratia versatili, de decreto praedestinationis hypothetico etc. Quo iure ergo *M. Canus* ob novitatem doctrinae redargui potuit, cum sententiam propugnaret, communiori quidem scholasticorum opinioni contrariam, sed S. Scripturae et Patrum traditioni magis conformem? — Notandum porro est, quod multi theologi minus recte contra Cani sententiam adlegentur. Nonnulli enim aperte distinguunt contractum matrimonialem et sacramentum, aiuntque, contractum, qui solo mutuo consensu perficitur, validum et indissolubilem dari posse, quin ipsi per benedictionem sacerdotalem ratio sacramenti accedat: talem vero contractum nihilominus *sacramentum* vocant lato sensu, seu per synecdochen, quia contractus iste inter fideles initus ex institutione Christi materiam proximam sacramenti constituit, et ex praecepto Christi per sacramentum sanctificari debet; et hoc sensu voces *matrimonium* et *sacramentum* quandoque univoce sumpserunt. Id manifeste patet ex *Guillelmo Paris.*, qui omnium consensu, etiam *Benedicti XIV*, apertissime sententiam Cani propugnavit, et tamen l. c. scribit: « Nec sic contrahentes possunt sepa-

(1) Hist. Conc. Trid. lib. 23, c. 9, n. 13.

rari, cum ibi verus sit consensus per verba de praesenti expressus, licet illa, quae dicta sunt, testes (benedictio sacerdotalis etc.), deficiant, quae non sunt de essentia sacramenti sed solum consensus praedictus: » ubi manifeste per *sacramentum* non intelligit nisi matrimonium ratione contractus validum et indissolubile, sed gratia sacramentali destitutum. Eodem modo intelligendus est *Petrus Lombardus* (1) dicens: « In huius sacramenti celebratione sicut in aliis quaedam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti, ut consensus de praesenti, qui solus sufficit *ad contrahendum matrimonium;* quaedam vero pertinentia ad decorem, et solemnitatem sacramenti, ut parentum traditio, Sacerdotum benedictio... sine quibus legitime fit coniugium quantum ad virtutem, non quantum ad honestatem sacramenti. » — *S. Thomas* pro utraque sententia citari solet. Scribens enim in libro sententiarum docet, contrahentes esse ministros matrimonium suo consensu efficientes; benedictionem vero Sacerdotis esse duntaxat aliquid sacramentale, non partem sacramenti essentialem. Ast in iisdem commentariis principia statuit, quae cum hac sententia componi nequeunt. Nam in supplemento, quod ex commentariis eiusdem desumptum est (2) dicit: « Solus est ille minister sacramentorum, in quibus gratia datur, qui habet ministerium super corpus Christi verum, quod solius Sacerdotis est » (3). « Sacramenta, in quibus gratia confertur, dispensare ad solos Sacerdotes pertinet » (4). « Nullius sacramenti dispensatio laicis ex officio competit » (5). « Matrimonium, secundum quod est sacramentum *consistens in dispensatione ministrorum Ecclesiae*, non competere infidelibus. » Et contra Gentes (6) idem angelicus Doctor ait: « Ea quae per ministros Ecclesiae populo dispensantur, sacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, secundum quod consistit in coniunctione maris et feminae, intendentium prolem ad cultum Dei generare et educare, est Ecclesiae sacramentum; unde et quaedam benedictio nubentibus per ministros Ecclesiae adhibetur. » Recte ideo eruditi asserunt, *S. Thomam* ab initio quidem illi sententiae adhaesisse, quae contrahentes dicit sacramenti matrimonii ministros, sed eum postea re maturius perpensa sententiam mutasse, prout fatentibus omnibus alia plura, quae in commentariis scripserat, in summa correxit. Quapropter non sine solido fundamento *Sylvius* dicit, quod angelicus Doctor, si summam absolvisset, Sacerdotem pro sacramenti matrimonii ministro clare assignasset. Id manifeste colligitur ex 2 2, q. 100, art. 1 ad 6, ubi de simonia agens atque ostendens, illicitum esse pro sacramentis pecuniam dare, ait: « Quidam dicunt, quod pro matrimonio licet pecuniam dare, quia in eo non confertur gratia. Sed hoc non est usquequaque verum, ut in tertia parte huius operis ostendetur. Et ideo aliter dicendum est, quod matrimonium non solum est Ecclesiae sacramentum, sed etiam naturae officium. Et ideo dare pecuniam pro matrimonio in quantum est naturae officium, licitum est: in quantum vero est Ecclesiae sacramentum, est illicitum; et ideo secundum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur. » Quibus verbis in matrimonio distinguit contractum et sacramentum: rationem vero sacramenti apertissime repetit a benedictione sa-

(1) Dist. 28, litt. B. (2) Q. 8, art. 1.
(3) Q. 22, art. 1. (4) Q. 31, art. 1.
(5) Q. 59, art. 2 ad 1. (6) Lib. 4, c. 78.

cerdotali. S. *Bonaventura* loco citato benedictionem Sacerdotis requirit ad decorem sacramenti, eamque dicit esse de necessitate praecepti. Et in Breviloq. (1) indigitans sacramentorum ministros ait: « Baptismus autem et matrimonium, licet *ad Sacerdotes spectent*, possunt tamen praeter ordinem sacerdotalem dispensari de facto, maxime in articulo necessitatis: » quibus verbis Sacerdotem sicut baptismi, ita et matrimonii ordinarium ministrum declarat, eamque sententiam prodere videtur, quam *Maldonatus* adoptavit, qui de matrim. p. 1 resp. ad arg. 6 tertiae sententiae dicit: « Ordinarium ministrum huius sacramenti (matrimonii) esse Sacerdotem: sed quemadmodum baptismus potest conferri ab iis, qui non sunt Sacerdotes, quod attinet ad essentiam, ita etiam matrimonium dari potest ab iis, qui non sunt Sacerdotes. » Etiam de mente *Scoti* disputatur, ita quidem, ut *Claud. Frassen* in *Scoto Academ.* (2), Sacerdotem esse sacramenti matrimonii ministrum, defendat. — Non ergo tam universalis et constans erat scholasticorum consensus, et illi ipsi, qui contrahentes ministros esse dicebant, doctrinam suam non ut fidei dogma venditabant; et ideo neque ipsi, neque Episcopi eis consentientes in fide errabant, praecipue quia omnes contractum, seu consensum verbis, aut signis externis expressum ut essentialem materiam, benedictionem autem Sacerdotis de necessitate praecepti esse credebant. — Si sententia *Cani* prorsus nova, et traditioni divinae contraria fuisset, absque dubio *Conc. Tridentinum* eam improbasset et damnasset, ut statim in suo germine extirparetur: quod cum factum non sit, sequitur, eam ut vere catholicam defendi posse.

5. *Ratio theologica*, quae petitur *a*) ex matrimonii indissolubilitate, refellitur per ea, quae § 696 dicta sunt. Contractus enim matrimonialis valide initus, ex iure divino et naturali indissolubilis est. Ille autem, qui legem indissolubilitatis tulit, in eadem etiam dispensare potest. Ex dispensatione ergo divina repetendum est, quod matrimonium ab infidelibus contractum dissolvatur, si coniux infidelis non consentiat cohabitare cum fideli sine contumelia Creatoris; sicut etiam ex dispensatione divina repetendum est, quod matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem unius coniugum dirimatur, quamvis ratio sacramenti cum tali matrimonio coniuncta fuerit: *b*) *Secunda ratio theologica* refutatur per ea, quae in tertio argumento n. 3 circa formam a *Tridentino* praescriptam observata fuerunt. Quodsi haec forma in antiquis ritualibus non invenitur, illud ipsum observandum est, quod eruditissimi theologi, cum de aliis sacramentis sermo est, passim observant, nempe ob disciplinam arcani, aut ex sancta quadam reverentia, aut ex aliis iustis rationibus formam sacramentorum essentialem in ritualibus antiquis non fuisse expositam, sed per oralem institutionem ministris sacris communicatam. Ideo etiam Patres et Concilia frequenter quidem de benedictione loquuntur, quam Sacerdotes nubentibus conferre debent, et tamen verba non indicant, quibus haec benedictio perficienda erat. Dubitare autem non licet, *Conc. Tridentinum* a Spiritu sancto coactum et directum legitimam pro conferendo matrimonii sacramento formam assignasse. *c*) Negari non potest, difficultatem *in tertia ratione*

(1) P. 6, cap. 5.
(2) Tract. 3 de matr. Disp. ult. a. 1, q. 3.

theologica propositam maioris momenti esse. Sed notandum est, quod etiam admissa priori sententia non omnis difficultas evanescat, ex praxi Ecclesia petita. Cum enim omnes admittant, benedictionem sacerdotalem semper praeceptam fuisse, quaeri potest, cur Ecclesia eos, qui ante *Tridentinum* clandestino modo, aut nunc praesente quidem, sed reluctante parocho, aut in haeresi matrimonium contraxerunt, non compulerit, et non compellat ad sacerdotalem benedictionem postea saltem percipiendam, cum tamen eadem Ecclesia praecipiat, ut caeremoniae accidentales baptismi suppleantur, si infans ab ostetrice baptizatus fuit? Multo magis benedictio sacerdotalis coniugibus, qui eam non perceperunt, praescribenda foret, quia graves theologi eam ad sacramentum percipiendum necessariam dicunt, et Ecclesia hac de re nihil definivit: qua in dubietate videtur, Ecclesiam non debere negligere praeceptum, quo praefati coniuges ad benedictionem recipiendam adigerentur. Haec difficultas etiam patronis prioris sententiae solvenda manet. At non tam difficile est, admissa secunda sententia difficultatem tollere. In hac enim sententia contractus verbis, aut signis expressus est materia proxima sacramenti, qua deficiente istud conferri nequit. Graves autem theologi cum *Durando*, *Vasquez* et *Basilio Pontio* docent, quod contractus coniugii semel valide initus, nisi cum iniretur, sacramenti naturam induerit, nunquam poterit sacramentum effici. Nam, ait cl. *Sardagna* (1): « Longe probabilius est, quod matrimonium semel validum in ratione contractus, non possit deinde renovari, et assequi virtutem sacramenti, quia res semel valide donata et tradita, cum non sit amplius sub dominio donatoris, non potest amplius valide donari; sicque deficeret materia sacramenti matrimonii. » Alii quidem existimant cum *Sanchez*, matrimonium, quod fuit validum solum in ratione contractus, posse deinde renovari, et assequi virtutem sacramenti, qua prius caruit. Ecclesia vero ipsa sua praxi sententiae priori suffragatur, aut saltem, quia materia dubia est, non vult sacramentum periculo nullitatis exponere. Praeterea attendendum est, quod ratio sacramenti consistat in gratia, quae fideliter dispensanda, et indignis neganda est. Quamvis ergo coniuges fideles sacramentum recipere teneantur, Ecclesia tamen, sicut ipsum contractum impedire et dirimere, ita etiam benedictionem sacramentalem ex iustis causis negare potest, dicente Christo: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos* (2). Hinc declarari potest, quare secundo nubentibus benedictio sacerdotalis negari consueverit. — Quod caetera attinet, Ecclesia, si matrimonium ob occultum impedimentum dirimens invalidum fuit, solam consensus renovationem, non autem praesentiam parochi et testium requirit, neque benedictionem sacramentalem repetit, ne publica scandala et alia incommoda sequantur. Coniuges protestantes ad Ecclesiam redeuntes, praeter allatam rationem ideo quoque a Sacerdote non benedicuntur, ne putent, haereticorum coniugia ab Ecclesia ut valida non haberi, eaque dissolvi posse. — Verum quidem est, quod admissa secunda sententia multa matrimonia, imo omnia clandestina ante *Concil. Tridentinum* inita sacramento matrimonii caruisse dicantur. Sed

(1) Tom 8, art. 8, controv. 1, n. 357.

(2) Matth. 7, 6.

cl. *Tournely* (1) respondet: « Si quid in eo durum sit, totum esse refundendum in eos, qui contra legem Ecclesiae et disciplinam nuptias celebrabant clam et in abscondito sine praesentia et benedictione Sacerdotis; eos enim peccasse dubitari non potest. Quamquam igitur daremus matrimonium sic ab illis initum verum fuisse sacramentum, gratia tamen sacramentali fuisse illos privatos fateri debent adversarii propter obicem, quem ponebant, imo et novo sacrilegii peccato se inquinasse, cum indigne sacramentum perciperent: quo novo sacrilegii peccato videntur liberari in ea, quam hic propugnamus, sententia; siquidem matrimonium sic clam ab illis contractum non erat verum sacramentum: ergo quamquam grave foret eorum peccatum ob neglectas Christi et Ecclesiae leges, saltem carebat ea gravitate, quae propria est sacrilegii. » *d*) Omnes theologi admittunt, in quolibet sacramento adesse debere rem externam seu subiectam sensibus, quae gratiae significandae et efficiendae vim habeat. Talem rem externam theologi vocant materiam: sic, ex. gr., in baptismo ablutio est materia, quia ablutio corporis significat et efficit ablutionem animae; sed tamen iuxta doctrinam catholicam id tantum fit accedente debita forma et legitimo ministro: ita etiam in matrimonio consensus mutuus externe manifestatus significat unionem animorum gratia divina sanctificatam; ut autem haec efficiatur, debent accedere debita forma et legitimus minister, qui iuxta secundam sententiam est Sacerdos. Verum quidem est, quod mutuum consensum soli contrahentes perficiant, et sic materiam proximam ponant: sed etiam in sacramento poenitentiae Sacerdos non ponit materiam proximam, quae consistit in actibus poenitentis; et tamen nemo dubitat, Sacerdotem sacramenti poenitentiae ministrum esse. Idem dicendum est de matrimonio, in quo Sacerdos iubetur dicere: *Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris* etc., contractum nempe naturalem ineunt et manifestant contrahentes; unionem vero animorum gratia divina sanctificatam efficit Sacerdos conferens sacramentum.

Nota 2. Qui contrahentes sacramenti matrimonii ministros esse censent, facile ostendunt, qua ratione sacramentum a foedere coniugali separari nunquam possit, ita ut quilibet contractus matrimonialis inter fideles initus sit sacramentum. Qui autem defendunt, Sacerdotem esse sacramenti matrimonii ministrum, non possunt admittere, quod deficiente Sacerdote benedicente sacramentum matrimonii perficiatur et gratia sacramentalis obtineatur quia sacramenta sine legitimo ministro perfici nequeunt. Negari ergo non potest, quod ex citatis declarationibus pontificiis priori sententiae magnum pondus accessisse videatur. Quinimo - si allatae declarationes pontificiae ut definitiones dogmaticae considerandae sint, etiam quaestionem de ministro sacramenti matrimonii dirimentes; omnes theologi catholici posteriorem sententiam deserere, et priorem amplecti tenerentur. — Varia autem obstant, quominus in allatis decretis definitio dogmatica, quaestionem de ministro sacramenti matrimonii dirimens, inveniatur. Nam: 1° Constans est tum Rom. Pontificum, tum Conciliorum consuetudo, errores heterodoxorum condemnandi, non autem theologorum catholicorum quaestiones dirimendi; sic, ex. gr., cum post

(1) L. c. ad Obi. 2, inst. 2.

promulgatam bullam *Unigenitus* nonnulli clamarent, quasdam Augustinianorum et Thomistarum sententias per eam proscriptas esse, *Clemens XI* declaravit, suae mentis non fuisse, sententiam quandam condemnare, quae ante dictae bullae promulgationem in scholis catholicis libere tradita fuit. Neque credere licet, ab hac universali consuetudine recessisse sapientissimum Pontificem *Pium IX*, qui immaculatam B. V. Mariae conceptionem, iam ab omnibus catholicis in honore habitam, nonnisi post plurima examina et diligentissimam inquisitionem de fide credendam esse pronuntiavit. 2° Loquitur summus Pontifex de veritate, quam omnes catholici noscunt, et in qua omnes consentiunt; ait enim: « Cum nemo ex catholicis ignoret, aut ignorare possit matrimonium etc. » Incognitum autem certe non fuit summo Pontifici, theologos catholicos dari, qui Sacerdotem pro ministro sacramenti matrimonii assignant. Non ergo hanc quaestionem ingreditur; sed veritatem proponit, quam omnes catholici admittunt, quod matrimonium a Christo sit elevatum ad dignitatem sacramenti, et quod ideo quilibet contractus coniugalis inter fideles sit res sacra, cum ratione sacramenti inseparabiliter coniuncta. 3° Idem confirmatur ex fine adductarum declarationum in quibus summus Pontifex illos oppugnat, qui divinae revelationi aperte repugnantes ita matrimonium a sacramento separare nituntur, ut illud ut merum contractum civilem, ac ideo civili, non autem ecclesiasticae potestati subiectum considerare praesumant. Istorum igitur impiam sententiam damnat summus Pontifex, non autem sententiam theologorum catholicorum, qui licet ad integrum sacramentum perficiendum benedictionem sacerdotalem necessariam esse dicant, ipsum tamen contractum coniugalem ex Christi institutione rem sacram esse dicunt, et ideo exclusive potestati ecclesiasticae subiectum. 4° Vere enim etiam in hac sententia inseparabilitas contractus coniugalis cum sacramento non negatur, sed affirmatur. Nam eoipso quod matrimonium a Christo ad dignitatem sacramenti evectum est, contractus coniugalis inter fideles initus constituit materiam proximam sacramenti, ad quem constituendum non opus est intentione contrahentium, sed sufficit ordinatio Christi, nec requiritur *verbum* ut *forma*, quia contractus etiam per nutus iniri potest: inseparabiliter ergo talis contractus cum sacramento coniunctus est, et quia generatim materia proxima sacramentorum immediate, et exclusive potestati Ecclesiae subiacet, idem de matrimonio dicendum est. Unde in sententia eorum, qui huius ministrum Sacerdotem dicunt, nequaquam Ecclesiae iura violantur, aut minuuntur. 5° Imo in eadem sententia, posita a contrahentibus materia proxima, sacramentum tum ex praecepto divino per benedictionem sacerdotalem perfici debet, quae ut essentialis sacramento, et divinitus ordinata proponitur. Certum est benedictionem sacerdotalem a primordiis Ecclesiae non solum usitatam sed et praescriptam fuisse; alias vix intelligi posset, quare Ecclesia *matrimonia clandestina semper detestata sit* (1), magnum profecto in iis defectum et delictum agnoscens. Necessitas ergo benedictionis sacerdotalis vel a praecepto divino, vel a lege ecclesiastica repetenda est: sed non potest ex primis saeculis decretum aut summi Pontificis, aut Concilii assignari per quod

(1) Conc. Trid. de reform. matr. c. 1.

illa introducta sit. Insistendum ergo esse videtur regulae *S. Augustini* (1): « Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » 6° *Benedictus XIV* propius quaestionem de ministro matrimonii attigit in sua decretali, seu Epistola ad Archiepisc., Goanum, incip. *Paucis ab hinc* (2) docens, quod « matrimonii materia est mutua corporum traditio verbis et nutibus assensum exprimentibus, et mutua corporum acceptatio forma: » quibus verbis aperte contrahentes ut sacramenti matrimonii ministros assignat: sed tamen neque ipse summus Pontifex, nec aliquis theologus existimavit, quaestionem definitam esse, et contrariam sententiam defendi non posse. Multo minus id ex citatis declarationibus pontificiis inferri potest, in quibus de ministro matrimonii sermo non instituitur, sed solum inseparabilitas contractus cum sacramento asseritur, quae in utraque sententia affirmatur. 7° *Pius VI* in funestis temporum adiunctis dispensavit in impedimento clandestinitatis ex ea parte, quae ad validitatem matrimonii praesentiam parochi, aut Sacerdotis ab eo deputati requirit, et ita permisit, ut sine praesentia et licentia legitimi parochi ab alio Sacerdote nuptiae benedici possint. — Ex his concludendum est, quod etiamnum utraque sententia catholice defendi possit, et quod cuique liberum sit, ei sententiae adhaerere, pro qua graviora argumenta militare cognoscit.

ARTICULUS V.
De sacramenti matrimonii materia, forma, subiecto, et effectibus.

§ 706. Quae in hoc articulo dicenda sunt, ex iis, quae hactenus pertractata fuerunt, vel iam nota sunt, vel tanquam corollaria deducuntur; brevi igitur tractatione haec absolvere licet.

I. *De sacramenti matrimonii materia et forma.*

§ 707. In matrimonio materiam et formam adesse debere, omnes theologi admittunt, quia *Conc. Florentinum* in Decreto unionis matrimonium non excipit, dum dicit: *Omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma et persona ministri... Quorum si aliquid desit, non perficitur sacramentum.* Sicuti autem circa ministrum sacramenti matrimonii in duas sententias abeunt, ita etiam non consentiunt in eiusdem materia et forma assignanda.

1. Theologi qui tenent, contrahentes esse ministros matrimonii, multum inter se dissentiunt in determinanda eiusdem sacramenti materia et forma. Plures huiusmodi sententias enumerat et confutat cl. *Tournely* (3). — Communior autem sententia est eorum, qui cum *Soto, Bellarmino, Suarez, Sanchez* et *Gonetto* dicunt, utriusque contrahentis consensum verbis, seu signis expressum esse materiam simul et formam, sed sub diversa consideratione; est enim materia, quatenus significat corporum traditionem, et est forma, quatenus mutuam exhibet eorundem acceptationem. Id probant ex eo, quia sacramentum matrimonii nihil est aliud, quam contractus civilis elevatus ad esse sacramenti, nulla mutatione facta circa materiam et formam: ergo ea est materia et forma sacramenti, quae contractus: atqui in contractibus civilibus, consequenter in matri-

(1) Lib. 4 de bapt. c. 24, n. 31.
(2) An. 1758, 19 martii.
(3) De matrim. q. 3, art. 1.

moniali, traditio rei seu consensus in traditionem exterius expressus est materia, acceptatio vero seu consensus in acceptationem est forma. Imo quia sacramentum matrimonii perficitur *per modum contractus*, contractus vero etiam solis signis perfici potest, non necessario mutuus consensus verbis exprimitur, sed sacramentum matrimonii solis quoque signis externis seu nutibus perfici potest; haec enim signa externa seu huiusmodi nutus aequivalent verbis. — Hanc opinionem reiicit *Estius* (1), quia forma sacramenti debet significare effectum sacramenti ut sacramentum est, non vero ut aliquid humanum aut naturale aut civile: atqui verba ista: *Accipio te in meam*, aut alia quaecunque aut verba aut signa, quibus exprimitur mutuus consensus in traditione vel acceptatione reciproca corporum, non significant effectum sacramenti, neque omnino sacrum aliquid, sed tantum coniugalem obligationem, quam significarent etiam, si non esset coniugium in sacramentum institutum; unde et communia sunt fidelibus et infidelibus. Praeterea iuxta hanc opinionem in sacramento eadem est materia, quae forma, cum tamen iuxta antiquissimum et generale axioma debeat verbum accedere ad elementum, ut fiat sacramentum. Quinimo plerique, qui huic opinioni inhaerent, affirmant, sacramentum matrimonii etiam solis signis, vel nutibus conferri posse, ita ut verbis tanquam forma opus non sit. Cuius rei hanc rationem assignant, quia sacramentum matrimonii confertur *per modum contractus*, contractus autem etiam signis et nutibus iniri possunt. Sed recte etiam dicitur: Baptismus confertur *per modum ablutionis*, extrema unctio *per modum unctionis*. quibus dictis solum enuntiatur, ablutionem esse materiam proximam baptismi, atque unctionem esse materiam proximam extremae unctionis, non autem forma in verbis consistens excluditur, quamvis tum ablutio tum unctio sine verbis perfici possit: ergo etiam dum dicitur, sacramentum matrimonii confertur *per modum contractus*, id solum significatur, contractum esse materiam proximam sacramenti, verba autem ad formam sacramenti necessaria ideo nullatenus excluduntur. Nec refert, quod dicant, sacramentum matrimonii consistere in contractu, seu esse ipsum contractum; nam etiam tali propositione non enuntiatur nisi materia proxima sacramenti. Ut enim observat *S. Thomas* (2) generatim nomen sacramenti a materia proxima desumi, vel ipsa materia proxima sacramentum dici solet, ut baptismus seu ablutio, extrema unctio, poenitentia etc. Si quis ita argumentaretur: poenitentia administratur per modum iudicii, seu est iudicium; iudex autem etiam nutibus, seu scripto sententiam suam manifestare potest, et ideo etiam confessarius poenitenti absolutionem sine verbis, solis nutibus, aut scripto indicare potest: omnes theologi tali conclusioni repugnarent, eamque cum indignatione reiicerent.

2. Iuxta sententiam eorum, qui sacerdotem sacramenti matrimonii ministrum esse dicunt, *materia remota* sacramenti matrimonii sunt contrahentium corpora, seu, ut aliqui volunt, dominium mutuum in corpora in ordine ad usum coniugalem. *Materia proxima* est contractus, seu mutuus consensus verbis vel signis expressus; consensus vero iste in se includit tum mutuam traditionem cor-

(1) In 4 Dist. 26, § 11.

(2) In 4 Dist. 1, q. 1, art. 1, q. 5, ad 1; et Dist. 9, q. 1, art. 1, q. 1 ad 2.

porum, tum mutuam acceptationem, quoniam quilibet contractus tum traditionem tum acceptationem postulat. *Forma* reponenda est in his aut similibus secundum cuiusque Ecclesiae consuetudinem verbis a Sacerdote proferendis: *Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, quae verba unionem animorum exprimunt gratia divina sanctificatam, quam Sacerdos a Deo invocat ac Spiritus sanctus per ipsum largitur.

II. *De sacramenti matrimonii subiecto.*

§ 708. In subiecto alia ad validam, alia ad licitam sacramenti matrimonii susceptionem requiruntur.

1. Subiectum sacramenti matrimonii sunt *duae personae diversi sexus baptizatae* et *legitimae:* baptizatae, quia nonnisi per baptismum capaces reddimur reliquorum sacramentorum; legitimae autem, quoniam qui impeditus est ad matrimonium ineundum, seu ad foedus coniugale pangendum, eo ipso etiam impeditus est ad sacramentum matrimonii recipiendum, quod deficiente materia proxima conferri nequit.

2. Consensus ad matrimonium requisitus debet ex utraque parte esse: 1° *verus et internus*, prout exigit natura contractus onerosi, qui sine interno voluntatis actu iniri nequit: hinc si consensus sit ex alterutra parte fictus, nullum est matrimonium; qui tamen ficte consensit, peccavit mortaliter tum contra veritatem, mentiendo in re adeo gravi, tum contra religionem violando sanctitatem sacramenti, tum contra charitatem decipiendo proximum in re magni momenti, tum contra iustitiam, alium defraudando re solemniter promissa; unde tenetur iniuriam resarcire per veram contractus celebrationem: 2° *signo aliquo externo expressus;* alias non posset utrique parti innotescere et mutuo acceptari; 3° *de praesenti*, quia si esset de futuro, non traditionem, sed tantummodo traditionis ipsius promissionem contineret: et sic matrimonium differt a sponsalibus, in quibus promittitur dumtaxat matrimonium futurum; 4° *simultaneus*, seu moraliter eodem tempore ab utraque parte praestitus ita, ut unius partis consensus non sit revocatus, dum exprimitur consensus alterius; alioquin non esset mutuus duorum in idem consensus; 5° *omnino liber;* nam matrimonium est vinculum voluntatis, electionis atque amoris, quod sine libertate nullimode concipi potest: quapropter *Concilium Tridentinum* (1) in dominos temporales ac magistratus tulit excommunicationem, si iniqua coactione matrimonii libertatem impedierint.

3. Illi quoque, qui ad secundas nuptias transeunt, valide et licite sacramentum matrimonii recipiunt. Hac de re nullum quidem dubium est in sententia eorum, qui contrahentes dicunt matrimonii ministros, qua admissa dicendum est, coniuges etiam bigamos, contractu ipso sacramentum matrimonii et conferre et recipere. Si autem Sacerdos est huius sacramenti minister, dicendum esse videtur, quod secundae nuptiae gratia sacramentali priventur, quia secundae et ulteriores nuptiae sacerdotali benedictione carent, ut statutum legimus in can. 7 *Conc. Neocaesariensis*, et in can. 1 *Concilii Lateranensis* sub *Alexandro III.* — Sed hanc difficultatem tollit cl. *Tournely* loco cit. (2) dicens: « Secundae et ulteriores nuptiae carent quidem aliqua benedictione accidentali, quae intra

(1) Sess. 24, cap. 9 de Reform. matrim.

(2) Obi. 3, Resp. ad 2.

missarum solemnia a Sacerdote pronuntiatur post dictum: *Libera nos* etc., et incipit ab his verbis in Rituali Parisiensi: *Propitiare, Domine, supplicationibus nostris* etc.; at non carent alia benedictione essentiali, per quam Sacerdos tanquam Dei et Ecclesiae minister coniuges in matrimonium coniungit, et quae talis est: *Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Iacob ipse vos coniungat, impleatque benedictionem suam in vobis, et ego coniungo vos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Causa vero et ratio, cur ulterioribus nuptiis deneget Ecclesia benedictionem illam accidentalem, duplex est potissimum. Prima, quia secundae et ulteriores nuptiae quamdam praeseferunt incontinentiae speciem, a qua procul abest castissima Christi sponsa, unde et poenitentiam imponebat olim secundo nubentibus, et benedictionem denegabat, ut magis inde suum in continentiam studium et amorem significaret. Hanc rationem et causam nitide exponit rituale *Leodiense* apud *P. Martene*(1): *Hanc benedicendi formam*, inquit, *non impendet Sacerdos secundis nuptiis, sed primis dumtaxat*, non quidem, quod secundae nuptiae non verum ac legitimum matrimonium contineant, sed quod non tam perfecte sicut primae Christi Domini unius sponsi cum sua sponsa Ecclesia unicam ac simplicem repraesentet coniunctionem. Secunda ratio erat, quia benedictio haec instar est cuiusdam consecrationis, cuius finis est foecunditas mulieris; cum igitur consecratio non iteretur, et mulier, quae iam nupsit, foecunditatem adepta praesumatur, non repetitur illa benedictio, quae tota tendit ad impetrandam foecunditatis gratiam. Rationem hanc reddit *Conc. Lateranense III* sub Alexandro III cap. 1: *Vir*, inquit, *vel mulier ad bigamiam transiens non debet a presbytero benedici: quia cum alia vice benedicti sint, eorum benedictio non debet iterari.* Canon *Concilii Neocaesariensis*, qui citatus est, certe ad rem nostram praesentem non pertinet; neque enim prohibet dari secundo nubentibus benedictionem, sed Sacerdotibus tantum vetat, ne intersint conviviis, quae celebrantur in secundis nuptiis. » Secundo nubentibus non benedictionem Sacerdotis essentialem, sed solum accidentalem, seu cum maiori solemnitate coniunctam negatam fuisse, ex aliis quoque monumentis constat. Sic S. *Ambrosius*, vel alius antiquus Auctor Comment. in I Cor. VII, 40 ait: « Primae nuptiae sub benedictione Dei celebrantur sublimiter, secundae autem etiam in praesenti (id est, in ipsa celebratione) carent gloria. » Et saec. IX S. *Theodorus Studites* (2) Naucratio interroganti: « Quomodo in secundis nuptiis, cum a Sacerdote non coniungantur, verum coniugium cogitari possit? Respondet, quod istas nuptias (Sacerdos) modo minus solemni benedicit. »

4. Ut sacramentum matrimonii licite percipiatur, necesse est, ut sponsi sint in statu gratiae, quia sacramentum matrimonii sacramentis vivorum adnumeratur. Necesse pariter est, ut non solius explendae libidinis causa, sed ob fines honestos, nempe ad prolem procreandam, ad mutuum vitae adiutorium obtinendum, vel etiam ad remedium contra concupiscentiae illecebras inveniendum coniugium ineant. Necesse denique est, ut omnes leges adimpleant a legitima potestate pro ordinata nuptiarum celebratione latas.

(1) De ant. Eccl. rit. tom. 2, p. 2, ord. 14.
(2) Lib. 1 Ep. 50.

III. *De sacramenti matrimonii effectibus.*

§ 709. 1. Praecipuus sacramenti matrimonii effectus est *gratia divina*, quae coniugibus confertur fidelibus, ut officia sua rite adimpleant, ut nempe viri non carnali tantum affectu, sed casto et sancto amore uxores suas diligant, et uxores viris suis subditae sint. Haec gratia innuitur in S. Scriptura (1) et a Patribus, dum dicunt, matrimonia per benedictionem sacerdotalem sanctificari. Saluberrimos istos gratiae effectus praecipue *S. Chrysostomus* praeclare describit, cum Hom. 48 in Genesin docet, quod, dum nuptiae celebrantur, oporteat « Sacerdotes vocare, et precibus et benedictionibus concordiam coniugii constringere, ut amor sponsi augeatur, et puellae continentia crescat, et omnia, quae fiunt, eo spectent, ut virtutis opera ingrediantur in domum illam, tollanturque e medio omnes diaboli insidiae, et ipsi Dei auxilio muniti iucunde vitam perficiant. » Idem confirmatur ex orationibus Ecclesiae, quas in conciliatione matrimonii ad Deum dirigit, - ut Deus sponsis det temperantiam et corroboret illos, ut simul perfectam corporis et animae custodiant castitatem, - ut det illis pacificam conversationem, charitatem mutuam veramque pacem, quam impetus passionum non turbet: - ut det illis filios benedictionis et sanctitatis, ut quod generatio ad mundi ediderit ornatum, regeneratio ad Ecclesiae perducat augmentum. *Conc. Tridentinum* Sess. XXIV in prooem. doctrinam de sacramento matrimonii proponens ait: *Gratiam vero, quae naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret coniugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit.*

2. Inter sacramenti effectus merito etiam *matrimonii indissolubilitas* recensetur. Quamvis enim haec ex iure naturali et divino petenda sit, eadem tamen indissolubilitas maxime firmatur per sacramentum, quod causas dissolvendi matrimonium removet eidemque sacrum sigillum imponit, quod non disrumpitur nisi per unius coniugis mortem. Ideo *Catechismus Rom.* (2) dicit: « Quamvis matrimonio, quatenus naturae est officium, conveniat, ut dissolvi non possit, tamen id maxime fit, quatenus est sacramentum; *qua ex re etiam in omnibus*, quae naturae lege eius propria sunt, summam perfectionem consequitur. »

3. Per sacramentum matrimonii iura et officia sanctificantur. Nam si coniugalis copula licita fit, sacramentum efficit, ut haec ex honesto fine et debito modo perficiatur. Si per usum matrimonii proles procreetur, sacramentum ad eandem sancte educandam iuvat. Si coniuges invicem cohabitare et se mutuo adiuvare tenentur, sacramentum efficit, ut etiam alter alterius onera portet, ut omnis dissensionis causa vitetur, et mutuum adiutorium ex charitate christiana praestetur.

ARTICULUS VI.

De potestate Ecclesiae circa matrimonium legislativa et iudiciaria.

§ 710. Quamvis de hac materia a potiori et ex professo agant iuris sacri Doctores et Scriptores, eandem nihilominus etiam in theologia dogmatico-polemica paucis pertractare iuvat, tum quia ordo et contextus operis id postulat, tum quia de dogmatibus agitur a non paucis adversariis

(1) Eph. 5, 25-33.

(2) P. 2, cap. 8, n. 11.

acerrime impugnatis, contra quos *Concilium Tridentinum* plures edidit dogmaticas definitiones. Agendum idcirco *est de potestate Ecclesiae statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, et de potestate Ecclesiae causas matrimoniales diiudicandi.*

I. De potestate Ecclesiae statuendi impedimenta matrimonium dirimentia.

§ 711. Impedimenti nomine universim intelligitur, quidquid nuptiis vel contrahendis, vel contractis obicem ponit, easque vel illicitas, vel irritas reddit: unde duplicis generis sunt impedimenta. Quaedam enim ita cum matrimonio pugnant, ut illud non modo illicitum, verum etiam invalidum nullumque reddant: unde *dirimentia* appellantur. Quaedam sic resistunt matrimonio contrahendo, ut contractum non irritent, quamvis non sine gravi peccato contrahatur, ecclesiasticas leges, quibus id vetatur, infringendo: atque haec impedimenta *impedientia* vocantur. — Prioris generis impedimenta, nempe dirimentia, quaedam iure divino, naturali, quaedam legibus ecclesiasticis sunt constituta. Atque de his nunc quaeritur, an Ecclesia legitimo et proprio iure potestatem exerceat matrimonia fidelium certis limitibus circumscribendi, a quibus si exorbitent, irrita sint atque invalida? — Post *Waldenses*, qui ubique Ecclesiae potestatem coarctare et infringere studuerunt, etiam *Lutherus* et *Calvinus*, ambo in matrimonio nihil nisi humanum, civile et politicum agnoscentes sola impedimenta, quae in Levitico constituta sunt, admiseruut, atque potestatem statuendi impedimenta Ecclesiae denegarunt, contendentes, causas matrimoniales omnes non spectare ad iudices ecclesiasticos, sed ad Principes saeculares. — Post Novatores etiam inter Catholicos quidam, praecipue Iansenianorum placitis addicti extiterunt, qui matrimonium tanquam merum contractum civilem considerabant, omnemque talem contractum dirimendi potestatem Ecclesiae denegabant. Nominandus hic prae caeteris est *Launoius*, qui *Marci Ant. de Dominis*, apostatae vestigia premens in suo opere de regia in matrimonium potestate asserere non erubuit, ad solos reges et principes saeculares spectare ius statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, ita ut Ecclesia illud exercere non possit nisi vel cum usurpatione, vel ex indulgentia et concessione principum saecularium. Doctrina haec, inter Catholicos nova et inaudita saeculo proxime elapso plures asseclas nacta, et ex Gallia in Germaniam quoque translata est mediante praesertim famoso *Iustino Febronio.* Imo non in sola theoria iste error propinatus, sed et in praxin deductus est ope canonistarum et theologorum aulicorum a *Iosepho II* imperatore, qui in sua legislatione matrimoniali tanquam fundamentale principium statuit, matrimonium esse contractum mere civilem, et qua talem ad normam aliorum contractuum profanorum dirigi debere a foro civili, ideoque solum principem posse statuere impedimenta valorem matrimonii concernentia, et Ecclesiam pro conservanda religiosa honestate et moralitate nonnisi prohibitiones quasdam posse constituere. Ut autem hanc doctrinam ad speciem systematice proponere et defendere possent, theologi aulici contenderunt, matrimonium considerandum esse, ut contractum et ut sacramentum; ut contractum, soli subesse potestati civili, ut sacramentum vero subesse Ecclesiae. Posita hac distinctione sublata est Ecclesiae potestas statuendi impedimen-

ta matrimonium dirimentia; nam Ecclesia non potest facere sacramentum irritum et nullum, si omnia ad sacramentum conferendum requisita ponantur: sic, ex. gr., Ecclesia non potest efficere, ut baptismus sit nullus, qui a laico, etiam nulla urgente necessitate sub debita materia et forma ac requisita intentione confertur. — Ast in hoc gravissime aberrarunt praedicti theologi, quod dicerent, matrimonium ut contractum non subesse Ecclesiae, et Ecclesiam hunc contractum irritare non posse. Argumenta enim sole clariora ostendunt, quod contractus matrimonialis vel maxime Ecclesiae subsit, et ab ipsa irritari possit, et quod ideo Ecclesia potestatem habeat impedimenta matrimonium dirimentia statuendi. Dogma hoc catholicum ex *S. Scriptura*, ex *Traditione*, ex *rationibus theologicis* et ex *Conc. Tridentino* probatur. Ex iisdem autem argumentis patebit, quod Ecclesia hanc potestatem iure proprio, non à principibus concesso exerceat, et quod eam exclusive habeat.

1. *Ex S. Scriptura* pro dogmate catholico primum argumentum peti potest. Sicut nimirum iam in antiquo foedere Deus ipsemet respectu matrimonii plures pro populo hebraico leges condiderat, ita et in N. T. Christus Dominus nova dare dignatus est praecepta matrimonialia, per quae matrimonium ad pristinam ac originariam puritatem, cuius prototypon exhibitum fuerat in paradiso, revocavit. Sacra quippe Evangelia testantur, Christum statum coniugalem ad primaevam monogamiae simplicitatem, et ad vinculi indissolubilitatem reduxisse, eundemque dimissionem uxoris fornicariae ratam quidem habuisse, ita tamen, ut aliam ducendi facultatem, vivente priore, penitus prohibuerit; ex quo derivatur id, quod dicimus *ligaminis* impedimentum. Hisce eloquiis et doctrinis (1) Christus luculenter ostendit, coniunctionem matrimonialem quoad substantiam ipsam atque essentiam neutiquam rebus mere profanis ac civilibus esse accensendam, sed tanquam *obiectum sacrum*, imo tanquam obiectum speciali quodam modo *divinum* considerandam esse, quia sicut Deus ipse matrimonium instituit (2), ita ipse solus eius vinculum solvere potest, dicente Christo: *Quod Deus coniunxit homo non separet*. Si autem matrimonium est obiectum sacrum, illi profecto potestati subest, cui generatim potestas in sacra divinitus commissa est. Et si matrimonium res quaedam speciali modo divina est, in eius substantiam atque essentiam nemo exercere potestatem valet, nisi hanc a Deo acceperit. Atque Christus non principibus saecularibus, sed Apostolis potestatem in sacra dedit; hisce facultatem ligandi et solvendi concessit (3) et ad eosdem dixit: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (4); quibus verbis potestatem sacram, quam ipse in terris ut supremum Ecclesiae caput exercuit, in Apostolos transtulit. Siculi ergo Christus circa coniunctionem matrimonialem leges tulit, et impedimentum ligaminis statuit, ita etiam Apostoli non ex indulgentia principum, sed ex concessione Christi circa coniunctionem matrimonialem leges ferre, et impedimenta matrimonium dirimentia statuere potuerunt. Et revera Apostoli, optimi voluntatis Christi interpretes, auctoritate a Christo sibi concessa freti plures de fidelium matrimoniis leges tulerunt, praesertim Paulus I Cor. VII,

(1) V. § 693, et § 696.
(2) Matth. 19, 4, etc.
(3) Matth. 16, 19; et ibid. 18, 18.
(4) Ioan. 20, 21.

aliisque in locis, in quibus circa coniugia neoconversorum Christianorum aut ineunda, aut non inennda varia statuta profert. Ipsi ergo S. Scripturae repugnant, qui Ecclesiae potestatem denegant impedimenta matrimonium dirimentia statuendi: quodsi adversarii loca Scripturae adducta aliter interpretari conentur, omnes eorum cavillationes solvit apostolici et ecclesiastici sensus linea, iuxta quam S. Scriptura exponenda est, et infallibilis Ecclesiae definitio, ut ex dicendis abunde patebit.

2. *Traditionis* argumentum petitur ex Ss. Patribus et Conciliis, ex quibus patet, Ecclesiam iam ab antiquissimis temporibus impedimenta matrimonium dirimentia statuisse. *Tertullianus* lib. de coron. mil. c. 13 impedimentum commemorat, quod ex disparitate cultus oritur, et quod certe ab ethnicorum legibus non fuerat statutum. *S. Siricius P.* in Epist. ad Himerium vetuit, ne monachi et moniales connubia contrahant, quia, ait, « id ecclesiastica iura condemnant. » *S. Basilius* in Epist. ad Diodor. inquit, prohibitum esse, ne vir secundas nuptias cum sorore prioris uxoris contrahat, propterea « quod sanctiones istae (nempe de impedimento affinitatis) a sanctis viris nobis sint traditae. » Idem in Ep. ad Amphil. (1) scribit: « Qui autem sui fratris uxorem accepit, non prius admittitur (ad communionem eccles.) quam ab ea recesserit. » *S. Leo P.* nuptias earum mulierum, quae a maritis suis in servitutem deductis secundum permissionem legum civilium aliis nubebant, rescindi iussit. Idem in Epist. ad Anastas. Thessal. negat subdiaconis matrimonium concedendum esse: et in Epist. ad Rusticum Narbon. impedimentum conditionis agnoscit. *S. Gregorius M.* lib. 14 Epist. 17 testatur, impedimentum affinitatis usque ad septimam generationem eo tempore extensum fuisse: dicit autem solum se pro Anglorum gente, quae nuper ad fidem venerat, ne a bono quod coeperat, metuendo austeriora recederet, idem impedimentum ad quartam generationem restrinxisse. — Concilia eandem Ecclesiae persuasionem et praxin confirmant. *Conc. Eliberitanum* initio saeculi IV habitum statuit can. 15 *Gentilibus minime in matrimonium dandae sunt virgines Christianae, ne aetas in flore tumens in adulterio animae resolvatur:* can. 61: *Si quis post obitum uxoris suae sororem eius duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennium a communione placuit abstineri:* can. 66: *Si quis privignam suam duxerit uxorem, eoquod sit incestus, placuit, nec in fine dandam esse ei communionem. Ancyranum* an. 314 can. 10: *Desponsatas puellas, et post ab aliis raptas, placuit erui et eis reddi, quibus antea fuerant desponsatae, etiamsi eis a raptoribus vim illatam constiterit. Neocaesariense* an. 314, can 2: *Mulier, si duobus nupserit fratribus, abiiciatur usque ad diem mortis. Toletanum II* an. 351, can. 5: *Haec salubriter cavenda sancimus, ne quis fidelis propinquam sanguinis sui, usquequo affinitatis lineamenta generis successione cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari. Chalcedonense oecumenicum* can. 26 monachorum et virginum velatarum matrimonia damnat, simul permittens Episcopis, ut indulgentia, seu dispensatione in iis uti possint. *Agathense* an. 506, can. 61 diversos consanguinitatis ed affinitatis gradus statuit matrimonium dirimentes. *Aurelianense I* an. 511, can.

(1) Cap. 23.

18: *Ne superstes frater thorum defuncti fratris ascendat, neve se quisquam amissae sorori uxoris audeat sociare: quod si fecerint, ecclesiastica districtione feriuntur. Moguntinum* an. 813, can. 54 statuit, *ut in quarta generatione nullus amplius coniugio copuletur: ubi autem post interdictum factum inventum fuerit, separetur.* Multa adhuc alia Conciliorum et Rom. Pontificum decreta adduci possent, quae idem probant; sed haec sufficiant, ut ostendant, Ecclesiam quovis tempore impedimenta matrimonium dirimentia statuisse. Id quidem multi ex adversariis non negant, sed dicunt, Ecclesiam ex concessione seu conniventia principum hoc ius exercuisse. Ast falso; nullus quippe princeps assignari potest, qui hoc ius Ecclesiae concesserit, aut qui de eius praetensa usurpatione unquam conquestus sit. Ipsi potius principes saeculares leges canonicas circa matrimonium latas laudant et commendant; ut quaedam matrimonia ab Ecclesia irrita declarentur, postulant, ad Ecclesiae auctoritatem confugiunt, ut impedimenta quibus tenentur, solvantur, nec non disertis verbis declarant, se edictis suis solos civiles attingere effectus. Historia Ecclesiastica multa exhibet huiusmodi exempla, quae ostendunt, principes ipsos agnovisse, quod Ecclesia iure proprio et independenti impedimenta matrimonium dirimentia statuat.

3. *Rationes theologicae* ex imperii sacri indole et fine, et ex matrimonii dignitate, quam in nova lege obtinuit, petuntur. Christus enim eam Ecclesiae suae in res spirituales potestatem concessit, quae necessaria est ad optimum christianae reipublicae regimen, ad mores rite et sancte instituendos, et ad salutem animarum promovendam. Atqui talis est potestas ferendi leges, quae spectant publicam sacramentorum administrationem, nuptiarum solemnitatem et conditiones, quibus fideles possunt eas licite ac valide celebrare. Ipsa igitur indoles et finis imperii sacri postulat, ut coniunctio matrimonialis potestati Ecclesiae subsit, et per hanc admitti vel impediri, firmari vel irritari possit. — Et sane adversarii non ex aliis rationibus potestatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia principibus saecularibus tribuunt, nisi quia cives imperio principum subsunt, et quia ab illorum connubiis bene, vel male initis magna ex parte bonum civitatis dependet. Ast, si fatentibus adversariis principes ex hac duplici ratione potestatem in contractum matrimonialem exercere, eundemque infirmare ac irritare possunt, multo magis idem Ecclesia iure proprio valet. Nam fideles ex ordinatione Christi imperio sacro Ecclesiae subiiciuntur quod tanto praestantius est, quanto anima corpori praestat, et salus aeterna felicitati temporali praeferenda est. Et ex matrimonio debite, vel indebite contracto non magis bonum reipublicae, quam bonum societatis religiosae, imo quoad ipsos coniuges magna saltem ex parte tota vitae ratio et salus aeterna dependet. Adversarii igitur ex principiis, quae ipsi statuunt, admittere debent, Ecclesiam proprio iure potestatem in contractum matrimonialem exercere, eundemque irritare posse. Vel maxime autem considerandum est, quod matrimonium sit verum N. L. sacramentum a Christo institutum: ex hoc enim sequitur, matrimonium rem sacram esse, et soli Ecclesiae plenam in illud potestatem compelere. Neque id solum ex sententia eorum sequitur, qui dicunt, contrahentes ipsos

esse sacramenti huius ministros, et contractum matrimonialem nullo modo a sacramento inter baptizatos separari posse. Eadem enim conclusio non minus ex sententia eorum eruitur, qui dicunt, Sacerdotem esse sacramenti matrimonii ministrum, et contractum verbis vel signis expressum esse materiam proximam eiusdem sacramenti. Omnes enim admittunt, materiam remotam et proximam sacramentorum solius Ecclesiae potestati, administrationi et directioni subesse. Sic, ex. gr., princeps equidem potestatem in aquas naturales tenet: sed si aqua in usum baptismi benedicta, et in baptisterio reservata sit, talis aqua ut res sacra consideratur, et nulli principi in mentem venit, in talem aquam potestatem sibi arrogare, sed eius reservatio et applicatio Ecclesiae penitus committitur. Sic pariter nempe nemo dubitat, principes iura sua in balsamum, oleum etc. exercere posse: sed chrisma et oleum infirmorum post episcopalem benedictionem ut res sacrae considerantur a potestate saeculari exemptae, soli Ecclesiae subiectae et ab ipsa sola applicandae. Idem dicendum est de consecratione panis et vini in eucharistia et de aliis sacramentis. Ergo etiam contractus matrimonialis, quia materiam proximam sacramenti constituit, penitus subest soli Ecclesiae potestati. Omnes enim, qui per baptismum Ecclesiam ingrediuntur, grave praeceptum urget, vi cuius, si matrimonium inire velint, etiam sacramentum suscipere tenentur, et ideo quilibet contractus baptizatorum matrimonialis ex ordinatione Christi materiam proximam sacramenti, adeoque rem sacram constituit, in quam sola Ecclesia potestatem exercere potest.

4. *Conc. Tridentinum* Sess. XXIV, mox ab initio profitetur, se de sacramento matrimonii ea proponere et definire velle, quae *Sancti Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt: adversus quam* (doctrinam), *impii homines huius saeculi insanientes, non solum perperam de hoc venerabili sacramento senserunt, sed de more suo praetextu Evangelii libertatem carnis introducentes multa ab Ecclesiae catholicae sensu et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena scripto et verbo asseruerunt, non sine magna Christifidelium iactura.* Protestatur deinde, quod ad Novatorum *haereses et errores* damnandos procedat. Et quia *Lutherus* et *Calvinus* Ecclesiae potestatem impedimenta matrimonii dirimentia statuendi negabant, sequentia definivit, can. 3: *Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis eorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant et dirimant, anathema sit.* Et can. 4: *Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit.* Quibus verbis Concilium satis clare definivit, Ecclesiam et potuisse et posse impedimenta matrimonii dirimentia statuere, et in eos, qui id negant, anathema tulit; ita ut nemo de dogmate catholico dubitare possit. Ast nihilosecius extiterunt inter Catholicos quoque nonnulli, quos unico verbo *Launoianos* vocare placet, qui verum germanumque sensum Concilii per versutas interpretationes eludere conati sunt. Eorum cavillationes ad tria potissimum referuntur capita: 1.° Isti canones, a-

iunt, non sunt dogmaticae decisiones, sed nonnisi disciplinares ordinationes: vel si forte dogmaticae sunt, per illos; 2.° Ecclesia non definivit ius nativum et proprium, sed solum a civitate sibi delegatum; vel denique, 3.° sub nomine Ecclesiae Concilium intellexit totam communitatem christianam, in qua adest potestas impedimenta matrimonii dirimentia statuendi, quia in illa continetur et princeps, cui praefata potestas competit, et qui nomine Ecclesiae designatur. Verum quis ignorat, a *Conc. Tridentino* in omnibus Sessionibus per *canones* semper dogmata fidei fuisse decisa, resque mere disciplinares in decretis de reformatione fuisse stabilitas? - Nec unquam Ecclesia in aliqua Synodo errores circa res mere disciplinares anathemate profligavit. — Ecclesiam porro decidisse potestatem mere delegatam gratis asseritur; ergo gratis negatur, alioquin deberent nominari illi principes, qui istud ius Ecclesiae commisêrunt. Contrarium potius ex ipso verborum tenore apparet, cum Concilium dicat, Ecclesiam impedimenta statuere non solum hucusque *potuisse*, sed etiam in praesenti et in futurum posse. Quomodo tales definitiones convenirent iuri mere delegato? Dogmata ab Ecclesia definita immutabilia sunt, ius autem delegatum revocari potest; quod si fieret, non amplius verum, sed falsum esset, quod Concilium citato can. 3 definivit: canon igitur de iure Ecclesiae proprio et inamissibili intelligendus est. — Denique sub nomine Ecclesiae in citatis canonibus significari plebem christianam eiusque principes; quis sanae mentis credere potest, cum in omnibus aliis locis Concilium nomine Ecclesiae intelligat Hierarchiam, seu Congregationem praesulum ecclesiasticorum? Sane cum hic de exercitio potestatis sermo sit, nonnisi Ecclesia docens et imperans intelligi potest. - Caeterum (ut ad omnes huiusmodi vanas obiectiones generatim respondeamus) ecclesiasticas definitiones interpretari non spectat ad privatum quemque doctorem, vel theologum, sed ad ipsam Ecclesiam veritatis magistram. Ecclesia autem iam pridem iteratis vicibus sensum verum canonum Tridentinorum explicavit. Praesertim id praestitit summus Pontifex *Pius VI* in Bulla *Auctorem fidei*, in qua doctrina *Synodi Pistoriensis* prop. 59 asserentis: « Ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta eius generis, quae ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia; quod ius originarium praeterea dicitur cum iure dispensandi essentialiter connexum, subiungens, supposito assensu vel conniventia principum potuisse Ecclesiam iuste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii, quasi Ecclesia non semper potuerit, ac possit in christianorum matrimoniis iure proprio impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare, *canonum* 3, 4, 9, 12 Sess. XXIV *Conc. Trident. eversiva, et haeretica* declaratur. »

Nota 1. Nonnulli theologi, ut *Tournely, Maurus Schenkl*, et alii Ecclesiae quidem potestatem impedimenta matrimonium dirimentia statuendi tribuunt, sed eandem potestatem etiam principibus saecularibus adiudicant. Communius autem et quidem recte theologi asserunt, principes saeculares matrimonium in ra-

tione vinculi et sacramenti dirimere, seu ipsum contractum matrimonialem irritare non posse. Nam matrimonium est res sacra et speciali modo dominio divino subiecta: nemo igitur in eius substantiam potestatem exercere potest, nisi illam a Deo obtinuerit. Deum autem hanc potestatem principibus saecularibus dedisse, nullo argumento probari potest. Contrarium vero, ut iam dictum est, ex eo evincitur, quia Christus matrimonium ad dignitatem sacramenti elevavit, et ideo in ratione vinculi et sacramenti potestati saeculari subduxit. Praeterea ipsa sana ratio docet, non posse eandem rem sub una eademque ratione indivisibili duabus essentialiter diversis potestatibus subesse, alioquin pomum discordiae inter utramque proiectum dici deberet, quod certe absque iniuria divinae providentiae affirmari nequit. Cum igitur de fide certum sit, matrimonium ratione vinculi interni et essentialis valoris subesse Ecclesiae, recte concluditur, illud ratione eiusdem vinculi et validitatis non posse civitati subiacere. Ipsi imperatores christiani, si leges matrimoniales tulerunt, quibus quaedam coniugia irritari videbantur, id nonnisi ad leges canonicas custodiendas et vindicandas fecerunt. Ut expresse *Iustinianus* (1) his verbis asserit: « His igitur quae sacris canonibus definita sunt, insistentes, praesentem sancimus legem. » Interdum etiam principes christiani, quando optabant impedimentum aliquod constitui, legem non ferebant, sed Concilia rogabant, ut ferretur, prout a rege Galliae factum constat tempore *Conc. Tridentini*, quod votis regis quoad impedimentum clandestinitatis satisfecit, nequaquam autem quoad impedimentum minorennitatis. Vide *Pallavicin*. Hist. *Conc. Tridentini* (2). Constanter praeterea Rom. Pontifices docuerunt, principibus saecularibus potestatem non competere impedimenta matrimonium quoad vinculum dirimentia statuendi. Ita docet *Benedictus XIV* de Syn. dioec. lib. 8, cap. 12, n. 6, ubi prolata Novella 89 *Leonis* imp. addit: « Verum haec constitutio, cum a principe laico prodierit, non potuit matrimonii validitatem quoad forum conscientiae infringere. » Persaepe etiam S. Congregationes valida declararunt Christianorum connubia cum impedimentis civilibus irritantibus inita. Qua de re maxime attendenda est responsio S. Poenitentiariae data 1 iun. 1824 ad Episcopum Vivariensem, quae declarat nullitatem impedimentorum civilium quoad Christianorum coniugia, et insuper addit: « Ita eruitur ex instructione a suprema Inquisitione per S. Congregationis Concilii organum ad Episcopum Brexinonen. an. 1824 transmissa: *Matrimoniis fidelium, quibus nullum obstat canonicum impedimentum, suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem, qualiacumque tandem fuerint impedimenta a saeculari potestate, Ecclesia non consulta nec probante, perperam ac nulliter constituta.* » Haec vero responsio extat in Rituali Bellicensi t. 3. Cum ergo sententia, quae omnem principibus saecularibus denegat potestatem circa vinculum Christianorum coniugiorum, menti et auctoritati Sedis apostolicae tam aperte innitatur pro indubitata et certa habenda est.

Nota 2. Exinde tamen non sequitur, civitati nullum omnino in matrimonium ius et potestatem compe-

(1) Nov. 137.

(2) Lib. 22, c. 1, n. 16, s. c. 4; et lib. 23, c. 8, n. 10.

tore. Lubentissime potius conceditur, principes saeculares posse pro bono publico societatis, cui invigilare debent, leges ferre, quibus coniugia subditorum civiliter ordinentur, eaque disponere, quae civiles atque externos effectus, utpote dotem, haereditatem, ac eiusmodi circumstantias et consectaria status coniugalis attinent. Haec omnia matrimonii vinculo sunt extrinseca, et obiecta essentialiter profana, quae ex indole et natura sua spectant ad legislationem profanam. Christus ipse luculentum huius rei praebuit argumentum. Etiamsi enim, ut probavimus, plures de matrimonio leges tulerit et matrimonium uti rem sacram sicut potestati suae, ita etiam Ecclesiae a se institutae subiecerit: nullatenus tamen, cum interpellaretur de divisione haereditatis, ullam sententiam tulit, aut legem aliquam pronuntiavit, sed ab omni actu abstinuit dicendo: *Quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos* (1)? Quodsi ergo principes saeculares de matrimonii effectibus externis dispositiones faciunt, dummodo istae non contradicant legibus divinis, naturalibus vel ecclesiasticis, quilibet Christianus iuxta monitum Pauli (2), easdem observare tenetur. — Historia quoque testatur, imperatores et principes pietate illustres, non contradicente Ecclesia statuta de matrimonio fecisse: nunquam autem Sedes apostolica in conventionibus, seu concordatis cum diversis civitatum rectoribus initis, iuri principum leges matrimoniales ferendi obstitit, sed potius earundem observantiam Christifidelibus inculcavit, prout, ex. gr., fit in novissima instructione pro iudiciis ecclesiasticis imperii Austriaci, Romae die 4 mai 1855 approbata, in qua dicitur § 69: « Sanctum est Christiano, potestati civili praestare obedientiam, ad quam Dominus ipse nos per Apostolum suum instituit. Eo districtius eas observet necesse est constitutiones civiles, quae ad ordinem moralem conservandum accurate concurrunt. Quamvis igitur potestas civilis, quin validum inter Christianos matrimonium contrahatur, sanctionibus suis impedire minime possit; civi tamen Austriaco haud licet negligere praescriptiones, quas lex Austriaca de civilibus matrimonii effectibus statuit. » Quid clarius, atque praeclarius hisce verbis dici posset?

Nota 3. Si Ecclesia habet potestatem leges matrimoniales ferendi, consequenter etiam gaudet iure in legibus a se latis dispensandi, et ideo etiam impedimenta matrimonialia humanitus instituta relaxandi. Quaestio autem movetur, cuinam hoc ius in Ecclesia praecise competat, an soli summo Pontifici, an etiam Episcopis? Sed si res ad trutinam iuris communis ponderatur, facile patescit, Episcopos ex se non habere hanc dispensandi potestatem, quia iuxta indubiam regulam iuris inferior non potest dispensare in lege superioris. Ita quoque sentit *Benedictus XIV* (3), et sic etiam habet hodierna praxis Ecclesiae, vi cuius Episcopi non possunt relaxare impedimenta dirimentia nisi ex speciali concessione, qualis, ex. gr., tribui solet Episcopis Germaniae in facultatibus, ut dici solet, quinquennalibus. Verum equidem et indubitatum est ex historia priscorum saeculorum, Episcopos quondam etiam in dirimentibus impedimentis dispensasse. Ast hoc fecerunt aut propter angustias et necessitates temporum, aut ex concessione tacita vel expressa summorum Pontificum, aut ex per-

(1) Luc. 12, 14. (2) Rom. 13, 1, etc.

(3) Lib 9 de Syn. Dioec. cap. 2.

missione Conciliorum generalium, ut ex *Concilio Chalcedonensi* superius exemplum allegatum est.

Nota 4. Praecipua ratio, ob quam nonnulli potestatem impedimenta matrimonii dirimentia statuendi Ecclesiae denegabant, et principibus saecularibus tribuebant, ex eo peti consuevit, quia matrimonium est contractus civilis, civiles autem contractus imperio civili subiiciuntur. Gloriabantur isti de sententia eorum theologorum, qui pro materia proxima sacramenti matrimonii assignabant contractum civilem. Quam infirma autem nulliusque momenti sit haec ratio ab adversariis adducta, patet ex argumentis, quibus probatum est, contractum matrimonialem quoad essentiam et validitatem a Christo imperio civili penitus subductum, et tanquam rem sacram Ecclesiae penitus subiectum esse. Approbari porro nullatenus potest sententia theologorum eorum, qui contractum *civilem* pro materia proxima sacramenti matrimonii assignant. Matrimonium enim, quod tanquam officium naturae institutum est, supponit *contractum naturalem.* Si autem contrahentes regimini politico subsunt, huiusque leges observant, *contractum civilem* inire dicuntur. Si porro iidem contrahentes societati religiosae aggregati et imperio sacro subiecti sunt, et iuxta huiusce ordinationes invicem paciscuntur, *contractum religiosum seu ecclesiasticum* inire recte dicuntur. Nullatenus autem admitti potest, Christum *contractum civilem* pro materia sacramenti a se instituti designasse. Christus enim pro omnibus hominibus baptizatis, qui nubere volunt, sacramentum matrimonii instituit: dari vero possunt homines baptizati nulli regimini subiecti, qui ideo contractum quidem naturalem, non autem civilem inire possunt: in his ergo materia proxima sacramenti deficeret, si ea per contractum civilem constitueretur. Praeterea tempore Christi dominabantur imperatores ethnici, quorum leges matrimoniales legibus divinis adversabantur: quis iam dicet, Christum voluisse, ut contractus iuxta leges principum ethnicorum initus sit proxima sacramenti materia? — Denique in variis ditionibus variae leges a principibus pro matrimonio praescribuntur. Christus autem certe noluit, materiam sacramenti proximam in quolibet regno variam esse, et a principum arbitrio dependere. Rectissime igitur concluditur, materiam proximam sacramenti matrimonii esse contractum naturalem, seu potius religiosum seu ecclesiasticum, iuxta leges divinas et ecclesiasticas initum: ideo sacramentum soli suscipere possunt baptizati, qui per baptismum Ecclesiam ingressi legibus divinis et ecclesiasticis subiiciuntur. Multas Neotericorum difficultates solvit cl. *Perrone* de matrim. cap. 3.

II. *Causae matrimoniales spectant ad iudices ecclesiasticos.*

§ 712. In rebus matrimonialibus dubia et lites emergere posse, per se patet, et certe maximi momenti est cognoscere, a quonam tribunali causae istae diiudicandae sint. Ad hanc quaestionem solvendam immortalis *Benedictus XIV* de Synodo dioeces. lib. 9, cap. 9 (1), tria causarum matrimonialium genera distinguit, atque his verbis doctrinam catholicam proponit: « Aliquae (causae matrimoniales) versantur circa initi foederis coniugalis firmitatem; et hae nullo Catholicorum contradicente in solo Ecclesiae foro sunt pertractandae... Aliae sunt causae excitatae aut super validi-

(1) N. 3 et 4.

tate sponsalium, aut super iure instituendi divortium quoad thorum et cohabitationem; et istae pariter ob illum respectum, quem habent ad matrimonii sacramentum, ad solum iudicem ecclesiasticum deferuntur, quod deducitur ex cap. 10, *Ex litteris*, de sponsalibus, et ex cap. *Porro*, de divortiis. Sponsalia quippe praevia sunt ad matrimonium celebrandum obligatio, et per divortium iura relaxantur utrique coniugum ex matrimonio quaesita. Aliae demum sunt causae, quae connexionem quidem habent cum matrimonio, sed res mere politicas et temporales directe, atque immediate respiciunt; uti sunt lites, quae moventur super dote, donatione propter nuptias, haereditaria successione, alimentis et similibus; et istas ad iudices saeculares pertinere, ex communi doctorum sensu recte docent cl. *Bellarminus* (1), et *Tannerus* (2). » Iuxta hanc distinctionem causae illae, quae vinculo matrimonii extrinsecae sunt, et ad iura et bona temporalia referuntur, a potestate civili diiudicari possunt. Causae vero, quae relationem habent ad ipsum matrimonii vinculum, seu ad sacramentum, spectant ad iudices ecclesiasticos, nempe ad Episcopos et praecipue ad primatem. Haec propositio ex *ipsa matrimonii natura*, ex *S. Scriptura*, ex *Traditione*, et ex *Concilio Tridentino* probatur.

1. *Matrimonium* est sacramentum, atque iam in se spectatum res sacra seu res conscientiae, ac immediatae institutionis divinae, a legibus divinis et ecclesiasticis quoad suam internam rationem et essentiam unice pendens. Ad solam autem Ecclesiam pertinet iudicare de sacramentis rebusque sacris generatim, ac proinde etiam de matrimonio speciatim: ad iudices nempe ecclesiasticos, et non ad alios, spectat disquirere, utrum coniugium legitimum et honestum sit, ad legis divinae et ecclesiasticae normam exactum, nec ne; aliter enim paci et tranquillitati conscientiae fidelium, nec non communi Ecclesiae saluti male esset prospectum.

(1) Lib. un. de matrim. cap. 4

(2) Tom. 4, disp. 8, n. 166.

2. *Christus* ipse iudicavit causam inter partes (quas vocarunt *Hillel* et *Schammai*) concertantes de repudio et divortio, ut legitur Matth. V, 32, et Matth. XIX, 3 etc., nec eam ad magistratum politicum remisit, prout fecit, cum ageretur de haereditate, Luc. XII, 14.— Pari modo S. Paulus Apostolus I Cor. VII, 12 quaestionem decidit de coniugiis eorum, quorum una pars ad fidem evangelicam transierat, ubi notanter ait: *Caeteris ego dico, non Dominus* etc. *Si quis frater uxorem habet infidelem* etc., quibus verbis indicavit, se non solum ut interpretem legis divinae, sed etiam ut iudicem legitimum hac in quaestione decisionem edere et ius dicere voluisse. Idem Apostolus in eadem Epistola (3) energice et cum sancta indignatione obiurgavit eos, qui causas suas traherent ad iudices *iniquos*, id est, infideles, saeculares, et non potius ad *sanctos*, seu ad Christianos, quamvis in isto loco solum ageretur de negotiis temporalibus. Quanto magis causae Christianorum matrimoniales, utpote obiecta sacra, iuxta mentem Apostoli ad tribunal Ecclesiae spectabunt?

3. *Ex traditione* constat, causas matrimoniales diiudicandi potestatem inter Christianos semper Ecclesiae adscriptam fuisse. Nunquam enim legimus, tribus praesertim prioribus Ecclesiae saeculis, Christianos ad civiles magistratus causas coniu-

(3) Cap. 6, v. 1, etc.

gales iudicandas detulisse, ut observat *Bellarminus* (1). Imo quaestiones eiusmodi in Episcoporum Concilio fuisse olim decisas, colligitur ex fragmento Epistolae ab *Alexandro II* ad quemdam *Guillelmum* de Monasteriolo scriptae, atque ab *Ivone* (2) et *Gratiano* (3) relatae, in qua Pontifex eidem *Guillelmo* interdicit, ne propriam uxorem consanguinitatis praetextu, « praesumat dimittere, vel aliam ducere, donec Episcoporum religiosorum Concilium causam istam examinaverit. » Audivimus etiam superius litem inter *Lotharium* et *Teuthbergam* super validitate coniugii inter eos antea contracti discussam fuisse in Synodo *Aquisgranensi;* cumque ab istius sententia Teuthberga appellasset ad *Nicolaum I,* eodem Pontifice iubente fuisse iterum examinatam in *Synodo Metensi*. Similia monumenta, nempe Rom. Pontificum decreta et Conciliorum sanctiones magno in numero ex omnibus saeculis prostant, et luculenter probant, causas matrimoniales semper ad forum ecclesiasticum deductas, et a iudicibus ecclesiasticis decisas fuisse. Atque hinc factum est, ut Lutheri sectatores vel primo ipso reformationis, quam vocant, saeculo, principium de solius regiminis civilis in matrimonia auctoritate non ubique adoptaverint. Imo eousque progressi sunt Protestantes, ut recipere coeperint ius canonicum Catholicorum, illudque ceu normam in causis matrimonialibus diiudicandis ad forum suum ecclesiasticum derivare studuerint. Hinc *Boëhmerus* scribere non dubitavit: « Adeo matrimoniales causae ad concistoria nostra spectant, ut doctrina iuris pontificii de hac materia fere recepta sit... ut nequidem magistratus saecularis per modum praeventionis de iis cognoscere queat... proinde quaestio principalis tamdiu suspendenda, donec de causa natalium in foro ecclesiastico fuerit cognitum » (4). Hanc eandem sententiam Anglicani sectantur, quamvis suo Regi tribuant proprietatem principis, seu capitis Ecclesiae. Nec mirum, cum vel ethnici ipso naturae lumine ducti matrimonium tanquam rem sacram habuerint, et Sacerdotibus iudicandam reliquerint (5).

4. *Conc. Tridentinum* doctrinae S. Scripturae et perpetuae traditionis insistens Sess. XXIV, can. 12 definivit: *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, anathema sit.* Indigne quidem nonnulli tulerunt, quod Ecclesia definitionem dogmaticam de re ediderit, quam ipsi vel ad solam disciplinam, vel etiam maxima ex parte ad iudicia civilia pertinere putabant. Graviter autem ita sentientes aberrarunt. Vere etenim agebatur de materia dogmatica, quoniam credendum est, potestatem causas matrimoniales diiudicandi Ecclesiae competere; et quia haec potestas a Christo Ecclesiae tradita tempore Concilii a Novatoribus negabatur, rectissime *Patres Tridentini* praefato canone Ecclesiae potestatem contra adversarios vindicant. Eundem porro canonem optime interpretatur *Pius VI* in Epistola, quam in forma Brevis dedit ad Episc. *Motulensem* (6) scribens: « Ignotum non est, quosdam adesse, qui saecularium principum auctoritati plus nimio tribuentes, et verba huius canonis captiose interpretantes illud defendendum susceperunt: ut, quoniam *Tridentini Patres* hac dicendi formula

(1) Lib. un. de matrim. cap. 32, n. 3, etc.
(2) P. 9, c. 32.
(3) Dec. p. 2, cap. 10, 35, q. 6.

(4) Iur. eccl. Protestant. tom. 2, lil 2, § 25 et seq. (5) V. Perrone l. c. n. 257.
(6) Die 16 sept. 1788.

nisi non fuerint: ad *solos* iudices ecclesiasticos, aut *omnes* causas matrimoniales, - potestatem reliquerint iudicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quae sunt meri facti. Sed scimus etiam, hanc captiunculam, et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. Verba enim canonis ita generalia sunt, omnes ut causas comprehendant, et complectantur; spiritus vero, sive ratio legis adeo patet, ut nullum exceptioni aut limitationi locum relinquant. Si enim hae causae non alia ratione pertinent ad unum Ecclesiae iudicium, nisi quia contractus matrimonialis est vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis: sicut haec sacramentalis ratio communis est omnibus causis matrimonialibus, ita omnes hae causae spectare unice debent ad iudices ecclesiasticos, cum eadem sit ratio in omnibus, ut concors est canonistarum sententia, ne iis quidem exceptis, quos minime favere Ecclesiae iuribus satis superque eorum scripta demonstrant. Etenim, ut verbis utamur *Van-Espenii* (1), unanimi consensu receptum est, *causas sacramentorum esse mere ecclesiasticas, easque, quantum ad substantiam eorum, ad iudicem ecclesiasticum privative spectare; nihilque circa eorum validitatem, aut invaliditatem iudicem saecularem posse decernere;* eo quod hae ex natura sua sunt mere spirituales. Et sane si quaestio versatur de validitate ipsius matrimonii solus iudex ecclesiasticus est competens, ipseque solus de hac quaestione cognoscere potest. » Idem *Pius VI* in Constit. *Auctorem fidei* propositionem 58 Synodi Pistoriensis damnavit, quae statuit, « sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto subiacere, - quasi actus disponens ad sacramentum non subiaceat sub hac ratione iuri Ecclesiae: quae quidem propositio *falsa, iuris Ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab Ecclesia constitutae derogans* declaratur, et ut talis proscribitur. »

Nota. Errores Novatorum, qui ab initio solis principibus civilibus causas matrimoniales iudicandi potestatem adscripserunt, saeculo proxime elapso regna quaedam catholicae fidei addicta obcaecaverunt et inquinaverunt, ita ut in *Austria* sub *Iosepho II* imper., anno 1783, prodierit edictum publicum matrimoniale, cuius principium fuit, matrimonium per se vim pacti civilis habere, eiusque ac omnium, quae ex eo fluunt, iurium et obligationum sanctiones solis principum legibus, controversiarum vero de iis motarum discussionem solis civilibus iudiciis competere. In eundem sensum redactus est novus codex civilis Austriacus, an. 1811 promulgatus, per quem causarum matrimonialium decisio magistratibus politicis adiudicata fuit. Ecclesia quidem contra haec decreta principiis catholicis penitus contraria frequenter protestata, sed non audita est, et in causis matrimonialibus ad solum fere conscientiae forum remissa de tristi hoc rerum statu vehementer ingemuit, donec tandem sub imperatore augustissimo, *Franc. Iosepho* felicissime regnante, quem clementissimus Deus diutissime sospitem et incolumem servet, his rerum publicarum perturbationibus finis fuerit impositus per Concordatum cum Sede apostolica initum (an. 1855), in cuius art. 10 haec habentur: « Cum causae ecclesiasticae

(1) Ius eccl. p. 3, t. 2, c. 1, n. 4.

omnes, et in specie quae fidem, sacramenta, sacras functiones, nec non officia et iura ministerio sacro annexa respiciunt, ad Ecclesiae forum unice pertineant, easdem cognoscet iudex ecclesiasticus, qui proinde de causis quoque matrimonialibus iuxta sacros canones, et Tridentina cum primis decreta iudicium feret. »

Usus doctrinae de sacramento matrimonii.

§ 713. 1. Ex sacramenti matrimonii institutione sapientia et bonitas Christi Salvatoris nostri maxime elucet. Matrimonium enim a Deo ipso, a quo nonnisi bona et sancta procedunt, institutum est, et quidem ad optimum finem, nempe ut coniuges tum filios procreantes genus humanum propagarent, tum ut mutuum sibi vitae adiutorium praestarent. Concupiscentia autem ex peccato originali enata effecit ut homines non tam ad procreandam prolem, quam potius ad explendam libidinem nuptias inirent, eademque hominum corruptio ita discordiarum semina sparsit, ut ipsi etiam coniuges non tam se mutuo adiuvarent et recrearent, quam potius dissensionibus et rixis se molestarent, infelicesque redderent. Ita non solum inter ethnicos, sed etiam inter carnales Iudaeos matrimonium a sua primaeva dignitate degeneraverat. Christus vero exhibere sibi voluit *gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam et rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata* (1). Necesse est autem, ut etiam in Ecclesia Christi coniuges existant, per quos regnum Christi in terris conservetur et multiplicetur. Quoniam vero in coniugibus fidelibus deleta est quidem per baptismum iniquitas, sed manet infirmitas, ideo Christus pro iisdem speciale sacramentum instituit, quo efficeretur, ut concupiscentia, quae manet in renatis, nonnisi ad bonum finem dirigatur, et amor inter sponsos ita sanctificetur et corroboretur, ut nullo irae et luctarum turbine concutiatur. Gratias igitur agamus divini Redemptoris nostri clementiae, quae non solum bono coniugum providit, sed et bono filiorum, qui ex divinitus sanctificato coniugio nascuntur, et bono Ecclesiae, quae a coniugibus magno N. L. sacramento sanctificatis sanctam prolis educationem et exigere et expectare potest.

2. Cum Deus conservationem et propagationem humani generis velit, dubitari non potest, dari quasdam personas ad coniugium vocatas. Quamobrem qui matrimonium contrahere gestiunt, admonendi sunt a curatoribus animarum, ut non caeco modo naturales stimulos sequantur, sed vocationem divinam explorare, et si hanc cognoverint, non ex alio fine coniugium inire praesumant, nisi ut voluntati divinae obtemperantes gloriam Dei et spiritualem salutem tum propriam tum alienam promovere possint. Admonendi iidem pariter sunt, ut ad sacramentum matrimonii digne recipiendum diligenter se praeparent, atque ideo ab omni inordinato affectu, scurrili verbo et inhonesto actu solertissime caveant, ne gratia divina se indignos reddant; e contra vero per orationes et bona opera benedictionem divinam promereri satagant. Cum autem pro nuptiarum celebratione ad solitum examen, et multo magis cum ad tribunal poenitentiae accedunt, sedulo examinandi sunt, an forte cum aliis sponsalia inierint: vel inter se affinitatem contraxerint, aut alio canonico impedimento irretiti sint, ne sacramentum periculo nullitatis ex-

(1) Eph. 5, 27.

ponatur, aut sacrilegium committatur.

3. Coniuges post sacramentum matrimonii receptum monendi sunt, ut se velut instrumenta Creatoris sanctissimi revereantur, et ab omni re abstineant, qua iustos limites castitatis coniugalis laederent, ne in seipsos ardentiore amore victi adulteri sint: ut praeterea amorem gratia sacramentali sanctificatum continuo foveant, fidem, quam sibi invicem dederunt, integerrime colant, onera status patienter ferant, et salutem mutuam sincero studio promoveant: ac demum ut prolem tanquam a Deo sibi donatam considerent, et in ea ad veram pietatem ac vitae sanctitatem educandam omnem curam ac operam collocent.

INDEX

SECTIO II.

DE SACRAMENTIS

TRACTATUS II.

§ 524. De sacramentis in specie *pag.* 3

CAPUT I.

§ 525. De baptismo . . . » 4

ARTICULUS I.

§ 526. De divina baptismi institutione » 8
§ 527. I. De veritate institutionis baptismi factae per Christum . » 9
§ 528. II. De tempore institutionis baptismi factae a Christo . » 14

ARTICULUS II.

§ 529. De materia et forma baptismi » 16
§ 530. I. De materia remota baptismi » ibi
§ 531. II. De materia proxima baptismi 23
§ 532. III. De forma baptismi . » 32

ARTICULUS III.

§ 533. De ministro baptismi . » 42
§ 534. I. Ordinarii baptismi ministri sunt Episcopi et Presbyteri » ibi
§ 535. II. Extraordinarius baptismi minister est Diaconus . » 45
§ 536. III. Minister baptismi in necessitate est quilibet homo. » 46

ARTICULUS IV.

§ 537. De baptismi effectibus . » 53
§ 538. I. Baptismus tollit omnia peccata, tum originale, tum personalia . 54
§ 539. II. Baptismus omnem poenam, etiam temporalem, peccatorum delet . . . . . . » 57
§ 540. III. Baptismus confert ex opere operato gratiam sanctificantem » 61
§ 541. IV. Baptismus characterem imprimit, aliosque effectus producit . . . . . » 65

ARTICULUS V.

§ 542. De necessitate baptismi . » 68
§ 543. I. Baptismus fluminis ad salutem necessarius est necessitate tum medii, tum praecepti . » 69
§ 544. II. Baptismus flaminis supplet baptismum fluminis . *pag.* 82
§ 545. III. Baptismus sanguinis supplet baptismum fluminis . » 86

ARTICULUS VI.

§ 546. De subiecto baptismi . » 90
§ 547. I. Infantes valide et licite baptizantur . . . . » 92
§ 548. II. Baptisma infantibus conferre expediens est, idque pro annis discretionis in ipsis veras obligationes parit . . . » 100
§ 549. III. Variae quaestiones de subiecto baptismi solvuntur . » 104

ARTICULUS VII.

§ 550. De caeremoniis baptismi solemnis . . . . . » 109
§ 551. Usus doctrinae de baptismo » 116

CAPUT II.

§ 552. De confirmatione . . » 119

ARTICULUS I.

§ 553. De veritate sacramenti confirmationis . . . . » 120
§ 554. I. Argumentum biblicum . » 121
§ 555. II. Argumentum ecclesiasticum 127

ARTICULUS II.

§ 556. De materia et forma confirmationis . . . . . » 139
§ 557. I. De materia confirmationis » ibi
§ 558. II. De forma confirmationis » 145

ARTICULUS III.

§ 559. De ministro confirmationis » 147
§ 560. I. Solus Episcopus est minister ordinarius confirmationis » 148
§ 561. II. Simplex sacerdos potest esse minister confirmationis extraordinarius . . . » 155

ARTICULUS IV.

§ 562. Doctrina reliqua de confirmatione . . . . . » 158
§ 563. I. De effectibus confirmationis » ibi
§ 564. II. De necessitate confirmationis » 161

§ 565. III. De subiecto confirmat. pag. 163
§ 566. IV. De caeremoniis confirmationis . . . . » 165
§ 567. Usus doctrinae de confirmatione» 167

CAPUT III.

§ 568. De eucharistia . . . . » 168
§ 569. De divina eucharistiae institutione . . . . . » 171
§ 570. Momentum doctrinae, et ordo dicendorum . . . » 176

DISSERTATIO I.

§ 571. De eucharistia, quae est mysterium altissimum . . » 177

ARTICULUS I.

§ 572. De reali Christi in eucharistia praesentia . . . » 178
§ 573. I. Argumentum biblicum . » 180
§ 574. *A.* Ex verbis promissionis » 181
§ 575. *B.* Ex verbis institutionis . » 188
§ 576. *C.* Ex verbis Apostoli Pauli » 200
§ 577. II. Argumentum ecclesiasticum » 203
§ 578. *A.* Ex Ss. Patribus . . » ibi
§ 579. *B.* Ex Conciliis et Liturgiis » 223
§ 580. *C.* Ex praescriptione . » 225
§ 581. III. Reflexio philosophica . » 229

ARTICULUS II.

§ 582. De transsubstantiatione . » 237

ARTICULUS III.

§ 583. De eucharistiae reservatione et adoratione . . . . » 249
§ 584. I. Christus in eucharistia praesens est modo permanente, etiam extra sumptionem . » 250
§ 585. II. Christus in eucharistia cultu latriae adorandus est . » 256

ARTICULUS IV.

§ 586. De praesentia Christi, et communione sub una vel utraque specie . . . . » 261
§ 587. I. Totus et integer Christus sub unaquaque specie eucharistica continetur . . . . » 263
§ 588. II. Communio sub utraque specie laicis neque praecepta, neque necessaria est . . » 266
§ 589. III. Iure prudenterque Ecclesia usus calicis non sacrificantibus sustulit . . . . . » 279
§ 590. Usus doctrinae de eucharistia, altissimo mysterio . . » 282

DISSERTATIO II.

§ 591. De eucharistia, quae est sacramentum efficacissimum . » 284

ARTICULUS I.

§ 592. De materia et forma eucharistiae . . . . pag. 285
§ 593. I. Prima materia remota eucharistiae est panis triticeus . » 286
§ 594. II. Panis triticeus, sive azymus sit sive fermentatus, est materia valida eucharistiae . . » 287
§ 595. III. Altera materia eucharistiae remota est vinum de vite » 296
§ 596. IV. Aqua miscenda est vino in calice offerendo . . . » 298
§ 597. V. Materia eucharistiae proxima sunt species, ut continent corpus et sanguinem Christi » 301
§ 598. VI. Formam eucharistiae constituunt verba dominica . » 302

ARTICULUS II.

§ 599. De ministro eucharistiae . » 305
§ 600. I. Soli Episcopi et Sacerdotes sunt ministri eucharistiae conficiendae . . . . . . » 306
§ 601. II. Eucharistiam dispensant sacerdotes ut ordinarii, diaconi ut extraordinarii ministri » 309

ARTICULUS III.

§ 602. De effectibus eucharistiae » 310
§ 603. I. Eucharistia per se et directe peccata mortalia non remittit » ibi
§ 604. II. Eucharistia peccata venialia et temporales peccatorum poenas diluit . . . . » 314
§ 605. III. Eucharistia fideles cum Christo et inter se unit . . » 316
§ 606. IV. Eucharistia gratias copiosas ad peccata vitanda, et exercendas virtutes confert . » 317
§ 607. V. Eucharistia pignus aeternae gloriae tribuit . . » 321

ARTICULUS IV.

§ 608. De necessitate eucharistiae, eiusque subiecto . . . » 322
§ 609. I. Nemini actualis eucharistiae perceptio necessaria est necessitate medii, sed solis adultis necessaria est necessitate praecepti . . . . » ibi
§ 610. II. Ad eucharistiam digne et cum fructu sumendam non sufficit sola fides, sed aliae quoque dispositiones requiruntur . » 328
§ 611. Usus doctrinae de efficacissimo eucharistiae sacramento . » 330

DISSERTATIO III.

§ 612. De eucharistia quae est sacrificium praestantissimum . pag. 333

ARTICULUS I.

§ 613. De sacrificiis generatim . » ibi
§ 614. I. Definitio sacrificii in sensu stricto et proprio accepti » 334
§ 615. II. Sacrificii proprie dicti divisiones . . . . . . » 336
§ 616. III. Necessitas sacrificii proprie dicti . . . . . » 339

ARTICULUS II.

§ 617. De veritate seu existentia sacrificii eucharistici . . . » 340
§ 618. I. Argumenta ex S. Scriptura petita . . . . . » 341
§ 619. A. Missae sacrificium in V. T. praefiguratum et praenuntiatum fuit . . . . » ibi
§ 620. B. Sacrificium missae a Christo in ultima coena institutum fuit » 349
§ 621. C. Sacrificium missae ab Apostolis frequentatum fuit . » 353
§ 622. II. Argumenta ex traditione depromta . . . . » 354
§ 623. A. Ex Ss. Patribus . . » ibi
§ 624. B. Ex Liturgiis, Conciliis et praescriptione . . . . » 359

ARTICULUS III.

§ 625. Doctrina reliqua de missae sacrificio . . . . . . » 361
§ 626. I. De essentia sacrificii missae » ibi
§ 627. II. De fine seu effectibus sacrificii missae . . . . » 365
§ 628. III. De obiecto sacrificii missae » 371
§ 629. IV. De ministro sacrificii missae » 373
§ 630. V. De subiecto sacrificii missae » 375
§ 631. VI. De missis privatis . . » 377
§ 632. Usus doctrinae de praestantissimo eucharistiae sacrificio » 385

CAPUT IV.

§ 633. De sacramento poenitentiae » 387

ARTICULUS I.

§ 634. De existentia sacramenti poenitentiae . . . . . . » 392
§ 635. I. Christus Ecclesiae potestatem remittendi peccata tradidit » 393
§ 636. II. Ecclesia omnia peccata remittere potest, ita ut nullum peccatum irremissibile sit . » 402
§ 637. III. Poenitentia est verum N. L. sacramentum, et quidem a baptismo distinctum . . . » 408

ARTICULUS II.

§ 638. De contritione . . . pag. 413
§ 639. I. Contritio perfecta hominem iustificat, priusquam sacramentum poenitentiae suscipiatur, non tamen sine sacramenti voto, quod in illa includitur » 419
§ 640. II. Ad sacramentum poenitentiae rite suscipiendum non est necessaria contritio charitate perfecta . . . . . . » 423
§ 641. III. Attritio ex solo metu gehennae, seu poenarum timore concepta bona est, et utilis . » 425
§ 642. IV. Ut attritio in sacramento poenitentiae sufficiat, coniuncta esse debet cum amore Dei initiali . . . . . . » 432

ARTICULUS III.

§ 643. De confessione . . . . » 438
§ 644. I. Argumentum ex S. Scriptura depromptum . . . . » 441
§ 645. II. Argumentum ex Ss. Patribus petitum . . . . . » 446
§ 646. III. Argumentum ex aliis monumentis ecclesiasticis desumptum . . . . . » 450

ARTICULUS IV.

§ 647. De sacramenti poenitentiae materia, forma, ministro, subiecto et effectu . . . . » 470
§ 648. I. De poenitentiae sacramenti materia remota . . . » ibi
§ 649. II. De poenitentiae sacramenti materia proxima . . . » 473
§ 650. III. De poenitentiae sacramenti forma . . . . . . » 476
§ 651. IV. De poenitentiae sacramenti ministro . . . . . . » 482
§ 652. V. De sacramenti poenitentiae subiecto et effectibus . . » 489

ARTICULUS V.

§ 653. De satisfactione . . . » 496
§ 654. I. De satisfactionis possibilitate et necessitate . . . » 497
§ 655. II. De imponenda satisfactione sacramentali . . . . » 504
§ 656. III. De tempore satisfactionis persolvendae . . . . » 506

ARTICULUS VI.

§ 657. De indulgentiis . . . » 509
§ 658. I. De potestate Ecclesiae indulgentias concedendi . . . » 511
§ 659. II. De thesauro meritorum Chri-

sii et sanctorum Ecclesiae dispensationi commisso . pag. 515
§ 660. III. De indulgentiarum efficacia et utilitate . . . . » 521
§ 661. IV. Doctrina reliqua de indulgentiis . . . . . . » 525
§ 662. Usus doctrinae de poenitentiae sacramento . . . . » 531

CAPUT V.

§ 663. De sacramento extremae unctionis . . . . . . » 533

ARTICULUS I.

§ 664. De sacramenti extremae unctionis existentia, seu veritate » ibi
§ 665. I. Argumentum ex S. Scriptura deprompium . . . . » 534
§ 666. II. Argumentum ex traditione petitum . . . . . » 539

ARTICULUS II.

§ 667. Doctrina reliqua de sacramento extremae unctionis . . » 546
§ 668. I. De extremae unctionis materia remota . . . . . » ibi
§ 669. II. De extremae unctionis materia proxima . . . . » 548
§ 670. III. De extremae unctionis forma» 551
§ 671. IV. De extremae unctionis ministro . . . . . » 554
§ 672. V. De extremae unctionis subiecto . . . . . » 558
§ 673. VI. De extremae unctionis effectibus . . . . . » 561
§ 674. VII. De extremae unctionis necessitate et iteratione . . » 565
§ 675. Usus doctrinae de sacramento extremae unctionis . . » 567

CAPUT VI.

§ 676. De sacramento ordinis . . » 568

ARTICULUS I.

§ 677. De sacramenti ordinis existentia seu veritate . . . . » 570
§ 678. I. Argumentum ex S. Scriptura petitum . . . . . » 571
§ 679. II. Argumentum ex traditione haustum . . . . . » 575

ARTICULUS II.

§ 680. De sacramenti ordinis extensione seu ambitu . . . . » 578
§ 681. I. De fide est, presbyteratum esse proprie dictum sacramentum » 580
§ 682. II. Episcopatus est sacramentum et ordo a presbyteratu distinctus . . . . . » 581
§ 683. III. Certum est, diaconatum esse verum sacramentum . pag. 584
§ 684. IV. De subdiaconatu, ordinibus minoribus et tonsura . » 585

ARTICULUS III.

§ 685. Doctrina reliqua de sacramento ordinis . . . . . » 590
§ 686. I. De sacramenti ordinis materia et forma . . . . . » ibi
§ 687. II. De sacramenti ordinis ministro . . . . . . » 596
§ 688. III. De sacramenti ordinis subiecto . . . . . » 599
§ 689. IV. De sacramenti ordinis effectibus . . . . . » 600
§ 690. Usus doctrinae de sacramento ordinis . . . . . » 609

CAPUT VII.

§ 691. De sacramento matrimonii » 610

ARTICULUS I.

§ 692. De matrimonii unitate . » 612
§ 693. I. De polygamia simultanea » 613
§ 694. II. De polygamia, et polyandria successiva . . . . » 616

ARTICULUS II.

§ 695. De matrimonii indissolubilitate » 619
§ 696. I. Matrimonium iure naturali et divino indissolubile est . » ibi
§ 697. II. Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si alterutro coniuge ad fidem converso nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris » 623
§ 698. III. Matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem unius coniugum dirimitur . . . » 626
§ 699. IV. Matrimonium consummatum fidelium nulla unquam de causa ne adulterii quidem, dissolvi potest quoad vinculum . » 629

ARTICULUS III.

§ 700. De sacramenti matrimonii existentia, seu veritate . » 639
§ 701. I. Argumenta ex S. Scriptura deprompta . . . . » ibi
§ 702. II. Argumenta ex traditione petita . . . . . . » 645

ARTICULUS IV.

§ 703. De sacramenti matrimonii ministro . . . . . » 651

§ 704. I. Sententia, quae contrahentes ministros esse dicit sacramenti matrimonii . . . pag. 651
§ 705. II. Sententia, quae sacerdotem dicit sacramenti matrimonii ministrum . . . . . » 656

ARTICULUS V.

§ 706. De sacramenti matrimonii materia, forma, subiecto, et effectibus . . . . . » 672
§ 707. I. De sacramenti matrimonii materia et forma . . . . » ibi
II. De sacramenti matrimonii subiecto . . . . . » 674
§ 709. III. De sacramenti matrimonii effectibus . . . pag. 676

ARTICULUS VI.

§ 710. De potestate Ecclesiae circa matrimonium legislativa et iudiciaria . . . . . » ibi
§ 711. I. De potestate Ecclesiae statuendi impedimenta matrimonii dirimentia . . . . » 677
§ 712. II. Causae matrimoniales spectant ad iudices ecclesiasticos » 685
§ 713. Usus doctrinae de sacramento matrimonii . . . . » 689

V. ex del. D. D. Archiep.
Ghiaringhello

